

Per. 32

ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΑ

ΧΡΟΝΙΚΑ

**ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ
ΙΔΡΥΘΕΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ
ΠΡΟΝΟΙΑ, ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΞΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΒΛΑΧΟΥ**

**Δ Ω Ρ Ε Α
ΣΟΦΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ**

**ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ, ΔΕ ΤΩΝ ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ
ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ ΒΙΖΟΥΚΙΔΟΥ
ΕΝ ΒΕΡΟΛΙΝΩ,
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΝΑΓΝΟΣΤΟΠΟΥΛΟΥ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΛΚΙΒΙΑΔΟΥ ΚΟΝΤΟΠΑΝΟΥ
ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ**

**ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ
ΕΝ ΤΗ ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΙ**

**ΕΤΟΣ ΤΡΙΤΟΝ
1928**

ΒΙΒΛ. ΠΛΗΡ. 64866

Σπουδαστήριο ιστορίας Ν. Χρόνων

Τμήμα : _____

Θεομὰς ἀναπέμπομεν πρὸς τὸν Ὑψιστον εὐχαριστίας διότι κατηξίωσεν ἡμᾶς νὰ εἰσέλθωμεν ἐπ' αἰσίοις οἰωνοῖς εἰς τὸ τρίτον ἔτος τῆς ἐκδόσεως τῶν «Ἑπειρωτικῶν Χρονικῶν» μὲ τὸ εὐχάριστον συναίσθημα τῆς ἠθικῆς ἱκανοποιήσεως δι' ἐπράξαμεν πᾶν τὸ ἀνθρώπινως δυνατὸν ὅπως ἀνταποκριθῶμεν εἰς τὰς ἀναληφθείσας ὑποχρεώσεις καὶ ἐκπληρώσωμεν τὰς ἐξαγγελθείσας ἐπαγγελίας ἐπαφιέμενοι εἰς τὴν εὐμενῆ τῶν ἀναγνωστῶν κρίσιν ἐπὶ τοῦ ἐπιτελεσθέντος ἔργου.

Ἐπὶ τοῦ προγράμματος τοῦ περιοδικοῦ, εὐρέως ἐκτεθέντος εἰς τοὺς προλόγους τῶν δύο προηγουμένων ἐτῶν καὶ πραγματοποιηθέντος ἐν μέρει διὰ τῶν στηλῶν του, οὐδὲν ἔχομεν νὰ προσθέσωμεν σήμερον. Τὴν χαραχθεῖσαν γραμμὴν θὰ συνεχίσωμεν καὶ κατὰ τὸ τρίτον ἔτος μὴ φειδόμενοι κόπων καὶ θυσιῶν, ὅπως βελτιώσωμεν κατὰ τὸ δυνατὸν τὴν ἔκδοσιν τοῦ περιοδικοῦ εἰς ἐμφάνισιν τοῦ περιεχομένου. Ἄλλ' ἀποβαίνει κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ὑπέριτερον τῶν δυνάμεων ἡμῶν νὰ ἀποκρύψωμεν τὴν ἡμετέραν πικρίαν διὰ τὴν ἐκτὸς ὀλίγων τιμητικῶν ἐξαιρέσεων πλήρη σχεδὸν ἀδιαφορίαν τῶν Ἑπειρωτῶν Λογίων καὶ τῶν Ἑπειρωτικῶν Σωματείων καὶ Ὁργανώσεων. Ἴσως ἐμπεποτισμένοι ἐκ τῶν Ἑπειρωτικῶν παραδόσεων ὑπερετιμήσαμεν ἐξ ἀρχῆς μετὰ μείζονος τοῦ δέοντος αἰσιοδοξίας τὴν πνευματικὴν δυναμικότητα τοῦ συγχρόνου Ἑπειρωτικοῦ κόσμου, ἴσως δὲ καὶ διανύομεν περίοδον κοινωνικῆς ἐξελίξεως μὴ παρέχουσας εὐνοϊκοὺς ὄρους διὰ τὴν ἀναβλάστησιν καὶ εὐδοκίμησιν ἀναλόγων πνευματικῶν προϊόντων· ὅπως δῆποτε ὅμως εἶναι ἀληθὲς δι' ἡ ἀπέναντι τοῦ περιοδικοῦ στάσις τοῦ Ἑπειρωτικοῦ κόσμου δὲν ἀνταπεκρίθη πρὸς τὰς ἐπ' αὐτοῦ στηριχθείσας προσδοκίας. Τοῦτο γεννᾷ βεβαίως ἀπογοήτευσιν, ἣτις θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποθῆ ὀλεθρία διὰ τὴν τύχην τοῦ περιοδικοῦ, ἐὰν μὴ ἄλλα ἀκαταμάχητα ἐλατήρια ἔπειθον ἡμᾶς νὰ συνεχίσωμεν ἀκάμπτως τὴν ὄλην ἡμῶν προσπάθειαν παρὰ πάσας τὰς ἐπιπροσθούσας ἠθικὰς καὶ ὑλικὰς δυσχερείας μέχρις ἐξαντλήσεως καὶ τῆς τελευταίας ἡμῶν πνευματικῆς καὶ ὑλικῆς ἰκμάδος, μὲ τὴν μυχίαν ἐλπίδα δι' ἐν τέλει, θὰ δυννηθῶμεν νὰ θραύσωμεν τὸν ἐπίπαγον τῆς ψυχρᾶς ἀδιαφορίας καὶ νὰ ἀφπνίσωμεν τὴν ὑπνώτουςαν μὲν ἴσως, ἀλλ' ἀσφαλῶς πάλλουςαν εἰσέτι φιλομουσίαν καὶ φιλοτιμίαν τῆς Ἑπειρωτικῆς ψυχῆς.

Εἶναι δὲ τὰ ἐλατήρια ταῦτα, πλὴν τῆς φυσικῆς στοργῆς πατρὸς διὰ τὸ πνευματικόν του τέκνον, οἱ κίνδυνοι τοῦ ὁποίου πολλαπλασιάζουσι τὰς δυνάμεις εἰς ἐφευρετικότητα τοῦ ἀγωνιῶντος διὰ τὴν τύχην τοῦ γεννήτορος· πλὴν τῆς συναισθήσεως τοῦ ἱεροῦ καθήκον-

τος· ἀφ' ἐνός μὲν τοῦ Ἑπειρώτου πρὸς τὴν ἀτυχοῦσαν σήμερον καὶ σπαραιομένην ἀτυχῇ Μιτροπα Πετρίδα, ἀφ' ἑτέρου δὲ τοῦ Ἱεράρχου πρὸς τὴν ὑπὸ τῆς θείας Προνοίας ἐμπιστευθεῖσαν αὐτῷ παρακαταθήκην, καθήκοντος, ὅπερ ἐπιβάλλει πᾶσαν αὐτοθυσίαν ἐν τῇ πεποιθήσει ὅτι διὰ τοῦ ἀναληφθέντος ἔργου ἐξυπηρετεῖται κάλλιον παντὸς ἄλλου ὁ ἐπιδιωκόμενος ἱερός σκοπὸς τῆς ἀννηψώσεως καὶ εὐημερίας τῆς ἀναξιοπαθούσης χώρας·—πλὴν αὐτῶν πάντων, εἶναι καὶ τιμητικαὶ τιμαὶ καὶ αὐτὸ τοῦτο συγκινητικαὶ ἐκδηλώσεις ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς φύσεως. Οὕτω, λόγου χάριν, ἡ προθυμία ὁμίλου ἀσήμων βιοπαλαιστῶν, τοῦ λαμπροῦ δηλ. Σωματείου τοῦ Ἑπειρωτικοῦ Συνδέσμου Ἀρτοποιῶν Ἀθηνῶν, ἐγγραφέντος δι' ἑκατὸν σώματα, καὶ ἀνάλογος ἐκδηλώσεις ἄλλων ἐξ' ἴσου ἀφανῶν ἰδιωτῶν ἀλλαχοῦ ἐγκατεστημένων συγκινοῦσιν ἡμᾶς βαθύτατα, ὑπενθυμίζουσαι τὸν ὄβολον τῆς χήρας τοῦ Εὐαγγελίου καὶ παρέχουσαι βασίμους ἐλπίδας περὶ εὐεργετικῆς ἀφυπνίας καὶ ἀνωθεν, ἐφ' ὅσων ἀνωθεν σχεδὸν μόνον ἀπογοητεύσεις γεννῶνται, μέχρι σήμερον τοῦλάχιστον. Ἐξ' ἴσου ἐνθαρρυντικαί, ἐνισχύουσαι εἰς ἐπιμονὴν μέχρι ἐσχάτων, εἶναι αἱ θερμαὶ ἐκδηλώσεις ἡμετέρων καὶ ἰδία ξένων σοφῶν, αἵτινες ὑπὲρ τὴν τυπικὴν ἀβρότητα ἀποπνέουσιν ἀληθῆ καὶ ἄδολον ἐνθουσιασμόν διὰ τὸ ἐπιδιωκόμενον καὶ ἐν μέρει ἐπιτελούμενον ὑπὸ τῶν «Ἑπειρωτικῶν Χρονικῶν» ἔργον.

Ὡς δεῖγμα τῶν ἐκδηλώσεων τούτων παραθέτομεν ἐνταῦθα ἐν μεταφράσει ὀλόκληρον τὴν ἐπιστολὴν τοῦ γνωστοτάτου παρ' ἡμῶν ἀοιδίμου Γουσταύου Φουζέρ, ἥτις, πλὴν τῆς παροιμιώδους γαλαικῆς ἀβρότητας, περιέχει καὶ δείγματα τοῦ ἀκραιφνοῦς φιλελληνισμοῦ τοῦ ἀτυχῶς διὰ τὴν Ἑλλάδα ἐκλιπόντος διαπρεποῦς σοφοῦ:

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΠΑΡΙΣΙΩΝ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Ἀρχαιολογικὸν Ἰνστιτούτον

Ἐν Παρισίοις τῇ 17ῃ Ἰουλίου 1927

Σεβασμιώτατε,

Ἔχω τὴν μεγάλην τιμὴν καὶ τὴν ζωηρὰν εὐχαρίστησιν νὰ σᾶς βεβαιώσω τὴν λήψιν τῶν δύο ἐτῶν τοῦ νέου περιοδικοῦ «Ἑπειρωτικὰ Χρονικά», ἀναληφθέντος καὶ δημοσιευομένου ὑπὸ τὴν ὑμετέραν προστασίαν. Ἡ τόσον εὐγενὴς ἀποστολὴ τοῦ ἐξόχου τούτου δημοσιεύματος μοὶ ὑπενθυμίζει κατὰ τὸν γοητευτικώτερον καὶ διδακτικώτερον τρόπον ὅτι ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ λάβω κατὰ τὸ 1919 τὸ δίπλωμα τοῦ ἐπιτίμου δημότου Ἰωαννίνων. Δὲν θὰ ἠδυνάμην νὰ εὐχαριστήσω ἀρκούντως τοὺς ὑπερόχους ἐργάτας τοῦ περιοδικοῦ τούτου, τοῦ ἀφιερωμένου εἰς τὴν δόξαν τῆς Ἑπείρου, διότι ἔσχον τὴν γενναίαν σκέψιν νὰ ἐνθυμηθῶσι τὴν

βραχυτάτην μου παραμονήν εἰς τὴν ὠραίαν των πρωτεύουσαν. Παρέχοντες μοι οὕτω τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπαναζήσω μετ' αὐτῶν ἐν τῷ μέσῳ τῶν μνημείων, τῶν τοπείων καὶ τῶν παραδόσεων τῆς εὐγενοῦς των ἐπαρχίας, τῆς ἀποδοθείσης εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐπλήρωσαν μεγάλως τοὺς πόθους μου ὡς ἀρχαιολόγου, ἱστορικοῦ καὶ φιλέλληνος.

Εἰς τὰς εὐχαριστίας μου, τὰς ὁποίας ἡ καρδία μου ἀπευθύνει πρὸς αὐτοὺς ἐν πάσῃ συμπαθείᾳ, ἔχω τὸ εὐχάριστον καθήκον νὰ προσθέσω τὰ εἰλικρινέστατα συγχαρητήριά μου ὡς ἑλληνιστοῦ ἐξ ἐπαγγέλματος πρὸς τοὺς σοφοὺς συντάκτας τοῦ ἔργου τούτου, ὅπερ περιποιεῖ εἰς αὐτοὺς μεγάλην τιμὴν.

Καλῶς συντεταγμένον, πλούσιον εἰς ἄρθρα καὶ μελέτας ἀκριβεῖς καὶ ποικίλας, ἀνακαλεῖ εἰς τὴν μνήμην κατὰ τρόπον διδακτικώτατον τὸ παρελθὸν καὶ τὸ παρὸν μιᾶς χώρας ἐνδόξου, ἐνὸς λαοῦ ὑπερόχου, μιᾶς χώρας ἀσυγκρίτως ὠραίας.

Οὐδὲν παρελείφθη ἀπὸ ὅ,τι δύναται νὰ συντελέσῃ ὅπως καταστήσῃ γνωστὴν καὶ ἀγαπητὴν τὴν Ἡπειρον ὑφ' ὅλας αὐτῆς τὰς ἀπόψεις. Ἀποτελεῖ μνημεῖον διαρκὲς ἐγεροθὲν εἰς τὴν δόξαν τῆς ὑπὸ τῶν ἐκλεκτοτέρων τῶν τέκνων τῆς, καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης προσθέτει αὐτὸ τοῦτο, διὰ τῆς ἰδικῆς του ἀξίας, ἐν τεκμήριον χαρακτηριστικὸν τῆς ὑψηλῆς μορφώσεως τῶν διανοουμένων Ἡπειρωτῶν τῆς παρούσης γενεᾶς.

Εὐαρεστήθητε, Σεβασμιώτατε, νὰ δεχθῆτε τὰ βαθύτατα σέβη μου καὶ τὴν μεγάλην μου εὐγνωμοσύνην.

ΓΟΥΣΤΑΥΟΣ ΦΟΥΖΕΡ

Μέλος τοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Γαλλίας,
Καθηγητῆς τῆς Ἀρχαιολογίας εἰς τὴν Σορβόνη *

Ἐπὶ τοιούτων ἐλατηρίων ὠθούμενοι καὶ ἀπεκδεχόμενοι τὴν προστασίαν τῆς θείας Προνοίας, ἣτις οὐδέποτε ἐγκαταλείπει τοὺς εἰς αὐτὴν πιστεύοντας καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐργαζομένους, διαδηλοῦμεν ἅπαξ ἔτι τὴν στερεὰν ἡμῶν ἀπόφασιν ὅπως συνεχίσωμεν ἀκάμπτως τὴν ἐπίπονον

UNIVERSITÉ DE PARIS
FACULTÉ DES LETTRES
Institut d'Archéologie

Paris, le 17 Juillet 1927.

Très-Saint Père,

J'ai le grand honneur et le vif plaisir de vous accuser réception de deux années de la nouvelle revue «*Ἡπειρωτικά Χρονικά*», entreprise et publiée sous vos auspices. L'envoi si gracieuse de cette excellente publication me rappelle de la façon la plus charmante et la plus instructive que j'ai eu l'honneur de recevoir en 1919 le brevet de citoyen honoraire de Janina. Je ne saurais

προσπάθειαν πρὸς συνέχισιν τῆς ἐπὶ τῶν αὐτῶν βάσεων ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ, εὐελπιστοῦντες ὅτι σὺν τῇ ἐπαδύνας μὲν, ἀλλὰ σταθερῶς προϊούσῃ ἔθνικῇ καὶ κοινωνικῇ ἡμῶν ἀναρρώσει θὰ ἀφυπνισθῇ ἐπὶ τέλους καὶ ἡ Ἑπειρωτικὴ φιλοδοξία καὶ φιλοτιμία καὶ θὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς τὸ περιοδικὸν τὴν ἐμπρέπουσαν εἰς τὸν προορισμὸν αὐτοῦ ἀξιοπρεπῆ ἐμφάνισιν καὶ συντήρησιν.

Ἐν τέλει αἰσθανόμεθα τὴν ὑποχρέωσιν νὰ εὐχαριστήσωμεν θερμῶς καὶ ἐντεῦθεν πάντας τοὺς ὀπωσθήποτε λόγους καὶ ἔργους συντελέσαντας εἰς τὴν πρόοδον τοῦ περιοδικοῦ.

† Ο ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΣΠΥΡΙΔΩΝ

remercier trop sincèrement les éminents promoteurs de ce périodique consacré à la gloire de l'Épire d'avoir eu la généreuse pensée de se souvenir de mon trop court passage dans leur belle capitale. En m'offrant le moyen de revivre avec eux, parmi les monuments, les paysages et les annales de leur noble province restituée à la Grèce, ils ont largement comblé mes vœux d'archéologue, d'historien et de philhellène.

A mes remerciements, que leur adresse mon cœur en toute sympathie, j'ai l'agréable devoir d'ajouter les compliments bien sincères de l'helléniste professionnel à l'adresse des savants rédacteurs de ce recueil qui leur fait grand honneur. Bien composé, riche en articles et en études précises et variées, il évoque de la façon la plus instructive le passé et le présent d'un pays glorieux, d'un peuple magnifique, d'une terre incomparablement belle.

Rien n'est omis de ce qui peut contribuer à faire connaître et aimer l'Épire sous tous ses aspects. C'est un monument durable élevé à sa gloire par l'élite de ses enfants, et, à ce titre, il ajoute lui-même, par sa propre valeur, un témoignage significatif de la haute culture des générations actuelles de l'élite épirote.

Veillez, Très-Saint Père, agréer les plus respectueux hommages de ma profonde gratitude,

GUST. FOUGÈRES

Membre de l'Institut de France
professeur d'archéologie à la Sorbonne

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΥΠΟ

ΑΘΗΝΑΓΟΡΑ

Μητροπολίτου Παραμυθίας και Πάργας

Α΄.

Πότε ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων ἐκοσμήθη διὰ θρόνου ἐπισκοπικοῦ ἀτυχῶς ἀγνοοῦμεν. Πρῶτος ὁ Lequien εἰς τὸ περίπυστον αὐτοῦ συγγραμμα Oriens christianus καὶ ἐξ αὐτοῦ ἀντιγράφοντες ὅσοι ἐπεχείρησαν νὰ συντάξωσι τοὺς ἐπισκοπικοὺς καταλόγους τῆς πόλεως φέρουσιν ὡς πρῶτον ἐπίσκοπον αὐτῆς τὸν Ζαχαρίαν παρουσιάσαντα εἰς τὴν ἐπὶ Φωτίου τὸ 879 συνελθοῦσαν ἐν Κωνσταντινοπόλει μεγάλην σύνοδον καὶ ὑπογράψαντα τὰ πρακτικὰ αὐτῆς ὡς Ζαχαρίας Ἰωαννίνης. Ἄλλ' ὁ Ζαχαρίας οὗτος ὑπῆρξε πράγματι ἐπίσκοπος Ἰωαννίνων;

Μεθ' ὅσα καὶ ἂν ἐγράφησαν μέχρι τοῦδε καὶ ἐπανελήφθησαν μάλιστα ἐσχάτως ἐξ ἀφορμῆς τῆς εἰς τὴν ἐφημερίδα «Ἡπειρος» δημοσιευθείσης μελέτης μου «Γιάννινα ἢ ἀρχικὴ ὀνομασία τῆς πόλεως Ἰωαννίνων»¹ ἐν μόνον ἀσφαλὲς καὶ βέβαιον προκύπτει, ὅτι ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων εἶναι μεταγενεστέρα· διότι ἐνῶ οὐδὲν ἀπολύτως μαρτυρεῖ περὶ τῆς ἀρχαιότητος αὐτῆς, τοῦναντίον τὴν ἐν χρόνοις μεταγενεστέροις κτίσιν αὐτῆς περισσότεραι τῆς μιᾶς μαρτυρίαι ἐπιβεβαιοῦσι.

Τὸ γνωστὸν χρυσόβουλον τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ Β' εἶναι σαφέστατον ἀφοῦ ἀπαριθμεῖ ἐν πρὸς ἐν πάντα ὅσα ἀπετέλουν τὸν στολισμὸν καὶ τὸ καύχημα τοῦ Ἄστεως (τῶν Ἰωαννίνων) προστίθουσιν ἔπειτα καὶ τὸ πρῶτιστον καὶ μέγιστον αὐτῆς κόσμημα «ὁ δὲ δὴ πρῶτος αὐτῷ κόσμος ἐπὶ πᾶσι τῷ πολισμάτι καὶ μέγιστος καὶ οὐ πάντα τ' ἄλλ' ἤττηται, πολιστὴς γὰρ αὐτῷ καὶ πολιοῦχος, καὶ πάντα καλῶς πράττειν προστάτης κράτιστος ὁ μέγας τῶν ἄνω τοῦ Θεοῦ ταγμάτων ἀγγελικῶν πρωτοστάτης Μιχαήλ, ἐν πᾶσι καιροῖς καὶ παντὶ πράγματι χορηγὸς καλῶν, ρύστης, ἀλεξίκακος, καλλύνων τε καὶ κρατύνων πάνυ τοι φιλοστόργως, ὡς εἰπεῖν, τὸ πόλισμα».

¹) «Ἡπειρος» ἐφημερίς Ἰωαννίνων τῆς 8ης Μαΐου 1925 φύλλον 20018—164 καὶ ἐφεξῆς.

Ἄλλ' ὁ ἀρχάγγελος Μιχαήλ ὑπῆρχε προστάτης καὶ κύριος τῆς πόλεως οὐ μόνον ἀφ' ὅτου ἰδρῦθη αὕτη, ἀλλὰ πολὺ πρότερον καὶ πρὶν ἔτι κτισθῆ «ἰδιοποιούμενος ἐκ μακρῶν τῶν χρόνων καὶ πρὶν ἢ καὶ πόλισμα τὸν χῶρον εἶναι»¹. Πῶς ὁμοίως ὁ ταξιάρχης Μιχαήλ ἦτο κύριος καὶ προστάτης τοῦ χώρου ἐφ' οὗ ἐκτίσθη ἡ πόλις; Ἀπλούστατα, διότι ἐπὶ τοῦ χώρου αὐτῆς ὑπῆρχε πρότερον ἐκκλησία ἢ μονὴ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ταξιάρχου. Καὶ ὑπῆρχε πράγματι καὶ μετὰ ταῦτα καθ' ὅλους τοὺς ἔπειτα αἰῶνας μέχρι ἐσχάτων, ἕως οὗ ὑπὸ τῶν Τούρκων καταληφθεῖσα μετετράπη εἰς τέμενος αὐτῶν. Πάντα ταῦτα εἶναι σαφέστατα καὶ ἀναντίρρητα.

Πρώτην ἱστορικὴν μαρτυρίαν περὶ τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων ἔχομεν τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀυτοκράτορος Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου κατὰ τὸ ἔτος ἑξακισχιλιοστὸν πεντακοσιοστὸν εἰκοστὸν ὄγδοον ἀπὸ κτίσεως κόσμου, καὶ ἀπὸ Χριστοῦ 1020, ἐκδοθὲν σιγίλλιον ὑπὲρ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος, ἐξ οὗ δύναται τις νὰ ἐξαγάγῃ τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων ὑφίστατο ἤδη ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Βουλγάρων Ἡγεμόνων Συμεῶν († 927) καὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Πέτρου (927—969), οἱ ὅποιοι κατέστησαν Βουλγαρικὴν χώραν τὴν Ἡπειρον, αἱ ἐπισκοπαὶ τῆς ὁποίας, δηλαδὴ ὁ Χειμάρης, Ἀδριανουπόλεως, Φωτικῆς, Βουθρωτοῦ, Ἰωαννίνων καὶ Κοζύλης ὡς Βουλγαρικαὶ κτήσεις ἐτέλουν ὑπὸ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας.

Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος μετὰ πολυετεῖς πολυμόχθους ἀγῶνας καταλύσας τὸ κράτος τῶν Βουλγάρων, διετήρησεν ἐν τούτοις τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐξουσίαν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας διὰ σιγίλλιων, καθορίζων τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ² «ἐπεὶ, λέγει, ὁ ἁγιώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας Ἰωάννης ἠτήσατο τὴν βασιλείαν ἡμῶν μετὰ τὸ ἐκθέσθαι ταύτην σιγίλλιον διαλαμβάνον περὶ πάσης ἐπισκοπῆς βουλγαρικῆς ὁποῦσιν τὴν ἐνορίαν ἔχει, ποιῆσαι καὶ ἕτερον σιγίλλιον περὶ τῶν λοιπῶν ἐπισκοπειῶν τῶν μὴ συναριθμηθέντων (οὕτω) ἐν τῷ προτέρῳ σιγίλλιῳ τῶν κατ' αὐτὸν λοιπῶν ἐπισκοπειῶν διὰ τὸ τοὺς γειτνιάζοντας μητροπολίτας καθαρπάσαι ταύτας ἐκ τῆς Βουλγαρικῆς ἐνορίας καὶ πρὸς αὐτοὺς οἰκειῶσαι.

Καὶ ἡ βασιλεία μου οὐκ εὐδοκεῖ ὁδοβατεῖν τινα ἐξ αὐτῶν ἢ ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἕως ἐνὸς βήματος ἔσω τῶν τῆς Βουλγαρικῆς ἐνορίας, ἀλλὰ πάσας τὰς Βουλγαρικὰς ἐπισκοπὰς, ἅς ὑπὸ Πέτρου βασιλέως καὶ τοῦ Σαμουήλ ἐδεσπόζοντο καὶ κατείχοντο καὶ παρὰ τῶν τότε ἀρχιεπισκόπων καὶ τὰ λοιπὰ ἅπαντα κάστρα, τὰ αὐτὰ θεσπίζομεν ἔχειν καὶ διακρατεῖν τὸν νυνὶ ἁγιώτατον ἀρχιεπίσκοπον· οὐ γὰρ ἀναιμιωτὶ καὶ πόνων χωρὶς καὶ ἰδρώ-

¹) Miklosich Müller, Acta et diplomata Τόμος πέμπτος σελ. 78. Ἀραβαντινοῦ, χρονολογία τῆς Ἡπείρου Τόμος δεύτερος σελ. 296.

²) «Byzantinische Zeitschrift» Karl Krumbacher Leipzig 1893 σελ. 42—46.

των, ἀλλὰ διὰ καρτερίας πολυετοῦς καὶ συμμαχίας θεϊκῆς ὑπόσπονδον τὴν χώραν ταύτην ὁ Θεὸς ἡμῖν ἐδωρήσατο, τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ εὖ μάλα τρανῶς ἡμῖν ἀρωγούσης καὶ τὰ διεστῶτα ἐφ' ἐν συναπτούσης, ὑπὸ ζυγὸν ἓνα θέμενος τοὺς ὄρους καὶ τὸν τύπον, τοὺς καλῶς παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν βασιλευσάντων θεσπισθέντας μηδὲν λυμνημένους. Εἰ γὰρ τῆς χώρας ἐγκρατεῖς ἐγενόμεθα, ἀλλὰ τὰ ταύτης δίκαια ἀπαρᾶσπαστα διετηρήσαμεν ἐπικυροῦντες αὐτὰ διὰ χρυσοβούλλων καὶ σιγιλλίων ἡμῶν καὶ τὸν νῦν ἀγιώτατον ἀρχιεπίσκοπον Βουλγαρίας τσαούτην τὴν ἐνορίαν ἔχειν θεσπίζομεν, οἷαν καὶ πόσιν εἶχε ἐπὶ Πέτρον τοῦ βασιλέως καὶ δεσπότη καὶ διακατέχειν πάσας τὰς ἐπισκοπὰς Βουλγαρίας». Καὶ πάλιν «Ἐπεὶ ἤτήσατο ὁ εὐλαβέστατος μοναχὸς Ἰωάννης Ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας ἐγγράφως ἔχειν τοὺς ὀφείλοντας ταῖς ἐκκλησίαις τῆς ἐνορίας αὐτοῦ καὶ τῶν ἐπισκόπων αὐτοῦ κληρικοὺς καὶ παροίκους ὑπηρετεῖν, δεδώκαμεν αὐτῷ τὸ παρὸν σιγιλλιον τῆς βασιλείας ἡμῶν. Δι' οὗ παρακελεύομεθα αὐτὸν μὲν τὸν ἀρχιεπίσκοπον ἔχειν εἰς τὰ κάστρα τῆς ἐνορίας αὐτοῦ ἡγουν εἰς τὴν Ἀχρίδα, τὴν Πρέσπαν, τὸν Μόκρον καὶ τὴν Κίτζαβιν κληρικοὺς μ καὶ παροίκους λ

Τὸν δὲ ἐπίσκοπον Χειμάρρας κελεύομεν ἔχειν εἰς πᾶσαν τὴν ἐνορίαν αὐτοῦ κληρικοὺς ιβ'. καὶ παροίκους ιβ'. τὸν δὲ ἐπίσκοπον Ἀδριανουπόλεως (τὸν ἔπειτα πόλεως Δρυϊνουπόλεως) κληρικοὺς ιε'. καὶ παροίκους ιε'.

Καὶ τὸν ἐπίσκοπον (Φωτικῆς) κληρικοὺς ιε'. καὶ παροίκους ιε'. Καὶ τὸν ἐπίσκοπον Βουθρωτοῦ κληρικοὺς ιβ'. καὶ παροίκους ιβ'. Καὶ τὸν ἐπίσκοπον Κοζίλης κληρικοὺς ιε'. καὶ παροίκους ιε'.

Τὸν δὲ ἐπίσκοπον Ἰωαννίνων κελεύομεν ἔχειν εἰς πᾶσαν τὴν ἐνορίαν αὐτοῦ κληρικοὺς ιε'. καὶ παροίκους ιε'. Τῇ ἀγιωτάτῃ ἀρχιεπισκοπῇ Βουλγαρίας τὸ παρὸν σιγιλλιον ἐδόθη τῆς βασιλείας ἡμῶν ὡς ἂν ἀκωλύτως κατέχη τὰς ἐπισκοπὰς ταύτας τοῖς βουλγαρικοῖς γὰρ ὄροις καὶ ταύτας διακειμένας διὰ τοῦ παρόντος σιγιλλίου ταῖς λοιπαῖς συνετάξαμεν ἐπισκοπαῖς καὶ τῇ ἀρχιεπισκοπῇ Βουλγαρίας ἐκυρώσαμεν».

Δευτέραν ἱστορικὴν μαρτυρίαν ἔχομεν τὴν τῆς Ἄννης Κομνηνῆς, καθ' ἣν «ὁ Βοημοῦνδος (κατὰ τὸ 1082) διὰ τῆς Βαγενητίας καταλαμβάνει τὰ Ἰωάννινα καὶ τὰ φρον κατὰ τοὺς ἔξωθεν διακειμένους ἀμπελώνας ποιήσας πρότερον, ἅμα δὲ καὶ τὸ ὀπλιτικὸν ἅπαν ἐν ἐπικαίροις τόποις καταθέμενος, αὐτὸς ἐκτὸς τὰς σκηνὰς ἐπήξατο. Τὰ δὲ τεῖχη περιαθρήσας καὶ τὴν τοῦ Κάστρου ἀκρόπολιν ἐπισφαλῆ διαγνοὺς, οὐ μόνον αὐτὴν ἀνορθοῦν, ὡς ἐνόν, ἠπείγετο, ἀλλὰ καὶ ἕτεραν ἐν ἄλλῳ μέρει τῶν τειχῶν, οὐ μᾶλλον, αὐτῷ συνοῖσον δέδοκτο, ἐρυμνοτάτην ἀνωκοδόμει»¹. Ἐκ τῆς

¹) Ἀλεξιάς Ἄννης Κομνηνῆς, Τόμος Α'. σελίς 236.

δλης περικοπῆς καταδείκνυται ὅτι ἢ τε πόλις καὶ τὸ Κάστρον τῶν Ἰωαννίνων ἦσαν μικρὰ καὶ ἀσήμαντα, ἀφοῦ οὔτε αὐτὸς οὔτε οἱ ὀπλιταὶ του ἠδυνήθησαν νὰ διαμείνωσιν ἐν αὐτοῖς, ἀλλ' ἔξω αὐτῶν κατεσκήνωσαν.

Ἄλλὰ καὶ μετὰ ἑκατὸν ἔτη πάλιν ἡ πόλις καὶ τὸ Κάστρον δὲν εὐρίσκετο εἰς καλυτέραν κατάστασιν. Εἰς τι «Σημείωμα περὶ οἰκίσεως τόπων» τοῦ Μητροπολίτου Ναυπάκτου Ἰωάννου ἐκδοθὲν ἐν τῷ «Δελτίῳ τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρίας»¹, ὑπὸ τοῦ Κεραμέως Παπαδοπούλου καὶ φέρον χρονολογίαν τὸ ἔτος 1217 ἀναφέρεται περὶ τοῦ δουκὸς Μιχαῆλ τοῦ χρηματίσαντος πρώτου δεσπότη τῆς Ἡπείρου (1204—1214) ὡς «τεκτηναμένου τὸ τῶν Ἰωαννίνων πολίδιον καὶ εἰς μόρφωσιν κάστρον αὐτὸ ἀνεγείραντος» καὶ ἐν αὐτῷ ὡς εἰς ἄλλην σῴτειραν κιβωτὸν ἐνοικίσαντος πάντας ὅσοι ἠδυνήθησαν νὰ περισωθῶσιν ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ τοῦ ἐπελθόντος κατὰ τοῦ γένους ἡμῶν μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Λανίνων ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Πολίδιον λοιπὸν καὶ ἐδῶ τὰ Ἰωάννινα ὀνομάζονται καὶ τὸ Κάστρον αὐτῆς ὡς ἀνάξιον λόγου χαρακτηρίζεται ὡς εἶδομεν δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ Β'. μετὰ ἑκατὸν ἄλλα πάλιν ἔτη πόλισμα καλοῦνται. Ὡστε τὰ Ἰωάννινα εἶναι νέα πόλις κτισθεῖσα περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου αἰῶνος καθ' ἣν ἐποχὴν ἐκτίσθη καὶ ἡ Ἄρτα, ὅτε πλέον συνεπέα τῶν ἀλλεπαλλήλων ἐπιδρομῶν τῶν βαρβαρικῶν ἐθνῶν ἢ τῆς μητροπόλεως τῆς Παλαιᾶς Ἡπείρου Νικόπολις ἔνεκα τῆς ἐπισφαλοῦς θέσεως τῶν τειχῶν αὐτῆς ἐγκαταλειφθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἐν αὐτῇ ἐδρευόντος αὐτοκρατορικοῦ στρατηγοῦ παρεχώρησε τὰ πρωτεῖα εἰς τὴν πόλιν τῆς Ναυπάκτου, εἰς ἣν μετεφέρθησαν καὶ αἱ ἐπίσημοι ἀρχαί.

Τὸ νεαρὸν ἀμφοτέρων τῶν πόλεων Ἄρτης καὶ Ἰωαννίνων δύναται νὰ πιστοποιήσῃ καὶ ἕτερα μαρτυρία ἢ ὑπὸ τῶν «Ἡπειρωτικῶν Χρονικῶν» ἀναγραφεῖσα «Αἱ δὲ πόλεις καθαρὸν ἔτι σώζουσι τὸ Ἑλληνικὸν γένος, ὧν δύο ἔστων ἄρτι προκαθεζομένω, Ἀμπρακία μὲν τῷ παρ' αὐτῆς ἐπωνύμφῳ κῶλφῳ, ἀνωτέρω κειμένη τοῦ μυχοῦ ὠκισται δὲ παρὰ Γόλγου τοῦ Κυψέλου, ὑπερκειμένη θαλάττης ἱκανῶς, παραρρεῖ δ' αὐτὴν Ἄραχθος ποταμός, μετώκισται δὲ ἐκείνης μικρὸν ἄπωθεν, μεταβαλοῦσα καὶ τοῦνομα. ἢ δ' ἕτερα πρὸς τῇ Ἀχερουσίᾳ λίμνῃ νέον, οὐ πάνυ νέον οἰκισθεῖσα πρὸς τινος Ἰωάννου καὶ τὴν ἐκείνου φέρουσα τανῦν ἐπωνυμίαν τάχα δ' ἂν εἴη αὕτη Ἐφυρα Θεσπρωτῶν ἢ πόλις ἢ ὅτι ταύτης ἐγγυτέρω κειμένη πάλαι»². Ἡ νέα αὕτη μαρτυρία ἐγράφη περὶ τὰ ἔτη 1427 ἕως 1446,

¹) Τόμος 3ος τεύχος 11ον σελίς 451 ἔτος 1891.

²) «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά» ἔτος πρώτον τεύχος Α', 1926. Ἡ μαρτυρία αὕτη περιλαμβάνεται εἰς τὸν πανηγυρικὸν Ἀγωνόμου εἰς Μανουὴλ καὶ Ἰωάννην Η'. Παλαιολόγους. Βλέπε Παλαιολόγια καὶ Πελοποννησιακά Σπ. Π. Λάμπρου τόμος Γ' σελίς 194.

ὄτε ἡ Ἄρτα καὶ τὰ Ἰωάννινα πράγματι ἦσαν αἱ προκαθεζόμεναι πόλεις τῆς Π. Ἡπείρου καὶ κυρίως ἀφ' ἧς ἐποχῆς οἱ δεσπότες αὐτῆς κατέστησαν αὐτὰς πρωτεύουσας τοῦ κράτους αὐτῶν. Καὶ ὑφίστατο μὲν ὡς εἶπομεν καὶ πρὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων κτισθεῖσα πιθανῶς κατὰ τὸν 10^{ον} αἰῶνα, ἀλλὰ μικρὰ καὶ ἄσημος, καὶ πάλιν μεθ' ὅλας τὰς προσπάθειάς τοῦ δεσπότη Μιχαῆλ δὲν ἀπέβη τόσον σημαντικὴ, διατελοῦσα «μικρὸν πολίδιον μόρφωσιν κάστρου ἔχον».

Ὁ κ. Ν. Γ. Μυστακίδης εἰς τὸν χρονολογικὸν του κατάλογον τῶν ἀπὸ Χριστοῦ ἀρχιερετευσάντων ἀρχιερέων Ἰωαννίνων ¹ λέγει : «Τὴν ἐπισκοπὴν Δωδώνης μέχρι τῆς ἕκτης σχεδὸν ἑκατονταετηρίδος μνημονευομένην ἀντικατέστησε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡ τῶν Ἰωαννίνων, διότι ἀντὶ ἐκείνης (τῆς Δωδώνης) μετὰ τῶν ἄλλων ἐπισκοπῶν τῆς Π. Ἡπείρου αὕτη μνημονεύεται εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει σύνοδον τοῦ ἔτους 879».

Καὶ τὴν μὲν ἐπισκοπὴν Δωδώνης πιθανώτατα βραδύτερον νὰ ἀντικατέστησεν ἡ ἐπισκοπὴ Ἰωαννίνων. Ἄλλ' εἰς τὴν σύνοδον τοῦ 879, πλὴν τοῦ Στεφάνου Βαγενητίας, ὁ ὁποῖος εἶναι ζήτημα, ἂν ἦτο ἐπίσκοπος τῆς Π. Ἡπείρου, ἀφοῦ τοιαύτη ἐπισκοπὴ ἀπαντᾶται καὶ ἐν Μακεδονίᾳ ², οὐδεὶς ἐπίσκοπος τῆς Π. Ἡπείρου παρέστη οὐδ' αὐτὸς ὁ Νικοπόλεως, ἀφοῦ ὁ τελευταῖος αὐτῆς Μητροπολίτης Δανιὴλ ἐνθερμος φίλος καὶ θιασώτης τοῦ ἱεροῦ Φωτίου, πρὸ ἔτους ἤδη εἶχε μετατεθῆ ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὴν μεγάλην Μητρόπολιν τῆς Ἀγκύρας. Μόνον ὁ Ναυπάκτου Ἀντώνιος παρίστατο ἄλλ' ἡ θέσις αὐτοῦ ἦτο ἔτι ἀκαθόριστος, διότι ἐνῶ ἐν ἀρχῇ τῶν πρακτικῶν ὑπογράφεται μετὰ τὸν Ρόδου καὶ Ἀθηνῶν ἐν τιμητικῇ θέσει, μετὰ ἑβδομηκοντα ἕξ ἐπισκόπους, εἰς τὰ αὐτὰ πρακτικὰ ἀναφαίνεται καὶ πάλιν μετὰ τὸν Κεφαλληνίας Ἀντώνιον. Καὶ αὕτη εἶναι ἡ κανονικὴ του θέσις, διότι δὲν εἶχεν εἰσέτι καθορισθῆ ἡ ὑπερέχουσα αὐτοῦ τάξις μετὰ τῶν ἐπισκόπων τῆς Π. Ἡπείρου.

Ἀφοῦ λοιπὸν οὐδεὶς ἐκ τῶν ἐπισκόπων τῆς Π. Ἡπείρου παρίστατο ἐν τῇ συνόδῳ τοῦ 879, ἂν ὁ Ζαχαρίας Ἰωαννίνης ἀντεπροσώπευεν ἐν αὐτῇ ὀλόκληρον τὴν Π. Ἡπειρον, τοῦτο δὲν θὰ ἐσημειοῦτο εἰς τὰ πρακτικὰ κατὰ τὴν κρατοῦσαν τάξιν, ὡς ἐγένετο ἀνεξαιρέτως εἰς πάσας τὰς οἰκουμενικὰς συνόδους, εἰς τὰ πρακτικὰ τῶν ὁποίων ἀπαραβάτως προστίθεται ἡ δήλωσις «Π. Ἡπείρου»; Οὕτω π. χ. εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς Δ' οἰκουμενικῆς συνόδου ἀναγινώσκομεν Ἀττικὸς Νικοπόλεως Π. Ἡπείρου, Μάρ-

¹) Ἐφημερὶς Ἰωαννίνων «Ἡπειρος» ἔτος Βον Ἀριθ. 91 καὶ 92 1911.

²) Παύλου Καλλιγᾶ, Μελέται Βυζαντινῆς ἱστορίας σελ. 138.

κος Εὐροίας Π. Ἡλείρου, Περεγρῖνος Φοινίκης Π. Ἡλείρου, Φιλόθεος Δωδώνης Π. Ἡλείρου κ. τ. λ.

Ἐπίσης καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐπὶ Φωτίου Συνόδῳ τῷ 879 προκειμένου περὶ ἐπισκόπων πόλεων ἔχουσῶν τὸ αὐτὸ ὄνομα ἀναγράφεται ρητῶς τὸ ὄνομα τῆς ἐπαρχίας, ὡς Μελέτιος Πόντου-Ἡρακλείας, Θεόπιστος Καισαρείας τῆς Βυθινίας, Θεοφάνης Ἀντιοχείας-Μικρᾶς κ. τ. λ.

Ἄν πάλιν ὁ Ἰωαννίνης Ζαχαρίας μόνος αὐτὸς ἐξ ὅλων τῶν ἐπισκόπων τῆς Π. Ἡλείρου παρίστατο ἐν τῇ Συνόδῳ, δὲν ἔπρεπε νὰ ἔχη τὴν ἀνάλογον θέσιν ὡς ἐκπροσωπῶν ὀλόκληρον ἐπισημοτάτην ἐπαρχίαν; Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς Συνόδου ταύτης, ἐν τῇ ἀναγραφῇ τῶν ἐπισκόπων τῶν μετασχόντων ἐν αὐτῇ δὲν ἐτηρήθη ἡ τάξις τῆς πρωτοκαθεδρίας, ὡς ἐγένετο συνήθως εἰς τὰς προηγουμένας οἰκουμενικὰς Συνόδους, ἐν τούτοις δυσκολεύεται τις νὰ δεχθῇ ὅτι εἶναι ὅλως τυχαία ἡ ἀναγραφὴ τοῦ Ἰωαννίνης μεταξὺ τῶν Ἐπισκόπων Ἀγκύρας, Μωσυνῶν, Κλήρου, Τυράου, Τλοῦ, Ἀκμωνίας Συμεωνίου, Δορυλαίου, Εὐκαρπίας καὶ Μασβάδων, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ Ἀγκύρας, Μωσυνῶν καὶ ὁ Ἀκμωνίας ἦσαν ἐπίσκοποι τῆς Φρυγίας Καπατιανῆς· ὁ Τλοῦ, Κλήρου, Εὐκαρπίας καὶ Δορυλαίου ἐπίσκοποι Φρυγίας Σαλατουρίας· ὁ Τυράου Ἀντιοχείας τῆς Πισσειδίας καὶ ὁ Μασβάδων καὶ Συμεωνίου Σελευκείας τῆς Παμφυλίας, τουναντίον ἐξ ὅλων τούτων δύναται τις νὰ συμπεράνη ὅτι καὶ ὁ Ἰωαννίνης Ζαχαρίας ἴσως ἦτο ἐπίσκοπος μιᾶς ἀνατολικῆς ἐπισκοπῆς, ἢ τῆς Φρυγίας Καπατουρίας ἢ τῆς Φρυγίας Σαλατουρίας διαλαμψάσης πρὸς στιγμὴν καὶ ἀμέσως ὡς μετέωρον ἀφανισθείσης ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ ὀρίζοντι τῆς Ἀνατολῆς, ἐκ τῶν ἀπείρων ἐπισκοπῶν τῆς ὁποίας συνεπεία τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἐλάχιστοι ἢ οὐδεμία μέχρι ἐσχάτων διεσώθησαν. Ἴσως ὁμως θὰ ἠδύνατο τις νὰ εἴπῃ: Ποίαν σχέσιν ἔχει ἡ ἑλληνικωτάτη Ἰωαννίνη μὲ τὰ βαρβαρικὰ ὀνόματα Τλοῦ, Τυράου, Μασβάδων; Ἀλλὰ μήπως ἡ Ἀγκυρα, Εὐκαρπία, Κλήρος δὲν εἶναι λέξεις Ἑλληνικώταται; Ἀλλ' οὐδ' ἡ κατάληξις -ινῆ πρέπει νὰ μᾶς παραπλανᾷ. Ἡ κατάληξις αὕτη ἀπαντωμένη κυρίως εἰς ἐπισκόπους τῆς Δύσεως ὡς Λεοντίνης, Ταραντίνης, Φλωρεντίνης, Ἀρεινῆς, Ἀσαγνίνης καὶ λοιπούς, εἶνε συνήθης καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὡς ὁ Ἐλευθερίνης, Κωνσταντίνης, Μυρίνης, Καρίνης, Σοφίνης, τὸ αὐτὸ δὲ καὶ Σοφιανίνης τῆς Ἀρμενίας Πρώτης, ἧς ὁ ἐπίσκοπος παρουσίασεν εἰς τὴν ἐπὶ Μηναῖ τοῦ Πατριάρχου ἐν Κωνσταντινουπόλει Σύνοδον.

Περὶ Ζαχαρίου Ἰωαννίνης γράφοντες τὰ ἀνωτέρω δὲν ἔχομεν τὴν ἀξίωσιν ὅτι ἐλύσαμεν τὸ ζήτημα· ἀπλῶς μόνον ἠθελήσαμεν νὰ δώσωμεν ἀφορμὴν εἰς ἄλλους ἔχοντας πληρεστέρας πηγὰς ἀπὸ ἡμᾶς ν' ἀσχοληθῶσιν ἐμβριθέστερον.

Σπουδαίαν ἀντίρρησην εἰς τὴν ὑπ' ἐμοῦ οὕτω τεθειμένην κρίσιν τῆς πόλεως καὶ σύστασιν τῆς ἐπισκοπῆς αὐτῆς δύναται τις ν' ἀντιτάξῃ τοὺς ἐπισκοπικοὺς καταλόγους ἀναγράφοντας τὸν Ἰωαννίνων μεταξὺ τῶν Ἐπισκόπων Ναυπάκου, καὶ ἰδίως τὸν συνταχθέντα ὑπὸ τοῦ Βασιλείου Ἀρμενίου τὸ γένος, κατὰ τὸν Parthey καὶ Gelzer γραφέντα περὶ τὸ μέσον τοῦ θ' αἰῶνος. Μὴ ἔχων πρόχειρα τὰ ἔργα τῶν δύο τούτων σοφῶν ἀνδρῶν ἀδυνατῶ νὰ ἐκτιμήσω τὰ ἐπιχειρήματά των· ἐν τούτοις ἐξ ἄλλων σχετικῶν μελετῶν μου καταλήγω εἰς συμπεράσματα ἀντίθετα.

Ἀλλὰ περὶ τούτων προτίθεμαι νὰ πραγματευθῶ ἰδιαιτέρως εἰς ἄλλην μελέτην μου προωρισομένην διὰ τὰ «Ἡπειρωτικά Χρονικά», μελέτην ἀπαιτοῦσαν καὶ χρόνον καὶ κριτικὴν ἐξερεύνησιν τῶν σχετικῶν πηγῶν, διότι ἐξ αὐτῆς, καθοριζομένης ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἱστορίας τῆς ἐκκλησίας ἐν γένει τῆς παλαιᾶς Ἡπείρου, πρόκειται νὰ χυθῆ πολὺ φῶς καὶ ἐπὶ τῆς τόσον σκοτεινῆς πολιτικῆς ἱστορίας αὐτῆς, ἀρρήκτως συνδεδεμένης μετὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς.

Β'.

Ἄν ἀγνοοῦμεν πότε ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων ἐτιμήθη διὰ θρόνου ἐπισκοπικοῦ καὶ τίνες ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι αὐτῆς ἐπίσκοποι, γινώσκομεν ὅμως πότε ἡ ἐπισκοπὴ ὑψώθη εἰς μητρόπολιν καὶ τὴν μακροτάτην σειρὰν τῶν μητροπολιτῶν αὐτῆς, πλὴν ἐλαχίστων.

Ὁ πολὺς μητροπολίτης Ἀθηνῶν Μελέτιος ὁ Ἡπειρώτης, γεωγράφος καὶ ἱστορικός, δρθῶς ἔγραψε, ὅτι ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων ἐτιμήθη μὲ θρόνον μητροπολιτικὸν ὑπὸ Ἀνδρονίκου τοῦ Βασιλέως καὶ μὲ ἄλλα διάφορα προτερήματα ὅπου εἶχε· ἔχει δὲ καὶ ἐν τούτῳ ἄδικον ὁ Ἀραβαντινὸς λέγων: «τὴν γνώμην τῆς μαρτυρίας ταύτης ἔχομεν πολλὰ διδόμενα ἵνα καταδείξωμεν σφαλερὰν»¹.

Δὲν θὰ ἐπαναλάβωμεν ὅσα ἐφεξῆς ἀμελετήτως καὶ διὰ πολλῶν ἀναφέρει προσπαθῶν νὰ καταδείξῃ σφαλλόμενον τὸν Μελέτιον, διότι θὰ ἦτο κόπος μάταιος· ὁ Μελέτιος ἔχει δίκαιον· ἡ ἐπισκοπὴ Ἰωαννίνων ἀνυψώθη εἰς μητρόπολιν ἐπὶ Αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ Β', ὅχι ὅμως κατὰ τὸ ἔτος 1913, ἀλλ' ὀλίγα ἔτη πρότερον.

Εἰς τὰς Acta Patriarchatus τοῦ Miklosich-Müller² περιλαμβάνεται καὶ Πρᾶξις Συνοδικῆ ἐπίκυρωτικῆ τῆς ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου Β' γενομένης ἀνυψώσεως τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου εἰς μητρόπολιν. «... Τὰ γὰρ Ἰωάννινα, λέγει ἡ συνοδικὴ πρᾶξις, πρότερον μὲν ἐπισκοπὴ τῶν ὑπὸ τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Ναυπάκτου τελοῦσα, νῦν

¹) Χρονογραφία Ἡπείρου τομ. Β' σελ. 231.

²) Τόμος Α' σελ. 93.

δ' ὑπὸ τῷ γνησίῳ δεσπότη τῷ κρατίστῳ καὶ ἀγίῳ μου αὐτοκράτορι καὶ τῇ καθόλου ἀγιωτάτῃ καὶ φυλακτικῇ μάνδρᾳ τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ ὡσπερεὶ πλανηθὲν πρόβατον ἐνσηκασθεῖσα καὶ γενομένη, τῶν ὄρεων, οἷς διέτριβε, καὶ τῶν ἐρημιῶν ἀποστᾶσα, ὃ τε κράτιστος καὶ ἅγιός μου αὐτοκράτωρ, ἀποδεξάμενος αὐτὴν τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἐπιστροφῆς καὶ προνοίας, σεπτῷ προστάγματι αὐτοῦ εἰς μητρόπολιν τὸ ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς εἶναί τε καὶ ὀνομάζεσθαι προήγαγε καὶ τετίμηκε καὶ τὸν ἀρχιερατικῶς αὐτῇ προστησόμενον τῆς τοῦ μητροπολίτου καὶ ὑπερτίμου κλήσεως καὶ τιμῆς ἀπολαύειν αἰεὶ πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις προνομίοις, ὅπερ ἡ βασιλικὴ περιοπῆ κέκτηται, καὶ τοῦτ' ἔχει, ἃς ἂν βούληται δηλονότι τῶν ἐκκλησιῶν τιμᾶν καὶ ἀπὸ ἐλάττωνος προβιβάζειν εἰς κρεῖττον ἀξίωμα· ἀκολούθως οὖν καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν τῷ τοιούτῳ σεπτῷ προστάγματι τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος, δῶρον ἅμα οἷόν τι καὶ αὐτῇ ἐπεισῶδιον τῇ δηλωθείσῃ ἀγιωτάτῃ ἐπισκοπῇ Ἰωαννίνων χαρίσασθαι θέλουσα, τὴν παροῦσαν συνοδικὴν πρᾶξιν ἐκτίθεισι, τιμᾶσθαι ταύτην τῷ τῆς μητροπόλεως ἀξιώματι συγκαταπράττει καὶ συνεργάζεται, ὃ καὶ προσέεται αὐτῇ τὸ ἀπὸ τοῦδε εἰς *διηνέκειαν* καὶ *ποιόνν* καὶ οἱ ἐν αὐτῇ ἐπικηρυχθησόμενοι ἀρχιερεῖς μέχρι παντὸς ἔσσονται συναριθμοῦμενοι τῷ τῶν μητροπολιτῶν καὶ ὑπερτίμων συντάγματι καὶ τῶν ἴσων αὐτοῖς ἐπαπολαύοντες τιμῶν, ἐν ταῖς συνοδικαῖς συνελεύσεσιν, ἐν ἐκκλησιαστικαῖς ἀθροίσεσι καὶ ταῖς ὅπουδήποτε γενομέναις συναγωγαῖς· εἰς γὰρ διαιωνίζουσαν ἀσφάλειαν ἔσται τῇ τῶν Ἰωαννίνων ἐκκλησίᾳ ἡ παροῦσα συνοδικὴ πρᾶξις ἐπὶ τῷ, ὡς εἴρηται, καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι ταύτην μητρόπολιν».

Ἄτυχῶς ἐκ τοῦ ἐγγράφου τούτου δὲν ὀρίζεται πότε συνέβη ἡ ἀνύψωσις αὕτη, διότι εἶναι ἀχρονολόγητον· ἂν δὲ καὶ κατέχει ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Miklosich—Müller θέσιν μεταξὺ τῶν ἐγγράφων τῶν ἐτῶν 1318—1323, ἐν τούτοις δὲν ἐξεδόθη κατὰ τὴν χρονικὴν ταύτην περίοδον, ὡς καταφαίνεται ἐξ ἄλλης συνοδικῆς Πράξεως ἀχρονολογήτου μὲν καὶ ταύτης, περιεχούσης ὁμως ἀσφαλεῖς ἐνδείξεις, δι' ὧν κάλλιστα καθορίζεται ὁ χρόνος τῆς ἐκδοσεώς της. «Κατὰ γὰρ πού τὸ ἑξακισχιλιοστὸν ἐπτακοσιοστὸν τρίτον ἔτος ἀπεσπάσθη καὶ αὕτη (ἡ Μητρόπολις τῆς Ναυπάκτου) ἀπὸ τῆς Ρωμαϊκῆς ἐξουσίας ὑπὸ τῶν ἀλαζόνων καὶ ἀγερώχων τούτων καὶ πλεονεκιῶν Ἰταλῶν· ὁ δέ γε τρισμακάριστος καὶ αἰόιδιμος καὶ περιβόητος ἐν Βασιλεῦσιν κῦρις Ἄνδρόνικος ὁ Παλαιολόγος, ὁ πρόπαππος τοῦ ἀπὸ Θεοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου Αὐτοκράτορος. . . διωρίσατο καὶ ἐθέσπισε, τὴν πρότερον εἰς ἐπισκοπὴν οὔσαν τοῦ Ναυπάκτου τὰ Ἰωάννινα, καὶ ὑπὸ ταύτην τελοῦσαν μετατεθῆναι εἰς μητρόπολιν τοῦτο μὲν, ἵνα τὸ τῆς ἀποσπασθείσης μητροπόλεως ἐν αὐτῇ διασώζοιτο καὶ διατηροῖτο σχῆμα, καὶ μὴ καυχῶτο τὸ γένος Ἰταλῶν μειῶσαν τὸν τὰς ὄλας συμπληροῦντα ἀριθμὸν μητροπόλεις

τὰς ὑπὸ τὸν τῆς Νέας Ρώμης τελούσας καὶ οἰκουμενικόν, καὶ τὸ φρύαγμα τούτων ἐντεῦθεν φαίνοιο καταστορεννύμενον, τοῦτο δ' ἵνα καὶ αἱ ὑπ' αὐτὴν οὔσαι ἐπισκοπαὶ ὑπὸ μίαν μητρόπολιν ὡσανεὶ μητέρα ἢ κεφαλὴν τᾶττοινο, ὡς εἷς τινα ἀρχὴν ἄλλην ἀναφερόμεναι, διὰ τὸ τῆς τάξεως καὶ ἀρχῆς καλὸν καὶ οὕτω διανοηθεῖς καὶ καταπραξάμενος ἄξιον ἔκρι- νεν, ὡς εἴθισται καὶ νενόμισται, ταύτην δὴ τὴν μετάθεσιν καὶ συνοδικῶς κυρωθῆναι»¹.

Ὡστε ἡ ἀνύψωσις τῆς ἐπισκοπῆς εἰς Μητρόπολιν ἐγένετο κατὰ τὸ ἔτος 6793 ἀπὸ κτίσεως κόσμου, ἢ ἀπὸ Χριστοῦ 1285 ἢ 1284· κατὰ τὰ πρῶτα δηλονότι ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ Β'. ἂν καὶ ὁ Οὐίλλιαμ Μύλλερ ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ «Ἡ Φραγκοκρατία ἐν Ἑλλάδι»² φαίνεται δεχόμενος ὡς ἔτος ἐκδόσεως τῆς ἀνωτέρω συνοδικῆς Πράξεως τὸ 1307 καὶ οὐχὶ τὸ 1284, παραπέμπων εἰς τὸ Regestum Clementis³. Ἀσφαλῶς ὅθεν δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν τὴν ἀνύψωσιν τῆς Ἐπισκοπῆς Ἰωαν- νίνων εἰς Μητρόπολιν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1284—1307.

Ἀπὸ τῆς ἀνυψώσεως ὅμως ταύτης μέχρι τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἐξεδόθη ἡ ὡς ἄνω συνοδικὴ πράξις ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Φιλοθέου (πατριαρχεύ- σαντος τὸ α'. ἀπὸ τοῦ 1354—1355 καὶ τὸ β'. ἀπὸ 12 Φεβρ. 1364—1376), εἰς διάστημα δηλονότι ὀγδοήκοντα ἐτῶν, τρεῖς μόνον μητροπολίται ἐξε- λέγησαν, τῶν ὁποίων ὁ τρίτος, ὡς ἐκ τῶν καιρικῶν περιστάσεων, οὐδὲ νὰ ἀπέλθῃ ἠδυνήθη εἰς τὴν ἐπαρχίαν του. «Χρόνων δὲ ἐξ ἐκείνου (1284 ἢ 1307) μέχρι τοῦ νῦν παρφηκῶτων ἐγγὺς πού τῶν ὀγδοήκοντα, λέγει ἡ αὐτὴ συνοδικὴ Πράξις, καὶ διαμέσων τῶν τοσούτων χρόνων οὐ πλειό- νων ἢ τριῶν μητροπολιτῶν χειροτονηθέντων καὶ τῶν μὲν δύο κατειλη- φῶτων τὸν τόπον καὶ τῆς μητροπόλεως ἐπειλημμένων, θατέρου δὲ μηδ' ἀπελ- θεῖν ἐκεῖσε δεδυνημένου διὰ τὰς ἐπιφοιτώσας τοῖς ἐκεῖ πράγμασι τῆνικαῦτα συγκρούσεις καὶ περιστάσεις, εἶχεν οὕτω τὰ κατ' ἐκεῖνον τὸν τόπον (τὰ Ἰωάννινα) γνησίου Ἀρχιερέως καθάπαξ ἀπροστάτευτα καὶ ἀποίμαντα». Ἄγνωστοι λοιπὸν οἱ πρῶτοι ἐπίσκοποι, ἀλλ' ἄγνωστοι καὶ οἱ τρεῖς πρῶ- τοι μητροπολίται τῶν Ἰωαννίνων διατελοῦσι μέχρι τοῦ ἔτους 1365, ὅποτε ἐξεδόθη ἡ συνοδικὴ Πράξις.

Πρῶτος γνωστὸς μητροπολίτης Ἰωαννίνων εἶνε ὁ Σεβαστιανός. Ἐν τῇ πατριαρχικῇ καὶ συνοδικῇ Πράξει τοῦ Πατριάρχου Φιλοθέου ἀνα-

¹) Miklosich-Müller Acta Patri. τόμ. Α'. σελ. 470.

²) τόμ. Α'. σελ. 261 ὑποσημ. 1.

³) Μύλλερ Φραγκοκρατία ἐν Ἑλλάδι τόμ. Α'. σελ. 261 σημ. 1. Miklosich Mül- ler Acta Patriar. τόμ. Α'. σ. 94.470 «ἐνθα ἔτι πλάνης φέρεται ἡ χρονολογία «περὶ τὸ 1284» ἀντὶ τοῦ 1307. Πρβλ. Regestum Clementis» (ἔκδ. Βενεδικτίνων) τόμ. Β'. σ. 89. Τὸ αὐτὸ δέχεται καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρυσόστομος ἐν «Θεολογία» τόμ. Ε'. τεύχ. Θ'. σελ. 250 ὑποσημείωσις 2.

γράφονται καὶ τὰ ἑξῆς: «Ἐπεὶ δ' ἀρτίως, νεύσει Θεοῦ, τῇ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος θελήσει καὶ ἀποδοχῇ καὶ ἀρεσκείᾳ καὶ γνώμῃ τῆς περὶ ἡμᾶς Θείας καὶ Ἱερᾶς καὶ μεγάλης Συνόδου ἐπανῆλθεν αὐθις ἡ μετριότης ἡμῶν εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον, ἀναδεδεγμένη τὴν τῶν ὄλων φροντίδα, δίκαιον ἔκρινε καὶ προσῆκον καὶ ταύτης δὴ τῆς ἀγιωτάτης ἐκκλησίας προμηθεύσασθαι καὶ τοῦ ἐκεῖ φροντίσαι χριστωνύμου λαοῦ, καὶ δὴ διὰ πάνυ τοι πλείστης σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας θεμένη, ὥστε εὖρεῖν ἄνδρα δυνάμενον ποιμᾶναι τὸν τοῦ κυρίου λαόν, τὰ εὐγενῆ καὶ εἰλικρινῆ καὶ καθαρὰ τοῦ Εὐαγγελίου σπέρματα καὶ τῶν ὀρθῶν δογμάτων ταῖς τῶν ἀνθρώπων ἐναποθέσθαι ψυχαῖς, πλάνην δὲ ῥιζοτομῆσαι καὶ ἐκτεμεῖν καὶ τὴν εἰς Χριστὸν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν γεωργῆσαι, εὕρηκεν ἀρμοδιώτατον πάνυ καὶ ἐπιτηδειότατον, τῇ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ χάριτι, εἰς τὸ μέγα τοῦτο καὶ ἀποστολικὸν ἀξίωμα καὶ λειτούργημα, ζητηθέντα καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖ μετὰ σφοδροῦ καὶ ζέοντος πόθου, τὸν ἐν μοναδικῷ καὶ σεμνῷ τῷ σχήματι διαπρέψαντα ἐκ πάνυ τοι νέας τῆς ἡλικίας καὶ ἱερωσύνης τετιμημένον, ἀρετῆς τε καὶ εὐλαθείας καὶ τῆς κατὰ Θεὸν πολιτείας ἀντιποιούμενον, κύριον Σεβαστιανόν. Συνοδικῇ τοιγαροῦν δοκιμασίᾳ καὶ βασάνῳ παραπεμφθεὶς κατὰ τὴν τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων ἀκριβῆ παρατήρησιν ἐψηφίσθη καὶ ἐχειροτονήθη οὗτος εἰς γνήσιον Ἀρχιερέα Ἰωαννίνων· διὰ τοι τοῦτο, τῇ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος νεύσει, συνδιασκεψαμένη ἡ μετριότης ἡμῶν τοῖς περὶ αὐτὴν Ἱερωτάτοις Ἀρχιερεῦσι καὶ ὑπερτίμοις, ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς αὐτῆς καὶ συλλειτουργοῖς , διέγνω καὶ κατεπράξατο, ὡς ἂν ἡ εἰρημένη ἀγιωτάτη μητρόπολις, τὰ Ἰωάννινα, ἐπέχη τὸν τόπον τῆς Ναυπάκτου, καὶ πᾶσαι αἱ τελοῦσαι ἐπισκοπαί, αἱ τε ὑπὸ τὸν Ναυπάκτου, καὶ αἱ ὑπὸ τὰ Ἰωάννινα, αἱ διαιρεθεῖσαι μετὰ τὸ ἀποσπασθῆναι τὴν Ναύπακτον ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν, τὸν τρόπον ὃν εἴρηται, μετὰ τὴν ἀπόστασιν τοῦ νῦν ὅπως ποτὲ εὕρισκομένου ἐκεῖσε Ναυπάκτου, τελῶσιν ἀπάρτι ὑπὸ τὴν ἀγιωτάτην μητρόπολιν, τὰ Ἰωάννινα, μέχρις ἂν ἡ τοιαύτη Ναύπακτος ὑπὸ τῶν Λατίνων κατέχηται, καὶ ὀφείλει ὅδε ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Ἰωαννίνων καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Ναυπάκτου, ὑπέριμος, ἀγαπητὸς κατὰ κύριον ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργός, κύριος Σεβαστιανός, ἐν πάσαις ταῖς τοιαύταις Ἐπισκοπαῖς, ταῖς ὑπὸ τὴν Ναύπακτον καὶ τὰ Ἰωάννινα, ἔχειν ἐπὶ πάσης ἀδείας καὶ ἐξουσίας ἐπισκόπους χειροτονεῖν, ἔτι τε πρεσβυτέρους, διακόνους καὶ ὑποδιακόνους προχειρίζεσθαι, ἀναγνώστας σφαγίζειν, πνευματικοὺς πατέρας ἀποκαθιστᾶν, ναοὺς ἱεροῦς καθιεροῦν καὶ πάντα ποιεῖν ἀποκριματίστως, ὅσα ἐφεῖται γνησίῳ ἀρχιερεῖ, μετὰ τῆς προσηκούσης ἐρεῦνης καὶ ἀκριβείας, κατὰ τὴν τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων ἀκριβῆ δοκιμασίαν καὶ παρατήρησιν, ποιμαίνειν τε καὶ διδάσκειν τὸν ἐν αὐταῖς

χριστόνυμον τοῦ κυρίου λαόν, ὀφειλόντων πάντων ὑποδέξασθαι τοῦτον μετὰ μεγάλης τιμῆς και πολλῆς τῆς περιχαρείας, ὡς ἄγγελον ἀπεσταλμένον παρὰ Θεοῦ τε και στέργειν τοῦτον και πείθεσθαι, ὡς ποιμένι και φροντιστῇ τῶν ψυχῶν αὐτῶν. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐπιδέδοται ἡ παροῦσα συνοδικὴ πρᾶξις τῷ εἰρημένῳ κῦρ Σεβαστιανῷ, ἔπειτα δὲ τοῖς μετ' αὐτὸν διαδεξομένοις τὴν ἀγιωτάτην μητρόπολιν, τὰ Ἰωάννινα, γνησίους ἀρχιερεῦσιν ἐπὶ τῷ συνίστασθαι ἀκατάλυτον τὴν παροῦσαν Συνοδικὴν Πρᾶξιν, ἕως ἄν, ὡς εἴρηται, ὑπὸ τοῖς Ἰταλοῖς ἢ Ναύπακτος, ἢ, εἰς διηνεκὴ τὴν ἀσφάλειαν».

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, καθ' ὃ ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τοῦ Οἰκομενικοῦ Πατριαρχείου διέγνω και κατεπράξατο ἵνα ἡ μητρόπολις, τὰ Ἰωάννινα, ἐπέχη τὸν τόπον τῆς Ναυπάκτου και πᾶσαι αἱ ἐπισκοπαὶ αὐτῆς τελῶσιν ὑπὸ τὴν Μητρόπολιν Ἰωαννίνων, προσήρτησεν ἐπίσης και τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Λευκάδος διὰ τῆς ἐξῆς Πράξεως :

† Τῷ αὐτῷ Ἰωαννίνων Πρᾶξις ἐπὶ τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ Λευκάδος †

† Ἡ μετριότης ἡμῶν παρακελεύεται διὰ τοῦ παρόντος γράμματος ἐπιλαβέσθαι τὸν Ἱερωτάτον Μητροπολίτην Ἰωαννίνων, ὑπέριμον και τὸν τόπον ἐπέχοντα τοῦ Ναυπάκτου, ἀγαπητὸν και κύριον ἀδελφὸν αὐτῆς και συλλειτουργόν, και τῆς ἀγιωτάτης Ἀρχιεπισκοπῆς τῆς Λευκάδος, ἐπεὶ αὐτὴ χρεῦει νῦν γνησίου ἀρχιερέως· ὀφείλει οὖν ἐν αὐτῇ ἀπροκριματίστως ποιεῖν πάντα, ὅσα ἐφεῖται γνησίῳ ἀρχιερεῖ, ἄνευ τῆς τοῦ Ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως, ποιμαίνειν τε και διδάσκειν τὸν ἐν αὐτῇ Χριστόνυμον τοῦ Κυρίου λαόν και ὀδηγεῖν αὐτοὺς ἐπὶ πάντα τὰ ψυχοφελῆ και σωτηριώδη, τούτου γὰρ ἔνεκεν ἀπολέλυται και ἡ παροῦσα πρᾶξις τῆς ἡμῶν μετριότητος τῷ Ἰωαννίνων δι' ἀσφάλειαν † (6873=1365 Μᾶϊος Ἰνδικτ. γ'.¹

Δὲν παρῆλθεν ὁμοως διετία και τὸν Ἰούλιον τοῦ 1367 Ἰνδικτῶνος Ε'. δι' ἑτέρας Συνοδικῆς Πράξεως «ἡ Μητρόπολις Ναυπάκτου, Ἀρχιερέως γνησίου χρεῦουσα, ψήφῳ Συνοδικῇ τὸν ἑαυτῆς Ποιμένα και Πρόεδρον εἴληφε, ἄνδρα συνετὸν και πολλακίς ὑπὲρ εὐσεβείας διηγωνισμένον τε και παθόντα, ὥσπερ ἔδειξεν ἡμῖν ἡ ὑπὲρ αὐτοῦ πεμφθεῖσα, κοινῇ παρὰ τῶν ἐκεῖσε τοπαρχῶν, ἔτι δὲ και τῶν ἄλλων πάντων ἐκκρίτων τε και λογάδων και τῶν τοῦ κλήρου, ἔγγραφος μαρτυρία, οὐ μὴν ἄλλα και τὴν χειροτονίαν πρότερον τῆς Ἀγιωτάτης Ἀρχιεπισκοπῆς Λευκάδος ἀνηρημένον, ἀποδιωχθέντα δ' ἐκεῖθεν παρὰ τῶν Ἰταλῶν, ὅς δὴ παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος, ψήφῳ συνοδικῇ, σεπτῷ τε κελεύσματι και εὐδοκίᾳ τοῦ κρατίστου και ἀγίου μου αὐτοκράτορος, ἐφ' ᾧ τὰ τῆς ἐκκλησίας καλῶς ἴδρου-

¹⁾ Ἐνθα ἀνωτέρω Τόμ. Α'. σελ. 472. Acta Patriar.

ται καὶ ἐστήρικται, ἀπεκατέστη τῇ Χριστοῦ χάριτι ἐπὶ τὴν Ἀγιωτάτην Μητρόπολιν Ναυπάκτου. Ἐνθεν τοι καὶ ἀπολύουσα ἡ μετριότης ἡμῶν τὴν παροῦσαν Συνοδικὴν Πράξιν πρὸς τόνδε τὸν Ἱερώτατον Μητροπολίτην Ναυπάκτου, ὑπέρτιμον καὶ ἔξαρχον πάσης Αἰτωλίας, ἐν Ἀγίῳ πνεύματι ἀγαπητὸν ἀδελφὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργόν, κῦρ Ματθαῖον, δίδωσιν αὐτῷ τὴν ἀνήκουσαν τῇ δε τῇ κατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ πᾶσαν τὴν Ἀρχιερατικὴν διεξαγωγὴν, ὡς γνησίῳ ταύτης ἀρχιερεῖ, ὅς δὴ, πρὸς τῷ λαχεῖν τῆς ἐπωνυμίας τῆς τοιαύτης Ἀγιωτάτης Μητροπόλεως Ναυπάκτου, ἔξει καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ Ἱεροῦ συνθρόνου ταύτης ἐγκαθίδρυσιν, νῦν μέντοι γε ὀφείλει τὴν ἑαυτοῦ καθέδραν ἐπὶ τῆς ὑπ' αὐτὸν ἀγιωτάτης Ἐπισκοπῆς τῆς ἐν τῇ Ἀκαρνανίᾳ Ἄρτης, ἔχειν τε καὶ τὰς ὑπ' αὐτὸν ἐτέρας Ἐπισκοπὰς, ἄνευ τῶν δύο ἐπισκοπῶν αὐτοῦ τῆς τε Δρυνουπόλεως καὶ τῆς Βελᾶς, καὶ κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν καὶ ὑποτύπωσιν τῆς ἀνηκούσης αὐτῷ τιμῆς ἐν τε καθέδραις, στάσεσί τε καὶ συνελεύσεσιν, ἀναγνωστῶν σφαγαῶδας ποιεῖν, ὑποδιακόνους τε καὶ διακόνους προβιβάξιν καὶ πρεσβυτέρους χειροτονεῖν καὶ ἐπισκόπους εἰς τὰς ὑπ' αὐτὸν ἐκκλησίας ἐγκαθιστᾶν, ἐφειμένον καὶ τοῦτο πράττεσθαι, ἐπιλαβέσθαι δὲ καὶ πάντων τῶν ὀθενδήποτε διαφερόντων δικαίων τῇ κατ' αὐτὸν ἀγιωτάτῃ μητροπόλει, ὅθεν ὀφείλουσιν οἱ τε ἐν αὐτῇ κληρικοὶ καὶ ἱερωμένοι, μονάζοντές τε καὶ λαϊκοί, ὑποκεῖσθαι τούτῳ καὶ πειθαρχεῖν, ὅσα καὶ γνησίῳ αὐτῶν ἀρχιερεῖ καὶ ποιμένι, καὶ μεσίτῃ καὶ διαλλακτῇ τὰ πρὸς Θεὸν κ. τ. λ. π. ἐπιδέδοται, ἡ παροῦσα συνοδικὴ πρᾶξις τῷδε τῷ διαληφθέντι ἱερωτάτῳ Μητροπολίτῃ Ναυπάκτου, ὑπερτίμῳ καὶ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργῷ, δι' ἀσφάλειαν, ἀπολυθεῖσα κατὰ μῆνα Ἰούλιον τῆς ἐνισταμένης ε'. Ἰνδ. τοῦ ,σσοε' ἔτους, ἥτις καὶ ὑπεσημάνθη τῇ αὐτοχείρῳ ὑπογραφῇ τῆς ἡμῶν μετριότητος»¹.

Τὸν Μητροπολίτην Σεβαστιανὸν ἀναφέρει καὶ τὸ χρονικὸν τοῦ Πρόκλου, ἡ μόνη πηγὴ περὶ τῆς Ἱστορίας τῆς πόλεως Ἰωαννίνων καὶ τῆς Ἡπείρου ἐν γένει, κατὰ τοὺς σκληροὺς ἐκείνους χρόνους τοῦ τυράννου Θωμᾶ Πρελούμπου. Κατ' αὐτό, ὁ Θωμᾶς ἐν ἔτει 1367 Ἡγεμῶν γινόμενος «πρῶτον μὲν κατὰ τῆς ἐκκλησίας χωρεῖ καὶ τὸν ποιμένα ταύτης ἐξωθεῖ. Σεβαστιανὸς δ' οὗτος ἦν ἀνὴρ ἔργῳ καὶ λόγῳ διαδόχτος»². ἡ θέσις τοῦ ἀτυχοῦς ἐξορίστου Ἱεράρχου φαίνεται δὲν ἦτο εὐχάριστος· ἐν ᾧ ἄφ' ἐνὸς ἐξώθει αὐτὸν ὁ τύραννος Θωμᾶς, ἄφ' ἐτέρου καὶ ὁ νέος μητροπολίτης Ναυπάκτου τὸν ἐξεδίωκεν ἐκ τῆς ἐπαρχίας του· ἀλλὰ καὶ τὸ Πατριαρχεῖον ἄφ' ἐτέρου τὸν διέταττεν ἐπὶ ποινῇ ἀφορισμοῦ νὰ ἐξέλθῃ τοῦ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ναυπάκτου μοναστηρίου, εἰς ὃ εἶχε καταφύγει, καὶ ἀπέλθῃ

¹) Ἐνθα ἀνωτέρω Τόμ. Α'. σελ. 493.

²) Ἡπειρωτικά. Ἐκδοσις Βόννης σελ. 216.

εἰς τὴν ἐκκλησίαν του, ἣ νὰ μεταβῆ εἰς Κωνσταντινούπολιν, διὰ τοῦ ὧς ἐξῆς Πιτταίου.

† Ἱερώτατε Μητροπολίτα Ἰωαννίνων. Παρακελεύεται σοι ἡ μετριότης ἡμῶν, ἵνα ἐξέλθῃς τοῦ μοναστηρίου αὐτοῦ, καὶ ἀπέλθῃς εἰς τὴν ἐκκλησίαν σου, γίνωσκε γάρ, ὅτι καὶ βάρος ἐπιτιμίου ἀφορισμοῦ αὕτη ἐκφωνεῖ συνοδικῶς κατὰ σοῦ, ἵνα μὴ γένηται ἄλλως, ἀπελθε γοῦν χωρὶς τινος λόγου καὶ προφάσεως, ἀσυγχώρητος γὰρ ἔση, μέχρις ἂν ἀπέλθῃς εἰς τὴν ἐκκλησίαν σου. Εἴ δε ἔχεις ἀναγκαῖον, καὶ βούλει ἐλθεῖν ἐνταῦθα, οὐδὲν σὲ κωλύομεν, ἀλλ' ἐλθὲ καὶ ἐὰν θέλῃς, ἵνα ἔλθῃ καὶ ὁ Ναυπάκτου, ἐλεύσεται καὶ ἐκεῖνος †.¹

† Εἶχε καὶ διὰ τιμίας Πατριαρχικῆς χειρὸς μηνὶ Σεπτεμβρίῳ ἰνδ. ι' †. Ὁ Σεβαστιανός, φαίνεται, ὅτι προὔτιμησε νὰ μεταβῆ εἰς Κωνσταντινούπολιν, διότι κατὰ τὸ ἔτος 1372 βλέπομεν τὸν μητροπολίτην Ἰωαννίνων νὰ ὑπογράφῃ πατριαρχικὰ γράμματα.²

Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμονὴ τοῦ Μητροπολίτου Ἰωαννίνων παρετάθη, φαίνεται, ἐπὶ πολὺ, διότι ἐν τινὶ γράμματι τοῦ Πατριάρχου Νείλου περὶ τοῦ μητροπολίτου Ἰκονίου κατὰ τὸ ἔτος 1379—1380 ὑπογράφει καὶ ὁ Ἰωαννίνων Σεβαστιανός³, οὐδ' ἠδυνήθη πλέον νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἰωάννινα, ἀφοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1381 ἐξελέγη ἕτερος μητροπολίτης Ἰωαννίνων, ὁ τέως Κερνίσης.

Καὶ ὁ Σεβαστιανός τί ἀπέγινε; Ἀπελπισθεὶς νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν ἐπαρχίαν του, ἀπεφάσισε νὰ ζητήσῃ μετ'ἄθεσιν, ἐκλεγείς μητροπολίτης Κυζίκου· καὶ τοιοῦτος διετέλεσε μέχρι τοῦ 1387, ὁπότε εὐρίσκομεν Πατριαρχικὴν Πράξιν ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ νέου Μητροπολίτου Κυζίκου τοῦ Ματθαίου⁴. Τὸ ὅτι ὁ Σεβαστιανός ἐξελέγη Κυζίκου ἐξάγομεν ἐξ ἄλλης μεταγενεστέρως Πατριαρχικῆς Πράξεως σχετικῆς πρὸς τὴν διαφορὰν τὴν ἀναφεύσαν πρὸ τινος μεταξὺ τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν Ἰγνατίου καὶ τοῦ Ἐπισκόπου αὐτοῦ Μεθώνης Νικηφόρου τοῦ Μανδηλαῆ.

Ἐν τῇ Πράξει ταύτῃ ρητῶς ἀναφέρεται, ὅτι ὁ Μεθώνης «ἠθωώθη ἐξ ἐρεῦνης καὶ ἐξετάσεως τοῦ νῦν Μητροπολίτου Νικαίας καὶ τότε Βάρνης καὶ τοῦ Κυζίκου ἐκείνου Ἰωαννίνων ὄντος κακείνου, ἐξ ἀποστολῆς συνοδικῆς, τὸν Ὑψηλὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον τοῦ ἀοιδίμου Κυροῦ Φιλοθέου κοσμοῦντος»⁵. Ἀλλ' ὁ Φιλόθεος ἐπατριάρχευσε τὸ βον ἀπὸ τοῦ 1364—1376, ὁπότε εἶνε γνωστὸν ὅτι μητροπολίτης Ἰωαννίνων ἦτο ὁ Σεβαστιανός.

Τοῦ Μητροπολίτου Σεβαστιανοῦ μετατεθέντος εἰς Κίζυκον ἐν ἔτι 1381

¹) Miklos. Acta Patri. κτλ. Τόμ. Α' σελ. 587.

²) Αὐτόθι, Τόμ. Α' σελ. 594. ³) Αὐτόθι, Τόμ. Β' σελ. 2.

⁴) Αὐτόθι, Τόμ. Β' σελ. 108. ⁵) Αὐτόθι, Τόμ. Β' σελ. 135.

μητροπολίτης Ἰωαννίνων, ὡς εἴπομεν, ἐξελέγη ὁ τέως Κερνίτης Ματθαῖος, Ἡπειρώτης κατὰ πᾶσαν πειθανότητα, ἀνὴρ πολυπράγμων, διατηρῶν σχέσεις μετὰ τῶν τότε Δεσποτῶν Πελοποννήσου καὶ Ναυπάκτου Καντακουζηνοῦ καὶ Σπάτα καὶ ἀπὸ μέρους αὐτῶν ἀναλαβὼν ἀποστολὰς διπλωματικὰς πρὸς τε τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως, ὡς καταδεικνύεται ἐκ τοῦ κάτωθι ὑποσχετικοῦ συνταχθέντος κατὰ τὸ ἔτος 1380 Σεπτέμβριον Ἰνδ. δ. ¹

† Ἐπειδὴ διεκόμισα ἀναφορὰν πρὸς τὸν Παναγιώτατον ἡμῶν δεσπότην, τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην καὶ τὴν Θείαν καὶ Ἱερὰν Σύνοδον ἀπὸ τοῦ αὐθέντου τῆς Ναυπάκτου Μπούα Δεσπότη τοῦ Σπάτα, ὑπόσχομαι, ὅτι ἡ ἔννοια καὶ ὁ (sic) καὶ ἡ βουλή καὶ ἡ γνώμη ἦσαν ἀνατεθειμένα πρὸς ἐμέ, ὅπως γράψω κατὰ πα (sic) ὁμοία ἀναφορὰ, καθὼς καὶ εἰς τὸν Κραταῖον καὶ ἅγιον ἡμῶν αὐθέντην καὶ Βασιλέα καὶ ἕνεκα (ταύτης) τῆς ὑποθέσεως οὐ ψεύδομαι, ἀληθῆς γὰρ ἐστὶ ἡ ἀναφορὰ ὡς ἐφορῶντος τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν δὲ εὑρεθῇ ποτε ψεῦδος παντελῶς καὶ ἐπίπλαστος ἢ εἰρημένη ἀναφορὰ, ἵνα εὐθύνωμαι κανονικῶς εἰς τὴν Ἱερωσύνην μου. Τούτου γὰρ χάριν ἐγένετο ἡ παροῦσά μου ἔγγραφος ὑπόσχεσις καὶ ἀσφάλεια. ²

† Ὁ ταπεινὸς Μητροπολίτης Κερνίτης *Ματθαῖος*

Ἡ ἀποστολὴ αὕτη τοῦ Κερνίτης Ματθαίου ἀπὸ μέρους τοῦ Δεσπότη Σπάτα Μπούα ἔληξε κατ' εὐχὴν φαίνεται, διότι βλέπομεν τὸν Κερνίτης, διαφερόμενον ἄλλως τε πρὸς τὸν Μητροπολίτην Πατρῶν, μετὰ ἐν ἔτος, τὸ 1381, ἐκλεγόμενον μητροπολίτην Ἰωαννίνων εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ Σεβαστιανοῦ. «Φθάνει πρό τινος καιροῦ ὁ νῦν Μητροπολίτης Ἰωαννίνων κῆρ Ματθαῖος, ἐπίσκοπος πρότερον ὢν Κερνίτης καὶ ὑποκείμενος τῷ Ἱερωτάτῳ Μητροπολίτῃ Παλαιῶν Πατρῶν προβιβασθεὶς εἰς Μητροπολίτην τῆς Θεοσῶστου πόλεως Κερνίτης, προστάγματι Βασιλικῷ καὶ Συνοδικοῖς γράμμασι ἐπειδὴ δὲ ἀπελθὼν ἐκεῖ ὁ Κερνίτης οὐδαμῶς παρ' ἐκείνου (τοῦ Π. Πατρῶν) παρεδέχθη ἡ μετριότης ἡμῶν καὶ διὰ τὸ τοῦ βασιλέως τοῦ ἁγίου θέλημα καὶ διὰ τὴν δικαίαν ζήτησιν καὶ διὰ τὴν τοῦ Μητροπολίτου Π. Πατρῶν δέησιν, πολὺ τὸ εὐλογον ἔχουσαν συνδιασκεψαμένη τοῖς συνεδριάζουσι αὐτῇ Ἱερωτάτοις Ἀρχιερεῦσι τὸν Κερνίτης μετέθηκαν εἰς τὴν Ἀγιοτάτην Ἰωαννίνων Μητρόπολιν . . . κ.τ.λ.» ³. Ὁ Οὐίλλιαμ Μύλλερ ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ «Φραγκοκρατία ἐν Ἑλλάδι» ⁴ λέγει ὅτι ὁ Ἑλλήν Αὐτοκράτωρ νεωστὶ μετὰ τὸ 1236 (κατὰ

¹) Acta Patr. Τομ. Β'. σελ. 11.

²) Acta Pat. Τομ. Β'. σελ. 11.

³) Ἐνθα Ἀνωτέρω Τομ. σελ. 23.

⁴) Τόμ. Β'. σελ. 261.

τὸ διάστημα 40 ἐτῶν καθ' ὃ ἤρξε ἐπὶ τῆς Κερκύρας Φίλιππος ὁ ἡγεμὼν τοῦ Τάραντος) εἶχε χορηγήσῃ εἰς τὸν νέον Μητροπολίτην Ἰωαννίνων προκλητικὴν προσωνυμίαν *ἐξάρχου τῆς Κερκύρας*, ἣτις ἦτο προάγγελος ἑλληνικῆς ἐπιδρομῆς ἀπὸ τῆς ἔναντι κειμένης Ἡπείρου. Φρονῶ ὅτι ὁ σοφὸς ἱστορικὸς δὲν ἔχει δίκαιον, διότι κατὰ τὰ ἔτη 1236—1276 καὶ μέχρι τοῦ 1307 τὰ Ἰωάννινα δὲν ἦσαν εἰμὴ μικρὰ ἐπισκοπὴ τοῦ μητροπολίτου Ναυπάκτου καὶ μόνον μετὰ τὸ 1285 ἀνυψώθησαν εἰς μητρόπολιν, τοῦ μητροπολίτου αὐτῶν λαβόντος μόνον τὴν τιμὴν τοῦ Ὑπερτίμου «ὕπερτίμου κλήσεως καὶ τιμῆς ἀπολαύειν δεῖ», καὶ βραδύτερον πάλιν ὅταν ἡ μητρόπολις Ἰωαννίνων ἀντικατέστησε τὴν τῆς Ναυπάκτου τὸ 1365 ὠρίσθη συνοδικῶς, ἵνα ὁ Ἰωαννίνων ἐπέχη τὸν τόπον τοῦ Ναυπάκτου, ὅπως ὁ Ναυπάκτου ἐπέιχε τὸν τόπον Σεβαστείας τῆς Μεγάλης¹ καλούμενος καὶ πάλιν ἀπλῶς ὕπερτιμος². Πολὺ βραδύτερον, περὶ τὸ 1394, ὅτε ὁ Ἰωαννίνων, λόγῳ ἐπιδόσεως, κατεῖχε τὴν Κέρκυραν, φαίνεται πιθανώτερον ὅτι προσέλαβεν καὶ τὸν τίτλον *ἐξάρχου Κορκύρας ἢ Κορκύρων*. Εἰς τὰ τοσαύτως μνημονευθέντα *Acta Patriarchatus*³ ἐν ἔτει 1394 εὐρίσκομεν τὴν ἐξῆς σημείωσιν: «† μηνὶ Σεπτεμβρίου Ἰνδ. γ' παρεδόθη πρὸς τὸν Ἱερώτατον Μητροπολίτην Κορίνθου, ὕπερτιμον καὶ ἑξαρχον πάσης Πελοποννήσου, ἑξαρχία τὰ περὶ τὴν Πελοπόννησον Πατριαρχικὰ δίκαια πάντα, ὡσαύτως παρεδόθη αὐτῷ, λόγῳ ἐπιδόσεως, ἡ τε ἀγιωτάτη Μητρόπολις Κερκύρας καὶ ἡ Λευκάς οὕτως, ὡς ἂν ἀπέλθῃ ἐκεῖσε, εἴπερ εὔροι τὸν Ἱερώτατον Μητροπολίτην Ἰωαννίνων κατέχοντα ταύτας λόγῳ ἐπιδόσεως διὰ τιμίων Πατριαρχικῶν γραμμάτων ἐφησυχάσῃ καὶ ἀφίση αὐτὸν ἀνευδχλητον· εἰδὲ μὴ ἐπιλάβηται αὐτῶν κατὰ τὴν περίληψιν καὶ ἰσχὺν τῶν γεγονότων ἐπὶ τούτῳ τιμίων Πατριαρχικῶν γραφῶν ἐφ' αἷς τιμίαις γραφαῖς καὶ θεῖον καὶ σεπτὸν ἐπορίσατο πρόσταγμα τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως· ὅθεν δι' ἀσφάλειαν ἐσημειώθη καὶ ἐνταῦθα».

Ὁ Μητροπολίτης Ματθαῖος τὸ 1382 Σεπτεμβρίου 8 ἦλθε πράγματι εἰς Ἰωάννινα, ἀλλ' ἠναγκάσθη ὑπὸ τοῦ τυράννου Θωμᾶ νὰ ἀναχωρήσῃ καὶ ἀπέλθῃ εἰς Ἄρταν μέχρι τοῦ 1385, ὅτε, κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦ Πρόκλου, ἐσφαγιάσθη ὁ Θωμᾶς· κατὰ τὸ αὐτὸ ὅμως ἔτος καὶ ὁ Ἰωαννίνων Ματθαῖος μετῆλθεν εἰς τὰς αἰωνίους μονάς, ὁ δὲ Ἰζαοῦ (Ἡσαῦ ὁ Βουοντελμόντης) «εἰς ἔννοιαν καὶ σκέψιν ἔλθὼν, ἄνδρα τίμιον καὶ εὐλαβῆ, εὐάρεστον Θεῷ καὶ ἀνθρώποις, τὸν τοῦ Ἀρχιμανδρείου Ἡγούμενον Γαβριήλ, τοῦτον ἐκ παρακλήσεως πολλῆς τοῦ Δεσπότη καὶ τῶν τῆς ἐκκλησίας ἀρχόντων προσέφερε τῇ ἀγιωτάτῃ Ἐκκλησίᾳ τῇ 1η Ἰανουαρίου μηνὸς

¹) Acta et Diplomata Τομ. Α'. σελ. 379.

²) Acta Patr. Τομ. Α'. σελ. 493.

³) Acta Patr. Τομ. Β'. σελ. 213· περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης γράφομεν κατωτέρω.

(1386) καὶ ὑποψήφιον αὐτὸν ὠνόμασε καὶ ἐτίμησε... ἔστησε δὲ τὴν ἐκκλησίαν, ἣτις ἦν ἔρημος τότε, ὁ ὑποψήφιος καὶ συνέστειλε· ἐποίμανε δὲ τὴν ἐκκλησίαν καλῶς καὶ θεοφιλῶς χρόνους δύο καὶ εἰς τιμὴν καὶ βουλὴν καὶ μεγάλην ἀγάπην ὁ αὐθέντης αὐτὸν εἶχεν. Ἐν ἔτει δὲ 1388 Ἰνδ. α' κοινῇ βουλῇ στέλλεται οὗτος ὁ ὑποψήφιος εἰς Κωνσταντινούπολιν μηνὶ Ἀπριλίῳ 23, κακεῖσε ἐποίησε μῆνας ἔνδεκα· ἐνταῦθα δὲ εἰσηλθε τὸν ἐρχόμενον χρόνον μηνὶ Μαρτίῳ Κυριακῇ τρίτῃ τῶν Νηστειῶν»¹.

Γ'.

ΕΠΙΣΚΟΠΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Κατάλογον τῶν Ἐπισκόπων τῆς Ἐκκλησίας Ἰωαννίνων πρῶτος ἔγραψεν ὁ Παναγ. Ἀραβαντινός, ἐν τῇ Χρονογραφίᾳ αὐτοῦ². Ἄλλ' ὁ κατάλογος οὗτος εἶναι ἀτελέστατος. Ἐπίσης ὁ Μητροπολίτης Ἄρτης καὶ Πρεβέζης Σωφρόνιος εἰς τὸ ἔργον του «Ἄρτης καὶ Πρεβέζης δοκίμιον ἱστορικῆς περιλήψεως» ἐξέδωκε τοιοῦτον παντάπασιν ἀνάξιον λόγου.

Μετ' αὐτούς, πρῶτος Ἄνθιμος ὁ Ἀλεξούδης (μητροπολίτης Ἀμασειᾶς) ἔδημοσίευσεν πληρέστερον εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 6416 καὶ χρονολ. 5 Δεκεμβρίου 1890 φύλλον τοῦ «Νεολόγου» Κωνσταντινουπόλεως³, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Νικολ. Γ. Μυστακίδης α) ἐν τῇ «Ἐβδομαδιαία Ἐπιθεωρήσει» Νεολόγου⁴, β) ἐν τῇ ἔφημερίδι «Κωνσταντινούπολις»⁵ καὶ γ) ἐν τῇ ἔφημερίδι τῶν Ἰωαννίνων «Ἡπειρος»⁶.

Ἄλλὰ τόσον ὁ κατάλογος τοῦ Ἀλεξούδη, ὅσον καὶ οἱ τρεῖς τοῦ Μυστακίδου, ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως τῶν σχετικῶν πηγῶν, πολλὰ τὰ ἐσφαλμένα, πολλὰς ἀνακριθείας καὶ πολλὰ χάσματα περιέχουσιν. Ἡ σύνταξις ἐπισκοπικῶν καταλόγων καὶ δὴ Ἡπειρωτικῶν Μητροπόλεων δὲν εἶναι ἔργον εὐχερές.

Ὁμολογοῦμεν ὅτι καὶ ἡμεῖς τὸν παρόντα κατάλογον καταρτίσαντες ἐκοπιάσαμεν καθ' ὑπερβολήν, διὰ νὰ δυνηθῶμεν νὰ παρουσιάσωμεν αὐτὸν ὅσον τὸ δυνατόν πληρέστερον.

¹) Ἡπειρωτικά. Ἐκδοσις Βόννης σελ. 233.

²) Χρονογραφία τῆς Ἡπέρου ὑπὸ Π.Α.Π. τόμος Β' σελίς 237.

³) Παρ' ἡμῖν εὐρίσκεται ἀντίγραφον τῶν ἐπισκοπικῶν καταλόγων τοῦ Ἀνθίμου Ἀλεξούδη, ληφθὲν ἐκ τῶν ἰδιοχείρων καταλόγων αὐτοῦ καὶ ἐξ αὐτοῦ λαμβάνομεν τὰς σημειώσεις ἡμῶν.

⁴) «Ἐβδομαδιαία Ἐπιθεώρησις» Νεολόγου (τόμος Β' 1892—1893 τεῦχος 44ον 22 Αὐγούστου 1893 σελίς 864—866).

⁵) «Κωνσταντινούπολις» φύλλον 22 Αὐγούστου 1894.

⁶) «Ἡπειρος» ἔτος Βον 1911 ἀρ. 91—92.

[«Ζαχαρίας» 879].

Οἱ γράψαντες Ἐπισκοπικούς καταλόγους τῆς ἐκκλησίας Ἰωαννίνων ὡς πρῶτον ἐπίσκοπον αὐτῆς ἀναγράφουσι τὸν Ἰωαννίνης Ζαχαρίαν παρουσιασθέντα εἰς τὴν ἐπὶ Φωτίου τῷ 897 Σύνοδον¹.

1020.

Τὸ ἔτος τοῦτο ἀναφέρεται Ἐπίσκοπος Ἰωαννίνων ἄνευ ὀνόματος ὑποκείμενος ὑπὸ τὴν πνευματικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας Ἰωάννου, εἰς ὃν πιθανώτατα ὑπήγοντο ἐκκλησιαστικῶς τὰ Ἰωάννινα ὡς καὶ αἱ ἄλλαι ἐπισκοπαὶ τῆς Ἠπείρου ἀπὸ τοῦ 927, ἂν μὴ καὶ πρότερον.

1232.

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο καὶ πρὸ αὐτοῦ ἀναφέρεται Ἐπίσκοπος Ἰωαννίνων ἐπίσης ἀνωνύμως πρὸς τὸν ὁποῖον ὁ Μητροπολίτης Ναυπάκτου Ἰωαννίνων ὁ Ἀπόκαυκος ἔγραφε καὶ πρότερον καὶ κατὰ ἔτος τοῦτο συγκινητικὴν ἐπιστολὴν. «Τῷ Ἀγιωτάτῳ Ἰωαννίνων ὁ ἁμαρτωλὸς ποτε Ναυπάκτου.....

«Ζῶ καὶ ἐγὼ ἐν ἀσθενείᾳ διάγων ἐν τῇ Κοζύλῃ καὶ ὑπομένω τὰς Ἐξαρχιακὰς ἀπειλάς.... Σὺ δὲ ἐπεὶ μόνος ὑπελείφθης ἡμῖν εἰς παρακλήσιν μὴ λήγης καὶ γράμμασιν ἡμᾶς παρακαλῶν καὶ μηνύμασι»². Εἰς τὸν αὐτὸν Ἐπίσκοπον Ἰωαννίνων ἐπέστελλε καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας Δημήτριος Χωματιανὸς³.

1285 (ἢ 1307)—1365.

Κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα τρεῖς Μητροπολῖται ἐξελέγησαν, τῶν ὁποίων ἀγνοοῦμεν τὰ ὀνόματα. Ἐκ τούτων μόνον οἱ δύο πρῶτοι ἠδυνήθησαν νὰ ἔλθωσιν εἰς Ἰωάννινα, τοῦ τρίτου ὡς ἐκ τῶν καιρικῶν περιστάσεων τῆς Ἠπείρου διαμείναντος ἐν τῇ Βασιλευούσῃ⁴. Κατὰ τὸ

¹) Ἀνθιμος ὁ Ἀλεξούδης δέχεται τὸν Ζαχαρίαν παραπέμπων εἰς τὰ πρακτικὰ τῶν Ἱερῶν Συνόδων ὑπὸ Σπυρ. Μήλια Τόμος Β' σελίς 929, καὶ εἰς τοῦ Ἄρτης καὶ Πρεβέζης δοκίμιον Ἱστορικῆς περιλήψεως ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Ἄρτης καὶ Πρεβέζης Σεραφεῖμ Ἀθῆναι 1894 σελίς 95. Ὁ δὲ Νικόλαος Γ. Μυστακίδης παρατείνει τὴν Ἀρχιερατείαν τοῦ Ζαχαρίου ἀπὸ τοῦ 867—879, κατὰ τὴν συνήθειάν του οὐδαμῶς παραπέμπων.

²) Διακόνου Παρθενίου Κ. Πολάκη, «Ἰωάννης Ἀπόκαυκος Μητροπολίτης Ναυπάκτου σελ. 470.

³) Μηλιαράκη, Ἱστορία τοῦ Βασιλείου τῆς Νικαίας καὶ τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου.

⁴) Miclosich - Müller, Acta τόμος Α' σελ. 470.

ἔτος 1332· ἢ ὀλίγον πρὸ αὐτοῦ Μητροπολίτης Ἰωαννίνων ἐψηφίσθη ὑπὸ τοῦ Δεσπότη τῆς Ἡπείρου, τοῦ Κλήρου καὶ τῶν προϋχόντων Ἰωαννίνων ὁ Μέγας Οἰκονόμος τῆς Μητροπόλεως Μιχαὴλ ὁ Φιλανθρωπινὸς, γόνος τοῦ εὐγενοῦς καὶ περιλάμπρου Βυζαντινοῦ οἴκου τῶν Φιλανθρωπινῶν, ὁ κατὰ τὸ 1292 οἰκοδομήσας ἐν τῇ νήσῳ Ἰωαννίνων τὴν Μονὴν τοῦ Ἁγίου Νικολάου καὶ φοιτητήριον συστήσας ἐν αὐτῇ. Ὁ ἐψηφισμένος Φιλανθρωπινὸς δὲν ἠξιώθη νὰ λάβῃ τὸ χάρισμα τῆς ἀρχιερωσύνης μεταβαίνων κατὰ τὴν τάξιν εἰς Κωνσταντινούπολιν, διότι κατὰ τὸ ἔτος 1332 ἀπεβίωσε ταφεὶς ἐν τῇ αὐτοῦ Μονῇ καὶ καταλιπὼν ἀοίδιμον μνήμην τῆς εὐσεβείας καὶ φιλομουσίας αὐτοῦ.

Σεβαστιανὸς (1365—1381).

Κατὰ τὸ ἔτος 1365, ζητηθεὶς ὑπὸ τῶν ἐν Ἰωαννίνοις, μητροπολίτης ἐξελέγη ὁ ἐξ Ἰωαννίνων Σεβαστιανὸς «ἐπέχων καὶ τὸν τῶπον τοῦ Ναυπάκτου», ὡς ἀντικαταστήσας αὐτὸν πρὸς καιρὸν ἕνεκα τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων καταλήψεως τῆς πόλεως Ναυπάκτου.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ τοῦ Σεβαστιανοῦ εἰς τὴν μητρόπολιν Ἰωαννίνων προσηρτήθη καὶ ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Λευκάδος, ἀλλὰ καὶ αὕτη μετ' ὀλίγον ἐχειραφετήθη¹. Ὁ Μητροπολίτης Σεβαστιανός, ὡς εἶδομεν, ἐκδιωχθεὶς ὑπὸ τοῦ τυράννου Θωμᾶ τοῦ Πρελούμπου κατέφυγεν εἰς Ἄρταν ταλαιπωρούμενος, τὸ δὲ 371 ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν κληθεὶς ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου ὡς ἐγκαλούμενος ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Ναυπάκτου, ἔνθα καὶ διέμεινε μέχρι τοῦ ἔτους 1381, ὅτε ἐξελέγη μητροπολίτης Κυζίκου ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Φιλοθέου (1369—1376). Ὁ Σεβαστιανὸς τῷ 1387 ἀπεβίωσεν, ἀντ' αὐτοῦ δὲ μητροπολίτης Κυζίκου ἐξελέγη ὁ Ἱερομόναχος Ματθαῖος², ὁ κατὰ τὸ 1397 ἀνυψωθεὶς ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ Θρόνου³.

Ματθαῖος (1381—1385).

Τὸν Σεβαστιανόν, προαχθέντα εἰς Κύζικον, διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον τῶν Ἰωαννίνων ὁ τέως Κερνίτης Ματθαῖος, Ἡπειρώτης καὶ αὐτός. Κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦ Πρόκλου «τῷ 1383 Σεπτεμβρ. 8. ἦλθεν εἰς τὸν ἑαυτοῦ θρόνον

¹) Miklosich - Müller, Acta Patriar. Τόμ. Α' σελ. 468, 472, 490.

²) Miklosich - Müller, ἔνθα ἀνωτέρω σελ. 108, 135 Τόμος Β' σελ. 23 Ὁ Ἀλεξούδης παρατείνει ἀνακριβῶς τὴν ἀρχιερατείαν τοῦ Σεβαστιανοῦ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1367—1380—1383, καθὼς καὶ ὁ Μυστακίδης ἀπὸ τοῦ 1380—τοῦ 1381 προσθέτων «ἀνήρ ἄμπειρος».

³) Μ. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ Πίνακες σελ. 457.

ὁ Πανιερώτατος Μητροπολίτης Ματθαῖος ἐπέχων καὶ τὸν Ναυπάκτου θρόνον». Ἄλλ' ὁ Θωμᾶς (Πρελοῦμπος) «αὐτὸν ἐν τῷ ἑαυτοῦ θελήματι οὐχ ὑπεδέχτο. καὶ διὰ τοῦτο πλέον τὴν οἴκησιν ὁ Ἀρχιερεὺς τῇ Ἀρτῇ ἤγεν»¹. Τὸν μητροπολίτην Ματθαῖον ὁ ἄρχων τῆς Ἀρτῆς Σπάτας, μεθ' οὗ στενωῶς συνεδέετο, ἔπεμψε τῷ 1385 μετὰ τοῦ Καλογνύμου δυσωπῶν τὸν τύραννον Θωμᾶν, ὅπως διώξωσιν ἀμφοτέρους τοὺς Ἀγαρηνοὺς ἐπιδραμόντας τότε κατὰ τῆς Ἠπείρου. Ἄλλ' ὁ Τύραννος «οὐκ ἠνείχετο, ἀλλ' εὐκαιρίαν λαθὼν ἐξόριστον πέμπει τὸν Ἀρχιερέα, τὸν δὲ Καλόγνωμον κρατεῖ καὶ τὴν ἐκκλησίαν προδίδωσι τῷ Συναχερείμ»² μετὰ τὸν φόνον τοῦ τυράννου ὁ Ἰζαοῦ, δηλαδὴ Ἡσαῦ ὁ Βουλευδερομόντης, ὁ νέος σύζυγος τῆς Ἀγγελικῆς Παλαιολογίνας, τὸν ποιμενάρχην Ματθαῖον «μετακαλεῖ καὶ τὴν ἐκκλησίαν αὐτῷ παρατίθησι μετὰ τῶν ὑπαρχόντων καὶ κτημάτων αὐτῆς καὶ ἐντίμως αὐτὸν περιέχει». Ἄλλ' ὁ μητροπολίτης Ματθαῖος δὲν ἐπέζησεν ἐπὶ πολὺ. «Τῷ 6894 ἔτει, ἀπὸ δὲ Χριστοῦ 1385, μετῆλθεν ἐντεῦθεν πρὸς τὰς αἰωνίους μονάς»³.

Γαβριήλ (1386—1408).

Τὸν Ματθαῖον διεδέχθη εἰς τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον Ἰωαννίνων ὁ τέως Ἡγούμενος τῆς ἐν Ἰωαννίνοις μονῆς τοῦ Ἀρχιμανδρείου Γαβριήλ, καὶ αὐτὸς Ἠπειρώτης «ἀνὴρ τίμιος καὶ εὐλαβῆς ἐνάρετος Θεῷ καὶ ἀνθρώποις», κατ' ἀρχὰς μὲν ἀπὸ τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1386—1388 ὡς ὑποψήφιος, ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους τούτου μητροπολίτης, ὅστις «ἐποίμανε τὴν ἐκκλησίαν καλῶς καὶ θεοφιλῶς» πιθανῶς μέχρι τοῦ ἔτους 1408.

Ἰωσήφ (1408).

Μετὰ τὸν Γαβριήλ ἀτυχῶς νέον χάσμα περίπου 80 ἐτῶν ἀπαντῶμεν τίς διεδέχθη τὸν Γαβριήλ; ἄγνωστον. Ὁ Ἀλεξούδης τῷ 1408 γράφει τὸν Ἰωσήφ οὐδαμοῦ παραπέμπων. Ὁ Μυστακίδης τῷ 1407, αὐτὸς οὐδέποτε ἀναφέρει πηγᾶς.

Πρόκλος (1410).

Μετὰ τὸν Ἰωσήφ ὁ Ἀλεξούδης ἔχει τὸν Πρόκλον, ἄνευ οὐδεμιᾶς παραπομπῆς. Ὁ Μυστακίδης εἰς τὸν Γ' κατάλογόν του τὸν παρελείπει, ἐνῶ τὸν ἀνέφερον εἰς τοὺς ἄλλους δύο.

¹) «Ἠπειρωτικὰ Βόννης» σελ. 229.

²) Ἐνθα ἀνωτέρω.

³) Ἐνθα ἀνωτέρω σελ. 231—232. Τὸν Ματθαῖον ὁ Ἀλεξούδης ἀνακριβῶς γράφει ἀπὸ τοῦ 1383—1387. Τὸ αὐτὸ ἀνακριβῶς ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Μυστακίδης.

1430. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὑπῆρχε μητροπολίτης Ἰωαννίνων πρὸς τὸν ὁποῖον ἔγραψεν ὁ Μέγας Βεζύρης τοῦ Σουλτάνου Μουράτ Σινὰν Πασσᾶς ζητῶν τὴν παράδοσιν τῶν Ἰωαννίνων. Ἀλλὰ τοῦ μητροπολίτου τούτου τὸ ὄνομα ἀγνοοῦμεν.¹

Νεόφυτος (1480 — 1487).

Κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα ὁ Ἀλεξούδης ἀναφέρει τὸν Νεόφυτον παραπέμπων εἰς τὴν σελίδα 34 τοῦ Ε' τόμου τῆς «Ἐκκλησιαστ. Ἀληθείας». Ὁ δὲ Μυστακίδης κατὰ τὰ ἔτη 1480—1489 προσθέτων «ἐφ' οὗ τὰς ἡμέρας ἔγιναν πολλαὶ καὶ διάφοραι ἐν τῇ Μητροπόλει μεταβολαί», χωρὶς νὰ μᾶς ἀναφέρῃ ἐν τούτοις πόθεν ἔλαβε τὰς πληροφορίες του ταύτας. Καὶ ὁ Ἀραβαντινὸς ἀπὸ τοῦ 1484 ὀρίζει τὴν ἀρχιερατείαν του. Ὁ αὐτὸς ἀναφέρει ὅτι κατὰ τὸ 1486 ὁ μητροπολίτης Νεόφυτος μετὰ τῶν τότε ἀρχόντων καὶ ἱκανοῦ λαοῦ μετέβη εἰς τὸ χωρίον Παλαιόμυλον, εἰς ὃ εὐρέθη πρὸ ὀλίγου ἢ θαυματουργὸς εἰκὼν τῆς παναγίας Χρυσοβίτσης². Τὰ αὐτὰ ἀναφέρει καὶ ὁ Μ. Γεδεὼν ἐν τῇ «Ἐκκλησ. Ἀληθείᾳ»³, ὅπου διορθώνει τὸν Ἀραβαντινὸν λέγοντα τὸν Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης Γεράσιμον ἐσφαλμένως Χιδᾶν, ἀντὶ Χοῖδᾶν.

Νήφων (1500).

Μετὰ τὸν Νεόφυτον ὁ Ἀλεξούδης ἔχει κατὰ τὸ 1500 τὸν Νήφωνα, παραπέμπων εἰς τὸν Β' τόμον Χρονογραφίας τῆς Ἠπείρου καὶ εἰς τὸ περιοδικὸν τοῦ Ἑλλήν. Φιλολογ. Συλλόγου Κων/πόλεως τόμος Α'. σελ. 12. Ὁ Μυστακίδης ἀναγράφει τὸν Νήφωνα ἀπὸ τοῦ 1500 μέχρι τοῦ 1534 (!) προσθέτων ὅτι ἦν Ἰωαννίτης καὶ ἐλέγετο Μεταξᾶς καὶ ὅτι οἱ γονεῖς του ἦσαν ἔμποροι ἢ πραγματευτάδες!

Ἄλλ' ἐνῶ ὁ Μυστακίδης θέλει τὸν Νήφωνα ἀρχιερατεύσαντα ἀπὸ τοῦ 1500—1534, ἀντιφάσκων, τὸ ἔτος 1516 ὡς Μητροπολίτην Ἰωαννίνων ἔχει τὸν Θεόληπτον, τὸν εἶτα πατριαρχεύσαντα!

Ἀναντιρρήτως κατὰ τὴν χρονικὴν ταύτην περίοδον οὐδεὶς *Νήφων* ἀρχιεράτευσεν ἐν Ἰωαννίνοις, Νήφων δὲ Μεταξᾶς Ἰωαννίτης, ὡς θέλει καὶ ὁ Ἀραβαντινός, οὐδέποτε ἐγένετο μητροπολίτης Ἰωαννίνων. Ὁ ἀείμνηστος Ματθαῖος Παρανίκας εἰς τὸ Σχεδιάσμα του καὶ πάντες ὅσοι ἔγρα-

¹) Χρονογραφία τῆς Ἠπείρου, τόμος Β'. σελ. 315 «Ἠπειρωτ. Χρονικά» ἔτος Β'. τεῦχος Α' καὶ Β'. σελ. 9. σημ. 3.

²) Χρονογραφία τῆς Ἠπείρου τόμος Β'. σελ. 222.

³) «Ἐκκλ. Ἀλήθεια» τόμος 5ος, σελ. 34.

ψαν μετ' αὐτὸν καὶ τελευταῖον ὁ μακαρίτης Σπυρίδων Λάμπρος ἠπατήθησαν νομίζοντες τὸν Νήφωνα Μεταξᾶν ὡς χρηματίσαντα μητροπολίτην 'Ιωαννίνων, ὑπέργηρον πλέον ὄντα. 'Ο ΙΖ' κῶδιξ τῆς ἐκκλησίας τοῦ 'Αρχιμανδρείου διακηρύττει ὅτι: Νήφων ὁ κατὰ κόσμον Μεταξᾶς ἦτο ἱερομόναχος καὶ ὡς ἱερομόναχος ἐκοιμήθη τῇ 6ῃ 'Απριλίου τοῦ 1546 καὶ ἐτάφη ἐν τῇ ἐν τῇ Νήσῳ Μονῇ τοῦ Στρατηγοπούλου, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐμόνασεν, ἴσως δὲ καὶ ἐδίδαξεν ἐν τῇ Σχολῇ αὐτῆς < + ἐκῦμίθη ὁ δοῦλος τοῦ θεοῦ νίφον 'Ιερομόναχος: ὁ κατὰ κόσμον μεταξᾶς.. ἐν αὐτῇ τῇ εἰμέρα, ἐκῦμίθη, καὶ ὁ γεράσιμος ὁ Τζαχούλης ὁ θῖος τοῦ παπ. κυρ. νίφου: ἔτους ζνδ. (=7054=1546) ἀπριλι—εἰς τὰς ἕξ ἡμέρα τρίτη: ».¹

Νεῖλος (1513).

Κατὰ τὸν 'Αλεξούδη μὴ παραπέμποντα εἰς οὐδεμίαν πηγὴν.

Θεόληπτος (1513).

Μετὰ τὸν Νεῖλον ὁ 'Αλεξούδης γράφει τὸν Θεόληπτον ἀπὸ τοῦ 1513 ἕως τοῦ 1515. Τὸν Θεόληπτον ἔχει καὶ ὁ Μυστακίδης τῷ 1516, καὶ ὁ 'Αραβαντινὸς τῷ 1515.

'Ο 'Ιωαννίνων Θεόληπτος κατὰ μὲν τὸν Γεδεὼν ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τῷ 1516 πατριαρχεύσας μέχρι τοῦ 1520. Κατὰ δὲ τὸν 'Αρχιεπίσκοπον 'Αθηνῶν Χρυσόστομον ἀπὸ τοῦ 1513 μέχρι τοῦ 1522.² ὥστε, 'Ιωαννίνων διετέλεσε κατὰ τὸν Μακαριώτατον πρὸ τοῦ 1513. 'Ο Θεόληπτος κατὰ τὸν 'Ιωάννην Λαμπρίδην κατήγετο ἐκ Πογδοριανῆς.³

Γρηγόριος (1513).

Τὸν Θεόληπτον πατριαρχεύσαντα διεδέχθη εἰς τὴν μητροπολιν 'Ιωαννίνων ὁ Γρηγόριος, ὅστις ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου τούτου ἀπεστάλη εἰς 'Ρωσσίαν πρὸς τὸν Μέγα Δοῦκα Βασίλειον 'Ιβάνοβιτς.⁴

Τὸν Γρηγόριον οὔτε ὁ 'Αλεξούδης, οὔτε ὁ 'Αραβαντινός, οὔτε ὁ Μυστακίδης ἀναφέρουν.

¹) Μ. Πρωτοσυγκέλλου 'Αθηναγόρα, 'Ηπειρωτικαὶ Σελίδες τεύχ. Β'. 'Ιστορικαὶ ἐπιανορθώσεις. 'Η ἐν τῷ φρουρίῳ τῶν 'Ιωαννίνων Σχολῇ τῶν Δεσποτῶν σελ. 26 ἐξ ἀνατυπώσεως ἐκ τοῦ Δελτίου 'Ιστορικῆς καὶ 'Εθνολογικῆς 'Εταιρείας τοῦ 1923.

²) «Θεολογία» Τόμος 4ος σελ. 180.

³) «'Ιερά ἐν 'Ηπείρῳ σκηνώματα» σελ. 14.

⁴) «Δελτίον 'Ιστορ. καὶ 'Εθνολογ. 'Εταιρείας ἔτος 1891 τόμος Γ'. τεύχος ΙΑ'. σελ. 490.

Σωφρόνιος (1520;—1526).

Μετὰ τὸν Γρηγόριον ἀπαντῶμεν τὸν Σωφρόνιον, τὸν ὁποῖον ἀγνοοῦν οἱ γράψαντες ἐπισκοπικούς καταλόγους Ἰωαννίνων.

Ὁ Σωφρόνιος τῷ 1526 πιθανῶς διέμενεν ἐν τῇ μονῇ Βαρλαάμ τῶν Μετεώρων, ὅπου ἴσως καὶ ἀπεβίωσεν. «Ἐκοιμήθη ὁ Πανιερώτατος Μητροπολίτης Ἰωαννίνων. Σωφρόνιος Ζλ. δ=1526»¹.

Νήφων (1526;—1546).

Τὸν Νήφωνα ὁ Ἀλεξούδης γράφει ἀρχιερατεύσαντα ἀπὸ τοῦ 1542 μέχρι τοῦ 1546. Ἡμεῖς Νήφωνα μητροπολίτην Ἰωαννίνων ἀπαντῶμεν ὑπογράφοντα τῷ 1546 ἐν τινι γράμματι τοῦ Πατριάρχου Διονυσίου πρὸς τὸν Μητροπολίτην Μηθύμνης Ἰγνάτιον περὶ τῆς μονῆς Λειμῶνος². Τὸν Μητροπολίτην τοῦτον συνέχεον, φαίνεται, οἱ Παρανίκας καὶ λοιποὶ πρὸς τὸν Νήφωνα Μεταξᾶν.

Μακάριος (1546—1549).

Οὐδεὶς κατάλογος ἀναφέρει τὸν Μακάριον. Ἐν τούτοις ἀπαντᾶται εἰς τὸν ὑπ' ἀριθ. 64 χαρτῶον κώδικα «Πατερικὸ» τῆς ἐν Σκιαθῶ Μονῆς τῆς Εὐαγγελιστρίας. «Ζ. Ν. Γ.» Ἀρχιερατεύοντος Μακαρίου τοῦ Πανιερωτάτου Μητροπολίτου Ἰωαννίνων, ἐτελεύτησεν ὁ παπᾶ κύρ Ἰωάννης ὁ πρωτονοτάριος τῆς Ἀγιοτάτης Μητροπόλεως Ἰωαννίνων μηνὶ Αὐγούστῳ εἰς τὰς κ' Ἰνδικτ. δ'.³

Ἰωάσαφ (1549—1571).

Κατὰ τὸν Ἀλεξούδην⁴ τῷ 1549 μητροπολίτης Ἰωαννίνων ἦτο Ἰωάσαφ, ὁ εἶτα Πατριάρχης. Κατὰ τὸν Μυστακίδην ἀπὸ τοῦ 1541 μέχρι τοῦ 1555, μετὰ τῆς δηλώσεως ὅτι ὁ Ἰωάσαφ ἦτο ἀπὸ Κράψι «κώμη Ἰωαννίνων» ἀνὴρ ἔνδοξος καὶ μεγαλοπρεπῆς. Ἀναντιρρήτως ὁ Ἀλεξούδης καὶ ὁ Μυστακίδης σφάλλονται, διότι Ἰωάσαφ ὁ μεγαλοπρεπῆς Πατριάρχ-

¹) Βυζαντίς Τ. Α'. Σελ. 306. Ν. Ἑλληνομνήμων Τ. ΙΑ'. τεῦχος Α'—Β' σελ. 13 σημ. Α'.

²) Ἑλλην. φιλολογ. Συλλόγου Μαυροκορδάτειος βιβλιοθήκη Τομ. Α'. σελ. 12. Ὁ Ἀλεξούδης τῷ 1546 ἔχει Παρθένιον τὸν *Μικρόν*. Ἀσφαλῶς ὁ Παρθένιος δὲν ἔχει ἐνταῦθα τὴν θέσιν του.

³) Εὐαγγελίδου Τρύφωνος, «Ἡ Νῆσος Σκιάθος» σελ. 204.

⁴) Ὁ Ἀλεξούδης παραπέμπει εἰς τὸν Ἰωαν. Λαμπρίδην περὶ τῶν ἐν Ἠπειρῷ ἀγαθοεργημάτων σελ. 119.

χης Κων/πόλεως οὐδέποτε διετέλεσε Μητροπολίτης Ἰωαννίνων. Ὁ Ἀμασείας πάλιν τῷ 1572—1581 γράφει τὸν Ἰωσήφ παραπέμπων εἰς τὸ Βιογραφικὸν Σχέδιασμα περὶ Πατριάρχου Ἱερεμίου τοῦ Β', τοῦ Σάθα.¹

Καὶ πράγματι, μετὰ τὸν Μακάριον μητροπολίτης Ἰωαννίνων ἐξελέγη ὁ Ἰωάσαφ, ἀλλ' οὐχὶ ὁ Μεγαλοπρεπής, πιθανῶς κατὰ τὸ ἔτος 1549, διατέλεσας τοιοῦτος μέχρι τοῦ 1571, ὅτε μετετέθη εἰς Λάρισσαν, ὁ μητροπολίτης τῆς ὁποίας Δανιὴλ ἐξελέγη Ἰωαννίνων, ποιμάνας τὴν νέαν ταύτην ποιμνὴν μέχρι τοῦ 1580 ἢ 1581, ὅτε καὶ πάλιν μετετέθη εἰς Λάρισσαν, τοῦ Ἰωάσαφ Λαρίσσης λαβόντος αὐθις προεδρικῶς τὰ Ἰωάννινα.

Ὁ Ἰωάσαφ τῷ 1588 ἦν ἐν Κων/πόλει ὑπογράφων ὡς Ἰωαννίνων πατριαρχικὸν γράμμα ἐπικυρωτικὸν τοῦ ὄφφικίου τοῦ Ταβουλαρίου τῷ Μιχαὴλ Παυλεώτῃ γαμβρῷ Θεοδοσίου τοῦ Ζυγομαλά². Κατὰ τὸν Ν. Ι. Γιαννόπουλον ὁ Ἰωάσαφ ἐξελέγη Ἰωαννίνων ἀπὸ Λαρίσσης τὸ ἔτος 1581³.

Συνοψίζοντες λέγομεν ὅτι ὁ Ἰωάσαφ δις ἀρχιεράτευσεν ἐν Ἰωαννίνοις, τὸ α'. ἀπὸ τοῦ 1549—1571 καὶ τὸ β'. ἀπὸ τοῦ 1580 ἢ 81—τοῦ 1585.

Δανιὴλ (1571—1580).

Τὸν Δανιὴλ ὡς μητροπολίτην Ἰωαννίνων ἀπαντῶμεν ἐν τινὶ πατριαρχικῷ γράμματι τοῦ Πατριάρχου Μητροφάνους τῷ 1571 περὶ τῆς Μονῆς τοῦ Ἀρχιμανδρείου. Ἐν Κων/πόλει διέμενεν ὁ Δανιὴλ καὶ τὸ 1572⁴.

Ἰωάσαφ τὸ β'. (1580—1585)

Ματθαῖος (1585—1595).

Ἰωαννίνων Ματθαῖον ἀπαντῶμεν ἐν τινὶ γράμματι τοῦ Πατριάρχου Θεολήπτου τοῦ β'. ἐν ἔτει ζηγ=7093=1585 πρὸς τὸν Ἀχριδῶν Γαβριήλ⁵.

¹) Σελὶς ια'. μζ'. 144—146. 147—148. Ὁ Ἰωάσαφ οὗτος θὰ εἶναι ὁ ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου τοῦ Β'. συνοδικὸς ἀπλῶς ἀναφερόμενος ὁ μητροπολίτης Ἰωαννίνων Μ. Γεδεών, «Πατριαρχικοὶ Πίνακες» σελ. 522.

²) Σάθα, Βιογραφικὸν Σχέδιασμα σελ. 148. Τουρκογκρέτσια βιβλίον 4ον σελ. 179, 282, 335.

³) Ἐπετηρὶς φιλολογικοῦ Συλλόγου «Παρνασσός» ἔτος 10ον περιόδ. Β. 1914 σελ. 269. Τὸ γράμμα δι' οὗ ἐδόθησαν τῷ Λαρίσσης Ἰωάσαφ προεδρικῶς τὰ Ἰωάννινα φέρει χρονολογίαν ζ.π.θ'. Ἰούλιον Ἰνδικτιῶνα Θ'. Σάθα, Βιογραφικὸν Σχέδιασμα σελ. 148.

⁴) «Βυζαντινὰ Χρονικά» Πετροπόλεως Τόμος Α'. σελ. 742 «Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογ. Ἐταιρείας» τόμος Γ'. τεύχος 11ον σελ. 458. Νεολόγου Ἐβδομαδιαία Ἐπιθεώρησις Γ'. σελ. 618, 619, 633.

⁵) Σημείωμα περὶ Ἑλλήνων ἐκ τῶν Μαρτίνου Κρουσίου Σουϊκικῶν Χρονικῶν ὑπὸ Περικλέους Ζερλέντη σελὶς 23.

Ὁ Ματθαῖος Ἰωαννίνων ὑπογράφει τὸ ὑπόμνημα τῆς ἐκλογῆς Πατριάρχου Θεολήπτου τοῦ β'. (1585—1586)¹. Ὡστε ὁ Ματθαῖος πρὸ τοῦ Πατριάρχου τούτου ἦν Ἰωαννίνων. Ἐν τῇ ἐκλογῇ Ἱερεμίου β'. τοῦ τρανοῦ τὸ γ'. ὁ Ματθαῖος ἦν ἐν Κων/πόλει². Ἐν ἔτει δὲ ζ ρ. δ. = 1595 ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς τῆς Δύσεως καὶ πάσης Πελοποννήσου ἐπὶ ἐξαρχικῇ ἀποστολῇ³. Ὁ Ματθαῖος Ἰωαννίνων ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Κων/πόλεως Ἱερεμίου καὶ Μελετίου τοῦ Ἀλεξανδρείας τοῦ Πηγᾶ ἐπαινεῖται ὡς ἄνθρωπος προσεκτικώτατος. Ἱερεμίαν Β', τὸν Τρανὸν ὁ Ἰωαννίνων Ματθαῖος διεδέχθη ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου κατὰ τὸν Μ. Γεδεὼν καὶ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν Χρυσόστομον τῷ 1595.

Ὁ Ματθαῖος ἔν τινι σημειώματι, περὶ οὗ κατωτέρω, καλεῖται Κλεινοβίτης, πιθανῶς ὡς καταγόμενος ἀπὸ τὸ Κλεινοβὸ τῆς Θεσσαλίας⁴.

Νεόφυτος (1597 — 1612).

Μετὰ τὸν Ματθαῖον Μητροπολίτην Ἰωαννίνων ἀπαντῶμεν τὸν Νεόφυτον, τὸν ὁποῖον οὔτε ὁ Ἀλεξούδης, οὔτε ὁ Ἀραβαντινὸς ἀναφέρουσιν, ὁ δὲ Μυστακίδης τὸν θέτει κατὰ τὸ ἔτος 1600. Ἐν τούτοις ἡμεῖς εὕρισκομεν τὸν Νεόφυτον μητροπολίτην Ἰωαννίνων τῷ 1597 ὡς καὶ τῷ 1604 καθὼς καὶ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1605⁵, ὅτε ἐξεδόθη πατριαρχικὸν Σιγίλλιον περὶ τῆς ἐνορίας Ζαγορίου⁶. Ἐπὶ τοῦ Νεοφύτου τούτου κατελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων ἡ ἐντὸς τοῦ φρουρίου μητρόπολις τῶν Ἰωαννίνων ὡς ἀνεγνώσαμεν ἔν τινι σημειώματι τριωδίου τῆς Μονῆς Ἀγίου Νικολάου Ἰωαννίνων εὕρισκομένου νῦν ἐν τῇ μονῇ Ρογκοβοῦ τοῦ Ζαγορίου⁷. «Ἐτους ζ ρ. ε. ἐπάρθη ἡ Μητρόπολις τῶν Ἰωαννίνων ὑπὸ συνδρομῆς τοῦ τρισκαταράτου Μουσταφᾶ Τσιαγούση καὶ τὸ αὐτὸν ἔτος ἔστησε μιναρὲ καὶ διὰ πρεσβειῶν τῶν παμμεγίστων ταξιαρχῶν ἐγκρεμίστηκε καὶ

¹) «Ἐκκλησ. Ἀλήθεια» τόμος Β'. σελ. 795.

²) Σάθα, Βιογραφ. Σχεδιάσμα Ἱερεμία β'. τοῦ τρανοῦ σελ. ια'.

³) Σάθα ἔνθα ἀνωτέρω σελ. 194. 199.

⁴) «Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογ. Ἐταιρείας» Τόμ. Ζ'. τεῦχος Β—Γ' σελ. 183 καὶ τόμος 5ος τεῦχος 19ον ἔνθα περὶ Κλεινοβοῦ Θεσσαλίας, Ἀλλ' ὑπάρχει καὶ ἕτερον Κλεινοβὸ τῆς Ἀγχιάλου (Πατριαρχικοὶ Πίνακες Μ. Γεδεὼν Σελίς 546 - 562). Ὁ Ἀλεξούδης ἐσφαλμένως τὸν Ματθαῖον Α. Ἰωαννίνων ἔχει ἀπὸ τοῦ 1590 ἕως τοῦ 1601. Ἐπίσης σφάλεται ὁ Μυστακίδης θέλων αὐτὸν ἀπὸ τοῦ 1594—1595, ὡς καὶ ὁ Ἀραβαντινὸς τῷ 1601.

⁵) «Δελτίον Ἱστορ. καὶ Ἐθνολογ. Ἐταιρείας» Τομ. Ε'. τεῦχος 19, σελ. 568. «Νέος Ἑλληνομνήμων» τόμος Ζ'. τεῦχος Β - Γ'. σελ. 183. «Ἐκκλησ. Ἀλήθεια» ἔτος Θ. σελ. 558.

⁶) Σάθα, Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη τόμος Γ'. σελ. 553.

⁷) «Δελτίον Ἱστορ. καὶ Ἐθνολογ. Ἐταιρείας» τόμος 5ος τεῦχος 19ον.

ἔσυντρίφθηκε εἰς λεπτὰ μέρη καὶ ἀρχιερατεύοντος τοῦ Πανιερωτάτου Μητροπολίτου κυρ Νεοφύτου ὁ κύρ Ματθαῖος ὁ Κλεινοβίτης καὶ ἔγινε ποιμὴν τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου».

Μανασσῆς (1605 — 1613)

Ὁ Ἀλεξούδης ἔχει ἀπὸ τοῦ 1602 ἕως τοῦ 1612 Ματθαῖον τὸν ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως (γράφει Δρυϊνουπόλεως) παραπέμπων εἰς τὴν Χρονογραφίαν τοῦ Ἀραβαντινοῦ (τόμος 2ος σελ. 237), ὅπου ὅμως ὁ Ματθαῖος λέγεται προβιβάσθεις εἰς Ἰωάννινα τῷ 1614. Τὸν Μανασσῆ ὁ Ἀραβαντινὸς λέγει ἀποβιώσαντα τῷ 1613. Τὸ αὐτὸ ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Μυστακίδης. Περὶ τοῦ Μανασσῆ λέγει καὶ ὁ Μ. Γεδεῶν «Μανασσῆν εὕρισκόμεν Μητροπολίτην Ἰωαννίνων τῷ 1610, ὑπονοῶ δὲ τοῦτον εἶναι τῶν πρὸ πέντε ἔτων Βελλᾶς Ἐπίσκοπον»¹. Περὶ τοῦ Μανασσῆ οὐδεμίαν ἄλλην πληροφορίαν ἠδυνήθημεν νὰ εὑρωμεν.

Ματθαῖος (1614).

Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸν τῷ 1614 προεβιβάσθη εἰς τὴν μητρόπολιν Ἰωαννίνων ὁ Δρυϊνουπόλεως Ματθαῖος. Τὸν Ἀραβαντινὸν ἀκολουθοῦσιν ὁ Ἀλεξούδης καὶ ὁ Μυστακίδης, ὅστις τὸν Ματθαῖον χαρακτηρίζει ὡς Γ'.

[1615 Μετὰ τὸν Ματθαῖον, ὁ Ἀλεξούδης καὶ ὁ Μυστακίδης θέτουσι τὸν Κύριλλον οὐδαμοῦ παραπέμποντες. Ὁ Μυστακίδης μάλιστα ἀγνοῶ πόθεν ἄρυσθεις προστίθησιν : «ὅστις ἔθεσε τάξιν ἐν ταῖς Μοναῖς καὶ τὰ ἐπίδομα αὐτῶν»].

Νεόφυτος τὸ β'. (1616 — 1620).

Δεχόμεθα ὅτι ὁ Νεόφυτος οὗτος εἶναι ὁ κατὰ τῷ 1597—1612 ἀρχιερατεύσας ἐν Ἰωαννίνοις, ὅστις ἐπανελάβε τὸν θρόνον αὐτοῦ παρὰ τὰς κατ' αὐτοῦ ἀντιδράσεις, ἴσως τῶν κληρικῶν τῆς ἐπαρχίας του, διότι κατὰ τῷ 1617 ἀπαντῶμεν ἀθῶωσιν τοῦ Ἰωαννίνων Νεοφύτου καὶ καθαίρεσιν τῶν κατηγορῶν αὐτοῦ². Τὸν Νεόφυτον ἀπαντῶμεν καὶ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1620 ὡς Ἰωαννίνων ἐν Κων/πόλει, ὑπογράφοντα πατριαρχικὸν ἔγγραφον περὶ ἀποπληρώσεως χρεῶν³. Πιθανῶς ἐν Κων/πόλει εὕρισκόμενος νὰ μετετέθη ἢ νὰ ἀπεβίωσε, διότι τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀπαντῶμεν ἕτερον μητροπολίτην Ἰωαννίνων.

¹) «Ἐκκλησ. Ἀλήθεια», τόμος 32ος, ἔτος 1912 σελ. 364.

²) Σάθα. Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη Τόμ. 3ος σελ. 560.

³) Legrand, Bibliographie Hellénique IZ'. Τόμος 4, σελ. 345.

Θεόκλητος (1621—1632).

Τὸν μητροπολίτην τοῦτον οὔτε ὁ Ἀραβαντινός, οὔτε ὁ Μυστακίδης ἀναφέρουσιν εἰς τοὺς καταλόγους των. Ὁ Ἀλεξούδης μόνον ἀναφέρει αὐτὸν τῷ 1621 μετὰ τὸν Παρθένιον, ἀνέπαρκτον μητροπολίτην κατὰ τὴν περίοδον ταύτην.

Ὁ Θεόκλητος πράγματι ἐποίμανε τὴν Ἐκκλησίαν Ἰωαννίνων καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ 1621, καθ' ὃ ἔτος ἐν Κων/πόλει εὕρισκόμενος ὑπογράφει ἐπὶ τῆς β'. πατριαρχίας Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως συνοδικὸν Σιγίλλιον περὶ τῆς ἐν Ἀγίῳ ὄρει μονῆς τῆς Λαύρας¹. Μετὰ τὸν Θεόκλητον ὁ Ἀλεξούδης ἀναφέρει τὸν Γαβριήλ 1626—1630 καὶ παραπέμπει εἰς τὴν 76ην σελίδα τοῦ Σχεδιάσματος Παρανίκα. Εἰς τὴν ὑποδεικνυομένην ὁμως σελίδα ἀναγινώσκομεν ὅτι ὁ ἐκ Πάργας Χρῦσανθος Κωνοφάος ἦν ἀρχιδιάκονος τοῦ Ἰωαννίνων Γαβριήλ, ὅπου ἀσφαλῶς προδκεται περὶ τοῦ μητροπολίτου Ἰωαννίνων Γαβριήλ τοῦ Γάγκα ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀλλῆ Πασσᾶ. Τὸν Ἀλεξούδην πιστῶς ἀντιγράφει καὶ ὁ Μυστακίδης.

Ἰωαννίκιος (1632).

Τῇ 30ῃ Ἰουνίου 1632 ἀπαντῶμεν ὑπόμνημα μεταθέσεως τοῦ Ξάνθης Ἰωαννικίου εἰς τὴν μητρόπολιν Ἰωαννίνων².

Ἄλλ' ὁ Ἰωαννίκιος δὲν ἐπρόφθασε νὰ μεταβῇ εἰς Ἰωάννινα, ἀποβιώσας μετὰ ἓνα μῆνα ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς του. Κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1632 ἀπαντῶμεν ἕτερον ὑπόμνημα τοῦ Ἰωαννίνων Παρθενίου ἀντὶ τοῦ πρὸ ὀλίγου ἀποθανόντος». ³

Παρθένιος (1632 — 1639).

Ὁ Παρθένιος ὑπὸ τοῦ Ἀραβαντινοῦ λέγεται Ἰωαννίτης. Ὁ Μυστακίδης λέγει αὐτὸν καταγόμενον ἐξ Ἐπισκοπῆς, κώμης τῆς Ἐπαρχίας Δρινοπούλεως, μετετέθη δὲ εἰς Ἰωάννινα ἐκ τῆς μητροπόλεως Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης⁴. Κατὰ τὸ ἔτος 1637 ἐπὶ Κυρίλλου Λουκάρεως ἦν συνοδικὸς ὑπογράφων πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν γράμμα ἐπὶ προβιβασμῷ Ἀθανασίου Βαλεριανοῦ εἰς τὴν μητρόπολιν Φιλαδελφείας⁵.

Τὸν Ἰωαννίνων Παρθένιον ὁ Πατριαρχης Κύριλλος ἀπὸ Βεροίας ὁ

¹) «Θεολογία», σύγγραμμα περιοδικὸν ἐν Ἀθήναις 1926 σελ. 110.

²) «Ἐκκλησ. Ἀλήθεια» ἔτος β'. σελ. 669.

³) Σάθα, Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη τόμος Γ'. σελ. 569.

⁴) «Ἐκκλησ. Ἀλήθεια» τόμος Γ'. σελ. 34, τόμ. ΚΔ' σελ. 415, ἔτος 1912 σελ. 411.

⁵) Ἰωάν. Βελλυύδου, Χρυσόβουλλα Γράμματα Οἰκ. Πατριαρχείου, Βενετία 1893, σελ. 39.

Κονταρῆς ἐξώρισε μετὰ τοῦ Βερροίας Ἰωαννικίου καὶ Δανιὴλ Σερρῶν¹ διότι ἦν θιασώτης τοῦ κλεινοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, ὅστις ἐπιστέλλων αὐτῷ κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1635 τὸν καλεῖ «λογιώτατον»², οὗτος δὲ ἦν τίτλος ἀποδιδόμενος τότε εἰς τοὺς εὐπαιδεύτους ἀρχιερεῖς.

Κύριλλος ὁ Λούκαρις σφόδρα φιλῶν τῶν Ἰωαννίνων Παρθένιον ἐπέ-
τρεψε διὰ συνοδικοῦ καὶ πατριαρχικοῦ γράμματος, ἵνα οἱ τῶν Ἰωαν-
νίνων ἀνώτεροι κληρικοὶ τιμῶνται διὰ τοῦ τίτλου «Μέγας», προνόμιον
τὸ ὁποῖον εἶχον μόνον οἱ ὀφφικιάλιοι τῆς πατριαρχικῆς Αὐλῆς³. Δι' ἐτέ-

¹) «Δελτίον Ἱστορ. καὶ Ἐθνολογ. Ἑταιρείας» τόμος Β', τεῦχος 8ον, σελ. 648.

«Τὸν αὐτὸν μῆνα 1638 ἐξώρισε ὁ ἐκ Βερροίας Κύριλλος ἀδίκως καὶ παραλόγως τὸν κύρ Δανιὴλ Σερρῶν καὶ τὸν κύρ Παρθένιον τὸν Ἰωαννίνων καὶ τὸν κύρ Ἰωαννίκιον τὸν Βερροίας» καὶ πηγαινάμενοι εἰς τὴν ἔξορίαν μαζί καὶ οἱ τρεῖς ἀρχιερεῖς ἐπέρασαν ἀπὸ τὰ Μῦρα καὶ ἐδεήθησαν τὸν Ἅγιον Νικόλαον καί, ὡς τοῦ θαύματος, πάραυτα πάλιν ἐγύρισαν εἰς τὰ ὀπίσω, μὲ πολαῖς κατασκευεὺς καὶ τέχναις ἤλθαν εἰς τὴν πόλιν» (χρονικὸν τοῦ Π. Συνοδικοῦ σελ. 69α ἐνθα ἀνωτέρω).

²) «Ἐκκλησ. Ἀλήθεια» 1912, σελ. 411.

³) «Χρυσσαλλίς» τόμος Γ', φύλλον 55 Τὸ πρωτότυπον τοῦ πατριαρ. Γράμματος φυλάσσεται ἐν τῷ Ἱστορ. καὶ Ἐθνολογ. Μουσείῳ Ἀθηνῶν. Τοῦτου ἀντίγραφον κατα-
χωρίζομεν ἐνταῦθα.

**Κύριλλος ἐλέω Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κων/λεως Νέας Ῥώμης
καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.**

† Τὰ ἔξοχα καὶ μεγαλοπρεπῆ τῶν ὀνομάτων τῶν εἰς ἀποστολικὴν καὶ ἄλλην δια-
κονίαν εὐδοκιμησάντων, ἐκ τῆς ἐνεργείας αὐτῶν, ὑφ' ἧς τὰς ὀνομασίας ἐκτήσαντο,
κέκτηται τὸ εἶναι ὧν τὰ μὲν ὡς καθολικώτερα καὶ ἀπεριορίστως ἐνεργοῦντα, βάσιν
γὰρ εἶναι λέγεται καὶ ὁδὸν τὸν βασιλέα τοῦ λαοῦ, ἐν οὐδενὶ δυνατὸν περιεκεκλῆσθαι
(sic) τόπῳ· τὰ δὲ τῆς ἰδίας μὲν οὐκ ἀπαξιούται πως καὶ τῆς αὐτῆς ἐνεργείας, ἐν οὐκ
ἀπεριορίστῳ δὲ τόπῳ καὶ μερικῷ. Τοῦτο δ' οὐχ ἡ ἀρχαία παράδοσις, ἀλλὰ καὶ βασι-
λικὴ διατύπωσις ἀποφαίνεται, καὶ νόμος διορίζεται, οὐ τοὺς παρὰ βασιλεῦσι μόνον
καὶ βασιλείας ὑπηρετοῦντας τοιοῦτοις διαπρέπειν ὀνόμασιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν τῇ βασι-
λευούσῃ τῶν πόλεων εὐρισκομένους κληρικοὺς τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας παρὰ τῷ κατὰ
καιροῦς Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ, ἵνα μὴ τὰ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας μικροπρεπέστε-
ρον τῆς βασιλικῆς αὐλῆς διακυβερνῶτο· ὡς γὰρ ἀπεριορίστως οἱ παρὰ τῷ βασιλεῖ
κέκτηνται τὴν τῶν ὀνομάτων λαμπρότητα, ταύτη καὶ οἱ τῇ Μεγάλῃ καὶ καθολικῇ τοῦ
Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ δουλεύοντες, ἐξαιρέτως δὲ πάντων τὰς τῆς πρώτης πεντάδος ἐλ-
λογιμωτάτους τὸ μέγας προσεπιπλέκεται. Ὅτι δὲ ταύτης τῆς ἐπωνυμίας καὶ μερικῶν
Ἐκκλησιῶν ἠξιώθησαν κληρικοὶ τῆς πρώτης πεντάδος οὐκ ἀπαρνούμεθα· ἐπειδὴ γοῦν
καὶ κατὰ τὴν ἐπαρχίαν τῶν Ἰωαννίνων ἐδεήθη ὁ ἱερώτατος Μητροπολίτης Κύρ Παρ-
θένιος ὑπέριτος καὶ ἔξαρχος Κερκύρας, ὁ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφός καὶ
συλλειτουργὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος, καὶ διὰ γράμματος Πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ
ταύτην τὴν ἐπωνυμίαν ἀσφαλίσαι καὶ καλεῖσθαι τοὺς τῆς πρώτης πεντάδος κληρικοὺς
τῆς Μητροπόλεως Ἰωαννίνων τὸ μέγας ἀπὸ τοῦ μεγάλου οἰκονόμου ἀρχόμενον
μέχρι τοῦ ἐσχάτου τῆς πεντάδος αὐτῆς, καθὰ καὶ οἱ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ
Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, τὸ αὐτὸ προνόμιον κέκτηνται, ἀφ' οὗ ἡ τῶν Ῥωμαίων ἐκρα-
ταιώθη ἀρχή. Τοῦτου χάριν ἡ μετριότης ἡμῶν τὴν αἴτησιν αὐτοῦ μὴ παριδοῦσα, συ-
νοδικῶς ἀποφαίνεται, συναινέσει καὶ τοῦ μακαριωτάτου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων
κυρίου κυρίου Θεοφάνους καὶ πάσης Παλαιστίνης, τοῦ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀδελφοῦ καὶ

ρου δὲ εὐεργετηρίου πατριαρχικοῦ γράμματος ὁ αὐτὸς Πατριάρχης ἐπικυρωῶν προηγουμένην ἀπόφασιν τοῦ Πατριάρχου Νεοφύτου ἀποκαθιστᾷ εἰς πάσας τὰς ἐν Ἰωαννίνοις καὶ ταῖς ἐπισκοπαῖς Ἰωαννίνων πατριαρχικὰς Σταυροπηγιακὰς μονὰς τὸν Παρθένιον Ἐπίτροπον αὐτοῦ καθολικὸν καὶ ἔξαρχον «ὡς τοῖς καλοῖς διαπρέποντα καὶ ἄξιον καὶ νουνεχῆ τῆς αὐτῆς Πατριαρχικῆς ἐπιστασίας καὶ κατὰ πάντα δίκαιον καὶ φροντιστὴν καὶ ἐπιμελητὴν πάσης ὑποθέσεως καὶ χρείας».¹

Ὁ Παρθένιος κατὰ τὸ ἔτος 1639 ἦν ἔτι Ἰωαννίνων κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐκλεγείσ Πατριάρχης (1639—1644), γνωστὸς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Ἰστορίας ὡς Παρθένιος ὁ Γέρων². Ὁ Lequien ἐσφαλμένως τὸν Παρθένιον τοῦτον ὀνομάζει νεώτερον· τοῦτον δὲ ἠκολούθησαν καὶ ἄλλοι, ὥστε ἐπὶ πολὺν ὁ Παρθένιος ὁ ἀπὸ Ἰωαννίνων ὁ Γέρων συνεχέτο πρὸς Παρθένιον τὸν νέον ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως. Εἰς τὴν σύγχυσιν ταύτην περιπίπτουσι Κύριλλος ὁ Λαύριώτης, ὁ Κουτλουμουσιανός, ὁ Μαθαῖς, ὁ Σάθας³ καὶ ἄλλοι

συλλειτουργοῦ τῆς ἡμῶν μετριότητος μετὰ καὶ τῶν παρευρεθέντων ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων τῶν ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν τῆς ἡμῶν μεταιότητος, ἵνα καὶ εἰς τὸν ἐξῆς ἅπαντα αἰῶνα τούντεῦθεν καλοῦνται οἱ τῆς πρώτης πεντάδος κληρικοὶ κατὰ μόνην τὴν ἐπαρχίαν τῶν Ἰωαννίνων μέγας οἰκονόμος καὶ μετ' αὐτὸν οἱ καθεξῆς μέχρι τοῦ ἐσχάτου τῆς πεντάδος αὐτῆς, ὃ καὶ βουλόμεθα μένειν ἀπαρασάλευτον καὶ ἀμειψόμενον μέχρι παντός· ἂν δὲ τις πάντων βουληθεὶ ποτὲ ἀντειπεῖν τι περὶ τούτου, εἴη εἰς οὐδὲν τὰ παρ' αὐτοῦ λεχθησόμενα καὶ μελετησόμενα.

Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου δήλωσιν καὶ διηνεκῆ τὴν ἀσφάλειαν, ἐγκεχάρακται καὶ τὸ παρὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος σιγγιλιῶδες γράμμα, καὶ ἐγκεχειρισθῶ (sic) τῷ ἱερωτάτῳ τούτῳ μητροπολίτῃ Ἰωαννίνων κυρίῳ Παρθενίῳ παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος ταύτην τὴν χάριν εἰληφότι.

Ἐν ἔτει χιλιοσιτῷ ἑξοκοσιοσιτῷ τριακοσιτῷ τετάρτῳ, μηνὶ Ἰανουαρίῳ ἰνδ. β'.

† *Κύριλλος* ἐλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως
καὶ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

† *Θεοφάνης* ἐλέφ Θεοῦ Πατριάρχης τῆς ἀγίας πόλεως Ἱερουσαλήμ.

† ὁ Ἐφέσου *Μελέτιος*

† ὁ Ἀδριανουπόλεως *Παρθένιος*.

† ὁ Λαρίσσης *Γρηγόριος*

† ὁ Μονεμβασίας *Νεόφυτος*

† ὁ Μελενίκου *Νεόφυτος*

†

†

† ὁ Ἀθηνῶν *Σωφρόνιος*

† ὁ Δέρκων *Δανιήλ*

† ὁ Χαλκηδόνος

† ὁ Αἴνου *Παῖσιος*

† ὁ Κερνίτσης *Παῖσιος*

¹) «Ἐκκλησ. Ἀλήθεια» ἔτος 1904, ἀριθ. 35, σελ. 415.

²) «Ἐκκλησ. Ἀλήθεια» Τόμος Γ', σελ. 34 καὶ ἐξῆς.

³) Ὑπόμνημα περὶ τῆς κατὰ Χάλκην Μονῆς τῆς Θεοτόκου σελ. 112. Μαθαῖ, Περὶ

ἐν οἷς καὶ ὁ ἡμέτερος Μυστακίδης, ὅστις μᾶς γνωρίζει καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ καλουμένην Ζαφείρω καὶ τὸν ἀδελφόν του Κόντον διδάσκαλον. Παρθένιος ὁ Γέρων καθηρέθη τῷ 1644, δῆθεν «διὰ τὸ ἀλυσιτελὲς τῆς πολιτείας καὶ τὴν ἀμέλειάν του πρὸς τὴν ἐκτεταμένην ἄσματοικὴν ἀκολουθίαν».

Εἰς τὴν «Ἐκκλησιαστικὴν Ἀλήθειαν»¹ ἀναφέρεται ὅτι τὸν Παρθένιον πατριαχεύσαντα διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον τῶν Ἰωαννίνων ὁ Κλήμης τῷ 1639. Εἰς τὴν πληροφορίαν ταύτην στηριζόμενος ὁ Ἀλεξούδης μετὰ τὸν Παρθένιον ἔχει εἰς τὸν κατάλογόν του τὸν Κλήμεντα σφάλλεται ὁμως.

Καλλίνικος (1639—1640).

Τὸν Καλλίνικον ἀπαντῶμεν τῷ 1640². Ἀλλ' ὁ Καλλίνικος δὲν ἐποίησεν ἐπὶ πολὺ τὴν ἐπαρχίαν Ἰωαννίνων.

Ἰωάσαφ (1640—1644).

Κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1644 ἀπαντῶμεν καθαίρεσιν τοῦ Ἰωαννίνων Ἰωάσαφ καὶ ἐπάνοδον τοῦ Καλλινίκου εἰς Ἰωάννινα.³

Καλλίνικος τὸ β' (1644—1666).

Ὁ Καλλίνικος κατὰ τὴν β' αὐτοῦ ἀρχιερατείαν ἐπὶ 22 ὄλα συνεχῆ ἔτη ἐποίησε τὴν Ἐκκλησίαν Ἰωαννίνων μέχρι τοῦ 1666, ὅτε καθαιρεθεὶς ἔλαβε προεδρικῶς τῷ 1667 τὴν Ἐπισκοπὴν Δρυϊνουπόλεως, τὴν ὁποίαν ἐποίησε μέχρι τοῦ 1669. Ὁ Καλλίνικος κατὰ τὸν Μυστακίδην κατήγετο

τῶν Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως. Μ. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ πίνακες, ὁ πατριάρχης Παρθένιος. Περὶ τοῦ πατριάρχου Παρθενίου θὰ ἐπανέλθωμεν.

¹) «Ἐκκλησ. Ἀλήθεια» τόμος Γ' σελ. 84.

²) «Δελτίον Ἱστορ. καὶ Ἐθνολογ. Ἐταιρίας» τόμ. Δ' σελ. 355

³) Σάθα, Μεσαιων. βιβλιοθήκη τόμος Γ' σελ. 577. Ὁ Ἀλεξούδης ἐσφαλμένως τῷ 1644 ἀναφέρει Ἰωάσαφ τὸ β'. Ἐσφαλμένως ἐπίσης τῷ 1645 ἀναφέρει τὸν Κλήμεντα. Ὁ Μυστακίδης κυριολεκτικῶς τὰ συγγέει, διότι, ἐνῶ ἀπὸ τοῦ 1641—1665 ἀναφέρει τὸν Καλλίνικον, ἐν τῷ μεταξὺ ἀναμιγνύει πάλιν Ἰωάσαφ, Κλήμεντα, Κύριλλον, Μελέτιον λόγιον καὶ Μελέτιον Γεωγράφον!!! ἐκ τῶν ὁποίων οὐδεὶς ἔχει ἐνταῦθα τὴν θέσιν του. Τὸν Καλλίνικον ἀπαντῶμεν ὡς Ἰωαννίνων ἐν τινι σημειώματι μηνιαίῳ τοῦ Ἀπριλίου τῆς ἐκκλησίας Ἀγίου Νικολάου Κοπάνων. Τῷ 1656 ἐπίσης ἐν τινι ἐγγράφῳ περὶ ἀποδόσεως τῶν ἐκκλησ. δικαίων καὶ ὑποταγῆς αὐτοῦ (Σάθα, Μεσαιων. βιβλιοθήκη τόμος Γ' σελ. 592). Ἐπίσης τῷ 1655 ὑπογράφόμενον εἰς ἐγγράφον οἰκογενειακῶν Στεφάνου Τσιγαρά. (Legrand, Bibliographie Hellénique τόμος Ε' σελ. 308. Ἐπίσης τῷ 1662 (Ἐπετηρὶς Βυζαντινῶν Σπουδῶν ἔτος β' σελ. 329). Ἐπίσης τῷ 1657 ἐν τινι ἐπιγραφῇ τῆς ἐκκλησίας Βελτσιστής, παρὰ δὲ Ἰωάννη Βελλούδῳ ἐν Βενετικῇ Ἑλλην. ἀποικίας σελ. 197 ἀπὸ τοῦ 1662 ἕως τοῦ 1665.

ἐκ Λουζατίου κόμης Δελβίνου ἐγγὺς τῆς Δρόβιανης· χαρακτηρίζεται δὲ ὑπ' αὐτοῦ ὡς ἀνὴρ τολμηρὸς καὶ εὐσεβής.

Κύριλλος (1666 ἕως τοῦ 1669).

Ὁ Ἰωαννίνων Κύριλλος τῷ 1666 ἦν ἐν Κωνσταντινουπόλει πιθανῶς τότε ἐκλεγείς, χειροτονήσας κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο μετ' ἄλλων ἀρχιερέων ἐν τῷ πατριαρχικῷ Ναῶ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἀνδρου Ἰάκωβον¹.

Καλλίνικος τὸ γ' (1669—1670).

Φαίνεται ὅτι ὁ Καλλίνικος ἐπανῆλθεν εἰς Ἰωάννινα ἀρχιερατεύσας ἐπὶ ἔτος περίπου, μεθ' ὃ ἐπανελάβε καὶ πάλιν προεδρικῶς τὴν Δρυϊνούπολιν. Ἐν γένει τὰ κατὰ τὸν Καλλίνικον μετὰ τὸ 1670 εὐρίσκονται τεταραγμένα, ἀφοῦ τῷ 1678 ἀπαντῶμεν αὐτὸν ὡς μητροπολίτην Ἰωαννίνων ἀνακαινίζοντα τὴν ἐν Βουτσᾶ μονήν, συνάμα δὲ προεδρεύοντα τῆς Δρυϊνιούπολεως, ἔνθα καὶ ἀποβιοῖ². Ἐκτὸς ἐὰν ὁ Ι. Λαμπρίδης ἠπατήθη ἐν τῇ ἀναγνώσει τῆς σχετικῆς ἐπιγραφῆς τῆς μονῆς Βουτζᾶς· καὶ πράγματι ἠπατήθη, διότι τὴν αὐτὴν ἐπιγραφὴν ἕτερος ἀνέγνωσε ἀχπ=1680 ἀρχιερατεύοντος μητροπολίτου Ἰωαννίνων Κλήμεντος³.

Κύριλλος τὸ β' (1670—1676).

Ἀσφαλῶς κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα ἐποίμανε τὸ β' τὴν ἐκκλησίαν Ἰωαννίνων ὁ Κύριλλος, ὡς ἐξάγεται ἐκ διαφόρων πηγῶν⁴.

Ἰάκωβος (1676—1680).

Μητροπολίτην Ἰωαννίνων Ἰάκωβον ἀπαντῶμεν κατὰ τὴν χρονικὴν ταύτην περίοδον ἐπικυρώσαντα τὴν ἀσυδοσίαν τοῦ ὑπὸ τοῦ Βησσαρίωνος Μακροῦ κτισθέντος μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Γεωργίου Λιγγιάδων⁵. Ὁ

¹) «Ἐκκλησία» τόμος Δ' σελ. 287. Ἐπίσης τῷ 1667 ἀναφέρεται ὡς Ἰωαννίνων («Γρηγ. Παλαμᾶς» τόμος Α' σελ. 425).

²) «Ἐκκλησ. Ἀλήθεια» ἔτος 9ον σελ. 407. «Γρηγόριος Παλαμᾶς» ἔτος Α' τεῦχος 9ον σελ. 425. Ἰωάννου Λαμπρίδου, Ζαγοριακὰ ἔκδ. 1870 σελ. 76.

³) Ἐπετηρὶς Βυζαντινῶν Σπουδῶν ἔτος Β' σελ. 329.

⁴) Ι. Βελλοῦδου, Ἡ ἐν Βενετία Ἑλλην. ἀποικία σελ. 197. Α. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Ἱεροσολυμιτικῆς Βιβλιοθήκης τόμος Α' σελ. 347. Ἐπετηρὶς Βυζαντινῶν σπουδῶν ἔτος Β' σελ. 327. Περὶ ἐκλογῆς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Σινᾶ σελ. 72. Κανονικὸν δίκαιον τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου Ἱεροσολύμων σελ. 47 καὶ «Χρυσάλλις» ἔτος 5ον σελ. 183.

⁵) Τὸ πατριαρχικὸν ἔγγραφο ἐν πρωτοτύπῳ εὑρεται παρὰ τῷ φιλομαθεῖ καὶ φιλαρχαίῳ καθηγητῇ κ. Χρ. Σούλη.

Ἀλεξούδης μετὰ τὸν Κύριλλον ἔχει τὸ 1680 τὸν Γρηγόριον ἀλλὰ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο οὐδαμοῦ ἀπήντησα μητροπολίτην Ἰωαννίνων Γρηγόριον.

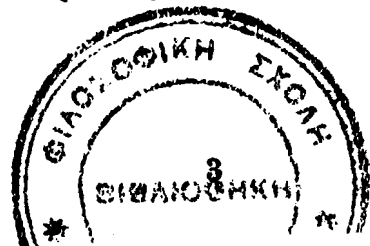
Κλήμης (1680—1716).

Ὁ Ἀλεξούδης τὸν Κλήμεντα ἔχει ἀρχιερατεύσαντα εἰς Ἰωάννινα ἀπὸ τοῦ 1686 μέχρι τοῦ 1714, καθὼς καὶ ὁ Ἀραβαντινός. Ὁ Μυστακίδης καὶ αὐτὸς συγκεκριμένως τὰ αὐτὰ λέγει, μετὰ τῆς παρατηρήσεως ὅτι ὁ Κλήμης ἦτο ἀπαίδευτος, ἀμαθέστατος. Ἐν τούτοις τὸν Κλήμεντα ἀπαντῶμεν τὸ ἔτος 1680 ἐξ ἐπιγραφῆς τῆς μονῆς Βουτσᾶς Γρεβενετίου Ζαγορίου, καθ' ἣν ὁ ναὸς τῆς μονῆς «ἀνεκαινίσθη ἀρχιερατεύοντος τοῦ Πανιερωτάτου Αὐθέντου, Δεσπότη καὶ Μητροπολίτου Ἰωαννίνων κ. κ. Κλήμεντος ἐν ἔτει α. χ. π. = 1680». ¹ Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἡ ἐπιγραφή δὲν ἀνεγνώσθη ἀκριβῶς, ἀφοῦ, ὡς εἶδομεν, ὑπάρχει καὶ ἄλλη ἀνάγνωσις τοῦ Ἰωάννου Λαμπρίδου λέγοντος τὴν μονὴν ἀνακαινισθεῖσαν ἐν ἔτει 1678 ἐπὶ Μητροπολίτου Ἰωαννίνων Καλλινίκου, καὶ πάλιν ἡ ἀνύψωσις τοῦ Κλήμεντος εἰς τὸν θρόνον Ἰωαννίνων ἐγένετο πρὸ τοῦ 1686 καὶ ὄχι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, ὡς θέλει ὁ Ἀραβαντινός καὶ οἱ ἀντιγραφεῖς αὐτοῦ, ἀφοῦ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1684 γνωρίζομεν ὅτι ὁ Κλήμης ἦν μητροπολίτης Ἰωαννίνων ὑπογράφων ἔγγραφον περὶ Μαλακανιᾶ καὶ Μουκατᾶδων. ²

Περὶ τοῦ Κλήμεντος ὁ Ἀραβαντινός μᾶς λέγει παραμύθια, τὰ συνήθη Ἡπειρωτικὰ παραμύθια, παραδόσεις δῆθεν, τὰς ὁποίας μᾶς παρουσιάζουν ὡς ἱστορικὰ ντοκουμέντα. Λέγει λοιπὸν περὶ τοῦ Κλήμεντος ὁ Ἀραβαντινός ὅτι: «ἦν ἀνὴρ ἀμαθέστατος, ὅστις εἰς Ἰωάννινα ἐλθὼν καὶ καταδείξας τὴν μεγίστην αὐτοῦ ἀμάθειαν καὶ ἀπειρίαν, ἐκίνησε τὴν κατ' αὐτοῦ περιφρόνησιν τῶν τότε φιλομαθῶν Ἰωαννιτῶν, οἵτινες καὶ συνεφώνησαν ἐν τάχει ἵνα ἀποταθῶσιν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον ζητοῦντες τὴν ἀντικατάστασιν αὐτοῦ· ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνος συναισθανθεὶς τὰ δίκαια τοῦ τοιοῦτου ποιμνίου, ἐζήτησε τὸ ἔλεος καὶ τὴν εὐμένειαν τῶν προΐσταμένων, συγκατετέθησαν ἐκεῖνοι ἵνα μὴ ζητήσωσι τὴν ἔξωσιν αὐτοῦ ἐὰν ὑπέσχετο, ἵνα ἐνασχοληθῇ μετὰ ζήλου καὶ διαρκείας εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐγκυκλοπαιδείας· τούτου γενομένου δεκτοῦ ἀπὸ τὸν Ἀρχιερέα, πρὸς τὸν σκοπὸν ἐκεῖνον ἐπεφορτίσθη παρὰ τῶν Ἰωαννιτῶν ὁ ἐξ Ἰωαννίνων Βησσαρίων ὁ Μακοῆς, ὁ τέως διδάσκαλος τῆς πόλεως χρηματίσας, καὶ τότε ἐν τῷ Μοναστηρίῳ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Λυγκιάδων μονάζων. Εἰς τὸ Μοναστήριον ὄθεν ἐκεῖνο (ὅπερ ὠνομάσθη τοῦ Βησσαρίωνος ἀκολού-

¹) Ἐπεροῖς Βυζαντινῶν Σπουδῶν ἔτος Β', σελ. 329.

²) Νέος Ἑλληνομνήμων Τ. 4ος σελ. 209.

θως, μετέβη ἀμέσως ὁ Μητροπολίτης καὶ διὰ πολλῆς προθυμίας, ἐν πενταετί διαστήματι, ἐξεπαιδεύθη ὑπὸ τὸν Βησσαρίωνα τὰ τότε παραδιδόμενα ἐγκύκλια μαθήματα, καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Μητρόπολιν τοῦ κυβερνωμένην εἰς τὸ μεταξὺ παρὰ τοῦ πρωτοσυγγέλου καὶ τῆς ἐκ προὔχόντων ἐπιτροπῆς»¹.

Ἐν τούτοις ὁ Ἀραβαντινὸς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς περιπίπτει εἰς ἀντίφασιν, διότι, ἐνῶ λέγει ὅτι ὁ Κλήμης διορίσθη Μητροπολίτης Ἰωαννίνων κατὰ τὸ 1686², εἰς ἄλλην σελίδα τοῦ βιβλίου τοῦ ὅπου πάλιν ὁμιλεῖ περὶ τοῦ Κλήμεντος λέγει ὅτι: οὗτος τῷ 1685 παρεδόθη πρὸς ἐκπαίδευσιν εἰς τὸν Βησσαρίωνα ἀπὸ τοῦ 1683 μονάζοντα ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου³. Ἐπειτα ὁ Ἀραβαντινὸς λέγει ὅτι ἐπὶ πενταετίαν ὁ Κλήμης ἔμεινε μετὰ τοῦ Βησσαρίωνος ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου Λυγγιάδων, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ 1686—1691, ἀλλ' ὁ Ἀραβαντινὸς ἐπίσης λέγει ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 1687 ἡ λίμνη τῶν Ἰωαννίνων ἐπάγωσεν εἰς βαθμὸν μέγιστον καὶ διήρκεσεν ὁ πάγος αὐτῆς ἀπὸ τῆς 19 Ἰανουαρίου μέχρι τῆς 19 Ἀπριλίου⁴, ἐν τούτοις τὸ ἔτος 1687 ὁ Ἰωαννίνων Κλήμης δὲν, ἦτο κλεισμένος μετὰ τοῦ Βησσαρίωνος εἰς Λυγγιάδες μαθητῶν γραμματα. ἀλλ' ἔμεινε εἰς Ἰωάννινα τελῶν μεγαλοπρεπεῖς ἀρραβῶνας τῶν οἰκογεναιῶν Καραγιάννη καὶ Ἱερομνήμονος⁵.

Παῖσιος ὁ μικρὸς εἰς τὸ βιβλίον τοῦ «ἔπαινος τῶν Ἰωαννίνων κλπ» λέγει ὅτι τῷ 1687:

*« Τότε κείνον τὸν χρόνον
ἔκαμαν τὸν ἀρραβῶνα
αὐτοὶ οἱ Καραγιαννᾶτες
μὲ τοὺς Ἱερομνημᾶτες.
Πῆγαν εἰς τὴν Ἐκκλησία
ἔκαμαν σταυροκομία
ὄλοι τοὺς μικροὶ μεγάλοι
ἦλθαν εἰς τὸ σπῆτι πάλι.*

*Ἐἶχαν τότε καλεσμένους
ὄλους τοὺς διαλεγμένους
ἦταν ἔξω στοὺς ὄντάδες
δύο Μητροπολιτάδες
Ὁ Πανιερώτατός μας
Ὁ Κύρ Κλήμης ἐδικός μας
Ἄρτης ὁ Βαρθολομαῖος
καλεσμένος ἦλθε βεβαίως.»*

Ἐπίσης καὶ τῷ 1689 ὁ Κλήμης ἦτο συνοδικὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει⁶ καὶ ὄχι κλεισμένος εἰς τὴν Μονὴν τῶν Λυγγιάδων. Ὁ Ἀραβαντινὸς λέγει ἐπίσης ὅτι «τῷ 1704 ὁ Μητροπολίτης Κλήμης ἀπῆλθεν εἰς Κων-

¹) Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου Τ. Β'. σελ. 224.

²) Ἐνθα ἀνωτέρω σελίς 238.

³) Ἐνθα ἀνωτέρω σελίς 276.

⁴) Ἐνθα ἀνωτέρω σελίς 225.

⁵) Ἐκκλησ. Ἀλήθεια» τόμος 4ος σελίς 165.

⁶) Ἐνθα ἀνωτέρω σελ. 165.

σταντινούπολιν δι' ἐπαρχιακὰς ὑποθέσεις καὶ ἐκίνησε τὸν θαυμασμὸν πάντων τῶν ἐκεῖσε φίλων καὶ γνωρίμων διὰ τὴν παιδείαν ἣν διακατεῖχε»¹. Ἄλλ' ὡς εἶπομεν, ὄχι μόνον τῷ 1704 ἦν συνοδικὸς ὁ Κλήμης, ἀλλὰ καὶ τὸ 1689 πρὸ πέντε ἐτῶν καὶ πάλιν τῷ 1697² καὶ πάλιν τῷ 1706³ καθὼς καὶ τῷ 1709 καὶ τῷ 1712⁴ ὑπογράφων τὸ ἔτος τοῦτο εἰς τὸ γράμμα τοῦ Πατριάρχου πρὸς τὸν πρωτόπαπα Κερκύρας κατὰ τοῦ Μελετίου Τυπάλδου.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν δῆθεν ἀγγραμματώσυνην τοῦ Κλήμεντος ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ἑξῆς: Κατὰ τὴν ζοφερὰν ἐκείνην ἐποχὴν τοῦ ἔθνους οἱ Ἀρχιερεῖς δὲν ἦσαν σοφοί· ἐν τῷ κλήρῳ ὅμως κατελέγοντο τότε οἱ λογιώτεροι τῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ καὶ οὗτοι διεφλέγοντο ὑπὸ τοῦ πόθου νὰ ἐπεκτείνωσι τὸν κύκλον τῶν γνώσεων των καὶ διὰ τοῦτο ἠδύναντο κάλλιστα νὰ μαθητεύσωσι παρὰ τοῖς μεγάλοις διδασκάλοις τοῦ Γένους, ὡς ὁ Ἡπειρώτης Ἰωάσαφ ὁ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως Πατριάρχης ὁ Μεγαλοπρεπῆς παρὰ τῷ Ζυγομαλά, καὶ Ἱερεμίας Β' ὁ τρανός, ὅστις Πατριάρχης ὦν ἐσπούδαζεν διαλεκτικὴν, ἠθικὴν καὶ ρητορικὴν. Πιθανὸν λοιπὸν καὶ ὁ Ἰωαννίνων Κλήμης νὰ ἤκουσεν ἀκαδημαϊκῶς μαθήματα παρὰ τῷ Βησσαρίωνι· ἀλλὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀραβαντινοῦ λεγόμενα εἶναι τοῦτ' αὐτὸ μυθεύματα. Ἄλλως τε ὁ Κλήμης ἐγεννήθη ἐν Χίῳ καὶ ἡ Σχολὴ τῆς Χίου δὲν ὑστέρει τῶν ἄλλων σχολῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης· ἀφεύκτως δὲ θὰ ἐφοίτησεν εἰς τὴν σχολὴν ταύτην ὁ Κλήμης, ὅστις διετέλεσε καὶ Πρωτοσύγκελος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας πρὶν ἀρχιερατεύσῃ.

Ἀσφαλῶς Κλήμης ὁ Ἰωαννίνων δὲν ἦτο ὄψιμαθής· πρὸ πολλοῦ ἔχαιρε φήμην λογίου· ὁ πολὺς δὲ Ἀέλξανδρος ὁ Μαυροκορδάτος ὃ ἐξ ἀπορρήτων γράφων πρὸς αὐτὸν τὸν ἐκάλει «λογιώτατον» καὶ διὰ μεγάλης φιλίας καὶ τιμῆς περιέβαλλε. «Κἂν γράφω τοίνυν, ἔγραφε τῷ Κλήμεντι, ὃ πρὸς Αὐτὴν ἔρωσ ὑπαγορεύει μοι τὰ γράμματα κἂν ὑπὸ φροντίδων τινῶν σιωπᾶν ἀναγκάζομαι, οὐδὲν ἔλαττον· μέντοι γε ἐπὶ μέσης ψυχῆς ἐγκεκολαμμένην φέρω τὴν εἰκόνα τῆς περισπουδάστου μοι κεφαλῆς, διὰ στόματος ἔχω τὸ χρυσοῦν αὐτῆς ὄνομα, ἐπαινέτης εἰμὶ τῶν ἀρετῶν αἷς δορυφορεῖται καὶ περιστέφεται· εἰς τοῦπιόν παρέξομαι ἑμαυτὸν πειθήνιον τοῖς ὑμετέροις βουλευμάσι καὶ συχνάκις μετὰ χαρᾶς λήψομαι γραφίδα ἵνα τῇ ἐρασμιωτάτῃ μοι χαρίσωμαι»· καὶ τέλος προστίθησιν «Ἐρρωσο Ἱερὰ κεφαλὴ καὶ ἀντιφίλει τὸν θερμῶς Σὲ φιλοῦντα»⁵.

¹) Ἐνθα ἀνωτέρω σελ. 225.

²) Σάθα Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη τόμ. Γ' σελ. 408.

³) Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς σταχυλογίας Π. Παπαδοπούλου Κεραμέως τόμος Β' σελ. 376.

⁴) «Ἐκκλησ. Ἀλήθεια», τόμ. Δ' σελ. 166.

⁵) Ἐπιστολάριον σελίς 230.

Ὁ δὲ Δημήτριος Προκοπίου ἀπαριθμῶν τοὺς λογίους τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ συγκαταλέγει μετ' αὐτῶν καὶ τὸν ἐκ Χίου Κλήμεντα Ἰωαννίνων «ὡς εἰδήμονα τῆς Ἑλλην. γλώσσης, ἔμπειρον τῶν θείων γραφῶν καὶ κήρυκα τοῦ Εὐαγγελίου». ¹ Ὅτε δὲ τῷ 1695 μεταξὺ τῶν λογιωτάτων Ἰωαννιτῶν διδασκάλων Γεωργίου Σουγδουρῆ καὶ Βησσαρίωνος Μακροῦ, ἀνεφύη ἡ ἔρις εἰς τὸ περὶ τῆς θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας ζήτημα ὃ Ἰωαννίνων Κλήμης οὐχὶ ὡς ὀψιμαθῆς ἀλλ' ὡς ἐπιστήμων θεολόγος συνηγωνίζετο μετὰ τοῦ Βησσαρίωνος. Ἐξ ὧν τούτων πειθόμεθα ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀραβαντινοῦ λεγόμενα εἶναι ἀνυπόστατα καὶ ἀπροσδιόνυσα.

Ὁ Ἀραβαντινὸς νομίζομεν ὅτι σφάλλεται καὶ εἰς τὸν χρόνον τῆς ἀποβιώσεως τοῦ Κλήμεντος ὀρίζων αὐτὸν κατὰ τὸ 1714 ἴσως ὃ Κλήμης ἦν ἐν τῇ ζωῇ τὸ 1716 διότι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εὕρισκομεν ἐπιστολὴν αὐτοῦ πρὸς τὸν πρωτόπαπαν Κερκύρας Ἀναστάσιον Αὐλωνίτην ².

Ὁ Ἀλεξούδης μετὰ τὸν Κλήμεντα ἔχει Μελέτιον τὸν Γεωγράφον, ὃ Μυστακίδης ἐπίσης καὶ ὃ Ἀραβαντινός, ὅστις «ἀποβιώσαντος, λέγει, τῷ 1814 τοῦ Μητροπολίτου Κλήμεντος τοῦ Χίου ὑπεψηφίσθη κατ' αἰτησίαν τῶν Ἰωαννιτῶν ὃ Ἀθηνῶν Μελέτιος ὃ Γεωγράφος, ἀλλὰ βραδύνοντος τούτου ἵνα μεταβῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔνεκα τῆς εἰς Λάρισσαν ἐπισυμβάσης ἀσθενείας αὐτοῦ ἐψηφίσθη ἀντ' αὐτοῦ Μητροπολίτης Ἰωαννίνων Ἱερόθεος ὃ Ῥάπτης» ³. Ἀναντιρρήτως ὃ Γεωγράφος Μελέτιος οὔτε ἐπεψηφίσθη οὔτε διετέλεσέ ποτε Μητροπολίτης Ἰωαννίνων ⁴.

Ἀναμφιβόλως ὃ Κλήμης ὑπῆρξεν εἰς τῶν διαπρεπεστέρων μητροπολιτῶν τῶν Ἰωαννίνων φρονῶ δὲ ὅτι τὸ Οἶκουμεν. Πατριαρχεῖον τιμῆς ἔνεκεν ἐπέτρεψεν αὐτῷ ἵνα κατέχη τὴν ὑπερέχουσαν θέσιν τοῦ Ἀγκύρας κατὰ τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμονὰς αὐτοῦ ὡς συνοδικοῦ, διότι ἔν τινι χειρογράφῳ τῆς μονῆς Καστροῖτης ὃ Ἰωαννίνων Κλήμης λέγεται «Ὑπερτιμος καὶ Ἐξαρχος Κερκύρας καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Ἀγκύρας» ⁵.

Ὡς φαίνεται ὃ Κλήμης διετέλεσε Μητροπολίτης Ἰωαννίνων ἐπὶ 36 ἐν ὄλῳ συνεχῇ ἔτη. Ἀλλ' ἄρα γε ἡ μακρὰ αὕτη ποιμαντορία δὲν διεσπάσθη; οὐδεὶς μᾶς ἀναφέρει περὶ προσωρινῆς ἀποχωρήσεως αὐτοῦ ἐξ Ἰωαννίνων. Ἐν τούτοις τελευταίως ἀπηντήσαμεν μίαν εἴδησιν ἡ ὁποία μᾶς ἐμβάλλει εἰς δισταγμούς. Εἰς τὸν πεντακοσιοστὸν τριακαστὸν τρίτον κώδικα τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις Πατριαρχ. Βιβλιοθήκης ὑπάρχει ἡ ἀκόλουθος σημείωσις: «1699 Ἀπριλίου 2 τετέλεσται ὃ Μακαρίτης διδάσκαλος Βησ-

¹) Σάθα Μεσαιων. βιβλιοθήκη Τ. Γ. σελ. 489.

²) Ἱστορία Ἐκκλησίας Κερκύρας Σ. Παπαγεωργίου σελ. 108.

³) Χρονογραφία Ἡλείου Β. Τ. 226.

⁴) Καὶ ὃ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρυσόστομος λέγει ὅτι τῷ 1703 ὃ Μελέτιος ἐξ Ἰωαννίνων μετετέθη εἰς Ἀθήνας. Ἐγκυκλοπαιδεία Δρανδάκη Τ. Β, σελ. 185.

⁵) «Νέος Ἑλληνομνήμων» τόμος 11ος, τεύχος Α Β, σελ. 31.

σαρίων ἡμέρα τῆς Βαϊφόρου, ὥρα 3 τῆς ἡμέρας (ὁ θάνατος δὲ αὐτοῦ ἦν καταρροή), ὅστις τὸ Σαββαίον ἑσπέρας ἦν ὑγιῆς καὶ εἰσῆλθεν ἐν τῷ ναῷ κατὰ τὴν τάξιν. Ἐρχόμενος δὲ ὁ Ἱερόθεος ἐπρόσταξεν αὐτὸν ὅπως κάθηται ἐν τῷ αὐτοῦ (τοῦ Βησσαρίωνος) θρόνῳ, καὶ τὸ ταχὺ τὴν Κυριακὴν ἀνέστη ὅπως ὑπάγη ἐν τῇ Μητροπόλει καὶ μετανοῶν ἀρχισε ἐν τῇ ἑαυτοῦ οἰκίᾳ ψάλλειν τὸν Πολυέλαιον καὶ φθάσασα αὐτὸν ἡ καταρροὴ ἔπεσε χαμαί, ἦν δὲ ὥρα 8^α τῆς νυκτός. Αἰωνία ἡ μνήμη αὐτοῦ. Διὰ χειρὸς Δημητρίου Γλυκύ.

Τὸ βιβλίον ἐκ τε τῆς σημειώσεως ταύτης καὶ ἐξ ἄλλης φαίνεται ὅτι ἦν κτῆμα τοῦ Δημητρίου Γλυκὺ λογίου Ἰωαννίτου· ἀλλὰ τίς οὗτος ὁ Ἱερόθεος ὅστις ἐπρόσταξεν τὸν Βησσαρίωνα νὰ καθίσῃ; Ἀναμφιβόλως ὁ Ἀρχιερεὺς, διότι μόνον Ἀρχιερεὺς ἠδύνατο νὰ προστάξῃ ἱερέα καὶ δῆ ἱερέα ὡς τὸν Βησσαρίωνα. Νὰ ὑποθέσωμεν λοιπὸν ὅτι πρὸς καιρὸν ὁ Κλήμης ἀπεσύρθη ἐξ Ἰωαννίνων καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἐστάλη ὁ Ἱερόθεος; καὶ ὅτι πάλιν μετ' ὀλίγον ἐπανῆλθεν εἰς Ἰωάννινα ἀρχιερατεύων μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, μετὰ τὸν ὁποῖον ἐστάλη καὶ πάλιν ὡς μητροπολίτης ὁ Ἱερόθεος; Τοῦτο ἴσως συνέβη. Τούτου δὲ δεκτοῦ γενομένου ἀνάγκη νὰ ὀρίσωμεν τὴν παῦσιν τοῦ Κλήμεντος μετὰ τὸ ἔτος 1697, καθ' ὃ, ὡς εἶδομεν, ἐτέλει συνοδικὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει μέχρι, τὸ πολὺ, τοῦ 1704, ὅτε καὶ πάλιν εὐρίσκομεν αὐτὸν ὡς μητροπολίτην Ἰωαννίνων ἐν τῇ Βασιλεουσίᾳ. Ὅπως πότε ἂν ἦ τὸν Κλήμεντα διεδέχθη ὁ Ἱερόθεος.

Ἱερόθεος ὁ Ῥάπτης (1716—1735).

Πιθανῶς ἡ ἀρχιερατεία αὕτη τοῦ Ἱεροθέου νὰ εἶναι δευτέρα. Ὁ Ἱερόθεος ἐπὶ πολλὰ ἔτη εὐρίσκετο εἰς διενέξεις μετὰ τῶν ἀρχόντων τῶν Ἰωαννίνων ἔνεκα τῶν αὐλικῶν λεγομένων χρεῶν, δις δὲ ἐστάλησαν ἑξαρχοὶ εἰς Ἰωάννινα πρὸς διευθέτησιν τοῦ ζητήματος, τῷ 1722 ὁ Λαρίσσης Γαβριὴλ καὶ τῷ 1729 ὁ Δριῦνουπόλεως Στέφανος¹. Τῷ 1721 ὁ Ἱερόθεος ὑπογράφει πατριαρχικὸν ἔγγραφον περὶ τῆς μονῆς Λυγγιάδων εὐρισκόμενος ἐν Κωνσταντινουπόλει².

Ὁ Ἱερόθεος «κατὰ τὸ χρονικὸν» ἀπεβίωσε τῷ 1735 Δεκεμβρίου 22 ὥρα 8 τῆς νυκτός. Ὁ Μυστακίδης, ὅστις τὸν Ἱερόθεον θέλει ἀρχιερατεύσαντα ἀπὸ τοῦ 1714 ἕως τοῦ 1722, θέτει τὸ 1728 ὡς μητροπολίτην Ἰωαννίνων τὸν Νήφωνα, ἀλλὰ, κατὰ τὴν συνῆθειάν του, δὲν μᾶς ἀναφέρει πῶθεν ἔχει τὴν πληροφορίαν ταύτην, ὥστε αὕτη παραμένει ἀνευμασίας.

¹) Ἀραβαντ. χρονογρ. τῆς Ἠπείρου Τ. Β. σελ. 226.

²) Καὶ τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἀπόκειται παρὰ τῷ Καθηγητῇ κ. Χρ. Σούλη.

Γρηγόριος τὸ α' (1736—1767).

Κατὰ τὸ «χρονικὸν» ὁ «Γρηγόριος ἐχειροτονήθη Ἰωαννίνων τῇ 5 Ἰανουαρίου 1736 καὶ ἦλθεν εἰς τὸν αὐτοῦ θρόνον ἔτει 1736 Ἀπριλίου 11 ἡμέρα Κυριακῆ. Ἐρχομένου δὲ αὐτοῦ διὰ τῶν μονοξύλων ἔδραμεν ὁ λαὸς καὶ τὸν ἐδέχθη μὲ μεγάλην πομπήν». Ἐπὶ Νεοφύτου τοῦ στ' τῷ 1736 ὁ Ἰωαννίνων Γρηγόριος ὑπογράφει πατριαρχικὴν πράξιν¹. Ὁ Ἀλεξούδης θέλει τὸν Γρηγόριον ἐξωσθέντα τῷ 1742 καὶ παραπέμπει εἰς τὴν «Χρυσαιλίδα» καὶ τὰς Κανονικὰς διατάξεις τοῦ Μ. Γεδεών². Ἐν τούτοις τὸν Γρηγόριον τὸ ἔτος 1742, ὡς καὶ τὸ 1744 εὐρίσκομεν συνοδικὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀκριβῶς ὅπου παραπέμπει ὁ Ἀλεξούδης. Κατὰ τὸν Ἰωάννην Βελοῦδον, ὁ Γρηγόριος ἀρχιεράτευσε ἀπὸ τοῦ 1736—1766³. Ὁ Ἀλεξούδης τῷ 1769 ἔχει τὸν Νεόφυτον παραπέμπων εἰς τὸ ἄχρηστον δοκίμιον τοῦ Ἄρτης καὶ Πρεβέξης Σεραφεῖμ. Νεόφυτον τὸν Σιναίτην ἔχει καὶ ὁ Ἀραβαντινὸς τῷ 1770, ἀλλὰ τῷ 1769—1770, ὁ Ἀλεξούδης γράφει τὸν Γρηγόριον ἀρχιερατεύοντα τὸ β', καὶ πάλιν τῷ 1770 τὸν Γαβριὴλ καὶ τῷ 1776 τὸν Γρηγόριον, «ἴσως, λέγων, ὁ ἄνω καὶ τελευτᾷ» κυριολεκτικῶς σύγχυσις. Ἄν Νεόφυτος ὁ Σιναίτης ἀρχιεράτευσεν ἐν Ἰωαννίνοις, ἀγνοοῦμεν περὶ αὐτοῦ δὲν ἔχομεν οὐδεμίαν ἀξιόπιστον μαρτυρίαν. Γνωρίζομεν μόνον ἀσφαλῶς ὅτι ἀπὸ τοῦ 1767 Μητροπολίτης Ἰωαννίνων ἦτο Γαβριὴλ ὁ Σμυρναῖος.

Γαβριὴλ (1767—1771).

Κατὰ τὸ ἔτος 1767 Μητροπολίτης Ἰωαννίνων ἐξελέγη ὁ Γαβριὴλ ἀπὸ τῆς Ἐπισκοπῆς Μοσχονησίων. Τὸ ἔτος τοῦτο ἐν Κων/πόλει εὐρισκόμενος ὑπογράφει ὡς Ἰωαννίνων ἐπὶ τοῦ Πατριαρχοῦ Σαμουὴλ συνοδικὴν πράξιν περὶ τῆς ἐν Ὀλύμπῳ Μονῆς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου⁴. Περὶ τοῦ Γαβριὴλ Σέργιος ὁ Μακραῖος λέγει ὅτι ἦν Σμυρναῖος καὶ Σύγγελος τοῦ Μητροπολίτου Σμύρνης Νεοφύτου καὶ ὅτι ἐγένετο κατ' ἀρχὰς ἐπίσκοπος Μοσχονησίων «καὶ καλῶς οἰκονομήσας τὰ τῆς Ἐπισκοπῆς, ἐπεὶ τῶν Ἰωαννίνων ἡ μητρόπολις χρέεσιν ὑπερμεγέθεσι κατεπονεῖτο καὶ δυσδιοίκητος ἦν εἰς ταύτην ἀποσταλεῖς καὶ τῇ περιούσῃ πρᾶσθητι τοὺς δεινοὺς ἀπαιτητὰς καταμαλάξας καὶ διοικήσας πρὸς καιρὸν, τῆς Πελοποννήσου ἀναστάτου γενομένης καὶ τῶν ἐκεῖ ἀρχιερέων τῶν πλείστων ἐκπεφευγόντων εἰς τὴν τῶν Παλαιῶν Πατρῶν Μητρόπολιν μετατίθεται».⁵

¹) Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς βιβλιοθήκης Α. Π. Κεραμέως τόμος Α'. σελ. 531.

²) «Χρυσαιλῆς» ἔτος 15 σελ. 183. Κανονικαὶ διατάξεις τόμος Α' σελ. 229—240.

³) Ἡ ἐν Βενετίᾳ Ἑλλην. ἀποικία σελ. 197.

⁴) «Γρηγόριος Παλαμᾶς» ἔτος 4, τεῦχος ΜΘ', σελ. 19.

⁵) Σάθα, Μεσ. βιβλ. Τ. Γ'. σελ. 337.

Καὶ ὁ Δημ. Προκοπίου «Γαβριήλ, λέγει, Σμυρναῖος ἀνὴρ εἰδήμων τῆς Ἑλλην. γλώσσης καὶ τῶν ἱερῶν γραφῶν ἔμπειρος, θερμὸς ἐραστὴς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας καὶ τάξεως· ἐσπούδαζε τὰς θείας γραφὰς καὶ τὰ τῶν ἁγίων πατέρων τῆς ἐκκλησίας συγγράμματα, ἐξ ὧν ἀρνούμενος φιλοπόνως ψυχοφελεῖς διδασκαλίας, ἐδίδασκε μετὰ πολλοῦ ζήλου καὶ ἀγάπης τὸν Χριστεπώνυμον λαόν»¹. Ὁ Γαβριήλ κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1771 ἐξελέγη Παλαιῶν Πατρῶν καὶ τῷ 1781 Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Γρηγόριος τὸ β'. (1771—1776).

Μετὰ τὸν Γαβριήλ, ἐλλείπει ἄλλων πηγῶν, θὰ ἀναγκασθῶμεν νὰ δεχθῶμεν μετὰ τοῦ Ἀραβαντινοῦ τὸν Γρηγόριον, τὸ β' ἀρχιερατεύσαντα μέχρι τοῦ 1776, ὅτε καὶ ἀπεβίωσε κατὰ τὸν αὐτὸν χρονογράφον.

[Ἱερόθεος (1776).

Παραδόξως κατὰ τὸ ἔτος 1776 ἀπαντῶμεν μητροπολίτην Ἰωαννίνων Ἱερόθεον²].

Παῖσιος (1776—1780).

Τὸν Παῖσιον ἀπαντῶμεν Μητροπολίτην Ἰωαννίνων κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1776³. φαίνεται δὲ ὅτι παρέτεινε τὴν ἀρχιερατείαν αὐτοῦ μέχρι τοῦ 1778 καὶ ὄχι μέχρι τοῦ 1777, ὡς γράφει ὁ Ἀλεξούδης, διότι εἰς τὸν ἐν Ἀραχωβίτση ναὸν τῶν ἁγίων Πέτρου καὶ Παύλου ἀναγινώσκομεν τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν: «ἱστορήθη ὁ Νάρθηκας κατὰ τὸ ἀψοῦ κατὰ μῆνα Μάρτιον ἀρχιερατεύοντος τοῦ κ. Παΐσιου»⁴, ἴσως δὲ καὶ πέραν τοῦ 1778, πιθανῶς μέχρι τοῦ 1780.

Μακάριος (1780—1799).

Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸν Μακάριος ὁ Γανοχωρίτης «φαίνεται ἀρχιερατεύσας τῷ 1789—1798». Κατὰ τὸν Ἀλεξούδην 1783—1799 καὶ κατὰ τὸν Μυστακίδην τῷ 1789—1795, ὅστις ἐπίσης σημειοῖ ὅτι ὁ Μακάριος ἴδρυσεν σχολεῖα. Ἐν τούτοις ἡμεῖς τὸν Μακάριον ἀπαντῶμεν μητροπολί-

¹) Σάθα, Μεσαιων. βιβλιοθήκη Τ. Γ', σελ. 482.

²) «Ἐκκλησ. Ἀλήθεια» ἔτος 8ον Τ. Η. 1887—1888 σελ. 218 πάντως ἐσφαλμένως ἀντεγράφη, διότι κατ' ἄλλην ἀνάγνωσιν τῆς αὐτῆς σημειώσεως ἀναφέρεται Παῖσιος.

³) «Ἐκκλησ. Ἀλήθεια», Η' 1887, σελ. 218.

⁴) Ἐπετηρὶς Βυζαντινῶν Σπουδῶν ἔτος Β' σελ. 328.

την Ἰωαννίνων ἀπὸ τοῦ 1781. Ἐν τῇ ἐν Χρυσοβίτση ἐκκλησίᾳ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ὑπάρχει ἡ ἀκόλουθος ἐπιγραφή: «Ἰστορήθη ὁ ναὸς οὗτος κατὰ τὸ 1781 κατὰ μῆνα Ἰούνιον 29 ἐπὶ τῆς ἀρχιερατείας ἀγίου Ἰωαννίνων κ. Μακαρίου»¹, κατὰ δὲ τὸν Ἰωάννην Βελοῦδον τῷ 1786 ὁ Μακάριος ἦν Ἰωαννίνων². Ἀλλὰ καὶ τὸ 1787 ἐπὶ τῆς πατριαρχείας Προκοπίου ὁ Μακάριος ἦν συνοδικὸς ὑπογράφων τὸ πρὸς τὸν Παροναξίας Νεόφυτον πατριαρχικὸν γράμμα ὥστε Ἀραβαντινὸς καὶ Μυστακίδης σφάλλονται τοποθετοῦντες τὸν Μακάριον εἰς Ἰωάννινα μόνον ἀπὸ τοῦ 1789.

Ὁ Μακάριος ἐπίσης κατὰ τὸ ἔτος 1797 ἦτο συνοδικός, λαβὼν μέρος εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε΄³. Ἐπίσης ἐπιγραφή ἐν τῇ μονῇ Βυλίζης Καλαρρυτιῶν⁴ δηλοῖ ὅτι κατὰ τὸ 1797 μητροπολίτης Ἰωαννίνων ἦν ὁ Μακάριος. Κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1799 ὁ Μακάριος μετετέθη εἰς τὴν μητρόπολιν Π. Πατρῶν, διότι ὁ σατράπης Ἰωαννίνων (Ἀλῆ Πασσᾶς) ἐξεμάνη κατ' αὐτοῦ. Ὁ Καισάριος Νταπόντε λέγει περὶ τοῦ Μακαρίου: «Κατὰ μὲν οὖν Ἰωαννίνων Μακαρίου ἐξεμάνη ὁ ἐκεῖ δεινὸς σατράπης ἢ τύραννος καὶ τοῦτον ἀπαγαγεῖν ἐζητήσατο, τὰ Ἰωάννινα τῷ Ἄρτης ὑπαγαγόντα. Τὸν δὲ Π. Πατρῶν οἱ Πατριεῖς ἐγκαλοῦντες ἀπεπέμποντο. Πρὸς μὲν οὖν τῇ βίᾳ τοῦ δεινοῦ τυράννου τῶν Ἰωαννίνων μὴ δυνάμενοι ἀντισχεῖν οἱ ἐνδημοῦντες ἐνταῦθα Ἀρχιερεῖς, εὐθύς σῶον ἀπολαβεῖν τὸν συνάδελφον ἐφρόντισαν, τὸν Εὐρύπου Ἱερόθεον Μητροπολίτην ἀναδείξαντες καὶ Ἐξαρχον καὶ Βασιλικὸν Τσαούσην ἀποστείλαντες μετὰ ἱκετευτικῶν γραμμάτων παρέλαβον τὸν Μακάριον, χρήμασι πολλοῖς τὸ ζῆν ἀνταλλάξαντα.

Πρὸς δὲ τοὺς Πατριεῖς ἀντηγωνίζοντο ἀδίκους τὰς ἀναφορὰς αὐτῶν ἀπελέγχοντες ὡς δὲ ἐπέμενον καὶ πρὸς τοὺς κρατοῦντας κατῆχον διαβάλλοντες τὸν αὐτοῖς Ἀρχιερέα καὶ πάντα τρόπον ἡρεμεῖν οὐκ ἤθελον τὴν ὀργὴν τῶν κρατούντων ἐρεθίζοντες, ἵνα μὴ καὶ τι χεῖρον αὐτῷ ἐπισυμβῆ, ἔγνωσαν ἀποστῆναι καὶ τὸν ἀπὸ Ἰωαννίνων Μακάριον Μητροπολίτην Π. Πατρῶν ἀνεδείξαντο»⁵.

Ὁ Μακάριος τῷ 1806 ἐξελέγη Κυζίκου.⁶

¹) Ἐνθα ἀνωτέρω.

²) Ἡ ἐν Βενετίᾳ Ἑλλην. ἀποικία.

³) «Ἐκκλησ. Ἀλήθεια» τόμος Β΄, σελ. 278.

⁴) «Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρίας», ἔτος Δ΄, σελ. 354.

⁵) Μεσαιων. βιβλιοθήκη Σάθα, τόμος Γ΄, σελ. 398.

⁶) Ἐν τινι ἐπιγραφῇ τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ἐν τῇ Νήσῳ κατὰ τὸ ἔτος 1789 ἀναφέρεται Μητροπολίτης Ἰωαννίνων Γρηγόριος· μήπως ἡ ἀρχιερατεία τοῦ Μακαρίου διεσπάρθη ἐν τῷ μεταξύ ἀρχιερατεύσαντος τοῦ Γρηγορίου καὶ πάλιν ἐπαυθόντος τοῦ Μακαρίου εἰς Ἰωάννινα;

Ἱεροθέος (1799 — 1810).

Περὶ τοῦ Ἱεροθέου ἀποβιώσαντος κατὰ τὸ ἔτος 1810 ἐν ἐκτάσει ἔγραψε Περικλῆς ὁ Ζεφλέντης, ὥστε ἡμεῖς κρίνομεν περιττὸν νὰ ἐπαναλάβωμεν ἐνταῦθα τὰ αὐτά¹. Ἐπὶ τοῦ Ἱεροθέου ἐν ἔτει 1808 μηνὶ Ἰουνίῳ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' τὸ δεύτερον πατριαρχεύοντος ἦνῶται ἡ μητρόπολις Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης μετὰ τῆς μητροπόλεως Ἰωαννίνων, κατ' αἰτήσιν τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, μετὰ τινα ὅμως ἔτη ἐπανῆλθε καὶ πάλιν ἡ ἀρχαία τάξις². Ἐν τούτοις ὅλως ἀταλαιπωρήτως ὁ ἐλλόγιμος Ἡλίας Ἀλεξανδρίδης δημοσιεύων ἀπὸ τινος εἰς τὴν «Ὁρθοδοξίαν» μελέτην ὑπὸ τὸν τίτλον «Πρόεδρος» «Τὸν Τόπον ἐπέχων»³, κατὰ τὰ ἔτη 1809—1813 θεωρεῖ τὴν μητρόπολιν Ἰωαννίνων μὴ ἔχουσαν ἀρχιερέα καὶ «ὁ Ἄρτης, λέγει, Ἱεροθέος (1809—1810) καὶ ὁ τούτου διάδοχος Γαβριήλ (1810—1813) ἐπεσκέπτοντο ἐξαρχικῶς, ἐκκλησιαστικῇ ἀδείᾳ, τὴν ἐπαρχίαν Ἰωαννίνων στερουμένην γνησίου ποιμένος καὶ ἐξετέλουν ἐν αὐτῇ πάντα τὰ γνησίου ποιμένος καθήκοντα καὶ Ἱερατικὰ χρέη»· ἀτυχῶς οὕτω πάντοτε ἀταλαιπωρήτως γράφεται ἡ ἱστορία ἡμῶν.

Περὶ τοῦ Ἱεροθέου ἔχομεν νὰ προσθέσωμεν καὶ κάτι ἄλλο. Ὁ Π. Χιώτης εἰς τὰ «Ἱστορικὰ Ἀπομνημονεύματα Ἐπτανήσου»⁴ γράφει ὅτι ὁ Ἰωαννίνων Ἱεροθέος μετὰ δύο ἄλλων Ἀρχιερέων κατ' ἐντολὴν πατριαρχικὴν ἦλθεν εἰς Κέρκυραν νὰ χειροτονήσῃ τὸν πρῶτον μητροπολίτην Κερκύρας· τῶς πρωτόπαπαν Χαλικιόπουλον Μάντζαρον· πρὶν ὅμως χειροτονηθῆ οὗτος ἀπεβίωσεν ὑπέργηρος τῇ 3 Ὀβρίου 1799. Ἀντ' αὐτοῦ ἐξελέγη ὁ Πέτρος Βούλγαρης... ὁ Ἰωαννίνων ὅμως Ἱεροθέος ἀπὸ τῆς πρώτης ἀφίξεώς του ἐγλίχeto τῆς ἐπισκοπῆς καὶ συνήργησεν ἐν τῷ Πατριαρχείῳ Κων/πόλεως νὰ μὴ ἐπικυρωθῆ ἡ ἐκλογή τοῦ Βούλγαρη διότι ἦτο ἔγγαμος... Καὶ οὗτος μὲν ἐπὶ τέλος παρητήθη τῆς ὑποψηφιότητος, ὁ δὲ μητροπολίτης Ἰωαννίνων Ἱεροθέος ἀπέστειλεν εἰς τὰ Πατριαρχεῖα τὸν διάκονόν του ἐνεργῶν νὰ λάβῃ τὴν ἐπισκοπὴν Κερκύρας ἀντὶ τοῦ παραιτηθέντος... Ἀλλ' ὅτε πάλιν τῇ 9 Φεβρ. 1800 ἐξελέγη Δωρόθεος ὁ Τσιγάλας, παροργισθεὶς ὁ Ἰωαννίνων Ἱεροθέος διὰ τὴν ψηφοφορίαν αὐθις ἐνήργει παρὰ τῷ Πατριαρχείῳ ὅπως ἀκυρωθῆ ἡ ἐκλογή... ἀλλ' ἀπέτυχε κτλ.

Τὰ αὐτὰ ἀναγράφει καὶ ὁ Σπυρίδων Κ. Παπαγεωργίου εἰς τὴν «Ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας Κερκύρας»⁵, ὅπου ἐσφαλμένως ἀντὶ Ἱεροθέου γράφει:

¹) «Νέος Ποιμὴν» Πατριαρχ. Κωνσταντινουπόλεως, ἔτος Γ', τεῦχος Ζ' Ἐκκλησιαστικῆς Ἀλήθειας» Τόμος Γ', σελ. 803.

²) «Νέος Ποιμὴν», ἐνθα ἀνωτέρω σελ. 409.

³) «Ὁρθοδοξία» ἔτος Β', τεύχ. 20, σελ. 344, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1927.

⁴) Τόμος 6ος ἔκδοσις 1887 σελ. 169.

Δωροθέου. Ἄλλ' ἀμφιβάλλομεν ἂν τὰ περὶ Ἱεροθέου λεγόμενα εἶναι ἀληθῆ· ὁ Ἱωαννίνων Ἱερόθεος μόλις ἐκλεγείς ἢ μᾶλλον μετατεθείς ἐξ Εὐφρίπου εἰς Ἱωάννινα, ἐπαρχίαν μεγάλην καὶ πλουσιωτάτην, ἔχων ὑπ' αὐτὸν τόσας ἐπισκοπὰς εἶνε ζήτημα κατὰ πόσον ἐγλίχεται τῆς ἀρτισυστάτου μητροπόλεως Κερκύρας. Ἐὰν ὁμοῦς ἀναγνώσῃ τις τὸ καταχθόνιον ἔγγραφο, τὸ ὁποῖον ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυς τῆς Ρωσσίας Τομμάρας ἔγραφε πρὸς τὴν Ἑπτανήσιον Γερουσίαν, καὶ τὸ ὁποῖον ἀμφοτέρω οἱ ἱστορικοὶ ἀναφέρουσι, θὰ ἐννοήσῃ πόσον ἐπίβουλος ἦτο ἡ Ρωσικὴ διπλωματία, ἢ ἀείποτε δολία καὶ ἐχθρὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὥστε θὰ δυσκολευθῆ νὰ πιστεύσῃ ὅσα αὐτὸς κυρίως γράφει περὶ τοῦ Ἱωαννίνων Ἱεροθέου.

«Οἱ Γραικοὶ τοῦ φαναρίου», λέγει μεταξὺ τῶν ἄλλων κακοβούλων κατηγοριῶν ὁ δόλιος διπλωμάτης, «Ἱερωμένοι τε καὶ λαϊκοὶ εἶνε ψευδεῖς ἀδελφοὶ Σας καὶ ἐπίβουλοι φίλοι Σας», καὶ αὐτός, ὁ Ρῶσσος, ἦτο ὁ ἀληθὴς ἀδελφὸς καὶ εἰλικρινὴς φίλος τῶν Κερκυραίων!!!

Γαβριήλ (1810 — 1826)

Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸν ἡ οἰκογένεια τοῦ Γαβριήλ κατήγεται ἐκ Παραμυθίας, τοῦ Γεωργίου Γγάγκα ἀποικήσαντος εἰς Ἱωάννινα¹. Ὁ Γαβριήλ ἦν θεῖος τῆς πολυθρυλήτου Κυρὰ Φροσύνης, εἶχε δὲ καὶ ἀδελφὸν κληρικὸν ὀνόματι Ἱερόθεον. Ὁ Γαβριήλ κατ' ἀρχὰς ἐξελέγη Γρεβενῶν, εἶτα Λαρίσσης καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἱεροθέου Ἱωαννίνων.

Διπλωματικώτατος ἀρχιερεὺς ἠδυνήθη νὰ διατηρήσῃ τὴν θέσιν του, τυραννοῦντος τῆς Ἠλείρου τοῦ περιβοήτου Ἀλῆ Πασσᾶ. Οἱ χρόνοι τότε ἦσαν χαλεποί, οἱ δὲ ἀρχιερεῖς, κατὰ τὴν σύστασιν τοῦ Σωτήρος ἡμῶν «φρόνιμοι ὡς ὄφεις καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραι», ἐποίμεινον ἐν μέσῳ τῆς σκληροτέρας δουλείας τὸν Χριστεπώνυμον λαὸν διερχόμενον διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος, ἵνα ἐξαγάγῳσιν αὐτὸν εἰς ἀναψυχὴν. Τὸν Γαβριήλ ὁ Ἀραβαντινὸς γράφει ἀρχιερατεύσαντα μέχρι τοῦ 1827 ὅτε καὶ ἐτελεύτησε. Τὸ αὐτὸ ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Μυστακίδης ἀλλ' ἀμφοτέρω σφᾶλλονται. Ὁ Γαβριήλ ἀπεβίωσε τῷ 1826, εἰς διαδοχὴν δὲ αὐτοῦ ἐξελέγη κατ' Αὐγουστον τοῦ 1826 ὁ Νύσσης Βενέδικτος. Ὁ Ν. Γιαννόπουλος λέγει ὅτι ὁ Γαβριήλ ἐγένετο Ἱωαννίνων κατὰ τὸ ἔτος 1811, διότι κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ ἦν ἔτι Λαρίσσης καὶ ὅτι κατὰ τὸ 1811 διεδέχθη αὐτὸν εἰς Λάρισσαν ὁ Πολύκαρπος.²

¹) Χρονογραφία Ἠλείρου Τ. Β' σελ. 265.

²) Ἐπετηρὶς Παρνασσοῦ ἔτος 4ον σελ. 278.

Βενέδικτος (1826 — 1830).

Ὁ Βενέδικτος, κατὰ τὸν Ἀραβαντινόν, Βυζάντιος τὴν πατρίδα, ἀπὸ Νύσσης κατ' Αὐγουστον τοῦ 1826 ἅμα τῷ θανάτῳ τοῦ Γαβριήλ ἐξελέγη Ἰωαννίνων¹. Περὶ τοῦ Βενεδίκτου λέγει ὁ Μυστακίδης ὅτι ἦτο φιλομαθὴς καὶ καλὸς τοὺς τρόπους· οὗτος εἰς τὸν προηγούμενον κατάλογόν του γράφει τὸ ἔτος 1828 ὡς μητροπολίτην Ἰωαννίνων τὸν Ἰγνάτιον παραπέμπων εἰς τὸν Ἰωάννην Λαμπρίδην. Ἄλλ' ὁ Ἰγνάτιος οὗτος τυγχάνει παντάπασιν ἄγνωστος².

Ἰωακείμ (1830 — 1835).

Ὁ Ἰωακείμ ἐκ Μελενίκου καταγόμενος κατ' ἀρχὰς μὲν ἐξελέγη Φαναριοφερσάλων, εἶτα τὸν Νοέμβριον τοῦ 1822 Σόφιας καὶ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1830 Ἰωαννίνων. Κατὰ τι χειρόγραφον τῆς μονῆς Καστρίτης ὁ Ἰωακείμ «ἦτο πλούσιος κατὰ πολλὰ». Ὁ Μ. Παρανίκας τὸν λέγει «Γέροντα ἐλλόγιμον καὶ εὐσεβέστατον»³. Τῷ 1835 ὁ Ἰωακείμ ἀπεμακρύνθη τῶν Ἰωαννίνων διὰ συνοδικῆς ἀποφάσεως, τῷ δὲ 1845 ἀπεβίωσεν ἐν Μελενίκῳ⁴.

Ἰωακείμ ὁ ἀπὸ Δριῦνουπόλεως (1835 — 1838).

Ὁ Ἰωακείμ ἦν Χῖος χρηματίσας κατ' ἀρχὰς ἀρχιδιάκονος τοῦ μητροπολίτου Ἰωαννίνων, ὃν καὶ διεδέχθη ἐπὶ τοῦ θρόνου. Δὲν διέμεινεν ὁμοῦς ἐπὶ πολὺ εἰς Ἰωάννινα, διότι κατὰ τὸ 1838 διὰ συνοδικῆς ἀποφάσεως ἀπέστη τῆς ἐνεργοῦς ὑπηρεσίας. Τόσον περὶ τοῦ μητροπολίτου τούτου ὅσον καὶ περὶ τοῦ προκατόχου του καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ θὰ εἴμεθα σύντομοι, διότι ὁ ἐπιθυμῶν νὰ γνωρίσῃ αὐτοὺς ἐκτενέστερον δύναται νὰ ἀνατρέξῃ εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Ἰωαννίνων.

Ἰωαννίκιος (1838 — 1840).

Οὗτος ἀπὸ Ρεθύμνης τῆς Κρήτης ἐξελέγη Ἰωαννίνων, ἀλλὰ καὶ τούτου ἡ ἀρχιερατεία ὑπῆρξε βραχεῖα.

¹) «Ἐκκλησ. Ἀλήθεια» Τ. Β', σελ. 329.

²) Ἀγαθοεργήματα Β'. 88.

³) Σχεδιάσμα, 52.

⁴) Ὁ Μελενίκου Λεόντιος ἐδημοσίευσεν εἰς τὰ ὑπ' ἀρ. 749 καὶ 750 φύλλα τῆς ἐφημερίδος «Ταχυδρόμος» (12 καὶ 13 Νοεμβρ. 1900) βιογραφίαν τοῦ πρώην Ἰωαννίνων Ἰωακείμ Μελενικίου (=Μελενικῆ), τὴν καταγωγὴν Χίου 1830—1835 καὶ 1840—1845. Ταῦτα κατὰ ἀνακοίνωσιν τοῦ πολυτίμου φίλου κ. Ξενοφ. Α. Σιδερίδου.

Ἰωακείμ τὸ β' (1840 — 1845).

Κατ' Αὐγουστον τοῦ 1840 ὁ πρόην Ἰωαννίνων Ἰωακείμ ὁ Χῖος ἀποκατεστάθη εἰς τὸν θρόνον του ἁρχιερατεύσας μέχρις Ἀπριλίου 1845 ὅτε ἐξελέγη Κυζίκου ἐπὶ διαδοχῇ τοῦ εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον ὑψωθέντος Μελετίου. Κατὰ δὲ τὸ 1860 ἀνεδείχθη Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ὡς Ἰωακείμ ὁ Β', δις πατριαρχεύσας. Τούτου ἀνάστημα ἦτο ὁ μέγας ἐν Πατριαρχαῖς καὶ σεπτὸς μου Γέροντας Ἰωακείμ ὁ Γ' διαδεχθεὶς τὸν Γέροντα αὐτοῦ Ἰωακείμ τὸν Β' ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ Θρόνου.

Ἰωαννίκιος (1845—1854).

Ὁ Ἰωαννίκιος κατήγετο ἐκ Μακρύνου ἐκ τῆς οἰκογενείας Ζάγκου, κατὰ τὸν Μυστακίδην, μαθητεύσας κατ' ἀρχὰς εἰς Νεγάδες παρὰ τῷ Ἀναστασίῳ Σακελαρίδῃ καὶ εἶτα ἐν Αἰγίνῃ παρὰ τῷ κλεινῷ Γενναδίῳ. Τῷ 1854 ἐπαύθη ἐκ τῆς μητροπόλεως Ἰωαννίνων, τῷ δὲ 1856 ἀνεδείχθη μητροπολίτης Κρήτης.

Παρθένιος (1854 — 1869).

Οὗτος προδιεβασθεὶς κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1854 ἀπὸ Ἑρσεκίου κατήγετο ἐξ Ἡρακλείτσας τοῦ Μυριοφύτου. Τῷ 1869 μετετέθη εἰς Πελαγώνειαν.

Σωφρόνιος (1869 — 1889).

Σωφρόνιος ὁ Χρησιτίδης τῷ 1889 ἐξελέγη Θεσσαλονίκης.

Γρηγόριος (1889 — 1902).

Γρηγόριος ὁ Καλλίδης ὁ εὐσεβέστατος καὶ καλλιφωνότατος Ἱεράρχης, ὁ εἶτα Θεσσαλονίκης καὶ κατόπιν Ἡρακλείας.

Σωφρόνιος τὸ β' (1902 — 1906).**Γεράσιμος ὁ Τανταλίδης (1906 — 1910).****Γερβάσιος Ὁρολογᾶς (1910 — 1916).**

Ἀπεβίωσε τῇ 31 Μαΐου 1914.

Σπυρίδων Βλάχος (1916 —).

Ὁ ἀπὸ Βελλᾶς καὶ Κονίτσης. Τὴν μακρὰν ποιμαντορίαν αὐτοῦ διέκοψεν ἐπὶ μικρὸν ἢ ἐκλογή τοῦ Ἀμασειᾶς Γερμανοῦ.

1) «Ἐκκλησ. Ἀλήθεια», Τ. Β' σελ. 346.

Περὶ τῶν μητροπολιτῶν τούτων τῶν νεωτέρων θὰ ἀσχοληθῶμεν εἰς ἄλλην μελέτην μας ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κωδίκων τῆς μητροπόλεως Ἰωαννίνων.

Ὁμολογοῦμεν ὅτι μεθ' ὅλας τὰς προσπαθείας ἡμῶν ὁ κατάλογος οὗτος τῶν ἐπισκόπων Ἰωαννίνων δὲν εἶναι τέλειος. Πολλὰ χάσματα αὐτοῦ εἰσέτι δὲν ἐπληρώθησαν καὶ πολλὰ ἀνακρίβεια ἴσως εἰσεχώρησαν ἐν αὐτῷ, διὰ τοῦτο λίαν προσεχῶς ἐλπίζομεν νὰ ἐπανέλθωμεν ἐπ' αὐτοῦ ἀναμένοντες ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τὰς σημειώσεις ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ἀγιοταφικοῦ Μετοχίου τοῦ πολυτίμου φίλου κ. Ξενοφῶντος Σιδερίδου.

Ἡ μητρόπολις Ἰωαννίνων παραδόξως ἀπ' ἀρχῆς τῆς συστάσεως αὐτῆς δὲν ἀπέκτησεν, ὡς θὰ ἐνόμιζέ τις, ἐξαιρετικὴν θέσιν μεταξὺ τῶν ἄλλων μητροπόλεων τοῦ Οἴκου. Θρόνου ἀνυψωθείσα ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδρονίκου Β'. ἐξ ἐπισκοπῆς εἰς μητρόπολιν ἐτάχθη εἰς τὴν πεντηκοστὴν τρίτην θέσιν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐπὶ αἰῶνας παρέμεινε. Ἐνῶ δὲ ὁ Ναυπάκτου, ἂν καὶ πρωίμως ἀπώλεσε τὴν ἐφ' ὅλης τῆς Παλαιᾶς Ἠπείρου ἐκκλησι. ὑπεροχὴν, διετήρησε τὸν τίτλον αὐτοῦ ὡς «Ἐξαρχος πάσης Αἰτωλίας», ὁ Ἰωαννίνων καθ' ὅλην τὴν βυζαντινὴν περίοδον ἐξηκολούθει νὰ εἶναι ἀπλοῦς ὑπέριμος ἄνευ οὐδενὸς ἐξαρχικοῦ τίτλου· ἐν τούτοις οἱ γράψαντες περὶ τῆς μητροπόλεως Ἰωαννίνων ἐπροθυμοποιήθησαν φιλοτιμούμενοι νὰ ἀποδώσωσιν αὐτῷ ὑπεροχὴν καὶ τίλους τοὺς ὁποίους ποτὲ δὲν εἶχε.

Οὕτω ὁ Ἀραβαντινὸς εὕρισκει δυσεξήγητον διατί αἱ ἐπισκοπαὶ τῆς παλαιᾶς Ἠπείρου ἐποπτεύοντο ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας Ναυπάκτου, ἐνῶ ἀπὸ τῆς ἕκτης ἑκατονταετηρίδος ἔδρα τῆς Ἠπείρου ὑπῆρχεν ἡ Νικόπολις, καὶ ὁ Ἐπίσκοπος ἐδικαιοῦτο νὰ ἐποπτεύῃ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς ὅλης Ἠγεμονίας· καὶ νομίζει ὅτι ἔνεκα βαρβαρικῆς τινος ἐπιδρομῆς γενομένης περὶ τὸν θ'. αἰῶνα κατὰ τῆς Νικοπόλεως μετετέθη τότε ἡ Ἠγεμονικὴ ἔδρα εἰς Ἄρτα, καὶ ἐπειδὴ ἡ χώρα τῆς Ἀμφιλοχίας διετέλει ὑπὸ τὴν Ἐκκλησίαν Ναυπάκτου μὴ ἔχουσα ἰδίαν ἐπισκοπικὴν ἀρχὴν¹, συνεφείλκυσεν ἡ Ναυπακτος ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν αὐτῆς ὅλας τὰς ἐπισκοπὰς τῆς παλαιᾶς Ἠπείρου μείναντος ξηροῦ τοῦ μητροπολιτικοῦ τίτλου εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Νικοπόλεως. Καὶ ὅτε πάλιν τὰ Ἰωάννινα ὡς κεντρικωτέρα καὶ ἀξιολογωτέρα πόλις τῆς Ἠπείρου κατέστησαν ἔδρα τοῦ Ἠπειρωτικοῦ θέματος ἡ Ἠγεμονίας μετὰ τὴν παντελῆ καταστροφὴν τῆς Νικοπόλεως ὑπὸ τῶν Βουλγάρων τῷ 1035, τότε καὶ ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἰωαννίνων κατέστη μητρο-

¹) Τούναντιον μάλιστα ἡ Ἄρτα πρὸ πολλοῦ ἀνεδείχθη εἰς ἐπισκοπὴν· οὕτω γινώσκουμεν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ τὸν ἐπίσκοπον Ἄρτης Βασίλειον ὑπογράφοντα μετὰ τοῦ Ναυπάκτου Βασιλείου τὴν κατὰ τοῦ Παντευγένου ἀπόφασιν τῆς Ἐκκλησίας (Πατριακὴ βιβλιοθήκη ὑπὸ Ἰωάννου Σακελλίωνος, σελ. 317).

πολις και προσέλαβε τὸν ἐξαρχικὸν τίτλον, τὸν ὁποῖον ἡ Νικόπολις ἐδικαιοῦτο νὰ φέρῃ ὡς ἔδρα τοῦ Ἡπειρωτ. θέματος ¹.

Ὁ δὲ Ν. Γ. Μυστακίδης λέγει καὶ αὐτὸς «τὰ Ἰωάννινα Ἐπισκοπὴ πρότερον πέμπη ὄντα ὑπὸ τὴν Ἀγιωτάτην Μητρόπολιν Νικοπόλεως, ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις ἐπὶ Βασιλείας Ἀνδρονίκου 1280 ἀνεδείχθη Μητρόπολις, ἐτιμήθη μὲ πολλὰς χάριτας καὶ τίτλον «ὁ Ἰωαννίνων ὑπερτιμος καὶ Ἐξαρχος πάσης Ἡπείρου καὶ Κερκύρας» μὲ δώδεκα ἐπισκόπους: τὸν Περιστερᾶς, τὸν Βελλᾶς, τὸν Εὐροίας καὶ Σωρείας, τὸν Φωτικῆς, τὸν Δρυϊνουπόλεως (γράφει Ἀδριανουπόλεως), τὸν Κοζύλης καὶ Νικοπόλεως, τὸν Ἐλαίας καὶ Πάργας, τὸν Κερκύρας καὶ Λευκάδος» !!!

Καὶ ὅμως ταῦτα πάντα τὰ ὑπὸ Ἀραβαντινοῦ καὶ Μυστακίδου λεγόμενα εἶνε ἀσύστατα καὶ ἀνιστόρητα ἀταλαιπωρήτως ὅλως γραφέντα. Θὰ ἦτο ἔργον μακρὸν καὶ ἀνιαρὸν νὰ ἀναιρέσωμεν μίαν πρὸς μίαν πάσας τὰς ἀνακριθείας ταύτας, ἀλλ' εἶνε ἀνάγκη ὅπως ἀπαξ διὰ παντὸς καταστήσωμεν πλέον αὐτὰ ἄχρηστα, ἵνα μὴ παραπλανῶσι τοὺς θέλοντας νὰ μελετῶσι τὴν Ἡπειρωτικὴν Ἱστορίαν.

Καὶ ἐν πρώτοις διακηρύττομεν ὅτι οὐδέποτε ἡ Ἄρτα ὑπῆρξεν ἔδρα τοῦ Ἡγεμόνος τῆς Νικοπόλεως. Ὁ στρατηγὸς Νικοπόλεως περὶ τὰ τέλη τοῦ θ' ἡ ἀρχὰς τοῦ ι' αἰῶνος ἦ καὶ βραδύτερον μὴ δυνάμενος νὰ διαμῆνῃ εἰς Νικόπολιν, ὡς ἐκ τοῦ ἐπισφαλοῦς τῶν τειχῶν αὐτῆς, μετέφερε τὴν ἔδραν αὐτοῦ εἰς *Ναύπακτον*, πόλιν ὀχυρὰν καὶ παραθαλασσίαν. Ὁ δὲ Μητροπολίτης *Ναυπάκτου*, ὡς ἦτο ἐπόμενος, ἀντικατέστησε τὸν Νικοπόλεως καὶ ἀπέκτησεν ὑπεροχὴν ἐφ' ὅλων τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἡπείρου. Ἡ Ἄρτα κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἴσως δὲν εἶχεν ἔτι κτισθῆ. Οὐδ' ἀληθεύει ἐπίσης τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀραβαντινοῦ καὶ τοῦ Μυστακίδου λεγόμενον ὅτι τὰ Ἰωάννινα ἀπέβησαν ἔδρα τοῦ Ἡγεμόνος τῆς Νικοπόλεως μετὰ τὴν καταστροφὴν αὐτῶν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων τῷ 1035. Οὐδὲ προσέλαβέ ποτε ὁ Ἰωαννίνων τὸν ἐξαρχικὸν τίτλον τοῦ Νικοπόλεως, οὐδ' ἐπευφημήθη ποτὲ ὡς ἔξαρχος Κερκύρας καὶ Ἡπείρου καθ' ὅλην τὴν βυζαντινὴν περίοδον. Τὸν τίτλον τοῦ ἐξάρχου Κερκύρας προσέλαβε μόνον μετὰ τὴν ἄλωσιν, καὶ δὴ εἰς μεταγενεστέρους χρόνους. Οὔτε ὁ Οὐίλλιαμ Μύλλερ, ὡς εἶδομεν, εὔρηται ἐν τῇ ἀκριθείᾳ φρονῶν ὅτι ὁ τίτλος οὗτος λίαν ἐνωρὶς ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων ἐδωρήθη τῇ μητροπόλει Ἰωαννίνων· ἀλλ' οὔτε ὁ Μουστοξύδης ὅστις νομίζει ὅτι ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ αὐτοκράτορος ἀπενεμήθη εἰς τὸν Ἰωαννίνων ἡ ἐπιγραφὴ ἐξάρχου Κερκύρας ². Οὔτε οἱ δεχόμενοι ὅτι περὶ τῷ 1394 ὁ Ἰωαννίνων προσέλαβε τὸν τίτλον τοῦτον, ὡς

¹) Χρονογραφία Ἡπείρου Β. 232.

²) «Ἑλληνομνημῶν» σελ. 471, ὑπόσημ 15.

καὶ ἡμεῖς ἐν ἀρχῇ τῆς μελέτης ἡμῶν ἐδέχθημεν ¹. Ἐπιμελέστερον ἐρευνήσαντες δὲ εὗρομεν οὐδὲ ἐν πατριαρχικὸν ἔγγραφον τιτλοφοροῦν τὸν Ἰωαννίνων Ἐξαρχον Κερκύρας εἰς ἀρχαιοτέρας ἐποχάς.

Ὁ τίτλος τὸν ὁποῖον σήμερον ἔχει ὁ Ἰωαννίνων ὡς Ἐξαρχος πάσης Ἠπείρου ἐδωροφορήθη αὐτῷ πολὺ βραδύτερον, μόλις κατὰ Μάρτιον τοῦ 1844, ὅτε ἡ μητρόπολις αὕτη ἀνυψώθη εἰς τὸν Γ' θρόνον «διὰ τὸ εἶναι ταύτην καθέδραν ὑπερτάτης Ἡγεμονίας καὶ Κέντρον πολιτικῆς Κυβερνήσεως τῆς Ἠπείρου ἀπάσης» ². Οὐδ' ἀληθεύει ἐπίσης τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀραβαντινοῦ λεγόμενον ³ ὅτι ὁ Ἰωαννίνων κατεῖχε μέχρι τοῦ 1842 τὸν ΝΓ' βαθμὸν, ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους τούτου ὅτε προσηρτήθη εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ ἡ Βελλὰ ἀνυψώθη εἰς ΙΓ'. Ἐν τῷ Συνταγματικῷ τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Χρυσάνθου ὁ Ἰωαννίνων κατέχει τὴν ΛΑ' θέσιν. Βραδύτερον ἀνυψώθη εἰς τὴν ΙΕ' θέσιν καὶ ἀπὸ τοῦ 1842 εἰς τὸν ΙΓ' θρόνον. Σήμερον ὁ Ἰωαννίνων κατέχει ἐν τῷ Συνταγματικῷ τὸν ΙΒ' Θρόνον.

ὑπὸ τὸν Μητροπολίτην Ἰωαννίνων ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἀνυψώσεως αὐτοῦ ἐτέλουν κατ' ἀρχάς μὲν ὁ Δρυϊνουπόλεως ⁴ καὶ ὁ Βελλᾶς ⁵ καὶ ἔπειτα ὁ Βουθρωτοῦ ⁶ καὶ ὁ Χειμάρρας ⁷, πρότερον διατελοῦντες ὑπὸ τοὺς Βένετους. Αὗται ἦσαν αἱ μόναι ἐπισκοπαὶ τοῦ Ἰωαννίνων ⁸. Ὁμολογουμένως δὲ οὐδέποτε διετέλεσαν ὑπὸ τὸν Ἰωαννίνων ὁ Φοινίκης, ὁ Περιστερᾶς, ὁ Ἀγχιάσμου, ὁ Εὐροίας, ὁ Φωτικῆς, ὁ Ἐλαίας καὶ Πάργας, ὁ Κοζύλης καὶ Νικοπόλεως.

Ἐπισκοπὴν Περιστερᾶς οὐδέποτε εἶδομεν ἐν Ἠπείρῳ, μόνον ἐπισκόπους φέροντας τὸν τίτλον τοῦτον ἀπαντῶμεν ὡς βοηθοὺς τοῦ μητρο-

¹) Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Αἱ Ἐπαρχαίαι τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τοὺς μέσους χρόνους. «Ἐκκλησία» ἀρ. 31—33 σελ. 233.

²) Ἐπαρχιακαὶ Ἐκκλησιαὶ Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Ι. Σοκολῶφ 1905, σελ. 127—138.

³) Χρονογραφία Ἠπείρου Τ. Β', σελ. 237.

⁴) Ἡ Δρυϊνούπολις ἀπὸ τοῦ 1835 προήχθη εἰς μητρόπολιν. «Ἐκκλησ. Ἀλήθεια» Τ. Β', σελ. 331.

⁵) Ἡ ἐπισκοπὴ Βελλᾶς ἀπὸ τοῦ 1834 ἀνυψώθη εἰς μητρόπολιν, συνενωθείσα δὲ κατὰ τῷ 1842 μετὰ τῆς μητροπόλεως Ἰωαννίνων ἐπανῆλθε τῷ 1860 εἰς τὴν προτέραν θέσιν τῆς. «Ἐκκλησ. Ἀλήθεια» Τ. Β', σελ. 483.

⁶) Βουθρωτοῦ κατ' ἀρχάς, Βουθρωτοῦ καὶ Γλυκεὸς μετὰ ταῦτα καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος Παραμυθίας ὑπὸ τὸν Ἰωαννίνων κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας ὑποκείμενος· ἐν ἔτει σωτηρίῳ 1895 ἐπὶ τῆς πατριαρχείας Ἀνθίμου τοῦ ἐν Παραμυθίᾳ ἐπισκοπεύσαντος ἐχειραφετήθη ἀνυψωθείσα εἰς μητρόπολιν.

⁷) Χειμάρρα. Ἡ Ἐπισκοπὴ Χειμάρρας πιθανῶς ἀντικαταστήσασα τὴν τῆς Ἀγχιάσμου ἀναφαίνεται κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου αἰῶνος καὶ ἀπὸ τοῦ 1830 προσηρτήθη εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Δρυϊνουπόλεως.

⁸) Κατὰ τὸ 1605 ἀπαντῶμεν ἐπίσκοπον Ζαγορίου «Ἐκκλησ. Ἀλήθεια» 1912 σελ. 364. Ἄγνοοῦμεν ἂν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὸ Ζαγόριον τῶν Ἰωαννίνων εἶχεν ἰδιαίτερον ἐπίσκοπον.

πολίτου Ἰωαννίνων, Σκοπίων, Λαρίσσης καὶ Μιτυλήνης, καὶ δὴ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 10^{ου} αἰῶνος¹. Ἐπισκοπὴν Περιστερᾶς ἀπαντῶμεν μόνον ὑπὸ τὸν Λαρίσσης εἰς ἀρχαιοτέρους χρόνους.

Αἱ ἐπισκοπαὶ Φοινίκης, Ἀγχιάσμου, Εὐροίας καὶ Φωτικῆς εἶχον ἐκλείψει πρὸ ἑκατονταετηρίδων ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀρίζοντος τῆς Ἡπειρωτικῆς χώρας, καθ' ἡμᾶς πολὺ πρὶν εἶτι κτισθῶσι τὰ Ἰωάννινα. Ἡ Κέρκυρα ἀπὸ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀποτελοῦσα μέρος τῆς Ἐκκλησίας παλαιᾶς Ἡπείρου καὶ τελοῦσα ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Νικοπόλεως μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πρωτευούσης, ὅτε ἐπὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ ἀπετελέσθη τὸ θέμα τῆς Κεφαλληνίας, ὑπήχθη ἐκκλησιαστικῶς ὑπὸ τὸν Κεφαλληνίας, μόνον δὲ περὶ τὸ 940 ἐχειραφειήθη ἀναδειχθεῖσα ἀρχιεπισκοπὴ καὶ βραδύτερον μητρόπολις καὶ μόνον περὶ τῷ 1267, ὅτε ὑπὸ τῶν καταλαβόντων τὴν Νῆσον Ἀνδηγαυῶν κατηργήθη ἡ ὀρθόδοξος μητρόπολις, ὑπήχθη ὑπὸ τὴν ψιλὴν πνευματικὴν ἐξάρτησιν τοῦ Ἰωαννίνων.

Ὁ Κοζύλης ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ δεκάτου αἰῶνος φαινόμενος ὑπέκειτο κατ' ἀρχάς, ὡς καὶ ὁ Ἰωαννίνων, ὑπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Βουλγαρίας κατόπιν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων ὑπήγετο εἰς τοὺς Φράγκους καὶ μόνον τῷ 1363 ὁ Κοζύλης καὶ Χειμάρρας Φρὰ Νικόλαος ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Καλλίστου ὑπήγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Κωνσταντινουπόλεως². Οὐδέποτε δὲ ὑπῆρξεν ἐπισκοπὴ Κοζύλης καὶ Νικοπόλεως, διότι ἡ Νικόπολις ὑπαχθεῖσα ὑπὸ τὸν Ναυπάκτου ἀπὸ τοῦ δεκάτου αἰῶνος καὶ κατόπιν τέλεον ἐρημωθεῖσα δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχη οὔτε μητροπολίτην οὔτε ἐπίσκοπον καὶ μόνον Λατῖνοι ἐπίσκοποι *in partibus* ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Lequien δώδεκα ἀπὸ τοῦ 1390—1327.³

Ἄλλ' οὔτε Ἐπισκοπὴ Ἐλαίας καὶ Πάργας ὑπῆρξε ποτέ· ὁ φιλόπονος καὶ φιλομαθὴς φίλος κ. Ν. Γ. Μυστακίδης πολλάκις θέλων νὰ παρουσιάσῃ κᾶτι νέον, καθίσταται ἀληθῶς παραδοξολόγος· πλάττει ὀλόκληρον ἱστορίαν καὶ δημιουργεῖ ἐπισκόπους δι' ἀνύπαρκτον ἐπισκοπὴν Ἐλαίας καὶ Πάργας. Ἄν μᾶς ὑπεδείκνυε τὰς πηγὰς θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἐξακριβώσωσεν αὐτάς· ἀλλ' εἰς ἄλλὰς παραδόσεις, τοῦτ' αὐτὸ μυθεύματα, οὐδέποτε παρέσχομεν προσοχὴν, διότι θὰ μᾶς ἀπεμάκρυνον πολὺ τοῦ ἱστορικοῦ

¹) «Ἐκκλησ. Ἀλήθεια» ΚΑ' σελ. 53 «Ἐκκλησ. Ἀλήθεια» Β' σελ. 331. «Ἐκκλησ. Ἀλήθεια» Γ' 539, 620, 631.

²) Miklosich Müller, Acta et Diplomata T.A. σελ. 171.

³) «Ἐκκλησία» 22 Ἰουλίου 1927 ἀρ. 31—32 σελ. 223 ἡμέτερον ἄρθρον «Ἡ Ἐκκλησία Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας».

ἐδάφους τοῦ ἀσφαλοῦς καὶ ἀκλονήτου, ἐφ' οὗ πάντοτε ἐδράζομεν τὰς ἱστορικὰς ἡμῶν μελέτας.¹

Ἐπισφαγίζοντες τὴν μελέτην ἡμῶν περὶ τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἰωαννίνων προσθέτομεν ὅτι πέντε μητροπολίται αὐτῆς ἀνυψώθησαν ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ἀναδειχθέντες ἀντάξιοι τῆς μεγάλης ταύτης τιμῆς. Καὶ ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν Μητροπολιτῶν τῆς Ἡπειρωτικῆς πρωτεύουσας ἦσαν Ἡπειρῶται, ὡς καὶ ὁ νῦν ἀρχιερατεύων Σπυρίδων Βλάχος.

Ἐν Ἀνθούσῃ Πάργας τῇ 1 Σεπτεμβρίου 1927.

1) Ὁ κ. Μυστακίδης ἰδοὺ τί λέγει περὶ Ἐλαίας. «Ἐλαίας Ἐπισκοπὴ ἐν τῇ Θεσπρωτίᾳ. Ἡ Ἐλαία ἦν πόλις καὶ πρωτεύουσα τῆς Ἐλαιάτιδος ἡκμαζε ἐπὶ Ῥωμαίων καὶ Βυζαντινῶν. Ὑπῆρχεν Ἐπισκοπικὸς θρόνος ὅστις ἔφερε Ἐκκλησιολογίαν ὁ Ἐλαίας κτλ. σώζονται ἐν αὐτῇ ἐρείπια ἀξία θαυμασμοῦ, νῦν δὲ κώμη ταπεινὴ Καστρί καὶ ἐρημόκαστρον παράλιον μεταξὺ Φαναρίου καὶ Πάργας (!!!).

Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐπὶ Βυζαντινῶν ὑπῆρχεν Ἐπισκοπικὸς θρόνος ἡ πόλις αὕτη διετήρει τὸ ὄνομά της ἐπὶ πολὺν καιρὸν ὡς καὶ ἡ Ἐπισκοπὴ Ἄετου τῆς Αἰτωλοκαρνανίας ὑποκειμένη τῇ Ἄρτης καὶ Ναυπάκτου καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ σωτηρίου κηρύγματος ἠγείροντο αὐτόθι μνημεῖα ἐπιτύμβια, ἐν οἷς ἐνταφιάζοντο μετὰ τῶν κοσμημάτων καὶ ἔθετον ἐντὸς τοῦ τάφου κανδήλια ἀναμμένα καὶ ἐστόλιζον οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι ὀλόγυρα τοὺς τάφους μὲ ἀνθή διάφορα κτλ. Πολλὰ μάρμαρα ἀφρηθήσαν ἢ συνετριβήσαν εἰς μωρὰ τεμάχια καὶ πολλὰ ἐχρησίμευσαν εἰς ἰδιωτικὰς οἰκοδομὰς. Ἐντὸς τῆς πόλεως ταύτης ὄκουν κύκλωτες (!!) γιγαντιαῖοι ἀνθρωποὶ καθὼς μαρτυροῦν καὶ τὰ ὑπερμεγέθη αὐτῶν ὀστᾶ. Πολλὰ καὶ διάφοροι σώζονται παραδόσεις ἀνά τὰ στόματα τοῦ λαοῦ ὡς καὶ διάφορα ἐρείπια οἰκοδομῶν, ἐρείπια καὶ θεμέλια ναῶν ἀξιοπεριέργων, μάλιστα οἱ γεροντότεροι διηγοῦνται ὅτι εἰς γίγας ἐκράτει μὲ τὰς χεῖράς του λίθον τεραστίου μεγέθους, ὃν ἐκύλιε μὲ ὄλας τὰς δυνάμεις ἀπὸ τὸ ἐν ἄκρον μέχρι τοῦ ἄλλου. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πλεῖστα ὅσα διασώζονται ἤθη καὶ ἔθιμα τῆς εἰδωλοατρικῆς ἐποχῆς κ.τ.λ. . . . Ἡ Ἐλαία ὡς εἰρήκαμεν ἦν οὐ μόνον πρωτεύουσα ὁμωνύμου ἐπαρχίας καὶ ἐπισκοπικῆς ἔδρα μὲ πολλὰ χωρία καὶ κατοπινὰ πολλῶν ἐτῶν παρέλαβε καὶ τὸ τῆς Πάργας τμήμα περὶ οὗ ὁ Σεβασμιώτατος Ἅγιος Ἀμασειᾶς Κύριος Ἄνθιμος οὐδένα λόγον ποιεῖται ἐν τῷ χρονικῷ αὐτοῦ καταλόγῳ Νεολόγῳ κτλ. Ἐκ τίνος παραδόσεως ἐμάθομεν ὅτι εἰς τινὰ ἀμνημόνευτον ἐποχὴν ἦσαν Διονύσιος, Ἀκάκιος καὶ Κύριλλος ἢ Σωφρόνιος, οἵτινες διέπρῃσαν ὡς ἐπίσκοποι τῆς ἐπαρχίας ταύτης μὲ τίτλον Ἐλαίας καὶ Πάργας. Τοῦ δευτέρου δὲ ἡ πατρις λέγεται πῶς ἦν ἡ Ὀχρὶς κ.τ.λ. π.

Ἡ Ἐπισκοπὴ Ἐλαίας καὶ Πάργας ἦν ΙΑ'. καὶ ἐπὶ Ἀνδρονίκου ὑπήγετο εἰς τὴν Μητρόπολιν Ἰωαννίνων» (!!!). Ἀφίνομεν ἀσχολίαστον πᾶσαν τὴν τεθρεῖαν ταύτην τῶν μυθευμάτων διότι θὰ ἠναγκαζόμεθα νὰ γράψωμεν σκληρὰς λέξεις. Πλήρης σύγχυσις καὶ χάος τῶν τόπων, τῶν χρόνων, τῶν προσώπων, τῶν ἱστορικῶν γεγονότων καὶ τῶν μυθικῶν διηγήσεων ἐπικρατεῖ καὶ βασιλεύει. Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι διὰ τῆς μελέτης ἡμῶν ταύτης θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἐπιχύσωμεν ὀλίγον φῶς εἰς τὸν φρικτὸν αὐτὸν ἔρεθον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ ΚΑΙ ΑΛΒΑΝΙΑΣ

(ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ ΤΩΝ ΥΠΟ LEGRAND, ΒΥΡΧΝΕΡ, ΒΙΖΟΥΚΙΔΟΥ
ΚΑΙ ΒΕΗ ΕΚΔΟΘΕΙΣΩΝ)

ΥΠΟ

ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ

Λαυριώτου

«Δόξα και τιμή και εἰρήνη παντὶ τῷ ἐργα-
ζομένῳ τὸ ἀγαθόν».

Παῦλος, πρὸς Ρωμ. Β' 10.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τὸ πρῶτον πανυπέρολαμπρον ἔργον, ὡς ἀγλαὸς καρπὸς τῆς ἐλευθερίας τῆς τληπαθοῦς Ἡπείρου, εἶναι ἡ ἔκδοσις τῶν «Ἡπειρωτικῶν Χρονικῶν», δι' ὧν διανοίγονται αἱ λεωφόροι τῆς ἱστορίας, γεωγραφίας, ἀρχαιολογίας κλπ. τῆς παναρχαιοτάτης ταύτης χώρας, ὅθεν οἱ τε Ἕλληνες καὶ οἱ Γραικοὶ ἔσχον τὸ ὄνομα αὐτῶν. Ὁ Ὀμηρικὸς ἦρωας Ἀχιλλεὺς πρὸς ταύτην στρεφόμενος ἀνεφώνει:

*«Ζεῦ Δωδωναῖε, Πελασγικέ, αἰθέρι ναίων
δυσχειμέρου Δωδώνης»,*

τὸν θεὸν ἐπικαλούμενος, καὶ ἧς τὸ μαντεῖον σεβασμώτατον ἦν παρὰ πᾶσι τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν, αἱ Πελειάδες ἦσαν πλησιέστεραι τῶν ἄλλων ἱερειῶν πρὸς τὸν θεόν, καὶ οἱ χαμαιεῦναι Σελλοὶ εὐχερέστερον τῶν ἄλλων ἔξεμαίεον τὰ τῶν θεῶν θέσφατα. Ὡς γνήσιος τῶν Σελλῶν τούτων ἀπόγονος καὶ ὁ σεβασμώτατος μητροπολίτης Ἰωαννίνων, ὁ ἀριπρεπὴς πρωτόθρονος τοῦ Ἡπειρωτικοῦ κλίματος, κοινωνῶν νῦν τῷ ἀποκεκαλυμμένῳ Θεῷ ἡμῶν ἀπ' εὐθείας, (κλαγγούντων λεβήτων καὶ Δωδωναίας μὴ ἐπιδεόμενος δρυός), διέγνω καὶ ἐξεμάντευσε λίαν ἐπιτυχῶς τὰς βουλάς τοῦ Ὑψίστου, διὸ ἐν τοῖς πρώτοις αὐτοῦ μελήμασι ἔθετο τὴν ἔκδοσιν τοῦ λαμπροῦ Περιδικοῦ. Δόξα τοίνυν αὐτῷ καὶ τιμή.

Τὰς καλὰς ἀφορμὰς πρὸς σύνταξιν τῆσδε τῆς πραγματείας παρέσχον μοι οἱ κ. κ. Δουδοβ. Βύρχνερ καθηγητῆς ἐν Μονάχῳ, Περικλῆς Βίζουκίδης νομοδιδάσκαλος ἐν Βερολίνῳ καὶ Νίκος Βέης καθηγητῆς τοῦ Ἀθήνησι Πανεπιστημίου συντάξαντες Ἡπειρωτικὴν βιβλιογραφίαν¹⁾, οἷς μεγάλη ὀφείλε-

¹⁾ Ἡπειρωτικὰ Χρονικὰ τόμ. Α' σ. 7—38, Β' 110—152.

ται εὐγνωμοσύνη, διότι διὰ τοιαύτης περισπουδάστου συμβολῆς ἐνεκαινίσαν τὰς σελίδας τοῦ Περιοδικοῦ. Τὸ σπουδαιότερον καὶ ἡ βάσις πάσης ἐργασίας ἐπιστημονικῆς εἶναι «ἡ γνῶσις τῶν ἐγνωσμένων», τὸ νὰ γνωρίζη τις τί ἔχει γραφῆ περὶ τῆς ὑπὸ χεῖρα πραγματείας ἢ βιβλιογραφία, κατὰ τὸν ἀείμνηστον καθηγητὴν μου Νικ. Πολίτην, εἶναι τὸ ἥμισυ αὐτῆς.

Ἄλλ' ὁμολογουμένως οἱ σοφοὶ οὗτοι ἐπιστήμονες πολὺ ἔσπευσαν ἐν τῷ διακαεῖ ὑπὲρ τῆς Ἑπείρου ζήλῳ εἰς τὴν δημοσίευσιν τοῦ ἐξ Ἑπειρομελετῶν συγκεντρωθέντος ἄμνητοῦ, καὶ πρὶν ἢ γνωρίσωσι τὰς προγενεστέρας ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἐργασίας. Οὕτως, ἐφ' ὅσον ἐγὼ οἶδα, δὲν εἶχον ὑπ' ὄψει κύριον ἔργον πρὸ 15ετίας ἐκτυπωθέν, γνωστότατον ἄλλως καὶ ἐν Ἀθήναις ἐπὶ πολὺν χρόνον εἰς τὰς προθήκας τοῦ Βιβλιοπωλείου τοῦ κ. Ἐλευθερουδάκη προβαλλόμενον, ὅπερ ἐπιγράφεται: *Bibliographie albanaise, description raisonnée des ouvrages publiés en albanais ou relatifs à l'Albanie du quinzième siècle à l'année 1900, par Émile Legrand, œuvre posthume complétée et publiée par Henri Gûys élève diplômé de l'école des langues orientales. Paris, librairie universitaire H. Welter, éditeur. Rue Bernard Palissy, 4. Athènes, Élefthéroudakis et Barth, place de la Constitution. 1912 8ον σ. VIII, 228.* Ἀκριβῶς τὸ εἰς χεῖρας τοῦ *Pernot* περιελθὼν χειρόγραφον τοῦ Legrand περιεῖχε 497 βιβλία περιγεγραμμένα· κατὰ σύμπτωσιν εὐρέθη ὁ Gûys φιλαλβανὸς εἰς ἄκρον, ὅστις ἀνεδίβασε ταῦτα εἰς 724, χρησιμοποίησας τὴν ἐν Παρισίοις πλουσίαν εἰς τοιαῦτα βιβλιοθήκην τοῦ *Aladro Καστριώτου* αὐτοτιτλοφορουμένου «*Πρίγκηπος τῆς Ἀλβανίας*», καὶ οὗτινος ἡ φωτογραφία προτάσσεται ἐν ἀρχῇ τοῦ βιβλίου. Ἄλλ' ἴσως τις ἐξ ἀγνοίας ἐνστῆ λέγων: καὶ τίνα σχέσιν ἔχει τὸ ἔργον τοῦτο πρὸς τὴν «Ἑπειρωτικὴν βιβλιογραφίαν» ἀποβλέπον εἰς τὴν Ἀλβανικὴν καὶ μόνον; Ἄλλ' ἐνταῦθα τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει οὕτω, διότι τὰ πλεῖστα τῶν ἀναγραφόμενων ἔργων ἀναφέρονται εἰς τὴν Ἑπείρον. Πολλάκις χρῆται τις τοῖς κοινοῖς ὀνόμασιν ἐπὶ διαφόρου σημασίας κατ' ἰδίαν αὐθαίρετον ἐκδοχὴν· δὲν γνωρίζω ἀκριβῶς τί εἶχεν ἐν νῷ ὁ συγγραφεὺς ἐνταῦθα ἐπιθεῖς καὶ εἰς τὰ εἰς τὴν Ἑπείρον ἰδιάζοντα συγγράμματα τὸ ὄνομα «*Albanaise*»· ἴσως καὶ ἐκ νοοτροπίας αὐτοῦ ἢ τοῦ ἐκδότου.

Τῇ ἀληθείᾳ εἶναι περίεργος ἡ χρῆσις, ἣν ὑφίστανται τὰ ὀνόματα Ἑπείρος, Ἀλβανία παρὰ τοῖς διαφόροις συγγραφεῦσι συχνῶς ἐναλλασσόμενα, τοῦ ἐνὸς ἀντὶ τοῦ ἄλλου λαμβανομένων· ὅπερ δὲν θὰ συνέβαινε, μὰ τὸν Δία, ἐὰν ὄντως ἠλήθευεν ἡ γνώμη τοῦ Πλάτωνος, ὅτι τὰ ὀνόματα εἶναι συμφυῆ πρὸς τὰ πρᾶγματα, ἐκ τοῦ σημαυνομένου αὐτοῦ προερχόμενα (ἐν Κρατύλῳ). Αὐτὸς ὁ Σκενδέρβης ἐνησμενίζετο ὑπογραφόμενος «*βασιλεὺς*

τῶν Ἑπειρωτῶν» καὶ ὀνομάζων ἑαυτὸν ἀπόγονον τοῦ Πύρρου¹, καὶ ἡ Ἀλβανία δὲ ὡς Ἐκκλησιαστικὴ Διοίκησις ἀπεκλήθη «Νέα Ἑπειρος». Οἱ πρῶτοι μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως συγγραφεῖς ἀπὸ τοῦ Βαρλετίου καὶ ἐξῆς ἐχρῶντο τῇ λέξει «Ἑπειρος» καὶ διὰ τὴν Ἀλβανίαν, καὶ δὴ οἱ ἐν Ἰταλίᾳ Ἀλβανοὶ οἱ τὰ πρῶτα γραμματικὰ καὶ λεξικά δοκίμια τῆς Ἀλβανικῆς γλώσσης συγγράψαντες, ὠνόμασαν ταῦτα «*Epirotica*». (Πρὸβλ. *Blancus: Epiroticum vocabularium* κλπ. *Bardius: Dictionarium latino—epiroticum* κττ.) ἀπὸ τοῦ β' ἡμίσεως ὅμως τοῦ ΙΘ' αἰῶνος συγγραφεῖς τινες ὀνομάζουσι καὶ τὴν Ἑπειρον Ἀλβανίαν, ὡς καὶ ὁ βιβλιογράφος ἐνταῦθα. Τὸ τοιοῦτον φαινόμενον ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται, κατ' ἐμέ, εἰ μὴ ὅτι οἱ Ἑπειρῶται καὶ Ἀλβανοί, ὡς γνήσιοι τῶν Πελασγῶν ἀπόγονοι, εἶναι ἀδελφοὶ διδύμοι, οὕτως ὁμότροποι καὶ ἀλλήλοις συμφυεῖς, ὥστε ἀδιακρίτως λαμβάνεται ὁ εἷς ἀντὶ τοῦ ἄλλου, καὶ ἡ σύγχυσις αὕτη εἶναι μεγαλητέρα ὅσῳ πλέον πρὸς τὴν ἀρχαιότητα πλησιάζομεν ὥστε ἐπὶ Πύρρου δυσκόλως διέκρινέ τις τοῦ Ἑπειρώτου τὸν Ἰλλυριὸν στρατιώτην. Δὲν ὁμιλοῦμεν περὶ τοῦ νῦν αἰῶνος, ὅστις χαρακτηρίζεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὡς ὁ αἰὼν τοῦ ἀκράτου φυλετισμοῦ, καθ' ὃν οἱ πλείστοι συγγραφεῖς ὑποτάσσουσι τὴν ἀλήθειαν εἰς τὸ συμφέρον, κινουῦνται καὶ γράφουσιν ἐκ λόγων πολιτικῶν καὶ χάριν σκοπιμότητος, εἰς ἣν τὰ πάντα θυσιάζουσι, διαστρέφοντες πρόσωπα καὶ πράγματα καὶ ἐνσπείροντες παρὰ τοῖς ἀδελφοῖς λαοῖς τὸ μῖσος καὶ τὴν διχόνοιαν, ὧν ἀποτέλεσμα ὁ ἐξωλέστατος πόλεμος. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι ὁσάκις κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη Ἕλληνες καὶ Ἀλβανοὶ συνηντῶντο πρὸς συνεννόησιν ἀμέσως ἐτίθετο ἐπὶ τάπητος τὸ ζήτημα τῶν Ἑπειρωτικῶν ὀρίων· ἀλλ' ὑπάρχει μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ γῆς, τῶν δύο τούτων ἐγκόνων τοῦ μυθολογουμένου χάους, πραγματικὸν ὄριον; ὁ δὲ ὀρίων τί ἄλλο εἶναι ἢ μία ὑποθετικὴ γραμμὴ, ἣτις μετατίθεται ὅσῳ ἀναβαίνομεν πρὸς τὰ ὕψη; πολλάκις παρατηρεῖ τις εἰς τὸν ἄττικὸν ὀρίζοντα, ὅστις διακρίνεται διὰ τὰς λεπτεπιλέπτους καὶ καλλιτεχνικὰς γραμμάς, ὅτι ὁ ὀρίων εἶναι τόσῳ δυσδιάκριτος καὶ ἀδιόρατος, ὥστε ὁ Ὑμηττὸς φαίνεται ἠνωμένος πρὸς τὸν οὐρανόν! Οὕτω καὶ μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀδελφῶν χωρῶν ἀκριβῆς γραμμὴ ἀποχωριστικὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τεθῇ. Ἑπειρῶται καὶ Ἀλβανοί, παρὰ τινὰ παρομοιωθέντα κατὰ διαφορὰς ἐποχὰς θλιβερὰ γεγονότα, ἔζησαν καὶ θέλουσι ζῆσει ὡς ἀδελφοί, ἔστω καὶ ὑπὸ διάφορον πολιτικὴν Κυβέρνησιν, δολιχοκέφαλοι ἀπόγονοι τῶν Πελασγῶν καὶ Δωριέων, τῶν θεραπόντων τοῦ Πελασγικοῦ Διὸς², οὗτινος οἱ

¹) Καὶ ὁ Κρήσις Ἀντωνιάδης ὑπέγραψε τὸ δράμα αὐτοῦ «Σκενδέρβης βασιλεὺς τῶν Ἑπειρωτῶν».

²) Καὶ τὸ *perëndi* ἐπίσης ὄνομα τοῦ θεοῦ παρὰ τοῖς Ἀλβανοῖς ἰδίως τοῖς Τόσκοις, ἐμπεριέχει τὸν Δία· τὸ δὲ *per* εἶναι μόριον ὁμωνυμικόν· ὥστε τὸ *perëndi* θὰ ἠδύνατο νὰ μεταφρασθῇ Ἑλληνιστὶ μὰ τὸν Δία.

μὲν διετήρησαν «ἀσφαλὲς ἔδος» τὴν Δωδώνην, οἱ δὲ αὐτὸ τὸ ὄνομα Ζοτ (= Θεός, κύριος).

Διὰ τοῦτο ὁ ἀξιότιμος κύριος Π. Βιζουκίδης ἐκ τῶν διαπρεπῶν τῆς Ἑπείρου πατριωτῶν ἔπραξεν ἀριστα συμπεριλαβὼν εἰς τὴν βιβλιογραφίαν αὐτοῦ καὶ περὶ Ἀλβανίας συγγράμματα, «ὄρμηθεις ἐκ τῆς σκέψεως, ὅτι τὴν Ἑπειρον διαφέρουσι σπουδαίως καὶ τὰ εἰς τὴν Ἀλβανίαν ἀναφερόμενα ἐπιστημονικὰ ἔργα. καὶ γενικώτερον ἕνεκα τῶν ποικίλων στενῶν δεσμῶν—ἱστορικῶν καὶ γεωγραφικῶν καὶ ἔθνολογικῶν καὶ οἰκονομικῶν,—οἵτινες συνδέουσι τὰς γειτονικὰς ταύτας χῶρας λαῶν συγγενεστάτων»¹.

Ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου τοῦ Legrand ἠνάγκασεν ἡμᾶς εἰς τὴν παρέκβασιν ταύτην, ἵνα καὶ ἄλλοις ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν νὰ μὴ περιορίζονται εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ τίτλου μόνον, ἀλλὰ νὰ ἴδωσι καὶ τὸ περιεχόμενον, ὅπερ ἐὰν ἐγνώριζον οἱ εἰρημένοι ἐλλόγιμοι κύριοι, τὰ ἅπαξ καλῶς τε καὶ ἀμέμπτως παρὰ Legrand ἀναγραφέντα συγγράμματα, δὲν θὰ ἐπανελάμβανον αὐτὰ ἠκρωτηριασμένα καὶ ἐλλιπῆ· εἶναι δὲ τὰ ἡμίση δυστυχῶς οὕτω ἐκ τῶν 873, ἅπερ ἀναγράφουσι καὶ οἱ τρεῖς (Βύρχνερ 496, Βιζουκίδης 195 καὶ Βέης 182) τὰ μέχρι τοῦ 1900, ὅπου σταματᾷ ὁ Legrand, σχεδὸν ὅλα εὐρίσκονται παρ' αὐτῶ, (οὗτος ἐν ὄλῳ περιγράφει 724)· τάντεῦθεν εἶναι νέα ἐν ὄλῳ 417 (Βέης 207, Βύρχνερ 110, Βιζουκίδης 100) ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄρθρα ἐξ ἔφημερίδων καὶ περιοδικῶν². Κατὰ ταῦτα τὰ μέχρι τοῦδε παρὰ Legrand καὶ ἐν τοῖς «Ἑπειρ. Χρονικοῖς» περιγραφέντα βιβλία ἀνέρχονται περίπου εἰς 1200—1300. Εἰς ταῦτα ἐγὼ ἐνταῦθα προσίθημι καὶ παρουσιάζω νέα ὑπὲρ τὰ 1000. Ἐννοεῖται ὅτι καταχρηστικῶς λέγομεν βιβλία ἢ συγγράμματα, διότι καὶ παρὰ τοῖς προηγηθεῖσι καὶ παρ' ἐμοὶ ὑπάρχουσι μεταξὺ αὐτῶν καὶ διατριβαὶ καὶ ἄρθρα περιοδικῶν ἢ ἔφημερίδων, ὅσα ἔχουσι ποιὰν τινα ἔκτασιν καὶ σπουδαιότητα.

Παρ' ὅλην τὴν χάριν, ἣν ὁμολογοῦμεν πρὸς τὸν καθηγητὴν κ. Βύρχνερ, διότι πρῶτος αὐτὸς Γερμανὸς διήνοιξεν ἡμῖν τὴν ὁδὸν εἰς τὴν τῆς

¹) Ἑπειρ. Χρον. Β' σ. 110.

²) Ἐνεκεν ἀτελοῦς παρὰ Βύρχνερ περιγραφῆς ἐπανελάβομεν τοὺς ἐξῆς ἀριθμούς, ὡς σημειοῦμεν εἰς τὸ οἰκτεῖον μέρος, τῶν ἐτῶν 1829 (Δρομοδείκτης) 1858 (Πάλλης), 1863 (Κουτσουνίκας, τὰ δύο ἀναφέρονται εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν τόμον τὸν Α') 1866—7 (Στατιστική), 1871 (Dethier), 1871 (Δήμιτσας), 1878 (Ζῶτος), 1881 (Στουρνάρας), 1908 (Salvator), 1913 (Thallöczy παρὰ Βιζ.), 1913 (Λάμπρος), 1919 (Ὁρλάνδος παρὰ Βέη), ὅστις ἐπανελάβε τὸν παρὰ Βιζ. Σαλαπάνταν προσθεῖς μόνον τὰς σελίδας, ἐνῶ αὐτὸς ἔχει τὰ περισσότερα ἴσως ἄνευ ἐπισημάνσεως τῶν σελίδων· ἡδυνάμην πρᾶττων τοῦτο νὰ αὐξήσω κατὰ πολὺ τὸν ἀριθμὸν τῆς βιβλιογραφίας μου, ἀλλ' ἐφ' ὅσον πρόκειται ἢ ὅλη βιβλιογραφία νὰ ἐκδοθῇ ἰδιαιτέρως, ὁ ἐπιμεληθησόμενος τῆς ἐκδόσεως ἐκείνης δέον ν' ἀναπληρώσῃ καὶ τὴν σοβαρὰν ταύτην ἔλλειψιν.

πατρίδος ἡμῶν βιβλιογραφίαν, ἐν τούτοις δὲν δυνάμεθα εἰ μῆ, χάριν τῆς ἀληθείας, τὰς ἐξῆς γενικωτάτας παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς πραγματείας νὰ δημοσιεύσωμεν. -

Ἐν πρώτοις ἡ βιβλιογραφία αὕτη περιέχει ἀτελεστάτην καὶ σκιῶδη, οὕτως εἰπεῖν, περιγραφὴν ἐκείνων, ὅσα θαυμασίως περιέγραψεν, ὡς εἶπομεν, ὁ Legrand· ἵνα δὲ μὴ ἐκλάβῃ ὑπερβολὴν ὁ ἀναγνώστης τὸ τοιοῦτον, παρατίθημι ἐνταῦθα ὀλίγων ἀριθμῶν τὴν ἀντιπαραβολὴν· ἀνοίγω αἴφνης εἰς τὴν σ. 10 τῆς Ἑπειρωτ. Χρονικῆς (τόμ. Α) καὶ εὕρισκω τοὺς συγγραφεῖς

Παρὰ Βύρχνερ, Περραιβὸν	1803	παρὰ Legrand ὑπ' ἀρ.	123
» » Rouqueville	1805	» » »	126
» » »	1805	» » »	127
» » Barbié du Bocage	1804-5	» » »	126
» » Hobhouse	1813	» » »	132
» » Περραιβὸν	1815	» » »	135
» » Vandöcourt	1816	» » »	138
» » Holland	1819	» » »	137
» » Σταγειρίτην	1819	» » »	139
» » Hughs	1820	» » »	147
» » »	1821	» » »	150
» » Δρομοδείκτην (τίτλος)	1829	» » »	172
» » Leake	1835	» » »	181

Ἄρκοῦσι ταῦτα ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ σελίδι εὕρισκόμενα νὰ ἀποδείξωσι τὸ πρᾶγμα, καὶ ὅτι δεινὸν ἢ ἄγνοια· καὶ ὅτι ὁ συγγραφεὺς δέον νὰ ἔχη ἀεὶ ὑπ' ὄψει τὸ «σπεῦθε βραδέως». Εἰς Γαλλικόν τι ἀναγνωστικὸν ἐνθυμοῦμαι, ὅτι ἀνέγνων ἐν τῷ ἑλλην. σχολείῳ περὶ τοῦ Πυθαγόρου, ὅτι εἶχε θέσει τὴν ἐξῆς περιφημον ἐπιγραφὴν ἐπὶ τῆς εἰσόδου τῆς Ἀκαδημείας.

«Οἱ εἰσερχόμενοι ἐνταῦθα σκέπτονται παρὰ πολὺ, γράφουσι ὀλίγα καὶ λέγουσι ἐλάχιστα»· χρυσῆ συμβουλή, (καὶ πρέπει νὰ εἶναι ἀσφαλῶς ἀπὸ τῶν «Χρυσῶν ἐπῶν» εἰλημμένη), διὰ πολλοὺς Ἑλληνας λογίους, οἵτινες σπεύδουσι νὰ γένωνται συγγραφεῖς· ὡς ἐνθυμῶνται, ὅτι ὁ οὐρανοβάμων τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ὁ μέγας Πλάτων, ἤρξατο τεσσαρακοντούτης συγγράφων. Ἡμεῖς οἱ τὴν ὠραιότεραν χώραν τοῦ κόσμου οἰκοῦντες, ἀλλὰ διὰ τὰς ἐθνικὰς περιπετείας καὶ συμφορὰς δυστυχεστέραν, οὔτε τὸν χρόνον δυστυχῶς οὔτε καὶ τὰ μέσα ἔχομεν, νὰ μανθάνωμεν καὶ νὰ γινώσκωμεν ὅσα οἱ Εὐρωπαῖοι, οἵτινες καὶ βιβλιοθήκας πλουσιωτάτας ἔχουσι καὶ Λεξικὰ ἐγκυκλοπαιδικὰ τέλεια καὶ Γενικὰς Βιβλιογραφίας πλήρεις. Ἴδου ταύτην τὴν στιγμὴν περιῆλθεν εἰς χεῖράς μου διαφήμισίς τις τοῦ μεγάλου ἐκδοτικοῦ οἴκου Welter διὰ τὴν «Sacrorum consiliorum

pona et amplissima collectio. . . . Mansi» στρέφων τὸ φύλλον διακρίνω ἐπὶ τῆς ἄνω ᾠας διὰ παχέων στοιχείων *Albanie* καὶ ἔναντι: *Emile Legrand, Bibliographie albanaise* κ.λ.π. καὶ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ φύλλου: H. Welter, éditeur, Rue Bernard-Palissy, 4, Paris (VIe). Καὶ ὅμως αὐτὸ τὸ παρ' ἡμῶν ὅλως τυχαῖον καὶ σπανιώτατα συμβαῖνον, παρὰ τοῖς ἐν Εὐρώπῃ λογίοις καὶ ταῦτα Πανεπιστημίων καθηγηταῖς εἶναι τι λίαν σύνηθες καὶ κοινότατον πρᾶγμα¹. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ ὀλίγα περὶ τῆς βιβλιογραφίας τοῦ «Βιβλιογραφικοῦ δοκιμίου» τοῦ κ. Βύρχνερ, ἐκεῖνο δὲ ὅπερ εἶναι ἀκατανόητον ἐνταῦθα (καὶ εἰς βάρος οὐ μόνον τοῦ συγγραφέως, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὑπευθύνου συντάκτου τῶν «Ἑπειρωτικῶν Χρονικῶν»), εἶναι ἢ συνεχῆς τοῦ αὐτοῦ συγγράμματος ἐπανάληψις· παραλαμβάνω ὧδέ τινας ἐκ τῶν τοιούτων ἐπαναλήψεων κατὰ χρονολογίαν· ἐνθα, ὡς βλέπει τις, ἐπαναλαμβάνονται δις καὶ τρίς οἱ αὐτοὶ τίτλοι μετὰ μικρᾶς ἢ ἄνευ παραλλαγῆς, πρόκειται δὲ πάντοτε περὶ τοῦ αὐτοῦ βιβλίου.

1856 Παν. Ἀραβαντινός, Χρονογραφία τῆς Ἑπείρου. Ἀθήναι.

1856—1857. I. Π. (τοῦτο ἔχει ὡς πρὸς τὸν χρόνον καὶ τοὺς τόμους ὀρθῶς, ἀλλ' ὁ τίτλος κολοβός, ὅθεν καὶ μετὰ ἓνα ἀριθμόν):

1857 Παν. Ἀραβαντινός. Χρονογραφία τῆς Ἑπείρου τῶν τε ὁμόρων Ἑλλήνων καὶ Ἰλλ. χωρῶν².

1862 Π. Ἀραβαντινός. Πραγματεία περὶ Δωδώνης, Ἰωάννινα 1862.

1862 Π. Ἀραβαντινός. Πραγματεία περὶ Δωδώνης, Ἰωάννινα 1862³ (ἀσφαλῶς τὸ φαινόμενον ὀφείλεται εἰς τυπογρ. ἀβλέπτημα).

1863 Λ. Κουτσουνίκας Γενικὴ Ἱστ. τῆς Ἑλλ. Ἑπαν. Ἀθ. I 88 ἔ.

1863 Λ. Κουτσουνίκας Ἱστορία τοῦ Σουλίου ἐν τῇ Γενικῇ Ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως. Ἀθ.⁴ (τοῦ Κουτσουνίκα ἢ «Ἑλληνικὴ (καὶ οὐχὶ Γενικὴ) Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως» ἐξεδόθη εἰς δύο τό-

¹ Εἰς τὰς σημειώσεις μου εὐρίσκω, ὅτι μετὰ τὸν Legrand ἐξέδωκεν Ἀλβανικὴν βιβλιογραφίαν ὁ Nohbert Joke Privatdocent ἐν τῷ Βιενναίῳ Πανεπιστημίῳ. Ὁ δὲ κ. Βύρχνερ ἀναφέρει ἐπὶ λέξει τὰ ἑξῆς: «ἀπεφάσισα νὰ προσφέρω ἐν ἀπάνθισμα γενικῆς βιβλιογραφίας τῆς Ἑπείρου, οἷαν ἔχει ἤδη ἡ Ἀλβανία ἀπὸ τοῦ 1907 ὑπὸ τῶν Manek, Petmezi καὶ Stolz καταρτισθεῖσαν», (Ἑπειρ. Χρον. Τομ. Α' σ. 7) ὡς βιβλιογραφικὸν σημεῖωμα ἢ εἰδήσις αὕτη εἶναι ἐλλειπεστάτη, οὐδὲ ἀναφέρεται τι περὶ τούτου ἐν τῇ *Bibliographie Albanaise* ἐκδοθείσῃ τῷ 1912· ὁ Pekmezi ἐξέδωκε τῷ 1908 ἐν Βιέννῃ ἐνθα διδάσκει εἰς τὸ τμήμα τῶν Ἀνατολικῶν γλωσσῶν τὴν Ἀλβανικὴν τὴν λαμπρὰν *Grammatik der Albanesischen Sprache*, καὶ οὐδὲν περὶ τῆς βιβλιογραφίας ταύτης λέγει· καὶ ἐγὼ ἔμαθον πρό τινας, ὅτι ὁ Petmezi ἐξέδωκε τοιαύτην ἀλλὰ μετὰ τὸ 1926 καὶ οὐχὶ τῷ 1907.

² Ἑπειρ. Χρον. Α' σ. 14.

³ Αὐτ. σ. 14.

⁴ Ἑπειρ. Χρον. Α' σ. 15.

- μους ἐν Ἀθήναις 1863 καὶ 1864· ὁ πρῶτος τόμος, εἰς ὃν ἀναφέρονται καὶ οἱ δύο τοῦ Βύρχνερ τίτλοι, περιέχει ἐν σ. ιδ' 198 περὶ Ἑπείρου καὶ Ἀλβανίας ἰδίως τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ).
- 1865 Γ. Χρ. Χασιώτης. Περὶ Ζαγορίου ἐν «Χρυσασαλλίδι» III 706 ἐπ. IV, 13 ἐπ. 42 ἐπ.
- 1866/7. Ἄνων. Περὶ Ζαγορίου ἐν «Χρυσασαλλίδι» Γ' (1886) φυλλ. 72 καὶ Δ' σ. 13 καὶ 42. Ἀθ.
- 1866/7. Γ. Χρ. Χασιώτης. Περὶ Ζαγορίου ἐν «Χρυσασαλλίδι» Γ' (1866) φύλλ. 72 καὶ Δ' σ. 13 καὶ 42. Ἀθ.
- 1866/7. Γ. Χρ. Χασιώτης. Περὶ Ζαγορίου ἐν «Χρυσασαλλίδι» Γ' (1886) καὶ Δ' (1867)² (πρόκειται περὶ τῆς αὐτῆς πάντοτε πραγματείας).
- 1876 Η. Καραπάνος. Δωδώνη καὶ τὰ ἔρειπια αὐτῆς Φ(ιολ.) Σ(ύλλ.) IB' (1876) σ. 1 ἐπ.³
- 1879 Κ. Καραπάνος. Δωδώνη καὶ τὰ ἔρειπια αὐτῆς Ἑ(λλ.), Φ(ιλ.) Σ(ύλλ.) Κωνσταντ. XII ἐπ.⁴
- 1884 Σεραφεῖμ Βυζάντιος Μητροπολίτης Ἄρτης, Δοκίμιον ἱστορικῆς τινος περιλήψεως τῆς ποτὲ ἀρχαίας καὶ ἐγκρίτου Ἑπειρωτικῆς πόλεως Ἄρτης καὶ τῆς ὡσαύτως νεωτέρας πόλεως Πρεβέζης. Ἀθῆν. (καὶ κατωτέρω).
- 1884 Σεραφεῖμ Βυζαντίου, Δοκίμιον ἱστορικῆς τινος περιλήψεως τῆς . . . πόλεως Ἄρτης . . . τῆς Πρεβέζης. Ἀθ.⁵
- 1902 Σ. Λάμπρος Δωδώνη καὶ Δωδωναία (Συλλογὴ) ἐν «Μικταὶ σελίδες». Ἀθ. 1902, 212 ἐπ. (καὶ κατωτέρω)
- 1902 Σ. Λάμπρος. Ἡ Δωδώνη καὶ ἡ Δωδωναία Συλλογὴ. Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἑφημερίδι Κράτος τῆς 23 Ἰουνίου καὶ 4 Ἰουλίου 1902. Ἀνετυπώθη ἐν ταῖς Μικταῖς Σελίσιν 1905 σ. 212 ἐπ.⁶ (ἡ σημείωσις περὶ τῆς τὸ πρῶτον δημοσιεύσεως ἐλήφθη ἐκ τῶν «Μικτῶν σελίδων» σ. 212· καὶ ἐὰν ἔτι ἐπρόκειτο περὶ τῆς β' ἐκδόσεως, ἔπρεπε αὕτη νὰ τεθῆ εἰς τὸ 1905 καὶ οὐχὶ τὸ 1902).
- 1905 Β. Α. Ζῶτος. Μολοσσός. Ἱστορία τῆς Ἑπείρου καὶ Ἀλβανίας Β' ἔκδοσις διπλασία τῆς Α' (Βιβλιοθήκη ἑφ. «Πύρρου» Ἀθ.
- 1905 Β. Α. Ζῶτος. Μολοσσός. Ἱστορία τῆς Ἑπείρου καὶ Ἀλβανίας Β' ἔκδοσις, Α' ἔκδοσις τῷ 1875 Τόμ. Α' «(Πύρρος)»⁷.
(Ἐν σελ. 18 ἀναφέρεται ἡ πρώτη ἔκδοσις:
«Β. Δ. Ζῶτος. Μολοσσός. Ἱστορία Ἑπείρου καὶ Ἀλβανίας»⁸.
Σημειωτέον ὅτι τὸ Μολοσσός καὶ εἰς τὰ τρία μέρη χωρίζεται τῶν προηγουμένων διὰ τελείας στιγμῆς. Τὸ β' ἐξεδόθη ὄντως ἐν Ἐπιφυλλίδι

1) Ἑπειρ. Χρον. Α' σ. 15. 2) Αὐτ. σ. 15. 3) Αὐτ. σ. 18. 4) Αὐτ. σ. 20.

5) Ἑπειρ. Χρον, Α' σ. 23, 6) Αὐτ. 31. 7) Αὐτ. 32. 8) Αὐτ. 18.

τῆς Ἐφημερίδος τοῦ ἀειμνήστου Γ. Χατζηγιαννάκογλου «Πύρρος», ἀλλ' ἔμεινεν ἀτελής καὶ ὁ πρῶτος τόμος. Περὶ τῶν διαφόρων ἐκδόσεων προκειμένου δὲν νομίζω, ὅτι εἶναι ἀνάγκη ἐκάστη νὰ σημειῶται χωρὶς εἰς ἴδιον ἄρθρον, ὅπως πολλαχοῦ πράττει ὁ κ. Βύρχνερ· κατὰ τὴν ἀναγραφὴν τῆς α' ἐκδόσεως δύνανται τις νὰ ἀναφέρῃ καὶ ἄλλας ἐὰν ὑπάρχωσι, καὶ μόνον ὅταν εἶναι τελείως ἢ ἐκδοσις μεταβεβλημένη μόλις εἶναι ἀνάγκη τότε νὰ ἀποτελέσῃ ἴδιον ἄρθρον. Ταῦτα ἐν κεφαλαίῳ ὡς βιβλιοκρισία.

Τὸ ὑλικὸν τοῦτο ἠρῴσθην τὸ μὲν ἐκ σημειωμάτων ἐκ τῶν ἐν Ἀθήναις Βιβλιοθηκῶν ἀσχολούμενος εἰς ἱστορικὰς μελέτας καὶ διαφόρους ἐρεῦνας περὶ Ἑπείρου καὶ Ἀλβανίας, τὸ δὲ ἐκ τῆς ἐμῆς βιβλιοθήκης, (τὰ ἀναφερόμενα ἐκ ταύτης βιβλία φέρουσιν ἐν τῇδε τῇ βιβλιογραφίᾳ *). Ὅφειλω δὲ νὰ προσεπιδηλώσω, ὅτι τινὰ βιβλία εὐχερέστερον εὔρον εἰς τὸ φυλλάδιον (τὸ μόνον δυστυχῶς ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ φίλου κ. Παν. Καλογεροπούλου) τοῦ ἀκαμάτου βιβλιοθηκαρίου τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων· εἶναι μὲν ἐλάχιστον τοῦτο τοῦ ὅλου καταλόγου μέρος, ἀλλ' ὑπάρχει ἡ λέξις «Ἀλβανία» καὶ ἐντεῦθεν ἔλαβον δεκάδας τινὰς συγγραμμάτων.

Ὡς πρὸς τὸ σύστημα χάριν τοῦ ὁμοιομόρφου ἠκολούθησα τοῖς βιβλιογράφοις τῶν «Ἑπειρ. Χρονικῶν» καὶ οὐχὶ τῷ Legrand, ὅστις προτάσσει αὐξοῦντα ἀριθμὸν εἰς τὸ βιβλίον καὶ οὐχὶ τὸ ἔτος· ὅπερ σύστημα ἔχει εὐρετήριον τελειότερον¹. Τὸ τυπογραφεῖον δὲν ἐσημείωσα πάντοτε, εἰ μὴ εἰς παλαιότερα ἔργα καὶ δὴ εἰς ἱστορικὰ τυπογραφεῖα ἐκδοθέντα· σήμερον, ὅτε ὅσῳ εὐκόλως πολλαπλασιάζονται τόσῳ καὶ εὐκόλως διαλύονται ὡς ἐν Ἀθήναις ἐπὶ π.δ.γ., ἀπώλεσαν ταῦτα τὴν σημασίαν, ὁ δὲ ζητῶν νῦν νὰ ἀγοράσῃ βιβλίον ἀποτείνεται εἰς διεθνὲς τι βιβλιοπωλεῖον καὶ εὐχερῶς προμηθεύεται αὐτό.

Καὶ ἤδη προβαίνομεν, ἵνα σημειώσωμὲν τινα περὶ τοῦ κύκλου καὶ τῆς ἐκτάσεως τῆς Ἑπειρωτικῆς καὶ Ἀλβανικῆς βιβλιογραφίας· ἐνταῦθα ἠκολούθησα οὐχὶ τῷ Legrand, ἀλλὰ τοῖς κάλλιον πρὸς τὰ πράγματα προσαρμοζομένοις βιβλιογράφοις τῶν Ἑπ. Χρ., καὶ τὸν κύκλον τοῦτον ἠναγκάσθη νὰ ἐπεκτείνω ἔτι περαιτέρω ἐκ τῆς μελέτης τῆς ἱστορίας ποδηγετούμενος. Ἡ Ἑπειρος καὶ ἡ Ἀλβανία, χῶραι πολυπαθεῖς, ἔχουσι λίαν περιπετειώδη καὶ πολυσχιδῆ ἱστορίαν· μὴ ἀποτελέσασαι σχεδὸν ποτε συμπαγὲς καὶ διαρκὲς κράτος² ἦσαν ἀείποτε «λεία Μυσῶν» τῶν ἐπιδρο-

¹) Τὰ Εὐρετήρια τῆς βιβλιογραφίας τῶν «Ἑπειρωτ. Χρον.» εἶναι κακῶς συντεταγμένα (καὶ δὴ τὸ τοῦ Βύρχνερ) καὶ ἐλλιπέστατα, ὥστε καθίστανται ἄχρηστα καὶ περιττά.

²) Ἐν Ἀλβανίᾳ καὶ πρὶν καὶ μετὰ τὸν Καστριώτην ὑπῆρχε κράτος παροδικόν· ἐν Ἑπείρῳ μάλιστα ἰδρύθη Ἀλβανικὸν Δεσποτᾶτον, ἰδ. Παπαρηγοπούλου Ἱστορ. τόμ. Ε' σ. 277. Λάμπρου τόμ. Γ' 647.

μέων, καὶ σχεδὸν διὰ τῶν αἰώνων (πλὴν τῆς ἀκμῆς τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας) ἐδούλευον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ξένους δεσπότης, οὐδέποτε ὅμως ὑποκύψασαι ἐν τῷ συνόλω ἀλλὰ πάντοτε διαμαρτυροῦμεναι καὶ ἐπανιστάμεναι· ἰδίως ἡ Ἀλβανία, ἔνεκα τῆς γεωγραφικῆς θέσεως, ἦτο ἡ ἐπίμαχος χώρα, ἣν ἐπωφθαλμίων διηνεκῶς οἱ πέριξ γείτονες, καὶ πρὶν ἢ διακόψωσι τὰς σχέσεις πρὸς τὸ κράτος εἶχον θέσει τὸν πόδα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους αὐτῆς· ἦτο, οὕτως εἰπεῖν, ὡς πρῶτος σταθμὸς τὸ μῆλον τῆς ἔριδος. Αἱ διαφοροὶ βαρβαρικαὶ ὄρδαὶ καὶ οἱ ἐπιδρομεῖς ἐληλάτουν αὐτὴν ἀνηλεῶς καὶ προσεπάθουν ἔπειτα νὰ παραμορφώσωσι τὸν ἐθνολογικὸν χαρακτῆρα, ἀλλὰ καὶ ἡ Ἠπειρος οὐκ ὀλίγα ἔπαθεν. Οὐδεὶς ἀγνοεῖ, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι οὐδεμίαν χώραν διεξεδικῆθησαν τόσῳ σκληρῶς, ὅσῳ τὴν Ἠπειρον, 70 ὄλας πόλεις ἔξαφανίσαντες· ἀλλὰ δίκην Ἀνταίου ἀντεῖχον θαυμαστῶς, καὶ μετὰ τὰς ἀγρίας καταστροφὰς ἀνελάμβανον καὶ αὖθις, καὶ ὀρμητικώτερον ἐπανίσταντο κατὰ τῶν νέων Δεσποτῶν, καὶ ἠμύνοντο γενναίως πρὸς τοὺς ἐπιδρομεῖς, οἵτινες ἐθραύοντο ἐπὶ τῶν ἀπροσίτων ἐκείνων βράχων· ἐνταῦθα ὄντως ἔχει πλήρη τὴν παρομοίωσιν ὁ μυθολογούμενος φοῖνιξ ὁ ἐκ τῆς τέφρας ἀναγεννώμενος¹. Ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατὸν οἱ ποικιλώνυμοι οὗτοι ἐπιδρομεῖς νὰ μὴ ἀφήσωσι καὶ ἔχνη τῆς διαβάσεως αὐτῶν ἀνεξάλειπτα καὶ μέχρι σήμερον· εἶναι ἡ γλωσσικὴ Βαβυλωνία, ἣτις παρουσιάζεται μείζων ἐνταῦθα ἢ εἰς ἄλλας Βαλκανικὰς χώρας. Ἐν Ἀλβανίᾳ πρὸς τῇ Ἀλβανικῇ, ἣτις θαυμαστὸν ὅσον διетήρησεν ἐν μέσῳ τοιαύτης φθορᾶς τὸ ἀρχαιοπρεπὲς αὐτῆς κάλλος καὶ τὸν χαρακτῆρα, ὁμιλεῖται ἡ Σερβικὴ, ἡ Ἑλληνικὴ, ἡ Κουτσοβλαχικὴ, ἡ Βουλγαρικὴ καὶ ὡς ξένη γλῶσσα ἡ Τουρκικὴ (τοῦλάχιστον πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως) καὶ ἡ Ἰταλικὴ γλῶσσα. Φυσικῶς πάντες οἱ πέριξ λαοὶ οἱ ἀντιπροσωπεύοντες ἢ εἰσποιοῦμενοι τὰς γλώσσας ταύτας λίαν ἰταμῶς ἠγειρον ἀξιώσεις διεκδικοῦντες δικαιώματα ἐπὶ τῆς χώρας ταύτης· κατὰ δὲ τοὺς νεωτέρους χρόνους συστηματικὴν ὀργάνωσαν προπαγάνδαν ἐπεκτείναντες ταύτην καὶ μέχρις αὐτῆς τῆς Ἠπείρου, ζητοῦντες καὶ ταύτην νὰ καταποντίσωσιν εἰς τὸν κατακλυσμόν, ὃν παρεσκεύαζον κατὰ τῆς δυστήνου Ἀλβανίας· εἰς τοὺς αὐθάδεις τούτους μνηστῆρας προσετίθετο καὶ ἡ Αὐστρία τῷ γνωστῷ αὐτῆς δόγματι στοιχοῦσα: *Drang nach Osten*. Οἱ λαοὶ οὖν οὗτοι πρὸς εὐόδωσιν τῶν καταχθονίων αὐτῶν σχεδίων πρὸς τοῖς ἄλλοις ὀργάνωσαν ἐκστρατείαν διὰ τοῦ τύπου καὶ ἔστρατολόγησαν πρὸς ὑποστήριξιν καὶ διαφόρους ἀργυρωνήτους ἐπιστήμονας, οἵτινες δυστυχῶς κατέστησαν τὴν ἐπιστήμην

¹) Ὁ Ε. Schulz ἰατρός ἐν Ἀμβούργῳ ἔγραψε περὶ Ἀλβανῶν ἐνθουσιῶδες ἄρθρον ἐν Gartenlaube, ἐπιγραφόμενον «*Ἀλβανικὴ Τανταλίδειος γενεά*» μεταφρ. ἐν Παραρτ. Ἀθηνῶν (ἀρ. 9 Ἰούλιος σ. 13—15. 1908) ὑπὸ Κων. Μητσοπούλου.

θεραπεινίδα καὶ ὑποχείριον τῆς πολιτικῆς¹· οὕτω λοιπὸν ἐκ τῆς τοιαύτης κινήσεως ἔχομεν ὀλόκληρον φιλολογίαν². Ἀλλὰ προγενεστέραν ταύτης ἔχομεν τὴν πληθὺν τῶν βιογραφιῶν καὶ ἱστοριῶν τοῦ Σκενδέρβη. Ὁ περιώνυμος οὗτος ἦρως τῆς Ἀλβανίας διὰ τῶν ἀγώνων αὐτοῦ καὶ τῶν τροπαίων, ἃ ἤγειρε κατὰ τῶν Τούρκων, οἵτινες εἶχον τρομοκρατήσει τότε καὶ αὐτὴν τὴν Εὐρώπην, ἐχαρακτηρίσθη ὡς ἡμίθεος καὶ ὡς λαμπρὸν καὶ παρήγορον φαινόμενον ἐν τῷ χριστιανικῷ κόσμῳ καὶ τοῦτ' αὐτὸ μάρτυς καὶ ὑπερασπιστὴς τῆς πίστεως· πρὸς ἐξιστόρησιν λοιπὸν καὶ ἐξύμνησιν τῶν κατορθωμάτων τούτου ἔγραψαν τὰ μεγαλύτερα πνεύματα καὶ οἱ ἰσχυρότεροι κάλαμοι εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς Εὐρωπ. γλώσσας. Εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς Ἀλβανικῆς γλώσσης προηγήθησαν οἱ ἐν ἄνω Ἀλβανία καὶ ἐν Ἰταλίᾳ Ἀλβανοὶ (Lecce, Blanchus, de Rada [υἱός], Rossi, Camarda κ. ἄ.) γράψαντες τὰ πρῶτα γραμματικὰ δοκίμια καὶ Λεξικά· ἐνῶ ἐν τῇ κάτω Ἀλβανίᾳ διαπρέπει ὁ γνωστὸς Κων. Χριστοφορίδης καὶ ἐν Ἑλλάδι ὁ Κουπιτόρης, ὁ Reinhold καὶ ὁ Κουλουριώτης κ. ἄ. Παραλλήλως σχεδὸν τῇ ἐργασίᾳ ταύτῃ, ἣτις τυγχάνει οὕσα καθαρῶς φιλολογικῆ, ἀπηλλαγμένη πάθους φυλετικοῦ, βαίνει καὶ ἡ μετάφρασις τῶν ἁγ. Γραφῶν. Τὰ ἔργα ταῦτα εἶναι πολύτιμον ὑλικὸν καὶ κείμενα αὐθεντικὰ τῆς Ἀλβανικῆς γλώσσης, ἅπερ μετὰ τῶν ποιητικῶν καὶ λαογραφικῶν ἔργων (de Rada [πατήρ], Crispi, Ναὴμ βέης, Hahn, Meyer, Dozon, Μῆτκος) ἀποτελοῦσι τὴν μόνην σχεδὸν φιλολογίαν τῶν Ἀλβανῶν· ἐνδιαφέρει ὁμως καὶ τὴν Ἑπείρον οὐ μόνον διότι πολλὰ κείμενα προέρχονται ἐξ αὐτῆς³, ἀλλὰ καὶ διότι τὰ αὐτὰ ἦθη καὶ ἔθιμα ὑπάρχουσιν, ὡς εἴπομεν.

Ἄλλος κύκλος, ὅστις αὐξάνει σπουδαίως τὴν Βιβλιογραφίαν ἡμῶν, εἶναι οἱ Περιηγηταί, οἵτινες ἐπεσκέψαντο τὴν πατρίδα ἡμῶν καὶ ἔγραψαν περὶ αὐτῆς. Ἡ Ἑπείρος καὶ Ἀλβανία μετὰ τὴν Ἑλλάδα προῦκάλεσε πολυπλη-

¹) Ὁ πολὺς *Gustav Meyer* εἰς τὸ *Albanesische Wörterbuch* ἐν προομίῳ ἀποφαίνεται, ὅτι ἡ Ἀλβανικὴ γλῶσσα ἀνήκει εἰς τὴν Σλαβικὴν οἰκογένειαν! ὁ δὲ Γερμανὸς *Weigand* πολλὰ ἔτη ἐμισθοφόρησεν εἰς τοὺς Ῥωμοῦνους ὑπὲρ τῶν Κουτσβλάχων, ἐσχάτως δὲ χρεωκοπήσαντος τοῦ ζητήματος τούτου ἐστράφη πρὸς τοὺς Βουλγάρους.

²) Περὶ τῶν γλωσσολογικῶν καὶ ἐθνολογικῶν τούτων ἐργασιῶν ἴδ. *Κουπιτόρη*: «Μελέτη ἱστορικὴ καὶ φιλολογικὴ περὶ τῆς γλώσσης καὶ τοῦ ἔθνους τῶν Ἀλβανῶν». Μέγ. Α'. Ἀθῆναι, 1878 (ἐκ τοῦ «Βύρωνος»). *Meyer* ἐν τῇ «Ἐφημερίδι τῆς Αὐγούστης» ἀρ. 42, Μαΐου 22 τοῦ 1881· καὶ τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν ἐν τέλει τοῦ *Albanesische Wörterbuch* τοῦ ἰδίου· τοσαύτη ζωηρὰ ἢ κίνησις διὰ τὴν Ἀλβανικὴν γλῶσσαν ἐμφανίζεται ὑπερμεσοῦντος τοῦ 19^{ου} αἰῶνος, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ μέγας Γερμανὸς γλωσσολόγος *Bopp* ἔγραψε περὶ αὐτῆς· ἴδ. *Legrand* ἀρ. 228.

³) Πρβλ. *Camarda*: *Tre canzoni popolari dell' Epiro* 1875 (περὶ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821) καὶ *Μῆτκος*. Ὁ *Dozon* τὸ ὑλικὸν συνέλεξεν ἐξ Ἰωαννίνων καὶ *Πρεμετῆς*.

Θεῖς περιηγητὰς καὶ θαυμαστάς. Ἡ πολὺ ἀρχαιότης τῆς χώρας ὡς ἔδρας τῶν Πελασγῶν καὶ κοιτίδος τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ, ἡ Δωδώνη (μάλιστα μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Κων. Καραπάνου ἀνακάλυψιν), οἱ Σουλιῶται¹ καὶ ὁ Ἀλῆ Πασᾶς, ταῦτα πάντα καὶ ἄλλα ἐξήσκουν ἀρκετὴν μαγείαν, ὥστε νὰ κινήσῃ τὴν περιέργειαν τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου διὰ τοὺς ἀπογόνους τοῦ γενναίου Πύρρου. Ὁ μοναδικὸς ἀλβανικὸς λαὸς, ἡ προσωποποίησης τῶν Ὀμηρικῶν ἡρώων, διασώζων τὸ ἀρειμάνιον τοῦ χαρακτῆρος ἐκείνων, ὁμιλῶν γλῶσσαν παναρχαιοτάτην, ἣν πολλοὶ ἐκλαμβάνουσι ὡς αὐτὴν τὴν Πελασγικὴν (Ἰδ. Θωμοπούλου, Τὰ Πελασγικά. 1912), ἣν ἐσεβάσθη ὁ χρόνος, καὶ ὁ κάλαμος δὲν διέφθειρεν, ὁ λαὸς οὗτος μετὰ φανατισμοῦ διατηρήσας ἦθη καὶ ἔθιμα καὶ ἀρχαιοπρεπεῖς παραδόσεις, καὶ διασώζων τὸ αἶσθημα τῆς ἐλευθερίας ἀμείωτον καὶ ὑπὸ τὴν ἀγριωτέραν τυραννίαν, ἐθεωρήθη ὡς ὅσας ἐν ἐρήμῳ καὶ ὡς λαὸς ἀξίος ἰδιαίτερας σπουδῆς καὶ μελέτης² καὶ τοιοῦτον παριστῶσιν ἡμῖν αὐτὸν οἱ περιηγηταὶ (Réclus - Malte - Brun, Holland, Ami - Boné κλπ.).

Αἱ Ἀλβανικαὶ ἀποικίαι. Οἱ Ἀλβανοὶ φύσει φιλελεύθεροι καὶ χαρακτῆρος στρατιωτικοῦ, ζῶντες μᾶλλον διὰ τοῦ ὄπλου ἢ διὰ τοῦ ἀρότρου, ἤδη πρὸ τῆς ἀλώσεως ἔτι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἤρξαντο μετακινούμενοι ἐκ τῆς τραχείας αὐτῶν χώρας ὡς στρατιῶται καὶ νομάδες καὶ κατερχόμενοι εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα³. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Σκενδέρβει καὶ τὴν κατάκτησιν τῆς χώρας ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἱ μὲν, ἵνα διατηρήσωσι τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸν ἐθνισμόν, ἀπέβαλον τὴν θρησκείαν ἀφελῶς φρονοῦντες, ὅτι «ὁ Θεὸς ἐποίησε τὰ ἔθνη πρὸ τῶν θρησκευμάτων», οἱ δὲ μετώκησαν εἰς τὴν νότιον Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν καὶ ἄ.³ Πρὸς τούτοις μετεκαλοῦντο καὶ εἰς Εὐρώπην ὡς ὄργανοι στρατοῦ καὶ πολεμι-

¹) Ἰδὲ τὴν ἐποποιίαν τοῦ Ἰταλοῦ Ἐδουάρ. Φόσκου, Τὸ Σουλι καὶ ὁ Σαμουήλ, κατὰ μετάφρ. Γ. Ζαλοκώστα Ἀθῆναι. 1906.

²) Τὰ κατὰ τῶν φράγκων πολεμικὰ τῶν Ἀλβανῶν κατορθώματα ἐν Ἑλλάδι, ἐξέμνησεν ὁ Κορωνάιος Τζάνες. Ἰδε Σάθα, Ἀνέκδ. Ἑλληνικά.

Τὸ πρῶτον ἀναφέρονται ὑπὸ Ἀννης τῆς Κομνηνῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ἀλβανῖται». εἶτα βρῖθουσι οἱ Βυζ. χρονογράφοι εἰδήσεων περὶ αὐτῶν, ὃ δὲ Χαλκοκονδύλης γράφει καὶ τὸ ἐθνολογικὸν ἐκεῖνο χωρίον περὶ αὐτῶν. Περὶ τῆς καθόδου τῶν Ἀλβανῶν ἐν Ἑλλάδι ἰδ. Λαμπρινίδην: Οἱ Ἀλβανοὶ ἐν Ἑλλάδι Παναγιωτόπουλον καὶ Καμπούρογλου «Τινὲς ἦλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸν Μεσαίωνα». (Ἐβδομάς 1884). Σάθαν Ἑλληνικά ἀνέκδοτα καὶ τὸ ἐμὸν ἄρθρον ἐν «Φωνῇ τῆς Ἑπείρου» ἔτ. 1Η' ἀρ. 801 (1910).

³) Ἰδ. Biondelli, Studi linguisti. Milano, 1856 σ 59 ἔ. Giuseppe Spata, Studi etnologisi, Palermo, 1870· ὑπάρχουσι καὶ ἐν Αὐστρίᾳ (νῦν Γιουγκοσλαβία) παρὰ τὴν Μητροβίτσαν καὶ ἐν Δαλματία παρὰ τὴν Ζάραν. Ἰδ. Windisch, von den Klementinen in Syrmien, ἐν Ungarischen Magazin 1872 τόμ. Β', σελ. 77 ἔ. καὶ Erber, La colonia albanese di Borgo Erizzo, Ragusa 1883.

σταί¹. ἔντεϋθεν ὁ βιβλιογράφος εἶναι ὑποχρεωμένος, ἵνα παρακολουθήσῃ αὐτοὺς καὶ εἰς τὰς νέας ταύτας ἔδρας καὶ τὴν ἐν γένει δρᾶσιν αὐτῶν.

Αἱ ἐπιδρομαί. Ἀλλ' ἐξεναντίας ἔχομεν καὶ τὰς ἐγκαταστάσεις ἢ μᾶλλον ἐπιδρομὰς τῶν Βουλγάρων πρῶτον, εἶτα καὶ τῶν Σέρβων εἰς Ἀλβανίαν καὶ τὴν Ἑπειρον· ὅθεν ἐπιβάλλεται ἡ σημείωσις τῶν σπουδαιοτέρων συγγραφῶν περὶ τοῦ θέματος καὶ ἡ ἀναγραφή τῶν σλαβικῶν ἱστορικῶν πηγῶν, ἐν αἷς ὁ λόγος περὶ τῆς ἐπεκτάσεως τῶν νέων Δεσποτῶν εἰς τὰ μέρη ταῦτα. Τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων καὶ πάντες γνωρίζομεν, οἷον θόρυβον ἐποίησεν ἡ περιφήμος γνώμη τοῦ Φαλμεράγερ, ὅστις ἀκριβῶς διὰ τοῦτο ἠσχολήθη καὶ περὶ τοῦ Ἀλβανικοῦ ζητήματος², καὶ πόσον διαμνησθητεῖται ἔτι καὶ νῦν ὁ ἐθνολογικὸς χαρακτήρ τῶν εἰρημένων χωρῶν καὶ τὴν ἀμφισβήτησιν ταύτην ἐκμεταλλεύεται διαρκῶς δυστυχῶς ἢ καταθρόνιος Πολιτικῇ καὶ οἱ βουλιμιῶντες γείτονες πρὸς νέας κατακτήσεις. Ἐν μέρει δύνανται νὰ περιληφθῶσι καὶ τινὰ τοιαύτης φύσεως ἔργα εἰς τὴν Μακεδονίαν ἀναφερόμενα, ἐφ' ὅσον μάλιστα ἀπὸ τοῦ Στράβωνος ἤδη μέρος τῆς Ἰλλυρίας καὶ δὴ ἡ Δασσαρητίς (περιφέρεια Κοριτσᾶς) περιλαμβάνετο εἰς τὴν Μακεδονίαν³.

Οἱ Κουτσόβλαχοι. Ἐτερον, ὅπερ πρέπει ν' ἀποτελέσῃ σπουδαῖον κεφάλαιον ἐνταῦθα, εἶναι τὸ Κουτσοβλ. ζήτημα, περὶ οὗ οὐδὲ νύξιν γίνεται εἰς τὰς γνωστὰς βιβλιογραφίας. Καὶ ὅμως μετὰ τὴν Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν, οἱ ἀδελφοὶ Βλάχοι ἀνέρχονται τὴν Πίνδον, εἰσδύουσιν εἰς τὴν Ἑπειρον (Ζαγόριον), διασκορπίζονται ἔνθεν καὶ ἔνθεν αὐτῆς, ἀπὸ τῆς Ἀκαρνανίας μέχρι τῆς Κοριτσᾶς, λίαν ὅμως παροδικῶς ποῦ καὶ ποῦ ἀπαντῶντες καὶ προχωροῦσιν εἰς τὴν καρδίαν τῆς Ἀλβανίας⁴. Περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς γλώσσης αὐτῶν ἐγράφησαν καὶ γράφονται πολλὰ πρωτοστατοῦντος τοῦ πολλοῦ Weigand⁵· ἀλλ' ἔντεϋθεν ἀναγκαίως ὀδηγούμεθα πρὸς τὴν Ῥωμουνίαν, ὅθεν καλλιεργεῖται ἡ ἰδέα καὶ διασκορπίζονται πολυάριθμα συγγράμματα. Περὶ τῶν Ῥωμούνων παραλαμβάνομεν μόνον εὐάριθμὰ τινὰ ἔργα, καὶ τοῦτο οὐ μόνον διότι τὸ ζήτημα τῶν

¹) Πρβλ. Ἑλληνες στρατιῶται ἐν τῇ Δύσει καὶ ἡ ἀναγέννησις τῆς Ἑλλ. Τακτικῆς ὑπὸ Κ. Σάθα. Ἀθήναι 1885. Α. Borpe, Le regiment Albanais, Paris 1902.

²) Das albanesische Element in Griechenland κτλ. 1860.

³) Πρβλ. Δήμιτσαν, ὅστις εἰς τὰ «Μακεδονικά» περιλαμβάνει τὴν «Ἑλληνικὴν ἢ Μακεδονικὴν Ἰλλυρίαν» μέχρι καὶ τοῦ Δυρραχίου! περιγράφων ἀρχαιολογικῶς καὶ ἱστορικῶς τὰ μέρη ταῦτα, ἅπερ οὕτως ὠνομάζοντο ἀπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

⁴) Εἰς τὰ Τύραννα πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐπεκράτει ἡ Κουτσοβλαχικὴ παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς.

⁵) Κύριον ἔργον: Aromunen Τόμ. I—II, Leipzig 1894—5. Ἀντίρροπον τούτου εἶναι τοῦ Otto Reihard ἡ σπουδαία πραγματεία «Οἱ Ῥωμοῦνοι τῆς Μακεδονίας» μετὰφρ. ἐν Ν. Ἡμέρᾳ 1895.

Κουτσοβλάχων ἔχει τὴν ἀρχὴν ἐντεῦθεν, ἀλλὰ καὶ διότι κορυφαῖοι Ῥωμουνολόγοι, ὡς ὁ Τρανσυλβανὸς Ῥοβέρτος Rösler (*Romänische Studien*, 1871) καὶ ὁ Οὐγγρος Rethy, ὁ συνεχίσας τὸ ἔργον τούτου διὰ τῆς «Συστάσεως τοῦ Βλαχικοῦ ἔθνους καὶ τῆς Βλαχ. γλώσσης» (1895) διύσχυρίσθησαν δι' ἀκαταμαχῆτων ἐπιχειρημάτων, ὅτι οἱ Ῥωμοῦνοι οὐδεμίαν συγγένειαν ἔχουσι πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, ἀλλ' εἶναι ἀπόγονοι τῶν Ἰλλυριῶν, οἵτινες ὡς νομάδες μετόκησαν ἐκεῖ ἐκ τῆς Ἀλβανίας ἐπὶ Βυζαντινῆς ἐποχῆς! Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον εἶναι ἐναντίον τοῦ ἀτταβισμού τῶν Ῥωμούνων, διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐξαφανίζονται οἱ Δᾶκες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἐκ μέσου, διὸ διὰ στρατηγήματος, οὕτως εἶπεῖν, ἐτράπησαν ἄλλην ὁδόν. Ὁ καθηγητὴς καὶ πολιτικὸς Ν. Jorga, ὁ περίφημος ἱστορικὸς τῆς Ῥωμουνίας, ἀπὸ τινων ἐτῶν ἤρξατο ὑποστηρίζων ὅτι οἱ Ἀλβανοὶ ἀνήκουσιν εἰς τὴν Λατινικὴν φυλὴν, ἐπομένως καὶ οἱ Ῥωμοῦνοι εἶναι Λατῖνοι, ὅπερ ἔδει δεῖξαι¹. Οὕτως ἐκ τοῦ κέντρου ἀναγκαζόμεθα πρὸς ἀπαρτισμὸν τελείου ἔργου βιβλιογραφικοῦ νὰ βαδίσωμεν πολλάκις πρὸς τὴν περιφέρειαν, ἥτις τοσοῦτον ἀπομακρύνεται ἐνίοτε τῆς χώρας ἡμῶν, ἵνα θῶμεν ὑπ' ὄψιν τοῦ μέλλοντος ἱστορικοῦ τὸ πολυμερὲς καὶ πολυδαίδαλον ὕλικόν πρὸς πλήρη καὶ εὐπαρακολούθητον γνῶσιν τῶν τυχῶν αὐτῆς.

Ἡ συγγραφικὴ περὶ Ἡπείρου καὶ Ἀλβανίας δρᾶσις κατὰ τὴν 10' ἑκατονταετηρίδα. Ἀλλὰ περὶ πάντα τὰ θέματα ταῦτα ἡ μεγάλη κίνησις ἀνεπτύχθη κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, καὶ δὴ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου· τέως, ὡς βλέπει ὁ ἀναγνώστης εἰς τὰς Βιβλιογραφίας, ἐλάχιστα τοῦ λόγου μνημεῖα ἔχομεν καὶ ἐν οἷς σπανιώτερον γίνεται περὶ Ἡπείρου λόγος· αὕτη ὅμως ἤδη ὑπερμεσοῦντος τοῦ 10' αἰῶνος εὐμοιρεῖ ἐρευνητῶν καὶ δὴ ἐγγχωρίων πρώτης τάξεως, Ἀραβαντινῶν, Λαμπριδῶν, Χασσιωτῶν, οἷς ὁμοίους οἱ νεώτεροι χρόνοι δυστυχῶς δὲν ἀπέδωκαν. Ἀλλὰ κυρίως ἡ πνευματικὴ αὕτη κίνησις καὶ ὁ δημοσιογραφικὸς ἐκτείνεται ἀγὼν περὶ τῆς περιμαχῆτου Ἡπείρου καὶ Ἀλβανίας ἀπὸ τοῦ Ῥωσσοτουρκικοῦ πολέμου καὶ ἐξῆς, ὅτε κίνησις καὶ ὄργανισμός μέγας ἀνεφάνη εἰς τὴν Ἑλλ. χερσόνησον, σφοδρὸν δὲ ἀνεπτύχθη τὸ αἶσθημα τῆς ἀπελευθερώσεως παρὰ τοῖς Μακεδόσι καὶ δὴ τοῖς Ἡπειρώταις. Ἡ περίοδος αὕτη καὶ διὰ τὴν Ἀλβανίαν εἶναι ἡ γλυκεῖα καὶ ἐλπιδοφόρος ἡὸς τῆς ἀπελευθερώσεως, διότι ἤδη τὸ πρῶτον μετὰ 400 ἐτῶν ξένην κυριαρχίαν ἀνέθορον ὑπερήφανον τὸ ἔθνικόν φρόνημα, οὗ ἡ ἐκδήλωσις διετρανώθη διὰ τῆς δρᾶξεως τῶν ὄπλων καὶ τῆς ἰδρύσεως «τοῦ Ἀλβανικοῦ Συνδέσμου τῆς Πρεσρῆνης»²· ὁ ἀγὼν οὗτος ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῆς

¹) Ἴδὲ τὴν ἐμὴν εἰς τὸν κ. Jorga ἀπάντησιν εἰς τὸ «Ἐμπρὸς» τῶν Ἀθηνῶν (19 Μαρτ. 1923). «Τὸ Κουτσοβλαχικὸν ζήτημα καὶ ἡ καταγωγὴ τῶν Ἀλβανῶν».

²) *Gorëniç Sp. Oberalbanien und seine Liga. etc. Leipzig*, Περὶ τοῦ Συν-

χώρας κατὰ παντὸς ἔδαφικοῦ ἀκρωτηριασμοῦ καὶ δὴ κατ' ἀρχὰς ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης καταληφθεισῶν ὑπὸ τῆς Αὐστρίας μετὰ Ἀλβανικῶν μερῶν, ἔπειτα καὶ πρὸς τὸ Μαυροβούνιον, εἰς δὲ προσετέθη τότε ἡ Πλάβα, τὸ Ὀλκίνιον (Δουλιτσίνο) καὶ τὸ Ἀντίβαρι, ἀποσπασθέντα τῆς Ἀλβανίας· ἐν τῇ βιβλιογραφίᾳ παρελήφθησαν καί τινες συγγραφαὶ ἀφορῶσαι τὰ μέρη ταῦτα· κατὰ τὴν περίοδον ταύτην κυρίως ἄρχεται ὁ ἐγγραμματισμὸς τῆς Ἀλβανικῆς γλώσσης καὶ ἀναφαίνονται τὰ γηγενῆ πρωτόλεια τῆς Ἀλβανικῆς φιλολογίας, ἅπερ ἀναγράφει ὁ *Legrand*. Καὶ ὁ διὰ τοῦ τύπου ἀγὼν ἐξικνεῖται εἰς τὸ κατὰ κόρυφον διαρκοῦντος τοῦ Βερολ. Συνεδρίου καὶ μετ' αὐτό. Ἦδη ἐν ἔφημερίσι, περιοδικοῖς καὶ ἐν ἰδιαιτέραις συγγραφαῖς, ἀνακινοῦνται, μελετῶνται καὶ ἐξονυχίζονται ἐν πρὸς ἐν πάντα τὰ ἱστορικά, τοπογραφικά, γεωγραφικά, ἔθνολογικά κτ. ζητήματα τῶν Βαλκανικῶν χωρῶν, ὧν οἱ λαοὶ κινοῦνται πυρετωδῶς καὶ μετὰ ζήλου ὑπερμέτρου πρὸς ἐπιβολὴν τῶν δικαίων αὐτῶν εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς. Ἡ Ἑπείρος ἐνόμισε πρὸς στιγμήν, κατόπιν τοσοῦτων ἀγῶνων καὶ θυσιῶν, δαπανήσασα ἀφειδῶς διὰ τῶν μεγαθύμων αὐτῆς τέκνων εἰς ἐπιτροπὰς ἀντιπροσωπεύουσας τὰ δίκαια αὐτῆς ἐν τῷ Συνεδρίῳ κ. ἄ., ὅτι ἔφθασεν ἡ ποθητὴ ὥρα τῆς ἐνώσεως μετὰ τῆς Ἑλλάδος· ἀλλ' ἐψεύσθη τῆς γλυκείας ταύτης ἐλπίδος καὶ τὴν ἀγανάκτησιν αὐτῆς κατὰ τῶν ὑπαιτίων δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποκρύψει, ἀλλ' ἐξεδήλωσε ζωηρότερον τοῦ δέοντος¹. Ἡ ἐμὴ βιβλιογραφία καὶ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ περιλαμβάνει πᾶν ὅ,τι παρέλιπον οἱ ἄλλοι καὶ ἐθεωρήθη σπουδαῖον διὰ τὴν γνῶσιν τῆς πολιτικῆς, ἔθνολογικῆς καὶ τοπογραφικῆς σημασίας τῆς νέας συνθέσεως τῆς χώρας μετὰ τὰς ἀποφάσεις τοῦ Συνεδρίου:

Ἡ ἀρχὴ τοῦ Κ' αἰῶνος, ὁ Μακεδονικὸς ἀγὼν. Νέα περίοδος, καθ' ἣν πολλὰ ἐγράφησαν περὶ Ἑπείρου καὶ Ἀλβανίας, διανοίγεται διὰ τῆς ἐμφανίσεως τῆς «Ἐταιρίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ», καὶ ἐγκαινιάζεται διὰ τῶν ἐπ' αἰσίσις οἰωνοῖς ἀρξαμένων συνεννοήσεων Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν (Καζάζης, καὶ οἱ περὶ αὐτόν, Γανῆ βέης, Ἰσμαήλ Κεμάλ, Φασλῆ Τοπτάν Πασῶς κ.ἄ.)².

δέσμου τούτου πολὺς ἐγένετο λόγος τότε εἰς τὰς ἑλληνικὰς ἐφημερίδας· μάλιστα λαμπρὰν ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν τὸ τελευταῖον ἄρθρον τοῦ Κατονισμοῦ, ὅστις ἐδημοσιεύθη εἰς τὸν «Αἰῶνα» τῶν Ἀθηνῶν, καθ' ὃ ἐξεφράζετο ἡ εὐχὴ 500 μελῶν τῆς Συνελεύσεως, ἐκ τῆς ἄνω Ἀλβανίας καταγομένων, περὶ συμπράξεως μετὰ τῶν Ἑλλήνων ὡς ἀδελφῶν εἰς τὸν κοινὸν ἀγῶνα.

¹) Εἰς τὰς ἐφημερίδας, νομίζω, τοῦ 1880 ἐδημοσιεύθη οφοδρὰ διαμαρτυρία κατὰ τῆς Ἑλλην. Κυβερνήσεως καὶ ἀποκῆρυξις... ὑπὸ τῶν Ἑπειρωτῶν, διὰ τὴν μὴ ἀπελευθέρωσιν ὀλοκλήρου τῆς Ἑπείρου.

²) Ν. Καζάζη, Ἑλληνοαλβανικὴ συνεννόησις. Τὸ Ἀλβανικὸν ζήτημα ἐν σχέσει πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος. Ἀθῆναι, 1907. Λεοντίου Κ. Λεοντίου διδάκτορος τὰ νομικά, μέλους τοῦ ἐν Ἀθήναις Συλλόγου Ἀλβανικῆς ἐνώσεως. Ἀθῆναι, 1897 (ἐνθουσιῶδες ἔργον) καὶ ἄλλα.

αἱ συνεννοήσεις αὐταὶ ὑπερθερμαίνονται καὶ βαυκαλίζονται ὑπὸ τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος, ὅτε ἐγράφησαν τὰ ὠραιότερα περὶ Μακεδονίας ἔργα καὶ ἀνεκινήθησαν πάλιν τὰ ἐθνολογικὰ ζητήματα. Ἀλβανοὶ δημοσιογράφοι μετὰ σφρίγγους καὶ πλήρεις αὐταπαρνήσεως ἔλαβον ἐνεργὸν μέρος πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ καλλιέργειαν ἐθνικοῦ αἰσθήματος παρὰ τοῖς συμπατριώταις (Φαῖκ Κονίτσας, Μιδάτ Φράσσαρης, Σωτ. Πέτσης, Μέξης, Ν. Νάτσης, Πετμέξης, Φανόλης, Ἀδαμίδης, Μπέλος κ. ἄ.¹⁾), ὡς ἐπιστημονικὸν ἐπιστέγασμα καὶ κορωνὶς τῶν γενομένων κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐργασιῶν δύναται νὰ θεωρηθῇ τὸ πολυμαθὲς σύγγραμμα τοῦ φίλου κ. Ἰακ. Θωμοπούλου Ζακυνθίου ἱατροῦ ἐν Ἀθήναις².

Ἡ ἀνακήρυξις τοῦ Ἀλβανικοῦ Κράτους ἢ ἀπελευθέρωσις τῆς Ἑπείρου, Ἡ «Βορεία Ἑπείρος». Μέγα καὶ σημαντικὸν γεγονός τῶν Βαλκανικῶν πολέμων καὶ τῆς ἐν Ἀλβανίᾳ ἐπαναστάσεως ὑπῆρξεν ἡ ἐκδίωξις τῶν Τούρκων ἐκ τῆς χώρας ἡμῶν, ὃ δὲ Εὐρωπ. πόλεμος ὠδήγησε στρατιὰν ἐρευνητῶν εἰς αὐτὰς ἐξ ὅλων τῶν Εὐρωπ. χωρῶν μὴ ὑστερησάσης μηδὲ τῆς Ἑλλάδος εἰς τοῦτο, ἥτις οὐ μόνον ἐνήργησε τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Πρεβέξης, ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλην τὴν Ἑπείρον ἀπέστειλεν ἀρχαιολόγους πρὸς μελέτην τῶν Βυζαντινῶν μνημείων· τὸ ζήτημα τῆς «Βορείας Ἑπείρου» καὶ ἡ παροδικὴ ἐγκατάστασις τῶν Ἰταλῶν εἰς τμήμα τῆς Ἀλβανίας παρέσχον ἀφορμὰς, ἵνα γραφῶσι πολλὰ ἀξία λόγου ἔργα, καίτοι μὴ ἀπηλλαγμένα σκοπιμότητος πολιτικῆς³. ἀπὸ διετίας δὲ ἐνεργοῦνται καὶ αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Ἀπολλωνίας ὑπὸ Γαλλικῆς ἀποστολῆς, καὶ τὰ ἀξιόλογα εὐρήματα καθεκάστην ἀναγγέλλει ὁ τύπος.

Δὲν ἐκρίναμεν ἄνω σκοποῦ νὰ περιλάβωμεν ἐν τῇ βιβλιογραφίᾳ ταύτῃ καὶ τὰς βιογραφίας τῶν λογίων καὶ μεγάλων ἀνδρῶν ὡς καὶ τῶν ποιητῶν τῆς χώρας, ἥτις ὡς *εὐλογίαν Θεοῦ* ἔχει νᾶ γεννᾶ μεγάλους εὐεργέτας· τούτοις ἐπισυνάπτεται καὶ ἡ *πληθὺς τῶν ἁγίων*, δι' ὧν σεμνύνεται αὕτη (πρβλ. τοὺς ἰσαποστόλους Κλήμεντα, Ναούμ, Κοσμᾶν κλπ.), ὧν οἱ βίοι καὶ πολύτιμος ἱστορικὴ πηγὴ καὶ τᾶ μαρτυρολόγια κοινότατον ἀνάγνωσμα προτάσσονται τούτων αἱ *Ἀκολουθίαι*, αἵτινες ἐξετυπώθησαν ἐν τῇ ἱστορικῇ τυπογραφίᾳ τῆς περιφήμου Μοσχοπόλεως.

¹⁾ Ὡς κέντρα τῆς μεγάλης ταύτης πνευματικῆς κινήσεως τῶν Ἀλβανῶν ἦσαν κυρίως τὸ Βουκουρέστιον καὶ ἡ Σόφια. ἔπειτα ἡ Αἴγυπτος, ἡ Ἀμερικὴ καὶ ἡ Ἀγγλία, ἐν οἷς ἐξεδόθησαν πλεῖστα ἔργα, περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες

²⁾ Πελασγικὰ ἦτοι περὶ τῆς γλώσσης τῶν Πελασγῶν, ἀρχαῖα Πελασγ. ἐπιγραφαί. . . ἐρμηνευόμεναι διὰ τῆς σημερινῆς Πελασγικῆς Ἀλβανικῆς καὶ τῆς Ἑλληνικῆς. Ἀθήναι, σ. ρα' 870 δον· ὃ διαπρεπῆς δόκτωρ ἔχει ἐτοιμον ἤδη πρὸς ἔκδοσιν καὶ Β' τόμον.

³⁾ Ἰδ. Γιαννοπούλου Πύρρον Ἑπείρωτου, Οἱ Ἰταλοὶ ἐν Ἑπείρῳ. Ἀθήναι, 1917· καὶ Εὐαγγελίδου Δημ. Ἡ Βόρειος Ἑπείρος, 1919 (ἐν ἀμφοτέροις ὑπάρχει ἡ σχετ. βιβλιογραφία).

Ἐκ τῶν πολλῶν ἐν Ἀλβανίᾳ ἐκτυπούμενων διδακτικῶν βιβλίων ἀναφέρομεν μόνις δεκάδα, ἵνα πᾶς τις λάβῃ ἔννοιαν ποία ἐπίδρασις ἐκ τῶν πέριξ λαῶν ἀσκεῖται εἰς τὴν πνευματικὴν ταύτην ἀναδημιουργίαν τοῦ νεοπαγοῦς κράτους· ἀναφέρομεν ἐπίσης καὶ 2—3 ἐκ τῶν ἐν Ἀθήναις τῷ 1910 ἀλβανιστὶ ἐκτυπωθέντων. Εἰδικὴ Ἀλβανικὴ βιβλιογραφία ἐξεδόθη πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ὑπὸ τοῦ Ἀλβανοῦ ἐν Αὐστρίᾳ καθηγητοῦ *Πετμέζη*, ἦν δυστυχῶς δὲν ἔχω ἴδει.

Ταῦτα ἐν νῷ καὶ ὑπ' ὄψει ἔχοντες κατεστρώσαμεν τὴν συμπλήρωσιν ταύτην τῆς Ἑπειροαλβανικῆς βιβλιογραφίας, ὁμολογοῦντες δὲ πρῶτοι ἡμεῖς τὰς ἐλλείψεις αἰσθανόμεθα τὴν ἀνάγκην, ἵνα ἐπικαλεσθῶμεν τοῦ ἀναγνώστου τὴν ἐπιείκειαν, διότι ἐν οὕτῳ ἀπογειοτάτῳ σημείῳ, μακρὰν τῶν μεγάλων πνευματικῶν κέντρων καταρτίσαντες αὐτὴν δὲν ἠδυνήθημεν ἀρτιωτέραν νὰ ἐμφανίσωμεν! Ἐν τούτοις εὐχαριστοῦμεν τῷ μεγαλοδυνάμῳ Θεῷ διότι καὶ οὕτω ἰκάνωσεν ἡμᾶς, ἵνα θῶμεν τὸν λίθον εἰς τὴν βιβλιογραφίαν τῆς πατρίδος, καὶ δώσωμεν τοῖς σοφοῖς ἀφορμὴν, ἵνα σοφώτεροι γένωνται, καὶ τῆς σοφίας ταύτης τῶν ἀγαθῶν κοινωνοὺς καὶ ἡμᾶς τοὺς ταπεινοὺς καταστήσωσιν.

Τῷ δὲ σεβασμιωτάτῳ καὶ φίλῳ μητροπολίτῃ Ἰωαννίνων κ. Σπυρίδωνι τῷ Βλάχῳ χάριν οὐ τὴν τυχοῦσαν ὁμολογῶ, κινήσαντι τὴν χεῖρά μου εἰς τὸ ἔργον, καὶ παρασχόντι μοι τοῦνδόσιμον, ἵνα πρὸς βραχὺ ἀποστάς τῶν κοινῶν διοικητικῶν φροντίδων θεραπεύσω τὰς φίλας Μούσας καὶ ἐντροφήσω εἰς παλαιῶν ἡμερῶν ἀναμνήσεις, ἀναδιφῶν τόμους Πατριωτικῆς βιβλιοθήκης καὶ σημειώσεις νεανικῆς ἡλικίας.

Ἐγγραφον ἐν Καρυαῖς τοῦ ἁγίου Ὄρους Ἀθῶν κατὰ μῆνα Φεβρουάριον τοῦ 1928 σωτηρίου ἔτους.

1480 *Paulus Angelus*. *Historia Scanderbergi edita per quemdan Albanesem. Venetiis.*

Ἡ πρώτη αὕτη ἱστορία τοῦ Καστριώτου σώζεται μόνον ἐν Ἰταλικῇ μεταφράσει (Ἰδ. Legrand: *Bibliographie Albanaise* ἀρ. 97 καὶ 101)· τὸν τίτλον ἠρυσάμην ἐκ τῆς *Historia e Scanderbeat* τοῦ Φανόλη σ. 7· πρβλ. καὶ Δήμιτσαν «Κριτικαὶ ἔρευναι περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος Γεωργίου τοῦ Καστριώτου κτλ.» σ. 56).

1539 *Anonymus Venetus*. *Commentario de le Cose di Scanderbeg*. φύλ. 33 Venetiis.

1555 *Bellon du Mans, Pierre*. *Les observations de plus. singul. et choses mémor.* Anvers, 8^{ον} (Μετάφρασις Λατινικὴ, τῷ 1589 Antverpiae, 8^{ον}, ἀμφοτέρω ἐν τῇ βιβλιοθ. τῆς Βουλῆς).

1614 *Gerlach, St.*, *Tagenbuch*. 4^{ον}.

(Τὴν Ἑπειρον καὶ Ἀλβανίαν ἐπεσκέψατο τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1576 Ἰδ. σ. 51ε).

- 1619 **Χριστοφόρος Ἄγγελος**. Περὶ τῆς καταστάσεως τῶν σήμερον εὐρισκομένων Ἑλλήνων, ἐγχειρίδιον. Ex Officina Cantrelli, lege Academiae Cantabrigiensis. 8ον μέγ.
- 1621 **Budi, Pietro**, Speculum Confessionis in Epiroticam linguam a — episcopo Supatense e Sardanense translatum Roma apud haeredem (sic) Bartholomei Zanetti.
- 1635 **Bardius, F.**, Dictionarium Latino-Epiroticum. Roma σ. 188 (σπανιώτατον περιέχει ἄνω τῶν 4000 λέξεων).
- 1675 **Guillet, Andr. Georges**, (ἦ de Saint Georges). Athènes ancienne et nouvelle et l'etat présent de l'empire des Turcs, contenant la vie du Sultan Mahomet, le ministère de Coprogli Achmet Pascha grand Vizir... Avec le Plan de la ville d'Athènes par le Sr. de la Guilletière, seconde édition augmentée en plusieurs endroits, sur les Mémoires de l'auteur. Paris. (Λαμπρὰ περιγραφή τῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων κτλ. τῶν Ἀλβανοφώνων τῆς Ἀττικῆς σ. 23 ἔ. (Ἐθν. Βιβλιοθήκη Γ. Π. 913 Μα).
- 1678 **Spon, Jacob**, Voyage d'Italie, de Dalmatie, de Grèce et du Levant, fait aux années 1675 et 1676 par — docteur médecin agrégé a Lyon, et Georges Wheler, gentilhomme Anglais. Lyon. (Τομ. I—III, 12ον Βιβλιοθ. Ἐθνικῆ).
- (Περὶ Χειμαριωτῶν τόμ. I. σ. 71 ἔ. Οὗτος ἐπισκεψάμενος τὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων «εἶρε διαπρέπουσαν ἐπὶ πολυανθρωπία, λαμπρότητι καὶ ἐμπορικῷ πλούτῳ» Ἀραβαντ. Χρονογρ. Β' σ. 234· ἐνταῦθα ἐσφαλμένως σημειοῦται τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως καὶ ὁ χρόνος τῆς ἐπισκέψεως).
- 1690 Ἀκολουθία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Δονάτου ἐπισκόπου Εὐροίας. Βενετία, παρὰ Νικ. Γλυκεῖ.
- 17... **Arndt, von, Vergleichendes Wörterbuch**.
(Τὸ λεξικὸν συντάχθη κελεύσει Αἰκατερίνης τῆς Β' τῆς Ρωσίας· ὁ συγγραφεὺς διὰ τῆς ἀναλύσεως 56 ἄλβ. λέξεων πείθεται, ὅτι ἡ ἄλβ. γλῶσσα εἶναι ἀρχαιοτάτη συγγενῆς τῇ Βασικῇ, ἀνήκει δὲ εἰς τὴν προϊστορικὴν ἐποχὴν).
- 1723 **Μυρομάτη, Νεοφύτου**, μητροπολίτου Ἀρτης καὶ Ναυπάκτου, Βιβλίον περιέχον τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Νεοφύτου κτλ. Βουκουρέστιον, φυλλ. 32, 4ον.
- (Ἐν ἀρχῇ ὑπάρχουσι στίχοι ἐπαινετικοὶ πρὸς τὸν ἐκδότην μητρο. Νεόφυτον (φ. 1—2) καὶ θαῦμα τελεσθὲν εἰς αὐτὸν (φ. 5 ἔ.). Ἴδε ὀλόκληρον τὴν Διήγησιν ταύτην γραφεῖσαν παρὰ τοῦ ἰδίου παρὰ Legrand, Bibliogr. Hellénique (τοῦ ΙΗ' αἰῶνος Τόμ. Α' (1918) σ. 177—182. (Ἴδ. καὶ 1880).
- 1728 **Κατξιούλη, Παρθενίου**, Ἰωαννίτου, Ἀποφθεγμάτων ἀπανθίσματα πατέρων καὶ φιλοσόφων συλλεχθέντα παρὰ τοῦ ἐν Ἱεροδιδασκάλου λογιωτάτου κυρίου..., προσφωνηθέντα δὲ τοῖς εὐγενεστάτοις καὶ χρη-

σιμωτάτοις ἀνταδέλφοις κυρίῳ Ζαχαρίᾳ καὶ κυρίῳ Νικολάῳ Σελέκη τοῖς ἐξ Ἰωαννίνων, τανῦν πρῶτον τύποις ἐκδοθέντα καὶ μετὰ πλείστης τῆς ἐπιμελείας διορθωθέντα. Ἐνετίησι παρὰ Νικ. Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων, 16^{ον} σ. 316. φ. 4—5. «Τῷ ἀναγινώσκοντι. Παρθένιος ἱερομόναχος ὁ καὶ Κατζιούλης ὁ ἐξ Ἰωαννίνων». (Βιβλιοθ. Ἰωασσαφαίων. Σκήτη Κουσοκαλυβίων. Ἄθως).

1732—1746 *Assemani, Jos. Simon*,^{*} *Kalendaria Ecclesiae universae*. Τομ. I—VI, Roma.

(Τομ. V. σ. 5 ἔ. Τοὺς μὲν Ἑπειρώτας καὶ Μακεδόνας θεωρεῖ ὡς αὐτόχθονας· περὶ δὲ τῶν Ἀλβανῶν εἰσάγει τὴν περίφημον θεωρίαν τῆς προελεύσεως αὐτῶν ἐκ τῆς ἐν Καυκάσῳ Ἀλβανίας κατὰ τὴν ἐπὶ Βυζαντινῶν μετανάστευσιν τῶν Ἑθνῶν).

1741*¹ Ἀκολουθίαι.

1) Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βλαδιμήρου καὶ θαυματουργοῦ Μοσχόπολις, 6^{ον} σ. 1—17, (Β' ἐκδ. παρὰ Νικ. Γλυκεῖ Βενετ. 1774).

2) Τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Ἐράσμου τοῦ ἐν τῇ Ἀχρίδι. Μοσχόπ. σ. 18—26.

3) Τοῦ ὁσίου. . . . Ναοῦμ τοῦ θαυματουργοῦ τοῦ ἐν τῷ Λιβανίσκῳ Διαβόλεως κειμένου (sic). αὐτ. σ. 27—71.

1741 Ἀκολουθία τῶν ἁγίων πεντεκαίδεκα ἱερομαρτύρων τῶν ἐπὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου μαρτυρησάντων ἐν Τιβεριουπόλει τῇ κοινῶς Στρομνίτση, νεωστὶ καινῷ τύπῳ ἐκδεδομένη, δαπάνη μὲν τῆς σεβασμίας Μονῆς τοῦ ὁσίου. . . . Ναοῦμ τοῦ θαυματουργοῦ, διορθώσῃ δὲ τοῦ λογιωτάτου κ. Μιχαήλ τοῦ Γκόρας. . . . Μοσχόπολις σ. 31, 6^{ον}.

(Εἰς πάσας σχεδὸν τὰς ἐκδόσεις τῆς Μοσχοπόλεως καὶ Ὁσίου Ναοῦμ προτάσσεται πληθὺς ἐπιγραμμάτων καὶ ἄλλων σημειωμάτων ἀπλετον φῶς ἐπιχεόντων εἰς τὴν γραμματεῖαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, σημειούσθω δὲ καὶ τοῦτο ἐνταῦθα, ὅτι εἰς ἐκάστην ἀκολουθίαν κατὰ κανόνα ἔπεται καὶ ὁ βίος τοῦ ἁγίου).

*1741 *Γρηγορίου, Μοσχοπολίτου*, Ἀκολουθία τῶν ἁγίων ἑπταριθμῶν. Μοσχόπολις 6^{ον} σ. 12.

*1741. Τοῦ αὐτοῦ, Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ὁσιομάρτυρος Νικοδήμου τοῦ μαρτυρήσαντος ἐν τῇ πόλει Βελεγράδων κατὰ τὸ 1709 ἔτος, Ἰουλίου 1. Μοσχόπολις, 6^{ον}, σ. 12.

*1742 [*Γρηγορίου, Μητροπολίτου Δυρραχίου*]. Ἀκολουθία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Κλήμεντος ἀρχιεπισκόπου Ἀχριδῶν, νεωστὶ καινῷ τύπῳ ἐκδεδομένη, συλλεχθεῖσα ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ τε Δημητρίου Χωματιανοῦ καὶ τοῦ Καβάσιλα ἀρχιεπισκόπων τοῦ αὐτοῦ Θρόνου χρηματισάντων. Δαπάνη μὲν τῆς σεβασμίας Μονῆς τοῦ ὁσίου. . .

¹⁾ Τὰ ἀστερίσκον (*) φέροντα συγγράμματα ὑπάρχουσιν ἐν τῇ ἐμῇ βιβλιοθήκῃ πρὸ τετραστίας (1924) μετενεχθείση ἐνταῦθα (Γ) ἐν Λαύρᾳ ἐξ Ἀθηνῶν.

- Ναοῦμ τοῦ θαυματουργοῦ, διορθώσει δὲ τοῦ λογιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις Κυρίου Γρηγορίου. . . . Μοσχόπολις 6^{ον} σ. 50.
(Περὶ τοῦ βιογράφου τοῦ ἱσαποστόλου τούτου Κλήμεντος καὶ ἄλλων σχετικῶν Ἰδ. Σοφοκλή Οἰκονόμου «Περὶ τῆς ἁγίας Ὁλγας» σ. 24 σημ.).
- *1746 Ἀγιοναουμίτου, Κωνσταντίνου, ἱερομονάχου, Συνταγματίον ὀρθόδοξον περιέχον ἐν ταυτῷ Ἐρωταποκρίσεις λίαν ἐπωφελεῖς κατὰ τὴν γνώμην τῆς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολικῆς, συντεθὲν μὲν πρὸς χρῆσιν τῶν ἀπλῶν Χριστιανῶν καὶ ἐν Οὐγκαρία εὕρισκομένων πραγματευτῶν καὶ τύπῳ ἐκδοθέν, ἵνα προέρχεται αὐτοῖς δωρεάν. Διορθωθὲν παρὰ τοῦ κ. Μιχαὴλ Ὑπισχιώτου. Ἐν τῇ τυπογραφίᾳ τοῦ ὀσίου. . . Ναοῦμ τοῦ θαυματουργοῦ τοῦ ἐν τῷ Λεβανίσκῳ Διαβόλεως κειμένου 16^{ον} σ. 104 (δύο φύλλα ἐκτὸς ἄριθ.).
- 1751—1319 *Farlati et Colleti*, Illyricum sacrum. Τόμ. I—VIII, Venetiis.
- 1752 *Rinaldi*, Annales Ecclesiastici. Τόμ. IX—X, Lucae.
1756. Πάπα, Ἀναστασίου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων, Βιβλίον ἄριστον καλούμενον Φωσφόρος, συντεθὲν ἀπλῆ φράσει παρὰ τοῦ λογιωτάτου κυρίου . . . καὶ ἀφιερωθὲν τῷ ἀξιωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ ἐν ἰατροῖς κυρίῳ Μιχαλάκῃ τῷ Πρεδίκαρχῃ τῷ ἐκ Μονεμβασίας. . . Βιέννη, 16^{ον} σ. 204. (Προτάσσονται ἐπιγράμματα καὶ πρόλογος. Βιβλιοθ. Βρεττ. Μουσείου).
- 1757 *Κόρκου Νικολάου*. Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Νεομάρτυρος Νικολάου τοῦ ἐκ κόμης Μετσόβου καὶ ἐν Τρίκκῃ μαρτυρήσαντος τῇ ιζ' τοῦ Μαΐου μηνός, συντεθεῖσα μὲν παρὰ τοῦ λογιωτάτου κυρίου . . . , νῦν δὲ πρῶτον τύποις ἐκδοθεῖσα συνδρομῇ καὶ ἀναλώμασι τοῦ κυρίου Πολυζῶη Λαμπανιτζιώτη τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων. Ἐνετίησι, παρ' Ἀντωνίῳ τῷ Τζάτῃ 8^{ον}.
- 1764 *Γλυκέος, Νικολάου* (ἐκδότου). Ἀκολουθία τοῦ θείου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Θεοφάνους τοῦ νέου ἀσκητοῦ καὶ θαυματουργοῦ τοῦ ἀσκήσαντος ἐν τῷ ὄρει τῆς περιφήμου πόλεως Ναούσης τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων. Ἐνετίησιν παρὰ — 8^{ον} σ. 22.
- 1768 *Leibniti*. Opera philologica. Genevae.
(Τόμ. V. σ. 494 ἔ., Τόμ. VI μέρ. Β' σ. 219 ἔ. διΰσχυρίζεται, ὅτι οἱ Ἀλβανοὶ εἶναι Κελτικῆς καταγωγῆς, ἢ δὲ γλῶσσα αὐτῶν εἶναι ἢ τῶν ἀρχαίων Ἰλλυριῶν συγγενεύουσα τῇ Γερμανικῇ).
- 1770 *Καβαλλιῶτου, Θεοδώρου Ἀναστ*, Λεξικὸν Ἑλληνικόν, ἀπλοῦν, Βλαχικόν καὶ Ἀλβανικόν, Μοσχόπολις 8^{ον}.
(Συνετάχθη ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ ἱερέως Δανιὴλ, ἐτυπώθη δὲ συγχρόνως καὶ

ἐν Βενετία, περιέχει περὶ τὰς 2000 Ἀλβ. λέξεις. Ἡ ἔκδοσις αὕτη εἶναι δυσεύρετος, διὸ ὁ G. Meyer ἠναγκάσθη νὰ ἐκδώσῃ τὸ βον τὸ Λεξικὸν ἐν Βιέννῃ τῷ 1895, προσθεὶς καὶ τὰς Γερμανικὰς λέξεις. Ἰδ. Legrand. Bibl. Alban. ἀρ. 435 καὶ 588).

1771 *Bellin*, Description géographique du golfe de la Venise et de la Morée. Paris, 4ον (Βιβλ. Βουλῆς).

1774. *Θεοδοσίου, Δημητρίου*, Ἀκολουθία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Δονάτου ἐπισκόπου Εὐροίας τοῦ θαυματουργοῦ, ψαλλομένη τῇ 30 Ἀπριλ. μηνός. Νῦν τύποις ἐκδοθεῖσα καὶ . . . διορθωθείσα, Ἐνετίησιν παρὰ . . . 8ον σ. 23.

1779 *Ἀωνύμου*, Le grand Castrioto d'Albanie. Histoire . . . , Paris. 12ον.

1782 *Windesch*, Von den Klementinen in Syrmien (Ungrisches Magazin Τόμ. Β' σ. 77 ἔ. Περὶ τῶν ἐν Αὐστρία Ἀλβανῶν).

1784 *Παρίου, Ἀθανασίου*, Ἀκολουθία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Κλήμεντος ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας (ἐν Ἀχρίδι) ψαλλομένη Νοεμβ. κβ', συντεθεῖσα παρὰ τοῦ ἁγιωτάτου. . . Δημητρίου τοῦ Χωματιανοῦ. Ἐνετίησι παρὰ Δημ. Θεοδοσίου. 12ον σ. 60.

(Ὁ Βρεττὸς Νεοελλ. Φιλολ. Α' σ. 109 σημειοῖ: «Εἰς τὸ τέλος τῆς Ἀκολουθίας τοῦ ἁγ. Κλήμεντος ἀναγινώσκειται ὁ βίος συντεθεὶς ἑλληνιστὶ ὑπὸ τοῦ ἐν ἁγίοις Θεοφυλάκτου ἀρχιεπ. Βουλγαρίας, μεταφρασθεὶς δὲ εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν διάλεκτον παρὰ τοῦ ἐν ἱερομονάχοις Ἀθανασίου τοῦ Παρίου. . . . Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης ἐν Συναξαρ. Τόμ. Γ' σ. 294 ἔκδ. α' σημ. 1, ἀναφέρει βίον τοῦ Κλήμεντος πρὸ τοῦ Παρίου εἰς τὸ ἀπλοῦν ἀλλ' ἀτελῆ, ὃν συνεπλήρωσε καὶ ἐπλούτισεν ὁ Πάριος).

1798 *Κοσμᾶ* ἱερέως *Μπαλάνου Βασιλοπούλου*, τοῦ αἰδεσιμωτάτου καὶ ἐπιστημονικωτάτου μεγάλου Οἰκονόμου καὶ διδασκάλου Ἰωαννίνων, ἔκθεσις συνοπτικὴ Ἀριθμητικῆς, Ἀλγέβρης καὶ Χρονολογίας. Πρὸς χάριν τῶν γνησίων αὐτοῦ φοιτητῶν καὶ λοιπῶν φιλομαθῶν. Ζωσιμάδων ἀναλώμασι νῦν τύποις ἐκδέδεται, Βιέννη, παρὰ Μάρκῳ Πούλιου. 8ον σ. 331.

(Ἐν τῇ προτασσομένη ἐπιστολῇ γίνεται λόγος καὶ περὶ τῶν διδασκάλων τῆς Μαρουτοαίας Σχολῆς τῶν Ἰωαννίνων).

* 1800 *Μάνθου, Ἰωαννίτου*. Συμφορὰν τε ἄλωσιν Μωρέως καὶ ἄλλας ὑποθέσεις ἐνέχουσα στιχολογία σύνθεμα . . . παρὰ Πάνῳ Θεοδοσίῳ. (Οὕτως ἔχει ὁ τίτλος παρὰ Βρεττῷ ἐνθ' ἄνωτ. 304' ἐν δὲ τῇ παρ' ἐμοὶ ἔκδοσι τοῦ 1775 16ον σ. 120 ἔκδ. Φοίνικος τῆς Βενετίας:

Συμφορὰ καὶ αἰχμαλωσία Μωρέως στιχολογηθεῖσα παρὰ . . . με[τὰ] προσθήκης ἄλλων ἀξιολόγων ὑποθέσεων καὶ ἀφιερωθεῖσα τῷ ἐντιμωτάτῳ καὶ εὐγενεῖ κ. Ἰωάννῃ Δημητρίου).

1802 *Θεοφυλάκτου* ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος, Νικηφόρου Καλλίστου Ξανθοπούλου, Περὶ συστάσεως τοῦ σεβασμίου οἴκου τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ζωοδόχου Πηγῆς . . καὶ ὁ βίος τοῦ ἐν ἁγίοις Κλή-

- μεντος ἀρχιεπισκόπου Βουλγάρων, συγγραφεὶς παρὰ τοῦ ἀγιοτάτου ἀρχιεπ. τῆς Α΄. Ἰουστινιανῆς κυρίου . . . Νῦν δὲ πρῶτον τύποις ἐκδοθέντα ἐπιστάσια Ἀμβροσίου Ἱερομονάχου τοῦ Παμπέρειος. Βιέννη, ἐν τῇ Ἑλλ. Τυπογρ. Γ. Βεντοτῆ, 12ον.
- 1805 *Bellaire, I. P.*, Précis des opérations générales de la division française du Levant. Paris 8ον.
- 1806 Συστατικὰ γράμματα τῆς ἐν Ἰωαννίνοις Πατριαρχικῆς Σχολῆς τῶν φιλοσοφικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν μαθημάτων κτλ. Βιέννα τῆς Ἀουστρίας. (Ἰδ. Πανδώραν, Τόμ. Ζ΄ 1856, σ. 84).
- 1807 *Δούκα, Τριανταφύλλου*, Καστοριανοῦ. Ἱστορία τῶν Σέρβων διὰ στίχων ἀπλῶν, Πέστα, 16.
- 1808 *Malte—Brun*, Annales des Voyages.
(Τομ. Γ΄ ὑποστηρίζει τὴν αὐτοτέλειαν καὶ ἀρχαιότητα τοῦ Ἀλβ. ἔθνους καὶ τῆς γλώσσης).
- 1809 Σπάνια ἔργα εὐποιίας τοῦ Ζώη Καπλάνη γεννηθέντος εἰς Γραικίαν τῷ 1736 καὶ ἀποθανόντος εἰς Μόσχαν τῷ 1806 Δεκ. 20, Μόσχα 4ον σ. 109, (μετὰ Ῥωσσο. μεταφράσεως). Βιβλ. Ἐθνική.
- 1810—1829 *Malte—Brun*, Précis de géographie universelle. Europe : description de la Turquie, livre cent dixhuitième (Περὶ Ἀλβανῶν). Paris (εἰς 8 τόμους, ἡ β΄ ἔκδ. τῷ 1831—7).
- 1811 *Παρίου, Ἀθαν.*, Ἡ θεία καὶ ἱερὰ ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Ἐλευθερίου (ἐπισκόπου Ἰλλυρικοῦ), ψαλλομένη κατὰ τὴν ιε΄ Δεκ., ἐρανισθεῖσα μὲν ὑπὸ τοῦ ἱεροσοφολογιωτάτου κ. . . . νῦν δὲ τὸ β΄ τύποις ἐκδοθεῖσα. . . . Ἐν τῷ τοῦ Πατρ. Κωνσταντινουπόλεως Τυπογρ. 8ον.
- *1813 *Δούκα, Νεοφύτου*, Ἐγκύκλιος ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς κατοίκους τοῦ Ζαγορίου περὶ καταστάσεως σχολείου ἑλληνικοῦ.
(Τομ. Θ΄ τῶν «Ἀττικῶν Ῥητόρων» Προλεγ. σ. 1—22 προηγείται ἡ πρὸς τοὺς Ἄνω Σουδενίτας σ. 1—10, ἐν σελ. 7 πλέκει τὸ ἐγκώμιον τοῦ Ἀλλῆ Πασᾶ. Βιέννη 8ον)
- 1813 *Μποϊατζῆ, Μιχαήλ Γ.*, Γραμματικὴ Ῥωμανικὴ ἤτοι Μακεδονοβλαχικὴ σχεδιασθεῖσα καὶ πρῶτον εἰς φῶς ἄχθεισα ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ἐνταῦθα τῆς ἀπλοελληνικῆς Σχολῆς. Romanische oder Macedonowlachische Sprachlehre etc. Βιέννη, 16ον.
- 1813 *Douglas, Fr. S. N.*, An essay on certain points of resemblance between ancient and modern Greeks. London (σ. 187 ἔ. Περὶ Ἀλβανῶν) 8ον (Βιβλ. Βουλῆς).
- 1813 *R. E., George* Scanderbey glücklicher Vorgänger des Ali Pascha von Jannina, Leipzig.
(Μετετυπώθη αὐτόθι τῷ 1821 καὶ ἀπὸ τοῦ Γαλλικοῦ μετεφράσθη ὑπὸ τοῦ Ἑπει-

ρότου Ἰω. Μπαίλα (καὶ οὐχί, ὡς κακῶς φέρεται, ὑπὸ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρου ἐν Μόσχῃ τῷ 1812. ἴδ. Legrand ἐνθ' ἀν. ἀρ. 131).

1814 **Χριστοδουλίδου, Σαπφείρου**, Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Νεομάρτυρος καὶ Ἰσαποστόλου Κοσμᾶ. Βενετία.

1816 [**Μπαλάνου, Κοσμᾶ**]. Ἀντιπελάργησις ἢ Συλλογὴ τῶν σωζομένων ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων Ἑλλήνων, τῶν ἐκπεπονηκότων διαφόρως πρὸς τὸ Δῆλιον πρόβλημα εἰς εὗρεσιν δύο μέσων ἀναλόγων γραμμῶν ἐν συνεχεῖ γεωμετρικῇ ἀναλογίᾳ, καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων, ὑπὸ Μπαλάνου Βασιλοπούλου εὐφυῶς γεωμετρηθέντων εἰς τὴν τούτων εὗρεσιν διὰ μόνου τοῦ κανόνος καὶ διαβήτου γεωμετρικῆς. Βιέννη εἰς φύλλον.

(Συντάκτης τοῦ ἔργου τούτου, ἐν ᾧ ἐκτίθενται οἱ πνευμ. ἀγῶνες τῆς Σχολῆς τῶν Ἰωαννίνων, εἶναι ὁ υἱὸς τοῦ Βασιλοπούλου Κοσμᾶς, ὅστις ἔγραψε ταῦτα κατὰ τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρου ἀποκρούσαντος τὴν διδομένην ὑπ' ἐκείνου λύσιν τοῦ προβλήματος, ἴδ. Βρεττὸν Νεοελλ. Φιλ. Β' σ. 185).

1816 **Φιλιππίδου, Δημ. Δημητριάδου**, Γεωγραφικὸν τῆς Ῥουμανίας εἰς ἀκριβεστέραν κατάληψιν τῆς ἱστορίας αὐτῆς. Τομ. Α' μέρ. II. σ. 223, 17, 22, (ἔπεται ἱστορία τοῦ Σιάχ Ναδὶρ Περὶ Μοσχοπόλεως σ. 29—30. Βιβλ. Ἑθνικῆ).

1816 **Holland, Henry**, Reisen durch die Jonischen Inseln, Albanien etc. aus dem Englischen, Jena, σ. 129.

1818 **Ἀσωπίου, Κων.**, Ἐπιτάφιος εἰς Ἀλέξανδρον Βασιλείου γεν. Πρόξενον τῆς Πύλης ἐν Τεργέστη.

(Ὁ ἐξ Ἀργυροκάστρου οὗτος εἶναι ὁ φίλος καὶ συναρωγὸς τοῦ Κοραῆ. ἴδ. Θεσσελιανὸν «Ἄδαμ. Κοραῆς» Τόμ. Α' σ. 380 ἔ.).

*1819 **Ἰατρίδου, Γ.** Ἀναγνώστου, Μαρτύριον τοῦ ἁγίου ἐνδόξου νεομάρτυρος Ἰωάννου (τοῦ ἐκ Κονίτισης).

Νέον Λειμωνάριον, 8ον μέγα, Βενετία σ. 261—263.

1819 **Gerardini, Carlo**, Storia di Lubi e di Parga contenute scritta in grecovolgare tradotta dal C. G. con tavole. Milano 8ον.

1820 **Sommières, Violla de**, Voyage historique et politique en Montenegro. Τόμ. I—II, Paris.

1820 **Ῥάγκου, Χρηστάκη**, τοῦ ἐξ Ἀγράφων, Πύρρος ὁ βασιλεὺς τῶν Ἑπειρωτῶν καὶ ἰσχυρότατος καταμαχητῆς τῶν Ῥωμαίων, μεταγλωττισθεὶς ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ εἰς τὴν ὁμιλουμένην Ἑλλ. γλῶσσαν, Βιέννη, 16ον Τόμ. Α'—Β' σ. 195, 196 μετὰ χαλκογραφίας τοῦ Πύρρου (ἴδ. Λόγιον Ἑρμῆν Ἔτ. 1821 σ. 182).

1820 **Turner W.**, Journal of a tour in the Levant. London, 8ον (Περὶ Ἀλβανίας τόμ. σ. 132 ἔ. Βιβλ. Βουλῆς).

- 1822 *Lecce, Frank, Maria da*, Osservazioni grammaticali nella lingua Albanese etc. (Ἰδ. Legrand ἀρ. 87).
Γερμανικὴ μετάφρασις ἐν τῷ Vergleichungstafeln der Europäischen Stamm—Sprachen und Süd westasiatischen κτλ. von Johann Severin Vater, Halle.
- 1892 Ἀνωνύμου, Mémoire sur la puissance d'Ali—Pacha, visir de Janina, et notice sur sa fin tragique, Paris.
- 1823 [Davenport], P., The Life of Ali Pacha of Janina late vizier of Epirus, surnamed Asian (γρ. arslan) or the Lion. Including a compendious history of modern Greece, 2 edit. with considerable alterations and additions. Illustrated with a map and plates. Lond. 8ον (Βιβλ. Βουλῆς).
- 1825 Waddington, George, A visite to Greece in 1823 and 1824. 2^d edit. London 8ον (Περὶ Ἀλῆ Πασᾶ σ. 232 ἔ. Βιβλ. Βουλῆς).
- 1825 Heisner, C., Die alten Pelasger und ihre Mysterien, Leipzig, 8ον.
- 1825 Ῥωμανοῦ, Ἰω., Περὶ τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου, Κέρκυρα.
- 1825 Dufrénoy, Me, Beautés de l'histoire de la Grèce moderne. Paris.
(Περὶ Ἠπείρου καὶ Ἀλῆ Πασᾶ. Τόμ. II σ. 37—141, 8ον. Βιβλ. Βουλῆς).
- 1825 Müller, O., Über die Wohnsitze, die Abstammung und die ältere Geschichte des macedonischen Volkes, Berlin.
(Διΐσχυρίζεται ὅτι οἱ Μακεδόνες ἦσαν Ἰλλυριοί).
- 1826 Anonyme, Tagenbuch einer Reise durch Griechenland und Albanien, 8ον.
- 1827 Πετρίδου Π., Ἰωάννου Βηλαρᾶ Ποιήματα καὶ πεζὰ τινα, Κέρκυρα.
- 1827 Narrative of an excursion from Corfu to Smyrna, London, 8ον.
(Περὶ Ἀλῆ Πασᾶ καὶ Ἠπείρου σ. 29 ἔ. Βιβλ. Βουλῆς).
- 1828 Walsh, R., Voyage en Turquie et a Con/ple, traduit de l' Anglais par H. Vilmain et E Rives. Paris.
(Περὶ Ἀλῆ Πασᾶ σ. 36 ἔ. Εἰκόνες : ὁ Ἀλῆ Πασᾶς μετὰ τοῦ φετφᾶ ἐπὶ κεφαλῆς καὶ ὁ οἰκογενειακὸς αὐτοῦ τάφος).
- 1829 Kopitar, Περὶ τῆς γλώσσης τῶν Ἀλβανῶν.
(Wiener Jahrbücher der Litteratur, XLI s. 88. Ἰδ Κούμαν <Ἱστορία τῶν ἀνθρωπ. πράξεων> τόμ. IB' σ. 520).
- 1829 Ciriacy, F. de, Théâtre de la guerre en Grèce, Paris, 8ον.
(Περὶ Ἀλβανῶν σ. 1—62. Βιβλ. Βουλῆς).
- *1829 Δρομοδείκτης τῶν ἀκολουθῶν ὀκτὼ μερῶν μετ' ἀξιολόγων ὑποσημειώσεων τοῦ καθενὸς μέρους, Πελοποννήσου, Βοιωτίας, Ἀττικῆς,

Θεσσαλίας, Ἡπείρου, Μπόσνας, Μακεδονίας καὶ Θράκης, Βενετία,
12ον σ. 48.

(*18. Bürchner).

1830, 1836 *Fallmerayer, J. Ph.*, Geschichte der Halbinsel
Morea. Stuttgart und Tübingen, Τόμ. Α'—Β', 8ον.

(Βιβλ. Βουλῆς).

1831 *Crispi, Giuseppe*, Memoria sulla lingua Albanese, Pa-
lermo, 8ον.

(Βιβλ. Βουλῆς).

*1831 [*Πατρικίου Π.*], Ἱστορικὸν κατὰ παράδοσιν τοῦ μακαρίτου Κ.
Κοσμᾶ Μπαλάνου διδασκᾶλου τῶν Ἰωαννίνων.

(Ἀθηνᾶ, Τόμ. Α' σ. 99—103, 8ον, Ναύπλιον).

*1831 Τοῦ αὐτοῦ, Ὁρισμός, ὄνπερ ἔστειλεν ὁ Σινὰν Πασᾶς ὁ τοῦ Σουλ-
τάνου Μουράτ Βεζύρης εἰς τὰ Ἰωάννινα ἐπὶ τοῦ ἔτους 1430.

(Αὐτ. σ. 118—119).

*1831 Τοῦ αὐτοῦ, Ἱστορία τῶν ἀπὸ Βεντίστης Βλαχοτούρκων. Ἐκ τοῦ χει-
ρογράφου τοῦ Κουβαρά. (αὐτ. σ. 116—118).

*1831 Τοῦ αὐτοῦ, Κομνηνοῦ μοναχοῦ καὶ Προῦκλου μοναχοῦ Ἱστορικὸν
περὶ διαφόρων Δεσποτῶν τῆς Ἡπείρου καὶ τοῦ τυράννου Θωμᾶ τοῦ
Δεσπότη καὶ Κομνηνοῦ τοῦ Πρελοῦμπου.

(Ἀθηνᾶ, Τόμ. Α' Ναύπλιον, 8ον σ. 52—55, 67—71, 84—92. Ἡ ἔκδοσις αὕτη
ἐπανελήφθη ἔπειτα ἐν «Ἑλληνομνήμονι» ὑπὸ τοῦ Μουστοξύδου μετὰ πολλῶν καὶ ἀξίων
λόγου σημειώσεων σ. 497—561, μόνον δὲ τὸ κείμενον ὑπὸ Ἰ. Λαμπρίδου ἐν «Ζαγο-
ριακοῖς» σ. 281 ἑ.).

1833 *Thiersch, Frédéric*, De l'état actuel de la Grèce et des
moyens d'arriver à sa restauration, Leipzig.

*1834 *Φιλήμονος Ἰωάν.*, Δοκίμιον ἱστορικὸν περὶ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας,
Ναυπλία, 8ον σ. πα' 400.

1834 *Milnes, R. M.*, Memorials of a tour in some parts of Greece.
London, 8ον.

(Περὶ Ἡπείρου καὶ Ἀλῆ Πασᾶ σ. 40—69, Βιβλ. Βουλῆς).

*1834 *Σουρμελῆ, Διονυσίου*, Ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὸν ὑπὲρ τῆς
ἐλευθερίας ἀγῶνα ἀρχομένη ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως μέχρι τῆς ἀπο-
καταστάσεως τῶν πραγμάτων κτλ., Αἴγινα, 8ον σ. 349.

(3 φύλλα ἐκτὸς ἀριθ.).

1835 *Γαζῆ, Δελβινακιώτου Γ.*, Τρόπαιον Δελβινακίου, ἥτοι ἱστορία τοῦ
Δελβινακίου κατὰ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Διὰ στίχων πολιτικῶν. Αἴγινα, 8ον.

(Βιβλ. Βουλῆς)¹.

1835 *Klüber, J. L.*, Pragmatische Geschichte der nationalen und

¹) Β' ἔκδ. δαπάνη Νικ. Μάγκου Δελβινακιώτου, Ἀθῆναι 1916.

politischen Wiedergeburt Griechenlands bis zu dem König Otto, Frankfurt am Main.

1835 *Ῥοδίου Π.*, Ἱστορία τῆς νήσου Ὑδρας.

(Ἐφορος Στρατιωτικός, Ναύπλιον σ. 219).

*1835—1843 *Δούκα, Νεοφύτου*, Ἐπιστολαὶ πρὸς τινὰς εἰς διαφόρους περιστάσεις, Τόμ. 1—6, Αἴγινα, Βιέννη καὶ Ἀθήναι.

(Ἐπιστολαὶ ἐν ὄλφ 1593).

1836 *Crispi, M.*, Memoria sulla lingua Albanese, Palermo.

1836 *Δεονάρδου, Ἰω.*, Νεωτάτη χωρογραφία τῆς Θεσσαλονίκης, Πέστη.

1838 *Urquhart, D.*, The Spirit of the East. London.

(Περὶ Ἀλβανίας, Τόμ. I σ. 119, II σ. 218. Βιβλιοθήκη Βουλῆς).

1838 *Campolini L.*, Prose e poesie, 2^a edit. Firneze, Τόμ. I La guerra dei Sullioti contro Ali Bassa di Janina, 8^{ον}.

(Βιβλ. Βουλῆς).

1838 καὶ 1871 *Graves, Thomas*, Hydra bay, Spezzia, Dhoko etc.

*1839 *Ῥώτα, Ἰακώβου*, Ἀπάνθισμα ἐπιστολῶν Ἀδαμαντίου Κοραῆ.

(Περὶ καταγωγῆς τῶν Σουλιωτῶν σ. 115—116), Ἀθήναι 8^{ον}.

1840 *Midelendorf*, Über das Verhältniss der Hellenen zu den Pelasgern.

1840 *Baratta, A.*, Constantinopoli. Torino, 4^{ον} σ. 810.

(Βιβλ. Βουλῆς).

*1840—1863. *Zinkeisen, Joh. W.*, Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa. Τόμ. I—VII, Hamburg—Gotta 8^{ον}.

(Περὶ Ἀλβανίας καὶ Ἠπείρου κυρίως ἐν I 180 ἐ., 549, 574 ἐ., 758—767. II 179 ἐ V 559 ἐ. κτλ.).

*1841 Διαθήκη τοῦ Γεωργίου Ῥαδιόνωφ Ῥιζάρη, Ναύπλιον, 8^{ον} σ. 64.

1841 *Βρεντοῦ, Ἄνδρ. Παππαδοπούλου*, Περὶ τῆς προόδου καὶ περὶ τῆς νῦν καταστάσεως τῆς δημοσίου παιδείας ἐν Ἑλλάδι, Νεάπολις.

(Περὶ τῶν ἕξ Ἀλβανίας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σκενδέρβη μεταναστευσάντων εἰς Νεάπολιν Ἀλβανῶν).

1841 *Ζαμπελίου, Ἰωάν.*, Γεώργιος ὁ Καστριώτης. Τραγωδία. Ἀθήναι 8^{ον}.

1841 *Vassevitsch, Fr.*, Notice abrégée sur les tribus de la haute Albanie.

(Bulletin de la Société de Géographie. Τομ. XV).

*1842 Ἐκθεσις τῶν κατὰ τὸ ἱερὸν μνημόσυνον τῶν ἀειμνήστων Ζωσιμάδων καὶ ὁ ἐπιτάφιος λόγος... Κωνσταντίνου τοῦ ἕξ Οἰκονόμων ἐκφωνηθείς. Ἀθήναι, 8^{ον} σ. 60.

1842 *Brandis, Chr. A.*, Mittheilungen über Griechenland, Leipzig.

(III μερ. σ. 1—12 Albanesen und Hellenen, 8^{ον} Βιβλιοθ. Βουλῆς).

1842 *Tafel, L. Fr.*, De via Romanorum Egnatia, qua Illyricum,

Macedonia ed Thracia jungebantur. Dissertatio geographica. Tübingen.

1842 **Σουρμελή, Σπ.**, Κατάστασις συνοπτικὴ τῆς πόλεως Ἀθηνῶν ἀπὸ τῆς πτώσεως αὐτῆς ὑπὸ τοὺς Ρωμαίους, μέχρι τέλους τῆς Τουρκοκρατίας. Ἀθῆναι, σ. 95 ἔκδ. Β'.

(Κεφ. Δ' ἐκ σελίδων 6: Περὶ τῶν ἀνὰ τὴν Ἀττικὴν Ἀλβανῶν ἐποίκων).

*1843 **Καλλιγᾶ, Γ. Π.**, Περὶ ἐποικίσεως Σλαβικῶν τινων φυλῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον.

(Αἰὼν ἔτ. Γ' ἀρ. 489, Ἀθῆναι: ἀνεδηροσιεύθη καὶ ἐν «Μελέταις» τομ. β' 671—676. 8ον, Ἀθῆναι. Βιβλιοκρισία εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Κ. Παπαρηγοπούλου).

*1843 **Μουστοξύδη, Ἀνδρέα**, Ἑλληνομνήμων ἢ Σύμμικτα Ἑλληνικά. Ἀθῆναι 8ον σ. 742.

1843 **Tommaseo, Nic.**, Canti popolari toscani, corsi, illirici, greci. Τομ. I—II Ἑνετία.

*1843 **Δευκία, Ἀναστ. Γεωργιάδου**, Ἀνατροπὴ τῶν δοξασάντων, γραψάντων καὶ τύποις κοινωρησάντων, ὅτι οὐδεὶς τῶν νῦν τὴν Ἑλλάδα οἰκούντων ἀπόγονος τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐστὶν ὑφ' οὗ καὶ εἰς τὴν Λατινίδα φωνὴν μεθερμηνεύεται. Ἀθῆναι 8ον, σ. 112.

(Περὶ Ἀλβανῶν καὶ Κουτσοβλάχων πολλά).

*1843 **Μουστοξύδη Ἀνδρ.**, Βίος τῆς δσίας Θεοδώρας (βασιλίσσης ἐν Ἄρτη) ὑπὸ Ἰῶβ (μοναχοῦ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος) 8ον Ἀθῆναι.

(Ἑλληνομν. σ. 41—59).

1844 **Hammer—Purgstall**, Histoire de l'empire Ottoman.

(Ἐκ τῆς ἐν Πέστη β' Γερμανικῆς ἐκδόσεως 1835—1836 Τόμ. 10 μεταφρ. Ἑλληνικὴ ὑπὸ Κροκιδᾶ, Ἀθῆναι 1870—74 μόνον 6 τόμ.).

1844 **Robert, Cyprien**, Les Slaves de Turquie, Paris.

(Τόμ. II σ. 119 ἔ. Περὶ Ἀλβανῶν, -Βιβλ. Βουλῆς).

1844 **Müller, Karl Offried**, Die Doriger. Τόμ. I—III, Breslau 8ον.

1848 **Βρετοῦ, Ἀνδρ. Παπαδοπούλου**, Ἱστορικὴ ἔκθεσις τῶν ἐν τῷ βασιλείῳ τῶν δύο Σικελιῶν Ἀλβανικῶν ἀποικιῶν συνταχθεῖσα.

(Ἱστορία Γεωργίου Καστριώτου κτλ. σ. 165—240).

1850 **Medakovich, Mil.**, Ἱστορία τοῦ Μαυροβουνίου ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τοῦ ἔτους 1830 (Σερβιστί), Semlin.

1850 **Latham, R. G.**, The natural history of the varieties of man, London, 8ον.

(Περὶ Ἀλβανῶν σ. 532 ἔ. Βιβλ. Βουλῆς).

*1851 **Βυζαντίου, Σκαρλάτου**, Περὶ τῶν Κιοπρουλήδων.

(Ἡ Κωνσταντινούπολις ἢ περιγραφὴ τοπογραφικῆ, ἀρχαιολογικῆ καὶ ἱστορικῆ. Τόμ. Α' σ. 274—279. 8ον μέγ. Ἀθῆναι, Ἴδε καὶ Hammer, Histoire de l'empire Ottoman XII σ. 319—322).

1852; *Ami-Boué*, La Turquie de l'Europe.

(Τόμ. IV σ. 120—130. Περὶ Ἀλβανῶν. I. σ. 76 ἐ. περὶ τῆς Μανῆς τοῦ ὁσίου Ναοῦμ καὶ Ἀχρίδος). Paris, δον, Βιβλιοθ. Ἐθνική.

*1852 *Καλλιγᾶ, Γ. Π.*, Περὶ τῶν ἐν Ἐτρούρια Τυρρηνῶν Πελασγῶν ὑπὸ Λεψίου.

(Θέμις τόμ. Ε' σ. 101ἐ, καὶ ἐν «Μελέταις» τόμ. Β' 1899 σ. 164—189. δον Ἀθῆναι, ὑπὸ τοῦ Λεψίου ἐν Λειψία 1842).

1853 *L' Istria*, Ἐφημερίς τῆς παρὰ τὸ Παρένιο Ἱστορίας σ. 225 ἐ.

(Περὶ τῶν αὐτόθι Ἀλβανῶν).

1853 *Andric, Alex.*, Geschichte des Fürstentum Montenegro von der ältesten Zeit bis zum Jahre 1852. Βιέννη.

1854 *Stier, G.*, Die Albanesen in Italien und ihre Litteratur.

(Allgemeine Monatschrift. November σ. 860—872. Braunschweig).

1854 *Marmier, X.*, Lettres sur l' Adriatique et le Monténégro. Paris.

1854 *Bessell, Guil.*, De rebus geticis. Gottingae, 6ον σ. VI, 85.

1854 *Νικολαΐδου λοχαγοῦ*. Περιγραφή καὶ γεωγραφικὸς χάρτης τῆς δούλης Ἑλλάδος. Ἀθῆναι.

1854 *Ραφτάνη Σεργ.*, Ἰωάννου Βηλαρά τὰ ἅπαντα. Ζάκυνθος.

(Β' ἔκδοσις 1861).

1854 *Latham*, Descriptive Ethnology. London.

(Περὶ Ἀλβανῶν. Τόμ. II σ. 21ἐ. δον Βιβλ. Βουλῆς).

1855 *Romanin, S.*, Storia documentata di Venezia. Τόμ. I—IV.

1856 *Vreto, Marino P.*, Les Valaques ou Vlaques du Pindi et les Albanais.

(Mélanges Néohelléniques σ. 21—26. Paris) Ἀθῆναι.

1856 *Biondelli*, Studi linguistici. Milano.

(Ἀκριβῆς καταγραφή τῶν ἐν Ἰταλία Ἀλβανῶν. σ. 56ἐ.)

1856 *Szulc, Cas.*, De origine et sedibus veterum Illyriorum.

(Βιβλ. Ἐθνική. Ἱστορ. *4819m).

*1856 *Σκαθαροῦ, Στεφ. Κων.*, (ἐκδότου). Μαρτύριον τοῦ ἁγίου μάρτυρος

Γεωργίου τοῦ νέου ἐκ κόμης Τζούρχλη Ἐπαρχίας Γρεβενῶν τῶν Ἰωαννίνων κατὰ τὸ ἔτος 1838.

(Νέον Μαρτυρολόγιον κτλ. ἐκδ. Β' Ἀθῆναι 6ον σ. 281—286 καὶ Μέγας Συναξαριστῆς Δουκάκη, Μαρτίου Παράρτ. εἰς τὴν ΙΖ' Ἰαν. σ. 494—501. Περὶ τῆς πατρίδος τοῦ μάρτυρος ἰδ. Ἀραβαντ. Χρονογρ. β' σ. 229—30. Περὶ παρσεκκλησίου καὶ τοῦ τάφου ἐν τῇ Μητροπόλει Ἰωαννίνων, ἰδ. Ν. Ἑλληνομν. Λάμπρου. Τόμ. ΙΑ' σ. 53).

1856 *Vretos, Papadopulos*, La Bulgarie ancienne et moderne.

(Ἐθν. Βιβλ. Ἱστ. 3649m).

1856 *Milakovich, D.*, Ἱστορία τοῦ Μαυροβουνίου. Ζάρα (Σερβιστ).

1856—1857. Περὶ Γεωργίου Σίνα.

(Πανδώρα, Τόμ. Γ' σ. 172—176. 456. Τόμ. Ζ' 241, 4ον Ἀθῆναι).

- *1857 Διαθήκη Μιχαὴλ Τσοίτσα, Ἀθήναι 8ον σ. 31.
- 1857 *Crispi, M.*, Ἄσματα Ἀλβανικὰ τῆς Σικελίας.
(Vigos. «Συλλογὴ Σικελικῶν ἐθνικῶν ἄσμάτων» Κατάνια).
- 1857 *Mathieu, Henri*, La Turquie et les différents peuples.
Paris 8ον.
(σ. 20 ἐ. ὑποστηρίζει, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι τῆς Ἡπείρου καὶ Ἀλβανίας κατήγοντο ἐκ τῶν Ἀλβανῶν τοῦ Καυκάσου Βιβλ. Βουλῆς).
- *1858 *Βηλαρά, Ἴω.*, Ἡ ἐν Ἰωαννίνοις περὶ τὸ 1803 ἀεροστατικὴ σφαῖρα,
ποίημα ἀνέκδοτον.
(Ὁ ἐραμιστῆς, σύγγραμμα Περιοδ. Τόμ. Α' σ. 540—544, 8ον Κέρκυρα.
- *1858 *Δαζαρά, Π.*, Βίος Πύρρου, βασιλέως τῆς Ἡπείρου (κατὰ Πλούταρχον).
(Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 381—388. 441—449. 532—540).
- 1858 *Giseke*, Thrakisch—Pelasgische Stämme.
(Βιβλ. Ἐθνικὴ Ἱστ. 1799^m).
- 1858 *Δεσιούνη, Γαβρ.*, Ἱστορικὸν Κομνηνοῦ μοναχοῦ καὶ Πρόκλου μοναχοῦ περὶ διαφορῶν Δεσποτῶν τῆς Ἡπείρου. Πετροῦπολις.
(Μετὰ Ῥωσ. μεταφρ. καὶ σχολίων. Ἐκ τοῦ «Ἑλληνομνήμονος» ἰδ. ἀνωτ. 1831).
- *1858 *Ἀθανασιάδου, Σπυρ.*, Βίος Νεοφύτου Δούκα.
(Ἐφημερὶς τῶν Φιλομαθῶν Ἔτ. Γ' σ. 589—596. 4ον Ἀθήναι καὶ εἰς ἰδιαίτερον φυλλάδιον, τῷ 1866).
- *1858 [*Βρειτοῦ Παπαδοπούλου Α. Ι.*], Ἱστορία Γεωργίου τοῦ Καστριώτου τοῦ μετονομασθέντος Σκενδέρβηη πρίγκιπος τῆς Ἀλβανίας, ἐκδοθεῖσα δαπάνῃ Ἴω. Π. Ἀνεξαρθήτου. Τόμ. Α—Β', Ἀθήναι, 8ον, σ. 99, δ', 98.
(Ἡ ἐκδοσις αὕτη εἶναι ἀκριβῆς ἀνατύπωσις τῆς ἐν ἔτει 1848 ἐκδόσεως τοῦ Γκαρπολά παραλειφθέντων τῶν τε προλεγόμενων καὶ τῶν ἐν τέλει σημειώσεων, πρὸς δὲ καὶ τῆς ἐν τέλει προσθήκης περὶ τῶν ἐν Σικελίᾳ ἀποικιῶν. Ἴδ. Legrand ἀρ. 211 καὶ ὅσα λέγει ἐκεῖ περὶ τῆς μεταφράσεως).
- *1858 *Πάλλη, Ἀλεξ.*, Μελέται ἐπὶ τῆς ἀρχαίας χωρογραφίας καὶ ἱστορίας τῆς Ἡπείρου. Ἀθήναι, 8ον σ. 59 (πρὸς βλ. Βύρχνερ).
(Ἐκ τῆς Πανδώρας Τόμ. Θ' σ. 153—163, 176—185).
- *1859 *Βαλαωρίτου, Ἀριστοτ.*, Ἡ κυρᾶ Φροσύνη, Ποίημα εἰς τέσσαρα ἄσματα διηρημένον. . . καὶ τὸ Σήμαντρον. Κέρκυρα, 8ον, σ. κβ', 212.
(Εἰς ἕκαστον ζῶμα ἔπονται σπουδαῖαι περὶ τῶν Ἡπειρωτ. πραγμάτων σημειώσεις, ὧν ἦν βαθὺς μελετητὴς ὁ ποιητὴς, ἐν τέλει δὲ (σ. 183—190): «Ἐπιστολαὶ Ἀλῆ Πασᾶ Τεμπλενλῆ Βεζήρου Ἰωαννίνων». Ἐκ τοῦ χαρτοφυλακίου Λευκάδος»).
- 1859 *Κουπιτώρη, Π.*, Ὑδρας ἀρχαιολογικά.
(Ἐφημ. τῶν Φιλομ Ζ' σ. 1071—76· 1138. 4ον, Ἀθήναι. Ἴδε καὶ τόμ. Δ' (Περιοδ. Β') σ. 305—309. 8ον, τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν τῆς Ὑδρας μέχρι τῶν Τρωϊκῶν. Ἐκ τῶν δημοσιευμάτων τούτων τοῦ Κουπιτώρη συνήφθη ἀγὼν δημοσιογραφικός, εἰς ὃν παρετάχθησαν ὁ Διομήδης Κυριακός, ὁ Ἀθαν. Πετρίδης καὶ ἄλλοι καὶ

ὑπὸ τούτων διεφωτίσθησαν ἀρκούντως ἢ τε προέλευσις τῶν κατοίκων Ὑδρας καὶ Σπετσῶν καὶ ἄλλα συναφῆ ζητήματα).

1859—1861. *Φιλήμονος Ἴω.*, Δοκίμιον ἱστορικὸν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἀθῆναι 8ον.

(Τομ. β' σ. 404—420: Περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους τῆς καταστροφῆς τοῦ Τεπελενλῆ).

1859 *Γηλφερδίνγγ*, Περὶ Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης καὶ Παλαιᾶς Σερβίας. Πετρούπολις.

(Ῥωσιστί).

1859 Περὶ Μοσχοπόλεως.

(Πανδώρα. Τομ. Θ' σ. 44έ. 4ον Ἀθῆναι)

1860 *Κριεζῆ*, Ἀντ. Δ., Συνοπτικὴ ἱστορία τῆς νήσου Ὑδρας πρὸ τῆς Ἑλλ. ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Πάτραι, 8ον σ. 237.

*1860 Ἄβελ, Ὁθωνος, Ἡ μέχρι Φιλίππου ἀρχαία ἱστορία τῆς Μακεδονίας, μεταφρασθεῖσα δὲ ὑπὸ Μαργ. Δήμιτσα. Λειψία, 8ον σ. XX, 316.

(Αἱ Πελασγικαὶ φυλαὶ σ. 29—48. Οἱ Ἰλλυριοὶ καὶ Ἑπειῶται σ. 97—105).

1860 Περὶ Ἑπείρου.

(Πανδώρα. Τόν. Θ' σ. 498έ. Τομ. Γ' σ. 518έ. 4ον Ἀθῆναι)

1860 Περὶ τῶν πόλεων Ἰουστινιανῶν καὶ τῆς πατρίδος τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος.

(Πανδώρα. Τομ. Γ' σ. 1έ. 84έ. 4ον Ἀθῆναι).

*1860, 1867, 1866. Εἰς τῶν συνδρομητῶν. Περὶ Κοριτσᾶς.

(Πανδ. Τόμ. Γ' σ. 69έ. 447έ. (μετὰ λεξιλογίου). Τόμ. ΙΖ' σ. 493έ Τόμ. ΙΗ' σ. 175έ. 318έ. Τόμ. ΙΘ' σ. 136έ. Ἀθῆναι, 4ον).

*1861 Ἀραβαντινοῦ, Σπ., Παροιμιαστῆριον τῆς Ἑπείρου, Ἰωάννινα, 8ον σ. 183.

1861 *Ascoli G. I.*, Studi critici. Milano.

(Τόμ. Α'. Ἑτυμολογία Ἀλβανικῶν λέξεων).

1861 *Kiepert, E.*, Über Herkunft und geographische verbreitung der Pelasger.

(Monatsber. der K. Akad. der Wissenschaften zu Berlin, Juli 25).

1861 Σημειώσεις τινές περὶ τῆς ἐν Μακεδονίᾳ Κοριτσᾶς.

(Πανδώρα Τόμ. ΙΑ' σ. 557 μετὰ λεξιλογίου).

*1861 Ἰστριάδος, Δώρας, Περὶ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ Γυναικῶν, σύγγραμμα τῆς Κομίσσης Δ. Ι., μεταφρασθὲν μὲν ὑπὸ τῆς κ. Αἰμιλίας Σκουζέ, ἐκδοθὲν δὲ ὑπὸ Χρ. Δούκα (οὗ τινος καὶ τὰ προλεγόμενα). Ἀθῆναι, 8ον Τόμ. Α'—Β' σ. κγ', 374, 436.

(Αἱ Ἀλβαναὶ Τόμ. Α' σ. 208—228. Οἱ Χάονες (αἱ Χαόνιδες) σ. 229—252. Οἱ Ἰάπυγες (Λιάπηδες) 253—265).

1861 Ἀναργύρου, Α. Χ., Τὰ Σπετσιωτικά, ἥτοι Συλλογὴ ἱστορικῶν ἐγ-

γράφων καὶ ὑπομνημάτων ἀφορώντων τὰ κατὰ τὴν Ἑλλ. Ἐπανάστασιν τοῦ 1821. Τόμ. Α΄. Ἀθῆναι, 8ον.

(Βιβλιοκρισία, ἐν «Φιλίστορι». Τόμ. Β΄ σ. 360. Ἀθῆναι 1862).

1862 *Delarue, Henri*, Le Monténégro, Paris.

(Συνάπτεται: Carte du Monténégro et des pays adjacents μετὰ καὶ στατιστικῆς τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἀλβανίας κτλ).

1862 *Νικοδήμου*, Ὑπόμνημα περὶ τῆς νήσου Ψαρῶν. Ἀθῆναι, 8ον.

1863 *Βασιάδου, Ἡροκλ.*, Ἰνδοπελασγικὰ μελετήματα.

(Ὁ ἐν Κ)πόλει Ἑλλ. Φιλολ. Σύλλ. Τόμ. Α΄ σ. 67—107. 4ον).

1863 Περὶ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος.

(Πανδώρα. Τόμ. ΙΓ΄ σ. 250 ἔ. Ἀθῆναι 4ον).

1863 *Lombroso, Cesare*, Rivista contemporanea.

(Δεκέμβριος. Πολλὰ περὶ ἠθῶν καὶ ἐθίμων παρ' Ἀλβανοῖς).

1863—1864 *Κουτσονίκα, Δάμπρου*, Ἑλληνικὴ ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Τομ. Α΄ σ. ιδ' 198. Τομ. Β΄ σ. κε' 391, ς' 8ον. Ἀθῆναι.

(Ὁ Α΄ τόμος ὀλόκληρος περιλαμβάνει περὶ Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας προβλ. Βύρχνερ).

1864—1865 *Περβάνογλου, Ἰωάννου*, Ἱστορία τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος συγγραφεῖσα μὲν ὑπὸ Γ. Γ. Γερβίνου, μεταφρασθεῖσα δὲ ἀπὸ τοῦ πρωτοτύπου. Ἀθῆναι 8ον, τόμ. Α΄—Β΄. σ. η' 534, 596.

(Εἶνε ὁ Ε΄ καὶ ς' τόμος τῆς ἑξατόμου Geschichte des Abfalls der Griechen vom türkischen Reich τοῦ Γερβίνου).

1864 *Μιαούλη, Ἀνδρ.*, Ὑπόμνημα περὶ τῆς νήσου Ὑδρας ἀφ' ἧς ἐποχῆς κατωκλήθη μέχρι τοῦ ἔτους 1821 ὑπὸ Ἀντωνίου Μιαούλη μετατυπωθὲν ὑπὸ . . . Ἀθῆναι 8ον σ. 45.

(Τοῦτο συνειργάφη τῷ 1829 καὶ ἐδημοσιεύθη τότε προτροπῇ τοῦ Θαιρσίου, ἡδὴ δὲ ἐπανελήφθη ὑπὸ τοῦ ἐκδότου οὐδὲν σπουδαῖον προστιθεμένου).

1864 *Stangford, Viscountess*, The Eastern shores of the Adriatic in 1863 London.

*1865 *Γούδα Ἀναστ. Ν.*, Ἡ μέλισσα τῶν Ἀθηνῶν, σύγγραμμα περιοδικόν.

(Περιοδ. Β΄ τόμ. 2, 8ον σ. 135: Δημοτικὸν σύστημα ἐν Ζαγορίῳ τῆς Ἠπείρου).

*1865 *Κυριακοῦ, Α. Διομήδους*, Περὶ τῆς ὀνομασίας τῆς νήσου Σπετσῶν, Πετσῶν ἢ Πέτσας.

(Πανδώρα Τόμ. ΙΕ΄ σ. 525—527, 4ον, Ἀθῆναι. Ἰδ. καὶ Σπετσιωτικὰ Ἀναργύρου σ. ρκθ'—ρλδ').

*1865—1866. *Ἀναργύρου, Α. Χ. Α.*, Ἡ νῆσος Ἀλιοῦσα, τό γε νῦν Σπέτσαι ἢ Πέτσαι καλουμένη.

(Πανδώρα τόμ. ΙΕ σ. 565—569 Γ' σ. 1—4. 25—28 4ον Ἀθῆναι. Εἰς μάτην οὐ γλωσσολ. ἀγῶνες καὶ ἡ προσπάθεια τῆς ἐκ τῆς Πιτυούσης παραγωγῆς ἡ συγκριτικῆ Γεωγραφία καὶ ἡ ἱστορία τῆς προελεύσεως τῶν κατοίκων τῶν Σπετσῶν ὀδηγεῖ ἡμᾶς.

κατ' εὐθείαν εἰς Σπέτσιαν τῆς Ἀλβανίας, ἀφ' ἧς καὶ πάντα τὰ τοπωνυμικά ἔφερον ἐν Ἑλλάδι οἱ νέοι κάτοικοι).

1866 *Πετρίδου, Ἀθαν.*, Ἐπιστάσιαι κριτικαὶ εἰς τὰ περὶ Δωδώνης ἀφορῶσαι, Πάτραι, 8ον.

1866 [*Istria, Dora*], Les Albanais des deux côtes de l'Adriatique.

(Revue des deux mondes, 15 Μαΐου. Μετεφράσθη εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐν τῇ «Ἀλβανικῇ Μελίσση» τοῦ Ε. Μίτκου, Ἀλεξάνδρεια 1878. Εἰς τὴν Ἀλβανικὴν ὑπὸ τοῦ Καμάρδα καὶ ἐξεδόθη ἐν Λιβόρνῳ τῷ 1867).

*1866 *Χασιώτου Γ. Χρ.*, Συλλογὴ τῶν παρὰ τοῖς Ἑπειρώταις παραμυθιῶν. (Χρυσάλλις Ἔτ. Δ' σ. 440—443).

1866 *Λυκούργου, Ἀλεξ. καὶ Κοκκίνου, Ἐμμ.*, Λόγοι ἐπιτάφιοι εἰς τὸν ἀοίδιμον Μιχ. Ποτλῆν (Ἀχριδηνόν) ἐκφωνηθέντες Ἀθήνησι τῇ α' Δεκ. 183 ἐν τῷ ἱερῷ Ναῷ τῆς Ζωοδ. Πηγῆς, τελουμένου τοῦ μνημοσύνου. Ἀθήναι 8ον.

*1866 *Curtius, G.*, Grundzüge der griechischen Etymologie Leipzig, β' ἔκδ. 8ον σ. XX, 731.

(Οὗτος ὁ διαπρεπὴς γλωσσολόγος θεωρεῖ τὴν Ἀλβανικὴν συγγενεστάτην τῇ Ἑλληνικῇ καὶ ἐν τῇ ἐτυμολογίᾳ τῶν Ἑλλ. λέξεων παρατίθησι καὶ τῆς Ἀλβανικῆς τὰς ὁμορρίζους. Ἰδ. σ. 408, 153, 177 κτλ.).

1866 *Ἰστριάδος, Δώρας*, Ἡ Ἀλβανικὴ ἔθνοτης.

(Κλειῶ ἀρ. 257—258 Λειψία. Μετάφρασις ἐκ τῆς Revue des deux mondes ἰδ. Legrand ἀρ. 273).

1866 *Μπιτζη, Ἀναστ. Κ.*, Βίος τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ἐκ Τεπελενίου τῆς Ἑπείρου Ἀσλάν ἢ Λέοντος τῆς Ἑπείρου ὑπὸ Π. Α. Δαβενπόρτ, μεταφρασθεὶς ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τῆς ἤδη καταργηθείσης ἐν Ἀργοστολίῳ Ἀγγλικῆς Σχολῆς καὶ ἐκδοθεὶς ὑπὸ Κων. Γ. Φιλιππίδου καὶ Θεοδ. Γ. Πεφάνη. Τόμ. Α' Κεφαλληνία. Τυπογρ. «Ἡ Κεφαλληνία». (Ἐξεδόθη μέρος μόνον τοῦ ὅλου ἰδ. ἀνωτ. 1823).

*1866 *Σάθα, Κων.*, Περιγραφή τῆς ἐπιθαλασίου Ἑλλάδος κατὰ τὸν Μεσαίωνα (ΙΕ' αἰών).

(Χρυσάλλις Τόμ. Δ' σ. 331—335. Ἀνατύπωσις τῶν περὶ Ἑλλάδος κεφαλαίων τοῦ σπανιωτάτου «Πορτολάνου» ἐκδοθέντος τῷ 1559 ὑπὸ τοῦ ἐκ Πάργας Δημ. Τάγια. «Τὸ Δουράτζο κεφάλαιον οβ» Περιγραφή τῆς τε Ἀλβανικῆς καὶ ἐφεξῆς Ἑπειρωτικῆς παραλίας μέτροι Πρεβέζης).

*1866 *Ἀθανασιάδου, Σπυρ.*, Βίος Νεοφύτου Δούκα.

(Τὸ βιβλίον ἔχει πολυμερῆ τίτλον, αἵτε διάφορα περιέχον· ἐξεδόθη ἐν Πάτραις εἰς 8ον ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ τοῦ Δούκα, ὃν βιογραφεῖ (σ. 26—50)· ἐπὶ ταύτης καὶ τῆς παρὰ Γούδα βιογραφίας ἐφιλοτέχνησεν ὁ Λαμπρίδης τὰ ἐν «Ζαγοριακοῖς» σ. 262 ἐ. περὶ τοῦ Δούκα ἰδ. ἀνωτ. 1858).

*1866 *Καρμίτση, Χαρ.*, Ἀχριδηνοῦ. Μακεδονικά.

(Χρυσάλλ. Δ' σ. 381, 569. Λαμπρὰ περιγραφή τῆς Ἀχρίδος).

1866—1867 *Κ. Δ.*, Στατιστικὴ τῆς Ἀλβανίας.

- (Ὁνήσανδρος, Τόμ. Ε' σ. 104—110. Γ' σ. 95—101. 145—157. 193—202. 233—240. 281—292 εἰς τὸ τελευταῖα ἄρθρα περὶ Ἡπείρου· πρβλ. Βύργχερ).
- 1867 *Roujade, Eug.*, Chrétiens et Turcs (ἔκδ. γ'). Paris.
(Περὶ Ἀλβανῶν σ. 89 ἔ. Βιβλ. Βουλῆς).
- 1867 *Παπαδοπούλου, Γ. Γ.*, Βιογραφία Δώρας Ἰστριάδος
(Ἐθν. Ἡμερολ. Βρεστοῦ σ. 335—374 (μετὰ εἰκόνας) Ἀθῆναι, 8ον.
- 1867 *Les écrivains Albanais de l' Italie méridionale.*
(Indépendance hellénique. Ἀθῆναι).
- 1867 *Rada, Girolamo de, Dora d'Istria gli scrittori albanese dell Italia meridionale.* Palermo.
- *1867 Ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων ἐν τῇ Ἀνατολῇ.
(Χρυσ. Δ' σ. 579 ἔ. Περὶ σχολείων Ἰωαννίνων. 4ον Ἀθῆναι).
- *1867 *Παπαρηγοπούλου, Κωνστ.*, Γεώργιος Καραϊσκάκης κατὰ τοὺς προτέρους βιογράφους, τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα καὶ ἄλλας ἀξιοπίστους εἰδήσεις. Ἀθῆναι, 8ον σ. 152.
- *1867 *Παρανίκα, Μαθθ.*, Σχεδιάσμα περὶ τῆς ἐν τῷ Ἑλλ. ἔθνει καταστάσεως τῶν γραμμάτων ἀπὸ ἀλώσεως τῆς Κ)πόλεως μέχρι τῶν χρόνων τῆς ἐνεστῶσης ἑκατονταετηρίδος. Κ)πολις 8ον σ. η' 216.
(Περὶ τῶν σχολῶν τῆς Ἡπείρου καὶ Ἀλβανίας σ. 61—81).
- 1867 *Οἰκονομίδου, Ἰω. Α.*, Παρατηρήσεις περὶ τοῦ Πάτερ ἡμῶν (εἰς τὴν Ἀλβανικὴν) τοῦ κ. Κουπιτώρη.
(Ἐφημ. τῶν Φιλομ. Ἔτ. ΙΕ' ἀρ. 644. Ἀθῆναι, 4ον).
- 1867 *Mendelssohn, Bartholdy K*, Ali Pascha von Janina. Ein Beitrag zur Geschichte der Orientalischen Frage.
(historisches Taschenbuch herausg. von Raumer. IV Folge. Ἔτ. 8ον, σ. 87—176, 8ον Βιβλ. Βουλῆς).
- *1867 Ἀραβαντινοῦ, Π., Περὶ Ἀχρίδος.
(Πανδ. Τόμ. ΙΗ' σ. 310—313. 327—330. 4ον Ἀθῆναι).
- 1868 *Istria, Dora d'*, Vasiliki.
(Salon di Lipsia febr).
- 1868 [*Lampryllos, C*], La séparation des deux éléments chrétiens et musulmans comme la solution la plus honnête et la plus pratique de la question d'Orient. Paris, 8ον.
(Βιβλ. Βουλῆς).
- 1868 *Legean*, Ἡ ἐθνογραφία τῆς Εὐρωπ. Τουρκίας. Πετρούπολις (Γαλλιστί).
- *1868 *Πολυκάρπου, [Νέων Πατρῶν]*, Εἰς Ἀλλῆ πασιᾶν Ἡπειραρχον Τεπελενλῆ λεγόμενον· ποίημα ἠρωϊκόν.
(Ἀττικὸν Ἡμερολ. Ἔτ. Γ' σ. 213, 8ον, Ἀθῆναι).
- *1868 *Κουπιτώρη, Π.*, Περὶ τῆς καταγωγῆς τῆς Ἀλβ. γλώσσης, διατριβή.
(Ἐφημ. Φιλομ. Ἔτ. ΙΖ' σ. 1448, 1449—1454. Ὁ Legrand ἀρ. 377 φρονεῖ, ὅτι

τὰ ἐν ἰδιαιτέρῳ φυλλαδίῳ, ὅπερ οὗτος ἀναγράφει, εἶναι ἀπλῆ ἀνατύπωσις ἐντεῦθεν ἄλλ' οὐχ οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα).

1868 *Πετρίδου, Ἀθαν.*, Περὶ τῆς ὀνομασίας τοῦ Σουλίου.

(Ἀναφέρεται τῷ Περραιβῶ διὰ τὴν ἔτυμολογίαν. Πανδ. Τόμ. ΙΗ' σ. 265—271, 4ον, Ἀθῆναι).

* 1868 *Τοῦ αὐτοῦ*, Σκέψεις τινές ἐπὶ τῶν παρὰ τοῦ κ. Κουπιτώρη γραφομένων περὶ τοῦ Ἀλβ. ἔθνους καὶ τῆς γλώσσης αὐτοῦ.

(Ἐφημ. τῶν Φιλομ. Ἔτ. ΙΖ' σ. 1483—1485. 1505—1510. 1542—1543, 4ον, Ἀθῆναι).

1868 *Wiet, M.*, Itinéraire en Albanie.

(Bulletin de la Société de Géographie, Ἰούλιος).

1868 Βιβλιοκρισία εἰς τὴν Ἱστορίαν τοῦ Σουλίου τοῦ Περραιβοῦ.

(Πανδ. Τόμ. ΙΗ' σ. 471 4ον, Ἀθῆναι).

* 1868 *Δάμπρου, Σπ.*, Ἑπειρώτου, Γεώργιος Ζαλοκώστας. Ἀθῆναι, 12ον σ. 5' 116 (μετ' αὐτογράφου ποιήματος ἐν τέλει).

* 1868 *Σάθα, Κων.*, Νεοελληνικὴ Φιλολογία. Βιογραφίαι τῶν ἐν τοῖς γράμμασι διαλαμπάντων Ἑλλήνων ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς Βυζ. αὐτοκρατορίας μέχρι τῆς ἑλλ. ἔθνευσεως (1453—1821) Ἀθῆναι, 8ον σ. γ' 761.

* 1868 *Νέμιτσωφ, Γεωργ.*, Ἱστορικὴ ἀνάμνησις τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος καὶ τοῦ Πατριαρχείου Τυρνόβου. Κ/πολις, 8ον.

1868 *Kanitz, F.*, Serbien, historisch—ethnographische Reise-studien. Seipzig.

* 1868 *Δήμιτσα, Μαργ.*, Διορθωτέα τινὰ τῶν περὶ Ἀχρίδος δημοσιευθέντων ἐν Πανδώρα.

(Πανδ. τόμ. ΙΘ' σ. 201—207. 264—270, 4ον, Ἀθῆναι).

1868 *Ἀλεξούδη, Ἀνθ.*, Σύντομον ἱστορικὸν περὶ Ἀχρίδος, Κέρκυρα.

1869 Περὶ Ἀλβανῶν.

(Κλειώ, Λειψία, 4ον).

* 1869 [*Βρετοῦ, I. A.*], Ἀλῆ Πασᾶς ὁ Τεπελενλῆς.

(Λεξικὸν Ἱστορ. καὶ Γεωγραφίας ὑπὸ Σ. Βουτυρᾶ κτλ. Τόμ. Α' σ. 343—347, 8ον Κ/πολις).

* 1869 *Τοῦ αὐτοῦ*, Ἀλβανία καὶ Ἀλβανοὶ (αὐτ. σ. 252—259).

1869 *Dorsa, Vincenzo*, Il vangelo di S. Matteo, tradotto dal testo greco nel dialetto calabroalbanese di Frascineto dal Sig... London.

(Ἐξεδόθη δαπάνη τοῦ πρίγκηπος Βοναπάρτου).

* 1869 Τὰ κατὰ τὰς ἀρχιεπισκοπὰς Ἀχριδῶν καὶ Πεκίου, Κ/πολις, 8ον μέγ. σ. 78.

* 1869 *Κουπιτώρη, Π.*, Ἐλεγχος τῶν παρατηρήσεων τοῦ κ. Ἰω. Α. Οἰκονομίδου.

(Ἐφημ. τῶν Φιλομαθῶν Τόμ. ΙΖ' σ. 1769—1775, 4ον Ἀθῆναι).

- 1869 *Chiara, P.*, L'Albania. Palermo, 8ον.
(Βιβλ. Βουλῆς).
- 1869 *Rüffer, Ed.*, Die Balkanhalbinsel und ihre Völker. Bautzen, 8ον.
(Βιβλ. Βουλῆς).
- * 1869 *Σάθα, Κων.*, Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς. Ἱστορικὸν δοκίμιον περὶ τῆς πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ Ὀθωμ. ζυγοῦ ἐπαναστάσεως τοῦ Ἑλλ. ἔθνους, 1453—1821, Ἀθήναι, 8ον, σ. β', 666.
(Ἰδ. σ. 128—155. Ἐπανάστασις ἐν Ἑπείρῳ διὰ τὸ παιδομάζωμα τῷ 1565 καὶ ἐκστρατεία τῶν Χειμαριωτῶν, σ. 178 ἔ. ἑτέρα ἐπανάστασις τῶν Χειμαρ. τῷ 1585 σ. 491. Προκήρυξις τοῦ Ὀρλώφ πρὸς τοὺς Χειμαριώτας, σ. 570 ἔ. Ὁ Ναπολεὼν διεγείρει τὸν Ἀλῆ Πασᾶν κατὰ τῆς Πύλης).
- 1869 *Istria, Dora d'*, Vasiliki.
(Courrier d' Athènes. 10 Φεβρ. 2 Μαρτ. 3).
- * 1869 *Π. Θ.*, Μονογραφία περὶ Βλάχων ἢ Κουτσοβλάχων.
(Πανδ. τόμ. ΙΘ' σ. 441—445. τόμ. Κ' σ. 11· 15, 41—45. Πίνακες στατιστικῆς τοῦ πληθυσμοῦ σ. 94—96, 110—112. Παραοράματα σ. 264. 4ον, Ἀθήναι).
- * 1869 *Ζώη, Κωνσταντίνου*, Καπλάναι.
(Μέντωρ. Ἔτ. Α' σ. 473—478. 8ον Σμύρνη).
- * 1869 *Ζωσιμάδαι*.
(Αὐτ. σ. 304—307. 339—343).
- 1869 *Δρίνωφ, Μ.*, Ἱστορικαὶ μελέται ἐπὶ τῆς Βουλγαρικῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς μέχρι τοῦ 1869. (βουλγαριστί).
(Ὁ συγγραφεὺς, καθηγητὴς τὸ ἀ' ἐν Φιλιππουπόλει, εἶτα ἐν τῷ Βουλγαρ. Γυμνασίῳ Θ. νίκης, εἶναι ἐνήμερος τοῦ θέματος καὶ λίαν γνωστὸς καὶ ἐξ ἄλλων συγγραφῶν γράφει πολλὰ περὶ Ἀχρίδος).
- 1869 *Jordanes* (ἢ *Jornandes*), De Getarum sive Gotharum origine et rebus gestis.
- * 1869 *Θεσπρωτοῦ, Π.*, (=Π. Ἀραβαντινοῦ). Περὶ Κοριτσᾶς.
(Πανδ. τόμ. ΙΘ' σ. 195—198, 250—253. 4ον Ἀθήναι).
- 1869 *Tozer, H. M.*, Researches in the highlands of Turkey, including visits to the Mirdite Albanians. Τόμ. I-II, London, (πρβλ. Βύρηνερ).
- 1870 *Montalto, Francesco Rossida*, Il vangelo di S. Matteo tradotto dalla volgata nel dialetto albanese ghego scutarino. London.
(Ἐξεδόθη δαπάνῃ τοῦ πρίγκηπος Βοναπάρτου).
- 1870 *Kanitz, F.*, Die Ethnologie der Balkanländer. Berlin.
- * 1870 *Δαμπρίδου, Ἰω.*, Ἱστορία Πρελούμπου καὶ ἄλλων διαφόρων Δεσποτῶν τῶν Ἰωαννίνων ἀπὸ τῆς ἀλώσεως αὐτῶν παρὰ τῶν Σέρβων ἕως τῆς παραδόσεως εἰς τοὺς Τούρκους.
(Ζαγοριακὰ κτλ. σ. 281—303. Παρέλαβε ταῦτα ὁ Δαμπρίδης, ἐκ τῆς «Βυζαντίδος»

[τοῦ Κρουσίου] ὑπὸ τοῦ Bekker ἐκδοθείσης [Βόνη, 1849 σ. 209 ἔ. ὑπὸ τὸν τίτλον : *Historia Politica et Patriarchica O/roleos. Epirotica*]).

*1870 *Τοῦ αὐτοῦ*, Σύνοψις ἱστορίας τῶν Ὀθωμανῶν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς αὐτῶν ἕως τῆς βασιλείας τοῦ Μουράτ, ἐν ἣ καὶ ἡ τῶν Ἰωαννίνων παράδοσις, καὶ ἐτέρων ἱστοριῶν.
(Ζαγοριακά σ. 303--307).

*1870 *Τοῦ αὐτοῦ*, «Χρονικόν» τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀλώσεως τῶν Ἰωαννίνων, Ἄρτης καὶ ἄλλων μερῶν.
(Ζαγοριακά σ. 311--317).

1870 *Sprata, Guiseppe*, Studi ethnologici. Palermo.

(Περὶ τοῦ χρόνου τῆς εἰς Ἰταλίαν μεταναστεύσεως τῶν Ἀλβανῶν).

*1870 *Κουπιώρη, Π.*, Ἐλεγχος τῶν Ἀθαν. Πετρίδου σκέψεων.
(Ἐφημ. τῶν Φιλομ. Ἔτ. ΙΗ' σ. 2045--2048, 2050--2052. 4ον, Ἀθήναι).

*1870 *Ἀφθονίδου, Γερμανοῦ*. ἀρχιμ., Ἀθανασίου Κομνηνοῦ Ὑψηλάντων ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν τῶν εἰς δώδεκα βιβλία. Τὰ μετὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν. Κ/πολις 8 μέγ. σ. λα' 838.
(Παράρτ. μερ. ΙΑ' σ. 776. Ἀρβανίται οἱ ὑπὸ τῇ Ὀθωμ. βασιλείᾳ).

*1870 *Δαμπρίδου, Ἰω.*, (Ἀνεπίγραφος διήγησις περὶ πόλεων τινῶν τῆς Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας καὶ ἰδίως τῆς Δρυϊνουπόλεως ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, λίαν περιεργος).
(Ζαγοριακά σ. 318--329).

*1870 *Γούδα, Ἀναστ. Ν.*, Σαμουήλ ἡ «τελευταία κρίσις».
(Βίοι παράλληλοι κτλ. Τόμ. Β' Παιδεία. σ. 205--231, 8ον, Ἀθήναι).

*1870 *Τοῦ αὐτοῦ*, Λάμπρος Φωτιάδης.
(Αὐτ. σ. 233--253).

*1870 *Τοῦ αὐτοῦ*, Ἀθανάσιος Ψαλλίδας.
(Αὐτ. σ. 285--303).

*1870 *Τοῦ αὐτοῦ*, Γεώργιος Γεννάδιος.
(Αὐτ. σ. 309--338).

*1870 *Τοῦ αὐτοῦ*, Ἀπόστολος Ἀρσάκης.
(Αὐτ. 388--422).

*1870 *Τοῦ αὐτοῦ*, Βίοι παράλληλοι κτλ. Τόμ. Γ'. Πλοῦτος ἡ ἐμπόριον.
8ον Ἀθήναι σ. πζ'. 368.

(Ὀλόκληρον σχεδὸν τὸν τόμον τοῦτον περιλαμβάνουσι οἱ Ζωσιμάδαί, Ριζάρσι, Ζάπται μετὰ τῶν ἄλλων συμπατριωτῶν).

*1871 *Γούδα, Ἀναστ. Ν.*, Γεώργιος Σίνας.
(Βίοι παράλληλοι κτλ. Τόμ. Δ' σ. 1--51, 8ον, Ἀθήναι).

*1871 *Τοῦ αὐτοῦ*, Γεώργιος Χατζῆ Κώστας.
(Αὐτ. σ. 93--120).

*1871 *Τοῦ αὐτοῦ*, Μιχαὴλ Τοσίτζας καὶ ἀδελφοί.
(Αὐτ. σ. 147--186).

1871 *Μέντορος*, Τόμ. Γ'. 4ον Σμύρνη.
(Δώρα Ἱστορίας σ. 6--10 μετ' εἰκόνας).

- * 1871 [*Βρετοῦ, I. A.*], Ζωσιμάδαι.
(Λεξικὸν Ἱστορίας καὶ Γεωγραφίας ὑπὸ Σ. Βουτυρᾶ κ.λ.π. Κ/πολις τομ. Β' σ. 1217—1222. 8ον).
- * 1871 *Οἰκονόμου, Κων.*, τοῦ ἐξ *Οἰκονόμων*, Τὰ σωζόμενα φιλολογικὰ συγγράμματα. Ἀθῆναι 8ον Τόμ. Α'.
- (Μετάφρασις τοῦ Γιαφτᾶ, ἦτοι τῆς ἐπιγραφῆς τῆς ἐπιγεγραμμένης εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων, σ. 378—379).
- 1871 *Γολουβίνσκη, Ἐ.*, Ἐπίτομος ἱστορία τῶν Ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν, Βουλγαρίας, Σερβίας καὶ Ρουμανίας. (ῥωσσιστὶ) Μόσχα.
(Περὶ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχειδῶν σ. 123—141).
- * 1871 [*Βρετοῦ, I. A.*], Ἰλλυρία.
(Λεξικὸν Ἱστορ. καὶ Γεωγρ. ὑπὸ Σ. Βουτυρᾶ κλπ. Τόμ. Β' σ. 1481—1483, 8ον. Κ/πολις λαμπρὸν ἄρθρον εἰς συμπλήρωσιν τοῦ ἄνωτ. «Ἀλβανία»).
- 1871 *Rösler*, Romänische Studien. Leipzig. 8ον.
(Κλασσικὸν ἔργον περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Ρωμούνων, σ. 136 ἔ. Περὶ τῆς ἑδρας τῶν Βλάχων ἐν Ἑλλάδι, Μακεδονίᾳ, Ἠπειρῷ καὶ Ἀλβανίᾳ. Βιβλ. Ἐθνικῆ).
- * 1871 *Πετρίδη, Ἀθαν.*, Ἀπάντησις πρὸς τὸν ἔλεγχον τοῦ κ. Κουπιτώρη.
(Ἐφημ. τῶν Φιλομ. Ἔτ. ΙΘ' σ. 2324—2327. 2330—2335. 4ον, Ἀθῆναι).
- * 1871 [*Βρετοῦ, I. A.*], Ἰωάννινα.
(Λεξικὸν Ἱστορίας καὶ Γεωγραφίας ὑπὸ Σ. Βουτυρᾶ κ.λ.π. Τόμ. Β' σ. 1708—1721. 8ον Κ/πολις).
- 1871 *Δήμιτσα, Μαργ.*, Περὶ Δερριόπου. (Ἐπιγραφικὰ).
(Πανδ. τόμ. ΚΒ' σ. 265—273, 4ον Ἀθῆναι Πρβλ. Βόρχνερ).
- * 1871 *Dethier*, Περὶ τῆς πόλεως καὶ τοῦ ἔθνους τῶν Δερριόπων, κατὰ μετάφρασιν Τιμολ. Κ. Καραθεοδωρῆ.
(Ἑλλ. Φιολ. Σύλλ. Τομ. Δ' σ. 89—104 καὶ 221 4ον Κ/πολις Πρβλ. Βόρχνερ).
- * 1872 *Γούδα, Ἀναστ. Ν.*, Νικόλαος Σκουφᾶς.
(Βίοι παράλληλοι τόμ. Ε' σ. 1—19 8ον Ἀθῆναι).
- * 1872 *Τοῦ αὐτοῦ*, Ἀθανάσιος Τσακάλωφ.
(Αὐτ. σ. 21—42).
- 1872 *Figuiet, H.*, Les races humaines. Paris.
(Θεωρεῖ τοὺς Ἀλβανοὺς συγγενεῖς τοῖς Ἑλλησιν. σ. 155 ἔ.).
- * 1872 *Σάθα, Κων.*, Δημητρίου Προκοπίου (Μοσχοπολίτου), Ἐπιτετημένη ἀπαρίθμησις τῶν κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα λογίων Γραικῶν καὶ περὶ τινων ἐν τῷ νῦν αἰῶνι ἀνθούτων (τῷ 1721).
(Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη τόμ. Γ' σ. 480—503. Βενετία, 8ον, ἀνατύπ. ἐκ τοῦ Bibliotheca Graeca τοῦ Φαβρικίου).
- * 1872 *Παπαρρηγοπούλου, Μιχ.*, Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀλώσεως τῆς Κ/πόλεως ἐν ἔτει 1453 μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, συγγραφείσα ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας Μενδελωῶνος Βαρθόλδου καὶ μεταγλωττισθεῖσα ἐκ τῆς Γερμανικῆς. Μέρ. Α' μέχρι τῆς ναυμαχίας τοῦ Ναυαρίνου. Ἀθῆναι 8ον σ. ι' 706.

- (Τὸ β' βιβλίον σ. 93—220 ἀφορᾷ τὸν Ἀλῆ Πασᾶ καὶ τὴν Ἑπείρον).
- 1872 *Hellward*, Die Ethnologie der Balkanländer. München.
- 1872 *Synvet, A.*, Traité de géographie générale de l'empire Ottoman. C/ple, 8ον.
(Περὶ Ἀλβανίας σ. 38 ἐ.)
- 1873 *Γ. Μ. Κ.*, Γεώργιος Ἀβέρωφ ὁ ἐκ Μετσόβου.
(Νεολόγος ἀρ. 1333. Κ/πολις).
- 1873 *Μέντορος*, Τόμ. Δ'. Σμύρνη 4ον.
(Γεώργιος Ἀβέρωφ σ. 327—329, 344—346).
- 1873 [*Βουτυρᾶ, Σ.*], Κωνσταντῖνος Ἀσώπιος.
(Νεολόγος ἀρ. 1171 Κ/πολις).
- 1873 *Μέντορος*, Τόμ. Δ'. Σμύρνη, 4ον.
(Κωνσταντῖνος Ἀσώπιος [μετὰ εἰκόνας] σ. 227—230).
- 1873 *Μέντορος*, Τόμ. Ε'. Σμύρνη, 4ον.
(Γεώργιος Γεννάδιος σ. 267—271 μετὰ εἰκόνας).
- * 1873 *Ζωχιού, Γ.*, Κωνσταντῖνος Ἀσώπιος (μετὰ εἰκόνας).
(Ἀττικὸν Ἡμερολόγ. Ἔτ. Β'. σ. 428—437. Ἀθήναι, 16ον).
- * 1873 *Ζαλοκώστα, Εὐγενίου Γ.*, Γεωργίου Ζαλοκώστα τὰ ἅπαντα. ἔκδ. β'. Ἀθήναι, 8ον σ. 432.
(Προτάσσεται «ἐπικήδειος λόγος εἰς—ἐκφωνηθεὶς ὑπὸ Γ. Παράσχου» σ. 9—15 καὶ «Βιογραφία—ὑπὸ Σ. Δ. Χατζίσκου» σ. 17—21).
- 1873 *L'Europe orientale, son état present, sa reorganisation, avec deux tableaux ethnographiques et politiques, et une carte. Tchèques, Polonais, Madyars, Slovènes—Croates, Serbes, Roumains, Bulgares, Albanais, Hellènes.* Paris, 8ον.
(Βιβλ. Βουλῆς).
- * 1874 *Βασιάδης, Ἡροκλῆ κλπ.*, Ἐκθεσις τῆς φιλολ. ἐπιτροπῆς ἐπὶ τοῦ περὶ συλλογῆς ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ Ζωγραφείου διαγωνίσματος.
(Ἑλλ. Φιλολ. Σύλλ. Τόμ. Ζ σ. 220—233, 4ον, Κ/πολις).
- * 1874 *Γούδα Ἀναστ. Ν.*, Ἰωάννης Κωλέττης.
(Βίοι παράλληλοι κτλ. Τόμ. Πολιτικοὶ ἄνδρες σ. 243—288. 8ον, Ἀθήναι).
- * 1874 *Τοῦ αὐτοῦ*, Ἀλέξιος Νοῦτσος [ἢ Γιαννοῦτσος].
(Ἀἴτ. σ. 379—404).
- 1874 *Legrand, Émile*, Recueil de chansons populaires grecques Paris.
(Περὶ Ἀλῆ Πασᾶ σ. 118 ἐ. 8ον Βιβλ. Βουλῆς).
- 1874 *Σωφρονίου. Μητροπολίτου Ἰωαννίνων*, Λόγος ἐπὶ τῇ ἐνάργει τῶν μαθημάτων ἐν τῇ Ἱερατικῇ σχολῇ Ἰωαννίνων.
(Νεολόγος ἀρ. 1669—1670. Κ/πολις).
- 1874 [*Βουτυρᾶ, Σ.*], Ἀπόστολος Ἀρσάκης.
(Νεολόγος ἀρ. 1691. Κ/πολις).

- 1874 Ἄνωνύμου, Ἡπειρος.
(Νεολόγ. ἀρ. 1680, 1702, 1733, 1771. Κ/πολις).
- 1874 Ἄνωνύμου, Ἡ Κόνιτσα.
(Νεολόγ. ἀρ. 1774. Κ/πολις).
- * 1874 *Δήμιτσα, Μαργ. Γ.*, Μακεδονικά. Ἀρχαία γεωγραφία τῆς Μακεδονίας. Μέρ. Β'. Τοπογραφία. Ἀθῆναι, 8ον σ. υζ', 912.
(Κεφ. ΚΒ. «Ἑλληνική ἢ Μακεδονική Ἰλλυρία» σ. 588—818 Περὶ Ἀλβανίας μέχρι καὶ τοῦ Δυρραχίου).
- 1875 «Ἀλῆ Πασσᾶς Τεπελενλῆς».
(Ἐφημερίς ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον ἐκδοθεῖσα εἰς ἀριθμούς τινας. Ἀθῆναι Βιβλ. Βουλῆς).
- 1875—1894 *Reclus, Elisée*, Nouvelle géographie universelle. La terre et les hommes. Paris. Τόμ. I—IX.
(Τόμ. I σ. 192 θεωρεῖ τοὺς Ἀλβανοὺς ὡς τοὺς γνησιωτέρους ἀπογόνους τῶν Πελασγῶν).
- 1875 [*Kamarda, D.*], Tre canzoni popolari albanesi, del Ἑρέρο concernenti l'insurrezione greca (1821—1827). Livorno.
- * 1875 *Heuzeu, L.*, Σύγγραμμα ἱστορικὸν ὡς ἐν σονόψει συντεθέν, δηλοῦν περὶ τῆς Σκήτης, ὅτι τέ ἐστι τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Δοπιάνου καὶ Σταγῶν καὶ πῶς σήμερον λέγεται τοῦ Μετεώρου.
(Annuaire de l'Association κτλ. σ. 231—251 μετὰ γαλλ. μεταφράσ. Paris, 8ον).
- 1875 *Pittré*, Fiabe novelle e racconti popolari siciliani, Palermo.
(Τόμ. IV σ. 285—298. Σικελικά Ἀλβανικά παραμύθια).
- 1875—1879 *Kanitz, F.*, Donau—Bulgarien und der Balkan.
Τόμ. I—III. Leipzig.
- 1875—1894 *Reclus, Elisée*, Nouvelle géographie universelle. La terre et les hommes. Τομ. I—IX, Paris.
(Περὶ Ἑπείρου καὶ Ἀλβανίας ἐν τόμ. I, κεφ. 4, σ. 192 ἔ. προβλ. Βόρηνερ).
- * 1876 *Γούδα, Ἀναστ. Ν.*, Μποτσαράται.
(Βίοι παράλληλοι κτλ. Τόμ. Η' σ. 45—80, 8ον, Ἀθῆναι).
- * 1876 *Τοῦ αὐτοῦ*, Τζαβελάται.
(Αὐτ. σ. 203—236).
- 1876 *Παπαρρηγοπούλου, Κων.*, Βίος τοῦ Σκενδέρβη.
(Ἔστια. Ἔτ. Β' ἀρ. 1. 6ον, Ἀθῆναι. Ὁ μέγας τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος ἱστορικὸς ἀκολουθῶν τῷ Ηορτὶ ἐξῆνεγκεν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τοῦ ἑλληνισμοῦ γνώμην ὑπὲρ τῆς Σλαβικῆς καταγωγῆς τοῦ ἥρωος τῶν Ἀλβανῶν κατ' αὐτοῦ ἐξηγέρθη πρῶτος ὁ πολὺς Δήμιτσας, εἶτα καὶ ἄλλοι πολλοί· καὶ οὕτω ἐγράφησαν πολλὰ περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ Καστριώτου καὶ τῶν Ἀλβανῶν. Ἐνταῦθα ὁ συγγραφεὺς δευτερολογεῖ).
- 1876 *Δήμιτσα, Μαργ.*, Γενεαλογικὸν ζήτημα (περὶ τοῦ Σκενδέρβη).
(Νεολόγ. 15 Φεβρ. Ἀθῆναι).
- 1876 *Πετρίδη, Ἀθαν.*, Ὁ Σκενδέρβης.
(Λαός 28 Φεβρ. Ἀθῆναι).

- 1876 *Παπαρηγοπούλου, Κ.*, Περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ Σκενδέρβη. Ἀπάντησις πρὸς τὸν Πετρίδην.
(Ἐφημερίς 14 Φεβρ. Ἀθῆναι. Ὁ Πετρίδης ἔγραφε πολλάκις).
- 1776 *Πετρίδη, Ἀθαν.*, Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Κ. Παπαρηγόπουλον περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ Γεωργίου Καστριώτου.
(Ἦρα 9 Φεβρ. Ἀθῆναι).
- 1876 *Grosse*, La peninsule Grecoslave.
- 1876 *Jirecêk*, Geschichte der Bulgaren.
- 1876 *De la Grevière J.*, La station du Levant. Paris, Τόμ. I.—II, 8ον.
(Περὶ Ἀλῆ Πασᾶ Τόμ. I σ. 68 καὶ 178. Βιβλ. Βουλῆς).
- 1876 *Evans, A. J.*, Through Bosnia and Herzegovina on foot. London.
- * 1877 *Ἀνωνύμου*, Δωδώνη.
(Παρνασσός Α' σ. 577—580. 8ον, Ἀθῆναι).
- 1877 *Denton*, The Rev. W. Montenegro; its people and their history. London.
- * 1877 *N. I. K.*, Ἱστορία τῶν Βουλγάρων ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως αὐτῶν ἐν Εὐρώπῃ μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν κατακτήσεως. Ἀθῆναι, 8ον σ. ις' 244.
(Ἐγκατάστασις ἐν Ἀχρίδι καὶ εἰσβολὴ εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας καὶ τὴν Ἰλλυρίαν σ. 109 ἔ.).
- 1877 *Gillieron, A.*, Grèce et Turquie. Paris, 8ον.
(Περὶ Ἀλβανῶν σ. 20. Βιβλ. Βουλῆς).
- 1877 *Finlay, G.*, History of Greece. New edition, Oxford, 8ον.
(Τόμ. III σ. 361 περὶ Ἀλβανίας. Βιβλ. Βουλῆς).
- 1877 *Gennadius, Jo.*, The Ethnological Mafort Europeans Turkey. London.
- 1877 *Hertzberg*, Die Entstellung der neu-Griech. Nationalität. (Mittheilungen des Vereins f. Erdkunde zu Halle σ. 68 ἔ.).
- 1877 *Baker, James*, Turkey in Europe. London, 8ον σ. 363.
(Βιβλ. Βουλῆς).
- 1877—1878 *Kiepert, H.*, Lehrbuch der alten geographie. Τεύχ. I—II σ. 224, 320, Berlin.
- (Διεξοδικὴ βιβλιοκρισία ἰδίᾳ ἐπὶ τῶν ἀφορώντων τὴν Μακεδονίαν, Ἑπείρον καὶ Ἀλβανίαν ὑπὸ Μαργ. Δήμιτσα ἐν Νεολόγῳ Κ/πόλεως. Ἔτ. 1880, ἀρ. 3280—3281. 3284—3286, 3289—3291, 3295. Ἡ λαμπρὰ αὕτη πραγματεία ἀποτελεῖ τόμον ὁλόκληρον καὶ καλὸν ἦτο ν' ἀνετυπούτο).
- 1877—1879 *Gorcévic, Sp.*, Der turco—montenegrinischer Krieg. 1876—1878. Βιέννη.
- 1878 *Ζηνοπούλου, Γ.*, Ἡ Ἑλλὰς ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου καὶ ἡ Ἑλλὰς μετὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Συνεδρίου. Δύο ἐπιστολαὶ τῷ κλεινῷ τῆς

Γαλλίας πολίτη Γαμβέττα. Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ μετάφρασις Δ. Κονταρίνη. Ἀθῆναι 8ον.

(Βιβλ. Βουλῆς).

* 1878 Ἀπογραφικά, Περὶ τῶν πληθυσμῶν Ἑπείρου, Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας.

(Παρν. Ἔτ. Β' σ. 224—229 Ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τῶν περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος συζητήσεων ἐν τῷ Βερολ. Συνεδρίῳ ἤρχισε ζωηρὸς δημοσιογραφικὸς ἀγὼν ὑπὲρ τῶν Ἑλληνικῶν δικαίων ἰδίως ἐν Ἑπείρῳ καὶ Μακεδονίᾳ, ἔνθα προσέκρουον ταῦτα ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς τοὺς Ἀλβανούς, οἵτινες τότε ἐξηγέρθησαν διεκδικοῦντες καὶ τὰ Ἰωάννινα καὶ συνήλθον εἰς Πρέβεζαν, ἔνθεν διεμαρτύροντο πρὸς τὰς Δυνάμεις, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς τοὺς Βουλγάρους, οἵτινες στηριζόμενοι εἰς τὴν συνθήκην τοῦ Ἀγ. Στεφάνου ἔφθανον διεκδικοῦντες τὴν Μακεδονίαν ὀλόκληρον. Τὰ γραφέντα κατὰ τὴν περιόδον ταύτην διαφωτίζουσιν ἐπαρκῶς τὸν ἐθνολογικὸν χαρακτῆρα τῶν ἐπιδίκων μερῶν).

1878 Κοντονίκα, Φώτη, Αἰ κατὰ τῆς Ἑπειρωτικῆς ἐπαναστάσεως ἀντενέργειαι. Ἀθῆναι, 8ον.

(Βιβλ. Βουλῆς).

1878 Διπλωματικὰ ἔγγραφα περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος κατατεθέντα ἐν τῇ Βουλῇ τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργοῦ. Ἀθῆναι.

1878 *Hellward, Fr., von-Beck L., C.* Die heutige Turkei Leipzig, 8ον.

(Τόμ. I σ. 335 ἔ. Περὶ Ἀλβανῶν. Βιβλ. Βουλῆς).

1878 Ἡ Δωδώνη καὶ τὰ ἐρεῖπια αὐτῆς.

(Νεολόγ. ἀρ. 2895—2897. Κ/πολις δὲν εἶναι τοῦ Καραπάνου).

1878 *Consul's, Daughter and wife A., (Lady Blunt).* The people of Turkey. Τόμ. I—II. London.

1878 *Haardt,* Die Occupation Bosnien und der Herzegovina. Βιέννη.

1878 *Evans, A. J.,* Illyrians Letters. London.

1878 Μ. Ἑπειρωτικά.

(Νεολόγ. ἀρ. 2737. Κ/πολις).

1878 Ἐξ Ἑπείρου (δεινοπαθήματα).

(Αὐτ. ἀρ. 2771).

1878 Ἀνωνύμου, Ἡ κοιτὶς τοῦ Ἑλληνισμοῦ, Ἑπείρος καὶ Ἀλβανία!!!

(Νεολόγ. ἀρ. 2780—2785. Κ/πολις. Περβλ. Legrand ἀρ. 366. Ἡ πραγματεία εἶναι ἱστορικὴ κατὰ τῆς Ἀλβανικῆς ἐθνότητος).

1878 Ἡ ἐν Ἰωαννίνοις Ἱερατικὴ Σχολή.

(Νεολόγ. ἀρ. 2787. Κ/πολις).

1878 Ἡ Συνθήκη τοῦ Βερολίνου.

(Αὐτ. ἀρ. 2831—2832).

- 1878 Ἡ ἐν τῷ Συνεδρίῳ λύσις τοῦ Ἑλλ. ζητήματος. Πρωτόκολλον ΙΓ' 23/5 Ἰουλίου.
(Αὐτ. ἀρ. 2341).
- 1878 Ὁ τῶν Ἀλβανῶν ὄργανος (κίνημα στρατιωτικόν).
(Αὐτ. ἀρ. 2841).
- 1878 Ὁ Εὐρωπαϊκὸς Τύπος περὶ τοῦ ἑλληνοτουρκικοῦ ζητήματος.
(Αὐτ. ἀρ. 2878 τῶν σπουδαιοτέρων ἐφημερίδων τὰ ἄρθρα).
- 1878 Παπαρρηγοπούλου, Κων., Ὁ ἐθνογραφικὸς χάρτης τοῦ κ. Κήπερτ.
(Αὐτ. ἀρ. 2893).
- 1878 Egger, Αἱ ἱστορικαὶ ἀπαιτήσεις τῆς Ἑλλάδος.
(Ἐκ τῆς γαλλ. «Ἐφημερίδος τῶν συζητήσεων». Αὐτ. ἀρ. 2936).
- 1878 Ἡ Μιρδιτία.
(Αὐτ. ἀρ. 2947).
- 1878 Ὁ Ἀλβανικὸς Σύνδεσμος (τῆς Πρεσρένης).
(Αὐτ. ἀρ. 2885, 2911, 2914, 2951).
- 1878 Ἐπιστολὴ περὶ τοῦ ἐν Ἑπείρῳ Ἑλληνισμοῦ.
(Ἐκ τῶν Τεργεστ. ἐφημερίδων αὐτ. ἀρ. 2963).
- 1878 Κήπερτ, Ἐπιστολὴ περὶ τοῦ ἐν Ἑπείρῳ Ἑλληνισμοῦ.
(Ἐκ τῶν Τεργεστ. ἐφημερίδων. Νεολόγ. ἀρ. 2963. Κ/πολις).
- 1878 Ω. Ἐξ Ἑπείρου.
(Ἐκπαιδευτικά. Αὐτ. ἀρ. 2967).
- 1878 Ζάππα. Κων., Πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν Ὀλυμπίων καὶ τῆς ἐμψυχώσεως τῆς Ἐθνικῆς βιομηχανίας Ἐπιτροπὴν.
(Δωρεὰ πρὸς Ἱδρυσιν Διαγωνίσματος αὐτ. ἀρ. 2969).
- 1878 Οἱ Ἀλβανοί.
(Αὐτ. ἀρ. 2970).
- * 1878 Βαλαωρίτη, Ἀριστ., Βιογραφία τῆς Βασιλικῆς τῶν Ἰωαννίνων.
(Ἔστια ἔτ. 7' σ. 657—658 ἀρ. 146. Ἀθῆναι, βον).
- * 1878 Σινβέτ, Ἀλβανία καὶ Ἀλβανοί.
(Ἐλικωνιάδες Μοῦσαι, ἔτ. Α' σ. 149—151. 207—210, βον, Κ/πολις. Μετὰ στατιστικῆς ὑπὸ τοῦ Γάλλου συγγραφέως ἐκπονηθείσης, ὅστις ἦτο καθηγητὴς τοῦ αὐτοκρ. Λυκείου τῆς Κ/πόλεως).
- 1878 Ὁρλάνδου, Ἀν. Κ., Περὶ τῆς νήσου Πέτσας ἢ Σπετσῶν. Ἀθῆναι βον σ. 96.
- 1878 Jax, Carl, Ethnologische Karte der Europäeschen Türkei etc. Wien βον.
(Γιβλ. Βουλῆς).
- 1878 Ἐμμανουήλ, Ἀναστ. Κ., Καταγωγή, γλῶσσα καὶ ὄνομα τῶν Βλάχων.
(Ἔστια ἀρ. 114, Ἀθῆναι, βον).
- 1878 Πετρίδης, Ἀθαν. Ι., Περὶ Δωδώνης ἀρχαιοτάτης πόλεως τῆς Ἑπείρου.
(Σωτήρ ἔτ. Β' σ. 39—40. 53—57. βον, Ἀθῆναι).

- 1878—1904 *Μολοσσού, Ζώτου Β. Δ.*, Ἑπειρωτικαὶ μελέται. Τόμ. Δ' τεύχ. Α' Β' Γ'. Δρομολόγιον τῆς Ἑλλ. Χερσονήσου ἀρχαιολογικόν, ἱστορικόν, γεωγραφικόν, στρατιωτικόν, στατιστικόν καὶ ἐμπορικόν. Ἑλλάς, Ἑπειρος, Ἀλβανία ὑπο—ἰππότου, περιηγητοῦ κλπ. ἐκ Δροβιανῆς κλπ. Ἀθῆναι 8ον σ. 168, 480.
(Πρβλ. Βύρχνερ).
- 1878—1904. *Ζώτου, Β. Δ. Μολοσσού*, Ἑπειρωτικαὶ μελέται.
(Τομ. Δ' τεύχος α'. Δρομολόγιον τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου [Ἑλλάς. Ἑπειρός Ἀλβανία] ἀρχαιολογικόν, ἱστορικόν, γεωγραφικόν, στρατιωτικόν, στατιστικόν καὶ ἐμπορικόν, ὑπὸ ἰππότου, περιηγητοῦ κλπ. ἐκ Δροβιανῆς τῆς ἐν Ἑπείρῳ Μολοσσίδος Ἀθῆναι. 8ον σ. λβ' 168:
- Τεύχος β'. Ἀθῆναι, 1882, 8ον σ. 160.
Τεύχος γ'. » 1887, » σ. 161—368.
Τεύχος δ'. » 1904, » σ. 369—480.
(Πρβλ. Legrand, Βύρχνερ, Βιζουκίδην).
- 1879 [*Γεωργίου, Ἀντωνίου*], Οἱ Μωαμεθανοὶ Σκιπετᾶραι (=Ἑλληνο-Πελασοῖ) καὶ οἱ Ἕλληνες. Ἀθῆναι.
(Ἑθν. Βιβλιοθ. Ἱστορ. *4636. πρβλ. Legrand ἀρ. 391).
- * 1879 *Παρανίκα, Ματθ.*, Βιβλιογραφικαὶ τινες σημειώσεις περὶ Διονυσίου Παπαρροῖση (ἱερομονάχου ἐκ Μονοδενδρίου).
(Ἑλλην. Φιλ. Σύλλ. Τόμ. ΙΒ' σ. 156—158, 4ον, Κ/πολις).
- * 1879 *Πετρῆ, Ν.*, Περὶ τῆς ἐν Ἰλλυρία Ἀπολλωνίας.
(Ἐφημ. τῶν Φιλομ. Περιόδ. Β' Τόμ. Β'. 310—313. 8ον, Ἀθῆναι).
- 1879 *De Gubernatis*, Περὶ Κουτσοβλάχων.
(Bolletino della Società geografica Italiana. Νοέμβριος).
- * 1879 *Βάμβα, Κ. Χ.*, Ὀλίγα περὶ τῆς Ἀλβανικῆς γλώσσης.
(Παρν. Τόμ. Γ' σ. 286—298, 8ον, Ἀθῆναι)
- 1879 *Γεωργίου, Ἀντ.*, Γεωγραφικά. Πραγματεία περὶ τῶν κατὰ τὴν Ἑπειρον καὶ Θεσσαλίαν νέων τῆς Ἑλλάδος ὄριων. Ἀθῆναι.
(*Ἴδε καὶ «Πολιτικὸν κάτοπτρον» τῶν πολιτικῶν τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι, 1880).
- * 1879 *Πετρίδη, Ἀθαν.*, Τὸ ἐν Ἑπείρῳ στρατόπεδον Πύρρου καὶ ἡ ἐν Ἰλλυρία Φανωτή.
(Ἀττικὸν Ἡμερολ. Ἔτ. ΙΔ' σ. 244—254, 16ον, Ἀθῆναι).
- 1879 *Σοκολῶφ, Μ.*, Ἀρχαία ἱστορία τῆς Βουλγαρίας (Ῥωσιστί).
- 1879 *Κρίνου, Κ.*, Βίος Ἀθανασίου Ψαλλίδα τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων.
(Ἐστία. Τόμ. Ζ'. Ἀθῆναι, 6ον).
- 1879—1884 *Sathas, C.*, Μνημεῖα τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας. Documents ineditis relatifs à l'histoire du moyen âge. Τόμ. I—V, 4ον.
(*Ἴδ. Προλεγόμενα τοῦ I καὶ IV τόμου. ἐνθα ὑποστηρίζει τὴν ἐκξεζητημένην γνώμην, ὅτι οἱ τὴν Πελοπόννησον κατὰ τὸν Μεσαίωνα ἐπιδραμόντες ἦσαν Ἀλβανοὶ καὶ οὐχὶ Σλαῦοι. Προὔκάλεισε δὲ θύελλαν ἡ τοιαύτη γνώμη καὶ ἔγραψαν κατ' αὐτῆς ὁ πολὺς Meyer, ὁ Παναγιωτόπουλος, ὁ Πετρίδης κ. ἄ. ἴδ. κατωτ. 1884 καὶ 1885).

- 1879—1880 Φωνὴ τῆς Ἀλβανίας.
(Ἐφημερίς ἐκδιδομένη ἐν Ἀθήναις ὑπὲρ τῶν Ἀλβανικῶν δικαιωμάτων. 29 Σεπτ. 1879—16 Αὐγ. 1880 ἀρ. 1—39. Βιβλ. Βουλῆς).
- 1880 *Χαμουδοπούλου, Μ. Δ.*, Γεώργιος ὁ Καστριώτης καὶ ἡ ἐν Καστοριά Ἱερατικὴ Σχολή.
(Ἀλήθεια ἔτ. Α' σ. 175—176. Τὸ σιγίλλιον τοῦ Ἀχριδῶν Ζωσιμᾶ περὶ συστάσεως τῆς Σχολῆς· σ. 205-207 δύο γράμματα τοῦ ἱδρυτοῦ Γ. Καστριώτου περὶ τῶν κατὰ τὴν Σχολὴν [τοῦ Οὐγκροβλαχίας Ἀνθίμου ἐπιβεβαιουῦντος] σ. 220—1 ἔτηρον τοῦ αὐτοῦ. 4ον, Κ/πολις).
- 1880 Ὑπόμνημα τῶν Ἀλβανῶν πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Ἑλλήνων Ὁθωνα καὶ τὴν Βουλὴν τῆς Ἑλλάδος ζητούντων νὰ ἐνωθῶσι μετ' αὐτῆς.
(Τὸ ἔγγραφο φέρει τὰς ὑπογραφὰς 5 ἐπαρχικῶν (τῶν προκρίτων δηλ.) καὶ χρονολογ. 1847 Αὐγ. 15. Ἐδημοσιεύθη ἐν «Αἰῶνι» τῶν Ἀθηναίων).
- 1880 Τὸ Ἀλβανικὸν ζήτημα (ἡ ἐν Ἀλβανίᾳ ἐπανάστασις).
(Νεολόγ. ἀρ. 3379, 3386. Κ/πολις).
- 1880 Τὰ Ἑπείρου καὶ Θεσσαλίας σύνορα.
(Αὐτ. ἀρ. 3406).
- 1880 Τὰ πρωτόκολλα τῆς ἐν Βερολίῳ Συνδιασκέψεως 29 Ἰουνίου.
(Αὐτ. ἀρ. 3450).
- 1880 Documenti diplomatici (Libri Verdi). Conferenza di Berlino per la questione turco—ellenica. Legislatura XIV, Sessione 1. N° IV ter.).
- 1880 Documenti diplomatici (Libri Verdi). Affari di Oriente, Parte IV d. Legislatura XIV, Sessione 1. N° IV.
- 1880 Documenti diplomatici (Libri Verdi). Affari di Oriente, Parte VII Legislatura XIV, Sessione 1 N° IV.
- 1880 *Πράντη, Εὐθ. Στ.*, Ἀλβανικὰ παράπονα. Ἀθήναι, 8ον.
(Βιβλ. Βουλῆς).
- 1880 *Diefenbach, Lorenz*, Völkerkunde Osteuropas. Darmstadt. 8ον, Τόμ. I Turkisches Reich. Albanese, Illyrien, Thraker, Griechen, Rümänen.
(Τομ. Α' σ. 25 ἐ. περὶ Ἀλβανίας. Βιβλ. Βουλῆς).
- * 1880 *Hequard*, Δουλκίνιον. Ὑπὸ Ἀντ. Μηλιαράκη.
(Μεταφράσθη ἐκ τῆς «Histoire et description de la haute Albanie... 1859. Ἐστία τόμ. Γ' ἀρ. 246. σ. 587—589 Ἀθήναι, 6ον).
- 1880 *Pic*, Über die Abstammung der Rumänen.
(Ἐθν. Βιβλιοθ. Ἱστορ. 3810).
- * 1880 *Εὐμορφοπούλου, Ἀλεξ.*, Νεόφυτος ὁ Μαυρομμάτης (πρώην Ἀρτης καὶ Ναυπάκτου).
(Ἐταιρία τῶν Μεσαιων. ἐρευνῶν. Δελτίον τῶν ἐργασιῶν τοῦ Α' ἔτους. Τετχ. Α' σ. 65—87 ἰδίως δημοσιεύονται ἐπιστολαὶ ἐκ τῶν ἀρχείων τῆς Λαύρας τοῦ Ἀθῶ, ἐνθα. ἐπάρχει κώδιξ ὁλόκληρος ἐπιστολῶν αὐτοῦ. Ἰδ. Βέην 1924).

- 1880 *Saint-Hilaire de Queux*, Notice sur Léon Melàs.
(Annuaire de l'Association etc. 14e année σ. 321—324, 8ov. Paris).
- 1880 *Thomashek, W.*, Die voroslavische Topographie der Bosna, Herzegovina, Cerna-gora und der angrenzenden Gebiete.
(Mitteilungen der geogr. Gesellschaft, in Wien 23 (N. Forge 13) σ. 497—528. 545—567).
(Εἶναι ὁ περίφημος συγγραφεὺς τοῦ περὶ Θρακῶν ἔργου, ὃ δὲν ἔχω πρόχειρον νὰ ἀναγράψω ἐνταῦθα, καὶ ἐν ᾧ ἀποφαίνεται ὅτι οἱ Ἀλβανοὶ εἶναι Θρακικῆς καταγωγῆς).
- * 1880 *Πασχίδης, Θ. Α.*, Οἱ ἀνατολικοὶ λαοὶ ὡς πρὸς τὸν ἑλληνισμὸν κτλ. Ἐν πόλει τῆς Παλλάδος, 8ov σ. 80.
- 1880 *Κούδης, Π.*, Ἀθανάσιος Ζάππας.
(Μνημόσυνος λόγος Νεολόγ. ἀρ. 3483. Κ/πολις).
- 1880 Μαυροβουνιώτικα καὶ Ἀλβανικά.
(Αὐτ. ἀρ. 3488).
- 1880 *Ζωηροῦ, Ἀ. (Πασά)*, Ἀπὸ Ποιγορίτσας εἰς Θεσσαλονίκην διὰ ξηρᾶς.
(Μετὰ τὴν Βόσνιαν καὶ Ἑρζεγοβίνην καὶ τὸ Μαυροβούνιον ἀρχεται θαυμασιὰ γεωγραφικὴ, ἱστορικὴ κτλ. περιγραφή τῆς Ἀλβανίας καὶ δὴ ἀπὸ τῶν ἀρ. τοῦ «Νεολόγου» 343, 3435—3436, 3438—3439 Σκόδρα. 3440 Λισσός. 3440—3442 ἀρχαὶ ἱστορία τῆς Ἀλβανίας. 3444 νέα ἱστορία. 3445 γλῶσσα. 3451, 3455 φυλαί. 3456 ἦθη καὶ ἔθιμα. 3457, 3461, 3464—3465 Σκενδέρβης 4189 Τύρα. 3494 Δυρράχιον 3501, 3505, 3507 Ἑλβασάν. 3512, 3518, 3523, 3525 Ἀχρίς. 3529 Δασσαρηίτις. Κ/πολις. Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο ἡ ἀνατύπωσις εἰς ἴδιον τόμον τῆς σπουδαίας καὶ σοφῆς ταύτης ἐργασίας τοῦ ὁμογενοῦς Φαναριώτου).
- 1880 *Gerald, Fitz*, Τὸ Ἀλβανικὸν ζήτημα.
(Αἰών, ἀρ. 3267. Ἀθῆναι).
- * 1880 *Μηλιαράκης, Ἀντ.*, Ὑπομνήματα περιγραφικὰ τῶν Κυκλάδων νήσων κατὰ μέρος. Ἄνδρος, Κέως. Ἀθῆναι 8ov σ. ε' 276.
(Περὶ τῶν ἐποικῶν εἰς Ἄνδρον Ἀλβανῶν κεφ. Δ'. σ. 37 ε').
- * 1880 *Ἀριστάρχης, Στ.*, Ἐπιγραφαὶ Ἑλληνικαί, Λατινικαὶ καὶ Σερβικαὶ τῆς ἐπαρχίας Βελεγράδων.
(Ἑλλ. Φιλολ. Σύλλ. Τόμ. ΙΓ' σ. 84—102. Παράρτ. τοῦ ΙΓ' τόμου σ. 49—56. 4ov Κ/πολις).
- * 1880 [*Γλυκᾶ Νικηφόρου*], Ἐράνισμα . . . «Κῶδιξ περιέχων τὰς ἀντιγραφὰς τῶν ἐπιστολῶν, ψηφισμάτων κλ., ὧν ἐπιστέλλει καὶ δέχεται τὸ ἐν Βυζαντίῳ μέγα καὶ κοινὸν τοῦ Γένους Μουσεῖον ἐπὶ τῆς σχολαρχίας τοῦ κ. Δωροθέου Πρωτοῦ 1804» (Περιέχονται καὶ ἄλλα μέχρι τοῦ 1823).
(Ἐπιστολαὶ δωρητήριοι τῶν Ζωσιμάδων, Καπλανῶν καὶ ἄ. Ἑλλ. Φιλολ. Σύλλ. τόμ. ΙΓ' σ. 203—253. 4ov Κ/πολις).
- 1880—1881 Περὶ τοῦ Ἀλβανικοῦ Συνδέσμου τῆς Πρεσβέρνης.
(Αἰών Ἀθηνῶν ἀρ. 3524-3563 Ἀπρίλιος—Ἰούνιος. Ἐκ τῆς Allgemeine Zeitung.

Ἐκτίθεται ὅλη ἡ ζωηρὰ ἀπὸ τοῦ 1876 κίνησις τῶν Ἀλβανῶν πρὸς ἀντίδρασιν κατὰ τοῦ ἀκρωτηριασμοῦ τῆς χώρας).

- * 1881 *Πετρίδου, Ἀθαν.*, Πολιτικὴ Ῥουμάνων παρὰ Βλάχοις.
(Ἀττικὸν Ἡμερολ. ἔτ. 17' σ. 288—298, 16ον, Ἀθῆναι).
- * 1881 *Πουσίου, Θ.*, Συλλογὴ λέξεων, παραμυθίων, ᾠσμάτων κλπ. τοῦ ἐν Ζαγορίῳ τῆς Ἑπείρου Ἑλλην. λαοῦ.
(Ἑλλ. Φιλ. Σύλλ. Τόμ. ΙΔ' σ. 205—277, 4ον, Κωνσταντινούπολις).
- 1881 *Κολοκοτρώνη, Θ., Γενναίου,* Ἡθῆ καὶ ἔθιμα ἀρβανιτοβλάχων.
(Ἑστία ἀρ. 279 καὶ 288, Ἀθῆναι, 6ον).
- 1881 Mémoire des Epirotes et des Thessaliens établis à Athènes en leur propre nom et au nom de leurs compatriotes les chrétiens de l'Épire et de la Thessalie. Athènes, 4ον.
(Βιβλ. Βουλῆς).
- 1881 *Meryer, G.*, Βιβλιογραφία τῆς ἀλβανικῆς γλώσσης μερικῇ.
(Allgemeine Zeitung ἀρ. 148. Μάιος 22. Augsburg' κρίνει ὀπωσοῦν καὶ τὴν ἀξίαν τῶν συγγραφεῶν).
- 1881 *Chassiotis, G.*, L'instruction publique chez les Grecs depuis la prise de Constantinople par les Turcs jusqu'à nos jours, Paris.
- 1881 *Parisi,* Ἡθῆ καὶ ἔθιμα Ἀλβανῶν.
(Rivista europea Τόμ. XXIII σ. 423 ἔ. XXIV σ. 544 ἔ.)
- 1881 *Lenormant, Fr.*, Grèce la grande, Paris Τόμ. I III 1881—1883.
(Περὶ τῆς Μεγ. Ἑλλάδος τῆς Ν. Ἰταλίας. Τὸ περὶ ἐξελληνισμοῦ αὐτῆς κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα κεφάλαιον μετεφράσθη εἰς τὸν Νεολόγον Κωνσταντινουπόλεως 1885, ἀρ. 4915—4918, 4920).
- 1881 *Μίλας, Νικοδήμου,* ἀρχιμανδρίτου, Οἱ τῶν Σλαύων ἀπόστολοι Κύριλλος καὶ Μεθόδιος καὶ ἡ ἀλήθεια τῆς Ὀρθοδοξίας. Ζαδάρα σ. 28, 373, 14.
(Σερβιστί. Ἀνάλυσιν ἰδ. ἐν Ἑκκλ. Ἀληθ. Τόμ. Β'. σ. 765—766).
- 1881 *A. Γ.* Ἀλβανία καὶ Ἀλβανοί.
(Κλειῶ ἀρ. 1064—1069, Λειψία).
- 1881 *Thomaschek, W.*, Zur Kunde der Hämus—Halbinsel.
(Sitzungsber. Wien. Acad. τόμ. 99 σ. 437—507).
- 1881 *Documenti diplomatici (Libri Verdi) Questione turco—ellenica — 1^a Serie. Legislatura XIV. Sessione 1. N° IV quinq.*
- * 1881 *Διαμαντιπούλου, Β.*, Νεοφύτου, [Μητροπολίτου Δέρκων ἔργα τινὰ... δαπάνη τοῦ ἐξοχωτάτου Χρηστάκη ἐφένδη Ζωγράφου. Κ/πολις 8ον σ. με' 334.

(Προτάσσεται ἡ εἰκὼν μετὰ βιογραφίας τοῦ διαπρεποῦς ἀρχιερέως, ὅστις κατήγετο ἐκ Δρομάδων τοῦ Ἀργυροκάστρου).

- * 1882 Βασιλικὴ Τζαβέλλα.
(Ἔστια Τομ ΙΓ' ἀρ. 327. σ. 222—223. 6ον, Ἀθήναι).
- 1882 Παπαμιχαλοπούλου, Κ., Εἰς τὸν Ἀδριωτικὸν κόλπον. Σημειώσεις ταξειδίου.
(Παρν. τόμ. Γ' σ. 305—328, 8ον Ἀθήναι).
- 1882 Μηλοῖτου, Ἰακώβου, Ὀδοιπορικὸν τοῦ 1588.
(Κάτω Ἰταλία, Κύπρος, Ἀλεξάνδρεια, Ἱεροσόλυμα, Ῥόδος, Κρήτη, Σάμος, Κ/πολις, Ἀρχιπέλαγος, Μορέα. Κέρκυρα, Ναύπακτος, Ἀλβανία κλπ.).
(Παρν. Τομ Γ' σ. 632—642. 8ον, Ἀθήναι).
- * 1882 Πολυκάρπου, Ἱερομονάχου, Τὰ Μετέωρα. Ἱστορία. 8ον Ἀθη-
ναί σ. 55).
- * 1882 Γεδεών, Μαν., Ὁ Πατριάρχης Ἰωάσαφ Β' ὁ μεγαλοπρεπής.
(1555—65).
(Ἡμερολόγιον τῆς Ἀνατολῆς, ἔτος Β' σ. 242—265, 8ον, Κωνσταντινούπολις.
Κατήγετο ἀπὸ τὸ Κράσι τοῦ Μαλακασίου).
- 1882 Σπηλιόπουλοι, Ι. καὶ Α., Οἱ πόλεμοι τῶν Σουλιωτῶν κατὰ τοῦ
Ἀλῆ Πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων. Κέρκυρα 8ον.
(Εἶναι μετάφρασις τοῦ ἔργου τοῦ Luigi (Iampolini, ἰδ. Βύγνερ 1827).
- 1882 Ἐνέργειαι τοῦ Βατικανοῦ ἐν τῇ Ἰλλυρικῇ Χερσονήσῳ.
(Ἐκκλ. Ἀλήθ. Τόμ. Β' σ. 12—14, 4ον Κωνσταντινούπολις).
- 1882 Διπλωματικὰ ἔγγραφα ἀφορῶντα εἰς τὸ μεθοριακὸν ζήτημα. Ἀθήναι.
- 1882 *Chiudina P.* Storia del Montenero da' tempi antichi
fino à nostri. Spalato.
- * 1883 Πολίτη, Ν., Βιβλιοκρισία εἰς τὰ Albanesische Märchen τοῦ
G. Meyer.
(Δελτ. Ἰστ. καὶ Ἐθνολ. Ἐταιρ. Τόμ. Α' σ. 167—168).
- 1883 Πολίτη, Ν., Βιβλιοκρισία εἰς τὰ Albanesische Studien τοῦ
G. Meyer. Wien 1883.
(Δελτ. τῆς Ἱστορ. καὶ Ἐθν. Ἐταιρ. Τόμ. Α' σ. 728—731 8ον Ἀθήναι).
- 1883 Meyer, G., Βιβλιοκρισία τῆς «Γραμματικῆς τῆς ἄλβανικῆς γλώσ-
σης ὑπὸ Κ. Χριστοφορίδου. Κ/πολις 1882» καὶ τοῦ ἄλβανικοῦ
ἄλφαβηταρίου ὑπὸ Κουλουριώτου, Ἀθήναι 1882.
(Litterat. Centralblatt ἀρ. 9 .
- 1883 Documenti diplomatici (Libri Verdi), Questione turco - el-
lenica (1882) 1 Serie. Legislatura XV. sessione 1 N° 11 ter.
- 1883 *Pigorini-Beri*, Nuova Antologia. Agost. 15.
(Δημώδη ἄσματα καὶ ἔθιμα τῶν Ἀλβανῶν).
- * 1883 Γεδεών, Μαν., Κλήμης ὁ Ἰωαννίνων.
(Ἐκκλ. Ἀλήθ. ἔτος Δ' σ. 164—166, 4ον Κ/πολις).
- 1883 Erber, La colonia albanese di Borgo. Erizzo. Ragusa.
- 1883 Meyer, G., Die Stelbeng des albanesischen in Kreise der
indogermanischen Sprachen.

- (Bezenbergers Beiträgen zur Kunde der Indogerm. Sprachen. VIII 185 έ.).
- * 1883 **Κ.** Μεσαιωνικὸς βίος.
(Ἔστια τόμ. ΙΕ' σ. 177—186. 321—328. 337—340. 6ον, Ἀθῆναι· πολλά περὶ Ἑπειρωτῶν, Ἀλβανῶν καὶ Πελοποννησίων μισθοφορούντων εἰς τὴν Δύσιν).
- * 1883 **Μάγερ, Γ.**, Ἡ γλῶσσα καὶ ἡ φιλολογία τῶν Ἀλβανῶν.
(Κλειώ. ἀρ. 1127—1128. Δειψία 4ον κατὰ μετάφρ. ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ, ἴδε Legrand ἀρ. 445).
- 1883 **Istria, Dora d'**, Gli albanesi in Rumenia. Storia dei principi Ghika nei secoli XVII—XVIII e XIX su documenti inediti degli archivi di Venezia, Vienna, Parigi, Berlino, Constantinopoli ecc. traduzione del francese di B. Cecchetti, Firenze 8ον σ. XXI 457.
- 1883 Der Aufstand in der Hercegovina und Süd-Bosnien 1881—82, Βιέννη.
- 1883 **Δήμιτσα, Μαργ.**, Ὁ Ἴσθμὸς τῆς Κορίνθου καὶ κριτικὴ ἔθνολογικὴ διατριβὴ περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι Ἀλβανῶν καὶ Σλαύων. Ἀθῆναι 8ον (Βιβλ. Βουλῆς).
- 1884 **Roukis, A.**, Ethnographische und statistische Mitteilungen über Albanien.
(A. Pettermann's Mitteilungen, Ὀκτώβριος).
- * 1884 **Γουναροπούλου, Κ. Α.**, Τὰ κατὰ τὸν Ἄθω καὶ Τένεδον ἐν ἔτει 1807. Στιχούργημα Ἰω. Δ. Ξουρῆ ἐκδιδόμενον ὑπὸ...
(Δελτ. Ἰστ. καὶ Ἐθν. Ἐταιρ. τόμ. Δ' σ. 461—480. 8ον, Ἀθῆναι· εἰς τὴν ναυμαχίαν ταύτην πρωτοστατοῦσιν οἱ Ἀρβανίτες (=Σουλιῶται).
- 1884 **Garlato, A.**, Gustavo Meyer. L' Albania e l' Italia.
(L' Ateneo Veneto τόμ. II σ. 298—312).
- 1884 **Meyer, Gust.**, Zur älteren Geschichte der Albanesen.
(Zeitschrift für Allgemeine Geschichte, Kultur - Litteratur und Kunstgeschichte φυλλ. 9).
- 1884 **Meyer, Gust.**, Βιβλιοκρισία εἰς τὸ «Ἀλβανικὸν ἀλφαβητάριον».
(ἴδ. Legrand ἀρ. 423 ἐνθα ἔλλειπει τὸ : «Κουλουριώτου». Berliner phil. Wochenschrift φύλλ. 31. 32).
- 1884 **Krumbacher, K.**, Βιβλιοκρισία εἰς τὸ αὐτὸ ἀλφαβητάριον.
(Blätter f. d. bayr. Gumnasialschulwesen τόμ. XX φυλλ. 4. 5).
- 1884 **Bonaparte, L. L.**, Albanian in terra d' Otranto.
(Transactions of the Philological Society. London).
- 1884 **Baumann, Osc.**, Über Tuzi nach Scutari.
(Globus φύλλ. 7).
- 1884 **Thomaschek, W.**, Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ Ἀλβανικοῦ ζητήματος.
(Bezenbergers Beiträge τόμ. IX, σ. 95 έ.).
- * 1884 **Δοσίου, Νικολάου**, Εὐριπίδου Ἑκάβη μετὰ ψυχαγωγίας ἐξ ἰδιογράφου Λάμπρου Φωτιάδου. Γαλάζιον ἐκ τοῦ νέου τυπογρ. «Δακία». 8ον σ. λς' 147.

(Προτάσσεται ἡ εἰκὼν τοῦ Φωτιάδου καὶ ἐκτίθενται τὰ κατὰ τὸν βίον αὐτοῦ).

1884 *Μαυρομάτη, Ἐπαμ., Α'.* Τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον τῆς Ἀλβανίας ἔξεταζομένης ἰδίως ὑπὸ γεωγραφικῆν, στατιστικῆν καὶ πολιτικῆν ἔποψιν.

(Ἀκρόπολις ἀρ. 664—666, 669—672, ἐξεδόθη καὶ εἰς ἴδιον φυλλάδιον, 6ον, Ἀθήναι. Ὁ συγγραφεὺς διατελέσας πρῶτος τῆς Ἑλλάδος ἐν Σκόδρα γινώσκει καλῶς τὰ πράγματα).

1884 *Schuster, Mich.,* Der bestimmte Artikel im Rumänischen und im Albanesischen. Hermannstadt 4ον σ. 23.

1884 *Brosteanu, P.,* Die Rumänen in Makedonien, Thrazien Thessalien, Epirus und Griechenland.
(Aus allen Welttheilen φύλλ. 7).

1884 *Κρητικοῦ, Σ.,* Σχέσις τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους πρὸς τὰς Δακορῶμανικὰς ἰδίᾳ φυλάς καὶ ἐπίδρασις τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐπ' αὐτάς. Ἱστορικὴ μελέτη.
(Ἐσπερος φύλλ. 77, 78 4ον Δευτέρα).

1884 *D' Avril, A.,* Les Grecs et le Congrès de Berlin.
(Revue du monde latin Σεπτεμβρ. Paris).

1884 *Miklosich, F.,* Die türkischen Elemente in den süd- und osteuropäischen Sprachen (Griechisch, Albanisch, Rumänisch Bulgarisch, Servisch, Kleinrussisch, Grossrussisch, Polnisch). τεῦχος I. Wien, 4ον σ. 102, (τὸ II τεῦχος ἐξεδόθη τῷ 1885).
(Ἐκ τῆς Denkschriften der K. K. Akademie der Wissenschaften).

1884 *Παναγιωτοπούλου, Σπ. Γ.,* Τίνες ἦλθον κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἐν Ἑλλάδι.

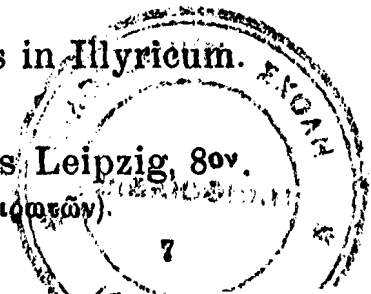
(Ἐβδομάς τόμ. Α' σ. 97 ἔ. καὶ Δελτίον ἀρ. 13 σ. 106, 113, 121, 130, 139, 146, 155, 164, 170, 186, 204, 210, 221, 228, 235, 243· ὁ συγγραφεὺς εἶναι ἐγκρατὴς τοῦ θέματος· ἀναφέρει καὶ πολλὰ περὶ Ἀλβανῶν).

1884 *Suchardt, H.,* Βιβλιοκρισία εἰς τὸ «Albanesische Studien» τοῦ G. Meyer.
(Literaturblatt f. germ. und rom. Philologie Τόμ. V φύλλ. 5).

1884 *Benlôw, L.,* Βιβλιοκρισία εἰς τὸ αὐτὸ.
(Revue critique, φύλλ. 34. Liter. Centralblatt φ. 23 τοῦ II τεύχ. φ. 51. Ἀμφοτέρων τῶν τευχῶν κρίσιν ἐξήνεγκεν ὁ V. Henry ἐν Revue critique φ. 4. 1885).

1884—1886 *Evans, J. A.,* Antiquarium Researches in Illyricum.
Westminster Τόμ. I - IV.

1884—1902 *Meyer, Ed.,* Geschichte des Alterthums. Leipzig, 8ον.
(Τόμ. II σ. 57 ἔ. καὶ 65 ἔ. Περὶ τῆς ἐθνότητος τῶν Ἠπειρωτῶν).

- * 1885 **Σάθα, Κων.**, Ἑλληνες στρατιῶται ἐν τῇ Δύσει καὶ ἡ ἀναγέννησις τῆς Ἑλληνικῆς Τακτικῆς. Ἀθῆναι 6ον σ. 73.
(Ἀνατόπ. ἐκ τῆς «Ἐστίας» Τομ. ΙΕ' καὶ ΙΓ' 1884—1885, πλείστα περὶ μετακαλουμένων καὶ μισθοφορούντων εἰς Εὐρώπην Ἑπειρωτῶν καὶ Ἀλβανῶν στρατιωτῶν. Περισπούδαστος πραγματεία).
- 1885 **Dehn, P.**, Land und Leute in der europäischen Türkei, nach den Aufzeichnungen Wilhelm Pressel's mitgetheilt. (Das Ausland φύλλ. 10. 11).
- * 1885 **Murray**, Handbook for Travellers in Greece including the Jonian Island, Continental Greece, the Peloponnese, the Islands of the Aegean, Crete, Albania, Thessaly, and detailed description of Athens in two Parts. Fifth edition. London.
(Βιβλιοκρισία ἐν The Quartely Review 1885 Τόμ. 159 σ. 278—322).
- 1885 **Meyer, Gust.**, Della lingua e della litteratura Albanese (Nuova Antologia 15 Ἀπριλ.).
- 1885 **Meyer, Gust.**, Lingua e Litteratura Albanese. (L'Ateneo Veneto Ἰαν. Φεβρ.).
- 1885 **Gaillard, V. H. P.**, Albania and the Albanians. (The fortnightly Review. Ἀπριλίος).
- 1885 **Meyer, G.**, Constantin Sathas und die Slavenfrage in Griechenland.
(Essays und Studien zur Sprachgeschichte und Volkskunde. I. Strassburg σ. 117—143. Περιοδικὸν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Meyer ἐκδιδόμενον).
- 1885 **Τοῦ αὐτοῦ**, Über Sprache und Literatur der Albanesen. (Αὐτ. σ. 49 ἔ.).
- 1885 **Καρμίτση, Χ.**, Περὶ ἀποξηράνσεως τῆς ἐν τῇ πεδιάδι Κοριτσᾶς λίμνης Σόβιανης.
(Νεολόγ. ἀρ. 4781, 4817 Κ/πολις).
- 1885 Τὸ Ζάππειον Κωνσταντινουπόλεως. Τὰ ἐγκαίνια.
(Αὐτ. ἀρ. 4849).
- 1885 **Sainte, Marie E., Pricot de**, Καταγωγή καὶ κάθοδος τῶν νοτίων Σλαύων (Γαλλιστί).
(Ἐκτεταμένη περίληψις ἐν Νεολόγῳ Κ/πόλεως ἀρ. 4713—4719. 4724—4729).
- 1885 **Πετρίδη, Ἀθαν.**, Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ ζητήματος τίνες ἦλθον κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἐν Ἑλλάδι.
(Ἀπόλλων ἀρ. 21, 22, Ἀθῆναι 6ον. Ἴδε ἄνωτ. 1884).
- 1885 **Δασσαρῆτι (=᾽Ωρολογᾶ), Ἑλλια, Ἡ Μακεδονία καὶ Ἀλβανία** ἐν τῷ Ἑλληνισμῷ. Ἀθῆναι

- 1885—1888 *Jaffé*, Regesta Pontificum Romanorum. Lipsiæ.
- 1886 *Καλλιφρονος, Β. Δ.*, Τὸ Ἀρσάκειον (ἢ 50ετηρίς). Ἀπόστολος Ἀρσάκης (βιογραφία καὶ φιλόκροτα ἔργα).
(Ἀνατολ. Ἀστὴρ ἔτ. ΚΓ' περίοδ. Β' σ. 37—39, 4ον Κ/πολις).
- 1886 *Meyer, G.*, Der Einfluss des Lateinischen auf die Albanesischen Formenlehre.
(Miscellanea Caix—Canello. Firenze σ. 103 ἔ.).
- *1886 *Τσιγαρᾶ, Ν.*, Ἑπειρωτικά.
(Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον ἔτ. Κ' σ. 323—344. 16ον Ἀθήναι).
- 1886 *Miklosich, Fr.*, Die Blütrache bei den Slaven. Wien.
(Γίνεται λόγος καὶ περὶ τοῦ παρ' Ἀλβανοῖς ἐθίμου τούτου).
- *1886 *Ε. Δ. Μ.*, Τὰ ἥρωϊκὰ θαύματα τῶν Σουλιωτῶν καὶ Σουλιώτιδων, ἔκδ. β'. Λονδῖνον, 8ον σ. ΙΕ', 379.
(Πβλ. Βύρχνερ).
- 1886 Οἱ Σπαθιῶται.
(Ἑβδομάς, τόμ. Γ'. σ. 157—158, 4ον. Ἀθήναι).
- 1886 *Ἀνθίμου, [μητροπολίτου], Βελεγράδων*, Ἐπιγραφαὶ τῆς ἐν Ἑπείρῳ Ἀπολλωνίας.
(Ἀρχαιολ. Παράρτ. τοῦ ΙΖ' τόμου τοῦ Ἑλλ. Φιλ. Συλλ. σ. 182—187. 4ον, Κ/πολις).
- 1886 *Minchin*, The growth of freedom in the Balkan. London.
- 1886 *Lavaleye, E. de*, La Péninsule des Balkans. Τόμ. Ι—ΙΙ. Bruxelles. (Τῷ 1887 ἐξεδόθη καὶ Ἀγγλιστὶ ἐν Λονδίνῳ).
- 1886 *Canni, M. A.*, Lettere al giornale «L'Adriatico» sulla questione Balcanica con una appendice sull'Epìro e sull'Albania (β' ἔκδ.) Venezia.
(Βιβλ. Βουλῆς).
- 1887 *Γεωργιάδη, Μελετίου*, Λογοδοσία τῆς ἐν τῇ νήσῳ τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων Ἱερατικῆς Σχολῆς τῆς «Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος» κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1886—1887 γενομένη ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ αὐτῆς.
(Ἀνατολ. Ἀστὴρ ἔτ. ΚΓ' περίοδ. Β' σ. 341—343. 349—351. 4ον, Κ/πολις).
- 1887 *Μαρτινέλη, Γ.*, Σειρὰ τῶν ποιητικῶν. Ἀθήναι, 8ον.
(Τεῦχ. 1 σ. 15 : Ἐθνικαὶ εἰκόνες).
- 1887 *Ἀνακατωμένου, Ἀδαμ. Κ. Μακεδῶνος*, Τὰ νέα ὄρια τῆς Ἑλλάδος, ἤτοι τοπογραφικαὶ καὶ ἐθνολογικαὶ σημειώσεις περὶ τῆς Θεσσαλίας. Ἀθήναι, 8ον σ. 124.

1887 *Bryce, James*, Life of Justinian by Theophilus.

(The English historical Review. Τόμ. Β' σ. 657—686. Ὁ Θεόφιλος οὗτος ἢ Βογόμιλος εἶναι τὸ νεόπλασμα τοῦ Σλαβισμού, ἵνα παραστήσῃ τὸν Ἰουστινιανὸν Σλαῦον, ἐνῶ ἱστορικῶς μεμαρτυρημένον εἶναι ὅτι κατήγετο ἐκ τῆς Ἀχρίδος, ἣτις τότε ὑπήγετο εἰς τὸ Ἰλλυρικὸν πολλῶ πρότερον ἢ ἐμφανισθῶσιν οἱ Σλαῦοι ἐκεῖ).

* 1887 *Δήμιτσα, Μαργ.*, Χάρτης τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου. Δυτ. Μικρᾶς Ἀσίας καὶ μέρους τῆς Ἰταλίας. Βιέννη. Κλίμ. 1:2000000.

1887 *Γούση, Ι.*, Ἱστορικὰ Σουλίου.

(Παρν. τόμ. ΙΑ' σ. 30 ἐ. 8ον Ἀθῆναι).

1887 *Schiro, G.*, Saggi di letteratura popolare di Piano dei Greci.

(Archivio per la studio delle tradizioni popolari, ὑπὸ Pittre. Greci λέγονται ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ οἱ Ἀλβανοί, καὶ ἐκεῖνοι πατρίδα, ἐξ ἧς ὠρμήθησαν. ὀνομάζουσι τὸν Μοριά· γνωστὸν τὸ ἄσμα, ὃπερ στρεφόμενοι πρὸς ἀνατολὰς ψάλλουσι τὴν πρώτην τοῦ ἔτους: Ο ε μπούκουρα Μορέα τσε κούρ τε λασε με νοοκ τε πασε (=ὦ ὦραία Ἑλλάς, ἀφ' οἴτου σέ ἀφησα δὲν σέ ἐπανεῖδον).

1887 *Jarnic, Urban*, Ὑποδείγματα τῆς Ἀλβανικῆς γλώσσης.

(Τσεχικὰ φιλολογικὰ φύλλα. Πράγα).

1887 *Silvagni*, Δημώδη ἄσματα καὶ παραδόσεις τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Ἀλβανῶν. (Ἰταλιστί).

Nuova Antologia, 1 Μαρτίου).

1887 *Π. Χ.*, Αἱ Σλαβικαὶ ἐποικίσεις.

(Ἑβδομάς τόμ. Δ' ἀρ. 59, 4ον, Ἀθῆναι).

1887 *P. W.*, Grammaire Albanaise. London.

1887 *Tojani, Franc*, L'istoria albanesi. Salerno.

1887 *Καμπούρογλου, Δημ. Γρ.*, Αἱ (Σλαβικαὶ) ἐπιδρομαί.

(Ἑβδομάς τομ. Δ' ἀρ. 40. Ἀθῆναι, 4ον).

1887 *Τοῦ αὐτοῦ*, Ἡ κάθοδος τῶν Ῥουμελιωτῶν (=τῶν Ἀλβανῶν).

(Αὐτ. ἀρ. 38. 48).

1887 *Κανελλίδου, Πέτρου*, Μᾶνη καὶ Μανιάται.

(Αὐτ. ἀρ. 37—38. Πολλὰ περὶ Ἀλβανικῶν οἰκογενειῶν μετοικησασῶν εἰς Μάνην).

1887—1888 *Γεδεῶν, Μαν.*, Αἱ περὶ προικοδοσίας ἐπαρχιακαὶ καὶ πατριαρχικαὶ διατάξεις (ἐν τῇ μητροπόλει τῶν Ἰωαννίνων).

(Ἐκκλησ. Ἀλήθ. ἔτ. Η' σ. 215—219. 224—228. 233—236. 4ον Κ/πολις).

* 1888 *Καλλινίκου τοῦ Ἀκαρνάνος, Πατριάρχου Κ/πόλεως*, Πατριαρχικὴ ἐπιστολὴ καὶ Συνοδικὴ πρὸς τὸν Οὐγγροβλαχίας, ἀκυροῦσα τὴν διαθήκην τοῦ ποτε Πωγωνιανῆς Μαλαχίου ὡς παράνομον. 1693. Ἀπρίλιος.

Μαν. Γεδεῶν: Κανονικαὶ Διατάξεις κτλ. Τόμ. Α' σ. 94—99, 8ον Κ/πολις).

- 1888 *Weigand, Gust*, Sprache der Olympto-Walachen. Leipzig.
- 1888 *Bruzzano, L.*, Παραμύθια Ἀλβανικά.
(La Calabria. Rivista di letteratura popolare. φύλλ. Α΄.)
- 1888 *Meyer, G.*, Die Lateinische Elemente im Albanischen.
(Gröbers Grundriss der romanischen Philologie. Strassburg. σ 804 ἔ.).
- * 1888 *Καρμίτση, Χ.*, Γεωγραφία τῆς Κορυτσαῖς καὶ τῆς περιουκίδος.. Θεσσαλονίκη 8ον σ. 97.
- 1888—1889 Ἀλεξούδη, Ἀνθίμου, Χρονολογικὸς κατάλογος τῶν πάλαι ποτὲ ἀρχιεπισκόπων τῆς Α΄ Ἰουστινιανῆς Ἀχριδῶν.
(Ἐκκλ. Ἀλήθ. ἔτ. Θ΄ σ. 158—160, 4ον Κ/πολις).
- 1888—1889 Τοῦ αὐτοῦ, Ὁμολογία Πίστεως τοῦ Ἀχριδῶν Ἀβραμίου.
1634.
(Αὐτ. σ. 117—118).
- * 1889 Ἀντωνιάδου, Ἰ. Ἀντ., «Σκενδέρβηης ὁ βασιλεὺς τῶν Ἑπειρωτῶν» δράμα εἰς πέντε μέρη βραβευθὲν εἰς τὸν ποιητικὸν διαγωνισμὸν τοῦ ἀοιδίου Γ. Λασσάνη. Ἀθῆναι, 12ον σ. 115.
- * 1889 Χρηστοβασίλη, Δικαστικὰ ἀνέκδοτα τοῦ Τεπελενλή Ἀλῆ-Πασᾶ.
(Ἀττικὸν Ἡμερολ. τῶν Κυριῶν σ. 202—212, 16ον Ἀθῆναι).
- * 1889 Δουκάκη, Κων. (ἐκδότης), Βίος τοῦ ἁγίου νεομάρτυρος Ζαχαρίου τοῦ ἐξ Ἄρτης.
(Μέγας Συναξαριστής, Ἰανουαρ. σ. 455—470, 8ον, Ἀθῆναι).
- * 1889 *Miller, William*, Le Rubriche dei Misti del senato. Libri XV—XLIV.
(Δελτίον Ἱστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἐταιρ. Τόμ. Ζ΄ σ. 69—119. Ἀθῆναι, 8ον).
- * 1889 [Βουτυρᾶ, Σ], Γεώργιος Σταύρου.
(Λεξικὸν Ἱστορίας καὶ Γεωγραφίας, Τόμ. Ζ΄ σ. 908—911, 8ον Κ/πολις).!
- * 1889 Ἰερεμίου, Πατριάρχου Κ/πόλεως τοῦ ἀπὸ Καισαρείας, Ἐπιστολὴ συνοδικὴ ἀποκριτικὴ πρὸς τὸν μητροπολίτην Ἄρτης, ὅπου τοὺς ἐκεῖ Φραντζέζους, ἂν δὲν ἀφήσουν τὰς αἱρέσεις των, νὰ μὴ τοὺς δέχωνται εἰς ἔξομολόγησιν οἱ ὀρθόδοξοι ἱερεῖς, μήτε νὰ τοὺς ἐνταφιάζουν μετὰ θάνατον. 1724.
(Μαν. Γεδεών, Κανονικαὶ Διατάξεις, Τόμ. Β΄ σ. 426—428, 8ον Κ/πολις).
- 1889 *Buradâ*, Cercetârê despre scoalele romanesc din Turcia Bucuresci.
- * 1889 Μηλιαράκη, Ἀντ., Νεοελληνικὴ Γεωγραφικὴ Φιλολογία, ἦτοι κα-

τάλογος τῶν ἀπὸ τοῦ 1800—1889 γεωγραφηθέντων ὑπὸ Ἑλλήνων. Ἀθῆναι, 8ον σ. δ' 128.

(Κεφ. Δ'. Ἑπείρος, Ἀλβανία σ. 44—49).

1889 *Βενιζέλου, Θ.*, Περὶ τῶν ἐπιδραμόντων τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸν Μεσαίωνα Σλαύων καὶ τῆς περὶ αὐτῶν ἡμαρτημένης γνώμης τοῦ ἱστορικοῦ Φαλλμεράϋερ.

(Πλάτων ἔτ. ΙΑ' σ. 1—10, 8ον Ἀθῆναι).

1889. *Neher*, Illyricum.

(Kirchenlexicon von Wetzler und Weltes, Frib. in Breisgau Τόμ. VI).

* 1889—1890 [*Δάμπρου, Σπυρ.*], Ἀλῆ Πασᾶς.

(Λεξικὸν Ἑγκυκλοπ. ἐπιμελείᾳ Ν. Πολίτου, Τομ. Α' σ. 600—605, 8ον Ἀθῆναι). *

ΕΤΕΡΑ ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΝ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΝ

ΥΠΟ

ΠΕΡ. ΒΙΖΟΥΚΙΔΟΥ

Μετὰ τὸν βιβλιογραφικὸν ὑετὸν Εὐλογίου *Κουρίλα* τοῦ Λαυριώτου παραθέτω καὶ γὰρ πάνυ μετριοφρόνως ψεκάδας τινὰς πεποιθῶς ὅτι ὁ *gepius* τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης μετὰ τῆς αὐτῆς ἀποδέχεται εὐμενείας τὰ τε μικρὰ καὶ τὰ ὀλίγα, μεθ' ἧς καὶ τὰ μεγάλα καὶ τὰ πολλά. Θεωρῶ ὁμως ἐπιβαλλόμενον καθῆκον νὰ προτάξω ἐνταῦθα ὀλίγας γραμμαῖς, προκειμένου περὶ ζητημάτων ἀρχῶν, λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τῶν παρατηρήσεων, ἃς ἔκρινε καλὸν νὰ γράψῃ ὁ εἰρημένος λόγιος κληρικὸς μὲ φιλόσογον καὶ διδακτικὸν ὕφος ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἔργον τῶν πρώτων συλλογῶν τῆς Ἑπειρωτικῆς βιβλιογραφίας καὶ δὴ τοῦ ἀφ' ἡμῶν εἰς τὰς αἰωνίους μονὰς μεταστάντος καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ φίλου Λουδοβίκου *Βυρχνέρου*, καθ' οὗ ἰδιαιτέρως ἐπιτίθεται ἐλέγχων ἀδυσωπήτως τὰς ἐλλείψεις τοῦ «Βιβλιογραφικοῦ δοκιμίου» αὐτοῦ, ἐξαιρῶν δὲ μετὰ πολλῆς ἀνταρρασκείας καὶ ὀλίγης, ὡς μὴ ὠφελε, μετριοφροσύνης τὴν ἰδίαν πλουσίαν ἄλλως συλλογὴν, δι' ἣν πολλὰς τῶ ἀνδρὶ ὀφείλομεν χάριτας.

Καὶ τὰ μὲν ἀφορῶντα εἰς τὸν συνάδελφον Νίκον *Βέην* καὶ εἰς τὴν ἐμὴν μετριότητα ἀντιπαρέρομαι, ἀποκρούων κατ' ἀρχὴν πᾶσαν σκέψιν τείνουσαν νὰ καταστήσῃ τὸ ἐπιστημονικὸν τοῦτο σύγγραμμα πεδίου ἐπιθέσεως καὶ ἀμύνης τῶν ἰδίων συνεργατῶν καὶ δὴ κατὰ τρόπον ἀνοίκειον εἰς τὰς αὐστηρῶς ἐπιστημονικὰς συζητήσεις. Τοῦτο μόνον ἐπιθυμῶ νὰ σημειώσω ὅτι δὲν εἶναι ἔγκλημα καθοσιώσεως ἢ μὴ χρῆσις τῆς «Ἀλβανικῆς βιβλιογραφίας» τοῦ Αἰμιλίου *Legrand* ὑπὸ τῶν εἰρημένων ἐρευνητῶν, τοῦ *Βυρχνέρου* δηλονότι καὶ τοῦ *Βέην*, ἀλλὰ τοῦναντίον ὀφείλεται αὐτοῖς μάλιστα εὐγνωμοσύνη, διότι δὲν ἠκολούθησαν τῇ εὐκοπωτέρῃ μεθόδῳ τῆς ἀντιγραφῆς *aus zweiter Hand*, ὡς λέγουσι σκωπτικῶς οἱ Γερμανοί, ἀλλ' ὑπεβλήθησαν εἰς τὸν μόχθον νὰ ἐρευνήσωσι κατ' ἰδίαν καὶ περισυλλέξωσιν ἐκ πρώτων πηγῶν τὴν ὑπ' αὐτῶν ἐπεξεργασθεῖσαν, ταξινομηθεῖσαν καὶ δημοσιευθεῖσαν βιβλιογραφικὴν ὕλην.

Δὲν γνωρίζω ἂν οἱ εἰρημένοι ἐρευνηταὶ εἶχον γνῶσιν τοῦ μνημονευθέντος καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ *Legrand* δημοσιευθέντος ἔργου, ὡς

ἰσχυρίζεται ὁ Λαυριώτης κακίζων τὴν ἀγνοίαν, εἰς ἐμὲ ὅμως τὸ ἔργον δὲν ἦτο ἀγνωστον μνημονευόμενον ἐν ταῖς προσθήκαις εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ σοφοῦ Γαλάτου, ἦν κατ' ἐντολὴν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου ἀνέγνων ἐν εἰδικῇ ἐπιμνημοσύνῃ συνεδρία αὐτοῦ πρὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ πολέμου. Καὶ ὁ σοφὸς δὲ φίλος ἄρχων Β. Μυστακίδης μὲ εἶχεν αὐθις ὑπομνήσει ταύτην κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος. Δὲν ἔλαβον οὐχ ἦτρον ὑπ' ὄψιν τὴν εἰρημένην βιβλιογραφίαν τοῦ Legrand, τοῦτο μὲν διότι δὲν μοι ἦτο προῦχειρος (παρὰ τὰς ἐπανελημμένας ζητήσεις ἐν τῇ μεγάλῃ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Βερολίνου δὲν ἔλαβον αὐτήν, κατειλημμένην ἐπὶ μῆνας παρ' ἄλλων), τοῦτο δὲ διότι ἐφρόνουν ὅτι τὰ ἐν αὐτῇ σχετικὰ εἶχον ἤδη ἀναγραφῇ ὑπὸ τῶν ἐταίρων Βυρχνέρου καὶ Βέη, πολλῶ εἰδικωτέρων ἐμοῦ εἰς τὰ ζητήματα ταῦτα. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἐμὸν παραπτώμα τοῦτο τῆς παραλείψεως οὐκ ἔστι, νομίζω, πρὸς θάνατον, τοσοῦτῳ μᾶλλον καθόσον αἱ ἐμαὶ βιβλιογραφικαὶ συμβολαὶ θεωρητέαι ὡς πάρεργα συμπληρώματα τῶν σχετικῶν ἐργασιῶν τῶν εἰδικωτέρων ἀνδρῶν, αἵτινα δὲν εἶναι δίκαιον νὰ μετρῶνται διὰ τοῦ αὐτοῦ καὶ αἱ ἐργασίαι τῶν εἰδικῶν αὐστηροῦ μέτρου, ὧτινι ἐχρήσατο ὁ Λαυριώτης πατήρ.

Φρονῶ ὅμως ὅτι ἐὰν κατὰ κακὴν τύχην καὶ εἰς τοὺς ἄλλους, τοὺς εἰδικωτέρους, ἦτο ἀγνωστος ἢ βιβλιογραφία τοῦ Legrand, τοῦτο οὐδαμῶς θὰ ἠτιολόγει τὴν δριμεῖαν μομφήν, ἦν κατ' αὐτῶν ἐκτοξεύει ὁ Εὐλόγιος Κουρίλας, οὐδ' ἢ γνῶσις ἀφ' ἑτέρου τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἔργου ἀποτελεῖ στοιχεῖον δόξης τινὸς μεγάλης εἰς τὸν γινώσκοντα, ἰδόντα τοῦτο κατ' εὐτυχῇ συγκυρίαν, ὡς αὐτὸς οὕτως ὁμολογεῖ, εἰς τὴν προθήκην ἀθηναϊκοῦ βιβλιοπωλείου, ἢ εἰς τὸν τιμοκατάλογον εὐρωπαϊκοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου. Οἱ ὄντως σοφοὶ γνωρίζουσι πόσον εὐκόλως κατὰ τὴν ἐτησίαν βιβλιογραφικὴν πλημμυρίδα δύναται βιβλίον τι νὰ διαφύγῃ τὴν προσοχὴν καὶ τοῦ μάλιστα εὐσυνειδήτου ἐρευνητοῦ καὶ δὴ ὅταν τὸ βιβλίον δὲν ἀνάγεται εἰς τὸν κύκλον τῶν εἰδικωτάτων μελετῶν τοῦ ἐρευνητοῦ τούτου.

Καθῆκον εὐγνωμοσύνης καὶ δικαιοσύνης μοὶ ἐπιβάλλει ἰδιαιτέρως νὰ ἀποκρούσω ἐγὼ τὰς ὑπὸ τοῦ Λαυριώτου κατὰ τοῦ βαυαροῦ συναδέλφου ἐκφερομένας μομφάς, ἀφ' οὗ ἐκεῖνος δυστυχῶς δὲν δύναται πλέον ν' ἀπολογηθῇ. Ὁ ἀείμνηστος Λουδόβικος Βύρχνερος ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος καὶ προθυμότατος συνεργάτης τῶν «Ἑπειρωτικῶν Χρονικῶν», ἐφ' ᾧ καὶ ὀφείλομεν αὐτῷ πολλὴν εὐγνωμοσύνην. Πρὸ διετίας, ὀλίγους μῆνας πρὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ πρώτου τεύχους τοῦ περιοδικοῦ τούτου, ἀπετάθην πρὸς αὐτόν, ὡς καὶ πρὸς πολλοὺς ἄλλους ταυτοχρόνως σοφοὺς καὶ λογίους Ἑλληνας καὶ Ἑπειρώτας, ζητήσας τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτῶν ἀρωγὴν. Ὁ Βύρχνερος ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ὅστις οὐ μόνον ἀπεδέχθη τὴν ἐμὴν παρακλήσιν καὶ ὑπεσχέθη νὰ μοὶ ἀποστείλῃ τάχιστα τὴν ζητηθεῖσαν ἡπειρωτικὴν βι-

βλιογραφίαν, ἣν μετριοφρόνως ἐπέγραψε «δοκίμιον», ἀλλὰ καὶ μετ' ἐπιστημονικῆς εὐσυνειδησίας πιστῶς ἐτήρησε τὴν ταχθεῖσαν σύντομον προθεσίαν, ἐν ᾗ ἄλλοι, Ἕλληνες καὶ Ἑπειρῶται, ἢ οὐδὲν ἀπήντησαν εἰς τὴν θεομῆν καὶ ἱκετευτικὴν ἔκκλησίν μου, ἢ μένουσιν εἰσέτι—μετὰ πάροδον δύο καὶ πλέον ἐτῶν—ὀφειλέται τῆς ἀναληφθείσης ὑποχρεώσεως. Καὶ μόνον διὰ τὴν ἐπιδειχθεῖσαν προθυμίαν ταύτην εἶναι ἄξιος πολλῆς εὐγνωμοσύνης ὁ Βύρχνερος καὶ ἐπιεικείας καὶ δικαίας συγγνώμης εἶ που ἤμαρτε.

Κατὰ τὰ εἰρημένα ἢ βιβλιογραφικὴν συμβολὴ τοῦ φιλέλληνος βαναροῦ ἐγράφη ἐν μεγίστῃ σπουδῇ. Καίτοι δὲ ὁ ἀείμνηστος ἀνὴρ παρεκάλεσεν ἐπανειλημμένως, ὅπως διορθώσῃ αὐτὸς οὗτος πάντα τὰ τυπογραφικὰ δοκίμια τῆς ἰδίας ἐργασίας, ἐν τούτοις δὲν ἐπετεύχθη τοῦτο ἕνεκα κωλυμάτων προερχομένων ἐκ χρονικῶν καὶ τοπικῶν αἰτίων. Αἱ παρεισφρήσασαι ἐπαναλήψεις ὀφείλονται εἰς τεχνικοὺς λόγους. Ἡ βιβλιογραφία ἦτο συνηρομολογημένη ἐκ μικρῶν δελτίων, κατὰ διαφόρους ὥρας καὶ ἡμέρας γραφέντων, ἅτινα προσεπεκολλήθησαν κατόπιν εἰς ἓν ὅλον ἐπὶ σειρᾶς φύλλων, εἶναι δ' εὐνόητον ὅτι οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων διπλᾶ τινὰ χάρτινα τεμάχια παρεισήχθησαν ἐκ παραδρομῆς καὶ οὕτω προέκυψαν αἱ εὐάριθμοι ἐπαναλήψεις. Ἀλλὰ φρονῶ ὅτι δὲν ἦτο καὶ τῶσα ἀνάγκη νὰ ἐνδιατρίψῃ μεθ' ὑπερβολικῆς ἐπιμονῆς ὁ λόγιος Λαυριώτης εἰς τὸ πλημμέλημα τοῦτο, διότι «*superflua non nocent*», ὡς ἔλεγον σοφώτατα οἱ Ῥωμαῖοι. Παρέλκει δ' ὅλως καὶ ἡ σειρὰ τῶν παραδειγμάτων, ἅτινα φέρει πρὸς ἀπόδειξιν τῶν ἰσχυρισμῶν του, διότι οὐδεὶς ἀμφιβάλλει περὶ τῆς καλῆς πίστεως τοῦ ἐπικριτοῦ. Σημειωτέον ὅτι τινὰ τῶν ἀβλεπτημάτων διώρθωσα εἰς τὸν ἐμὸν πίνακα, καὶ οὕτω προῆλθον μοιραίως νέαι ἐπαναλήψεις· δὲν προσέβην ὅμως εἰς συστηματικὸν ἔλεγχον καὶ μεθοδικὴν διόρθωσιν τοῦ ὅλου «βιβλιογραφικοῦ δοκιμίου» τοῦ Βυρχνέρου, τοῦτο μὲν ἔλλείπει χρόνου, τοῦτο δὲ διότι εἶχον ὑπ' ὄψει ὅτι ἢ ἐν τοῖς «Ἑπειρωτικοῖς» δημοσιευομένη ἐκάστοτε βιβλιογραφία θεωρητέα ὡς πρόχειρος κατάταξις, ἣτινι θὰ ἐπακολουθήσῃ ἢ πλήρης ἐξέλεξις καὶ διόρθωσις, ὅταν ἐπιστῇ, Θεοῦ εὐδοκοῦντος, ἢ ὥρα τῆς τελείας ταξινομήσεως καὶ ἐκδόσεως τῆς ὅλης βιβλιογραφίας εἰς ἴδιον παραρτηματικὸν τοῦ περιοδικοῦ τούτου τεύχος. Δὲν λέγω βεβαίως ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ μνημονεύσῃ ὁ Κουρίλας τὰς ἐλλείψεις τῆς βιβλιογραφίας τοῦ Βυρχνέρου· τοῦναντίον μάλιστα φρονῶ. Ἄλλ' ἔπρεπε νὰ γένηται τοῦτο κατὰ τρόπον συντομώτερον, μετριοφρονέστερον καὶ πρὸ παντὸς ἐπιεικέστερον, ἀφ' οὗ αὐτὸς οὗτος ὁ αὐστηρὸς ἐπικριτῆς ἐπικαλεῖται ἐν τῷ τέλει τῆς εἰσαγωγῆς αὐτοῦ τὴν ἐπιεικείαν τῶν ἀναγνωστῶν, ἣν ὅμως ἄρνεῖται εἰς τοὺς ἐν τῇ περισυλλογῇ τῆς Ἑπειρωτικῆς βιβλιογραφίας προδρόμους αὐτοῦ. Ἡ δὲ μακρηγορία καὶ ἡ πα-

ράταξις σωρείας παραδειγμάτων, οὐδαμῶς τὴν ἐπιστήμην προάγουσαι, ἐπιβαρύνουσιν ἀσκόπως τὴν ἔκδοσιν τοῦ περιοδικοῦ.

Ὁ Εὐλόγιος Κουρίλας καταγγέλλει πρὸς τούτοις ὅτι οἱ πρῶτοι συλλογεῖς τῆς ἡπειρωτικῆς βιβλιογραφίας δὲν ἀναφέρουσι κατὰ κανόνα τὸ σύνολον τῶν σελίδων ἑνὸς ἐκάστου τῶν ὑπ' αὐτῶν μνημονευομένων αὐτοτελῶν συγγραφῶν. Ἐπιτραπήτω μοι νὰ παρατηρήσω εἰς τὸν λόγιον ἄνδρα, ὅτι σπεύδων εἰς κατ'ἀκρισιν ἀδικεῖ καὶ ἄγεται εἰς ὑπερβολικὰς καὶ ἀσυνήθεις ἀξιώσεις. Ἐξηγοῦμαι δέ εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν βιβλιογραφίαν οὐδαμῶς εἴθισται νὰ σημειῶνται αἱ σελίδες τῶν αὐτοτελῶν συγγραφῶν, οὐδὲ τὸ σχῆμα τούτων, ἀλλὰ μνημονεύονται, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, μόνον αἱ σελίδες τῶν πραγματειῶν, αἵτινες εἶναι κατακεχωρισμέναι ἐν περιοδικοῖς ἢ ἄλλοις πολυτόμοις συγγράμμασι, καὶ τοῦτο πρὸς εὐχερεστέραν εὗρεσιν τῆς ἐκάστοτε ζητουμένης μελέτης. Διὰ τὰς αὐτοτελεῖς συγγραφὰς ἀρκεῖ μόνον ἡ μνεία τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου τῆς ἐκδόσεως. Εἴθισται δ' ὡς ἐκ τούτου, ὅπως διὰ τὰς ἀχρονολογήτους ἢ ἄνευ μνείας τόπου ἐκδόσεως συγγραφὰς γίνηται χρῆσις τῶν καθιερωμένων λατινικῶν λέξεων «*sine anno, sine loco*» ἢ τῶν ἀρχικῶν τούτων στοιχείων (*s.a., s.l.*), οὐδέποτε δὲ καὶ τῶν λέξεων «*sine numero paginarum*». Ἡ μνεία τοῦ συνόλου τῶν σελίδων τῶν αὐτοτελῶν συγγραμμάτων καὶ τῶν ἐν τῇ ἐμπορίᾳ τιμῶν αὐτῶν καὶ τὸ ὄνομα τῶν ἐκδοτικῶν οἴκων εἶναι οὐχὶ ἐπιστημονικὴ, ἀλλ' εἰς εὐνοήτους ἐμπορικοὺς λόγους ὀφειλομένη βιβλιοπωλικὴ συνήθεια, ἧς γίνεται ἐνίοτε χρῆσις καὶ ἐν ταῖς βιβλιοκρισίαις πρὸς ὁδηγίαν τῶν βουλομένων ν' ἀγοράσωσι τὸ κρινόμενον βιβλίον. Ἀπαιτῶν ὁ Λαυριώτης νὰ ἐπεκτείνωμεν γενικῶς τὴν συνήθειαν ταύτην καὶ ἐπὶ τὴν ἐπιστημονικὴν βιβλιογραφίαν, προτείνει ἀρχὴν μὴ κοινῶς παραδεδεγμένην, ἀδικεῖ δὲ κατακρίνων τοὺς μὴ στοιχοῦντας αὐτῇ. Ἡ σημείωσις τῶν σελίδων βεβαίως δὲν βλάπτει, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἐπιστημονικῶς ἀπαραίτητος, οὐδὲ σφάλμα ἢ παράλειψις αὐτῆς, ὡς ἐσφαλμένως φρονεῖ ὁ Λαυριώτης. Καὶ ἡ μακρὰ δὲ δικαιολογία αὐτοῦ, διότι δὲν ἀναφέρει ἐκάστοτε τὰ τυπογραφεῖα καὶ τὰ ἐκδοτικὰ καταστήματα, ἐξ ὧν προέρχονται τὰ μνημονευόμενα συγγράμματα, παρέλκει ὅλως, διότι οὐδὲ τοῦτο εἴθισται νῦν ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ βιβλιογραφίᾳ.

Περαιτέρω ἐξαίρει μετὰ περισσοῦς αὐταρεσκείας ὁ ἐρίτιμος συνεργάτης, ὅτι κατώρθωσε νὰ περισυλλέξῃ περὶ τοὺς χιλίους ἀριθμοὺς συγγραφῶν περὶ Ἀλβανίας, ἐν ᾧ οἱ τρεῖς ὁμοῦ πρὸ αὐτοῦ συλλογεῖς χιλίας καὶ διακοσίας μόνον συγγραφὰς ἀπηρίθμησαν. Καὶ διὰ μὲν τὸ πρᾶγμα καθ' ἑαυτὸ πολλὰς ὀφείλομεν τῷ λογίῳ ἀνδρὶ χάριτας, οὐχὶ ὅμως καὶ διὰ τοὺς ἀκαίρους καὶ ἀσκόπους στατιστικοὺς ὑπολογισμοὺς, δι' ὧν ὑποδεικνύει τὸν ὄγκον τῆς ἰδίας συνεισφορᾶς, διότι εἰς τὴν ἐπιστήμην ἰσχύει ὁ εὐαγγελικὸς κανὼν ὅτι ὁ ὀβολὸς τοῦ ἀδυνάτου εἶναι τόσον εὐπρόσδεκτος,

ἄσπονδον καὶ τὸ τάλαντον τοῦ ἰσχυροῦ. Σημειωτέον δ' ὅτι ἐὰν καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ εἰς περισυλλογὴν ἡπειρωτικῆς βιβλιογραφίας ἀσχοληθέντες, ἔθετον εἰς τὸ ἔργον αὐτῶν τὰ αὐτὰ εὐρύτατα ὄρια, ἅτινα ἔθετο ἐκεῖνος, καὶ συμπεριελάμβανον ἐν αὐτῷ καὶ πάντα τὰ γενικῆς φύσεως ἱστορικὰ καὶ γεωγραφικὰ καὶ ἄλλα ποικίλα συγγράμματα, ἐν οἷς μόλις παρέργως γίνεται λόγος βραχὺς περὶ τῆς Ἑπείρου ἢ καὶ περὶ μόνης τῆς Ἀλβανίας, ὡς καὶ τ' ἀφορῶντα εἰς τοὺς ἐν τῇ παλαιᾷ Ἑλλάδι καὶ ταῖς νήσοις ἀλβανοφώνους Ἕλληνας, καὶ ἐμνημόνευον ὡς συγγραφεὺς (δι' ἰδιαιτέρων ἀριθμῶν) καὶ τὰς μᾶλλον ἢ ἦτιον συντόμους καὶ κατὰ κανόνα ἤκιστα ἐπιστημονικῶς λόγου ἀξίας βιβλιοκρισίας, αἵτινες, κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν, μόνον μετὰ τὸν τίτλον τοῦ κρινομένου συγγράμματος καὶ ἐν παρενθέσει μνημονεύονται, τότε θὰ ἠδύναντο καὶ ἐκεῖνοι οὐχὶ διὰ χιλίων, ἀλλὰ διὰ τρισχιλίων καὶ ἐπέκεινα ἀριθμῶν νὰ πλουτίσωσι τοὺς βιβλιογραφικοὺς αὐτῶν πίνακας, προὑποτιθεμένου βεβαίως ὅτι θὰ εἶχον καὶ τὸν ἀπαιτούμενον καιρὸν, ὃν ἐκεῖνος διαθέτει ἐν τῷ ἄνευ κοινωνικῶν καὶ ἐπαγγελματικῶν περισπασμῶν ἡρέμφῳ καὶ θαυμασίῳ βίῳ τοῦ Ἄθωνος, αὐτόχρημα *beatus quia procul negotiis!*

Παρασυρθεῖς ὑπὸ τῆς ῥύμης τῶν σκέψεων ἐπεξετάθην ὑπὲρ τὸ δέον καὶ ἐσπατάλησα πολὺτιμον χρῶνον καὶ χῶρον, ἅτινα ἠδύναντο νὰ διατεθῶσι σκοπιμώτερον διὰ σπουδαιοτέραν ὑπόθεσιν. Ἄλλ' ὀπωσδήποτε καὶ τ' ἀνωτέρω ἔπρεπε νὰ γραφῶσιν οὐ μόνον διὰ νὰ τεθῶσι τὰ πράγματα εἰς τὴν θέσιν αὐτῶν, καὶ ν' ἀποδοθῇ δικαιοσύνη εἰς ἀείμνηστον πολὺτιμον συνεργάτην ἀναπολογῆτως ἐλεγχόμενον, ἀλλὰ καὶ ἵνα εὐκαιρίας δοθείσης ὑποδειχθῇ πρὸ παντὸς καὶ ἅπαξ διὰ παντὸς εἰς ὅλους τοὺς πολυτίμους συνεργάτας τῶν «Ἑπειρ. Χρονικῶν» ὅτι πρὸς ὠφέλειαν τοῦ περιοδικοῦ δέον τοῦτο μὲν ν' ἀποφεύγῃ τὸ ὕφος τὸ προκαλοῦν κατ' ἀνάγκην ἀπολογητικὰς ἢ ἐπανορθωτικὰς ἀπαντήσεις, τοῦτο δὲ νὰ εἶναι ἐπιστημονικώτατοι καὶ κατὰ τὸ δυνατόν φειδωλοὶ περὶ τὴν φρασεολογίαν, περιοριζόμενοι εἰς τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα, καὶ ἀείποτε ἐπιεικεῖς πρὸς τὰ ἀβλεπτήματα ἢ ἁμαρτήματα τῶν ἄλλων συνεργατῶν, ἔχοντες ὑπ' ὄψει τὸ ἀτέρμον τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης, μετριόφρονες δὲ προκειμένου περὶ τῶν ἰδίων ὑπηρεσιῶν, καὶ μάλιστα ὅταν οἱ γράφοντες τυγχάνωσι κληρικοί, οἷς ἐπιβάλλεται ἰδιαιτέρως τὸ μετριόφρον καὶ τὸ ἐπιεικὲς καὶ τὸ ἀνεξίκακον ὑπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς ἱερᾶς τάξεως, εἰς ἣν ἀνήκουσιν, ὡς ἀναπότρεπτον καθῆκον. Ἔστω δὲ πᾶσιν ἡμῖν ἀρχὴ σεβαστῆ, ὅτι ὄκνον φέρει λογισμὸς καὶ ἕτερα τοιαύτη ὅτι κρεῖττον διδάσκεισθαι ἢ διδάσκειν.

Καὶ τούτων μὲν ἄλλοις. Ἐν τέλει ἐπιθυμῶ νὰ προσθέσω ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς ἐκτάσεως καὶ τῶν ὁρίων τῆς ἡπειρωτικῆς βιβλιογραφίας. Ὁ μὲν Βύργχερος ἄλλως σκεπτόμενος ἔθετο στενώτατα ὄρια παραλείψας τοὺς με-

σαιωνικούς συγγραφεῖς, ὡς μνημονευομένους ἐν τῇ Βυζαντινῇ Λογοτεχνίᾳ τοῦ Καρόλου *Krumbacher*, καὶ τὴν ἀρχαίαν βιβλιογραφίαν τῆς Ἑπείρου, ὡς ἀναφερομένην ἐν τῷ τετάρτῳ τόμῳ τῶν Ἀποσπασμάτων τῶν Ἑλλήνων ἱστοριογράφων τοῦ Καρόλου *Müller*. Παρέλειπεν ὡσαύτως τὰ ἐπιγραφικά, ὡς καὶ τὴν ἀλβανικὴν βιβλιογραφίαν, ἐν ἣ πλεῖστα εὑρηται ἡπειρωτικά. Τὰ ὄρια ἐπεχείρησα νὰ ἐπεκτείνω ἐγὼ συμπεριλαμβάνων ἐν μέρει καὶ τὴν βιβλιογραφίαν ταύτην, δι' οὗς λόγους ἐσημείωσα ἐν τῷ βραχεῖ προλόγῳ τῆς πρώτης μου συμβολῆς. Ἐπαινῶν τὴν ἀπόπειραν ταύτην ὁ Εὐλόγιος Κουρίλας θέτει εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ ἕτι εὐρύτερα ὄρια, ἕνεκα τῶν ὁποίων ἡ βιβλιογραφία αὐτοῦ παύει πλέον οὕσα καθαρῶς ἡπειρωτικὴ καὶ προσλαμβάνει διπλοῦν χαρακτήρα, ἡπειρωτικόν τε καὶ ἀλβανικόν συγχρόνως. Ὁρθῶς δ' ἐπεγράφη ἡ συλλογὴ «βιβλιογραφία Ἑπείρου καὶ Ἀλβανίας». Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἄλλοι ἄλλην δύνανται νὰ ἔχωσι γνώμην. Τὸ ἐπ' ἐμοὶ οὐ μόνον δὲν κατακρίνω, ἀλλὰ καὶ ἐπαινῶ τὴν εἰρημένην ἀποψιν καὶ συνιστῶ ὅπως, ἕνεκα τοῦ δυσκολωτάτου καθορισμοῦ τῶν ὁρίων τῆς γνησίως ἡπειρωτικῆς ἀπὸ τῆς καθαρῶς ἀλβανικῆς βιβλιογραφίας, λόγῳ τῶν στενωτάτων δεσμῶν τῶν συνεχόντων τὰς δόμους καὶ ἀδελφὰς χώρας καὶ τοὺς συγγενεῖς καὶ ὁμαίμονας λαοὺς αὐτῶν, ἐν τῷ ἐν ἀπωτέρῳ μέλλοντι δημοσιευθησομένῳ αὐτοτελεῖ βιβλιογραφικῷ τόμῳ συμπεριληφθῶσι πᾶσαι ἀνεξαιρέτως αἱ περὶ Ἑπείρου καὶ Ἀλβανίας συγγραφαί, ἵνα ἀποτελεσθῇ οὕτω βιβλιογραφικὸν μνημεῖον μέγα καὶ τέλειον, περιέχον πᾶσαν τὴν διεθνῆ ἐπιστημονικὴν κίνησιν τὴν ἀφορῶσαν εἰς ἀμφοτέρας τὰς χώρας. Καὶ οὕτως ἡ μὲν ἐπιστήμη οὐδὲν ζημιούται, ἡ δὲ ἔρευνα τὰ μέγιστα ὑποβοηθεῖται καὶ προάγεται. Οἱ δὲ μέλλοντες ν' ἀσχοληθῶσι περὶ τὰ πράγματα τῆς Ἑπείρου ἢ τῆς Ἀλβανίας, καὶ πρώτιστα πάντων αὐτοὶ οἱ ἀδελφοὶ Ἀλβανοί, ἔσονται ἡμῖν εὐγνώμονες διὰ τὰς ὑπηρεσίας, αἱ θὰ παράσχη εἰς τοὺς ἐρευνητὰς τῶν χωρῶν τούτων καὶ τῆς ἱστορίας αὐτῶν τοιαύτη πλήρης, ὡς τὸ δυνατόν, βιβλιογραφικὴ συλλογῆ.

Ἐν Βερολίῳ κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1928.

Σημ. Ἐνεκα λόγων τεχνικῶν, σχετιζομένων πρὸς τὴν σκοπούμενην συνολικὴν ἐκτύπωσιν τῆς βιβλιογραφίας, σημειοῦνται ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ καὶ πᾶσαι αἱ ἐν τοῖς μέχρι τοῦδε ἐκδοθεῖσι δυοῖς τόμοις τῶν «Ἑπειρωτικῶν» δημοσιευθεῖσαι ἐργασίαι. Παρέχεται δ' οὕτω καὶ εὐκολία εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους λογίους, ἀπαλλασσομένους τοῦ κόπου ν' ἀνατρέχωσιν ἑκάστοτε εἰς τὰ καθ' ἕκαστα τεύχη τοῦ περιοδικοῦ.

- 1544 *Gaulteron de Cenquoins*. Guillaume, Secrétaire de M. de Montluc, conseiller du Roy et son ambassadeur auprès de la Seigneurie de Venise, Scanderbeg. Commentaires d'aucunes choses des Turcs et du Seigneur George Scanderbeg, Prince d'Épire et d'Albanie etc. Paris, Imprimerie de Denys Janot, petit in 16° (πιθανῶς μετάφρασις τοῦ συγγράμματος τοῦ Βαρλετίου).
- 1662 *Buszières, Joannis de, S. J.*, Scanderberg, Poema, Sumpt. Guill. Barbier, Joannis Girin et Franc. Comba in vico Mercatorio, sub signo Prudentiae MDCLXII; orné de 8 gravures et d'un frontispice. (Ἀφιερῶται εἰς τὸν Λουδοβίκον ΙΔ').
- 1684 *Pufendorf, Georgii, Castriotae Scanderbeg vulgo dicti historia compendio tradita* MDCLXXXIV, in 12° (46 p, Πρὸς. Legrand, Bibliographie Albanaise, ἀρ. 75. χαρακτηρίζεται ὡς «introuvable»).
- 1788 *Anonymi*, Den Store Castriotto af Albanien kallad Scanderbeg historia, Stockholm (σουηδικὴ μετάφρασις τοῦ συγγράμματος τοῦ Zannovich).
- 1875 *Ζώτου Μολοσσῶ*, Ἑπειρωτικὰ μελέται (Πρόδρομος τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ ἐν Κ/πόλει Ἑπειρωτικοῦ Συλλόγου, Τόμ. Α', Βιβλ. Α' Πολιτικόν, τεῦχος α' πρὸς χρῆσιν τῶν Γυμνασίων ἐν Ἀθήναις (σελ. 144 καὶ 15' προλεγομ.).
- 1884 *Κουλουριώτη, Ἀναστ.*, Ἀλβανικὰ Πάρεργα ἦτοι Λόγος περὶ συστάσεως Συνδέσμου «οἱ Ἀλβανοὶ ἀδελφοὶ» ἐκφωνηθεὶς τὴν 4ην Ἰουνίου 1883 ἐν τῷ Φιλ. Συλλ. «Ὁ Παρνασσός», ἐν Ἀθήναις.
; *Suffley*, Albania mediaevalis, delineavit Kohlberger, 1,750 000
- 1889 *Παπαδοπούλου Κεραμέως, Α.*, Ἰωαννίνων συνοικισμὸς ἐν Δελτίῳ Ἰ. καὶ Ἐ. Ἑταιρείας, ἐν Ἀθήναις (σελ. 451—55).
- 1894 *Ζιάκα, Μ. Ι.*, Θεσπρωτικὰ ἀρχαιολογήματα παρὰ τὴν Τσουρέλαν ἐν «Ἐβδομαδιαία Ἐπιθεωρήσει» (Νεολόγου), τεῦχος Σεπτεμβρίου μετὰ μικροῦ ξυλογραφήματος).
- 1895 *Ἀνωνύμως*, Γεώργιος Καστριώτης ἐν τῇ «Νέα Ἡμέρα», ἀρ. 1062, 7/19 Ἀπριλίου, Τεργέστη.
- 1899 *Δεσίου, Χαρ.*, Ὁ Ἑπειρώτης (ἡμερολόγιον), ἔτος Α' ἐν Κωνσταντινουπόλει.
- 1900 *Αὔθεντοπούλου, Μηνᾶ*, Λόγος ἐπιμνημόσυνος εἰς Χρηστάκην Ζωγράφον, Μέγαν εὐεργέτην τοῦ Ἑλλ. Φιλ. Συλλόγου, ἐν Κ/πό-

- λει. (Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Ε. Φ. Σ. ΚΖ) εἰς 16ον.
- 1900 *Δεσίου, Χαράλαμπος, Σεπεριώτου*, Ἑλληνικὸν Χρονολόγιον «δ Ἑπειρώτης» ἔτος Β', ἐν Κ/πόλει. (Ἑπειρ. περιεχόμενα· Τὸ 1800 — 1900 ἐν Ἑπίρῳ, σ. 42 ἐ., Μουσουλμανικαὶ οἰκογένειαι διακριθεῖσαι διὰ τὴν πρὸς τὸν Σουλτάνον πίστιν ἐν Ἑπίρῳ σ. 45 ἐ., Ἰωάννινα σ. 47 ἐ., Σχολαὶ Ἰωαννίνων σ. 52 ἐ., Ζαγόριον 59 ἐ., Κούρεντα 64 ἐ., Ἑπειρωτικὰ ἔθιμα 66 ἐ., καὶ 122 ἐ., Μέτσοβον 93 ἐ., Συρράκον κ. ἄ. σ. 99 ἐ., Ὠραία Πρεμετὴ 104 ἐ., Μοιρολόγια κ. ἄ. ποιήματα καὶ ἄσματα σ. 116 ἐ., καὶ 129 ἐ., Τμήματα ἐκκλησιαστικὰ τῶν Ἑπειρωτ. ἐπαρχιῶν σ. 120 ἐ., Μητροπολίται καταγόμενοι ἐξ Ἑπίρου σ. 128 ἐ.).
- 1901 *Δεσίου, Χαράλαμπος, Σεπεριώτου*, Ἑλληνικὸν Χρονολόγιον «δ Ἑπειρώτης», ἔτος Γ', ἐν Κ/πόλει, σ. 116 μετὰ τοῦ πίν. συνδρομητῶν). (Ἑπειρ. Περιεχόμενα. Ἡ Ἑπειρος εὐάνδρος σ. 21 ἐ., Τμήμα Μαλακασίου κ. ἄ. σ. 23 ἐ., Μοιρολόγια Ἑπειρωτικὰ κ. ἄ. ποιήματα καὶ ἄσματα, δίστιχα καὶ παροιμίαι, σ. 31 ἐ., καὶ 63 ἐ., Λαλούμεναι γλῶσσαι ἐν Ἑπίρῳ 38 ἐ., Ἡ ἐπιρροὴ τῶν Ἑπειρωτῶν κτλ. 43 ἐ., Πολυζώης Λαμπανισιώτης 50 ἐ., Διαθήκη Κωνσταντίνου Ζίππα 52 ἐ., περὶ Πρεμετῆς σ. 58).
- 1904 *Οἰκονόμου, Σπυριδῶνος Σ.*, Ἱερὰ Μονὴ Γηρομερίου ἐν «Ἐκκλησ. Ἀληθείᾳ» ἐν Κωνσταντινουπόλει (τεῦχος Ὀκτωβρίου (σελ. 471-72).
- 1904 (:) *Παπαδοπούλου Κεραμέως, Α.*, Παρατηρήσεις εἰς τὰ Ἑπειρωτικὰ τοῦ Βασιλιέφσκη, δημοσιευθ. ἐν τοῖς Βυζαντ. Βρεμμέννικ III 1896, ἐν Βυζαντ. Βρεμμέννικ, ἐν Πετρούπολει.
- 1908 *Μηλιοπούλου, Γ.*, Ποῦ ἔκειντο τὰ Ὀνωράτου, Ἑλλ. Φιλ. Σύλλ. Λ σ. 215 κ. ἐπ.
- 1909 *Σκοτίδου, Ν.*, Ἡ Β. Δ. Ἑπειρος καὶ ἡ Ἀλβανία ἐν «Παναθηναίοις» τεῦχος 200 σ. 218—21, ἐν Ἀθήναις.
- 1909 *Petrides, Assomptioniste, Jean Apokaukos etc.* Ρωσσ. Ἀρχαιολογ. Ἰνστιτ. Κ/πόλεως XIV.
- 1909 *Προοδευτικοῦ*, Ἀλβανοὶ καὶ Ἀλβανισταὶ ἐν ἐφημερίδι «Νεολόγῳ» μηνὸς Αὐγούστου (ἄρθρα Α', Β', Γ' καὶ Δ') ἐν Κωνσταντινουπόλει.
- 1911 *Σπυριδάκι, Ἀθ. Γ.*, Ζῶντα γλωσσικὰ μνημεῖα ἐν Ζαγορίῳ τῆς Ἑπίρου, ἐν Μηνιαίῳ Παραρτήμ. τῆς ἐφημ. «Ἀθήναις», ἔτ. Δ' ἀρ. 11 σελ. 3640, ἐν Ἀθήναις.
- 1914 *Jirecek, C.*, Albanien in der Vergangenheit ἐν «Oesterreichische Monatschrift für den Orient», Wien.
- 1924 (:) *Ἀνωνύμως*, Die Schreibweise der bisher italienisirten

- Ortsnamen Albaniens: Petermanns Mittheilungen. Τσῦχος Αὐγούστου, σ. 300—301.
- 1914 *Oberhammer*, Eugen, «Albanien», Ein Blick auf das Land und seine Geschichte, S. A. aus: «Was will das Oesterreichische Albanien—Kommittee?» Wien. (Ἐν σελ. 12—13 ὑποσημειώσεις, ἐν αἷς καὶ ἕτεραι πηγαὶ σχετικαί).
- 1914 *Epire du Nord, Thrace, Asie Mineure*, Echelle 1 : 2,175,000 Limites d'Etats, Limite de l'Epire du Nord, Ligne de la décision de Florence de 1914, Paris. (Populations grecques en Asie Mineure etc. en dehors des frontières actuelles du Royaume de Grèce).
- 1914 *Boissonnas, Fr*, L'image de la Grèce. L'Epire, berceau des Grecs, Genève. (Λεύκωμα φωτογραφιῶν).
- 1914 *Ruaux*, René, La malheureuse Epire, Paris (illustré).
- 1914 *Ζήνωνος, Κώστα*, Δυστυχισμένη Ἑπείρος, Κάϊρον. (Μετάφρασις τοῦ ὁμωνύμου γαλλικοῦ ἔργου τοῦ René Ruaux).
- 1914 *Χρηστοβασίλη, Χ.*, Ἱστορία τῆς ἀρπαγῆς τῶν δέκα ἕξ χωρίων τῆς ἐπαρχίας Φιλιατῶν καὶ τῶν ἐξαρτημάτων αὐτῶν παρὰ τῶν Τουρκαλβανῶν Ντεμάτων καὶ Σεϊκᾶτων καὶ ἐνέργειαι πρὸς ἀπόσεισιν τοῦ ἀγαθικοῦ ζυγοῦ ἐπὶ Τουρκοκρατίας καὶ Ἑλληνοκρατίας, ἐν (;)
- 1914 *Χρηστοβασίλη, Χρ.*, Ἱστορικὸν τῆς ἀρπαγῆς τῶν δέκα ἕξ χωρίων κτλ. σελίδες 22. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ Τυπογραφ. Π. Α. Πετράκου.
- 1915 *Skendo, Lumo*, L'affaire de l'Epire; le martyr d'un peuple, Sofia (48).
- 1915 *Χρηστοβασίλη, Χ.*, Ἡ Ἱμλιακοποίησις τῶν Κεφαλαιοχωρίων τῆς Ἑπείρου κτλ. σελ. 23. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ Τυπογραφείου Π. Α. Πετράκου.
- 1919 *Ξενάκη, I.*, ἱατροῦ, Αἱ τελευταῖαι ἡμέραι τῆς πολιορκίας τῶν Ἰωαννίνων, μετάφρασις ἐκ τοῦ γαλλικοῦ τοῦ Guy de Chantepleur.
- 1919 *Eden, Morton, F.*, Albania; Its discontents and their origin, London (23).
- 1919 *Skendo, Lumo*, Les Albanais chez eux et à l'étranger; avec lettre-préface de Eugène Pittard, Lausanne (27).
- 1919 *Lako, N.*, Les droits de l'Albanie, Boulogne (Seine),
- 1919 *Skendo, Lumo*, Les revendications albanaises, Lausanne (11) ἐν τῇ σειρᾷ «Peuples libres».
- 1920 *Tozzi, Giulio*, L'Albania e il suo incerto destino; (conferenza). Milano (XI, 49) ἐν τῇ σειρᾷ «Le pagine dell'ora», 71.

- 1920 *Kolovaní, Démètre*, La question de Koritzza, Paris (95).
- 1920 *Dukagjin—Zadeh*, Basri bey, L'Albanie indépendante et l'Empire Khalifal ottoman; avec préface de Claude Farrère, 2e éd., Paris (XVI, 81).
- 1920 *Lamouche*, Léon, et autres. La question albanaise; études recueillies et publiées par les soins de Démètre Berratti, Paris (109) ἐν τῇ σειρᾷ «Les droits des petits peuples devant la Conférence de la paix».
- 1920 *Γεδεών, Μανουήλ*, Βασιλικὴ καὶ Βάγιας ἐν Φαναρίῳ, ἐν τῇ «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ» τεύχ. 19 σελ. 155—156.
- 1920 *Μυστακίδου, Β. Α.*, Ἀλῆ Τεπελενλῆς καὶ Πατριάρχης ἐν τῇ «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ, ἐν Κωνσταντινουπόλει (σελ. 172—73), τεύχος Μαΐου.
- 1920 *Νίτσου, Ν.*, Περὶ τῶν τοπωνυμιῶν Τσαμαντᾶ καὶ Τσιαμουργιάς ἐν ἐφημ. «Ἑπειρος», φύλλ. 14 καὶ 18 Ὀκτωβρ., ἐν Ἰωαννίνοις.
- 1920 *Ἀθηναγόρα, Μ. Πρωτοσυγκέλλου*, (νῦν Μητροπ. Παραμυθίας), Ἡ Κυρὰ Βασιλικὴ καὶ τὰ Πατριαρχεῖα. Ἐν περιοδικῷ «Νεὸς Ποιμὴν», ἔτος Β', τεύχ. 415, σελ. 209 ἔ. ἐν Κ/πόλει.
- 1921 *Ἀθηναγόρα, Μ. Πρωτοσυγκέλλου*, (νῦν Μητροπ. Παραμυθίας), Θανάσης Βάγιας, ἐν Κπόλει.
- 1921 *Frangulis, A. F.*, L'Albanie et l'Épire du Nord, Paris.
- 1922 *Frangulis, A. F.*, L'Épire du Nord devant la conférence de la Paix, Paris.
- 1923 *Ἀθηναγόρα, Μ. Πρωτοσυγκέλλου*, (νῦν Μητροπ. Παραμυθίας). Ἑπειρωτικαὶ Σελίδες, τεύχ. Β'. Ἱστορικαὶ ἐπανορθώσεις. Ἡ τελευταία ἡμέρα τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ. Ἡ ἐν τῷ Φρουρίῳ τῶν Ἰωαννίνων σχολῆ τῶν Δεσποτῶν, ἐν Ἀθήναις.
- 1923 *Ἀθηναγόρα, Μ. Πρωτοσυγκέλλου*, (νῦν Μητροπ. Παραμυθίας), Ἱστορικαὶ ἐπανορθώσεις. Ἐν Δελτίῳ Ἰ. καὶ Ἐ Ἑταιρείας. τόμ. Η', σελ. 558—565 ἐν Ἀθήναις.
- 1923 *Χρηστοβασίλη, Χ.*, Ὁ Μᾶρκο Μπότσαρης σελ. 64. Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ Τυπογραφείου «Ν. Ἄστεος».
- 1924 *Χρηστοβασίλη, Χ.*, Ἀπόκρυφες ἢ συνθηματικὲς γλῶσσες στὴν Ἑπειρο ἐν Ἑβδομαδ. περιοδικῷ «Θησαυρός», τόμος Β', τεύχ. 48, ἐν Ἀθήναις.
- 1924 *Ἀθηναγόρα, Μητροπολίτου Παραμυθίας*, Περὶ τῆς Μητροπόλεως τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῆς καταλήψεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐν ἐφημερ. «Ἑπειρος», ἔτος ΙΕΘν ἀριθ. 1930/86 τῆς 1ης Ὀκτωβρίου, ἐν Ἰωαννίνοις.

- 1924 Ἀθηναγόρα, Μητροπολίτου Παραμυθίας, Περὶ τοῦ Ναμασκιᾶ, ἐν ἔφημ. «Ἑπειρος», ἔτος ΙΕ'ον ἀρ. 1937, 93 τῆς 17ης Δεκεμβρίου, ἐν Ἰωαννίνοις.
- 1924 Ἀθηναγόρα, Μ. Πρωτοσυγκέλλου, (νῦν Μητροπ. Παραμυθίας), Γεώργιος Κίτσος ἀδελφὸς τῆς Κυρὰ-Βασιλικῆς ἐν ἔφημ. «Στερεὰ Ἑλλάς» Μεσολογγίου (μέρος μόνον τῆς πραγματείας ἐδημοσιεύθη, τὸ δὲ ὑπόλοιπον μένει ἀνέκδοτον).
- 1924 Νίτσου, Νικολάου, Μονογραφία περὶ τῆς ἐν Τσαμαντᾷ τῆς Ἑπείρου ἐνοριακῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Γεωργίου Καμύτζιανης, ἐν Ἰωαννίνοις.
- 1924 Ἀγαθοῦ, Εὐσταθίου Α., Οἱ Ἴταλοι ἐν Κερκύρα, ἐν Ἀθήναις. (Δολοφονία Στρατηγοῦ Τελλίνι καὶ ἐπίθεσις Ἰταλῶν κατὰ Κερκύρας).
- 1925 Lâsturel, P., L'affaire grécoitalienne de 1923, Paris (Δολοφονία τοῦ στρατηγοῦ Τελλίνι).
- 1925 Ἀθηναγόρα, Μ. Πρωτοσυγκέλλου, (νῦν Μητροπ. Παραμυθίας). Σπερμολογίαι περὶ τῶν ἐσχάτων τῆς Κυρὰ-Βασιλικῆς ἐν «Δελτίῳ Ἰστ. καὶ Ἑθν. Ἑταιρείας» τόμ. Θ'. σελ. 610—616 ἐν Ἀθήναις.
- 1926 Νίτσου, Ν., Μονογραφία περὶ τῆς ἐν Ηλείῳ κόμης τοῦ Τσαμαντᾷ, ἐν Ἀθήναις.
- 1926 Stickney, Edith Pierpont, Southern Albania or Northern Epirus in European international affairs 1912—1923, Stanford Cal. (XI, 195).
- 1926 Ἀθηναγόρα, Μητροπολίτου Παραμυθίας, Περὶ τοπωνυμιῶν. Ἐν ἔφημερίδι «Ἐλευθερία», ἔτος Δον ἀρ. 317 τῆς 16ης Δεκεμβρίου, ἐν Ἰωαννίνοις.
- 1926 Σπυρίδωνος Βλάχου, Μητροπολίτου Ἰωαννίνων, Πρὸς τοὺς Πανέλληνας λογίους καὶ Ἑπειρώτας ἐν «Ἑπ. Χρ.» ἔτ. Α' σ. 1—4, ἐν Ἰωαννίνοις.
- 1926 Χατζιδάκι, Γεωργίου Ν., Ἡ Ἑπειρος καλεῖ τοὺς ἐρευνητάς της, αὐτόθι σ. 5—6.
- 1926 Βύργκερ, Δουδοβίκου, Δοκίμιον βιβλιογραφικῶν τῶν περὶ τῆς Ἑπείρου κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους δημοσιευθέντων, αὐτόθι σελ. 6—38.
- 1926 Ἀναγνωστοπούλου, Γ. Π., Ἐπίγραμμα τοῦ Wilamowitz ἐπὶ τῇ ἀπελευθερώσει τῶν Ἰωαννίνων, αὐτόθι σ. 39—40.
- 1926 Νικολαΐδου, Κλεάνθους, Ὁ ἀνταγωνισμὸς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας ἐν Ἑλείῳ καὶ Ἀλβανίᾳ πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, αὐτόθι σ. 41—52.

- 1926 *Ευγγουπούλου, Α.*, Μεσαιωνικά μνημεῖα Ἰωαννίνων, αὐτόθι σ. 53—62 καὶ 133—47 καὶ 295—303 (μετὰ πολλῶν εἰκόνων).
- 1926 *Βέη, Ν. Α.*, Ὁ Χριστόφορος Βυρλααμίτης καὶ τὸ βραχὺ χρονικὸν αὐτοῦ, αὐτόθι σ. 63—71 καὶ 120—132.
- 1926 *Βογιατζίδου, Ι. Κ.*, Συμβολὴ εἰς τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν τῆς Ἠλείρου, αὐτόθι σ. 72—80.
- 1926 *Ἀναγνωστοπούλου, Γ. Π.*, Τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς Ἠλείρου (ὁδηγία διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ γλωσσικοῦ ὑλικοῦ των), αὐτόθι σ. 81—101.
- 1926 *Χατζιδάκι, Γ. Ν.*, Βιβλιοκρισία (Β. Ἀναστασιάδου, Γεωργίου Γενναδίου βίος καὶ ἔργα), αὐτόθι 102.
- 1926 *Προκήρυξις* γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ, αὐτόθι σ. 103—4, σ. 198—200 καὶ 330—32.
- 1926 *Ἐπίσημα Γράμματα* (Πατριαρχικὰ κτλ. ἐπὶ τῇ ἐκδόσει τῶν «Ἠπ. Χρ.»), αὐτόθι σ. 105—9.
- 1926 *Ziebarth*, Ἐρίχου, Κυριακὸς ὁ ἐξ Ἀγκῶνος ἐν Ἠλείρῳ, αὐτόθι σ. 110—19.
- 1926 *Σάρρου, Δημ. Μ.*, Γράμματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργης, αὐτόθι σελ. 148—157.
- 1826 *Σούλη, Χρ. Ι.*, Ἑπειρωτικὰ αἰνίγματα, αὐτόθι σ. 158—189 καὶ σ. 313—30.
- 1926 *Ρεμπέλη, Χαρ. Ν.*, Δημοτικὰ τραγούδια Βουρμπιάννης, αὐτόθι σ. 190—4.
- 1926 *Ἀναγνωστοπούλου, Γ. Π.*, Βιβλιοκρισία (C. Hoeg, Les Saracatsans κτλ.) αὐτόθι σ. 195—7.
- 1926 *Καρολίδου Π.*, Τί ἐστὶν Ἑπειρος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἑλληνικοῦ γένους, αὐτόθι σ. 201—2.
- 1926 *Ἀρθανιτοπούλου, Α. Σ.*, Ἑπειρῶται ἐν Θεσσαλίᾳ, αὐτόθι σ. 203—5 (μετ' εἰκόνας).
- 1926 *Δυοβουνιώτου, Κ. Ι.*, Ἀλέξιος Σπανός, αὐτόθι σ. 206—18.
- 1926 *Δένδια, Μ. Α.*, Ἑλένη Ἀγγελίνα Δούκαινα, βασίλισσα Σικελίας καὶ Νεαπόλεως, αὐτόθι σ. 219—94.
- 1926 *Φωτιάδου, Εὐαγγέλου Π.*, Συμβολὴ εἰς τὴν περὶ τοῦ Θανάση Βάγια ἔρευναν, αὐτ. σ. 304—312.
- 1926 *Γλωσσικὸς διαγωνισμὸς* (ἀποτέλεσμα), αὐτόθι σ. 333.
- 1927 *Σπυρίδωνος Βλάχου*, Μητροπολίτου Ἰωαννίνων, Πρόλογος «Ἠπ. Χρ.» ἔτ. Β' σ. 3—4.
- 1927 *Βιζουκίδου, Περ. Κ.*, Ἑπειρωτικῶν Θεσμίων ἔρευνα, αὐτόθι σ. 5—53.

- 1927 *Σωφρονίου, Εὐστρατιάδου*, πρόην μητροπολίτου Λεοντοπόλεως, Ὁ Καμπανίας Θεόφιλος ὁ ἐξ Ἰωαννίνων, αὐτόθι, σ. 54—97 καὶ 244—63.
- 1927 *Σωτηρίου, Γεωργίου*, τὸ Κάστρον τῶν Ῥωγῶν, αὐτ. σ. 98—109 (μετ' εἰκόνων).
- 1927 *Βιζουκίδου, Περ. Κ.*, Συμβολαὶ εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν βιβλιογραφίαν. αὐτ. σ. 110—126.
- 1927 *Βέη, Νίκου Α.*, Συμβολαὶ εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν βιβλιογραφίαν, αὐτόθι, 127—152.
- 1927 *Ὁρλάνδου, Ἄντ. Κ.*, Μνημεῖα τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἑπείρου: Ἡ Κόκκινη Ἐκκλησία (Παναγία Βελλᾶς), αὐτ. 153-69 (μετ' εἰκόνων).
- 1927 *Δάσκαρι, Μιχαήλ*, Σημειώσεις περὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Πάργας, αὐτ. σ. 170—72.
- 1927 *Πολυκάρπου Συνοδινοῦ*, Μητροπολίτου Γόρτυνος, Γρηγόριος Παλιουρίτης, αὐτόθι σ. 173—81.
- 1927 *Σούλη, Χρίστου Ι.*, Τὰ τραγούδια τοῦ Λαζάρου, αὐτ. σ. 182—200.
- 1927 *Μουσελίμη, Σπ. Γ.*, Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Ἑπείρου, αὐτόθι σ. 201—5.
- 1927 *Βιζουκίδου, Περ Κ.*, Οἱ ξένοι σοφοὶ πρὸς τὰ «Ἑπειρ. Χρονικά», αὐτ. σ. 206—8.
- 1297 *Βιζουκίδου, Περ. Κ.*, Κριτικὰ σημειώματα, αὐτ. 209—17.
- 1927 *Χαιζιδάκι, Γεωργίου Ν.*, Ὁ πρῶτος τόμος τῶν «Ἑπειρ. Χρονικῶν», αὐτόθι σ. 218.
- 1927 *Προκήρυξις* γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ, αὐτ. σ. 227—8.
- 1927 *Γενναδίου, Ἰωάννου*, Τὰ «Ἰωαννητικὰ χειρόγραφα», ἡ διαρπαγὴ καὶ ἀπεμπόλησις αὐτῶν, αὐτόθι σ. 229—244.
- 1927 *Εὐστρατιάδου, Σωφρονίου*, Β' Τὸ ἀρχεῖον τοῦ Ἐπισκόπου Καμπανίας Θεοφίλου (συνέχεια), αὐτ. σ. 245—268.
- 1927 *Σάρρου, Δημ. Μ.*, Γράμματα ἀναφερόμενα εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργης (ἐπιστολαὶ Σούλιωτῶν, Ἀθανασίου Ψαλίδα, Χριστοφόρου Περραιβοῦ) αὐτ. σ. 269—285.
- 1927 *Σάρρου, Δημ. Μ.*, Ζαγοριακῶν Θεσμίων ἔρευνα, αὐτ. σ. 286—301.
- 1927 *Πολυκάρπου, Συνοδινοῦ*, Μητροπολίτου Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως, Μητροφάνης Γρηγοραῖς, αὐτ. σ. 302—3.
- 1927 *Γεωργίτση, Νέστορος*, Ἡ καραμπεριά, αὐτ. σ. 304—6.
- 1927 *Μουσελίμη, Σπ. Γ.*, Δημοτικὰ Τραγούδια τῆς Ἑπείρου, αὐτόθι σ. 307—11.
- 1927 *Σούλη, Χρ. Ἰ.*, Κριτικὴ καὶ βιβλιογραφία (κρίσεις περὶ τῶν συγγραμμάτων *Hans Treidler*, Epirus im Altertum: Studien

- zur historischen Topographie, Leipzig 1917. Γ. Δ. Χατζή (Πελλερέν), Τὸ μυστικὸ τοῦ Κάστρου (τῶν Ἰωαννίνων), ἱστορικὰ καὶ κριτικὰ σημειώματα περὶ τῆς ὀνομασίας τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων, ἐν Ἀθήναις 1926, Νικολάου Νίτσου, Μονογραφία περὶ τῆς ἐν Ἑπιείρῳ κώμης τοῦ Τσαμαντιᾶ, ἐν Ἀθήναις 1926, Τὰ Γιάννενα στὰ 1680 κτ' ὁ ἀγράμματος Δεσπότης (Δελτίον Βιβλιοθήκης Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, Χρόνος Α' Ἀθήνα 1927, Φυλλάδιο 1^ο, σ. 19—21, ἐκδιδόμενον ὑπὸ Ἡλ. Βουτιερίδου.
- 1927 Ἀνδρεάδου, Ὀδ., Κωνσταντῖνος Ἡροκλῆς Βασιιάδης, Βιογραφικὸν Παράρτημα «Ἡπ. Χρ.» «Ἑπειρωτικὸν Μνημεῖον» Συλλογὴ ἐκλιπόντων ἐπιφανῶν Ἑπειρωτῶν, ἐν Ἰωαννίνοις, σ. 1-18 (μετ' εἰκόνας).
- 1927 Βιζουκίδου, Περ. Κ., Βράνος Βωζάνης, αὐτ. σ. 19—38 (μετ' εἰκόνας).
- 1927 Γεωργίτση, Νέστορος, Γεώργιος Κονεμένος βέης καὶ Θωμᾶς Πασχίδης, αὐτόθι σ. 39—41 καὶ 46—9 (μετ' εἰκόνων).
- 1927 Δοσίου, Νικολάου, Σπυρίδων Θ. Μανάρης, αὐτ. 43—45 (μετ' εἰκόνας).
- 1927 Καλιτσουνάκι, Ἰωάννου Ε., Δημήτριος Σεμιτέλος, αὐτόθι σελ. 50 - 57 (μετ' εἰκόνας).
- 1927 Παπαγεωργίου, Γαβριήλ, Νικόλαος Χ. Χαρισιάδης, αὐτ. σ. 58—9 (μετ' εἰκόνας).
- 1927 Ἀθηναγόρα, Μητροπολίτου Παραμυθίας, Περὶ Κυρα - Φροσύνης, ἐν ἐφημ. «Ἑπειρος», ἔτος Ηον, ἀρ. 2587/738 μέχρι 2588/739 τῆς 24ης, 25ης καὶ 26ης Μαΐου, ἐν Ἰωαννίνοις.
- 1927 Albania; Revue d'archéologie, d'histoire, d'art et des sciences appliquées en Albanie et dans les Balkans; II, Milano—Roma—Paris (in 4°).
- 1927 Ugolini, Luigi M., Albania antica; Pubblic. sotto gli auspici della R. Società geografica italiana, I, Roma—Milano (in 4°).
- 1927 Louis, Herbert, Albanien; eine Landeskunde vornehmlich auf Grund eigener Reisen, Stuttgart (VIII, 164) «Geographische Abhandlungen» 2,3.
- 1928 Σκενδέρη, Κωνσταντῖνου Χ., Ἱστορία τῆς ἀρχαίας καὶ συγχρόνου Μοσχοπόλεως, ἔκδ. 2α ἐπηξημημένη (μετὰ πολλῶν εἰκόνων), ἐν Ἀθήναις.

Σημ. «Ἡπ. Χρ.». Τὰ ἐν τῇ «Συμβολῇ» ἐρωτηματικὰ δηλοῦσιν ὅτι παρὰ τὰς ἐν τῇ Ἑθν. Βιβλιοθήκῃ ἐρεῦνας δὲν κατωρθώθη ἡ ἐξακριβωσις τῶν ἐν λόγῳ χρονολογιῶν.

ΜΙΚΡΑ ΣΥΜΒΟΛΗ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ

ΝΙΚΟΠΟΛΙΣ-ΠΡΕΒΕΖΑ

ΥΠΟ

ΠΕΤΡΟΥ ΦΟΥΡΙΚΗ

Ἐν τῇ πρό τινος ὑφ' ἡμῶν δημοσιευθείσῃ μικρᾷ περὶ Πρεβέζης μελέτῃ¹ παρατηρήθη ὅτι ἡμέτεροι καὶ ξένοι ἀσχοληθέντες περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως ταύτης ἀνευδοιάστως ἐσχέτισαν τὴν Πρέβεζαν μετὰ τῆς Νικοπόλεως, ἣν ἐκ πλάνης ὠνόμασαν καὶ *Παλαιοπρέβεζαν*, ὡσεὶ ἐπὶ τοῦ χώρου, ὃν αὕτη κατεῖχε, συνωκίσθη ποτὲ παλαιότερα τὶς Πρέβεζα, ἥς οἱ κάτοικοι βραδύτερον μετόκησαν δῆθεν εἰς τὴν νῦν².

Ἐν τῇ αὐτῇ δ' ὡς ἄνω μελέτῃ παρατηρήσαμεν προσέτι, ὅτι τὰ μέχρι τοῦδε περὶ τῆς Νικοπόλεως καὶ τῆς καταστροφῆς αὐτῆς ἐπ' ἐσχάτων εἰρημένα εἶναι ἐν πολλοῖς ἀπλαῖ εἰκασίαι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐπαναλαμβάνόμεναι³.

Πρὸς ἄρσιν λοιπὸν τῶν εἰκασιῶν καὶ σαφεστέραν συσχέτισιν τῆς ἱστορίας τῶν δύο τούτων πόλεων ἐθεωρήσαμεν σκόπιμον νὰ καταχωρίσωμεν ἐνταῦθα πᾶν ὅ,τι ἡμεῖς διὰ τῆς περὶ τὴν Πρέβεζαν ἐρεῦνης ἐδιδάχθημεν μέχρι τοῦδε καὶ περὶ τῶν τυχῶν τῆς Νικοπόλεως, ἥς αἱ τελευταῖαι ἡμέραι φαίνεται ὅτι, τῆς γεωγραφικῆς θέσεως συντελούσης, μοιραίως συνεδέθησαν μετὰ τῆς ἱστορίας τῆς νοτιώτερον ταύτης καὶ εἰς ἀπόστασιν δώδεκα ἀπ' αὐτῆς χιλιομέτρων δημιουργηθείσης *Πρεβέζης*.

Πόσον δυσχερῆς, ἐπίπονος καὶ δυσπαρακολούθητος εἶναι ἡ ἔρευνα εἰδικῶν ἱστορικῶν ζητημάτων ἀναγομένων εἰς τὴν ρωμαϊκὴν καὶ τὴν ἐπακολουθήσασαν ταύτη μεσαιωνικὴν καθόλου περίοδον εἶναι εἰς πάντας τοὺς περὶ ταύτην ἀσχολουμένους γνωστόν, ὥστε περιτετεύει πᾶς λόγος ἰδιαιτέρας ἐξάρσεως τῶν δυσχερειῶν. Ἐπίσης εἶναι γνωστὰ τὰ δυσγεφύρωτα

¹) Βλ. Ἐπετηρίδα ἐταιρείας βυζαντινῶν σπουδῶν, Ἀθῆναι, 1924, Α', 274 κ.έ.

²) Ἐνθ. ἄνωτ. σ. 276. Ἀσφαλῶς τὸ ὄνομα ἀπεδόθη εἰς τὰ ἐρείπια τῆς Νικοπόλεως ἀπλῶς λόγῳ τῆς γεινιάσεως αὐτῶν πρὸς τὴν Πρέβεζαν.

³) Ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 293, ὑπ. 2.

ἢ μᾶλλον ἀγεφύρωτα ἱστορικὰ χάσματα, τὰ χαίνοντα πρὸ τοῦ ἐρευνητοῦ τοῦ βαδίζοντος διὰ τοῦ σκοτεινοῦ Μεσαίωνα.

Δὲν πρέπει συνεπῶς νὰ ξενίζηται τις μανθάνων ὅτι διὰ τῶν κατωτέρω δὲν προτιθέμεθα νὰ ἐμφανίσωμεν εἰκόνα τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως τῆς Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης, ἀλλ' ἀπλῶς νὰ παράσχωμεν σημειώματα, ἅτινα σὺν τῷ χρόνῳ ὑπ' ἄλλων καὶ ἄλλων πλουτιζόμενα θὰ δυνηθῶσι νὰ βοηθήσωσιν ἐκεῖνον, ὅστις θ' ἀποτολήσῃ τὴν συγγραφὴν συνθετωτέρων ἱστορικῶν μελετῶν σχετικῶν πρὸς τὰς πόλεις ταύτας καὶ τὴν καθόλου ἱστορίαν τῆς Ἡπείρου.

Ἐν τέλει δ' ἐπιθυμοῦμεν ζωηρῶς νὰ τονίσωμεν, ὅτι εἰς τὰ κατωτέρω σημειώματα δὲν ἀποδίδομεν οὐδεμίαν ἄλλην ἰδιαιτέραν ἀξίαν, πλὴν τῆς ἐκ τῆς, κατὰ τὸ δυνατόν, συστηματικῆς χρησιμοποίησεως τῶν πηγῶν καὶ τῶν βοηθημάτων προκυπτούσης.

Α' ΝΙΚΟΠΟΛΙΣ

Ἡ σημασία τῆς παρὰ τὸ Ἄκτιον ναυμαχίας, τῆς συγκροτηθείσης κατὰ τὴν 2αν Σεπτεμβρίου 31 π. X.¹ μεταξύ τῶν στόλων τῶν δύο τῆς Ρώμης συναρχόντων, Ἀντωνίου καὶ Ὀκταβιανοῦ, τοῦ μετέπειτα αὐτοκράτορος Αὐγούστου, εἶναι μεγίστη οὐ μόνον διὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ διὰ τοῦ Καίσαρος τεραστίας αὕξησιν λαβόντος ρωμαϊκοῦ κράτους, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐφεξῆς ρύθμισιν τῶν τυχῶν τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἐφ' ἧς, ἀπὸ τῆς ἐν Λευκοπέτρῳ μάχης (147 π. X.), μεθ' ἣν ἡ ἠττηθεῖσα Ἑλλὰς ἔγινε ρωμαϊκὴ ἐπαρχία φερομένη ἔκτοτε ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀχαΐα², οὐδεμίαν ἄλλην οὐσιώδους κατακτητικῆς πρᾶξις εἶχεν ἀσκηθῆ, πλὴν τῆς δηώσεως καὶ τῆς ἐπιβολῆς φόρων³.

Μετὰ τὴν παρὰ τὸ Ἄκτιον ὁμως ναυμαχίαν ἤρξατο ἡ ἀσκησις πράξεων, δι' ὧν σαφῶς κατεδηλοῦτο ὅτι ἡ Ρώμη ἐπεθύμει νὰ μεταχειρισθῆ ἐφεξῆς τὴν Ἀχαΐαν ὡς ἔδαφος οὐδόπως διάφορον τοῦ ἰταλικοῦ. Πρὸς τοῦτο δ' ἤρξατο, δι' αὐτοῦ τούτου τοῦ Ὀκταβιανοῦ, συνεχίζοντος τὸ ὑπὸ τοῦ Καίσαρος ἐγκαινισθὲν σύστημα, τῆς εἰς αὐτὴν συστηματικῆς μετοικῆσεως Ρωμαίων πολιτῶν καὶ δὴ παλαιμάχων, οἵτινες ἕνεκα τῶν μακρῶν πολέμων καὶ δὴ τῶν ἐμφυλίων (49—31 π. X.) εἶχον, δικαίως ἴσως, τόσον

¹) Δίων. Κασσ. Ρωμαϊκῆς Ἱστορίας 51, 1, 1 «τοιαύτη τις ἡ ναυμαχία αὐτῶν τῆ δευτέρῃ τοῦ Σεπτεμβρίου ἐγένετο. τοῦτο δὲ οὐκ ἄλλως εἶπον, οὐδὲ γὰρ εἶωθα αὐτὸ ποιεῖν, ἀλλ' ὅτι τότε πρῶτον ὁ Καίσαρ τὸ κράτος πᾶν μόνος ἔσχεν, ὥστε καὶ τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν τῆς μοναρχίας αὐτοῦ ἐτῶν ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἀκριβοῦσθαι».

²) Περὶ τῆς Ἀχαΐας, ὡς ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας, βλέπε ὅσα ἀναφέρει ὁ G. Hertzberg ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας, μετάφρασις Π. Καρολίδου, Ἀθῆναι, 1902, τόμ. Α, σελ. 627 κ. ἑ.

³) Πρβλ. G. Hertzberg - Καρολίδου, ἐνθ. ἀνωτ. Α' σ. 607 κ. ἑ.

θρασυνθῆ, ὥστε νὰ ἦτο ἀδύνατον εἰς τὸν Ὀκταβιανὸν ν' ἀδιαφορήσῃ ἀνευ μεγίστου ἑαυτοῦ τε καὶ τῆς ἡσυχίας τοῦ κράτους κινδύνου.

Βλέπομεν ὅθεν αὐτὸν μετὰ τὴν παρὰ τὸ Ἄκτιον νίκην ἐπιλαμβανόμενον τῆς διευθετήσεως τῶν ἀναγκῶν τῶν παλαιμάχων, εἰς οὓς διένειμεν οὐ μόνον χρήματα, ἀλλὰ καὶ γαίας¹.

Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἰταλικαὶ γαῖαι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπαρκέσωσι πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀξιώσεων ὅλων τῶν παλαιμάχων, πρὸς δὲ καὶ τῶν Ρωμαίων πολιτῶν, οἵτινες κατὰ τὰ ταραχώδη ἔτη 43—42 π. Χρ. εἶχον ἀπολέσει οἰκίας καὶ ἀγρούς, ὁ Ὀκταβιανὸς ἀνεζήτησε τοιαύτας εἰς τὴν ἐγγὺς Ἀχαΐαν, ἣν εἶχε παιδιόθεν, ἀλλὰ καὶ πρὸ μικροῦ, αὐτὸς οὗτος ἐκ τοῦ σύνεγγυς γνωρίσει².

Ἄφ' ἑνὸς λοιπὸν ἢ τῆς ἐξοικονομήσεως τῶν παλαιμάχων καὶ τῶν ἀκτημόνων Ρωμαίων πολιτῶν ἀνάγκη, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἢ τῆς ἰδρύσεως στρατιωτικῶν ἀποικιῶν³ πρὸς εὐχερεστέραν ἐπιτήρησιν τῆς μετὰ πολλῶν καὶ δεινῶν ἀγώνων εἰς τὴν Ρώμην ὑπαχθείσης Ἀχαΐας, ὑπεχρέωσαν τὸν Ὀκταβιανὸν νὰ προβῆ εἰς τὴν παρὰ τὰς εἰσόδους τῶν δύο πρὸς δυσμὰς καὶ πρὸς τὴν Ἰταλίαν προσβλεπόντων ἑλληνικῶν κόλπων, τοῦ Ἀμβρακικοῦ καὶ τοῦ Κορινθιακοῦ, ἴδρυσιν δύο ἀποικιῶν, τῆς Νικοπόλεως καὶ τῶν Πατρῶν ὧν τὴν στρατηγικὴν σημασίαν οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ παρίδη.

Χρόνος ἰδρύσεως.—Περὶ τοῦ ἀκριβοῦς χρόνου τῆς ἰδρύσεως τῆς Νικοπόλεως δὲν ἔχομεν ρητὴν καὶ ἀσφαλῆ μαρτυρίαν⁴.

¹) Δίων. Κασσ 51, 4, 2 51, 4, 4 «καὶ αὐτῶν ὁ Καῖσαρ τοῖς μὲν ἄλλοις χρήματα ἔδωκε, τοῖς δὲ διὰ παντὸς αὐτῶ συστρατεύσασιν καὶ γῆν προσκατένειμε. τοὺς γὰρ δῆμους τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ τοὺς τὰ τοῦ Ἀντωνίου φρονήσαντας ἐξοικίσας τοῖς μὲν στρατιώταις τὰς τε πόλεις καὶ τὰ χωρία αὐτῶν ἐχαρίσατο, ἐκείνων δὲ δὴ τοῖς μὲν πλείοσι τό τε Δυρράχιον καὶ τοὺς Φιλίππους ἄλλα τε ἐποίκειν ἀντέδωκε, τοῖς δὲ λοιποῖς ἀργύριον ἀντὶ τῆς γῶρας τὸ μὲν ἔνειμε, τὸ δ' ὑπέσχετο».

²) Βλ. G. Fr. Hertzberg· Καρολίδου. ἐνθ. ἄνωτ. Α' σ. 611 κ. ἐ.—Πρβλ. Φραγκ. Βερτολίνη Σ. Λάμπρου. Ρωμαϊκὴ Ἱστορία, Ἀθῆναι, 1893, τόμ. Β', σ. 46 κ. ἐ.

³) Ὁ Στράβων 7,324 ἀναφέρει τὸ Βουθρωτὸν... ἐποίκους ἔχον Ρωμαίους...», ὁ δὲ Δίων Κάσσιος 51,44 προστίθει τοὺς Φιλίππους καὶ τὸ Δυρράχιον. Ἀλλὰ καὶ ἡ Κόρινθος, ἡ Κοσσάνδροεια, ἡ Πελλά, τὸ Δίον καὶ ἡ Βούλλις ἐχρησιμοποιήθησαν διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν. Πρβλ. G. Hertzberg· Καρολίδου, ἐνθ. ἄνωτ. Α' σ. 620 κ. ὑποσ. 47, ἐνθα εὐρίσκεται πρόχειρος καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

⁴) Ὁ G. Fr. Hertzberg· Καρολίδης, ἐνθ. ἄνωτ. Α' σ. 613 ὑπ. 26 ἀναγράφει ὅτι κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦ Κασσιόδωρου ἢ Νικόπολις ἐκτίσθη τὸ 724 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης, τ. ἐ. τὸ 30 π. Χρ. (πρβλ. Mommsen, ἐν Abhandlungen der sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften, τόμ. 8, 1871, σ. 626). Κατὰ δὲ τὸ Ἐῤῥαβιανὸν χρονικὸν (ἐκδ. Aucher, τόμ. 2, 257) ἐκτίσθη κατὰ τὴν 183 Ὀλυμπ. Τέλος κατὰ τὸν Ἰερώνυμον (παρὰ Roncall, I, 440) ἡ κτίσις τῆς Νικ. μετατίθεται εἰς τὴν 187 Ὀλυμπ.— Βλ. καὶ Δ. Κάσιον 51,1, Ἰώσηπον, Ἀρχαιολογ. Ἰουδαϊκ. I', 5, 8, Tacit. Annales II, 53. V, 10, Pompon. Met. II, 3,10, Tabul. Peutinger. καὶ Ἡσυχίου Μιλησίου χρονιστορ. ἀποσπάσμ. βιβλ. Ε, 2 ἀρχ. (παρὰ C. Müller, Fr. hist. Gr. IV. σ. 146).

Καὶ δεχόμεθα μὲν ὡς βέβαιον, διότι εἶναι ὀρθόν, καίτοι δὲν πιστοῦνται ὑπ' αὐτόπλου, ὅτι ὁ Ὀκταβιανὸς μετὰ τὴν ναυμαχίαν καθιέρωσε τὸν χῶρον, ἐφ' οὗ ἦτο ἰδρυμένον τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ¹, ἀλλ' οὐδείς ἀναγκάζει ἡμᾶς νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἀμέσως προέβη καὶ εἰς τὴν θεμελίωσιν τῆς πόλεως, ἀφ' οὗ ἄλλως τε καὶ οὐδείς μαρτυρεῖ τοῦτο ρητῶς τοῦναντίον μάλιστα Δίων ὁ Κάσσιος ἀναφέρει ὅτι καὶ αὕτη ἀκόμη ἡ τοῦ χώρου καθιέρωσις ἐγένετο βραδύτερόν πως², διότι ἐπείγουσας φύσεως ζητήματα, ὡς ἡ δίωξις τοῦ Ἀντωνίου καὶ ἡ ἀπειληθεῖσα ἐν Ἰταλίᾳ στάσις, δι' ἣν καὶ μεσοῦντος τοῦ χειμῶνος (31 π. Χρ.) ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ἐκ Σάμου εἰς Βρεντήσιον³, δὲν ἐπέτρεπον ν' ἀσχοληθῇ περὶ δευτερεύοντα.

Λογικώτερον λοιπὸν εἶναι νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ Ὀκταβιανὸς μετὰ τὴν δίωξιν καὶ τὸν τὴν 1ην Αὐγούστου 30 π. Χρ. ἐπελθόντα θάνατον τοῦ Ἀντωνίου καὶ δὴ μετὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου εἰς Ρώμην ἐπιστροφὴν αὐτοῦ (τὸ ἔαρ τοῦ 29 π. Χρ.), ὅτε βεβαίως καὶ ἐπελήφθη τῆς ὀριστικῆς ρυθμίσεως τῶν ἀξιώσεων τῶν παλαιμάχων, προέβη εἰς τὴν ἰδρυσιν τῆς ἀποικίας, δι' ἣν αἰτίαν ἀνωτέρω εἵλομεν.

Ὁ Στράβων, πρῶτος τῶν συγχρόνων περιγράψας τὰ κατ' αὐτὴν⁴, ἀναφέρει μὲν ὅτι εὔρε τὴν Νικόπολιν ἐκτισμένην παρὰ τὸν λιμένα Κόμαρον⁵ καὶ εἰς ἀπόστασιν δώδεκα σταδίων ἀπὸ τοῦ νοτιώτερον κειμέ-

¹) Suet. Aug. 18 «... locum castrorum, quibus fuerat usus, exornatum navalibus spoliis, Neptuno ac Martii consecravit». (Ὁ Σουητώνιος ὁμοίως γράφας τὸν βίον τοῦ Αὐγούστου μετὰ ἑκατὸν περίπου ἔτη δὲν δύναται βεβαίως νὰ θεωρηθῇ ὡς σύγχρονος πηγή.

²) Δίων ὁ Κάσσιος (51, 1, 4) περιγράφων τὰ ἀμέσως μετὰ τὴν ναυμαχίαν γενόμενα καὶ δὴ τὰ κατὰ τὴν καθιέρωσιν ἐπιφέρει «ταῦτα μὲν ὕστερον ἐγένετο, τότε δὲ μέρος μὲν τι τῶν νηῶν ἐς δίωξιν τοῦ Ἀντωνίου καὶ τῆς Κλεοπάτρας ἐστείλε...»

³) Δίων Κάσα. 51, 4, 2 «θορυβησάντων δ' αὐτῶν ἐν τούτῳ φανερώς ἄτε καὶ πολὺ ἀπὸ σφῶν ἀπαρτῶντος αὐτοῦ, ἐφοβήθη μὴ τι προστάτου τινὸς λαβόμενοι δράσωσι, καὶ διὰ τοῦτ' Ἀντωνίον μὲν ἄλλοις ἀναζητήσαι προσέταξεν, αὐτὸς δὲ εἰς τὴν Ἰταλίαν ἠπειχθὴ μεσοῦντος τοῦ χειμῶνος, ἐν ᾧ τὸ τέταρτον μετὰ Μάρκον Κράσσον ἤρχεν...» καὶ 51, 4, 4 «ἐλθὼν δὲ εἰς τὸ Βρεντέσιον οὐκέτι πόρρω προύχώρησεν...»

⁴) Ὁ Στράβων, ὡς γνωστόν, τὸ θέρος τοῦ 29 π. Χρ., κατὰ τὴν ἐξ Ἀνατολῆς εἰς Ἰταλίαν πορείαν αὐτοῦ ἐπεσκέφθη μέρη τινὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἐν ὁμοίως ἐπεσκέφθη τὴν Νικόπολιν καὶ τότε δὲν εἶναι ρητῶς μεμαρτυρημένον. Ὁ κ. Κ. Ρωμοῖος (ἐν Ἀρχαιολ. Δελτίῳ, τόμ. 9 [1927], Παράρτημα σ. 3) δέχεται ὅτι ὁ Στράβων «διήλθε τοῦλάχιστον ἐκ Νικοπόλεως» κατὰ τὸ 29 π. Χρ. Λαμβάνοντες ὁμοίως ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐν τῷ ἐβδόμῳ βιβλίῳ, ἐν ᾧ περιγράφει τὰ κατ' αὐτὴν ἀποκαλεῖ τὸν Ὀκταβιανὸν *σεβαστὸν καίσαρα*, ἀποδίδων αὐτῷ προσωνομίαν, ἣν μόνον κατὰ τὸ 27 π. Χρ. ἔλαβε τὸ πρῶτον, δυνάμεθα νὰ εἰκασώμεν ὅτι ἡ περὶ Νικοπόλεως περιγραφή δὲν ἐγράφη πρὸ τοῦ ἔτους τούτου.

⁵) Στράβ. 7, 324 «Μετὰ δὲ Γλυκὸν λιμένα ἐφεξῆς εἰσὶ δύο ἄλλοι λιμένες ὁ μὲν ἐγγυτέρω καὶ ἐλάττων Κόμαρος ἰσθμὸν ποιῶν ἐξήκοντα σταδίων πρὸς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον καὶ τὸ τοῦ Σεβαστοῦ Καίσαρος κτίσμα τὴν Νικόπολιν ὁ δὲ ἀπωτέρω καὶ

νου ἑτέρου λιμένος, ὅστις ἦτο μεγαλύτερος καὶ καλύτερος¹, οὐδὲν ὁμως θετικὸν καὶ ὀριστικὸν γράφει περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς, εἰ μὴ ὅτι ἦτο κτίσμα τοῦ σεβαστοῦ καίσαρος² καὶ ὅτι ἰδρύθη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ³.

Αἰτία ἰδρύσεως.— Ὁ αὐτὸς Στράβων ὁμιλῶν κατωτέρω περὶ τῆς αἰτίας τοῦ συνοικισμοῦ τῆς Νικοπόλεως ἀναφέρει ὅτι ὁ Ὀκταβιανὸς εὐρῶν τὴν χώραν καταπεπονημένην ἔνεκα τῶν συνεχῶν μακεδονικῶν καὶ ρωμαϊκῶν πολέμων καὶ τὰς πόλεις «ἐκλελειμμένας τελείως» ἐκ πολλῶν συνῴκισε μίαν, τὴν *Νικόπολιν*, κληθεῖσαν οὕτω διὰ τὴν πρὸ τοῦ στόματος τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου νίκην τοῦ σεβαστοῦ καίσαρος κατὰ τοῦ Ἀντωνίου καὶ τῆς συμμάχου αὐτοῦ Κλεοπάτρας⁴. Οὕτω ἀπὸ τοῦ Στράβωνος καὶ ἐντεῦθεν ἐγένετο ὑπὸ πάντων ἀποδεκτὸν ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Ὀκταβιανοῦ ἰδρυσις τῆς Νικοπόλεως δέον ν' ἀποδοθῇ εἰς τὴν ἀπόφασιν δῆθεν τῆς ἀπαθανάτισεως τῆς παρὰ τὸ Ἄκτιον νίκης αὐτοῦ⁵. Ἄν τοιαύτη τις σκέψις

μείζων καὶ ἀμείνων πλησίον τοῦ στόματος τοῦ κόλπου, διέχων Νικοπόλεως ὅσον δώδεκα σταδίους».*

¹) Στράβων 7, 324.

²) Στράβων 7, 324.

³) Στράβων 10, 450 «Ἀνακτόριον. . . τῆς νῦν ἐκτισμένης ἐφ' ἡμῶν Νικοπόλεως».

⁴) Στράβων 7, 325 «Μακεδόνες δ' ὕστερον καὶ Ῥωμαῖοι καὶ ταύτην (δηλ. τὴν Ἀμβρακίαν) καὶ τὰς ἄλλας κατεπόνθησαν τοῖς συνεχέσει πολέμοις διὰ τὴν ἀπειθειαν, ὥστε τὸ τελευταῖον ὁ Σεβαστὸς ὄρων ἐκλελειμμένας τελείως τὰς πόλεις εἰς μίαν συνῴκισε τὴν ὑπ' αὐτοῦ κληθεῖσαν Νικόπολιν ἐν τῷ κόλπῳ τούτῳ (τ' ἐ τῷ Ἀμβρακικῷ)· ἐκάλεσε δ' ἐπώνυμον τῆς νίκης. ἐν ἣ κατεναυμάχησεν Ἀντώνιον πρὸ τοῦ στόματος τοῦ κόλπου καὶ τὴν Αἰγύπτου βασιλίσαν Κλεοπάτραν παροῦσαν ἐν τῷ ἀγῶνι καὶ αὐτὴν». Πρβλ. καὶ Στράβ 7, 322 καὶ 7, 327.

⁵) Στράβων 7, 325.— Πρβλ. Sueton. Aug. 18 «Quoque Actiacae victoriae memoria celebratior in posterum esset, urbem Nicopolim apud Actium condidit: ludosque illic quinquennales constituit; et ampliato vetere Apollinis templo locum castrorum, quibus fuerat usus, exornatum navalibus spoliis, Neptuno ac Martii consecravit». Πρβλ. Κωνστ. Πορφυρογεννήτου. Περὶ θεμάτων (ἐκδ. Βόννης) 2, 34, 16 «Νικόπολις μητρόπολις ἐκλήθη δὲ Νικόπολις δι' αἰτίαν τοιαύτην. Καίσαρ ἐκεῖνος ὁ σεβαστὸς καὶ περιώνυμος Αὔγουστος πόλεμον ἔσχε μετὰ Κλεοπάτρας τῆς Αἰγυπτίας καὶ Ἀντωνίου τοῦ ταύτης ἀνδρός, ὃς ἦν πρότερον ἐπ' ἀδελφῇ τοῦ Καίσαρος γαμβρός. . . καὶ νικήσας ὁ Καίσαρ τὸν Ἀντώνιον καὶ τὴν Κλεοπάτραν ἐκτίσεν πόλιν, καλεσας αὐτὴν Νικόπολιν διὰ τὸ ἐκεῖσε ἠττηθῆναι τὸν Ἀντώνιον». — Ἐπιθι καὶ C. Bursian, Geographie von Griechenland, Leipzig, 1862, I, 32 «..Ruinen von Nicopolis (auch Actia Nicopolis genannt) der von Octavianus zur Erinnerung an seinen Sieg über Antonius und Kleopatra. . .».

*) «Οἱ δύο ἀνωτέρω ἀναφερόμενοι λιμένες, ὧν ὁ μὲν Κόμαρος ὀνομάζεται νῦν Μύτικας (ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Μύτικα), ὁ δ' ἕτερος (οὗτινος τὸ ὄνομα ἦτο ἀγνωστον εἰς τὸν Στράβωνα *βαθὺ* ἢ *μαρμαριώνα*, ἀσφαλῶς ἐχρησιμοποιήθησαν ὑπὸ τῆς Νικοπόλεως, καίτοι ὡς ἐμπορικὸς λιμὴν αὐτῆς, ἀγνωστον ἐπὶ πόσον χρόνον ἐχρησίμεισε τὸ Ἀνακτόριον, ὡς ρητῶς μαρτυρεῖ ὁ Στράβων (10, 450) «Ἀνακτόριον τε ἐπὶ χερσονήσου ἰδρυμένον Ἄκτιον πλησίον, ἐμπορεῖον τῆς νῦν ἐκτισμένης ἐφ' ἡμῶν Νικοπόλεως».

ἐξεδηλώθη τῷ ὄντι ὑπὸ τοῦ συνετοῦ στρατηγοῦ, αὕτη, καθ' ἡμᾶς, δὲν πρέπει νὰ ἐκληφθῆ εἰ μὴ ὡς ἀπλῆ ψυχολογικὴ ἐκμετάλλευσις. Ἴνα δηλαδὴ μὴ καταστῆ ζωηρῶς αἰσθητὴ εἰς τοὺς μήπω ἠρεμήσαντας Ἑλληνας ἡ πρώτη αὕτη κατακτητικὴ καὶ δουλωτικὴ ἐπὶ τῆς χώρας αὐτῶν ἐνέργεια, προεβλήθη πολιτικώτατα καὶ συνετώτατα ἢ πρόφασις τῆς νίκης καὶ ἡ ἀπονομὴ τιμῶν καὶ εὐχαριστιῶν εἰς τοὺς θεοὺς (Ἄπολλωνα, Ποσειδῶνα καὶ Ἄρην) ¹ ἐπὶ τῇ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπιδειχθείσῃ εὐνοίᾳ.

Τρόπος ἰδρύσεως.—**Όνομα.**—Ὅπως καὶ ἂν ἔχη, τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ Ὀκταβιανός, μικρὸν πρὸ τῆς ναυμαχίας, καταλαβὼν ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀντιστάσεως τὴν ἐναντι τοῦ Ἄκτιου χερσόνησον ἔστησεν ἐπὶ μετεώρου τὸ στρατηγεῖον αὐτοῦ καὶ ἐκ τούτου «ἐφῆδρευε καὶ ἐφώρμει» κατὰ τοῦ Ἀντωνίου ². Μετὰ δὲ τὴν ναυμαχίαν καθιερώσας τὸν χώρον, ἐφ' οὗ ἦτο ἰδρυμένον τὸ στρατηγεῖον, ἐκρηπίδωσεν αὐτὸν διὰ τετραγώνων λίθων καὶ ἐκόσμησε διὰ τῶν ἐμβόλων τῶν πλοίων τοῦ ἠττηθέντος σιόλου τοῦ Ἀντωνίου ³.

Περὶ δὲ τὸν οὕτω καθιερωθέντα χώρον συνφκίσθη βραδύτερον ἢ πρώτη καὶ σπουδαιότερα τῶν ἐπὶ ἑλληνικῆς γῆς ἰδρυθεισῶν ῥωμαϊκῶν ἀποικιῶν, κληθεῖσα *Νικόπολις* ⁴ (Nicopolis) ⁵ καὶ πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν ἄλλων ὁμωνύμων πόλεων προσεπικληθεῖσα *Ἀκτία Νικόπολις* (Actia Nicopolis) ⁶, ἢ πρὸς Ἀκτίους *Νικόπολις* ⁷, *Νικόπολις* ἢ κατὰ Ἀκτίαν ⁸, ἢ

¹) Sueton ἐνθ. ἀνωτ.

²) Πλουτάρχου, Ἀντωνίου (62), «φθάνει δὲ Καῖσαρ, Ἀντωνίου περὶ τὸ Ἄκτιον ὁμοῦντος. ἐν ᾧ τόπω νῦν ἡ Νικόπολις ἰδρύται...».—Δίων Κάσσιος (50, 12) «κατέλαβεν τὸ χωρίον τοῦτο ἐν ᾧ νῦν ἡ Νικόπολις ἐστὶ, καὶ ἐν αὐτῷ ἐπὶ μετεώρου, ὅθεν ἐπὶ πάντας ὁμοίως τῆς τε ἔξω τῆς πρὸς Πάξις θαλάσσης καὶ τῆς ἔσω τῆς Ἀμβρακικῆς τῆς τε ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν, ἐν ᾧ οἱ λιμένες οἱ πρὸς τῇ Νικοπόλει εἰσὶν, ἀποπτόν ἐστιν, ἰδρύθη καὶ αὐτό τε ἐκρατύνατο καὶ τείχη ἀπ' αὐτοῦ εἰς τὸν λιμένα τὸν ἔξω τὸν Κόμαρον καθῆκε, κάκ τούτου καὶ ἐφῆδρευε καὶ ἐφώρμει τῷ Ἀκτίῳ καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν».—Ζωναράς (10, 28) «κατέλαβεν τὸ χωρίον τοῦτο ἐν ᾧ νῦν ἐστὶν ἡ Νικόπολις κάκ τούτου ἐφῆδρευε τῷ Ἀκτίῳ κατὰ γῆν τε καὶ θάλασσαν».—Μιχαὴλ Γλυκάς (Χρον. 380) «ἐν δὲ τῷ τοῦ στρατοπέδου τόπῳ κτίσας πόλιν Νικόπολιν ταύτην ὠνόμασεν».

³) Στράβων 7, 325 «ἡ μὲν οὖν Νικόπολις...χώραν ἔχουσα πολλὴν καὶ τὸν ἐκ τῶν λαφύρων κόσμον».—Sueton. ἐνθ. ἀνωτ. «exornatum navalibus spoliis,... consecravit».

⁴) Στράβων 7, 325 κ. ἀ.—Δίων Κάσσιος 51, 1, 3.

⁵) Tacit. Ann. 2, 53 κ. ἀ.—Sueton. Aug. 18. «urbem Nicopolim apud Actium condidit»

⁶) Πρὸβλ. Itinerarium Antonini (ἐκδ. G. Parthey—M. Pinder) Berolini, 1848, 325, 2 «Actia Nicopolis».—Zumpt, Commissio Epigr. τόμ. I, σ. 376.—C. Bursian, Geographie von Griechenland, τόμ. I, σ. 32 καὶ 114

⁷) Εὐσεβ. Ἐκκλησ. Ἱστορ. 6, 19, 8 (ἐκδ. E. Schwartz) σ. 236 «ἐν τῇ πρὸς Ἀκτίους Νικοπόλει» καὶ ἐπὶ νομισμάτων: *Η ΠΡΟΣ ΑΚΤ.*—Πρὸβλ. B. Y. Head-I. Σβορώνου, Ἱστορία τῶν νομισμάτων, Ἀθήναι, 1898, τόμ. Α', σ. 403.

⁸) Γεωργίου Συγκέλλου, Ἐκλογή Χρονογραφίας (ἐκδοσ. Βόννης) σ. 583, 17 «Νικόπολις ἢ κατὰ Ἀκτίαν ἐκτίσθη καὶ Ἀκτια ὁ ἀγὼν ἐτέθη».

καθ' Ἑλλάδα Νικόπολις ¹, ἀλλὰ καὶ Νικόπολις ἱερὰ ² καὶ Σεβαστοῦ κτίσμα ³.

Εἰς τὸν συνοικισμόν τῆς Νικοπόλεως, εἰς ἣν ἐλάχιστοι, ὡς φαίνεται, ἀπεστάλησαν Ρωμαῖοι ἀποικοί, ἀποτελέσαντες μικρὰν ἐν τῇ νέᾳ πόλει, μειονότητα ⁴, ἐξηναγκάσθησαν νὰ συμβάλωσιν δι' ὄλοσχεροῦς ἐξοικισμοῦ τῶν κατοίκων αὐτῶν οὐ μόνον ἡ Ἀμβρακία καὶ τὸ Ἄργος τὸ Ἀμφιλοχικόν, ἀλλὰ καὶ ἄλλαι Αἰτωλικαὶ καὶ Ἀκαρνανικαὶ πόλεις ⁵.

Ἐπίδοσις. — Τοσοῦτο δ' ἐμερίμνησε περὶ αὐτῆς ὁ Ὀκταβιανὸς ὥστε μετ' οὐ πολὺ ὁ Στράβων ἀναφέρει αὐτὴν εὐανδροῦσαν καὶ καθ' ἡμέραν ἐπιδίδουσαν, πρὸς δὲ καὶ ἔχουσαν χώραν πολλήν ⁶, ἥτις ἀνῆκε πρὸ μικροῦ εἰς τὰς ἐξοικισθείσας ἑλληνίδας πόλεις. Ὁ Ὀκταβιανὸς δηλονότι διὰ νὰ καταστήσῃ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀσφαλῆ τὴν οἰκονομικὴν θέσιν τοῦ κτίσματος αὐτοῦ ἐπροίκισεν αὐτὸ διὰ πασῶν τῶν ἐκτάσεων γῆς, ἃς ἐνέμοντο αἱ

¹) Νικήτας Χωνιάτης, (ἔκδ. Βόννης) 860 «...δ' ἔστιν ἡ καθ' Ἑλλάδα Νικόπολις».

²) Πλουτάρχ. Συμποσιακ. 4, 2 «οὐ δ' εἶπεν, ἀμφιάλον ὦν ζῶον καὶ τοσαύταις ἐντεθραμμένον θαλάτταις, αἶ τὴν ἱερὰν πέριξ ὑμῶν ἐλίττουσι Νικόπολιν, οὐκ ἀμύνεις τῷ Ποσειδῶνι;» — Καὶ ἐπὶ νομισμάτων: ΝΙΚΟΠΟΛΙΣ ΙΕΡΑ καὶ ΙΕΡΑΣ ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ, ΝΕΙΚΟΠΟΛΕΩΣ ΙΕΡΑΣ ΝΑΥΑΡΧΙΔΟΣ, ΝΕΙΚΟΠΟΛΕΩΣ ΙΕΡΑΣ ΑΔΥΛΟΥ. πρβλ. Head - Σβορώνου ἐνθ. ἄνωτ.

³) Στράβ. 7,324 «Σεβαστοῦ Καίσαρος κτίσμα Νικόπολιν» καὶ ἐπὶ νομισμάτων ΣΕΒΑΣΤΟΥ ΚΤΙΣΜΑ. — Πρβλ. Head - Σβορώνου ἐνθ. ἄνωτ.

⁴) Βλ. G. Fr. Hertzberg - Καρολίδου, Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς Ρωμαϊκῆς κυριαρχίας. Ἀθήναι, 1902, τόμ. Α'. σ. 614-631, σημ. — Πρβλ. Zumpt, Comm. Epigr. τόμ. 1, 1, σ. 376, 473. — Bursian, Geogr. v. Griechenland, Leipzig, 1862, τ. Α'. σ. 32.

⁵) Στράβων 7,325 «...ὥστε τὸ τελευταῖον ὁ Σεβαστὸς ὁρῶν ἐκλελειμμένας τελείως τὰς πόλεις εἰς μίαν συνήκισε τὴν ὑπ' αὐτοῦ κληθείσαν Νικόπολιν ἐν τῷ κόλπῳ τούτῳ» (τ. ἔ. τῷ Ἀμβρακικῷ) — Δίων. Κασσ. 51,1,3 «πόλιν τέ τινα ἐν τῷ τοῦ στρατοπέδου τόπῳ, τοὺς μὲν συναγείρας τοὺς δ' ἀναστήσας τῶν πλησιοχώρων, συνήκισε, Νικόπολιν ὄνομα αὐτῇ δούς». — Πausan. 5,23,2 «Ἀμβρακιώτης δὲ καὶ Ἀνακτορίου ἀποίκους Κορινθίων ὄντας, ἐπηγάγετο ὁ Ρωμαίων βασιλεὺς εἰς Νικοπόλεως συνοικισμόν πρὸς τῷ Ἀκτίῳ» πρβλ. 7,18 6. 7,21,1 καὶ 10,38 «Δελφῶν δὲ ἀπωτέρω σταδίους εἴκοσί τε καὶ ἑκατὸν ἔστιν Ἀμφισσα μεγίστη καὶ ὀνομαστοτάτη πόλις τῶν Λοκρῶν. ἐσποιοῦσι δὲ αὐτοὺς εἰς τὸ Αἰτωλικὸν αἰσχύνη τῶν Ὀζολῶν τοῦ ὀνόματος. καὶ δὴ καὶ ἔχει τὸν λόγον εἰκότα, ὅτι βασιλεὺς ὁ Ρωμαίων ἀναστατοῦς εἰς τὸν Νικοπόλεως συνοικισμόν ἵσθησεν Αἰτωλοῦς, ἀποχωρῆσαι τοῦ δήμου τὸ πολὺ εἰς τὴν Ἀμφισσαν». — Ἐπιθι καὶ Anthologia Palatina (ἔκδ. Fred. Dübner) Parisiis, 1871, τόμ. II, σ. 113 ἀρ. 553 (Φιλίππου).

Λευκάδος ἀντί με Καῖσαρ ἰδ' Ἀμβρακίης ἐριβόλον
 Θυρρεῖον τε πείλειν ἀντί τ' Ἀνακτορίου,
 Ἄργεος Ἀμφιλόχον τε καὶ ὅποσα ραῖοισι κύκλω
 ἄοσι ἐπιθρώσκων δουρομανῆς πόλεμος
 εἶσατο Νικόπολιν θείην ἀντί δὲ νίκης
 Φοῖβος ἀναξ ταύτην δέχνηται Ἀκτιάδος.

⁶) Στράβ. 7,325 «ἡ μὲν οὖν Νικόπολις εὐανδροεὶ καὶ λαμβάνει καθ' ἡμέραν ἐπίδοσιν· χώραν τε ἔχουσα πολλήν καὶ τὸν ἐκ τῶν λαφύρων κόσμον...».

ἡπειρωτικά, ἀμβρακικά καὶ αἰτωλοακαρνανικά πόλεις, αἵτινες ἐξορκίσθησαν πρὸς συνοικισμὸν τῆς Νικοπόλεως. Χώρα πολλή καὶ λιμένες καλοὶ ἐντὸς τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου καὶ ἐπὶ τῶν ἡπειρωτικῶν ἀκτῶν ἐξησφάλισαν τὴν εὐημερίαν τῆς νέας πόλεως ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς.

Ἡ Νικόπολις ἐλευθέρα πόλις. — Καὶ περὶ τοῦ πολιτεύματος αὐτῆς φαίνεται ὅτι εὐνοϊκῶς ἐμερίμνησεν ὁ Ὀκταβιανός. Περὶ τῆς μορφῆς ὅμως καὶ τοῦ ἀκριβοῦς τύπου τοῦ πολιτεύματος, δι' οὗ ἔκανονίσθη ἡ πολιτειακὴ ζωὴ τοῦ ἐν τῇ πρὸ μικροῦ δουλωθείσῃ Ἑλλάδι ἀναφυέντος ἐλευθέρου νεοπλάσματος, ὡς καὶ περὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν καθωρίσθη ἡ μορφή αὕτη, δὲν ἔχομεν σαφεῖς πληροφορίας.

Ὁ Στράβων οὔτε μίαν λέξιν δὲν ἀφιερῶ εἰς τὸ εἶδος τοῦ πολιτεύματος· νομίζομεν ὅμως ὅτι τοσαύτης σημασίας ζήτημα δὲν θὰ παρήρηχετο ὁ γεωγράφος ἀπαρατήρητον, ἂν τῷ ὄντι ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ ὑφίστατο τοῦτο. Ἀφ' ἑτέρου ὁ Πλίνιος ἐν τινι χωρίῳ, ἐν ᾧ τὸ Ἄκτιον ὀνομάζει ἀποικίαν τοῦ Αὐγούστου, τόσον συντόμως καὶ συγκεχυμένως ὁμιλεῖ περὶ ἐλευθέρων Νικοπολιτανῆς πολιτείας¹, ὥστε ἐκτὸς τοῦ τίτλου οὐδὲν ἕτερον διδάσκει. Ἐκ τῆς ἀτελοῦς ὅμως ταύτης πληροφορίας μανθάνομεν ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ φυσιοδίφου, δηλαδὴ πενήκοντα περίπου ἔτη ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς πόλεως, ἡ Νικόπολις ἦτο πόλις ἐλευθέρα· κατ' αὐτὸν δὲ τὸν τρόπον ἔχομεν ἔστω καὶ ἀσαφῶς τὴν πρώτην περὶ τοῦ ἐλευθέρου πολιτεύματος αὐτῆς μνείαν.

Ἄν ὅμως ἡ ἐλευθερία αὐτῆς ἦτο ὁμοία ἐκείνῃ, ἧς μετεῖχον αἱ ἄλλαι ἐλεύθεραι Ῥωμαϊκαὶ πόλεις² ἢ διάφορος, οὐδὲν οὐδαμῶθεν διδασκόμεθα, διότι καὶ αἱ ὀλίγαι λέξεις,³ αἷ ὁ Ἀρριανὸς εἰρωνευόμενος ἀναγράφει ὡς ἐπιβοήσεις τῶν Νικοπολιτῶν⁴, δὲν προσθέτουσιν εἰ μὴ μόνον ὅτι λήγοντος τοῦ πρώτου μ. Χρ. αἰῶνος ἡ ἐλευθερία ὑφίστατο.

¹) Plin Nat. Hist. 4, 2, 1 «*Acarnaniae, quae antea Curetis vocabatur, oppida, Heraclia, Echinus et in ore ipso colonia Augusti Actium cum templo Apollinis nobili, ac civitate libera Nicopolitana*». Ὁ C Bursian, ἐνθ. ἀνωτ. σ. 114 νομίζει ὅτι τὸ *colonia Augusti Actium* δεόν νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἐν ἄλλο ὄνομα τῆς Νικοπόλεως.

²) Ὁ Πausanias (7. 18, 5) περὶ τῶν Πατρῶν λέγει «καὶ ἔδωκε μὲν ἐλευθέρους Ἀχαιῶν μόνοις τοῖς Πατρῆσιν εἶναι. ἔδωκε δὲ καὶ [ἐς] τὰ ἄλλα γέρα σφίσιν, ὅποσα τοῖς ἀποίκιοις νέμειν οἱ Ῥωμαῖοι νομίζουσι». Καθ' ἧ δὲ παρατηρεῖ ὁ Hertzberg (ἐνθ. ἀνωτ. σ. 631, 68) ἡ Νικόπολις, ὡς καὶ αἱ Πάτραι, ἀπολαύουσαι τινων ἐκ τῶν πολυτίμων δικαιωμάτων, δι' ὃν διεκρίνοντο αἱ Ῥωμαϊκαὶ ἀποικίαι, δὲν ἐπροικίσθη ὅμως διὰ τοῦ ἰταλικοῦ δικαίου (*jus italicum*).

³) Ἀρριανοῦ, Τῶν Ἐπικτητοῦ διατριβῶν, 4, 1, 14 (ἐκδ. Her. Schenkl) «...ἀλλὰ γίνωσκε, ὅτι ἐκ μεγάλης οἰκίας δούλος εἶ· οὕτως καὶ Νικοπολίται ἐπιβοῶν εἰώθασι «νῆ τῆν Καίσαρος τύχην, ἐλεύθεροι ἐσμέν».

Ἐπίσης ἄγνωστον εἶναι ἐπὶ πόσον χρόνον διετηρήθη ἡ ἐλευθερία τῆς πόλεως ταύτης. Διότι εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι εὗρέθησαν νομίματα ἀναγόμενα εἰς τοὺς ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου μέχρι τοῦ Γαλλιανοῦ (268 μ. Χρ.) χρόνους ¹, ἀλλ' ἐπίσης εἶναι ἀληθὲς ὅτι ταῦτα σχετιζόμενα πρὸς τοὺς Ἀκτίου ἀγῶνας, καὶ οἶονεὶ ἀναμνηστικῶν μεταλλίων θέσιν ἐπέχοντα, δὲν νομίζομεν ὅτι δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ἀποδείξεις τῆς ἐλευθερίας τῆς πόλεως.

Συμμετοχὴ εἰς τὸ ἀμφικτυονικὸν συνέδριον. — Ἡ πρὸς τὴν Νικόπολιν εὐνοία τοῦ Αὐγούστου ἐξεδηλώθη καὶ κατ' ἄλλον τρόπον. Ὑπεχρέωσε δηλαδὴ τὸ ἀμφικτυονικὸν συνέδριον νὰ δεχθῆ μεταξὺ τῶν μετεχουσῶν ἐκείνου πόλεων καὶ τὴν Νικόπολιν, εἰς ἣν καὶ παρεχωρήθησαν ἕξ ψῆφοι ². Ἦτο ὅμως ἄρα γε ἡ πράξις αὕτη ἀπλῆ πρὸς τὴν Νικόπολιν ἔνδειξις εὐνοίας ἢ ἐσκεμμένη πολιτικὴ τοῦ Ὀκταβιανοῦ ἐνέργεια ἐγκαταστάσεως τοποτηρητῶν ἐν αὐτῷ τῷ συνεδρίῳ, ὅπερ ἔκτοτε, καὶ δὴ μετὰ τὴν τροποποίησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ψήφων, ἀποβαλὼν τὴν πολιτικὴν σημασίαν, περιορίσθη μόνον εἰς τὴν ἐπίβλεψιν τῶν ἐν Δελφοῖς καὶ Θερμοπύλαις ἱερῶν; Τὰ αἴτια τοῦ περιορισμοῦ ἢ μᾶλλον ἐκφυλισμοῦ τοῦ συνεδρίου δύνανται τις νὰ εἰκάσῃ, ἐφ' ὅσον ὑπὸ δουλείαν φιλελεύθεροι θεσμοὶ καὶ δὴ τοιαύτης φύσεως εἶναι ἀδύνατον νὰ ζήσωσι.

Οἱ μετὰ τὸν Αὐγούστον χρόνοι. — Ὁ Ὀκταβιανὸς Αὐγούστος κατὰ πάντα τρόπον μεριμνήσας περὶ τοῦ κτίσματος αὐτοῦ, ἀπὸ δὲ τῶν ἐτῶν 22—19 π. Χρ., καθ' ἃ εἰσῆγαγε τὸ νέον σύστημα τῆς ἐπαρχιακῆς διοικήσεως, καταστήσας αὐτὸ οἶονεὶ *προτεύουσαν* καὶ μητρόπολιν τῆς νοτίου Ἡπείρου καὶ Ἀκαρνανίας ³, κατέβαλε πᾶσαν δυνατὴν προσπάθειαν, ὅπως καταστήσῃ τὴν εὐημερίαν αὐτοῦ διαρκεστέραν. Παρὰ τὰς προσπάθειάς ὅμως ταύτας δὲν ἦτο βεβαίως δυνατόν καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ αὐτὴν εἰς αὐτὸ αἰώνιαν, ἐφ' ὅσον δὲν ἦδύνατο νὰ κρατήσῃ διαρκῆ οὔτε τὴν αἰτίαν, ἣτις ἐδημιούργησε τὴν νέαν ρωμαϊκὴν ἀποικίαν, ἀλλ' οὔτε καὶ τὴν ἀνάμνησιν τῆς νίκης αὐτοῦ νὰ ἐπιβάλλῃ πέραν τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Αἱ δὲ μετ' αὐτὸν

¹) Βλ. Β. V. Head—*I. Σβορώνου*, ἐνθ. ἄνωτ.—Πρβλ. C. Bursian, *Geographie von Griechenland*, Leipzig, 1862, τόμ. Α', σ. 32.

²) Πausan. 10, 8, 2 «*βασιλεὺς δὲ Αὐγούστος μετεῖναι καὶ Νικοπολίταις τοῖς πρὸς τῷ Ἀκτίῳ συνεδρίου τοῦ Ἀμφικτυόνων ἠθέλησε Μάγνητας μὲν καὶ Μαλιεῖς καὶ Αἰνιᾶνας καὶ Φθιώτας Θεσσαλοῖς συντελεῖν, τὰς ψήφους δὲ ὅσαι τούτων τε καὶ Δολόπων, οὐ γὰρ ἔτι ἦν Δολόπων γένος, Νικοπολίτας φέρειν*»—10, 8, 3 «*οἱ δὲ Ἀμφικτύονες οἱ ἐπ' ἐμοῦ τριάκοντα ἀριθμῷ ἦσαν· ἐκ Νικοπόλεως μὲν καὶ Μακεδονίας τε καὶ Θεσσαλῶν, ἀπὸ ἐκάστων ἀριθμῷ ἦσαν ἕξ*»—«*καὶ μὲν δὴ πόλεις Ἀθῆναι καὶ Δελφοὶ καὶ ἡ Νικόπολις, αὗται μὲν ἀποστέλλουσι συνεδρεύοντας εἰς Ἀμφικτυονίαν πᾶσαν*».

³) Hertzberg - Καρολίδου, ἐνθ. ἄνωτ. Α', 616. 619. 621 καὶ 627 ὑποσ. 64.

ἐπακολουθήσασαι προσώπων καὶ περιστάσεων μεταβολαὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀφήσωσιν ἀνεπηρέαστον τὴν τύχην τῆς ἱερᾶς πόλεως.

Ἡ Νικόπολις ἰδρυθεῖσα περὶ τὴν δύσιν ἑνὸς παλαιοῦ κόσμου καὶ περὶ τὴν ἀνατολὴν ἑνὸς νέου, ἦτο φυσικὸν νὰ δεχθῆ ἁμεσώτατα τὰς ἐπιδράσεις ἀμφοτέρων. Κειμένη δὲ καὶ γεωγραφικῶς μεταξὺ τῶν δύο τούτων κόσμων φυσικώτατον ἦτο νὰ γίνῃ καὶ ὁ ἀπαραίτητος σταθμὸς τῶν πρὸς ἐπάλληλα πορευομένων. Οἱ ἀπὸ Ρώμης πρὸς ἀνατολὰς καὶ οἱ ἀπὸ τούτων πρὸς τὴν Ρώμην πορευόμενοι εὗρισκον ἐν τῇ πόλει ταύτῃ μικρὰν ἀπὸ τῶν κόπων τοῦ ταξιδίου ἀνακούφισιν, πολλοὶ δὲ καὶ τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπωφεληθῶσι τῆς κοσμοπολιτικῆς συστάσεως τῆς ἐλευθέρως πόλεως, εἰς ἣν ὡς ἐν ἀσύλῳ¹ συνέρρεον παντὸς ἔθνους καὶ πάσης τάξεως ἀντιπρόσωποι. Ἐκεῖ συνέρρευσαν Ρωμαῖοι, Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνες ὡς ἔμποροι καὶ φιλόσοφοι, ἀλλὰ καὶ ὡς κήρυκες τῆς νέας θρησκείας.

Ἐπὶ πόσον ὅμως χρόνον διετηρήθη ἡ ἀπὸ τῶν πρώτων ἔτι χρόνων σημειωθεῖσα καὶ ὑπὸ τοῦ Στραβῶνος παρατηρηθεῖσα εὐανδρία καὶ ἐπίδοσις, ὡς καὶ εἰς ποῖον σημεῖον ἀκμῆς ἔφθασεν ἡ Νικόπολις, δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν, διότι ἐλλείπουσι σχετικαὶ πληροφορίαι· αἱ δὲ μετὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου περὶ αὐτῆς εἰδήσεις εἶναι τόσον ἀραιαί, ἀτελεῖς, ἰσχναί, συχνάκις δὲ ἀσαφεῖς καὶ ἀσήμαντοι, ὥστε ἐλάχιστα νὰ δύναται νὰ ὠφεληθῆ ἔξ αὐτῶν ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα.

Κατωτέρω καταχωρίζομεν κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν πάσας τὰς μέχρι τοῦδε ὑφ' ἡμῶν συγκεντρωθείσας εἰδήσεις.

Ὁ Γερμανικὸς παρὰ τὴν Νικόπολιν. — Ὁ Τάκιτος ἀναφέρει ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ τὸν Αὐγούστιον διαδεχθέντος Τιβερίου, ὁ γενναῖος καὶ γλυκῆς *Γερμανικός*, ὅτε τὸ δεύτερον ἐξελέγη ὑπάτος, εὗρίσκετο παρὰ τὴν Νικόπολιν καὶ παρ' αὐτὴν περιεβλήθη τὴν ὑπατικὴν τῆβεννον. Τοῦτο ἐγένετο κατὰ τὸ 17 μ. Χρ. ἔτος, καθ' ὃ ὁ Γερμανικὸς πλέων πρὸς τὴν Ἀσίαν, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐπέπρωτο νὰ μὴ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ρώμην εἰ μὴ ὡς κόνις ἐντὸς κάλπης φερομένης ὑπὸ τῆς χρηστῆς Ἀγριπίνης, ἐπλησίασεν εἰς τὴν Δαλματίαν, ὅπως χαιρετίσῃ τὸν ἐν αὐτῇ διατρίβοντα ἀδελφὸν αὐτοῦ Δροῦσον². Ἐὰν ὁ Γερμανικὸς ἐπεσκέφθῃ τὴν Νικόπολιν, μολονότι δὲν φαίνεται ἀπίθανον, δὲν γίνεται ἐν τούτοις σαφὲς ἐκ τῆς ἀφηγήσεως τοῦ Τακίτου, ὑφ' οὗ ρητῶς μόνον μαρτυρεῖται ὅτι ὁ ἕγγονος τοῦ Ἀντωνίου

¹) Ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν ἡ Νικόπολις ἐπὶ νομίματος ἀναγράφεται ὡς *ἱερὰ καὶ ἄστυλον*.

²) Tacit. Ann. 2, 53 «Sequens annus Tiberium tertio Germanicum iterum consules habuit. Sed cum honorem Germanicus iniiit apud urbem Achaiae Nicopolim, quo venerat per illyricum orum, viso fratre Druso, in Dalmatia agente».

καὶ ἀνεψιὸς τοῦ Αὐγούστου εἰσηλθὲν εἰς τὸν ἔνδοξον κέλιον καὶ ἐκεῖ ἀντίκρουσε τὴν πλήρη θλιβερῶν ἅμα καὶ εὐχαρίστων ἀναμνήσεων τῶν προγόνων αὐτοῦ εἰκόνα ¹.

Ἐπεσκέφθη ὁ Παῦλος τὴν Νικόπολιν; Πληροφορία, ἣτις θὰ εἶχε σπουδαίαν βεβαίως σημασίαν διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν καθόλου, εἶναι ἢ περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἐπισκέψεως τῆς πόλεως ταύτης καὶ περὶ τῆς ἐν αὐτῇ διαμονῆς αὐτοῦ. Ἀτυχῶς ὅμως ἢ περὶ τούτου εἶδησις εἶναι ἀμφισβητήσιμος.

Εἰς τὴν πρὸς Τίτον ἐπιστολὴν τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἀναγιγνώσκομεν τὰ ἑξῆς· «ὅταν πέμψω Ἀρτεμᾶν πρὸς σε ἢ Τυχικόν, σπούδασον ἐλθεῖν πρὸς με εἰς Νικόπολιν· ἐκεῖ γὰρ κέκρικα παραχειμάσαι» ². Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου μανθάνομεν ὅτι ὁ Παῦλος εἶχεν ἀποφασίσει νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Νικόπολιν καὶ νὰ παραχειμάσῃ «ἐκεῖ»· ἂν ὅμως τῷ ὄντι μετέβη καὶ διεχείμασεν, ὡς προϋτίθετο, οὐδαμῶθεν μανθάνομεν. Ἐπομένως τὰ περὶ τῆς θρησκευτικῆς καταστάσεως τῆς Νικοπόλεως πρὸ τῆς ἐκεῖ ἀφίξεως τοῦ Παύλου καὶ περὶ τῆς ἐν αὐτῇ διδασκαλίας αὐτοῦ, ὡς καὶ τὰ περὶ τῆς ἐν αὐτῇ ἰδρύσεως τῆς πρώτης ἐκκλησίας, δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς βάσιμα ³.

Ἀμφισβητεῖται ἀκόμη καὶ ἂν πρόκειται περὶ τῆς ἡπειρωτικῆς Νικοπόλεως ἢ περὶ ἄλλης τινὸς τῶν ὁμωνύμων καὶ δὴ περὶ τῆς ἐν Κιλικίᾳ. Ἄν δὲ τῷ ὄντι πρόκειται περὶ τῆς ἡπειρωτικῆς, ὡς τινες δέχονται ⁴, καὶ ἂν ἐπραγματοποιήθη τῷ ὄντι ἢ τοῦ Ἀποστόλου ἐπιθυμία, τότε αὕτη θὰ ἔλαβε χώραν μετὰ τὸ 63 μ. Χρ., καθ' ὃ ὁ Παῦλος ἀποφυλακισθεὶς ἀνεχώρησεν ἐκ Ρώμης καὶ ἐπεχείρησε τὴν τετάρτην ἀποστολικὴν ὁδοιπορίαν ἀπὸ Ρώμης εἰς Μ. Ἀσίαν καὶ δὴ τὴν Ἔφεσον καὶ ἐκ ταύτης εἰς Μακεδονίαν καὶ αὐθις εἰς Ἔφεσον καὶ Κρήτην, ἔνθα κατέλιπεν ὡς ἐπίσκοπον τὸν Τίτον, ὃν προσκαλεῖ διὰ τῆς ἐπιστολῆς αὐτοῦ εἰς Νικόπολιν.

Ὁ Ἐπίκτητος ἐν Νικοπόλει.—Κατὰ τὸ 94 μ. Χρ. ἔτος, καθ' ὃ ὁ αὐτοκράτωρ Δομιτιανὸς ἐξήλασε τῆς Ρώμης πάντας τοὺς φιλοσόφους, ὁ τοῦ Μουσωνίου μαθητῆς Ἐπίκτητος, ὁ ἐκ τῆς Ἱεραπόλεως τῆς Φρυγίας, ὅστις ἔζη ἐν Ρώμῃ κατ' ἀρχὰς μὲν ὡς δοῦλος τοῦ Ἐπαφροδίτου τοῦ ἀπε-

¹) Tacit Ann. 2,53 Simul sinus actiaca victoria inclytus, et sacratas ab Augusti manubias, castraque Antonii, cum recordatione majorum suorum adiit.

²) Ἀποστόλου Παύλου, Ἐπιστολὴ πρὸς Τίτον, κεφ. Γ', 12.

³) Γ. Σωτηρίου, Τὸ ψηφιδωτὸν δάπεδον τοῦ ἀνευρεθέντος ναοῦ ἐν Νικοπόλει τῆς Ἠλείου, Ἀθήναι 1915, σ. 6. Βλ. κατωτέρω περὶ τῆς χριστιανικῆς Νικοπόλεως.

⁴) Th Zahn, Einleitung in das Neue Testament, Leipzig, 1897, τόμ. Α'. σ. 434—Πρβλ. Γ. Δέρβου. Χριστιανικὴ Γραμματολογία, Ἀθήναι, 1903, τόμ. Α'. σ. 224.—Γ. Σωτηρίου, Τὸ ψηφιδωτὸν κλπ ἔνθα ἄνωτ.—Ὁ Μελέτιος (Γεωγραφία Παλαιὰ καὶ Νέα, Βενετία (ἐκδ. Ἀνθίμου Γαζῆ), 1807, τόμ. 2, σ. 279 κ. ἐ.) γράφει «εἰς αὐτὴν παραχειμάσεν ὁ μακάριος Παῦλος».

λευθέρου τοῦ Νέρωνος, ἔπειτα δὲ ὡς ἀπελευθερός, κατέφυγεν εἰς Νικόπολιν, ἔνθα ἴδρυσε φιλοσοφικὴν σχολήν, εἰς ἣν Ἕλληνες καὶ Ῥωμαῖοι πάσης ἡλικίας συνέρρεον.¹ Ὁ φιλόσοφος ἔζη ἐπὶ Τραϊανοῦ καὶ λέγεται ὅτι εἶχε φιλικὰς σχέσεις μετὰ τοῦ Ἀδριανοῦ. Μαθητὴς τοῦ Ἐπικτήτου ἐγένετο καὶ ὁ Φλάβιος ὁ Ἀδριανός, ὅστις ἔγραψε τέσσαρα βιβλία τῶν διατριβῶν τοῦ Ἐπικτήτου².

Μεσοῦντος τοῦ δευτέρου μετὰ Χριστὸν αἰῶνος ὁ γεωγράφος Πτολεμαῖος ἀπλῶς ἀναγράφει «Νικόπολις ἐν τῷ Ἀμβρακικῷ κόλπῳ»³. Λήγοντος δὲ τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος καὶ ἀρχομένου τοῦ τρίτου αἰῶνος ὁ Κάσσιος Ἰαννάς κατεχώρισε περὶ Νικοπόλεως ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ Ἱστορίᾳ⁴ πληροφορίας, ὧν ἐγένετο σχετικὴ μνεία ἐν τῇ παρούσῃ.

Ὁ Ὠριγένης καὶ ἡ Νικόπολις.—Ἐκ τῆς τοῦ Εὐσεβίου Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας μανθάνομεν ὅτι ὁ Ὠριγένης (185-254;), ἐπιθυμῶν ν᾽ ἀπακριβώσῃ τὰ κατὰ τὰς μεταφράσεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, οὐ μόνον τὴν ἑβραϊκὴν γλῶσσαν ἐξέμαθεν, ἵνα τὰς πρωτοτύπους γραφὰς ἴδιον καταστήσῃ κτῆμα, ἀλλὰ καὶ εἰς μακρὰς προέβη ἐρεῦνας πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς προελεύσεως καὶ τῆς τύχης δύο ἐξ αὐτῶν. Μὴ δυνηθεὶς δὲ νὰ προσδιορίσῃ εἰς τίνα ἀνήκον αὐταὶ «τοῦτο μόνον ἐπεσημήνατο» ὅτι τὴν μίαν πιθανὸν νὰ εὑρισκόμεναι εἰς τὴν Νικόπολιν, τὴν δ' ἄλλην εἰς ἄλλον τινὰ τόπον⁵. Ἐκ τοῦ ἐν λόγῳ χωρίου μανθάνομεν μὲν ὅτι ὁ Ὠριγένης ἐπεσημήνατο τὸν τόπον, ἐν ᾧ ὑπόπτευε νὰ ἀνεύρῃ πληροφορίας περὶ τῆς μιᾶς τῶν μεταφράσεων, ἀν ὅμως μετέβη εἰς Νικόπολιν ἢ ἂν δι' ἄλλου ἐξήτησε τὰς ἀναγκαίας πληροφορίας δὲν διδασκόμεθα.

Τὸ μόνον ἱστορικὸν κέρδος, τὸ ὁποῖον προκύπτει ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Ὠριγένους ἐπισημάνσεως τῆς Νικοπόλεως, εἶναι ἡ βásiμος ὑπόθεσις, ὅτι περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ τρίτου αἰῶνος εἶχον προσφύγει εἰς τὴν ἐλευθέραν πόλιν, ὡς

¹) Πρβλ. Ed. Zeller-Marg. Εὐαγγελίδου, Σύνοψις τῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, Ἀθῆναι, 1886, σ. 244.

²) Βλ. προχείρως Ed. Zeller-Marg. Εὐαγγελίδου, ἐνθ. ἄνωτ.

³) Πτολεμαίου 3, 13, 3.

⁴) Δίωνος Κασσίου, Ῥωμαϊκῆς Ἱστορίας: 50, 11 . 50, 12, 3 . 50, 12, 7 . 50, 31, 2 . 51, 1, 1 . 51, 1, 2 . 51, 1, 3 . 51, 1, 4 . 51, 4, 2 . 51, 4, 6 . 51, 6, 1 .

⁵) Εὐσεβίου, Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, Βιβλ. 6, 16 (ἐκδ. Ed. Schwartz, Leipzig, 1914, σ. 236), «τοσαύτη δὲ εἰσήγετο τῷ Ὠριγένει τῶν θείων λόγων ἀπηκριβωμένη ἐξέτασις, ὡς . . . ἀνιχνεύσαι τε τὰς τῶν ἐτέρων παρὰ τοὺς ἑβδομήκοντα τὰς ἱερὰς γραφὰς ἐρμηνευκῶτων ἐκδόσεις καὶ τινὰς ἐτέρας παρὰ τὰς κατημαξευμένας ἐρμηνείας ἐναλλαττούσας, τὴν Ἀκύλου καὶ Συμμάχου καὶ Θεοδοτίωνος, ἐφευρεῖν, ἃς οὐκ οἶδ' ὅθεν ἐκ τινῶν μυθῶν τὸν πάλαι λανθανούσας χρόνον ἀνιχνεύσας προήγαγεν εἰς φῶς· ἐφ' ὧν διὰ τὴν ἀσημότητα, τίνος ἄρ' εἶεν οὐκ εἰδώς, αὐτὸ τοῦτο μόνον ἐπεσημήνατο ὡς ἄρα τὴν μὲν εὑροὶ ἐν τῇ πρὸς Ἀκτιοῖς Νικόπολει, τὴν δὲ ἐν ἐτέρῳ τοιῷδε τόπῳ. — Πρβλ. ὅσα λέγει ὁ Γ. Σωτηρίου ἐν τῇ ὡς ἄνω μελέτῃ σ. 6.—Ἡ τοῦ Εὐσεβίου Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας ἐγράφη περὶ τὸ 315 μ. Χρ.

εἰς ἄσυλον, πολλοὶ Ἰουδαῖοι, εἰς ἓνα τῶν ὁποίων ὁ Ὠριγένης ἀνεξήτει τὸν μεταφράστην ἢ τὸν κάτοχον τῶν πληροφοριῶν περὶ τῆς μιᾶς τῶν μεταφράσεων, ὧν ἄδηλος ἢ προέλευσις¹.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς περίπου χρόνους, δηλαδὴ ἐπὶ τοῦ Γαλλινοῦ (254—268), ἡ Νικόπολις φέρεται μεταξὺ τῶν ἑλληνίδων πόλεων (Ἀθηνῶν, Πατρῶν καὶ Κορίνθου), αἵτινες ἔκοπτον ἕτι χαλκοῦν νόμισμα². Τοῦτο ὁμως, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, δὲν μαρτυρεῖ οὐδὲν ἕτερον περὶ τῆς καταστάσεως τῆς πόλεως εἰ μὴ μόνον ὅτι αὕτη διειτῆρει ἕτι μέχρι τοῦ χρόνου ἐκείνου τὴν σκιώδη αὐτῆς ἐλευθερίαν³.

Τὸ βέβαιον ὁμως εἶναι ὅτι αἱ δύσκολοι ἡμέραι, αἷς ἔδοκίμασε τὸ ρωμαϊκὸν κράτος καὶ ἰδίᾳ τὸ ἀνατολικὸν αὐτοῦ τμήμα κατὰ τὴν τελευταίαν πεντηκονταετίαν καὶ κυρίως ἀπὸ τῆς συστηματικωτέρας κατ' αὐτοῦ ἐπιθέσεως τῶν Γότθων (267 κ. ἔ.), ἦτο φυσικὸν νὰ μὴ ἀφήσωσιν ἀνεπηρέαστον καὶ τὴν Νικόπολιν, τὴν ὁποίαν εἶχον θέσει εἰς δυσχερῆ θέσιν ἐμφύλιοι ἐριδες, σπάνις τροφίμων καὶ σεισμὸς καταστρεπτικὸς, ὅστις φαίνεται ὅτι εἶχε σκληρῶς πλήξει τὴν καὶ ἄλλως πάσχουσαν πόλιν⁴.

Ἄν δ' εἰς τὰ δεινὰ ταῦτα προσετέθη καὶ ἡ δῆσις αὐτῆς ὑπὸ τῶν Γότθων, οἵτινες κατὰ τὸ 267 μ. Χρ., μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Δεξιππου ἐκδίωξιν αὐτῶν ἐκ τῶν Ἀθηνῶν, ἐτράπησαν πιθανώτατα διὰ τῆς Βοιωτίας,

¹) Ὁ Ὠριγένης καταδικασθεὶς ὑπὸ τῆς συνόδου τῆς συγκροτηθείσης ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας Δημητρίου ἔφυγεν ἐξ Ἀλεξανδρείας κατὰ τὸ 232 εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης (πρβλ. Γ. Λέβρου, Χριστιανικὴ Γραμματολογία, Ἀθῆναι, 1904, τόμ. Β', σ. 388). Κατὰ τὴν ἐποχὴν δὲ ταύτην φαίνεται ὅτι ἀνευρέθη ἐντὸς αἵθου ἐν Ἰεριχοῖ μία τῶν μεταφράσεων τῆς Π. Διαθήκης περὶ ἧς ὁ Εὐσέβιος (ἐνθα ἄνωτ.) γράφει «ἐν γε μὴν τοῖς Ἑξαπλοῖς τῶν ψαλμῶν μετὰ τὰς ἐπισήμους τέσσαρας ἐκδόσεις οὐ μόνον πέμπτην, ἀλλὰ καὶ ἕκτην καὶ ἑβδόμην παραθεῖς ἐρμηνείαν. ἐπὶ μιᾶς αὐτῆς σεσημαίνεται ὡς ἐν Ἰεριχοῖ ἐυρημμένης ἐν πίθῳ κατὰ τοὺς χρόνους Ἀντωνίνου τοῦ υἱοῦ τοῦ Σεύηρου.» — Ὁ Μελέτιος (Γεωγραφία Παλαιὰ καὶ νέα, Βενετία, 1807, τ. 2, σ. 279) λέγει ὅτι «ὁ Ἐπιφάνειος Κύπρου γράφει ὅτι εἰς αὐτὴν τὴν Νικόπολιν εὐρέθη κρυμμένη μέσα εἰς πίθῳρον ἕκτη ἐκδοσις τῆς παλαιᾶς διαθήκης, εἰς τὸν καιρὸν ὅπου ἔβασίλευεν Ἀλέξανδρος ὁ παῖς τῆς Μαμαίας, ἐν τῷ ἕκτῳ ἔτει τῆς αὐτοκρατορίας, τὴν ὁποίαν ἔφερον ὁ Ὠριγένης εἰς τὰ αὐτοῦ Ἑξαπλᾶ». Εἶναι προφανές ὅτι ὁ Μελέτιος ἐσφαλῆ, διότι ὁ Ἀλέξανδρος τῆς Μαμαίας καὶ ὁ Ἀντωνῖνος ὁ τοῦ Σεύηρου εἶναι μὲν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον, Ἀλέξανδρος ὁ τοῦ Σεύηρου καὶ τῆς Μαμαίας, ὅστις ὑπὸ τῆς συγκλήτου ἔλαβε καὶ τὰς προσωνομίας τοῦ Μεγάλου καὶ Ἀντωνίνου βασιλεύσας τὸ 222—235), ἀλλὰ, κατὰ τὸν Εὐσέβιον μία τῶν μεταφράσεων τῆς Π. Διαθήκης εὐρέθη ἐν πίθῳ ἐν Ἰεριχοῖ (τῆς Παλαιστίνης) ἐνθα καὶ εὐρίσκετο ὁ Ὠριγένης κατὰ τὸ 232 καὶ ὄχι ἐν Νικόπολει.

²) Βλ. Head - Σβορώνου. ἐνθ' ἄνωτ.—Πρβλ. G. Finlay, Griechenland unter den Römern, Leipzig, 1861, σ. 53.

³) Hertzberg - Καρολίδου, ἐνθ' ἄνωτ. τόμ. Γ', σ. 257.

⁴) Hertzberg - Καρολίδου, ἐνθ' ἄνωτ. τόμ. Γ', σ. 240.

Ἀκαρνανίας καὶ Ἡπείρου πρὸς τὸ Ἰλλυρικόν, δὲν δύναται εἰ μὴ ὡς εἰκασία νὰ ὑποστηριχθῇ¹.

Ἡ Νικόπολις ἐπὶ Διοκλητιανοῦ καὶ Μ. Κωνσταντίνου.—Ὁσηδήποτε ὁμοῦ καὶ ἂν ἦτο ἡ κατάπτωσις τῆς Νικοπόλεως (ἀφ' οὗ εἰς τὴν κατάπτωσιν παρηκολούθουν αὐτὴν καὶ αἱ λοιπαὶ ἠπειρωτικαὶ πόλεις, ὧν ἡ μοῖρα δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἦτο καλυτέρα κατὰ τοὺς δυστυχεῖς ἐκείνους χρόνους) ἀσφαλῶς διετήρει αὕτη ὑπεροχὴν τινα ἀπέναντι τῶν λοιπῶν· διὸ μετ' οὐ πολὺ ὁ Διοκλητιανὸς (285—305) προβάς εἰς τὴν συστηματικωτέραν διαρρύθμισιν τῆς διοικήσεως τοῦ κράτους διετήρησε τὴν Νικόπολιν ὡς πρωτεύουσαν τῆς Παλαιᾶς Ἡπείρου, ἣτις περιλαμβάνουσα ἐκτὸς τῆς Ἡπείρου τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ τὰς νήσους Κέρκυραν καὶ Ἰθάκην², ἔγινεν ἐπαρχία ὑπαχθεῖσα εἰς τὴν διοίκησιν τῶν Μοισιῶν³.

Τὴν αὐτὴν πρωτεύουσαν θέσιν διετήρησεν ἡ Νικόπολις καὶ κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου (306—337) γενομένην διαρρύθμισιν τῶν τῆς διοικήσεως τοῦ κράτους. Καὶ κατὰ ταύτην δηλαδὴ ἡ παλαιὰ Ἡπειρος μετὰ τῆς Κερκύρας καὶ τῆς Ἰθάκης ἀπετέλεσαν τμήμα τῆς ἐπαρχίας Ἀχαΐας ἢ Ἑλλάδος, ἣτις ὑπήχθη ὑπὸ τὴν διοίκησιν Μακεδονίας, τῆς μετὰ τῆς ἐτέρας διοικήσεως Δακίας ἀποτελεσάσης τὴν ὑπαρχίαν Ἰλλυρικόν (Illyricum)⁴.

Ἐπὶ τοῦ Ἰουλιανοῦ (361—363) ἡ Ἡπειρος σὺν τῇ λοιπῇ Ἀχαΐᾳ ἦτο εἰς τοιαύτην κατάπτωσιν, ὥστε αἱ ὑπὲρ τῆς ἀναβιώσεως τοῦ παλαιοῦ κόσμου προσπάθειαι τοῦ ἰδεολόγου αὐτοκράτορος πρὸς οὐδὲν ἴσχυσαν. Ἐκ τῶν προσπαθειῶν ὁμοῦ τούτων οὐκ ὀλίγον ὠφελήθη ἡ Νικόπολις, ἥς τὰ ἰδρύματα πάντα, ἰδίᾳ δὲ τὰ σχετιζόμενα πρὸς τὰ Ἄκτια, διὰ μεγάλων δαπανῶν ἀνενεώθησαν⁵.

¹) Βλ. Hertzberg - Καρολίδου, ἐνθ' ἄνωτ. τόμ. Γ', σ. 221, 240.—Ἡ δὲ ἐν τῷ ἀποσπάσματι τοῦ Δεξιππου (Historici Graeci Minores, ἔκδ. Dindorf, Fr. Dexippi, 16, 18) ἀναφερομένη Νικόπολις ἀσφαλῶς δὲν εἶναι ἡ ἠπειρωτικὴ.

²) Πρβλ. Itinerarium Antonini (ἔκδ. G. Parthey - M. Pinder) 488,5 «ab Oxeis Nicopolis provinciae supra scriptae...».—Ἱεροκλέους Συνέκδημος (ἔκδ. Parthey) 651, 3, ιβ' «Ἐπαρχία παλαιᾶς Ἡπείρου, ὑπὸ ἡγεμόνα πόλεις ιβ', μητρόπολις Νικόπολις...».—Ζώσιμος 2,33.

³) Hertzberg - Καρολίδου, ἐνθ' ἄνωτ. τόμ. Γ', σ. 255.

⁴) Ζώσιμος 2,33—«Κωνσταντίνος δὲ τὰ καλῶς καθεστῶτα κινῶν μίαν οὖσαν εἰς τέσσαρας διείλεν ἀρχάς· ὑπάρχῃ γὰρ... ἑτέρῳ δὲ Μακεδόνας, καὶ Θεσσαλούς, καὶ Κρητας, καὶ τὴν Ἑλλάδα, καὶ τὰς περὶ αὐτὴν νήσους καὶ ἀμφοτέρως Ἡπείρους, καὶ πρὸς ταῦτοις Ἰλλυριοὺς καὶ Δάκας καὶ Τριβαλλοὺς καὶ τοὺς ἄχρι τῆς Βαλερίας Παίωνας καὶ ἐπὶ τούτοις τὴν ἄνω Μοισίαν».—Πρβλ. Ἱεροκλέους Συνέκδημος (ἔκδ. Parthey) 651, 3, ιβ' «ἐπαρχία παλαιᾶς Ἡπείρου, ὑπὸ ἡγεμόνα, πόλεις ιβ' μητρόπολις Νικόπολις. Δωδῶναι, Εὐροια, Ἄκτιον (?), Ἀδριανούπολις, Ἄππων, Φοινίκη, Ἀγχιασμός, Βουθρωτός, Φωτικὴ Κέρκυρα νήσος, Ἡθράκη (sic) νήσος».—Ἐπιθι καὶ Hertzberg ἐνθ' ἄνωτ. τόμ. Γ', σ. 288.

⁵) Mamertin. Gratianum actio Juliano (Panegy. Vet. ἔκδ. Jäger, τόμ. 2, σ.

Αἱ εὐγενεῖς ὁμοῦς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος προσπάθειαι τοῦ μουσολήπτου αὐτοκράτορος διήρκεσαν ἐπὶ βραχύτατον· ὁ δὲ κατὰ τὴν 26 Ἰουνίου 363 ἐπελθὼν θάνατος αὐτοῦ ἀπέσβεσε καὶ τὰς τελευταίας χρηστάς τῶν Ἑλλήνων ἐλπίδας. Τὴν τύχην τῶν λοιπῶν ἐλληνίδων πόλεων ἀκολουθοῦσα καὶ ἡ Νικόπολις, ἧς ἡ κατάπτωσις φαίνεται ὅτι ἦτο ἐπίσης μεγίστη κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους¹, ἔπρεπεν εἰς τὸ ἐξῆς ν' ἀντικρύσῃ τὸ μέλλον στηριζομένη μόνον εἰς τὰς ἰδίας αὐτῆς δυνάμεις καθόσον τὸ κράτος ἔβαινε πρὸς τὴν διαίρεσιν καὶ τὴν διάλυσιν².

Ἡ σεισμὸς τοῦ 375 μ. Χρ.—Δώδεκα μόλις ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουλιανοῦ, καὶ μικρὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ Α' (ἐπελθόντα ἐν Παννονίᾳ τῇ 17 Νοεμβρίου 375 μ. Χρ.), εἰς τῶν φοβερωτέρων σεισμῶν, οὓς ἀναφέρουσι τὰ χρονικά τῆς Ἑλλάδος, συνετάραξε καὶ ἐρημούς κατέστησε τὰς ἐλληνικὰς χώρας³. Τότε δὲ φαίνεται ὅτι καὶ ἡ Νικόπολις ἐδέχθη ἐν ἑκ τῶν καιριωτέρων πληγμάτων, ἂν μὴ τὸ ἔσχατον, καὶ οὕτω τὰ διὰ τῶν προσπαθειῶν τοῦ Ἰουλιανοῦ ἀναστηλωθέντα μνημεῖα περιῆλθον καὶ οὐθὶς εἰς κατάστασιν ἐρειπίων⁴.

Ἡ Φριτίγεργος καὶ οἱ Οὐησιγόιθοι (376–381).—Δὲν εἶχε δ' ἀκόμη οὔτε ἔτος παρέλθει ἀπὸ τοῦ φοβροῦ σειμοῦ, ὅτε τελευτῶντος τοῦ 376 οἱ ὑπὸ τὸν Φριτίγεργον Οὐησιγόιθοι διαβάντες τὸν Αἶμον ἐτραῖψαν πρὸς τὴν Μακεδονίαν, ἔφθασαν μέχρι τῆς Θεσσαλίας καὶ ἠπείλησαν ἀπάσας τὰς ἐλληνικὰς χώρας⁵.

147 κ. ἐξ.—Βλ. C. Bursian, Geographie von Griechenland, τόμ. Α', σ. 23.—Πρβλ. Hertzberg - Καρολίδου, ἐνθ' ἄνωτ. Γ', 355, 6α. 364, 23.

¹) G. Finlay, Griechenland unter den Römern, Leipzig, 1801, σ. 53.

²) Hertzberg - Καρολίδου, ἐνθ' ἄνωτ. τόμ. Γ', σ. 370. 35.

³) Ζώσιμ. 4, 18, 2. Τούτου (Οὐαλεντινιανοῦ) τελευτήσαντος καὶ σεισμόν δὲ ἐν τισιν συνηνέχθησαν τόποις ἐσεισθη δὲ καὶ Κρήτη σφοδρότερον καὶ ἡ Πελοπόννησος μετὰ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος· ὥστε καὶ τὰς πολλὰς διαρρηῆναι τῶν πόλεων, πλὴν τῆς Ἀθηναίων πόλεως καὶ τῆς Ἀττικῆς.—Ζώσιμ. 5 ὁ 5 «καὶ ἡ μὲν Ἀθηναίων πόλις ἐν τῷ κατὰ τὴν Οὐάλεντος βασιλείᾳ γενομένῳ σεισμῷ, πᾶσαν κατασεισάντος τὴν Ἑλλάδα, μόνη περιεσώθη».—Πρβλ. Κεδρην. (ἐκδ. Βόννης) 1, 550.

⁴) Βλ. Hertzberg - Καρολίδου, ἐνθ' ἄνωτ. τόμ. 3, σ. 443 κ. ἐξ.—Κατὰ τὴν δευτέραν πεντηκονταετίαν τοῦ τετάρτου αἰῶνος μέγα μέρος τῆς Νικοπόλεως ἀνῆκεν ὡς κτήσις εἰς τὴν ῥωμαίαν δέσποιναν Παύλην (Paula), ἧτις (γεννηθεῖσα τῷ 347 καὶ θανοῦσα τῷ 404) ἀνῆγε τὸ γένος ἐκ πατρὸς μὲν εἰς τὸν Ἀγαμέμνονα, ἐκ μητρὸς δὲ εἰς τοὺς Γράκχους καὶ Σκιπίωνας. Περὶ τῆς αἰτίας ὁμοῦς καὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν αὐτὴ ἐγένετο κυρία μεγάλου τμήματος τῆς περιοχῆς τῆς Νικοπόλεως, οὐδὲν γνωρίζομεν.—Πρβλ. Hertzberg - Καρολίδου ἐνθ' ἄνωτ. 3, 444 σημ. 2α.—Ἐπιθι G. Finlay ἐνθ' ἄνωτ. σ. 53 σημ. 53.

⁵) Ζώσιμ. 4, 20, 10 «ὥστε ἀμέλει μετὰ τῶν ὄπλων ἔλαθον οἱ πλείους περαιωθέντες καὶ ἅμα τῆς ὑπὸ Ῥωμαίους γῆς ἐπιβάντες, οὔτε Ἰκσειῶν οὔτε ὄρκων ἐμνήσθησαν, ἀλλ' ἡ Θράκη τε ἅπασα καὶ ἡ Παιονία καὶ τὰ μέχρι Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας ἐπληροῦντο βαρβάρων, τὰ προσπεσόντα ληϊζομένων». Πρβλ. Εὐναπ. Ἀποσπάσμ. 42. 42

Καὶ πρὸς στιγμήν μὲν ἀνεστάλη ἡ καταστροφή· μετ' οὐ πολὺ ὁμοῦ καὶ δὴ μετὰ τὴν παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν φοβερὰν ἦταν τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων καὶ τὸν ἐν τῇ μάχῃ θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος Οὐάλεντος (9 Αὐγούστου 378)¹ τὰ γοιθικὰ στίφη διατρέξαντα τὰς ἑλληνικὰς χώρας προήλασαν μέχρις Ἑπείρου καὶ Ἀχαΐας². Τὸ αὐτὸ δυστυχῶς φαίνεται ὅτι ἐπανελήφθη καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοδοσίου Α', ἀπὸ τοῦ ἔαρος τοῦ 380, ὅτε ὁ Φριτιγέρνος ἐκ νέου ἐστράφη μετὰ τῶν Οὐησιγόθων κατὰ τῆς Ἑπείρου, Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας³, μέχρι τοῦ ἔαρος τοῦ 381, ὅτε ὁ εἰς τὴν Ἑπείρον ὑπὸ τοῦ Γρατιανοῦ διὰ θαλάσσης ἢ ἀπὸ τῆς Δαλματίας σταλεῖς στρατὸς ἠνάγκασε τοὺς βαρβάρους νὰ τραπῶσι διὰ τῆς Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας πρὸς τὴν Θράκην⁴.

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ρητὴ κατὰ τῆς Νικοπόλεως ἐπίθεσις δὲν ἀναφέρεται κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα, δὲν εἶναι ὁμοῦ δύσκολον νὰ εἰκάσῃ τις ὅτι ἐν τῇ ὑπὸ τῶν Γόθων κακωθείσῃ Ἑπείρῳ περιλαμβάνεται καὶ ἡ πρωτεύουσα πόλις, ἣν ἀσφαλῶς δὲν ἐσεβάσθησαν αἱ βάρβαροι ὄρδαί.

Ὁ Ἀλάριχος ἐν Ἑπείρῳ.—Ἡ τρομερωτέρα ὁμοῦ τῶν μέχρι τοῦδε κατὰ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ἐπίθεσις τῶν Οὐησιγόθων ἔγινε, μετὰ τὸν τὴν 17 Ἰανουαρίου 395 ἐπελθόντα θάνατον τοῦ Θεοδοσίου, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ ἀνδρείου Ἀλαρίχου.

(C. Müller, *Fragm. histor. graec.* τόμ. 4. σ. 32, 34)—Εὐναπ. ἀποσπασμ. 42. 46, α. 240—212 (ἔκδ. Dindorf, *histor. graec. minor.* τόμ. 1).

¹) Ζώσιμ. 4, 21, 4.

²) Ζώσιμ. 4, 21, 7 «Θράκης μὲν ὑπὸ τῶν ἐφεστώτων ταύτῃ βαρβάρων κατεχομένης καὶ τῶν περὶ Μοισίαν καὶ Παιονίαν τόπων ὑπὸ τῶν ταύτῃ βαρβάρων ἐνοχλουμένων».

³) Ζώσιμ. 4, 34 «Θεοδοσίου τοίνυν ὄντος ἐν τούτοις... δύο μοῖραι τῶν ὑπὲρ τὸν Ρῆνον Γερμανικῶν ἔθνων, ἡ μὲν ἡγεμόνι Φριτιγέρνῳ χρωμένη, ἡ δὲ ὑπὸ Ἀλλοθον καὶ Σάφρακα τεταγμένη, τοῖς Κελτικοῖς ἔθνεσιν ἐπικείμεναι, κατέστησαν εἰς ἀνάγκην τὸν βασιλέα Γρατιανόν, ἐνδοῦναι σφίσι. ἀπολιπούσαις τὰ ἐν Κελτοῖς, διὰ τοῦ Ἰστρου Παιονίαν καὶ τὴν ἄνω Μυσίαν καταλαβεῖν ἦν γὰρ αὐτῷ λόγος τε καὶ σπουδὴ τέως, ἀπαλλαγῆναι τῆς συνεχοῦς τούτων ἐφόδου· διαπλεύσαντες οὖν ἐπὶ τούτοις τὸν Ἰστρον, διανοούμενοί τε διὰ Παιονίας ἐπὶ τὴν Ἑπείρον διαβῆνοι, περαιοθῆναι δὲ τὸν Ἀχελῶν καὶ ταῖς Ἑλληνικαῖς πόλιν ἐπιθέσθαι.» Πρβλ. Κεδρην. 1, 548 (ἔκδ. Βόννης) Ρ. σ. 313α «Τῷ τρίτῳ ἔτει (Οὐάλεντος;) πάλιν ἐξῆλθον οἱ Γόθοι εἰς τὴν Ρωμαίων γῆν καὶ ἠρήμωσαν πολλὰς ἐπαρχίας Σκυθίαν Μυσίαν Θράκην Μακεδονίαν Ἀχαΐαν καὶ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα, ὑπὲρ τὰς εἴκοσιν ἐπαρχίας».

⁴) Ζώσιμος 4, 33 2 «ὁ δὲ βασιλεὺς Γρατιανός, οὐ μετρίως ἐπὶ τοῖς ἀγγελθεῖσι συνταραχθεὶς, στρατιὰν ἀρκοῦσαν ἐξέπεμψε. Βαύδωνι τῷ στρατηγῷ ταύτην παραδούς, ᾧ καὶ Ἀρβογάστην συνέπεμψεν.. τούτων ἅμα τῇ στρατιᾷ τοῖς κατὰ Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν ἐπιστάντων χωρίοις, οἱ τὰ τῆδε νεμόμενοι Σκύθαι, ἐκ προοιμίων τοῦ φρονήματος τῶν ἀνδρῶν καὶ τῆς προαιρέσεως συναισθανόμενοι παραχρῆμα τῶν τόπων ἐκστάντες, ἐπὶ τὴν Θράκην ἐπαλινδρομοῦν, πεπορηθῆμένην ὑπ' αὐτῶν πρότερον...».

Οὗτος, ὡς γνωστόν, πρὶν γίνῃ ἡγέτης τῶν δμογενῶν αὐτοῦ ἦτο ἀρχηγὸς γοιθικοῦ ἐπικουρικοῦ στρατεύματος ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ αὐτοκράτορος. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Θεοδοσίου, ἀπορριφθείσης τῆς ἀξιώσεως αὐτοῦ περὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἀναθέσεως στραταρχίας ἢ στρατοπεδαρχίας μεγάλης τινὸς ἐπαρχίας ¹, ἀπεχώρησε τῆς αὐτοκρατορικῆς ὑπηρεσίας καὶ προσφυγὼν πρὸς τοὺς δμοφύλους αὐτοῦ ἐξελέγη κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 395 βασιλεὺς αὐτῶν καὶ ἀνέλαβε τὴν κατὰ τῶν αὐτοκρατορικῶν χωρῶν ἐπίθεσιν ², προβάς μέχρι Κωνσταντινουπόλεως.

Τὰ στίφη τοῦ Ἀλαρίχου μετὰ τὴν δῆωσιν τῆς Θράκης ἐτράπησαν πρὸς τὴν Μακεδονίαν, πιθανῶς κατὰ προτροπὴν τοῦ πολυμηχάνου Ρουφίνου· εἶχον δ' ἤδη προβῆ μέχρι Δαλματίας καὶ Παννονίας, ὅτε ἔφθασεν εἰς αὐτὰ ἡ εἶδησις διὰ ὃ Σιλίχων μετὰ σύμπαντος τοῦ ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίας στρατολογηθέντος στρατοῦ ἠτοιμάζετο νὰ ἀντιμετωπίσῃ αὐτὰ. Τότε ὁ Ἀλάριχος ἐτράπη πρὸς νότον καὶ διὰ τῶν δαλματικῶν καὶ ἰλλυρικῶν χωρῶν εἰσελθὼν εἰς τὴν Ἡπειρον ἔφθασε μέχρι τῆς Νικοπόλεως, μετὰ τὴν δῆωσιν τῆς ὁποίας ἐτράπη πρὸς τὴν Θεσσαλίαν ³, εἰς ἣν

¹) Ζώσιμος 5,5 «ταῦτα Ρουφίνος πονηρευσάμενος, ἐπειδὴ στασιάζοντα καὶ ἀλλοτριώσαντα τῶν νόμων ἑαυτὸν ἐθεώρησεν Ἀλάριχον (ἠγανάκτει γὰρ ὅτι μὴ στρατιωτικῶν ἠγεῖτο δυνάμεων, ἀλλὰ μόνους εἶχε τοὺς βαρβάρους, οὓς Θεοδόσιος ἔτυχεν αὐτῷ παραδούς».

²) Ζώσιμος 5,5 «ὅτε (Ρουφίνος) σὺν αὐτῷ (Ἀλαρίχῳ) τὴν Εὐγενίου τυραννίδα καθεῖλε, τότε τοίνυν ἐσήμαινε δι' ἀπορρήτων αὐτῷ, προσωτέρω τοὺς σὺν αὐτῷ βαρβάρους, ἢ ἄλλως σύγκλυδας ὄντας ἐξαγαγών. ὡς ἐτοίμων ἀπάντων εἰς ἄλωσιν ἐσομένων, ἐπὶ τούτοις Ἀλάριχος τῶν Θράκης ἀπανίστατο τόπων, καὶ ἐπὶ Μακεδονίαν προῆει καὶ Θεσσαλίαν, πάντα καταστρεφόμενος τὰ ἐν μέσῳ». — Πρὸβλ. Σωκράτους σχολαστικοῦ. Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, 7,10 (ἐν Migne, Patrologia Graeca, 67,755). «Υπὸ δὲ τὸν αὐτὸν τοῦτον χρόνον, καὶ Ρώμην ὑπὸ βαρβάρων ἄλῶναι συνέβη. Ἀλάριχος γὰρ τις βάρβαρος ὑπόσπονδος ὦν Ρωμαίοις καὶ τῷ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ εἰς τὸν κατὰ Εὐγενίου τοῦ τυράννου πόλεμον συμμαχήσας, καὶ διὰ τοῦτο Ρωμαϊκῇ ἀξίᾳ τιμηθεὶς, οὐκ ἤνεγκε τὴν εὐτυχίαν. Ἐλλὰ βασιλεύειν μὲν οὐ προσέλετο. ἐκχωρήσας δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ τὰ ἐσπέρια μέρη διέβαινε». — Ἐπιθι καὶ Jordanis de Getarum sive Gothorum origine et rebus gestis (ἔκδ. Car. Aug. Closs, Stuttgartiae (1866), κεφ. 29 «Mox ut ergo antefatus Alaricus creatus est rex, cum suis deliberans suasit eos suo labore quaerere regna, quam alienis per otium subiacere, et sumpto exercitu per Pannonias Stilicone et Aureliano consulibus et per Sirmium dextro latere quasi viris vacuum intravit Italiam.....» Ὁ Jordanis εἶναι χρονολόγος τοῦ πέμπτου αἰῶνος.

³) Σωκρατ. ἔ.θ. ἀνωτ. 7,10 «Γενόμενος δὲ (ὁ Ἀλάριχος) ἐπὶ τὰ Ἰλλυριῶν, εὐθύς πάντα ἀνέτρεπε. Διαβαίνοντι δὲ αὐτῷ Θεσσαλοὶ ἀντίστησαν περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Πηνειοῦ ποταμοῦ, ὅθεν δι' ὄρους Πίνδου ἐπὶ Νικοπόλιν τῆς Ἡπείρου διαβῆναι ἔστι». — Φιλοσόργγιος, 12,2 «Ἀλάριχος... περὶ τὰ τῆς Θράκης ἄνω μέρη δύναμιν ἀθροίσας ἐπέηλθε τῇ Ἑλλάδι καὶ τὰς Ἀθήνας εἶλε καὶ Μακεδόνας καὶ τοὺς προσεχεῖς Δαλμάτας ἐλήϊσάτο. Ἐπῆλθε δὲ καὶ τὴν Ἰλλυρίδα καὶ τὰς Ἄλλεις διαβάς ταῖς Ἰταλίαις ἐνέβαλεν...» Πρὸβλ. Hertzberg - Καρολίδου, ἔνθ. ἀνωτ. 8,477.

ήκολούθησεν αὐτὸν ὁ Στιλίων ἐπιζητῶν νὰ συντρίψῃ τὰ βαρβαρικὰ στίφη διὰ τῶν ὑπερέρων αὐτοῦ δυνάμεων.

Ἡ οὐδόλως ὁμως διαφέρουσα τῆς προδοσίας ἔναντι τοῦ Στιλίου στασίς τοῦ Ρουφίνου ἐματαίωσε τὴν σύγκρουσιν καὶ ἔδωκε τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὸν Ἀλάρικον τὸ φθινόπωρον τοῦ 395 νὰ τραπῇ πρὸς τὴν κυρίως Ἑλλάδα, ἣν διέδραμεν ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀντιστάσεως¹.

Διελθὼν δ' ἀκωλύτως τὰς Θερμοπύλας εἰσῆλασεν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἔστη μικρὸν πρὸ τῶν Ἀθηνῶν. Εἶτα δὲ τραπεῖς πρὸς τὴν Ἐλευσίνα καὶ τὰ Μέγαρα εἰσῆλασεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἣν ἐλεηλάτησεν ἅπασαν μέχρι τοῦ θέρους τοῦ 396, ὅτε διωκόμενος ὑπὸ τοῦ Στιλίου κατῴρθωσε νὰ διαφύγῃ καὶ διὰ τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας νὰ προελάσῃ εἰς τὴν Ἡπειρον, ἧς τὰς πόλεις ἐλεηλάτησε². Κατὰ παραχώρησιν δὲ τῆς βυζαντινῆς αὐτῆς διατρίψεως ἐπὶ μακρὸν ἐν Ἡείρῳ καὶ στρατοπεδάρχης ἐν τῷ Ἰλλυρικῷ διορισθεὶς ἦγε καὶ ἔφερε τὰ κατ' ἀμφοτέρας τὰς Ἡείρους³ μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 400 μ. Χρ., ὅτε ἐτράπη πρὸς τὴν Ἰταλίαν.

Τῆς πενταετοῦς δοκιμασίας, εἰς ἣν ὑπεβλήθη ὀλόκληρος ἡ Ἡπειρος, ἀσφαλῶς δὲν θά ἔμεινεν ἀμέτοχος καὶ ἡ Νικόπολις. Μολονότι δὲ δὲν ἀναφέρεται αὕτη ὀνομασίη μεταξὺ τῶν δοκιμασθειῶν πόλεων, ἐν τούτοις εὐχερῶς δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Ἀλάρικου λεηλατηθείσας ἡπειρωτικὰς πόλεις⁴ ἀσφαλῶς θά περιελαμβάνετο καὶ αὕτη, ἣν ἄλλως τε εἶχεν οὗτος γνωρίσει καὶ κατὰ τὴν πρώτην κατὰ τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν ἐπιδρομήν⁵.

Οἱ Βανδῆλοι ἐν Νικοπόλει.—Μετὰ πάροδον τριῶν τετάρτων αἰῶνος

¹) Ζώσιμος 5,5,6 «ἐπὶ τούτοις Ἀλάρικος τῶν Θράκης ἀπανίστατο τόπων, καὶ ἐπὶ Μακεδονίαν προῆι καὶ Θεσσαλίαν, πάντα καιαστρεφόμενος τὰ ἐν μέσῳ. γενόμενος δὲ Θερμοπυλῶν πλησίον ἔπεμπε λάθρα πρὸς Ἀντίοχον τὸν ἀνθύπατον καὶ Γερόντιον ἰὸν ἐφεστηκότα τῶν Θερμοπυλῶν φυλακῆ, τοὺς τὴν ἔφοδον ἀγγελοῦντας. καὶ ὁ μὲν ἀπεχώρει μετὰ τῶν φυλάκων, ἐνδιδοὺς ἐλευθέραν καὶ ἀκώλυτον τὴν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα πάροδον τοῖς βαρβάροις. [. . . καὶ ἡ μὲν Βοιωτία πᾶσα, καὶ ὅσα μετὰ τὴν ἀπὸ Θερμοπυλῶν εἴσοδον Ἑλληνικὰ ἔθνη διῆλθον οἱ βάρβαροι, ἔκειντο».

²) Ζώσιμος 5, 7, 4 «Στελίων δέ, ναυσὶ στρατιώτας ἐμβιβύσας, τοῖς κατὰ τὴν Ἀχαΐαν δυστυχήμασιν ὤρητο βῆθαι καὶ τῇ Πελοποννήσῳ προσχῶν, εἰς Φολόην συμφυγεῖν τοὺς βαρβάρους ἠνάγκασε. καὶ ῥῆττα διέφθειρεν ἂν αὐτούς, σπάνει τῶν ἐπιτηδείων, εἰμῆ. . . ἀφήκε τοὺς στρατιώτας ὅσα καταλελοίπασιν οἱ βάρβαροι ἀρπάξαι, τοῦ τε δοῦναι τοῖς πολεμίοις εὐρυχωρίαν, ἀναχωρήσασιν τῆς Πελοποννήσου μετὰ πάσης τῆς λείας εἰς τὴν Ἡπειρον διαβῆναι καὶ τὰς ἐν ταύτῃ ληΐσασθαι πόλεις».

³) Ζώσιμος 5,26,1 «Ἀλάρικος δέ, ἐπειδὴ ἀνεχώρησεν, ἡ προεῖρηται μοι, τῆς Πελοποννήσου, καὶ τῆς ἄλλης ὀπόσῃν ὁ Ἀχελῷος ποταμὸς διαρρεῖ, διατρίβων ἐν ταῖς Ἡείροις, ἣν οἰκοῦσι Μολοιτοὶ τε καὶ Θεσπρωτοὶ καὶ ὅσα μέχρις Ἐπιδαύρου καὶ Ταυλαντίων οἰκοῦσι χωρία, τὸ παρὰ Στελίου ἀνέμενε σύνθημα. . . .»

⁴) Ζώσιμος 5,7,4. Βλέπε τὸ χωρίον μικρὸν ἀνωτέρω.

⁵) Σωκράτης, ἐνθ. ἀνωτ. 7,10. Βλέπε τὸ χωρίον μικρὸν ἀνωτέρω.

ἀπὸ τῆς γοτθικῆς δηώσεως νέαι συμφοραὶ πλήσσουσι τὴν ἀτυχῆ πόλιν.

Οἱ ἀπὸ τοῦ 439 μ. Χρ. εἰς τὴν Ἀφρικήν καὶ τὴν Καρχηδόνα ὑπὸ τὸν Γεϊσέριχον ἐγκατασταθέντες Βανδῆλοι, ἐλθόντες εἰς πόλεμον πρὸς τὸ βυζαντιακὸν κράτος, πολλαχῶς ἠνώχλησαν τὰ ἑλληνικὰ παράλια καὶ τὰς ἑλληνικὰς νήσους. Κατὰ δὲ τὸ 475 μ. Χρ., ἵνα ὁ πανοῦργος Βανδῆλος ἐπιτύχη εὐνοϊκωτέρους ὄρους ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ζήνωνος προτεινομένη συνθήκῃ, διὰ ταχέος τολμήματος κατέλαβε τὴν Νικόπολιν καὶ ἐκράτησεν αὐτὴν μέχρι τῆς συνομολογήσεως τῆς εἰρήνης¹, μεθ' ἣν καὶ ἀπεχώρησε τῆς πόλεως ταύτης.

Περὶ τοῦ ἄν ἐβλάβη καὶ πόσον ἡ Νικόπολις ἐκ τῆς παρασπονδίας ταύτης τῶν Βανδῆλων, οἵτινες καὶ σφοδρῶς διὰ τοῦτο ἠλέγχθησαν ὑπὸ τοῦ Σευήρου, ἀπεσταλμένου τοῦ αὐτοκράτορος Ζήνωνος, δὲν γνωρίζομεν, ὅπως ἐπίσης δὲν γνωρίζομεν οὐδὲν περὶ τῆς καταστάσεως αὐτῆς ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου μέχρι τῆς κατὰ τῆς Ἠλείου ἐπιδρομῆς τῶν Γότθων.

Δήγοντος περίπου τοῦ πέμπτου αἰῶνος ὁ Στέφανος ὁ Βυζάντιος ἀπλῶς ἀναφέρει «Νικόπολις πόλις Ἠλείου»² καὶ οὐδὲν πλέον. Ὁ δὲ Ἱεροκλῆς ὀλίγον βραδύτερον ἐν τῷ Συνεκδήμῳ ἀναγράφει ὅτι ἡ Νικόπολις ἦτο μητρόπολις τῆς ἐπαρχίας παλαιᾶς Ἠλείου³. Ἡ μνεῖα αὕτη εἶναι μικρὸν τι προγενεστέρα τοῦ Γοτθικοῦ πολέμου⁴, ὅστις κηρυχθεὶς τὸ 535 μ. Χ.⁵ διήρκεσε περὶ τὰ εἴκοσιν ἔτη.

Ἡ Νικόπολις καὶ οἱ Γότθοι.—Ὁ φρικώδης κατὰ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Γότθων τοῦ Τωτίλα πόλεμος, ὃν ὁ Ἰουστινιανὸς ἀνέλαβε διὰ τοῦ Βελι-

¹) Μάλχου, Ἀποσπ. ἀρ. 3 (C. Müller Fr. hist. graec. τόμ. 4, σ. 114 κξ. Dindorf σ. 388 κξ.) «ὅτι Ζήνων ἀνὴρ ὢν ἀπόλεμος ἄγαν καὶ πολλοῖς πανταχόθεν ταραχῆς ἐφεστώσης, ἔγνω πρὸς τὸν Βάνδιλον ἐς Καρχηδόνα πρεσβεύσασθαι. καὶ Σευῆρον ἐκ τῆς βουλῆς πρεσβευτὴν αἰρεῖται, ἄνδρα καὶ σωφροσύνη διαφέρειν δοκοῦντα καὶ τῷ ἐθέλειν τὰ δίκαια. καὶ πατρικίον αὐτὸν ποιήσας ἀποπέμπει, ὅπως ἐκ τῆς ἀξίας τῆς πρεσβείας τὸ σῆμα κατασκευάσαι σεμνότερον. καὶ ὁ μὲν ἐξέπλευσεν, ὁ δὲ Βάνδιλος μαθὼν ὅτι ἤξοι πρεσβεῖα, φθάσας ἐκπλουν ποιεῖται καὶ Νικόπολιν εἶλεν. ὁ δὲ πρεσβευτῆς Σευῆρος διαβάς ἀπὸ Σικελίας εἰς Καρχηδόνα ἀφίκτο καὶ πολλὰ διὰ τὸν ἐκπλουν ἐμέμφετο τὸν Βάνδιλον». Πρὸβλ. Προκοπ. Βανδ. πόλεμος (ἐκδ. Βόννης) 343,20 «Γεϊσεριχος δὲ τότε ἀπάτη τε περιελθὼν καὶ κατὰ κράτος ἐξελάσας, ὡς πρότερον εἴρηται, τοὺς πολεμίους, οὐδὲν τι ἦσσαν, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον, ἦγέ τε τὰ Ρωμαίων καὶ ἔφερε ξύμπαντα ἕως αὐτῷ βασιλεὺς Ζήνων ἐς ὁμολογίαν ἀφίκετο σπονδαὶ τε αὐτοῖς ἀπεραντοὶ ξυνετέθησαν. μήτε Βανδίλους πολέμιόν τι ἐς τὸν πάντα αἰῶνα Ρωμαίους ἐργάσασθαι μήτε αὐτοῖς πρὸς ἐκεῖνον ξυμβῆναι».

²) Στέφανος Βυζάντιος (ἐκδ. Λουγδούνου) σ. 591.

³) Ἱεροκλέους, Συνεκδήμος (ἐκδ. Parthey) σ. 651, 3, ιβ'. Ἐπαρχία Παλαιᾶς Ἠλείου, ὑπὸ ἡγεμόνα, πόλεις ιβ', μητρόπολις Νικόπολις. Δωδῶναι, Εὐβοία, Ἄκχιον (;) Ἀδριανούπολις, Ἄππων, Φοινίκη, Ἀγχιασμός, Βονθρωτός, Φωτική, Κέρκυρα νῆσος, Ἠθράκη νῆσος».

⁴) Ὁ Συνεκδήμος ἐδημοσιεύθη πρὸ τοῦ 535 μ. Χρ.

⁵) Προκοπ. Γοτθικ. πόλεμος.

σαρίου, ἔσχεν ὀλεθριωτάτην ἐπίδρασιν γενικῶς μὲν ἐπὶ τῆς κυρίως Ἑλλάδος, εἰδικώτερον δὲ ἐπὶ τῆς Νικοπόλεως.

Κατὰ τὸν Προκόπιον, διαρκοῦντος τοῦ πολέμου τούτου καὶ δὴ περὶ τὸ πέμπτον αὐτοῦ ἔτος (540 μ. Χρ.), ὁ Ἰουστινιανὸς προβλέπων τὴν κατὰ τῆς Ἡπείρου ἐπίθεσιν τῶν Γότθων ἐμερίμνησε σπουδαίως περὶ τῆς ἀνανεώσεως τῶν ὀχυρωμάτων οὐ μόνον τῆς Νικοπόλεως, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἄλλων ἠπειρωτικῶν πόλεων ¹.

Παρὰ τὴν ὀχύρωσιν ὅμως καὶ τὴν εἰς ἴδιον στρατηγὸν ἀνάθεσιν τῆς φυλακῆς τῆς πόλεως ², ἦτις καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ διετήρησε τὴν πρωτεύουσαν μεταξὺ τῶν λοιπῶν τῆς παλαιᾶς Ἡπείρου πόλεων θέσιν ³, δὲν κατώρθωσε νὰ σωθῆ ἀπὸ νέαν γοιθικὴν ἐπιδρομὴν καὶ λεηλασίαν.

Κατὰ τὸ τέλος δηλαδὴ τοῦ δεκάτου ἔκτου ἔτους τοῦ κατὰ τῶν Γότθων πολέμου (551 μ. Χρ.), καθ' ὃ ἀνακληθέντος τοῦ Βελισσαρίου ἀνέλαβε τὴν στρατηγίαν ὁ εὐνοῖχος Ναρσῆς ⁴, ὁ Τωτίλας διευθετήσας τὰ ἐν τῇ Ρώμῃ καὶ τὴν φυλακὴν τῆς πόλεως εἰς ἄλλους ἐμπιστευθεὶς αὐτὸς ἐπέδωκε εἰς τὸν ἐξοπλισμὸν τριακοσίων μακρῶν πλοίων, ἅτινα πληρώσας Γότθων ἀπέστειλε κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ὅπως λεηλατήσωσιν αὐτὴν πάσῃ δυνάμει ⁵, σκοπῶν οὕτω νὰ μεταθέσῃ τὴν βᾶσιν τῶν ἐπιχειρήσεων ἀπὸ τῆς Ἰταλίας εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ὁ γοιθικὸς οὗτος στόλος ἀφικόμενος εἰς Κέρκυραν καὶ ταύτην λεηλατήσας, ὡς καὶ τὰς παρακειμένας νήσους, αἰφνιδίως ἐπέπεσε κατὰ τῆς Ἡπείρου, ἧς ἐλεηλίτησε τὰ περὶ τὴν Δωδώνην χωρία καὶ διαφερόντως τὴν Νικόπολιν καὶ τὴν Ἄγχισον ⁶ συλλαβὼν δὲ καὶ πολλὰ πλοῖα πλήρη ἐπιτηδίων τῆς στρατιᾶς τοῦ Ναρσοῦ ἀπέπλευσεν.

Ὅτιση δ' ἦτο ἡ διαφέρουσα αὕτη λεηλασία τῆς Νικοπόλεως καὶ ἀνισοδυνάμει πρὸς παντελῆ τῆς πόλεως ἀφανισμόν, ὡς τινες δέχονται, δὲν

¹) Προκοπ. Περὶ κτισμάτων 4, 1 (ἐκδ. Βόννης) σ. 268 «ἀνενεώσατο δὲ Νικόπολιν τε καὶ Φωτικὴν καὶ τὴν Φουρίκην ὀνομασμένην». — Πρβλ. Bursian, Geographie von Griechenland, τόμ. 1, σ. 17. 19. 34.

²) Hopf, Griechenland im Mittelalter und in der Neuzeit, Leipzig, 1870, Separatausgabe, σ. 84.

³) Ἰεροκλέους, Συνέκδημος, (ἐκδ. Parthey) σ. 651, 3, 1β'. — Πρβλ. Zinkeisen, Geschichte Griechenlands, Leipzig, 1832 τόμ. 1, σ. 711 κξ. — Hertzberg Καρολίδου, ἐνθ. ἀνωτ 3, 673, 48.

⁴) Προκοπ. Γοιθικ. πόλεμ. 4, 21.

⁵) Προκοπ. Γοιθικ. πόλεμ. 4, 22 «Τωτίλας δὲ πλοῖα μακρὰ ἐς τριακόσια Γότθων πληρώσας ἐς τὴν Ἑλλάδα ἐκέλευεν ἵεναι, ληΐζεσθαι τε τοὺς παρεμπίπτοντας ἐπιστῆλας δυνάμει τῇ πάσῃ».

⁶) Προκοπ. Γοιθ. πόλεμ. 4, 22 «ἐπειδὴ ἐς τὴν Κέρκυραν οὗτος ὁ Γότθων στόλος ἀφίκετο, αὐτὴν τε ἦγον καὶ ἔφερον ἐξ ἐπιδρομῆς καὶ ὄσαι ἄλλοι αὐτῇ νήσοι ἐπίκεινται, αἱ Σύβοται καλοῦνται. διαβάντες δὲ καὶ εἰς τὴν ἠπειρον ἐξαπινάϊως ἅπαντα ἐληΐζοντο τὰ ἀμφὶ Δωδώνην χωρία καὶ διαφερόντως Νικόπολιν τε καὶ Ἄγχισον».

δυνάμεθα ἀκριβῶς νὰ καθορίσωμεν. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι αἱ περὶ αὐτῆς πληροφορίες ἀπὸ τοῦδε καθίστανται οὐ μόνον ἔτι ἀραιότεραι, ἀλλὰ καὶ ἀσαφέστεραι.

Ἡ Νικόπολις καὶ οἱ Βούλγαροι. — Τοὺς Βανδήλους καὶ τοὺς Γότθους διαδέχονται οἱ Σλαῦοι καὶ οἱ Βούλγαροι. Πότε ἀκριβῶς οὗτοι ἐπλησίασαν τὰ περὶ τὴν Νικόπολιν δὲν εἶναι σαφῶς μεμαρτυρημένον. Ὁ Παπαρρηγόπουλος ἀντλήσας, ὡς αὐτὸς λέγει, τὴν εἶδησιν ἐκ τῆς κατ' ἐντολὴν Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου συγγραφείσης χρονογραφίας ¹, ἀναφέρει ὅτι κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς βασιλείας Μιχαὴλ Β' τοῦ Τραυλοῦ (829) βουλγαρικὰ φῦλα, πιθανῶς δὲ καὶ σλαυικὰ ὁμοῦ, ἐμβολόντα εἰς τὴν Μακεδονίαν, Θεσσαλίαν καὶ Ἡπειρον, ἐγένοντο κύρια τῆς Νικοπόλεως, ὡς καὶ μοίρας τινὸς τῆς περὶ αὐτὴν ἠπειρωτικῆς γῆς, ἐν ἧ καὶ ἐγκατεστάθησαν ². Ἄν λοιπὸν δεχθῶμεν ὡς βάσιμον τὴν πληροφορίαν ταύτην, τὴν ὁποίαν ὁ Παπαρρηγόπουλος πιθανὸν νὰ ἤντησεν ἐξ ἄλλης πηγῆς καὶ κατὰ λάθος ἀπέδωκεν εἰς τὴν χρονογραφίαν τοῦ Γενεσίου, ἐν ἧ δὲν ἠδυνήθημεν ν' ἀνεύρωμεν σχετικόν τι, τότε πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι οἱ Βούλγαροι κατέρχονται τὸ πρῶτον μέχρι Νικοπόλεως κατὰ τὸ 829, γίνονται κύριοι αὐτῆς καὶ ἐγκαθίστανται ἐν τῇ περὶ αὐτὴν ἠπειρωτικῇ χώρᾳ. Ἐπὶ πόσον ὁμως χρόνον παρετάθη ἡ βουλγαρικὴ αὐτὴ ἐπὶ τῆς Νικοπόλεως κατοχὴ εἶναι ἄγνωστον, ὡς ἐπίσης ἄγνωστον εἶναι καὶ ἂν τὰ βουλγαρικὰ ταῦτα φῦλα ἐγκατεστάθησαν ὀριστικῶς ἐν τῇ ὑπαίθρῳ χώρᾳ ἢ μετακινήθησαν πρὸς ἄλλα τμήματα τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, ὅπερ ἀτυχῶς οὐ μόνον ἠνείχετο, ἀλλ' ἐνίστε καὶ ὑπέθαλπεν ἐξ ἀνάγκης τὸς τοιαύτας μετακινήσεις.

Δευτέρα βουλγαρικὴ μετακίνησις πρὸς τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν περιοχὴν τῆς Νικοπόλεως ἀναφέρεται ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ρωμανοῦ Λακαπηννοῦ (919-944) ³. Ἄν ὁμως καὶ τὰ νέα ταῦτα βουλγαρικὰ στίφη ἐγκατεστάθησαν ὀριστικῶς περὶ τὴν Νικόπολιν ἢ μὴ καὶ τοῦτο παραμένει ἄγνωστον.

Εἰς τὰς δύο ἀνωτέρω κατὰ τῆς Νικοπόλεως βουλγαρικὰς ἐπιθέσεις ὁ Κεδρηνὸς προστίθησι καὶ τρίτην. Μετὰ δηλοδὴ τὸν θάνατον τοῦ Συμεῶνος (927) καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Πέτρου κατάληψιν τῆς ἀρχῆς ⁴, βουλ-

¹) Πρόκειται περὶ τῶν *Γενεσίου Βασιλειῶν* (ἐκδ Βόννης) προβλ. Κρουμβάχερ - Σωτηριάδου, *Ἱστορία Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας*, Ἀθῆναι, 1897, τόμ. Α σ. 535.

²) Κ Παπαρρηγοπούλου - Καρολίδου, *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους*, Ἀθῆναι, 1925, ἐκδ. ε', τόμ. Δα, σ. 72.

³) Προβλ. Κ. Παπαρρηγοπούλου - Καρολίδου ἐνθ. ἀνωτ. Δα, 173.

⁴) Κεδρηνὸς ἐκδ. Βόννης: σ. 625 «οὐ τελευταίως δὲ δηλ. Συμεῶν) τὴν τῶν Βουλγάρων ἀρχὴν Πέτρος κατέσχευεν ὁ ἐκ τῆς δευτέρας αὐτοῦ γυναικός: . . . Μιχαὴλ γὰρ τὸν ἐκ τῆς προτέρας ἀποτεχθέντα παῖδα αὐτῷ ἔτι ζῶν ὁ Συμεῶν ἀπέκτεινε μοναχόν . . .»

γαρικά φῦλα ὑποκινούμενα ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Μιχαήλ, ὅστις ἐφιλοδόξει νὰ διαδεχθῆ αὐτὸς τὸν πατέρα του, προσῆλθον πρὸς αὐτόν. Μετὰ μικρὸν ὁμως θανόντος τοῦ Μιχαήλ τὰ φῦλα ταῦτα φοβούμενα τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ Πέτρου ἐτραῖτησαν πρὸς δυσμὰς καὶ διὰ τῆς Μακεδονίας ἔφθασαν μέχρι Νικοπόλεως, ἣν καὶ ἐκυρίευσαν ¹. Περὶ τούτων ὁ Κεδρηνὸς ἀναφέρει ὅτι καταπολεμηθέντα ὕστερον διαφόρως ἐγένοντο ὑποχέαιρα ².

Τὸ «ὕστερον» τοῦ Κεδρηνοῦ ἀσφαλῶς ἀναφέρεται εἰς τοὺς χρόνους Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου (976-1025), ὑφ' οὗ πάντα τὰ ἐν τῷ βυζαντιακῷ κράτει βουλγαρικά φῦλα, ὅσα ἠδυνήθησαν ν' ἀποφύγῃ τὸν ὄλεθρον, «ὑποχέαιρα Ρωμαίων ἐγένοντο».

Πρὸ τούτου ὁμως μέγα μέρος τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους καὶ ἰδία αἱ δυτικώτεραι ἐπαρχίαι δεινῶς ἐδοκιμάσθησαν. Ἐν δηλαδὴ ἔτος μετὰ τὴν εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον ἀνάρρησιν Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου ὁ υἱὸς τοῦ ἀρμενικῆς καιαγωγῆς Σισμάν, ὁ Σαμουήλ, κατώρθωσε νὰ συγκεντρώσῃ εἰς ἑαυτὸν τὴν ἀρχὴν τοῦ πρὸ ἐλαχίστου χρόνου κατὰ τὰ βόρεια καὶ δυτικά τῆς Μακεδονίας δυσπρόσιτα ἄκρα συγκροτηθέντος μικροῦ βουλγαρικοῦ κράτους, καὶ νὰ διευθύνῃ αὐτὸ ἐπὶ τριάκοντα ἑπτὰ ὅλα ἔτη (977-1014), μέχρι δηλαδὴ τῆς καταστροφῆς καὶ διαλύσεως αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Βουλγαροκτόνου.

Ὁ Σαμουήλ δι' ἐπιδρομῶν γενομένων κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἡγεμονίας αὐτοῦ, δηλαδὴ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 977-986, ἐπηύξησε τὸ νέον βουλγαρικὸν κράτος καὶ ἐπεξέτεινεν αὐτὸ πρὸς δυσμὰς καταστήσας κέντρον τῶν ἐπιχειρήσεων τὴν Πρέσπαν, ἣν βραδύτερον κατέστησε καὶ πρωτεύουσιν. Ἀπὸ τῆς Πρέσπας δ' ὁρμώμενος ἐπέδραμε μέχρι τῆς Νικοπόλεως, παρὰ τὴν ὁποίαν πιθανὸν νὰ εὔρεν ὁμοφύλους του ἐγκατεστημένους

¹) Κεδρηνὸς (ἔκδ Βόννης) σ. 628 «καὶ Μιχαήλ δὲ ὁ τοῦ Πέτρου ἕτερος ἀδελφὸς τὴν Βουλγαρικὴν ἱμερόμενος κατασχεῖν ἐξουσίαν, φρούριον καταλαβὼν ἐρυμνὸν ἀνέσειε τὴν Βουλγαρίαν, καὶ πολλοὶ προσερχύθησαν αὐτῷ. Μετὰ καιρὸν δὲ τούτου ἀποθανόντος δεδιότες οἱ προσρύντες τὴν τοῦ Πέτρου ἀγανάκτησιν, ἐπῆλθον ταῖς Ρωμαϊκαῖς χώραις διὰ Μακεδονίας καὶ Στρυμῶνος καὶ Ἑλλάδος, καταλαβόντες τὴν Νικόπολιν πάντα τὰ ἐν ποσὶ ληϊσάμενοι καὶ τέλος ἐν αὐτῇ σαββατίσαντες». — Ὅποια τις ἦτο ἡ κατάστασις, ὑφ' ἣν διετελεῖ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἡ Νικόπολις, εἶναι ἄγνωστον, διότι ἐλλείπουσι σχεδὸν ὅλως αἱ περὶ αὐτῆς εἰδήσεις. Μόνην μνησίαν, καὶ ταύτην παρεμπιπτότως ἀνευρίσκομεν ἐν τῇ ἐκθέσει τῆ συνταχθείσῃ κατὰ τὸ ἔτος 168, καθ' ἣν ὁ βασιλεὺς τῆς Γερμανίας Ὁθων ὁ Α' ἀπέστειλε τὸ δεύτερον τὸν Λουίτπρανδον πρεσβευτὴν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Νικηφόρον τὸν Φωκᾶν. Ἐν τῇ ἐκθέσει ταύτῃ ἀναφέρεται ὅτι τότε ἡ Ναύπακτος ὑπήγετο εἰς τὴν Νικόπολιν (πρὸβλ. Λέων Διάκονος (ἔκδ. Βόννης) σ. 368: Luitprandi legatio ad Nicephorum Phocam «Naupactum veni, quae est Nicopoleos civitas»). Ἐν ὁμως ἡ ὑπαγωγή αὕτη ἦτο πολιτικὴ ἢ ἐκκλησιαστικὴ δὲν σαφηνίζεται.

²) Κεδρηνός, ἐνθ. ἀνωτ. «οἷτινες ὕστερον διαφερόντως καταπολεμηθέντες ὑποχέαιροι Ρωμαίων ἐγένοντο.

ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ρωμανοῦ Λακαπηνοῦ ¹. Πῶς ὁ Σαμουήλ προσηνέχθη πρὸς τὴν Νικόπολιν, καὶ ἂν ἐλεηλάτησεν ἢ ἄλλως ἐβλαψεν αὐτὴν εἶναι ἐντελῶς ἄγνωστον· ὡς εἰκασία δ' ἀπλῆ δύναται νὰ θεωρηθῇ ἢ ὑπὸ τινων φερομένη ὡς ὀλοσχερῆς ὑπ' αὐτοῦ καταστροφή τῆς πόλεως.

Τὸ ἀληθές ὁμως εἶναι ὅτι ἐνταῦθα περατοῦνται αἱ περὶ τῆς πολιτικῆς ἱστορίας τῆς Νικοπόλεως εἰδήσεις· αἱ δὲ μετὰ ταῦτα περὶ αὐτῆς πληροφοροὶ ἀνάγονται ἢ εἰς τὸ «θέμα Νικοπόλεως», ὅπερ ἐφ' ἱκανὸν εἰσέτι χρόνον φαίνεται ὅτι διετηρήθη ὡς τίτλος κρατικῆς ὑποδιαιρέσεως, ἢ εἰς τὴν «μητρόπολιν Νικοπόλεως», ἧτις ὡς ἐκκλησιαστικὸς τίτλος διετηρήθη ἐπὶ βραχὺ ὑπὸ τὸν τύπον «ὁ Ναυπάκτου Νικοπόλεως». Ἐνίοτε ὁμως ἐπαναφέρεται βραδύτερον ἀπλῶς τὸ ὄνομα τῆς Νικοπόλεως ἀντὶ τοῦ τῆς Πρεβέζης ὑπὸ λογίων φιλοῦντων τὰς τοιαύτας ἐπισημοφωρίας. Κατωτέρω καταγράφομεν τὰς σημαντικωτέρας τῶν μνείων τῶν εἰς τὰς ἀνωτέρω περιστάσεις ἀναγομένων.

Τελευταῖαι εἰδήσεις.—Κατὰ τὸ 1040 οἱ Βούλγαροι ἐπὶ τοῦ Μιχαήλ Δ' τοῦ Παφλαγδῶνος (1034-1041) μιμούμενοι τὸ παράδειγμα τῶν ὑπὸ τὸν Στέφανον Βοϊσθλάβον ἀποστάντων Σέρβων, ἐπανέστησαν καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τὸν Πέτρον Δελεάνον, ὅστις ἀνακηρυχθεὶς βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων κατώρθωσεν, ἰδίᾳ μετὰ τὸν λιθοβολισμὸν τοῦ ἀντιπάλου αὐτοῦ Τειχομηροῦ, νὰ διαδώσῃ τὴν ἐπανάστασιν εἰς πάσας τὰς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατεχομένας χώρας.

Κυριεύσας δ' οὗτος τὸ Δυρράχιον ἐστράφη πρὸς τὸ θέμα Νικοπόλεως, οὗ ἐγένετο εὐχερῶς κύριος, διότι οἱ κάτοικοι αὐτοῦ πλὴν τῆς Ναυπάκτου προσεχώρησαν εἰς αὐτὸν μὴ δυνάμενοι νὰ ὑποφέρωσι τὴν ἀπλησίαν τοῦ εἰσπράκτορος τῶν δημοσίων φόρων Ἰωάννου Κουτζομούτου ², προθυμουμένου ἴσως

¹) Περὶ Κ. Παπαρηγοπούλου - Καρολίδου. ἐνθ' ἀνωτ. Δ^α, 173.

²) Κεδρηνός (ἐκδ. Βόννης) σ. 529, 23· ὁ δὲ Δελεάνος ἀποσκευασάμενος, ὡς εἶπομεν, τὸν Τειχομηρόν καὶ πάντων τῶν πραγμάτων κύριος καταστάς γενναίως ἐξηγεῖτο ἔργων. καὶ πρότερον μὲν ἀποστείλας πλῆθος στρατηγῶν ἔχον τὸν λεγόμενον Καυκόνον εἶλε τὸ Δυρράχιον ἀπέστειλε δὲ καὶ στρατιὰν ἑτέραν ἐν Ἑλλάδι, στρατηγουμένην ὑπ' Ἀνθίμου. ἢ τινὶ ὑπαντιάσας ὁ Ἀλλαχεσκόσ καὶ συμμίξας ἐν Θήβαις τρέπεται, καὶ ἀναιρεῖται πλῆθος τῶν Θηβαίων πολὺ, τότε δὲ καὶ τὸ θέμα τῶν Νικοπολιτῶν, πλὴν Ναυπάκτου προσερχθῆ Βουλγάρως, δι' αἰτίαν τὴν ρηθῆσθαι μέλλουσαν. Βυζάντιος γάρ τις ἄνθρωπος Ἰωάννης τοῦνομα, Κουτζομούτης τὴν ἐπωνυμίαν, πράκτωρ τῶν ἐκεῖσε δημοσίων φόρων πεμφθεὶς καὶ βαρέως προσενηνεγμένος τοῖς ἐγχωρίοις ἑαυτῷ τε ὀλεθρον προεξένησε καὶ ἀποσιώσεως αἴτιος γέγονε τοῖς Νικοπολιταῖς. μὴ φέροντες γὰρ τὴν αὐτοῦ πλεονεξίαν ἀποστατεῦσι καὶ αὐτὸν μὲν εἰς μέρη καὶ μέλη κατέτεμον, αὐτοὶ δὲ τὸν βασιλέα δυσφημήσαντες Ρωμαίων τοῖς Βουλγάρως προσέθεντο. οὐ τοσοῦτον δὲ διὰ τὸν πρὸς τὸν Δελεάνον φίλτρον ἀφηγίεσαν καὶ τὸν Ρωμαϊκὸν ζυγὸν ἀπέρριψαν ὅσον διὰ τὴν τοῦ ὀρφανοτρόφου ἀπλησίαν καὶ πρὸς τὰς εἰσπράξεις ὑπερβολὴν». — Πρὸς τούτοις βλ. Ζωναρᾶ 17, 17 «ὁ δὲ Δολιάνος αὐτοκράτωρ (τῶν Βουλγάρων) γενόμενος εἶλέ τε τὸ Δυρράχιον καὶ κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐχώρησε, καὶ τὴν Νικόπολιν καὶ τὰ ὑπ' αὐτὴν προσ-

νά κορέση τὴν ἀκόρεστον ἀπλησίαν τοῦ Ἰωάννου τοῦ Ὀρφανοτρόφου.

Ἐπὶ τοῦ Ἀλεξίου Γ' Κομνηνοῦ (1195-1203) ἐστάλη ἑπαρχος (:) τοῦ θέματος Νικοπόλεως ὁ Συναχηρεῖμ, ὁ σύγγαμβρος Μιχαὴλ Κομνηνοῦ, τοῦ νόθου υἱοῦ Ἰωάννου τοῦ σεβαστοκράτορος. Κατὰ τὴν ἀνώμαλον ἐκείνην ἐποχὴν ὁ Συναχηρεῖμ ἐπιβουλευθεὶς ὑπὸ τῶν Νικοπολιτῶν προσεκάλεσεν εἰς βοήθειαν τὸν Μιχαήλ, ὅστις ἐλθὼν εἰς τὴν Νικόπολιν καὶ εὐρὼν τὸν Συναχηρεῖμ νεκρόν, δολοφονηθέντα ἐν τῷ μεταξὺ ὑπὸ τῶν στασιωτῶν, ἐσφετερίσθη τὴν τε περιουσίαν ἐκείνου καὶ τὴν τῆς Νικοπόλεως ἡγεμονίαν ¹.

Ἐν τῇ ἐμπορικῇ συνθήκῃ τῇ συναφθείσῃ κατὰ τὸ 1199 μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Γ' Κομνηνοῦ καὶ τοῦ Δουκὸς Ἑρρίκου Δανδόλου, δι' ἧς προνομιακῶς ἠνοίγοντο εἰς τὸ ἐμπόριον τῶν Ἑνετῶν ὄλαι σχεδὸν αἱ ἑλληνικαὶ ἀγοραί, ἀναφέρεται καὶ τὸ θέμα Νικοπόλεως μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ ἐπισκέψεων, ὡς συνανῆκον εἰς τὰς ὑπὸ τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντινουπόλεως ὑπαγομένας ἑλληνικὰς χώρας ².

Ἐν δὲ τῇ κατὰ τὸ 1204 μεταξὺ τῶν Φράγκων συναφθείσῃ συνθήκῃ περὶ διανομῆς τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ἀναφέρεται ὅτι εἰς τὰς χώρας, αἵτινες ἔλαχον εἰς τὴν Βενετίαν, συγκατελέγοντο καὶ «τὰ Νικοπόλεως» ³.

εποιήσατο, τῶν ἐν αὐτοῖς ἐκόντων προσχωρησάντων αὐτῷ, ἐπεὶ μὴ ἔφερον τὴν τοῦ Ὀρφανοτρόφου ἀπλησίαν καὶ τὸ ἀκόρεστον . . . ».— Μιχαὴλ Ψελλοῦ, Βυζαντινῆς ἱστορίας ἐκαντονταετηρῆς (976-1077) τόμ. τέταρτος, παρὰ Κ. Σάθα Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη τόμ. 4, σ. 48 κξ. Πρβλ. Σπ. Λάμπρου, Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι, 1898, τόμ. 5, σ. 290 κξ.—Ἑρρ. Γκέ τσερ, Ἐπίτομος βυζαντινῆ ἱστορία (Κρουμπάχερ-Σωτηριάδου, Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς λογοτεχνίας, Ἀθῆναι, 1900 τόμ. 3 σ. 405).

¹) Κ. Σάθα. Χρονικὸν Γαλαξειδίου, σ. 131 κξ.—Πρβλ. Ἰώβ μοναχοῦ, Πρὸς δόσις Θεοδώρας, ἐν Migne, Patr. gr. 103, 736-829.—Νικήτας Χωνιάτης, Ἰαλ. Β, α, κ. 3.—Geoffroi Willeharduin § 160.—Alberici, *Chronicon*.

²) Tafel, Symbolarum criticarum geographiam Byzantinam spectantium, Pars prior, σ. 18 «provincia Nicopolon cum episcopatibus in ea existentibus personalibus Ecclesiasticis, et Monasterialibus et cum ipsis episcopatibus subiacentibus intimis consanguineis imperii mei . . . » καὶ κατωτέρω σ. 29 «τὸ θέμα Νικοπόλεως σὺν ταῖς ἐν αὐτῷ ἐπισκέψεσι τῶν τε προσώπων καὶ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων, καὶ σὺν ταῖς ἐπισκέψεσι ταῖς προσηκούσαις πρὸς τοὺς μάλιστα συγγενεῖς τῇ βασιλείᾳ ἡμῶν. τοὺς αἰεὶ πιστοτάτους σεβαστοκράτορας Καίσαρας καὶ ἀγαπητάς τῆς βασιλείας ἡμῶν θυγατέρας, καὶ τὴν ποθεινοτάτην ἡμῖν αὐτὴν Σεβαστήν . . . ».—Πρβλ. καὶ σ. 53 n° 26 ἐνθα ὁ Tafel λέγει ὅτι κατὰ τὸν 13^{ον} αἰῶνα τὴν ἐπαρχίαν Νικοπόλεως ἀπετέλουν ἡ Αἰτωλία καὶ ἡ Ἀκαρνανία καὶ ὅτι κεφαλὴ αὐτῆς ἦτο ἡ Ἄρτα. Περὶ δὲ τῆς Νικοπόλεως λέγει ὅτι κατὰ τὸν Μεσαίωνα ἦτο κομόπολις ὑπὸ τὸ ὄνομα Πρέβεζα. Ἐπιθ. καὶ Tafel und Thomas, Urkunden zur Älteren Handels und Staatsgeschichte der Republik Venedig. Wien. 1856, τόμ. 1. σ. 264 καὶ 278.

³) Tafel, ἐνθ. ἄνωτ. Pars posterior, σ. 3 Pactum Francorum anni 1204 de partitione regni Graeci. Πρβλ. σ. 58 «ὁ δεῦτερος κληρὸς τοῦ κύριου Δουκὸς, καὶ τῆς κοινότητος τῆς Οὐνετίας», σ. 60 «τὰ Νικοπόλεως σὺν τοῖς Ἄρτης, Ἀχελφῶ, Ἀνατολικῷ, Λεωνίων καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχονταρίων καὶ μοναστηρίων».—Ἐν δὲ τῇ σ. 92

*Από τῆς τελευταίας ταύτης μνείας παρέρχονται δύο καὶ ἡμῖς περὶ-
που αἰῶνες σιγῆς, μεθ' ἣν ἀρχεται νέα σειρά μνειῶν, αἵτινες ὅμως δὲν
ἀναφέρονται πλέον εἰ μὴ εἰς τὰ ἐρεῖπια καὶ τὴν παλαιὰν τῆς πόλεως
εὐκλειαν.

Οὕτω, ἐν μὲν τῷ Ὀδοιπορικῷ Κυριακοῦ τοῦ ἐξ Ἀγκῶνος ἀναφέρεται,
ὅτι ὁ περιοδεύων Κυριακὸς περὶ τὴν 25 Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους 1436
ἔφθασεν εἰς τὸ ὀνομασιότατον Δωδωναῖον δάσος «παρὰ τὴν ἀρχαιοτάτην
Νικόπολιν» καὶ εἶδε περιφανῆ ἴχνη τοῦ ἱεροῦ τοῦ μεγάλου Διός ¹, ἐν δὲ
τοῖς Ἐπιγράμμασι προστίθεται ὅτι περὶ τὴν 12 Ἰανουαρίου τοῦ αὐτοῦ
ἔτους «εἶδε τὴν Νικόπολιν μεγάλην ἐν Ἠπείρῳ πόλιν καὶ τείχη ἐξ ὀπιθῆς
πλίνθου παλαιόθεν κατεσκευασμένα». Ἐν συνεχείᾳ δ' ἀναφέρεται ὅτι ὁ περιη-
γητὴς εἶδε καὶ «ἱερὸν τοῦ Δωδωναίου Διὸς ἐκ τῆς πολλῆς παλαιότητος
κατηρειπωμένον» καὶ πρὸς τούτοις «πέριξ καὶ πανταχόθεν ἐξαίσιμα μαρμά-
ρινα καὶ τὰ μάλιστα κεκοσμημένα οἰκοδομήματα» ².

Μολονότι δ' ἡ ἀμελής τοῦ Κυριακοῦ ἔκφρασις, συσχετίζουσα ἐν τε τῇ
ἐπιστολῇ καὶ ἐν τοῖς Ἐπιγράμμασι τὴν Νικόπολιν μετὰ τοῦ ἱεροῦ τοῦ
Δωδωναίου Διὸς, θέτει ἡμᾶς εἰς δύσκολον θέσιν ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐρ-
μηνείαν τοῦ παραλληλισμοῦ, ἀφ' οὗ οὔτε ἀπὸ τῆς Δωδώνης ἦτο δυνατόν
νὰ ἴδῃ τὴν Νικόπολιν οὔτε ἀπὸ τῆς Νικοπόλεως τὸ ἱερὸν τοῦ Δωδωναίου
Διὸς, οὔτε δὲ ἐν τῇ Νικοπόλει, ἐξ ὅσων ἡμεῖς τοῦλάχιστον γνωρίζομεν,
ἰδρῦθη ποτὲ ἱερὸν τοῦ Διὸς Δωδωναίου ἢ ἄλλου ³, ἐν τούτοις, ἀφ' οὗ
αὐτὸς ἐπεσκέφθη τῷ ὄντι τὴν Νικόπολιν καὶ ἰχνογράφησε μάλιστα τμημά-
τι, ἔστω καὶ ἐλάχιστον, τῶν τειχῶν αὐτῆς ⁴, τείνομεν νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὰ
«marmorea ingentia atquae ornatissima aedificia», ἅτινα εἶδεν, ἀνά-
γονται εἰς τὴν Νικόπολιν.

Πολὺν τούτου βραδύτερον ἐν τῷ χρονικῷ τοῦ Γαλαξειδίου ⁵, περιγρα-
φομένης τῆς μεταξὺ τοῦ συμμαχικοῦ ⁶ καὶ τοῦ τουρκικοῦ στόλου ναυμα-
χίας τῆς γενομένης κατὰ τὴν 7 Ὀκτωβρίου 1571 πρὸ τῆς Ναυπάκτου,
ἀναφέρεται ὅτι «παρεκτὸς τοῦ ἀρχιναυάρχου Ἀλῆ οἱ Τούρκοι ἠερίθησαν

π° 32 ὁ Tafel ὑπομνηματίζει ὅτι ἡ Νικόπολις κατὰ τὸν Μεσαίωνα ἦτο provincia
(thema) περιλαμβάνουσα τὴν Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν καὶ μητρόπολιν ἔχουσα τὴν
Ἄρταν.

¹) Πρβλ. Dr. Fr. Ziebarth, Κυριακὸς ὁ ἐξ Ἀγκῶνος ἐν Ἠπείρῳ, ἐν «Ἠπειρωτι-
κῶν Χρονικῶν» τόμ. Α', σ. 111.

²) Dr. Fr. Ziebarth, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 112.

³) Περὶ τούτου βλέπε κατωτέρω τὸ περὶ ἰδρυμάτων κεφάλαιον.

⁴) Dr. Fr. Ziebarth, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 113.

⁵) Κ. Σάθα. Χρονικὸν Γαλαξειδίου σ. 29 κ. ἄ.

⁶) Ὁ συμμαχικὸς οὗτος στόλος καταρτισθεὶς συμφώνως τῇ κατὰ τὴν 25 Μαΐου
1571 συναφθείσῃ συνθήκῃ μεταξὺ Πάπα, βασιλέως τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς ἐνετικῆς
Δημοκρατίας, ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ταπεινώσῃ τὴν τουρκικὴν ἀγερωχίαν.

μεταξὺ τῶν νεκρῶν καὶ τοὺς διοικητὰς τῆς Ναυπάκτου, *Νικοπόλεως*, Χίου, Ἀγκύρας, Ἀλεξανδρείας καὶ ἄλλων μερῶν ». Εἶναι προφανές ὅτι ἐνταῦθα ὁ συντάκτης τοῦ Χρονικοῦ μεταχειρίζεται τὸ ὄνομα τῆς Νικοπόλεως ἀντὶ τοῦ τῆς Πρεβέζης, ἥτις πρὸ πολλοῦ εἶχεν ἀντικαταστήσει τὴν Νικόπολιν.

Τέλος δ' ἐν τῷ βίῳ Εὐγενίου Ἰωαννουλίου τοῦ ἐξ Αἰτωλίας ἀναγράφονται τὰ ἑξῆς: «ἐκ δὲ τῶν Ἑσπερίων τοῦ στόλου τῶν Ἑνετῶν μετὰ πολλῆς τῆς παρασκευῆς ἐξελθόντος, ἣ τε Λευκὰς νῆσος μετὰ τῆς *Νικοπόλεως* ὑπ' αὐτοῦ παρὰ χρῆμα γίνεται, καὶ μετ' αὐτὴν ἡ περιφανὴς ἄλασα Πελοπόννησος »¹. Ὅτι καὶ ἐνταῦθα γίνεται μνεῖα τῆς Νικοπόλεως ἀντὶ τῆς Πρεβέζης εἶναι αὐτόδηλον. Πρόκειται δηλαδὴ περὶ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μοροζίνη (1684) καὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ καταλήψεως τῆς Πρεβέζης, ἣν εἶχε, κατὰ τὸν βιογράφων, προφητεύσει ὁ Εὐγένιος ὡς μέλλουσαν νὰ συμβῆ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ².

Περαίνοντες ἐνταῦθα τὰς περὶ Νικοπόλεως μνεῖας προβαίνομεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν εἰς τὰ ἐν αὐτῇ ἰδρύματα ἀναγομένων.

Ἰδρύματα.—Ὁ Ὀκταβιανὸς ἐπιθυμῶν νὰ καταστήσῃ τὸ κτίσμα αὐτοῦ κατὰ πολὺ ὑπερέχον τῶν ἐν μαρμαρῷ διατελουσῶν τότε ἑλληνικῶν πόλεων, δὲν θὰ ἠρκέσθη βεβαίως εἰς μόνην τὴν συγκέντρωσιν τῶν ἀγαλμάτων καὶ καλλιτεχνημάτων τῶν πόλεων, αἵτινες συνέβαλον εἰς τὸν συνουρισμὸν τῆς Νικοπόλεως³, ἀλλ' ἀσφαλῶς καὶ θὰ διέταξε τὴν ἐκτέλεσιν ἔργων συντεινόντων εἰς τὴν ὑλικὴν εὐημερίαν καὶ τὴν εὐπρόσωπον αὐτῆς ἐμφάνισιν.

Πότε ὅμως ἐγένοντο ταῦτα καὶ ὁποῖά τινα ἦσαν ἀτυχῶς καὶ πάλιν δὲν δύναται ἀκριβῶς νὰ προσδιορισθῇ.

Ὁ Σιράβων ἀναφέρει ὅτι ἐν τῷ προαστείῳ εἶχε κατασκευασθῆ τέμενος ἐντὸς τοῦ ὁποίου περιείχετο ἄλσος καὶ ἱερὸς λόφος τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ὅτι ἐν τῷ ἄλσει ὑπῆρχε *γυμνάσιον* καὶ *στάδιον*. Πῶς ὅμως, πότε ἀκριβῶς καὶ πρὸς τιμὴν τίνος κατασκευάσθη τὸ τέμενος καὶ ἂν ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ

¹) Σπυρ. Λάμπρου, Νέες Ἑλληνομνήμων, τόμ. 4 (1897) σ. 78.—Τὸν βίον τοῦ Εὐγενίου, ὅστις ἐγεννήθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 15' αἰῶνος, ἔγραψεν ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Ἀναστάσιος Γόρδιος, ὅστις γεννηθεὶς περὶ τὰ μέσα τοῦ 15' ἀπέθανε τὸν Ἰούνιον τοῦ 1729.

²) Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου, δύναται τις ἀσφαλῶς νὰ εἰκάσῃ ὅτι ὁ Εὐγένιος ἀπέθανε πρὸ τοῦ 1684.

³) Πausan. 7, 18, 6 «Πατρῆσι δὲ ἐν ἄκρῳ τῇ πόλει Λαφρίας ἱερὸν ἔστιν Ἀρτέμιδος· ξενικὸν μὲν τῇ θεῷ τὸ ὄνομα., εἰσηγμένον δὲ ἐτέρωθεν καὶ τὸ ἄγαλμα. Καλυδῶνος γὰρ καὶ Αἰτωλίας τῆς ἄλλης ὑπὸ Αὐγούστου βασιλείας ἐρημωθείσης διὰ τὸ εἰς τὴν Νικόπολιν ἴνῃ ὑπὲρ τοῦ Ἀκτίου συνοικιζέσθαι καὶ τὸ Αἰτωλικόν, οὕτω τὸ ἄγαλμα τῆς Λαφρίας οἱ Πατρεῖς ἔσχον, ὡσαύτως δὲ καὶ ὅσα ἄλλα ἄγαλματα ἐκ τῆς Αἰτωλίας καὶ παρὰ Ἀκαργάνων, τὰ μὲν πολλὰ εἰς τὴν Νικόπολιν κομισθῆναι . . . ».

λόφου ὑπῆρχε τι δὲν ἀναφέρει ¹. οὐδ' αὐτῶν δὲ τῶν λαφύρων ἢ ἐμβόλων τὴν θέσιν καθορίζει μολονότι ποιεῖται μνειάν αὐτῶν ². Ἄν δὲ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ ἕβδομον βιβλίον τῶν γεωγραφικῶν, ἐν ᾧ ἐκτίθενται τὰ περὶ Νικοπόλεως, ἐγράφη ἀσφαλῶς μετὰ τὰ μέσα Ἰανουαρίου τοῦ 27 π. Χρ. ³ τότε, ἂν δὲν πρέπει νὰ καταγνώσωμεν εἰς τὸν γεωγράφον ἀμέλειαν, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι μέχρι τοῦ χρόνου ἐκείνου ἐλάχιστα καὶ ἀσημάντου λόγου θὰ ἦσαν τὰ γενόμενα.

Ὁ Σουητώνιος ἓνα αἰῶνα βραδύτερον ἀναφέρει ὅτι ὁ Ὀκταβιανὸς τὸν χώρον, τὸν ὁποῖον ἐχρησιμοποίησεν ὡς στρατόπεδον, ἐκόσμησε διὰ τῶν ἐκ τῆς ναυμαχίας λαφύρων καὶ καθιέρωσεν εἰς τὸν Ποσειδῶνα καὶ τὸν Ἄρηνα ⁴.

Ὁ δὲ Πλούταρχος, ὀλίγον τούτου βραδύτερον, πρῶτος ἀναγράφων τὰ περὶ τῆς ὀρθρίας συναντήσεως τοῦ Ὀκταβιανοῦ μετὰ τοῦ χωρικοῦ *Εὐτύχου* ἐλαύνοντος τὸν ὄνον *Νίκωνα* προστίθῃσιν ὅτι εἰς τὸν τόπον, ὃν διὰ τῶν ἐμβόλων ἐκόσμησεν, «ἔστησε χαλκοῦν ὄνον καὶ ἄνθρωπον» ⁵.

Τέλος δ' ὁ ἐν ἄλλοις διεξοδικώτατος Δίων ὁ Κάσιος προκειμένου περὶ τῶν ἰδρυμάτων δι' ἐλάχιστων πληροφορεῖ ἡμᾶς ὅτι ὁ Ὀκταβιανὸς τὸν χώρον, ἐν ᾧ ἔστησε τὸ στρατηγεῖον αὐτοῦ, κρηπιδώσας διὰ λίθων τετρα-

¹) Στράβων 7, 325 «ἢ μὲν οὖν Νικόπολις εὐανδρεῖ καὶ λαμβάνει καθ' ἡμέραν ἐπίδοσιν, χώραν τε ἔχουσα πολλήν καὶ τὸν ἐκ τῶν λαφύρων κόσμον, τό τε κατασκευασθὲν τέμενος ἐν τῷ προαστείῳ τὸ μὲν εἰς τὸν ἀγῶνα τὸν πεντετηρικὸν ἐν ἄλλαι ἐχοντι γυμνάσιόν τε καὶ στάδιον», τὸ δ' ἐν τῷ ὑπερκειμένῳ τοῦ ἄλλου *ἱερῷ λόφῳ τοῦ Ἀπυλλωνος*».

²) Ὡς παρατηρεῖ τις ὁ Στράβων δὲν κατονομάζει τὰ ἐμβόλα, ἀλλ' ἀσφαλῶς ταῦτα ὑπονοεῖ διὰ τῶν «λαφύρων» δι' ὧν ἐκόσμησε τὴν Νικόπολιν. Ἐκτὸς ἂν ἐν τοῖς λαφύροις καταλέγει καὶ τὰ ἀγάλματα καὶ καλλιτεχνήματα τῶν ἐλληνίδων πόλεων τῶν συνοικισασῶν τὴν Νικόπολιν.

³) Πρβλ. ὅσα γράφομεν ἀνωτέρω (σ. 120, 4) εἰς ἃ δέον νὰ προστεθῇ ὅτι ὁ Ὀκταβιανὸς ἀνομάσθη ὑπὸ τῆς συγκλήτου Augustus κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 16 Ἰανουαρίου 27 π. Χρ.

⁴) Sueton. Aug 18 «... locum castrorum, quibus fuerat usus, exornatum navalibus spoliis, Neptuno ac Martii, consecravit...».

⁵) Πλουτ. Ἀντώνιος, 65 «Καίσαρι δὲ λέγεται μὲν εἶτι σκότους ἀπὸ τῆς σκηνῆς κύκλω περιϊόντα πρὸς τὰς ναῦς ἄνθρωπος ἐλαύνων ὄνον ἀπαντῆσαι. Πυθόμενῳ δὲ τοῦνομα γνωρίσας αὐτόν, εἶπεν· «ἐμοὶ μὲν *Εὐτύχος* ὄνομα, τῷ δ' ὄνῳ *Νίκων*». Διὸ καὶ τοῖς ἐμβόλοις τὸν τόπον κοσμῶν ὕστερον, ἔστησε χαλκοῦν ὄνον καὶ ἄνθρωπον...» — Ὁ Ζωναρᾶς (1⁰, 30) ἀντλῶν ἀπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἐπαναλαμβάνει τὰ αὐτὰ μετὰ μικρᾶς τινὸς τοῦ λεκτικοῦ ἀλλαγῆς. — Ὁ Μιχαὴλ Γλυκάς, Χρονογρ. 380 (ἐκδ. Βόννης) ἀναφέρει τὸ ἐπεισόδιον ἀντιγράφων τὸν Ζωναρᾶν σχεδὸν κατὰ λέξιν μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι τὸν *Εὐτύχον* μετατρέπει εἰς *Εὐτύχη*. — Ὁ δὲ Νικήτας Χωνιάτης, 860 (ἐκδ. Βόννης) ὡς ἐξῆς ἀναφέρει τὰ τῆς τοῦ Ὀκταβιανοῦ ὀρθρίας συναντήσεως· «ἠνίκα νυκτὸς ἐξίων τὸ τοῦ Ἀντωνίου κατασκέπασθαι στρατεύμα ἀνδρὶ ἐνέτυχεν ὄνον ἐλαύνοντι, καὶ πυθόμενος ὅστις εἶη καὶ ἐνθα πορεύεται ἤκουσεν ὡς «καλοῦμαι *Νίκων* καὶ ὁ ἐμὸς ὄνος *Νικάνδρος*, ἀφικνουμαι δὲ πρὸς τὴν τοῦ Καίσαρος στρατιάν». — Ἐκ περισσοῦ βλέπε καὶ Μελετίου, Γεωγραφίαν τόμ. 2, σ. 279 (ἐκδ. Ἀνθίμου Γαζῆ, ἐν Βενετίᾳ 1807).

γώνων ἐκόσμησεν αὐτὸν διὰ τῶν νικητηρίων ἐμβόλων καὶ ἔστησεν ἐν ὑπαίθρῳ ἔδος (ἄγαλμα) τοῦ Ἀπόλλωνος ¹.

Τὰς ἀπὸ τοῦ Στράβωνος μέχρι Δίωνος τοῦ Κασσίου πληροφορίας ἔχων τις ὑπ' ὄψιν, μολονότι αὐταὶ δύο καὶ ἡμισὺν περίπου ἀπ' ἀλλήλων αἰῶνας ἀφίστανται, δύναται νὰ συνοψίσῃ ὡς ἑξῆς τὰ εἰς τὰ ἰδρύματα ἀναφερόμενα. Ὁ Ὀκταβιανὸς μετὰ τὴν ναυμαχίαν, ἄγνωστον ὅμως ἀκριβῶς πότε ², τὸν μετεώρον ³ χῶρον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶχε στήσει τὸ στρατηγεῖον, καθιέρωσε ⁴ πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος ⁵, Ποσειδῶνος καὶ Ἄρεως ⁶ καὶ, ἀφ' οὗ ἐπέστρωσεν αὐτὸν διὰ τετραγώνων λίθων ⁷, κατεκόσμησε διὰ λαφύρων ⁸ καὶ ἐμβόλων ⁹ καὶ ἔστησεν ἄγαλμα μὲν ὑπαίθριον διὰ τὸν Ἀπόλλωνα ¹⁰, ἀνδριάντα δὲ χαλκοῦν διὰ τὸν Εὐτυχὸν καὶ παρ' αὐτὸν ὄνον χαλκοῦν διὰ τὸν Νίκωνα ¹¹. Κάτω δὲ τοῦ ἱεροῦ χώρου κατασκευάσας τέμενος ¹² περιέλαβεν ἐν αὐτῷ τὸ ἄλσος ¹³, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἰδρύθη γυμνάσιον καὶ στάδιον ¹⁴.

Τί ἄλλο προσετέθη εἰς τ' ἀνωτέρω κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς πόλεως αἰῶνας, ὡς καὶ τοὺς μετέπειτα μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ χρόνους, πότε καὶ ὑπὸ τίνος δὲν εἶναι βεβαίως εὐκολὸν νὰ προσδιορισθῇ.

Ἐπὶ τῶν περιηγητῶν καὶ τῶν νεωτέρων γεωγράφων ὑπὸ τοὺς σω-

¹) Δίων Κάσσιος 51, 1, 3 «τό τε χωρίον ἐν ᾧ ἐσκήνησε, λίθοις τε τετραπέδοις ἐκηρήϊδωσε καὶ τῆς ἀλοῦσιν ἐμβόλοις ἐκόσμησεν, ἔδος τε ἐν αὐτῷ τοῦ Ἀπόλλωνος ὑπαίθριον ἰδρυσάμενος».

²) Δίων Κάσσιος 51, 1, 4 «ταῦτα μὲν ἴσπερον ἐγένετο . . .».

³) Δίων Κάσσιος 50, 12, 3 «ἐπὶ μετεώρου. ὅθεν ἐπὶ πάντα ὁμοίως τῆς τε ἔξω τῆς πρὸς Πάξις θαλάσσης καὶ τῆς ἔσω τῆς Ἀμβρακικῆς τῆς τε ἐν μέσῳ αὐτῶν, ἐν ᾧ οἱ λιμένες πρὸς τῇ Νικοπόλει εἰσὶν, ἀποπιόν ἐστιν, ἰδρύθη».

⁴) Στράβων 7, 325.—Sueton, Aug. 18.

⁵) Στράβων 7, 325.—Δίων Κάσσιος 51, 1, 3.

⁶) Sueton, Aug. 18.

⁷) Δίων Κάσσιος 51, 1, 3.

⁸) Στράβων 7, 325 «λαφύρων κόσμον».—Sueton. August., 18 «navabibus spoliis exornatum».

⁹) Δίων Κάσσιος 51, 1, 3 «ἔδος τοῦ Ἀπόλλωνος ὑπαίθριον ἰδρυσάμενος».

¹⁰) Πλουτάρχου, Ἀντώνιος, 65 «τοῖς ἐμβόλοις τὸν τόπον κοσμεῖ . . .».—Δίων Κάσσιος 51, 1, 3 «τοῖς ἀλοῦσιν ἐμβόλοις».

¹¹) Sueton, Aug. 96.—Πλουτάρχου, Ἀντώνιος 65 «ἔστησε χαλκοῦν ὄνον καὶ ἀνθρώπου».—Περβλ. Ζωναρά 10, 30 «ἔστησε δὲ καὶ στήλας χαλκᾶς ἀνθρώπου καὶ ὄνου».—Μιχαήλ Γλυκά. Χρονολογ. 280 (ἔκδ. Βόννης) «ἔστησε δὲ καὶ στήλας χαλκᾶς ἀνθρώπου καὶ ὄνου».—Νικήτα Χωνιάτου 860 (ἔκδ. Βόννης) «τούτῳ δὲ συγκαθεῖλον καὶ τὸν σεσαγμένον καὶ σὺν ὀγκηθμῷ στελλόμενον ὄνον καὶ τὸν τούτῳ ἐγερόμενον ὄνηγόν, οὗς ἐν Ἀκτίῳ ἔστησε Καῖσαρ ὁ Αὐγουστος, ὃ ἐστὶν ἢ καθ' Ἑλλάδα Νικόπολις . . .».

¹²) Στράβων 7, 325.

¹³) Στράβων 7, 325.

¹⁴) Στράβων 7, 325.

ρούς τῶν ξρειπίων καὶ ἐν μέσφ ὕλομανοῦς φύσεως διεκρίνοντο: *περίβολος* ἀνωμάλου μορφῆς ἐκτισμένος διὰ ποικίλων λίθων, ἐν οἷς καὶ ἐνεπίγραφοι τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων, ἐν μικρότερον θέατρον δυτικῶς τῆς ἀκροπόλεως (δηλαδὴ τοῦ ἱεροῦ λόφου, ὅστις σήμερον λέγεται *Μιχαλλίσι*) καὶ ἐν μεγαλύτερον θέατρον βορειότερον τῆς ἀκροπόλεως· πλησίον δ' αὐτοῦ ἐν στάδιον (ρωμαϊκῶν χρόνων) καὶ ἐν γυμνάσιον. Ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ λόφου διεκρίνοντο ὡσαύτως σημαντικὰ ἠρειπωμένα τμήματα *ὕδραγωγείου*, δι' οὗ ἤγετο τὸ ὕδωρ ἐξ ἀποστάσεως 6 μιλλίων ¹.

Τὰ τελευταῖα ταῦτα διεκρίνοντο πιθανῶς μέχρι τῆς 4ης Ἰουλίου 1913, ὅτε ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων Ἄλεξ. Φιλαδελφέως ἤρξατο ν' ἀνασκάπτῃ καὶ νὰ ἐξετάζῃ τὰ μυστικὰ τόσων αἰώνων.

Ἄς ἴδωμεν τί ἐζητήθη καὶ τί μέχρι τοῦδε ἦλθεν εἰς φῶς. Ὁ Φιλαδελφεὺς ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ ἐκθέσει ἀναφέρει τὰ ἐξῆς: «τὴν 15 Ἰουλίου ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ περὶ Νικοπόλεως κειμένου τοῦ Στράβωνος ἐπελήφθη τῆς ἀνευρέσεως τοῦ μεγάλου ναοῦ, ὃν... ἀνήγειρεν ὁ Αὔγουστος ἐπ' αὐτῆς τῆς θέσεως ἀκριβῶς ὅπου εἶχεν ἰδρῦσει τὸ στρατηγεῖόν του. Ἡ θέσις αὕτη κατ' ἀμφοτέρους τοὺς συγγραφεῖς (Στρ. καὶ Δ. Κᾶσιον) εὑρητο ἐφ' ὑψηλοῦ λόφου...» ². Ἐν δὲ τῇ εἰδικῇ μελέτῃ αὐτοῦ τῇ ἐπιγραφομένη «Νικόπολις» ἀναφέρει ἐπὶ λέξει τὰδε: «ὁδηγούμενος ἀπὸ ἐν χωρίον τοῦ Στράβωνος, ἀνεκάλυψε τὰ θεμέλια τοῦ ναοῦ τοῦ Ἄρεως καὶ Ποσειδῶνος, ὃν ἀνήγειρεν ὁ κοσμοκράτωρ τότε καὶ ἰδρυτῆς τῆς Νικοπόλεως Αὔγουστος, μετὰ μεγάλης ἐπιγραφῆς, δι' ἧς ἐξαγγέλλει λατινιστὶ τὴν κοσμοϊστορικὴν αὐτοῦ παρὰ τὸ Ἄκτιον νίκην...» ³. Κατὰ ταῦτα ὁ Φιλαδελφεὺς ἐπὶ τῇ βάσει χωρίου τοῦ Στράβωνος ἐπελήφθη τῆς ἀνευρέσεως τοῦ μεγάλου ναοῦ καὶ ἀνεκάλυψε τὰ θεμέλια τοῦ ναοῦ τοῦ Ἄρεως καὶ Ποσειδῶνος. Ποῖον ὅμως εἶναι τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Στράβωνος ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου ἤρχισε τὴν ἔρευναν καὶ ἐφ' οὗ ἐστήριξε τὴν ὀνομασίαν τοῦ ναοῦ (;) ὡς ναοῦ Ἄρεως καὶ Ποσειδῶνος δὲν ἀναφέρει οὔτε θὰ εἶναι δυνατὸν ν' ἀναφέρῃ ποτέ, διότι, ἐξ ὅσων ἀνωτέρω εἶδομεν, οὔτε ὁ Στράβων οὔτε Δίων ὁ Κᾶσιος, ἀλλ' οὔτε καὶ ἄλλος τις ἀναφέρει τι περὶ μεγάλου ναοῦ καὶ δὴ ἀφιερωμένου εἰς τὸν Ἄρη καὶ τὸν Ποσειδῶνα· ὁ δὲ Σουητώνιος, ὅστις μόνος ἀναφέρει τὰ ὀνόματα τῶν δύο τοῦτων θεῶν, ὁμιλεῖ μόνον περὶ καθιερώσεως τοῦ τόπου τοῦ στρατοπέδου πρὸς τιμὴν τῶν δύο θεῶν, οὐδὲν δ' ἀπολύτως ἀναφέρει περὶ ναοῦ μικροῦ ἢ μεγάλου.

¹) C. Bursian, Geographie von Griechenland, Leipzig 1862, τόμ. Α'. σ. 32 κ. ἔ.

²) Πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας τοῦ ἔτους 1913, Ἀθήναι, 1914, «Ἀνασκαφαὶ Νικοπόλεως (1913)» σ. 85 κ. ἔ.

³) Ἄλεξ. Φιλαδελφεὺς, *Νικόπολις*, Ἀθήναι 1928, σ. 3.—Βλ. καὶ κατωτέρω σ. 24.

Τὰ θεμέλια επομένως, τὰ ὁποῖα ἀνεκάλυψεν ὁ Φιλαδελφεὺς, κατ' ἀνάγκην πρέπει ν' ἀνήκωσιν εἰς ἄλλο οἰκοδόμημα μὴ μαρτυρούμενον ὑπὸ τῶν συγγραφέων, ὧν τὴν μαρτυρίαν ἐπικαλεῖται, μηδ' ὑπ' ἄλλου τινός, ἐξ ὧν ἡμεῖς τοῦλάχιστον γνωρίζομεν. Καὶ ἂν δ' ἀκόμη δεχθῶμεν ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ Δίωνος Κασσίου μαρτυρούμενον ἔδος δηλοῖ ὑπαίθριον ναόν¹, πάλιν δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποδώσωμεν αὐτὸν εἰς τὸν Ἄρην καὶ τὸν Ποσειδῶνα, διότι ρητῶς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Δίωνος τοῦ Κασσίου ἀναφέρεται ὅτι τὸ ἔδος ἰδρύθη πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος. Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ Ρωμαῖος στρατηγὸς δὲν ἦτο δυνατὸν μετὰ μίαν τοιαύτην νίκην νὰ λησμονήσῃ τὸν Ἄρην, τὸν συμπάρειδρον τῶν ρωμαϊκῶν λεγεῶνων καὶ κατ' ἐξοχὴν ὑπ' αὐτῶν λατρευόμενον θεόν, ὡς ἐπίσης δὲν ἦτο δυνατὸν ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει νὰ λησμονήσῃ τὸν Ποσειδῶνα ὑπὸ τοῦ ὁποῖου σφοδρῶς συνταράχθησαν οἱ λεγεῶνες, καθ' ὅλον μὲν τὸν ἀπὸ Βρεντησίου μέχρι τῶν Ἑπειρωτικῶν ἄκτῶν διάπλουν, ἰδίᾳ δὲ κατὰ τὰς τέσσαρας πρὸ τῆς ναυμαχίας ἡμέρας, καθ' ἃς σφοδροὶ ἄνεμοι συνετάραξαν τὸ πέλαγος², ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ ὁποῖου παρσκευάσθη ἡ μεγάλη νίκη τοῦ Ὀκταβιανοῦ διὰ τῆς σφοδρᾶς συνταραχῆς τοῦ τε ναυτικοῦ καὶ τοῦ κατὰ γῆν στρατοῦ τοῦ Ἀντωνίου³.

Ὁρθὸν λοιπὸν θὰ ἦτο ὁ δεισιδαίμων, ὅπως ὅλοι οἱ Ρωμαῖοι στρατηγοί, Ὀκταβιανὸς νὰ ἐνθυμηθῇ πρῶτους τοὺς θεοὺς τούτους καὶ πρὸς τιμὴν αὐτῶν νὰ καθιερώσῃ τὸν χώρον, ἐφ' οὗ εἶχεν ἰδρύσει τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ⁴, διὸ καὶ πολὺ δικαίως ὁ Ρωμαῖος Σουητώνιος ἀναφέρει τὴν τοῦ χώρου καθιέρωσιν μεταξὺ τῶν πρώτων πράξεων τοῦ Ὀκταβιανοῦ. Ἡ καθιέρωσις ὅμως αὕτη δὲν νομίζομεν ὅτι ἀναγκαίως συνεπήγετο καὶ τὴν ὑποχρέωσιν ἰδρύσεως ναοῦ μικροῦ ἢ μεγάλου, ὃν δὲν ἀναφέρει οὔτε καὶ ὁ Σουητώνιος, ὅστις μόνος, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, παρέχει τὴν περὶ καθιέρωσεως πρὸς τιμὴν τοῦ Ἄρεως καὶ Ποσειδῶνος πληροφορίαν⁵.

Ὁ Φιλαδελφεὺς πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς γνώμης του προβάλλει τὴν ἐν Νικόπολει ἀνεύρεσιν νομίσματος φέροντος ἐπὶ μὲν τῆς μιᾶς ὄψεως εἰκόνα τοῦ Ὀκταβιανοῦ, ἐπὶ δὲ τῆς ἐτέρας Ποσειδῶνα κρατοῦντα τρίαιναν⁶. Καὶ δὲν εἶναι μὲν ὅλως ἀπίθανος ἢ ἐπὶ Ὀκταβιανοῦ κοπὴ τοιοῦτου νομίσμα-

¹) Δίων Κάσσιος 51, 1, 3 «ἔδος τε ἐν αὐτῷ τοῦ Ἀπόλλωνος ὑπαίθριον ἰδρυσάμενος».

²) Πλουτάρχου, Ἀντωνίου, 65 ἐκείνην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν καὶ τρεῖς τὰς ἐφεξῆς μεγάλῳ πνεύματι κυμανθέν τὸ πέλαγος τὴν μάχην ἐπέσχευ, πέμπτη δὲ νημερίας καὶ γαλήνης ἀκλύστου γενομένης, συνήεσαν».

³) Δίων Κάσσιος 50, 31, 2 «Ὁ Καῖσαρ . . . κωλυθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀγρίππου φοβηθέντος μὴ ὑστερήσωσιν αὐτῶν ἱστίοις χρήσεσθαι μελλόντων, καὶ τι καὶ θαρσήσας ὡς σὺ καλεπῶς κρατήσων ὅτι ἐπιτός τε ἐν τούτοις λάβρος καὶ ζάλη πολλὴ ἔς τε τὸ τοῦ Ἀντωνίου ναυτικὸν μόνον ἰστίοις καὶ πᾶν ἀπὸ συνετάραξ» — Πρβλ. Ζωναρᾶ 10, 29.

⁴) Sueton. Aug. 18.

⁵) Sueton Aug. 18.

⁶) ΠΑΕ, 1913, σ. 89 κ.

τος, ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν τὴν αἰτίαν δι' ἣν παρελείφθη ὁ ἕτερος τῶν θεῶν, ὁ Ἄρης, ἀφ' οὗ κατὰ τὸν Φιλαδελφέα τὸ νόμισμα ἐκόπη πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν πρὸς τιμὴν τῶν ὀποίων καὶ ἰδρυθῆ ὁ ναός, ὡς ἐπίσης δὲν δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν πῶς ἡ κοπή τοῦ νομίσματος τούτου πρέπει ἀναγκαίως νὰ συνδεθῆ μετὰ τῆς ὑπάρξεως ναοῦ ¹.

Ὁ Φιλαδελφεὺς θεωρῶν ἀναμφισβήτητον τὴν ὑπαρξιν μεγάλου ναοῦ, ἰδρυμένου πρὸς τιμὴν τοῦ Ἄρεως καὶ Ποσειδῶνος, ἐξήρτησεν ἐξ αὐτοῦ ἢ μᾶλλον ἀνήρτησεν ἐπ' αὐτοῦ τὴν *μεγάλην λατινικὴν ἐπιγραφὴν*, ἧς ἐλάχιστα μέρη ἀνεῖρεν αὐτὸς ἐν μέσῳ τῶν σωρῶν τῶν ἐρειπίων ². Μολονότι δ' ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος ὅτι ἐκ τῶν εὐρεθέντων τεμαχίων «οὐδὲν δύναται νὰ συναχθῆ» μαρτυροῦν τὴν ὑπαρξιν ναοῦ ³, ἐν τούτοις ἐπιμένει ὅτι ἀπὸ τούτου διὰ τῆς ἐπιγραφῆς ὁ Ὀκταβιανὸς ἐξήγγελλε τὴν κοσμοπολιτικὴν νίκην, διεφήμιζεν ἑαυτὸν ὡς ἰδρυτὴν καὶ ἐτίμα τοὺς θεοὺς εἰς οὓς ἦτο ἀφιερωμένον τὸ κτήριον ⁴. Ὁρθότερον σκεπτόμενος ὁ Κων. Ρωμαῖος ἀπέκρουσε τὴν ὑπαρξιν ναοῦ καὶ ὑπεστήριξε τὴν ὑπαρξιν *ιεροῦ, τεμένους*. Στηριζόμενος δ' οὗτος εἰς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Στράβωνος «ἐν τῷ ὑπερκειμένῳ λόφῳ τοῦ Ἀπόλλωνος» ⁵ καὶ τὴν τοῦ Δίωνος Κασσίου «ἕδος τι τοῦ Ἀπόλλωνος ὑπαίθριον ἰδρυσάμενος» ⁶ μετὰ ἐπανειλημένας συμπληρώσεις τῆς ἐπιγραφῆς ⁷ προέβη εἰς τὴν διὰ τοῦ «*Apollini Actio*» τελευταίαν συμπλήρωσιν ⁸, ἣν ἐπὶ τοῦ παρόντος δύναται τις νὰ θεωρήσῃ ὡς πιθανωτέραν. Ἄς ἀφήσωμεν τὴν Τύχην καὶ τὸν Χρόνον νὰ ἐκδώσωσι τὴν ὀριστικὴν ἐπὶ τῆς ἀμφισθητήσεως ἀπόφασιν, ἀφ' οὗ προσαγάγωσιν ὡς μαρτυρίας περισσότερα τῶν μέχρι τοῦδε εὐρεθέντων τεμαχίων τῆς ἐπιγραφῆς, ἧτις φοβούμεθα ὅτι καὶ μετὰ τὴν πλήρη ἀποκατάστασιν ἐλάχιστα θὰ βοηθήσῃ τὴν περὶ ναοῦ Ἄρεως καὶ Ποσειδῶνος γνώμην. Ἐπίσης ματαία ἦτο ἡ ἐλπίς καὶ ἄσκοπος ἀπέβη ἡ ἐν Νικοπόλει ζήτησις τοῦ συμπλέγματος τοῦ δηνηλάτου *Εὐτύχου* καὶ τοῦ ὄνου *Νίκωνος* διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον, ὅτι τοῦτο πρὸ πολλοῦ εἶχεν ἀπομακρυνθῆ τῆς Νικοπόλεως.

Τὸ ἀνωτέρω χαλκοῦν σύμπλεγμα, τὸ ὅποιον ὁ Ὀκταβιανὸς ἔστησε κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλουτάρχου ἐπὶ τοῦ καθιερωθέντος καὶ διὰ τῶν

¹) ΠΑΕ, 1913, σ. 89 κ. ε.

²) ΠΑΕ, 1913, σ. 87 κ. ε.—«Νικόπολις» σ. 3 κ. ε.

³) ΠΑΕ, 1913, σ. 89 κ. ε. Πρβλ. σ. 90 τὰ εὐρεθέντα τεμάχια τῆς ἐπιγραφῆς: IMPERAT—C REGI—O—O—F—VICT—AC—YM—PA—PARTA . .

⁴) ΠΑΕ, 1913, σ. 87 κ. ε.—«Νικόπολις» σ. 24 κ. ε.

⁵) Στράβων, 7 325.

⁶) Δίων Κασσιός 51, 1, 3.

⁷) Παράρτημα τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου, 1920-1, σ. 172.—Πρβλ. *Chronique* τοῦ BCH, 1922, σ. 515.

⁸) Παράρτημα τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου, 1922-25, σ. 1 κ. ε.

ἐμβόλων κοσμηθέντος χώρου ¹, ὁ Φιλαδελφεὺς ἀνεζήτει ν^ο ἀνεύρη ἐπὶ τοῦ ἀπροσδιορίστου καὶ ἀγνώστου τόπου τῆς συναντήσεως ² παρὰ τὰς ρητὰς τῶν πηγῶν μαρτυρίας ³. Καὶ ἂν ὁμως ἀνεζήτει τοῦτο ἐπὶ τῆς θέσεως, ἐφ' ἧς τὸ πρῶτον ἐστήθη, πάλιν ματαία θὰ ἦτο ἡ ζήτησις, διότι τοῦτο κατὰ τὸν Ζωναρᾶν καὶ ἄλλους πρὸ πολλῶν αἰῶνων «ἀνεκομίσθη» εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ ἐπὶ πολὺ ἐκόσμηι τὸν ἐν αὐτῷ Ἰππόδρομον ⁴. Ἐπιμελεστέρα τῶν πηγῶν ἔρευνα θ' ἀπήλλασσε μεγάλων πολλακίς κόπων, ἀσκόπων δαπανῶν, ματαίων ἐλπίδων καὶ παρακεκινδυνευμένων σκέψεων κυρίως ὁμως θ' ἀπήλλασεν ἄλλους ἀναγκαίων ἀναιρέσεων ἀνακριθειῶν, ὧν ἡ ἀναίρεσις ἐνοχλεῖ βεβαίως πολὺ τὸν καθ' οὗ αὕτη στρέφεται, περισσότερον ὁμως λυπεῖ τὸν ἀναιροῦντα, ἅτε ἀσχολούμενον περὶ ἄχαρι ἔργον.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων πείθεται πᾶς τις ὅτι ἡ ἐπὶ τῇ βράσει δῆθεν τῶν πηγῶν γενομένη ἔρευνα δὲν ὑπῆρξεν ἐπιτυχής, διότι ἐκ τῶν συστηματικῶς ζητηθέντων οὐδὲν ἀσφαλὲς προέκυψε. Δὲν δύναται ὁμως νὰ λεχθῇ τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τῶν ἀνευ πηγῶν καὶ μαρτυριῶν γενομένων σκαφῶν, διότι δι' αὐτῶν προήλθον εἰς φῶς ἰδρύματα καὶ ἀντικείμενα πολλοῦ λόγου ἄξια.

Οὕτω διὰ τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων δημοσιευμάτων ⁵ διδασκόμεθα πρῶτον μὲν ὅτι διεσώθησαν λείψανα σταδίου, δύο θεάτρων, ἀμφιθεάτρου, μεγάλου ὑδραγωγείου, δεξαμενῆς καὶ ἄλλων, ἔπειτα δὲ ὅτι ἀνευρέθησαν δύο νεκροταφεῖα (μετὰ τᾶφων, λαρονᾶκων καὶ κολουμπαρίων ἀπάντων πλήρων κτερισμάτων πάσης φύσεως λ. χ. λύχνων, πυξίδων, χρυσῶν δακτυλίων, σφραγιδολίθων ἐγχαρᾶκτων), ἐπιγραφαὶ καὶ ψηφίσματα, ὡς καὶ νομίματα, ἰδίᾳ χαλκᾶ, ὧν μερικὰ φέρουν τὰς ἐπιγραφὰς ΑΚΤΙΑ, ΙΕΡΑ, ΝΕΙΚΟΡΟΛΙΣ, ΝΕΙΚΟΡΟΛΙΤΩΝ κ.λ.π. κοπέντα ἀπὸ τοῦ Ὀκταβιανοῦ μέχρι τῶν Σεβήρων.

¹) Πλουτάρχ. Ἀντώνιος 65.

²) Ἄλ. Φιλαδελφῆος, Νικόπολις, Ἀθήναι, 1928, σ. 24 κ. ἄ.—Πρβλ. Alex. Philadelfeus. Les fouilles de Nicopolis. (L'Acropole, Paris, Tome II [1927] Fasc. 3-4, p. 222).

³) Πλούταρχ. ἐνθ. ἀνωτ.

⁴) Ζωναρᾶς 10, 30 «αἱ στήλαι δ' αἴται ὑστερον ἀνακομισθεῖσαι εἰς τὸ Βυζάντιον ἐστήσαν ἐν τῷ τῆς Ἰππλησσίας θεάτρῳ».—Πρβλ. Μιχαήλ Γλυκᾶ, Χρονογρ. 380 «αἱ δὲ στήλαι αὗται ὑστερον ἀνεκομίσθησαν εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ ἐστήσαν ἐν τῷ Ἰπποδρομίῳ.—Νικήτας Χωνιάτης, 860 «τούτῳ δὲ συγκαθεῖλον καὶ τὸν σεσαγμένον καὶ σὺν ὄγκηθμῷ στελλόμενον ὄνον καὶ τὸν τούτῳ ἐφεπόμενον ὄνηγόν, οὗς ἐν Ἀκτιῳ ἔστησε Καῖσαρ ὁ Αὐγουστος».

⁵) Πρβλ. Π. & Ε. 1913 [1914], σ. 80 κ. ἑ., 1914 [1915] σ. 70 κ. ἑ., 1915 [1916] σ. 59 κ. ἑ., 1916 [1922] σ. 49 κ. ἑ., 1918 [1922] σ. 16 κ. ἑ.—Alex. Philadelfeus, Les fouilles de Nicopolis. (L'Acropole, Paris, Tome II, 1927, p. 222 κ. ἑ.).—Ἄλεξ. Φιλαδελφῆος, Νικόπολις, Ἀθήναι, 1928 «Ἀνασκαφαὶ Νικοπόλεως» (1913—1926).

Ἄπαντα τ' ἀνωτέρω, μολονότι δὲν καθωρίσθη εἰσέτι ὑπὸ τῶν περὶ ταῦτα ἀσχοληθέντων ἢ ἐνὸς ἐκάστου αὐτῶν χρονολογία, δύνανται μετὰ τινος βεβαιότητος νὰ ἀναχθῶσιν εἰς τοὺς τρεῖς πρώτους μετὰ Χριστῶν αἰῶνας.

Πλὴν ὁμως τούτων ἀπεκαλύφθησαν καὶ ἰδρύματα εἰς τοὺς χριστιανικοὺς χρόνους ἀναγόμενα, ὡς λ. χ. ἡ περιφημὸς βασιλικὴ τοῦ Δομιτίου, τὸ ὡς μητροπολιτικὸν μέγαρον θεωρούμενον μέγα οἰκοδόμημα καὶ ἄλλα, διὰ πλουσιωτάτων καὶ ὠραιολατρῶν κεκοσμημένα ψηφοθετημάτων, ἅτινα κατέλαβον θέσιν μεγίστου λόγου ἀξίαν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Χριστιανικῆς Νικοπόλεως καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης καθόλου. Περὶ τῆς σημασίας τῶν μνημείων τούτων ὡς καὶ τῶν ἄλλων χριστιανικῶν εὐρημάτων ἐγένετο ἤδη ἱκανὸς ὑπὸ τῶν εἰδικῶν λόγος ¹.

Χριστιανικὴ Νικόπολις,

Ἐγρᾶφη καὶ ὑπεστηρίχθη ὅτι ἰδρυτῆς τῆς πρώτης ἐκκλησίας ἐν Νικοπόλει ἐγένετο ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ὅστις ὑπὸ τινων πιστεύεται ὅτι ἐπεσκέφθη τὴν Νικόπολιν περὶ τὸ 63 μ. Χρ. καὶ διαχείμασεν ἐν αὐτῇ ².

Τὰ περὶ τῆς ἐπισκέψεως ὁμως τοῦ Παύλου καὶ διαμονῆς δῆθεν αὐτοῦ ἐν Νικοπόλει εἶναι, ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν ³, λίαν ἀμφίβολα· πᾶσα δὲ τοῦ ἐναντίου ὑποστήριξις δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ εἰ μὴ ὡς ἀπλῆ ἀστῆρικτος εἰκασία. Ἄγνωστον λοιπὸν εἶναι πότε διεδόθη ὁ χριστιανισμὸς εἰς τὴν Νικόπολιν, ὡς ἐπίσης ἄγνωστος εἶναι ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἰδρύθη ἡ πρώτη ἐν αὐτῇ χριστιανικὴ κοινότης. Περὶ δὲ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν αὕτη ὠρίσθη ὡς ἔδρα ἐπισκόπου, δύναται τις μετὰ πιθανότητος νὰ εἴπῃ ὅτι οὗτος δὲν δύναται ν' ἀπέχη πολὺ τῶν μέσων τοῦ δ' αἰῶνος.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἀντιπρόσωπος τῆς ἐκκλησίας Νικοπόλεως δὲν ἀναφέρεται ρητῶς μεταξὺ τῶν πολυπληθῶν ἐπισκόπων τῶν μετασχόντων τῆς τῷ 325 ἐν Νικαίᾳ συγκροτηθείσης πρώτης μεγάλης οἰκουμενικῆς συνόδου. Τοῦτο ὁμως δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ καὶ ὡς ἀναμφισβήτητος ἀπόδειξις, ὅτι τότε δὲν εἶχεν ἀκόμη ἰδρυθῆ ἡ ἐπισκοπὴ Νικοπόλεως, διότι ἅφ' ἐνὸς μὲν δὲν μετέσχον τῆς συνόδου ἐκείνης ἀλαξάπαντες οἱ μητροπολίται καὶ ἐπίσκοποι, ἅφ' ἑτέρου δέ, διότι εἰς τοὺς μετασχόντας Ἡπειρώτας ἐπισκό-

¹) ΠΑΕ, 1913-1922.—Ἄλ. Φιλαδελφῶς, Νικόπολις, 1928 σ. 26 κ. ε.—Γ. Α. Σωτηρίου, Τὸ ψηφιδωτὸν δάπεδον τοῦ ἀνευρεθέντος ναοῦ ἐν Νικοπόλει τῆς Ἡπείρου (ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ «Ἱεροῦ Ἑνδύσεμον»), Ἀθῆναι, 1915.

²) Le Quien, Oriens Christianus, Parisiis, 1740, τόμ. II, σ. 134.—Προβλ. ἀνωτέρω σελ. 127 ὑπόσημ. 4.

³) Βλ. ἀνωτ. σ. 127.

πους, οὓς γενικῶς ἀναφέρει ὁ Εὐσέβιος κ. ἄ. ¹, ὀρθότατον εἶναι νὰ παραδεχθῆ τις ὅτι συγκατελέγετο καὶ ὁ τῆς πρωτεύουσας ἡπειρωτικῆς πόλεως, δηλαδή ὁ Νικοπόλεως.

Τῆς κατὰ τὸ 347 ὁμως ἐν Σαρδικῇ συγκροτηθείσης συνόδου ἀναφέρεται ὅτι μετέσχε μετ' ἄλλων ἐπισκόπων τῶν Ἠπειρῶν ² (δηλαδή παλαιᾶς καὶ νέας) καὶ ὁ Νικοπόλεως Ἠλιόδωρος ³. Οὗτος εἶναι ὁ πρῶτος, μέχρι σήμερον τοῦλάχιστον, γνωστὸς ἐπίσκοπος τῆς πόλεως ταύτης καὶ ἀπὸ τούτου ἄρχεται ἡ γνωστὴ τῶν ἐπισκόπων αὐτῆς σειρά, ἣτις πλήρης χασμάτων πλησιάζει τὰ μέσα τοῦ ι' αἰῶνος καὶ διακοπτομένη ἐπαναλαμβάνεται τὸν ιδ', διὰ νὰ διακοπῆ ἐκ νέου περὶ τὰ τέλη τοῦ ιε' αἰῶνος ⁴.

Αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Νικοπόλεως ἐπίστωσαν τὴν ὑπαρξιν τοῦ ἐπὶ Ἀναστασίου ἀρχιερατεύσαντος Ἀλκίσωνος ⁵ καὶ προσέθηκαν δύο Δομιτίους ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐκτίσθη καὶ ἐλαμπρύνθη ἡ περίφημος βασιλικὴ τῆς Νικοπόλεως ⁶.

Κατὰ ταῦτα ἡ σειρά τῶν ἐπισκόπων τῆς πόλεως ταύτης ἐπὶ τοῦ παρόντος διατίθεται ὡς ἑξῆς ⁷.

1. Ἠλιόδωρος ².— Οὗτος ἀναφέρεται ὅτι μετέσχε τῆς τῷ 347 ⁸ ἐν Σαρδικῇ συγκροτηθείσης συνόδου ⁹.

¹) Εὐσέβιος, Βασιλ. Κωνσταντίνος, Γ. 7, 8 (Migne, Patrol. Graec. τόμ. 20, σ. 1051) Κεφ. 6 ὅπως σύνοδον ἐν Νικαίᾳ γενέσθαι προσέταξεν. . . . =Κεφ. 7 «Περὶ οἰκουμενικῆς συνόδου εἰς ἣν ἐκ πάντων ἐθνῶν παρῆσαν ἐπίσκοποι». = «Τῶν γοῦν ἐκκλησιῶν ἀπασῶν, αἱ τὴν Εὐρώπην ἀπασαν, Λιβύην τε καὶ τὴν Ἀσίαν ἐπλήρουν, ὁμοῦ συνήκτο τῶν τοῦ Θεοῦ λειτουργῶν τὰ ἀκροθίνια . . . ἀλλὰ καὶ Θυρᾶκες καὶ Μακεδόνες, Ἀχαιοὶ τε καὶ Ἠπειρώται. . . . — Σωκράτης Α, 8. — Περὶ Mansi, Concil. collect. τόμ. 2, σ. 806. βιβλ. 2. c b — Harduin, Acta conciliorum. τόμ. 1.

²) Θεοδωρῆτ' Ἐκκλησι. Ἱστορ. Β, 7 «περὶ τῆς ἐν Σαρδικῇ γενομένης Συνόδου. . . » = Β, 8 Συνοδικὸν ὑπὸ τῶν αὐτόθι συνεληλυθότων ἐπισκόπων πρὸς τοὺς κατὰ τὴν Οἰκουμένην ἐπισκόπους γραφέν. Ἡ Ἁγία Σύνοδος ἡ κατὰ Θεοῦ χάριν ἐν Σαρδικῇ συναχθεῖσα, ἀπὸ τε Ρώμης καὶ Σπανίας καὶ Γαλλίας, Ἰταλίας . . . Ἀχαιίας, Ἠπειρῶν, Θυρᾶκης . . . ».

³) Le Quien, Oriens Christianus, τόμ. II, σ. 134. — Gams, Series episcoporum, Batisbonae, 1873, σ. 429. — Περὶ Hertzberg - Καρολίδου, Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήναι, 1902, τόμ. 3, σ. 337. — Ἡ ἐν Σαρδικῇ τῇ μετέπειτα Τριεδίτῳ νῦν δὲ Σόφιᾳ) σύνοδος συνεκροτήθη κατ' ἐπίμονον ἀπαίτησιν τοῦ Κωνσταντίου (337-361) υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου. Περὶ Γ. Α. Ράλλη καὶ Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, Ἀθήνησιν 1852, τόμ. 3, σ. 227. Περὶ τοῦ ἔτους τῆς συγκροτήσεως αὐτῆς αἱ γνώμαι εἶναι διάφοροι. Καὶ ἄλλοι μὲν δέχονται τὸ 843 (Α. Διομήδους Κυριακοῦ, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀθήναι, 1898, τόμ. Α. σ. 285), ἄλλοι τὸ 844 καὶ ἄλλοι τέλος τὸ 847.

⁴) Le Quien, ἐνθ. ἄνωτ. τόμ. II, σ. 134 καὶ τόμ. III, σ. 994 κξ. — Gams, ἐνθ. ἄνωτ.

⁵) Ἀλ. Φιλαδελφ. «Νικόπολις» σ. 11.

⁶) ΠΑΕ, 1915 σ. 59. — Ἀλ. Φιλαδελφ. «Νικόπολις».

⁷) Οἱ ἀριθμοὶ 1, 2, 3 κλπ. δὲν δηλοῦσιν ἀδιάκοπον διαδοχὴν, ἀλλὰ τίθενται ἀπλῶς πρὸς δῆλωσιν μιᾶς βοηθητικῆς σειράς.

⁸) Le Quien, ἐνθ. ἄνωτ. II, 133: Sardinensis synodi epistolae ad ecclesiam subscripsit Heliodorus de Nicopoli.

2. Δωνάτος· 425. 431. 432 μ. Χρ.¹.—Μετέσχε τῆς ἐν Ἐφέσῳ τῷ 431, συγκροτηθείσης τρίτης οἰκουμενικῆς συνόδου, ὑπογραφόμενος «Δωνάτος ἐπίσκοπος Νικοπόλεως τῆς Παλαιᾶς Ἡπείρου» ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Δυρραχίου Εὐχάριον, ὅστις ὑπεγράφετο τῆς νέας Ἡπείρου².

3. Ἀττικὸς· 446. 449 451.—Ἀναφέρεται ἐν ἐπιστολῇ τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης Λέοντος Α' τοῦ Μεγάλου, γραφείῳ τῷ 445/6 ἢ τῷ 449. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ ὁ Λέων ὑπερασπίζων τὸν Ἀττικόν, καθ' οὗ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Ἀναστάσιος εἶχεν ἐπιβάλει ἐκκλησιαστικὴν πειθαρχικὴν ποινὴν κριθεῖσαν ὑπερβολικὴν³. Ὁ Ἀττικὸς μετέσχε τῆς ἐν Ἐφέσῳ μείζονος συνόδου, τῆς συγκληθείσης ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου Β' κατ' Αὐγούστον τοῦ 449 καὶ διὰ τὰς ἀποφάσεις τῆς κληθείσης ληστρικῆς, ὑπογραφόμενος ὡς «Ἀττικὸς ἐπίσκοπος Νικοπόλεως τῆς κατὰ τὴν παλαιὰν Ἡπειρον»⁴. Ἐπίσης μετέσχε τῆς ἐν Χαλκηδόνι τετάρτης οἰκουμενικῆς συνόδου (451), ἐν ἣ καὶ διέπρεψε μετὰ θέρμης ὑποστηρίξας τὸ ἄκυρον τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐν Ἐφέσῳ συνόδου⁵.

4. Εὐγένιος· 458.—Περὶ τούτου γνωρίζομεν μόνον διὰ ἀρχιεράτευσεν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος Α' (457-474)⁶.

5. Δομίτιος· Α'-?-⁷.—Οὗτος γνωρίζεται ἡμῖν τὸ πρῶτον διὰ τῶν

¹) Αἱ χρονολογίαι ἀναφέρονται εἰς σχετικὰς μνείας ἀπαντάσας ἐν πρακτικοῖς συνόδων, ἐγγράφοις διαφόροις, ἐπιστολαῖς κλπ.

²) Le Quien, ἐνθ. ἄνωτ. II σ. 133: Ephesinae synodi interfuit anno 431.—Gams ἐνθ. ἄνωτ. σ. 429.—Πρβλ. Hertzberg-Καρολίδου ἐνθ. ἄνωτ. 3, σ. 536.—Ἡ ἐν Ἐφέσῳ I' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος συνεκροτήθη ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ (408. 450) βλ. Ράλλη Ποτλῆ, ἐνθ. ἄνωτ. τόμ. 1, σ. 389 κξ.—Πρβλ. καὶ τόμ. 2, σ. 306 κξ.—Ἡ ἐν αὐτῷ ἀναφερομένη χρονολογία υἱ (413) ἀπὸ Χριστοῦ πρέπει νὰ διορθωθῇ εἰς υλα' (431)

³) Mansi, τόμ. 5, σ. 1274 καὶ 1279.—Le Quien τόμ. 2, σ. 105. 133 κξ. 161 κξ.—Clinton, τόμ. 1, σ. 633. 639.—Πρβλ. Hertzberg-Καρολίδου ἐνθ. ἄνωτ. 3, 540.

⁴) Le Quien, τόμ. 2, σ. 131.—Mansi τόμ. 5, σ. 1274.—Hertzberg-Καρολίδου, ἐνθ. ἄνωτ. 3, σ. 542.

⁵) Le Quien, τόμ. 2, σ. 134.—Hertzberg-Καρολίδου, ἐνθ. ἄνωτ. 3, 544, 545.—Εὐαγγρίου (Ἐκκλησ. Ἱστορ. Β, 18. Patrol. Graec. τόμ. 86, σ. 2548) «Ἐπιτομὴ τῶν κινήσεων ἐν τῇ εἰς Χαλκηδόνα Συνόδῳ . . . = σ. 2575 «Μεθ' οὗς Ἀττικὸς, ἐπίσκοπος Νικοπόλεως ἐζήτησεν ἐνδόσιμον αὐτοῖς γενέσθαι ὀλίγων ἡμερῶν, ἐφ' ᾧ ἀκυμάντῳ διανοίᾳ καὶ ἀταράχῳ λογισμῷ τὰ τῷ Θεῷ δοκοῦντα καὶ τοῖς ἁγίοις Πατράσι τυπωθῆναι . . . ».

⁶) Le Quien, τόμ. 2, σ. 134.—Gams ἐνθ. ἄνωτ. σ. 428.—Hertzberg-Καρολίδου, ἐνθ. ἄνωτ. τόμ. 3, σ. 594.

⁷) Ἄν καὶ εἶναι ἀνεξακριβῶτος ὁ χρόνος τῆς ἀρχιερατείας τούτου ἐφ' ὅσον ἄλλως τε εἶναι ἀνεξακριβῶτος ὁ χρόνος τῆς ἰδρύσεως τῆς βασιλικῆς (ἀναγομένης εἰς τὸν 8' μῆχρι τοῦ 5' αἰῶνος, πρβλ. ΠΑΕ, 1915 [1916] σ. 92—Ἄλ. Φιλαδελφ. «Νικόπολις» 1928, σ. 2) κ.έ.—Γ. Σωτηρίου, ἐνθ. ἄνωτ. σ. 22). ἐκ τῆς ψηφιδωτῆς ἐπιγραφῆς τῆς ἧσυχίας γνωρίζεται ἡμῖν τὸ πρῶτον οὗτος. ἐν τούτοις ἀκολουθοῦντες τὰς σκέψεις τοῦ Γ. Σωτηρίου (ἐνθ. ἄνωτ. σ. 24) τάσσομεν τὸν Δομίτιον Α', τὸν κατὰ τὰς ἐπιγραφάς

ἐπιγραφῶν τῶν ἀποκαλυφθεισῶν ἐν τῇ μεγάλῃ χριστιανικῇ βασιλικῇ¹, ἀναγραφόμενος ἐν αὐταῖς ὡς κτήτωρ καὶ ἐπιμελητὴς τῆς ἰδρύσεως τοῦ περιφήμου τούτου ναοῦ².

6. *Δομέτιος Β΄*?—Καὶ οὗτος ἐγνωρίσθη ἡμῖν διὰ μιᾶς τῶν ψηφιδωτῶν ἐπιγραφῶν³, ἐν ἣ ἀναγράφεται ὡς διάδοχος τῆς ἱερωσύνης τοῦ

Δομέτιον καὶ Δομήτιον, μετὰ τὸν Εὐγένιον καὶ πρὸ τοῦ Δομητίου Β΄, περὶ οὗ ὁμῶς κατωτέρω.

¹) Α΄.—Κάτωθεν τῆς θαυμασίας ψηφιδωτῆς συνθέσεως τῆς ἐν τῇ βορείᾳ πτέρυγι τῆς προθέσεως τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος βασιλικῆς ὑπάρχει ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή·

† Ὠκεανὸν περὶφαντ]ον ἀπ[ε]ρίριτον ἔνθα δέδορκας
γαίαν μέσσον ἔχοντα σοφοῖς ἰνδάλμασι τέχνης
πάντα πέριξ φορέουσιν ὁσ α] πν[ε]ίει τε καὶ ἔρπει
Δομητίου κτέανον μ]εγαθύμου ἀρχιερέως.

Ταύτην ἐδημοσίευσαν οἱ ἐξῆς Γ. Σωτηρίου, (ἐνθ. ἀνωτ. σ. 13. 23) καὶ Ἀλ. Φιλαδελφεὺς (ΠΑΕ, 1915 [1916] σ. 68). τρίτον ὁ Φιλαδελφεὺς (ΑΕ, 1916, σ. 67), τέταρτον Ἰταλὸς τις ἀνταποκριτὴς (Civiltà cattolica 68 (1917) σ. 381), πέμπτον ὁ Ἀντώνιος Χ. Χατζῆς (ΑΕ, 1918 σ. 28 κ. ε΄) καὶ ἕκτον ὁ Ἀλέξ. Φιλαδελφεὺς («Νικόπολις» 1928, σ. 30). Ἐνταῦθα ἐπανεκδίδεται αὕτη, ὡς καὶ αἱ ἄλλαι, κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀ. Χατζῆ γενομένην συστηματικωτέραν δημοσίευσιν

Β΄. Παρὰ τὸ κατώφλιον τῆς μεγάλης βασιλικῆς πύλης ἀπεκαλύφθη ἡ κάτωθι ψηφιδωτὴ ἐπιγραφή·

† Λίθον ἀπαστράπτοντα θ((εο))ῦ χάριν ἔνθα κ((αί)) ἔνθα
ἐκ θεμεθλων τολύπευσε κ((αί)) ἀγλαίην πόρε πᾶσαν
Δομητίος περίπυστος, ἀμωμήτων ἱερῶν
ἀρχιερεὺς πανάριστος, ὄλης πάτρης μέγα φέγ[γος].
αὕτη ἡ πύλη τοῦ κ((υρίου))· δίκαιοι εἰσελθόντων
Δ[.]

Ἡ ἐπιγραφή αὕτη ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τῶν Γ. Σωτηρίου (ἐνθ. ἀνωτ. σ. 14. 25) καὶ Ἀλ. Φιλαδελφῆος (ΠΑΕ, 1915 [1916] σ. 89). ἐκ τρίτου ὑπὸ Ἀλ. Φιλαδελφῆος (ΑΕ, 1917, σ. 48-65), τὸ τέταρτον ὑπὸ Ἀ. Χ. Χατζῆ (ΑΕ, 1918, σ. 31) καὶ ἐκ νέου ὑπὸ Ἀλ. Φιλαδελφῆος («Νικόπολις» 1928, σ. 31).

Γ΄.—Μετὰ τὸ κατώφλιον τοῦ *Νάρθηκος* ἀπεκαλύφθη τρίτη ψηφιδωτὴ ἐπιγραφή μικρὸν διαφέρουσα τῆς προηγουμένης καὶ ἔχουσα ὡς ἐξῆς

† Οἶκον ἀπαστράπτοντα θ((εο))ῦ χάριν ἔνθα κ(αί) ἔνθα
δείματο καὶ κόσμησε καὶ ἀγλαίην πόρε πᾶσαν
Δομητίος περίπυστος, ἀμωμήτων ἱερῶν
ἀρχιερεὺς πανάριστος, ὄλης πάτρης μέγα φένγο[ς].

Ἐδημοσιεύθη δὲ ὑπὸ τῶν Γ. Σωτηρίου (ἐνθ. ἀνωτ. σ. 15-23), Ἀλ. Φιλαδελφῆος (ΠΑΕ, 1915, σ. 91. ΑΕ, 1917, σ. 63). ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ ἀνταποκριτοῦ (Civiltà cattolica σ. 379) καὶ τοῦ Ἀντ. Χατζῆ (ΑΕ, 1918, σ. 32).

²) Βλ. τὰς ἀνωτέρω δημοσιευομένας ἐπιγραφάς.

³) Ἡ ἐπιγραφή ἀπεκαλύφθη παρὰ τὸν οὐδὸν τῆς κυρίας τοῦ ναοῦ εἰσόδου, τῆς κειμένης ἐν τῷ δυτικῷ τοίχῳ τοῦ ἐξωνάρθηκος καὶ ἔχει οὕτω·

Δομήτιος μὲν ὁ πρώην τὸν σεβάσμιον κατεσκεύασεν οἶκον,
Δομήτιος δὲ ὁ νῦν γε Ν((ικο))π((όλεως)) ἔων ἐκ[ε]ίνου καὶ τῆς ἱερωσύνης διάδοχος
δυνάμ[ε]ι Χρ(ιστοῦ) τὴν πᾶσαν ἐκαλ[ι]έργησεν τρίστοων
εὐφρόσυνος μὴν ἐν τῷ νεῷ ὡς μαθητῆς τοῦ προτέρο[υ] Π+Ι+ ΑΙ ΜΑΦC [-?]
β Δημητρίου μάρτυρος ἐκάτερος εὐχαριστῶν τῇ προοτασίᾳ

πρόην Δομιτίου καὶ ὡς συνεχιστῆς τῆς διακοσμῆσεως τῆς μεγάλης βασιλικῆς, ἥτις, ὡς μανθάνομεν ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιγραφῆς, ἐτιμᾶτο εἰς μνήμην τοῦ μεγαλομάρτυρος *Δημητρίου*¹.

7. *Ἀλκίσων*²⁻³.—Περὶ τούτου ἐγνωρίζομεν ὅτι ἀρχιεράτευσεν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀναστασίου Α' (Ἀπριλ. 491 - Ἰουλ. 518) καὶ ὅτι διεδέξατο αὐτὸν ὁ Ἰωάννης⁴. Ἐπίσης ἦτο γνωστὸν ὅτι κληθεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ παρεπιδημῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐτελεύτησεν ἐν αὐτῇ⁵. Ἐκ μιᾶς δὲ ψηφιδωτῆς ἐπιγραφῆς ἀποκαλυφθείσης ἐν τῷ οὐδῶ μεγαλοπρεποῦς αἰθούσης, ἀνηκούσης εἰς μέγα καὶ λαμπρὸν οἰκοδόμημα, μανθάνομεν ὅτι κτίστης τοῦ μνημειώδους ἐκείνου κτηρίου ἦτο ὁ *Ἀλκίσων*⁶. Ἀναφέρεται ὅτι μετέσχε μιᾶς τῶν ἐν Ἡπειρῷ τοπικῶν συνόδων⁷, θεωρεῖται δὲ καὶ ὡς εἷς τῶν ἐντριβεστάτων περὶ τὴν καθολικὴν πίστιν⁸ καὶ τῶν ἐνθερμοτάτων ὑποστηρικτῶν τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐν Χαλκηδὼνι συνόδου⁹ πρὸς αὐτὸν ἀπηυθύνοντο αἱ τῶν μοναχῶν τῆς Παλαιστίνης περὶ Μακεδονίου, Φλαβιανοῦ κ. ἄ. ἐπιστολαί¹⁰.

¹ Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Ἀλ. Φιλαδελφεῶς (ΑΕ, 1916, σ. 122=ΠΑΕ, 1916 [1922] σ. 57=Νικόπολις», 1928, σ. 35) καὶ Ἀντ. Χατζῆ (ΑΕ, 1918, σ. 29).

² Βλ. τὴν ἀνωτέρω ἐπιγραφὴν ἐν στ. 5.

³ Ἀλκίσων (Φιλαδελφεὺς Νικόπολις» σ. 11) ἢ Ἀλκίσων (Γ. Σωτηρίου ἐνθ. ἀνωτ. σ. 21); Τὸν τύπον *Ἀλκίσων* εὐρίσκομεν παρ' Εὐαγρίου, Ἐκκλησ. ἱστορ. 3, 31 (Migne, Patrol. Graec. τόμ. 86, Νικηφόρου Καλλίστου 16, 29 κ. 30 (Migne, Patrol. Graec. τόμ. 145) καὶ Gams (ἐνθ. ἀνωτ. σ. 429)· παρὰ δὲ τῷ Le Quien εὐρηνται ἀμφοτέρωσιν οἱ τύποι *Alcyson*, *Alcisson* καὶ *Alcison*.—Τὸ ὄνομα εἶναι γνωστὸν καὶ ὡς ὄνομα ἀρχιεπισκόπου Κερκύρας.

⁴ Περὶ τοῦ ἀκριβοῦς χρόνου τῆς ἀρχιερατείας αὐτοῦ δὲν ἔχομεν ρητὴν μαρτυρίαν. Καὶ ὁ μὲν Le Quien (ἐνθ. ἀνωτ. σ. 134) ὁ Gams (ἐνθ. ἀνωτ. σ. 429) καὶ ὁ Γ. Σωτηρίου (ἐνθ. ἀνωτ. σ. 21) δέχονται αὐτὸν ἀρχιερατεύοντα κατὰ τὸ 516, ὁ δὲ Hertzberg λέγει ὅτι ἀπεβίωσεν οὗτος κατὰ τὸ 513 (Hertzberg·Καρολίδου, ἐνθ. ἀν. 3, 588).

⁵ Le Quien, ἐνθ. ἀνωτ. σ. 134 «Anastasio imperatore sedebat Alcisson Nicopoli is veteris Epiri metropolita». σ. 135 «Alcissoni itaque successit Johannes anno 516».

⁶ Le Quien, ἐνθ. ἀνωτ. σ. 134, κατὰ τὸ Χρονικὸν τοῦ Μαρκελίνου «ab imperatore Byzantium accessitum, ibique obiisse refert (Marcellinus)».—Migne, Patrol. Graec. τόμ. 86, σ. 1860. Εὐαγρίου, Ἐκκλησ. ἱστορ. 3, 31, ὑπόμνημα 44 «Alcison . . . mortuus est anno Christi 516». Πρὸβλ. Hertzberg·Καρολίδου, ἐνθ. ἀνωτ. 3, 588.

⁷ Τῆς ἐπιγραφῆς καὶ τοῦ ὀνόματος πρώτην ποιεῖται μνησίαν ὁ Ἀλ. Φιλαδελφεὺς ἐν «Νικόπολις» 1923, σ. 11.

⁸ Γ. Σωτηρίου, ἐνθ. ἀνωτ. σ. 24.

⁹ Le Quien, ἐνθ. ἀνωτ. II, 134 «Chalcedonensis seu Catholicae Fidei studiosissimus»· «Episcopus Nicopolitanus satisfaciens Ecclesiae Catholicae susceptus est».

¹⁰ Εὐαγρίου, Ἐκκλησ. ἱστορ. (Migne, Patrol. Graec. τόμ. 86, σ. 1860) 3, 31 ὑπομν. 44 «Hic Alcisson episcopus erat Nicopolis quae metropolis est veteris Epiri, inter praecipuos defensores synodi Chalcedonensis».

¹¹ Εὐαγρίου, ἐνθ. ἀνωτ. 3, 31 «Ἐπιστολὴ τῶν μοναχῶν Παλαιστίνης πρὸς Ἀλκί-

8. *Ἰωάννης-?*—Οὗτος διεδέχθη τὸν Ἀλκίσωνα¹. Τὰ περὶ τοῦ χρόνου ὅμως τῆς ἀνόδου αὐτοῦ εἰς τὸν ἀρχιερατικὸν θρόνον εἶναι πως ἀσαφῆ· δι' ὃ δὲ μὲν Le Quien καὶ ὁ Gams δέχονται τὸ ἔτος 516², δηλαδὴ τὸ ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλκίσωνος, ὡς ἔτος τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναρρήσεως αὐτοῦ, ὃ δὲ Γ. Σωτηρίου τὸ 517³. Ὁ Ἰωάννης ἔνεκα τῆς τότε κρατούσης ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀνωμαλίας⁴ δὲν ἠθέλησε νὰ χειροτονηθῇ ὑπὸ τοῦ αἰρετικοῦ ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης Δωροθέου. Ἀπέστειλε λοιπὸν τὸν διάκονον αὐτοῦ Ρουφίνον πρὸς τὸν πάπαν Ὁρμισδαν, ὅπως διαβεβαιώσῃ αὐτὸν περὶ τῆς εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ὀρθοδοξίας ἐμμονῆς καὶ ὑποσχεθῇ πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν εἰς τὸν πάπαν, εἰς ὃν ἔγραψε σχετικῶς καὶ τοπικῇ (ἑπτὰ ἐπισκόπων) σύνοδος⁵.

9. *Ἀνδρέας* 596.—Ἀναφέρεται ἐν ἐπιστολῇ Γρηγορίου τοῦ Μεγάλου ἀπευθυνομένη πρὸς τοὺς ἐπισκόπους Ἡλείρου καὶ γραφείῃ τῷ 596⁶.

10. *Σωτήριχος-?*—Ἀναφέρεται ἐν ἐπιστολῇ τοῦ πάπα Ὁνωρίου Α', γραφείῃ περὶ τὸ 626 ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ὑπατίου⁷.

σωνα περὶ Ξεναίου καὶ ἄλλων τινῶν.—Περὶ τοίνυν Μακεδονίου καὶ Φλαβιανοῦ γράφον τὸ ἐν Παλαιστίνῃ μοναδικὸν πρὸς Ἀλκίσωνα ἐπὶ λέξεως λέγει ταῦτα—Πρὸβλ. Νικηφόρον Κάλλιστον (Migne, Patrol. Graec. τόμ. 145) 16, 27· Ταῦτα μὲν αἰτία, δι' ἃ τοσοῦτοι ἄνδρες, Μακεδόνιος καὶ Φλαβιανός, τῶν οἰκείων θρόνων ἠλάθησαν· περὶ ὧν καὶ τὸ ἐν Παλαιστίνῃ μοναδικὸν πρὸς Ἀλκίσωνα γράφον, τάδε κατὰ ρῆμα διασαφεῖ =16, 28 «οἷα τὸ ἐν Παλαιστίνῃ μοναδικὸν πρὸς Ἀλκίσωνα περὶ Μακεδονίου καὶ Φλαβιανοῦ τῆς ἰντιοχείας ἔγραψε καὶ περὶ τῆς τῆνικαῦτα ἐκκλησιαστικῆς συγχύσεως». =16, 29 «περὶ οὗ τὰ εἰρημένα πρὸς Ἀλκίσωνα γράμματα καὶ ταῦτα διέξεισιν =16, 30 «ἐκ τῶν πρὸς Ἀλκίσωνα γραμμάτων, ὅποια καὶ περὶ τοῦ δυσσεβοῦς Σεύηρου διεξίασιν».

¹) Le Quien ἐνθ. ἄνωτ. II, 134.—Gams, ἐνθ. ἄνωτ. σ. 429.

²) Le Quien ἐνθ. ἄνωτ. II, 135 «Alcisoni, itaque successit Johannes 516.—Gams. ἐνθ. ἄνωτ. σ. 429.

³) Γ. Σωτηρίου, ἐνθ. ἄνωτ. σ. 23.

⁴) Θεοφάνης (ἐκδ. De Boor), 1, 160.—Le Quien. II, 134.—Mansi, Concil. collect. τόμ. VIII, σ. 401. 408. 537.—Harduin, Acta concil. τόμ. 2, σ. 1027-1031.—Hefele, Consiliengeschichte, τόμ. 2, 653.—Hertzberg-Καρολίδου, ἐνθ. ἄνωτ. 3, 587 κξ.

⁵) Le Quien II 135 «Episcopi veteris Epiri in synodica ad Hormisdam, de ordinatione Johannis, receptum Alcysionem, ad Apostolicae sedis communionem praedicunt. =Johannes . . . qui synodicam ordinationis suae relationem ad Hormisdam Papam transmisit, non item Dorotheo Thessalonicensi, qui hanc ab eum causam eum insectatus est».—Hertzberg-Καρολίδου, ἐνθ. ἄνωτ. 3, 587.

⁶) Le Quien. τόμ. II, σ.—136.—Gams ἐνθ. ἄνωτ. σ. 429.—(Ὁ Γ. Σωτηρίου ἐνθ. ἄνωτ.) εἶναι προσδιοριστικώτερος εἰς τὸν χρόνον τῆς ἀρχιερατείας αὐτοῦ καθορίζων αὐτὸν μεταξὺ τῶν ἐτῶν (596-604).

⁷) Le Quien, τόμ. II, σ. 137 «Honorio I Romano Pontifice Hypatius Nicopolitanae ecclesiae Diaconus Epiri veteris metropolita post Soterichum factus est, ipso testo Honorio epist. 7. Ex qua epistola discimus Soterichum qui nonnullorum criminum reus factus. Romam sui purgandi causa venerat, post a

11. Ὑπάτιος 626.—Οὗτος κατὰ τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ὀνωρίου Α' ἔγινε μητροπολίτης Νικοπόλεως μετὰ τὸν Σωτήριχον ¹.

12. Ἀναστάσιος-? .—Οὗτος παρεκάθησεν εἰς τὴν ἑβδόμην οἰκουμηνικὴν σύνοδον (724) ὑπογραφόμενος ὡς «Ἀναστάσιος ἀνάξιος ἐπίσκοπος Νικοπόλεως (παλαιᾶς Ἡλείου)» ².

13. Δανιὴλ ?.—Οὗτος ἀρχιεράτευσεν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος τοῦ Σοφοῦ (886—912) ³, ἐπὶ τοῦ ὁποίου καὶ προήχθη εἰς τὸν θρόνον τῆς ἐν Γαλατίᾳ Ἀγκύρας ⁴.

Ἐνταῦθα περατοῦται ὁ κατάλογος τῶν μητροπολιτῶν Νικοπόλεως, διότι διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ γενομένης διατυπώσεως τῆς τάξεως τῶν ἐκκλησιῶν ἡ Νικόπολις ὑπήχθη ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὴν Ναυπακτον καὶ οἱ ἐπίσκοποι φέρουσιν ἔφεξις τὸν τίτλον «ὁ Ναυπάκτου Νικοπόλεως» ⁵, ὃν διετήρησαν ἐπὶ βραχὺ ⁶.

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ διαδεχθεὶς τὸν Λέοντα υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος ἐν τῷ περὶ θεμάτων ἔργῳ αὐτοῦ ἀναφέρει τὴν Νικόπολιν ὡς μητρόπολιν ⁷, ἀλλὰ τοῦτο ἀσφαλῶς ἀναφέρεται εἰς τὴν πολιτικὴν διαίρεσιν, τοῦ ὅρου μητρόπολις λαμβανομένου ἐνταῦθα ἀντὶ τοῦ κεφαλῆ, πρωτεύουσα κ.τ.τ.

Περὶ τῶν ἀπὸ τοῦ Δανιὴλ μέχρι τῶν χρόνων τῆς ὑπὸ τῶν Φράγκων ἀλώσεως καὶ ἔτι βραδύτερον ἐπισκόπων οὐδὲν ἡμεῖς τοῦλάχιστον γνωρίζομεν. Ἀπὸ τοῦ τέλους ὅμως τοῦ ιδ' αἰῶνος μέχρι τῶν μέσων περιόδου τοῦ ιε' ἀναφέρονται δώδεκα ὀνόματα ἐπισκόπων Νικοπόλεως, ὑπαγομένων ὑπὸ τὸν τῆς Ναυπάκτου.

Τὰ ὀνόματα ταῦτα παραλαμβάνομεν παρὰ τοῦ Le Quien ἄνευ οὐδε-

suis neci datum esse.—Ὁ Gams (ἐνθ. ἄνωτ. σ. 429) παρέχει τὸς χρονολογίας 603 καὶ 625, ἀποφεύγων τὸ 626, διότι κατ' αὐτὸ φέρεται ὡς μητροπολίτης ὁ διάδοχος τοῦ Σωτηρίχου Ὑπάτιος· ἀλλὰ μήπως δὲν ἦτο δυνατόν κατὰ τὸ 626 νὰ ἐξῆ ὁ Σωτήριχος καὶ τούτου διαρκοῦντος νὰ διεδέχθη αὐτὸν ὁ Ὑπάτιος;

¹) Le Quien, τόμ. II, σ. 137. Βλ. τὴν ἀμέσως ἀνωτέρω ὑποσημείωσιν 2.—Πρβλ. Gams, ἐνθ. ἄνωτ. σ. 439.

²) Le Quien, τόμ. II, σ. 137.—Ὁ Gams (ἐνθ. ἄνωτ. σ. 429) παρασημειοῖ τὸ ἔτος 787, ὁ δὲ Γ. Σωτηρίου (ἐνθ. ἄνωτ. σ. 24) τὸ 692 μὲ διαφορὰν 95 ἐτῶν.

³) Le Quien, II, 138.—Ὁ Gams παρασημειοῖ τὰ ἔτη 960/70, ὁ δὲ Γ. Σωτηρίου τὰ 889—911 (ἴσως 886—911/2).

⁴) Νικηφόρος Κάλλιτος 14, 89 (Migne, Patrol Graec. τόμ. 145) «ὁ τῆς ἐν Ἑλλάδι Νικοπόλεως ἐπίσκοπος Δανιὴλ εἰς τὴν τῆς Γαλατίας Ἀγκυραν προβιβάζεται».—Πρβλ. Le Quien II, 138.

⁵) Πλ. Bandurii, Imperium Orientale, τόμ. I, σ. 204.—Πρβλ. Le Quien, II, 134. 138.—H. Gelzer, Texte der Notitiae episcopatum, München, 1901, σ. 550 κ. ε.

⁶) Βλ. κατωτέρω σελ. 157.

⁷) Κ. Πορφυρογ. Περὶ θεμάτων (ἐκδ. Βόννης) 2, 54 16 «Ὁγδοον θέμα Νικόπολις».—Ἐπαρχία παλαιᾶς Ἡλείου τῆς Φωκιῆς (γρ. Φωτικῆς) ὑφ' ἡ ἐμόνα, πόλις δώδεκα, Νικόπολις μητροπολις».

μίας περὶ αὐτῶν περαιτέρω ἐρεύνης· εἶναι δὲ τὰ ἐξῆς· Λουκάς, Πέτρος (1390), Λεονάρδος, Μαρτῖνος (1394), Ἰωάννης (1396;), Φραγκῖσκος, Ἰβῶν (1412), Πέτρος Β', Μιχαήλ (1413), Ἐρμᾶννος (1417), *Wenzeslaus*, Οὐγῶν (1437)¹.— Τῷ δὲ 1480 ἀναφέρεται ὡς ἀρχιερεὺς *Ναυπάκτου καὶ Νικοπόλεως ὁ Γεράσιμος Χοῦδᾶς ὁ Καλλιδόντης* ².

Ἡ μετέπειτα ἐξέλιξις τῆς ἐκκλησίας Νικοπόλεως δὲν ἐνδιαφέρει τὴν παροῦσαν ἔρευναν κύριον σκοπὸν ἔχουσαν τὴν σύνδεσιν τῆς ἱστορίας τῆς πόλεως ταύτης πρὸς τὴν τῆς διαδόχου αὐτῆς Πρεβέζης, ἧς ἡ δημιουργία ἀρξαμένη μετὰ τὴν πλήρη ἐξαφάνισιν τῆς Νικοπόλεως δύναται νὰ ἀναχθῆ πολὺ πέραν τοῦ 16' αἰῶνος ³.

Πρὸς πληρεστέραν ὁμως ἐμφάνισιν τῆς καταστάσεως τῆς ἐπισκοπῆς Νικοπόλεως παραθέτομεν ἐνταῦθα σημειώματά τινα περὶ τῆς τάξεως, ἣν αὕτη κατὰ καιροὺς κατεῖχεν ἐν τῇ καθόλου τάξει τῶν μητροπόλεων καὶ ἐπισκοπῶν τῶν ὑπαγομένων τῷ πατριαρχικῷ θρόνῳ Κωνσταντινουπόλεως.

Εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἐπιφανίου ἀρχιεπισκόπου Κύπρου (367—403;) συνταχθεῖσαν ἔκθεσιν πρωτοκλισιῶν πατριαρχῶν τε καὶ μητροπολιτῶν ἡ ἐκκλησία Νικοπόλεως δὲν ἀναγράφεται ⁴.

Εἰς τὰς τοῦ Βασιλείου ὁμως σημειώσεις περὶ τάξεως προκαθεδρίας ἀναφέρεται ἡ Νικόπολις μετὰ τῶν μητροπόλεων, αἵτινες ἀπεσπάρθησαν ἐκ τῆς Ρωμαϊκῆς διοικήσεως καὶ ὑπῆχθησαν ὑπὸ τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως, κατ' ἀπόφασιν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συγκροτηθείσης συνόδου ⁵.

¹) Le Quien, *Oriens Christianus* τόμ. III, σ. 994 κ. ἔ.

²) Σπυρ. Λάμπρου, Ν. Ἑλληνομν. 6, 57 κ. ἔ. Παϊσίου Δημάρου, ἐπισκόπου Παραμυθίας καὶ Βουθρωτοῦ περιγραφή τῆς Ἁγίας καὶ θαυματούργου εἰκόνης τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου τῆς Χρυσοβίτης, σ. 56/7. = Εἰς δὲ τοὺς 1480. . . ἀρχιερατεύοντος τότε τοῦ πανιερωτάτου Ναυπάκτου καὶ Νικοπόλεως κυρίου Γερασίμου τοῦ Χοῦδᾶ τοῦ Καλλιδόντου. — Εἶναι περιέργος ἡ μνεῖα τίτλου Ἐπισκόπου Ναυπάκτου Νικοπόλεως· περὶ τὰ τέλη τοῦ 16' αἰῶτος. ἐν τῷ, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ὁ τίτλος ἀπὸ τοῦ 17' ἤδη αἰῶνος εἶχε περιορισθῆ εἰς τὸν Ναυπάκτου· μόνον. Ἡ ἐπαναφορὰ αὕτη ἀσφαλῶς ὀφείλεται εἰς φιλαρχαϊσμόν.

³) Π. Φουρίκη, ἡ Πρέβεζα, ἐν Ἐπετηρίδι βυζαντινῶν σπουδῶν, ἔτος Α' [1924] σ. 293 κ. ἔ.

⁴) Κ. Πορφυρογ., Ἐκθεσις βασιλείου τάξεως (ἐκδ. Βόννης) 791 κ. ἔ.— Πρβλ. H. Gelzer, *Texte der Notitiae episcopatum*, München, 1901, σ. 534.

⁵) H. Gelzer, *Georgii Cyprii, Descriptio Orbis Romani* εἰς σ. 1. *Basillii Notitia* σ. 27 «εἰσὶ δὲ καὶ οἱ ἀποσπασθέντες ἐκ τῆς Ρωμαϊκῆς διοικήσεως, νῦν δὲ τολούντες ὑπὸ τὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως μητροπολίται καὶ ὑφ' ἑαυτοὺς ὄντες ἐπίσκοποι α ὁ Θεσσαλονίκης . . . γ ὁ Νικόπολεως . . . Οὗτοι προσετέθησαν τῇ συνόδῳ Κωνσταντινουπόλεως διὰ τὸ ὑπὸ τῶν ἐθνῶν κατέχεσθαι τὸν πᾶσαν τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης». — Ὡς γνωστὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει συνῆλθον τρεῖς σύνοδοι· ἡ μὲν τῷ 381, ἡ δὲ τῷ 545 καὶ ἡ τρίτη τῷ 719 μ. Χρ. Ἐνταῦθα πιθανῶς πρόκειται περὶ

Εἰς τὸν τοῦ Ἱεροκλέους ἱερατικὸν Συνέκδημον ἀναφέρεται ἡ Νικόπολις ὡς μητρόπολις τῆς παλαιᾶς Ἡπείρου ¹.

Εἰς δὲ τὴν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος τοῦ Σοφοῦ (886 - 911) γενομένην «διατύπωσιν ὅπως ἔχουσι τάξεως οἱ θρόνοι τῶν ἐκκλησιῶν τῶν ὑποκειμένων τῷ πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως» ἡ Νικόπολις ἀναφέρεται ὡς ὑποκειμένη εἰς τὴν μητρόπολιν Ναυπάκτου, ἣτις κατέχουσα λε θέσιν εἶχεν ὑπ' αὐτὴν ὀκτῶ θρόνους ².

Τέλος εἰς τὴν ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Τσιμισκῆ (969 - 976) ἀναγομένην ἔκθεσιν ὁ τῆς ἐπαρχίας Νικοπόλεως κρατεῖ τὴν λε τάξιν ὑπὸ τὸν τίτλον «ὁ Ναυπάκτου» ³. Ἀπὸ τούτου δὲ τοῦ χρόνου παύει ἀναφερομένη ἡ Νικόπολις ἐν τῷ συνθέτῳ τίτλῳ Ναυπάκτου - Νικοπόλεως, αἱ δὲ μετέπειτα ἐκθέσεις ὁμιλοῦσι μόνον περὶ Ναυπάκτου, ἣς ὁ θρόνος πολλαῖς μεταβάλλει κατάστασιν. Οὕτως εἰς τὴν ἐπὶ Ἀνδρονίκου Β' Παλαιολόγου (1282 - 1328) συνταχθεῖσαν ἔκθεσιν ὁ Ναυπάκτου ἀπὸ λε γίνεται μβ ⁴, ἐπὶ Ἀνδρονίκου Γ' Παλαιολόγου (1325 - 1341) ἐπανακτᾶ τὴν λε θέσιν ⁵, εἰς ἔκθεσιν δὲ τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας φέρεται ὡς κε μητρόπολις ⁶.

Ταῦτα εἶναι πάντα ὅσα μέχρι τοῦδε ἠδυνήθημεν νὰ συγκεντρῶσωμεν σχετικὰ πρὸς τὴν πολιτικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῆς Νικοπόλεως.

τῆς κατὰ τὸ 381 ἐν Κωνσταντινουπόλει συγκροτηθείσης δευτέρας οἰκουμενικῆς συνόδου.

¹) Ἱεροκλέους, Συνέκδημος (ἔκδοσ. Parthey) 651, ιβ «Ἐπαρχία Παλαιᾶς Ἡπείρου» ὑπὸ ἡγεμόνα, πόλεις δώδεκα, μητρόπολις Νικόπολις . . . ». Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω χωρίου τοῦ Συνεκδήμου δὲν φαίνεται σαφῶς ἂν αἱ «δώδεκα πόλεις» ἀνάγονται εἰς τὴν πολιτικὴν ἱστορίαν ἢ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ ἂν «αἱ πόλεις» πρέπει νὰ ἐκληφθῶσιν ὡς ἐπισκοπικοὶ θρόνοι. Ὁ Συνέκδημος ἐδημοσιεύθη, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴρηται, πρὸ τοῦ 535 μ. Χρ.

²) H. Gelzer, Texte der Notitiae episcopatum, München, 1901, σ. 255 κ. ε. «Ὅσοι ἐκάστη μητροπόλει ὑπόκεινται θρόνοι». = Σελ. 556 ὁ Τῆ Ναυπάκτῳ Νικοπόλεως λε, α ὁ Βουνδίτζης, β ὁ Ἀετοῦ, γ ὁ Ἀγγελῶου, δ ὁ Ρογῶν, ε ὁ Ἰωαννίνων, ς ὁ Φωτικῆς, ζ ὁ Ἀνδριανουπόλεως η ὁ Βο(υ)θρωτοῦ» - Πρβλ. Bandurii, Imperium Orientale, τόμ. I, σ. 204.—Le Quien, II, 131—138.

³) H. Gelzer, ἐνθ. ἄνωτ. σ. 568 «Αἱ μητροπόλεις: Ἐπαρχίας Νικοπόλεως—λε—ὁ Ναυπάκτου».

⁴) H. Gelzer, ἐνθ. ἄνωτ. σ. 593 κ. ε. «Ἡ ἔκθεσις αὕτη τῶν ὑποκειμένων μητροπόλεων τῷ ἀποστολικῷ καὶ πατριαρχικῷ θρόνῳ τῆς θεοφυλάκτου καὶ βασιλίδος Κωνσταντινουπόλεως ἐξετέθη ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως κυροῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ γέροντος» = «μβ ὁ Ναυπάκτου καὶ αὕτη λε οὔσα εἰς μβ γέγονεν».

⁵) H. Gelzer, ἐνθ. ἄνωτ. σ. 606 κ. ε. «Ἐκθεσις τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως κυροῦ Ἀνδρονίκου, τοῦ τρίτου τῶν Παλαιολόγων» = «λε ὁ Ναυπάκτου».

⁶) H. Gelzer, ἐνθ. ἄνωτ. 613 κ. ε.—Πρβλ. Χρυσοστ. Παπαδοπούλου, Αἱ ἐπαρχίαι τοῦ Πατριαρχείου Κων/πόλεως κατὰ τοὺς μέσους χρόνους (Ἐπιστημ. Ἐπετ. Πανεπιστ. ἸΗ' (1923), σ. 216 κ. ε.

Ἐκ δὲ τῶν οὕτω παρατιθεμένων σημειωμάτων προκύπτει ἀδιάστως πρῶτον μὲν ὅτι τὰ πρὸ τούτου εἰρημένα περὶ τοῦ σαφῶς καὶ ἀκριβῶς καθωρισμένου χρόνου τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους τῆς πόλεως ταύτης, ἂν καὶ ταῦτα ἀδρῶς ἀπτιονται σπουδαίων τῆς καθόλου ἱστορίας σημείων, ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον ἀστήρικτοι εἰκασίαι προελθοῦσαι ἐκ τῆς ἐσπευσμένης καὶ ἀβασανίστου χρήσεως τῶν πηγῶν, ἔπειτα δὲ ὅτι καὶ ἐκ τῆς ἐπιμελεστέρας τῶν πηγῶν ἐρεύνης δὲν διδασκόμεθα εἰ μὴ μόνον ὅτι κατὰ προσέγγισιν δύναται νὰ προσδιορισθῇ τὸ ἔτος τῆς ἰδρύσεως καὶ ὁ αἰὼν τῆς καταστροφῆς αὐτῆς.

Καὶ περὶ μὲν τοῦ ἔτους τοῦ συνοικισμοῦ δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι τοῦτο στρέφεται περὶ τὸ 29 π. Χρ., περὶ δὲ τοῦ χρόνου τῆς βαθμιαίας καταστροφῆς αὐτῆς ὅτι οὗτος κείται ἐντὸς τοῦ δεκάτου αἰῶνος, καθ' ὃν αἱ περὶ τῆς πολιτικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας αὐτῆς εἰδήσεις καθίστανται ἀσαφέσταται καὶ οἴονεὶ διακόπτονται.

Ὡς δηλαδὴ ἀνωτέρω εἶδομεν, ἡ ἐκκλησία Νικοπόλεως ἐπὶ μὲν τοῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ (886 - 911) ὑπήχθη ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Ναυπάκτου, φέροντος ἔκτοτε τὸν σύνθετον τίτλον «Ναυπάκτου Νικοπόλεως», ἐπὶ δὲ τοῦ Ἰωάννου Τσιμισκῆ (969 - 976) δὲν γίνεται πλέον μνεῖα Νικοπόλεως εἰ μὴ μόνον Ναυπάκτου¹.

Ταῦτα συγκρινόμενα πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ Μιχαὴλ Β' τοῦ Τραυλοῦ κατὰ τὸ 829 πρώτην πρὸ τῆς Νικοπόλεως ἐμφάνισιν τῶν Βουλγάρων, τὰς ἐπὶ Ρωμανοῦ Λακαπηνοῦ δευτέραν πρὸ τοῦ 927 καὶ τρίτην κατὰ τὸ 927 ἐμφανίσεις καὶ ἐγκαταστάσεις τῶν Βουλγάρων παρὰ τὴν Νικόπολιν² καὶ τὴν κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἀρχῆς Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου (977 - 986) ἐπιδρομὴν τοῦ Σαμουήλ κατὰ τῆς πόλεως ταύτης³ προάγουσιν ἡμᾶς εἰς τὸ ἀσφαλὲς συμπέρασμα ὅτι ἡ βαθμιαία καὶ οὐδόλως διαφέρουσα τῆς καταστροφῆς ἐξάντλησις τῆς Νικοπόλεως ὀφείλεται εἰς τὰ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἐπὶ ἓνα καὶ ἥμισυν αἰῶνα καταφερόμενα πλήγματα.

Ἄν δὲ πρὸς τούτοις λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἢ τε ἐν τῇ διατυπώσει τοῦ Λέοντος ἀναφερομένη τῆς ἐκκλησίας Νικοπόλεως ὑπὸ τὴν τῆς Ναυπάκτου ὑπαγωγὴ καὶ ἢ διὰ τῆς τοῦ Τσιμισκῆ ἐκθέσεως πιστουμένη διαγραφὴ τῆς Νικοπόλεως ἀπὸ τοῦ συνθέτου τίτλου «Ναυπάκτου Νικοπόλεως»⁴ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἦσαν τυχαῖαι, ἀλλ' ἀσφαλῶς θὰ ὀφείλοντο εἰς σπουδαῖα ἐξωτερικὰ αἰτία, οἷον ἢ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατοχὴ τῆς πόλεως καὶ τῆς περὶ αὐτὴν χώρας, τότε πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι λήγοντος τοῦ θ' καὶ ἀρχο-

¹) Βλ. μικρὸν ἀνωτέρω.

²) Βλ. ἀνωτ. σ. 137.

³) Βλ. ἀνωτ. σ. 137 κ. ἑ.

⁴) Βλ. ἀνωτ. σ. 167 κ. ἑ

μένου τοῦ 1' αἰῶνος ἡ Νικόπολις εἶχε παύσει κατ' οὐσίαν ν' ἀποτελῆ τμήμα τοῦ κράτους τοῦ Βυζαντίου.

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι, καθ' ἃ ἀναφέρει ὁ Κεδρηνός, ὕστερον τὰ ἐν τῷ βυζαντινῷ κράτει βουλγαρικὰ φύλα καταπολεμηθέντα ὑπὸ τοῦ Βουλγαροκτόνου (976 - 1025) «ὑποχείρια Ρωμαίων ἐγένοντο»¹, ἀλλ' ἐπίσης εἶναι ἀληθές ὅτι ταῦτα, ὅσα τοῦλάχιστον ἠδυνήθησαν ν' ἀποφύγῃσι τὸν ὄλεθρον, παρέμειναν εἰς τὰς ὑπ' αὐτῶν κατεχομένας χώρας.

Εἰς τὴν τελευταίαν δὲ ταύτην μορφήν τῆς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατοχῆς τῆς Νικοπόλεως ὀφείλεται ἀσφαλῶς ἢ μηκέτι ὑπὸ μορφήν ἑλληνικὴν ἀναβίωσις αὐτῆς καὶ ἡ τυπικὴ μόνον τοῦ θέματος Νικοπόλεως ἐπὶ δύο καὶ πλέον εἰσέτι αἰῶνας ἐπιβίωσις.

¹) Κεδρηνός (ἐκδ. Βόννης) σ. 602.—Περὶ ἀναβίωσιν σ. 156.

²) Βλ. ἀναβίωσιν σ. 159 κ. ἑ.

Η ΗΠΕΙΡΩΤΙΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΡΕΡΕ

ΥΠΟ

Σ. Α. ΣΙΔΕΡΙΑΔΟΥ

Ἡ ἐν Σικελία κωμόπολις Μετζογιουῆζο¹ ἐπανηγύρισε τῇ 13 Ἀπριλίου 1909 τὴν τριακοστὴν ἐπέτειον τοῦ θανάτου ἐπιφανοῦς αὐτῆς εὐεργέτου, τοῦ Ἡπειρώτου Ἀνδρέου Ρερέ· ἐντεῦθεν λαβὼν ἀφορμὴν ὁ πρωτόπαπας Παπᾶ Ὀνούφριος Μπούκκολα ἐδημοσίευσε πολλοῦ λόγου ἀξίαν μονογραφίαν, μελετήσας καὶ ἀνεκδότους πηγὰς σφισομένας εἰς διάφορα Ἀρχεῖα καὶ εἰς ἰδιώτας². Ἐκ ταύτης ἐραυίζόμεθα τ' ἀφορῶντα τὴν ἐξ Ἡπείρου καταγωγὴν ἔλκουσαν οἰκογένειαν Ρερέ, μικρὰς τινὰς ἐπαγόμενοι σημειώσεις.

Τῆς Σικελίας ὑπὸ τῶν Ἀράβων κατεχομένης, διοικητῆς (ἐμίρ) αὐτῆς ὑπῆρξεν ὁ Ἀμποῦ οὐλ Φατάχ Γιουσούφ· ἡ ἀγαθότης καὶ ἡ καλὴ αὐτοῦ διοίκησις εἴλκυσε τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ· οἱ σύγχρονοι Ἀραβες εἰς τιμὴν αὐτοῦ ὠνόμασαν Μένζελ Γιουσούφ, ἥτοι χωρίον³ τοῦ Γιουσούφ, τὴν συνοικίαν τὴν νῦν καλουμένην «Pizzo di case» ἢ «Casalvecchio». Ἡ ἐπωνυμία Μένζελ Γιουσούφ ἕως οὗ καταλήξῃ εἰς τὴν κρατήσασαν ἐπὶ τέλους Μετζογιουῆζο ὑπέστη πολλὰς διαστροφάς. Μετὰ τὴν ἔξωσιν τῶν Ἀράβων ἐκ τῆς νήσου οἱ αὐτόθι Χριστιανοὶ ἤγειραν μικρὰν ἐκκλησίαν ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἀγίας Μαρίας τῶν Χαρίτων (S. Maria delle Grazie=ἡ Κεχαριτωμένη); Ἀπασαν δὲ τὴν περ φέρειαν τοῦ Μετζογιουῆζο μετὰ τινῶν ἄλλων Ρογήρος (Ruggerio) ὁ Β' κατέστησε φέουδον τῆς βαρονείας τῆς ἐν Παλέρμῳ ἐκκλησίας τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τῶν Ἐρημιτῶν (S. Giovanni degli Eremiti), τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἐν ἔτει 1132 ὄκοδόμησε⁴.

¹) Mezzojuso, Mezzoiuso, κωμόπολις 36 χιλίόμετρα νοτίως τοῦ Παλέρμου, σταθμὸς ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Παλέρμου - Κορλεόνε, ἀριθμοῦσα περὶ τὰς 8000 κατοίκους.

²) Arciprete Papàs Onofrio Buccola, La colonia Greco-Albanese di Mezzojuso. Origine - vicendo e progresso. Palermo, 1909 in 8, p 58.

³) Μένζελ, μενζίλ, ἀραβικὴ λέξις σημαίνουσα κυρίως ὁδοιπορικὸν κατάλυμα, σταθμὸν ταχυδρομικὸν καὶ οἰκίαν, οὐδέποτε δὲ χωρίον. Πάντως ἀπὸ ἀνεγέρσεως ὑπὸ τοῦ Γιουσούφ παρομοίου κτιρίου προῆλθεν ἡ ἐπωνυμία Μένζελ Γιουσούφ.

⁴) Charles Diehl, Palermo et Syracouse, Paris 1897, σ. 77, μνεία καὶ εἰκὼν τῆς ἐκκλησίας St Jean - des - Ermites.

Περὶ τὸ 1444 ἔτος ὁ Δημήτριος Ρερές μετὰ δύο υἱῶν αὐτοῦ καὶ τριῶν στρατιωτικῶν φαλάγγων μετηνάστευσεν ἐξ 'Ηπείρου εἰς τὴν Καλαβρίαν τὸ ἐπόμενον διάταγμα τοῦ βασιλέως 'Αλφόνσου⁵, ἐκδοθὲν τῇ 1 Σεπτεμβρίου 1448 ἐν Γαέτη λατινιστί, διαφωτίζει τὰ περὶ αὐτοῦ.

«'Αλφόνσος ἐλέφ Θεοῦ βασιλεὺς τῶν 'Αραγόνων,
«Τῶν Δύο — Σικελιῶν, τῆς 'Ιερουσαλήμ, τῆς Βαλεντζίας, τῆς Οὐγγαρίας, κτλ.

«Τῷ εὐπατρίδῃ στρατιώτῃ Δημητρίῳ Ρερέ, γενναίῳ ἀρχηγῷ (duci) τῶν 'Ηπειρωτῶν, τῷ πεφιλημένῳ ἐμπίστῳ 'Ημῶν, χορηγεῖται ἡ 'Ημετέρα Βασιλικὴ φιλοτιμία, ἀφειδῶς ἀείποτε ἀμείβουσα τοὺς ἐπικούρους φίλους, ὑπηκόους, ὁμοδιαίτους, καὶ ἕτερα ἐπάξια πρόσωπα δι' ὑπηρεσίας παρεσχήμενας εἰς τὴν 'Ημετέραν Βασιλείαν.

«'Ημεῖς ἐκτιμῶντες τὰς στρατιωτικὰς σου ὑπηρεσίας καὶ τοὺς κόπους μετὰ τῶν τριῶν στρατιωτικῶν φαλάγγων κατὰ τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν παρ' 'Ημῖν καὶ τὴν γενομένην αἱματοθυσίαν διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς κατωτέρας Καλαβρίας, ἔτι δὲ καὶ τὸ ἐν ἄλλαις περιστάσεσιν ἢ ὑπηρεσίαις διηνεκῶς ἔτοιμον καὶ παρεσκευασμένον εἰς μάχην μετὰ τῶν υἱῶν σου Γεωργίου καὶ Βασιλείου· ἐξ ὧν ὁ Γεώργιος διαμένει νῦν ἐν τῷ 'Ημετέρῳ Βασιλείῳ τῆς Σικελίας πέραν τοῦ Φάρου εἰς τὴν 'Ημετέραν ὑπηρεσίαν ὡς ἀρχηγὸς τῶν 'Ηπειρωτῶν ὑπηκόων 'Ημῶν τεταγμένων εἰς ὑπερᾶσπισιν τοῦ 'Ημετέρου Κράτους κατὰ Γαλλικῶν ἐπιδρομῶν· εἰς ἀνταμοιβὴν ὅθεν τούτων καὶ διὰ τὴν ἀρχαίαν σου εὐγένειαν, τὴν καταγωγὴν ἔχουσαν ἀπὸ τῆς ἐκλαμπροτάτης οἰκογενείας τοῦ 'Ηπειρώτου πρίγκιπος Καστριώτου, προήχθημεν νὰ ἐκλέξωμεν, συστήσωμεν καὶ ὀνομάσωμεν σέ, τὸν στρατιώτην *Δημήτριον Ρερέν*, Βασιλικὸν 'Ημέτερον Διοικητὴν τῆς προλεχθείσης ἐπαρχίας 'Ημῶν, τῆς Κατωτέρας Καλαβρίας. Διὰ τοῦ παρόντος λοιπὸν 'Ημετέρου Βασιλικοῦ γράμματος σὲ ἐκλέγομεν, συνιστῶμεν καὶ ὀνομάζομεν Διοικητὴν τῆς ἐν τῷ προλεχθέντι Κράτει 'Ημῶν εἰρημένης ἐπαρχίας τῆς Κατωτέρας Καλαβρίας μετὰ πάντων τῶν δικαίων, δικαιωμάτων, ὑπεροχῆς, ἀξιομάτων, ἔξουσιῶν, αὐθεντίας, δυνάμεως, χάριτος, προνομίων, κερδῶν καὶ ὠφελημάτων καθ' οἷονδῆποτε τρόπον προσγινομένων καὶ ἀνηκόντων εἰς τὸ εἰρημένον ἀξίωμα καὶ τὰ καθήκοντα Διοικητοῦ.

«Διατάσσομεν ὅθεν πάντας μικροὺς τε καὶ μεγάλους ὀφφικιαλίους, παρόντας τε καὶ μέλλοντας καὶ λοιποὺς πιστοὺς ὑπηκόους, ὅπως, ἅμα τῇ ἐμφανίσει τοῦ παρόντος 'Ημετέρου Βασιλικοῦ γράμματος, ἀποβάλλοντες

⁵) 'Αλφόνσος Ε' βασιλεὺς τῆς 'Αραγωνίας καὶ Ναβάρρας (1384—1458), τὸ δεύτερον καταλαβὼν τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως τῷ 1442, ἐτιτλοφορήθη 'Αλφόνσος Α' βασιλεὺς τῶν Δύο - Σικελιῶν. Ὀνομάζεται Σοφὸς (Sage) καὶ Μεγάθυμος (Magnanime), ὅτε προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐκ Κ/Πόλεως φυγάδων λογίων.

πᾶσαν ἀμφιβολίαν καὶ ἀναβολήν, παραδώσωσιν εἰς χεῖράς σου, ἐνόρκως, τὴν κατοχὴν τοῦ προλεχθέντος ἀξιώματος, ἦτοι τὰ καθήκοντα τοῦ Ἡμετέρου Βασιλικοῦ διοικητοῦ τῆς προειρημένης ἐπαρχίας, καὶ συμπεριφέρονται καὶ ὑπολήπτονται σὲ τὸν Ἡμέτερον βασιλικὸν διοικητὴν ἀνθ' Ἡμῶν, ὑποτάσσονται δὲ καὶ φυλάττωσι παντὶ τρόπῳ ἀπαραβιάστως πάσας τὰς διαταγὰς σου, ἐντολὰς καὶ προστάγματα καὶ ὅσα δέον νὰ φυλάττωνται, ἄνευ ἐναντιότητος, ἐπὶ ποινῇ τῆς Ἡμετέρας Βασιλικῆς ἀγανακτήσεως.

»*Ἐξεδόθη ἐν Γάττῃ τῇ 1 Σεπτεμβρίου 1448.*

»*Ἐγὼ Ἀλφόνσος βασιλεὺς.*

«Ἐντολῇ τοῦ Γαληνοτάτου βασιλέως Ἀλφόνσου, ὁ κ. Θωμᾶς Τζιριφάλκος μέγας γραμματεὺς ἐξέγραψε τὸ παρὸν ἴσον τοῦ Βασιλικοῦ διατάγματος ἐκ τῶν Ἀρχείων τοῦ Γαληνοτάτου βασιλέως Ἀλφόνσου, τῶν φυλαττομένων ἐν τῇ Βασιλικῇ Αὐλῇ τῆς πόλεως ταύτης, τῆς Νεαπόλεως, πρὸς ὃ παρεβλήθη, συμφωνήθη κτλ.¹

»Ἐγὼ ὁ ἡγέτης² κ. Γεώργιος Ρερῆς ἔλαβον παρὰ τοῦ εἰρημένου νοταρίου τὸ πρωτότυπον ἀντίγραφον, σύμφωνον τῇ παρούσῃ μεταγραφῇ.

»Ὑπογεγραμμένος. Ἐγὼ ὁ ἡγέτης κ. *Γεώργιος Ρερῆς*».

Τὸ ἔγγραφον τοῦτο κατετέθη, λέγει ὁ παπᾶ *Νικολὸ Φίλιας* (Figlia) ἐν ἀνεκδότῳ ἱστορικῷ περὶ τῶν ἐν Μετσογιουῦζο Γραικῶν, τῇ 27 Σεπτεμβρίου 1667, Γεώργιος Ρερῆς³ ἐκ τῆς χώρας τοῦ Μετσογιουῦζο, κατέχων τὸ διάταγμα τοῦ Ἀλφόνσου, ἐφρόντισε νὰ ἐγγραφῇ τοῦτο εἰς τὰ βιβλία τοῦ ἐν Παλέρμῳ νοταρίου Boratta, νῦν κατατεθειμένα εἰς τὸ Μέγα Ἀρχεῖον τοῦ Κράτους.

Χειρόγραφα, εὐρισκόμενα παρὰ τῷ παπᾶ *Νικολῷ Chetta*, τῷ διευθυντῇ τοῦ ἐν Παλέρμῳ Ἑλληνικοῦ Σεμιναρίου, διαλαμβάνουσιν ὅτι οἱ ἀδελφοὶ Γεώργιος καὶ Βασίλειος Ρερῆς, εἰρηνευσάσης τῆς Καλαβρίας, διεπεραιώθησαν εἰς τὴν Σικελίαν μετὰ τῶν στρατιωτῶν⁴ αὐτῶν, ἐστρατοπέδευσαν ἐπὶ μικρὸν εἰς τὸ φρούριον Μάτζαρα, καὶ ἔπειτα ἐγκατεστάθη-

¹) Αὕτη μὲν ἡ δήλωσις τοῦ νοταρίου, ἢ τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἀντιγράφου ἐντολῇ τοῦ Βασιλέως, ἀποδεχθέντος αἴτησιν τοῦ Γ. Ρερῆ, φέρεται λατινιστί. ἢ δ' ἐπομένη ἢ τοῦ Ρερῆ ἰταλιστί.

²) *Dottor* τιλοφορεῖται ὁ Γ. Ρερῆς, ταύτοσήμως τῷ λατινικῷ *ductor*. Τὸ ἐπιτύμβιον τοῦ Μερκουρίου Μπούα († 1637) ἀναφέρεται τῷ «*Epitotarum equitum ductori*». (Κ. Σάθας, Ἑλλ. ἀνέκδ., Α' Ἀθῆν. 1867, σ. ρκγ').

³) Πάντως ὁμώνυμος ἀπόγονος τοῦ πρὸ δύο καὶ πλέον αἰώνων υἱοῦ τοῦ Δημητρίου Ρερῆ.

⁴) Ἐννοεῖ τοὺς *stradioti*, περὶ ὧν ὁ Σάθας ἐν προλόγῳ Ζ' τ. Μεσ. βιβλ. καὶ ἐνθ' ἀν. σ. ος', παρατηρῶν ὅτι, «ὑπὸ διπλῆν καὶ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετον ἔποψιν παρίσταται ὁ Ἕλληνας ὑπὸ τὸν ἐκφραγισθέντα φλοῖον του ἑπαλλεν ἰσχυρῶς ἑλληνικῆ καρδία· ἀγνὸς δὲ καὶ ἀλύμαντος ὁ ἐθνισμὸς διετηρεῖτο».

σαν εἰς τὸ Μετσογιούζο ἐν ἔτει 1447, μετακαλέσαντες ἐξ Ἡπείρου καὶ τὰς οἰκογενείας αὐτῶν ἀρχηγέται λοιπὸν τῆς ἐν Μετσογιούζο ἑλληνο-αλβανικῆς παροικίας ἐγένοντο οἱ ἀδελφοὶ Γεώργιος καὶ Βασίλειος Ρερέ. Οἱ δὲ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γεωργίου Καστριώτου, τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἡπείρου (1486), ἀθρόαι ἐξ Ἡπείρου καὶ Ἀλβανίας μεταναστεύσαντες εἰς τὴν Καλαβρίαν καὶ Σικελίαν, εὗρον πλεῖστοι ἄσυλον εἰς τὰς περιφερείας τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Μεσσηνίας καὶ τοῦ Παλέρμου· ὅσοι ἀφ' ἐτέρου ἐγνώριζον ὅτι εἰς τὴν βαρонеϊαν τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῶν Ἐρημιτῶν διέμενον οἱ ὁμοεθνεῖς στρατιῶται τῶν Ρερέ, ἦλθον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὸ φέουδον τοῦ Μετσογιούζο, ἐπεκταθέντες εἰς τὴν πέριξ ὑπαιθρον χώραν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ ναῖσκος τῆς Θεοτόκου τῶν Χαρίτων ἦτο τελείως ἠρειπωμένος· οἱ ἐγκαταστάντες Ἡπειρῶται μὴ ἀνεχόμενοι τὴν τούτου στέρησιν, ἦλθον εἰς σύμβασιν μετὰ τῶν ἰθιγόντων τὴν ἐν Παλέρμῳ ἐκκλησίαν τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τῶν Ἐρημιτῶν, ὑπογράψαντες τῇ 3 Δεκεμβρίου 1501 μακρὸν συμβόλαιον· διὰ τοῦ 5 ἄρθρου ἡ παροικία ἀνέλαβε τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ ναῖσκου τῆς Θεοτόκου τῶν Χαρίτων· διὰ τοῦ 6 τὴν χορήγησιν ἐλαίου, κηροῦ καὶ παντὸς ἄλλου ἀναγκασιούτος εἰς τὰς ἱεροτελεστίας, τελεσθησομένας ὑπὸ Γραικῶν ἱερέων, καθὼς καὶ τὴν δαπάνην τῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων καὶ εἴ τινος ἐτέρου χρήζει τὸ ἑλληνικὸν αὐτῶν τυπικὸν (l'ordini loro Greco). Ἡ κοινότης ἐβαιεν ἀδιαλείπτως αὐξάνουσα· τῷ 1529 συνεστήθη Ἀδελφότης· τῷ 1549 συντάξασα νέον Καταστατικὸν χάριτην κατέθηκε παρὰ συμβολαιογράφῳ τοῦ Παλέρμου, οἱ ὅροι τοῦ ὁποίου τῷ 1590 ὀριστικῶς ἐπεκυρώθησαν· διαχειριστῆς τῆς ἐκκλησίας ἐν ἔτει 1601 ἦτο ὁ Ἀνδρέας Ρερέ, εὐπατρίδης Ἡπειρώτης· πόθος γενικὸς ἦτο ἡ ἀνέγερσις μοναστηρίου παρὰ τῇ ἐκκλησίᾳ· τῇ 17 Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους τούτου (1601) «ἰνδικτιῶνος ιε'» ἡ Ἀδελφότης καὶ ὁ λαὸς ἀπεφάσισαν τὴν ἀποστολὴν τοῦ ἱερομονάχου Μητροφάνους, ἐκ τοῦ τάγματος τοῦ ἁγίου Βασιλείου, εἰς τὴν Ἀνατολήν, ὅπως προσλάβῃ ἐτέρους μοναχοὺς τοῦ αὐτοῦ τάγματος καὶ μετ' αὐτῶν ἐπανέλθῃ.

Ἐκ τινος ἐπισήμου ἐγγράφου, σωζομένου παρὰ τῷ παπᾷ Νικολῶ *Chetta*, περιλαμβανομένου δὲ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Μετσογιούζο γραφείσῃ τῷ 1750 ὑπὸ τοῦ παπᾷ Φίλια, φέροντος χρονολογίαν 4 Ὀκτωβρίου 1667, ὄντος δὲ τοῦ τύπου «est sciendum», δηλοῦται ὅτι ἐν ἔτει 1605 εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν ὁ ἐκ Μετσογιούζο ἕλλην Θεόδωρος Ρερές ἡγεῖτο 452 ἑλλήνων Ἡπειρωτῶν στρατιωτῶν (*greci militari albanesi*), τῶν δὲ δύο υἱῶν αὐτοῦ Λουκᾶ καὶ Ἀνδρέου⁹, ὁ μὲν ἦτο σημαιοφόρος, ὁ δὲ ἄλλος ἀξιωματικὸς· εὐφημον δὲ μνεῖαν αὐτῶν κάμνει τὸ ἐγγραφον.

⁹ Νεώτερος οὗτος ὁ Ἀνδρέας τοῦ ὁμωνύμου εὐεργέτου.

Ὁ εὐπατριδῆς Ἀνδρέας Ρερέ, ὁ τῷ 1601 διαχειριστῆς τῆς ἐκκλησίας τῆς Θεοτόκου τῶν Χαρίτων, ἐξεπλήρωσε τὸν γενικὸν πόθον τῆς παροικίας κληροδοτήσας εἰς τὴν ρηθεῖσαν ἐκκλησίαν διὰ διαθήκης ἀπὸ 13 Ἀπριλίου 1609 τὸ ποσὸν 4000 οὐγκιῶν, ὁρίσας ὅπως δι' αὐτοῦ σχηματίσῃ ἡ ἐκκλησία πρόσοδον, καὶ ἀνεγείρῃ παρ' αὐτῇ μοναστήριον τοῦ Βασιλειανοῦ τάγματος τοῦ ἑλληνικοῦ Ἀνατολικοῦ τυπικοῦ (di rito greco Orientale), οὐχὶ δὲ ἄλλης θρησκείας ἢ δόγματος ἐπὶ ποινῇ ἀκυρώσεως τῆς δωρεᾶς. Ὄριζε πρὸς τούτοις ὅτι ἐν περιπτώσει ἐκουσίου ἐγκαταλείψεως τοῦ μοναστηρίου ὑπὸ τῶν ἐν αὐτῷ μοναχῶν, εἴτε ἐκδιώξεως αὐτῶν ὑπὸ τῆς πολιτικῆς εἴτε τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας, ἡ δωρεὰ καὶ ἡ πρόσοδος αὐτῆς θέλει περιέλθῃ εἰς τὴν Ἀδελφότητα τῆς Παναγίας τῶν Χαρίτων, ἣτις θέλει ὁρίσῃ γαμικὰς δωρεὰς δι' ὁμαίμονας¹ αὐτῷ, καὶ ἐλλείψει τοιούτων, διὰ πτωχοῦς Ἑπειρώτας κατοίκους ἐν Μετσογιούζο, καὶ διὰ τὴν συντήρησιν τῆς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ λειτουργίας, κατὰ τὸν Ἀνατολικὸν τύπον. Θαυμάσια πρόνοια ὄντως ἀνεπτυγμένου ἀνδρός.

Ἡ μήτηρ τοῦ διαθέτου Ἀγνή Ρερέ, γενικὴ κληρονόμος ὁριζομένη διὰ τῆς διαθήκης καὶ οἱ ἐκτελεστὰι ταύτης Νικολὸς Ματαράγκας, Παῦλος Ρερέ (ἐξάδελφος τοῦ Ἀνδρέου Ρερέ) καὶ ὁ κληρικὸς Γρηγόριος Δροσερός ἐζήτησαν ἄδειαν ἐκτελέσεως παρὰ τοῦ τότε Πάπα Παύλου Ε', ὁ ὁποῖος διὰ τῆς ἀπὸ 4 Ἀπριλίου 1617 Βούλλας διέταξε τὴν ἀνέγερσιν τοῦ μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Βασιλείου κατὰ τὸ ἑλληνικὸν τυπικὸν (di rito greco) ἐν τῷ Μετσογιούζο, συνωδὰ ταῖς διατάξεις «τοῦ εὐσεβοῦς διαθέτου» Ἀνδρέου Ρερέ. Τὸ μοναστήριον τελείως συνεπληρώθη τῷ 1647² καὶ ἐγένετο ἱκανὸν εἰς κατοικίαν· κατὰ Μάϊον τοῦ 1648 ἦλθόν τινες μοναχοὶ ἐκ τῆς ἐν Κρήτῃ μονῆς τοῦ Ἀκρωτηρίου μετὰ τοῦ ἀββᾶ Ἱερεμίου Scrudili³, τυχόντες ἀρίστης ὑποδοχῆς ὑπὸ τῶν ἐν Μετσογιούζο Ἑπειρωτῶν πάσης τάξεως καὶ βαθμοῦ. Οἱ διαχειριζόμενοι τὸ κληροδοτήμα τοῦ Ἀνδρέου Ρερέ, ἀποβλέψαντες εἰς τὸ ἀνεπίληπτον ἠθικὸν τῶν μοναχῶν, παρέδωκαν τὸ μοναστήριον, τὴν πρόσοδον καὶ τὸ κληροδοτήμα τῶν 4000 οὐγκιῶν εἰς τὸν Scrudili καὶ δύο ἄλλους μοναχοὺς· συνάμα δ' ἐγένετο καὶ πρᾶξις ἐκχωρητήριος ἐκ μέρους τῆς Ἀδελφότητος τῆς Παναγίας τῶν Χαρίτων ἐπὶ τῷ ὄρω ἵνα ἀπαράβατοι παραμένωσιν αἱ τῆς διαθήκης τοῦ Ἀνδρέου Ρερέ διατάξεις. Ἐντὸς δεκαοκταετίας ἀπεβίωσαν οἱ μοναχοί· ὁ ἀρχιεπίσκοπος Παλέρμου ἐκάλεσεν ἐκ Θεσσαλονίκης τὸν Μαλαχίαν Ρίτζον

¹) Ὑπῆρχον λοιπὸν πολλοὶ συγγενεῖς Ρερέ.

²) Ἀπορον διατί ἡ μὲν ἄδεια τῆς ἀνεγέρσεως ἐβράδυνεν ἐπὶ ὀκταετίαν (1609—1617), ἡ δ' οἰκοδόμησις ἔληξε μετὰ 30 ἔτη ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως ἀδείας, 38 δὲ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ διαθέτου.

³) Ἴσως Σκορδύλης. Ὁ Σάθας (Νεοελλ. Φιλολ.) μνημονεύει ἐπτά Κρήτας φέροντας τὸ ἐπώνυμον τοῦτο, ὧν οἱ πλείστοι κληρικοὶ εἰς αἰῶνος.

εἰς διαδοχὴν τοῦ Σκουροδίλη· ἀλλ' ὁ τῶν Βασιλειανῶν ἀρχηγὸς Θεόφιλος Πύρρος, ἐγείρας ἀγωγὴν κατὰ τῆς παρανόμου ἀναμίξεως τοῦ ἀρχιεπισκόπου Παλέρμου, ἔτυχε δικαίωσης ὑπὸ τοῦ Συλλόγου τῶν Καρδιναλίων καὶ ἀντὶ τοῦ ἀποχωρήσαντος Ρίτζου ἐκάλεσεν ἐκ Πάτμου τὸν μοναχὸν Καλλίνικον Δερεχῆν τῷ 1669 ἡγούμενον.

Τῷ 1856 ἔμενον δύο μόνον μοναχοί, τὸ δὲ μοναστήριον ἦτο εἰς ἀθλίαν κατάστασιν· δι' ὃ ὁ παπᾶ Ἀνδρέας Κούκκια ἀπήτησε παρὰ τοῦ βασιλέως Φερδινάνδου Β' ἵνα παύσῃ ὑφιστάμενον τὸ μοναστήριον, ἡ δὲ περιουσία αὐτοῦ περιέλθῃ εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ ἐν Παλέρμῳ Ἑλληνο-αλβανικοῦ Σεμιναρίου, ἐν ᾧ ἐξεπαιδεύοντο τὰ τέκνα τῆς Κοινότητος, καὶ ἐν ᾧ αὐτὸς τότε ἦτο διευθυντῆς. Ἡ αἴτησις ἐγένετο μὲν ἀποδεκτὴ καὶ διάταγμα ἐξεδόθη, ἀλλ' ἡ Ἀδελφότης τῆς Παναγίας τῶν Χαρίτων ἐν τῷ δικαίωματι τῷ παρεχομένῳ αὐτῇ ὑπὸ τῆς διαθήκης τοῦ Ἀνδρέου Ρερέ ἀντέστη, καὶ διὰ τῶν πράξεων τῆς 20 Μαρτίου 1871 καὶ 12 Ἀπριλίου 1872 ἔλαβεν ὑπὸ τὴν κατοχὴν αὐτῆς τὴν περιουσίαν τοῦ μοναστηρίου.

Ὁ Ἀνδρέας Ρερές ἐκληροδότησε διὰ τῆς αὐτῆς διαθήκης τῆς 13 Ἀπριλίου 1609 τετρακοσίας οὐγκίας καὶ εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ἑπειρωτῶν ἐγερωθεῖσαν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Νικολάου· τούτων αἱ μὲν διακόσμαι διετεθήσαν εἰς οἰκοδομὴν κωδωνοστασίου, αἱ δὲ λοιπαὶ διακόσμαι εἰς ἀγορὰν μεγάλου κώδωνος. Ἀμφότερα ταῦτα ἐξετελέσθησαν κατὰ τὸ ἔτος 1609. Ἐν τῷ Κώδικι τῶν Βιαιτίσεων τοῦ 1609 τῆς εἰρημένης ἐκκλησίας ὁ σύγχρονος ἱερεὺς Ἀνδρέας Λάσκαρις ἐσημείωσε τὰ ἑξῆς: «A 19 Agosto 1609. Fu batezata la campana fata del quondam Andrea Reresi¹, batezata per mano di P. Gabrieli il Vescovo di Macedonia et li patrini foro II. Andrea Lascari e *Lucina Reresi* mōgleri del quondam Andrea Reresi, et il nome di detta campana li fu posto nome Adriana». Ἐπὶ τοῦ κώδωνος ἐχαράχθη ἡ ἐπομένη ἐπιγραφή:

«Andreas Reres mandavit ut fuerit. — Agnesa ejus mater opus hoc perficiendum curavit in onorem divi Nicolai. — M. Cataldus Galbatus fecit».

Ἐτερον κληροδότημα εἴκοσιν οὐγκιῶν κατέλιπεν, «εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν», πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς ἐν Μετζογιούζο μεγεθυνομένης τότε λατινικῆς ἐκκλησίας τῆς Εὐαγγελιστρίας (Annunziata). Τὸν ἐν ἔτει 1647 ἱερέα ταύτης Γεώργιον Ρερέν δικαστικὴ τις ἀπόφασις ἀποκαλεῖ «prae-

¹) Συνηθεστέρα κατάληξις - εσις. Τρεῖς ἐκ τῶν ἀρματωλῶν τῶν ἐν τῇ Κεφαλληνίᾳ μεσοῦντος τοῦ 1502 ἐλθόντων ἐκ Πελοποννήσου καὶ Ἑπείρου ἐπώνυμον ἔχουσι Ρένσης, ἄλλοι Μάνσης, Κόρσης, κατὰ τι σημεῖωμα δημοσιευθὲν ὑπὸ Σάβα, Ἑλλ. Ἀνεκδ., Α' σ. ρκγ'. Ἐν τῇ σημειώσει τρεῖς λέγεται Ρέρεςις τὸ ἐπώνυμον.

tunsum Archipresbyterum et Vicarium Foraneum Ecclesiae Latinorum dictae terrae» (δηλαδή τοῦ Μετσογιούζο).

Ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ τοίχου τῆς εἰσόδου τῆς μεγάλης πύλης τῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας τῶν Χαρίτων ἀναγινώσκεται ἡ ἑλληνολατινικὴ αὐτὴ ἐπιγραφὴ κεφαλαίοις γράμμασιν: «Ὁ ἀρχαιότατος οὗτος ναὸς ἐκ πρώτης οἰκοδομῆς τῇ ἀνάσσει πασῶν τῶν Χαρίτων Μαρία ἀφιέρωτο. Εἶτα ὁ εὐσεβέστατος Ἀνδρέας Ρερές εὐπατρίδης χάριν τοῦ ἀνεγερθῆναι πλησίον τῷ αὐτῷ ναῷ καὶ προικισθῆναι ἅμα τοῖς μοναχοῖς τῷ Ἀνατολικῷ ἔθει χρωμένοις τοῦ ἁγίου πατρὸς καὶ πρωτοπατριάρχου τάξιν Βασιλείου πλουσιωτάτην ἐλεημοσύνην ἔασατο. Μετ' οὗ πολὺν δὲ καὶ ὁ ναός, ὃς ἦν στενώτατος καὶ σεσαθρωμένος, ὑπ' ἐξουσίᾳ τοῖς πατράσι παρεδέδοτο ἔτει σωτηρίῳ α.χ.ν'. — 1650. Κατὰ τὸ νεωτερικὸν ὅμως καὶ εὐρύχωρον βλέπόμενος τανῦν σχῆμα, παρὰ τῶν αὐτῶν μοναχῶν ἀναλώμασι τοῦ μοναστηρίου ἀνωκοδόμητο ἔτει ἐνσάρκου οἰκονομίας α.ψ.μ.ε' — 1745. Τιμίαις πλὴν ἁγίαις εἰκῶσι κοσμηθεὶς χαριέστερος ὑπ' αὐτῶν ἤδη δείκνυται κατὰ α.ψ.ν.β' — 1752».

Ἐπὶ τοῦ ἐτέρου ἀντιμετώπου τοίχου εἰς ἐκτέλεσιν ρητῆς θελήσεως τοῦ διαθέτου διεσκευάσθη μαρμαρίνον μνημα ἐν ᾧ τὰ λείψανα τοῦ Ἀνδρέου Ρερέ κατετέθησαν, ἐφ' οὗ σώζεται ἡ ἀκόλουθος ἐπιγραφὴ:

«*Andreae Reres hic advena ossa praeclara jacent, Monasterium in coernis, Divo Basilio a fundamentis pro sua pietate dicavit. thesaurizans in coelis quod reliquit in terris. Obiit idibus Aprilis 1609*».

Ἡ μονογραφία τοῦ παπᾶ Ὀνουφρίου *Buccola* ἔξιστορεῖ τὰς περιπετείας τῆς Κοινότητος καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Μετσογιούζο μέχρι τοῦ ἔτους 1609· ἐκ τῶν παρατεθειμένων δ' ἀνωτέρω σχετικῶς τῆς οἰκογενείας Ρερέ, μόνον ἔνδεκα μέλη αὐτῆς ἐν διαστήματι δύο αἰώνων γίνονται γνωστά· ἴσως τὰ χρονικὰ μνημεῖα τῆς Σικελίας (ἀρχεῖα, ἐπιγραφαί, ἱστορίαι) τῶν συγχρόνων ἐποχῶν ἔχουσι μνείας καὶ εἰδήσεις καὶ ἄλλων· ἄλλως τε ὅτι ἡ οἰκογένεια αὕτη ἦτο πολυπληθὴς καὶ πολυσχιδῆς μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τῆς εἰρημένης διαθήκης τοῦ Ἀνδρέου Ρερέ, μνημονευούσης «*δμαίμονας*». Ὡς δὲ καὶ πάντες οἱ ἐκ τῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατακτωμένων ἑλληνικῶν χωρῶν προσφεύγοντες εἰς τὰς Ἰταλικὰς, οὕτω καὶ οἱ ἐξ Ἡπείρου τοιοῦτοι ἐγένοντο μὲν πολιτικῶς ὑπήκοοι τῶν κατὰ τόπους κυβερνήσεων, θρησκευτικῶς ὅμως ὑπήχθησαν εἰς τὴν Οὐνίαν, ἥτοι εἰς τὸ τάγμα τῶν Βασιλειανῶν μοναχῶν, ἐμόνως ἀκολουθοῦντες τὸ ἑλληνικὸν ἀνατολικὸν τυπικὸν (*il rito greco orientale*), καὶ μετὰ προθυμίας ἀνελάμβανον τὰς

ἐκκλησιαστικὰς δαπάνας· εὐθαρσῶς δὲ καὶ ὑπερηφάνως ἐπωνυμοῦντο Ἑλληνας, Γραικοί, Ἡπειρώται, Greco-albanese. Ἦτο δ' ἐπόμενον κατὰ τὴν διακοσιετῆ (1444—1647) μετὰ λατίνων συμβίωσιν νὰ ἐκλατινισθῶσιν τινές, οἷος ὁ ἐν ἔτει 1647 μνημονευόμενος Γεώργιος Ρερές, λατῖνος ἀρχιπρεσβύτερος καὶ Βικάριος τῆς ἐκκλησίας Εὐαγγελιστρίας (S. Annunziata) ἐν τῷ Μετσογιούζο, διακρινόμενος ὁμως καὶ αὐτὸς ὡς ἐλληνικῆς ὧν καταγωγῆς (greco d'origine).

Τὰ ἔνδεκα ἄτομα τὰ ἀνήκοντα εἰς τὴν ἐξ Ἡπείρου οἰκογένειαν τῶν Ρερέ εἶναι τὰ ἐπόμενα.

1. *Δημήτριος Ρερές*, περὶ τὸ 1444 ἐλθὼν ἐξ Ἡπείρου εἰς τὴν κἄτω Καλαβρίαν, συντελέσας εἰς τὴν κατάληψιν αὐτῆς ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Δύο Σικελιῶν Ἀλφόνσου Α' (=Ε' τῆς Ἀραγονίας) ἠγεῖτο τριῶν στρατιωτικῶν φαλάγγων Ἡπειρωτῶν, καὶ τῷ 1448 διωρίσθη διοικητῆς τῆς καταληφθείσης ἐπαρχίας.

2. *Γεώργιος Ρερές*, υἱὸς τοῦ ἀνωτέρω, συνεργασθεὶς μετ' αὐτοῦ περὶ τὸ 1447—1448 ἐστάλη πέραν τοῦ Φᾶρου (=τῆς Μεσσίνας) εἰς Σικελίαν, εἰς ἄμυναν τῆς χώρας κατ' ἐνδεχομένων Γαλλικῶν ἐπιθέσεων.

3. *Βασίλειος Ρερές*, ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου καὶ συνεργάτης· ἀμφότεροι ἠγοῦντο Ἡπειρωτῶν στρατιωτῶν· ἐγένοντο ἰδρυταὶ τῆς Κοινότητος τοῦ Μετσογιούζο, ἔνθα μετεκάλεσαν ἐξ Ἡπείρου τὰς οἰκογενεὰς αὐτῶν.

4. *Θεόδωρος Ρερές*, ἠγέτης κατὰ τὸ 1605 ἔτος 452 ἐλλήνων στρατιωτῶν ἐν τῇ Σικελίᾳ· ἦτο ἐκ τῶν Ἑλλήνων τοῦ Μετσογιούζο.

5. *Δουκᾶς Ρερές*, υἱὸς τοῦ προηγουμένου, σημαιοφόρος ὑπὸ τοῦτον.

6. *Ἀνδρέας Ρερές*, ἀδελφὸς τοῦ Λουκᾶ, ἀξιωματικὸς ὑπὸ τὸν αὐτόν.

7. *Ἄγνη Ρερέ*, μήτηρ τοῦ ἐπομένου.

8. *Ἀνδρέου Ρερέ*, ἐπιτρόπου τῷ 1601 τῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας τῶν Χαρίτων, τοῦ μεγάλου εὐεργέτου τοῦ Μετσογιούζο, ἀποβιώσαντος τῇ 13 Ἀπριλίου 1609, μετὰ τὴν σύνταξιν τῆς διαθήκης αὐτοῦ, δι' ἧς διέθεσεν ὑπὲρ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Βασιλείου, καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων δύο ἐκκλησιῶν τοῦ Μετσογιούζο οὐγκίας 4420· (ἡ Σικελικὴ οὐγκία ἤξιζε τῷ 1738 φρ. 13.65 %). Ἐτάφη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Παναγίας τῶν Χαρίτων.

9. *Lucina Reres*, σύζυγος αὐτοῦ, ἐπιζήσασα.

10. *Παῦλος Ρερές*, ἐξάδελφος αὐτοῦ καὶ ἐκτελεστής τῆς διαθήκης.

11. *Γεώργιος Ρερές*, λατῖνος ἀρχιπρεσβύτερος καὶ βικάριος τῆς ἐν Μετσογιούζο λατινικῆς ἐκκλησίας τῆς Εὐαγγελιστρίας, greco d'origine.

Ἐχόντες τὴν πεποίθησιν ὅτι ὁ παπᾶ Ὀνούφριος *Buccola* εἶχεν ὑπ' ὄψει τὸ σύγγραμμα τοῦ *Rodotà*¹ καὶ παρέλαβεν ἐξ αὐτοῦ πᾶν ὅ,τι τυχὸν ἀναφέρεται εἰς μέλη τῆς οἰκογενείας τῶν Ρερὲ καὶ εἰς τὸν ἐν Μειζογιοῦζο ἐγκατασταθέντα δι' αὐτῶν ἑλληνο-ἄλβανικὸν συνοικισμόν, περιττὸν ἐθεωρήσαμεν νὰ μελετήσωμεν αὐτὸ καὶ ἡμεῖς, μεταβαίνοντες εἰς τὴν ἐν τῇ νήσῳ Χᾶλκῃ Θεολογικὴν Σχολήν, εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς ὁποίας ὑπάρχει ἀντίτυπον. Ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ, ἑλληνο-ἄλβανὸς τυγχάνων, καὶ καθηγητῆς, «ὁμιλῶν ἐμπαθῶς κατὰ τῶν ὀρθοδόξων, διαψεύδεται εἰς πλεῖστα μέρη» λέγει ὁ προστὰς τῆς ἐν Νεαπόλει Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας Ν. Κατραμῆς²· οὐχ ἥττον εἶναι ὁμολογουμένως πλουσία πηγὴ εἰς εἰδήσεις ἀφορώσας τὰς ἀπὸ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος καὶ ἐξῆς ἐγκαταστάσας ἰταλο-ἑλληνικὰς καὶ ἑλληνο-ἄλβανικὰς παροικίας ἐν γένει ἐν Ἰταλίᾳ, ἰδίᾳ δ' ἐν Σικελίᾳ καὶ Καλαβρίᾳ, τῇ πάλαι «Μεγᾶλη Ἑλλάδι».

Ἐν Κωνσταντινουπόλει μηνὶ Νοεμβρίῳ 1927.

¹) *Pompilio Rodotà. Del origine, progresso e stato presente del rito Greco in Italia ... Roma, t. I—III, 1760—1763, in—4°.*

²) Ν. Κατραμῆς, Ἡ ἐν Νεαπόλει Ἑλληνικὴ ἐκκλησία. Ἐν Ζακύνθῳ 1877, σ. 12, σημ. 1.

ΜΑΞΙΜΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΤΟΥ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΣΤΗΛΙΤΕΥΤΙΚΟΣ

ΚΑΤΑ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΤΟΥ ΕΠΙΚΛΗΘΕΝΤΟΣ ΣΚΥΛΛΟΣΟΦΟΥ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΥΝΑΠΟΣΤΗΣΑΝΤΩΝ ΑΥΤῶ ΕΙΣ ΙΩΑΝΝΙΝΑ ΕΝ ΕΤΕΙ 1611

ΜΕΤΑ ΣΧΕΤΙΚΗΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ

ΥΠΟ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Μ. ΣΑΡΡΟΥ

Δ. Φ. Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβούλου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Α'

*Βίος καὶ δράσις Μαξίμου τοῦ Πελοποννησίου
ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Ἰωαννίνοις.*

Μάξιμος ὁ Πελοποννήσιος ἦτο εἰς τῶν διαπρεπεστάτων ὀρθοδόξων θεολόγων καὶ ἱεροκηρύκων τῆς τελευταίας δεκαετίας τοῦ 15' καὶ τῆς πρώτης εἰκοσαετίας τοῦ 15' αἰῶνος.

Περὶ τοῦ τόπου τῆς γεννήσεως, τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως τοῦ σοφωτάτου τούτου ἀνδρὸς δὲν ἔχομεν ἐπαρκεῖς πληροφορίες.

Ἐκ τοῦ προλόγου τῶν ἀνεκδότων εἰσέτι *Ὀμιλιῶν του εἰς τὰς Κυριακὰς τοῦ ἐνιαυτοῦ* μαθαίνομεν ὅτι ἦτο μαθητὴς τοῦ ἐπιφανοῦς Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Μελετίου τοῦ Πηγᾶ¹. Τῷ 1590 διέτριβεν ἐν Βενετίᾳ πρὸς ἐπαύξησιν τῶν γνώσεών του², ἔνθα ἐσπούδαζε καὶ ὁ μετέπειτα ἀναδειχθεὶς περικλεῆς Πατριάρχης Κύριλλος ὁ Λούκαρις, σταλεὶς μετ' ἐκείνου πάντως ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Μελετίου. Ἀπὸ τοῦ 1598 μέχρι τοῦ 1603³ ἦτο

¹) Τὸν Πρόλογον τῶν *Ὀμιλιῶν* τοῦ Μαξίμου, ἰδὲ ἐν ἡμετέρῳ *Παλαιογραφικῷ Ἐράνῳ* (ἐν Κωνσταντινουπόλει 1914) σελ. 75 κέ.

²) *N. Κατραμῆ* Φιλολογ. Ἀνάλεκτα Ζακύνθου (1881) σ. 122 κ. ἐ.—*B. Μυστακίδης* ἐν *Παρνασσῷ* τ. 10φ (1886) σ. 165 κέ.

³) Ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 40 (128, 355) κώδικι τῆς Πατριαρχικῆς βιβλιοθήκης Καίρου φέρεται «Τέλει ἐχρήσατο τὸ παρὸν ε -η ἐπὶ δεκάτῃ τοῦ αφ'η' (=1598) ἔτους τῆς ἐπιδημίας Χριστοῦ ζρζ' κοσμογονίας ἡμέρᾳ Γη ἐν Ἀλεξάνδρου ὑπὸ Μαξίμου ἀρχιδιακόνου Ἀλεξανδρείας». Πρβλ. Gardthausen σ. 257. Γ. Χαριτάκη, Κατάλογος χρονολογημένων κωδίκων τῆς Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης Καίρου ἐν Ἐπετηρίδι Ἑταιρείας Βυζαντινῶν σπουδῶν ἔτος Δ' (1927) σ. 1529.—Ἐν *Σπυρ. Λάμπρου Καταλόγῳ τῶν*

ἀρχιδιάκονος τοῦ εἰρημένου Πατριάρχου καὶ διδάσκαλος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, εἶτα δὲ μέγας λογοθέτης τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, ἀνεψιοῦ καὶ διαδόχου τοῦ ἀποβιώσαντος κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1603 Πατριάρχου Μελετίου τοῦ Πηγᾶ.

Κατὰ Μάϊον τοῦ 1608 ὁ Πατριάρχης Κύριλλος ἀπέστειλε τὸν Μαξίμον εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς συλλογὴν ἐράνων ὑπὲρ τοῦ ἐν μεγάλαις χρεαίαις εὕρισκομένου πατριαρχικοῦ θρόνου Ἀλεξανδρείας, συστήσας αὐτὸν δι' ἐπιστολῶν θερμῶν πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Νεόφυτον καὶ ἄλλους ἐξέχοντας κληρικούς τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου. Ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ταύταις ὁ Κύριλλος ἐξάγει τὴν σοφίαν τοῦ Μαξίμου¹.

Ἀγιορειτικῶν κωδίκων (Cambridge 1900) ἀρ. 4473 (352 τῆς Μονῆς Ἰβήρων) εἰς τὸ τέλος τῶν ἔργων Μελετίου Ἀλεξανδρείας φέρεται «Ἐν Αἰγύπτῳ γὰρ ἔτει σωτηρίῳ (=1603) χειρὶ Μαξίμου ἀρχιδιακόνου Ἀλεξανδρείας ἐκ τῶν ἰδίων γραμμάτων τοῦ μακαριωτάτου Ἀλεξανδρείας κυρίου Μελετίου τοῦ πατρὸς ἡμῶν κθ' Ἰουλλίου». — Πρβλ. καὶ Ἀνδρον. Δημητροκοπούλου Προσθήκας καὶ Διορθώσεις εἰς τὴν Νεοελλην. Φιλολογ., Κ. Σάθα σ. 35.

¹ Τὰς ἐπιστολάς Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως ἐξέδωκε τὸ πρῶτον ἐκ τοῦ κώδικος τοῦ Βαταβικοῦ Λογδούνου ὁ Aumon τῷ 1708 καὶ τὸ δεύτερον ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν *Lettres anecdotes de Cyrille Lucar*, Amsterdam 1718. Εἶτα ἐδημοσίευσεν αὐτάς ἐκ τοῦ αὐτοῦ κώδικος τοῦ Λογδούνου συμπληρώσας τὴν συλλογὴν καὶ ἐξ ἄλλων Βιβλιοθηκῶν ὁ E. Legrand ἐν *Bibliographie Hellénique* Paris 1896 t. IV ἀπὸ σελ. 175 κ. ἐ. — Πρβλ. καὶ Σ. Λάμπρου Ν. Ἑλληνομνήμ. τόμ. IB' σ. 417 κ. ἐ καὶ τόμ. IG' σ. 137. Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται περιέχονται καὶ ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 10 κώδικι τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως, ὃν περιέγραψεν ὁ Α. Παπαδόπουλος - Κεραμεὺς ἐν τῷ Παραρτήματι τοῦ Κ - ΚΒ' τόμου τοῦ ἑλ. Φιλ. Συλλόγου (1892) σ. 82 κ. ἐ. Ἐξ αὐτοῦ ἀνεδημοσιεύσαμεν καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ *Παλαιογραφικῷ Ἐράνῳ* ἡμῶν σελ. 78 ἀποσπάσματά τινα ἀναφερόμενα εἰς τὸν Μαξίμον. — Λίαν ἐνδιαφέρουσαι εἶναι αἱ ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Legrand ὑπ' ἀρ. 60, 70, 71, 72 «ἐξ Αἰγύπτου ξρις, (1608) Σκιρροφοριῶνος εἰκάδι» ἐπιστολαί, ἢ ὑπ' ἀρ. 73 «Σκιρροφοριῶνος ἐνάτη ἐπὶ εἰκάδι, ἢ ὑπ' ἀρ. 74 «Κύριλλος Μαξίμω ξρις» Ἐκατομβαιῶνος δεκάτη, ἢ ὑπ' ἀρ. 76, 77 καὶ 78 «ξρις Ἐλαφηβολιῶνος ἐνάτη Ἰσταμένου καὶ ἢ ὑπ' ἀρ. 79 «Κύριλλος Μαξίμω τῷ ἱερομονάχῳ ἐν Αἰγύπτῳ ξρις Μουνυχιῶνος ἐνάτη ἐπὶ εἰκάδι». Ἐν τῇ ὑπ' ἀρ. 72 ἐπιστολῇ (Legrand *Bibl. Hel.* IV σ. 218—9) ὁ Κύριλλος πρὸς τὸν ἱερομόναχον Ἀβακούμ (εἰς Κωνσταντινούπολιν) γράφει: «Μάξιμος ἀφίκεται πρὸς ὑμᾶς ὑπηρεσίας πληρώσων, πῆ μὲν ἰδίας, πῆ δὲ ἡμετέρας. ὑμῶν δὲ τῶν φίλων ἀπολαύσων τῆς παρουσίας, καὶ οὐ ἡμῖν ὑστερεῖσθαι εἴμαρται ἀπφικισμένοις αὐτὸς τρυφήσει ξυνδιατρίβων ὑμῖν καὶ συνεχῶς ἀκούων τῶν αὐτόθι σοφῶν. καὶ ἀφθονέστερον τὸ γλυκὺ μάθημα τῆς φιλοσοφίας ἀντλῶν. Τοῦτο δ' ἔσται νῆ τὴν ἀλήθειαν. ὃ καὶ τὰ μάλιστα εὐφρανεῖ τὸν ἄνδρα μόνον εἶπου τι ἄξιον τῆς ἐκεῖνου γένηται ἀκοῆς. Ὁ γὰρ ἀνὴρ οὐδ' αὐτὸς ἀγνοεῖς ὅσον ὀξὺς καὶ πρὸς ἑκατέραν τὴν φιλοσοφίαν ἐπιτήδειος πέφυκε καὶ πρῶτης ἀφετηρίας οὐ δύσκολον εἰδέναι αὐτῷ τίς ἂν ἦ, ᾧ ἀρμόσειε καὶ τῶνομα καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ σοφοῦ· σὲ δ' ὅμως ἔξει κοινωνὸν ἐν πᾶσι καὶ σπουδάζων καὶ σπουδαζόμενος καὶ εἶπου δεῆσαι καὶ συμφοιτητήν». — Ἐν τῇ ὑπ' ἀρ. 70 (Legrand *Bibl. Hel.* IV σ. 246) ὁ Κύριλλος γράφει Μιχαήλ τῷ Ἐκκλησιάρχῃ. «. . Ὁ λογιώτατος Μάξιμος ὁ ἡμέτερος λογοθέτης, ἀνὴρ Ἑλλην καὶ παιδείας μετέχων τῆς ἀληθοῦς στέλλεται ἐφ' ὑμετέραν χρεῖαν. . φιλήσεις δὲ τὸν ἄνδρα καὶ δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν σοφίαν, καθ' ἣν ἄξιός πρὸς ὄντινα οὐδ' ἀμιλλᾶσθαι τῶν αὐτόθι. . .». — Ἐν τῇ 71 «Τοῖς ἀπανταχοῦ (Legrand σ. 247).

Κατὰ τὴν μετάβασίν του εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ Μάξιμος περιπεσὼν εἰς χεῖρας πειρατῶν Φράγκων καὶ ἀπαχθεὶς εἰς Ἰταλίαν ἐστερήθη τῶν πάντων, ὡς πληροφορούμεθα ἐκ τῶν εἰρημένων ἐπιστολῶν τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου¹.

Ποῦ μετέβη εὐθὺς ἐξ Ἰταλίας ὁ Μάξιμος καὶ πῶθεν ἔγραψε τῷ Πατριάρχῃ Κυρίλλῳ ὀλοφυρόμενος διὰ τὴν συμφορὰν του καὶ ἐκφράζων τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ ὅπως ἐπανέλθῃ εἰς Αἴγυπτον, δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐξακριβώσωμεν. Ὁ Πατριάρχης Κύριλλος ἀπαντῶν τῷ Μαξίμῳ τῇ 29 Μαρτίου 1609 τὸ μὲν παραμυθεῖται αὐτὸν δι' ὅσα ἔπαθε κατὰ τὸ ναυάγιόν του, τὸ δὲ καὶ πικρῶς ἐλέγχων αὐτὸν τῷ ὑποδεικνύει νὰ μὴ ἐπανέλθῃ πλέον εἰς Αἴγυπτον, ὅπου εἶναι ἀνεπιθύμητος².

«.. Ἀναγκαζόμεθα ἀποστεῖλαι τὸν λογιώτατον μέγαν λογοθέτην τοῦ ἀγιωτάτου καθ' ἡμᾶς θρόνου, τὸν κύριον Μάξιμον, τοῖς παροῦσιν ἐφοδιαζόμενον ἡμετέροις πατριαρχικοῖς γράμμασιν, εἰ καὶ ἀρκετὴ ἢ τε σοφία τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἡ γλῶττα πᾶσιν ὑμῖν τὰ καθ' ἡμᾶς ἐξηγήσασθαι, καὶ εἰς οἶκτον τὰ ὑμέτερα σπλάγγνα κινήσαι...».

¹⁾ «Ἀβσακούμ τῷ Ἱερομονάχῳ Κύριλλος.

Οὐδέ σε ἀγνοεῖν οἶμαι, παρὰ τῶν πρὸς ὑμᾶς ἀφιξαμένων ἀκούσαντα, οἷα περιεσπάρη συμφορᾷ, οὐ πρὸ πολλοῦ, Μάξιμος ὁ διδάσκαλος τῶν νηῶν τινι ἐπιβὰς (τῶν βασιλικῶν), καὶ πλέων εὐθὺ τῆς βασιλευούσης· ὅσον δ' ἀπροσδόκητον τοσοῦτον χεῖρον ἦν τὸ κακόν, ὃ μέχρι καὶ τούτου οὐκ ἔληξεν, ἐπεὶ μὴ ἀφεθεὶς ἐν τινι τόπῳ ἐξελεθῆν τῶν ἐγγύς που κειμένων, καὶ παρακληθῆναι, ὡς εἰκὸς γυμνὸν ἀν(θρωπ)ον, καὶ τῶν ἰδίων ἀπάντων ὑστερημένον. ἠπεύχθη παρὰ τῶν τὸν Θεὸν μὴ φοβουμένων ἐκείνων ληστῶν. τὴν Ἰταλίαν ποντοποροῦντα ζητεῖν, καὶ περινοστεῖν μετὰ καὶ ἄλλων, οὗς εἶχε παρ' ἑαυτῷ. καὶ κηδεμονί(ας) τῆς παρ' ἐκείνου δεομένων. Οὐδ' οἶδαμεν πῆ νῦν Μάξιμος, ἢ τί πράττει· προσδοκῶμεν δὲ καθ' ἡμέραν, εἶπου καὶ ἀκούσαιμὲν τι ἀγαθόν, καὶ τῷ Κ(υρί)ῳ εὐχαριστήσαι. Ἐκεῖνῳ παρεῖξαμεν καὶ γράμματα πρὸς σέ, ἀλλ' ἐκ τούτης αἰτίας ἀπώλετο... Ἐρρωσο ζριζ' Ἐλαφηβολιῶνος ἐνάτη ἰσταμένου». (Legrand Bibl. Hel. τ. IV σ. 254 ἐπιστολὴ 77η. Πρὸβλ. καὶ ἐπιστολὰς τοῦ αὐτοῦ Πατριάρχου πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχῃν Νεόφυτον Legrand, ἐνθ. ἀν. τ. IV σ. 253—4 καὶ πρὸς τὸν Μέγαν Ἐκκλησιάρχῃν Μιχαῆλον σελ. 255).

²⁾ Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη (ὑπ' ἀρ. 79 Legrand Bibl. Hel. t. 239) ἔχει ὡδε:

«Κύριλλος Μαξίμῳ τῷ Ἱερομονάχῳ

Οὐκ οἶμαι δεῖν σε πάντως διδαχθῆναι, ὑποκεῖσθαι μεταβολῇ τὰ ἀν(θρώπ)ινα, ἐπεὶ τοιοῦτο ποτὲ πρὸς ἡμᾶς καὐτὸς ἐχρήσω ἐπιχειρήματι, ἐν Δαμασκῷ ὄντας, ὅτε δι' ἐπιστολῆς ἐπειράσω τὴν ἡμετέραν λύπην παραμυθεῖσαι, γράψας μόνων τῶν ἀγεννήτων εἶναι τὸ ἀμετάβλητον, καὶ ὅσα καθέξῃς. Τοῦτο δὲ σιωπῇ παραδοῦναι, καὶ μάλ' εἰκότως οὐχ ἠγῆμαι. Πῶς τοσοῦτον φιλοσοφήσας τότε περὶ τῆς τῶν γηϊνῶν μεταβολῆς, νῦν ὡς περ σεαυτοῦ, ἢ τῶν παρὰ σοῦ πρὸς ἡμᾶς ἐπιλησθεὶς, ἀθυμεῖς ἐν οἷς γράφεις, καὶ κατολοφύρη, λίθῳ συμφορᾶς προσκόψας μικρῷ, καὶ ἡλῶ τύχης οὐκ ὀξέως ἐστομωμένῳ περιπαρεῖς; ἃ οὐκ ἦν δυνατὰ, ἀνδρὸς σοφίαν ἐπαγγελλομένου, μετακινήσαι ψυχὴν, γενναίαν εἶναι ὀφείλουσαν ἐν τοῖς τοιούτοις. Ὁ γὰρ χεῖρον ἦν ἐν τοῖς σοῖς δεινοῖς, ὃ κίνδυνος ἦν· τοῦ δὲ κινδύνου ἀποδράντος ἐν ἀκαρεῖ, καὶ σοὶ μὲν ἐπαπειλήσαντος ἐν ἀρχῇ, ὕστερον δὲ προσγλάσαντος¹, οὐκ ὄφειλες ὑπερβαλλόντως ἀγανακτεῖν,

¹⁾ Ἐκ τοῦ ὑπ' ἀρ. 10 κώδ. τοῦ ἐν Κ/πόλει Ἑλλ. Φιλ. Συλλόγου, ἀντὶ τοῦ παρὰ Legrand προσγράψαντος.

Περιελθὼν εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου ὁ Μάξιμος ἐγκατεστάθη εἰς Ἰωάννινα, ἔνθα εὐρίσκομεν αὐτὸν κατὰ τὸ ἔτος 1611, καθ' ὃ ἐγένετο ἡ στάσις τοῦ Διονυσίου, μέχρι τοῦ 1615. Ἐν Ἰωαννίνοις ὁ Μάξιμος ἐδίδασκε πιθανῶς ἐν τῇ σχολῇ τῶν Φιλανθρωπινῶν καὶ ἐκήρυττε τὸν θεῖον λόγον¹. Ἐνταῦθα φαίνεται ὅτι κατήρτισε μεταξὺ ἄλλων λόγων καὶ τὸ κείμενον τῶν ἀξιολόγων αὐτοῦ *Ὁμιλιῶν εἰς τὰς Κυριακὰς τοῦ ἐνιαυτοῦ*².

Πότε ἀνεχώρησεν ἐξ Ἰωαννίνων ὁ Μάξιμος, ποῦ μετέβη καὶ πῶς

ὥστε καὶ κωλυθῆναι σε (ὡς φῆς) ὑπὸ τῶν δακρύων ὅσα σοι ξυνέβη, πρὸς ἡμᾶς γράψαι. Οὐκ ἄλλως γὰρ εἴωθεν, ἐξ ὧν ὀρωμεν φέρεσθαι τὰ ἡμέτερα, ἃ πῆ φύγη τις, ὥστε πρόσκαιρα καὶ φθαρτὰ καὶ πάσης δυσθεραπεύτου ἀνωμαλίας μετέχοντα μὴ κατανοεῖν; καὶ διὰ τοῦτο ἀγαθὸν ἔστι πεποιθέναί ἐπὶ Κ(ύριο)ν τῶν λοιπῶν καταφρονήσαντας, καὶ θαλάσσης ἠχούσης, καὶ γῆς ταρασσομένης, ἐκείνον ἔχειν καὶ δύναμιν καὶ βοήθην καὶ καταφυγὴν, δύσκολον τότε τὰ κακὰ διελθεῖν τῶν ὀστέων, εἰ καὶ μέχρι σαρκ(ός). Εἰ δέ σ' ἂν βικρὺ ἔδοξε γυμνωθῆναι, κἂν τούτῳ πολλῶν ἄλλων Χριστιανῶν πτώσις ἔδει σου κουφίσαι τὸν λογισμόν, ὑπὸ τῶν ληστῶν πᾶσαν τῆς προσκαιροῦ ζωῆς ταύτης τὴν ἐλπίδα ἀφαιρεθέντων, ὧν τινὰς καὶ αὐτὸς εἰς Ἀλεξάνδρειαν πλέοντας καὶ ἀποπλέοντας οὐδ' αὖτως ἄγνοεῖς. Εἰ δὲ τὸ ὑστερηθῆναι τῶν ὧν μετὰ σεαυτοῦ εἶχες βιβλίων, τὰ βιβλία πλήν ὀλίγων σὰ οὐκ ἦν, τῆς ἐκκλησίας ἦν, καὶ ἀπόλεσας οὐ σὺ ἀλλ' ἡ ἐκκλησία, ὅσα εἶχες ἀνευ εὐλογίας λαβίων, ἀφ' ἡμῶν κρύψαι | ὅσα χειρόγραφα ἦν, καὶ τοῦ τύπου τὰ ἐκλεκτά, ναὶ δὴ καὶ αὐτὸν τὸν Στρωματέα τοῦ μακαρίτου, ὃν ἔλεγες ἐτασθεὶς παρ' ἡμῶν, περὶ ἀναλωθῆναι, εἶτα σὸν γραμματίον εὑρεθὲν, ἐν ᾧ μετὰ ἄλλων βιβλίων, ἐς Ἀλεξάνδρειαν παρὰ σοῦ σταλέντων, καὶ ὁ Στρωματεὺς τοῦ Μελετίου ἐσυνάπτειτο, ἠλεγξε τὴν σὴν προαίρεσιν, ἧς ἐμοὶ μὲν καὶ ἐξ ἄλλων τεκμηρίων ἐγνώσθη οἷως δέ σ' εἰπετο πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀρχὴν, ἀλλ' ἐκφαντικώτερον, ἐξ ἧς ἐνδομυχεῖτό σοι βουλή, ἠλικότι τὴν ἐπισκοπὴν τοῦ Σιναίου Ὅρους ἐπαναβῆναι, λόγοις ἀφρονων πεισθέντι καὶ νῦν παρ' ἐκείνοις παροιμία τὸ πρᾶγμα, καὶ τινος ἤκουσα τῶν ἐξ αὐτῶν, παρόντων καὶ ἄλλων, εἰπόντος αὐτολεξεί: «τοσοῦτου ἀξίον εἶναι τὸ πειραχῆλιον ἐνός ἐκάστου ἱερομονάχου τῶν ἡμετέρων καὶ Γραμματικὴν μὴ εἰδότος, ὡς καὶ τοῦ ἐπιστήμονος» καὶ διὰ σὲ πάντως τὸν λόγον ἐπέγγων εἰρησθαι. Γράφω δέ σοι τοῦτο ἵνα καταλάβῃς ὅσον σοι κέρδος ἐκ τούτου, καὶ ὅπως σκοπὸς μοι σημᾶναι σοὶ ὅτι πάνυ σεαυτῷ θιγρήσας πάσχεις ὅσα πάτχεις, καὶ χεῖρω σοι παραχωρηθήσεται εἰ μενεῖς ἀδιόρθωτος, ὃ σοὶ ἀτεύχομαι. Καὶ νῦν ἐν οἷς ἔπαθες, ἀπολέσας ἃ εἶχες, οὐ δεῖ σε λυπεῖσθαι· ὀλίγα γὰρ ἦν τὰ σὰ καὶ μὴ δυσχέραινε ταῦτα παρ' ἡμῶν ἀναγνώσκων· Κρίνω γὰρ σοὶ μᾶλλον δηλῶσαι, ὅτι ἀληθὲς ἔστιν ἡ κρύψαι· ὡς καὶ περὶ τῆς ἧς γράφεις σῆς ἐλεύσεως, ἧς ἐμοὶ οὐ καταθύμιος ἔσται, βαθεῖαν ἄγοντι εἰρήνην ἀπόντος σου, ἧς οὐκ ἠξιώθη παρόντος. Ὅθεν σοὶ κατ' ἀπόφασιν γράφομεν, εἰ μὲν ἄλλοθι ἀναπαυθῆναι δυνηθῆς (ὡς καὶ δύνασα) ἀτύσθη τῆς ἡμετέρας συνοδίας, ἢ οὐ μέχρι τέλους κἂν ὀλίγον χρόνον, καὶ ἀπέχοντά σε φιλήσομεν, καὶ ὅτη σοὶ δυνηθῶμεν χεῖρα ὀρέξαι αἰτηθέντες, οὐ παραβλέπομεν· εἰ δὲ ἀνακάμψαι πρὸς ἡμᾶς βουληθῆς, σὲ οὐ τοιοῦτον βουλόμεθα, οἷον εἶχομεν, ἀλλὰ ταπεινότερον καὶ ὑπήκουον ἐν πᾶσιν, ὡς δεῖ δούλον καὶ ὑπηρέτην ὑπακούοντα δεσπότη. Καὶ πρὸς τούτοις τὸν σὸν ἀνεψιὸν ἀπὸ σοῦ πέμψων, λαβὴ γὰρ ἔσται σκανδάλου. Ταύτης οὖν τῆς ἡμετέρας βουλῆς ἠσθημένος, ἀγαθῇ τύχῃ ἀνάκαμπτε καὶ προσδοκῶμέν σε· Ἐρρωσο·

Ἐν Αἰγύπτῳ, ζοῖς' Μηνυχιῶνος· ἐνάτη ἐπὶ εἰκάδι. [=29 Μαρτίου 1609].

¹) Ἴδὲ Στηλιτευτικὸν κατὰ Διονυσίου σελ. 197.

²) Ὁ Ν. Γοιγαράς ἐν Παρνασσῷ τόμ. 10φ (1886) σελ. 185 κ.ε. γράφει: «Ὁ Μάξι-

διήλθε τὸν μετέπειτα βίον του δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐξακριβώσωμεν. Κατὰ τὸ 1620 φαίνεται ὅτι ἔζη ἐν Ἱεροσολύμοις¹ κατὰ δὲ τὸ 1621 φαίνεται ὅτι διέτριβεν ἐν Ἑλλάδι, πιθανῶς δὲ ἐν Πελοποννήσῳ².

**Συγγράμματα Μαξίμου.—Ὁ Στηλιτευτικός λόγος
κατὰ Διονυσίου εἰς Ἰωάννινα.**

Ὁ Μάξιμος συνέταξε πολλὰς ἀξιολόγους πραγματείας, θεολογικὰς τὸ πλεῖστον, ἃς ἀναφέρει ὁ Δοσίθεος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων³ ὁ Ζαβεΐρας⁴, ὁ Ph. Meyer⁵ λεπτομερέστερον, καὶ ἄλλοι. Τινὲς ἐκ τῶν μὴ μνημονευομένων διατριβῶν τοῦ Μαξίμου φαίνονται ἐν τοῖς κατωτέρῳ ἀναφερομένοις Ἀγιορειτικοῖς Καταλόγοις τοῦ αἰοδίου διδασκάλου ἡμῶν Σπ. Λάμπρου, καὶ τῷ κώδικι τοῦ ἐν Κ/πόλει Ἀγιοταφίτικοῦ Μετοχίου.

Ἐξέχουσαν θέσιν κατέχουσι μεταξὺ τῶν ἔργων τοῦ Μαξίμου τὸ *Κατὰ Λατίνων ἐγχειρίδιον*, ἐκδοθὲν ἐν Βουκουρεστίῳ τῷ 1708, καὶ αἱ ἀνέκδοτοι εἰς τὰς Κυριακὰς ὄλου τοῦ ἐνιαυτοῦ ἑβδομήκοντα τέσσαρες ὀμιλίαι, ὧν τὸ κείμενον, ὡς εἴρηται, κατήρτισεν ἐν Ἰωαννίνοις τῷ 1614⁶.

μος οὗτος ἐκ ποίου μέρους τῆς Πελοποννήσου κατήγето δὲν γινώσκω, διότι οὐδεὶς λέγει περὶ τῆς ἰδιαίτης του πατρίδος... ἐκ τῶν ἐρευνῶν μου τοῦτο μόνον ἐξακριβώσα, ὅτι διηύθυνε τὴν ἐν Ἰασίῳ ἑλληνικὴν σχολὴν, ὅποταν ἐκλήθη ἢ ἐστάλη νὰ διευθύνῃ τὴν τῶν Φιλανθρωπινῶν ἐν τῇ νήσῳ τῶν Ἰωαννίνων, ἐνθα καὶ συνέγραψε τὰς εἰρημένας ὀμιλίαις.—Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ζακύνθου Ν. Κατραμῆς ἐν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθεῖσι (1881) *Φιλολογικοῖς ἀναλέκτοις* Ζακύνθου σελ. 122—124 γράφει, χωρὶς νὰ παρέχῃ πειστικὰς ἀποδείξεις, ὅτι ὁ Μάξιμος ἐδίδαξεν ἐν Ζακύνθῳ ἐπὶ πολλὰ ἔτη καὶ ἔγραψεν ἐκεῖ τὰς ὀμιλίαις του.

¹) Κατ' Ἀνδρόνικον Δημητρακόπουλον ἐν *Προσθήκαις καὶ διορθώσεσιν εἰς τὴν Νεοελλ. Φιλολ. Κ. Σάθα* (1871) σ. 35 καὶ ἐν *Ὁρθοδόξῳ Ἑλλάδι* (1872) σ. 146.

²) Ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 60 (259) κώδικι τῆς Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης Καίρου φέρεται: «Ἐγράφη καὶ παρὰ τοῦ σοφωτάτου διδασκάλου κυρίου Μαξίμου ἐπὶ ἔτους ζ' καὶ ἀπὸ Χριστοῦ α' α' ἐν Ἑλλάδι, ἀπὸ δὲ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Κυρίλλου ἐγράφη ἐπὶ ἔτους ζ' ἀπὸ Χριστοῦ α' α'». (Γ. Χαριτάκη. Κατάλογος κωδίκων τῆς Πατριαρχ. βιβλ. Καίρου ἐνθ. ἀνωτ.).

Ἐν τισὶ τῶν Ὀμιλιῶν τοῦ ἡμετέρου Κώδικος τοῦ Μαξίμου, ὃν περιεγράψαμεν ἐν *Παλαιογραφικῷ Ἐργῶν ἡμῶν* σελ. 80 φέρεται ἐπιγραφὴ Μαξίμου τοῦ Πελοποννησίου καὶ *Στουδίτου* ὀμιλία... ἐν ἄλλαις «τοῦ αὐτοῦ σοφωτάτου κυρίου Μαξίμου τοῦ Πελοποννησίου» καὶ ἐν ἄλλαις συνηθέστερον «τοῦ αὐτοῦ κυρίου Μαξίμου καὶ Στουδίτου».

³) Ἐν τῇ «Ἱστορίᾳ περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων» ἐν Βουκουρεστίῳ 1715 (σελ. 1180)

⁴) Ἐν Νέῳ Ἑλλάδι, Ἀθήναι 1872 (σελ. 454—455).

⁵) Dr Ph. Meyer, *Die theologische Litteratur der griechischen Kirche in sechzehnten Jahrhundert* Leipzig 1899 (σελ. 103—4, καὶ 134).

⁶) Πλεῖστα ἀντίγραφα τῶν Ὀμιλιῶν του φέρουσιν ἐν τέλει τοῦ προλόγου του «α' α' (=1614) Μαρτίου ζ' εἰς Ἰωάννινα».

Ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 109 κώδικι Ἀλεξίου Κολυβά, τῷ περιέχοντι Διδαχὰς τοῦ Μαξίμου φέρεται ἐν τέλει (Ν. Ἑλληνομνήμονος τ. II' (1916) σ. 468) «α' α' Χριστοῦ Μαρτίου ζ' εἰς Ἰωάννινα». Πάντως ἡ χρονολογία εἶναι ἐσφαλμένη ἀντὶ τῆς ὀρθῆς α' α', ἐκπεσόντος κατὰ τὴν ἀντιγραφὴν τοῦ ι' μεταξὺ τοῦ χ καὶ δ.

Ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 1948, 6 κώδικι (184 Μονῆς Φιλοθέου) τῶν Ἀγιορειτικῶν Κωδίκων

Ἐν Ἰωαννίνοις ὁ Μάξιμος συνέταξε (τῷ 1611) καὶ τὸν νῦν τὸ πρῶτον, ὡς νομίζομεν, δημοσιευόμενον ὀλόκληρον «*Στηλιτευτικὸν λόγον κατὰ Διονυσίου καὶ τῶν συναποσιτησάντων αὐτῷ εἰς Ἰωάννινα*» ἅμα τῇ οἰκτρῷ ἀποτυχίᾳ τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος τοῦ ἡρωϊκωτάτου τούτου ἱεράρχου, ὃν δριμύτατα, ὡς μὴ ὄφειλε, στιγματίζει ὁ Μάξιμος.

Τὸν στηλιτευτικὸν τοῦτον λόγον τοῦ Μαξίμου εὔρε πρῶτος ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 2 κώδικι τῆς ὀνομαστῆς παρὰ τὸ Πάγγαιον μονῆς τῆς Εἰκοσιφοινίσσης, τῷ περιέχοντι ὀμιλίαν τοῦ Μαξίμου, ὁ ἀοίδιμος Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, δημοσιεύσας καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ λόγου, μετὰ τινων περὶ Μαξίμου καὶ τῆς στάσεως τοῦ Διονυσίου πληροφοριῶν, ἐν τῷ Παραρτήματι τοῦ ΙΖ' (1886) τόμου (ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς) τοῦ Περιοδικοῦ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλλην. Φιλολογικοῦ Συλλόγου σελ. 44 κέ. Τότε ὁ Παπαδόπουλος-Κεραμεύς παρατήρησεν ὅτι «ὁ λόγος οὗτος δέον ἡμέραν τινὰ νὰ ἐκδοθῆ ἐντελής, ἐπειδὴ ἐν ταῖς στηλιτευτικαῖς φράσεσιν ὑπάρχουσι καὶ λεπτομέρειαι τινες περὶ τῆς ῥηθείσης ἀποστασίας, ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις προβληματικῆς εἰσέτι οὔσης»¹.

Ἄλλος κῶδιξ περιέχων τὸν στηλιτευτικὸν τοῦ Μαξίμου εἶναι ὁ ἐν τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀγιοταφτικῷ Μετοχίῳ φυλαττόμενος ἀξιόλογος κῶδιξ ὑπ' ἀρ. 29 (νέου) 453 (παλαιοῦ) τῶν «Ὀμιλιῶν εἰς τὰς Κυρια-

Σπυρ. Λάμπρου (Cambridge 1895—1907), φέρεται ἐν τέλει : ἀχιε' (=1615) ἐξ Ἰωαννίνων αἱ Φεβρουαρίου κυρίου Μαξίμου ἀπόκρισις πρὸς τοὺς Ἄρτης».

¹) Καὶ ὁ φίλτατος ἱστοριοδίφης κ. Β. Μυστακίδης ἐνθ' ἄνωτ. (Παρνασσῶ τ. 10φ (1886) σ. 185 κέ.) πληροφορηθεὶς σχετικῶς παρὰ τοῦ Κεραμεῦς γράφει : «Εὐχῆς δ' ἔργον ἦν ἐὰν ἐδημοσιεῦετο πλήρης ὁ λόγος οὗτος ὁ διασαφῶν καὶ διευκρινῶν σκοτεινότερον σημεῖον τῆς νεωτέρας ἱστορίας καὶ περιεργότερον ἅμα, τὴν ἀποστασίαν τοῦ Τρίκκης Διονυσίου .

Τοῦ αὐτοῦ λόγου μικρὰ ἀποσπάσματα ἐδημοσίευσεν ἐκ τοῦ κώδικος τῆς Εἰκοσιφοινίσσης καὶ ὁ *Θωμᾶς Πασχίδης* ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντι ἐν Βουκουρεστίῳ τῷ 1887 *Ἡμερολογίῳ τῶν Ἑλλήνων* (σελ. 96—97). Ὁ Πασχίδης γράφει : «Τὸν Διονύσιον ὁ Πελοποννήσιος ἱερός Μάξιμος κατέκρινε διὰ λόγου δεινοῦ καὶ βαρυτίμου, ὃν ἀπήγγειλεν ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ τοῦ φρουρίου τῶν Ἰωαννίνων ναῷ». Τὸ τελευταῖον δ' ὁμως τοῦτο δὲν μαρτυρεῖται ὑπὸ τινος, οὐδὲ φαίνεται ἐκ τοῦ λόγου.

Τὸν περιέχοντα τὸν στηλιτευτικὸν τοῦτον λόγον κώδικα τοῦ Μαξίμου ἐζητήσαμεν καὶ ἡμεῖς πρὸς μελέτην μεταβάντες εἰς Εἰκοσιφοίνισσαν τὸν Ἰούλιον τοῦ 1904, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθημεν νὰ τὸν εὔρωμεν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς. Τῷ 1911 ἐγράψαμεν τῷ ἀοιδίμῳ Μητροπολίτῃ Ἐλευθερουπόλεως Γερμανῷ, ἵνα πληροφορηθῆσιν ἡμᾶς σχετικῶς. Οὗτος ἐρευνήσας εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς Μονῆς ἔγραψεν ἡμῖν ὅτι δὲν εὔρε τὸν κώδικα. Βραδύτερον οἱ Βούλγαροι ἐπιδραμόντες εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν ἤρπασαν καὶ τὰ χειρόγραφα τῆς Εἰκοσιφοινίσσης καὶ τῆς ἐν Σέρραις μονῆς τοῦ Προδρόμου, ὧν ὀλίγα μόνον ἀπέδωκαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν. Ἐξετάσαντες τὸν ἐν τῷ Χριστιανικῷ Μουσείῳ «Κατάλογον παραλαβῆς χειρογράφων ἐκ Βουλγαρίας» εἶδομεν ὅτι περιέχονται ἐν αὐτῷ πέντε κώδικες τῶν Ὀμιλιῶν τοῦ Μαξίμου, ὧν οἱ τέσσαρες ἀπόκεινται ἐν τῇ Ἑθνικῇ Βιβλιοθήκῃ, εἰς δ' ἐν τῷ Χριστιανικῷ Μουσείῳ, δὲν εὔρωμεν ὁμως μεταξὺ αὐτῶν τὸν κώδικα τὸν περιέχοντα τὸν στηλιτευτικὸν λόγον.

κὰς τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἤγουν ὄλου τοῦ ἔτους», ὃν περιέγραψε συντόμως μὲν ὁ Ἀθ. Παπαδόπουλος Κεραμεὺς ἐν Ἱεροσολυμιτικῆς Βιβλιοθήκης τόμ. Δ' σ. 44, ἔκτενέστερον δ' ἡμεῖς ἐν τῷ Παλαιογραφικῷ Ἐργάνῳ ἡμῶν σ. 77¹. Ἐκ τοῦ κώδικος τούτου ἀντιγράψαντες (ἀπὸ τῆς 9—11 Σεπτεμβρίου τοῦ 1914) ἐκδίδομεν ἐνταῦθα τὸν στηλιτευτικὸν τοῦτον λόγον τοῦ Μαξίμου.

Εἶναι περίεργον ὅτι, ἐν ᾧ πᾶσαι αἱ ὁμιλίαι, ὡς καὶ τὸ Ἐγχειρίδιον κατὰ τοῦ Σχίσματος τῶν Παπιστῶν, τοῦ Μαξίμου εἶναι συντεταγμένα εἰς δημωδεστέραν γλῶσσαν, εἰς τοιαύτην δὲ γλῶσσαν μετήνεγκε τῷ 1606 καὶ τὸ κατὰ τῶν Ἰουδαίων σύγγραμμα τοῦ σοφοῦ διδασκάλου του Μελετίου τοῦ Πηγᾶ, τοὺς Ψαλμοὺς τοῦ Δαυὶδ καὶ ἄλλα, ἐν τούτοις τὸν στηλιτευτικὸν συνέταξεν εἰς ἀρχαίαν γλῶσσαν, μιμούμενος τὸν μέγαν αὐτοῦ διδάσκαλον Πατριάρχην Μελέτιον τὸν Πηγᾶν καὶ τὸν διάδοχον ἐκείνου Κύριλλον τὸν Λούκαριν. Πιθανῶς ἔξεφώνησε τὸν λόγον τοῦτον ὁ Μάξιμος ἐν ἀπλῇ γλώσσει τὸ πρῶτον, εἶτα δὲ μετέτρεψεν αὐτὸν εἰς ἀρχαιότροπον ὄντο-

1) Ὁ κώδιξ οὗτος 0,319×0,21 μονόπτυλος ἐκ γραμμῶν 31, φυλλ. 370, περιέχει α) Προοίμιον (ἐν φ. 1 - 24) ἔκτενέστερον τοῦ τῶν ἄλλων κωδίκων ἀρχόμενον: «Μάξιμος ὁ Πελοποννήσιος τοῖς ἀπανταχοῦ εὗρισκομένοις. ἀδελφοῖς ἱερωμένοις τε καὶ λαϊκοῖς ἐν Κυρίῳ χαίρειν ἀεὶ. Ἐπρεπε καθὼς λέγει ὁ Μέγας Χρυσόστομος. > Τέλος «καὶ κάμνει τοὺς ἀνθρώπους εὐδαίμονας: Ἐρρωσθε πάντες ἀμήν: ἀχι.δ' μαρτίου ζη' εἰς Ἰωάννινα».

β) Τῷ προομίῳ ἔπεται (φ. 25—26) Πίναξ τῶν διδασκῶν, οὗ ἐν τέλει σημειοῦνται τάδε. «Ὅ παρὸν βιβλίον ἐπριάμην παρὰ τοῦ μεγάλου ρήτορος Θεσσαλονίκης, τοῦ ἡμετέρου υἱοῦ κατὰ πνεῦμα κυρίου Ἀσάνη ἀχι.αφ' Ἰανουαρίου Ἰνδ. δη Ὁ Σερρῶν Δανιήλ» (μονοκονδυλιά) εἶτα ἀκολουθοῦσι (ἐν φ. 27—344) λόγοι ἢ ὁμιλίαι ἐβδομήκοντα καὶ τέσσαρες εἰς γλῶσσαν ἀπλῆν ἀρχόμεναι ἀπὸ τῆς Κυριακῆς μετὰ τὰ Φῶτα. (Ἀρχ.) «Ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς. Τούτων ἡ τελευταία (ἐν φ. τνθ—το' «Λόγος κοινὸς περὶ τῶν μαντευομένων καὶ τῶν ομοίων». [Τοῦτον, ἐνδιαφέροντα ἀπὸ λαογραφικῆς ἀπόψεως, ἔχομεν ἔτοιμον πρὸς προσεχῆ δημοσίευσιν].

γ) «Τοῦ σοφωτάτου Μαξίμου ἱερομονάχου τοῦ Πελοποννησίου Λόγος στηλιτευτικὸς κατὰ Διονυσίου καὶ τῶν συναποστησάντων αὐτῷ εἰς Ἰωάννινα» (φ. το'—347—353). Ἐκ τῆς ἐρυθρῆ μελάνη γεγραμμένης ταύτης ἐπιγραφῆς, περὶ τὰ μέσα ἰσως τοῦ 15' αἰῶνος ἀπεξέστησαν διαφαινόμεναι αἱ λέξεις «Πελοποννησίου» ἀντικαταστάσα διὰ τοῦ Πελοποννησιότης καὶ «εἰς Ἰωάννινα». Ἐν τέλει τοῦ στηλιτευτικοῦ, ὃς μόνος ἐξ ὄλων τῶν ἐν τῷ κώδικι ὁμιλιῶν τοῦ Μαξίμου συνετάχθη ἐν γλώσσει ἀρχαίᾳ, σημειοῦνται τάδε: «ἀχία' Σεπτεμβρίου κδη [ἡμίσβεστα δὲ κατὰ συνέχειαν] εἰς Ἰωάννινα ἐγκλείστω μοι ὄντι ταυτι γέγραπται Μαξίμῳ Ἱερομονάχῳ».

δ) Μετὰ τοῦτον φέρεται λόγος «Τοῦ αὐτοῦ περὶ τῶν πολλὰ λυπομένων ἐν τεθνεῶσιν, ὅτι οὐ χρῆ λυπεῖσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον χαίρειν», (φ. 358β—370β).

Σημείωσις.—Ἐν τῷ κώδικι τούτῳ τὸ κείμενον εἶναι γεγραμμένον ἄνευ ὑπογεγραμμένης ἐν τῇ δοτικῇ τοῦ ἐνικοῦ τῶν ὀνομάτων τῆς α' καὶ β' κλίσεως καὶ τῷ β' καὶ γ' προσώπῳ τῆς ὑποτακτικῆς τοῦ ἐνικοῦ, ἄνευ κεφαλαίων ἐν τοῖς κυρίοις ὀνόμασι, ἄνευ διαιρέσεως εἰς κεφάλαια, καὶ μετὰ πλημμελεστάτης στίξεως. Εἰς τὸν Στηλιτευτικὸν ἐθέσαμεν τὴν ὑπογεγραμμένην καὶ τὰ κεφαλαῖα γράμματα ὅπου ἔδει καὶ διορθώσαμεν τὰ ὀρθογραφικὰ λάθη καὶ τὴν στίξιν, θέσαντες ἐν ὑποσημείωσει τὰς ἐσφαλμένους γραφὰς τοῦ κώδικος.

ορικών γύμνασμα, χάριν τῶν μαθητῶν του, καὶ ὡς παραμόνιμον ὑπόδειγμα ῥητορικοῦ λόγου στηλιτευτικοῦ, ἀποτρεπτικοῦ τῶν, κατ' αὐτόν, φαύλων πράξεων, ὡς γράφει ἐν τῷ προλόγῳ του.

Ὁ Μάξιμος, ὢν ὑπεράγαν συντηρητικὸς ὡς πρὸς τὰ πολιτικά του φρονήματα, καὶ προσεγγίζων, παρὰ τὴν μεγάλην σοφίαν του, τὰ ὅρια τῆς πολιτικῆς δουλοφροσύνης, διακείμενος δὲ δυσμενέστατα καὶ πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς (ὡς δὲν ἀποκρύπτει τοῦτο ἐν τοῖς προοιμίοις τῶν Ὀμιλιῶν του ¹ καὶ τοῦ Ἐγχειριδίου κατὰ Λατίνων ² καὶ ἐν τῷ Στηλιτευτικῷ του, ἀντεπεξήρχετο ἐν Ἰωαννίνοις δριμύτατα διὰ τῶν ὀμιλιῶν του, νεαρὸς αὐτὸς τὴν ἡλικίαν, κατὰ τοῦ διαφλεγομένου ὑπὸ φιλελευθέρων αἰσθημάτων ἐνθουσιώδους ἐβδομηκονταετοῦς ἱεράρχου Διονυσίου, ὅστις διὰ τῶν φλογερῶν καὶ πατριωτικωτάτων αὐτοῦ κηρυγμάτων γοητεύσας καὶ συναρπάσας τὸν διψῶντα ἐλευθερίας Ἑπειρωτικὸν λαόν, ἔτρεψεν αὐτὸν πρὸς ἀποδοκιμασίαν τοῦ ἄλλως σοφοῦ ἱεροκῆρυκος Μαξίμου, ὡς ὁμολογεῖ οὗτος ἐν τῷ Στηλιτευτικῷ του.

Ὁ Μάξιμος ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ ἀδικεῖ μεγάλως τὸν ἡρωικὸν Διονύσιον, ὃν ἀποκαλεῖ *ἐξάγιστον, οπορέα τῶν κακῶν καὶ ὀλεθρίων ἐφευρετὴν ἀνόητόν τε καὶ φρενόληπτον, ἀπολέσαντα τὰς φρένας παντάπασι, θρασύτητι ἐντεθραμμένον, Τυφῷ δαίμονα, ἐμβρόντητον, ἄθλιον, μαινόμενον, ἀγύροτην, ἀπατεῶνα, πάσης ἀκαθαρσίας γέμοντα, Δαιμονύσιον, νέον Ἰουλιανόν, νέον διάβολον, πανώλη καὶ κακεντρεχῆ, κάκισι' ἀπολούμενον, λύκον κ.τ.τ.*

Εἰς τὴν ἀνοικτίρμονα κατὰ τοῦ Διονυσίου ἐπίθεσιν, ἦν οὐδ' ὁ φρικαλέος θάνατος τοῦ ἡρωικοῦ πρεσβύτου ἐμάλαξε, συνετέλεσε πάντως καὶ ὁ τρόμος ὑφ' οὗ εἶχον καταληφθῆ πάντες ἐν Ἰωαννίνοις, μετὰ τὴν τραγικὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὰς κακουργίας τῶν Τούρκων, ὧς ἀναφέρει καὶ ὁ Μάξιμος ἐν τῷ στηλιτευτικῷ. Τότε, φαίνεται, ὁ Μάξιμος ὢν ἐγκλειστος ἐν εἰρκτῇ καὶ θέλων νᾶ ἐξευμενίσῃ τοὺς Τούρκους, ὑπερέβη πᾶν μέτρον ψόγου στηλιτεύων τὸν μαρτυρικῶς ἀποθανόντα καὶ ἄξιον τοῦλάχιστον συμπαθείας, ἂν μὴ θαυμασμοῦ, ἔθνομάρτυρα Διονύσιον.

B'

Τὰ κατὰ τὸν Διονύσιον καὶ τὴν στάσιν αὐτοῦ ἐν Ἰωαννίνοις τῷ 1611

Ὁ Ἐπίσκοπος Τρίκκης Διονύσιος, πιθανῶς ἐξ Ἠπείρου καταγόμενος, ¹ ἀποτυχῶν εἰς τὴν πρώτην ἐν Τρίκκῃ κατὰ τὸ 1601 ἐπανάστασιν

¹) Δ. Σάρρου Παλαιογρ. Ἔρανος σ. 76. ²) σ. 2.

³) Τοῦτο πρῶτος, καθ' ὅσον γινώσκωμεν, παρεδέχθη εἰς τὰ Ἐθνικά ἔργα του

αὐτοῦ κατὰ τῶν Τούρκων, μεθ' ἣν καὶ καθηρέθη ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου, ἐδραπέτευσεν εἰς Ἰταλίαν καὶ Ἰσπανίαν. Ἐκεῖ προσεπάθησε νὰ παρασκευάσῃ νέαν ἐξέγερσιν κατὰ τῶν Τούρκων καὶ πρὸς τοῦτο προῆλθεν εἰς συνεννοήσεις μετὰ διαφόρων, καὶ κυρίως μετὰ τοῦ ἐν Ῥώμῃ πρεσβευτοῦ τῆς Γαλλίας Δουκὸς τοῦ Νεβέρς Καρόλου Β', ὅστις ἀξιῶν ὅτι εἶχε δικαιώματα ἐπὶ τοῦ Βυζαντιακοῦ θρόνου, ὡς ἀπόγονος τοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ πρεσβυτέρου, διετέλει εἰς σχέσεις μετὰ διαφόρων ἱεραρχῶν καὶ προκρίτων τῆς δεδουλωμένης Ἑλλάδος, ἀποστείλας καὶ ἀντιπροσώπους του εἰς Πελοπόννησον καὶ Στερεὰν Ἑλλάδα. Ὁ Διονύσιος, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ στηλιτευτικοῦ του λόγου, καταγγέλθεις ἐν Ῥώμῃ καὶ Ἰσπανία εἶχε καταδιωχθῆ, καθ' ὅσον καὶ ἡ Ἰσπανία καὶ ἡ Ἰταλία, ἰδίᾳ δὲ ἡ Βενετία, εἶχον βλέψεις ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου, πιθανῶς δὲ καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος, καὶ διὰ τοῦτο δυσμενῶς ἔβλεπον τὰς προσπάθειάς τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἀπελευθέρωσιν. Δι' ὃ καὶ ἠναγκάσθη ν' ἀναχωρήσῃ ἐκεῖθεν. Πιθανῶς ἐν Ἰταλίᾳ ὁ Διονύσιος εἶχε συναντηθῆ καὶ μετὰ τοῦ Κρητὸς ἔθνεργετου Ἰωάννου Μινῶτου, ὅστις εἶχε συνεννοηθῆ καὶ μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Ἐρρίκου Δ' ἐπικαλούμενος τὴν βοήθειάν του καὶ παραχωρῶν αὐτῷ τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου, ἀλλ' ἡ δολοφονία τοῦ βασιλέως ἐκείνου ἐματαιώσασκε πᾶσαν ἐνέργειαν. Ὁ Μινῶτος ἀναχωρήσας ἐκ Γαλλίας περιεφέρετο εἰς ἄλλα μέρη τῆς Εὐρώπης ζητῶν νὰ ἐξεγείρῃ κατὰ τῶν Τούρκων ἄλλας χώρας. Ὁ Διονύσιος ἐκδιωχθεις πιθανῶς ἐξ Ἰταλίας ἔφθασεν εἰς τὴν Ἡπειρον, λαβὼν ὑποσχέσεις παρὰ τοῦ δουκὸς τοῦ Νεβέρς καὶ ἄλλων *.

Προπαρασκευάσας τὰς ψυχὰς τῶν Ἡπειρωτῶν πρὸς ἐπανάστασιν διὰ τῶν φλογερῶν αὐτοῦ ἔθνεργετριῶν κηρυγμάτων, ἐξεκίνησεν ὁ ἥρωικὸς ἱεράρχης τὴν νύκτα τῆς 10 πρὸς τὴν 11 Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 1611 κατὰ τῶν Τούρκων εἰς Ἰωάννινα, ἡγούμενος ὑπεροκτακοσίων περίπου ἀνδρῶν, νέων κατὰ τὸ πλεῖστον, ὀπλισμένων διὰ ῥοπάλων, γέροντων αὐτὸς ἑβδομηκοντούτης, ἐλπίζων, φαίνεται, καὶ εἰς ἔξωθεν βοήθειαν. Φονεύσας πλείστους Τούρκους ἐπέπρωτο νὰ ἴδῃ τὰ ὀδυνηρότατα ἀποτελέσματα τοῦ ἀνετοιμάστου κινήματός του. Ἡ στάσις κατεστάλη ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἵτινες κατ' ἀρχὰς εἶχον θορυβηθῆ, οἱ ἐπαναστάται καὶ ἄλλοι πολλοὶ κα-

(1902 σελ. 200) ὁ ἐξοχος Ἡπειρώτης διηγηματογράφος καὶ ἀγαπητὸς ἡμῶν φίλος κ. Χ. Χρηστοβασίλης.

*) Θ. Βελλιανίτης ἐν ἐφημερίδι «Ἔθνος» (Ἀθηνῶν) τῆς 24 Μαρτίου 1924.

*) Πρὸβλ. καὶ Π. Ἀραβαντινοῦ Χρονογραφίαν τῆς Ἡπείρου τομ. Α' σ. 220. — Κ. Σάθα Τουρκοκρατουμένην Ἑλλάδα σ. 210. — Κ. Παπαρηγοπούλου Ἱστορίαν τοῦ Ἑλλ. Ἔθνους τομ. Ε' (1887) σ. 629—631.

* Ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Σεραφεῖμ. (Κ. Σάθα Τουρκ. Ἑλλάς σ. 215) φέρεται «(Ὁ Διονύσιος) ὄντας κακογνώμων καὶ κακότροπος, ἐπέισθη εἰς λόγους καὶ ὑποσχέσεις Φράγκων, καὶ συνεργεῖα δαιμονικῆ ἐμάζωξε πλῆθος ἰκανὸν καὶ ἐκίνησε κατὰ τῶν κρατούντων Τούρκων πόλεμον ὀρμήσας πρὸς τὰ μέρη τῶν Ἰωαννίνων».

τεσφάγησαν και αὐτὸς κρυφθεὶς εἰς τὸ ὑπὸ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ἐν τῷ φρουρίῳ σπήλαιον (ὃ και νῦν «Τρυῖπα τοῦ Σκυλλόσοφου» καλεῖται) και ἀνευρεθεὶς ὑπὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν παρεδόθη εἰς τοὺς Τούρκους και ἐξεδάρη ζῶν, τὸ δὲ δέρμα του, πληρωθὲν ἀχύρων ἀπεστάλη πρὸς τὸν Σουλτᾶνον εἰς Κωνσταντινούπολιν, περιφερόμενον ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν πρὸς παραδειγματισμόν.

Ἱστορικαὶ πηγαι τῶν κατὰ Διονύσιον και τὰς στάσεις αὐτοῦ.

Πλὴν τοῦ νῦν τὸ πρῶτον ἐκδιδόμενου ἐνταῦθα ὀλοκλήρου Στηλιτευτικοῦ λόγου Μαξίμου τοῦ Πελοποννησίου κατὰ Διονυσίου και τῶν μετ' αὐτοῦ συναποστησάντων, ὅστις χρησιμεύει και ὡς ἱστορικὴ πηγὴ, τὰ κατὰ τὸν Διονύσιον τοῦτον και τὴν κατὰ τῶν Τούρκων στάσιν αὐτοῦ ἐν Τρίκκῃ γινώσκουμεν μέχρι τοῦδε κυρίως:

α') Ἐκ τῆς βιογραφίας τοῦ νεομάρτυρος Σεραφεῖμ ἀρχιεπισκόπου Φαναρίου και Νεοχωρίου, γραφείσης ὑπὸ Ἀναστασίου Γορδίου¹:

β') Ἐξ ἐπισήμου πράξεως τοῦ Οἰκομενικοῦ Πατριαρχοῦ ἀποκηρυξάσης τῷ 1601 τὸν Διονύσιον ὡς Μητροπολίτην Λαρίσης διὰ τὴν κατὰ τῶν Τούρκων πρώτην ἐπανάστασιν αὐτοῦ².

Τὴν δ' ἐν Ἰωαννίνοις τῷ 1611 στάσιν τοῦ Διονυσίου γινώσκουμεν ἐκ τοῦ ὑπὸ ἀνωνύμου, πάντως κληρικοῦ, συνταχθέντος Ἑπειρωτικοῦ Χρονικοῦ, ἐπιγραφομένου «Ἀποστασία τοῦ κοινῶς λεγομένου Σκυλοσόφου και ἐξῶσις τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τὸ Κάστρον»³.

Ἡ καθάρσεις τοῦ Διονυσίου ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου διὰ τὴν ἐν Τρίκκῃ ἐπανάστασιν αὐτοῦ κατὰ τῶν Τούρκων.

Ἄν κρίνομεν ἄσκοπον ν^ο ἀναδημοσιεύσωμεν ἐνταῦθα ὡς δυσεύρετον και τὴν πρᾶξιν τοῦ Οἰκομενικοῦ Πατριαρχείου, δι' ἧς καθηρέθη ὁ Διονύσιος ὡς Μητροπολίτης Λαρίσης, ὑφ' ἣν ὑπήγετο τότε και ἡ Ἐπισκοπὴ Τρίκκης, και ἐξελέγη διαδόχος αὐτοῦ ὁ Μέγας Πρωτοσύγκελλος Θεωνᾶς.

«Υπόμνημα τῆς ἐκλογῆς τοῦ μεγάλου πρωτοσυγκέλλου Θεωνᾶ εἰς Μητροπολίτην Λαρίσης ἐπὶ διαδοχῇ τοῦ ἐκπτώτου γενομένου Διονυσίου.

Ἐπειδὴ μετὰ τῶν ἄλλων και ὁ χρηματίσας Λαρίσης Διονύσιος πρότερον κολλάκις παραινθεὶς και ἐπιτιμηθεὶς, παρά τε τοῦ ἐπιτροπεύοντος

¹) Ἀναδημοσιεύθη αὕτη ἐν *Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάδι* Κ. Σάθα (1869), σ. 215—221

²) Ἐδημοσιεύθη ἐν *Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ* Κ/πόλεως ἔτ. Β' (1882) σ. 780.

³) Τὸ Χρονικὸν τοῦτο ἐδημοσίευσεν κατὰ πρῶτον ὁ Rouqueville ἐν *Voyage dans la Grèce*. Paris 1821 V, p. 282 ἑλληνιστὶ και ἐν γαλλικῇ μεταφράσει. — Ἐἴτα ἐξεδόθη τὸ Χρονικὸν τοῦτο ἐν τῇ *Βυζαντινῇ τῆς Βόννης* Τομ. XLVI (τῷ 1849) ὑπὸ τοῦ Immanuel Bekker ἐπὶ τὴν ἐπιγραφὴν *Historia politica Constantinoupoleos. Epirotica*

τὸν πατριαρχικὸν θρόνον μακαριωτάτου Ἀλεξανδρείας κὺρ Μελετίου ἀποδοῦναί τε καὶ ἀποτίσαι τὴν πατριαρχικὴν ζητείαν τε καὶ βοήθειαν, καὶ ἔτι πρὸς τούτοις τὰ τῆς βασιλείας χαράτσια ἐφάνη ἐν πᾶσιν ἀπειθῆς καὶ καταφρονητῆς τῶν τότε καὶ τῶν μετὰ ταῦτα δοθέντων πατριαρχικῶν συνοδικῶν γραμμάτων, καὶ οὐκ ἠθέλησεν ἀποτίσαι οὐδέν, παριδῶν καὶ τοὺς κατὰ καιροὺς ἀποσταλέντας περὶ τούτου ἐξάρχους, καὶ δὴ τὸ χεῖριστον, ὅτι μηδὲν παρέχων ἐκ τῶν ἰδίων ἐλάμβανε καὶ τὰ τῶν ἐπισκόπων καὶ ἰδιοποιεῖτο αὐτά, ζημίαν προξενῶν τῇ τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ καὶ πάσῃ τῇ ἡμῶν ἀδελφότητι καὶ ὑπόδικον ἑαυτὸν ποιῶν καθαιρέσει τελεία κατὰ τὴν συνοδικὴν ἀπόφασιν, ἃ δὴ καὶ ἕτεροι πεπόνθασιν παραπλήσια αὐτοῦ μὴ ὑποταγέντες. Πρὸς δὲ πάντων ὡς ἐπιστώθημεν παρὰ πολλῶν, καὶ φανερόν ἐστι τοῖς πᾶσι, πρᾶγμα ἐτόλμησεν ἐπιβλαβὲς καὶ ἐπόλεθρον κατὰ τε τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃς Ἐκκλησίας, καὶ τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ ταύτης καὶ παντὸς τοῦ γένους τῶν εὐσεβῶν· καὶ γὰρ τολμηρῶς τε καὶ ἀλογίστως ἀποστασίαν μελετήσας κατὰ τῆς βασιλείας τοῦ πολυχρονίου βασιλέως σουλτᾶν Μεχμέτ καὶ πολλὰ τῶν ἀτόπων διανοηθεὶς καὶ σκεψάμενος, πάνυ ὄντα μεστὰ ἐπιβουλῆς καὶ κινδύνων θανατηφόρων, πολλοὺς μὲν τῶν ἐκεῖσε ἱερομένων καὶ λαϊκῶν, ἀλλὰ δὴ καὶ ἀρχιερέων, αἰσχίστῳ θανάτῳ ἀποπεσεῖν παρεσκεύασεν, ἔπειτα δὲ ἀναπολόγητον ἑαυτὸν γινώσκων, ἀπέδρα εἰς τόπους ἀλλοτρίους τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας, καὶ ἀδυνάτως ἔχει ἐπανελθεῖν εἰς τὴν ἐπαρχίαν ταύτην ὡς ἀναφανεὶς τῆς βασιλείας ἐπίβουλος. Ἐπειδὴ φεῦ τοιαῦτα ἐτόλμησεν ὁ αὐτὸς Λαρίσσης ἐν τοιαύταις ἡμέραις, ὡς μὴ ὄφελεν, ἡμεῖς οἱ καθιερωθέντες τανῦν ἐνταῦθα ἀρχιερεῖς, προστάξει τοῦ Παναγιωτάτου ἡμῶν ἀθρόνου καὶ δεσπότη, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κὺρ Ματθαίου, συνήλθομεν ἐν τῷ Πατριαρχικῷ ναῷ τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ τροπαιοφόρου, καὶ ἐποιήσαμεν ψήφους κανονικὰς εἰς τὴν ἁγιωτάτην Λαρίσσης μητρόπολιν, χηρεύουσαν γνησίου ἀρχιερέως ἤδη μῆνας ἕξ, καὶ ἐν αὐταῖς ἐθήκαμεν α') μὲν τὸν τιμιώτατον μέγαν πρωτοσύγκελλον τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃς Ἐκκλησίας ἱερομόναχον καὶ πνευματικὸν κὺρ Θεωνᾶν, β') τὸν δσιώτατον ἱερομόναχον κὺρ Δωρόθεον καὶ γ') τὸν ἱερομόναχον κὺρ Σαμουήλ, ὅθεν καὶ ἐσημειώθησαν καὶ κατεστρώθησαν ἐν τῷ ἱερῷ κώδικι τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃς Ἐκκλησίας. Ἐν ἔτει ζρθ' (7109=1601) Ἰνδικτιῶνος ιδ' κατὰ μῆνα μαῖον ιε' >.

(σ. 247—253).—Τροῦτος ἐξέδωκεν αὐτὸ (οὐχὶ ἄνευ σφαλμάτων) ὁ Κ. Σάββας ἐν τῇ Τουρκοκρατουμένῃ Ἑλλάδι (1869) σ. 211—214 καὶ τέταρτος ὁ Ἰ. Λαμπριδῆς ἐν ταῖς Ζαγορικοῖς του (Ἀθήναι 1870) σ. 308—311.

Τὸ Ἑπειρωτικὸν Χρονικὸν

περὶ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Διονυσίου ἐν Ἰωαννίνοις.

Τὸ Ἑπειρωτικὸν Χρονικὸν πάντως προέρχεται ἐκ τοῦ Κουβαρᾶ, εἰς δὲ ἔγραψον οἱ πατέρες τῆς μονῆς τῶν Φιλανθρωπινῶν, ἐν ἣ ἀναμφιβόλως παρέμενε καὶ ὁ Μάξιμος, ὅτε ἐκήρυττε τὸν θεῖον λόγον καὶ ἐδίδασκεν ἐν τῇ Σχολῇ αὐτῶν. Πιστεύομεν δ' ὅτι ἀρχικῶς συνέταξε τὸ Χρονικὸν τοῦτο ὁ Μάξιμος, ὡς ἐξάγομεν ἐκ τῶν πολλῶν ὁμοιοτήτων, ἃς ἔχει, ὡς πρὸς τε τὸ περιεχόμενον καὶ τινὰς λέξεις καὶ φράσεις, πρὸς τὸν *Στηλιτευτικόν*, μεθ' οὗ πρέπει νὰ συνεξετασθῇ. Διὰ τοῦτο κρίνομεν σκόπιμον ν' ἀναδημοσιεύσωμεν αὐτὸ ἐνταῦθα, καθ' ὅσον μάλιστα, παρὰ τὴν πολλάκις γενομένην ἔκδοσιν αὐτοῦ, τυγχάνει καὶ δυσπρόσιτον τοῖς πολλοῖς, καὶ εἰς ἐκείνους οἵτινες θὰ ἔχωσιν ἀνὰ χεῖρας τὸν *Στηλιτευτικόν* τοῦ Μαξίμου κατὰ τοῦ Διονυσίου.

Σημείωσις Ὁ Π. Ἀραβαντινὸς ἐν Χρονογραφίᾳ τῆς Ἠπείρου (Ἀθήνησι 1856 Τόμ. Α' σελ. 220—224) φαίνεται ἔχων ὑπ' ὄψιν πληρέστερον ἀντίγραφον τοῦ Χρονικοῦ τούτου, γράφων (σ 221) «Περὶ τοῦ συμβάντος δὲ εἴτε ἀποπειράς τοῦ Διονυσίου τούτου τὰ εἰς τὰς παραγράφους 73—79 ἐκτεθειμένα, ἐξετέθησαν καθ' ἃ διαλαμβάνονται εἰς τὸ ἐν Ἰωαννίνοις εὐρισκόμενον χρονικόν». Τοῦτο ἦτο ἀντίγραφον ἐκ τοῦ Κουβαρᾶ, ὅστις εὐρίσκειτο ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Ἁγίου Νικολάου τῶν Φιλανθρωπινῶν, ἦτοι τοῦ Σπανοῦ, ἐν τῇ νήσῳ. Ὁ Ἀραβαντινὸς ἀναφέρει λεπτομερείας τινὰς αἰτίνας δὲν φαίνονται εἰς τὸ Ἑπειρωτικὸν Χρονικὸν (τοῦ Rouqueville), ἃς ὁμοῦς εὐρίσκομεν ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Μαξίμου, λ. χ. τὸν ἀριθμὸν τῶν ὀπαδῶν τοῦ Διονυσίου περὶ τοὺς 800. Ὁ Ἀραβαντινὸς ἀναφέρει καὶ τρία ὀνόματα συνεργατῶν ἐκ Παραμυθίας μὴ μνημονευόμενα ἐν τῷ Χρονικῷ τούτῳ τοῦ Rouqueville.

«*Ἀποστασία Διονυσίου τοῦ κοινῶς λεγομένου Σκυλοσόφου
καὶ ἔξωσις τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τοῦ Κάστρου.*

» Ἄλλ' ὡς νὰ μὴν ἦτον ταῦτα τὰ κακὰ ἱκανά, ὁ ἐχθρὸς τοῦ καλοῦ διάβολος ἐφθόνησε, βλέπων ὅτι οἱ τῆς Ἠπείρου Χριστιανοὶ οὔτε ἀπὸ Τουρκικὴν μάχαιραν κατεκόπησαν, οὔτε τὴν πολιτικὴν τῶν δυνάμιν ἔχασαν, ὅτι ὅλη ἡ ἐξουσία ἦτον αὐτῶν. Αὐτοὶ εἶχον τὰ σπαῖλίκια καὶ τιμάρια, αὐτοὶ καὶ διέτασσαν καὶ ἐσύναζαν τοὺς φόρους, καὶ αὐτὴ ἡ πολεμικὴ δύναμις ἦτον ὅλη εἰς χεῖράς των· οἱ δὲ Τούρκοι ὄχι μόνον κανὼνι τοῦ Κάστρου νὰ ρίξουν, ἀλλ' οὐδὲ νὰ κατοικήσουν εἰς αὐτὸ εἶχον ἄδειαν.

» Κατὰ τὸ 1611 ἔτος ἐφάνη ὁ Τρίκκης Διονύσιος, ἀνθρωπος ἀστρολόγος καὶ λεκανομάντης, ὅστις διὰ τοιαῦτα ἄσεμνα καὶ ἄτοπα ἔργα καὶ ἀπὸ τὸν θρόνον του ἐξώσθη καὶ ἔμεινεν ἡ Τρίκκη ὑπὸ τὴν τοῦ Λαρίσης ἐπίσκεψιν διὰ φόβον τῶν Τούρκων ἕως τὸ 1709 ἔτος, ὅτε ἤλθεν ἀρχιερεὺς εἰς αὐτὴν ὁ Κωνσταντῖος, ἀνθρωπος ἐνάρετος καὶ σοφός. Ὁ δὲ κακοδιονύσιος, ὁ τοῦ αὐτοῦ ἐπαγγέλματος ἀνάξιος, φυγὼν μετ' αἰσχύνης

πολλῆς καὶ φόβου ἐκεῖθεν πρὸς τὰ μέρη τῆς Ἰταλίας κατέφυγεν. Ὀλίγον δὲ καιρὸν διατρίψας εἰς τὰς ἐκεῖ πόλεις, ἤλθε, κακῇ τύχῃ ἡμῶν, εἰς τοὺς τοὺς τόπους καὶ ἑκατοίκησεν εἰς τὸ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου μοναστήριον, τὸ μεταξὺ τῶν χωρίων Κερασόβου καὶ Ῥαντοβίστη¹ κείμενον, εἰς τὸ ὁποῖον ἦτον πρότερον. Διατρίψας δὲ ἐκεῖ ἀρκετὸν καιρὸν κατέβη ἔπειτα 5 εἰς τὰ Ἰωάννινα, ὅπου εἶχε τινὰς φίλους καὶ ἰδὼν τοὺς Τούρκους ὀλίγους καὶ κατοικοῦντας ἔξω τοῦ Κάστρου, ἐμελέτησε βουλὴν δυστυχεστάτην εἰς τὴν πόλιν ταύτην· καὶ εἰσελθὼν εἰς τινὰ φίλον του, Ταγαῖν τὸ ὄνομα, καὶ ἄλλους γνωρίμους, κοινολογεῖται πρὸς αὐτοὺς ὅτι ἔκαμε τὸ θεμάτιον, καὶ διὰ τῆς ἀστρολογίας ἐγνώρισεν ὅτι μέλλει νὰ γένη ἐλευθερωτὴς ὄχι μόνον 10 τῶν Ἰωαννίνων ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν πόλεων, μάλιστα καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν νὰ εἰσέλθῃ, καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς νὰ τὸν σηκωθῇ. Ἐκεῖθεν δ' ἐξελθὼν τὰ τῶν Ἰωαννίνων περιχώρα καὶ τὰ τοῦ ἀνωτέρω μοναστηρίου καὶ ἄλλας χώρας περιήρατο φέρων πλοῦσαν ἐπὶ τοῦ ὤμου καὶ κερνῶν τοὺς γεωργούς, ποιμένας, βουκόλους, καὶ ἄλλους χωρικούς, προσοικειοῦτο τοιοῦτους ἀπαιδεύτους καὶ ἀπολέμους στρατιώτας. 15

» Μετὰ δὲ πολλὰς ἀταξίας, τὰς ὁποίας μεθύοντες καὶ ἀπὸ μίαν εἰς ἄλλην χώραν διαβαίνοντες ἔκαμαν, μίαν ἡμέραν συναθροισθέντες ὅλοι, ἐπέπεσαν ἔξαφνα κατὰ τῆς Τουρκογρανίζης καὶ Ζαραβούσης, χωρίων ὡς δύο ὥρας μακρὰν τοῦ προρρηθέντος μοναστηρίου κειμένων, καὶ εὗρόντες τοὺς ἐκεῖ 20 κατοικοῦντες Τούρκους ἀμερίμους τοὺς κατέσφαξαν ὅλους καὶ τὰ χωρία ἐρήμωσαν.

» Ἐπειτα τοῦ αὐτοῦ ἔτους τὴν δεκάτην Σεπτεμβρίου ἐκστράτευσαν μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ των καλογήρου τὴν νύκτα κατὰ τῶν Ἰωαννίνων καὶ εἰσελθόντες εἰς τὴν πόλιν ἔβαλαν φωτιάν εἰς τὴν τοῦ τότε πασᾶ Ἀσουμὰν 25 κατοικίαν καὶ ἔκαυσαν πολλοὺς ἀνθρώπους καὶ τὸν βασιλικὸν θησαυρόν· ὁ δὲ πασᾶς μὲ τὴν γυναῖκά του πηδήσαντες ἀπὸ τὸ παράθυρον ἔφυγον γυμνοὶ τὴν νύκτα καὶ ἐσώθησαν. Τὸ ἄθλιον ἐκεῖνο τῶν γεωργῶν καὶ βοσκῶν στράτευμα μὲ τὸν ψευδοαστρολόγον στρατηγόν του ἐφώναζαν τὸ *Κύριε ἐλέησον*, καὶ *χαράτζι χαραιζόπουλον*, καὶ *ἀναζούλι ἀναζουλόπουλον*, 30 αἰνιτιῶμετοι τὸν νέον φόρον, τὸν ὁποῖον ὄχι πρὸ πολλῶν ἡμερῶν οἱ Τούρκοι εἶχαν ἐπιβάλει. Οὗτοι δὲ ἀκούσαντες τὸ *Κύριε ἐλέησον* ἐγνώρισαν ὅτι ἤλθον κατ' αὐτῶν οἱ Χριστιανοί, καὶ παρευθὺς ἔδραμον ὅλοι ἔφιπποι καὶ δυνατὰ ἄρματωμένοι, καὶ τρέψαντες αὐτοὺς εἰς φυγὴν εὐκόλως, ὡς πεζοὺς καὶ μὴ ἔχοντας ἄρματα πολέμου, κατέκοψαν πολλοὺς, ὄχι μόνον 35 ἀπὸ τοὺς πολεμίους ἀλλὰ καὶ ἀναιτίους· διότι, ἐπειδὴ ἐξημέρωνε Κυριακῇ, ἐδέχοντο εἰς τοὺς δρόμους τοὺς ἐρχομένους εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ τοὺς ἔκοπαν·

¹) Ῥαντοβίγη παρὰ Rouqueville. Σήμερον λέγεται Ῥαδοβύζι.

μάλιστα ἤθελαν νὰ κάμουν κοινήν σφαγὴν ὄλων τῶν κατοικούντων τὸ Κάστρον Χριστιανῶν, ὅμως τινὲς φρόνιμοι καὶ ἀπὸ τοὺς προεστωτέρους αὐτῶν τοὺς ἐμπόδισον. Οἱ δὲ Ἰωαννῖται δὲν ἐφείσθησαν τὴν κατάστασίν των παντάπασιν εἰς ἀποφυγὴν ταύτης τῆς σφαγῆς,

5 > Ὁ δὲ τῆς ἀπυστασίας ἀρχηγὸς Διονύσιος, ὡς ἤκουσε τοὺς ἀλαλαγμοὺς τῶν Τούρκων καὶ εἶδε τοὺς μεθ' ἑαυτοῦ σκορπισθέντας, ἔφυγε καὶ ἔλθων ἐκρύφθη εἰς τὸ σπήλαιον τῆς ἐκκλησίας Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, ὅπου τῶρα κεῖται τὸ τζαμί τοῦ Ἀσλὰν πασᾶ. Ἐγινε δὲ μεγάλη περὶ αὐτοῦ ζήτησις καὶ οὐδεὶς ἄλλος ἐδυνήθη νὰ τὸν εὖρη παρὰ τὸ
10 μισόχριστον τῶν Ἰουδαίων γένος, οἱ ὅποιοι φέροντές τον δέσμιον τὸν παρέδωσαν εἰς τοὺς κριτάς, καὶ διὰ προσταγῆς τῶν ἀρχόντων Τούρκων, χωρὶς τινος ἐξετάσεως, τὸν ἔγδαραν ζωντανόν, καὶ γεμίσαντες τὸ δέρμα του ἄχυρον τὸ περιέφεραν ἀπὸ πόλιν εἰς πόλιν καὶ τέλος καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Λέγεται δὲ ὅτι ἐσηκώθη καὶ ὁ βασιλεὺς νὰ τὸν
15 ἰδῆ, καὶ οὕτως ἐπληρώθη τὸ τῆς προφητείας του λοξόν, ὅτι ἔμελλε νὰ ὑπάγῃ καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς νὰ τὸν σηκωθῆ.

> Ὅσοι δὲ ἀπὸ τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ ἐσυλλήφθησαν, τούτους ἐπα-
ρακίνησαν οἱ Ἑβραῖοι τοὺς Τούρκους νὰ μὴ τοὺς θανατώσουν, ἀλλὰ νὰ
20 τοὺς δώσουν διαφόρους κολάσεις καὶ βασάνους, ἕως οὗ εἰς αὐτὰς ἀποθά-
νωσι. Καὶ οὕτως ἐπειδὴ οἱ βάρβαροι τεὺς παρέδωσαν πρὸς τοῦτο τοὺς ἀνθρώπους, τὸ πονηρὸν γένος ἄλλους μὲν ἐσούθλισε καὶ ζωντανούς ἔψησεν, ἄλλους δὲ εἰς πυρκαϊᾶν κατέκαυσεν, ἄλλους ἀπὸ κρεάγρας ἐκρέμασε, καὶ πρὸς ἄλλους ἄλλα σκληρότατα μεταχειρίσθη μαρτύρια, τὰ ὅποια νὰ διηγηθῶ κατὰ
25 μέρος ἀποφεύγω διὰ τὴν βαρβαρότητα αὐτῶν, ἕκαστος δὲ ἠμπορεῖ νὰ κρίνῃ, μανθάνων μόνον ὅτι οἱ Ἑβραῖοι εἶχαν εἰς τοῦτο πᾶσαν ἐξουσίαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, καὶ ἐνθυμούμενος εἰς πόσῃν ἦτον ἱκανοὶ νὰ φθάσουν ὠμότητα καὶ διὰ χάριν πρὸς τοὺς κρατοῦντας καὶ διὰ τὸ πρὸς ἡμᾶς ἄσπονδον μῖσός των.

> Κατηδάφισαν δὲ οἱ Τοῦρκοι καὶ τὸ τοῦ ἀγίου Δημητρίου μοναστήριον ἀπὸ τὰ θεμέλια, ἀφήσαντες μόνον τὸν ἱερὸν ναὸν ἀβλαβῆ, καὶ τοὺς ἐκεῖ
30 πατέρας διασκορπίσαντες διήρπασαν τὰ πλούσια κτήματα καὶ ὑπάρχοντά του, τῶν ὁποίων παρατρέχων τᾶλλα, ἀναφέρω μόνον ὅτι εἶχεν εἰς διάφορα χωρία δεκαοκτὼ μετῶχια, ἕκαστον μὲ τὴν ἰδίαν τὸν ἐκκλησίαν.

> Τέλος, ἐπειδὴ οἱ Τοῦρκοι ἔγραψαν ἀναφορὰν πρὸς τὸν βασιλέα των, κηρύττοντες τοὺς Χριστιανούς ἀπειθεῖς τῆς βασιλείας καὶ ἀποστάτας, ἦλθεν
35 ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν χάτι σερίφι νὰ τοὺς ἐξώσουν ἀπὸ τὸ Κάστρον, ἀφαιροῦντές τους ὄλην ὄσῃν εἶχαν τιμὴν καὶ δύναμιν, κατὰ τὰς συνθήκας. Οὕτως ἀπωσθέντες ἔκτισαν ἔξω οἰκίας μικρὰς καὶ ἔξω ταιπεινοὶ καὶ καταφρονημένοι.

Τὸν ἡρωικὸν Διονύσιον καὶ τὸν ἀγῶνα αὐτοῦ οὐδεὶς ἔψεξε πικρότερον καὶ καυστικώτερον τοῦ Μαξίμου τοῦ Πελοποννησίου καὶ τοῦ ἀνωνύμου συντάκτου τοῦ Ἑπειρωτικοῦ Χρονικοῦ, ὅστις καθ' ἡμᾶς εἶναι αὐτὸς ὁ Μαξίμος ἢ μαθητὴς τις αὐτοῦ ἀναγνώσας τὸν Στηλιτευτικόν. Ἐν τούτοις παρὰ τὴν ἀποτυχίαν του καὶ τὰ δεινὰ ἄτινα ἐπηκολούθησαν αὐτὴν θὰ παραμένῃ ἀείποτε θαυμαστός ἦρος τοῦ πάθους ὁ ἐβδομηκοντούτης ἱεράρχης, ὅστις προέταξε τὰ γηραιὰ μὲν ἀλλὰ σφριγῶντα ὑπὸ τοῦ ἀκατανικήτου αἰσθηματος τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς φιλοπατρίας στήθη του καὶ τὴν ἀκαταδάμαστον μεγαλοψυχίαν του εἰς τὸν ἀπελευθερωτικὸν τῆς πατρίδος ἀγῶνα, πρωτοστατήσας οὕτω τῆς ἀτελευτήτου σειρᾶς τῶν ὑπὲρ τῆς μεγάλης ἡμῶν πατρίδος καὶ τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς αὐτοθυσιασθέντων ἡρώων καὶ μαρτύρων, ὧν πλεῖστοι προῆλθον ἐκ τοῦ ἱεροῦ κλήρου.

[Σημείωσις Ὡς πρὸς τὴν ἐν τῷ Χρονικῷ ἀναφερομένην «ἐξοδὸν τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τοῦ κάστρου (κατὰ τὸ 1611)» ἀναδημοσιεύομεν ἐνταῦθα ἀκριδέστερον χρονικὸν σημεῖωμα, ὃ ἀντεγράψαμεν τῷ 1894 ἐξ ἐντύπου Τριφδίου τῆς Μονῆς Ἁγίου Νικολάου Ἰωαννίνων καὶ ἐδημοσιεύσαμεν ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τόμ. Ε' (1900) σ. 568 (= Σπυρ. Λάμπρου Ν. Ἑλληνομν. Ζ'. σ. 183).

«Ἔτος (ε) ζρε [=1597] ἐπάροθη ἡ μητρόπολις τῶν Ἰωαννίνων ὑπὸ συνδρομῆς τοῦ τρισκαταράτου Μουσταφᾶ τζιαγούση καὶ τὸ αὐτὸν ἔιον ἔστησε μονναρὲ καὶ διὰ πρεσβειῶν τῶν παμμεγίστων Ταξιαρχῶν ἐκρεμίστηκε καὶ ἐουντρίφθηκε εἰς λεπτὰ μέρη καὶ ἀρχιερατεύοντος τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου κυρίου Νεοφύτου τοῦ κατὰ κόσμον Στέφανος καὶ ἐβ(ά)λθηκε ὁ κῦρ Ματθαῖος ὁ Κληροβίτης καὶ ἔγινε ποιμὴν τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου».

Τὸ σημεῖωμα τοῦτο παρέχει ἡμῖν τὴν πληροφορίαν ὅτι πρὸ τῆς στάσεως τοῦ Διονυσίου, ἤτοι τῷ 1597, εἶχε καταληφθῆ ἡ ἐν τῷ φρουρίῳ μητρόπολις τῶν Ἰωαννίνων ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὅπερ οὐδεὶς καθ' ὅσον γινώσκομεν ἀναφέρει. Προσέτι δὲ παρέχει ἡμῖν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Μητροπολίτου Ἰωαννίνων κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, περὶ οὗ οἱ Π. Ἀραβαντινός, Ι. Λαμπρίδης καὶ Π. Παπαρρούσης οὐδὲν ἀναφέρουσιν. Παρέχει δὲ ἡμῖν καὶ τὸ ἀγνωστον μέχρι τοῦδε κατὰ κόσμον ὄνομα καὶ ἐπώνυμον τοῦ Πατριάρχου Ματθαίου τοῦ Β'].

Βιβλιογραφία.

Α'. Περὶ Μαξίμου τοῦ Πελοποννησίου καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ.

Συγκεφαλαιοῦμεν τὰ γνωστὰ ἡμῖν ὄνόματα τῶν περὶ αὐτοῦ γραψάντων, ὧς καὶ τοὺς γνωστοὺς ἡμῖν κώδικας ἐν οἷς περιέχονται ἔργα τοῦ Μαξίμου :

(Δημήτριος Προκοπίου Μοσχοπολίτης τῷ 1721) *Demetrii Procopii Macedonis Moschopolitae* Ἐπιτετμημένη ἐπαρίθμησις τῶν κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα λογίων Γραικῶν καὶ περὶ τινῶν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι

ἀνθούτων. Ἐν Joan. Alberti Fabricii Bibliotheca Graeca Τόμ. XI σ. 521 —2.

Δοσίθεος ἐν Ἱστορίᾳ περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Πατριαρχῶν ἐν Βουκουρεστίῳ (1715) σ. 1180.

Σ. Κ. Οἰκονόμος ἐν Ἐφημερίδι Φιλομαθῶν τῆς 8 Σεπτ. 1862 (ἀρ. 464).

Κ. Σάθας ἐν Νεοελληνικῇ Φιλολογίᾳ Ἀθῆναι (1868) σ. 224, ἔνθα δὲ Μάξιμος φέρεται ὑπὸ τὸ βαπτιστικὸν τοῦ ὄνομα *Μανουήλ*.

Γ. Ζαβείρας ἐν Νέα Ἑλλάδι ἔκδ. Γ. Κρέμου (1872) σελ. 454—5.

Ἀνδρόνικος Δημητρακόπουλος ἐν Προσθήκαις καὶ Σημειώσεσιν εἰς Νεοελ. Φιλολογίαν Κ. Σάθα. (Λιψία 1871) σ. 35.

Ὁ αὐτὸς ἐν Ὁρθοδόξῳ Ἑλλάδι (Λιψία 1872) σ. 146.

Νικόλαος Κατραμῆς ἐν Φιλολογικοῖς Ἀναλέκτοις Ζακύνθου (1880) σ. 122—129, 159, 167.

Ι. Σακκελλίων ἐν Δελτίῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τ. Β' (1885) σελ. 76. Ἐπιστολὴ Μαξίμου τῷ Νικηφόρῳ (τῷ Χαρτοφύλακι εἰς Πάτμον) Ἐνετίησιν ἀφ' (1590). Αὐτόθι σελ. 70 καὶ ἐπιστολὴ τοῦ Νικηφόρου πρὸς Μάξιμον ἐκ Πάτμου ἀχζ', ὡς καὶ ἐπιστολὴ Μαξίμου Κωνσταντίνῳ σελ. 77—8 (ἐξ Αἰγύπτου ἀχα' (1601).

Β. Μυστακίδης ἐν Παρνασσῷ τ. 10φ (1886) σ. 185. κέ. πληροφορίας τινὰς περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τοῦ Μαξίμου ὡς καὶ ὁ

Ν. Τσιγορᾶς αὐτόθι.

Ἀθ. Παπαδόπουλος Κεραμεὺς ἐν *Μαυρογορδατεῖῳ Βιβλιοθήκῃ* τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλλην. Φιλ. Συλλόγου (1888) σ. 153 καὶ ἐν Ἀρχαιολογικῷ Παραρτήματι τοῦ ΙΖ' τόμου τοῦ αὐτοῦ ἐν Κ/πόλει Ἑλλην. Φιλ. Συλλόγου (1886) σελ. 4, 44—48.

Aymon *Lettres anecdotes de Gyrille Lucar*. Amsterdam (1718).

E. Legrand ἐν *Bibliographie Hellenique* Paris 1896 τ. IV ἀπὸ σελ. 175 κέ. (Ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως περιέχονται ἐνδιαφέρουσαι πληροφορίες περὶ Μαξίμου 1608—1609). — Τοῦ αὐτοῦ *Eristolaire Grec*... Paris 1888 ἐν σ. 27 καὶ 42.

Phil. Meyer *Die theologische Litteratur der Griechischen Kirche im sechzehnten Jahrhundert*. Leipzig (1889) σ. 103—4 καὶ 134. (Περὶ συλλογῆ τῶν ἤδη γνωστῶν περὶ Μαξίμου).

Δημήτριος Μ. Σάρρος ἐν *Παλαιογραφικῷ Ἐράνῳ* (=ὁ ἐν Κ/πόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογ. Σύλλογος τόμ. ΛΓ' (1914) σελ. 75—78).

Τῶν δὲ ἔργων τοῦ Μαξίμου, καὶ ἰδίᾳ τῶν ἀνεκδότων Ὀμιλῶν αὐτοῦ εἰς τὰς Κυριακὰς τοῦ ἐνιαυτοῦ, σῶζονται πλεῖστα χειρόγραφα εὐρισκόμενα πολλαχοῦ, ἰδίᾳ δ' εἰς μονὰς καὶ βιβλιοθήκας περιεχούσας χειρόγραφα ἐκ μονῶν εἰλημμένα, οἷον τῆς Ἡλείου, Θεσσαλίας, Μακεδονίας καὶ ἰδίᾳ

τοῦ Ἄθω, Θράκης, Κωνσταντινουπόλεως, Ζακύνθου, Μυτιλήνης, Καΐρου, Σινᾶ, Ἱεροσολύμων, Ἀθηνῶν, Λακωνικῆς, ἅτινα ἐσημείωσαν ἐν Καταλόγοις χειρογράφων ἢ ἐν διατριβαῖς ἰδίως οἱ ἐξῆς :

Gardthausen Catal. cod. Siuaiticorum σ. 327 ἀρ. 1168—1170.

Κ. Σάθας ἐν Μεσαιων. βιβλιοθήκῃ τ. Α' σ. 301.

Ἄθ. Παπαδόπουλος - Κεραμεύς ἐν Ἀρχαιολογικῷ παραρτήματι τοῦ ΙΖ' τόμου τοῦ ἐν Κ/πόλει Ἑλλην. Φιλ. Συλλόγου (1886) σ. 4,35,38 καὶ ἐν *Μαυρογορδατεῖῳ* Βιβλιοθήκῃ (1884) σ. 153.

Ὁ αὐτὸς ἐν Ἐπετηρίδι Παρνασσῶ ἔτος Ε' (1901) σ. 39.

Ὁ αὐτὸς ἐν Ἱεροσολυμιτικῆς βιβλιοθήκης αὐτοῦ τ. Δ' σ. 44,45,91,146.

Β. Μυστακίδης ἐν Παρνασσῶ τ. Ι' (1886) σ. 185 κ. ἔ.

Ν. Τσιγαρᾶς αὐτόθι.

Ι. Σακκελίῳ ἐν Καταλόγῳ τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης Ἀθῆναι 1892 ὑπὸ τοὺς ἐξῆς ἀριθμούς: 41 Ψαλμοὶ εἰς τὴν κοινὴν μετενεχθέντες ὑπὸ Μαξίμου τοῦ Πελοποννησίου.— 285 Κυριακοδρομίον ἦτοι, ὀμιλίας ΝΓ' ἐν φράσει δημῶδει. — 349 Λόγοι ΙΗ' Μαξίμου τοῦ Πελοποννησίου ἀπὸ τῆς Κυριακῆς τοῦ Τελώνου μέχρι τῶν Ἀγίων Πάντων. — 366 Ὀμιλίας εἰς τὰς Κυριακάς.— 367 Ὀμιλίας ΝΓ' εἰς τὰς Κυριακάς.— 393 Λόγος ΛΘ' ἐπὶ τοῦ Κυριακοδρομίου Μαξίμου τοῦ Πελοποννησίου.— 473 Τὸ κατὰ Λατίνων ἐγχειρίδιον Μαξίμου τοῦ Πελοποννησίου.

Ἐν δὲ τῷ προχείρῳ Καταλόγῳ χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης, ἐν συνεχείᾳ τοῦ ἐντύπου Καταλόγου, ὑπὸ τοὺς ἀριθμούς 1857, 2245, 2078.

Σ. Π. Λάμπρος ἐν *Catalogue of the Greek Manuscripts on Mount Athos*. Cambridge vol. I 1895, vol. II 1900. Αἱ διδαχαὶ περιέχονται εἰς τοὺς κώδικας ὑπ' ἀρ. 749, 1144, 1159, 1324, 1643, 2088, 2131, 2387, 2484, 2512, 2737, 2749, 3229, 3237, 3263, 3675, 3698, 3771, 4571, 4572, 4665, 4685, 4783, 4911, 5008, 6053, 6087, 6088, 6089, 6090, 6307, 6615, 1341, 3170, 3782, 4667.

Ἑρμηνεία Ἀποκαλύψεως Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ν. ΙΙ ἀρ. 4725, 6063.

Ἀπόκρισις περὶ ἐπισκόπου ἀρ. 1948, 7.

Πρὸς τοὺς ἄρχοντας Ἄρτης ἀρ. 1948, 6 (184 Μονῆς Φιλοθέου) «Ἀπόκρισις πρὸς τοὺς φιλομαθεῖς ἄρχοντας τῆς Ἄρτης διὰ τοὺς στίχους τοὺς κάτωθεν :

Ἄβροχίτων δ' ὁ φύλαξ θυροζυγοκαμψιμέτωπος

ἄβροξ δ' ἐν προχοαῖς, κύκλωψ φθογγάζετο μύρμηξ».

Ἐν τέλει δὲ «αἰχί (1615) ἐξ Ἰωαννίνων α'. Φεβρουαρίου κυρίου Μαξίμου ἀπόκρισις πρὸς τοὺς Ἄρτης.»

«Ἀπόκρισις πρὸς τὸν εἰδόντα ὅτι οἱ κακοποιοὶ τῶν ἐπισκόπων καὶ

αἱ πράξεις αὐτῶν οὐ ψόγου ἀλλ' ἐπαίνου ἄξιοι» Ἐν τέλει «αρχιδ' (=1614) λα' Ὀκτωβρίου ἐξ Ἰωαννίνων» ἀρ. 1948, 7.

Πρὸς τοὺς φιλομαθεῖς Ἄρτης ἀρ. 4884, 5. (764 Μονῆς Ἰβήρων)
Ἀπόκρισις.

Προτροπὴ εἰς τὴν σπουδὴν τῆς σοφίας ἀρ. 4884, 6.

Ἐγχειρίδιον κατὰ τοῦ σχίσματος παπιστῶν (περὶ ἀρχῆς τοῦ πάπα)
749, 2387, 3292, 4826.

Εἰς Εὐαγγελισμὸν ἀρ. 3782, 2.

Εἰς Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου ἀρ. 4667. (547 Μ. Ἰβήρων).

Μετάφρασις βιβλίου ἱατρικοῦ Δανιὴλ Λεσβίου ἀρ. 4303 (Ἰβήρων 183).

Χρυσοστόμου εἰς Ἀγίαν Κυριακὴν (Πάσχα) ἀρ. 3698, 4911.

Μετάφρασις Ἀνδρέου Κρήτης εἰς γενέθλιον Θεοτόκου 3696, δ' 3782, 3,

Ἄλλο αὐτὸς ἀοίδιμος Σ. Λάμπρος σημειοὶ κώδικας τοῦ Μαξίμου ἐν Νέφ.
Ἑλληνομνήμονι τόμ. Δ' σ. 363, Ε' σ. 328, Ϛ' σ. 71, Ι' σ. 471, 292—3,
ΙΒ' σ. 108, ΙΓ' σ. 468.

Ν. Βέης ἐν Ἐπετηρίδι Παρνασσῶ ἔτ. Η' (1904) ἐν σελ. 110, 120, 123,
127 οἱ ὑπ' ἀρ. 16, 31, 35, 43, κώδικες.

Ἄλλο αὐτὸς ἐν Καταλόγῳ χειρογράφων τῆς Μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπη-
λαίου. Λιψία—Ἀθῆναι 1915 (ἐν σ. 115 ἀρ. 128 Κυριακοδρομίον Μαξίμου)

Δ. Μ. Σάρρος ἐν Παλαιογραφικῶ Ἐράνῳ ἐνθ. ἀν.

Γεώργ. Χαριτάκης ἐν Ἐπετηρίδι Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν ἔτος
Δ' (1927) σελ. 162 πρὸς καὶ σ. 159, 172.

Ἄλλο πρ. Λεοντοπόλεως Σωφρόνιος ἐν τῷ περιοδικῷ Γρηγορίῳ τῷ Πα-
λαμᾷ (ἐν Θεσσαλονίκῃ 1918) ἔτ. Β' σ. 439 Διδαχαὶ Μαξίμου ἐν τῇ Μονῇ
Βλατιῶν ὑπ' ἀρ. 37.

Β'. Περὶ Διονυσίου καὶ τῆς στάσεως αὐτοῦ ἐν Ἰωαννίνοις.

Περὶ τῆς στάσεως τοῦ Διονυσίου Τρίκκης ἢ Σκυλλοσόφου ἔγραψαν
πλείστοι, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Ἡπειρωτικοῦ Χρονικοῦ κυρίως, τάσσοντες
αὐτὴν οἱ πλείονες εἰς τὸ ἔτος 1612, ἄλλοι εἰς τὸ 1613 καὶ ὀλίγοι εἰς
τὸ 1611 καθ' ὃ ἐγένετο αὕτη, ὡς διαπιστοῦται καὶ ἐκ τοῦ Στηλιτευτικοῦ.

Π. Ἀραβαντινὸς ἐν Χρονογραφίᾳ τῆς Ἠπείρου τ. Α' (Ἀθήνησι 1856)
σελ. 220—224.

Κ. Σάθας ἐν Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάδι (1896) σ. 210—216.

Κ. Παπαρηγόπουλος ἐν Ἱστορίᾳ τοῦ Ἑλλην. Ἔθνους τόμ. Ε' (1887)
σ. 629—631 (= Π. Καρολίδου—Ἐλευθερουδάκη ἔκδ. Ε' (1925) τ. Ε'
μέρος 2ον σελ. 181—182).

Μητροπολίτης Ἄρτης Σεραφεῖμ ἐν Δοκιμῇ Ἱστορικῆς Περιλήψεως. . .
Ἄρτης καὶ Πρεβέζης Ἀθῆναι (1884) σ. 104—5.

Α. Παπαδόπουλος—Κεραμεύς ἐν Ἀρχαιολογικῷ Παρατήματι ΙΖ' τόμ. (1868) τοῦ ἐν Κ/πόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου σ. 44—48.

Θωμᾶς Α. Παοχίδης ἐν Ἡμερολογίῳ τῶν Ἑλλήνων (ἐν Βουκουρεστίοις 1887) σελ. 96—97.

Ι. Δαμπρίδης ἐν Ἡπειρωτικοῖς Μελετήμασιν Α' (1887) σελ. 43—45.

Ὁ αὐτὸς ἐν Ζαγοριακοῖς Ἀθήνησι 1870 ἐν σελ. 309—311 ἀναδημοσιεύει τὸ Χρονικὸν τῆς Ἡπείρου.

Κ. Δ. Κρουστάλλης ἐν Ἑγκυκλοπαιδικῷ Λεξικῷ Μπάρτ καὶ Χίρστ (1893) τ. Γ' σ. 578 ἐν λ. Διονύσιος (Σκυλόσοφος).

Χ. Χρηστοβασίλης ἐν τοῖς Ἐθνικοῖς ᾄσμασιν (Ἀθήναι 1902) σ. 99—102, ᾄσμα δημοτικίζον μετὰ ἱστορικῶν σημειώσεων.

Τὰ Πάτρια ἐν Ἀθήναις (1903) ἔτ. Β' Σεπτεμβρίου 6 ἀρ. 26, ἔτος Γ' (1904) ἀρ. 39, ἐγκώμιον τοῦ ἥρωος.

Ν. Ι. Γιαννόπουλος ἐν Ἐπετηρίδι Παρνασσοῦ ἔτος 10ον (1914) σ. 300 κέ. (ἐν σελ. 270 ἐκλαμβάνων ὡς ἕτερον τὸν Διονύσιον Γ' (1594) ἐν τοῖς Ἐπισκοπικοῖς καταλόγοις Λαρίσης).

Δημήτριος Σίμου Μπαλᾶνος ἐν Ἡμερολογίῳ Μεγ. Ἑλλάδος (1922) σ. 254—5 ἀκολουθῶν τὸν Παπαρηγοῦλον.

Θ. Βελλιανίτης ἐν ἔφημερίδι Ἀθηνῶν Ἔθνος 24 Μαρτίου 1924.

Nicos A Bées (Βέης) ἐν Byzantinische - Neugriechische Jahrbücher, II Berlin - Walmersdorf (1921) σελ. 166—167. ἀκολουθῶν τὸ Ἡπειρωτικὸν Χρονικὸν τοῦ Rouqueville.

Σπυρ. Π. Λάμπρος ἐν Ν. Ἑλληνομνήμονι τόμῳ ΚΑ' (1927) σ. 344.

Καὶ εἰς τὴν ἐν Ἰωαννίνοις ἐκδιδομένην ἔφημερίδα Ἡπειρον (24 Αὐγούστου, 3 Σεπτεμβρίου, 1 καὶ 3 Ὀκτωβρίου 1924 κ. ἄ.) ἐγράφησαν διατριβαὶ τινες ὑπὸ τοῦ σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Παραμυθίας, πρῶην Μεγ. Πρωτοσυγκέλλου, κ. Ἀθηναγόρα, τοῦ κ. Γ. Χατζῆ, καὶ ἄλλων, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Χρονικοῦ, ἃς δὲν ἠδυνήθημεν νὰ εὗρωμεν.

ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΤΟΥ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΣΤΗΛΙΤΕΥΤΙΚΟΣ

ΚΑΤΑ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΥΝΑΠΟΣΤΗΣΑΝΤΩΝ ΑΥΤῶ ΕΙΣ ΙΩΑΝΝΙΝΑ

φ. 347a

Ὡσπερ αἱ τῶν σπουδαίων πράξεις μεγάλα τῶ ὄντι τοὺς τῶν καλῶν ἐραστὰς ὠφελεῖν δύνανται γραφῇ παραδιδόμεναι, οὕτω δήπου καὶ αἱ τῶν φαύλων τόλμαι οὐδὲν ἥττον τοὺς τὰ φαῦλ' ἀποστιγοῦντάς τε καὶ ἀποδιοπομπουμένους ὠφελήσαιεν ἄν. Ὡς γὰρ ἐκεῖναι ταῖς τῶν σπουδαίων δια-
 5 νοίαις θέλητρον τι ἐνιέναι πεφύκασι τῶν καλῶν, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ αὐταὶ εἰς τὸ αὐτὰς ἀποδιοπομπεῖσθαι τοὺς σπουδαίους πάση μηχανῇ. Ὁ γὰρ σπουδαῖος ἄνθρωπος οὐ μόνον οὐκ ἂν πάθοι τι τῶν ἀπενκταίων τὰς τῶν φαύλων πράξεις διεξιῶν, ἀλλὰ καὶ ἐς τὰ μάλιστα ὠφεληθεῖν ἄν, τρόπον μελίσης ταυτασί διεξερχόμενος. Κἀκεῖνη γὰρ ἀκάνθαις ἐφιζάνουσα, οὐ
 10 μόνον οὐδὲν βλάπτεται, ὅτι καὶ μέλι αὐτῶν ἀπανθίζεται. Δι' ὃ δὴ καὶ τὰ τῶ ἐξαγίστῳ ἐκείνῳ Διονυσίῳ ἐναγχος ἐνταυθοῖ πεπραγμένα κακὰ καὶ πέρα κακῶν γραπτέον δεῖν μοι κατεφάνη, ὡς ἔχοιεν δήπουθεν οἱ τῶν φαύλων πράξεων ἀπέχεσθαι βουλόμενοι οἷόν τι ἐναργὲς σημεῖον εἰς τὸ τὰ φαῦλα δύνασθαι μισεῖν καὶ ὅσον οἷόν τε μὴ ἐγχειρεῖν ἐθέλειν τούτοις πρόποιε.

15

Διονύσιος οὖν οὕτως ἄρχιερατικοῦ ἡξιώθη ποτὲ τάγματος (οὐ γὰρ ἀνέχομαι γένος αὐτοῦ καὶ π(ατρ)ίδα καὶ τᾶλλα εἰπεῖν πολλῶν ἔνεκα) καὶ τῆς κατὰ Τρίκκην ἐπέβη μ(ητ)ροπόλεως. Ἐπανάστασιν δὲ κἀκεῖσε πεποιηκέναι βουλευθεὶς ἐφωράθη, οὐκ ὀλίγων καὶ τότε φονευθέντων ἐκ ταυτησὶ τῆς αἰτί(ας). Ἐκεῖθεν δ' ὅμως τέως ἀποδράς, ὡς οὐκ ὠφελεν, ἐς Ἴταλίαν
 20 ἀπέπλει. Πλὴν ἀλλὰ κἀκεῖθεν μετ' αἰσχύνης ὅτι πλείστης ἐκδιωχθεὶς, ὡς οὐκ ἐφησυχάζων ἦν, ἐν τοῖς μέρεσι τούτοις ἀφίκετο, κακῇ τύχῃ ἡμῖν φυλαττόμενος, κακὰ ἐπὶ κακοῖς ἡμῖν τοῖς ἀσμένως αὐτὸν ὑποδεξαμένοις ἐπινοῶν. Οὐ γὰρ ἠθέλεν ὅπως ἐφησυχάζειν ὁ τῶν κακῶν σπορεύς τε καὶ τῶν ὀλεθρί(ων) ἐφευρετής, ἀλλ' ἔργον αὐτῶ ἦν αἰεὶ ἀποστασίαν αὐθις ποιήσασθαι,
 25 ὡς δήπου καὶ πεποίηκε, κατὰ τὸ ἀχια^{ον} ἔτος σ(ωτή)ριον, πρώτη ἐπὶ δεκάτῃ Μαιμακτηριῶνος. Ἦνυσε γ' ὅμως οὐδὲν, κακοῖς καὶ ἀνοήτοις χρησάμενος συμβούλοις, ὁ ἀνόητός τε καὶ φρενόληπτος. Οὐ γὰρ ὅσα τῶ ἐπέρχεται νοεῖν ἢ ποιεῖν καὶ τέλους δήπου τοῦ προσήκοντος τυγχάνει, μὴ πρότερον ὡς κάλ-

Γραφαὶ Κώδικος : 1. τῶντι. 2. ἐραστὰς . . . γραφή.

7. Τὶ τῶν ἀπενκτέων. 8. ὠφελιθειή. 9. κἀκεῖνη.

10. Παπαδ. Κεραμεὺς Εἰκοσιφ. : βλάπτει . . . καὶ τὰ τῶ. Ὁ κῶδ. καὶ τῶ

14. Οἷον τε. 16. Τ' ἄλλα. 17. κἀκεῖσε.

19. Ὁφελεν—Παπαδ. Κεφ. εἰς.— 20. κἀκεῖθεν. 21. κακῇ τύχῃ.

λιστα βουλευσαμένω. Αὐτὸς δ' ἄλλ' ἀνοί(ας) ἠττηθείς, ἄτε κακεντρεχῆς τε καὶ θρασύτητι ἐντεθραμμένος, καὶ πάντ' οἰηθείς τὰ κατὰ τὸν ἀέρα ἰπτάμενα, κατὰ γε καὶ τὴν δημώδη παροιμίαν, συλλαμβάνεσθαι τε καὶ ἀγρεύεσθαι, ἐφαντάσθη δήπου, | ὡς δυνατὸν αὐτῷ καὶ τουτὶ τοῦργον ἐπιτελέσαι Πλὴν φ. 347 β
 ἀλλὰ διὰ θαύματος ἐμοὶ ἤχθη, τίσι λόγοις ἰσχυροῖς πεισθέντες οἱ ἀκολουθή- 5
 σαντες αὐτῷ τοιαύτη ὑποθέσει λίαν ἐπικινδύνω καὶ ὀλεθριωτάτῃ ᾤήθησαν δεῖν ἐγχειρῆσαι οὕτως ἀλόγιστα. Ἐχρῆν γὰρ ἐκεῖνον γοῦν σοφόν, ὡς ἐκεῖνος ᾤετο καὶ οἱ συνόντες αὐτῷ ὑπελάμβανον, καὶ ἰατρόν, ἐπηγγέλλετο γὰρ καὶ τοῦτο, οὐδ' ὄναρ, οἶμαι, τὴν ἰατρικὴν φαντασθεῖς ποτε, καὶ δὴ καὶ μάντιν ὄντα, μὴ ἄσοφα τῆς τοιαύτης ἄψασθαι ὑποθέσεως, πολλῆς χρηζούσης 10
 καὶ συνέσεως καὶ ἰσχύος καὶ δαπάνης καὶ τῆς ἄλλης προπαρασκευῆς. Πρῶτον μὲν γὰρ συμβούλοις χρήσασθαι προσῆκε σὺν λόγῳ τὰ πράγματα κρίνειν ἐπισταμένοις καὶ πείραν ὡς πλείστην ἔχουσιν, ἔκ τε τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἄλλης παιδείας, ἀλλὰ μὴ νέοις τισίν, ὧν αἱ φρένες, κατὰ τὸν ποιητῆν, ἠερέθονται, καὶ ἀμαθέσι καὶ δὴ καὶ κακοδαίμοσιν, οἳ οὔτε τὰ σφίσιν 15
 αὐτοῖς, οὔτε τὰ τῷ κοινῷ συνοίσοντα γνοῖεν ἂν συμβουλευσασθαι.

Τί γὰρ ἂν συμβουλευσάιτ' ἀνὴρ ἀμαθία καὶ ἀπαιδευσία συζήσας καὶ οὐδὲν ἄλλο ἢ μεθύειν εἰδώς; Ἡ τί εἴποι καίριον νέος ὁμοῦ καὶ ἀμαθής, καὶ μηδ' αὐτὸ τοῦτ' εἰδώς, ὅτι ποτέ ἐστι βουλή, καὶ πόσα δύναται ὠφε-
 λῆσαι ἢ βλάψαι, εὔτε καὶ ὡς ἐτέρως ἔχουσα; Οὕτω δὴ οὖν ἐχρῆν αὐτὸν 20
 ποιῆσαι, ὡς ἂν ὅτι μάλιστα τῆς καλῆς ἀπόνοιτο βουλῆς τε καὶ συμβου-
 λῆς. Ἀνὴρ γὰρ ἄβουλος, ἢ καὶ τοῖς τὰς γνώμας συντεθεικόσιν εἴρηται, εἰς κενὸν μοχθεῖ τρέχων, ὡς δήπου καὶ οὗτος εἰς κενὸν τῷ ὄντι ἔδραμε, κακοῖς κακὸς συμβούλοις χρησάμενος, ἢ κακοὶ κακῷ ὀδηγῷ χρησάμενοι
 καὶ ἀκολουθήσαντες· ἃ εἰς ταῦτὸν συνδραμόντα δῆλον τοῖς συνιέναι οἷσις 25
 οὖσιν οἳ κακῶν τοὺς τούτοις χρωμένους κατάγουσιν. Ἐπειτα δὲ καὶ τοῦ
 τέλους τῆς τοιαύτης ἐγχειρήσε(ως) οὐκ ἀμελήσαι ὑμῖν προσῆκεν. Δεῖ γὰρ

2. Καὶ πάτ'.—Παπ. Κεραμ. καὶ ποτ'.

3. Ἡ δημώδης παροιμία λέγει «ὅσα πέτονται ὄλα δὲν πιάνονται» (ἢ δὲν τρώγονται).

8. ἐπιγγέλλετο 8. Παπ. Κεραμ. οὐ καὶ οἱ συνόντες.

10. ἄψασθαι.

14. ἠερέθονται.

15. κατὰ σφίσιν. Παπ: Κεραμ. τὰ σφίσιν.

16. Παπ. Κεραμ. συμβουλευσοῖτο.

18. δύναται. 18. Παπ. Κεραμ. ὅτι ποτέ ἐστι.

18. Παρὰ Π. Κεραμ. λείπει τὸ ὠφελῆσαι.

21. Ἀπόνοιτο. 22—26. ἡ σύνταξις ἀνώμαλος.

24. Παπ. Κεραμ. κακαῖς κακῶς.

24. Παρὰ Παπ. Κεραμ. «οἱ κακοὶ κακῷ ὀδηγῷ χρησάμενοι καὶ ἀκολουθήσαντες, εὐς τούτοις χρωμένοις κατάγουσιν. Ἐπειτα δὲ καὶ τὸ τέλος τῆς τοιαύτης ἐγχειρήσεως . . . »

καὶ τοῦ τέλους ἐφ' ἐκάστῳ πράγματι οὐκ ἀμελῶς ἔχειν, τοὺς μὴ ῥᾶστα τοῦ ὀρθοῦ ἀποπλανᾶσθαι βουλομένους, καὶ πόρρω θέειν τοῦ προσήκοντος. Ὑμεῖς δ' ἀλλὰ οὐδενὸς τούτων ἐπιστραφέντες, ἅτε Τυφῶ δαίμονι χρησάμενοι ὀδηγῶ, εἰς τοῦτο κακῶν κατηνέχθητε. Ἀγαπητὸν δ' ἂν ἦν εἶγ' ὑμῖν
 5 μόνοις ταυτὶ τὰ κακὰ ἦν· νυνὶ δὲ οὐδὲν ἤτιον καὶ ἡμῖν τοῖς ἀναίτιοις, τῶν ὧν ὑμᾶς μόνους ἀπολαύειν ἔχρην, αἰτίους ὄντας, μετεδώκατε κακῶν, ὧν πάντων αἴτιον, καὶ ὅλον ἀρχιτέκτονα, τὸν Διονύσιον εἶναι φημί, ὃν δὴ καὶ ἀντὶ πάντων πάνθ' ὑφίστασθαι τὰ δεινὰ δεόν ἦν.

Ἔδει σε, ταλαίπωρε, μοναχικὴν μετιόντα πολιτείαν, μὴ τὰ ἀνοίκεια καὶ ἀκα-
 10 τάλληλα τῷ μοναχικῷ ἐπαγγέλματι ζητεῖν τε καὶ πράττειν. Τίτι γὰρ τῶν πάλαι
 φ. 848 α ἦ τῶν νῦν, τῶν ταύτην | ἐπανηρημέν(ων) τὴν πολιτείαν, βασιλείας ἐπιγείου ἢ τῶν τῆς βασιλεί(ας) ἐμέλησεν ὄλωσ; Ἀλλὰ καὶ τοὺς τοιαῦτα βουλομένους, εἴ γε τινὲς ἦσαν οὐχ ὑπὸ σοῦ ἀναπεισθέντες καὶ τὸν πλάνον αὐτῇ γε τρυγί ἐκπεπωκότες, ἀνακόπτειν τε καὶ τῆς τοιαύτης βουλῆς τε καὶ ἐφέσεως ἀπᾶ-
 15 γειν, ὡς ἀλυσιτελοῦς καὶ ἀνοικείου μοναχοῖς, ἀλλὰ μὴ συνεπωθεῖν τε καὶ ἐποτρύνειν εἰς τὸ τῆς ἀπωλείας δεινὸν βάραθρον, εἰς ὃ φέρων κατεκρήμνισας σαυτὸν κᾶκείνους, ἀλογίστως ἀναπεισθέντας σοι συνέπεσθαι. Τί ἔδει σοι βασιλείας ἐπιγείου, κόσμον καὶ τὰ τοῦ κόσμου ἀπαξ ἀρνησαμένῳ, καὶ μακρὰ χαίρειν φράσαντι τούτοις, ὅτε τὴν κόμην ἐκείρου, ὡς ὄφελος
 20 ἤδη τὴν κεφαλὴν, καὶ τὰς συνθήκας ἐκείνας τὰς φοβεράς, τῆς εἰκόνοσ ἐμπροσθεν τοῦ Χριστοῦ, παρόντοσ κᾶκείνου ἀοράτωσ μετὰ τῶν ἀγίων ἀγγέλων, ἐποίεις; Ἡ ἐπελάθου τούτων πάντων; Ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοισ εἰπεῖν τοῦτο. Οὐ γὰρ πάνυ νέοσ ἐτύγγανες ὦν, ὅτε τὸ μοναχικὸν ἠμφιέσω τριβώνιον, ὡσ ὄφελος λάϊνον ἀμφιέσασθαι, καὶ τὴν κόμην ἀπέθου. Εἰ δὲ πως καὶ ἐπε-
 25 λάθου, ἀλλὰ παρῆσ πάντωσ ἄλλων τουτὶ τὸ σχῆμα λαμβανόντων, καὶ τῶν ὧν ποιοῦσι συνθηκῶν ἤκουσας. Πλὴν ἀλλ' οὐκ ἐπελαθόμεν μὲν, ἴσως φήσεις, τῶν συνθηκῶν, ἠμέλουδ δὲ τουτωνί. Τί δήποτ' ἠμέλεισ, ὧ ἐμβρόντητε, πρὸσ Θεοῦ; Ἡ ἠγνόεισ ὡσ ἀπαραίτητοσ καὶ βαρυτάτη ἢ κόλασισ τοῖσ τὰσ συνθήκασ μετὰ Θε(ο)ῦ ποιουμένοισ καὶ παραβαίνουσι, καὶ τού-
 30 των πολλῶ μᾶλλον τοῖσ ἐν γνώσει; Ἀλλ' ἴσωσ τῆσ παρὰ πάντων τιμῆσ

1. Παπ. Κερ. τὸ τέλος.

2. Πόρρω. 3. Παπ. Κεραμ. οὐδενὶ τούτων. 3. τυφῶ. Παπ. Κερ. τυφλῶ.

5. Παπ. Κεραμ. οὐδὲν εἶπον καὶ ἡμῖν τοῖσ ἐναντίοισ.

7. Αἴτιοσ.—Παπ. Κεραμ. αἴτιον. 15. συναπωθεῖν.

12. Παπ. Κεραμ. ταῦτα... ἀναπεισθέντας. 14. Παπ. Κεραμ. ἐκπεπωκότας.

16. Ἀπολεί(ας). 17. Κατεκρήμνησασ σαυτὸν κᾶκείνοσ .. ἀναπεισθέντάσ σοι.

18. Παπ. Κεραμ. ἀρνησαμένου καὶ μακράν.—Κωδ. μακρά.

20. Ὀφελος. 21. κᾶκείνου 21. Παρὰ Π. Κερ. λείπει τὸ παρόντοσ κᾶκείνου

22. Ἔωσ ἐδῶ ἐδημοσίασεν ὁ Παπ. Κεραμεύσ (σ. 47). 23. ἠμφιάσω.

27. Τούτωνί.

ἐπιμένοντες τούτῳ διανοήθησθε ποιῆσαι τὸ κακόν. Ἄλλ' ἔλαθεσ κἀν τούτῳ
 στυγερὰν ἀπολέσαντα τὰς φρένας, καὶ σκότει δεινῶ καλυφθέντα, τὸ μὴ
 συνιέναι βουλευθῆναι οἷαν εἶχες τιμὴν, τὴν ἀρχιερωσύνην ἔχων. Οὐδεμία
 γὰρ γένοιτ' ἂν μείζων τιμὴ τῆς ἀρχιερωσύνης, τῷ γ' ἀξίως ταυτησὶν ἡξιω-
 μένῳ καὶ ἀξία ταύτης ἔργα πράσσοντι. Σὺ δ' ἄλλα τῷ ὄντι ταύτης κατε- 5
 φρόνησας, ἄλλο τι μείζον ἢ κάλλιον εἶναι οἴηθεῖς. Ἄλλα καὶ βασιλεύειν
 τυχὸν μετὰ τοῦ ἀρχιερατεύειν ἐβούλου κατὰ ταῦτόν. Τούτῳ δὲ οὐχ οἷόν τε
 γένοιτ' ἂν.

Οὐ γὰρ δυνατόν δυσὶ τινι κυρίοις δουλεύειν, κατὰ γε καὶ τὴν τοῦ
 Κυ(ρίου) φωνήν. Οὐ μὴν ἀλλ' εἰ καὶ τοὺς πρὸ σοῦ ἀρχιερατεύσαντας τούτου 10
 γ' ἔγνωσ ἐπιθυμήσαντας τάξιόματος, ἢ Χ(ριστὸν) αὐτόν καὶ τοὺς μετ'
 ἐκεῖνον τάκείνου τοῖς ἀν(θρώπ)οις ἀπαγγείλαντας, πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ
 τοῦτο προστάξαντας τοὺς ἀρχιερεῖς ζητεῖν, ἐχρῆν δήπου καὶ σὲ τοῦτό γε
 ζητεῖν. Εἰ δὲ καὶ τοὺς ἔχοντας καταλιπεῖν προστάττουσιν, εἴ γε τῆς οὐ(ρα)-
 νίου αὐτοῖς μέλει βασιλεί(ας), πῶς σοὶ γ' ἐπῆλθε ταύτην ζητεῖν, ᾧ καὶ τὸ ζῆν 15
 δεῖσαι ἀποτιθέσθαι χρεῶν; Μῶν ἔγνωσ τοὺς | τῷ Κ(υρίῳ) μαθητευθέντ(ας), φ. 348 β
 ἐπιγείου ἐπιδάντ(ας) βασιλείας; Ἄλλα μὴ Χ(ριστὸν) αὐτόν; Ἄλλα μὴ
 μάρτυρας ἢ ἱεράρχας ἢ ὁσίουσ ἢ ἄλλον ὄντινοῦν τῶν ἁγίων; Οὐκ ἔχεις
 εἰπεῖν. Πῶς οὖν οὐδενὸς ἐκείνων, οἷσ τοιούτοις οὔσι καὶ τὸ βασιλεύειν
 προσῆκε, τοιούτου πάθους ἠττηθέντος ἠττήθησ αὐτός; Ἦ μείζον τι καὶ 20
 κρεῖττον ἐκείνων ἐβουλεύσω; Ἄλλ' οὐκ ἂν ἔχοις τοῦτ' εἰπεῖν ποτε. Εἰ τοίνυν
 ἐκεῖνοι, καὶ σοφίας ὄντες ἀνάπλεω καὶ ἀγιωσύνης φθάσαντες εἰς τὸ ἀκρό-
 τατον, βασιλεί(ας) τε ὑπερεῖδον ἐπιγείουσ, κόσμον τε καὶ τὰ τοῦ κόσμου
 κατέπτυσαν πάντα, πῶσ αὐτός, ᾧ πάσης ἀνοί(ας) πεπληρωμένε, βασιλείαν
 ἐπίγειον διετέλεισ ἀεὶ ζητῶν; Οὐκ ἤκουσασ τοῦ Κ(υρίῳ) λέγοντος πᾶσι 25
 τοῖσ αὐτῷ ἀκολουθεῖν ἡρημένοισ, τὸ «ὅστισ θέλει ὀπίσω μου ἔλθεῖν ἀπαρνη-
 σάσθω ἑαυτόν καὶ ἀράτω τὸν σ(αυ)ρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖτω μοι;» Πῶσ
 οὐ κατενόησασ ταυτὶ τοῦ σ(αυ)ρὸσ τὰ δῆματα, οὐ βασιλείαν ἐπίγειον ἢ
 ἄλλην ἠντινοῦν ἄνεσιν τοῖσ αὐτῷ φοιτῶσι παρεγγυώμενα, ἀλλὰ πᾶν τοῦναν-
 τίον; Εἰ τοῖσ μαθηταῖσ αὐτοῦ, τοῖσ φιλήσασι καὶ φιληθεῖσιν, οὐ βασιλείαν 30
 ἀλλὰ θάνατον, καὶ τοῦτον σ(αυ)ρικὸν ἔσεσθαι, ὑπέσχετο, πῶσ σοι ἄλλωσ
 διανενοῖται, ᾧ πάσης θεί(ας) φωνῆσ ἀμέτοχε; Οὐκ ἄλλην ὁδὸν τοὺσ τῷ
 σ(αυ)ρι μαθητιῶντασ τέμνειν χρὴ ἢ ἢν αὐτός πρῶτοσ καὶ πρῶτον

1. Κἀν...σε αὐτόν.

5. Τῶόντι.

7. Οὐχ' οἷόντε γένησ' ἂν.

16. Δεῖσαν. χρεῶν... ἔχνωσ.

20. Μείζον τι.

22. Ἀνάπλεω. 20. Παρεγγυώμενα.

ἔτεμέ τε καὶ ἐβάδισεν. Εἰ δ' ἄλλην τις βαδίζειν ἐθέλοι, οὐχ οἷόν τε τὴν ἦν ἐκεῖνος ἔτεμε καὶ βαδίζων διετέλεσεν εὐρεῖν. Τίνα δ' ἐκεῖνος τῶν ὁδῶν περιπατήσας ἐφάνη; Τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην. Τί δήποτε; Ὅτι αὕτη μόνη, ὡς αὐτὸς φησιν, εἰς βασιλείαν ἀπάγει, τῶν ἄλλων πασῶν εἰς ἀπώ-
 5 λειαν ἀπαγουσῶν. Πῶς δ' οἷόν τε ταύτην βαδίσει τοὺς βασιλεί(ας) ἐπιγείου ἀντέχεσθαι βουλομένους; Ἄλλ' εἶποι τις ἂν ὑμῶν ἐρωτῶν, πάντες οἱ ἀντιποιοῦμενοι βασιλεί(ας) ἐπιγείου ἐκπίπτουσι τῆς οὐ(ρα)νίου; Ἀριθμησάτω τοὺς βασιλεῖς ἀπαξάπαντας ὁ τοιοῦτος, καὶ εἰ εὗροι αὐτῶν τινα τοῖς ἀγίοις συναριθμούμενον ἢ ὅλως ἐν τοῖς ἐπαινουμένοις εἰλικρινῶς,
 10 καλὸν ἄρα ἡ βασιλεία, εἰ δὲ τοῦτο οὐκ ἂν εὗροι ζητῶν ῥαδίως, πῶς οὐχὶ κακὸν ἡ βασιλεία; Μᾶλλον δ' οὐ κακὸν ἡ βασιλεία, ἢ βασιλεία καθ' ἑαυτήν, εἰς κακὸν δὲ τοὺς ταυτησί ἀντεχομένους ὠθεῖ, καὶ μὴ κακὴ οὕσα καθ' ἑαυτήν. Οὐ γὰρ οἷόν τε τοὺς βασιλεῖς, βασιλεί(ας) τε ὁμοῦ καὶ ἀρετῆς ἐχομένους διατελεῖν. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ τὴν βασιλείαν κακὸν εἶναι
 15 ποιοῦν, ἢ οἰκειότερον εἰπεῖν, τοὺς αὐτῆς ἐφιεμένους. Εἰ γὰρ ἦν διὰ ταύτης σωθῆναι, τί δήποτε ὁ νομοθέτης τε καὶ νομοδότης Χριστός, βασιλεὺς χειροτονηθῆναι πρὸς τῶν Ἰουδαίων ζητηθεῖς, οὐ προσήκατο ταύτην, ἀλλ' ἀνεχώρησε, τοὺς αὐτὸν ἐλθόντας λαβεῖν καὶ ποιῆσαι βασιλέα φυγῶν; Εἰ δ' ἐκεῖνος τὸν τῶν πραγμάτων ὄχλον φυγεῖν ἐθέλων τυχὸν οὐκ ἠνέ-
 φ. 349 α σχετο βασιλεί(ας) ἐπιγείου τιμὴν ἀναδέξασθαι, τίνος ἔ | νεκα οὐκ ἐνομοθέτησε καλὸν εἶναι τὴν βασιλεί(αν), καὶ τοὺς ταύτης ἐφιεμένους ἢ ἀντιποιοῦμένους σωθῆναι οὐκ ἔνι; Εἰ δὲ φαῖεν ἀνθυποφέροντες, ὡς εἰ οὐ καλὸν οὐδὲ λυσιτελὲς ἡ βασιλεία, κατὰ γε καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ Κ(υρίου), τί δήποτε καὶ τοῖς ἡμετέροις πολὺν ἤδη χρόνον ταύτην ἔχειν συγκεχώρη-
 25 κεν; Οὐχ ὡς ἀγαθόν τι καὶ πρὸς σ(ωτη)ρίαν αὐτοῖς συμβάλλουσαν, οὐδὲ προηγουμένως βουλόμενος, ἀλλ' ἐπομένως. Ὡσάν, οἶμαι κὰν τούτῳ τὴν γνώμην αὐτῶν βασανίσας δοκιμάσειεν, ὅποια τίς ἐστι, μᾶλλον δ' ὡς ἂν πᾶσι φανείη ἥτις ἦν, καὶ ἔκδηλος γένοιτο, οὐχ οἷόν τ' ὄν ἄλλως ἢ ταύτη γε φανῆναι. Οὐδὲ γὰρ ἂν ἡ μοχθηρία τοῦ πρώτου ἀν(θρώπ)ου κατεφάνη,
 30 μὴ τοῦ Θ(εο)ῦ τῶν ὧν μεταληπτέον καὶ οὐ μὴ προσαπτέον τὴν ἐξουσίαν δεδωκότος αὐτῷ. Ἡ γὰρ ἐξουσία καὶ τὸ ἀνετον διαδείκνυσιν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τὴν προαίρεσίν τε καὶ γνώμην ὅποια ταῖς ἀληθείαις τυγχάνει οὕσα, τῶν ἀνευ ταύτης χρηστῶν δῆθεν φαινομένων τοῖς πολλοῖς, καὶ ἀρετῆς ὅτι μάλιστ' ἀντιποιοῦμένων. Ὡς δ' εἶδε, μᾶλλον δ' ὡς καὶ σφίσιν

1. Οὐχ' οἷοντε.

10. Ῥαδίως. 11. ἦ.

13. Οἷοντε. 21. τοὺς μὴ ταύτης.

22. Αὐθυποφέροντες.

23. Ταύτη.

αὐτοῖς διεγνώσθη τοῖς μὴ λίαν εὐαισθητῶς ἔχουσι κενοδοξί(ας) τε καὶ τῆς ἄλλης κακί(ας) μᾶλλον ἢ φόβου θεοῦ καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς ἠττηθέντας τοὺς ἡμετέρους ἔσχηκότας τὸ βασιλείον, ὡς τάχιστ' ἀφείλεν ἀπ' αὐτῶν, ὁ ἀπωλεί(ας) οὐχ ἦτιον ἢ σ(ωτη)ρίας ὄργανον ἦν αὐτοῖς. Ὡς γὰρ παιδὶ νηπίῳ καὶ ἀναισθητοῦντι, ξίφος ἢ μάχαιραν τὸν π(ατέ)ρα ἢ τὴν μ(η- 5 τέ)ρα αἰτοῦντι, οὐκ ἂν δοῖεν τὴν ἀρχὴν ῥαδίως, ἀλλ' ἀπωθοῦνται τουτονὶ καὶ ἀναβάλλονται, παραλογιζόμενον, ἐπιμένοντι δ' εὐτόνως καὶ ὑποκλαυθμηρίζοντι παρέχουσι καὶ ἄκοντες, εἶθ' ὡς μέλλοντα δι' ἐκείνων τὸν παῖδα σφαγήσεσθαι ἴδοιεν, ἀρπάζουσι ταυτὶ τῶν χειρῶν ἐκείνου, πρὶν τι κακὸν παθεῖν, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ τῶν ὄλων πατήρ τοῖς ἡμετέροις 10 πεποίηκε βασιλεῦσιν. Ἔδωκε γὰρ αὐτοῖς, παίδων νηπίων δίκην αἰτοῦσι, τὴν βασιλείαν. Βλαβέντας δὲ καὶ δὴ βλαπτομένους οὐχ ἦκιστα δι' αὐτῆς ἢ χωρὶς ταυτησὶν ἰδῶν, καὶ μάλιστα τὰ ἐς ψυχὴν, τάχιστ' ἀφήρπασε ταύτην αὐτῶν, γυμνοὺς ἐπιγείων ὄπλων καταλιπὼν αὐτοὺς εἶναι, τὸ ἀρκεῖν αὐτοῖς ἡγησάμενος τὴν ἣν δέδωκε χάριν, τὴν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πληρουμένην 15 ἀσθενείᾳ. Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις, διὰ ταυθ', ὑπολαμβάνω, τὴν βασιλείαν τοῖς ἡμετέροις ὁ Θεός ἤδη δέδωκεν, ὡς ἂν τὴν ὀρθοδοξίαν ἀρτιπαγῆ τέως οὔσαν, ἐς τὰσφαλέστερον παγεῖσαν, ἀσάλευτον μένειν. Ἐπεὶ δὲ τοῦτ' ἐγένετο, οὐκέτι χρεῖα ταύτης ἦν τοῦ λοιποῦ. Τί γὰρ τέκτονος ἢ οἰκοδόμου ἔτι δεῖ τῆς οἰκίας ἀπαρτισθείσης; Ἄλλ' οὐ διὰ ταῦτα, καὶ 20 τῶν ἀναγκαίων θῆσειέ τις εἶναι τὴν βασιλείαν. Οὐ γὰρ ὥσπερ τέκτονος, ἢ οἰκοδόμου χωρὶς οἰκίαν γενέσθαι τῶν ἀμηγάνων ἔστιν, οὕτω καὶ βασιλεί(ας) ἄνευ, τὴν ὀρθοδοξίαν | παγῆναι. Οὐδὲ γὰρ ὡς μὴ οὔσαν πρότερον φ. 849β τὸ παράπαν, ἢ ὡς μὴ δυνατὸν ὄν, εἰς φῶς οἶον ἡγαγεν, ἀλλ' ὡς οὔσαν, καὶ οὐκ ἀμυδρῶς φρυκτωροῦσαν δεξαμένη αὕτη, μᾶλλον ἐπιδουῖναι ταύτην αἰτία κατέστη. 25 Ἦτις καὶ ἕως ὀρθοδοξεῖν προήρητο, κατενοδοῦτο, καὶ οἶον ἦνθει τὸ κράτος αὐτῆς, ἠνίκα δὲ τῆς ὀρθοδοξίας, καὶ τῆς καταλλήλου τῇ ὀρθοδοξίᾳ πλεῖστον ὄσον ἐξέκλινεν ἀγαθοεργ(ίας), ταπεινοῦσθαι ἤρξατο, καὶ τέλεον ἀφανισθεῖσα πέπαυται, εἰς τυράν(ων) χειρας μετελθοῦσα, δεικνύντος, οἶμαι, τοῦ Θεοῦ, ὡς μᾶλλον διὰ τῆς τουτωνὶ τυραννίδος, ἢ 30 τῆς ἐκείνων ἐπάρσεως, σωθῆναι δύνανται οἱ ὀρθόδοξοι. Πλείους γὰρ, ὡς ἑμαυτὸν πείθω, νῦν ἢ τότε σώζονται. Εἰ γὰρ αἱ θλίψεις πρὸς Θεόν συνάγουσιν, αἱ ἀνέσεις πάντως Θεοῦ χωρίζουσιν. Ἡ γὰρ βασιλεία οὐ θλίψιν ἀλλ' ἀνεσιν τοῖς ἔχουσι προξενεῖ. Καὶ μηδεὶς λεγέτω, ὡς ὅπου βασι-

8. Ῥαδίως... ἀπωθούντας... παραλογιζόμενοι.

11. Ἔδωκεν.

13. Ταυτησὶν. 15. ἡγήσασθαι.

25. Φρυκτωροῦσαν.

30. Δεικνύντος ... τωνί.

82. Θλίψιν.

λεία, ἐκεῖ πάντως καὶ σωτηρία καὶ ἡ ὀρθοδοξία. Τούναντίον δὲ ἅπαν
 ἔστιν. Εἰ δὲ τινες καὶ τὴν βασιλείαν ἔχοντες ἐσώθησαν ἢ σώζονται
 ἀλλ' ὀλίγοι πάνυ καὶ εὐαρίθμητοι καὶ τῷ καταφρονῆσαι τῶν τῆς βασι-
 λείας ἀγαθῶν καὶ ἀπολαύσεων. Ἐμφοτέρων γὰρ ἀντέχεσθαι οὐχ οἶόν τε,
 5 κἂν εἰς πάνυ πολλὰ φιλονεικεῖν ἐθέλοι τις. Καὶ τοῦτο δύναται τις εἰδέ-
 ναι καλῶς, τὰς βασιλεί(ας) πάσας τοῦ κόσμου, τὰς τε παρωχηκυί(ας)
 καὶ τὰς νῦν οὔσας, ἐν νῷ βαλόμενος καὶ ταῖς ἐκείνων ἱστορίαις περιτυ-
 χών. Αἶ τε γὰρ αἰρέσεις καὶ τᾶλλα κακὰ ἢ διὰ τῶν βασιλέων ἢ ἐν τῷ
 καιρῷ καὶ ταῖς ἡμέραις αὐτῶν ἐφύησάν τε καὶ φύονται ὅσαι ἡμέραι. Ἡ
 10 γὰρ ἄνεσις τοιαῦτ' ἀποτίκτειν πέφυκε τέκνα βαθυλώνια. Τί γὰρ οὐχὶ τῶν
 ἀθεμίτων διετέλουν πράττοντες οἱ ἡμέτεροι τὸ βασιλείον ἔχοντες; Ἄνθ' ὧν
 καὶ εἰς χεῖρας παρεδόθημεν, δεῖ γὰρ ἀψευδεῖν, τῶν βαρβάρων, ἀναξίως
 τῶν ὧν ἠξιῶθημεν ἀγαθῶν πολιτευσάμενοι. Οὐχ ὡς τῆς ὀρθοδοξί(ας)
 ἐκπεσόντες, ἢ τῶν ὀρθῶν δογμάτων, ὡς τισι δοκεῖ, ἐπεμβαίνειν ἡμῖν
 15 ἐθέλουσι σὺν οὐδενὶ δικαίῳ, ἀλλ' ὡς μὴ ὀρθῶς πολιτευόμενοι τὴν
 βασιλείαν ἔχοντες. Ὁ γὰρ Θεός καὶ τούτου ἡμῖν μετέδωκεν ἀγαθοῦ,
 οὐχ ὡς τοσοῦτον εἰς σωτη(ρίαν) ἡμῖν συμβάλλοντος, ἀλλ' ὡς μὴ ἔχοι-
 μεν εἰπεῖν τιν' ἀπολογίαν, ὡς οὐ φιλεῖ δῆθεν ἡμᾶς ὑπερβαλλόντως.
 Κακῶς δ' ὁμως τῷ φαινομένῳ τουτῷ, καὶ δοκοῦντι μόνον, οὐκ ὄντι
 20 δέ, χρησάμενοι ἀγαθῷ, καὶ τούτων οὐχ ἦττον οἷς ὀφείλετο νύκτωρ καὶ
 μ(ε)θ' ἡμέραν Θε(ε)ῷ μόνῳ προσεδρεύειν, καὶ μὴ πάντα λίθον κατὰ τῆς
 αὐτ(ῶν) σωτη(ρίαν) κινεῖν, ταύτη γε ἡμᾶς παθεῖν συγκεχώρηκεν, ὡς ἂν
 διὰ τοῦ κακοῦ γούν τᾶγαθὸν ὃ ἔχοντες ἀπώλεσαμεν, οὐ δεόντως χρησά-
 μενοι τουτῷ γ' ἐς νοῦν ἐμβάλοισιν. Μᾶλλον δ' ὅπως μὴ ἄλλο τι τοῦ λοιποῦ
 φ. 850α ἀπαιτῶμεν τὸν Θε(ε)όν, ἢ ἴλεω | τούτου γε τυχεῖν. Μηδὲ τὴν ἐπίγειον, τὴν
 26 καπνοῦ δίκην λυομένην καὶ πρόσκαιρα σαίνουσαν, ἀλλὰ τὴν οὐ(ρά)νιον,
 ἧς οὐκ ἔστι τέλος καὶ ἀεὶ ἐφήδεσθαι ποιοῦσαν, ζητεῖν βασιλείαν. Ἄλλ' ἡμεῖς
 κἂν τοῖς δεσμοῖς, ἢ ὁ φησιν ἢ θεία γραφή, ἐν χειροπέδαις σιδηραῖς
 ὄντες, οὐ μόνον οὐκ ἐσωφρονήσαμεν, ἀλλὰ καὶ ὡς οὐδὲν παθόντες δεινὸν
 30 διεκείμεθα, καὶ βασιλεί(ας) αὐθις τυχεῖν διανοούμεθα. Καὶ μοι θαυμάζειν
 ἔπεισι, πῶς οὐκ ἐλογίσαντο, ἢ κατὰ νοῦν ἔθεντο, οἱ τοιοῦτόν τι βουλευσά-
 μενοι, ὡς ἀδυνάτων ἐρῶσιν· εἰ γὰρ ἔχοντες ἀπώλεσαν ταύτην, μὴ δυνηθέν-

2. Ἐχοντες.

4. Οἶον τε.

6. Παρωχηκυί(ας).

7. Οὔσας.

8. Τᾶλλα.

23. Ἀπολέσαμεν.

24. Τουτῷ.

31. Τοιοῦτόν τι.

τες τοὺς νῦν κρατοῦντας, καὶ ταῦτα ὀλίγους ὄντας, νικῆσαι, ἢ αὐτοὺς ἀπώσασθαι, πῶς νῦν ὀλίγοι ὄντες, καὶ ὄπλων ἀμοιροῦντες, καὶ τῆς ἄλλης ὁμοῦ παρασκευῆς, τοὺς πάντας σχεδὸν ἀριθμοὺς ὑπερακοντίζοντας, καὶ δύναμιν διπλείστην ἔχοντας, καὶ πῦρ οἶον πνέοντας, νικῆσαι δεῖν φήθησαν οἱ ἄφρονες; Ποίοις ὄπλοις, ποία δυνάμει, τίτι πλήθει, τίσι καλοῖς συμβούλοις, 5 ὧν ἄνευ οὐδὲν γενέσθαι τῶν δεόντων οἶόν τε, θαρροῦντες τοιοῦτόν τι διενεργήσασθε, ὧ ἀνόητοι; Οὐχ ὄρατε ὡς πάντες τῶν κρατούντων ὑποκύπτουσι τῷ τυράννῳ τουτῷ, δεδαικότες αὐτόν ἐς τὰ μάλιστα, καὶ ταῦτα δύναμιν ἔχοντες πολλήν εἰς τὸ περιγενέσθαι τούτου, μόνον εἰ βουληθεῖεν; Τί δὴτ' οὐχί, ὅπερ ὑμῖν οὕτως ἀνοήτως πέπρακται, ποιοῦσιν; Οὐχ ὄπλων 10 εὐποροῦσιν; Παντὸς μᾶλλον. Οὐ στρατιωτῶν; Οὐ πλούτου; Οὐ πλοίων; Οὐκ ἂν ἔχοι τις τοῦτ' εἰπεῖν. Τί δαί, συμβούλων ἀποροῦσιν ἀγαθῶν; Καὶ ποῖος αὐτῶν οὐκ ἀγαθὸς σύμβουλος, ἢ τῇ σοφίᾳ οὐ κεκόσμηται; Διατί οὖν οὐ τοιοῦτόν τι ποιῆσαι ἠβουλήθησαν, ὅπερ ὑμεῖς οὐδὲν τῶν εἰρημένων κεκτημένοι, ὅτι μὴ τᾶναντία πάντα; Τοῦ τέλους δήπου τὴν ἔκβασιν 15 σκοποῦσι, καὶ διὰ ταῦτ' οὐ βούλοντ' ἀπροβούλευτα τοιούτοις ἐγχειρῆσαι πράγμασι, κίνδυνον ἔχουσι μέγιστον, καὶ αἰσχύνην ὅτι πλείστην.

*Ράβδοις ποιμαντικαῖς, καὶ γεωργικοῖς βούπληξιν, ὧ οὔτοι, εἰς τὸ τοὺς ἐχθροὺς καταγωνίσασθαι, πῦρ οἶον ἀποπνέοντας, καὶ ὄπλοις ἰσχυροῖς καθωπλισμένους ἄοπλοι, καὶ ἀνιπποι ἐφ' ἵππους, καὶ θώραξι περιπεφραγμένους 20 γυμνοί, καὶ τέχνην πολεμικὴν ἠσκημένους, οὐδ' ὄναρ τὸ πολεμεῖν ἰδόντες, ἐξέρχονται; Τῆς ἀβελτηρί(ας), τῆς παραπληξίας, τῆς μεγίστης μανίας!. Εἰ τοιοῦτόν τι μανιωδὲς ἐπῆλθεν ὑμῖν διαπραῖξασθαι, νήφοντας γοῦν, ἀλλὰ μὴ τῇ μέθῃ ἐσκοτωμένους, τοῖς ἐχθροῖς ἐπελθεῖν ἔδει. Μεθύοντες ἄν(θρωπ)οι καὶ | ἄοπλοι τὸ παράπαν εἰς τὸ πολεμεῖν ἢ κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἐπέρχονται; φ. 350 β Πλὴν ἀλλὰ τοιοῦτον ἦν ὑμῖν τὸ ἔθος αἰεὶ, μετὰ τὴν μέθην περὶ τοιούτων 26 καὶ τηλικούτ(ων) ὑπερφυῶν πραγμάτων βουλευέσθαι. Μεθύων ἄνθρωπος οὐχ ὅτι γε περὶ τοιούτ(ων), ἀλλ' οὐδέ περὶ τῶν οὔτιδανῶν καὶ οὐδενὸς ἀξίων ἀσφαλῶς βουλευσαίτ' ἂν. Εἰ γὰρ τῆς βασιλείας τῶν οὐ(ρα)νῶν ἀποτυγχανουσί τε καὶ ἐκπίπτουσι μέθυσοι, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν, 30 σχολῇ γε ἂν τεύξαιντο ῥαδίως τῆς ἐπιγείου μετὰ τῆς μέθης. Πλὴν ἀλλ' ὑμεῖς χυδαῖοι καὶ βάνουσοι ὄντες καὶ οὐδεμίαν πεῖραν ἔχοντες τοιούτων πραγμάτων οὐχὶ οἰσὶ τε ἦτε τὸ δεόν ξυνιέναι.

*Ο γοῦν Διονύσιος ὁ εἰς ταῦθ' ἔλκων ὑμᾶς, πῶς οὐ ξυνῆκε τὸ δεόν, πολλὴν περινοστήσας κόσμον καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις κακοῖς ἐγεγηρακῶς; *Ἄλλ' 35

1. Αὐτῶν. 16. τούτοις.

18. Ποιμαντικοῖς. Πασχίδ. ποιμαντικαῖς.

19. Καθωπλισμένους. 25. ἀπέρχονται. 30. σχολῇγε οὐκ ἂν.

35. *Ἐγεγηρακῶς.

ἴσως κάκεινος ἠγγνόησε τὸ ξυνοῖσον ὑμῖν ἢ τὸ βλάψον, καθ' ἃ δῆπου καὶ ἠγγνόησε, τὰς φρένας ἀπολέσας παντάπασι. Τοῦ δὴ χάριν ἐμοῦ γοῦν οὐκ ἠκούσατε, πολλάκις ὑμῖν συμβουλεύσαντος, ὡς ἀδυνάτων πραγμάτων ἐπιθυμεῖτε; Οὐκ ἠκούσατέ μου διαμαρτυρομένου πλειστάκις, ὡς ἐπειδὴν ἐν τοῖς
 5 τοιούτοις τῶν μοναχῶν τις τύχη ὦν ποτε, οὐ μόνον οὐ κατευοδοῦται, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ χεῖρον προκόπτει, καὶ οἱ συνόντες αὐτῷ δυσπραγοῦσιν εἰς τὰ μάλιστα; Τίνος ἔνεκα; "Οὐ οὐ τοιαῦτα πράττειν τοῖς μοναχοῖς ἔξεστιν, ἀλλὰ τῇ προσευχῇ μόνη καὶ τῇ δεήσει προσέχειν καθήκον ἐστὶ. Πλὴν ἀλλὰ πλατῶν μου κατεχέετε γέλωτα ταῦθ' ὑμῖν διεξιόντος, καὶ ὡς ἓνα τῶν ἀφρόνων καὶ
 10 μαινομένων, ἄφρονες καὶ μαινόμενοι ὄντες, ἠγεῖσθέ μ' εἶναι. "Αρτι γ' ὁμως πείσθητε, τίνες ἡμῶν οἱ ἄφρονες, τῶν πραγμάτων οὐχ ὡς ὑμῖν ἐδόκει, ἀλλ' ὡς ἐγὼ ἠγόρευον ἀποβάντων. "Α γὰρ ὑμῖν ἀπέβη νικηθεῖσιν ἤδη, πάντ' ἔφθην εἰπὼν ὁ ἄφρων, ὡς ὑμῖν ἐδόκει καὶ δὴ καὶ ἀνυποστόλως ἐλέγετο. Τί ἔδει ἀδυνάτων ἐρᾶν, ἀκίχητά τε διώκειν; Οὐ λυσιτελέστερον ἦν ὑμῖν ἐμαῖς
 15 ἐφρησυχάζειν συμβουλαῖς, καὶ μὴ μου τὸ νέον ἐξουθενεῖν, μηδὲ τὸ φοφοδεῖς ἀτιμάζειν καὶ τὸ ξένον ῥᾶστα περιφρονεῖν; Πλὴν οὐ μόνον οὐκ ἐπέιθεσθε τούτοις, ἀλλὰ καὶ ὡς λῆρος ὑμῖν ἐδόκει ταυτί. Καὶ τὸ δὴ χεῖρον, οὐδὲν ὑποστελλόμενοι, περιάπτειν μοι καὶ προστριβεῖν ἠβουλήθητε καὶ δὴ καὶ εἰς μέγα τὴν φήμην ἤρατε, ὡς δῆθεν τὸν πρὸς τῶν ἀσεβῶν σεβόμενον, τὸν
 20 μαινόμενον ἐκεῖνον καὶ πάσης ἀκαθαρσί(ας) γέμοντα στέργειν τε καὶ ἀγαπᾶν μᾶλλον ἢ τὸν Χ(ριστὸ)ν αὐτόν, τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ Θ(εο)ῦ. Τοιαῦτα δὲ λέγειν κατ' ἐμοῦ οὐκ ἠσχύνεσθε, τῇ μέθῃ καὶ τῇ ἄλλῃ σκοτού | μενοι ἀπαιδευ-
 φ. 851α σία. Οὐ μόνον δὲ τούτοις οὐκ ἠρκέσθητε κατ' ἐμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐγκάθετόν τινα εἰς τὸ ἀνελεῖν με πεπόμφατε, διὰ τὸ μὴ βουλευθῆναι ὅπως ὑμῖν συνθέσθαι
 25 ἢ συνέψεσθαι τοῖς κακίστοις ὑμῶν βουλευμασι τουτί δὲ πεποιηκῆναι προήχθητε ταῖς παραλόγοις συμβουλαῖς τοῦ ἀθλίου ἐκείνου πεισθέντες Διονυσίου, ᾧ καὶ φθονεῖν με κατεπεύδεσθε, σοφῶ γε θῆθεν ὄντι, καὶ ἐς τὰ πάντα μακροῦ μου καλλίονι, καὶ διὰ ταῦτα μὴ βούλεσθαι μ' ὑπέικειν αὐτῷ. Ἄλλὰ πάντα μᾶλλον ἢ τὰ τοιαῦτα εἶη ἂν ἀληθῆ, ὧ βέλτιστοι. Οὐ γὰρ φθονῶν,
 30 ὡς ὑμεῖς φῆσθε, τουτονὶ ἀπεστρεφόμενην, ἀλλὰ τὸν νῦν ὑπ' αὐτοῦ τε καὶ ὑμῶν γεγονότα κάκιστον ὄλεθρον ὑφορώμενος καὶ ὑπονοῶν. Πῶς γὰρ ἂν σοφῶ γε ὄντι ἐφθόνησα, ὅς νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν οὐ διαλιμπάνω τὸ ἡμέτερον γένος καὶ ἐμὲ αὐτὸν κλαίειν, τῇ ἀμαθίᾳ καὶ τῇ ἄλλῃ ἀπαιδευσίᾳ συνόν τε καὶ συζῶν ὄρων; Καὶ μοι δι' εὐχῆς αἶε, πάντας εἶναι σοφοὺς ἐμοῦ ἀνευ. Εἰ γὰρ

1. Κάκεινος·

8. Προσευχή. Καθῆκον ἐστὶ.

10. Ἠγεῖσθαι.

12. Οὐχ' ἀγάθ.

22. Ἠσχύνεσθε. 27. δ.

34. Εἰκοσιφ. (Πασχίδης σ. 96): συνόντι καὶ συζῶντι.

τουτί γ' ἦν, οὐδ' ἔγωγε ἀνόνητος ἂν ἦν. Καὶ τούτου τε ξυνιέναι ὑμᾶς ἐχρῆν, ὡς οὐχ ἠτιμημένος τοῦ φθόνου τυγχάνω γε ὢν, ἐκ τοῦ μὴ διαλιμπάνειν ὄσαι ἡμέραι μεθ' ὄσης τῆς προθυμί(ας), καὶ δὴ καὶ ἀμισθὶ σχεδόν, τοῦ ὀλίγου ἐκείνου οὐ εὐπορῶν τυγχάνω μαθήματος τοῖς βουλομένοις μεταδιδόναι. Εἰ γὰρ ἐφθόνουν τινί, ἢ ὄλως φθόνου ἕχνος ἐνῆν μοι, οὐδενὶ κατεδεξάμην ἂν τούτου μεταδιδόναι, καὶ ταῦτ' ἄνευ οὔτινοσοῦν κέρδους. Ὡστε μάτην καὶ τουτί τὸ βέλος ἔρριπται ὑμῖν κατ' ἐμοῦ. Ταυτί δ' ἅπαντα καθ' ἡδονὴν ἂν ἦν ἐμοὶ εἶγε μὴ ἐπράξατε τοσοῦτον ἄγος, καὶ φόνων τοσοῦτων οὐκ ἐγένεσθε παραίτιοι, καὶ ζημί(ας) τοσαύτας οὐκ ἐπροξενήσατε τοῖς ἀναίτιοις τῶν Χριστιανῶν. Νυνὶ δέ, πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἅπασι, καὶ τὸ ἐλεύθερον ἡμῶν δεδουλώκατε καὶ αἰσχύνην, ἄσπην οὐδ' ἔστιν εἰπεῖν, ἡμῶν κατεχέατε. Καὶ τὸ πολὺ τούτων χεῖρον, ὅτι καὶ εἰς τὸ ζῆν ὁ κίνδυνος ἡμῖν περίεστι.

Τίνα λόγον δώσετε τῷ Θεῷ, τοσοῦτων αἴτιοι γενόμενοι κακῶν; Πῶς οἴεσθε τῶν ἀπαραιτήτων ἀπαλλαγῆναι κολάσεων, τοσοῦτον ῥοῦν αἱμάτων τε καὶ δακρύων ἐκχυθῆναι γεγονότες αἴτιοι; Αὕτη ἦν ἡ τῶν δεινῶν ἀπαλλαγή; Αὕτη ἡ βοήθεια; Τουτί ἦν τὸ γενναῖον ὑμῖν κατόρθωμα; Τίτι σαφεῖ σημεῖον ἢ δυνάμει στεροῦ πεισθέντες τουτί πεποιήκατε τοῦ γχείρημα; Τοῖς τοῦ ἐμβρονητήτου Διονυσίου κληδονισμοῖς τε καὶ οἰωνισμοῖς πάντως, καὶ δὴ καὶ μαντεύμασι. Καὶ γὰρ ἦν αὐτῷ ἡ σοφία ἅπασα, | δι' ἣν παρὰ τῶν ἀφρόνων ἐθαυμάζετο, ἐν τοῖς τοιούτοις. Οὐ δὴ χάριν καὶ κατὰ τὴν ἦν ἐμελλε νύκτα (οὐ γὰρ μεθ' ἡμέραν τὸ νυκτὸς τῷ ὄντι ἔργον ἐκεῖνο παρ' ὑμῶν ἐπράχθη) τὸ ἄγος τουτί διαπράξασθε οἰωνισάμενος Διονύσιος, ὡς οἱ ἑωρακότες διεβεβαίουν, νίκης ἔδοξε τετυχηκένοι, καὶ ὑψηλότερον φανήσεσθαι, πρὸς δὲ καὶ αὐτὸν βασιλέα θαυμάσαντι ἀναστήσεσθαι τοῦ θρόνου. Ταυτί δὲ καὶ σκοδτους ἦν ἀνάπλεω καὶ ἀλήθειάν τινα λοξῶς ὑπεδείκνυε. Νίκης γὰρ τῷ ὄντι τετύχηκεν, οὐχ ὡς νικήσας αὐτός, ἀλλ' ὡς νικηθείς. Τὸ δὲ αὐτοῦ δέριμ' ἀποδαρεῖς παρὰ τῶν ὄντων ἐκεῖνος ἠλπιζε περιγενέσθαι, βιαίως τὸ ζῆν ἀπορρήξας, πάντων ὑψηλότερον τοῖς πᾶσι διεδείχθη τὸ ἀποδαρὲν ἐκεῖνο πανάθλιον δέριμα, πλησθὲν ἀχύρων, κἀπὶ σκόλοπος τινος ἀνασκολοπισθὲν, καὶ τὴν πόλιν ἅπασαν περιενεχθὲν. Διὰ θαύματος δ' ἤχθη καὶ τῷ βασιλεῖ. κἀκεῖσε τὸ τοιοῦτον δέριμ' ἀποκομισθὲν, καὶ ταύτη γε προσενεχθὲν. Ταυτί δὲ τοῦτον ἀποβάντα τὸν τρόπον ἐπέγνωμέν τε ἰδόντες, καὶ ἀκούσαντες ἔχομεν.

Ἔμῖν δ' ἄλλ' οὐ προσῆκεν οἰωνισμοῖς τε καὶ μαντεύμασι πεισθεῖσιν, ἔργοις οὖσι δαιμόνων, τοιαύτη δλεθρίῳ πράξει ἐγχειρήσαι. Εἰ μαντεύμασι καὶ οἰω-

17. Στεροῦ... Πισθέντες. 17. Τοῦ γχείρημα.

18. Οἰωνισμοῖς.

22. Οἰωνισάμενος. Τῶντι.

25. ... Τῶντι. 26. Αὐτοῦ.

27. ... Ἀπορρήξας. 29. Σκόλοπος τινος.

30. Ἄλλοῦ... Οἰωνισμοῖς.

νισμοῖς κατωρθοῦτο τὰ τοιαῦτα, πολλοὶ ἄν ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ βασιλεί(ας) ἠξιώθησαν. Οὐκ ἔστι δὲ ταῦτα οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ πρὸς τῇ βοηθείᾳ καὶ δυνάμει τοῦ Θεοῦ, οὐ μὴ βουλομένου οὔτε οἶκος οἰκοδομεῖται οὔτε πόλις φυλάττεται, καὶ δυνάμεως δεῖ πολλῆς, καὶ συνέσεως οὐ σμικρᾶς, καὶ πείρας πραγμάτων οὐκ εὐκαταφρονήτου, συμβούλων τε πρὸς τούτοις ὡς καλλίστων, πολλῶν ἄν(θρώπων) ἄσκη ἰδόντων καὶ τὸν νοῦν τουτωνὶ ἐπεγνώκων. Οὐ γὰρ ἄν(θρώποι) γεωργοὶ τε καὶ ποιμένες, βάνασοί τε καὶ δυστυχεῖς καὶ οὐδεμίαν πείραν πραγμάτων ἔχοντες τοιαύτας πράξεις δύνανται κατορθοῦν. Πλὴν ἀλλ' ὑμεῖς τοῖς οἰωνισμοῖς τε καὶ μαντεύμασι τοῦ Διονυσίου καταπεισθέντες, μᾶλλον δ' ἀπαιτηθέντες καὶ ὑποκλαπέντες, ἐς τοῦτο θρασύτητος παρενεχθέντες ἤκατε, ὡς δοκεῖν καὶ αὐτὸν βασιλέα χειρώσασθαι ἤδη, καὶ τὸ αὐτοῦ διάδημα φορεῖν, καὶ ξυμπάσης ὁμοῦ τῆς οἰκουμένης κρατεῖν. Τοιοῦτόν τι ἄνοια καὶ θρασύτης μέθη συμπλακέντα, καὶ τοιαῦτ' ἀναπλάσματ' ἀποτίκτειν πέφυκ(εν), ἄθλιοι καὶ ταλαίπωροι καὶ μαυρίας ἀνάπλεω. Εἰ αὐτοὶ ἄπειροι καὶ ἀμέτοχοι τοιούτων πράξεων ἐτυγχάνετε ὄντες, καθ' ἃ δῆπου καὶ ἀμφιβολίας | οὐδεμιᾶς ἄνευ, ἄπειροι ἦτε, τοὺς γοῦν εἰδότας ἀκόλουθον ἦν ἔρωτησαι.

Ἄλλ' ἦν ἡμῖν, φαίητ' ἄν, Διονύσιος καὶ γήρως ἀψάμενος ἤδη καὶ σοφίας, ὡς ἐκεῖνος ᾤετο καὶ ὑμεῖς ἐπιστεύετε, μετεσχηκῶς, καὶ δὴ καὶ φιλόσοφος παρὰ πάντων καὶ ὑμῶν αὐτῶν οὐχ ἦτιον ὀνομαζόμενος. Ναὶ δὴ παρ' ὑμῶν τῶν οὐκ εἰδόντων ὅπως τί ἐστι φιλοσοφία, οὐδ' εἴ ἐστι φιλόσοφος ὁ Διονύσιος, καὶ ὅστις ἐκείνῳ παραπλήσιον ἐκαλεῖτο καὶ μάντις, ὃν καὶ τὸν Ὀμηρικὸν ἐκεῖνον Κάλχαντα ὑπερακοντίζειν, ἴσως, ὑπελαμβάνετε, καίπερ εἰδότα τὰ τ' ἔόντα, τὰ τ' ἐσόμενα πρὸ τ' ἔόντα, καὶ νήεσσ' ἠγησάμενον, ὡς φησὶν ὁ ποιητής, Ἴλιον εἶσω ἦν διὰ μαντοσύνην. Καὶ Κάλχας μὲν τοιοῦτος ἦν ἀληθῶς, ἐπεὶ τοιούτοις ἠγήσατο, Διονύσιος δ' ἦκιστα πάντων. Εἰ γὰρ φιλόσοφος ἦν ὁ Διονύσιος καὶ τῷ Κάλχαντι παραπλήσιος, ὡς ὑμῖν τοῖς βαναύσοις ὑπελαμβάνετο, φιλοσόφως αὐτὸν ἔδει συλλογίσασθαι, καὶ ἐπιστημόνως ἀψασθαι τῆς ὑποθέσεως, καὶ τὰ τε ὄντα καὶ ἐσόμενα εἰδέναί καὶ αὐτόν, ἀλλὰ μὴ μαντεύμασι καὶ οἰωνισμοῖς μόνοις πειθόμενον ὑμᾶς αὐτοὺς καὶ ἑαυτὸν οὐδὲν ἦτιον ἀποπλανᾶν τ' ἐξα-

1. Ἐκατορθοῦτο.

9. Οἰωνισμοῖς.

13. Τοιουτόντι. 18. Θρασύτης.

15. Καθά.

18. Ἀψάμενος ᾤετο.

20. Οὐχ'. 22. ... Παραπλήσιος.

24. Τὰ τε ὄντα τὰ τ' ἐσόμενα προτεόντα. 27. Ἐπί.

28. Συλλογίσασθαι. 29. Ἀψασθαι.

30. Οἰωνισμοῖς. 31. Ἀποπλανῶν τ' ἐξαπατῶν.

κατὰν. Οὐ ταύτη γε φιλόσοφοι τῶν ὑποθέσεων, καὶ ταῦτα ὑπερφυῶν τε καὶ μεγάλων, ἄπτονται, ὧ οὔτοι, ἀλλ' ἐπειδὴν τὰς ἀρχὰς τῶν πραγμάτων σὺν πόνῳ πολλῷ δυνηθῶσιν εὔρειν, καὶ τὸ τέλος ἐκάστου ὅπως ἔσται σκοποῦσι. Διονύσιος δὲ οὔτε τὴν ἀρχὴν τῆς ἥς ἤψατο ὑποθέσεως ἠδυνήθη εὔρειν, οὔτε μὴν τὸ τέλος αὐτῆς τὸ παράπαν ἐσκέφατο, ἀνθ' ὅτου καὶ δυστυχήσας ἐφάνη ὁ δυστυχῆς. 5

Θῶμεν ὅτι περιεγένεοθε τοῦ οὐ περιγενέσθαι ἠβουλήθητε ἐκ πρώτης οἶον συμβολῆς. Τί μετὰ τοῦτο ποιητέον ἐδόκει; Μὴ καὶ τῶν λοιπῶν ἀπάντων; Ἀλλ' οὐδεὶς ἂν εἴποι, εὖ φρονῶν. Πλὴν ἀλλ' εἰ δοκεῖ καὶ τοῦτο δοτέον. Μὴ καὶ τὸ βασιλείον αὐτὸ δι' ἐλπίδος ἦν ὑμῖν λαβεῖν; Τίνες ὄντες; Τίνα ἰσχὺν ἔχοντες; Τίνα οὐνεσιν, ὧ ἀσύνητοι; Οἵτινες πρῶτον ἔργον, μᾶλλον δὲ οὐδ' ἔργον αὐτὸ καλεῖν χρὴ ἄθυρμα δέ τι, ἢ δαιμονισμόν, ἢ σεληνιασμόν, ἢ ἐμπληξίαν τινά, ἢ οὐκ οἶδ' ὅπως αὐτὸ καλέσω, μέθῃ ὑμᾶς αὐτοὺς καταβαπίσαντες πρότερον, ταύτη γε τυχόν τοῦ Διονυσίου ὑποθεμένου, πολεμεῖν ἀνεβάλλεσθε, ῥάβδοις τισὶν οὔτιδανοῖς καὶ φωναῖς ἀτάκτοις, λαγῶν οἶον τινα διώκοντες, ἢ ἀλώπεκα. Εἰ δὲ τὸ πρῶτον ὑμῶν ἔργον ἐκ πρώτης οἶον ἀφειτηρίας τοιοῦτον, τί ἐχρῆν περὶ τῶν ἄλλων ὑπολαβεῖν; ὧν γὰρ | αἱ ἀρχαὶ (κατὰ τὸν φιλόσοφον) ἀδόκιμοι, καὶ τὸ πᾶν δῆπουθεν ἀδόκιμον. φ. 352β

Πῶς ταῦτα, Διονύσιε, οὐκ ἐλογίσω, φιλόσοφος, καθ' ἅπερ ὑπὸ πάντων τῶν ἀμαθία συντεθραμμένων ἐνομίζου, καὶ μάντις ὧν; Διατί εἰς τοσοῦτον ὄλεθρον τὸν ἀμαθῆ καὶ ἀπλούστατον καθεῖλκυσας λαόν; Πῶς οὐκ ἐμαρτέυσω, μαντικῆς ἀντιποιούμενος, τὴν σὴν ἀπώλειαν; Μᾶλλον δέ, καὶ μαντικῆς ἡστινοσοῦν ἄνευ, πῶς οὐ συνειδεις, οἱ κακῶν ἔμελλες κατελθεῖν τοιαῦτ' ἐπιχειρήσας πράγματα, οἷα τῶν ἀν(θρώπ)ων οὐδεὶς; Εἰ δὲ καὶ σαντοῦ ἀπέγνωσ ἢ κατέγνωσ, ὡς δῆπου καὶ ἀπεγνωκῶς ἐτύγχανες πάλαι σαντοῦ, σαντὸν μόνον κατὰ κρημνῶν ἔδει βαλεῖν, μὴ μέντοι καὶ ἄλλοις τοσοῦτοις ἀπωλεί(ας) αἴτιον ὑπάρξαι. Τίνα τὴν ἀπολογίαν ἄρα, τοσοῦτων ἐκ τῆς τοιαύτης αἰτί(ας) ἀπολεσθέντων καὶ δὴ καὶ τέλει ἀφανισθέντων, δώσεις, ἄθλιε, τῷ Θεῷ κριτῇ καθεζομένῳ; Τὰ δάκρυα δὲ καὶ οἱ ἀναστιγαγμοὶ τῶν ἀναίτιως πασχόντων ποῦ οἶει καταπεσεῖν; Οὐκ ἤρκει τοῖς Χριστιανοῖς, ἃ καθ' ἐκάστην ἐπασχόν τε καὶ πάσχουσι δεινά; Τί τὰ τραύματα τουτων! αἰσχισθ' οὔτωσὶ κατέξανες; Ἀλλ' ἀπαλλαγὴν αὐτοῖς προϋνόησας 20 25 30

2. Ἐπειδ ἂν. 8. συμβουλής

9. εἴπει.

18. Ἐμπληξίαν τινά.

19. Ἐλογήσω.

21. Καθήλκυσας. 22. Μαντικοῖς.

26. Βαλλεῖν.

27. Ἄρα.

32. Προϋνόησας . . . Προϋνόησας Εἰκοσιφ. Πασχίδης σ. 96.

προσεξευρηκέναι τῶν ὧν εἶχον κακῶν; Καὶ πῶς τοῦτ' οὐκ ἠδυνήθης ἐκτα-
 λέσαι ὅτε τὴν ἀρχὴν κατὰ Τρίκκην τοιοῦτόν τι ἐπειχείρησας, πλείστων ὄσων
 καὶ τότε ἀπολεσθέντων ἀδίκως; Οὐκ ἦν εἰκὸς ἤδη εἰς πανέρημόν τινα τόπον
 πορευθέντα νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν κλαῦσαι σαυτὸν καὶ τὸν Θεόν ὑπὲρ
 5 τηλικούτων κακῶν ἐξιλεῶσαι σαυτῶ; Οὐκ οἶδας ὡς καλὸν μὴ ἐγχειρεῖν
 ἐθέλειν ἐκείνοις τοῖς κίνδυνον οὐδὲν ἤττον τοῖς ἐγχειροῦσιν ἢ τοῖς δι' ὧν
 ἐγχειροῦσι φέρουσιν; Ἡ ἐβούλου καὶ καθ' ἠδονὴν σοι ἦν πάντας ὑπαι-
 τίους ποιῆσαι καὶ ἀποστάτας, ἀποστάτης καὶ ὑπαίτιος ὧν αὐτός; Οὐκ
 ἤρκει ἃ σοι πέπρακται εἰς Τρίκκην; Οὐχὶ ἱκανὸν ἦν τὸ ἐν Ῥώμῃ; Ὀλίγον
 10 ἐνόμιζες τὸ ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ τὰ λοιπὰ πάντα, ἃ, πρὸς τὸ περιττὸν εἶναι, καὶ
 λέγειν αἰσχροῦν; Τί καὶ τὸν τόπον τουτονί, μοναστηρίου διετηροχότα οὐδ'
 ὄτιοῦν, διατάραξάς τε καὶ συνέχεας, καὶ ἀφανισμοῦ ἤγαγες ἐγγύς;

Οὐδένα τόπον εἶσας καθαρὸν τῶν σῶν αἰσχίστων τε καὶ φαύλων πράξεων.

Τίνα σοι φλόγα δεινὴν ὑφάψειν οἶε τὰ τῶν πεφονευμένων δάκρυα; Τίνα τιμω-
 15 ρίαν ἀτελεύτητον οἱ τῶν χηρῶν καὶ τῶν ὄρφανῶν ἀναστεγαγμοὶ προξενήσουσιν
 φ. 853 α ἐκεῖ. Κρείττω οἶμαι καὶ τῆς τοῦ Ταντάλου καὶ τῆς τοῦ Ἰξίονος καὶ τῶν—
 ὄσοι τιμωρία παρεδόθησάν τε καὶ παραδοθήσονται. Οὐδενὶ γὰρ τὰ σὰ πα-
 ραβαλλόμενα κακὰ ἴσα γένοιτ' ἄν. Οὐ δὴ χίριον καὶ τοιαύτην ἐκδέχου τιμω-
 ρίαν. Εἰ ἄλλοις τῆς κακίας μεταδοῦναι βουλόμενος ταύτης ἀπήλλαττες σαυτὸν
 20 τάχ' ἄν τινα λόγον εἶχέ σοι ἢ τοιαύτη ἐπίνοια· νυνὶ δὲ οὐχ ἤκιστα σαυτῶ
 ἢ τοῖς οἷς ἐβούλου μετέδωκας. Ὅρθῶς ὄσον κακὸν ἀβουλία καὶ τὸ οἶεσθαί
 τιν' εἰδέναι μηδὲν εἰδότα; Τὸ γὰρ οἶεσθαί τοῦ εἶναι πλείστον ὄσον
 ἀπεσχοίνισται. Πολλὴν δὴ οὖν εἰσπραχθήσῃ τιμωρίαν τοσοῦτοις ἀνελ-
 πίστοις δεινοῖς τοὺς ἀναίτιους ἡμᾶς ἐμβαλῶν. Ἄλλ' ἴσως, εἴποις ἄν, ὡς ὑπὲρ
 25 αὐτῶν ἠγωνιζόμενῃ, ὅπως τῶν ὧν ἔχουσι κακῶν αὐτοὺς ἀπαλλάξω. Οὐδαμῶς, ὦ
 ἀνόητε σύ. Τὸ μὲν γὰρ φαινόμενον τοιοῦτον ἦν, τὸ δὲ κεκρυμμένον ἄλλως
 εἶχε. Πλὴν ἄλλ' ἔστω, ὡς ἴνα τῶν δεινῶν αὐτοὺς ἀπαλλάξῃς ἠγωνίζου. Τί
 δήποτε καὶ ποῦ τελευτήσῃ τὸ σὸν παράλογον ἐγχείρημα οὐκ ἐλογίζου; Πῶς
 δ' ἐλάττους τῶν χιλίων ὄντες ὑμεῖς (οἱ πλείους γὰρ καὶ σχεδὸν πάντες,
 30 πλὴν ὀλίγων, κἀκείνων οὐτιδανῶν καὶ οὐδενὸς ἀξίων, οὐκ ἠθέλον ὑπέικειν
 σοι) τοσαύτας μυριάδας, ὄσας οὐδ' ἀριθμῆσαι οἶόν τε, νενικήκατε ἄν; Εἰ δὲ
 καὶ τὸ βασιλείον εἶλες αὐτό, ὅπερ, ὄσον τὸ ἐπὶ σοί, τοσοῦτον ἀδύνατον
 ἦν ὄσον ἐστὶν ἀμήχανον ἢ τὸν οὐ(ρα)νὸν γενέσθαι γῆν ἢ τὴν γῆν οὐ(ρα)νόν.

10. Ἰσπανία.

12. . . . ὄτιοῦν.

16. Ἰσα γένοιτ' . . . οὐ.

19. . . . ἀπήλλαττες.

23. . . . εἰσπραχθήσῃ.

25. ἠγωνιζόμενῃ.

28. Τελευτήσοι Εἰκοσιφ. Πασχίδης. 31. Οἶον τε . . . ἐστιν.

τί ὠφέλησας ἂν τὸν λαόν; Εἰ γὰρ τῶν θλίψεων, ὡς αὐτὸς φῆς, ἀπήλλαξας, τοῦ μεγίστου τῶν ἀγαθῶν ἀπεστέρησας ἂν αὐτούς, καὶ τὴν παρὰ τοῦ Κ(υρίου)υ δοθεῖσαν αὐτοῖς παρακαταθήκην καθήρηκας ἂν, ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἔξιν ἐπαγγειλαμένου.

Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις, εἰ διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς, κατὰ τὴν 5
 τοῦ Παύλου φωνὴν, εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐ(ρα)νῶν, σὺ δ' ἀπήλλαξας τούτων τοὺς ἀν(θρώπ)ους, ἀπέκλεισας δῆπου αὐτοῖς τὴν εἰς οὐ(ρα)νὸν φέρουσαν ὁδὸν καὶ μόνοις τοῖς κατὰ τὴν γῆν ἀγαθοῖς προστε-
 τηκέναι παρεσκευάσας αὐτούς. Καίτοι γε τίς δύναται ἂν βίον ὄντιναοῦν πρα- 10
 γμάτων ἀπηλλαγμένον ἀποδείξαι; Εἶδες ποτε, πολὺν περινοστήσας κύκλον τῆς οἰκουμένης, ἦντιναοῦν πολιτείαν κακῶν ἀπηλλαγμένην, ἀνέσεώς τε καὶ εἰρήνης ἀπολαύουσαν βαθεί(ας); Οὐκ ἂν οὔτε σὺ οὔτε τις ἄλλος δυνηθεῖη τουτί γ' ἀποδείξαι, οὐδ' ἂν εἰ τοὺς βασιλεῖς εἴποι. Οὗτοι γὰρ καὶ μᾶλλον τῶν ἄλλων πραγμάτων οὐκ εἰσιν ἀπηλλαγμένοι, καὶ τῶν ἄλλων ἀνιαρῶν εἰ δ' ἡδονῶν καὶ βίου ἀπολαύουσιν ἀβροδιαίτου, ἀλλ' οὐδὲν αὐτοῖς ὄφελος 15
 ταυτὶ πρὸς τὸν μέλλοντα αἰῶνα. | Ὅσα δ' οὐ πρὸς τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα φέρει τὸ κέρδος μάταια πάντως. Εἰ καλόν τι αἰ ἀνέσεις καὶ ἡδοναὶ Παῦ-
 λος ἂν καὶ οἱ κατ' ἐκεῖνον νοῦν ἔχοντες Χ(ριστο)ῦ κατεδίωξαν. Ὅρῳμεν δὲ τὰς θλίψεις μᾶλλον τῶν παρόντων ἀνταλλαξαμένους ἡδέων, καὶ τῶν 20
 σωματικῶν ἀνέσεων ταυτασί προτιμήσαντας, ἀφορῶντας εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν. Ὡ καὶ σὲ καὶ πάντα βουλόμενον Χ(ριστο)ῦ εἶναι μαθητὴν, ἔπεσθαι ἀκόλουθον ἦν, ἀλλὰ μὴ βασιλείας ἀπόλαυσιν ζητεῖν ἐθέλειν ἐπὶ τῆς γῆς. Εἰ συμφέρειν ἡμῖν ἤδη ὁ Κ(ύριος) τὸ ταύτην ἔχειν οὐκ ἂν ἀφείλετο δούς. Δούς δ' ἀφείλετο δι' ἃς εἴπομεν αἰτίας. Οὐκ ἤκουες τοῦ προφήτου λέγοντος, Κ(ύριε), ἐν θλίψει ἐμνήσθημέν σου; Ὡς δηλαδὴ ἐν 25
 ἀνέσει οὐ μεμνήμεθα. Εἰ δὲ πως καὶ μέμνηταί τις τοῦ Θεοῦ ἀνέσεως ἀπολαύων, ἀλλ' οὐχ οὕτως, ὡς ἐν θλίψει, μετὰ συντετριμμένης καρδίας, ἣν δῆπου καὶ οὐκ ἐξουδενοῖ. Οὐδὲν οὖν ἐκ τοῦ τῶν θλίψεων ἀπαλλαγῆναί τις ἀπόναιτο, ὡς βλαφθεῖη ἂν τὰ μέγιστα. Εἰ ταῦθ' οὕτως ἐλογίζου, οὐκ ἂν ὄπερ σοι πέπρακται διεπράχθη. Ἄνθ' ὧν καὶ πᾶς τις μάλα γ' ἐν δίκῃ φρενῶν σ' 30
 ἐκπεπτωκέναι εἴποι ἂν καὶ οὐδεμίαν σοι ἐνεῖναι συνέσεως ῥανίδα. Πλὴν ἀλλ' εἰ τοῦτ' οὐ σοι δι' ἐφέσεως ἦν, τὸ τὰς θλίψεις ἐκποδῶν γενέσθαι ποιῆσαι, καὶ πᾶσαν ἀντεισαγαγεῖν ἄνεσιν, ἐκεῖνα ποιῆσαι δέον ἦν, οὐ

1. Ὁφέλισας . . . φῆς.
8. Καθήρηκας . . . θλίψιν.
10. Εἶδες ποτέ.
11. Ὀντιναοῦν . . . ἀπηλλαγμένων.
12. Οὐτέ τις. 14. Οὐκ εἰσίν.
17. Παῦλον— . . ἀρχηγόν . . Ἐπεσθαι. 31. ἐνήναι.
38. Ἄντ εἰσαγαγεῖν . . .

δι' ὧν ἐπιτεῖναι, ἀλλ' ὑφ' ὧν ὑφεῖναι τὰς θλίψεις τοῖς ἀνθρώποις. Σὺ δὲ πρὸς τῷ μηδὲν λωφῆσαι ταυτασί ποιῆσαι, καὶ εἰς μέγα ἐπιδοῦναι γέγονας αἷτιος, τῷ ἀσκόπως καὶ λογισμοῦ τινος ἀνευ ὑγιοῦς ἐπιβαλέοθαι βουληθῆναι. Τουτί δὲ πέπονθας, κακοῖς, ὡς ἔφθην εἰπών, χρησάμενος

5 συμβούλοις.

Οὐ μετὰ φιλοῦνων ἀ(νθρώ)πων, κολάκων τε πρὸς τούτοις καὶ ἐν νέων, καὶ δὴ καὶ τινων ἀργία μᾶλλον ἐφηρόμενων ἢ τῷ ἐργάζεσθαι, συμβουλήν τοιαύτην κίνδυνον ἔχουσαν, ὅσον οὐκ ἐνι εἰπεῖν, ποιήσασθαι δέον ἦν, ἀλλὰ τοῖς μηδὲν τοιοῦτον ἔχουσι τὸν λόγον κοινῶσαι. Οἷς γὰρ ἐχρήσω συμβούλοις,

10 πενία δεινῇ πιεζόμενοι, καὶ ἀργοὶ διὰ βίου περινοστεῖν ἐθέλοντες, ὡς ἂν ποῦ πότοι καὶ συμπόσια γίνονται περιεργάζονται καὶ ἄλλοις τισὶ τῶν ἀθεμίτων ἐπακολουθεῖεν, οὐδὲν ἂν τῶν ἀγαθῶν συμβουλεύσαιεν. Εἰ γὰρ τις τὸν κύνα τί αἰροῖτο μᾶλλον ἔροιτο, πότερον ζῆν τὰ ζῶα καὶ ἐργάζεσθαι ἢ ἀπόλλυσθαι, τὸ δεύτερον ἔλοιτ' ἂν μᾶλλον ἢ τὸ πρῶτον. Οὐ γὰρ οἶδε πρὸ τοῦ ἰδίου

15 τὸ κοινὸν συμφέρον τιθέσθαι ὁ κύων, ἀργὸς βουλόμενος εἶναι καὶ τῶν φ. 854α τελευτώντων ζῴων ἐμπορεῖσθαι. Οὐ | δ' οἰοῦν τουτουὶ διενηνοχότες ἦσαν οἷς ἐχρήσω συμβούλοις ἐν τοιαύτῃ ὑπερφρεῖ ὑποθέσει. Εἰ δὲ καὶ τις οὐ τοιοῦτος τυχὸν ἦν αὐτῶν, ἀλλ' ἀμαθία κάκεῖνος καὶ ἀπειρία τοιούτων πραγμάτων ἐπήρθη, κεφρωθεὶς τοῖς σοῖς ἀπατηλοῖς καὶ αἰμυλλίοις λόγοις, 20 ᾧ ψευδόμαντι σύ. Ὡστε σοὶ ἂν τις μόνω, μάλα γ' ἐν δίκῃ, πᾶν τὸ ἀμάρτημα φέρων περιάψειεν ὡς ἀγύρτη καὶ ἀπατσῶνι.

Μεῖζον κακὸν τῷ ὄντι τοὺς Χριστιανοὺς ἐποίησας. Αἰχμαλωσίαν γὰρ πρὸς τῇ αἰχμαλωσίᾳ, καὶ τραύματα πρὸς τοῖς τραύμασι πεποίηκας. Τὸ δὲ χειρόν, καὶ τῆς ζωῆς τοὺς πλείους τουτωνὶ στέρηθῆναι κατέστης αἷτιος. Ἄλλὰ 25 καὶ οἱ περιλειφθέντες οὐδὲν ἄμεινον τῶν τεθνηκότων διάκεινται, ἡμιθνήτες ὡσπερ τῆδε κάκεῖσε περινοστεῦντες. Ποῖ πορεύονται χειμῶνος ἤδη, ᾧ ἀνόητε σύ; Αἱ οἰκίαι τουτωνί, τῶν μὲν ἀνετράπησαν αὐτοῖς θεμελίους, τῶν δὲ κατενεπρήθησαν ὑπὸ τῶν ἀτιθάσων τυράν(ων), οἷς φέρων παρέδωκας τὸ δεύτερον αἰχμαλώτους. Τὰ ὑπάρχοντα τούτοις, ἃ μὲν ἀπώλετο, ἃ δὲ 30 διηρπάγησαν, μικροῦ δέ τινος τῷ δέει καὶ τῇ δειλίᾳ καὶ τῇ λοιπῇ κακοπαθείᾳ, πρὸς τῇ γυμνότητι, ἐναποθανόντες εἰσίν. Ὅρᾳς οἱ κακῶν κατήνεγκας αὐτοὺς καὶ ἡμᾶς οὐδὲν ἦτιον, ἀντὶ τοῦ τῶν δεινῶν ἀπαλλάξαι; Νῦν ἐν τοῖς

7. ἀργία . . . τῶ. 10. πενία δεινῇ

12. Κύνα . . . 13. ἀπόλλυσθαι.

16. Ὅτιοῦν τουτουὶ

20. Ψευδόμαντις.

22. Μεῖζων . . . Τῶντι.

26. Παρὰ Πασχίδη Εἰκοσ. λαίπει τὸ ὡσπερ.—Κάκεῖσε.

28. Ἀτιθάσων.

30. Τῷ δέ.—Πασχ. Εἰκοσ. τῷ δέει.

δεινοῖς εἰσι. Νῦν ἀληθῶς ἐπέγγων ὡς ἃ εἶχον πρότερον κακὰ οὐδὲν ἦν πρὸς
 ἃ νῦν ἔχουσι, σοί γε πεισθέντες κακῶν ἀπάντων ἐλευθερί(ας) τυχεῖν. Νῦν
 ἥσθησαν πρῶτον ὡς κακὸν ἐπανάστασις, καὶ τὸ μικροῦς μείζουσι, καὶ ἰσχυ-
 ροτέροις ἀδυνάτους, καὶ ὀλίγους πλείουσι πολεμεῖν ἐθέλειν. Νῦν ἀπώλοντο
 πάμπαν, πάνθ' ὅσα ἦν αὐταῖς ἀπολέσαντες. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν 5
 ζωὴν αὐτὴν, αὐτοῖς γυναιξὶ καὶ παισίν, ἔνιοι ἀπώλεσαν. Ὄν τοὺς μὲν κατέ-
 σφαξαν ἀλόγων ζώων δίκην, τοὺς δ' ὅσον οὐδέ πω μέλλουσιν, ἄλλους δὲ
 δεινοτάτῃ παρέδωκαν ἀλχμαλωσίᾳ οἱ εἰς τὸ τυραννεῖν προθύμως ἔχοντες, καὶ
 Χριστιανῶν ἐκχέειν αἷμα θερμότατοι. Οἱ πλείους δὲ τούτων, πρὸς τὰς βασάνους
 δειλιάσαντες, καὶ δὴ φιλοψυχήσαντες, τέλεον ἐξωμόσαντο, τὸν Χ(ριστὸ)ν ἄρη- 10
 σάμενοι. Πρότερον δὲ, εἰ καὶ τοῖς δεινοῖς συνῆσαν, θλίψεις τ' οὐκ ὀλίγας
 εἶχον, περὶ τὴν πίστιν δ' ὁμῶς ὑγιῶς εἶχον καὶ οἱ μὲν ἐκόντες, οἱ δ' ἄκοντες
 ἔφερον ἃ ἦν αὐτοῖς δεινά, Χ(ριστὸ)ν καὶ τὴν πίστιν αὐτοῦ ἀντὶ πάντων
 ἔχοντες παραμύθιον. Νυνὶ δὲ καὶ τουτουὶ τὰγαθοῦ ὡς πλείστοι διὰ ταύτην
 τὴν οἰτίαν ἐστέρηγται. Οἶει δὴ οὖν ἀνέσεως ἡστινοσοῦν τυχεῖν ποτε, ταύτῃ γε 15
 τὸ γένος τὸ ἡμέτερον διαθέμενος, ταῖς σαῖς κακίσταις συμβουλαῖς τε καὶ
 ἀπάταις;

Παραμυθεῖσθαι καὶ γενναίως φέρειν τὰ δεινά, οὐκ ἐπανίστασθαι, φ. 354 β
 παραινεῖν αὐτοῖς προσῆκε, Διονύσιε, καὶ τιμᾶν τοὺς βασιλεῖς παρὰ Θε(ο)ῦ
 δοθέντας, οὐκ ἀντιτάσσεσθαι τούτοις νουθετεῖν ἐχρήν. Εἰ γὰρ μὴ πρὸς 20
 Θε(ο)ῦ ἦσαν δεδομένοι, καὶ ἄσεβεῖς ὄντες, οὐκ ἂν ἴστασθαι ἠδύναντο.
 Οὐδὲν γὰρ μὴ βουλομένου Θε(ο)ῦ δυνατόν ἴστασθαι. Τοῦ Θε(ο)ῦ δὲ τού-
 τους ἡμῖν ἐπιστήσαντος δι' ἃς οἶδεν αἰτίας, ἡμῖν μὲν ἀδήλους ἐκείνῳ δὲ
 καὶ πάνυ ἐκδήλους, φέρειν ἀνάγκη. Ἄ γὰρ τῷ Θε(ε)ῷ βουλευτὸν ἀγαπᾶν 25
 ἡμᾶς χρή, καὶ μὴ ἀφηνιάσαντας ἄτακτεῖν. Οὐ μὴν ἀλλά, εἰ καὶ τοὺς ἡμε-
 τέρους τούτοις παραβάλλοιτό τις, ἐπιεικεστέρους, οἶμαι, τούτους ἐκείνων
 καὶ ταπεινοτέρους μακροῦ εὖροι ἂν, δικαιοτέρους τ' ἔτι μᾶλλον καὶ καλλίους,
 χωρὶς φημι τῆς ἄσεβεί(ας), ἣτις τοὺς ἔχοντας βλάπτει μόνον, καὶ τοὺς οὐ
 προσέχοντας τῶν ἡμετέρων ἐνίους, οἵτινες καὶ τῆς ἄσεβεί(ας) χωρὶς, ἄσεβεῖς
 τῷ ὄντι, ὡς ἑμαυτὸν πείθω, εἰσίν. Οὐδεὶς γὰρ ἀπωλεί(ας) μὴ ὦν νιδὸς δύναιτ' 30
 ἂν βλάβην ἠντιναοῦν ὑποστῆναι παρ' ὄτουοῦν. Πῶσοι τῇ κλήσει οὐκ ὄντες
 ἄσεβεῖς, τοῖς ἔργοις τὴν πίστιν ἠρνηγται, καὶ εἰσὶ χεῖρους τῶν ἀπίστων,
 καθ' ἃ πού καὶ Παῦλος φησίν; Πλὴν ἀλλὰ τοίτων περὶ τοσοῦτον ἀρκεῖν

8. Δεινωτάτη.— Πασχιδ. Εἰκοσ. δυνατωτάτη παρέδωσαν . . .

10. ἐξωμόσαντο.

12. Εἰ. — Εἰκοσ. Πασχ. οἱ δ'.

14. Τουτονί. Εἰκοσ. Πασχιδ. τουτουεῖ.

22. Τούτοις.

30. Τῷ ὄντι.

31. Ἠντινονοσθ . . καθάπου.

ἡγοῦμαι, ὥς ἂν μὴ τοὺς ἀμαθεῖς ἄλλο τι φρονεῖν ἐποτρύναιμι, καὶ καθ' ἡμῶν λέγειν δόξαιμι. Ἐς τοῦτο γὰρ ἀμαθεί(ας) τό γε νῦν εἶναι κατηνέχθημεν, ὡς μὴ εἶδέναι δύνασθαι ὅσον διενήνοχε τὸ χεῖρον τοῦ κρείττονος, ἢ τὸ ὠφελοῦν τοῦ βλάπτοντος.

5 βάλλομεν φροντίδα ταυτησί τῆς δεινῆς ἀρρωστίας ἀπαλλαγῆναι μικρὸν γοῦν, ἀλλ' ἐνηδόμεθα μᾶλλον τῇ ἀμαθίᾳ καὶ τῇ ἄλλῃ ἀπαιδευσίᾳ, καὶ ἐσμὲν ἀνδρεῖοι κατὰ τῆς ἡμετέρ(ας) σ(ωτη)ρίας. Τουτί δὲ τὸ κακὸν οὐχ εἷς ἢ δύο, ἀλλὰ πάντες σχεδὸν πάσχουσι, καὶ τούτων μᾶλλον οἱ τοῦ λαοῦ ἡγούμενοι καὶ ὀφθαλμοὶ καὶ φῶς ὀφείλοντες εἶναι τοῖς λοιποῖς, οἷτινες σκότος αὐτό-

10 χρημα, οὐκ ἐσκοτισμένοι, εἰσί. Τούτοις οὖν ταύτη γε κατασιᾶσί τε καὶ διατεθειῶν ἐκ τῆς ἄγαν ἀμαθίας, οὐκ εἰκὸς ἦν ἀποστασίαν παραινεῖν ἐλέσθαι; Δαιμονύσιε, ἀλλὰ μόνον ὑπομένειν γενναίως τὰ προσπίπτοντα. Σὺ δ' ἀλλὰ καὶ τούτων ἀναινομένων ἐς τοῦτο προὔτρεπες αἰεὶ, ἕως εἰς τοιοῦτον αὐτοὺς ἡγαγες ὄλεθρον. Πῶς οἴσομεν τὴν τοσαύτην αἰσχύντην, ἣν κατέλιπες ἡμῖν

15 Πῶς σου ἐπ' ἀγαθῷ μνησθείημέν ποτε, ταύτη γε διατεθεικότης ἡμᾶς; Οὐδένα γὰρ βλάβης ἐκτὸς εἶσας, ἀλλ' ὁμοῦ πάντων τὸ σὸν δαιμονικὸν ἐπιχείρημα, ὥσπερ τις γάγγραινα, καθήφατο. Πᾶσιν ὁμοῦ κεκέρακας τὸ τῆς

φ. 355α ἄθυ | (μίας)τε καὶ ζημί(ας) οὐ τῆς τυχούσης ποιήριον. Πᾶσιν ὥσπερ τις θανα-

20 τηφόρος καὶ πικρότατος ὄφρι μετέδωκας τοῦ ἰοῦ. Νέος ἡμῖν Ἰουλιανὸς διὰ τῆς σῆς ἀποστασί(ας) κατέστης. Νέος τῷ ὄντι διάβολος. Ὡς γὰρ ἐκεῖνος, τοῦ παραδείσου διὰ τῆς ἀπάτης τὸν πρωτόπλαστον ἐξέβαλεν, οὕτω καὶ σύ, τοῖς ἐκείνου τρόποις καὶ τέχναις χρησάμενος, τῆς ἥς εἶχομεν μικρᾶς, ἐλευθερί(ας) τε καὶ παροησί(ας) τὸ παράπαν ἀπεστέρησας.

25 Οὐ μόνοις δὲ τοῖς λαϊκοῖς, ἀλλ' οὐδὲν ἦτιον καὶ ἡμῖν τοῖς μοναχοῖς πρὸς τῇ μεγίστῃ βλάβῃ, αἰσχύντην ἀφόρητον ἐνεποίησας. Τίς γὰρ μοναχῷ πιστεύσειε τοῦ λοιποῦ, ἢ προσδέξασθαι ὄλωσ αὐτὸν βουληθείῃ ὑποψίας χωρίς, κἄν καὶ τῶν λῆαν χρησιῶν τις εἶναι τύχη; Πᾶσι γὰρ καὶ τοῖς ἀναιτίοις τοῦ παρὰ πάντων ἀπιστεῖσθαι μετέδωκας. Παντί διεδόθη τὸ τοιοῦτον κακόν, τῷ σὲ τοιούτῳ ὀνόματι καλεῖσθαι καὶ τὸ σχῆμα τὸ μοναχικὸν

30 ἐνδεδυμένον εἶναι μόνον. Οὐ γὰρ ἂν φαίην ἔγωγε ὡς καὶ τὴν μοναχοῖς καθήκουσαν μετήρχου πολιτείαν. Ἡ γὰρ ἂν, οὐκ ἂν τοιούτων ἦρας καὶ τοιούτοις ἐνεχείρησας, οὐδ' ὄτι οὖν τοῖς μοναχοῖς καθήκουσιν. Ἐῷ λέγειν

1. Ἄλλο τι.

5. Ἀρρώστιας.

13. Προὔτρεπες.

15. Διατεθεικότης.

19. Μετέδοκας.

20. Τῶντι.

23. Παρόρησίας.

31. Πολητείαν.

ὡς καὶ κρέως ἐγεύου, πῆ μὲν λαθραίως πῆ δὲ κἀναφανδόν, ἄλλων τὲ τινων οὐκ ἀπέχου ἀθεμίτων, ὡς οἱ συνόντες σοι καὶ ἑωρακότες διεβεβαίουν. Ταυτὶ δ' ὁμως, εἰ καὶ ἀνοίκεια τῷ μοναχικῷ ἐπαγγέλματι καὶ παρὰ τὰς καταλλήλους συνθήκας τυγχάνει ὄντα καὶ πρόσκομμα τοῖς πολλοῖς ἐς σκάνδαλον, ἀλλ' οὖν οὐ τοσοῦτον ἦν βαρύν, ἅτε σὲ μόνον βλάπτοντα, ἢ καὶ 5 ἐπ' ὀλίγους γοῦν διοδεῦον ἦν τὸ κακόν, Πρὸς δὲ καὶ πρόφασιν τινα τούτων ἄπτεσθαι εἶχες τυχόν, καίτοι οὐ τοιαύτας προφάσεις προσεῖναι χρὴ τοῖς ἐπανηρημένοις τὴν τοιαύτην πολιτείαν καὶ τοιαῦτα ὑποσχομένοις τὴν ἀρχήν, ὥστε νεκροὺς εἶναι τῷ κόσμῳ, ἀλλὰ μὴ ὑπερπιαίνειν ἑαυτοὺς καὶ κατασαρκοῦν, ὡς ἔχοιεν δηλαδὴ τῶν ἡδονῶν ἀπολαύειν. Πλὴν 10 ἀλλὰ πρόφασις ἴσως ἦν σοι τῆς φύσεως, ἵνα μὴ λέγω τῆς κακίστης προαιρέσε(ως), ἐς τοῦτο κατωθούσης καὶ σέ, ἢ καὶ ὀλίγους, ὡς φθάσας εἶπον, βλαπτούσης. Νυνὶ δὲ οὐκ ἔστιν ὅς οὐκ ἐβλάβη μεγάλως, καὶ μάλιστα τῶν μοναχῶν οἱ πλείους, μᾶλλον δ' ἀπαξάπαντες, οἵτινες οὐ μόνον γέλωσ τε καὶ ἐμπαιγμὸς παρὰ τοῖς ἀσεβέσι καὶ Ἰουδαίοις οὐχ ἥκιστα κατέστησαν, ἀλλὰ 15 καὶ παρὰ τοῖς ἡμετέροις οὐδὲν ἦτιον καὶ μέχρι γυναικῶν καὶ παιδῶν βδέλυγμα ἀντικρυς ἐγένοντο. Οὐ γὰρ σώζουσιν ἔτι παρ' ἑαυτοῖς τὴν ἦν πρότερον ἐφύλαττον αἰδῶ τε καὶ εὐλάβειαν πρὸς αὐτούς. Καὶ μοι δοκοῦσιν, οὐ γὰρ αἰσχύνομαι τᾶληθὲς λέγειν, οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος ποιεῖν. Οὐ γὰρ νῦν πρῶτον, | ἀλλὰ καὶ πολὺ πρὸ τούτων, παρ' ἡμῶν, τῶν ἔξωθεν μὲν προ- φ. 855 β βᾶτων, ἔνδον δὲ λύκων τῷ ὄντι φερόντων ἔνδυμα, ταυτὶ γ' ἤρξατο γίνεσθαι τᾶθέμιτά τε καὶ πᾶσαν κακίαν ὑπερακοντίζοντα. Νόμων παραβάσεις πόθεν ἄλλοθεν ἢ παρ' ἡμῶν; Παρ' ἡμῶν ἢ τοῦ θεοῦ εὐαγγελίου καταφρόνησις. Οὐδεὶς γὰρ τοῖς ἴχνεσιν αὐτοῦ ἐπεσθαι βούλεται. Οὐδεὶς τοῖς προστάγμασί τε καὶ παραγγέλμασιν αὐτοῦ ἀκολουθεῖ. Οὐδεὶς οὐδ' ἂν ἀνα- 25 γνῶναι γοῦν παροδευτικῶς προτιρέπεται. Εἶδέ τις αὐτῶν καὶ ἀναγνοίῃ ποτέ, καιροῦ κατεπείγοντος καλέσαντος, τὰ πλείω ἀφήσει προσκόπτων ὄνου δίκην, ὑπ' ἀμαθείας. Καὶ ταῦτα τίνες; Οἵτινες ὄφειλον, καθ' ἅπερ ὑπέσχοντο, ἐπ' ἀμβωνος ἀναπτύσσοντες κηρύττειν διὰ τοὺς ἀπλουστέρους. Ἀλλὰ κἀντούτῳ, ὡς δήπου κἀν τοῖς λοιποῖς ἅπασιν, ἐψεύσαντο οἱ τάλανες. Κοῦ μόνον τουτὶ τού- 30 τοις πρόσεσι τὸ κακόν, ἀλλὰ καὶ εἴ τις, κἂν μικρόν τι τύχη εἰδώς, ἀπείργε-

1. Τινῶν.
4. Πρόσκομα.
11. Τοῖς.
18. Αἰδῶ.
21. Τωόντι.
26. Ἀναγνόη.
28. Ὀφειλον, καθάπερ.
29. Ἀναπτύσσοντας.
30. Κἂν τούτῳ, κἂν τοῖς.

ται καὶ διώκεται σχεδὸν παρ' αὐτῶν, ὡς ἂν μὴ δοκοῖεν αὐτοὶ ἀμαθεῖς ὄντες. Σιωπῶντων γὰρ τῶν πάντων, οὐκ ἂν ὀραδίως ὁ εἰδὼς τοῦ μήτοι τοιούτου δῆλος γένοιτο. Τούτου χάριν ἐς τοῦτ' ἀμαθείας ἦκον, ὡς μὴδ' ὀρθῶς καὶ ἀπταιστώως ἀναγινώσκειν εἰδέναί. Κἄν τις αὐτῶν εὐρεθείη γινώσκων ὅτι οὖν,
 5 κενοδοξίας παραντίκα ἠτηθείς, ὡς δῆθεν τῶν ἄλλων οἰόμενος ὑπερέχειν, ἀποτυφλοῦται παντάπασι, καὶ τοὺς οἷς σύνεστι φρεναπατᾶ, ὡς μέγα τι εἰδῶς.

Τούτων εἰς καὶ ὁ Διονύσιος οὕτως ἐτύγχανεν ὦν. Ὅς, μικρὸν τι τῶν ἄλλων ὑπερέχειν οἰηθείς, ἐπήρθη τῇ διανοίᾳ τοσοῦτον, ὡς δοκεῖν ἑαυτῶ, ὑπερνέφελός τις εἶναι, πάντας τε περιφρονεῖν, καὶ οὐδενὸς ἔτι οὐδ' ὀπωσοῦν
 10 ἐπιστρέφεσθαι, διὰ τὸ σπουδῆς ποτ' ἀντιποιηθῆναι, καὶ τῇ γραμματικῇ μόνῃ πάνυ μικρὸν χρόνον ἐνομιλῆσαι. Οἰόμεθα γὰρ ἡμεῖς οἱ γραμματικῆς μόνῃ μετέχοντες, καὶ ταῦτα οὐδὲ τοὺς κανόνας αὐτῆς καλῶς ἐπιστάμενοι, καὶ φιλόσοφοι καλεῖσθαι, καὶ μάλιστα παρὰ τοῖς μέρεσι τούτοις, οὐκ εἰδότες ὡς οὐκ ἀρκεῖ μόνῃ γραμματικῇ, κἄν ἐπ' ἀκριβείας αὐτὴν τις εἰδῶς
 15 εἶη, πρὸς τὸ δύνασθαι φιλόσοφον ποιῆσαι ἢ φιλοσοφικῶν ἐφάρπτεσθαι λόγων. Πλὴν ἀλλὰ Διονύσιος οὐδὲ ταύτην καλῶς ἐπιστάμενος ᾤετο δεῖν καὶ οὐκ ἡρθρα φιλίσοφον ἑαυτὸν χρῆναι καλεῖσθαι. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰ μέρη ταῦτα ἱατρικῆς μὲν χρῆζοντα ἰδῶν, ἱατρῶν δ' οὐκ εὐποροῦντα τὸ παράπαν,
 φ. 356α ᾤθη δεῖν καὶ ἱατρὸν ἑαυτὸν ἐπιψη | μίσαι, κέρδους πόρον ἐντεῦθεν οὐ τὸν
 20 τυχόντα θηρῶν. Τοσοῦτον γ' ὅμως ἀπελείπετο ἱατρικῆς, ὅσον αἰπόλος ἢ ἄλλος τις τῶν βαναύσων φιλοσοφί(ας) Ἄλλὰ καὶ γενεθλιαλογίαν καὶ ἀστρολογίαν ἔφασκεν εἰδέναί, βιβλίους τισὶ πλάνον καὶ σκότον ἔχουσι πολὺν περιτυχῶν. Οἷς δῆπου πολλούς, καὶ μάλιστα τὰς ἀστηρίκτους γυναῖκας, ἐξηπάτα, παῖδας ἄρρενας ἐπαγγελλόμενος αὐτοῖς δύνασθαι τεκεῖν, καὶ τὴν αὐτῶν προγι-
 25 νώσκειν τύχην ὁποία τις ἐσεῖται.

Τούτω δὴ οὖν, τοιαῦτα τερατενομένῳ καὶ τοιούτω ὄντι, πάντες ὡς τῷ ποτε κύνωπι ἐκείνῳ εἶποντό τε καὶ καταπειθεῖς ἦσαν οἷς ἔλεγε καὶ ἐπρατιεν. Ἄνθ' ὧν καὶ τοιαύτην ἀντιμισθίαν τῆς πλάνης αὐτῶν ἔλαβον. Οὕτω γὰρ ἀγληδὸν μετ' αὐτοῦ ὅσοι αὐτῷ συνῆσαν ἐξώρμησαν, ὡς θαυμάζειν πάντας.

1. Δοκῶεν.

7. Ὅτιοσίν.

9. Οὐδ' ὀπωσοῦν.

10. Ἄνπονηθῆναι.

19. Ἐπιψημῆσαι.

20. Ἄπελίπετο . . . αἰπόλος.

21. Τίς.

22. Ἐφασκαν.

24. Ἐπαγγελλόμενος.

25. Τίς ἐσεῖται.

27. Εἶποντο.

28. Ἄνθῶν.

Τουτὶ δὲ τούτους πεπονθέναι λέγουσι, ποτήριον οἴνου πλήρες παρ' αὐτοῦ
 δεξαμένους· οὐ καὶ γευσάμενους, ἔφασαν οἱ ἔωρακότες, εἰς ταύτην παραυτίκα
 τὴν δλέθριον ἐγχείρησιν ἐκβεβακχεῦθαι καὶ οὐ καθεκτοῦς εἶναι τοῦ λοιποῦ.
 Καὶ ταύτη πλανηθῆναι τούτους δοκεῖ τισιν. Ἐμοιγε δ' οὐχ οὕτω δοκεῖ, ἀλλὰ
 μέθυσοι τῷ ὄντι καὶ οἰνόπληκτοι καὶ δὴ καὶ ἀμαθέστατοι ἐς ὑπερβολὴν ὄντες 5
 ταυτὶ τούτους φησὶ πεπονθέναι. Οὐδεμία γὰρ τῆς ἀμαθίας χείρων ἂν εἴη
 πλάνη. Οὐδεμία μέθη οὕτω σκοτοῦν πέφυκεν ὡς ἀπαιδευσία, ἣ τινι καὶ
 ἢ μέθη συνελθοῦσα σκότος αὐτόχρημα τὸν τούτοις ἐφηδόμενον ποιεῖ.

Ὅρατε οἶαν ἀσχύνην ὑμῖν προσέτριψε Διονύσιος ὁ πανώλης τε καὶ
 κακεντρεχῆς, καὶ οἱ κακῶν ἡμᾶς κατήγαγε, διὰ τὸ μὴ οἶους εἶναι τὴν 10
 ἀπάτην αὐτοῦ προειδέναι, καὶ τὴν πανουργίαν τούτου διαγνώσθαι, ἀμαθε-
 στάτους ὄντας ἐς τὰ μάλιστα, κάκεινον μόνον παρ' ὑμῖν σοφὸν εἶναι δοκεῖν;
 Ὅρατε ὅσον ἀμαθία καὶ ἀπαιδευσία κακόν; Ἐχρῆν ὑμᾶς μοναχοῦς εἶναι
 ἰθέλειν, ἀλλὰ καὶ σοφί(ας) ἐς δύναμιν ἀντιποιεῖσθαι, δι' ἧς ῥᾶον τὸ 15
 ὄντως ὄν δυνηθεῖη ἂν τις εὐρεῖν. Διὰ γὰρ τοῦτα καὶ ἀσκητὰς παρὰ τῷ
 θεῷ Βασιλείῳ οἶμαι κεκλεῖσθαι τοὺς μοναχοὺς, παρὰ δὲ τῷ Ἰουδαίῳ
 Φίλωνι θεωρητικούς, ὡς ἂν ἀμφοτέρων) τούτων ἀντιποιοῖντο. Οὐ γὰρ
 ἀρκεῖ μοναχοῖς τὸ εἶναι μοναχοὺς, ἀλλὰ καὶ ἀσκήσεως καὶ θεωρί(ας) τούτους
 ἐφίεσθαι χρή. Δι' ἐκείνης μὲν γὰρ τὴν πρᾶξιν κτήσαιντ' ἂν, διὰ δὲ 20
 ταύτης εἰς τὸ ὕψος ἀναχθεῖεν πάσης ἀρετῆς τε καὶ ἀπαθεί(ας) καὶ οὕτω
 τοῦ ἀκροτάτου τῶν ἀγαθῶν εἰς ὃ ἐπείγονται τετυχηκένοι γένοιτ' ἂν αὐτοῖς.
 Ὑμεῖς τοίνυν οὐδέτερον τούτων ἔχοντες ἐν σφίσι αὐτοῖς, πῶς ἂν | εἰς τὸ 25
 τέλειον ἀναχθεῖητέ ποτε; Μὴ τοιοῦτοι δὲ γενόμενοι τίνι μηχανῇ τῆς αἰωνίου
 τεύξοισθε ζωῆς; Ἐκείνης δ' ἐκπεσόντες, τί τοῦ μοναχοῦ καλεῖσθαι
 ὄφελιθεῖητ' ἂν; Μὴ ἄρ' οἴεσθε τὸ περιβαλέσθαι μόνα τὰ μέλανα ἢ φαιὰ 25
 ἱμάτια εἰς τὸ σωθῆναι ἀρκεῖ ἡμῖν; Ἀλλὰ μὴ τὸ ἀποκαρῆναι αὐτό, ἢ τὸ
 μετονομασθῆναι, καὶ τὸ παρὰ πάντων τῷ τῆς ἀγισσύνης ἐπικαλεῖσθαι
 ὄνοματι; Ἄλλ' εἰ τοῦτο ἦν, τί ἐκώλυε πάντας ἀν(θρώπ)ους σωθῆναι
 φραδίως; Οὐ μόνον δὲ ἀν(θρώπ)ους σωθῆναι ταύτη γ' ἐνῆν, ἀλλὰ καὶ
 δνους, καὶ ἄλλα πολλὰ τῶν ζῴων, ὅσα εἴωθε περικαλύπτεσθαι φαιοῖς τε 30
 καὶ μέλασι τῶν πέπλων. Οὐκ ἐν τούτοις ἦν ἡ σωτηρία, ὡ βέλτιστοι, ὡς

- 3. Ἐκβακχεῦθαι.
- 5. Τωόντι.
- 9. Οἶαν . . . Πανώλης.
- 14. Ῥᾶον.
- 18. Μοναχοῖς.
- 23. Τοιοῦτη... τίνη.
- 25. Ὀφελιθεῖητ'.
- 26. Ἀποκαρῆναι.
- 29. Φαδίως.

ὕμεις ὑπ' ἀμαθίας οἶεσθαι καὶ ἀπλότητος. Ταῦτα μαθεῖν ὑμᾶς ἔδει, οὐ περὶ βασιλεί(ας) ἐπιγείου τὴν ἔρευναν ποιεῖσθαι. Τοὺς ἁγίους ἐκείνους τοὺς πά-
 λαι ἔδει μιμεῖσθαι, καὶ τῶν ἰχνῶν ἐχομένους τοῦ πρὸς σωτηρίαν ἡμῖν καθη-
 γησαμένου μηδὲν ἄλλο ζητεῖν. *Τῷ Χριστῷ καὶ τοῖς ἐκείνω γνησίως ἀκολου-*
 5 *θήσασι, ἀλλὰ μὴ Διονυσίῳ τῷ ἀγύρῃ ἐπεσθαι προσῆκον ὑμῖν ἦν, τὴν*
οὐράνιον ἀλλὰ μὴ τὴν ἐπίγειον ζητεῖν βασιλείαν δέον ἦν. Τοὺς γὰρ εὐσεβείας
 καὶ ἀρετῆς ἀντέχεσθαι βουλομένους ἐκείνην οὐ ταύτην ζητεῖν βούλεται
 ὁ Κ(ύριος). Ἐμπόδιον γὰρ αὕτη τοῦ ἐκείνης ἐπιτυχεῖν καθέστηκες
 μέγιστον.

10 Ἄλλ' οὗτοι μὲν ἀμαθία καὶ ἀπλότητι ἐντεθραμμένοι οὐχ οἷοί τ' ἐγένοντο
 ξυνιέναι τὸ δέον. Σὺ δ', ὦ κάκιστ' ἀπολούμενε, πῶς οὐκ ἐνόησας τὸ
 καθῆκον; *Τί σε τοιοῦτόν τι πεποιηκέναι κακὸν παρέπεισε; Μῶν τοῖς ἄλλο-*
κότοις καὶ ψευδέσι χρησιμοῖς θαρρήσας τουτὶ πέπραχας ἢ τοῖς σοῖς μαντεύ-
μασιν; Καὶ πῶς οὐκ ἐμαντεύσω ὡς ἀφαιρεθήσῃ τὴν δορὰν αἰσχισθ' οὕτωσί,
 15 *γελώντων Ἰουδαίων, ἀλαλαζόντων ἀσεβῶν τούτου γιγνομένου; Μείζων ἦν*
τῆς τιμωρίας ἢ αἰσχύνῃ. Πῶς οὐκ ἐλογίζου ταυτὶ ἢ ἐμαντεύου μάντις ὦν;
Πῶς οὐκ ἐθεάσω γοῦν τὸν σὸν πάγονα πεπολιωμένον ἤδη καὶ τὸ πρόσωπον
ἅπαν ἑυτίδων πεπληρωμένον ὑπὸ τοῦ γήρωσ; Πῶς οὐκ ἤσθου σεαυτοῦ
κεκυφότης τῷ γήρῃ; Εἰ νέος ἐτύγχανες ὦν, τάχα ἂν εἰπέ τις ὡς νεότης σε
 20 *κατηνάγκασε μὴ ξυνιέναι τὸ πρέπον. Ἐβδομηκοντούτης δὲ γεγονῶς εἰς*
τοιαύτην ἐπιθυμίαν κατώλισθες; Ἄλλὰ μὴ οὐκ ἦν σοι φαγεῖν ἢ ποιεῖν ὡς
αὐτὸς ἐβούλου λαμπρῶς; Καὶ μὴν μοναστήρια πάντα ἠνοικτό σοι βουλο-
μένῳ, πᾶσα δὲ πόλις ἔτοιμος προσδέξασθαι καὶ οἰκία. Οἴόμενοι γὰρ ἕκαστος
ἀγαθόν τι ἀπολαύσειν παρὰ σοῦ, ἀρχιερέως δῆθεν ὄντιος, ἄσμενος προσε-
 25 *δέχετο.*

φ. 357α Σὺ δ' ἀλλ' οὐδὲν ἄλλο ἐλογίζου, οὐδὲν ἐφαντάζου, οὐ | δὲν ὠνειροπόλεις
 ἢ ὅπως ἀποστασί(ας) ποιήσας τέλεον ἡμᾶς ἀπολέσης. Τοῦτο δὲ ποιήσας ἡμῖν
 ἐξεπίτηδες, ὅτι καὶ αὐτὸς τοιοῦτος ἐτύγχανες ὦν, ὁμοίον τι τῷ διαβόλῳ
 ἐποίησας. Κάκεῖνος γὰρ ἀποστατής ὦν τοῦ Θε(ο)ῦ, πάντας βούλεται συνα-
 30 ποστατεῖν ἐκείνῳ, ὡς ἂν ἔχοι δῆπουθεν οἷόν τι περικάλυμμα τὴν τῶν πολ-
 λῶν κοινωνίαν τῆς αὐτοῦ μοχθηρί(ας). Οὐ γὰρ ἄλλο τι κερδάναι δυνατόν
 αὐτῷ ἢ τοῦτό γε. Σὲ δ' οὐκ ἐχρῆν τῷ διαβόλῳ ὁμοιωθέντα καὶ μιμησά-

1. Ἀπλότητος.

5. Προσῆκον.

10. Ὅτι . . . Οἷοι ε'.

11. Ἐνόησας.

18. Σεαυτόν.

23. Πᾶσα . . . Ἐτοιμοί.

24. Ἀρχιερέως . . . Ἀσμένας.

29. Ποιήσας.

μενον τῆς ἥς εἶχες κακί(ας), ἀλλ' εἴ τί σοι τῶν καλῶν μετῆν, ἡμῖν τε καὶ τοῖς συνοῦσί σοι μεταδοῦναι. Πλὴν ἀλλὰ οὐδὲν ἦν σοι τῶν ἀγαθῶν, διὰ τὸ μηδέποτε βουλευθῆναι τούτων ἀντιποιηθῆναι. Ἐξ ὅτου γὰρ τὸ μονα-
 χικὸν τουτὶ σχῆμα ἠμφιέσω, ἐξ ἐκείνου καὶ τὸν διάβολον συνημφιέσω. Καὶ
 διὰ τοῦτο οὐκ ἂν τὸ σχῆμα ὑπαίτιον εἴποι τις, οὐ γὰρ ἂν οὕτω μανείη τις, 5
 ἀλλὰ τὴν σὴν κακίστην γνώμην τε καὶ προαίρεσιν. Σὸν ἔργον ἦν καὶ τὸ
 τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν ἀλοῦσαν κατοικητήριον δαιμονίων γενέσθαι. Οὐ
 γὰρ ἐφυσχάζειν τε καὶ ἡρεμεῖν ἠθελες, κὰν τῇ τῶν ἱεροδιακόνων ἔτι τελῶν
 χορεία. Κατὰ τῆς Ἐκκλησίας δ' ἐχώρεις, τῷ ὁμοίῳ σοι κακεντρεχεστάτῳ
 Νικηφόρῳ ἀεὶ συμπλεκόμενος, καὶ ὁμόσας τούτῳ χωρῶν κἀκείνος σοί. Διὰ 10
 ταῦτα καὶ ἐλαχίστου τέλους τετυχῆκατον ἀμφοτέρω. Τοιούτοις γὰρ τοιοῦτον
 δήπου καὶ τὸ τέλος. Καθ' ἡδονὴν δ' ἂν ἄπασιν ἦν, εἶγε ὑμῖν τοῖς κακῶν
 ἀρχιτέκτοσι τὰ κακὰ μόνοις ἦν, ὡς ἔφθην εἰπῶν. Νυνὶ δὲ καὶ τοῖς ἀναι-
 τίοις ἡμῖν ταυτὶ μετοχετεύεται οὐχ ἦττον. Οὐ γὰρ οἷόν τε τῆς εὐωδίας
 ἢ τοῦ ἐναντίου τὸ τούτοις πλησιάζαν μὴ μεταλαβεῖν. Οὐ πρόποτε τοίνυν 15
 τὰγαθὸν πεποιηκῶς ἐφάνης, ἀλλὰ εἰ τοῖς κακοῖς ἐγγεγήρακας διὰ ταῦτα
 οὐ θαυμασιὸν εἰ τοιαῦτα ἡμᾶς ἔδρασας.

Μεμπτεῖοι δ' οὐχ ἥκιστα καὶ οἱ ὑπὸ σοῦ ἀπατηθέντες τε καὶ πλανηθέντες.
 Πάντα γὰρ αὐτοῖς εἶπον ταυτὶ, πάλαι σε τοιοῦτον ἐπιστάμενος εἶναι. Ἄλλ'
 οὐκ ἔπειθον τούτους, φθονεῖν σοι ἰδοκῶν τούτοις, καὶ διὰ ταῦτα λέγων. Πειρα- 20
 θέντες δὲ τῶν σῶν κακῶν μεταμέλονται ἤδη, Ἐπιμηθεῖ εἰκότες, τῷ ἀπρο-
 βουλεύτως πάντα πράττοντι. Νῦν ἐν τοῖς κακοῖς ὄντες ἐπέγνωσαν, ὡς καλῶς
 προύλεγον αὐτοῖς μὴ σοι πλησιάζειν. Νῦν ἔγνωσαν παθόντες οἱ νῆπιοι. Νῦν
 τὰ ὄμματα ἠνοίχθη τουτωνί, καὶ ἔγνωσαν ὡς εἰς βόθυνον πεπτωκότες εἰσὶ
 τυφλῷ ὁδηγῷ ἀκολουθήσαντες τῷ Διονυσίῳ. Ἄρτι συνῆκαν ὅτι καλῶς ἐγὼ 25
 τούτοις παρήγγυον τε καὶ |συνεβούλευον τοιοῦτῳ λυμεῶνι μὴ συγγίνεσθαι. Λύκος
 γὰρ οὐκ ἂν ποτε γένοιτο πρόβατον, οὐδ' ἦν τὴν τρίχα τὴν αὐτοῦ ἀποβί-
 ληται ἢ μεταλλάξας τύχη. Καὶ Διονύσιος οὐδέποτε ἀγαθὸν ποιήσας, ὅποι
 περ ἂν ἔτυχε πορευθεῖς, ἀλλ' ἀεὶ τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένων, ἔλεγον οὐδὲ νῦν ποιήσειν
 αὐτόν, οἶμαι, τὰγαθόν. Ἐκώφευον δ' ὁμῶς πάντες σχεδὸν ταυτὶ μου λέγοντες, 30

1. Εἴτι σοι.
2. Συνοῦσι σοι.
3. Ἐξότου . . . ἠμφιάσω.
4. Συνημφιάσω.
5. Τίς.
10. Ὅμόσας . . . Κἀκείνος.
14. Οἶοντε.
18. Μεμπταῖοι.
21. Μεταμέλλονται. 22. Ἐπέγνωσαν.
23. Προύλεγον . . . Πανθόντες.
28. Ἀποβάλλεται.

οἰόμενοι ὡς ἐκείνος αὐτοῖς ὑπισχνεῖτο βασιλεύσειν ἀληθῶς, οἱ ἄφρονες. Διὸ
καὶ τοῖς ὑπ' ἐκείνου λεγομένοις οὕτω προσεῖχον, ὡς Θεοῦ ἀντικρυς φωναῖς,
καὶ οὐκ ἀν(θρώπου). Καὶ ἀν(θρώπου) ἀπατεῶνος τῷ ὄντι. Τὰ δ' ἐμὰ παρὰ
φᾶλλον θέμενοι ῥήματα, ἦλθον εἰς ὃ οὐκ ἠλπίζετο τούτοις ἀνίατον κακόν,
5 καὶ μεταμέλει τούτοις ἤδη τὰ μέγιστα, κέρδος δ' ὅμως οὐδὲν μεταμελομένοις·
Ἄρτι νοοῦσιν ὡς οὐ φθονῶν τῷ Διονυσίῳ, ἀλλὰ ταυτὶ ὑφορώμενος καὶ
δεδιώς, ἔλεγον ἄπερ ἔλεγον κατ' ἐκείνου. Εἰ γὰρ καλὸς καγαθός, ὡς
αὐτοὶ ὑπετόπαζον, Διονύσιος ἦν, οὐκ ἂν ἔγωγ' ἐκείνῳ ἐφθόνησά ποτε
τοιούτῳ ὄντι. Μόνῳ γὰρ τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἐκείνῳ ὁμοίοις εἶναι βουλο-
10 μένοις τουτὶ τὸ πάθος πρόσσεσι, τὸ τοῖς καλοῖς ἀεὶ φθονεῖν· ὅπερ καλῶς
ἔγωγ' ἐπιστάμενος μὴ μοι γένοιτο τῷ διαβόλῳ ὁμοιωθέντι τοῖς καλοῖς ποτε
φθονῆσαι, μηδ' αὖ τοῖς κακοῖς ἐνδόντι συμφωνῆσαι. Δι' εὐχῆς γὰρ ἐμοί,
ὡς καὶ προείρηκα, πάντας εἶναι καλοὺς τε καγαθοὺς, καὶ δὴ καὶ σοφί(ας)
φθάνειν ἐς τὸ ἀκρότατον. Τί γὰρ ἂν ἡδύτερον καὶ λυσιτελέστερον τούτου
15 γένοιτο;

Πλὴν ἀλλὰ ταυτὶ τοῦτον γέγονε τρόπον. Εἰ μὲν καὶ δι' ἄλλας αἰτί(ας),
τῷ Θεῷ δήπου δῆλον. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ, τὸ τοῦ μεγάλου ἐκείνου θεολό-
γου φάναι λόγιον, ὡς διὰ τὴν ἔπαρσιν ἡμῶν τυχόν, δεομένην καθαι-
ρέσεως. Καί τοι γε οὐδὲ νῦν ταύτη γε καταστάνας τῆς ἡς ἔχομεν ἀποσιῆναι
20 διανοούμεθα ὑψηλοφροσύνης τε καὶ ἐπάρσεως, ἀλλὰ τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένομεν,
καὶ τοῖς χείροσιν ἐπιδιδόναι οὐ κατοκνοῦμεν. Εἰ δέ τις ἡμᾶς νουθετήσῃε
τούτων ἀποσιῆναι, ἢ ὡς ἄφρονα ἠγούμεθα τουτονὶ ἢ ὡς ἐχθρόν. Ταυτὶ δὲ
μάλιστα ποιεῖν οὐ παύονται, οἷτε τοῦ βήματος καὶ οἷς δῆθεν τὸν κόσμον
καὶ τὰ τοῦ κόσμου καταλιπεῖν ἐπῆλθε. Καί μοι δοκεῖ τὰς ἀνιχρίστου ἡμέ-
25 ρ(ας) ἢ παρεῖναι ἤδη ἢ πλησιάζειν. Ὡν ρυσθείην Κ(ύρι)ε τάχιστ' ἀναλύσας,
διὰ τὸ σὸν ἄπειρον ἔλεος. Τί γὰρ ἂν τῆς ζωῆς ἀπόναιτό τις, εἰς τοῦτο
ἄκρί(ας) τῶν καιρῶν φθασάντων καὶ ἀνωμαλί(ας); Τί δέ τις καὶ ὄφελος
φ. 358 α γένοιτο τοῖς ἀν(θρώποι)ς, | τὰ συνοίσοντα μὲν σφίσι αὐτοῖς ἀποστρεφομέ-
νοις, πρὸς δὲ τὰ χείρω καὶ ἀλυσιτελῆ μᾶλλον προτροπάδην ἐφορμῶσιν;
30 Ἄλλὰ τούτων ἅλις τὸν δὲ λόγον ἐνταῦθα στήσω τὰ πλείω παρεῖς.
Τοὺς δ' ἐντυχόντας τούτοις ἢ ἐντευξομένους ἀξιῶ ταυτὶ διορθῶσαι, ὅπου
ἂν εὕρωσι διορθώσεως δεόμενα, προσθεῖναι τε οἴκοθεν τὰ πάντη ἔλλείπονται.

αχία' Σεπτεμβρίου κδ' εἰς Ἰωάννινα ἐγκλείστω μοι ὄντι ταυτὶ γέ-
35 γραπται Μαξίμῳ Ἱερομονάχῳ:

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΡΕΜΜΥΔΗ Ή ΚΡΟΜΜΥΔΑ*

ΥΠΟ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΦΙΛΙΤΗ

Ἀντεπιστέλλοντος μέλους τῆς Ἀκαδημίας τῆς Ρουμανίας.

Μεταξὺ τῶν τοπαρχικῶν οἴκων, τῶν *nobiles rheudati*, οἵτινες διώκουν τὰς ἐπαρχίας, εἰς ἃς διηρέθη ἡ ὅλη Πελοπόννησος, ἐκτὸς τῆς Ἀχαΐας, κατὰ τὸν 14ον καὶ 15ον αἰῶνα, ὁ ἱστορικὸς Σάθας συγκαταριθμεῖ καὶ τὸν οἶκον τῶν Κρεμμυδῶν.¹

Ὁ οἶκος οὗτος φαίνεται λαβὼν τὸ ὄνομα ἐκ τινος ὁμωνύμου χωρίου τῆς Πελοποννήσου, ἐκ τοίου ἀκριβῶς ὁμως ἀδυνατοῦμεν νὰ καθορίσωμεν. Πρόκειται ἄρα γε περὶ τῆς μικρᾶς πολίχνης Κρομμυῶν, Κρομμυωνία ἢ Κρεμνῶνα, τῆς ὀνομαζομένης σήμερον Ἅγιος Θεόδωρος καὶ κειμένης πλησίον τῆς Κορίνθου² ἢ τῶν χωρίων Κάτω Κρεμμύδια καὶ Ἄνω Κρεμμύδια τοῦ Δήμου Βουφράσου, τῆς ἐπαρχίας Ναυαρίνου, τῶν ἀναφερομένων εἰς τινὰ ἀπογραφὴν τοῦ πληθυσμοῦ γενομένην τὴν 29 Σεπτεμβρίου 1690;³ Δὲν γνωρίζομεν.

Τὴν οἰκογένειαν ταύτην ἀνευρίσκομεν κατόπιν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου κατὰ τὸ 1548 ὁ Μανουὴλ καὶ ὁ Δημήτριος Κρομήδης διετέλεσαν λαϊκὰ μέλη τῆς συνόδου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας⁴. Κατὰ τὴν ἐπομένην γενεὰν ἔζη εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν ὁ Θωμᾶς Κρεμύδης, ὅστις βεβαίως θὰ ἦτο πολὺ πλούσιος, ἀφοῦ φέρεται δανείζων μεγάλα χρηματικὰ ποσὰ εἰς τὸν Πρίγκηπα τῆς Βλαχίας Πέτρον τὸν Χωλὸν († 1594).⁵

* Σημ. «Ἡσ. Χρ.» Παρὰ τὰς διὰ τινὰ σημεῖα τῆς παρουσίας μελέτης ἐπιφυλάξεις τῶν «Ἡπειρωτικῶν Χρονικῶν» εὐχαρίστως δημοσιεύεται αὕτη διὰ τὴν ἄλλην αὐτῆς ἀξίαν. Ἡ μελέτη ἐστάλη γαλλιστί, μετέφρασε δ' αὐτὴν ὁ Δήμαρχος Ἰωαννίνων κ. Β. Πυρρινέλλας.

¹) C. Sathas, *Monumenta historiae hellenicae. Documents inédits relatifs à l'histoire de la Grèce au moyen âge*. Paris 1890. Τόμος IV, σελ. XLVI.

²) *Μηλιαράκη*, Γεωγραφία τοῦ Νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας, σελ. 138. *Στράβωνος*, Γεωγραφικῶν Βιβλ. Η (Κορινθία).

³) Δελτίον τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας, Νέα σειρά. II, 701.

⁴) *Emile Legrand*, *Notice bibliographique sur Jean et Théodore Zygomales*. Paris 1899 σελ. 86.—*Μυστακίδης*, Σελὶς πατριαρχικῆς ἱστορίας τῆς ἱστ' ἐκατονταετηρίδος, Κωνστ. 1893, σελ. 31.

⁵) *Collection de documents Hurmuzaki. Bucarest*. Τόμ. XI σελ. 555, 566, 569, 571.

Ἀπόγονος πάντως τοῦ Θωμᾶ τούτου εἶναι ὁ νυμφευθεὶς κατὰ τὰ μέσα τοῦ 17^{ου} αἰῶνος τὴν τελευταίαν θυγατέρα τοῦ περιωνύμου Σκαρλάτου (Μπεῦλικτοῦ) καὶ τῆς Κοκόνας Καρατζᾶ, Ἀλεξάνδραν ¹. Ὁ ἐκ τοῦ γάμου τούτου γεννηθεὶς Ἀντώνιος Κρεμμύδας ἦτο πρῶτος ἐκ μητρὸς ἐξᾶδελφος τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου τοῦ ἐξ Ἀπορρητῶν, τὸν ὁποῖον καὶ συνώδευσε κατὰ τὴν εἰς Βιέννην διπλωματικὴν του ἀποστολὴν τὴν γενομένην τὸ 1688 ².

Ὁ Ἀντώνιος Κρεμμύδης οὗτος, τῆς συζύγου τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα δὲν γνωρίζομεν, ἀφῆκε μίαν θυγατέρα, τὴν Σμαράγδα, ὑπανδρευθεῖσαν μετὰ τοῦ Παναγιωτάκη (πιθανῶς τῆς οἰκογενείας Μαμονᾶ) μεγάλου Παχαρνίκου τοῦ διβανίου τοῦ Πρίγκηπος Νικολάου Μαυροκορδάτου ἐν Βουκουρεστίῳ κατὰ τὸ 1724 ³, καὶ υἱὸν ὀνομαζόμενον ἐπίσης Ἀντώνιον. Οὗτος ἐχρημάτισεν ἐπανειλημμένως δεύτερος κομίσος τοῦ Πρίγκηπος τῆς Βλαχίας Κωνσταντίνου Μπρακοβάνου κατὰ τὸ 1702 ὡς καὶ κατὰ τὸ 1711, ἀκολούθως δὲ μέγας ἄρμας (ἐκτελεστής) τοῦ Πρίγκηπος Ἰωάννου Μαυροκορδάτου κατὰ τὸ 1718 καὶ μέγας κομίσος ἐν τῷ διβανίῳ τοῦ Πρίγκηπος Νικολάου Μαυροκορδάτου κατὰ τὰ ἔτη 1724 καὶ 1725. Σύζυγός του ὑπῆρξεν ἡ κόρη (ἧς δὲν γνωρίζομεν τὸ βαπτιστικὸν ὄνομα) τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα καὶ τῆς Ἑλένης, θυγατρὸς τοῦ Πρίγκηπος τῆς Μολδαυίας Δημητρίου Κατακουζηνοῦ. Ὁ δεύτερος οὗτος Ἀντώνιος ἀπέκτησεν υἱὸν ὀνομαζόμενον Στεφανάκη, ὅστις ἔλαβεν ἐν Βλαχίᾳ τὰ ἐξῆς ἀξιώματα: δεύτερος σπαθάρης τὸ 1730, κλουτζάρης ζᾶ ἄριας τὸ 1737, μέγας μεδέλνικος τοῦ διβανίου τὸ 1745, μέγας στόλνικος τὸ 1761 καὶ τέλος ἀπηγχονίσθη εἰς τὸ Βουκουρέστιον ὑπὸ τοῦ Πρίγκηπος Ρακοδίτσα τὴν 26 Ἀπριλίου 1764. Εἶχε νυμφευθῆ τὴν Μαρίαν κόρην τοῦ ρουμού-

¹) *Emile Legrand*, *Généalogie de Mavrocordato de Constantinople*. Πρώτη ἐκδοσις, σελ. 11. Σειρὰ τοῦ γένους τῶν M. Alex. A. C. Sturdza, *L'Europe Orientale et le rôle Historique de Mavrocordato*. Paris 1813, σελ. 354.

²) *Hormuzaki* Τόμος V, πρῶτον μέρος, σελ. 153.—*Hammer*, *Histoire de l'Empire Ottoman*, Traduction Hellert, 1838, Τόμος XII, σελ. 285, ἀντὶ τοῦ Κρεμμύδη ἀναγράφει Κρεμάκη. Τοιοῦτοτρόπως ἀναφέρεται καὶ εἰς ἐγγραφὸν τι δημοσιευόμενον ὑπὸ Γεδεῶνος, «Ἐκκλησ. Ἀλήθεια» IV, 505 καὶ ἐν Λιβαδῶ, Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου ἐπιστολαὶ 100, Τεργέστη, 1879, σελ. 45. Τὸ Ἑλληνικὸν χειρόγραφον ὑπ' ἀριθ. 1005, φύλλον 19 τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων φέρει, ὅπως τὰ ἐγγραφα τὰ δημοσιευθέντα ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Χουμουζάκη, τὸν τύπον Κρεμμύδη.

³) Ἡ θυγάτηρ τοῦ Παναγιωτάκη καὶ τῆς Σμαράγδας Κρεμμύδη ὀνομαζομένη, ὅπως ἡ μήτηρ αὐτῆς, Σμαράγδα, ὑπῆρξεν ἡ τρίτη σύζυγος τοῦ Πρίγκηπος τῆς Βλαχίας Νικολάου Μαυροκορδάτου. Ἡ σειρὰ τοῦ γένους τῶν M. δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Legrand (σελ. 14) ἀναφέρει ὅσον ἀφορᾷ τὴν Σμαράγδα Παναγιωτάκη: οἰκείου αὐτοῦ καὶ ἄρχοντος παχαρνίκου οὖσαν πρὸς μητρὸς ἀπόγονον τοῦ προρρηθέντος Κρεμμύδη γαμβροῦ τοῦ διαληφθέντος περιφήμου Σκαρλάτου.

νου μπογιάρου Ἰωάννου Σλατινιάνου καὶ ἀπέκτησε μίαν μόνον θυγατέρα, σύζυγον τοῦ βλάχου μπογιάρου Γρηγορίου Ἀζάν, ἀποθανοῦσαν ἄνευ ἀπογόνων.¹

Οὕτω φαίνεται σβεσθεῖσα ἡ οἰκογένεια Κρεμμύδη τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Δὲν γνωρίζομεν ἂν ἡ οἰκογένεια αὕτη ἦτο συγγενῆς μὲ τὴν οἰκογένειαν τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος, ἣτις συναντᾶται εἰς τὴν Ἑπειρον καὶ περὶ τῆς ὁποίας ἐπιθυμοῦμεν νὰ γράψωμεν ὀλίγα τινὰ μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι οἱ ἀναγνώσται τῶν «Ἑπειρωτικῶν Χρονικῶν» ἤθελον συμπληρώσῃ τὰς ἡμετέρας πληροφορίας.

Μεταξὺ τῶν οἰκογενειακῶν ὀνομάτων τῆς Κεφαλληνίας ὁ Μηλιαράκης ἀναφέρει ἐπίσης καὶ τὸ τῆς οἰκογενείας Κρεμμύδη, παράγων αὐτὸ ἐξ ὁμωνύμου χωρίου τῆς νήσου². Εἶναι δυνατὸν λοιπὸν οἱ Κρεμμύδαι οὗτοι νὰ κατέφυγον ἐκ τῆς Πελοποννήσου εἰς τὴν Κεφαλληνίαν, ὅπως καὶ πολλαὶ ἄλλαι ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι³. Δὲν συνεβουλευθῆμεν τὰ ἀρχεῖα τῆς πόλεως ταύτης, καὶ δὲν κατέχομεν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου εἰμὴ τὴν πληροφορίαν, ἣτις ἐδόθη ἡμῖν κατὰ τὸ 1909 ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τῶν ἀρχείων τῆς Ἑνετικῆς Δημοκρατίας, καὶ καθ' ἣν εἰς τὸ βιβλίον τῶν γαιοκτημόνων τῆς Κεφαλληνίας περιλαμβάνεται καὶ τὸ ὄνομα Ματθαίου Κρεμμύδη κατὰ τὸ ἔτος 1601.

Ἐκ τῆς Κεφαλληνίας πιθανὸν νὰ διῆλθεν ἡ οἰκογένεια αὕτη εἰς τὴν Ἑπειρον.

Πρώτην ἐν Ἑπίρῳ μνεῖαν τῆς οἰκογενείας ταύτης γνωρίζομεν τὴν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῇ περὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, τὴν κειμένην ὑπεράνω τῆς εἰσόδου τοῦ ὁμωνύμου ναοῦ τοῦ Μπισδουνοπούλου, παρὰ τὰ Ἰωάννινα. Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἐκοινοποιήθη ἡμῖν ὑπὸ τοῦ ἐν Ἰωαννίνοις Γαλλικοῦ Προξενείου τὴν 18 Ἰανουαρίου 1904, ἔχει δὲ ὡς ἐξῆς: «Ἀνηγέρθη οὗτος ὁ θεῖος ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἰων. τοῦ Θεολόγου δι' ἐξόδων Κωνστ. Κρομύδα καὶ υἱοῦ αὐτοῦ, ἔτος σωτήριον 1635

¹) Αἱ ἀποδείξεις τὰς ὁποίας ἐξηγάγομεν ἐκ ρουμανικῶν πηγῶν ἐδημοσιεύθησαν παρ' ἡμῶν εἰς ἄρθρον δημοσιευθὲν ρουμανιστὶ καὶ ἐπιγραφόμενον: Εἰς ἐκρουμανισθεῖς Ἕλληνας, ὁ Στόλνικος Στεφανάκης Κρεμμύδης, καὶ δημοσιευθὲν εἰς τὸ ρουμανικὸν περιοδικὸν «Revista istorica», ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ κ. Jorga, 1ον ἔτος (1915) σελίς 105—111.—Ἀπεδειξαμεν οὕτω τὴν ταυτότητα τοῦ προσώπου τοῦ γνωστοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα Στεφανάκης μὲ τὸν Σ. Κρεμμύδην. Περὶ αὐτοῦ ἀσχολοῦνται καὶ πολλαὶ ἑλληνικαὶ πηγαί: Darontès, Ephémérides daces, δημοσιευθεῖσαι ὑπὸ E. Legrand, II 282. Ἀθανασίου Ὑψηλάντη, Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν, σελίς 399.

²) *Μηλιαράκη*, Γεωγραφία πολιτικὴ τοῦ Νομοῦ Κεφαλληνίας. Ἀθήναι 1890, σελίς 89, 94 καὶ 118.

³) *Μαζαράκη*, Βιογραφίαι τῶν ἐνδόξων Κεφαλλήνων. Βενετία 1843.

κατὰ μῆν Μαρτίου». Τὸ Προξενεῖον προσέθετε μόνην ταύτην τὴν πληροφορίαν: μνημεῖα (δηλ. τάφοι) ὑπάρχουν πολλά.

Περὶ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ἀκόλουθα:

1) Εἰς ἐπιγραφὴν τεθεῖσαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ταύτην κατὰ τὸ 1899 καὶ τῆς ὁποίας ἔχομεν φωτογραφικὸν ἀντίτυπον, τὸ ὄνομα τοῦ παλαιοῦ ἱδρυτοῦ «Κωνσταντίνου Κρομύδα» ἀντικατέστη, δὲν γνωρίζομεν διατί, διὰ τοῦ «Κωνσταντίνου Ἰωαννίτου».

2) Ὄταν τὸ 1913 ὁ κ. Τσιούλλης, γραμματεὺς τότε τοῦ ἐν Ἰωαννίνοις Προξενείου τῆς Ρουμανίας, ἐπεσκέφθη τὴν ἐκκλησίαν κατὰ σύστασιν ἡμετέραν, εὔρε τὴν παλαιὰν ἐπιγραφὴν τὴν περιβάλλουσαν τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου κεκαλυμμένην δι' ἄσβέστου.

3) Ὁ Λαμπρίδης εἰς τὰ Ἑπειρωτικὰ μελετήματα, 1ον τεῦχος, σελ. 77, περιορίζεται νὰ γράψῃ ὅτι, τῆς παλαιᾶς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, τῆς ἀνεγερθείσης ἐν Ἰωαννίνοις κατὰ τὸ 1520, μεταβληθείσης ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς τζαμίον τὸ 1558, ἕτερος ναὸς ἐπ' ὀνόματι τοῦ αὐτοῦ Ἁγίου ἀνηγέρθη ὀλίγον βραδύτερον εἰς Μπισδουνόπουλον. Δὲν ἀναφέρει ὅμως οὔτε τὸ ὄνομα τοῦ κτίτορος, οὔτε τὴν ἀκριβῆ χρονολογίαν τῆς ἀνιδρύσεως αὐτοῦ.

4) Ὅμοια σιωπὴ παρὰ τῷ Ἀραβαντινῷ, Χρονογραφία τῆς Ἠπείρου Ἀθῆναι 1856, τόμος II, σελίς 241—4.

Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι θὰ εὑρεθῆ τις μεταξὺ τῶν ἀναγνωστῶν τῶν «Ἑπειρωτικῶν Χρονικῶν», ὅστις θὰ θελήσῃ νὰ ἐγκύψῃ εἰς τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας τοῦ ναοῦ τούτου. Θ' ἀνακαλύψῃ ἴσως καὶ τὸ ὄνομα τοῦ «υἱοῦ» τοῦ ἱδρυτοῦ, ὅπερ δὲν μνημονεύεται ἐν τῇ ὡς ἄνω ἐπιγραφῇ.

Ἀγνοοῦμεν ἐπίσης ποῖον ἦτο τὸ πρῶτον μέρος τῆς Ἠπείρου, εἰς ὃ ἐγκατέστη ἡ οἰκογένεια Κρεμμύδη. Κατὰ τὸν Λαμπρίδην, Κουρεντιακά, σελίς 54, τοῦτο ἦτο τὸ Γραμμένον κατὰ τὸν Ἀραβαντινόν, σελίς 266 σημείωσις 3, τὸ Ἀργυροκάστρον. Δὲν δυνάμεθα βεβαίως ἡμεῖς ἀπὸ τὸ Βουκουρέστιον, ὅπου διαμένομεν, νὰ διευκρινίσωμεν τὸ ζήτημα τοῦτο.

Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι λείπει μία γενεὰ μεταξὺ τοῦ ἀνωνύμου «υἱοῦ» τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ ναοῦ τοῦ Μπισδουνόπουλου καὶ τοῦ Κώνστα Κρεμμύδη, ὅστις μνημονεύεται εἰς ἓν ἔγγραφον τῆς οἰκογενείας ἡμῶν καὶ ὁ ὁποῖος φαίνεται γεννηθεὶς κατὰ τὸ 1680.

Ὁ Κώνστας οὗτος ὑπῆρξεν ὁ πατὴρ τοῦ Κωνσταντίνου Κρομίδα, ὅστις ἦτο κοιζάμπασης ἐν Ζίτση καὶ ἐνυμφεύθη κατὰ τὸ 1733 τὴν ἀδελφὴν τοῦ Δοσιθέου Φιλήτη, τοῦ γενομένου βραδύτερον μητροπολίτου τῆς Οὐγγροβλαχίας. Διατί ἦτο ἐγκατεστημένος ἐν Ζίτση, δὲν γνωρίζομεν. Εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν Ζίτσαν ἴσως θ' ἀνεύρισκέ τις ἀναμνήσεις ἀναφερομένας εἰς αὐτόν.

Εἴμεθα κάτοχοι τῆς φωτογραφίας τῆς ἠρειπωμένης οἰκίας του καὶ προσθέτομεν ὅτι τὰ τέκνα αὐτοῦ, ἅτινα ἦλθον καὶ ἐγκατέστησαν εἰς τὴν Βλαχίαν, ἔφερον, τῇ θελήσει τοῦ Μητροπολίτου Δοσιθέου, τὸ ἐπίθετον Φιλίτης. Ἐν τῶν τέκνων τούτων ἦτο καὶ ὁ Κώνστας. Οὗτος, γενόμενος κληρικός καὶ μετονομασθεὶς κατὰ τὴν χειροτονίαν Κωνσταντίος, ἐχηρημάτισεν ἐπίσκοπος τοῦ Μπουζέου ἐν Βλαχίᾳ ἀπὸ τοῦ 1793 μέχρι τοῦ 1819 καὶ ἵδρυσεν ἐν Ζίτση τὸ 1813 γυμνάσιον πλησίον τῆς ἐκκλησίας τῶν Ταξιαρχῶν, προικίσας αὐτὸ διὰ σπουδαίας βιβλιοθήκης, καταστραφείσης ἔκτοτε· εἰς αὐτὸ ἐδίδαξε κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ Γεώργιος Ἀσώπιος Κρανᾶς, ἀκολούθως δὲ ἀπὸ τοῦ 1819 ὁ Γεώργιος Γαζῆς¹. Ὁ συγγραφεὺς τῶν γραμμῶν τούτων καταῖγεται ἐξ ἑνὸς τῶν ἀδελφῶν τοῦ ἐπισκόπου Κωνσταντίου καὶ συνεπῶς κατὰ πατρικὴν γραμμὴν ἐκ τοῦ Κωνσταντίνου Κώνστα Κρομύδα τῆς Ζίτσης. Θὰ εἴμεθα ἰδιαίτερος εὐτυχεῖς, ἂν παρὰ τῶν ἀναγνωστῶν τῶν «Ἡπειρ. Χρονικῶν» ἠδυνάμεθα νὰ πληροφορηθῶμεν ποῖαι αἱ συγγενικαὶ σχέσεις, αἵτινες τυχὸν συνέδεον ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸν Κωνσταντίνου Κώνστα Κρομύδα τῆς Ζίτσης πρὸς τὸν κτίτορα τοῦ ναοῦ τοῦ Μπισδουνοπούλου, ἀφ' ἑτέρου δὲ τοὺς Χατζῆ-Δημήτριον Κρομίδα, περὶ τοῦ ὁποίου γίνεται λόγος εἰς ἔγγραφα τοῦ 1741—3 καὶ Στέφανον Κρομύδη, ὅστις συναντᾶται εἰς Ἰωάννινα κατὰ τὸ 1759 καὶ ὁ ὁποῖος ἐνυμφεύθη τὴν κόρην τοῦ εὐπατρίδου Χριστοδούλου Ἀλεξίου Κερασάρη¹. Ὁ Κρομύδας οὗτος πιθανῶς εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος, καθ' ἃ λέγει ὁ Γούδας, διέθρεψε νέον καὶ πτωχὸν τὸν Ζῶην Κ. Καπλάνη.

Ὁ Στέφανος Κρομύδας τῶν Ἰωαννίνων ἀφῆκε πέντε υἱούς.

1) Τὸν Ἀλέξιον Κρομύδα, ὅστις συναντᾶται μεταξὺ τοῦ 1777 καὶ 1789 εἰς διάφορα ἔγγραφα.² Κατὰ τὸ 1793 ὡς προεστὼς καὶ πρόκριτος ἐγένετο εἰς τῶν μαρτύρων, οἵτινες ὑπέγραψαν τὴν διαθήκην τῶν ἀδελφῶν Βρετοῦ.³ Ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ Ἰωάννου Μπέρκου, τῆς παλαιᾶς οἰκογενείας τοῦ ὀνόματος τούτου.⁴ Εἰς Δημήτριος Μέρ-

¹) Ἀμαλία Παπασταύρου, Ἡ Ζίτσα. Ἀθήναι 1895, σελ. 32—3. Τὸ περιοδικὸν Δόγιος Ἑρμῆς 1819, σελ. 871—5. Μέλη τῆς οἰκογενείας ἡμῶν ἐνεταφιάσθησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου τῆς Ζίτσης. Ἄγνοῶ ἂν διασώζονται τὰ μνήματα των.

²) Ἀραβαντινός II, 266. Ἄλλη θυγάτηρ τοῦ Χριστοδούλου Κερασάρη ὑπανδρεύθη τὸν Συκκᾶν. Δημήτριός τις Κερασάρης ἐξῆ ἐν Βενετίᾳ τὸ 1730. Ἡ Βαλάσα Κερασάρη, λέγει ὁ Γούδας, (Βίοι παράλληλοι, III, 215) ὑπῆρξεν ἡ μήτηρ τοῦ Γεωργίου Σταύρου Τσιαπαλάμου, γεννηθέντος τὸ 1785.

³) Ἀραβαντινός, II 268—9.—Δὲν γνωρίζω πῶς ἦσαν πρῶτοι ἐξάδελφοι (Ἡπειρωτικὰ χρονικά, II σελ. 260) τοῦ Ἀναστασίου Ζωσιμᾶ. Ἡ μήτηρ αὐτοῦ κατὰ τὸν Γούδα ἦτο οἰκογενείας Τσουκαλᾶ.

⁴) Διαθήκαι τῶν ἀειμνήστων εὐεργετῶν τῶν Ἰωαννίνων. Ἀθήναι 1887 σελ. 3.

⁵) Ἀραβαντινός, II 261.

κος ἔζη ἐν Βενετία τὸ 1743 καὶ ὁ Ζαχαρίας Μπέρκος τὸ 1767¹. Ἔσχε δύο κόρας, ἀλλ' ἀγνοῶ τὰ ὀνόματά των καὶ τὰ ὀνόματα τῶν συζύγων αὐτῶν. Ὁ κύριος Β. Πυρσινέλλας, Δήμαρχος τῶν Ἰωαννίνων, κέκτηται τὴν σφραγίδα αὐτοῦ, ἣ ὁποία φέρει τὸ αὐτὸ ἔμβλημα τὸ ὁποῖον ὑπάρχει καὶ ἐπὶ τῆς σφραγίδος τοῦ Κωνσταντίνου Τριανταφύλλου Φιλίτη τοῦ γεννηθέντος τὸ 1764 καὶ χρηματίσαντος μπογιάρου τῆς Βλαχίας κατὰ τὸ 1820.

2) Τὸν Χριστόδουλον Κρομμύδαν, ὅστις διέμενεν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἦτο εὐνοούμενος τοῦ Σουλτάνου Σελῆμ τοῦ Γ' (1789—1808), ὅπερ ἀνησύχει τὸν περιώνυμον Ἀλῆ Πασᾶν, ὁ ὁποῖος πρὸς ἐξασφάλισίν του ἐκράτει ὡς ὄμηρον τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ζήσαντα μέχρι τοῦ 1856 ἐν Κερκύρα². Εἰς Ε. Κρομμύδας ἐκ Ναυπλίου ἐνεγράφη ὡς συνδρομητῆς τὸ 1839 εἰς τὸ Ἀπάνθισμα Ἐπιστολῶν Ἀδαμαντίου Κοραῆ ὑπὸ Ἰακ. Ρότα. Μανθάνομεν ὅτι ὑπάρχουσιν ἀκόμη Κρομμύδαι εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ τὰς Πάτρας. Εἶναι πιθανῶς οὗτοι ἀπόγονοι τοῦ Χριστοδούλου, καὶ ἔὰν αἱ γραμμαὶ αὐταὶ περιέλθωσι μέχρις αὐτῶν θὰ δυνηθῶσιν ἴσως καὶ θὰ θελήσωσι νὰ συμπληρώσωσι τὰς ἡμετέρας πληροφορίας.

3) Τὸν Γεώργιον Κρομμύδαν ἢ Κρομμύδαν, ὁ ὁποῖος ἀνεχώρησε τὸ πρῶτον ἐξ Ἰωαννίνων διὰ νὰ μεταβῆ εἰς Ρωσσίαν κατὰ τὸ 1764. Ἐν Μόσχᾳ τὸ 1775 ἔγγραψε μίαν ᾠδὴν πρὸς τιμὴν τῆς Αὐτοκρατείας Αἰκατερίνης Β'. Διετήρησεν ὁ ἴδιος μέρος τῆς ἀλληλογραφίας αὐτοῦ μετὰ τοῦ παλαιοῦ διδασκάλου τῶν Ἰωαννίνων Κοσμᾶ Μπαλάνου Βασιλοπούλου ὡς καὶ μετὰ τῶν φίλων του τῶν σοφῶν διδασκάλων Εὐγενίου Βούλγαρη καὶ Νικηφ. Θεοτόκη³. Κατὰ τὸ 1783 ὁ Γεώργιος Κρομμύδας ἔστειλεν ἐν ὀλόκληρον πλοῖον σίτου εἰς τὴν γενέτειράν του πόλιν, τὰ Ἰωάννινα, ἧτις ἐμαστιζετο ὑπὸ σιτοδείας⁴. Ἡ σύζυγός του Ἄννα, τῆς ὁποίας ἀγνοῶ τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα, ἀπέθανε τὸ 1798 καὶ ὁ Κοσμᾶς Μπαλάνος συνέθεσε δι' αὐτὴν ἐπιτάφιον⁵. Ἔλαβε καὶ δευτέραν σύζυγον, τὴν Ζαμπέταν, τῆς ὁποίας ἀγνοοῦμεν τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα. Ἦτο θεῖος τοῦ Δημητρίου Μπούμπα καὶ ἐξάδελφος τοῦ Τσουκαλᾶ, ἀγνοοῦμεν πῶς.

Ὁ Γεώργιος Κρομμύδας διεκρίθη διὰ τοῦ ἔργου του τοῦ ἐπιγραφόμενου: Διατριβὴ ἐπὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἐνεστώσης κοινῆς ἡμῶν γλώσσης, ἐκδοθέντος ἐν Μόσχᾳ τὸ 1808, οὔτινος κατέχομεν ἐν ἀντίτυπον.

¹) Ἑλλήνων Ὀρθοδόξων ἀποικία ἐν Βενετία, ἱστορικὸν ὑπόμνημα Ἰωάννου Βελούδου. Βενετία 1893 σελ. 188—89.

²) *Λαμπρίδου*, Ζαγοριακά II, 16. Ἀραβαντινός II, 418.

³) Τὸ ἔργον τοῦ Γεωργίου Κρομμύδα, τὸ ὁποῖον ἀναφέρω κατωτέρω.

⁴) *Λαμπρίδου*, Κουρεντιακά. σελ. 34.

⁵) Εἰς τὸ ἔργον τοῦ Γεωργίου Κρομμύδα.

Δὲν ἠδυνήθημεν ὁμως ν' ἀνεύρωμεν τὰς Ἀκολουθίας, αἵτινες ἐξεδόθησαν α') ἐν Βιέννῃ τὸ 1811, β') ἐν Βιέννῃ ἐπίσης τὸ 1813, γ') ἐν Μόσχᾳ τὸ 1828. Θ' ἀπέθανεν ὀλίγον κατόπιν, πολὺ ἠλικιωμένος. Δὲν γνωρίζομεν ἂν κατέλιπε τέκνα.

4) Τὸν Κωνσταντῖνον Κρομμύδαν, ὅστις ἔζη ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰ 1817. Εἶχε νυμφευθῆ τὴν ἀδελφὴν τοῦ Ἰωάννου Μάνθου ἐκ Κονίτσης καὶ ἀπέκτησε τρία τέκνα, τὸν Εὐγένιον, τὴν Ἰουλιανὴν καὶ τὴν Σοφίαν¹.

5) Τὸν Στέφανον Κρομμύδαν, ὅστις διήγειρε διὰ τοῦ πλούτου του τὸ ἀρπακτικὰ ἔνστικτα τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Οὗτος ἐδηλητηρίασε τὸν υἱὸν τοῦ Στεφάνου καὶ κατόπιν ὑπεχρέωσε τὸν δυστυχῆ πατέρα κατὰ τὸ 1795 νὰ ἀφήσῃ διὰ διαθήκης ἅπασαν τὴν περιουσίαν του εἰς αὐτὸν ἐπὶ τῷ ὄρφῳ ὅπως ὑπανδρεύσῃ ὁ πασᾶς τὰς θυγατέρας του. Ὁ Ἀλῆς ὑπάνδρευσε πράγματι ταύτας μὲ τρεῖς πλουσίους νέους, οἵτινες ἔστερξαν νὰ λάβουν μικρὰν προΐκα: τὸν Κ. Ἀθανασίου, τὸν Ν. Μακρῆν ἐκ Κονίτσης καὶ τὸν Μιχαὴλ Μίσιον ἐξ Ἰωαννίνων².

Συνελόντι εἰπεῖν, ἀγνοοῦμεν τὰς σχέσεις συγγενείας τὰς ὑπαρχούσας μεταξὺ τῶν τριῶν Κρομμυδῶν, οἵτινες ἔζησαν μεταξὺ 1730 καὶ 1760: τοῦ Κωνσταντῖνου Κώνστα τῆς Ζίτσης, τοῦ Χατζῆ Δημητρίου καὶ τοῦ Στεφάνου τῶν Ἰωαννίνων, καὶ τῆς συγγενείας αὐτῶν πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον Κρομμύδαν τὸν κτίσαντα κατὰ τὸ 1636 τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Μπισδουνοπούλου. Ἀναφέρομεν ἐπίσης ὅτι εἰς μίαν εἰκόνα τῆς ἐκκλησίας τῆς Καστριτίσης ἀναφέρεται τὸ ὄνομα ἑνὸς Ἀλεξίου Κρεμμύδη εἰς ἐπιγραφῆν, ἣτις φαίνεται νὰ εἶναι τοῦ 16ου ἢ τοῦ 17ου αἰῶνος³.

Ἐλπίζομεν, τέλος, ὅτι τῇ βοήθειᾳ ἀφ' ἑνὸς μὲν τῶν ἀπογόνων τῆς οἰκογενείας Κρομμύδα, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῶν ἐπιστημόνων ἀναγνωστῶν τῶν «Ἡπειρωτικῶν Χρονικῶν», θὰ καταστῆ δυνατόν νὰ συμπληρωθοῦν τὰ χάσματα ταῦτα.

Ἡ Χαΐδω ἦτο θυγάτηρ τοῦ Παπακρήστου Φιλίτη καὶ τῆς Ἀναστασίας Κούρτη.

¹) Διαθήκαι, σελ. 25.

²) Ἀραβαντινός, Ἱστορία τοῦ Ἀλῆ - Πασᾶ, 361 - 2. — Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς εἰς τὴν Χρονογραφίαν τῆς Ἡπείρου II 269—270, λέγει ὅτι αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος κόραι ἦσαν τοῦ Ἀλεξίου Κρομμύδα.

³) Νέος Ἑλληνομνήμων, XI, 31.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ἀνεφέραμεν ἄνωτέρω ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Κώνστας Κρομμύδας ἐκ Ζίτσης ἐνυμφεύθη τὸ 1733 τὴν Χαΐδω, ἀδελφὴν τοῦ Δοσιθέου Φιλίτη, τοῦ χρηματίσαντος βραδύτερον Μητροπολίτου Βλαχίας.

Ἡ Χαΐδω ἦτο θυγάτηρ τοῦ Παπακρήστου καὶ τῆς Ἀναστασίας Κούρτη.

Ὁ Παπακρήστος καταγόμενος ἐξ Ἰθάκης φαίνεται γεννηθεὶς ἐν Φιλιάταις, ὁπόθεν μετοικήσας ἐγκατεστάθη εἰς Πογδόριανην, ὅπου καὶ συνεζεύχθη τὴν θυγατέρα τοῦ προεστοῦ αὐτῆς Κούρτη, περὶ τοῦ βαπτιστικοῦ ὀνόματος καὶ τῆς οἰκογενείας τοῦ ὁποίου οὐδεμίαν εἶδησιν ἔχομεν.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Πογδόριανης ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὸ 1718 ὁ Παπακρήστος μετέβη εἰς Ρωσσίαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Αὐτοκράτορος Πέτρου τοῦ Μεγάλου, ὅστις προσέλαβεν αὐτὸν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του καὶ τὸν μετεχειρίσθη, κατὰ οἰκογενειακὴν ἡμῶν παράδοσιν, εἰς καταπολέμησιν τῶν αἰρετικῶν. Ἐπὶ τῆς Αὐτοκρατείας Αἰκατερίνης τῆς Α' (1725—1726) καὶ οὐχί, ὅπως ὁ Λαμπρίδης καὶ ἄλλοι ἔγραψαν, ἐπὶ Αἰκατερίνης τῆς Β', ὁ Παπακρήστος ἔλαβε τὸν τιμητικὸν τίτλον τοῦ ἱερέως τῆς Ρωσσικῆς Αὐλῆς. Ἐπανελθὼν δὲ καὶ πάλιν εἰς Πογδόριανην, διὰ τῶν συνδρομῶν τὰς ὁποίας περισυνέλεξεν ἐν Ρωσσίᾳ ἀνεστήλωσε τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καὶ ἴδρυσεν καὶ σχολὴν κατὰ τὸ 1730. Ἀναφέρεται λαβὼν τὸ ὄφικκιον τοῦ Πρωτοπαπᾶ. Γενόμενοι δὲ τὸ 1735 αὐτὸς τε καὶ ἡ σύζυγός του μοναχρί, ἀπέθανον καὶ ἐτάφησαν ἐν τῷ ἐν Πογδόριανη ἀναστηλωθέντι ὑπ' αὐτοῦ ναῷ.

Τέκνα αὐτῶν ὑπῆρξαν: ἡ Χαΐδω, συζευχθεῖσα κατὰ τὸ 1733 μὲ τὸν ἐκ Ζίτσης Κωνστ. Κρομμύδαν· ὁ Δημήτριος, γενόμενος Μητροπολίτης Βλαχίας ὑπὸ τὸ ὄνομα Δοσίθεος· ὁ Ἰωάννης, ὁ ὁποῖος λαβὼν τὸ μοναχικὸν σχῆμα μετωνομάσθη εἰς Ἰωαννίκιον, καὶ ὁ Κωνσταντῖνος, οὐτινος ἀγνοοῦμεν τὸν βίον καὶ τὴν σύζυγον. Ὁ τελευταῖος οὗτος ἔσχεν υἱὸν ὀνομαζόμενον Ἀναστάσιον, ζῆσαντα ἐπίσης εἰς Πογδόριανην, περὶ τοῦ ὁποίου ἐπίσης οὐδὲν γνωρίζομεν.

Οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ἐγκατεστάθησαν ἐν Βλαχίᾳ· ὁ μὲν εἰς ὀνομαζόμενος Κωνσταντῖνος ἦτο ἰατρὸς σπουδᾶσας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Halle κατὰ τὸ 1808· ὁ δ' ἕτερος ὀνόματι Προκόπιος συνεζεύχθη τὴν κόρην τοῦ Πολυζῶη Νούλη δηλητηριασθέντος ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ κατὰ τὸ 1794. Εἰς τῶν υἱῶν τοῦ Προκοπίου, ὁ Παναγιώτης Φιλίτης, συνεζεύχθη ἐν Βλαχίᾳ τὴν ἐγγονὴν τοῦ Χατζηκρήστου Καντιῶλη ἐκ τῶν Κατσανοχωρίων, στενὴν

συγγενῆ, ἀγνοοῦμεν πῶς, τοῦ Ἰωάννου Κωλέττη, ἱατροῦ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ καὶ Πρωθυπουργοῦ κατόπιν τῆς ἐλευθερωθείσης Ἑλλάδος, καὶ ἀφ' ἐτέρου τῶν Σπύρου Μήλιου καὶ στρατηγοῦ Ἀρτέμη Νικολομίχου.

Τέλος λογιώτατός τις, ὅπως ἔλεγον τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὀνόματι Ματθαῖος Φιλίτης ἔζη ἐν Βιέννῃ κατὰ τὸ 1818. Δὲν γνωρίζομεν ὅμως ἂν ἀνήκε καὶ οὗτος εἰς τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν.

Ἴσως οἱ ἐκ Πογδορίτσης ἀναγνώσται τῶν «Ἡπειρωτικῶν Χρονικῶν» θὰ ἠδύναντο νὰ διαφωτίσωσι τὴν γενεαλογίαν ταύτην.

Σημ. Μετ. Μεταφράσαντες τὰ ἀνωτέρω σημειώματα τοῦ κ. Φιλίτη, ἐπιφυλασσόμεθα μετὰ τὴν ἀναδίφησιν τοῦ οἰκογενειακοῦ ἡμῶν ἀρχείου, τοῦ ἀρχείου τοῦ κ. Λ. Μίσιου ὡς καὶ πάσης σχετικῆς πηγῆς νὰ δημοσιεύσωμεν προσεχῶς συμπληρωματικὰς σημειώσεις περὶ τῆς οἰκογενείας Κρεμμύδη τῶν Ἰωαννίνων.

B. II.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΨΑΛΙΔΑ ΚΑΙ ΤΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ ΑΥΤΟΥ

Σχετικῶς πρὸς ὅσα ἐγράψαμεν περὶ τοῦ μεγάλου τῆς Ἡπείρου διδασκάλου Ἀθανασίου τοῦ Ψαλίδα ἐν σελ. 270 κ.ε. τοῦ Β' τόμου τῶν Ἡπειρωτικῶν Χρονικῶν προσθετέον ὅτι, καθ' ἃ ἐπληροφορήθημεν παρὰ τοῦ ἐν Ἰωαννίνοις φίλου καθηγητοῦ κ. Χρ. Σούλη, χειρόγραφος Γεωγραφία τοῦ Ψαλίδα εὑρίσκεται παρὰ τῷ κ. Δ. Σαλαμάγκα δικηγόρῳ ἐν Ἰωαννίνοις. Ἐπίσης σημειωτέον ὅτι ἐν σελ. 332 τοῦ ΚΑ' τόμου (1927) τοῦ Νέου Ἑλληνομνήμονος τοῦ ἀοιδίου Σπ. Λάμπρου περιγρᾶφεται συνοπτικῶς ἢ παρὰ τῷ ἐν Βόλῳ ἱατρῷ κ. Ἰσ. Π. Παλαμηδᾶ ἀποκειμένη Γεωγραφία τοῦ Ψαλίδα. Προσθετέον ἐπίσης ὅτι καλλίστην βιογραφίαν τοῦ Ἀθανασίου Ψαλίδα ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ Θ' τόμῳ (1925) τοῦ Δελτίου τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρίας τῆς Ἑλλάδος ὁ κ. Σπ. Βλαντιῆς. Ἐν ταύτῃ περιέχεται καὶ ἀπόσπασμα τῆς νεκρολογίας ἣν ἐδημοσίευσεν τῷ 1829 ὁ ἰταλὸς Γ. Γρασέτης, καθηγητῆς ἐν Κερκύρᾳ, φίλος στενὸς τοῦ Ψαλίδα.

Δ. Μ. ΣΑΡΡΟΣ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΝ ΕΝ ΗΠΕΙΡΩ ΒΗΜΟΘΥΡΟΝ

ΥΠΟ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΖΑΧΟΥ

Ἀρχιτέκτονος.

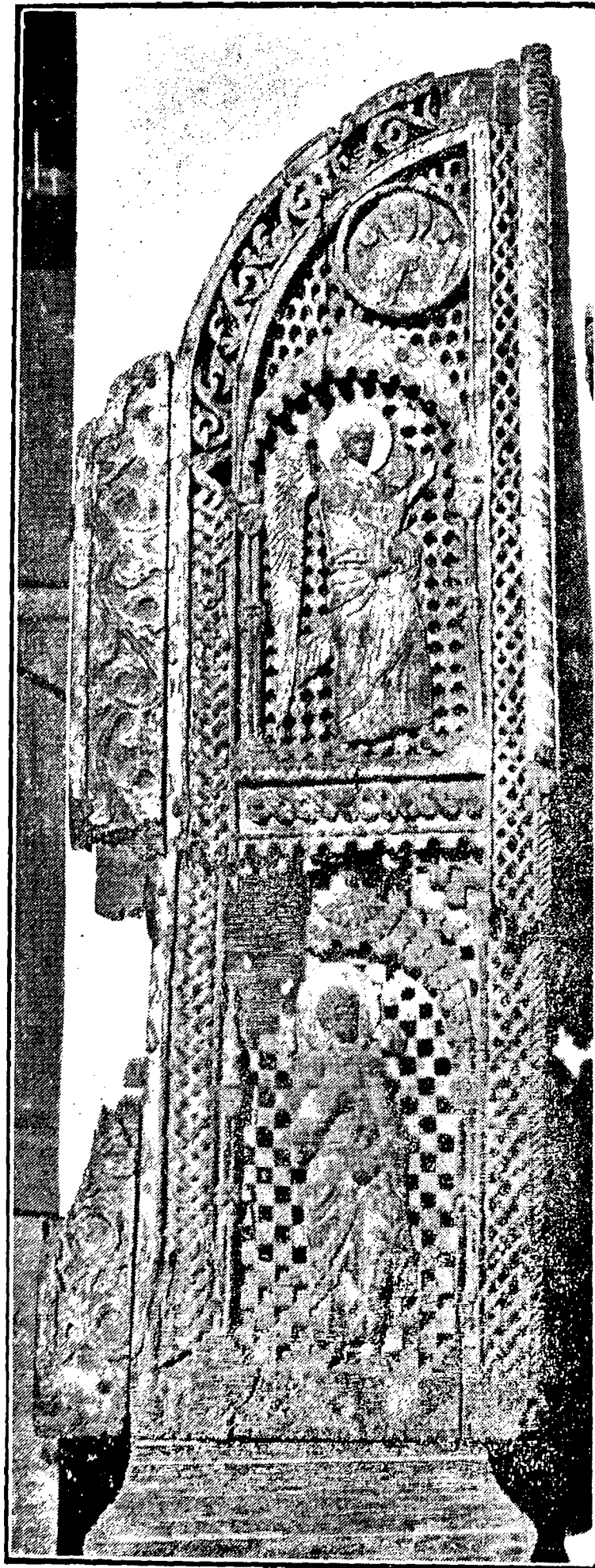
Εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ χωρίου Πέραμα παρὰ τὴν λίμνην καὶ εἰς ἀπόστασιν 3 χιλιομ. ἀπὸ τῆς πόλεως Ἰωαννίνων ἐντὸς τοῦ νάρθηκος ὑπάρχει ἐρμάριον χρησιμεῦον ὡς ἀποθήκη διαφόρων ἀχρήστων εἰδῶν. Μεταξὺ ἄλλων δευτερευούσης σημασίας ἀντικειμένων ἐκίνησαν ἰδιαιτέρως τὴν προσοχὴν μου δύο μεγάλα τεμάχια ξυλόγλυπτα τὰ ὅποια διατηροῦνται ἐν καλῇ σχετικῶς καταστάσει, ὀλίγας μόνον ὑποστάντα φθορὰς ἐκ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου. Ταῦτα συναρμολογηθέντα ὑπ' ἐμοῦ προχείρως ἀπετέλεσαν ἐν ὁλόκληρον φύλλον, τὸ ἀριστερὸν, ἀρχαίου βυζαντινοῦ βημοθύρου.

Μεταξὺ τῶν εἰς τὰς διαφοροὺς χώρας τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ὀλίγων σωζομένων μνημείων Βυζαντινῆς ξυλογλυπτικῆς δύο μόνον εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα ξυλόγλυπτοι θύραι ἐσώθησαν μέχρις ἡμῶν. Ἡ μία εἶνε εἰς τὸ καθολικὸν τῆς Μονῆς Ὀλυμπιωτίσσης ¹ καὶ ἡ ἄλλη εἰς τὸν ἐν Βουργαρελίῳ ναὸν τῆς Παναγίας Βελλᾶς ². Βυζαντινὸν βημόθυρον ξυλόγλυπτον οὐδὲν ἐγνώσθη μέχρι τοῦδε, διὰ τοῦτο δὲ ἔχει μεγίστην σπουδαιότητα ἢ εὗρεσις τοῦ ὑπ' ὄψιν ἡμῶν μοναδικοῦ βημοθύρου, τὸ ὅποιον προάγει συγχρόνως τὰ μέγιστα καὶ τὴν σπουδὴν τῆς βυζαντινῆς γλυπτικῆς ἐν γένει.

Ὅπως ὄλα τὰ θυρόφυλλα βημοθύρων, καὶ τοῦτο ἔχει σχῆμα ἐπιμήκους ὀρθογωνίου καὶ καταλήγει κατὰ τὴν κορυφὴν εἰς τέταρτον τόξου. Τὸ ὕψος αὐτοῦ φθάνει τὸ ἀνάστημα συνήθους ἀνθρώπου· εἶνε κατεσκευασμένον ἐκ ξύλου καρυᾶς καὶ φέρει ἐξαιρετον γλυπτὸν διάκοσμον, ἐκ τῶν παραστάσεων τοῦ ὁποίου μαρτυρεῖται ὅτι καὶ τοῦ ὄλου βημοθύρου ἡ προσθία ὄψις ἐκαλύπτετο διὰ γλυπτῆς παραστάσεως γνωστῶν ἀγιογραφικῶν σκηνῶν. Ἡ γλυπτὴ διακόσμησις ἀποτελεῖται ἐκ δύο ὑπερκειμένων

¹) 1296, βλ. Σωτηρίου, Μνημεῖα τῆς Θεσσαλίας ΙΓ' καὶ ΙΔ'. αἰῶνος ἐν τῷ Δ' τόμῳ τῆς Ἐπετηρίδος τῆς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν.

²) 1281, βλ. Ὁρλάνδου, Μνημεῖα Ἠπειροῦ ἐν «Ἠπ. Χρονικοῖς» Β' σελ. 158.

BYZANTINON EN HTEIPΩI BHMOΘYΠON

παραστάσεων χωριζομένων ἀπ' ἀλλήλων δι' ἐγκαρσίου διαζώματος κατὰ τὸ μέσον τοῦ βημοθύρου· χωριστὰ ὑπάρχει ἐπὶ τῆς γωνίας τῆς κορυφῆς τοῦ θυροφύλλου ἐντὸς κύκλου μικρὰ ἀνάγλυπτος προτομὴ προφήτου. Αἱ μορφαὶ τῶν παραστάσεων ἴστανται κάτωθεν θολωτῶν κιβωρίων φερομένων ὑπὸ κιόνων ἀπομιμουμένων δέσμην τεσσάρων στύλων συσφιγγομένων διὰ πλοχμῶν καὶ κορυφουμένων ὑπὸ κεφαλῶν ἀνθρώπων. Τὸ ἔδαφος τῶν παραστάσεων εἶνε διάτρητον. Τὸ θυρόφυλλον πλαισιοῦται ὑπὸ ταινίας κοσμουμένης δι' ὠραίου σπειροειδοῦς πλέγματος, μόνον δὲ τὸ πλαίσιον τοῦ καμπύλου μέρους τῆς κορυφῆς ἔχει ἀντὶ τοῦ πλέγματος κόσμημα ἐκ συνεχῶν πλαγίων κλαδίσκων. Ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρου ἡμίσεως τοῦ θυροφύλλου εἰκονίζεται ὄρθιος ὀλόσωμος ἄγγελος ἑστραμμένος πρὸς δεξιὰ, ἀλλ' ἔχων τὸ πρόσωπον ἀποβλέπον ὀλίγον πλαγίως πρὸς τὰ ἔμπρός· τὴν δεξιὰν ἔχει ὑψωμένην εἰς τὴν συνῆθη ἱερατικὴν χειρονομίαν· ἐπὶ δὲ τοῦ κατωτέρου ἡμίσεως εἰκονίζεται ὀλόσωμος, ὄρθιος, κατ' ἐνώπιον, μὲ τὸν ἀριστερὸν πόδα ἐν ἀναπαύσει, ὁ Ἀπόστολος Πέτρος περιβεβλημένος τὴν κεφαλὴν διὰ φωτοστεφάνου, στηρίζων τὴν δεξιὰν ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ κρατῶν διὰ τῆς ἀριστερᾶς τὸ ρουσικώτατα ἐπτυχωμένον ἱμάτιον.

Ὡς πρὸς τὴν ὅλην σύνθεσιν τῆς παραστάσεως τοῦ βημοθύρου δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐκτὸς ἀμφισβητήσεως, ὅτι ἐπὶ μὲν τοῦ κατωτέρου τμήματος συνεπληροῦτο ἡ παράστασις ἐν τῷ δεξιῷ θυροφύλλῳ διὰ τῆς εἰκόνης τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ἀντιστοίχου καθ' ὅλα πρὸς τὸν Ἀπόστολον Πέτρον, ἐπὶ δὲ τοῦ ἀνωτέρου τμήματος ἡ στάσις καὶ ἡ χειρονομία τοῦ ἀγγέλου καθιστῶσι βέβαιον, ὅτι παρίστατο ὁ Εὐαγγελισμὸς καὶ ὅτι, ἐπομένως, ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ θυροφύλλου παρίστατο ἀντιστοίχως πρὸς τὸν Ἄγγελον ἢ Παναγία ἀποστρέφουσα τὴν κεφαλὴν εἰς τὴν συνῆθη ἔκφρασιν τῆς ἀποποιήσεως. Ἐχομεν οὕτω τὴν πρώτην ἐπὶ ξύλου ἀνάγλυπτον παράστασιν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου.

Ἡ παράστασις τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ζωγραφίζεται συνηθέστατα εἰς βημόθυρα τῶν ὑστερωτέρων χρόνων καὶ εἶνε πολλὰ τὰ σωζόμενα παραδείγματα. Ἐν τῶν ἀρίστων σωζομένων ἐν Ἑλλάδι βημοθύρων μετὰ ἐξωγραφισμένης ἐντὸς πλαισίου τῆς αὐτῆς μὲ τὸ βημόθυρον ἡμῶν παραστάσεως δύναται νὰ θεωρηθῇ τὸ βημόθυρον τοῦ καθολικοῦ τῆς Μονῆς Παντοκράτορος Ἁγ. Ὁρους, τὸ ὁποῖον ἐκ τῆς τεχνοτροπίας καὶ τοῦ ἑυθυμοῦ αὐτοῦ ἀνάγεται ἀσφαλῶς εἰς τὰ μέσα τοῦ 17 αἰῶνος. Ἐν γένει ἡ παράστασις τοῦ Εὐαγγελισμοῦ εἰς τὴν ὄψιν τοῦ τέμπλου ἦτο τυπικὴ πρὸ τοῦ ἱεροῦ τῶν ἐκκλησιῶν.

Οὕτω ἀνευρίσκομεν ταύτην ἀνωθεν τοῦ τέμπλου ἐπὶ τοῦ μετώπου τῆς ἀψίδος τοῦ ἱεροῦ εἰς πολλοὺς βυζαντινοὺς ναοὺς ὡς καὶ εἰς τὸ παρεκκλήσιον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης (1303).

Ὁ διάτρητος διάκοσμος τοῦ ἐδάφους τοῦ βημοθύρου ἀποτελεῖται ἐκ μικρῶν σταυροειδῶν, τετραγῶνων καὶ ῥομβοειδῶν ἀνοιγμάτων τὰ ὁποῖα, παρ' ὅλην τὴν ἀπλότητα τῆς συνθέσεως, ὑπενθυμίζουν κατὰ πολὺ τὰ ὀρθογώνια θωράκια τοῦ ξυλογλύπτου Μιμπάρ τοῦ Καϊρουάν τοῦ 9ου μ. Χ. αἰῶνος¹. Ἡ ἐμφάνισις τῶν εἰκονιζομένων μορφῶν συμφωνεῖ καθ' ὅλα πρὸς τὴν βυζαντινὴν συνῆθειαν. Ἡ στροφὴ κατὰ $\frac{3}{4}$ τῆς κεφαλῆς πρὸς τὴν κίνησιν τοῦ σώματος καὶ ὁ φωτοστέφανος εἶνε ἐντελῶς βυζαντινά. Ἰδιαιτέρως ἐπιτυχημένη εἶνε ἡ σύνθεσις τῆς μορφῆς τοῦ Ἀγγέλου, ὅστις παρίσταται σχεδὸν ἐν κινήσει ἐστραμμένος πρὸς τὴν ἀντίστοιχον αὐτοῦ Θεομήτορα μὲ τὸν ἀριστερὸν πόδα προτεταμένον καὶ τὴν δεξιὰν ὑψωμένην πρὸς εὐλογίαν· τὰ ἡμίκλειστα πτερὰ μὲ τὴν κατακόρυφον γραμμὴν συμπληροῦσι τεχνικώτατα τὸ περίγραμμα.

Ὡς πρὸς τὸν χρόνον τῆς κατασκευῆς τὸ ἡμέτερον βημόθυρον παρουσιάζει ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς τεχνοτροπίας τοῦ τέλους τοῦ ΙΓου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΔου αἰῶνος, ἐντὸς δὲ τῶν ὁρίων τούτων δεόν νὰ καταταχθῇ.

Τὴν πρόχειρον ταύτην πρώτην δημοσίευσιν ἐνὸς τῶν σπουδαιοτάτων Ἡπειρωτικῶν μνημείων ξυλογλυπτικῆς τέχνης, ἣτις μέχρι ἐσχάτων ἤκμαζεν εἰς τοὺς τόπους ἐκείνους, παραδίδω μετὰ χαρᾶς εἰς τὰ «Ἡπειρωτ. Χρονικά», τὸ περιοδικόν, δι' οὗ θὰ καταστῶσι γνωστὰ τὰ σπουδαιότατα ἠπειρωτικὰ μνημεῖα, ἰδίᾳ τὰ μεσαιωνικά, καὶ θὰ συμπληρωθῶσιν αἱ γνώσεις ἡμῶν περὶ τῆς ἀκμῆς τῆς τέχνης ἐν Ἡπειρῷ κατὰ τοὺς μέσους χρόνους. Εἰς τὴν καλλιτέραν δὲ ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τούτου θὰ συντελέσῃ καὶ τὸ μέλλον νὰ συστηθῇ προνοία τοῦ σεβ. Μητροπολίτου Ἰωαννίνων κ. Σπυρίδωνος Μουσεῖον Ἰωαννίνων, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ περισυλλεχθῶσι τὰ ἠπειρωτικὰ καλλιτεχνήματα.

Μοναδικὸν ἀπόκτημα τοῦ Μουσείου τούτου εἶνε τὸ θαυμάσιον ἡμῶν θυρόφυλλον.

¹) Παράβ. I. Στρογγόφοι ALTAI—JUAN σελ. 78 εἰκ. 71.

ΤΙΝΑ ΠΕΡΙ ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΤΟΥ ΑΓΚΩΝΙΕΩΣ

ΥΠΟ

Α. ΓΡ. ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥ

Εἰς τὰ πολλὰ καὶ καλὰ περὶ τοῦ «ἐξ Ἀγκῶνος Κυριακοῦ», ἅτινα ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Ziebarth, ὡς καὶ εἰς τὰ τῆς ἀρχικῆς σημειώσεως,¹ θὰ εἶχον νὰ προσθέσω κάτι :

Πρῶτον, ὡς ἀνέγραψα καὶ ἄλλοτε, δύναται νὰ εἶναι εὐπρόσδεκτος ἢ παρὰ τῷ παλαιῷ ἰδίως Ἀθηναϊκῷ ἰδιώματι ἀπαντῶσα διαφορὰ μεταξὺ τοῦ Κυριακοῦ ὡς ἐπωνύμου, καὶ τοῦ Κυριακοῦ ὡς ὀνόματος. Ὡστε κατὰ ταῦτα ὡς Κυριακός πρέπει μᾶλλον νὰ ἀναγράφεται ὁ ἐκ τῶν ἀρχηγετῶν ἐν περιηγηταῖς οὗτος.

Δεύτερον: Ἀφοῦ αὐτὸς οὗτος ἐξελληνίζει τὴν πατριδωνυμίαν του ὡς Ἀγκωνιέως, δὲν ἐπιτρέπεται πλέον νὰ χαρακτηρίζωμεν αὐτὸν διὰ διαφόρου ἐπωνυμικοῦ ὄρου.

Σημειωτέον ἐνταῦθα, ὅτι ὑπέστη ὁ μακαρίτης Ἀγκωνιεύς οὗτος πολλὰ παρὰ τῶν Ἑλλήνων ἰδίως λογίων, χαρακτηρισθεὶς ὡς «Ἐπίσκοπος Ἀγκῶνος» ὡς Ἀγκωνίτης, Ἀγκωνιάτης, ὡς ἐξ Ἀγκῶνος κ.τ.τ. Ἐνῶ αὐτὸς ἔχων ἴσως λόγους νὰ μὴ θέλη ν' ἀπαθανатиθῆ διὰ τοῦ πραγματικοῦ του ἐπωνύμου: Pizzicollì, ἀλλὰ διὰ τῆς πατριδωνυμίας του «Anconitanus κ.λ. παρέδωκεν εἰς ἡμᾶς τὴν ἑλληνικὴν τῆς ἀπόδοσιν διὰ τοῦ χαρακτηρισμοῦ του ὡς Ἀγκωνιέως.

Οὕτω, εἰς τὸ ἀφιερωτικόν του σημείωμα πρὸς τὸν δεσπότην τοῦ Μιστρᾶ τότε Κωνσταντῖνον τὸν Παλαιολόγον, τὸ συνοδεῦον ἡμερολογικόν τι κατασκευασμὰ του γράφει ἑλληνιστὶ ὡς ἐξῆς: «Τύχη τῇ ἀγαθῇ. Μηνῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ τάξις κατὰ τοὺς παλαιούς Ρωμαίους, πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον Παλαιολόγον Πορφυρογέννητον καὶ πανάριστον Λακεδαιμονίων Βασιλέα, ἐκ τοῦ Αὐτοῦ αἰωνίου καὶ πιστοτάτου δούλου Κυριακοῦ τοῦ Ἀγκωνιέως. . . ».

Τρίτον: Τὰ γνωσθέντα ἔργα τοῦ Κυριακοῦ καὶ κεφαλαιωδῶς μόνον ἀναγραφόμενα δὲν εἶναι μόνον τὰ ἐν τῇ Σημειώσει τῆς ὡς ἄνω διατρι-

¹) «Ἡπειρωτικῶν Χρονικῶν» Τ. Α' 110—119 καὶ Σμ. I τῆς σ. 110.

θῆς φερόμενα, ἀλλὰ καὶ τὸ γνωσθὲν τῷ 1896 ἀπόσπασμα¹, ἰδίως ὅμως ἢ περίφημος μακρὰ ἀνέκδοτος καὶ ἄγνωστος τέως περιγραφή του τῆς Πελοποννήσου, ἢ ἀποσταλεῖσα πρὸς τὸν Λεονάρδον Μπόττα².

Τέλος δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν ἀκόμη, ὅτι τὰ ἔργα του ὁ Κυριάκος δὲν τὰ ἔγραψε λατινιστὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἰταλιστὶ καὶ ἑλληνιστὶ καὶ ἄλλως, καὶ ὅτι δὲν ἀπέθανε τῷ 1450, ἀλλὰ τῷ 1452 κατὰ τὰ ἐν φύλλῳ 41 τοῦ Ἀμβροσιανοῦ κώδικος 373 φερόμενα: «Ὁ Ἀγκωνιάτης Κυριάκος ἀπέθανεν εἰς Κρεμόναν τῷ 1452».

¹) «Un traité inédit en Grec de Cyrisque d' Ancone» (Revue des études grecques).

²) Ἐδημοσιεύθη αὕτη ὑπὲρ τοῦ ἐπιφανοῦς ιστοριοδίφου Remigio Sabbadini εἰς τὰ Miscellanea Ceriani (1910) σ. 183—253 διὰ τῆς ἐπιγραφῆς: «Ὁ ἐξ Ἀγκωνῶν Κυριάκος καὶ ἡ αὐτόγραφος περιγραφή του τῆς Πελοποννήσου, ἢ ἀποσταλεῖσα πρὸς τὸν Λεονάρδον Μπόττα». Ὅρα καὶ ἡμετέρους «Χαλκοπονδύλος» σ. 119—121.

ΔΗΜΩΔΗ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ἈΣΜΑΤΑ

ΥΠΟ

ΠΕΡΙΚΛ. Π. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ

(ΑΡΑΜΙ)

Προέδρου τῆς Ἑνώσεως τῶν ἐν Παρισίοις Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν καὶ λογίων

Ἐκ τῆς συνοδευούσης τὰ ἄσματα ταῦτα ἐπιστολῆς τοῦ κ. Π. Ἀραβαντινοῦ πρὸς τὸν Σεβ. Μητροπολίτην Ἰωαννίνων κ. Σπυρίδωνα παρατίθεται ἐνταῦθα ἡ ἀκόλουθος περικοπή :

Γεννηθεὶς καὶ ἀνατραφεὶς εἰς Ἰωάννινα, πόλιν κατ' ἐξουχὴν συνδεομένην ἀνέκαθεν πρὸς πᾶν ὅ,τι ἐπέδρασεν ἱστορικῶς καὶ ἔθνικῶς εἰς τὰς τύχας τοῦ ἡμετέρου Γένους, ἔχων δὲ ἔμφυτον ἐν ἐμοὶ μεγάλην πρὸς τὴν μουσικὴν κλίσιν, διηρχόμεν, παῖς ἔτι ὢν, ἡμέρας ὀλοκλήρους ἀποστηθίζων τὰ δημῶδη ἄσματά μας, ὁσάκις δὲ ἤκουον ἀδόμενα ταῦτα, τὰ ἐμάνθανα καὶ τὰ ἔψαλλον μετὰ πραγματικοῦ πάθους. Εἶχον δὲ καθ' ἐκάστην σχεδὸν τότε τὴν εὐκαιρίαν νὰ τ' ἀκούω, διότι ὁ μακαρίτης πατήρ μου ἀσχολούμενος εἰς τὴν συλλογὴν των, πολλάκις μοῦ ἔδιδε πρὸς ἀντιγραφὴν τριαῦτα καὶ πολλάκις προσεκάλει πρὸς ἀποθησαύρισιν αὐτῶν διαφόρους ὄπλαρχηγούς καὶ ποιμένας καὶ ἄλλους καλλιφώνους ἀγρότας παρ' αὐτῷ, οἵτινες τῷ ἀπήγγελλον καὶ ἔψαλλον ταῦτα.

Ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων ἦτο καθ' ὅλην τὴν τουρκικὴν πίεσιν ἡ ὠραία Βενετία τῆς Ἑλλάδος διὰ τὴν χαρακτηριστικὴν φαιδρότητα καὶ τὴν ποιητικὴν φαντασίαν τῶν κατοίκων, ὡς καὶ διὰ τὰς πολλὰς φυσικὰς, καλλονὰς καὶ διασκεδάσεις, καθ' ἃς ἡ ὠραία τῆς λίμνη, ἦν ὁ ἀθάνατος ἔθνικὸς ἡμῶν ποιητὴς Βαλαωρίτης τόσον ἐξόχως ἔψαλε διὰ τῶν θαυμασίων ἐκείνων στίχων τῆς «Κυρὰ Φροσύνης» του, κατεῖχε τὴν πρώτην θέσιν.

Τὴν λίμνην τότε διέσχίζον κατὰ τὰς θερινὰς νύκτας ἑκατοντάδες μονοξύλων ἀκατίων, καϊκίων λεγομένων, ὅλος δὲ ὁ ταξειδεύων πληθυσμὸς τῶν πλωτῶν τούτων ὠδείων ἔχαριεντίζετο διαρκῶς καὶ ἔψαλλε, τῇ συνοδείᾳ ἢ μὴ τῶν ἐγγχωρίων ὀργάνων, τὰ ὠραία ἐκεῖνα δίστιχα κατ' ἐρωταπόκρισιν καὶ τὰ λοιπὰ δημῶδη ἄσματα. Ἡ μουσολήπτος λοιπὸν αὐτὴ πόλις ἐχρησίμευσεν ὡς σχολεῖον μουσικῆς διὰ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα, ἀπόδειξις δ' εἶναι ἡ διάδοσις τῶν δημοτικῶν αὐτῆς ἄσματων ἐφ' ὅλης τῆς ἐλευθέρας καὶ ἀλυτρώτου τότε ἑλληνικῆς χώρας, ἀφοῦ τὰ πλεῖστα τῶν ἑλληνικῶν

ἔσμάτων ἀποκαλοῦνται καὶ σήμερον ἀκόμη «Γιαννιώτικα» καὶ ἀναφέρονται εἰς ἡπειρωτικὰ ἀντικείμενα καὶ παραδόσεις.

Ἐκ φυσικῆς λοιπὸν κλίσεως πρὸς τὴν δημόδη μας μουσικὴν καὶ ἐξ οἰκογενειακῶν παραδόσεων ἀφιέρωσα αὐτῇ ἀργότερα τὰς ἀπαρχὰς τῶν καλλιτεχνικῶν μου γνώσεων καὶ κατέστην θαυμαστὴς τῶν θελγέτρων αὐτῆς ὡς ἐκ τῆς γοητείας ἦν ἐξασκεῖ ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς. Ἀπολαύσας καὶ μελετήσας ταύτην εἰς τὰς φυσικὰς αὐτῆς πηγὰς, παρὰ τὴν καλύβην τοῦ ἀγρότου καὶ πλησίον τῆς στάνης τοῦ βοσκοῦ, καὶ παρακολουθήσας αὐτὴν εἰς τὰς πανηγύρεις καὶ τοὺς χοροὺς τῶν ἐξοχῶν, εἰς τὸ νανούρισμα τῆς μάνας, εἰς τοῦ βουκολικοῦ εἰδυλλίου τὸν αὐλόν, εἰς τοῦ ἀρματωλοῦ τὴν λεβεντιὰ καὶ τοὺς ἄθλους καὶ εἰς τῆς σκλαβιάς τὸ μελαγχολικὸν παράπονον, ἐχάραξα εἰς τὴν μνήμην μου ἔκτοτε τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν δημοτικῶν ἡπειρωτικῶν ἔσμάτων.

Ὅταν βραδύτερον ἀνδραθεις ἀφιερῶθην εἰς τὸ μουσικὸν στάδιον ἐν τῇ ξένη, κατέστη δι' ἐμὲ εὐλαθῆς πλέον πόθος ἢ συστηματικὴ μελέτη καὶ ἐξερεύνησις τῶν βάσεων τῆς μουσικῆς μας ταύτης πρὸς ἀνύψωσιν τοῦ κάλλους αὐτῆς εἰς τοὺς τέλεον ἀγνοοῦντας τοῦτο μεταξὺ τῶν ἡμετέρων καὶ τῶν ξένων, διὰ τῆς διαδόσεως αὐτῆς εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν μουσικὸν κόσμον καὶ διὰ τῆς συλλογῆς καὶ ἀποταμιεύσεως τῶν πολυτίμων ἐθνικῶν μας ἔσμάτων.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἐν ὀλίγοις ἡ ἀφειτηρία καὶ ὁ σκοπὸς τῆς καλλιτεχνικῆς μου ταύτης ἐργασίας.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν τόσον φιλόφρονα πρόσκλησίν σας ὅπως μεταβῶ αὐτοῦ πρὸς μελοποίησιν παντὸς τοῦ ἀξίου περισώσεως, δύναμαι νὰ σᾶς διαβεβαιώσω ὅτι αὐτὸς ἦτο πάντοτε ὁ θερμὸς μου πόθος, πρὸ πολλῶν ἔτων δὲ ἐσκόπουν νὰ τὸν πραγματοποιήσω, ἀλλὰ δυστυχῶς τῶρα πλέον εἶναι πολὺ ἀργὰ δι' ἐμέ, διότι οὔτε ἡ ἡλικία μου, οὔτε ἡ κατάστασις τῆς ὑγείας μου μοῦ τὸ ἐπιτρέπουν καὶ φοβοῦμαι ὅτι δὲν θ' ἀξιωθῶ νὰ ἐπανίδω τ' ἀγαπητὰ Γιάννενα.

ΠΟΥΛΙΑ ΤΗΣ ΜΑΥΡΗΣ ΘΑΛΑΣΣΑΣ

Παλαιὸν δημοῶδες ᾠσμα Ἑπειρου

(Ἐκ τῆς ἀνεκδότου συλλογῆς Ἀραμι)

Moderato. Μελαγχολικά

M. F.

P

Lento, triste

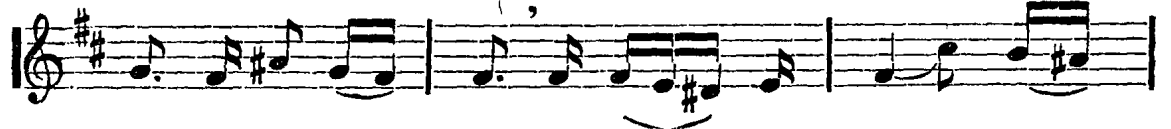
P. 1ον Που - λιά τῆς μαύ-ρης
2ον Ἀν' δῆ - τε τὴν ἄ - - -

θά — — λασ - σας, Που — — λιά τῆς Μαύ - ρης
 γά — — πη μου, . . . Ἄν ὄδη - τε τὴν ἄ -

θά — — λασ - σας, Αὐ - τοῦ ψη - λά ποῦ
 γά — — πη μου, Νὰ μοῦ τῆ χαι — ρε —

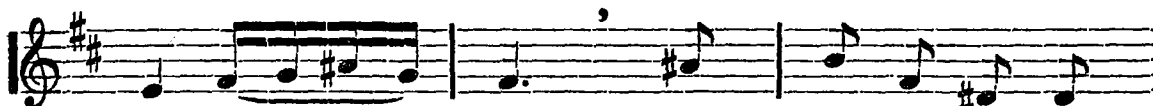

πα - τε, τ'ὄρ-φα — νό! Αὐ - τοῦ ψη - λά ποῦ
 τᾶ - τε, τ'ὄρ-φα — νό! Νὰ μοῦ τῆ χαι — ρε —

πᾶ - τε, τί τρα - βῶ! Ἄ - νά - θε - μά - τα
 τᾶ - τε, τί τρα - βῶ! Τί με τη - ρά - ζεις

καὶ τὰ δύο, Τῆ ῥό - κα καὶ - τὸν
 φο - νι - - - - - σα; Θα - ρεῖς πῶς τ'ἄ - λη -

ἄρ - γα - - - - - λιό!
 σμό - νη - - - - - σα;

P. Rall

Ο Ρ Ο Β Α Σ

Andantino

Ὁ Ῥό - - - - - βας,

ἔ - ξε - κί - - - - - νη - σε. Και

The musical score is written in a key signature of three flats (B-flat, E-flat, A-flat) and a common time signature (C). It consists of a vocal line and a piano accompaniment. The tempo is marked 'Andantino' with a symbol. The score is divided into several systems. The first system shows the vocal line with a whole rest. The second system shows the piano accompaniment with a wavy line indicating a tremolo effect. The third system shows the vocal line with a whole rest. The fourth system shows the piano accompaniment with a wavy line. The fifth system shows the vocal line with the lyrics 'Ὁ Ῥό - - - - - βας,' and a piano dynamic marking 'P.'. The sixth system shows the piano accompaniment with a wavy line. The seventh system shows the vocal line with the lyrics 'ἔ - ξε - κί - - - - - νη - σε.' and the word 'Και' at the end. The eighth system shows the piano accompaniment with a wavy line.

στή Βλα-χιά νά πά - η, Ἄϊ-ντε Ῥό-βα μ', Ἄϊ - ντε Ῥο-

βα μ' καὶ στή Βλα - χιά νά πά - η, Ἄϊ - ντε,

Ῥό-βα μὶ Ἄϊ - ντε, Ῥό = (νο) = βα μου!

2.

Βλαχιώτισες τὸν καρτεροῦν,
 κορήτσια τὸν ῥωτᾶνε
 (Ἄϊντε, Ῥόβα μου!)
 — Ξευτέρι, Ῥόβαμ', τί μᾶς ἔφερες
 ἀπὸ τὰ μαῦρα Γιάννενα;
 (Ἄϊντε, Ῥόβα μου!)

4.

— Σᾶς ἔφερα τρία παιδιὰ
τὰ τρία παληκάρια.
(Ἄϊντε, Ῥόβα μου!)
τ' ὄνα τὸ λένε Κωνσταντὴ
καὶ τ' ἄλλο Δημητράκη.
(Ἄϊντε, Ῥόβα μου!)

3.

Τὸ τρίτο τὸ καλλίτερο
τὸ λένε Νικολάκι.
(Σύρε, Ῥόβα μου!)

ΠΟΙΚΙΛΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

ΥΠΟ

ΠΕΡ. Κ. ΒΙΖΟΥΚΙΔΟΥ

I.

Ἐν τῇ πρὸς ἔρευναν τῶν Ἑπειρωτικῶν Θεσμίων μακρᾷ εἰσηγήσει μου, τῇ δημοσιευθείσῃ ἐν ἀρχῇ τοῦ διπλοῦ τεύχους τοῦ δευτέρου Τόμου (1927) τῶν «Ἑπειρωτικῶν Χρονικῶν» (Β' 5—53), ἣτις ἔχει σκοπὸν τὴν περισυλλογὴν τῶν ὑπολειπομένων μνημείων τῶν ἀνὰ τὴν ἑπειρωτικὴν χώραν ἐπικρατησάντων κατὰ καιροῦς ἐθιμικῶν νομίμων, ἐμνημόνευσα ὅλως ἐν παρόδῳ, εὐκαιρίας δοθείσης, ἐν ὑποσημειώσει (σελ. 8, σημ. 2) θεωρίαν τινά, παλαιὰν ἄλλως, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Ἑπειρώτου Ἰωάννου Χώτζη ἐπὶ τῇ βάσει ἀνεκδότων πηγῶν ἀνακινήθεισαν, ἀναφερομένην δὲ εἰς τὴν κατὰ τὴν πτώσιν τοῦ Βυζαντίου τραγικὴν καὶ μεγάλην ἐποποιίαν, καθ' ἣν ἀνισόπαλος ἀγὼν ὀλίγων χιλιάδων χριστιανῶν, ἀντιταξάντων ἡρωϊκὴν καὶ ἀπέλπιδα ἄμυναν κατὰ μυριάδων ἡμιαγρίων καὶ αἰμοδιψῶν ἀσιατῶν, προσιωνίζετο ἀπαισίας τὰς μελλούσας τύχας οὐ μόνον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς Εὐρώπης ἀπάσης.

Ἡ ὑπόμνησις τῆς θεωρίας ἐκείνης, οὐχὶ βεβαίως πρὸς τυφλὴν ἀποδοχὴν, ἀλλὰ πρὸς συζήτησιν, γενομένη ἐξ ἀγνῆς προθέσεως πρὸς τὴν δίχα πάσης προκαταλήψεως ἔρευναν, ἣν φέρει ἐπὶ τοῦ λαβάρου αὐτῆς ἡ ἀληθῆς ἐπιστήμη, προὐκάλεσεν ἐν Ἰωαννίνοις θύελλαν ὀργίλης ἀγανακτήσεως, ἐκδηλωθεῖσαν εἰς δημοσιεύματα «ἐκπαιδευτικῶν» καὶ ἀξιωματικῶν καὶ ἄλλων διαπρεπῶν ἀνδρῶν φιλοξενηθέντα ἐν τῷ ἡμερησίῳ τύπῳ.

Εἰς τὰ δημοσιεύματα ἐκεῖνα δὲν εἶναι δυνατόν ν' ἀπαντήσω ἐνταῦθα, διότι τὰ «Ἑπειρ. Χρονικά» δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐκτείνωσι τὴν ἀκτῖνα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης καὶ συζητήσεως πέραν τῶν ὁρίων τῆς Ἑπειρογνωσίας. Ἀλλὰ καὶ κατ' ἀρχὴν δὲν θ' ἀπήντων εἰς τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος δημοσιεύματα, διότι διακρίνονται ταῦτα διὰ τὴν φαντασιοπληκτικὴν καὶ δημοκοπικὴν πλάσιν ἀνυπάρκτων ἐν τῇ σημειώσει μου ἰσχυρισμῶν καὶ τὴν κατ' αὐτῶν κωμικὴν αὐτόχρημα σκιαμαχίαν, πρὸς ἀποσόβησιν δῆθεν μεγάλων ἐθνικῶν κινδύνων καὶ περιφρούρησιν κατασπιλουμένων τάχα πατριωτικῶν ιδεωδῶν, ἀλλὰ καὶ διότι τινᾶ ἐξ αὐτῶν ἐνέχουσι βαρείας καὶ

ἀνοικείους εἰς ἐπιστημονικὰς συζητήσεις ὕβρεις κατὰ ζώντων καὶ τεθνεώτων καὶ ἀσυμπαθῆ καὶ ἀνάρμοστον εἰς ἐπιστημονικὰς ἐρεῦνας ἐπίδειξιν περι-αυτολόγου καὶ αὐταρέσκου καὶ καχυπόπτου φιλοπατρίας.

Ἡμεῖς οἱ ἐν Ἑσπερίᾳ διαβιοῦντες λόγιοι, στοιχοῦντες τῷ ἱερῷ παραδείγματι τῶν κατὰ τοὺς σκληροὺς τῆς δουλείας χρόνους μακρὰν τῆς πατρίον γῆς δρασάντων Ἑλλήνων σοφῶν, διετηρήσαμεν ἀκραιφνῆ ἀείποτε τὰ ἑλληνικὰ ἡμῶν αἰσθήματα καὶ ἄμωμον καὶ ἀνεπηρέαστον ἐκ πολιτικῶν παθῶν τὴν ἑλληνικὴν ἡμῶν ψυχὴν, ὥστε νὰ μὴ ἔχωμεν ἀνάγκην διδαγμάτων φιλοπατρίας ἐξ Ἰωαννίνων προερχομένων. Ἐν τῷ ἐπιστημονικῷ ὅμως τῆς Ἑσπερίας περιβάλλοντι συνειθίσσαμεν, προκειμένου περὶ ἐπιστημονικῶν θεμάτων καὶ θεωριῶν, νὰ περιοριζώμεθα εἰς ἀντικειμενικὴν ἀποκλειστικῶς συζήτησιν καὶ νὰ μὴ κατερχώμεθα εἰς ὕβρεις, οὐδὲ ν' ἀποδίδωμεν εἰς «κυνικὰ καύματα», τὰ ὁποῖα δὲν ὑφίστανται ἄλλως εἰς τὰ βόρεια ταῦτα μέρη, καὶ τὰς μάλιστα παραδοξολόγους σκέψεις τῶν ἀντιφρονούντων. Αὐτὸ ἀπαιτεῖ καὶ ἡ καλὴ ἀνατροφή καὶ ὁ εὐκοσμος τρόπος τῆς ἀπροκαταλήπτου ἐρεύνης.

Ὁ Drews ἔγραψε δίτομον σύγγραμμα, ἐπιχειρήσας δι' αὐτοῦ τὴν ἀνόητον καὶ παράτολμον ἀπόπειραν πρὸς ἀπόδειξιν τῆς μὴ ὑπάρξεως τοῦ Ἰησοῦ ὡς ἱστορικοῦ προσώπου· ὁ Forchhammer ἐχαρακτήρισε τὴν θανατικὴν καταδίκην τοῦ Σωκράτους ὑπὸ τῶν Ἡλιαστῶν ὡς τὴν δικαιοτάτην ἀπόφασιν, ἣν ἐξέδωκέ ποτε νομιμῶτατα συγκεκριημένον δικαστήριον· ὁ δὲ Moskowskī συνέγραψεν εἰδικὴν πραγματείαν, δι' ἧς ἐπεχείρησε νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὁ μέγας Ἀθηναῖος φιλόσοφος ἦτο... «ἠλίθιος». Καὶ κατεπολεμήθησαν βεβαίως δριμύτατα αἱ ἄστοχοι αὗται θεωρίαι δι' ἄδρῶν ἐπιχειρημάτων, ἀλλ' οὐδεὶς τῶν εἰρημένων συγγραφέων περιελούσθη ὑπὸ «ἐκπαιδευτικῶν» ἢ ἄλλων «σοφῶν» ἀνδρῶν δι' ὕβρεων καὶ ἀξιοματικῶν ἀποφθεγμάτων. Αἱ ὕβρεις καὶ ἡ ὀργὴ εἶναι ἄγνωστα εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν ἀλήθειαν.

Ἐκαστος τόπος ἔχει τὰς συνηθείας του, διαφέρουσι δὲ πολὺ, ὡς φαίνεται, αἱ ἐν ταῖς ἐπιστημονικαῖς συζητήσεσι συνηθίαι τῶν ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ ἐργατῶν τοῦ πνεύματος τῶν συνηθειῶν «σοφῶν» τινῶν ἀνωνύμων καὶ ἐνωνύμων συνεργατῶν τοῦ ἐν Ἰωαννίνοις ἡμερησίου τύπου.

Δεχόμεθα ἐπὶ τέλους ἀνεξικάκως πλὴν τῶν ὕβρεων καὶ διδάγματα σοφίας καὶ πάσης ἄλλης ἀρετῆς, ἐξ Ἰωαννίνων προερχόμενα· διδάγματα ὅμως φιλοπατρίας ἀποκρούομεν μετὰ πάσης δυνάμεως καὶ πολλῆς ἀγανακτήσεως.

Περὶ τῆς οὐσίας τοῦ ζητήματος προτίθεμαι νὰ γράψω, ἐὰν Θεὸς ἐθέλῃ, ex professo ἀλλαχοῦ.

II.

Ἦσθη χαρὰν ἠσθάνθη ἀναγνοὺς τὴν περὶ Ζαγοριάκων Θεσμίων ὠραίαν πραγματείαν τοῦ εὐρυμαθοῦς καὶ πολυγράφου φίλου Δημητρίου Σάρρου (ΗΠ. ΧΡ. Β', 186—301), ἐν ἣ οὗτος διορθοῖ ἀνακριθείας καὶ συμπληροῖ κενὰ τῆς ἐμῆς προχείρου μελέτης περὶ τοῦ ἐφαρμοστέου πρὸς ἔρευναν τῶν Ἑπειρωτικῶν θεσμίων συστήματος, ἄλλην τόσῃν λύπῃν ἐδοκίμασα διότι ἢ ἐν τῇ πραγματεία μου ἐκείνῃ ὑποτυπωθεῖσα ἔκκλησις δὲν εὔρε δυστυχῶς τὴν ἀναμενομένην ἀπήχησιν παρὰ τοῖς Ἑπειρώταις.

Μετὰ πολλῶν ἐλπίδων ἔγραφον πρὸ ἐνὸς ἔτους· «Οἱ ἐπιμελούμενοι τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ δηλοῦσιν ὅτι ἔσονται εὐγνώμονες εἰς πάντα συλλογέα καὶ ἀποστολέα ὁμοίων παλαιῶν ἐγγράφων δημοσίων ἢ καὶ ἰδιωτικῶν (ὡς συμβολαίων, ὁμολογιῶν, συμβιβασμῶν, προικοσυμφώνων, διαθηκῶν κ.ἄ.τ.) ἐκ τῶν ὁποίων θὰ ἠδύνατο νὰ σταχυολογηθῇ νομικὸν ὕλικόν πρὸς σπουδῆν. Διὰ τῆς περισυλλογῆς τοιούτων μνημείων θὰ δοθῶσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου καθόλου καὶ εἰς τὰς Ἑπειρωτικάς ἐρεῦνας ἰδία νέαι κατευθύνσεις, πρὸς ὧθησιν τῶν ὁποίων μείζονα, ὡς εἰκός, ἐποχρέωσιν ἔχουσιν οἱ Ἑπειῶται» (ΗΠ. ΧΡ. Β' 10). Καὶ περαιτέρω· «Τὰ ἀνωτέρω ἐρωτήματα, εἰλημμένα κατ' ἐκλογὴν ἐκ τοῦ ὠκεανοῦ τῶν νομικῶν ἀναγκῶν, ἃς δημιουργεῖ ὁ ἀείποτε σφριγῶν κοινωνικὸς τῶν ἀνθρώπων βίος, ἀπευθύνονται πρὸς πάντα λόγιον καὶ φιλόπατριν Ἑπειρώτην, ἀλλὰ καὶ πρὸς πάντα Ἑλληνα γνωρίζοντα τυχὸν καλῶς, ἕνεκα μακρᾶς ἐν Ἑπίρῳ διαμονῆς ἢ ἕνεκεν εἰδικῶν μελετῶν, τὰ ἠπειρωτικὰ ἔθιμα καὶ δυνάμενον νὰ δώσῃ ἀκριβεῖς καὶ εὐστόχους ἀπαντήσεις. Πᾶσα ἀπάντησις, καὶ ἀπλῶς καὶ ἀφελῶς γεγραμμένη, σύμφωνος πρὸς τὴν ἀλήθειαν τῶν πραγμάτων, ἔσεται εὐπρόσδεκτος» (ΗΠ. ΧΡ. Β' 53).

Εἶναι λυπηρὸν καὶ χαρακτηριστικὸν σημεῖον τῶν καιρῶν, ὅτι οὐδεμία εἶδησις ἀφορῶσα εἰς τὰ ἠπειρωτικὰ ἔθιμα ἐλήφθη μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης, παρὰ τὰς θερμὰς ἡμῶν παρακλήσεις, ἃς καὶ αὖθις ἐντονώτερον διατυποῦμεν ἐνταῦθα.

III.

Καὶ ἕτερον δίκαιον παράπονον διὰ τὴν ἀκηδίαν τῶν συγχρόνων, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν πραγμάτων, ἔχω ἀφορμὴν νὰ διατυπώσω ἐν τῇ σειρᾷ ταύτῃ. Σκοπῶν νὰ συγγράψω συνοπτικὴν πραγματείαν περὶ τῆς δράσεως τοῦ ἠπειρωτικοῦ στοιχείου ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τοῦ Γένους κατὰ τὸν λήξαντα αἰῶνα καὶ ἐπιθυμῶν νὰ συγκεντρώσω ὡς πλείστας εἰδήσεις, ἵνα δώσω πληρεστέραν κατὰ τὸ δυνατόν εἰκόνα τῆς ἐθνικῆς καὶ κοινωνικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς δράσεως τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑπειρωτῶν, ἀπέστειλα, κατὰ συνήθειαν ἐπικρατοῦσαν ἐν Ἑσπερίῳ

εἰς ὁμοίας περιπτώσεις, εἰς τριάκοντα περίπου λογίους, Ἑπειρώτας καὶ ἄλλους, οἷον εἰ ἐγκύκλιον γράμμα μετὰ συνημμένου σχεδιαγράμματος ἐρωτηματολογίου καὶ παρεκάλεσα ταυτοχρόνως αὐτούς, ὅπως εὐαρεστηθῆ νὰ συμπληρώσῃ ἕκαστος τὰ ἐρωτήματα εἴτε ἐξ ἰδίων προσωπικῶν ἀναμνήσεων, εἴτε ἐξ εἰδικῶν γνώσεων προερχομένων ἐκ μελετῶν περὶ προσώπων καὶ πραγμάτων τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος χρονικῆς περιόδου. Προσέθηκα δὲ ὅτι καὶ ἡ ἐλαχίστη εἵδησις ἢ σημείωσις καὶ μόνη ἢ ὑπόμνησις ἑνὸς ἡπειρωτικοῦ ὀνόματος, συνδεομένου ὁπωσδήποτε πρὸς τὴν μετὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν ἱστορίαν τῆς ἐν τῇ Βασιλευούσῃ ὁμογενείας, θὰ ἦσαν εὐπρόσδεκτα καὶ πολύτιμα. *Μολαταῦτα οὐδεμίαν ἔλαβον ἀπάντησιν.*

Καὶ ὅτι μὲν οἱ μὴ Ἑπειῶται ἐσιώπησαν δὲν μὲ ξενίζει πολῦ, διότι ἐπὶ τέλους δὲν ἠδυνάμην ν' ἀπευθυνθῶ πρὸς αὐτούς μετὰ μεγάλων ἀξιώσεων. Ἄπορος ὅμως καὶ λυπηρὰ καὶ ἀπογοητευτικὴ εἶναι ἡ σιωπὴ τῶν Ἑπειρωτῶν λογίων, πρὸς οὓς μεθ' ὑπερολικῶν ἐλπίδων ἀπετάθη. Ἐλπίζω νὰ συγκινήσωσι τοῦλάχιστον αὐτούς αἱ παροῦσαι γραμμαί, δι' ὧν νέαν ἀπευθύνω πρὸς πάντας ἔκκλησιν.

Ἐν Ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ ὁ ἀποστολεὺς ὁμοίας ἐγκυκλίου ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς ὅρους θὰ ἦτο ἴσως ὑποχρεωμένος νὰ προσλάβῃ γραμματέα διὰ νὰ ταξινομήσῃ τὴν ὕλην, ἣν θὰ περιεῖχον αἱ συρρέουσαι ἀπαντήσεις. Οἱ Ἑσπεριοὶ λαοὶ ἐνδιαφέρονται τὰ μέγιστα διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἰδιαίτερας αὐτῶν πατρίδος, ἐν ᾧ παρ' ἡμῖν τοιαῦται ἀπόπειραι ἐρευνῶν θεωροῦνται ὡς ἄκαιρος καὶ ἄσκοπος πολυπραγμοσύνη.

IV.

Πολλοὶ ἔκριναν αὐστηρῶς τὸ πρῶτον Βιογραφικὸν Τεῦχος, τὸ δημοσιευθὲν ὡς παράρτημα τοῦ δευτέρου τόμου τῶν «Ἑπειρωτικῶν Χρονικῶν», καὶ εἶπον ὅτι εἶναι πενιχρόν, ἄλλοι μὲν ἐξ εἰλικρινοῦς διαφέροντος, ἄλλοι μόνον ἐκ φιλοψόγου πνεύματος ὀρμώμενοι. Ἄλλ' ἡμεῖς πρῶτοι ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ τεύχους ἐκείνου ὁμολογήσαμεν μετὰ δυσθυμίας ὅτι τὸ πρῶτον «Ἑπειρωτικὸν Μνημεῖον» δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τοὺς ἡμετέρους πόθους καὶ τὰς ἡμετέρας προσδοκίας. Πλὴν δὲν ὑπέχομεν ἡμεῖς μόνον τὴν εὐθύνην τῆς πενιχρότητος τοῦ τεύχους. Εἴχομεν τὴν φιλοδοξίαν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ συμπεριλάβωμεν εἰς αὐτὸ καὶ εἰς τὰ ἐπόμενα βιογραφικὰ τεύχη μεγάλας ἡπειρωτικῆς φυσιογνωμίας ἀνδρῶν, οἵτινες διέπρεψαν εἴτε ὡς μεγάλοι τῆς πατρίδος εὐεργέται, εἴτε ὡς μεγάλοι τοῦ Γένους διδάσκαλοι, εἴτε ὡς μεγάλοι κοινωνικοὶ καὶ ἔθνικοι παράγοντες. Καὶ ἔχει ἡ Ἑπειρος εὐτυχῶς λόχους ὀλοκλήρους τοιοῦτων ἀνδρῶν. Δὲν ἔχομεν ὅμως δυστυχῶς τοὺς βιογράφους τῶν ἀνδρῶν τούτων! Ἀπετάθημεν πρὸς πολλοὺς διακεκριμένους λογίους Ἑπειώτας καὶ ἄλλους,

παράκαλέσαντες αὐτοὺς νὰ ἀναλάβωσι τὴν εὐγενῆ ἀσχολίαν τῆς βιογραφίας ἀνδρῶν, οἵτινες ἐγένοντο ἄξιοι τῆς Πατρίδος καὶ τῆς Πανελληνίου εὐγνωμοσύνης. Ἄλλ' ἐκρούσαμεν, ὡς μὴ ὄφελεν, εἰς θύρας μὴ ἀκουόντων ἢ βαρέως ἀκουόντων. Πολλοὶ οὐδὲ ἀπαντήσεως ἠξίωσαν ἡμᾶς. Ἄλλοι, εὐάριθμοι, ὑπεσχέθησαν μὲν νὰ γράψωσι τούτου ἢ ἐκείνου τὴν βιογραφίαν, ἀλλ' ἐλησμόνησαν τὴν τήρησιν τῆς δοθείσης ὑποσχέσεως.

Οἱ αὐστηρῶς κρίνοντες ἡμᾶς καὶ τὸ ἔργον ἡμῶν δὲν εἶναι δίκαιον νὰ παρορῶσι τὰς συμπαρομαρτούσας αὐτῷ δυσκολίας καὶ πρὸ παντὸς δὲν πρέπει νὰ λησμονῶσιν, ὅτι δὲν διαθερμαίνει τὰς ψυχὰς τῶν συγχρόνων τὸ ἱερὸν καὶ ἄσβεστον πῦρ, τὸ ὁποῖον ὑπεδαύλιζε τὸν ἐνθουσιασμόν καὶ τὴν φιλοτιμίαν τῶν λογίων ἀνδρῶν καὶ τῶν Ἑπειρωτῶν, οἵτινες ἔδρασαν ἐν προγενεστέροις χρόνοις.

Ἡ δικαιοσύνη λοιπὸν ἀπαιτεῖ καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἐπιείκειαν τῶν πολλῶν.

Ἐν Βερολίῳ, κατὰ Μάϊον τοῦ 1928.

ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΒΥΡΧΝΕΡΟΣ

ΕΠΙΤΙΜΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΥΠΟ

ΠΕΡ. ΒΙΖΟΥΚΙΔΟΥ

Τὰ «Ἑπειρωτικά Χρονικά» πενθοῦσι βαρέως ἐπὶ τῇ ἀπολείᾳ τοῦ πρώτου αὐτῶν συνεργάτου, τοῦ εὐρυμαθοῦς Βαυαροῦ Καθηγητοῦ Λουδοβίκου Βυρχνέρου, καὶ αἰσθάνονται τὴν ὑποχρέωσιν, ὅπως ἀφιερῶσωσιν ὀλίγας γραμμὰς εἰς μνημόσυνον τοῦ διακεκριμένου ἀνδρός, οὗ μόνον ἕνεκα τῆς καθιερωθησομένης ἐνταῦθα ἀρχῆς νὰ τιμῶνται μετὰ θάνατον, ὡς εἶναι δίκαιον, οἱ πολῦτιμοι τοῦ περιοδικοῦ συνεργάται, ἀλλὰ καὶ διότι ὁ Λουδοβίκος Βύρχνερος ἔχει, ὡς ἐπίτιμος πολίτης Ἰωαννίνων, κεκτημένον δικαίωμα σεμνοῦ ἡπειρωτικοῦ μνημοσύνου.

Ὁ Λουδοβίκος Ἰωάννης Κλήμης Χριστιανὸς *Bürchner* ἢ *Βύρχνερος*, ὡς αὐτὸς συνείθιζε νὰ ὑπογράφῃ ὁσᾶκίς ἀπηυθύνετο πρὸς Ἕλληνας, ἀνήκει εἰς τὰς ὀλοὲν ἀραιουμένας τάξεις τῶν ἐσπερίων φιλελλήνων, οἵτινες τὴν ἐκ τῶν κλασσικῶν σπουδῶν γεννωμένην παρ' αὐτοῖς ἀγάπην πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα πρὸς τὴν σύγχρονον μεταβιβάζοντες, ἐκδηλοῦσι ταύτην παντοιοτρόπως καὶ προθυμοποιοῦνται νὰ ἐξυπηρετήσωσι τὸν Ἑλληνισμόν καὶ νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν δημοσίαν διακήρυξιν τῶν ἔθνικῶν αὐτοῦ δικαίων καὶ τὴν προάσπισιν τῶν συμφερόντων αὐτοῦ.

Ἡ περικαλλῆς τῆς Βαυαρίας πρωτεύουσα, αἱ παρὰ τὸν ποταμὸν Ἰσαρον Ἀθήναι, ὡς ἀποκαλεῖται συνήθως τὸ κλεινὸν Μόναχον, ὑπῆρξεν ἄσβεστος ἐστία τοιοῦτων ἀκραιφνῶν φιλελληνικῶν αἰσθημάτων ἀπὸ αἰῶνος ὄλου, ἀπὸ τῶν χρόνων δηλονότι τοῦ φιλοκάλου ἐκείνου καὶ μεγαλόφρονος τῶν Βαυαρῶν Βασιλέως Λουδοβίκου τοῦ Α', ὅστις ἄφ' οὗ πολλὰ εἰργάσατο ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας προσήνεγκε καὶ τὸν ἀγαπητὸν αὐτοῦ υἱὸν Ὅθωνα, ἵνα θυσιασθῇ ἐν ἀνάγκῃ εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἀναγεννωμένης Ἑλλάδος.

Ὁ περιπατῶν καὶ σήμερον ἔτι ἐν τῇ περιφήμῃ στοᾷ τοῦ Ἀνακτορικοῦ Κήπου τοῦ Μονάχου ἔχει εὐκαιρίαν ν' ἀποθανυμάσῃ τὰς ὄραϊας ἐκείνας τοι-

χογραφίας τῶν ἐπεισοδίων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τὰς ἀποθανατιζούσας τοὺς ἄθλους τῶν Ἑπειρωτῶν καὶ Πελοποννησίων ὀπλαρχηγῶν καὶ τῶν νησιωτῶν ναυάρχων, ὁ δὲ διερχόμενος διὰ τῶν θαυμασίων προφυλαίων τῆς Βαυαρικῆς πρωτευούσης ἀναγιγνώσκει μεθ' ἱερᾶς συγκινήσεως τὰ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν αὐτῶν τοιχωμάτων ἑλληνιστὶ ἀναγεγραμμένα ὀνόματα τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' καὶ Ρήγα τοῦ Φεραίου καὶ Ἀδαμαντίου τοῦ Κοραῆ καὶ τοῦ Μάρκου Βότσαρη καὶ τοῦ Ὀδυσσεῶς Ἀνδρούτσου καὶ τῶν ἄλλων πολλῶν ἡρώων τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ ξίφους, τῶν ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ἀγωνισθέντων. Καὶ αἰσθάνεται πᾶσα ἑλληνικὴ ψυχὴ ζωηρὰν εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν Βασιλικὸν οἶκον τῆς Βαυαρίας, τὸν ἀνεγείραντα ἐν μέσῃ Εὐρώπῃ τοιαῦτα μνημεῖα καλλιπρεπεῖ τοῦ ἑλληνικοῦ ἡρωϊσμοῦ καὶ τῆς ἑλληνικῆς φιλοπατρίας, ὅμοια τῶν ὁποίων δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἢ ἀπὸ αἰῶνος ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι εἰς μνημόσυνον εὐλαβῆς τῶν ὑπὲρ αὐτῆς πεσόντων ἰδίων τέκνων.

Ἐν ᾧ δὲ οἱ Βαυαροὶ θὰ ἐδικαιοῦντο ἴσως περισσότερον παντὸς ἄλλου ἑσπερίου λαοῦ νὰ διακείνται οὐχὶ λίαν εὐμενῶς πρὸς τοὺς συγχρόνους Ἑλληνας, ὧν οἱ πολιτικοὶ περὶ τὰ μέσα τοῦ λήξαντος αἰῶνος ἠγέται, ἀσυναισθήτως καὶ τότε, ὡς καὶ πρό τινων ἐτῶν ἄλλοι, ἀλλοτρίους σκοποὺς ἐξυπηρετήσαντες καὶ τὰ ζωτικὰ τῆς Ἑλλάδος συμφέροντα ἐξ ἐνόχου ἐπιπολαιότητος παριδόντες, κακῶς ἐπολιτεύθησαν καὶ ἀγνώμονες πρὸς ὄντως φιλέλληνα λαὸν καὶ ἀπαράμιλλον Ἑλληνα ἠγεμόνα ἐφάνησαν, ἐν τούτοις αὐτοὶ οὗτοι οἱ Βαυαροὶ ἐγένοντο πάντοτε πιστοὶ θεματοφύλακες τοῦ πάλαι ποτὲ διαλάμψαντος γερμανικοῦ φιλελληνισμοῦ· σοφοὶ δὲ ἐπιφανεῖς, ὡς ὁ Φριδέρικος Θείρσιος καὶ ὁ Ἰβάνος Φὸν Μύλλερ καὶ ὁ Γουλιέλμος Φὸν Κρίστ καὶ ὁ Ἰωάννης Νεπομούκιος Σέππ, ὧν διατηρῶ εὐλαβῶς προσωπικὴν ἀνάμνησιν, καὶ πολλοὶ ἄλλοι, διεφύλαξαν ἄσβεστον μέχρις ἐσχάτων τὴν φιλελληνικὴν παράδοσιν. Εἰς τὴν χορείαν τῶν ἀνδρῶν τούτων δέον νὰ ταχθῇ δικαίως καὶ ὁ Λουδόβικος Βύρχνερος.

Ὁ Βύρχνερος ἐγεννήθη τῇ 29ῃ Νοεμβρίου 1858 ἐν τῇ Βαυαρικῇ πόλει Λανδεσχούτῃ, ἐνθα εἰς παλαιότερους χρόνους ἦκμαζε σεμνὸν Πανεπιστήμιον μετατοπισθὲν κατόπιν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Κράτους. Ἦτο υἱὸς τοῦ στρατιωτικοῦ ἱατροῦ τοῦ ἐν τῇ εἰρημένῃ πόλει ἐδρεύοντος δευτέρου ἱππικοῦ συντάγματος τῶν θωρακοφόρων. Τὴν πρώτην καὶ μέσῃν παιδείουσι ἐλάβεν ἐν ταῖς σχολαῖς τῆς γενετείας καὶ ἀπεφοίτησε τοῦ Γυμνασίου τῷ 1877 παναφιστεύσας. Διεκρίθη δὲ οὐ μόνον διὰ τὴν ἰδιαιτέραν κλίσιν αὐτοῦ πρὸς τὰς κλασσικὰς σπουδὰς καὶ τὴν καθόλου ἐπιμέλειαν, πρότυπον τοῖς συμμαθηταῖς γενόμενος, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ζωηρὸν διαφέρον αὐτοῦ πρὸς τὰς ξένας γλώσσας· ἐσπούδασε, πλὴν τῆς ἀγγλικῆς καὶ τῆς γαλλικῆς, ὑποχρεωτικῶς διδασκομένων, τὴν ἰταλικὴν καὶ τὴν ἑβραϊκὴν.

Ἀκαδημεικὰ μαθήματα διήκουσεν ἐν τοῖς Πανεπιστημίοις Μονάχου καὶ Βερολίνου ἐργαζόμενος ταυτοχρόνως ὡς στενογράφος κατ' ἀρχὰς μὲν ἐν τῇ Βαυαρικῇ Βουλῇ, εἶτα δὲ ἐν τῷ γερμανικῷ Κοινοβουλίῳ, ἵνα προσπορίζηται οὕτω τὰ πρὸς ἀνωτέρας σπουδὰς ἀναγκαῖα ὑλικά μέσα.

Ὑποστὰς ἐπιτυχῶς τὴν κρατικὴν δοκιμασίαν διωρίσθη βοηθὸς διδάσκαλος ἐν τῷ Γυμνασίῳ τῆς ἀρχαιοπρεποῦς Νυρεμβέργης, κατὰ δὲ τὴν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ διαμονὴν αὐτοῦ προπαρεσκευάζετο διὰ τὰς διδακτορικὰς ἐξετάσεις, εἰς τὰς ὁποίας ὑπεβλήθη ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς γειτνιαζούσης ἀκαδημεικῆς πόλεως Ἐρλάγγης. Τῷ 1885 ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφίας γράψας διατριβὴν «περὶ τοῦ ἐποικισμοῦ τῶν ἀκτῶν τοῦ Εὐξείνου Πόντου ὑπὸ τῶν Μιλησίων.»

Μετὰ τὴν ἐν Νυρεμβέργῃ δημοσίαν ὑπηρεσίαν ἐστάλη εἰς τὴν Ἀμβέργην, ἔνθα ἐδίδαξεν ἐπὶ τινα ἔτη, διατελέσας ταυτοχρόνως καὶ ἔφορος τῆς ἐκεῖ ἐπαρχιακῆς βιβλιοθήκης. Εἶτα ἐδίδαξεν ἐν τῷ Γυμνασίῳ τῆς πόλεως Κέμπτεν τῆς Ἀλλγοβίας, καὶ ἀπὸ τοῦ 1896 ἐν τῷ Θηρεσιανῷ Γυμνασίῳ τοῦ Μονάχου, ἔλαβε δὲ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο καὶ τὴν ἀδειαν ὅπως προσέλθῃ εἰς τὴν ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ δοκιμασίαν. Τέλος κατὰ τὸ 1905 διωρίσθη καθηγητὴς τοῦ Λουίτπολδείου Γυμνασίου τῆς βαυαρικῆς πρωτεύουσας.

Ὁ Βύρχνερος ἔχων ζωηρὰν ἀγάπην πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ βαθὺ διαφέρον πρὸς τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν γεωγραφίαν τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν μετέβη ἐπανειλημμένως εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἔνθα ἐπεσκέφθη τὰς ἑλληνικὰς ἀκτὰς τῆς Μικρασίας, πολλὰς ἑλληνικὰς νήσους καὶ πλεῖστα μέρη τῆς Ἑλλάδος, μελετήσας τοὺς τόπους οὓς ἐπεσκέφθη, ἀπὸ πάσης ἀπόψεως καὶ δημοσιεύσας τὰ πορίσματα τῶν μελετῶν αὐτοῦ εἰς μεγάλην σειρὰν ἀρθρῶν τῆς πολυτόμου Ἐγκυκλοπαιδείας τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιστήμης τοῦ Pauly καὶ Wissowa, ἧς ἦτο τακτικὸς συνεργάτης. Ἰδιαιτέρον ἔτρεφε διαφέρον πρὸς τὴν Σάμον καὶ τὴν Ἐφεσον, τὰ δὲ διεξοδικώτατα περὶ αὐτῶν ἀρθρα εἶναι ἐκ τῶν ἐμβριθεστάτων τῆς εἰρημένης ἐγκυκλοπαιδείας, ὡσαύτως δὲ καὶ πρὸς τὴν Ἡπειρον, ἣν, γηραιὸς ἤδη, ἐπεσκέφθη ἐν ἔτος πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ (κατ' Ἀπρίλιον καὶ Μάϊον τοῦ 1926), οἷονεὶ προαισθανόμενος τοῦτον καὶ ἐπειγόμενος νὰ ἐκπληρώσῃ, ὡς μοὶ ἔλεγε, ζωηρὸν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ πῶθον. Ἐπανακάμψας δὲ εἰς Μόναχον μετ' ἐνθουσιασμοῦ διηγείτο τὰ τοῦ Ἡπειρωτικοῦ αὐτοῦ ταξιδίου καὶ τῶν ἐν Ἡπίρῳ ἐκδρομῶν καὶ ἐξῆρε τὴν εὐγένειαν καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς τῶν Ἡπειρωτῶν καὶ τὴν θερμὴν φιλοξενίαν τῶν μητροπολιτῶν τῆς Ἡπίρου καὶ ἰδιαιτέρως τοῦ Ἰωαννίνων καὶ τοῦ Κερκύρας, πρὸς οὓς ἐγκάρδια συστατικὰ γράμματα εἶχον ἐπιδώσει τῷ ἀειμνήστῳ ἀνδρὶ κατὰ τὴν ἀποδημίαν. Ἐλυπεῖτο δὲ διότι ἔνεκεν ἐλλείψεως ἀσφαλείας δὲν ἠδυνήθη νὰ μεταβῇ καὶ εἰς Βόρειον Ἡπειρον, ὡς ἐσκόπει καὶ ἐπόθει, καὶ νὰ ἐπισκεφθῇ καὶ τὴν γενέτειραν τῶν ἐμῶν γονέων, τὸν Χλωμόν, καὶ νὰ μοι.

ἀποστείλῃ φωτογραφικὰς εἰκόνας ἐκεῖθεν. Μετὰ τὸ ἡπειρωτικὸν τοῦτο ταξείδιον ὁ Βύρχνερος ἀνεκηρύχθη ἐπίτιμος πολίτης τῶν Ἰωαννίνων, βαθύτατα δὲ συνεκινήθη διὰ τὴν τιμὴν ταύτην καὶ μετὰ ζωηροῦ πόθου καὶ παιδικῆς αὐτόχρομα χαρᾶς ἀνέμενεν ἐπὶ μῆνας πολλοὺς τὸ σχετικὸν δίπλωμα, οὔτινος ὅμως δυστυχῶς δὲν κατορθώθη ἡ ἀποστολή.

Τὴν αὐτὴν τιμὴν εἶχεν ἀπονείμει τῷ Βυρχνέρῳ πρὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ τολέμου καὶ ἡ Σάμος, ἧς ἐγένετο τῇ 24ῃ μαΐου 1913 ἐπίτιμος πολίτης, ἀφ' οὗ προηγουμένως (τῇ 14ῃ φεβρουαρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους) εἶχεν ἀνακηρυχθῆ ἐπίτιμος δημότης τοῦ ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ Τηγανίου «διὰ τὰς σοφὰς περὶ Σάμου μελέτας καὶ διὰ τὰς λίαν εὐγενεῖς καὶ δραστηρίους ἐνεργείας ἃς κατέβαλε . . . διὰ τε τῆς γραφίδος καὶ τοῦ λόγου πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἔθνικοῦ ἡμῶν ἀγῶνος καὶ πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἑλληνικῶν δικαίων». Ταῦτα ἀναγράφονται ἐν τῷ ψηφίσματι τῆς ἀνακηρύξεως φέροντι τὴν ὑπογραφήν τοῦ τότε δημάρχου Τηγανίου Ἀριστοτέλους Σολούκα.

Ἡ δὲ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἀπένειμε τῷ Βυρχνέρῳ τῷ μὲν 1908 τὸν ἀργυρῶν σταυρὸν, τῷ δὲ 1916 τὸν χρυσοῦν σταυρὸν τοῦ Σωτήρος· ἐγένοντο δε ἀρμοδίως διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ διακεκριμένου ἀνδρός, ὅπως κατέλθῃ καὶ μείνῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ καταλάβῃ ἕκτακτον γεωγραφικὴν ἔδραν ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικῷ καὶ Καποδιστριακῷ Πανεπιστημίῳ, ἀλλ' ἔνεκα τοῦ ἐπελθόντος πολέμου ἐναυάγησε τὸ σχέδιον τοῦτο.

Καὶ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος ἐτίμησε τὸν σοφὸν Βαυαρὸν, ἐκλέξας αὐτὸν ἀντεπιστέλλον μέλος τῷ 1904, βραδύτερον δέ, ἐὰν δὲν με πλανᾷ ἡ μνήμη, καὶ ἐπίτιμον μέλος.

Πλὴν τῆς ἀνωτέρω μνημονευθείσης ἐναισίμου διδακτορικῆς διατριβῆς καὶ ἑκατοντάδων ἀρθρων καὶ ἀρθριδίων κατεσπαρμένων ἐν τῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιστήμης, συνέγραψεν ὁ Βύρχνερος καὶ πολλὰ ἄλλα ἔργα, ἐξ ὧν ἀναφέρω τὰ ἐπόμενα· 1. Ἑλληνικὰ νομίσματα μετ' εἰκόνων ἱστορικῶν προσώπων (ἐν Βερολίνῳ 1881).— 2. Προσθήκαι εἰς τὰ λεξικά τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐν Ἀμβέρῳ, 1891).— 3. Ἡ Ἰωνικὴ Σάμος μετὰ χάρτου τῆς νήσου, I-II (ἐν Ἀμβέρῳ καὶ Μονάχῳ, 1892 καὶ 1896).— 4. Ἡ νήσος Λέρος μετὰ χάρτου (ἐν Μονάχῳ, 1898).— 5. Ἑλληνικαὶ δημῳδαὶ μελωδίαὶ ἐν τῇ Συλλογῇ τῆς Διεθνoῦς Μουσικῆς Ἑταιρείας, ἔτος Γ' (1902), τεῦχος Β'. 6. Θεμελιώδεις γεωγραφικαὶ ἔννοιαι ἐπεξηγούμεναι ἐν σχέσει πρὸς τὴν πατριδογραφίαν τοῦ Μονάχου (ἐν Μονάχῳ, 1904).— 7. Ἡ Ἐφεσος (ἐν Μονάχῳ, 1905).— 8. Ἡ Σάμος ἐν τῇ ἀρχαιότητι μετὰ χάρτου (ἐν Στουτγάρδῳ, 1919).

Πρὸς τούτοις ἔγραψεν ἑλληνιστὶ πραγματείαν, δημοσιευθεῖσαν ἐν τῇ Τεργεσταίᾳ «Νέα Ἡμέρα» (φύλλον ὑπ' ἀρ. 1841 τοῦ 1910) ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἐκ τῶν ἐργαστηρίων τῶν ἐπιτελικῶν χαρτῶν τοῦ ἑλληνικοῦ Βασιλείου»

καὶ μετέφρασεν εἰς τὴν γερμανικὴν καὶ ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ ἑφημερίδι «Νέα τοῦ Γκαίρλιτς» (1917), τῇ ἐκδιδομένῃ διὰ τὸ Δ' (ἑλληνικὸν) στρατιωτικὸν σῶμα, τὸ ἑλληνικὸν εἰδύλλιον τοῦ Παπαδιαμάντη «δ' Ἀλιβάνιστος» (γερμαν. «Der Kirchenscheue»).

Ὅτε δὲ ἀνεκοίνωσα τῷ σοφῷ φίλῳ κατὰ τὸ 1925 τὴν μελετωμένην ἔκδοσιν τῶν «Ἡπειρωτικῶν Χρονικῶν» καὶ ἐζήτησα τὴν πολῦτιμον αὐτοῦ συνεργασίαν ἄσμενος ἀπεδέξατο τὴν παράκλησίν μου καὶ ἔσπευσε νὰ μοὶ ἀποστείλῃ τὴν πρώτην ἐκείνην ἐπιμελῆ συμβολὴν εἰς τὴν Ἡπειρωτικὴν Βιβλιογραφίαν, τὴν δημοσιευθεῖσαν ἐν ἀρχῇ τοῦ πρώτου τεύχους τοῦ περιοδικοῦ.

Τὸ σύντομον προοίμιον τοῦ «Βιβλιογραφικοῦ δοκιμίου» ἐκείνου ἔγραψεν ὁ Βύρχνερος ἑλληνιστί.

Ὁ Βύρχνερος διεξῆγεν ἀπὸ ἐτῶν καὶ μέχρι τῆς τελευτῆς αὐτοῦ μεγάλην ἀλληλογραφίαν μετὰ πλείστων ἐπιλέκτων ἐπιστημόνων καὶ λογίων τῶν πνευματικῶν κέντρων τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἔγραψε δὲ πάντοτε πρὸς τοὺς Ἑλληνας φίλους αὐτοῦ εἰς τὴν μητρικὴν τῶν γλῶσσαν, ἣν κατεῖχεν ὅσον ὀλίγοι ἄλλοδαποὶ καὶ ὠμίλει μετ' εὐχερείας.

Διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Λουδοβίκου Βυρχνέρου, ἐπελθόντος τῇ 31ῃ Αὐγούστου τοῦ ἔτους τούτου, ὁ μὲν Ἑλληνισμός, καὶ ἰδίᾳ ἡ Ἡπειρος, ἀπώλεσαν εἰλικρινῆ καὶ ἐπιφανῆ φίλον, ἡ δὲ ἐπιστήμη ἀπεστερήθη δοκίμου καὶ ἐπιμελοῦς ἐρευνητοῦ καὶ τὰ «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά» πολυτίμου καὶ προθύμου συνεργάτου, οὗτινος ἡ τιμία μνήμη ἔσεται ἔσσει φίλη καὶ ἀγαθὴ καὶ ἄληστος.

Ἐν Δρέσδῃ κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1927.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

ΚΩΝ. Χ. ΣΚΕΝΔΕΡΗ, *Ίστορία τῆς ἀρχαίας καὶ συγχρόνου Μοσχοπόλεως*, ἔκδοσις δευτέρα ἐπηυξημένη (μετὰ πολλῶν εἰκόνων), ἐν Ἀθήναις, τύποις Ι. Βάρτσου, 1928. Σελ. 136, εἰς 8ον, Δρ. 50 (ἔσωτερ.), δολ. 1 (ἔξωτερ.).

Ἡ Ἑπειρος ὑπῆρξεν ἡ πολυπαθεστάτη τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ παρασχοῦσα διὰ τῶν φιλοπατρίδων τέκνων αὐτῆς τὰς μεγίστας εἰς τὸ ἔθνος ὑπηρεσίας. Δικαίως ἀπεκλήθη εὐάνδρος. Δυστυχῶς ὅμως ἡ Ἑπειρος ὑπῆρξεν ἡ ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἥμιστα ἐρευνηθεῖσα ἑλληνικὴ χώρα. Καλὴν πλήρη ἱστορίαν αὐτῆς δὲν ἔχομεν. Ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν τμημάτων τῆς Ἑπείρου καὶ περὶ τῶν καθ' ἕκαστα ἡπειρωτικῶν πόλεων, πολιχνῶν καὶ κωμῶν ἐλάχιστοι σχετικῶς ὑπάρχουσι μονογραφίαι. Καὶ εἶναι αὗται ἀπαραίτητοι πρὸς συγκέντρωσιν τῆς ἐπὶ μέρους ὕλης, ἥτις θὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὸν μέλλοντα ἱστορικὸν τῆς Ἑπείρου πρὸς εὐκοπωτέραν συγγραφὴν τελείας, κατὰ τὸ ἐφικτόν, ἡπειρωτικῆς ἱστορίας.

Ὅτι εἰς προγενεστέρους χρόνους, ἐπὶ τουρκοκρατίας, τοιαῦται μονογραφικαὶ μελέται δὲν ἤχθησαν εἰς φῶς, δὲν εἶναι ἀξιὸν ἀπορίας, καθότι τότε καὶ εἰς τὴν συγγραφὴν καὶ εἰς τὴν δημοσίευσιν τοιούτων πονημάτων πλεῖστον ὄσα παρενεβάλλοντο κωλύματα, ὧν τὸ ἔσχατον ἄλλ' οὐχὶ καὶ τὸ ἐλάχιστον ἦτο ἡ καχύποπτος καὶ αὐστηρὰ τουρκικὴ λογοκρισία. Διὰ τοῦτο ὑπῆρξαν ἀξιοὶ πολλοῦ ἐπαίνου οἱ παρὰ τὰ προσκόμματα ταῦτα ἐπιχειρήσαντες τότε νὰ γράψωσι τὴν ἱστορίαν τῆς γενετείρας αὐτῶν ἢ καὶ ἄλλων ἡπειρωτικῶν τόπων, πρὸς οὓς εἶχον ἰδιαιτέρους δεσμούς, καὶ δημοσιεύσαντες τὰ σχετικὰ αὐτῶν μελετήματα.

Εἰς τὴν τάξιν τῶν λογίων τούτων ἀνήκει καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Σκενδέρης, ὅστις πρὸ εἰκοσιπενταετίας ἐδημοσίευσεν τὸ πρῶτον ἐν τῷ «Ταχυδρόμῳ» τῆς Κωνσταντινουπόλεως (11. 7. 1903) καὶ εἶτα εἰς αὐτοτελὲς τεῦχος συνοπτικὴν «Ίστορίαν τῆς ἀρχαίας καὶ συγχρόνου Μοσχοπόλεως» (ἐν Κορυτσᾷ, 1905), ἥτις ἐκδίδεται νῦν τὸ δεύτερον, ἐπηυξημένη κατὰ τὸ κείμενον καὶ τὰς εἰκόνας.

Εἶναι γνωστὸν τοῖς πολλοῖς ὅτι ἡ Μοσχόπολις ὑπῆρξεν ἐστία φωτοβόλος τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐθνικῆς μορφώσεως, ἀποκτήσασα τὸ δεύτερον ἐν Τουρκίᾳ τυπογραφεῖον (κατὰ τὸ 1720· τὸ πρῶτον εἶχεν ἰδρυθῆ ὑπὸ τοῦ Μεταξᾶ ἐπὶ τοῦ μεγαλεπηβόλου Πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ Λουκάρως ἐν Κωνσταντινουπόλει) καὶ σχολὴν ἀνωτέραν ἑλληνικῆς

παιδείας, τὴν Νέαν Ἀκαδημίαν. Καὶ τὰ γεγονότα ταῦτα ἐὰν δὲν ὑφίσταντο, καὶ μόνον διότι ἡ Μοσχόπολις ὑπῆρξε πατρὶς πολλῶν λογίων ἀνδρῶν, ὡς ὁ Δημήτριος Πάμπερης καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Τζεχάνης καὶ οἱ ἱατροφιλοσοφοὶ Κωνσταντῖνος Ζουπάν καὶ Ἰωάννης Ἀδάμης, καὶ διαπρεπῶν κληρικῶν, ὡς ὁ Γρηγόριος Κωνσταντινίδης, ὁ τοῦ τυπογραφείου ἰδρυτῆς, καὶ ὁ πολὺς ἀρχιεπίσκοπος Ἀχριδῶν Ἰωάσαφ, καὶ μεγάλων εὐεργετῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὡς οἱ Σίτσι, θὰ ἦτο ἀξίον νὰ τύχη εἰδικῆς ἱστορικῆς ἐρεύνης.

Ὁ Κωνσταντῖνος Σκενδέρης ἱστορεῖ τὰς κατὰ καιροὺς τύχας τῆς Μοσχοπόλεως, τοὺς εὐτυχεῖς καὶ δυσχειμέρους αὐτῆς χρόνους, ποιεῖται μνείαν τῶν κατὰ τὴν ἐκπαιδευτικὴν καὶ φιλανθρωπικὴν καὶ ἐμπορικὴν δρασίαν τῶν Μοσχοπολιτῶν καὶ περιγράφει ζωηρῶς μετὰ φιλοπάτριδος πόνου τὰς δύο καταστροφὰς τῆς ὥραιας καὶ φιλομούσου ἡπειρωτικῆς πόλεως ὑπὸ τῶν ἀγρίων Τουρκαλθανικῶν σιφῶν, τὴν μερικὴν κατὰ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1769 καὶ τὴν καθολικὴν κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1916. Τὸ ἔργον τοῦ Σκενδέρη περιέχει ὅμως καὶ λίαν διαφερούσας παρεκβάσεις, ὡς περὶ τῶν τυχῶν τῆς περιφήμου ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριδῶν, περὶ ἐτέρων ἀκμασασῶν περὶ τὴν Μοσχόπολιν πόλεων, περὶ τῶν ἐν τῇ ὀρθοδοξίᾳ ἐν κρυπτῷ ἐμμεινάντων ψευδομουσουλμάνων Σπαθιωτῶν, περὶ τοῦ βορειοηπειρωτικοῦ ἀγῶνος καὶ ἄλλων τινῶν ζητημάτων. Ταῦτα πάντα καθιστῶσι τὴν συγγραφὴν ὠφέλιμον τοῖς πολλοῖς καὶ εὐχάριστον ἀνάγνωσμα. Λίαν πενιχρὰ δυστυχῶς εἶναι τὰ κεφάλαια περὶ γλώσσης, ἠθῶν καὶ ἐθίμων καὶ ἑορτῶν καὶ ἐν γένει ἡ γλωσσικὴ καὶ λαογραφικὴ ὕλη, ἣτις ἀποτελεῖ πολύτιμον στοιχεῖον διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἐρευναν καὶ μελέτην. Εὐχομαι ὅπως ὁ φιλότιμος συγγραφεὺς εὐτυχήσῃ νὰ συμπληρώσῃ ἐν τρίτῃ ἐκδόσει τὰ κενὰ ταῦτα καὶ ἄλλας τυχόν ὑπαρχούσας μικρὰς ἐλλείψεις, στοιχῶν τῷ παραδείγματι τοῦ Νικολάου Νίτσου, ὅστις πλουσιώτερον ἀπὸ τῶν εἰρημένων ἀπόψεων παρέχει ἡμῖν ὕλικόν ἐν τῇ περὶ τῆς γενετείρας αὐτοῦ, τῆς ἡπειρωτικῆς κώμης τοῦ Τσαμαντᾶ, καλῇ μονογραφίᾳ. (Βλ. περὶ αὐτῆς κρίσιν τοῦ Χρίστου Ι. Σούλη ἐν «Ἡπ. Χρ.» Β' 3, σελ. 315—27).

Τὸ παράδειγμα τῶν ἀνδρῶν τούτων συνιστῶμεν ἐκθύμως πᾶσι τοῖς λογίοις Ἡπειρώταις πρὸς μίμησιν. Ἐὰς ἱστορήσῃ ἕκαστος κατὰ τὸ μέτρον τῶν ἰδίων δυνάμεων καὶ τῶν ἐνόντων βοηθημάτων τὰς τύχας τῆς ἰδίας γενετείρας. Ἐχομεν ἀνάγκην τῶν πρώτων τούτων ὑλῶν διὰ τὸ μέγα οἰκοδόμημα τῆς Ἡπειρογνωσίας. Ἐμπρὸς λοιπόν, καλοὶ καὶ φιλότιμοι Ἡπειρωταί. Ἡ πατρὶς ζητεῖ τὴν συμβολὴν ὑμῶν. Τύχη ἀγαθῇ! Καδ' δύναμιν ἔρδειν καὶ Θεῷ ἐστι φίλον.

Ἐν Βερολίνῳ, κατὰ Μάιον τοῦ 1928.

Π. Κ. Βιζουκίδης

«CHRONIQUES ÉPIROTES» B' (1928), 1-2

RÉSUMÉ DU CONTENU

MGR ATHÉNAGORAS. *L'Église de Jannina*.—C'est un essai de catalogue des évêques et métropolitains de Jannina depuis le IXe s. jusqu'aujourd'hui. L'a. tend à démontrer que la ville de Jannina a été bâtie au commencement du Xe s. sur l'emplacement d'un monastère. Il pense que Jannina, dont l'évêque Zacharie figure dans les actes du Concile de 879, doit être cherchée quelque part en Asie Mineure. On ne sait pas justement la date de son érection en évêché, mais on sait que ce fut Andronic IIe qui en fit un siège de métropolitain entre 1284 et 1307. Son premier métropolitain connu fut Sébastien. D'après l'auteur ceux qui ont écrit sur l'histoire ecclésiastique de l'Épire ont commis des erreurs que l'a. signale d'ailleurs, et qu'ils ont apporté une confusion terrible rendant la tâche de l'historien bien ardue.

EULOGIOS COURILA. *Bibliographie de l'Épire et de l'Albanie*.—L'auteur fait observer que, pour plusieurs raisons on fait très souvent une confusion entre l'Épire et l'Albanie, de sorte que des ouvrages traitant de l'une ont été rapportés à la bibliographie de l'autre. Ainsi Büchner, Vizoukidis et Bees qui ont donné des essais de bibliographie épirote avaient négligé de consulter la «Bibliographie Albanaise» de Legrand publiée par H. Guys en 1912 et enrichie par celui-ci de 227 ouvrages déposés dans la bibliothèque privée de Aladro Castriotis, qui s'attribuait le titre de prince d'Albanie. L'auteur ayant fouillé d'autres dépôts put ajouter 1000 ouvrages et articles sur l'Épire aux 12-1300 mentionnés déjà par ses prédécesseurs. Il fait précéder son catalogue d'une introduction sur les liens qui unissent les Épirotes aux Albanais, sur les Albanais de la Diaspora après la conquête musulmane, et sur les Koutsovalaques.

P. BIZOUKIDIS. *Une nouvelle contribution à la bibliographie épirote*.—L'auteur qui s'est déjà occupé de ce sujet dans les «Chron. Épir.» fait précéder son nouveau catalogue d'une

introduction destinée à défendre la mémoire de Burchner, qui le premier s'était empressé de collaborer aux « Chron. Épir. » et que M. Eulogios Courilas avait critiqué avec trop de sévérité et pas assez de modestie. L'auteur annonce que tous ces essais bibliographiques seront fondus en un seul qui paraîtra en supplément. Il partage l'opinion de M. E. Courilas de joindre aux ouvrages sur l'Épire ceux qui traitent de l'Albanie, vu la difficulté de séparer géographiquement et historiquement les deux pays.

PIERRE PHOURIKIS. *Petite contribution à l'histoire de l'Épire: « Nicopolis - Prévéza ».*—L'a. fait observer qu'on identifie bien souvent les deux villes, quoique séparées d'une belle distance. Il croit que Nicopolis a été bâtie par Auguste en l'an 29 av. J. Ch. après son retour à Rome. Sous prétexte de commémorer sa victoire d'Actium, il chercha à établir des villes fortifiées aux points stratégiques de l'Achaïe, afin de la tenir en obéissance. L'auteur réunissant tous les renseignements épars nous trace l'histoire païenne et puis chrétienne de Nicopolis et examine les résultats des fouilles opérées par le Service des Antiquités. Il critique l'opinion de A. Philadelphus sur l'identification de ses trouvailles romaines.

X. A. SIDÉRIDÉS. *La famille épirote des Réré.*—En 1444 Démétrie Réré, un noble d'Épire se rendit avec ses deux fils et trois phalanges de guerriers épirotes auprès du roi des deux Siciles Alphonse I pour l'aider à la conquête de la basse Calabrie, dont il fut nommé gouverneur en 1448. Après la pacification du pays, ses deux fils passèrent en Sicile et s'y établirent à Mezzojuso. Un de leurs descendants André Réré devint le grand bienfaiteur de cette ville et plus particulièrement de la colonie greco-albanaise. D'autres membres aussi de cette famille y ont été distingués. L'auteur résume et enrichit de notes, une brochure du Père Onufre Buccola, albanais catholique, publiée à l'occasion du 300e anniversaire de la mort d'André célébré à Mezzojuso.

D. M. SARROS. *Discours flétrissant, composé par le moine Maxime le Peloponésien, contre Dénys surnommé Skylosophe et ses compagnons revoltés à Jannina en*

1611.—Ce discours est publié pour la première fois in extenso. L'a. réunit tous les renseignements possibles sur ces deux personnages. Denys, ex-évêque de Trikké, avait organisé une révolution contre les Turcs en Thessalie vers l'an 1600. Le St Synode fut obligé de l'excommunier. L'a. publie l'acte de la nomination de son successeur dans lequel le St Synode expose le motif de la vacance de ce siège. Puis Denys voyagea en Europe sollicitant l'appui des princes pour un soulèvement général des Grecs. Finalement il vint s'établir en Épire à l'âge de 70 ans et réussit par ses prédications de se mettre à la tête de 800 Épirotes armés de bâtons. Il attaque inopinément deux villages dont il massacre les habitants. Il fut exterminé avec ses partisans. On l'écorcha vif, on l'empailla et il fut expédié à Constantinople au Sultan. Maxime se trouvait alors à Jannina. Il composa son discours pour flétrir l'acte insensé du vieux patriote exalté et apaiser les Turcs. L'a. résume la vie aventureuse de ce moine savant, polygraphe, très actif, mais d'un caractère, paraît-il, difficile, à en juger par la lettre de Cyrille Loucaris publiée également par l'a.

JEAN PHILITI. *La famille Cremmydi ou Crommyda.*

—Trois familles portent ce nom depuis le XIV s.; la première en Morée parmi les *nobiles feudati*, dont différents membres se retrouvent à C/ple au XVI s. distingués notables de Phanar. Au siècle suivant leurs descendants sont hauts fonctionnaires de la cour des Principautés danubiennes, et apparentés aux meilleures familles des voévodes. Une seconde est mentionnée en 1601 en Cephallonie, et une troisième apparaît à Jannina en 1635. Des descendants de celle-ci apparentés avec la famille Philiti donna de distingués prélats à la Roumanie et la Russie. Il est probable qu'il s'agit d'une même famille qui eût pour berceau la Morée, d'où réfugiée à Cephallonie elle poussa jusqu'en Épire. L'a. rapport des détails très circonstanciés sur plusieurs des Crommydi et sollicite les lecteurs épirotes de lui compléter ses renseignements.

D. SARROS. — Il donne des renseignements sur Ant. Psalidas et sa Géographie, en complétant ainsi son article sur ce savant paru dans le vol. II des «Chr. Épir.»

D. CAMBOUROGLOU. *Quelques remarques sur Kyriaque d'Ancône.*—L'a. apporte des corrections à l'article publié sur ce voyageur dans le v. I. des «Chr. Épir.» tant à la forme qu'au sens de son nom, ses ouvrages et la date de sa mort.

ARISTOTE ZACHOS. *Un byzantin battant de porte de templum.*—L'a. vient de découvrir dans une chambre de débaras dans l'église du village Pérama tout près du lac de Janina le battant gauche d'une porte de templum en bois sculpté et d'un travail exquis. C'est un très rare spécimen de l'art xyloglyptique byzantin et l'unique représentation de l'Annonciation sculptée sur bois. Il en donne la description complète, et conclut qu'il remonte aux confins du XIII et XIV s.

PER. ARAVANTINOS (ARAMIS). *Chants populaires d'Épire.*—L'auteur, président de l'Union des artistes grecs à Paris et musicien par profession, publie ici deux chants populaires très en vogue à Jannina mis aux notes; in donne en même temps dans une lettre à Mgneur le métropolitain de Janina Spyridion quelques détails courts sur l'importance musicale de cette principale ville de l'Épire pour toute la Grèce et pour lui-même.

PER. K. BISOUKIDÈS. *Remarques diverses.*—L'auteur donne quelques éclaircissements sur une théorie de l'épirote Jean Chodji, de laquelle il a fait mention dans les «Chroniq. Épirotes» (t. II, p. 5—53) et qui concerne la chute de Byzance, et ensuite il se plaint de ce qu'aucun des épirotes n'a pas répondu à son appel tant pour la collection du droit coutumier épirote («Chron. Épir.» II 53) que pour la constitution d'une histoire de l'élément épirote à Constantinople.

PER. K. BISOUKIDÈS. *Ludwig Burchner.*—Une nécrologie en mémoire du savant collaborateur des «Chron. Épir.» qui a contribué dès l'apparition même de cette Revue par sa Bibliographie Épirote.

PER. K. BISOUKIDÈS.—Note critique sur l'ouvrage de *Const. Skenderi* «Histoire de Moschopolis ancienne et contemporaine» (1928).

D. CAMBOUROGLOU. *Quelques remarques sur Kyriaque d'Ancône.*—L'a. apporte des corrections à l'article publié sur ce voyageur dans le v. I. des «Chr. Épir.» tant à la forme qu'au sens de son nom, ses ouvrages et la date de sa mort.

ARISTOTE ZACHOS. *Un byzantin battant de porte de templum.*—L'a. vient de découvrir dans une chambre de débarcas dans l'église du village Pérama tout près du lac de Jannina le battant gauche d'une porte de templum en bois sculpté et d'un travail exquis. C'est un très rare spécimen de l'art xyloglyptique byzantin et l'unique représentation de l'Annonciation sculptée sur bois. Il en donne la description complète, et conclut qu'il remonte aux confins du XIII et XIV s.

PER. ARAVANTINOS (ARAMIS). *Chants populaires d'Épire.*—L'auteur, président de l'Union des artistes grecs à Paris et musicien par profession, publie ici deux chants populaires très en vogue à Jannina mis aux notes; in donne en même temps dans une lettre à Mgneur le métropolitain de Jannina Spyridion quelques détails courts sur l'importance musicale de cette principale ville de l'Épire pour toute la Grèce et pour lui-même.

PER. K. BISOUKIDÈS. *Remarques diverses.*—L'auteur donne quelques éclaircissements sur une théorie de l'épirote Jean Chodji, de laquelle il a fait mention dans les «Chroniq. Épirotes» (t. II, p. 5—53) et qui concerne la chute de Byzance, et ensuite il se plaint de ce qu'aucun des épirotes n'a pas répondu à son appel tant pour la collection du droit coutumier épirote («Chron. Épir.» II 53) que pour la constitution d'une histoire de l'élément épirote à Constantinople.

PER. K. BISOUKIDÈS. *Ludwig Burchner.*—Une nécrologie en mémoire du savant collaborateur des «Chron. Épir.» qui a contribué dès l'apparition même de cette Revue par sa Bibliographie Épirote.

PER. K. BISOUKIDÈS.—Note critique sur l'ouvrage de *Const. Skenderi* «Histoire de Moschopolis ancienne et contemporaine» (1928).

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ίδρυθείσα τῷ 1841

ΔΙΟΙΚΗΤΗΣ : **ΙΩ. ΔΡΟΣΟΠΟΥΛΟΣ**

ΥΠΟΔΙΟΙΚΗΤΗΣ: **ΑΛΕΞ. Γ. ΚΟΡΙΖΗΣ**

ΕΔΡΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ:

ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

*Αγιος Νικόλαος (Ὁρήτης)	Θήβαι	Ναύπακτος
*Αργίσιον	Θήρα	Ναύπλιον
*Αθήναι:	*Ἰθάκη	Νιγρίτα
*Υπ/τημα, Μητροπόλεως 11	*Ἰωάννινα	Ξάνθη
Πρακτορεῖον Καλλιθέας	Καβάλα	Παῖσι
Πρακτορεῖον Παγκρατίου	Καλάβρυτα	Πάτραι
Πρακτορεῖον Νέας Ἰωνίας	Καλάμαι	Πειραιεὺς
Αἴγιον	Καρδίτσα	Πόρος
*Ἀλεξανδρούπολις	Καρπενήσιον	Πράβιον
*Ἀλκυρὸς	Καστοριά	Πρέβεζα
*Ἀμαλιάς	Κατερίνη	Πύλος
*Ἀμφισσα	Κέρκυρα	Πύργος
*Ἀργοστόλιον	Κιλκίς	Ρεθύμνη
*Ἄρτα	Κοζάνη	Σάμος
*Ἀταλάντη	Κομοτινή	Σέρραι
Βάμος	Κόρινθος	Σητεία (Κρήτης)
Βέροια	Κύθηρα	Σόροβιτις
Βόλος	Κύμη	Σουφλίον
Γρεβενά	Κυπαρισσία	Σπάρτη
Γύθειον	Λαμία	Σύρος
Δημητσάνα	Λάρισα	Τρίκαλα
Διδυμότειχον	Λεβάδεια	Τρίπολις
Δράμα	Λευκάς	Φλώρινα
*Ἐδεσσα	Λήμνος	Χαλκίς
*Ἐλασσών	Μεγαλόπολις	Χανία
Ζάκυνθος	Μεσολόγγιον	Χίος
*Ἡράκλειον	Μεσσήνη	
Θεσσαλονίκη	Μιτυλήνη	

“ ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ „

ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ

Μετοχικόν Κεφάλαιον 2.000.000

Μαθηματικά και Τακτικά Ἀποθέματα . . 9.000.000

Ἑδρα ἐν Ἀθήναις ὁδὸς Ἀπελλοῦ 2

ΚΛΑΔΟΣ ΖΩΗΣ

» ΚΕΦΑΛΑΙΟΠΟΙΗΣΕΩΣ

» ΑΤΥΧΗΜΑΤΩΝ

Κεφάλαια ἐν ἰσχύϊ ἐπὶ τίτλων καὶ Ἀσφα-
λειῶν Ζωῆς τῆ 31-12-27 Δρ. 285.000.000.

Διοικητικὸν Συμβούλιον

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΟΥΜΑΣ Πρόεδρος

Α. ΣΠΟΥΡΓΙΤΗΣ Ἀντιπρόεδρος

ΛΕΩΝ. ΚΩΤΤΑΚΗΣ Ἐντεταλμένος Σύμβουλος

Σύμβουλοι

ΛΕΩΝ. ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΣ

ΔΗΜ. ΜΙΑΟΥΛΗΣ

ΜΑΡ. ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΣ

ΓΕΩΡΓ. ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΣ

ΝΙΚ. ΒΟΓΙΑΤΖΙΔΗΣ

ΚΩΝΣΤ. ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ

ΟΡΕΣΤΗΣ ΣΑΛΙΑΡΗΣ

Διευθυντής

ΑΛΕΞ. ΠΑΣΧΑΛΙΓΚΟΣ

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΗΛΕΚΤΡΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ**

ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΤΑΙΡΙΑ

ΕΔΡΕΥΟΥΣΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΙΔΡΥΘΕΙΣΑ ΕΝ ΕΤΕΙ 1899

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΙΡΑΙ ΑΓΓΛΙΑΣ 240.000

ΗΛΕΚΤΡΙΚΟΙ ΣΤΑΘΜΟΙ

ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ
ΑΡΓΟΣΤΟΛΙΩ
ΖΑΚΥΝΘΩ
ΚΑΛΑΜΑΙΣ
ΑΡΓΕΙ
ΝΑΥΠΛΙΩ
ΛΟΥΤΡΑΚΙΩ
ΧΑΛΚΙΔΙ

ΑΕΡΙΟΦΩΣ ΚΑΙ ΤΡΟΧΙΟΔΡΟΜΟΙ ΠΑΤΡΩΝ

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΔΙΟΙΚ. ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ

ΠΕΤΡΟΣ ΚΥΡΙΑΚΟΥΛΗ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ

ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΧΑΡ. ΠΩΛΟΓΕΩΡΓΗΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΩΝ ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΟΙ

ΠΕΙΡΑΙΩΣ - ΑΘΗΝΩΝ - ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΧΙΛΙΟΜΕΤΡΑ 750

ΕΔΡΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ ΟΔΟΣ ΚΑΡΟΛΟΥ 1

ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ ΕΚΔΡΟΜΩΝ

ΕΚΤΑΚΤΟΙ ΑΜΑΞΟΣΤΟΙΧΙΑΙ

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ & ΤΟΠΕΙΑ

Ἐλευσίς - Παλαιὰ Κόρινθος - Μυκῆναι - Τί-
ρυνς - Ἐπίδαυρος - Ὀλύμπια - Ναύπλιον - Δερ-
βενάκια - Μέγα Σπήλαιον - Ἁγία Λαύρα - Μυ-
στράς - Βυτίνα - Σαραντάπηχον - Φτέρη- Ἐυ-
λόκαστρον.

ΛΟΥΤΡΟΠΟΛΕΙΣ

Κυλλήνη - Λουτράκιον - Καϊάφα.

ΕΚΔΟΤΙΚΗ & ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ - Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ -
ΟΔΟΣ ΛΥΚΟΥΡΓΟΥ ΑΡ. 8 - ΑΘΗΝΑΙ - ΤΗΛΕΦΩΝΟΝ 5-55

ΤΟ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΤΕΡΟΝ
ΠΛΗΡΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΟΝ ΣΥΣΤΗΜΑ
ΕΚΜΑΘΗΣΕΩΣ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ

ΑΓΓΛΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

Νέα Πρακτική Μέθοδος τῆς Ἀγγλικῆς Γλώσσης, Mauron - Π. Ψαρᾶ.

Κλείς τῆς Ἀγγλικῆς Μεθόδου Mauron - Π. Ψαρᾶ.

Διάλογοι Ἑλληνοαγγλικοί, Π. Ψαρᾶ.

Μικρὰ Ἀγγλικὴ Μέθοδος, Π. Ψαρᾶ.

ΑΓΓΛΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

Νέα Πρακτικὴ Μέθοδος τῆς Γαλλικῆς Γλώσσης, Otto - Ν. Κοντοπούλου.

Κλείς τῆς Γαλλικῆς Μεθόδου, Otto - Κοντοπούλου.

Διάλογοι Ἑλληνογαλλικοί, Π. Δ. Σακελλαρίου.

ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

Νέα Πρακτικὴ Μέθοδος τῆς Γερμανικῆς Γλώσσης, Otto - Δ. Σακελλαρίου.

Κλείς τῆς Γερμανικῆς Μεθόδου, Otto - Σακελλαρίου.

Διάλογοι Ἑλληνογερμανικοί, Ἄντ. Μαναράκη.

ΙΤΑΛΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

Νέα Πρακτικὴ Μέθοδος τῆς Ἰταλικῆς Γλώσσης, Sauer - Α. Καντακίδου.

Κλείς τῆς Ἰταλικῆς Μεθόδου, Sauer - Α. Καντακίδου.

Διάλογοι Ἰταλοελληνικοί, Γ. Σ. Χοϊδᾶ.

Ζητήσατε Τιμολόγιόν μας.

ΑΔΡΙΑΤΙΚΗ

Ἡ Ἀρχαιότερα τῶν ἐν Ἑλλάδι Ἀσφαλιτικῶν Ἐταιριῶν.
Ἐγκριθεῖσα διὰ Β. Δ. Ὀθωνος τῆς 15/28 Ἰουνίου 1839.

Κεφάλαια καὶ ἀποθεματικὰ Δρ. Δύο δισεκατομμύρια.

Ἀσφάλεια
Πυρὸς - Ζωῆς - Μεταφορῶν

Διεύθυνσις ἐν Ἀθήναις
ἐν τῷ ἰδιοκτῆτῳ Μεγάρῳ ἐν ὁδῷ Κρατίνου 5.
(Πλατεῖα Ἐθνικῆς Τραπεζῆς).

ΤΡΑΠΕΖΑ ΠΕΙΡΑΙΩΣ Α. Ε.

ΙΔΡΥΘΕΙΣΑ Τῷ 1916

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ . . ΔΡΧ. 10.000.000
ΑΠΟΘΕΜΑΤΙΚΟΝ » 6.943.260

ΠΡΟΕΔΡΟΣ : Ν. Δ. ΛΥΚΙΑΡΔΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : Ν. Χ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ

ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ : ΕΝ ΠΕΙΡΑΙΕΙ (πλατεῖα Θεμιστοκλέους)
ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ : ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ (γωνία Σταδίου καὶ Κοραῆ)
ΤΗΛΕΓΡΑΦΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ : ΠΑΛΑΙΟΤΡΑΠΕΖΑ

Ταχίστη διεκπεραίωσις πάσης τραπεζιτικῆς ἐργασίας
Καταθέσεις εἰς δραχμὰς καὶ ξένον νόμισμα
Ταμιευτήριον

Ἀνταποκριταὶ εἰς τὰς κυριώτερας πόλεις τοῦ ἐσωτερικοῦ
καὶ ἐξωτερικοῦ.

ΚΟΡΤΗΣΙΟΣ ΒΡΑΝΑΣ Ο ΗΠΕΙΡΩΤΗΣ

ΥΠΟ

Ξ. Α. ΣΙΑΔΕΡΙΔΟΥ

Κυριωτέρας ειδήσεις περί αὐτοῦ παρέχουσι πρῶτον, ἡ Ἐκθεσις περί τοῦ ἐν Ῥώμῃ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου γραφεῖσα τῷ 1585, σωζομένη ἐν τῷ 5527 Βατικανείῳ λατινικῷ κώδικι· δεύτερον, ἡ Ἱστορία τοῦ Κολλεγίου τούτου μέχρι τοῦ πάπα Οὐρβανοῦ Η' (1623), λατινιστί, σωζομένη ἐν τῷ 10 τόμῳ τῶν Ἀρχείων τοῦ Κολλεγίου· τρίτον, τὸ Χρονικὸν περί τῶν ἐν τῷ Κολλεγίῳ μαθητευσάντων ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως μέχρι τοῦ ἔτους 1640, ἰταλιστί, σωζόμενον ἐν τῷ 1 τόμῳ τῶν αὐτῶν Ἀρχείων τοῦ Κολλεγίου. Τὰς πηγὰς ταύτας περιέγραψεν ὁ *Emile Legrand*¹ καὶ ἐχρησιμοποίησεν εἰς τὰς βιογραφίας μαθητῶν τοῦ Κολλεγίου Ἑλλήνων καὶ Ρουθηγῶν τοῦ Ἀνατολικοῦ δόγματος· ὁ δ' ἐπίσημος αὐτῶν χαρακτήρ ὄφειλε βεβαίως νὰ μὴ ἐπιτρέπη ἀνακριθείας ἢ ἀμφιβολίας· ἐν τούτοις τὰς εἰδήσεις αὐτῶν περί τοῦ ὑπὸ μελέτην Κορτησίου τὰ πράγματα καὶ ἄλλαι μαρτυρίαι ἐλέγχουσιν ἐσφαλμένας καὶ συγκεχυμένας καὶ σκοπίμως διεστραμμένας, ὡς ὁ λόγος προῶν δεῖξει.

Α'. ΟΝΟΜΑ, ΕΠΩΝΥΜΟΝ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΣ

1. Τὸ ἐν Ῥώμῃ Ἑλληνικὸν Κολλέγιον τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἱδρυσεν ὁ πάπας Γρηγόριος ΙΓ' διὰ Βούλλης ἀπὸ 13 Ἰανουαρίου 1577, χάριν δῆθεν ἐκπαιδεύσεως καὶ μορφώσεως ἐν τῷ Ἀνατολικῷ δόγματι ἑλληνοπαίδων καὶ ἄλλων ὀρθοδόξων· λέγομεν δῆθεν διότι οἱ ἐν αὐτῷ εἰσαγόμενοι παῖδες ἡλικίας 10-12 ἐτῶν ἀνελάμβανον γραπτὰς καὶ ἐνόρκους ὑποχρεώσεις πρὸς τὴν Ἁγίαν Ἐδραν, καὶ δεκαπενταετείς ἔδιδον ὁμολογίαν πίστεως εἰς αὐτήν· πάντες δὲ πλὴν δύο ἢ τριῶν ἐλατινοφρόνησαν. Ἡ ἐγγραφή οἰκοτρόφων μαθητῶν τοῦ Κολλεγίου προηγήθη τῆς ἰδρυτικῆς Βούλλης· τῷ 1576 ἤδη ἐνεγράφησαν ἕξ τοιοῦτοι ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς Ἑλλάδος καταγόμενοι· ὁ δὲ πρῶτος ἐγγραφεὶς ἦτο ὁ Κορτήσιος, Τού-

¹) *E. Legrand* Bibliographie Hellénique du XVII siècle, τ. III Paris, 1895, introd. p. I-XIV. Ἡ βιογραφία Κορτησίου Βρανᾶ ἐν σ. 166-172. Ἡ Ἱστορία ἐγράφη πολὺ μετὰ τὸ 1623, ἅτε παραπέμπουσα εἰς τὸ de Cons. τοῦ Ἀλλαίου, ἔργον τυπωθὲν τῷ 1648.

σουρις ἐπώνυμον ἔχων, ἐκ Γουμνίτζης κατὰ τὴν Ἔκθειαν, κατὰ τὰς δύο δ' ἄλλας πηγὰς Βρανᾶς ἐπωνυμούμενος Ἑπειρώτης, ἐκ Χειμάρρας, τῆς ὀνομαστῆς παραλίου κωμοπόλεως τῆς Ἑπείρου, ἐπὶ τῶν Ἀκροκεραυνίων ὄρεων· διὸ καὶ τις νεώτερος Κεραύνειον ἀποκαλεῖ τὸν Κορτήσιον¹, ἕτερος δ' Ἀλθανόν, καὶ τὴν Μαζαρακιὰν λέγει γενέτειραν², πάντως διότι αὐτὸς ὁ Κορτήσιος ἐν ἔτει 1603 ἐπωνυμήθη Βρανᾶς Μαζαρακαῖος, καθὰ θέλομεν ἰδεῖ. Τὴν ποικιλίαν ταύτην τοῦ ἐπωνύμου καὶ τῆς γενετήρας κολλάζει ὡς ἐξῆς ὁ *Legrand*: «Ὁ Κορτήσιος ἔφερεν ἐπώνυμον Τούσουρις πρὶν ἢ προσλάβῃ τὸ τοῦ Βρανᾶ, πιθανῶς ἀνήκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ· οὐδεμία δ' ἀμφιβολία χωρεῖ περὶ τῆς ταυτότητος Τουσούρειος καὶ Βρανᾶ, καθόσον ἕτερος, πλὴν τοῦ Κορτησίου, Ἑπειρώτης δὲν εἰσῆχθη εἰς τὸ Κολλέγιον κατὰ τὴν πρώτην ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ ἕξαιτιαν, οὐδ' ἕτερος ὀνόματι Κορτήσιος μαθητῆς ἀπὸ τοῦ 1576 ἕως τοῦ 1585, καὶ πρὸς τούτοις αἱ πηγαὶ λέγουσιν αὐτὸν πρῶτον ἐγγραφεύτα· ὡς γενέτειρα κόμη λέγεται ἡ Γουμνίτζα, ἡ Χειμάρρα καὶ ἡ Μαζαρακιᾶ. Ἐπειδὴ δὲ ἀναντιρρήτως παντὸς ἄλλου αὐτὸς ἀκριβέστερον ἐγνώριζε τὴν γενέτειραν, ἡ Μαζαρακιᾶ ὡς τοιαύτη δέον νὰ θεωρηθῇ· αὕτη δὲ καὶ ἡ Γουμνίτζα ὀλίγον ἀπέχουσι τῆς Χειμάρρας καὶ κεῖνται εἰς τὴν περιοχὴν αὐτῆς»³. Καὶ ταῦτα μὲν ἐπρόβαλε καὶ διετύπωσεν ὁ *Legrand*· ἀλλ' ἡμεῖς ἔχομεν ἐσηματισμένην ἄλλην γνώμην.

2. Ἀντιθέτως τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθειμένων πληροφοριῶν περὶ τοῦ πρωτεύου τοῦ Κορτησίου ἐν τῇ ἐγγραφῇ τῶν μαθητῶν τοῦ Κολλεγίου, ἑτέρα ὡσαύτως ἐπίσημος πηγὴ, τὰ Ἀρχεῖα τῆς Προπαγάνδας τῆς πίστεως (*Propaganda fide*), ἀναφέρουσιν ὅτι ὁ εἰς τὸ Κολλέγιον πρῶτος ἐγγραφεύς μαθητῆς ἦτο Χειμαρριώτης, καλούμενος Ἀνδρέας Βρανᾶς· τοῦτον οἱ προϊστάμενοι τοσοῦτον ἠγάπησαν διὰ τὴν εἰς τὰ δόγματα καὶ τὴν πίστιν ἀφοσίωσιν αὐτοῦ, ὥστε δὲν ἠθέλησαν ν' ἀποσπασθῇ ἐκεῖθεν· ἔμεινεν ἐπομ. εἰς ἐπὶ τριάκοντα καὶ τρία ἔτη συνεχῆ ἐν τῷ Κολλεγίῳ, οἱ νέοι μαθηταὶ ἢ ὁποίου ἐτίμων αὐτὸν ὡς πατέρα⁴. Τὰ ἀρχεῖα ταῦτα ὡς φαίνεται ἔμειναν

¹) *Leo Allatius*, de cons., Coloniae 1648, στ. 989. Περιηγητῆς τῶν τότε χρόνων, ὁ *Breuning* Κεραύνειον ὀνομάζει τὸ ὑπὲρ τὴν Χειμάρραν ὄρος (*Orient. Reyssb.*, Strasbourg, 1612, σ. 11).

²) *Pomp. Rodotà*...istoria...del rito Greco in Italia, Roma 1763. τ. III. σ. 180.

³) *E. Legrand* ἐνθ' ἀν., σημειώσεις 2 καὶ 4 ἐν σ. 166.

⁴) *II. Cirillo Karalevsky*, Documenti inediti per servire alla storia delle chiese Italo-Greche, ἐν τῷ περιοδικῷ «Bessarione», anno XV, vol. VIII, Roma 1911—1912 σ. 55, ἐνθα ὑπεσημείωσεν ὁ ἀρθρογράφος ὅτι οὐδὲν εὔρε περὶ Ἀνδρέου Βρανᾶ εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ Κολλεγίου, καὶ ἐπρόσθεσεν ὅτι τὸ μὲν πρῶτον πρωτόκολλον τοῦ Κολλεγίου τὸ ἀπὸ τοῦ 1576 ἕως τοῦ 1623 (ἢ παρὰ *Legrand* ἱστορία;) ἀπωλέσθη, ὁ δὲ Βατικάνειος Λατ. Κῶδιξ 5.527 περιέχει ἀπλὴν μνείαν τῶν ὀνομάτων τῶν μαθητῶν, ἐν οἷς δὲν ὑπάρχει Ἀνδρέας Βρανᾶς, ἐγγραφεύς τῷ 1576.

Άγνωστα εἰς τὸν *Legrand*, ἐμελέτησεν ὁμοῦς ὁ *Karalevsky*. Ἡ πληροφορία ὅτι ἐπὶ τριάκοντα καὶ τρία συναπτά ἔτη διέμεινεν ἐν τῷ Κολλεγίῳ ὁ Ἄνδρέας Βρανᾶς δὲν ἐπιτρέπει τὴν συνταύτισιν αὐτοῦ καὶ τοῦ Κορτησίου Βρανᾶ, διότι ὠρισμένως καὶ θετικῶς μαρτυρεῖται ὅτι οὗτος ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου 1591 ἦλθεν εἰς τὴν Νεάπολιν, ἐν ἣ καὶ ἀπέθανεν ἐνῶ ὁ Ἄνδρέας Βρανᾶς ἔζη μέχρι τοῦ 1609 (=1576+33) ἐν Ρώμῃ. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν τελείαν σιωπὴν τῶν Ἀρχείων τοῦ Κολλεγίου περὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου, τοῦ *Rodotà*, καὶ ἄλλων γραψάντων περὶ τῶν μαθητῶν τοῦ Κολλεγίου, θεωροῦμεν ἀνακριθεῖς καὶ συγκεχυμένας τὰς εἰδήσεις τῶν Ἀρχείων τῆς Προπαγάνδας, αἱ ὁποῖαι ἀνάγονται εἰς συνέλευσιν τῆς 16 Ἰουλίου 1685, ἥτοι μετὰ ἓνα αἰῶνα.

3. Φέρομεν ἤδη τὸν λόγον εἰς τὸν Κορτησιον. Ἀπὸ τῶν πρώτων ἐπιδρομῶν τῶν Ὀθωμανῶν κατὰ τῆς Ἠπείρου (1423) ἐπὶ Σουλτὰν Μουράτ Β', ἰδίᾳ δὲ ἀπὸ τοῦ 1467, ὅτε ἀπεβίωσεν ὁ κατ' αὐτῶν νικηφόρος ὑπεραμυνθεὶς τὴν χώραν ἡγεμὼν Γεώργιος Καστριώτης ὁ Σκεντέρμπεγ πλῆστοι Ἠπειρώται ἀντὶ τῶν δεινῶν τῆς δουλείας καὶ τῆς αἰχμαλωσίας προὔτιμψαν τὴν πανοικεῖ μετανάστευσιν, ὡς καὶ ἄλλοι ἔκ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος· ἐλθόντες δὲ καὶ ἀποκαταστάντες εἰς τὸ βασιλεῖον τῆς Νεαπόλεως, εἰς τὴν Καλαβρίαν, τὴν Σικελίαν καὶ λοιπὴν Ἰταλίαν, συνέπηξαν κώμας, παροικίας, ἀδελφότητας καὶ σὺν τῷ χρόνῳ συνῆψαν ἐπιγαμίας μετὰ τῶν ἐγχωρίων, παραμένοντες εἰς τὰ πάτρια Ἀνατολικά δόγματα. Καὶ οἱ μὲν ἔκ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος προελθόντες διεκρίνοντο διὰ τῆς ἐπικλήσεως Ἰταλο-Γραικοὶ (*Italo-Graeci*), οἱ δ' ἔξ Ἠπείρου μερικώτερον Ἠπειρώται (*Epiroti*), γενικώτερον δὲ Ἰταλο-Ἀλβανοὶ (*Italo-Albanesi*). Εἵμεθα λοιπὸν τῆς γνώμης ὅτι ὁ Κορτησιος ἀπόγονος ἦτο Ἠπειρωτικῆς οἰκογενείας, εἰς ἄγνωστον ἐποχὴν ἐλθούσης εἰς ἐπιμιξίαν, καὶ ἔκ παραδόσεως διατηρησάσης μὲν τὴν μνήμην τῆς ἐξ Ἠπείρου καταγωγῆς, ἀπολεσάσης ὁμοῦς ἢ καὶ συγχυσάσης τὴν τῆς γενετείρας τῶν προγόνων κώμην. Εἰς τὴν γνώμην ταύτην προήχθημεν ἀφ' ἑνὸς ἕνεκα τοῦ ξενικοῦ κυρίου ὀνόματος, συνήθους μὲν παρὰ τοῖς λατινικοῖς λαοῖς, ἀλλ' ὡς ἑπωνύμου, Κορτησιος, λατ. *Cortesi*, ἰταλ. *Cortesi*, γαλλ. *Cortège*, ἰσπ. *Cortez*, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἕνεκα τῆς ποικιλίας τοῦ ὀνόματος τῆς γενετείρας κώμης καὶ τοῦ οἰκογενειακοῦ ἑπωνύμου, δεικνυούσης προφανῶς συνεχῆ προσπάθειαν ἐρεύνης εἰ,

¹⁾ Ὁ *Legrand* ἐνθ' ἂν. σ. 237, 538, T. IV σ. 403-406, 463-468 ἀναφέρει πολλὰ μέλη Ἠπειρωτικῶν οἰκογενειῶν, ἔχοντα ἐπώνυμον Κορτησίου καὶ μαθητεύσαντα εἰς τὸ Κολλέγιον. Καὶ ὁ Γεννάδιος Σχολάριος ὁ Πατριάρχης Κ/πόλεως (1454-1459) ἐπωνυμεῖτό ποτε Κουρτέσης, ἐκ παραφθορᾶς κατὰ τὸν *Δ. Ροδοκανάκιν* τοῦ Κορέσσης=Κορέσσης· ἐν Ἀγγιᾷ τοῦ Εὐξείνου ἠκούσαμεν θῆλυ ὄνομα κύριον ἢ Κουρτέσα, θεραπευτικὸν δὴθεν τοῦ, ἢ Κόριννα.

τὴν ἐξακριβώσιν ἀμφοτέρων, καθόσον αἱ παραδόσεις μεταβαίνουσαι ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεᾶν καὶ ἀπὸ στόματος εἰς στόμα εἰς τοὺς ἐπερχομένους, ὅταν μάλιστα συμβαίνωσι καὶ ἐπιμιξίαι καὶ ἐπιγαμίαι ξένων, ὑπόκεινται εἰς παραμορφώσεις ἢ καὶ ἀπώλειαν. Ἐπομένως ἐνδέχεται ὄχι μόνον τὸ ἐπώνυμον Μαζαρακαῖος, ἀλλὰ καὶ τὸ Βρανάτιος, Βρανᾶς, καὶ αὐτὸ ἀκόμη τὸ Τούσουρις, νὰ ὄσι τοπικὰ ὀνόματα· μεταξὺ Βερατίου καὶ Μοσχοπόλεως, βορείως τοῦ διαμερισματος τῆς διοικήσεως Πρεμετῆς ὑπάρχει κώμη Τότζιاري καλουμένη¹· μὴ φανῆ δὲ τὸ ἐνδεχόμενον τοῦτο παράδοξον· ἀφοῦ αἱ ἐν τοῖς Ἀρχείοις τοῦ Κολλεγίου σωζόμεναι δύο βιογραφίαι τοῦ Κορθησίου δίδουσι αὐτῷ ἄλλο ἐπώνυμον καὶ ὀνομάζουσιν ἄλλην κώμην γενέτειραν παρὰ τὰ δηλωθέντα ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τὴν εἰς τὸ Κολλεγίον ἐγγραφὴν, μάλιστα δὲ τὸ ἐπώνυμον Βρανᾶς ἀντὶ τοῦ τοῦ Τοσούρεως, ὃπερ μαρτυρεῖται φέρων καὶ ἐν ἔτει 1589. Σημειωτέον δὲ ὅτι κατὰ τὴν ἐγγραφὴν, αὐτοῦ τῷ 1576 ὁ Κορθησιος ἦτο περίπου δωδεκαετής, καὶ εἶναι πιθανώτατον νὰ ἐγένετο ἠγῶ συγκεχυμένων οἰκογενειακῶν παραδόσεων. Ἡ κώμη Γουμενίτζα, ἡ δηλωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κορθησίου ὡς γενέτειρα κεῖται ἐν τῷ θέματι τοῦ Αὐλώωνος, οὐ μακρὰν τῶν Καννίνων, νῦν Ἡγουμένιτζα «ἐκ τοῦ ἠγεῖσθαι τῶν ἄλλων χωρίων ἴσως τὸ πάλαι»².

¹) Ἀραβαντινός, Χρονογρ. Ἡλείου, 1857, ἔτ. Β' σ. 382, ἄλβανικὸν χωρίον. Ὁ Kiepert, Carte de la Turquie d'Europe 1870, Carte de l'Épire et Thessalie 1907 γράφει Douchari. Ἡ κομόπολις αὕτη κατφεκίτο ὑπὸ ὁμογενῶν, τῶν ὁποίων τὴν εὐσέβειαν καὶ φιλοπατρίαν μαρτυρεῖ τὸ ἐπόμενον, ἴσως ἀνέκδοτον, ἐγγραφοῦν, ἀποκειμένον ἐν φ. 56β.—57β τοῦ ὑπ' ἀριθ. 338 χειρογράφου τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ἐν Φαναρίῳ Ἀγιοταφτικῷ Μετοχίου.

«Ἐτέρα ὁμολογία».

«Διὰ τοῦ παρόντος δῆλον γίνεται, ὅτι οἱ χριστιανοὶ τοῦ χωρίου Ντούσαρι λεγομένου, οἱ εἰς τὰ ἔθδε (=Κωνσταντινούπολιν) εὐρισκόμενοι, ὃ τε δεινάς καὶ οἱ λοιποὶ, ἔχοντες καὶ τὰς γνώμας τῶν λοιπῶν κατὰ τόπον συνηγορίων αὐτοῖς. παραγενόμενοι ἐν τῇ Πατριαρχικῇ αὐλῇ, ἀνήγγειλαν καὶ ὁμολόγησαν ὁμοθυμαδὸν ἅπαντες, ὅτι προνοούμενοι καὶ στοχαζόμενοι τὰ τῇ κοινῇ αὐτῶν συντελοῦντα καὶ συμφέροντα, συμφώνησαν ἤδη πρὸς ἀλλήλους καὶ τὸ ἐν ἐγένοντο, ὑποσχόμενοι τὸ ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς διαγίνειν καὶ πολιτεύεσθαι εἰρηνικῶς καὶ φιλαδέλφως καὶ κατὰ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ χριστιανικοῦ πολιτεύματος, καὶ ἐνὶ λόγῳ εἶναι ὡς μία ψυχὴ ἐν πολλοῖς τοῖς σώμασι, καὶ συναγωνίζεσθαι καὶ συμπροσπαθεῖν εἰς τὰ πρὸς κοινὴν αὐτῶν ὠφέλειαν συντελοῦντα κατὰ πάντα τρόπον· ὅς δ' ἂν καὶ ὁποῖος ἐξ αὐτῶν τολμήσῃ ἀθετήσαι καὶ ἀποσκιρτῆσαι ἐφ' οἷσθῆτινι προφάσει μετὰ τὸν μεταξὺ τούτων πάντων γεγονότα ἀδελφικὸν σύνδεσμον τῆς ἀγάπης κατὰ Θεὸν καὶ τὴν κοινωφελῆ συνθήκην καὶ συμφωνίαν ταύτην, ὃ τοιοῦτος ὀφείλει οὐ μόνον παιδεύεσθαι ἐκκλησιαστικῶς, ἀλλὰ καὶ κληροῦν πρόστιμον τῇ Κοινοῦτητι αὐτῶν γρόσια πεντακόσια. Οὕτως ἀνήγγειλαν καὶ συνέθεντο οὗτοι πάντες κοινῇ αὐτῶν καὶ ὁμοφώνῳ γνώμῃ καὶ συναινέσει· ὅθεν καὶ εἰς τὴν περὶ τούτου ἐνδειξὴν καὶ διηγεσὴ τὴν ἀσφάλειαν ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν καὶ ἐδόθη αὐτοῖς. φψν» (=+1750).

²) Ἄνθιμος μητροπολίτης Βελεγράδων, Περιγραφή...Βελεγράδιον, ἐν Κερκύρα, 1868, σ. 46.—Π. Ἀραβαντινός, ἐνθ' ἂν. σ. 378.—Ἐν τῷ ἀλφαριθμητικῷ πίνακι τῶν τοπικῶν ὀνομάτων ἀναφέρει μόνον τὸν ἐν Θεσπρωτικῇ λιμένα τῆς Γουμενίτσας (σ. 41).

4. Δεύτερον ἐπώνυμον ἀντὶ τοῦ «Τούσουρις» λαμβάνει ὁ Κορτήσιος τὸ Βραναῖος μᾶλλον ἢ Βραναῖος ἀπὸ τοῦ 1590 ἢ, ὡς ὑποθέτομεν, μικρόν τι πρότερον, εἴτε ὡς οἰκογενειακόν, εἴτε ὡς τοπικὸν ἐπώνυμον.

Ἐν Ἑπιείρῳ ὑπάρχει χωρίον Βρασιά, καὶ κωμόπολις Βράνιστα βορειότερον τῆς Χειμάρρας· σημειωτέον ὅτι εἰς τὰς χώρας τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου ἀπαντῶσι τοπικὰ ὀνόματα, ἔχοντα μὲν ρίζαν Βραν, καταλήξεις δὲ διαφόρους, οἷον· ἐν Θεσσαλίᾳ, Βρανιανά· ἐν Σερβίᾳ, Βράνγια (Wiwarijana) κωμόπολις¹· ἐν Βουλγαρίᾳ, Βράνα-ποτάμιον. Πιθανῶς ὑπῆρξε καὶ ἐν Ἑπιείρῳ χωρίον Βράνα ἢ Βρανά, ἐρημωθὲν καὶ ἐκλείψαν ἔνεκα μεταναστεύσεων κατὰ τὸν ΙΕ΄ ἢ ΙΖ΄ αἰῶνα, καὶ ἴσως ἐξ αὐτοῦ κατήγαντο οἱ πρόγονοι τοῦ Κορτησίου. Βρανᾶς δὲ ἐπώνυμον ἔφερε πολυσχιδῆς βυζαντινὴ οἰκογένεια, ἐξ Ἀρμενίας καταγωγὴν ἔλκουσα μνημονευομένη ἀπὸ τοῦ 1048 ἔτους καὶ μετέπειτα ἐπὶ στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων ἰδίᾳ· τῷ 1205 Θεόδωρος Βρανᾶς ἐνυμφεύθη τὴν Ἀγνήν, θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς τότε Φραγγίας, δις χηρεύσασαν· ἐκ μὲν πρώτου γάμου μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Β΄ Κομνηνοῦ², μείνασαν ὅμως παρθένον, αἶτε ἀννεαετῆ· ἐκ δευτέρου δὲ μετὰ τοῦ ἑβδομηκοντούτου Ἀνδρονίκου Β΄ Κομνηνοῦ. Κλάδος τῆς οἰκογενείας ταύτης ἐξισλαμίσθη κατὰ τὸν ΙΒ΄ αἰῶνα, διατηρήσας, ὡς καὶ ὁ τῶν Τραπεζουντιῶν Γαβράδων, τὸ ἐπώνυμον, ἀλλὰ διαστραφὲν, προταχθέντος τοῦ ἑλίφ, κατὰ φθορολογικoὺς κανόνas τῆς τουρκικῆς γλώσσης, εἰς Ἑβρενός, Ἑβρενός-ὀγλή (Βρανέζης, Ἀβρανέζης, Βρενέζης, Βερενέζης, παρὰ τοῖς ἐσχάτοις Βυζαντινοῖς ἱστορικοῖς).

Ἐν μέλος τῆς ἐξισλαμισθείσης ταύτης οἰκογενείας ἠκμαζεν εἰς τὴν αὐτὴν τῶν Καραση-ογλοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, φέρον τὸν ἐπινίκιον τίτλον Γαζή Ἑβρενός βέγ, διάφορα δὲ ἄλλα σπουδαίας παρέσχον ὑπουργίας εἰς τὸ κατὰ τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα ἰδρυθὲν Ὀσμανικὸν κράτος, ὃν ἀπόγονοι ζῶσι καὶ σήμερον³. Χαμζᾶς Βρανίλο (Βρανόγλη, ἀρά γε), Τοῦρκος πρίν, Χριστιανὸς τῷ 1443, διοικητὴς Κροίας, κόμης τοῦ Μὰτ (Branas Comte Scander bey) τῷ 1450, ἐφονεύθη ἐν Βενετίᾳ τῷ 1463, ὁ δὲ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας τῷ 1368 ἢ 1379 ἐφονεύθη ἐν Ἰωαννίνοις⁴. Βραναῶν οἰκογένεια, λέγει ὁ Ἀραβανιδὸς (Β΄ 269) ὑπῆρχε

¹) C. Mostras, Dictionnaire géographique de l'Emp. Ottoman, St.-Petersbourg, 1873 σ. 41.

²) Περὶ διαφόρων Βραναῶν ὁ Ducangius, Fam. Byz., 214, 216, ER.

³) Περὶ Ἑβρενός Leunclavius, Pand. Hist. Turc. N° 27. — J. Morátmann, Encyclopédie de l'Islam, livraison 18e, Paris, 1913, ἐν λ. Ewrenos. Τ' ἀρχικὰ Τουρκικὰ γράμματα ἑλίφ καὶ βὰβ ἀναγνωσθέντα ὡς δίφθογγος παρήγαγον τὸ ὄνομα Ὀρνος, νομισθὲν Honorius, καθὰ παρατηρεῖ ὁ Cantemir, Hist. de l'Emp. Ottoman, Paris 1743, σ. 202-203.¹

⁴) C. Hopf, Chron. Greco-Romanes, Berlin 1873, σ. 285, 286, 301, 533.¹

τῷ 1805 ἐν Ἰωαννίνοις. Ἐξάγεται λοιπὸν ἐκ τῶν εἰρημένων διὰ τὸ ὄνομα Βρανᾶς οὔτε ἄγνωστον, οὔτε ξένον ἦτο ἐν Ἠπειρῷ· μένει δ' ἄπορον διατὶ ὁ Κορτήσιος μετεχειρίσθη τὸν τύπον Βρανᾶίος μέχρι τινός, καὶ ἐπὶ τέλος τὸν τοῦ Βρανᾶ.

5. Ὁ Κορτήσιος τῷ 1603 ἐπωνυμεῖται Βρανᾶς Μαζαρακαῖος· προδήλως τὸ μὲν πρῶτον οἰκογενειακόν, τὸ δ' ἄλλο τοπικόν φαίνεται ὄν· πράγματι δ' ἐν Ἠπειρῷ ὑπῆρχον καὶ ὑπάρχουσι χωρία οὕτω καλούμενα. Μνημονεύεται συνοικισμὸς (casola) Μεζερέκι (Meseretschi), διατελέσας ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἐν ἔτει 1280 ἀποβιώσαντος Α' Ἀνδρέου Μουζάκη τοῦ Σεβαστοκράτορος¹· σήμερον δ' ὑπάρχει ἐν χωρίῳ Μαζαράκι (τουρκιστὶ Μεζαρίκ) ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Καλαμᾶ ἐν τῷ τμήματι Κουρέντων, τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπαρχίας Βελλᾶς καὶ Κονίτζης², καὶ μία κωμόπολις Μαζαρακιά βορειότερον τοῦ Μαργαριτίου, οὗ ἀπέχει πέντε περίπου χιλιόμετρα, ὑπαγομένη ἐπὶ τουρκοκρατίας εἰς τὴν ὑποδιοίκησιν τούτου, ἐν τῇ διοικήσει τῶν Ἰωαννίνων³· τὸ ἐθνικὸν ἀμφοτέρων ἐπεκράτησεν ὑπὸ τὸν τύπον Μαζαρακαῖος⁴. Διεπίστωσεν ἄρα γε ὁ Κορτήσιος τὴν ἐκ τῆς οἰκογενείας Βρανᾶδων καταγωγὴν αὐτοῦ, καὶ τὴν κώμην Μαζαράκι ἢ τὴν κωμόπολιν Μαζαρακιὰν ὡς προγονικὴν γενέτειραν, καὶ, πεπεισμένος πλέον, ἐπωνυμήθη Βρανᾶς Μαζαρακαῖος, προτιμήσας τὸ εἰδικὸν τοπικὸν ὄνομα τοῦ γενικοῦ Ἠπειρώτης; ἢ μήπως ἐξ ἐθνικῆς ὑπερηφανείας κινούμενος ἐπωνυμήθη Μαζαρακαῖος, καθότι Meseretschus ἐπωνυμεῖτο ὁ ἀρχηγέτης τῆς οἰκογενείας τῶν Καστριωτῶν, ὁ πάππος τοῦ Γεωργίου Καστριώτου Σκεντέρβεγ, ὁ Κωνσταντῖνος ὁ ἡγεμονεύσας ἐν τῇ Ἠμαθίᾳ καὶ Καστορίᾳ, καὶ τῷ 1390 ἀποβιώσας;⁵ Σημειωτέον διὰ καὶ οἱ ἐγγονοὶ αὐτοῦ Κωνσταντῖνος καὶ Γεώργιος, ὁ διάσημος τῆς Ἠπειροῦ ἡγεμὼν, ὁ Σκεντέρβεγ Καστριώτης προσεπωνυμοῦνται Masaracchia ἐν ἐπισήμῳ ἐγγράφῳ, ἐπωνυμίαν μὴ ἀναφερομένην ὑπὸ τοῦ Βαρλετίου, τοῦ βιογραφήσαντος ἐκτενῶς τὸν Σκεντέρβεγ, οὐδὲ τοῦ συντάξαντος τὴν ὑπὸ τοῦ *Ety. Boulgareως* ἐξελληνισθεῖσαν καὶ ἐν Μόσχᾳ τῷ 1812 ἐκδοθεῖσαν ἱστορίαν τοῦ ἥρωος ἐκείνου. Τὴν διευκρίνησιν τοῦ θέματος ἀφίνομεν εἰς τοὺς μεθ' ἡμᾶς, περιοριζόμενοι εἰς τὴν ἀναδημοσίευσιν μέρους σχετικοῦ ἐκ τοῦ ἐπισήμου τούτου ἐγγράφου, χρονολογίαν φέροντος 8 Ὀκτωβρίου 1467.

¹) Αὐτόθι, σ. 281.

²) Ἀραβαντινός, Β' 101, 330.—Ἐπιστῆρις τοῦ ἐν ΚΠόλει Φίλεγκαιδ. Ἠπειρωτικοῦ Συλλόγου, ἔτος β', ἐν ΚΠόλει 1875, σ. 195, 239.

³) *Mostras*, αὐτ. σ. 163/164.—Ἀραβαντινός, Β' σ. 101, 349, χωρίον Ἀλβανικόν.

⁴) *Χρονικόν*... Πρόκλου ἐν Ἑλληνομνήμονι (*Μουστοξύδου*) § 13, σ. 517, ἐνθα ἰσαφαμένως Μαζαρακαῖους· § 23, σ. 528. § 40, σ. 556.—Ἠπειρωτικά, ἐκδ. Βέκκερ, Βόννη 1839, σ. 220, 227, Μαζαρκίους· σ. 236, Μαζαρακαῖους.

⁵) *Ducasgius*, *Ilyricum*... Posonii 1746, σ. 137, § II.—*Fam. Byz.* σ. 349 **BR**.

»Noi *Giovanni* per grazia di Dio, Re degli Aragonesi, di Sicilia, di Gerusalemme e di Valenza.

Col lettere dell' Illustrissimo Re di Napoli *Ferdinando*, nostro nipote, furono a noi raccomandati Nicolo Bidera Lascari e Costantino *Masaracchia* Castriotta, principi dell' Epiro e dell' Albania, valorosi capitani contro i Turchi, *consanguinei* di *Georgio Masaracchia Castriotta Shkanderbeg*, e i di cui padri, col detto Giorgio Shkanderbeg e loro soldati, pochi anni addietro venuti dall' Albania grandemente si adoperarono a difesa del nostro Regno di Sicilia e di tutto il Regno di Napoli contro le Galliche Angioine incurtioni. Ora, invasi dai Turchi l' Albania e l' Epiro, i predetti Nicolo e Constantino, passati nel nostro Regno con alquante Colonie ivi intendono abitare. Per ciò noi, sicuri della loro cattolica religione, integrità, bontà, prudenza e valore e considerando la loro grande nobiltà . . . »¹.

6. Ἐκ τούτων πάντων ἐσχηματίσαμεν τὴν γνώμην ὅτι ὁ Κορνήσιος ἐγεννήθη ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ ἦτο τοῦ Ἀνατολικοῦ δόγματος, ἐφ' ᾧ δεκτὸς ἐγένετο μαθητὴς ἐν τῷ Κολλεγίῳ· πεπεισμένος ὢν περὶ τῆς ἐξ Ἡπείρου καταγωγῆς τῶν προγόνων αὐτοῦ μεθ' ὑπερηφανείας ἀπεκαλεῖτο Ἡπειρώτης καὶ Ἕλλην· ἄλλ' ἀβέβαιος περὶ τῆς οἰκογενειακῆς ἐπωνυμίας καὶ γενετείρας κώμης προέβαιεν εἰς ἐρεῦνας καὶ κατὰ τὰ ἐκάστοτε πορίσματα προσελάμβανεν ἐπωνυμίας· εἰς τοῦτο ἴσως ὀφείλεται ἡ ἀντικατάστασις τῆς μέχρι τοῦ 1589 ἐπωνυμίας Τουσοῦρεως διὰ τῆς τοῦ Βρανᾶ τῷ 1590 ἀντιθέτως δὲ τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ μακαρίτου *Legrand* εὑρομεν μνεῖαν καὶ ἄλλου Ἡπειρώτου, τοῦ Ἀνδρέου Βρανᾶ τοῦ Χειμαρριώτου, πρώτου ἢ ἐκ τῶν πρώτων μαθητῶν τοῦ Κολλεγίου (ἐὰν μὴ σφάλλωνται τὰ Ἀρχεῖα τῆς Προπαγάνδας)· ἐκτὸς δὲ τῆς περιοχῆς τοῦ διαμερίσματος τῆς Χειμάρρας, τὰς κώμας τὰς ἀναφερομένας ὡς γενετείρας τῶν προγόνων ἢ τοῦ Κορνησίου αὐτοῦ, καθόσον ἢ μὲν Γουμένιτσα ἀπέχει τῆς Χειμάρρας περὶ τὰ 30 χιλιάμετρα βορειοανατολικῶς, ἢ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Καλαμᾶ κώμη Μαζαράκι (-κιό) περὶ τὰ 80 ἐπίσης βορειοανατολικῶς καὶ ἡ κωμόπολις Μαζαρακιᾶ περὶ τὰ 90 πρὸς Νότον. Σημειώσωμεν καὶ τὸ χωρίον Μαζάρι εἰς ἀπόστασιν δύο μόνον χιλιαμέτρων ἀπὸ τῆς Γουμενίτζης, τοῦ ὁποῖου ὄμως τὸ ἔθνικόν δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἦναι Μαζαρακαῖος, ἀλλὰ Μαζαριώτης. Ἄπασαι αὗται αἱ κώμαι ἐκατοικοῦντο ὑπὸ Τούρκων καὶ Ἀλβανῶν κατὰ τὸν Ἀραβανιόν, καὶ μέχρι τῆς καταλύσεως τῆς Τουρκικῆς κυριαρχίας.

¹) *Arciprete Papàs Onofrio Buccola*, la colonia Greco-Albanese di Mezzojuso; Palermo, 1909, p. 11-12.

Β' Ο ΚΟΡΤΗΣΙΟΣ ΕΝ Τῷ ΚΟΛΛΕΓΙῷ

7. Ἡ Ἐκθεσις, ἡ συνταχθεῖσα τῷ 1585, ὡς εἶπαμεν ἀνωτέρω, λέγει ὅτι τότε ὁ Κορθήςσιος εἶχεν ἡλικίαν εἴκοσι καὶ ἑνὸς ἔτους· ἄρα ἐγεννήθη τῷ 1564· δωδεκαετῆς ἦτο ὅτε τῷ 1576 εἰσῆλθεν εἰς τὸ Κολλέγιον, δοὺς τὴν νενομισμένην ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ γίνῃ κληρικός, τιθέμενος εἰς τὰς διαθέσεις τῆς Παπικῆς Ἐδρας· ἔδωκεν ὁμολογίαν πίστεως μετ' ἄλλων μαθητῶν τῇ 10 Αὐγούστου 1580, δεκαπενταετῆς περίπου· διεκρίθη ὡς μαθητῆς εὐφρέστατος, φιλομαθέστατος καὶ ἐπιμελέστατος· ἐτελειοποιήθη δὲ εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν, εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ εἰς τὴν θεολογίαν· διήρκεσαν αἱ σπουδαὶ μίαν δεκαπενταετίαν¹ ὅτε ἡ ἀποφοίτησις συμπίπτει τῷ 1591. Μολονότι δὲ αὐτὸς ἦτο ὁ πρῶτος εἰσελθὼν μαθητῆς εἰς τὸ Κολλέγιον, ἐν τούτοις ὁ πρῶτος ἔξετασθεὶς καὶ διδακτορικὸν δίπλωμα λαβὼν τῇ 24 Ἰανουαρίου 1591 ἦτο ὁ ἐκ Κερκύρας Πέτρος Ἀρχούδιος, μετὰ δωδεκαετῆς ἢ δεκατετραετῆς σπουδᾶς². Αἱ ἐν τοῖς Ἀρχείοις Βιογραφίαι λέγουσιν ὅτι μετὰ τὴν ἀποφοίτησιν ὁ Κορθήςσιος διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰουλίου Sanctorio, ἐπιτηρητοῦ τοῦ Κολλεγίου, ἀκτιμήσαντος τὴν ἰκανότητα τοῦ Ἡπειρώτου, διδάσκαλον τῆς ἑλληνικῆς γλῶσσης εἰς τὰς τάξεις τῶν ἀρχαρίων μαθητῶν τοῦ Κολλεγίου καὶ παρέμεινε εἰς τὴν ὑπουργίαν ταύτην ἐπὶ μίαν πενταετίαν, πολλοὺς καὶ ἀρίστους ἀναδείξας μαθητὰς³. Κατὰ ταῦτα ὁ Κορθήςσιος ἔμεινε εἰς τὸ Κολλέγιον δεκαπέντε ἔτη διδασκόμενος καὶ πέντε ἔτη διδάσκων, ἐν ὧν εἴκοσιν ἔτη, ἦτοι μέχρι τοῦ 1596, τοῦθ' ὅπερ ἀνακριβές, διότι θέλομεν εὐρεῖ τὸν Κορθήςσιον κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1591 προϋστάμενον τῆς ἐν Νεαπόλει Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας. Ὁ *Legrand* ὑπέδειξε πλείστας ἀνακριβεῖς εἰδήσεις καὶ συγχύσεις ἀπαντῶσας εἰς τὰ ἔγγραφα τῶν Ἀρχείων τοῦ Κολλεγίου· μία τοιαύτη συνέβη καὶ εἰς τὴν πενταετῆ διδασκαλίαν τοῦ Κορθησίου· αὕτη δέον, νομίζομεν, νὰ συμπεριληφθῇ εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν δεκαπενταετίαν, ὅτε μένει δεκαετῆς ἢ μαθητεία καὶ ἐπομένως ἡ ἀποφοίτησις τακτέα εἰς τὸ 1586 ἔτος. Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ χρονικῷ διαστήματι ὁ Κορθήςσιος προεχειρίσθη διάκονος τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Πέτρου ἐπὶ πᾶσα Σίξτου Ε' (ἀπὸ Ἀπρ. 1585 ἕως Αὐγ. 1590), ἀναγινώσκων ἑλληνιστὶ τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον κατὰ τὰς ἐπισήμους παπικὰς λειτουργίας, κατὰ διάταξιν ἐιδι-

¹) «Quindecim ipsos annos, quibus in Collegio est commoratus...» Ἐκθ. (*Legrand*, αὐτ. σ. 167). . . «Havendo... honorato il Collegio, che quindecim anni l'allevò...» Χρον. (αὐτ. σ. 170).

²) *Legrand*, αὐτ., σ. 210—211. Περὶ τῆς δοθείσης ὁμολογίας πίστεως, σ. 142, 167.

³) Ἐκθ. παρὰ *Legrand*, αὐτ. σ. 167.—Χρονικόν, αὐτ., σ. 170.

κὴν τοῦ 1586 ἀνατεθείσης τῆς ἀναγνώσεως ταύτης τοῖς μαθηταῖς τοῦ Κολλεγίου¹.

Γ Ο ΚΟΡΤΗΣΙΟΣ ΕΝ ΝΕΑΠΟΛΕΙ

8. Ὁ Κορτήσιος τῷ 1591 ἐπὶ πάπα Γρηγορίου ΙΔ' (ἀπὸ 15 Δεκ. 1590—29 Δεκ. 1591) ἐχειροτονήθη ἐν Ρώμῃ κατὰ τοὺς τύπους τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, καὶ λαβὼν συστατικὰ γράμματα τοῦ Καρδινάλιου Φραγκίσκου Σφόρτζα ἦλθεν ἐκ Ρώμης εἰς τὴν Νεάπολιν· κατὰ Δεκέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους προὐκάλεσε τὴν ἀποστολὴν, ἐκ μέρους τοῦ γενικοῦ βικαρίου τοῦ ἀρχιεπισκόπου Νεαπόλεως Γζεζουάλδου, τῆς Βούλλης τῆς ἐγκαθιδρύσεως αὐτοῦ ὡς προϊσταμένου τῆς αὐτόθι ἐλληνικῆς ἐκκλησίας τῶν ἁγίων Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου. Αὕτη ἀδεία τοῦ αὐτοκράτορος Καρόλου Ε' (Charles - Quint) ἠγέρθη τῷ 1518, ἀναλώμασι τοῦ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως Θωμᾶ, υἱοῦ Δημητρίου Ἀσάνη Παλαιολόγου, καὶ ἐλειτούργει κατὰ τὰ δόγματα τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας· ἡ ἐποπτεία καὶ διαχειρίσις τῆς ἐκκλησίας μετέβαινε, κατὰ τὰς διατάξεις τῆς διαθήκης τοῦ κτίτορος, εἰς τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ κληρονομικῶς· ἀλωθείσης ὑπὸ τῶν Τούρκων τῷ 1532—1534 τῆς ἐν Πελοποννήσῳ Κορώνης, οἱ κάτοικοι καὶ οἱ ἱερεῖς μετηνάστευσαν εἰς τὴν Ἰταλίαν· οἱ δ' εἰς Νεάπολιν ἐλθόντες εὗρον τὴν ἐν λόγῳ ἐκκλησίαν ἐν παρακμῇ, τὴν ἐν αὐτῇ λειτουργίαν ὑπὸ λατίνου ἱερέως τελουμένην, μόνην πρόσοδον τὸ ἐνοίκιον σφαγείου ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς ἀγορᾶς κειμένου, καὶ δικαιούχον κληρονόμον τὴν Μαρίαν Ἀσάνη. Οἱ Κορωναῖοι συμπήξαντες Ἀδελφότητα ἀνέλαβον, ἐπινεύσει τῶν κληρονόμων τοῦ κτίτορος καὶ ἐκχώρησι τῶν κληρονομικῶν αὐτῶν δικαιωμάτων εἰς τὴν Ἀδελφότητα, τὴν ἐποπτείαν καὶ διαχειρίσιν τῆς ἐκκλησίας· ἀδεία δὲ τῆς Ἀρχῆς συνέταξαν τῷ 1561 Κανονισμόν καὶ Καταστατικόν, θεσπίσαντες σὺν ἄλλοις τὴν ὑπ' αὐτῶν ἐκλογὴν, πρόσληψιν καὶ ἀπόλυσιν τοῦ προϊσταμένου ἱερέως, ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς παροικίας, ἐπὶ ἀμοιβῇ ἑτησίᾳ ἑκατὸν βασιλικῶν δουκάτων. Οἱ ἔκτοτε διατελέσαντες προϊστάμενοι, βλέποντες τὴν ἀνθηρὰν οἰκονομικὴν κατάστασιν τῆς ἐκκλησίας, ἀπεπειρῶντο νὰ γίνωσιν ἰσόβιοι καὶ νὰ νέμονται ὑπὲρ ἑαυτῶν τὰς πρόσόδους τοῦ ναοῦ, ἀλλ' ἀφ' ἐνὸς μὲν ἢ ὑπὸ τῶν δικαιούχων κληρονόμων ἐκχώρησις τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν εἰς τὴν Ἀδελφότητα, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ ἐπὶ τῶν προϊσταμένων τεθεσπισμένα δικαιώματα αὐτῆς, ἐματαίουν πᾶσαν ἀπόπειραν. Πρῶτος ὁμως ὁ Κορτήσιος ἐπεχείρησε τὴν πραγματοποιήσιν τοῦ πῶθου τῶν προκατόχων αὐτοῦ, ἀποδείξας ὅτι ἐδικαιοῦτο νὰ ἦναι ἰσόβιος καὶ ἐπικαρ-

¹⁾ Legrand, ἐνθ' ἀν., σ. 168—170.—*Neizhammer*, ἐν Δελτίῳ Ἰστ. καὶ Ἑθν. Ἡτ. Ἑλλάδος, τόμ. Θ', ἐν Ἀθήναις 1926, σ. 637—638.

πότης τῶν προσόδων, ἐπειδὴ ἦτο διωρισμένος προϊστάμενος τῆς ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ Σκηπίωνος Σουριάνου, ἀνεψιοῦ Βικτωρίας, τελευταίας ἀπογόνου τοῦ κτίτορος τῆς ἐκκλησίας Παλαιολόγου, καὶ μόνης δικαιούχου εἰς τοῦτο συμφώνως τῇ διαθήκῃ· κατὰ τῆς ἐπεμβάσεως ταύτης τοῦ Σουριάνου οἱ ἰθύνοντες τὰ τῆς Ἀδελφότητος ἀνηνέχθησαν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια, ὃ δὲ Κορτήσιος προσέτρεξεν εἰς τὸ βικαριάτον καὶ δι' αὐτοῦ κατέσχε τὸ ἐνοίκιον τοῦ σφαγείου, ἐξαναγκάσας τὸν ἐνοικιαστὴν νὰ πληρῶνῃ εἰς αὐτόν· προέβη εἰς πώλησιν τάφων ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας καὶ εἰς εἰσπραξιν ἐν γένει πάσης προσόδου τέως ὑπὸ τῆς Ἀδελφότητος εἰσπρατομένης. Ἐκτον ἤδη ἔτος διήνυσεν ὁ μεταξὺ τοῦ Κορτησίου καὶ τῆς Ἀδελφότητος ἀγὼν, ὅτε τῇ 22 Σεπτεμβρίου 1597 ἐπεκυρώθη συμβολαιογραφικῶς ὁ Κανονισμὸς τοῦ ἔτους 1561, δι' οὗ ὠμολόγουν οἱ δικαιούχοι κληρονόμοι τοῦ κτίτορος τὴν ἐκχώρησιν τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν εἰς τὴν Ἀδελφότητα, καὶ αὕτη ἐθέσπιζε τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς τοῦ διορίζειν καὶ παύειν τὸν προϊστάμενον· παύσασα ὅθεν τὸν Κορτήσιον ἐκάλεσεν εἰς τὴν προεστειάν τὸν Νικηφόρον Μελισσηνόν, Ἰταλο-Γραικόν, Κρήτα μὲν τὴν καταγωγὴν, γεννηθέντα δ' ἐν Νεαπόλει, μαθητεύσαντα ἐπὶ τινα χρόνον ἐν τῷ Κολλεγίῳ, οὐνίτην ἐπίσης¹. Ὁ Κορτήσιος ἐν τούτοις ἐξηκολούθει τὸν δικαστικὸν ἀγῶνα καὶ ἐπέμενεν εἰς τὰς ἀξιώσεις αὐτοῦ ἐνώπιον τῆς Κουρίας ἀντενεργῶν καὶ κατὰ τοῦ Μελισσηνοῦ, μέχρις ὅτου ἀπεβίωσεν²· τότε ὁ Μελισσηνὸς φαίνεται ὀριστικῶς ἀναλαβὼν τὴν προεστειάν, μετ' οὗ πολὺ συνεχίσας καὶ αὐτὸς τὰς ἀξιώσεις τοῦ Κορτησίου, τῇ εἰσηγήσει τῆς Βικτωρίας ὁ ἀγὼν ἦτο μακροχρόνιος λέγει ὁ *Meola* (σ. 122 di maggior durata), ἢ δὲ Ἀδελφότης ἀνηνέχθη ἐπὶ τέλους εἰς τὴν Ἀγίαν Ἐδραν· τῇ 4 Αὐγούστου 1610 ἐξέδωκεν ὁ πᾶπας Παῦλος Ε' Βρεβίον, δι' οὗ ἀποδοκιμάζεται ἡ Κουρία τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Νεαπόλεως, κακῶς ἐκλαβοῦσα ἔνεκα τοῦ θανάτου τοῦ Βρανᾶ ἀδέσποτον τὴν θέσιν τοῦ προϊσταμένου τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἀκυροῦται ἡ ὑπ' αὐτῆς γενομένη ἐγκαθίδρυσις τοῦ Νικηφόρου Μελισσηνοῦ, «τοῦ

¹) *Legrand*, αὐτ., τ. V, Paris 1903, σ. 475-498. ἰδίῳ σημ. 4 εἰς σ. 476.

²) [*Gian V. Meola*.] Delle istorie della chiesa Greca in Napoli esistente, Napoli 1790, σ. 119-125, 139. Ἐν σ. 119 Βρανᾶ ο Κρανᾶο γράφει εὐρῶν κακογεγραμμένον πάντως τὸ Β. Τὸ κείμενον τῶν σ. 119-123 ἀναδημοσιεύει ὁ *Legrand*, ἐνθ' ἀν. μὴ γνωρίσας, φαίνεται, τὸ ἔργον ὅτε ἐβιογράφει τὸν Κορτήσιον ἐν τόμῳ Γ'. — *Duplessis*, in difesa dei nazionali Greci per la chiesa di rito Greco orientale esistente fin dal 1518 nella città di Napoli, 1861.—*N. Κατραμῆς*, ἢ ἐν Νεαπόλει ἑλληνικὴ ἐκκλησία, ἐν Ζακύνθῳ 1866, σ. 17 κέ.—*F. S. Correræ N. De Luise*, allegazione intorno al rilascio de beni appartenenti alla chiesa Greca cattolica Romana de SS. Pietro e Paolo di Napoli, presso la 2a sezione della Corte di Appello di Napoli, Napoli 1882, σ. 17.—Ὁ ἀοίδιμος Σπ. Λάμπρος κατέλιπεν ἐν ἰδίῳ φακέλλῳ σημειώματα περὶ τῆς ἐκκλησίας ταύτης, ἀντίγραφα τοῦ Βρεβίου τοῦ 1610 καὶ διαφόρων ἐγγράφων ποικίλων (Νέος Ἑλληνομνήμων. τόμ. Κ' (1926) σ. 3 κέ. 158 κέ.).

τοσαύτας βιαιοπραγίας διαπράξαντος κατὰ τῶν ἰθυνόντων τὴν ἐκκλησίαν» ὅς αὐτολεξεῖ λέγεται. Ἀνωρθώθησαν λοιπὸν οὕτω τὰ δικαιώματα τῆς Ἀδελφότητος, ὃ δὲ Μελισσηνός, συμβουλῇ καὶ τοῦ Καρδινάλιου Μπελαρμίνου, παρητήθη. Πρὶν ἢ ἐπιληφθῶμεν τοῦ θανάτου τοῦ Βραναῆ, προσθέτομεν ὅτι ἀφ' ἧς ἦλθεν εἰς τὴν Νεάπολιν ἀνέλαβε τὴν διδασκαλίαν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Νεαπόλεως (Studio publico della Sapienza) καὶ ἐδίδαξεν εἴκοσι καὶ ὀκτὼ ἢ εἴκοσι συνεχῆ ἔτη, πλείστους καὶ ἑνταῦθα μαθητὰς ἀναδείξας («octo et viginti iam annos» λέγει ἡ Ἱστορία παρὰ *Legrand*, αὐτ. σ. 169, «lesse vent' anni continui» λέγει τὸ *Χρονικόν* αὐτ. σ. 170). Ἐν δὲ τῇ ιδιότητι ταύτῃ ὧν ἐξέδωκε τύποις ἐν Νεαπόλει τὸ λατινιστὶ σύγγραμμα αὐτοῦ «περὶ τῆς συμφωνίας τῆς Λατινικῆς καὶ Ἑλληνικῆς λειτουργίας», περὶ οὗ κατωτέρω. Ἐὰν μελετηθῶσι τὰ Ἀρχεῖα εἴτε ἡ ἱστορία τοῦ Πανεπιστημίου τούτου, θέλει γίνεαι ἀκριβῶς γνωστὸς ὁ χρόνος τῆς διδασκαλίας ἐν αὐτῷ τοῦ Ἡπειρώτου Κορτησίου Βραναίου ἢ Βραναῆ.

Δ' ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΚΟΡΤΗΣΙΟΥ

9. Πότε ἀπέθανεν ὁ Βραναῆς; Ζήτημα ἢ μᾶλλον πρόβλημα δύσλυτον τόσον ἀντιφατικαὶ καὶ ἀόριστοι εἶναι αἱ ἀπαντῶσαι εἰδήσεις. Γνωρίζομεν ἤδη ὅτι κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1591 ἔφθασεν εἰς τὴν Νεάπολιν τὴν ἀγωγὴν ἠγειρεν ἴσως ἐντὸς τοῦ 1592 ἔτους· ἐπαύθη ἀπὸ τῆς θέσεως προϊσταμένου μετὰ πάροδον ἕξ ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἀγωγῆς, ἤτοι ἐντὸς τοῦ 1597 ἢ 1598, μεθ' ὃ ἡ Ἀδελφότης ἐκάλεσεν εἰς διαδοχὴν αὐτοῦ τὸν Νικηφόρον Μελισσηνὸν (μετὰ τὸν Αὔγουστον τοῦ 1598, εὐρισκόμενον τότε ἐν Ρώμῃ. *Legrand*, V, σ. 476)· ὀλίγον ὕστερον, κατὰ τὸν *Meola*, δικαζομένης ἔτι τῆς ἀγωγῆς ἐνώπιον τῆς Κουρίας τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Νεαπόλεως, ἐπῆλθεν ὁ θάνατος τοῦ Κορτησίου Βραναίου¹· ἡ δὲ Κουρία, ἀδέσποτον θεωρήσασα τὴν θέσιν τοῦ προϊσταμένου, ἐγκαθίδρυσεν τὸν Νικηφόρον. Τὰ γραφόμενα τοῦ *Meola* ἔπρεπε νὰ ἔχωσιν ἀναμφισβήτητον κύρος, διότι αὐτὸς ἐξιστόρησε τὰ γεγονότα μελετήσας δικόγραφα, συμβολαιογραφικὰ ἔγγραφα καὶ ἀρχεῖα ποικίλα τῆς ἐποχῆς ταύτης· ἐν τούτοις τάξας τὸν θάνατον τοῦ Κορτησίου ὀλίγον ὕστερον τῆς προσκλήσεως τοῦ Νικηφόρου (poco dopo questo tempo) ὑποπίπτει εἰς ἀνακρίθειαν διότι ὁ Κορτησίος ἔζη τῷ 1603, ὅτε ἐξέδωκε σύγγραμμα. Λανθάνονται καὶ οἱ τάξαντες τὸν θάνατον τοῦ Κορτησίου εἰς τὸ ἔτος 1637, βασισθέντες εἰς τὸ *Χρονικόν*, ὅπερ, λῆγον εἰς τὸ ἔτος 1640, λέγει τὸν Κορτησίον ἀποθα-

¹) *Meola*, ἐνθ' ἀν., σ. 121-122 (= *Legrand*, αὐτ. V, σ. 479).

νόνητα πρὸ τριῶν ἐτῶν ¹. Ἡμεῖς ἐρειδόμενοι ἐπὶ τοῦ παπικοῦ Βρεβίου τῆς 4 Αὐγούστου 1610, τοῦ καταδικάζοντος τὴν Κουρίαν, ὡς εἶδομεν, ὡς κακῶς θεωρήσασαν ἀδέσποτον, λόγῳ τῆς ἀποβιώσεως τοῦ Κορθησίου, τὴν θέσιν προΐσταμένου τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἀφ' ἐτέρου τὴν βεβαίαν μαρτυρίαν τῆς ἐν ζωῇ ὑπάρξεως τοῦ Κορθησίου ἐν ἔτει 1603, τάσσομεν τὸν θάνατον αὐτοῦ μεταξὺ τοῦ 1605 καὶ 1606, τῶν δὲ εἴκοσι καὶ ὀκτὼ ἐτῶν τῆς πνευματικῆς αὐτοῦ δράσεως ὑπολογίζομεν τὰ μὲν δεκαπέντε ἐν τῷ Κολλεγίῳ (1576-1591), τὰ δὲ δεκατρία ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Νεαπόλεως (1592-1605)· τὴν ἐγκαθίδρυσιν ἐπομένως τοῦ Νικηφόρου εἰς τὸ ἔτος 1606 τὴν δ' ἐγερεῖσαν ὑπὸ τούτου ἀγωγῆν, οἷονεὶ συνέχισιν τῆς τοῦ Κορθησίου, περὶ τὸ 1607—1608, καὶ τερματισθεῖσαν διὰ τοῦ εἰρημένου παπικοῦ Βρεβίου τοῦ 1610. Κατὰ ταῦτα ὁ Κορθησιος ἀπέθανεν ἄγων τὸ τεσσαρακοστὸν πρῶτον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ. Δὲν νομίζομεν ὅτι ἐτάφη ἐντὸς τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας ὁ τοσαύτας μερίμνας προξενήσας τῇ ἀδελφότητι καὶ δαπάνας· ἢ εἰκῶν αὐτοῦ ἦτο ἀνηρητημένη, φέρουσα ἐπιγραφὴν ἐν αἰθοῦσῃ τοῦ Κολλεγίου, δεξιὰ τῷ εἰσερχομένῳ ², εἰδικῇ διὰ τὰς εἰκόνας τῶν ἀρχαίων οἰκοτρόφων ³, ἴσως σωζομένη ἔτι καὶ νῦν.

Ε' Η ΕΝ ΝΕΑΠΟΛΕΙ ΠΡΟΕΣΤΕΙΑ ΤΟΥ ΚΟΡΤΗΣΙΟΥ

10. Διθυράμβους καὶ παιᾶνας ψάλλει ἢ ἐν τοῖς Ἀρχείοις τοῦ Κολλεγίου χορεία τῶν βιογράφων τοῦ Κορθησίου, ἐκτενέστατα μὲν ἢ Ἱστορία, συντόμως δὲ τὸ Χρονικὸν καὶ ἢ ἐν τόμῳ τῶν Ἀρχείων XII ⁴, ὁ Ἀλλάτιος, ὁ *Rodotà*, καὶ λοιποί, ἐπὶ ἐξυμνουμένοις ἀποτελέσμασι δῆθεν τῆς προεστείας αὐτοῦ τῆς ἐν Νεαπόλει Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας ὑπὲρ τῆς Ρωμάνας ἐκκλησίας. Τίνα δὲ ἦσαν ταῦτα; ἀπόπτυσις, λέγουσι, τῶν ἑλληνικῶν ἀμαρτημάτων· ἀποκήρυξις τῶν ἀνατολικῶν δογμάτων· προσχώρησις εἰς τὰ δόγματα τῆς Ρωμάνας ἐκκλησίας καὶ ὑπαγωγὴ εἰς τὸν Ρωμαῖον Ποντίφηκα τῶν ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Νεαπόλεως Ἑλλήνων τοῦ Ἀνατολικοῦ δόγματος. Καὶ διὰ τίνων μέσων; διὰ δημοσίων κηρυγμάτων, διὰ συχῶν δμιλιῶν κατ' ἰδίαν, καὶ κυρίως διὰ τῆς διαγωγῆς αὐτῆς τοῦ Κορθησίου διότι διήγε βίον ἀκεραιότατον καὶ ἀγιώτατον, τοῦθ' ὅπερ δύναμις τυγχάνει μεγίστη, προσθέτει ὁ συγγραψας τὴν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ βιογραφίαν (παρὰ *Legrand*, σ. 168). Ἀλλὰ τὰς πανηγυρικὰς ταύτας εἰδήσεις τῶν Ἀρχείων διαψεύδουσιν ἄρδην τὰ ἐκτεθέντα ἡμῖν γεγονότα· σύντομος δ' ἀνασκοπὴ

¹) *Karalevsky*, ἐνθ' ἀν. σ. 139 (*Bessarione* 1912-1913).

²) Ἱστορία, παρὰ *Legrand*, III, σ. 170.

³) *Netzhammer*, ἐνθ. ἀν., σ. 620.

⁴) *Karalevski*, ἐνθ' ἀν. σ. 138.

ἀποδεικνύει τὸ ἀνάληθες ἐκείνων· εἶδομεν ὅτι ἡ Ἀδελφότης εἶχεν ἀπὸ τοῦ Κανονισμοῦ τοῦ 1561 τὸ δικαίωμα τοῦ διορίζειν καὶ παύειν τὸν προϊστάμενον τῆς ἐκκλησίας· θανόντος τοῦ Δανιὴλ ἐξέλεξεν ἢ καὶ ἀποδεχθεῖσα διώρισε τὸν ὑπὸ τοῦ καρδινάλιου Φραγγίσκου Σφόρτζα συστηθέντα καὶ φθάσαντα εἰς τὴν Νεάπολιν κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1591 Κορτήσιον Βρανάϊον, Ἡπειρώτην «ἐκ τῆς τῶν Ἑλλήνων νεολαίας» ἀναγραφόμενον τῷ 1590, ὡς ἐφεξῆς δηλωθήσεται· ὁ Κορτήσιος ἐγκαθιδρυθεὶς ἤρξατο διεκδικῶν ἰσοδιότητα τῆς προεστείας καὶ νομῆν τῶν προσόδων τῆς ἐκκλησίας ὑπὲρ ἑαυτοῦ, τῷ Μάμωνᾳ μᾶλλον δουλεύων ἢ τῷ Κυρίῳ, ἐναντίον τῶν κεκτημένων δικαιωμάτων τῆς Ἀδελφότητος διὰ τοῦ Κανονισμοῦ τοῦ 1561· εἰς ἐμπέδωσιν δὲ τούτων ἡ Ἀδελφότης συνέταξε νέον Κανονισμόν τῇ 12 Σεπτεμβρίου 1593 ἐνώπιον συμβολαιογράφου· ἐν αὐτῷ ὀρίζεται ὅτι ὁ κατὰ καιροὺς ἐφημέριος νὰ λειτουργῇ κατὰ τὸ ἑλληνικὸν Ἀνατολικὸν δόγμα· ἡ ἐκκλησία θέλει ἐξαρτᾶσθαι ἐκ τοῦ ρηθέντος Ἀνατολικοῦ δόγματος, ὡς διατάττει ἡ Ἀνατολικὴ ἐκκλησία καὶ ὡς ἐτήρησε, καὶ κατὰ τοὺς θεσμοὺς καὶ νόμους τῶν ἱερῶν συνόδων», καὶ περαιτέρω· «αἱ ἱεροουργίαι καὶ τὰ μνημόσυνα κατὰ τὸ Ἀνατολικὸν δόγμα νὰ γίνωνται»· πᾶν δὲ ὑπὸ τῶν ἐπιτροπῶν τυχὸν γενησόμενον παρὰ τὰ θεσπισθέντα ἔσται ἄκυρον, καθότι «αἱ διατάξεις αὗται διευκρινήθησαν διὰ τοῦ ἐγγράφου τῆς 27 Ἀπριλίου 1561 ὑπὸ τῶν μεγαλοδώρων κυριαρχῶν»¹. Εἶδομεν προσέτι ὅτι, κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1597 ἐν ἰσχύϊ ἀναγνωρισθέντος τοῦ Κανονισμοῦ, ἐπηκολούθησεν ἡ παῦσις τοῦ Κορτησίου καὶ ἡ πρόσκλησις τοῦ Νικηφόρου· καὶ τότε τοῦ πάλιν ἡ παῦσις, ὁμολογηθέντος καὶ πάλιν τῷ 1610 ἐν πλήρει ἰσχύϊ τοῦ ἐν λόγῳ Κανονισμοῦ, ἂν καὶ ἡ Κουρία εἶχεν ἐγκαθιδρῦσει τὸν Νικηφόρον. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων εἶναι ποτε πιστευτὸν ὅτι ὁ Κορτήσιος τὰ δῆθεν πεπλανημένα πρόβατα τῷ ποιμένι προσεκόμισεν, ὅτι τὰ δόγματα τῆς Ρωμᾶνας ἐκκλησίας κατέστησεν ἄσπαστὰ παρὰ τοῖς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Νεαπόλεως Ἀνατολικοῖς, προθύμως δῆθεν προσελθοῦσιν εἰς ὑποταγὴν τῷ πάπῳ, ὡς λέγουσιν αἱ περὶ αὐτοῦ λατινικαὶ πηγαί; ². Ἄρά γε εἰς ἐπίτευξιν παρομοίων ἀποτελεσμάτων ἐπεχείρησεν ὁ Κορτήσιος τὸν νοσοφισμόν τῶν προσόδων τῆς ἐκκλησίας, τὴν κατάλυσιν κεκτημένων δικαιωμάτων τῆς Ἀδελφότητος καὶ διεξήγαγεν ὑπερδευκαετῆ δικαστικὸν ἀγῶνα, τερ-

¹) Ν. Κατραμῆς, αὐτ. σ. 14 κέ.

²) Legrand, αὐτ. τ. III. σ. 166—172.—Allatius, de Cons., col. 989.—Pompiilio Rodotà, De... rito Greco in Italia, τ. III, σ. 180.—Don Placido de Meester. Le collège Pontifical Grec de Rome, Rome 1910. σ. 50.—Ἐν κώδ. Napol. II, C. 36 ἐν ὑπομνήματι περὶ τοῦ Κολλεγίου μνημονεύεται Cortesius Brana Epirota Neapolii rector ecclesiae Graecanicae constitutus (Νέος Ἑλληνομνήμων, τ. ΙΘ' (1925), σ. 56).

ματισθέντα διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ; Ἐὰν ἐν τῷ μεταξὺ τινές, ἢ καὶ μερὶς τις, πιεζόμενοι ἢ δελεαζόμενοι, ὅπερ μαρτυρεῖται συνήθως γινόμενον, ὁμολόγησαν ὑποταγὴν τῷ πάπα λατινοφρονήσαντες, εἶναι τι ἄξιον πανηγυρικῶν; Τὸ βρέβιον τοῦ πάπα Παύλου Ε΄ δὲν ἐξεδόθη ὑπὲρ μειονότητος Ἀνατολικῶν ἀναμφιδόλως, ἀλλ' ὑπὲρ πλειονότητος, ὁμολογούσης τὰ πάτρια αὐτῆς δόγματα καὶ ἔμμενούσης εἰς αὐτά, ὡς διαλαμβάνει τὸ ἀπὸ 12 Σεπτ. 1593 ἔγγραφον. Ἡ δὲ περὶ τῶν ἀξιώσεων καὶ τῆς ἀγωγῆς τοῦ Κορθησίου ἀγρυξία τῶν βιογράφων τί ἄλλο ἐμφαίνει ἢ ἀπὸ σκοποῦ καὶ ἐν ἐκινώσει ἀποσιώπησιν; Κατὰ περιεργον μάλιστα σύμπτωσιν καὶ ὁ *Le-grand* τὸ κείμενον τοῦ *Meola*, τὸ ἐξιστοροῦν τὴν ἀξίαν μομφῆς πολιτείας ταύτης τοῦ Κορθησίου, δὲν ἀνεδημοσίευσεν, ὡς ἤρμοξε, βιογραφῶν τῷ 1895 τὸν Κορθησιον, ἅτε εἰς αὐτὸν κυρίως ἀναφερόμενον, ἀλλὰ βιογραφῶν τῷ 1903 τὸν Νικηφόρον, κατ' ἐλάχιστα ἀφορῶν αὐτόν. Οὕτω λοιπὸν διαψεύδονται τὰ ἐξυμνούμενα ἀποτελέσματα τῆς ἐν Νεαπόλει ἑλλην. ἐκκλησίας.

Γ' ΚΟΡΤΗΣΙΟΥ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΗ ΔΡΑΣΙΣ

11. Ἡ φιλολογικὴ δρᾶσις τοῦ Κορθησίου ἀρχεται ἀπὸ τὴν προλεχθεῖσαν πενταετῆ διδασκαλίαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὰς πρώτας τάξεις τοῦ ἐν Ρώμῃ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου (1585 ἢ 1586—1590 ἢ 1591)· ἔπειτα ἀπὸ τὴν δεκατριετῆ διδασκαλίαν τῆς αὐτῆς γλώσσης ἐν τῷ Δημοσίῳ Γυμνασίῳ della Sapienza ἢ Πανεπιστημίῳ τῆς Νεαπόλεως (1592—1605). Συγγραφικὰ ἔργα ἐγνωρίσαμεν ἑλληνικά τινα ἔμμετρα ἐπιγράμματα μετὰ λατινικῆς ἔμμετρον μεταφράσεως. Τέσσαρα τοιαῦτα ἐπιτάφια εἰς τὸν καρδινάλιον Ἀλέξανδρον Φαρνήσιον¹ ἀποβιάσαντα ἐν ἔτει 1589,

¹) Σημειωθήτω παρεμβατικῶς, ὅτι ἐν κώδ. Neap. 207, περιέχοντι ρητορικὴν Ἑρμογένους, ὑπάρχει σημείωμα τὸδε: «μετεγράφη ἢ παρούσα βίβλος ἔτει ἀπὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως ἀπὸ Σεπτεμβρίου κδ', ἐν Ρώμῃ ἀγία, ἀναλώμασι μὲν τοῦ αἰδεσιματώτου κυρίου κυρίου Ἀλεξάνδρου Φαρνέζε, διακόνου τῆς ἱεροαγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, καρδινάλιου χειρὶ δὲ ἰωάννου προσβυτέρου γώσσου τοῦ Κορθητός». [*N. Κατραμῆς*, φιλολ. Ἀνάλεκτα Ζακύνθου, ἐν Ζακύνθῳ 1880, σ. 199]. Προφανῶς ὁ τοῦ 1584 μεταγραφεὺς παρεποίησε τὸ πρῶτον μέρος σημειώματος ἐν ἀρχαιοτέρῳ κώδικι, ἐξ οὗ τὴν μεταγραφὴν ἔκαμε, διατηρήσας τὸ τελευταῖον μέρος· σώζονται ἀντιγεγραμμένοι κώδικες ὑπὸ τοῦ Ἰω. Ρώσσου τῷ 1457 (Paris. gr. 2524), τῷ 1458 (Ottobon. gr. 22), τῷ 1462 (Coisl. gr. 324), τῷ 1468 (Palat. gr. 276), τῷ 1471 (Paris. gr. 1910. Ambros. 562), τῷ 1481, 1482 (Ambr. 448, 316), τῷ 1493 (Neap. gr. 189, 191), τῷ 1494 (Neap. 190), ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι ἦτο 23 ἔτων τῷ 1457, εὐρίσκομεν αὐτὸν τῷ 1584 ὄντα ἔτων 150!! ἀφ' ἑτέρου δ' Ἀλέξ. Φαρνέζε ἐγεννήθη τῷ 1519, διωρίσθη, δεκατετραετῆς ὢν, τῷ 1533 καρδινάλιος, κατὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ πάπα Παύλου Γ', θείου αὐτοῦ, καὶ ἀπεβίωσε τῷ 1589· ὥστε ἀποκλείεται λάθος εἰς τὸ ἔτος 1584 καθ' ἡμᾶς ἢ παραποιήσις εἶναι ἀναμφισβήτητος, παραβολὴ δὲ τῆς γραφῆς τοῦ Neap. κώδικος πρὸς τοὺς μνημονευθέντας τοῦ Ἰω. Ρώσσου θ' ἀποδείξει ὀρθὴν, πιστεύομεν, τὴν γνώμην ἡμῶν περὶ παραποιήσεως ἀρχαιοτέρου σημειώματος.

σωζόμενα ἐν κώδ. Paris. Gr. 3067, ιζ' αἰ., καὶ ἐκδοθέντα ὑπὸ τοῦ *Legrand* (ἐνθ. ἀν.) ἀναδημοσιεύομεν ἐνταῦθα, ὑπενθυμίζοντες ὅσα ἐγράψαμεν προηγουμένως περὶ τοῦ ἐν τῷ τίτλῳ ἐπωνύμου Τουσσούρεως, καὶ παραλείποντες τὴν λατινικὴν μετάφρασιν.

᾽Επιτάφιον εἰς τὸν ἐκλαμπρότατον καρδ(ινάλην)
᾽Αλέξανδρον τὸν Φαρνήσιον
Κορνησίου Τουσσούρεως τοῦ Ἡπειρώτου.

I

Τύμβον ᾽Αλεξάνδρου περικαλλέα ἦν τις αἰεὶδῃ,
εὐνοίην, φήμην, μνήμα λέγ' ἡμερίων·
οὐδὲ γὰρ [ὡς ἄλλοι] τάφον ἔλλαχεν, ἀλλὰ θεουδῆς
κεῖται ἀειμνήστῳ χροῦμενος εὐλογία.

II

Εἰς τὸν αὐτὸν τοῦ αὐτοῦ.
Αἴγλη ἡελίοιο πολὺ πλέον ἢ τὸ πάροιθεν
λάμπει Φαρνεσίου κλέψεν ἀπ' ἀγλαΐης.

III

Εἰς τὸν αὐτὸν τοῦ αὐτοῦ.
Ἐνθάδε Φαρνεσίου κλειδὸν δέμας, ἐνθάδε κεῖται
Ρώμης καὶ γαίης κδοσμος ἀπειρεσίης.
Τῆδ' εὐεργεσιῶν ἐμαράνθη ἦρ πολυανθὲς
καῦσονίων βιοτῆ δευτέρως ὄν Φαέθων.
Φεῦ, Ρώμη τριτάλαινα, πόθεν πάλιν, ἢ πότε τοῖον
κδοσμον, ἔαρ, δέξῃ, χ' ἥλιον ἀμφίδρομον;

IV

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν αὐτόν.
Παμμήτηρ γαίη κρύπτει Φαρνήσιον, αἶ, αἶ,
κοῦφη αἰδομένη τοῖον ἀνακτα ἔχειν·
ᾧ ἐπι δάκρυ χέουσι βοηθόοι ἀρχιερεῖς,
οἱ περικοσμοῦνται φάρει πορφυρέῳ·
φῶτες ἄριστ' ἄλλοι; τῶν γένος ἔστ' ἀγακλυτὸν,
οἱ τ' ἐπαγάλλονται ἀρμονίῃ ἐπέων·
ρήτορες τ' εὐκελάδου θρονοῦσιν ρήτορες αἰνῶς,
οἱ τ' ἐπ' ἀργαλέοι κείμενοι ὀρφανίη·
ἐπτάλοφος Ρώμη τῷ λείβει δάκρυα πολλά.
τῷ τάχα νηλείης δάπτεται ἡδ' αἰδῆς.

Τοῦ τελευταίου λατινικῆ μεταφρασίς δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ κώδικι.

12. Ἔτερα ἐπιγράμματα τοῦ Κορνησίου εὔρομεν ἐκδεδομένα. Τῷ 1582 ἐξεδόθησαν ἐν Ρώμῃ εἰς ἓνα τόμον ἀφιερωθέντα «εἰς Γρηγόριον ΙΓ' ἀρχιερέα μέγιστον καὶ κράτιστον ἄρχοντα» κτλ., διάφορα θρησκευτικὰ ποιήματα ἑλληνιστί καὶ λατινιστί, τοῦ Βενεδικτίνου ἀββᾶ Τίτου Προσπέρου Μαρτινεγγίου (Martinengii), ἀποβιώσαντος τῷ 1595. Δευτέρα ἔκδοσις τῶν ἑλληνικῶν ποιημάτων καὶ ἑνὸς μόνου λατινιστί μεθρησκευμένου ἐγένετο τῷ 1590, εἰς 8^ο σελ. 30+268, ἐν Ρώμῃ ἐπίσης, πλουτισθεῖσα δι' ἐγκωμιαστικῶν ἐπιγραμμάτων τοῦ ποιητοῦ καὶ τῆς βίβλου, διαφόρων Γρηγοριαδῶν, μαθητῶν δηλαδὴ τοῦ ὑπὸ τοῦ πᾶπα Γρηγορίου ΙΓ' ἰδρυθέντος Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου. Ὁ Κορνήσιος, Βρανάϊος ἤδη ἐπωνυμούμενος, ἐκτὸς τῆς ἐν ἀρχῇ τοῦ βιβλίου προτασσομένης παραινήσεως πρὸς τοὺς Ἑλληνας, συνέθεσε τὰ ἐπόμενα ἕξ ἐπιγράμματα ἑλληνιστί¹.

Κορνησίου Ἡπειρώτου εἰς Πρόσπερον Μαρτινέγγιον

- I Πρόσπερος ἀνθηρὰν εἰς φῶς ἔκδακε πονήσας
 μεστήν ἀγλαΐης, εὐσεβίης τε βίβλον,
 Αὔσων, οὐχ Ἑλλήν, τὸν παιδευθέντα τί θαῦμα
 τὴν ποτε παιδείης μητέρα γηροτροφεῖν;
 Εἰς τὴν αὐτοῦ βίβλον.
- II Εἶ σε φιλεῦσι χοροὶ μακάρων, Μουσέων θ' ὑποφήτης
 ἔπλεο, τῆςδε φίλης ὄνερ ὄναιο βίβλου.
 Εἰς Πρόσπερον.
- III Καλλιόπη βασιλῆς τὸν Πρόσπερον εἶπεν ὀρώσα,
 οὗτος ἐμοῖο τοκεύς, οὗτος ἐμοῖο τροφός.
 Εἰς τὸν αὐτόν.
- IV Μοῦνος ἄρ' ἤμνφδῶν Μώμου πτερὸν, ἦδὲ τ' ἰδδόντων
 δηγμὸν προιομένων Πρόσπερος ἔξέφυγεν.
 Εἰς τὸν αὐτόν.
- V Οὔπω σοὶ μογέοντι θεὸς πόρην ἀξια μόχθων,
 ἀξια καὶ τῆς σῆς Πρόσπερ' ἐπωνυμίας,
 τῆςδε γέρας τί γάρ ἐστι καλῶν ἀντάξιον ἔργων;
 νηρίθμων γεράων, ἀξιε, καὶ στεφάνων:

¹) Εὐχαριστίας ὀφείλομεν τῷ ἐν Παρισίοις σπουδάζοντι τὴν Χημείαν κ. Δημητρίῳ Τζελατίδη, Ἡπειρώτῃ, προθύμως παραβαλόντι τὴν τοῦ 1582 ἔκδοσιν πρὸς τὴν τοῦ 1590, ἣν εἶχον ὑπ' ὄψει, ἀνευ τίτλου, καὶ δόντι μοι τὰς ζητηθείσας πληροφορίες.

Εἰς τὸν αὐτόν.

VI Καρπὸς ὄδε γλυκερὸς καμάτων σέο, Πρόσπερος δῖε,
ἤρκεσε βασκανίην, ᾤπασεν εὐκλείην.

13. Ἡ προτασσομένη παραίνεσις ἔχει ὡς ἑξῆς :

ΚΟΡΤΗΣΙΟΣ

ΒΡΑΝΑΙΟΣ

Ο ΗΠΕΙΡΩΤΗΣ Ο ΕΚ ΤΗΣ ΤΩΝ

ΕΛΛΗΝΩΝ ΝΕΟΛΑΙΑΣ, ΤΟΙΣ ΕΝΤΕΥΘΟΜΕΝΟΙΣ

ΕΥ ΠΡΑΤΤΕΙΝ

Πολλὴν μὲν εἶδέναι χάριν ἅπαντες ὀφείλουσιν οἱ σπουδαῖοι τῆς πάλαι περὶ τὴν ποιητικὴν τέχνην οὐκ ὀλίγον χρόνον ἐνασχοληθεῖσι, καὶ τοῖς ἐπιγιγνομένοις τῶν ἀνθρώπων ὑποδείγματα μεγάλα, καὶ λαμπρά, ἐπισήμων, καὶ περιδλέπτων ἀνδρῶν γραφῇ παραδεδωκόσι τοῦ μήτε εἰς μετριότητά τε, καὶ εὐτέλειαν μηδενὶ τύχην ἐπαχθῶς οὕτωσί, καὶ ἀνοήτως δνειδίξιν, μήτε ταράττεσθαι, καὶ χαννοῦσθαι, πολλαῖς, καὶ χαλεπαῖς τοῦ καιροῦ προσβολαῖς πληττομένους, τὴν ἐπ' ἄμφω δὲ μεταβολὴν εὐπετῶς, καὶ γενναίως ὑποφέρειν. Τίτω Πρόσπερω δὲ τῷ Μαρτινεγγίω ἀθάνατόν τε χάριν ἔχειν δεῖ, δι' εὐφήμου τε βοῆς ἄγειν τὰ κείνου, αὐτοῦ τε τοῦνομα κηρύττειν ἅπανταχοῦ, ὅστις τὸν ποιητικόν, ὡς εἰπεῖν, ὠκεανὸν ἱκανῶς, ὡς εἶτις καὶ ἄλλος διαπλεύσας, καὶ τὸν ἑλληνικὸν λόγον διηκριβωμένως παιδευθεῖς, ὥστε ἐν μεσογειῷ τῆς παλαιᾶς ἐλλάδος γενέσθαι δοκεῖν, καὶ ἀττικῆς αὐτόχθονα εἶναι, ἔτι δὲ τῆς ὑψηλοτάτης φιλοσοφίας οὐ χεῖλεσιν ἄκροισι, ἀλλὰ τῶν λόγων καὶ δογμάτων αὐτῆς ἐπὶ πλέον ἐστιασθεῖς, καὶ εἰς τὰ βάθη τῆς θεολογίας αὐτῆς καταδύς, καὶ κεῖ ἔλαιον οὐκ ὀλίγον καταναλώσας, τοῦ λυγκέως ὀξύτερον τὰ βαθύτερά τε καὶ ἀφανῆ τῶν πραγμάτων ἐσκόπησεν. Οὐκ ἐφεζόμενος δὲ τούτοις, μήτε συγκαλύπτων τὰς αὐτοῦ ἀρετάς, καὶ τοὺς πόνους ἀνεπιδέκτους μὴ ἔων, μήτε οὕτω μεγάλης ὠφελείας τοῦ παρόντος βιβλίου ὑμᾶς χηρεύοντας παρορᾶν, ὥσπερ τῆς ἐκείνου ἐπαγγελίας ἀλλότριον, ἔτι δὲ καὶ ἐννοῶν, καὶ ὡς σκοπιμώτατόν τι τέλος ἔχων τοῦ τὴν ἐλλάδα γλῶτταν σβεννυμένην ἀναζωπυρῆσαι, οἷά τις μέλιττα ἐν τοῖς δρυμυτάτοις ἀνθεσι, καὶ ταῖς τραχυτάταις ἀκάνθαις τῶν πάλαι ποιητῶν, ὡς τοῦ μεγαλοφωνοτάτου Πινδάρου, Μουσαίου, Ἡσιόδου, Ὀρφέως, Καλλιμάχου, Λυκόφρονος, καὶ τοῦ τῶν ποιητῶν ἀπάντων ἡγεμόνος τε, καὶ διδασκάλου, τοῦ θείου φημὶ Ὀμήρου ἕξανευρίσκων τὸ θεϊότατον μέλι, καὶ χρηστικώτατον, ὅθεν ἂν μέλλοι πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιμέλειαν ὠφέλειά τις ἔσσεσθαι, ἑλληνορωμαϊκὸν πόνημα πλουτοφόρον, καὶ ψυχοφελές, καὶ πάσης σοφίας ἀνάπλεων ὑμῖν τοῖς φιλομαθεῖσι, καὶ τῆς καλλιόπης μανικοῖς, καὶ θερμοῖς ἐρασταῖς, ὡς πανδαισίαν

τινὰ κοινήν, προτίθησιν, οἷς ἔχων διατελεῖ, ὑμᾶς ἔστιων. Ὑμεῖς δὲ ὁ σοφώτατοι ἄνδρες τοῖς ὑπὲρ τῆς ὑμῶν ὠφελείας πᾶσαν σπουδὴν τε, καὶ ἐπιμέλειαν εἰσφερομένοις, μὴ κάμνετε δεῖγμά τι εὐχαρίστου γνώμης ἐπιδεικνύοντες. ἔσται δὲ τουτί πῶς; εἰ οὐχ ὡς δικολοκτοῦντες, μήτε ὡς θηρολέξεις τινές, τὰς τούτων μετέρχεσθαι βίβλους ἐθελήσετε.

Ἐρωσθε ὦ θεῖαί μοι καὶ προσφιλέσταται ἀπασῶν κεφαλαί.

14. Ὁ Κορτήσιος ἐν σύγγραμμα ἐξέδωκε τύποις λατινιστί, οὗ μνεῖα ἐγένετο ἡμῖν ἀνωτέρω, σπανιώτατον καταστὰν ἀπὸ πολλοῦ ἀντίτυπον αὐτοῦ ἀποκτήσας ὁ *Legrand* περιέγραψε¹ τίτλος φέρεται ὁ ἐξῆς: *de Graecae et Latinae missae consensu Cortesii Branae Mazaracaei, Graecarum litterarum professoris in publico Gymnasio Neapolitano. Neapoli 1603. Εἰς 8ον σελ. 144.* Δὲν γνωρίζομεν ἐὰν εἰς τὸν πρόλογον ἐξηγεῖ τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἐξυμνεῖ καὶ ἐκθειάζει ἡ γνωστὴ ἡμῖν Ἱστορία, ἣ ἐν τοῖς Ἀρχείοις τοῦ Κολλεγίου, λέγουσα ὅτι ὁ Κορτήσιος δι' ἰσχυροτάτων ἐπιχειρημάτων ἐκ τῆς ἱερᾶς φιλολογίας εἰλημμένων ἀπέδειξεν ὅτι ἀείποτε μία ἦτο ἡ χριστιανικὴ θρησκεία, μία ἡ πίστις, μία ἡ δόξα. Ἐν σελ. 139 ὁ Κορτήσιος ἐπιτάσσει ἐξαστιχον ἐπίγραμμα ἑλληνιστί, μεθρημηνευμένον καὶ λατινιστί, ἔχον ὡς ἐξῆς:

Ὡς ἀπὸ τοῦ ἐπιγράμματος *K. B.* (δηλ. Κορτήσιος Βρανᾶς).

*Εἰ πύματον χῶρον τόνδ' ἔλλαχον, οὐκ ἐνι θαῦμα
ὦ ξένε, μὴ τάξιν μέμφε' ἀποσκοπέων.
Καὶ γὰρ ἐγὼ σοφίην μετ' ἀπείρονα, τὴν ἐνὶ βίβλω,
τῆδ' ἔστηκα βίβλου δευόμενον χαρίτων.
Ποντοπόρος καὶ νηὶς εὐπλοος δρθᾶ θέουσα
ποντοπλάνον γ' ἔλκει λέμβον δπισθόδετον.*

Ἐν σελ. 131—134 εὔρηται ἐπιστολὴ ὑπὸ τίτλον: «Τοῖς ἀνατολικοῖς ἅπασι θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις, δσιωτάτοις τε μοναχοῖς καὶ θεοσεβέσιν ἱερεῦσι καὶ παντὶ τῷ χριστωνύμῳ λαῷ Κορτήσιος ὁ Βρανᾶς ἐν Κυρίῳ χαίρειν»· ἐν σελ. 135—138 κεῖται λατινικὴ μετᾶφρασις αὐτῆς. Παρὰ τὸν πῶθον ἡμῶν δὲν ἠδυνήθημεν νὰ λάβωμεν ἀντίγραφον τῆς ἐπιστολῆς ταύτης, ἀπὸ «τοῦ χρυσοῦ τούτου βιβλίου» ὡς ἀποκαλεῖ ἡ Ἱστορία, ὄντος σπανιωτάτου· εἰκάζομεν ὁμως ὅτι θὰ εἶναι προτρεπτικὴ εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς Οὐνίας, ἀφοῦ εὔρεν ὁ Κορτήσιος τὸ σύμφωνον τῆς λειτουργίας τῶν δύο ἐκκλησιῶν· παιδευθεὶς αὐτὸς ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων εἰς τὰ δόγματα τῆς

¹) *Legrand*, ἐνθ. ἀν. τ. I, Paris 1894, σ. 26/27, ἀριθ. 14.—Τὸ σύγγραμμα μνημονεύει ὁ *Rodotà* καὶ ἐξ αὐτοῦ ὁ *Σάβας*, Νεοελ. Φιλ. σ. 406.

Ρωμάνας ἐκκλησίας ἐν τῷ Κολλεγίῳ, ὅπερ κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Οἰκονόμου ἰδρῦθη «εἰς ἄγραν ἀθῶων ψυχῶν» (περὶ Φραγγ. Κόκκου) ἀπεδείχθη ἄξιος Γρηγοριάδης· ὡς δὲ πρῶτος ἐχημαῖτισε μαθητὴς, οὕτω πρῶτος ἐγένετο καὶ εἰς τὴν προσηλυτιστικὴν μέθοδον καὶ ἐνέργειαν διὰ τοῦ συγγράμματος τούτου, παρουσιάζων τοῖς Ἀνατολικοῖς τὸ ἀείποτε ἐνιαῖον δῆθεν τῆς θείας λειτουργίας ἐν ἀμφοτέραις ταῖς ἐκκλησίαις. Τὸ παράδειγμα τοῦτο ἠκολούθησε δεύτερος ὁ Κερκυραῖος Πέτρος Ἀρκούδιος ἐκδούς: *libri VII de concordia ecclesiae Occidentalis et Orientalis in septem Sacramentorum administratione*, Lutetiae 1626, τρίτος δὲ ὁ Χῖος Λέων Ἀλλάτιος, ὁ ἐμπαθέστατος κατὰ παντὸς ἑλληνικοῦ, δημοσιεύσας α' *de ecclesiae Occidentalis atque Orientalis perpetua consensione libri tres*. . Coloniae Agrippinae 1648, καὶ β' *de utriusque ecclesiae occidentalis atque orientalis perpetua in dogmate de Purgatorio consensione*, Romae 1655. Καὶ ὁ μὲν Κορτησίος ἐν τῷ τίτλῳ ὀνομάζει πρῶτον τὴν ἑλληνικὴν λειτουργίαν καὶ ἔπειτα τὴν λατινικὴν, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἀντιθέτως προτάσσουν τὴν Λυτικὴν καὶ ἐπιτάσσουν τὴν Ἀνατολικὴν, ἴσως φοβούμενοι μήπως θεωρηθῶσι μὴ ὁμολογούντες τὸ πρωτεῖον τῆς Ρωμάνας ἐκκλησίας.

15. Ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 85 χειρογράφῳ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχικῆς βιβλιοθήκης τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, 15' αἰῶνος, σφύζονται τὰ ἐπόμενα ἔργα, ἑλληνιστί, τοῦ Κορτησίου¹:

α' «Λόγος εἰς Γρηγόριον τὸν Θεολόγον τοῦ σοφωτάτου Κορτησίου τοῦ Ἡπειρώτου». Ἀρχ. «Νόμος οὗτος ἦνθησε παρὰ τοῖς πρὸ τῶν ἡμετέρων χρόνων ἀκμάσασιν Ἑλλησι» φ. 118.

β' «Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν ἐκλαμπρότατον καὶ αἰδεσιμώτατον καρδινάλιον Καράσφαν»² λόγος, οὗ ἡ ἀρχὴ· οὐ σμικρὰν ἀχαριστίας ὑπόνοιαν ἀποκλίνειν ἔχοιμεν». φ. 125.

¹) Α. Π. Κεραμύς, Ἱεροσολ. Βιβλιοθήκη τ. Γ', ἐν Πετροῦπόλει 1897, σ. 139.

²) Γραπτέον Καράσφαν ἢ Καράσφαν· ὁ Νεαπολιτανὸς Ἀντώνιος Caraffa, γένος περιφανοῦς οἰκογενείας, ἀνεδείχθη καρδινάλιος τῷ 1568 ὑπὸ πάπα Πίου Ε, ἀπέβίωσε δὲ τῷ 1591. Ἐγκρατὴς τέλειος τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐξέδωκε τὴν Παλαιὰν Διαθήκην κατὰ τοὺς ἑβδομήκοντα μετὰ ἰδίας λατινικῆς μεταφράσεως· ἐν Ρώμῃ τῷ 1587. Περὶ αὐτοῦ ὁ Χῖος Θεόδωρος Ρέντιος, ἐκ τῶν πρώτων διδασκάλων τοῦ ἐν Ρώμῃ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου, ἐν ἀνεκδότῳ, ὡς νομίζομεν, ἐπιστολῇ πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Γενεύης, γράφει·... «οὐ μετρίως δέ με ἡ τοῦ ἐπιφανεστάτου Καράσφα (γρ. Καράσφα) πραότης καὶ φιλανθρωπία καὶ ἡ περὶ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν σπουδὴ παραμυθεῖται· ὄντως δὲ χαριέστατος πατήρ πέφυκε, καθάπερ καὶ τὸν ὀνόματος ἔτυμον αἰνίττεται ἐκ τῆς ἑλληνικῆς διαλέκτου, εἰ καὶ τῷ μὴ δόξειεν οὕτως εὐθύς ἀκούσαντι συντεθέν· χαρίζεις γὰρ ἀφ' ἑστέ εἴτε πατήρ τῶν φιλομαθῶν ὁ τοιοῦτος τὸν τρόπον παρὰ τοῖς· εὐ φρονοῦσι νομίζεται. (Χειρογράφον τῆς ἐν Χάλκῃ Μονῆς τῆς Ἁγίας Τριάδος).

γ' «Τοῦ αὐτοῦ ἐγκώμιον εἰς τὸν Ἅγιον Ἀθανάσιον», σὺ ἡ ἀρχὴ «δοκνοῦντά με τὰ θέατρα τῶν πανδήμων συλλόγων», φ. 129.

δ' «Τῷ σοφωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ κυρίῳ Ἀντωνίῳ τῷ Κορέγγῳ Κορνήσιος ὁ Βρανάτιος εὖ πράττειν». Ἀρχ. «Ἐγὼ μὲν, ὦ θεία καὶ ἱερὰ κεφαλή». φ. 134.

Κ' ΕΠΙΛΟΓΟΣ

16. Ὁ Κορνήσιος, ὁ Ἡπειρώτης, ὁ Τοῦσουρις, Βρανάτιος, Βρανάς, Μαζαρακαῖος παρέμεινε εἰς τὴν Οὐνίαν, διότι ὑποχρεωτικῶς ἔδωκε, καίτοι δωδεκαετής, ὑπόσχεσιν καὶ δεκαπενταετῆς ὁμολογίαν πίστεως εἰς τὰ δόγματα τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας. Οἱ ζηλωταὶ βιογράφοι τοῦ Κορνησίου ἀδικοῦσι τὴν μνήμην αὐτοῦ, ἀγαλλόμενοι καὶ ἐνθουσιῶντες ἐπὶ τῇ δῆθεν ἐκλατινίσει τῶν ἐν Νεαπόλει Ἀνατολικῶν, ἐπιτευχθεῖση ταῖς ἐνεργείαις τοῦ Κορνησίου, ὄντος προϊσταμένου τῆς αὐτόθι ἑλληνικῆς ἐκκλησίας· διότι ὁ Κορνήσιος ἐν τῇ ιδιότητι ταύτῃ ἐφρόντισε περὶ τῶν αὐτῷ συμφερόντων μόνον, παρὰ περὶ προσηλυτίσεως τῶν αὐτόθι Ἑλλήνων Ἀνατολικῶν συνορῶν τὴν ἀκμὴν καὶ πυκνότητα τούτων ἀφ' ἑνός, καὶ τὸ εὐπορον τῆς ἐκκλησίας ἀφ' ἑτέρου, ἐπεδίωξε τὴν ἰσοδιότητα αὐτοῦ εἰς τὴν προεστίαν, καὶ τὴν νομὴν τῶν προσόδων τῆς ἐκκλησίας. Ἡ παροικία διετήρησε τὸ προγονικὸν δόγμα, εἰς ὃ ὁ κτήτωρ τῆς ἐκκλησίας προώρισεν αὐτήν, ἀνωμολόγει δὲ καὶ ἐνέμενε εἰς τὰ πάτρια καὶ ὅτε ἀκόμη ἐτέλει ὑπόδικος, καθὰ μαρτυρεῖ ὁ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Κανονισμοῦ τοῦ 1561 νέος Κανονισμὸς τοῦ 1593, καὶ τὸ παπικὸν Βρέβιον τοῦ 1610, τὸ ἀναγνωρίσαν τὰ ὑπὸ τοῦ Κανονισμοῦ τεθεσπισμένα καὶ καθιερωμένα. Ὁ Κορνήσιος διὰ τῆς μακροχρονίου δίκης κατὰ τῆς Ἀδελφότητος, ὑποβληθείσης εἰς πολλὰς φροντίδας καὶ δαπάνας, προσῆψεν ἑαυτῷ μομφὴν καὶ μῶμον ἀνεξίτηλον· ἔχει ὅμως πρὸς τιμὴν αὐτοῦ τὸ εὐγενὲς συναίσθημα τῆς ἀγάπης τῆς πατρίδος καὶ τοῦ Γένους· ὑπερηφάνως προσαγορεύεται ὁ Ἡπειρώτης, ὁ Μαζαρακαῖος ὁμολογεῖ ἑαυτὸν Ἕλληνα καὶ συμπαθῶς ἔχει πρὸς πᾶν ἑλληνικόν· τὸν δὲ βραχὺν αὐτοῦ βίον κατηνάλωσεν εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων.

Κ/Πόλις 1927.

ΠΡΟΣΘΗΚΗ

Ἀνωτέρω (§ 14) εἶπομεν ὅτι παρὰ τὸν πόθον ἡμῶν δὲν ἠδυνήθημεν νὰ λάβωμεν ἀντίγραφον τοῦ κειμένου τῆς πρὸς τοὺς Ἀνατολικούς προτρεπτικῆς ἐκείνης ἐπιστολῆς τοῦ Κορνησίου, τῆς ἐπιτασσομένης ἐν τέλει τοῦ ἤδη σπανιωτάτου συγγράμματος αὐτοῦ περὶ τοῦ συμφώνου τῆς

λειτουργίας τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς ἐκκλησίας. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἐν Σορβώννῃ καθηγητῆς κ. *Hubert Pernot*, παρ' ᾧ εὐρίσκεται ἤδη ἡ βιβλιοθήκη τοῦ μακαρίτου *Emile Legrand*, εὐηρεστήθη, ἀκούσας τὸν πόθον τοῦτον, ν' ἀποστείλῃ ἡμῖν ἀντίγραφον τῆς ἐπιστολῆς, ἐφ' ᾧ ἀκείρους ἐκφράζομεν αὐτῷ εὐχαριστίας.

Ὁ τρόφιμος τοῦ ἐν Ρώμῃ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου λαθῶν τοιαῦτα διδάγματα οἷα τὰ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ ἀναφερόμενα, ἐπόμενον ἦτο νὰ μὴ ἔχη διάφορα τούτων φρονήματα· ἢ ἐν αὐτῇ ὅμως καθ' εἰρμὸν ἀναγραφῇ τῶν ἀλλεπαλλήλων δεινοπαθημάτων τοῦ ἑλληνικοῦ ὀρθοδόξου γένους, ἀποδοτέα ἴσως εἰς ἐνδόμυχον πόνον ἐπ' αὐτοῖς καὶ συμπάθειαν πρὸς τὴν δεινοπαθοῦσαν ὁμογένειαν τοῦ ἐπιστέλλοντος, ὁ ὁποῖος, νομίζομεν, οὐδ' αὐτός ποτε σπουδαίως ἐπίστευσεν ὅτι ἤρκει εἰς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῶν δεινῶν τούτων ἢ ὑπὲρ ὧν συνηγόρει ἀναγνώρισις τῶν ἀξιώσεων τῆς Ρωμάνας ἐκκλησίας ὑπὸ τῶν Ἀνατολικῶν καὶ ὑπαγωγῇ αὐτῶν εἰς τὸν Πάπαν. Ἄξιον δὲ σημειώσεως τὸ ἀφελὲς μᾶλλον ἢ μετριοπαθὲς τοῦ Κορθησίου ὕφος, παραβαλλόμενον πρὸς τὸ μεταγενεστέρων τροφίμων τοῦ Κολλεγίου, ἰδίᾳ δὲ τοῦ πολυμαθοῦς Χίου Λέοντος Ἀλλατίου, ὑπερβαλόντος πάντας τοὺς ἄλλους εἰς μισελληνισμόν καὶ λατινοφροσύνην.

Ἡ ἐν λόγῳ προτροπικὴ ἐπιστολὴ ἔχει ὡς ἑξῆς.

*Τοῖς ἀνατολικοῖς ἅπασι θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις, δσιωτάτοις
τε μοναχοῖς, καὶ θεοσεβέσιν ἱερεῦσι καὶ παντὶ τῷ
Χριστιανύμῳ λαῷ*

ΚΟΡΤΗΣΙΟΣ Ο ΒΡΑΝΑΣ

ἐν Κυρίῳ Χαίρειν.

Μέγα τφόντι, καὶ τιμιώτατόν τι χρῆμα, καὶ ἀπάντων ὡς ἀπλῶς εἰπεῖν τῶν ἀγαθῶν τὴν ὁμόνοιαν πρόξενον εἶναι, οὐκ ἔστιν ὅστις οὐκ ἂν ὁμολογήσειε τῶν εὐ φρονούντων· εἴπερ διὰ ταύτης τὸ τοῦ παντὸς κόσμου σύστημα ταραχῆς ἀπάσης καὶ ἀνωμαλίας ἀπαλλαγὴν διασώζεται, οὐδὲν δὲ οὔτε τῶν ἐκ φύσεως, οὔτε τῶν ἐκ προαιρέσεως κατορθουμένων ὄρωμεν ἄνευ τῆς τῶν ὁμοφύλων συμπνοίας τε καὶ συμφωνίας τελούμενον· καὶ αὐτὴν δὲ τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν ὁ Κύριος ἡμῶν κατεδέξατο, ἵνα εἰρηνοποιήσῃ εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, μᾶλλον δὲ εἰς οὐρανοὺς ὁ αὐτὸς ἀνελθὼν τὴν εἰρήνην καὶ ὁμόνοιαν τοῖς ἀνθρώποις φαίνεται καταλιπὼν ὡς ἴσον δὴ ταύτην τε χαρίσασθαι, καὶ πάντων ἀθρόων μεταδοῦναι τῶν ἀγαθῶν, ὅποσα παρών, καὶ ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις δι' ἄφατον φιλανθρωπίαν συναναστροφόμενος παρέχειν ἡδύνατο· τουτὶ τὸ θεῖον

καὶ οὐράνιον δῶρον ἀποβαλὼν τὸ ἡμέτερον γένος, καὶ τὸ πρὸς Λατίνους μῖσος οἷόν τι περισπούδαστον ἀβούλως ἀσπασάμενον καὶ τὸν (σ. 132) σύνδεσμον τῆς εἰρήνης πρὸς τὴν πνευματικὴν ἀρμολογίαν παγίως μὴ φυλάξαν, οὐδὲν θαυμαστὸν εἰ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα δεινὰ πέπονθεν, ὅσα οὐδεὶς λόγος δύναται ἄν ἐναργῶς παριστάναι. Οὐ γὰρ μόνον ἡ Ἑλλάς τανῦν σύμπασα τὴν παλαιὰν ἐκείνην ἀπέβαλε λαμπρότητα, καὶ οὐδὲν ἔχει σεμνόν, ἀλλ' ἡ τὰ κλεινὰ τῶν χωρίων καὶ τῶν πόλεων ὀνόματα, ἃ δὴ λείπεται τοῖς πᾶσιν οἷόν τι γνῶρισμα τοῦ πάλαι ποτὲ κάλλους, καθάπερ ἱερείου τινὸς διαπεπραγμένου τὸ δέρμα, τοῦ πάλαι ποτὲ ζῶου σημεῖον· ἀλλ' ὁ τούτου χεῖρον, καὶ τῶν Ἱερεμίου θρηῶν προσδεόμενον, ἦ τινος ἄλλου τῶν μακαρίων ἀνδρῶν τῶν συμφορᾶς μέγεθος ἐποδύρεσθαι δυναμένων ἢ ἐκκλησία τὴν ἑαυτῆς εὐπρέπειαν καὶ ὠραιότητα, ἣν ἔσχε ποτὲ ἐπὶ Βασιλείου τοῦ μεγάλου, Ἰωάννου τε τοῦ Χρυσοστόμου καὶ Ἀθανασίου, τῶν μεγάλων ἱεραρχῶν ἀπεκδύσατο, διαμένει τε λύπης καὶ κατηφείας ἀπάσης ἀνάπλεως· ἐξῆρται γὰρ χαρὰ καὶ εὐφροσύνη, καὶ εἰς πένθος μετεστράφησαν ἡμῶν αἱ ἑορταί, οἴκοι προσευχῶν ἀπεκλείσθησαν, τὰ θυσιαστήρια τῆς πνευματικῆς λατρείας ἀργὰ καθορῶνται· οὐκέτι τῶν χριστιανῶν σύλλογοι διαφαίνονται, ἀπελήλανται διδασκάλων προεδρῖαι, οἱ λαοὶ παρὰ πάντα τὸν χρόνον ἀνουθέτητοι διατελοῦσιν, οἱ ποιμαίνοντες μετ' ἐπιστήμης τὸ τοῦ Χριστοῦ ποιμνιον ἐκλελοίπασιν. Καὶ ὡς ἀληθῶς ἡμῖν πρέπει λέγειν ἐκεῖνο ὅτι ἐσμικρύνθημεν παρὰ πάντα τὰ ἔθνη καὶ ἐσμὲν ταπεινοὶ ἐν πάσῃ τῇ γῆ· καὶ οὐκ ἔστιν ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ ἄρχων καὶ προφήτης καὶ ἠγούμενος, οὐδὲ ὀλοκάντωσις, οὐδὲ θυσία, οὐδὲ προσφορά, οὐδὲ θυμίαμα, οὐδὲ τόπος τοῦ καρπῶσαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ εὐρεῖν ἔλεον· παρεδόθημὲν τε εἰς χεῖρας ἐχθρῶν ἀνόμων, ἐχθίστων ἀποστατῶν, καὶ βασιλεῖ ἀδίκῳ καὶ (σ. 133) πονηροτάτῳ παρὰ πᾶσαν τὴν γῆν· ἀλλ' εἰ καὶ μεγάλα δοκεῖ τὰ κατασχόντα ἡμᾶς δεινὰ, καὶ ὡς ἀληθῶς ἐστίν, ὅμως βουλομένων ἡμῶν τὰ δέοντα πράττειν περιεσόμεθα πάντων. Ἔσται δὲ τοῦτο πῶς; ἦν μικρὸν ἀνανήψαντες καὶ εἰς ἑαυτοὺς γενόμενοι, τὴν πρὸς Λατίνους ἐχθραν ὡς φθοροποιὸν καὶ πάσης λύμης πρόξενον ἀποκρουσάμεθα, ἀδελφικῶς τε πρὸς αὐτοὺς ἔχοντες κατὰ τὴν τῶν μελῶν συμφωνίαν, τὴν εἰρήνην ἣν παρὰ τοῦ σωτῆρος ὡς καλῆν παρακαταθήκην παρελάβομεν διατηρήσωμεν ἀδιάλυτον καὶ ἀδιάβλητον, καὶ τὴν Ρωμαϊκὴν ἐκκλησίαν ὡς θεσμοδέσειραν καὶ μητέρα τῶν ἐκκλησιῶν ἐπιγνώμεν, εἰς ἣν οἱ πάλαι ἐπὶ πάσῃ ἰδέα ἀρετῶν διαπρέψαντες τῶν ἡμετέρων ἐκκλησιῶν ποιμένες τε καὶ διδάσκαλοι ὡς εἰς ὄρμον καὶ λιμένα σωτήριον ἐνήγοντο· οὐδὲ δὴ αἰτίας ἔξεστιν ἡμῖν πλάττειν κατὰ τῶν Λατίνων καὶ ἐγκλήματα, ἐρυθριῶσι τάχα τὸ δοκεῖν ἄνευ αἰτίας μισεῖν ὥσπερ γὰρ ὑμῖν τε καὶ αὐτοῖς μία πίστις ἐστίν καὶ βαπτιζόμεθα πάντες ὡς

παρὰ τοῦ Κυρίου παρελάβομεν, εἰς δὲ καὶ ὁ αὐτὸς ἀπάντων κύριος, οὕτω δὴ καὶ ἐνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ τὸν αὐτὸν δοξάζομεν, ταῖς αὐταῖς δεήσεσι τὴν ἀναίμακτον θυσίαν ἐν τῇ θεῖᾳ μυσταγωγίᾳ προσφέροντες, ἵνα εὐμενῆ καὶ εὐδιάλλακτον τὸν Θεὸν ἀπεργασώμεθα· τουτὶ δὲ καὶ τοῖς πᾶσι κατάδηλον ἔσται ἐκ τοῦ παρόντος βιβλίου, ὅπερ ἐγὼ μηδενὸς πόνου φεισάμενος, ἀλλὰ νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν τοῖς τῶν δυτικῶν τε καὶ ἀνατολικῶν ἁγίων πατέρων βίβλοις προσδιατρίψας, οἷά τις μέλιττα τὰ κάλλιστα καὶ χρησιμώτατα πρὸς ταύτην τὴν καλὴν καὶ θεάρεστον ἔνωσιν καὶ συμφωνίαν συλλεξάμενος εἰς φῶς ἐξέδωκα χρησταῖς ἐποχούμενος ἑλπίσιν, ὡς αὐτὸ οἷά τις γέφυρα γενήσεται πρὸς τὸν καλὸν σύνδεσμον τῆς τε Ἀνατολικῆς καὶ τῆς (σ. 134) Δυτικῆς ἐκκλησίας· κἂν τοῦτο ποιήσωμεν καὶ οὕτω φρονήσωμεν οὐ μόνον τῶν κακῶν τούτων ἀπάλλαγησόμεθα, τὴν παλαιὰν λαμπρότητα ἀπολαβόντες, καὶ τὰ τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας (Θεοῦ εὐδοκοῦντος) ὀρθῶς προχωρήσει, τὴν ἑαυτῆς εὐπρέπειαν καὶ καταστολὴν ἐπενδυσασμένης, ἀλλὰ καὶ ἐντεῦθεν ἐναρξόμεθα ἐπαπολαῦσαι τῆς ἐν ἐπαγγελίαις ἀποκειμένης ἡμῖν ἐν οὐρανοῖς μακαριότητος. Ἔρρωσθε.

Ἰανουαρίον 16, 1928

Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ 21 ΜΑΡΤΙΟΥ 1800
ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟΝΟΜΙΑ ΤΩΝ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΠΟΛΕΩΝ
ΠΡΕΒΕΖΗΣ, ΠΑΡΓΑΣ, ΒΟΝΙΤΣΗΣ ΚΑΙ ΒΟΥΘΡΩΤΟΥ

Υ Π Ο

ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ ΒΡΕΚΟΣΗ

Δικηγόρου

I.

Ἐρευνῶν τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἑλληνικῶν δήμων καὶ τῶν ἐνώσεων αὐτῶν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἐν Ἡλείῳ συνήνησα δημοτικῶν συνασπισμῶν ἀκμάσαντα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος (1800—1807) εἰς τὴν νότιον Ἡπειρον. Ἡ ὑποδειγματικὴ ὀργάνωσις τῆς ἐνώσεως ταύτης ἀποτελεῖ λαμπρὰν σελίδα εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Ἑλληνικῶν δήμων καὶ τοῦ νεωτέρου δημοσίου Ἑλληνικοῦ δικαίου.

Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι ἐνώσεις δήμων κατὰ τὸν 18ον καὶ 19ον αἰῶνα συναντῶμεν πολλὰς ἀκμαζούσας ἰδίᾳ ἐν Ἡλείῳ¹. Ἡ ὑφ' ὑμῶν ὁμῶς σήμερον ἐξεταζομένη διαφέρει τῶν ἄλλων, διότι αἱ μὲν ἄλλαι (φέρ' εἰπεῖν ἢ τοῦ Ζαγορίου, τῶν Βλαχοχωρίων κλπ.) ἀνεγνωρίσθησαν ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου ὡς τοιαῦται, χορηγήσαντος εἰς αὐτὰς τὰ προνόμια τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως οἰκεία βουλήσει, ὃ δὲ συνασπισμὸς τῶν ἡπειρωτικῶν πόλεων, ὡς συνεκροτήθη κατὰ τὸ 1800, προέκυψεν ἐκ συνθήκης, ἣτις ἐδέσμευε τὴν Πύλιν εἰς τὴν χορήγησιν τῶν προνομίων, ἅτινα οὕτως εἰπεῖν καθώριζον καὶ τὴν ἔκτασιν τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως.

Ἐνῶ δηλαδὴ ἡ χορήγησις ἦ ἢ ἄρσις τῶν προνομίων εἰς τὰς ἄλλας ἐνώσεις δήμων ἦτο ἀποτέλεσμα προσωπικῆς διαθέσεως τοῦ Σουλτάνου ἀπέναντι τῶν ὑπηκόων του, ἡ χορήγησις καὶ ἡ ἄρσις τῶν προνομίων τῶν Ἡπειρωτικῶν πόλεων Πρεβέζης Πάργας καὶ λοιπῶν ἦτο ἀποτέλεσμα

¹ Ἀξιόλογον μελέτην, ἣ ὁποία τέμνει νέας κατευθύνσεις εἰς τὸν τρόπον τῆς μελέτης καὶ τῆς φρεύνης τῶν θεσμῶν τῶν δήμων κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας, ἐδημοσίευσεν ἤδη ὁ καθηγητὴς κ. Περικλῆς Βυζουκίδης ἐξ ἀφορμῆς τῶν προνομίων τοῦ Ζαγορίου εἰς τὰ «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά». Ἀτυχῶς αἱ συλλογαί, τὰς ὁποίας μέχρι σήμερον κατέχομεν περὶ τῶν θεσμῶν τοῦ Ζαγορίου, ὡς ἢ τοῦ Λαμπρίδου καὶ τινες ἄλλαι, δὲν ἐγένοντο μὲ σκοπὸν προσαρμογῆς πρὸς γενικωτέρας κατευθύνσεις. Ἰκανοποίησιν μόνον τοπικιστικὴν φιλοτιμίαν, ἦσαν δὲ συλλογαὶ παντοίων πληροφοριῶν συχνὰ ἀσχετῶν πρὸς τὸ κύριον θέμα.

οίονει συμβάσεως, ἧτις παρεβιάζετο (ὅπως καὶ συνέβη διὰ τῆς τροποποιήσεως ἢ ὀλοτελοῦς ἄρσεως αὐτῶν).

Ὅπως ὁμοῦς εἰς τὰς ἄλλας ἐνώσεις δῆμων ἀνεγνωρίσθησαν προϋπάρχουσαι κοινοτικάι αὐτοτέλειαι, οὕτω καὶ εἰς τὰς Ἑπειρωτικάς πόλεις Πρέβεζαν καὶ λοιπὰς ἐπληρωθώθησαν ὡς πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν πολίτευμα τὰ ἐπὶ Ἑνετῶν πρὸ τοῦ 1797 κρατήσαντα.

II.

Ἡ Πρέβεζα, ἡ Πάργα, ἡ Βόνιτσα καὶ τὸ Βουθρωτὸν ἀπὸ τῆς συνθήκης τοῦ Passarowitz τοῦ 1718² περιῆλθον εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Ἑνετῶν ἀκολουθοῦσαι τὴν τύχην τῶν Ἰονίων νήσων μέχρι τῆς συνθήκης τῆς 17 Ὀκτωβρίου 1797³, ὁπότε περιῆλθον εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Γάλλων. Τῷ 1798 ἐπέδραμεν ὁ Ἀλῆ Πασᾶς κατὰ τῶν πόλεων τούτων (ἐξαιρέσει τῆς Πάργας) καὶ ἐκυρίευσεν αὐτάς.

Προκειμένου νὰ ρυθμισθῇ μεταξὺ Ρώσων καὶ Τούρκων ἡ τύχη τῶν Ἰονίων νήσων, προέβαλε τὸ ζήτημα τῆς τύχης καὶ τῶν Ἑπειρωτικῶν πόλεων, αἵτινες ἐθεωροῦντο διοικητικῶς ἠνωμέναι πάντοτε μετὰ τῶν πρώτων. Μεταξὺ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Ἰονίων νήσων, τοὺς ὁποίους ὠριζε τὸ ἀπὸ 9 Ὀκτωβρίου 1799 Διάταγμα τῆς Ἰονίου Γερουσίας, ἐξελέγη διὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν διαπραγματεύσεων ἀντιπρόσωπος τῶν Ἑπειρωτικῶν πόλεων ὁ Ἑνετὸς Ὅριος. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Ἰονίων νήσων ὑπέβαλον εὐθὺς ἀμέσως δύο ὑπομνήματα, ἐν πρὸς τὸν Τούρκον πρωθυπουργὸν Ραῖζ Ἐφένδην καὶ ἕτερον πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν λοιπῶν Δυναμῶν. Καὶ εἰς μὲν τὸ πρῶτον ὡς πρὸς τὰς Ἑπειρωτικάς πόλεις ἐζήτησαν α) τὴν ἐκκένωσιν τῆς Πρεβέζης, Βονίτσης καὶ Βουθρωτοῦ, χωρῶν ἠνωμένων τέως μετὰ τῶν πρώην Ἑνετικῶν κτήσεων καὶ καταληφθεισῶν βιαίως ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, β) ἀποζημίωσιν διὰ τὰς φθοράς, ὧν ἐγένετο αἷτιος ὁ Ἀλῆ Πασᾶς πρὸς ζημίαν τῶν Ἑπειρωτικῶν πόλεων, γ) τὴν τήρησιν τῆς κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν γραμμῆς, ἧτις ἐχρησίμευσεν ὡς ὄριον μεταξὺ τῶν πρώην Ἑνετικῶν κτήσεων καὶ τῆς Ἐπικρατείας (sic) τοῦ Πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων ὧς πρὸς τὸ δεύτερον ἐζήτησαν ὅπως αἱ Ἑπτὰ νῆσοι μετὰ τῶν ἐν Ἑπείρῳ ἠνωμένων χωρῶν ἀναγνωρισθῶσιν ὑπὸ τῶν αὐτῶν τῶν ἀντιπροσώπων, πρὸς οὓς ἀπηυθύνετο τὸ ὑπόμνημα, ὡς ἐλευθέρᾳ Πολιτεία.

Πρὶν ὁμοῦς ὑποβληθῶσι τὰ ὑπομνήματα τῶν ἀντιπροσώπων, εἶχον ἀρχίσει αἱ μεταξὺ τῆς Ρωσσίας καὶ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης διαπραγματεύσεις,

²) Codex Italiae Diplomaticus. Lünig, Francfurti & Lipsiae 1725. Tom. I, pars II, sectio VI, 49.

³) Recueil de Traités τοῦ de Martens Τόμ. VI, σελ. 49. Εἰς τὸ αὐτὸ Recueil ἀρκεῖται καὶ ἡ συνθήκη τοῦ 1800 ἐν τόμῳ VII.

αἴτινες περιστρέφοντο περὶ τὰς ἐξῆς λύσεις: 1) Αἱ Ἴονιοι νῆσοι, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν Ἑπειρωτικῶν πόλεων, ν' ἀποτελέσουν Ἡγεμονίαν, ἣς τὴν ἐγγύησιν ν' ἀνελάμβανον αἱ Σύμμαχοι Δυνάμεις. 2) Νὰ παραχωρηθῶσιν εἰς δύναμιν δευτέρας τάξεως. 3) Νὰ τεθῶσι ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, διοικούμεναι μὲ πολίτευμα ἀριστοκρατικόν, ὡς τὸ κρατήσαν ἐν Ραγούζῃ. Καὶ ἡ μὲν Πύλη ἐπέμεινεν εἰς τὸ ν' ἀποτελέσουν αἱ πόλεις αὗται ἡγεμονίαν ἀνάλογον τῆς Μολδαυίας καὶ Βλαχίας. Ἡ δὲ Ρωσσία ἤξιον ν' ἀπαρτίσουν ἀριστοκρατικὴν πολιτείαν. Εἶναι ἀξιοσημείωτον ὅτι τόσον οἱ Ρῶσοι ὅσον καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐξῆλλον πρὸς ἐπίρρωσιν τῶν ἰσχυρισμῶν τῶν ἐπαναστατικῶν τῶν ἰδεῶν τῶν κατοίκων, τὸ ὁποῖον τοὺς κατέστησεν εἰς ἄκρον δυσπειθεῖς⁴. Τούτου ἕνεκεν οἱ μὲν Τοῦρκοι ἔλεγον ὅτι ρέπουσιν εἰς ταραχὰς δηλητηριασθέντες ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ προέτεινον τὴν ἡγεμονίαν, οἱ δὲ Ρῶσοι ἀντέφερον ὅτι λαὸς Εὐρωπαϊκὸς δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν ν' ἀνεχθῆ τὸν χρόνον ἐκείνους νὰ διοικῆται ἀπὸ Ἡγεμόνας ὑποκειμένους εἰς κεφαλικάς ποινάς, ὅπως οἱ τῆς Μολδαυίας καὶ Βλαχίας.

Τέλος διὰ τῆς συνθήκης τοῦ 1800 καθιερώθη μικτὸν σύστημα τῶν μὲν Ἰονίων νήσων ἀποτελεσασῶν Πολιτείαν φόρου ὑποτελῆ εἰς τὴν Πύλην, τῶν δὲ ἡπειρωτικῶν πόλεων ἐκχωρηθειῶν εἰς τὴν Τουρκίαν⁵.

Ἡ ἐπιθυμία ὁμοῦ τῶν Ἰονίων καὶ τῶν Ἑπειρωτῶν ὅπως συμβιωσῶσιν ὑπὸ κοινὸν πολιτικὸν καθεστῶς, ὡς καὶ κατὰ τὸ παρελθόν, φαίνεται καὶ πάλιν κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις τοῦ συνεδρίου τῆς Βιέννης. Οὕτως ἡ Ἰόνιος Γερουσία προκειμένου καὶ πάλιν νὰ ρυθμισθῆ ἡ τύχη τῶν Ἰονίων νήσων λόγῳ τῶν μεσολαβησάντων γεγονότων ἀπέστειλε τὰς παραμονὰς τοῦ συνεδρίου τῆς Βιέννης ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀντιπρόσωπον εἰς Βιέννην, ἵνα περιμένῃ τὴν ἐναρξίν τοῦ συνεδρίου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπόμνημα

⁴) Τὸ δυσπειθὲς τῶν κατοίκων τῶν χωρῶν αὐτῶν προὔπηξε τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως ἰσως διότι αὗται εἶχον καταστῆ ἐπὶ Ἐνετῶν κέντρα τῶν ἀρματολῶν καὶ τῶν κλεφτῶν. Οὕτω μανθάνομεν ἀπὸ τὴν ἐκθεσιν τοῦ decreto τῆς 15 Φεβρουαρίου 1771 ὅτι τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα τῆς Πρεβέζης κατῴρθουν νὰ διαφεύγουν τὴν πληρωμὴν τῶν βαρέων διοδίων τοῦ Ἀμβρακικοῦ πρὸς βλάβην τῶν Ἐνετικῶν συμφερόντων, τούτου δ' ἕνεκα ἀπηλλάγησαν δυνάμει νόμου καὶ τὰ ὑπὸ ἐνετικὴν σημαίαν πλοῖα, διὰ νὰ δύνανται νὰ συναγωνίζωνται τὰ τῆς Πρεβέζης.

⁵) Φαίνεται ὅτι ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων ὁ μὲν Ὅριος ἐπεθύμει εἰλικρινῶς τὴν ἑνωσὴν μετὰ τῶν Ἑπειρωτικῶν χωρῶν, ἐνῶ ὁ Καποδίστριας καὶ ὁ Σιγούρος ἀπέκρουον ταύτην δικαιολογούμενοι ὅτι θ' ἀπετέλει κτῆμα δαπανηρὸν διὰ τὰς Ἰονίους νήσους καὶ ὅτι θὰ εἶδεν προσέτι χώραν εἰς ἀφορμὰς διενέξεων διαρκῶν μὲ τοὺς Τοῦρκους. Τούτου ἕνεκεν μετὰ τὴν καθιέρωσιν τοῦ μικτοῦ συστήματος, καθ' ὃ αἱ Ἑπειρωτικαὶ χώραι ἐχωρίζοντο τῶν Ἰονίων νήσων, τὰ πλήθη ἐπυρπόλησαν τὰς οἰκίας τοῦ Καποδίστρια καὶ τοῦ Σιγούρου κατηγοροῦντα αὐτοὺς ὡς προδόσαντας τὰ ἔθνικα συμφέροντα, διότι δὲν ἐπέμειναν εἰς τὸ κοινὸν ὑπόμνημα τῶν ἀντιπροσώπων, δι' οὗ ἐζητεῖτο ἡ ἑνωσὴς, καὶ οὕτω ἐχωρίσθησαν αἱ Ἑπειρωτικαὶ πόλεις τῆς Ἰονίου Πολιτείας.

πρὸς τὰς Δυνάμεις (9/21 Μαΐου 1814), ἐν ᾧ μεταξὺ ἄλλων ἐτονίζετο ὅτι ἡ Γερουσία τῶν ἐπτανησίων διακηρύττει ἐνώπιον τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων ὅτι ἡ μόνη θέλησις τοῦ ἐπτανησιακοῦ λαοῦ ἦτο α') ὅπως ἡ πολιτεία τῶν ἐπτὰ νήσων τοῦ Ἰονίου ἐπισήμως ἀναγνωρισθῆ ἀνεξάρτητος καὶ ἐλευθέρα πάσης ὑποτελείας, β') . . . καὶ γ') ὅπως αἱ πρόην Ἑνετικάι χῶραι Πρεβέζης, Πάργας καὶ Βονίτης μετὰ τῶν ἐξαρτημάτων αὐτῶν ἐπὶ τῆς Ὀθωμανικῆς Ἡπείρου προσαρτηθῶσι τῇ Ἰονίῳ Πολιτεία. Ἡ Ἀγγλία διὰ τοῦ ἄγγλου ἀρμοστοῦ Cambell ἀποδώσασα ἰδιωτικὴν ἰδιότητα εἰς τὸ ἔγγραφον ὅχι μόνον ἠρνήθη νὰ δεχθῆ τοὺς Ἰονίους ὡς ἀποτελοῦντας αὐτόνομον ἐπικράτειαν, ἀλλὰ καὶ ἐπετίμησε τοὺς ἐπτανησίους διὰ τὸ δικαίωμα, τὸ ὁποῖον ἔλαβον ν' ἀποστείλωσιν ἀντιπρόσωπον εἰς Βιέννην, χαρακτηρίσασα τοῦτο ὡς ἀνάρμοστον. Ἔτι δὲ ὁ Cambell ἀπηγόρευεν εἰς τὴν Σύγκλητον νὰ διατηρῆ καὶ ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ Καποδιστρίου.

Μὴ δυναμένου δὲ νὰ παραστῆ ἀντιπροσώπου τῶν Ἰονίων εἰς τὸ Συνέδριον κατόπιν τούτων, ἀνέλαβεν ὁ Καποδιστριας ν' ἀντιπροσωπεύσῃ τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα κρυπτόμενος ὀπισθεν τῆς ἰδιότητος τοῦ Ρώσου πληρεξουσίου. Ὁ Καποδιστριας ὑπέβαλε σχέδιον ρυθμίζον τὰ τῆς τύχης τῶν Ἰονίων πρὸς τὸν Μυλόρδον Clancarty διὰ τῆς ἀπὸ 28/9 Ἀπριλίου 1815 ἐπιστολῆς του, δι' ἧς δὲν ἐλησμόνησε καὶ νὰ διαμαρτυρηθῆ διὰ τὴν στάσιν τοῦ Cambell.

Τόσον δὲ εἰς τὸ σχέδιον τοῦ Καποδιστρίου ὅσον καὶ εἰς τὰ ἄλλα σχέδια καὶ ἀντισχέδια, αἵτινα προηγήθησαν τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης τοῦ 1815, ἀναφέρονται αἱ ἡπειρωτικαὶ πόλεις ὡς μέλλουσαι ἀναποσπάστως νὰ ἐνωθῶσι καὶ πάλιν μετὰ τῶν Ἰονίων.

Ἐπειδὴ δὲ ἀκριβῶς πάντοτε ἐθεωροῦντο αἱ ἡπειρωτικαὶ πόλεις ὡς ἀναποσπάστως μετὰ τῶν Ἰονίων νήσων συνδεδεμέναι καὶ ἀκολουθοῦσαι τὴν τύχην αὐτῶν, οὐδεμία ἐγένετο μνεία εἰς τὴν μεταξὺ Ρώσων καὶ Ἀγγλων συνθήκην τῆς 5 Μαρτίου 1815. Καίτοι δὲ ἡ Ἀγγλία ἐθεώρει αὐτὰς ὡς ἠνωμένας διοικητικῶς μὲ τὰς Ἰονίους νήσους⁶, ἐν τούτοις σιγηθεῖσα ἐπὶ τῆς σιωπῆς τῆς συνθήκης τῆς 5 Μαρτίου 1815, προέβη εἰς τὴν μετὰ τῶν Ρώσων σύμβασιν τοῦ 1817, καθ' ἣν ἐρρυθμίσθη ὀριστικῶς ἡ τύχη τῆς Πάργας περιερχομένης εἰς τὴν Τουρκίαν, ἥτις εἰς ἀντάλλαγμα παρητήθη πάσης ἀξιώσεως ἐπὶ τῶν Ἰονίων νήσων, ἣν εἶχε δυνάμει τῆς συνθήκης τῆς 21ης Μαρτίου 1800.

III

Διὰ τὴν παροῦσάν μου ἔρευναν ἔχω τὰς ἀκολούθους πηγὰς:

⁶) Ἐγγραφον τοῦ ἄγγλου ἀρμοστοῦ τῶν Ἰονίων νήσων ἀπὸ 11 Μαΐου 1815 πρὸς τὸν Διοικητὴν τῆς Πάργας, δι' οὗ χαρακτηρίζεται αὕτη ὡς *ouvrage ananeé* τοῦ στρατοῦ τῆς Κερκύρας.

1) Τὴν συνθήκην τῆς 21ης Μαρτίου 1800. Ταύτης τὰ μὲν πρῶτα μέχρι τοῦ VIII ἀρθρα ἀναφέρονται εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, τὰ δὲ ἀρθρα VIII, IX καὶ X καθορίζουσι τὴν ἔκτασιν τῶν προνομίων τῶν Ἡπειρωτικῶν πόλεων.

2) Τὸ φερμάνιον τῆς 21ης Ἀπριλίου τοῦ 1800, ὄριζον τὰ κατὰ τὴν ἀκτέλεσιν τῆς συνθήκης. Τοῦτο εὔρον ἐν μεταφράσει εἰς τὸ Ἱστορικὸν Δοκίμιον περὶ Πρεβέξης τοῦ Μητροπολίτου Ἄρτης.

3) Τὰς πράξεις τῶν ἀρχῶν τῶν χρόνων ἐκείνων.

4) Τὰς σημειώσεις τοῦ ἀειμνήστου θείου μου Γεωργίου Κονεμένου Βέη⁷. Ἐπὶ τῶν πράξεων τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν σημειώσεων τοῦ Κονεμένου εἰργάσθη ὁ Ν. Γεωργίτης πρὸ εἰκοσαετίας περίπου, τὰ δὲ ἀποτελέσματα τῆς ἐργασίας του ἐκείνης εἶδον τὴ φῶς ἐν τῇ «Ν. Ἡμέρα» τῆς Τεργέστης

7) Ἄτυχῶς ὁ φάκελλος τῶν ἐγγράφων καὶ σημειώσεων τοῦ Κονεμένου Βέη φαίνεται ἀπολεσθεὶς ὁ θειδὸς μου κ. Γ. Γερογιάννης ἔχων πληροφορίας ὅτι εἶχεν οὗτος δανεισθῆ εἰς τὸν θανάοντα ἀδελφὸν τοῦ πατρὸς μου Ἄρ. Βρέκωσην μὲ εἶχε παρακαλέσει, ὅπως τοῦ δανείσω τὸν φάκελλον τοῦτον, ἵνα τὸν συμβουλευθῆ διὰ τὴν συγγραφὴν τῆς «Ἱστορίας τῆς Πρεβέξης». Παρ' ἐμοὶ ὅμως δὲν ἀνεῦρον εἰ μὴ ἐλάχιστα ἐγγράφα ἀφορῶντα τοὺς Κονεμένους, καὶ ταῦτα καθαρῶς ἰδιωτικῆς φύσεως. Ἡ ἀξία τοῦ φακέλλου τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς (οὗτινος βιογραφικὸν σημείωμα ἐδημοσίευσεν ἤδη ὁ Γεωργίτης εἰς τὸ Βιογραφικὸν Τεῦχος τῶν Ἡπειρωτικῶν Χρονικῶν τοῦ 1927, περιέχον δυστυχῶς καὶ ἱκανὰς ἀνακριβείας) θὰ ἦτο τῇ ἀληθείᾳ μεγάλη, διότι δὲν θὰ διεφώτιζε μόνον τὴν ἱστορίαν τῆς νοτίου Ἡπείρου τοῦ 18ου καὶ 19ου αἰῶνος, καθ' οὓς ἐδρασαν οἱ Κονεμένοι, ἀλλὰ θὰ παρεῖχε καὶ σημαντικὴν συμβολὴν εἰς τὴν μελέτην τῆς διπλωματικῆς ἱστορίας τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος τῆς Ὀθωνεῖου ἐποχῆς, καθ' ἣν ὁ Κονεμένος βέης διετέλεσεν ἀναπληρωτὴς μετὰ τὰ Μουσουρικά τοῦ Τούρκου πρεσβυτοῦ Μουσούρου ἐν Ἀθήναις. Θὰ ἦσαν δὲ τόσον πολῦτιμοι αἱ σημειώσεις ἐκεῖναι, ὅσον πολῦτιμος ἠπῆρξεν ἡ ἀλληλογραφία καὶ τὰ ἀπομνημονεύματα τῶν τότε πρεσβευτῶν τῶν Μ. Δυνάμεων ἐν Ἀθήναις, ἐφ' ὧν κατὰ τὸ πλεῖστον ἐβασίσθησαν οἱ ἱστορικοὶ τῆς Ἑλλάδος τοῦ Ὀθωνος διὰ τὴν συγγραφὴν τῆς διπλωματικῆς ἱστορίας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Θὰ ἦσαν δὲ καὶ αἷται κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον, ἀφ' οὗ ἔξ ὧν ἐδανείσθησαν ὑπὸ τοῦ ἰδίου εἰς τὸν κ. Γεωργίτην ἐκ τῶν ἀφορῶν τὴν Πρεβέξαν τοῦ 1800—1807 κατώρθωσεν οὗτος νὰ μᾶς δώσῃ τὴν ἐν τῷ κειμένῳ μνημονευθεῖσαν μελέτην του, βοηθούμενος φυσικῶ τῷ λόγῳ καὶ ὑπὸ τῶν πράξεων τῶν ἀρχῶν.

Εἶνε δὲ ὄντως λυπηρὸν ὅτι εἰς τὴν ἔλλειψιν τῶν ἐγγράφων, αἵτινα εἶνε εἰς ἡμᾶς ἀναγκαῖα διὰ τὴν γνῶσιν καὶ μελέτην τοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ δικαίου τῶν Ἑλλήνων καὶ ἤτις ἐμποδίζει εἰς ἡμᾶς τὴν ἐρευνητικὴν ἐργασίαν νὰ προσθέσωμεν καὶ τὴν ἀμέλειαν τῶν τυχόν κατόχων τοιούτων ἐγγράφων καὶ σημειώσεων ὅπως τὰ ἐπιδεικνύουσιν εἰς τοὺς ἐρευνητάς των, ἴσως δὲ καὶ τὸν φόβον ὅτι τυχόν καὶ ἄλλοι πλὴν αὐτῶν θέλουσι γίνεαι κοινῶν τοῦ κεκρυμμένου θησαυροῦ!

Τούτων ἕνεκα δὲν κατώρθωσα ἀκόμη νὰ συγκεντρώσω τὰ ἐγγράφα τὰ ἀφορῶντα τὸν δημόσιον βίον τοῦ μητροδθεν προπάππου μου Ἰωάννου Λέοντος Μελά (περὶ τοῦ ὁποίου ὁ Hughes συναντήσας αὐτὸν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ διὰ μακρῶν ἐξαίρων), ὧν ἔχω ἀνάγκην προκειμένου νὰ συντάξω βιογραφικὸν σημείωμα τοῦ ἀνδρός, τὸ ὁποῖον θέλει συνοδεύσει τὴν προσεχῆ ἐκδοσὴν ἀνεκδότων ἐπιστολῶν τοῦ ποιητοῦ Βηλαρά πρὸς αὐτόν, εἰς τὴν ὁποίαν θέλει προβῆ ὁ φίλος μου κ. Εὐάγγ. Φωτιάδης.

καὶ ἐν τῷ περιοδικῷ «Ἑλληνισμός» τοῦ 1909 ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ ἐν Πρεβέζῃ Δημόσιον Δίκαιον ἐπὶ τῆς Συμπολιτείας τοῦ Ἀκρωτηρίου» (continnente). Ἡ πρωτότυπος ἔρευνα τοῦ Γεωργίτη, ἥτις καὶ εἰς ἡμᾶς κολλυχῶς ἐχρησίμευσε, δίδει σαφῆ εἰκόνα τῆς ὀργανώσεως τῆς διοικήσεως μόνον. Δὲν ἐπεκτείνεται ἀτυχῶς ἐπὶ τῶν προνομίων καθ' ἕκαστον καὶ δὲν τοποθετεῖ ἐπομένως τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐνώσεως εἰς τὸ πλαίσιον τοῦ γενικοῦ προνομιακοῦ καθεστῶτος τοῦ κρατήσαντος ἐπὶ τουρκοκρατίας.

5) Ὁ Σαλαμπάντας εἰς τὴν Ἱστορίαν Σουλίου καὶ Πάργας ἀναφέρει καὶ σύνταγμα, τὸ ὁποῖον κατηρτίσθη ἐν Κωνσταντινουπόλει μεταξὺ τοῦ Διοικητοῦ τῶν ἡπειρωτικῶν πόλεων καὶ τοῦ ἀπεσταλμένου τῆς Ἑπτανησιακῆς Δημοκρατίας Ἀνδρέα Γονέμη. Τοιοῦτον σύνταγμα οὐδεὶς ἄλλος πλὴν τοῦ Σαλαμπάντα ἀναφέρει. Τὸ πιθανώτερον εἶνε ὅτι σύνταγμα ἀποκαλεῖ ὁ Σαλαμπάντας τὸ ἀπὸ 10 Μαΐου 1801 Χάττι Σιερίφ, τὸ ὁποῖον ἐξεδόθη κατόπιν διαπραγματεύσεων τοῦ Τούρκου Διοικητοῦ τῶν Ἑπειρωτικῶν πόλεων Ἀβδουλλάχ Μπέη τοῦ διορισθέντος ἐκεῖ διὰ τοῦ προορηθέντος ἀπὸ 1 Ἀπριλίου 1800 φερμανίου καὶ τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Ἑπτανησιακῆς Δημοκρατίας, ὅστις πιθανὸν νὰ ἦτο ὁ ὑπὸ τοῦ Σαλαμπάντα ἀναφερόμενος Ἀνδρέας Γονέμης. Περὶ τῶν ὡς ἄνω διαπραγματεύσεων διαλαμβάνει τὸ ἄρθρον VIII τῆς συνθήκης τοῦ 1800⁵.

6) Ἐπιδοθητικῶς ἐχρησιμοποίησα τὰ ἀκόλουθα ἔργα, ἃτινα ἢ πραγματεύονται περὶ Ἠπείρου καὶ δι' ὀλίγων ἀπτονται τοῦ καθεστῶτος τοῦ 1800, ἢ ἀναφέρονται γενικῶς ἢ εἰδικῶς εἰς τὴν διοίκησιν τῶν Ἰονίων νήσων κατὰ τὴν ἐνετοκρατίαν. Εἶνε πρόδηλον ὅτι εἰδικῶς ὡς πρὸς τὰς ἐντυπώσεις τῶν περιηγητῶν πρέπει νὰ εἶνέ τις ἄκρως ἐπιφυλακτικός, ἔνεκα τῆς παρατηρουμένης τάσεως, ἣν εἶχον οὗτοι νὰ ἀναγράφουν πληροφορίας, τὰς ὁποίας δὲν συνέλεξαν οἱ ἴδιοι, ἀλλὰ παρελάμβανον παρ' ἄλλων, οἵτινες εἶχον ἐκδώσει περιηγητικὰς ἐντυπώσεις πρὸ αὐτῶν⁶:

Παν. Ἀραβαντινοῦ. Χρονογραφία τῆς Ἠπείρου. Ἀθήναι 1856-1857.—
Σπ. Παν. Ἀραβαντινοῦ. Ἱστορία τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ. Ἀθήναι 1895.—Ἀνδρ.
Ἀνδρεάδου. Περὶ τῆς οἰκονομικῆς διοικήσεως τῆς Ἑπτανήσου ἐπὶ Βενετοκρατίας. Ἐν Ἀθήναις 1914.—Γ. Μαυρογιάννη. Ἱστορία τῶν Ἰονίων νήσων (1797-1815). Ἐν Ἀθήναις 1889.—Χριστοφόρου τοῦ Περραιβοῦ.

⁵) «Ἐπειδὴ αἱ περιφέρειαι αὗται ἀνήκουν κατὰ πλήρη κυριότητα εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν, καὶ δοθέντος ὅτι μέγας ἀριθμὸς ἑπηκόων τῆς Δημοκρατίας τῶν ἐπὶ ἠνωμένων νήσων ἔχουν κτήματα εἰς τὰς ρηθείσας περιφέρειαι, ἢ Ὑψηλὴ Πύλη ὑπόσχεται νὰ καθορίσῃ ἀπὸ τοῦ νῦν τὴν τάξιν τοῦ ἀξιοματικοῦ τούτου. (πρόκειται περὶ τοῦ Διοικητοῦ) τὴν φύσιν καὶ τὴν ἔκτασιν τῶν ἀρμοδιοτήτων του καὶ τὸν τρόπον τῆς διαμονῆς του».

⁶) Περὶ τῆς ἐπιφυλάξεως αὐτῆς ἰκανὰ διδάσκει ἡ κριτικὴ τῶν πηγῶν τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ἢ προτασσομένη τοῦ ἔργου τοῦ Ἀραβαντινοῦ.

Ἱστορία Σουλίου καὶ Πάργας. Βενετία 1815.—Π. Α. Σ(αλαμπάντα). Ἱστορία τῆς Πάργας. Ἐν Ἀθήναις 1861.—Ἰ. Ααμπρίδου. Ἡπειρωτικὰ Μελετήματα Ἀθήναι 1887.—Ἀθ. τοῦ Σταγειρίτου. Ἡπειρωτικά. Βιέννη 1819.—Τρύφ. Εὐαγγελίδη. Ἱστορία τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Ἀθήναι 1896.—Σεραφεὶμ Βυζαντίου, Μητροπολίτου Ἄρτης. Δοκίμιον ἱστορικῆς τινος περιλήψεως τῆς ποτὲ ἀρχαίας καὶ ἐγκρίτου Ἡπειρωτικῆς πόλεως Ἄρτης καὶ τῆς ὠσαύτως νεωτέρας πόλεως Πρεβέζης. Ἀθήναι 1884.—Κ. Ν. Σάθα. Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς. Ἐν Ἀθήναις 1869.—Ἐρμάννου Λούτζη. Περὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῆς Ἑπτανήσου ἐπὶ Ἑνετῶν. Ἐν Ἀθήναις 1856.—Μιχ. Λάσκαρι. Σημειώσεις περὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Πάργας. Ἡπειρωτικὰ Χρονικὰ Τεύχος Α' καὶ Β'. 1927.—Α. Μ. Ἀνδρεάδου. Περὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Πάργας. Οἰκονομικὴ Ἑλλάς. 1911.—Σπυρίδωνος Ἀ. Βλαντιῆ. Ἡ Αεσκὰς ὑπὸ τοὺς Φράγκους, τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Ἑνετοὺς (1204—1797). Ἐν Λευκάδι 1902.—Γεωργίου Βερυκίου. Ἀπομνημονεύματα περὶ τῆς πρώην Ἰονίου Πολιτείας. Κεφαλληνία 1870.—Παναγιώτου Χιώτου. Ἱστορία τοῦ Ἰονίου Κράτους ἀπὸ συστάσεως αὐτοῦ μέχρι ἐνώσεως (1815—1864). Ἐν Ζακύνθῳ 1864.—Παναγιώτου Χιώτου. Ἱστορικὰ ἀπομνημονεύματα Ἑπτανήσου. Ἐν Ζακύνθῳ 1849—1877.—Ludwig Salvator. Parga. Praga 1907.—Pouqueville. Voyage dans la Grèce. 1826.—Will Mart Leake. Travels in Northern Greece. London 1885.—André St Sauveur. Voyage historique, littéraire et pittoresque dans les Isles et possessions ci-devant Vénitiennes du Levant. Paris 1800.—Scrofani. Voyage en Grèce fait en 1794—1795. Paris. 1801.—Travels in Greece and Albania by The Rev. T. S. Hughes BD. London 1830.—Henry Holland. Travels in the Ionian Isles, Albania, Thessaly, Macedonia during the years 1812 and 1813. London 1815.—Béllaire. Précis des opérations générales de la division française du Levant. A Paris 1805.—D'Arbois frères. Mémoires sur les trois départements de Corcyre, d'Ithaque et de la Mer Égée.—François Lénormant. La question Ionienne devant l'Europe. Paris 1859.—Edouard Driault et Michel Lhéritier. Histoire diplomatique de la Grèce de 1821 à nos jours. Paris 1925.—Malte-Brun. Tableau historique et politique de la vie d'Ali pacha.—Nolhac. (S. de). Iles Ioniennes. Paris 1852.—Schneider. Histoire et description des îles Ioniennes, revue et corrigée par Bory de St Vincent. Paris 1823.—Valsamachi. Nota sopra la Rep. Ionica presentata al Congresso di Vienna. Vienn. 1815.—Gaultier de Chanbry. Aperçu d'un mémoire sur l'occupation des îles Ioniennes par les Français (1797 - 1799) d'après la correspondance

du général Chabot. Paris 1864.—Pisani (l'abbé P.). L'expédition russo-turque aux îles Ioniennes (1798—1799).—G. Pauthier. Les îles Ioniennes pendant l'occupation Française et le Protectorat Anglais. Paris 1863.—E. Rodokanaki. Bonaparte et les îles Ioniennes. Paris 1899.—Eugene Rizzo Rangabé. Livre d'or de la Noblesse Ionienne. Athènes 1925.—Marmora. Della Historia di Corfù ἐξελληνισθεῖδα ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Μάρμορα. Κέρκυρα 1902.

IV.

Ὅταν ὁ Καγκελλάριος τῆς Ρωσικῆς Αὐτοκρατορίας ἀνήγγειλε πρὸς τοὺς ἐν Πετροπόλει ἀντιπροσώπους τῶν Ἰονίων νήσων τὴν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Παύλου ἐπικύρωσιν τῆς Συνθήκης τοῦ 1800¹⁰, ἔλεγεν ὅτι ὡς πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν πολίτευμα τῶν νήσων οἱ λαοὶ θὰ ἀφίνοντο ἐλεύθεροι νὰ ἐκλέξωσι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἔκρινον προτιμότερον. Σὺμφωνος πρὸς τοῦτο ἦτο ἤδη καὶ ἡ Ὑψηλὴ Πύλη, ἂν κρίνωμεν ἀπὸ τὸ περιεχόμενον τῆς πρὸς τοὺς Ἑπτανησίους ἐγκυκλίου τοῦ Πατριάρχου, καθ' ἣν «προστάγματι καὶ σταθερῶ βουλήσει τῆς Ὑ. Πύλης» ἐχορηγεῖτο ἡ ἄδεια εἰς τοὺς λαοὺς τῶν νήσων νὰ ἐκλέξωσιν οἰονδήποτε εἶδος διοικήσεως ἢ θελον νομίσει ὠφέλιμον εἰς τὴν πατρίδα των.

Ἡ μορφή τοῦ ἐσωτερικοῦ πολιτεύματος τῶν Ἰονίων νήσων μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ 1800¹¹ ἦτο μᾶλλον πολιτείας ὁμοσπόνδου. Τοῦτο βεβαίως δὲν δυνάμεθα νὰ ὑποστηρίξωμεν καὶ διὰ τὰς εἰρημένας Ἡπειρωτικὰς πόλεις, διότι ἂν καὶ κατ' ἐλαχίστας λειτουργίας διέφερον ἡ αὐτοδιοικητικὴ ὀργάνωσις αὐτῶν, οὐχ ἦττον ἡ ἔννοια τῆς αὐτοδιοικήσεως τῶν Ἡπειρωτικῶν ἐκείνων πόλεων ἦτο ὁπωσδήποτε στενὴ (τοπικὴ), λόγῳ τοῦ ὅτι εἶχον ἐκχωρηθῆ ὡς προνομιούχοι κτήσεις (Ἰμλιάκι χουμαγιουνίν) εἰς τὸν Σουλτάνον, τούτου δὲ ἡ κυριαρχία ἤσκειτο διὰ τοῦ Βοεβόδα. Ἐνῶ μετὰ τὴν χορήγησιν ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου τοῦ διπλώματος τῆς ἀνεξαρτησίας εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν Ἰονίων νήσων, αἱ Ἰόνιοι νῆσοι ἀπετέλεσαν πάντως ἰδίαν Πολιτείαν, ὁσαδήποτε καὶ ἂν ὑπέκλειπε διὰ τοῦ διπλώματος ὑπὲρ αὐτοῦ δικαίωματα ὁ Σουλτάνος.

Αἱ Ἡπειρωτικαὶ πόλεις κατόπιν τῆς συνθήκης τοῦ 1800 δὲν ἀπέτελεσαν οὔτε ἐλευθέρως δημοκρατικὰς πόλεις, οὔτε Δημοκρατίαν, ἀλλ' οὔτε καὶ Συμπολιτείαν¹², ὅπως ἐχαρακτήρισαν τὸ ἀπὸ 1800—1807 καθεστὼς οἱ γράψαντες περὶ αὐτοῦ ὀλίγας γραμμᾶς.

¹⁰ Ἡ συνθήκη τῆς 21 Μαρτίου 1800 ἐκυρώθη ὑπὸ μὲν τοῦ αὐτοκράτορος Παύλου τῆς Ρωσσίας τὴν 8ην Αὐγούστου 1800, ὑπὸ δὲ τοῦ Σουλτάνου τὴν 8ην Νοεμβρίου 1800.

¹¹ Περὶ τούτου βλ. καὶ τὸ ἐσχάτως ἐκδοθὲν ἔργον τοῦ καθηγητοῦ κ. Κουγέα «Ἡ ἰδέα τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν παρ' Ἑλλήσιν». Ἐν Ἀθήναις 1928.

¹² Ὁ Ἀραβαντινός, ὁ Σαλαμπάντας, ὁ Γεωργίτσος καὶ ἄλλοι μεταχειρίζονται ἐναλλάξ τοὺς ὄρους τούτους.

Ἦνε ὁμως ἀληθές τοῦτο, ὅτι ἐν Ἠπειρῷ κατὰ τὸν 18ον καὶ 19ον αἰῶνα αἱ ἔννοιαι τῆς πλήρους πολιτικῆς ἐξουσίας, τοῦτέστι τῆς ἰδίῃ δικαίῃ ἐπαρχούσης, ὅποιαν προϋποθέτουν ἡ Δημοκρατία καὶ ἡ Συμπολιτεία, μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς δοτῆς πολιτικῆς ἐξουσίας συμπλέκονται, ὥστε ὄχι μόνον τὸ καθεστὼς τῶν Ἠπειρωτικῶν πόλεων, τὸ ὁποῖον ἐδημιούργησεν ἡ Συνθήκη τοῦ 1800, ἀλλὰ καὶ τὰς ομάδας τῶν δήμων καὶ κοινοτήτων νὰ ὀνομάξωσι συνήθως συμπολιτείας οἱ γράφοντες ἱστορικὰ δοκίμια.

Ὑπατος ἀντιπρόσωπος τοῦ Σουλτάνου ἐδρεῦον εἰς τὸ Μιχαλίτσι, χωρίον κείμενον πλησίον τῆς Πρεβέζης, ἦτο ὁ Βοεβόδας¹³. Τοιοῦτος διωρίσθη διὰ τοῦ φερμανίου ὁ Ἀβδουλλὰχ μπέης, ὅστις ἔφερε τὸν τίτλον: Ἐνδοξότατος Μέγας Ἱμπροχώρ¹⁴, καπουτζίμπασης¹⁵ Σαλαχώρας, καὶ βοεβόδας τῶν Ἱμλιὰκι χουμαγιουνίν Πρεβέζης, Βονίτσης, Πάργας καὶ Βουθρωτοῦ.

Ποῖα ἦσαν τὰ ὄργανα τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως καὶ ποῖα ἡ ἀκριβῆς ἔκτασις τῆς ἀρμοδιότητος αὐτῶν δὲν δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν κατὰ τρόπον κατηγορηματικόν. Ἐξ ὧν ὁμως γνωρίζομεν ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ἀποκλήθέντος «βυζαντινοῦ πολιτεύματος» ἐν Ἐπτανήσῳ, ὅπερ ἐβασίσθη ἐπὶ τοῦ κρατήσαντος ἐπὶ Ἐνετῶν πολιτεύματος τῶν Ἰονίων νήσων¹⁶ καὶ ὅπερ

¹³) Ἡ Ὄθωμανικὴ Ἐπικράτεια διηρεῖτο εἰς πέντε μεγάλας τοπαρχίας ἢ ἐγιαλέτ, αἵτινες διηκοῦντο ὑπὸ ἰσαριθμῶν τοποτηρητῶν ἢ *μπεγλερμπέγ*. Ἐν Εὐρώπῃ ὑπῆρχον τρεῖς τοπαρχίαι. Τὸ Ροῦμέλη ἐγιαλέτ, Βόσνα ἐγιαλέτ καὶ ἡ τοπαρχία τῶν νήσων. Ἐκαστον ἐγιαλέτ ὑποδιηρεῖτο εἰς σατραπείας ἢ σαντζάκ. Ἐκαστον σαντζάκ εἶχεν ἐπὶ κεφαλῆς τὸν σαντζάκμπεην. Τὸ σαντζάκ ὑποδιηρεῖτο εἰς Βοεβόδατα τὰ ὁποῖα διέφκουν ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ καλούμενοι βοεβόδα. Κύριον καθῆκόν των ἦτο ἡ ἐπιτήρησις τῆς εἰσπράξεως τῶν φόρων καὶ ἡ ἐκτέλεσις τῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων. (Βλ. Ν. Μοσχοβάκη. Τὸ ἐν Ἑλλάδι Δημόσιον Δίκαιον ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Ἐν Ἀθήναις 1882, σελ. 39—41).

¹⁴) Ἱμπροχώρ=Αὐλάρχης (Ἐμίρ—ἀχούρ).

¹⁵) Καπουτζίμπασης=Φρούραρχος ἢ ἀρχιτελώνης (Καπού-Μπασού).

¹⁶) Τὸ ἐσωτερικὸν πολιτεῦμα τῶν Ἠπειρωτικῶν πόλεων ἔλκει τὴν καταγωγὴν του α') ἐκ τοῦ χάριτος τῶν προνομίων τῆς Λευκάδος τοῦ 1884, εἰς ἣν αὐταὶ ὑπῆγοντο ἐπὶ Ἐνετῶν διοικητικῶς. Ἄμα ὁ Φραγκίσκος Μοροζίνης κατέλαβε τὴν Λευκάδα διὰ προκηρύξεως αὐτοῦ ἐκάλεσε τοὺς κατοίκους ὅπως καταρτίσωσι τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου πολιτεῦμα, καθ' ὃν τρόπον ἔκρινον οὗτοι πλέον προσιδιάζοντα αὐτοῖς, δηλώσας ἅμα ὅτι οἱ Ἐνετοὶ θὰ σεβασθοῦν, ὡς ἐπραξάν τοῦτο καὶ εἰς τὰς ἄλλας νήσους, τὴν κοινοτικὴν σύνθεσιν τῆς νήσου. Οἱ κάτοικοι τῆς Λευκάδος ὑπέβαλον κατάλογον τῶν Capitoli αἵτινα ἐζήτουν ὅπως ἀναγνωρίσωσιν οἱ Ἐνετοὶ. Τῷ δὲ 1684 ἐπεκρωθήσαν τὰ προνόμια ταῦτα διὰ Decreto τῆς Ἐνετικῆς Διοικήσεως ὡς Privilegi della Comunità di Santa Maure, καὶ β') ἐκ τοῦ βυζαντινοῦ πολιτεύματος τοῦ 1801, ὅπερ ἐνοποίησε τὴν διοίκησιν τῶν Ἰονίων νήσων καὶ κατήργησε τὰς παραλλαγὰς, τὰς ὁποίας μέχρι τότε ἐνεφάνιζον τὰ καθ' ἕκαστον πολιτεύματα τῶν Ἰονίων νήσων. Τὸ σύνταγμα τοῦ 1801 ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο μερῶν: τὸ εἰδικόν, ἀποτελούμενον ἐκ 15 ἀρθρῶν λίαν συντόμων ἀφορῶν τὰς νήσους κατ' ἰδίαν, καὶ ἐν γενικῶν ρυθμίζον τὰς ἀρμοδιότητας τῆς Γερουσίας ἐκ 17 ἀρθρῶν. Τὸ κείμενον τοῦτο εὑρεται μόνον εἰς τὸ ἔργον τοῦ Pauliani *Memorie storiche sulla fondazione della Repubblica Ionica. Italia 1802.*

ἐφηρμόσθη ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν πράξεων τῶν ἀρχῶν τῆς Πρεβέζης (1800—1807) καὶ εἰς τὰς Ἑπειρωτικὰς πόλεις, δυνάμεθα νὰ δρίσωμεν τὴν τοπικὴν αὐτοδιοίκησιν τῶν Ἑπειρωτικῶν πόλεων ὡς εὐρυτέραν¹⁷.

¹⁷⁾ Ἀτυχῶς μεταξὺ τοῦ Μαυρογιάννη καὶ τῶν λοιπῶν Ἰονίων συγγραφέων ἀναπτυσσόντων τὴν ὀργάνωσιν τοῦ βυζαντινοῦ πολιτεύματος ἐν ταῖς Ἰονίαις νήσοις καὶ τοῦ Γεωργίτη, ὅστις εἰργάσθη ἐπὶ τῶν πράξεων τῶν ἀρχῶν Πρεβέζης, ὑπάρχει ἰκανὴ διαφορά ἐν τισι σημείοις. Οὕτως ἐνῶ ὁ Μαυρογιάννης δρίζει τὸ Conclave ὡς σῶμα ἀποτελούμενον ἀπὸ δικαστὰς, ὁ Γεωργίτης τὸ χαρακτηρίζει ὡς Σύγκλητον, χωρὶς νὰ διασαφηνίσῃ ἂν ἡ Σύγκλητος αὐτὴ ἦτο τὸ Γενικὸν Συμβούλιον ἢ ἡ Γερουσία¹. Τοῦτου ἔνεκεν δὲν δικαιολογεῖ ὁ Γεωργίτης πῶς ἡ Σύγκλητος Πρεβέζης διὰ ψηφίσματος τῆς 3 Μαρτίου 1803 κατεδίκασε τὸν Πρόεδρον Βονίτης Δημήτριον Φραγκαδούλῃν εἰς ἐρίμηνον ἐξορίαν εἰς τὸ φρούριον τῆς Πάργας διότι ἐνώπιον τῆς συνελεύσεως (ποίας συνελεύσεως πρώτου ἢ δευτέρου βαθμοῦ;) ἠπείλησε τὸν συνάρχοντα αὐτοῦ Νικόλαον Λογοθέτην Χαλκιόπουλον. Ὁμοίως ἐνῶ οἱ Ἰόνιοι συγγραφεῖς βεβαιοῦν ὅτι οἱ πρόεδροι ἢ σύνδικοι διωρίζοντο ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Συμβουλίου, ὁ Γεωργίτης λέγει ὅτι ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ λ. οὐ. Τούτων ἔνεκεν ἡ ἔρευνα τοῦ Γεωργίτη ἀποβαίνει ἐν τισιν ἀσαφεί, διότι δὲν ἐφρῶντισε νὰ ἐρευνήσῃ τοὺς θεσμούς, τοὺς ὁποίους συνήντησεν εἰς τὰς πράξεις συγκριτικῶς. Ὅτι ὅμως ἐνδιαφέρει ἡμᾶς σήμερον εἶνε τοῦτο: Ὅτι ἡ περιφέρεια τῶν τεσσάρων Ἑπειρωτικῶν πόλεων τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ 19ου αἰῶνος παρουσίασεν ὀργάνωσιν τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως τοιαύτην, ὁποῖον ἡ Ἑλλάς δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐφαρμόσῃ εἰς καμίαν ἐπαρχίαν τῆς μετὰ ἕνα καὶ ἡμῖς περίπου αἰῶνα. Τοῦτο δὲ θὰ ἐπαναλάβωμεν δυστυχῶς ἐρευνῶντες τὴν ἐπὶ Τουρκοκρατίας διοικητικὴν ὀργάνωσιν ὠρισμένων Ἑπειρωτικῶν μητροκομιῶν (Ζαγοροχώρια, Βλαχοχώρια, Σουλιωτοχώρια κλπ.), τῶν ὁποίων ὁ δημόσιος βίος τῶν Τουρκικῶν χρόνων δὲν ὑστερεῖ ἀναμφισβητήτως ἐνώπιον τῆς ἐλευθερίας, τὴν ὁποῖαν τῆς ἐχάρισεν ἡ ἐλευθέρη Ἑλλάς. Διότι ἀτυχῶς, εἴτε διὰ τὴν ἄγνοιαν τῶν ἱστορικῶν πηγῶν τοῦ ἀναγκαιοῦντος εἰς ἡμᾶς διοικητικοῦ συστήματος, εἴτε διότι ἐννοοῦμεν νὰ ἐξακολουθῶμεν ἀντιγράφοντες ἕνα δημοτικὰ πολιτεύματα (τὰ ὁποῖα ὅμως ἔχουν ὅλα ἱστορικὴν τὴν προέλευσίν των), οὐδέποτε μέχρι σήμερον ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν ἡ ἱστορικὴ προέλευσις καὶ ἡ ἀναγκαία διατήρησις ὠρισμένων θεσμῶν, οὕτω δὲ πᾶσα ἐπιστημονικὴ ἐργασία, ἥτις ἀπέβλεπε πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἀποτελεῖ σήμερον φιλολογίαν διὰ τὸν μελετητὴν τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως τῆς Ἑλλάδος, διότι καὶ ἐνσαρκωθεῖσα, ὁσάκις κατορθώθη τοῦτο, εἰς νόμον. (τετράκις νομίμως ἰδρῦθησαν καὶ κατηργήθησαν τὰ Ἐπαρχιακὰ καὶ Νομαρχιακὰ Συμβούλια ἀπὸ τοῦ 1833). ἔφθασε μόνον μέχρι τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως, ἀλλὰ δὲν ἐφηρμόσθη. (Ἰαμπρὰ ἀπὸδειξις τούτου τὸ Ν. Δ. τῆς 9ης Μαΐου 1923 περὶ διοικήσεως τῶν Νομῶν, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ ἀναμφισβητήτως σταθμὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ θεσμοῦ ἐν Ἑλλάδι. ὅπερ ὅμως οὐτε ἐφηρμόσθη, ἀγνοοῦμεν δὲ πότε θὰ ἐφαρμοσθῇ).

¹⁾ Ὅσον ἀφορᾷ τὰς Ἰονίους νήσους γνωρίζομεν ὅτι τὸ ἀρχαιότερον τῶν ὀργάνων τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως εἰς ὅλας τὰς νήσους ὑπῆρξε τὸ Γενικὸν Συμβούλιον. Τοῦτο εἶχε μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ διορισμοῦ τῶν Συνδικῶν καὶ λοιπῶν ἀρχόντων. Βραδύτερον ὅμως, ἐπειδὴ τὸ Γ. Συμβούλιον κατήντησε νὰ ἐκθέτῃ τὰ δημόσια ἀξιώματα οἰονεὶ εἰς δημοκρασίαν, περιεστᾶλη τὸ δικαίωμα τοῦ διορισμοῦ τῶν ὑπαλλήλων ὑπὸ τῆς Ἑνετικῆς Διοικήσεως ἀνατεθέντος τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ εἰς τὸ ἕτερον Συμβούλιον ἀποκληθὲν Μικρόν. (Τοιοῦτο ἐν Λευκάδι ἰδρῦθη τῷ 1768). Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὸ Conclave, φαίνεται ὅτι ὑπῆρξε σῶμα καθαρῶς συμβουλευτικόν, τὸ ὁποῖον ἐγνωμάτευεν ἐπὶ τῶν προτάσεων τοῦ Γ. Συμβουλίου ἢ τῶν ἄλλων τοπικῶν ἀρχόντων ἢ ἐπὶ πάσης αἰτήσεως ἰδιώτου. Τὸ Γ. Συμβούλιον δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποφασίσῃ χωρὶς τὴν γνώμην τοῦ Conclave. Τοῦτο ὑπὸ τῶν Ἰονίων συγγραφέων χαρακτη-

Ὅπως ἔχομεν δύο βαθμῶν Συμβούλια, τὸ Γενικὸν Συμβούλιον, ὃπερ ἀφεώρα εἰς ἐκάστην πόλιν, καὶ τὴν Γερουσίαν, ἣτις ἀποτελεῖτο ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων ὄλων τῶν πόλεων.

Τὸ Γενικὸν Συμβούλιον τῆς πόλεως κυρίως εἶχε καθῆκον, ἵνα σχηματίσῃ τὰς ταρίφας καὶ κάθε πρόβλεψιν ἀναγκαίαν καὶ ἐπωφελῆ, ἔτι δὲ ἵνα ἐξοικονομῇ τὸ εἰσόδημα τῆς κοινότητος καὶ διευθύνῃ καλῶς καὶ εὐστόχως ἀγωνιζόμενον διὰ τὴν αὔξησίν του. Τὸ Γενικὸν Συμβούλιον ἐξέλεγεν ὄλας τὰς ἀρχάς, οἰκονομικάς, διοικητικάς καὶ δικαστικάς τῆς πόλεως. Τὰ Συμβούλια τῶν πόλεων ἐξέλεγον ἀντιπροσώπους των, οἵτινες ἀπήρτιζον τὴν οἰκονομικὴν Ἐπιτροπὴν τῆς Ἐνώσεως, ἣτις προσδιώριζε τὰ οἰκονομικά τῆς Ἐνώσεως καὶ ὑπεχρέου τὴν Γερουσίαν νὰ δαπανᾷ ἐντὸς τῶν ὑπ' αὐτῆς τεταγμένων ὀρίων. Εἰς ἐκτάκτους ὁμῶς περιστάσεις ἡ Γερουσία ἐδικαιοῦτο νὰ δαπανᾷ διὰ κονδύλια μὴ προβλεφθέντα ὑπὸ τῶν δημοτικῶν ἀντιπροσώπων, ὅσα ὁμῶς ὑπόχρεως νὰ τὰ δικαιολογήσῃ. Τὰ Συμβούλια τῶν πόλεων ἐξέλεγον καὶ τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς πόλεως, οἵτινες θὰ ἀπήρτιζον τὸ Συμβούλιον τῆς ἐνώσεως, ἥτοι τὴν Γερουσίαν. Καθῆκον αὐτῶν ἦτο καὶ ἡ ὀργάνωσις τῆς δημοτικῆς ἀστυνομίας. Ἐξέλεγον δὲ καὶ τοὺς λοιποὺς δημοτικοὺς ἀρχοντας τῶν πόλεων. Οὕτω μεταξὺ τῶν δημοτικῶν τούτων ἀρχόντων διακρίνομεν :

1) Τοὺς προβλέπτας τῆς ὑγείας, οἵτινες ἦσαν τρεῖς δικάζοντες ἐκ περιτροπῆς. (Φαίνεται ὅτι ἦσαν μονομελῆ τὰ δικαστήρια αὐτά).

2) Τοὺς ἐκτιμητὰς ἢ προβλέπτας τῶν τροφῶν καὶ ποτῶν ἢ ζυγιαστάς (giustizieri). Οὗτοι εἶχον καθῆκον νὰ ἐπιβλέπωσι τὴν αὐστηρὰν ἐφαρμογὴν τῶν ἀγορανομικῶν διατιμήσεων, ἐπισκεπτόμενοι τὴν ἀγορὰν φοροῦντες τὴν τήβεννον τῶν ἀρχόντων. Συλλαμβάνοντες δὲ τοὺς παρανομοῦντας ἐπ' αὐτοφῶρφ, ἐδίκαζον ἐπὶ τόπου, ἐδήμευον τὰ κατὰ παράβασιν τῶν ἀγορανομικῶν διατάξεων πωλούμενα καὶ διένειμον ταῦτα εἰς τοὺς πτωχοὺς.

3) Τοὺς προβλέπτας τῶν ὁδῶν καὶ ἐκτιμητὰς τῶν ζημιῶν τοῦ κάμπου. Ὑπῆρχε κατὰ ταῦτα ἀρκούντως προηγμένη ἀγορανομικὴ ὀργάνωσις.

4) Τοὺς προβλέπτας ἐπὶ τῶν πινάκων (Proveditore delle tolette). Οὗτοι ἦσαν δύο ὑπάλληλοι ἐπιστατοῦντες, ὅπως οἱ δικαστικοὶ ὑπάλληλοι καὶ ὁ γραμματεὺς μὴ εἰσπράττωσιν ὑπὲρ τὰ κεκανονισμένα ἐν τῇ δικαστικῇ διατιμήσει. Καταγγέλλοντες οὗτοι τοὺς παραβάτας τῶν δικαστικῶν διατιμήσεων ἀπελάμβανον τὸ ἐν πέμπτῳ τῶν ἐπιβαλλομένων προστίμων. Ἐκαλοῦντο δὲ προβλέπται ἐπὶ τῶν σανίδων (tolette), διότι ἐπὶ σανίδων ἐκολλᾶτο καὶ ἐξετίθετο ἡ διατίμησις¹⁸.

ρίζεται ὅτι μὲν ὡς ἀνάλογον πρὸς σημερινὸν Συμβούλιον Ἐπικρατείας, ὅτι δὲ ὡς Συμβουλευτικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Γενικοῦ Συμβουλίου.

¹⁸ Φαίνεται ὅτι ἡ κακὴ ἐξίς τῶν δικαστικῶν γραμματέων καὶ ὑπογραμματέων

Ἄλλοι δημοτικοὶ ἄρχοντες ἦσαν ὁ γραμματεὺς τῆς πόλεως ἐπιφορτισμένος τὴν διατήρησιν τῶν ληξιαρχικῶν καὶ λοιπῶν δημοτικῶν βιβλίων, οἱ πρέσβεις τῶν κοινοτήτων παρὰ τῷ Δόγγῃ, ἢ τῷ Σουλτάνῳ διὰ τὴν καθ' ἡμᾶς ἐποχὴν, τέλος δὲ τὰ ἐκτελεστικά ὄργανα τῶν Συμβουλίων, ἅτινα ἦσαν οἱ Πρόεδροι.

Οὗτοι ἦσαν τρεῖς εἰς ἐκάστην κοινότητα. Τούτων προῖστατο κατὰ τετράμηνον ἀνὰ εἰς ἕκ περιτροπῆς φέρων τὸν τίτλον τοῦ ἄρχοντος ἢ τοῦ Πρυτάνεως. Οὗτοι ἐξελέγοντο πάντοτε μεταξὺ τῶν εὐγενῶν¹⁹. Ὁ πρῶτος πρόεδρος συνεκάλει τὸ Συμβούλιον καὶ «ἀπέλυεν» αὐτὸ, ἐκήρυσσε δηλονότι τὴν λῆξιν τῶν ἐργασιῶν του. Οἱ Πρόεδροι ἐκλεγόμενοι ἐλάμβανον ἀπὸ τὸν Βοεβόδαν εἰς ἔνδειξιν τῆς ἀναγνωρίσεώς των ὡς δημοτικῶν ἀρχόντων βασιλικά σημεῖα. Πρὶν δὲ ἀποφασίσωσι τι ἐζήτουν τὴν γνώμην τοῦ Κογκλαβίου, «διότι εἰ καὶ προῖσταμένης τῆς προεδρείας καὶ προηγουμένης εἰς πάντα τὰ ζητήματα, τὸ Κογκλάβιον ἐδικαιοῦτο νὰ κυρώνη ἢ ν' ἀπορίπτῃ πᾶσαν πρότασιν». (Φύλλ. 10 Πραξ. 1 Μαρτίου 1808).

Ἡ Προεδρεία ἐπέβαλλε καὶ τὰς πειθαρχικὰς ποινὰς ἐπὶ τῶν δικαστικῶν καὶ διοικητικῶν ὑπαλλήλων. Ὡς ποινὰς μᾶς παρέδωσαν αἱ πράξεις τὴν προσωρινὴν φυλάκισιν «εἰς τὴν κάμεραν», τὴν φυλάκισιν ἡμερῶν, τὸ «ἀρέστον», ἦτοι παῦσιν, καὶ τὴν ἐξορίαν. Ἔστιν ὅτε δὲ αἱ ποιναὶ αὗται συνεπέφερον καὶ κολύματα ὡς πρὸς τὸν διορισμὸν εἰς τὴν αὐτὴν ἢ ἄλλην θέσιν καὶ στέρησιν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, τὰ ὁποῖα ἀνελάμβανον οἱ ἀπολέσαντες αὐτὰ δι' ἐνδεχομένης ἀπονομῆς χάριτος. (Ἐπιστ. 14 Νοεμβρίου 1802 φύλλ. 28).

Ὁ πρὸς τοὺς ἄρχοντας σεβασμὸς ἦτο ἀπεριόριστος. Οὕτως ἡ αὐθάδεια τοῦ Προβλέπτου τῆς υἱείας κατὰ τοῦ Προέδρου ἐστοίχισεν εἰς τὸν πρῶτον ὀκταήμερον «φυλάκισιν εἰς τὴν κάμεράν του καὶ στέρησιν τοῦ ἐπαγγέλματός του».

Φαίνεται δὲ ὅτι εἰς τὰ δικαστήρια, πιθανῶς εἰς τοὺς ἀσκοῦντας τὴν τοῦ νὰ εἰσπράττωσι περισσότερα τῶν κεκανονισμένων, ἦτις παρατηρεῖται ἰδίᾳ εἰς τὰ σύγχρονα δικαστήρια τῶν Ἀθηνῶν καὶ περὶ ἧς ἡσχολήθη ἐσχάτως καὶ ὁ Εἰσαγγελεὺς τῶν ἐν Ἀθῆναις Ἐφετῶν εἰς σχετικὴν τοῦ ἐγκύκλιον προσπαθῶν νὰ πολεμήσῃ τὸ κακόν, παρατηρεῖτο καὶ εἰς τὰ κοινοτικά δικαστήρια τῶν Ἰονίων ἐπὶ Βενετῶν. Τούτου ἐνεκεν ἐλήφθησαν τὰ ὡς ἄνω ἀναφερόμενα μέτρα, τὰ ὁποῖα ἐφηρμόσθησαν καὶ ἐπὶ τῶν ἡπειρωτικῶν δῆμων, περὶ ὧν ἡ παρούσα ἔρευνα, καὶ ἅτινα οὐχὶ ἄνευ ἀποτελέσματος τολμῶμεν νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι δύναται νὰ ἐφαρμόσῃ καὶ ἡ ἐλευθέρη Ἑλλάς.

¹⁹⁾ Τὸ μόνον ἐλάττωμα, τὸ ὁποῖον παρουσιάζει τὸ ὑπὸ ἔρευναν σύστημα εἶνε ὁ ἀριστοκρατικὸς αὐτοῦ χαρακτήρ. Μόνον οἱ εὐγενεῖς εἶχον πολιτικά δικαιώματα. Τὰ μόνα δὲ δημόσια ἀξιώματα, τὰ ὁποῖα ἠδύναντο νὰ καταλάβουν οἱ μὴ εὐγενεῖς ἦσαν τὰ δικαστικά. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα, καθὸ ἀπονεμόμενα ὑπὸ τῶν Συμβουλίων, ἅτινα ἀπεστελοῦντο ἀπὸ εὐγενεῖς, σπανίως ἀπενέμοντο εἰς μὴ τοιούτους. (Περὶ τῆς ἐννοίας τῆς εὐγενείας εἰς τὰς ἡπειρωτικὰς πόλεις βλέπε ὑποσημ. 24).

ποινικὴν ἀγωγὴν, ὑπῆρχον περιορισμοὶ ὡς πρὸς τὴν ἐλευθέραν ἐκδήλωσιν τῶν σκέψεων των. Οὕτως «ἐπειδὴ ὁ σύναρχος (δικαστῆς) Γραβέλης ἀπετόλμησεν ἀπροστοχάστως βλαπτικὰ καὶ ἐπιζήμια ἔργα εἰς τὸ κοινόν, ἢ προεδρεία καὶ τὸ Κογκλάβε ἔκρινε συμφέρον τὸ ἀρέστον του».

Ἡ Γερουσία, ἀποτελουμένη ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν δήμων, ἐπετῆρει τὴν ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τῶν νόμων καὶ ἐξέδιδε τοιούτους ἐπικυρώνουσα καὶ τοὺς ἐγχωρίους. Εἶχε καθῆκον νὰ συγκρατῆ τὸ σχῆμα εἴτε τὸν τύπον τῆς κυβερνήσεως, νὰ τηρῆ τὴν ἀρμονίαν μεταξὺ τῶν ἀρχῶν ἐκάστου δήμου καὶ ὄλων ἐν γένει, νὰ ἐπαγρυπνῆ τὴν δημοσίαν τάξιν καὶ ἀσφάλειαν, νὰ διαχειρίζεται τὰς δημοσίας προσόδους τοῦ γενικοῦ Ταμείου διὰ τὰς γενικὰς δαπάνας τῆς ἐνώσεως. Εἶχε προσέτι τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἐνόπλου δυνάμεως καὶ ὥριζε τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς ἐνώσεως παρὰ τῆ Υ. Πύλη.

V

Ἡ συνθήκη τοῦ 1800 πλὴν τῆς ἐλευθερίας, τὴν ὁποίαν ἔδωσεν εἰς τοὺς Ἑπτανησίους καὶ τοὺς κατοίκους τῶν Ἡπειρ. πόλεων ὅπως ρυθμίσουν κατὰ βούλησιν τὸ ἐσωτερικόν των πολίτευμα, ἔθετε καὶ διατάξεις, αἵτινες ἀφεώρων φορολογικὰς προνομίας, τὴν ἀσκησιν τοῦ τοπικοῦ δικαίου, τὴν ἐλευθερίαν τῆς λατρείας, τὰς ὁποίας θέλομεν ἐρευνήσει εὐθὺς ἀμέσως.

VI

Ὡς πρὸς τὰς φορολογικὰς προνομίας.

Ἡ συνθήκη τοῦ 1800²⁰ ἐπανεφερεν εἰς ἰσχὴν τὸ πρὸ τοῦ 1797 ἐπὶ Ἑνετῶν κρατῆσαν φορολογικὸν σύστημα. Ἐπὶ δύο ὄμως ἔτη ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης ἐδίδετο πλήρης ἀτέλεια. Οὐχ ἦττον τὸ πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς συνθήκης ἐκδοθὲν φερμάνιον²¹ παρεβίβασε ταύτην, διότι τὴν

²⁰) Ἄρθρον X τῆς Συνθήκης «Οἱ εἰρημένοι ραγιάδες οἵτινες ὑπέφερον ἐπίσης ἀπὸ τοῦ χρόνου αὐτοῦ, ἐξ αἰτίας τῶν ἀγριοτήτων τοῦ πολέμου, θέλουσιν ἐξαιρεῖσθαι ὄλων τῶν φόρων ἐπὶ δύο ἔτη ἀπὸ τῆς χρονολογίας τῆς ὑπογραφῆς τῆς παρούσης συμβασεως».

²¹) «Ἀπὸ τῆς ὀγδόης Ζιλκαδὲ τοῦ 1214 ἔτους οἱ Ραγιάδες αὐτῶν τῶν εἰρημένων τεσσάρων τόπων θέλουσιν ἔχει παντελῆ ἀσυδοσίαν διὰ δύο ὀλοκλήρους χρόνους καὶ μέχρι συμπληρώσεως αὐτῶν τῶν δύο χρόνων δὲν ἔχει νὰ γίνῃ καμμία ἀπαίτησις ἐκτὸς τῆς δεκάτης, τῆς Δογάνας καὶ τῶν Βιβαριῶν, διότι αὐτὰ δὲ εἶνε συνήθεια νὰ περιλαμβάνωνται εἰς τὴν ἀσυδοσίαν καὶ εἰς καιρὸν ποῦ αὐτὰ τὰ τρία εἰσοδήματα πρέπει νὰ παρθοῦν διὰ νὰ γίνῃ εἰς αὐτοὺς τοὺς Ραγιάδες ἓνα ξεχωριστόν μου ἔλεος καὶ διὰ νὰ ἀυξηθῆ πρὸς παρηγορίαν των ἢ βασιλικὴ μου χάρις τοὺς ἐχαρίσθη καὶ τὸ εἰσόδημα κατ' ἔτος τῆς δεκάτης εἰς αὐτοὺς τοὺς δύο χρόνους τῆς ἀσυδοσίας των, καὶ μόνον τὸ εἰσόδημα τῶν Βιβαριῶν καὶ τῆς Δογάνας ἔχει νὰ συνάξῃ ὁ ρηθεὶς Βοεβόδας ἀπὸ 1ης Μαρτίου τοῦ 1214 ἔτους, καὶ ἀπὸ δευτέρου ἦτο συνηθισμένον νὰ λαμβάνηται ἀπὸ τὴν Δογάναν καὶ τὰ Βιβάρια, ὁ ρηθεὶς Βοεβόδας μηδὲ ὀβολὸν νὰ δύναται νὰ πάρῃ περισσότερον».

Εἰς ἄλλο δὲ μέρος τοῦ φερμανίου ἀπευθυνόμενον πρὸς τὸν μέλλοντα Διοικητὴν Ἀβδουλλάχ-μπέτην ἀναφέρεται: «Ἐπειδὴ ὡς ἐλέχθη ἤδη ἀνωτέρω τοὺς ἔγινεν ἀσω-

πλήρη ἀτέλειαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς διευτίας μετέτρεψεν εἰς μερικὴν. Οὕτω τὸ φερμάνιον ἐπέτασσε τὴν εἰσπραξίν καὶ κατὰ τὰ δύο αὐτὰ ἔτη τῶν τελωνειακῶν φόρων ὡς καὶ τῶν ἐκ τῆς ἀλιείας νομημάτων, ἦτοι τὴν «Δογάναν» καὶ τὰ «Βιβάρια». Ἐὰν δὲ κανεὶς ὑπολογίσῃ ὅτι οἱ τελωνειακοὶ καὶ οἱ φόροι τῶν ἰχθυοτροφείων ἦσαν οἱ συστηματικώτεροι τῶν φόρων, θὰ ἐπαναλάβῃ μετὰ τοῦ Rouquenneville ὅτι ἡ συνθήκη παρεβιάσθη ἄμα τῇ ὑπογραφῇ τῆς ²².

Ὡς ἀντίρροπον ὅμως τῆς ἐπιβολῆς τῶν φόρων τῶν δύο ὡς ἄνω κατηγοριῶν καὶ κατὰ τὴν ῥηθείσαν διευτίαν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὴν ἀπαγόρευσιν τῶν παρεισπράξεων τὴν ὁποίαν εἰσάγει τὸ Φερμάνι διὰ τῶν ἀκολούθων φράσεων ²³: «Καὶ διὰ κάθε ἄλλο τι συνηθισμένον εἰς τὴν

δοσία διὰ δύο ὀλοκλήρους χρόνους ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸν Μάιον τοῦ 1214 ἔτους καὶ δὲν ἔχει νὰ τοὺς ζητηθῇ μήτε δέκατον μήτε καμμιάς ἄλλης λογιῆς δόσιμον, οὐ μόνον τὰ Βιβάρια καὶ τὴν Δογάναν νὰ ἐξουσιάζῃς καθὼς ἐσυνηθίσθη ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς, καὶ νὰ μὴν ἠμπορεῖς νὰ κάρῃς οὔτε ὀβολὸν περισσότερον ἀπὸ τὸ συνηθισμένον, ἀλλὰ νὰ μένουσιν καὶ τὰ δύο αὐτὰ καθὼς εὐρέθησαν ἀπ' ἀρχῆς καὶ εἰς τὸ ὀλοκλήρον αὐτὸ διάστημα τῆς ἀσοδοσίας τῶν δύο χρόνων νὰ προσέχῃς νὰ μὴ τοὺς ἐνοχλήσῃς με κανένα εἶδος δόσιματος, ἀλλ' οὔτε δεκάτην νὰ μὴ τοὺς ζητήσῃς διὰ τὸν λόγον ὅτι ὅσα μέρη εἶνε μοῦλκια μου Βασιλικά εἶνε συνηθισμένον ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς νὰ εἶνε σερπέσκια καὶ ἐλεύθερα». Περὶ τῆς ἐννοίας τῶν Μουλκίων βλέπε Τσοποτοῦ. Γῆ καὶ Γεωργοὶ τῆς Θεσσαλίας κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν. Ἐν Βόλῳ 1922 (σ. 75) καὶ Mouradgea d'Ohsson. Tableau Général de l'Empire Ottoman. Τόμ. Ζ'.

²²) Ὁ σεβαστός μου καθηγητῆς κ. Α. Ἀνδρεάδης ἠσχολήθη διὰ μακρῶν μὲ τὰ οἰκονομικὰ τῆς Πρεβέξης καὶ τῶν ἄλλων τριῶν πόλεων εἰς τὸ δέδοτον ἔργον του περὶ τῆς «Οἰκονομικῆς Διοικήσεως τῆς Ἐπιανήσου ἐπὶ Βενετοκρατίας» λόγῳ τῆς υπαγωγῆς τῶν πόλεων τούτων, ὡς ἐλέχθη ἤδη, διοικητικῶς εἰς τὴν ὑποδιοίκησιν τῆς Λευκάδος. Ὁ κ. Ἀνδρεάδης τόσον τοὺς φόρους τῶν ἰχθυοτροφείων ὅσον καὶ τοὺς τελωνειακοὺς εὐρίσκει πολλοὺς καὶ βαρεῖς.¶

²³) Ὡς γνωστόν, οἱ Τοῦρκοι πασσάδες πρὶν ἢ ἀποσταλῶσιν εἰς τὰς διοικήσεις τῶν ἡγεράζων εἰς πλειστηριασμὸν τὰ ἀξιώματά των ἔναντι τῶν ἐσόδων, τὰ ὁποῖα θὰ εἶχον ἐκ τῆς εἰσπράξεως τῶν φόρων τῶν ἐπαρχιῶν των. Μετὰ δὲ τὸν διορισμὸν των ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ δωροδοκῶσι διαρκῶς τοὺς μεγιστάνας τῆς Κωνσταντινουπόλεως διὰ τὸ διατηρῶνται εἰς τὰς θέσεις των. Ἴνα ἀντεπεξέρχωνται δὲ εἰς τὰς διαρκεῖς ἀνάγκας τῆς δωροδοκίας, πλὴν τῶν νομίμων εἰσπράξεων (τεκαλίφι οὐρφιγιέ) καθιέρωσαν καὶ τὰς παρανόμους, αἵτινες ἐλαμβάνοντο διὰ διαφόρων τεχνασμάτων καὶ παντοίων πιέσεων. Τὰς ἐκτάκτους αὐτὰς εἰσπράξεις ὠνόμασαν ἤδη παρεισπράξεις (ἀβανιές) ¹) ἐκ τῆς ἀραβικῆς λέξεως «άβανη», ἣτις ὁμοῦ μὲ τὸ πρᾶγμα εἰσῆχθη καὶ εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, ὡς ὀρθῶς γράφει ὁ Ἰάμμερ (II, κεφ. 34). Ἐν ἀπὸ τὰ τεχνάσματα ἦτο καὶ ἡ εἰσπραξὶς χρημάτων διὰ χορήγησιν ἀδείας πρὸς ἀνέγερσιν ναῶν ². Τὸ φαινόμενον δὲ τῶν παρεισπράξεων παρατηρεῖται καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ὀρ-

¹) Βλ. Ἐκτενῶς Α. Ἀνδρεάδην. Ἱστορίαν Ἑλληνικῆς Δημοσίας Οἰκονομίας. Ἀθῆναι 1926 σελ. 126 καὶ ἐπέκ. Ὡσαύτως Ali pacha économiste et financier εἰς τὴν Revue des Études Grecques. Nov. et Déc. 1912, σ. 450 καὶ ἐπέκ. καὶ L'administration financière de la Grèce dans la domination Turque. Mars-Juin. 1912.

²) Βλ. Ἀνδρεάδην. Ἱστορίαν Ἑλ. Δημ. Οἰκονομίας σελ. 131.

θηρσκειάν των νά μὴν ἤμπορῇ ὁ ρηθεις Βοεδόδας νά λάβῃ μῆτε ὀδολόν, οὔτε ἄλλον τινά ν' ἀφίση νά τοὺς πάρη τίποτε».

Ἡ Συνθήκη καὶ τὸ Φιρμάνι ὄριζον, μετὰ τὴν παρέλευσιν τῆς διατίας, τὸ ἐπὶ τῶν Ἐνετῶν φορολογικὸν σύστημα, φαίνεται ὅμως ὅτι ἐγεννήθησαν βραδύτερον πολλὰ ζητήματα ὡς πρὸς τὴν εἴσπραξιν τῶν φόρων. Πρὸς ἄρσιν δὲ τῶν ζητημάτων τούτων ἡ Ὑ. Πύλη ἐκάλεσε παρ' αὐτῆ ἀντιπροσωπείαν. Ἀλλὰ διὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ ἀντιπροσώπου ἔλαβον χώραν παράνομοι ἐνέργειαι ἐν Πρεδέζῃ. Οὕτως, ἐνῶ τὸ Γενικὸν Συμβού-

καίτητος Ἰδιῶ εἰς τὴν Σατραπικὴν Δημοσίαν Οἰκονομίαν.

Κατὰ τοὺς χρόνους λοιπὸν τούτους φαίνεται ὅτι αἱ παρεισπράξεις τοῦ Ἐνετῶ Προβλέπτου εἰς τὰς Ἡπειρωτικὰς πόλεις ἦσαν ἄκρως καταθλιπτικά¹. Προβλέπων δὲ ὁ Σουλτᾶνος ὅτι καὶ ἐπὶ τῆς κυριαρχίας του αἱ παρεισπράξεις θὰ καθίσταντο ὑπὸ τοῦ Διοικητοῦ ἀπαραίτητοι καὶ ἐπιθυμῶν, συμφώνως μὲ τὸ ὄλον πνεῦμα τοῦ φιρμάνιου, νὰ χορηγήσῃ παντοειδεις προνομίας πρὸς οἰκονομικὴν τῶν πόλεων ἀνασυγκρότησιν μετὰ τὰς δηώσεις τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ εἰσήγαγε τὰς ρηθείσας ὡς ἄνω διατάξεις (ὑπαγορευομένας ἄλλως ὑπὸ ρητῆς διατάξεως τοῦ Κορανίου).

¹) Γνωρίζομεν ἀπὸ τὸν St Sauveur ὅτι ὁ Ἐνετὸς Προβλέπτης εἶχε φιλικωτάτας σχέσεις μετὰ τοῦ Ἐπισκόπου Ἄρτης, ὅστις ἐπισκεπτόμενος τοῦτον εἰς Πρέβεζαν τοῦ ἐκδύμειεν πλουσιώτατα δῶρα, λόγῳ «τῆς ἀπολύτου συμποίας». Ἐὰν δὲ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν κατάπτωσιν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τοῦ ἀνωτέρου κλήρου, εὐκόλως δυνάμεθα νὰ εἰκασώμεν ἕως ποῦ θὰ ἔφθανεν ἡ ἐκμετάλλευσίς τοῦ θεοῦ, ἐν ἣ περιπτώσει ὁ Σουλτᾶνος δὲν ἀπηγόρευε πᾶσαν εἴσπραξιν σχετικὴν μὲ τὴν ἐλευθέρων ἀσκησιν τῆς Χριστιανικῆς λατρείας. Ἡ κατάπτωσις βεβαίως τοῦ ἀνωτέρου κλήρου κατὰ τοὺς χρόνους τούτους οὐδαμῶς δικαιολογεῖ τὴν ἀστείαν (εἶνε ὁ ἐπιεικέστερος χαρακτηρισμὸς) καὶ πάντῃ ἀβάσιμον γνώμην, τὴν ὁποίαν ἐσχάτως ἐξέφερον ὁ Κορδάτος εἰς τὸν Α' Τόμον τῆς «Νεοελληνικῆς Πολιτικῆς Ἱστορίας» καὶ εἰς τὴν «Κοινωνικὴν σημασίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως», καθ' ἣν ὁ Κλήρος τῆς Ἀνατολικῆς ὀρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἐπὶ Τουρκοκρατίας συνεμάχευ μετὰ τῶν Τούρκων. Δυστυχῶς ἡ συμβολὴ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ὡς ὄργανισμοῦ δὲν ἔχει ἐρευνηθῆ ἀκόμη ἐν Ἑλλάδι, οὕτως ὥστε εὐκόλως δύναται τις νὰ ἐκμεταλλευθῆ μεμονωμένα παραδείγματα, πρὸς ἄρνησιν τῆς κοινοφελοῦς δράσεως αὐτῆς. Εἶναι οὐχ ἥττον ἀναμφισβήτητον ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἡ Ἐκκλησία ὑπῆρξεν ὁ δεύτερος μετὰ τὰς κοινότητας παράγων τῆς συντηρήσεως τῆς Ἑλληνικῆς συνειδήσεως διὰ μέσου πέντε αἰώνων. Ὁργανισμὸς δὲ μὲ γραφειοκρατικὴν ὀργάνωσιν ὅπως ὁ τῆς Ἀνατολικῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, βεβαρημένος δὲ καὶ μὲ ὑπέρμετρα διοικητικὰ καὶ δικαστικὰ καθήκοντα, ἦτο ἐνδεχόμενον εἰς ὄρισμένας τοῦ βίου του περιόδους νὰ παρουσιάσῃ καὶ σημεῖα τινὰ παρακμῆς.

Δὲν εἶνε δὲ ὀρθὸν οὐδὲ δίκαιον, ὅπως ἐκπέμπωνται κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τοιαῦται ἄκριτοι μομφαὶ ὀφειλόμεναι εἰς ἀνεπισημονικὴν γενικοποίησιν τῶν μεμονωμένων καὶ σπανίων εὐτυχῶς ἐκτροχιασμῶν ἐνίων λειτουργῶν αὐτῆς ἐν τῇ ροῇ τῶν δεινῶν αἰώνων τῆς δουλείας.

Ἡ ἔμπνευσις τοῦ κ. Κορδάτου ἦτο ἀτυχῆς, τοσοῦτ' ἄλλο καθ' ὅσον διὰ τὴν Ἑλλάδα τοῦλάχιστον καὶ αὐτοὶ οἱ ὅποιοι ἐμελέτησαν τὰ νεοελληνικὰ πράγματα μὲ βάσιν τὴν Μαρξιστικὴν ἀντίληψιν τῆς Ἱστορίας, ἀνωμολόγησαν πανηγυρικῶς τὴν ἔθνικὴν ἀποστολὴν τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας. Λαμπρὸν παράδειγμα ὁ Σκληρὸς εἰς τὰ «Σύγχρονα Προβλήματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ».

λιον ὠρισεν ὡς ἀντιπρόσωπον τὸν εὐγενῆ Πέτρον Βαλεντίνην, οἱ πληθεῖοι συνελθόντες καθήρεσαν τοῦτον καὶ ἐξέλεξαν ἕτερον τῆς τάξεώς των, τὸν Ἀναστάσιον Μαυρομμάτην, ἀπέστειλαν δὲ τοῦτον πρὸς τὴν Σύγκλητον, ἵνα λάβῃ ἐντολὰς (καμισσιόν). Ὅταν ἐνεφανίσθη ἐνώπιόν της οὐχὶ μόνον ἀπεπέμφθη, ἀλλ' ἡ Σύγκλητος ἐξέδωκε ψήφισμα δι' οὗ «ἐθεώρει μὲ ἀΐσθησιν πόνου τρόμου καὶ ταραχῆς τὴν καθιέρωσιν τοῦ ἀνόμου πρέσβεως» (Πράξις 28 Αὐγούστου 1803. Βλ. Γεωργίτην), ἀπέστειλε δὲ τὸν Βαλεντίνην. Ἐξ ἄλλης δὲ πράξεως (5 Νοεμβρίου 1804) μαθάνομεν διὰ τὴν διάστασιν αὐτῆ ὑπῆρξεν ἀφορμὴ ὅπως ἐγγραφοῦν εἰς τὴν Χρυσὴν Βίβλον περὶ τοὺς εἴκοσι ὀκτὼ νέοι εὐγενεῖς²⁴.

²⁴) Τρεῖς ὑπῆρχον αἱ τάξεις, εἰς ἃς κατενέμετο ὁ λαὸς τῶν Ἰονίων· οἱ εὐγενεῖς, οἱ ἄστοι καὶ τὸ πλῆθος τῶν χειροβίων ἐργατῶν καὶ τῶν ἀγροτῶν. Ἡ ἀρχουσα τάξις ἐκάστης νήσου ἀπετέλει τὸ Γενικὸν Συμβούλιον ταύτης, τὸ ὅποιον ἦτο τὸ μόνον ὄργανον τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως τῶν Ἰονίων. Εἰς τὰς νήσους, εἰς τὰς ὁποίας ὑπῆρχον εὐγενεῖς, τὸ Γ. Συμβούλιον ἀπετελεῖτο μόνον ἐκ τούτων (Κέρκυρα, Ζάκυνθος, Κεφαλληνία). Εἰς τὰς νήσους, εἰς ἃς ὑπῆρχον ἄστοι, τὸ συμβούλιον ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν ἄστῶν. Μεταξὺ τῶν τεκμηρίων τῆς εὐγενείας ἢ τῆς ἀστότητος ἦτο ἀπαραίτητος ἡ ἐγγραφή εἰς τὸ ἀνάλογον βιβλίον, ὅπερ διὰ μὲν τὴν Κέρκυραν, Ζάκυνθον Κεφαλληνίαν ὠνομάζετο Χρυσὴ Βίβλος (Libro d'oro), διὰ δὲ τὴν Λευκάδα Libro del Consiglio ἢ Libro della Comunità. Καὶ ἤδη ἐρωτᾶται, αἱ Ἠπειρωτικαὶ πόλεις αἱ ἀκολουθοῦσαι τὰς Ἰονίους νήσους εἶχον Libro d'Oro ἢ εἶχον Libro del Consiglio ἀπλῶς; Ὁ Εὐγέν. Ριζος Ραγκαβῆς, αὐθεντία εἰς τὰ ζητήματα αὐτά, ἀσχοληθεὶς εἰς τὴν Βίβλον του περὶ τῆς Ἰονίου Ἀριστοκρατίας καὶ μὲ τὴν ἀρχουσαν τάξιν τῆς Λευκάδος, ἔχων δὲ ὑπ' ὄψιν τοῦ ὄχι μόνον τὰ περὶ Λευκάδος ἱστορικὰ δοκίμια, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀναφορὰν τοῦ Γενικοῦ Προβλήπτου Nicolò Errizo τοῦ 1787 γράφοντος πρὸς τὴν Κυβερνήσιν του, λέγει περὶ Λευκάδος διὰ τὴν ἐν αὐτῇ δὲν συναντῶνται αἱ λέξεις Libro d'Oro, nobile, nobilità κλπ., τὰς ὁποίας συναντᾷ τις ἀνά πᾶν βῆμα εἰς τὰ δημόσια καὶ ἰδιωτικά ἐγγραφα τῆς Κερκύρας καὶ τῶν ἄλλων Ἰονίων νήσων. Πιστεύει δὲ μᾶλλον διὰ αἰτία τῆς ἐλλείψεως ταύτης εἶναι ὁ δημοκρατικὸς χαρακτήρ, τὸν ὅποιον ἀπ' ἀρχῆς εἶχε τὸ Συμβούλιον Λευκάδος. Καὶ προσθεῖται διὰ καὶ μὲν τὰ 70 μέλη τοῦ Συμβουλίου Λευκάδος ὄφειλον κατὰ τὸν Βλαντῆν ν' ἀνήκωσιν εἰς μίαν τῶν ἐγγεγραμμένων εἰς εἰδικὸν βιβλίον οἰκογενειῶν, ἀλλὰ τὸ βιβλίον τοῦτο ὠνομάζετο Libro della Comunità· οἱ δὲ εἰς αὐτὸ ἐγγεγραμμένοι Cittadini καὶ ὄχι Nobili. Τοῦτου ἕνεκα δημοσιεύει καὶ τὸν πίνακα τῶν οἰκογενειῶν αἰτινες ἀπετέλουν τὸ Γενικὸν Συμβούλιον χωρὶς ὅμως νὰ ἐρευνήσῃ καὶ τὴν γενεαλογίαν αὐτῶν. Τούτων δοθέντων ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Γεωργίτη ὁ ἀναφερόμενος τόσον εἰς τὴν ἐν τῷ περιοδικῷ «Ἑλληνισμὸς» δημοσιευθεῖσαν μελέτην του, ὅσον καὶ εἰς τὸ βιογραφικὸν σημείωμα περὶ Κονεμένου βέη, διὰ τὴν Πρεβέξην ὑπῆρχε Libro d'Oro καὶ τάξις εὐγενῶν, καταπίπτει. Διότι ἂν ὑπῆρχεν εἰς Πρεβέξαν, Πάργαν κλπ. «εὐγένεια», δὲν νομίζομεν διὰ θὰ ἡμέλει ὁ Ραγκαβῆς νὰ ἐργασθῇ ἐπ' αὐτῆς. Ἀλλὰ περὶ τῶν πόλεων τούτων οὐδὲν ἀναφέρει, καίτοι εἰς τὸ αὐτὸ τμῆμα τοῦ ἔργου του φαίνεται ἔχων ὑπ' ὄψιν του διὰ αἱ Ἠπειρωτικαὶ πόλεις διφκοῦντο ὑπὸ τοῦ Ἐνετοῦ Προβλήπτου. Ἐπομένως τόσον ἡ ὀνομασία τοῦ βιβλίου τῶν ἄστῶν τῆς Πρεβέξης καὶ Πάργας ὡς Libro d'Oro ὅσον καὶ οἱ τίτλοι τῶν εὐγενῶν οἱ ἐνυπάρχοντες εἰς τὰ ἐγγραφα, δὲν πιστοποιοῦν τὴν ὑπαρξίν τάξεως «εὐγενῶν» εἰς τὰς Ἠπειρωτικὰς πόλεις κατὰ τοὺς χρόνους τούτους. ἀλλὰ τὴν διάκρισιν τῶν ἄστῶν ἐκ τοῦ ὄχλου τῶν ἐργατῶν καὶ ἄλλων. Ἄλλως τε εἰς τὰ ἐγγραφα δὲν ἀποκαλοῦνται οἱ ἄστοι τῶν πόλεων τούτων μόνον εὐγενεῖς, ἀλλὰ καὶ περίβλεπτοι, ἔκλαρ-

VII

Τὸ ἄρθρον VII τῆς Συνθήκης ρυθμίζει τὰς προνομίας τὰς σχετικὰς πρὸς τὴν ἄσκησιν τοῦ τοπικοῦ δικαίου²⁵. Τὸ φερμάνιον²⁶ ὥρισεν ἐπίσης ὅτι προκειμένου περὶ κάθε εἶδους ἀγωγῶν καὶ κληρονομικῶν διαφορῶν καὶ «ὑποστατικῶν» δέον νὰ τύχῳσιν ἐφαρμογῆς οἱ παλαιοὶ τῶν νόμοι καὶ αἱ ἀρχαῖαι συνήθειαι. Ποῖοι ἀκριβῶς ἦσαν οἱ παλαιοὶ νόμοι καὶ αἱ ἀρχαῖαι συνήθειαι; Ἀναμφισβήτητος τυγχάνει ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου. Διότι ἢ θὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐπανῆλθεν εἰς ἰσχὺν τὸ *Novissimum Statutorum ac Venetarum legum volumen* περιέχον Ρωμαϊκὸν δίκαιον καὶ τοπικὰ ἔθιμα, ἰσχῦσαν ἐν Ἑπτανήσῳ ἀπὸ τοῦ 1729²⁷, μετὰ δὲ τὴν κατοχὴν ταύτης ὑπὸ τῶν Γάλλων καὶ ἐπὶ τούτων, ἢ ἂν ὑποθεθῆ ὅτι δὲν εἶχεν ἐπεκταθῆ καὶ εἰς τὰς Ἡπειρωτικὰς πόλεις ἢ κωδικοποιήσῃς τοῦ *Novissimum volumen* θὰ δεχθῶμεν ὅτι ἴσχυσεν ἐν Πρεβέζῃ καὶ τὰς ἄλλας πόλεις τὸ κρατήσαν καὶ εἰς τὴν ὅλην Ἑλλάδα,²⁸ καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν Ἡπειρον²⁹. Ρωμαϊκὸν τοῦτέστιν τροποποιούμενον ὑπὸ τῶν τοπικῶν ἐθίμων. Πλὴν ὅμως τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ τοπικοῦ δικαίου, ἴσχυον καὶ τὰ Διατάγματα τῆς Διοικήσεως, τῶν ὁποίων ἡ δημοσίευσίς ἐγένετο «μὲ τὸν κτύπον τοῦ τυμπάνου». «Τὸ παρὸν... διὰ τὴν ἐνέργειάν του καὶ διὰ τὴν καλὴν ἀκρόασιν θέλει δημοσιευθῆ μὲ τὸν κτύπον τοῦ τυμπάνου καὶ θέλει τεθῆ εἰς τοὺς συνηθισμένους τόπους τῆς παρουσίας πόλεως».

Ὡς πρὸς τοὺς κρατήσαντας ποινικοὺς νόμους, γνωρίζομεν ὅτι ἡ συ-

προι, πανέκλαμπροι, πάνσεπτοι, σεβάσμοι κλπ., προσελάμβανον δηλ. τίτλους κοσμητικὸς τῶν ἀξιωμάτων των. Ἀλλὰ πλὴν τούτου, καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὑπάρχουσαν τάξιν «εὐγενῶν», αἱ διὰ τῆς ἀπὸ 5 Νοεμβρίου 1804 γενόμεναι ἐγγραφαὶ εἰς τὸ βιβλίον τῶν ἀστῶν Πρεβέζης δὲν δύναται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἐγγραφαὶ εὐγενῶν, διότι κατὰ τοὺς Ἰονίους συγγραφεῖς καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς Ἰονίοις νήσοις αἱ μετὰ τὸ 1803 γενόμεναι ἐγγραφαὶ ἔδιδον δικαιώματα ἀστικά (*Droits de Cité*) καὶ οὐχὶ εὐγενείας.

²⁵) Ἡ συνθήκη: «Ainsi les usages relatifs aux procédures civiles et criminelles à la nature des propriétés et à l'ordre des successions héréditaires ne seront point changés».

²⁶) Τὸ φερμάνι: «Αἱ κάθε εἶδους ἀγωγαὶ καὶ κληρονομικαὶ διαφοραὶ ὁμοίως καὶ περὶ τῶν ὑποστατικῶν νὰ θεωροῦνται αὐτοδικαίως κατὰ τοὺς παλαιούς των νόμους καὶ ἀρχαίας συνηθείας των καὶ ἂν ἀκολουθήσῃ διαφορὰ κανενὸς Τούρκου μὲ ραγιὰ αὐτῶν τῶν τεσσάρων τόπων νὰ τοὺς κρίνῃ κατὰ τὸ δίκαιον ὁ Βοεβόδας καὶ ἂν συμβῆ νὰ μὴν ἤμπορέσῃ νὰ τοὺς συμβιβάσῃ, νὰ τοὺς παραπέμπῃ εἰς τὸν Καδὴν, ὅστις θὰ ἐτύγχανε πλησιέστερος».

²⁷) Παππούλια. Γενικαὶ Ἀρχαὶ τοῦ Ἀστικοῦ Δικαίου, καὶ Βιζουκίδου, «Griech. Recht» ἐν *Handw. der Rechtswissenschaft* τόμ. III.

²⁸) Παππούλια. Τὸ Ἑλληνικὸν Ἀστικὸν Δίκαιον ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ ἐξελίξει. Ἀθήναι 1912. Κ. Δ. Τριανταφυλλοπούλου. Τὸ Ἰδιωτικὸν Δίκαιον κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα. Τόμ. Γ' «Πανελληνίου Λευκόματος, Ἀθήναι 1925.

²⁹). Βλ. Ἀραθαντινοῦ. Χρονογραφίαν. Τόμ. Β'. σελ. 257 τὰς μερικὰς δι' ἐθίμων ἐν Ἰωαννίνοις παραλλαγὰς.

νήθεια ἐν Ἑπτανήσῳ εἶχεν ἀπεριόριστον ἰσχύν, ἐπετρέπετο δὲ καὶ ἡ δι' ἀχρησίας κατάργησις τούτων.

Προκειμένης διαφορᾶς Τούρκου μὲ ραγιαῖν³⁰ ἀρμόδιος ἦτο ὁ Βοσβόδας³¹, ἂν δὲ οὗτος ἐξήντλει συντηρητικῶς τὴν ἐπιρροήν του χωρὶς νὰ ἐπιτύχη συμβιβασμόν, τότε καὶ μόνον ἐπετρέπετο νὰ παραπέμψῃ τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὸν πλησιέστερον καθῆν. Τοῦτο δὲ εἶνε σύμφωνον πρὸς ἄλλας διατάξεις τοῦ φιρμανίου, διὰ τῶν ὁποίων ἀπηγορεύετο ρητῶς ἡ ἐπέμβασις ξένων πασσάδων μουσελίμηδων ἢ ἄλλων ἀρχόντων εἰς τὰ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἑπειρωτικῶν κοινοτήτων³².

Ὡς πρὸς τὴν δργάνωσιν τῶν δικαστηρίων γνωρίζομεν τὰ ἐξῆς: Τὰ Δικαστήρια διεκρίνοντο εἰς πρωτοβάθμια καὶ δευτεροβάθμια. Τὰ πρωτοβάθμια ἦσαν: 1) Τὸ Δικανικὸν κριτήριον τῆς πρώτης ἀπαιτήσεως, ἀποτελούμενα ἐκ τριῶν δικαστῶν τακτικῶν καὶ δύο ἀναπληρωματικῶν. Τοῦτο ἐδίκαζε διαφορὰς τοῦ πολιτικοῦ δικαίου καὶ ἐνδεχομένως καὶ ἀμφισβητουμένου διοικητικοῦ³³.

2) Τὸ ἐγκληματικὸν δικαστήριον τῆς πρώτης ἀναφορᾶς ἀποτελούμενον ἐκ 3 μελῶν καὶ τοῦ Γραμματέως ἀσκοῦντος καὶ ἀνακριτικὰ καθήκοντα.

Τὸ Δικανικὸν καὶ ἐγκληματικὸν Δικαστήριον ἢ Δικαστήριον τῆς Ἐπικλήσεως ἐδίκαζε κατ' ἐκκλησίαν τὰς ἀποφάσεις, τὰς ὁποίας ἐκκαλούμενας ἀπέστειλεν εἰς αὐτὰ ἡ Διοίκησις. Ἦτο, ὅπως ἀναφέρεται εἰς τὰς Πράξεις, «κυριάρχης τῶν κριτηρίων καὶ διεκδικητῆς τῶν δημοσίων σφαλμάτων», ἐδικαιοῦτο δὲ νὰ ἐπιτάτῃ καὶ κρατῇ τὰ κριτήρια καὶ δικαστήρια

³⁰) Ἡ διάκρισις Τούρκου καὶ ραγιαῖν δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Rouquerville (ἐνθ. ἀν. Τ. II σ. 205) ἐκφερομένην γνώμην καθ' ἣν οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν τούτων κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἦσαν sujets τοῦ Σουλτάνου καὶ ὄχι rayats.

³¹) Βλ. Σαφερειάδην, Μαθήματα Δημοσ. Διεθνοῦς Δικαίου. Ἀθῆναι 1925 σ. 529 καὶ ἐπέκ. ἐνθα καὶ βιβλιογραφίαν περὶ τῶν κρατησάντων εἰς ἀναλόγους περιπτώσεις ἐπὶ τοῦ διομολογητικοῦ καθεστώτος.

³²) Ἐν Βλαχίᾳ κατὰ τὸ Χάττι Χουμαγιὸν Σουλτάν Μεχμέτ Β' ἔτους 1460 ἀπὸ Χριστοῦ «ὅτι Μωσμεθανός τις ἤθελεν ἔχει διαφορὰν μετὰ Βλάχου ἢ διαφορὰ του νὰ θεωρῆται εἰς τὸ τοῦ Ἡγεμόνος Διβάνιον, κατὰ τὴν τοῦ τόπου συνήθειαν, καὶ ἡ ἀπόφασις τῆς κρίσεως νὰ μὲν ἡ κεκυρωμένη. (Φωτεινοῦ ἐνθ. ἀν. Τόμ. 3, σ. 371). Ὁμοίως Χάττι Χουμαγιὸν 1803 καθ' ὃ τὰς διαφορὰς τῶν Τούρκων καὶ Ραγιαῶν ρυθμίζει ὁ Ἐμλὰκ Βοϊβοδασῆ, συμπράκτωντος τοῦ Διβάν Κιατιπῆ (Γραμματέως τοῦ Διβανίου). (Φωτεινοῦ Τόμ. 3 σελ. 379).

³³) «Καὶ οἱ Βεζυράδες καὶ Πασσάδες καὶ Μουσελίμηδες καὶ Βοϊβοδάδες καὶ κάθε λογῆς ἐξουσιασταὶ νὰ μὴν ἠμποροῦν ν' ἀναμιγνύωνται ὅσοι γεινιάξουν εἰς τοὺς τόπους τούτους οὔτε εἰς τὰ σύνορα, οὔτε νὰ ἐνοχλοῦν κατ' οὐδένα τρόπον τοὺς Ραγιαῖδες καὶ μάλιστα αὐτὰ τὰ τέσσερα μέρη».

³⁴) Οὗτοι ἦσαν οἱ χρονικοὶ κριταὶ (judices annuales) τοῦ Βυζαντινοῦ δικαίου, ἐδίκαζον καὶ μικροδιαφορὰς μέχρι 30 δουκάτων μὴ ὑφισταμένας εἰς δικαίωματα πιστωμάτων καὶ ἑδαφονομίαν.

εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ νόμου καὶ τῆς δικαιοσύνης. Ἡ ὑπόθεσις ἐνεγράφετο εἰς τὸ βιβλίον ὀρισμοῦ, τὸ ὁποῖον ὠμοίαις πρὸς τὸ παρ' ἡμῶν πινάκιον. Ἡ κλήσις ἐγένετο διὰ δικαστικοῦ κλητῆρος, οἱ διάδικοι ἐνεφανίζοντο κατ' ἀρχὰς ἢ μόνον ἢ μετὰ συμπαραστάσεως δικηγόρων. Ἡ μεσολάβησις δμως τῶν δικηγόρων κατηργήθη βραδύτερον διὰ τῆς ἀπὸ 24 Αὐγούστου 1803 ἐπιστολῆς τῆς Προεδρείας πρὸς τὸ δικανικὸν κριτήριον τῆς πρώτης ἀναφορᾶς. (Πρ. Ἐπιστολαὶ φύλλον 18). Καίτοι δημοσιευθεῖσαν ἤδη ὑπὸ τοῦ Γεωργίτου τὴν ἀναδημοσιεύω χάριν τῶν συναδέλφων μου.

«Θέλοντας ἡ πρόνοια, ἔλεγεν ἡ ἐπιστολὴ ἐκείνη, ταύτης τῆς προεδρείας, νὰ διατηρήσῃ ἀδιάφορα τὰ αἰσθήματα τῶν κριτῶν ἀπὸ τὴν πειθῶ καὶ μαγνητικὴν δύναμιν τῆς εὐγλωττίας καὶ εὐφραδείας καὶ νὰ προασφαλίσῃ κατὰ τὸ δυνατόν τὸ δίκαιον τοῦ καθεκάστου ἀπὸ τὴν τεχνικὴν παραστασιν τῶν λόγων, ἔκρινε ἀναγκαῖον καὶ ἐπωφελὲς νὰ ἐμποδίσῃ διὰ ψηφίσματος τῆς τὴν χρῆσιν τῶν ἰντερβεντιέντηδων, οἵτινες ἐπιτηδευόμενοι ἐξ ἱπαγγέλματος τὴν τροπολογίαν, ἀμαυροῦσι καὶ περιτρέπουσι τὴν ἀλήθειαν μὲ τὴν τῶν σοφισμάτων τῆς περίπλεξιν. Λοιπὸν εἰς τὸ ἐξῆς οἱ ἔχοντες διαφορὰς καὶ ἀγωγὰς, θέλει τὰς παρασταίνουσι καὶ σαφηνίζουσι μὲ τὸ μέσον τῶν ἐστισιῶν τους ἦτοι ἐκθέσεών τους καὶ ἀλιγκατσιδῶν τους καὶ τοιουτοτρόπως ἢ μὲν ἀλήθεια δὲν κινδυνεύει, τὸ δὲ ψεῦδος φανεροῦται ἢ δύναμις τοῦ νόμου ὑπερισχύει καὶ βασιλεύει, καὶ τὸ δίκαιον θριαμβεύει. Ταῦτα καὶ σὰς εὐχόμεθα θεόθεν πᾶν ἀγαθὸν καὶ σωτηριῶδες».

Κατὰ τὰ λοιπὰ ἡ διαδικασία ἦτο περίπου ὁμοία τῆς σημερινῆς. Ἐνώπιον τοῦ δικαστοῦ ὁ μὲν ἐνάγων «ἐπρόφερον», ὁ δὲ ἐναγόμενος «ἀντέφερον».

VIII

Τὸ ἄρθρον IX τῆς Συνθήκης εἶνε ὁλόκληρον ἀφιερωμένον εἰς τὴν ἐλευθέραν ἀσκησιν τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας²⁴. Ἡ Ὑ. Πύλη ὠμολόγει ἐγγυήσεις ὅτι θὰ ἀσκῆται αὕτη καθ' ὃν τρόπον ἠσκεῖτο καὶ ἐπὶ Ἐνετῶν. «Κατὰ συνέπειαν οἱ ραγιάδες θὰ ἔχουν ἀκέραιον τὸ δικαίωμα νὰ ἐπισκευάζουν τοὺς ναοὺς των, νὰ κτιζοῦν νέους καὶ νὰ κρούουν τοὺς κώδωνας χωρὶς νὰ ἐμποδίζονται κατὰ τίποτε». Τὸ φερμάνιον ἀνέφερε τὰς αὐτὰς διατάξεις προσθέτον καὶ τὴν ἀπαγόρευσιν τῶν παρεισπράξεων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν ἀνέγερσιν ἢ ἐπισκευὴν τῶν ναῶν, περὶ ὧν ἤδη ἐγένετο μνεῖα ἀνωτέρω. Ἡ διάταξις, ἥτις δύναται νὰ ξενίσῃ τοὺς ἀγνοοῦντας τὰ τότε ἐν Τουρκίᾳ εἰωθότα εἶνε ἡ ἀναφερομένη εἰς τὴν

²⁴) Ἡ Πρέβεζα καὶ ἡ Βόνιτσα ὑπήγοντο ἐκκλησιαστικῶς κατὰ τοὺς καιροὺς ἐκείνοισι ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον Ἄρτης καὶ Ναυπάκτου ὑπέρτιμον καὶ ἑξαρχον Αἰτωλίας. Περὶ τοῦ τότε ἀκμάσαντος Ἰγνατίου βλ. Περικλέους Γ. Ζερλέντου. Ἡ συνθήκη τῶν Ἑπτανησίων καὶ Ἀλῆ Πασσᾶ. Ἔτει 1803. Ἀθήναι 1921.

κροῦσιν τῶν κωδῶνων τῶν ἐκκλησιῶν. Τοῦτο ἐθεωρεῖτο τότε πράγματι προνόμιον. Οὕτω καὶ εἰς τὸν κώδικα τῶν προνομίων τῶν κοινοτήτων τοῦ Ζαγορίου τοῦ 1831 παρατηροῦμεν τὰς αὐτὰς διατάξεις: «Ἐλευθέρως τὰς θρησκευτικὰς αὐτοῦ τελετὰς καὶ ἀπεριορίστως ἀγέσθω, κροῦσαι καὶ κώδωνας καὶ πάντα ναὸν ἄνευ οὐδεμιᾶς διατυπώσεως ἀνακαινισάσθω»⁸⁵, ὅλοι δὲ σχεδὸν οἱ *ach namms*, οἵτινες ἐπηκολούθουν τὴν ἐδαφικὴν ἐπέκτασιν τῆς κυριαρχίας τῶν Τούρκων ἀνέφερον ὡς προνόμια τὰ τῆς κρούσεως τῶν κωδῶνων, ταφῆς κλπ. Τὰ ἐκκλησιαστικὰ προνόμια κατηργήθησαν μετὰ τὴν δευτέραν εἰσβολὴν εἰς Πρέβεζαν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ὅτε οὗτος κατὰ τὸν Rouqueville ἔκτισε καὶ τέμενος, ἀπογορεύσας τὴν δημοσίαν λατρείαν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως.

IX

Ὡς προνόμιον δέον νὰ θεωρηθῆ καὶ ἡ ἀπαγόρευσις τῆς ἐγκαταστάσεως Τούρκων εἰς τὰς προνομιοῦχους πόλεις. Τὴν ἀπαγόρευσιν αὐτὴν ἀναγράφει τὸ ἄρθρον VIII τῆς συνθήκης.

Ἀνάλογος ἀπαγόρευσις φαίνεται κρατήσασα εἰς Ἀμπελάκια, ἃν πιστεύσωμεν τὸν Beaujour⁸⁶.

X

Ὁλόκληρον τὸ σύστημα τῶν προνομίων, τὸ ὁποῖον ἐδημιούργησεν ἡ Συνθήκη τοῦ 1800 διὰ τὰς Ἑπειρωτικὰς πόλεις, εἰς ἓνα καὶ μόνον ἀπέβλεπε σκοπὸν τὴν ἀνασυγκρότησιν δηλονότι τῶν Ἑπειρωτικῶν κοινοτήτων, τὰς ὁποίας ἐξηφάνισεν τῷ 1798 ὁ Ἀλῆ Πασᾶς. Τοῦτο καθίσταται περισσότερο ἐκδηλον ἐκ τῶν ἐντολῶν τοῦ Σουλτάνου πρὸς τὸν Ἀβδουλλάχ Μπέην σχετικῶς μὲ τὴν ἐκ νέου ἐγκατάστασιν τῶν κατοίκων τῆς Πρεβέζης καὶ τῶν ἄλλων πόλεων εἰς τὰς ἐστίας των.

«Μόλον τοῦτο, ἔγραφεν εἰς τὸ φερμάνιον, ἀπὸ τοῦς ρηθέντας τόπους ἐπειδὴ ἡ περιοχὴ⁸⁷ τῆς Πρεβέζης ἦτο ἀπ' ἀρχῆς κατοικημένη ἀπὸ δώδεκα

⁸⁵) Λαμπρίδης (ἐνθ. ἀν. τεῦχος 9^{ον}, σελ. 11 καὶ 34).

⁸⁶) *Tableau du commerce de la Grèce. à Paris 1800.*

⁸⁷) Ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ καθεστῶτος τῶν τεσσάρων Ἑπειρωτικῶν πόλεων περιλαμβάνεται καὶ ἀνάλογος πρὸς ταύτας περιοχὴ τὴν ὁποίαν ἀπήρτιζον κῶμαι τινὲς κείμεναι πέραξ τῶν πόλεων τούτων (βλ. Daru. *Histoire de Venise* T. VI Livre XXXVIII σελ. 44 καὶ Béllaire ἐνθ. ἀν. 200—1, διὰ τὴν ἔκτασιν τῆς περιοχῆς τῆς Πρεβέζης καὶ τοῦ Βουθρωτοῦ. Διὰ δὲ τὴν ἔκτασιν τῆς περιοχῆς τῆς Βονίτσας βλ. D'arbois καὶ Béllaire ἐνθ. ἀν. σ. 22).

Ὁ Τσοποτόδης μὴ ἔχων τοῦτο ὑπ' ὄψιν του καὶ παραλαμβάνων ἀπὸ τὸ «Ἐγχειρίδιον τοῦ ἐν ἰσχύει Ὄθωμανικοῦ Δικαίου» τοῦ Δ. Κ. Κασβίκη (Ἀθήνησι 1859) τὴν ἐν σελ. 119 ἀναγραφομένην ἀπόφασιν Τουρκικοῦ Δικαστηρίου τοῦ 1749, καθ' ἣν «ἔγραψεν ὁ ταπεινὸς ἐν Κυρίῳ τῷ Ὑψίστῳ Ὄσμάν, Διοικητῆς ἐν τῇ Ἐπορχίᾳ τοῦ Βλαχωρίου μετὰ τοῦ λοιποῦ τῆς Βόνιτζας», λέγει ὅτι ἡ ἀπόφασις ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Δικαστηρίου

χιλιάδας⁸⁸ καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ πολέμου καὶ τῶν ταραχῶν ἔφυγον οἱ κάτοικοι καὶ δισκορπίσθησαν εἰς τὰ πέριξ ἔδω καὶ ἐκεῖ, καὶ οἱ ἄλλοι τόποι ἠνωχλήθησαν καὶ αὐτοὶ ὀπωσθήποτε διὰ τὰ ἐπανέλθη ἢ παλαιὰ εὐνομία καὶ εἰρήνη εἰς αὐτὰ τὰ ρηθέντα μέρη.... τὰ ἐπιμεληθῆς διὰ τὰ ἐλύσης τοὺς Ραγιαδες ὅπου εἶνε σκορπισμένοι καὶ τὰ τοὺς φέρης εἰς τοὺς τόπους των προσέχων διὰ τὰ εἶνε φυλαγμένοι καὶ ζῶσι μὲ ἄνεσιν ὥστε ἐντὸς ὀλίγου τὰ κατοικηθῶσιν οἱ ρηθέντες τόποι καὶ τὰ εὐτυχήσουν».

Προσέτι ὁ Σουλτᾶνος διὰ τὰ μὴ γυμνοῦται ἢ γῆ τῶν κατοίκων τῆς καθιέρωσε τὸν θεσμὸν τῆς ὑποχρεωτικῆς πραγματικῆς προτιμήσεως τοῦ κυρίου πρὶν ἢ ἐκποιήσῃ τὸ ἀκίνητόν του, τὸν ὅποιον γνωρίζομεν κρατήσαντα καὶ ἐν Βυζαντίῳ εἰσαχθέντα διὰ τοὺς αὐτοὺς οικονομικοὺς λόγους⁸⁹. Κατὰ τὸ φερμάνιον ἐπειδὴ ἅμα πωλοῦν οἱ κάτοικοι τῶν τεσσά-

Βονίτης συνετελεῖται ἀγωγῆς Χριστιανικῶν Κοινοτήτων κατὰ τῶν οἰκείων Σπαχίδων. Ἡ ὡς ἄνω ἀπόφασις δὲν ἐξεδόθη ὑπὸ Δικαστηρίου ἐδρεύοντος τῷ 1749 ἐν Βονίτῃ, καθότι τότε ἡ Βόνιτσα ἦτο ὑπὸ τὴν κατοχὴν τῶν Ἑνετῶν, ἀλλὰ ὑπὸ τοῦ Δικαστηρίου τῆς ἐπαρχίας Βλαχοχωρίου, εἰς ὃ ὑπῆγετο καὶ τὸ ὑπόλοιπον τῆς περιφερείας Βονίτης (ἐξαιρουμένης τῆς πόλεως Βονίτης καὶ τῆς περιοχῆς τῆς).

⁸⁸⁾ Περὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Πρεβέζης, πλὴν τῶν ἐρευνῶν τοῦ κ. Ἀνδρεάδου εἰς τὰ οἰκονομικὰ τῆς Βενετοκρατίας, οὐδεμίαν ἔχομεν συστηματικὴν ἐργασίαν. Εἰς τοῦτο συνετέλεσεν καὶ ἡ ἔλλειψις ἱστορικοῦ δοκιμίου τῆς πόλεως. Δυστυχῶς πλὴν τῆς ἱστορικῆς ἢ μᾶλλον χρονολογικῆς περιλήψεως τοῦ Μητροπολίτου Ἄρτης καὶ μελέτης περὶ τοῦ τοπωνυμικοῦ τῆς πόλεως καὶ περὶ τῆς κτίσεώς της δημοσιευθεισῶν ὑπὸ τοῦ κ. Φουρίκη εἰς τὸ Α' Τεῦχος τῆς Ἐπετηρίδος τῆς Ἐταιρείας τῶν Βυζαντινῶν Σπουδῶν καὶ τὸ Α' Τεῦχος τοῦ 1928 τῶν «Ἡπειρωτικῶν Χρονικῶν», οὐδεμίαν ἄλλην ἐρευνα ἐγένετο. Ἐνῶ διὰ τὴν Πάργαν ἔχομεν πολυτελεῖς ἐκδόσεις, αἵτινες ἐγένοντο ὑπὸ ὑψηλῶν τῆς πόλεως ἐπισκεπτῶν. Ἀτυχῶς δὲ καὶ τὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ Armeno Carlo περὶ τῶν Ricerche statistiche intorno alla città e territorio di Prevesa, τὴν ὅποιαν ἔκαμεν οὗτος, ὡς ἀναφέρει ὁ Μουστοξύδης, εἰς τὴν Ἰόνιον Ἀκαδημίαν, δὲν κατάρθωσεν παρὰ τὰς προσπάθειάς του ν' ἀνεύρῃ ὁ κ. Ἀνδρεάδης.

Κατὰ τὰς Anagraphi τοῦ 1770 ὁ πληθυσμὸς τῆς Πρεβέζης ἀνήρχετο εἰς 1834 ψυχάς. Μετὰ 35 δὲ ἔτη ὁ μὲν St Sauveur τὸν ἀναβιβάζει εἰς 7—8000 ὁ δὲ Σηροφάνης εἰς 10000. Ἡ διαφορά αὕτη δικαιολογεῖται εὐκόλως ἂν σκεφθῶμεν ὅτι ἐπειδὴ αἱ τέσσαρες πόλεις αὐτοδιωκοῦντο ὑπὸ τοὺς ἑνετούς, ἐγένοντο τὸ κέντρον τῶν διωκομένων καὶ τυραννομένων ὑπὸ τῶν Τούρκων. Χαρακτηριστικοὶ εἶνε δύο στίχοι τοῦ ποιητοῦ τοῦ ἔπους τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ Ἀλβανοῦ Χ' Σχεχρέτη, καθ' ὃν ὀλίγα ἔτη πρὸ τῆς πρώτης εἰσβολῆς τοῦ Ἀλῆ εἰς Πρεβέζαν,

Ἡ κλεφτουριά τῆς Ρούμελης ἔδω ναι μαζεμένη
Μερδόνυχτα γιὰ πόλεμον αὐτοὶ ναι λυσσασμένοι.

Ὡστε ἡ Πρεβέζα ἦτο τὸ κέντρον καὶ ἀφετήριον τῶν ἀρματολῶν τῆς Ἀκαρνανίας καὶ Ἡπείρου. Τοιοῦτο δὲ κέντρον κατέστη μετὰ τὸ 1800 λόγῳ τῶν προνομίων. Τοῦτο γίνεται κατάδηλον ἀπὸ τὰς ἐνεργείας τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ὁ ὅποιος παρίστανε πάντοτε εἰς τὴν Κων/πολιν τὰς προνομιούχους πόλεις ὡς ἐστὶν ἀνταρτῶν κατὰ τοῦ πασσαλικίου του.

⁸⁹⁾ Βλ. Καλλιγᾶ. Ἐνοχικὸν Δίκαιον σ. 379 καὶ περὶ Δουλοπαροικίας. Διὰ λόγους φορολογικοὺς κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα παρατηροῦμεν ἐν Βυζαντίῳ τὴν ἀπογύμνωσιν τῆς γῆς ὑπὸ τῶν οἰκητόρων τῆς. Διὰ τὴν περιστολήν τοῦ κακοῦ μεταξὺ τῶν ἄλλων μέσων, τὰ ὅποια ἐπενόησαν οἱ Βυζ. Ἀυτοκράτορες, ἦτο καὶ ἡ ἐκ νέου καὶ ἐν μεγάλῳ μέτρῳ

ρων αὐτῶν τόπων τὰ ἀκίνητά των ξενιτεύονται διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ, διὰ τοῦτο «ἂν τις λάβῃ χρεῖαν διὰ νὰ πωλήσῃ κανένα του Μοῦλκι νὰ τὸ πωλῇ μὲ τιμὴν ὅπου ἀξίζει ἢ πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν τεσσάρων τόπων ἢ πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν Ἑπτανήσων».

Κρίνοντας τὰ ἀποτελέσματα, τὰ ὅποια εἶχον αἱ ὡς ἄνω ἀναπτυχθεῖσαι διατάξεις τῆς τε Συνθήκης καὶ τοῦ φερμανίου, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι οἱ θεσπίσαντες ταύτας ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ των. Τοῦτο συμπεραίνομεν 1) ἐκ τοῦ λαμπροῦ καὶ ὑποδειγματικοῦ δημοσίου βίου, τὸν ὅποιον ἀνέπτυξαν αἱ κοινότητες ἐκεῖναι ὡς μᾶς τὸν παρέδωσαν τὰ βιβλία τῶν πράξεων τῶν ἀρχόντων μετὰ μίαν ἱστορικὴν καταστάσαν καταστροφὴν ἐν τῷ δημοσίῳ τούτῳ βίῳ τῶν κοινοτήτων διαφαίνεται ἀνωτέρα τις πνοὴ εἰς τοὺς διοικοῦντας, ἀπόλυτος σεβασμὸς πρὸς τοὺς νόμους καὶ τοὺς ἄρχοντας καὶ ἀφοσίωσις τούτων πρὸς τὴν ὑψηλὴν αὐτῶν ἀποστολήν. 2) Ἐκ τῆς καταστάσεως τοῦ πληθυσμοῦ, ὅστις, ἂν καὶ δὲν ἔφθασεν ἴσως εἰς τὸ πρὸ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ σημεῖον, ἔβαινε ὁμως συνεχῶς αὐξανόμενος, ὡς πρὸς τὴν Πρέβεζαν τοῦλάχιστον, ἀπὸ τοῦ 1800 καὶ ἐπέκεινα ⁴⁰.

ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀναγκαστικῆς πραγματικῆς προτιμήσεως ἐν τῇ ἐκποιήσει τῶν ἀκινήτων ὑπὸ τῶν κυρίων των, τῶν «ἡμοχώρων», «ἡμοκλήσων», «ἡμοτελῶν» ἢ ὅπως ἄλλως ἀποκαλοῦνται ἐν ταῖς Νεαραῖς οἱ οἰκῆτορες (Convecarii) τῶν μητροκομιῶν. Αἱ Νεαραὶ αὗται εἶνε ἢ II τῶν Ρωμανοῦ Κωνσταντινίου καὶ Χριστοφόρου, ἢ XI τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, ἢ XV τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ νεωτέρου καὶ ἢ XXIX τοῦ Πορφυρογεννήτου, ἀποτελοῦσι δὲ λαμπρὸν τεκμήριον περὶ τῆς ὑπάρξεως καὶ μετὰ τὴν περιφρημον διάταξιν τοῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, δι' ἧς κατηργεῖτο καὶ ἐπισήμως ἡ δημοτικὴ διοίκησις ἐν Βυζαντίῳ, ὁμάδων δήμων ¹. Ἀλλὰ περὶ τούτων θέλομεν ἐκτενῶς ἀσχοληθεῖ ἐν ἰδιαιτέρῳ ἡμῶν πραγματεία.

Ἡ προτίμησις αὕτη περιορίζουσα τὴν γενικὴν ἀρχὴν τοῦ Ρ. Δικαίου τῆς ἐλευθέρως ἐκποιήσεως πρὸς οἰονδήποτε τῶν ἀκινήτων εἶχεν εἰσαχθῆ πολὺ πρὸ τῆς Μακεδονικῆς Δυναστείας, φέρεται ὁμως ὡς καταργηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἅμα δὲ ἐτέθη ἐκ νέου εἰς ἰσχύν, περιορίζετο μόνον ὡς πρὸς τὰς μητροκομίας καὶ δὲν ἦτο γενικὴ.

⁴⁰) Τὰς παραμονὰς τῆς εἰσβολῆς τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ἢ Πρέβεζα ἠρημώθη κατοίκων ὥστε ἐκ τῶν 14 λόγων τῆς ἔθνοφυλακῆς (compagnies) εἰς τὴν πόλιν ἔμειναν μόνον 200 περίπου πένητες καὶ ἐργάται. Κατὰ τὴν εἰσβολὴν ἐσφάγησαν καὶ οὗτοι μετὰ τῶν ὑπολειμμάτων τοῦ στρατοῦ τῶν Πρεβεζιανῶν καὶ τῶν Γάλλων τῆς Νικοπόλεως, ξυριζόμενοι μάλιστα κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Holland τὸν μύστακα καὶ τὸν πάγωνα πρὸ τῆς σφαγῆς των, καὶ τοῦτο ἵνα αἱ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὡς τρόπαια ἀποστέλλομεναι κεφαλαὶ των ἐκλαμβάνωνται ὡς κεφαλαὶ Γάλλων. Τῷ 1812 ὁ Holland τὸν πληθυσμὸν τῆς Πρεβέζης ὑπολογίζει εἰς 4000. Τῷ δὲ 1819 ὁ Σταγειρίτης εἰς 12000 «ὡς λέγουσι τοὺς ἐγκατοίκους αὐτῆς». Ὁ τελευταῖος μάλιστα προσθέτει ὅτι ἡ Πρέβεζα «ἔχει ἐμπόριον ἱκανὸν γεννημάτων ἐλαίου, ἐλαιῶν, δερμάτων καὶ ἄλλων».

Εἰς τὸν πληθυσμὸν τῆς Πάργας ἀπὸ τοῦ 1788 (3414 αὐτόχθονες), ὅποτε τὴν ἐπεσκέφθη ὁ Πρίγκηψ Σαλβατώρ, μέχρι τοῦ 1817, ὅποτε ἔγραφε περὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλεως ταύτης ὁ ἀντισυνταγματάρχης de Bosset πρὸς φίλον του, ὑπολογίζων τοὺς ὅλους κατοίκους εἰς 800 περίπου οἰκογενείας, παρουσιάζεται ἐλάττωσις 2072 ψυ-

¹) Π. Ἀργυροπούλου. Ἡ δημοτικὴ διοίκησις ἐν Ἑλλάδι. Ἐν Ἀθήναις 1859, σελ. 83.

3) Ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἐλειτούργησεν ἐν Πρεβέζῃ τὸ ὑπὸ τοῦ ἱερομάρτυρος Κοσμᾶ ἐπὶ Ἑνετοκρατίας (πιθανῶς τὴν 8ην δεκαετηρίδα τοῦ 18ου αἰῶνος) ἰδρυθὲν σχολαρχεῖον⁴¹, καθ' ἣν στιγμὴν ὄλα σχεδὸν τὰ σχολεῖα τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος ἤρχισαν νὰ κλείουν⁴².

XI

Περὶ τοῦ τέλους τοῦ προνομιακοῦ καθεστώτος τῶν Ἑπειρωτικῶν πόλεων δὲν ἔχομεν σαφεῖς εἰδήσεις. Κατὰ τινὰς ἱστοριογραφίας ὁ Ἄλῃ Πασᾶς ἐπωφεληθεὶς τοῦ μεταξὺ Ρώσων καὶ Τούρκων ἐκραγέντος νέου πολέμου ἐξήτησε ἀπὸ τὴν Υ. Πύλῃν νὰ προστατεύσῃ τὰς Ὀθωμανικὰς κτήσεις καὶ ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ καταλάβῃ τὰς Ἑπειρωτικὰς πόλεις. Κατ' ἄλλην εἶδησιν, τὴν ὁποῖαν ὁμως μόνος ὁ Leake ἀναφέρει, τῷ 1806 ὁ Ἄλῃς ἔπεισε τοὺς ἐν Κων/πόλει νὰ ἐκχωρήσωσιν αὐτῷ τὰς προνομιοῦχος πόλεις ὡς Μουλκναμέ, ἧτοι ὑπὸ τὸν τύπον τῆς ἐφ' ὄρου ζωῆς ἐπικαρπίας⁴³. Ποῖα εἶνε ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια εἶνε τολμηρὸν ν' ἀποφανθῶμεν. Δυστυχῶς ἐλλείπουν πάντοτε τὰ δημόσια ἔγγραφα τῶν χρόνων ἐκείνων. Δὲν κρίνω δὲ ἄσκοπον ὅπως τονίσω τὴν ἀνάγκην τῆς περισυλλογῆς καὶ δημοσιεύσεως τοιούτων ἐγγράφων, ἅτινα προώρισται νὰ παραστήσουν τὸν δημόσιον βίον τῶν Ἑπειρωτικῶν κοινοτήτων καὶ δήμων ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν 18ον καὶ 19ον αἰῶνα ἀποτελεῖ τὸ λαμπρότερον τμήμα ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους.

χῶν. Τὴν ἐλάττωσιν ταύτην οἱ καθηγηταὶ κ. κ. Ἀνδρεάδης καὶ Λάσκαρης, εἰδικῶς εἰς τὸ ζήτημα ἀσχοληθέντες, καίτοι δὲν εὐρίσκουσι πιθανήν, ἀποδέχονται οὐχ ἦτον, διστάζοντες νὰ πιστεύουν τὸν Σαλαμπάνταν προσθέτοντα 77 οἰκογενεῖας καὶ παρατηροῦντα ὅτι ἐν Ἑπιείρῃ οἱ ἀδελφοὶ ἔστω καὶ ἔγγαμοι συζῶσι μετὰ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρός. Δὲν βλέπω ὁμως διατί, ἐνῶ τῷ 1788 οἱ κάτοικοι τῆς Πάργας ἦσαν 3414 αὐτόχθονες, καὶ τῷ 1800 κατὰ Σαλαμπάνταν ἦσαν 5000 πιθανώτατα ὄλοι αὐτόχθονες, διατί νὰ ἡλαττώθησαν τόσοσιν πολὺ μέχρι τοῦ 1817 ἀφοῦ ἐμεσολάβησε καὶ διάστημα προνομιῶν (πλὴν ἂν ὁ Σαλαμπάντας δὲν ὑπελόγιζε μόνον τοὺς αὐτόχθονας) ἐπὶ Τούρκων, δὲν ὑπέκλυαν δὲ εἰς τὸν Ἄλῃ Πασᾶν τῷ 1807, ὅπως ἡ Πρέβεζα καὶ αἱ ἄλλα Ἑπειρωτικαὶ πόλεις. Ὁ Ἀραβαντινὸς ἄλλως τε τῷ 1817 ὑπολογίζει εἰς 4000 περίπου τοὺς ἀποδημήσαντας.

⁴¹) Βλ. εἰς Κ. Σάθαν, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, σελ. 230 τὴν πρὸς τοὺς Πρεβεζιανούς ἐπιστολὴν τοῦ Κοσμᾶ, ἐν ἣ ὁδτος ἀναφέρει ὅτι πρὸ αὐτοῦ δὲν ὑπῆρχε σχολεῖον ἐν Πρεβέζῃ, ἐδημιούργησε δὲ αὐτὸς τοιοῦτο.

⁴²) Κούμα. Ἱστορίαν τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων. Τόμ. 12 σελ. 557. Εἶνε ἀξία παρατηρήσεως ἐνταῦθα ἡ πληροφορία τοῦ Κούμα περὶ τῆς τότε κρατούσης δυστυχίας, ἔνεκα τῆς ὁποίας «ἀπὸ τοῦ 18 ἔτους ἤρχισαν νὰ κλείωνται τὰ σχολεῖα τῆς Θεσσαλίας καὶ ἄλλα, ἔμειναν δὲ ὀλίγο ἐφεξῆς». Ἡ πληροφορία τοῦ Κούμα συμπίπτει μὲ τὰς δημογραφικὰς εἰδήσεις τὰς ὁποίας μᾶς δίδει ὁ Bartholdy (Bruchstücke, Berlin 1805) περὶ τῆς τότε ἐν Ἀνατολῇ καταστάσεως, καθ' ἣς ὁ πληθυσμὸς τῆς κυρίως Ἑλλάδος καὶ τῆς Μ. Ἀσίας κατὰ τὰ ἔτη 1803 καὶ 1804 ἠραιώθη σημαντικῶς διὰ τὴν περισεύουσαν δυστυχίαν.

⁴³) Leake ἐνθ. ἀνατ. Τόμ. Γ'. σελ. 488.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΥΠΟ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΖΑΧΟΥ

Ἀρχιτέκτονος

Παρ' ὄλας τὰς καταστροφὰς τὰς ὁποίας ὑπέστη κατὰ καιροὺς ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων διέσωσεν ἀκόμη σημεῖα τινὰ ἀρκούντως χαρακτηριστικά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν σχετικῶς σαφῆ εἰκόνα τῆς ἐν γένει φυσιογνωμίας τῆς πόλεως κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἐν τῷ προσφάτῳ παρελθόντι ἀκμῆς αὐτῆς.

Ἐκ τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων ἐκτὸς μεγάλου μέρους τοῦ τείχους ἐσώθησαν τὸ δεσπόζον τῆς πόλεως Τζαμίον τοῦ Ἀσλὰν Πασᾶ μετὰ τῶν κελλίων τοῦ Μενδρεσέ καὶ τῆς βιβλιοθήκης ὡς ἐξαρτημάτων αὐτοῦ (εἰκ. 1 καὶ 2) ὡς καὶ τινὰ ἄλλα δευτερευούσης σημασίας οἰκοδομήματα. Ταῦτα, ἂν καὶ ἐκτισμένα ἀπὸ ἐγχωρίους τεχνίτας, λόγῳ τοῦ προορισμοῦ των, πρὸς ἐξυπηρέτησιν δηλαδὴ θρησκευτικῶν ἀναγκῶν, ἐκτίσθησαν ἐπὶ τῇ βάσει ὑποδειγμάτων Μωαμεθανικῆς ἀρχιτεκτονικῆς¹ καὶ συνεπῶς ἐξέρχονται τοῦ κύκλου τῆς παρούσης μελέτης.

*
* *

Ἄτι κυρίως ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἐνταῦθα εἶνε ἢ ἐν γένει ἀρχιτεκτονικῆ τῶν διαφόρων πατριαρχικῶν οἰκιῶν τῶν προυχόντων, ὡς καὶ αἱ οἰκίαι τῆς μεσαιῶς κοινωνικῆς τάξεως, ἥτοι τὰ «ἀρχοντόσπιτα» καὶ «νοικοκυρόσπιτα».

Ἐνεκα τῆς φοβερᾶς καταστροφῆς² τὴν ὁποίαν ὑπέστη ἡ πολυθρόλητος πόλις τῶν Ἰωαννίνων ὑπὸ τοῦ Ἀλή τῷ 1820 οὐδὲν ἐκ τῶν πεφημισμένων ἀρχοντικῶν σπιτιῶν τῶν παλαιότερων χρόνων διεσώθη μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν. Μετὰ τὴν καταστροφὴν αὐτὴν τὰ Ἰωάννινα φθίνουν, ἢ λαμπρότης των ἔδυσσε καὶ τὰ περίφημα αὐτῶν οἰκοδομήματα ἐξέλιπον

¹) Περὶ τῶν Μονῶν τῆς Νησίδος καὶ τῶν Τουρκικῶν μνημείων τῶν Ἰωαννίνων βλέπε Α. Ευγγουλόπουλου, «Ἠπειρ. Χρον.» Τόμ. Α'.

²) Βλ. Ἀραβαντινοῦ Χρονογρ. I 332.

διὰ παντός. Τὰ παλαιότερα δὲ σωζόμενα σήμερον ἀνάγονται εἰς τὸ δευτέρου τέταρτον τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Τὰ πλεῖστα τούτων ἐκτίσθησαν ἀμέσως μετὰ τὴν καταστροφὴν ἐπὶ τῶν παλαιῶν αὐτῶν βάσεων μὲ τὸν αὐτὸν ὡς καὶ πρότερον τύπον, πάντως ὅμως ὑπολειπόμενα κατὰ πολὺ τῶν πρώτων ὡς πρὸς τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἔκτασιν. Ὅπως δὴποτε τὰ σπίτια αὐτὰ διετήρησαν πλεῖστα στοιχεῖα ἱκανὰ νὰ μᾶς δώσωσι σαφῆ ἰδέαν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἣτις ἤκμαζε κατὰ τοὺς προγενεστέρους χρόνους καὶ τὴν ὁποίαν γνωρίζομεν ἐκ περιγραφῶν τῶν τότε ἱστορικῶν.

Ἐν ἅπὸ τὰ περιφημότερα ἀρχοντόσπιτα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἣ ὁποία ἐγκλείει τόσον ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα τῆς ζωῆς τῆς τότε Ἑλλάδος, χρησιμεύουσα διὰ τοῦτο ὡς δεῖγμα τῶν διαφορῶν ἐκδηλώσεων τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ἠπειροῦ, ἦτο καὶ τὸ γνωστὸν εἰς ἀπεικονίσεις διασωθὲν ἀρχοντόσπιτο τῆς Οἰκογενείας Ἀργύρη.

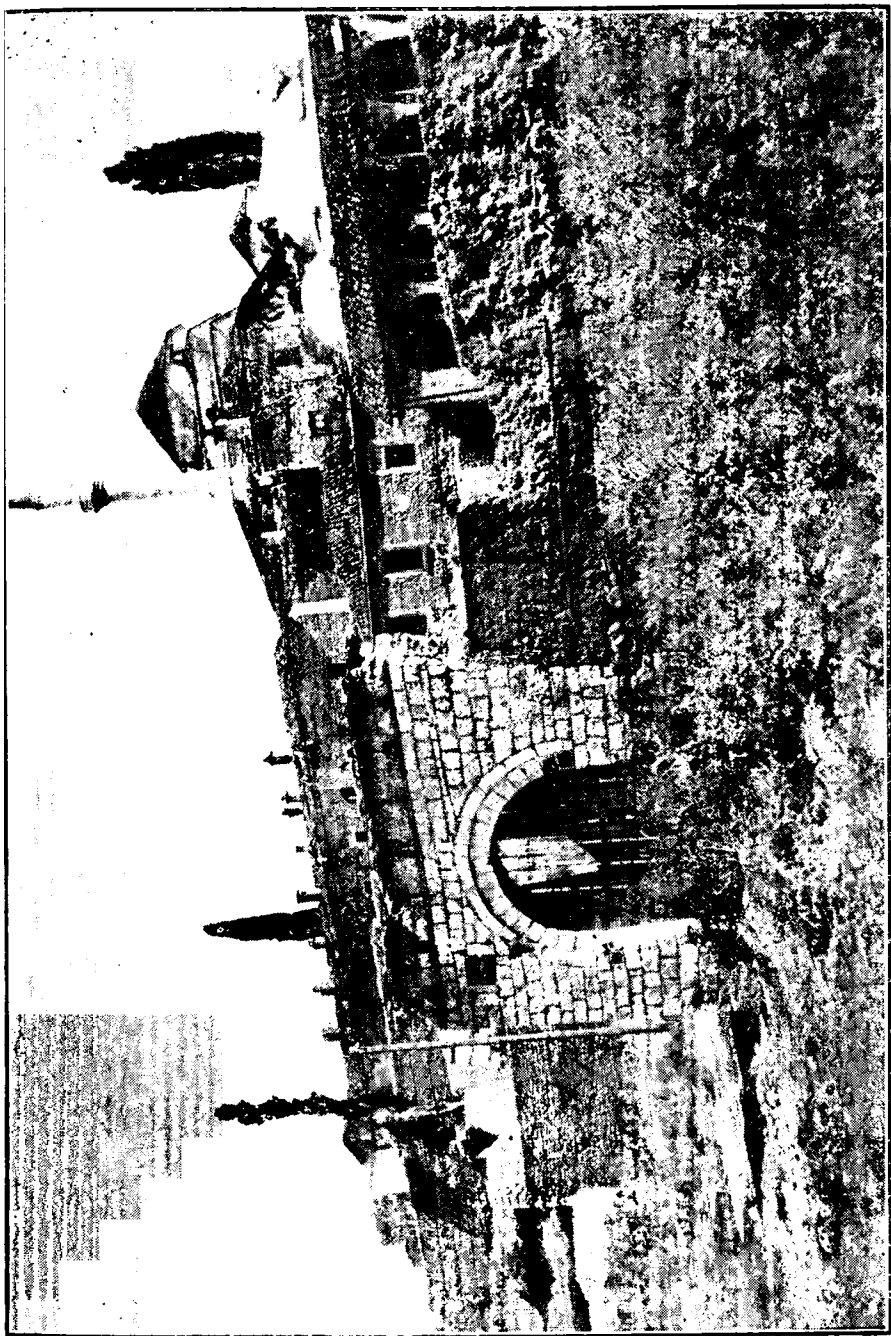
Ὡς πρὸς τὴν ἐν γένει διάταξιν τῆς κατόψεως καὶ τὴν διασκευὴν τῶν χώρων τὰ σπίτια αὐτὰ φέρουσιν ἐν τῷ συνόλῳ τὸν τύπον μιᾶς ἰδιορρυθμοῦ ἀρχιτεκτονικῆς ἀναπτυχθείσης κατὰ τοὺς μεταβυζαντινοὺς χρόνους καθ' ἅπασαν τὴν Ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τινὰς τῶν νήσων ἐπὶ τῇ βάσει παλαιοτάτων παραδόσεων συμφώνως πρὸς τὰς τοπικὰς ἐκάστοτε συνθήκας καὶ μὲ πλήρη προσαρμογὴν εἰς τὰς κλιματολογικὰς τοιαύτας, ὅς καὶ μὲ λίαν εὐφυᾶ χρησιμοποίησιν τῶν ὑλικῶν ἐκάστου τόπου.

*
* *

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν λιτὴν ἀπλότητα, ἣτις παρατηρεῖται εἰς τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῶν πρὸς τὴν ὁδὸν ὄψιν, ἐπιβεβλημένην ἕνεκα ὄρισμένων συνθηκῶν, εἶχον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀκμῆς τῆς πόλεως πλουσιώτατον ἐσωτερικὸν διάκοσμον ἀποδεικνύοντα τὴν ὑπαρξίν ἀνεπτυγμένου καλλιτεχνικοῦ αἰσθήματος παρὰ τῷ λαῷ καὶ ἐνσυνείδητον ἐκτίμησιν τοῦ σκοπίμου ἐν συνδυασμῷ μὲ τὸ ὠραῖον.

Ὁ ἐσωτερικὸς οὗτος διάκοσμος τῶν οἰκιῶν τῶν Ἰωαννίνων, ὅπως καὶ ὄλων τῶν σπιτιῶν τῆς λαϊκῆς μας ἀρχιτεκτονικῆς, διεκρίνετο διὰ τὴν πλήρη ἐκφράσεως ἀρμονίαν, τὴν ὁποίαν κατορθώνει ἀφ' ἐνὸς διὰ τῆς ἐναλλασσομένης διαδοχῆς τῆς πλουσίας ξυλογλύπτου καὶ ἐξωγραφισμένης ὀροφῆς τῶν διαφορῶν διαμερισμάτων, τῆς ξυλίνης ἐπενδύσεως τοῦ κάτω τμήματος τῶν τοίχων, τῆς διατάξεως τῶν ἔρμαριων μετὰ τῶν θαλαμίσκων αὐτῶν, καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ τοῦ πλουσιωτάτου χρωματισμοῦ τῶν στρωμνῶν τοῦ δαπέδου, κεκαλυμμένων διὰ πολυτελῶν ἐγχρωρίων καὶ ἀνατολικῶν ταπήτων.

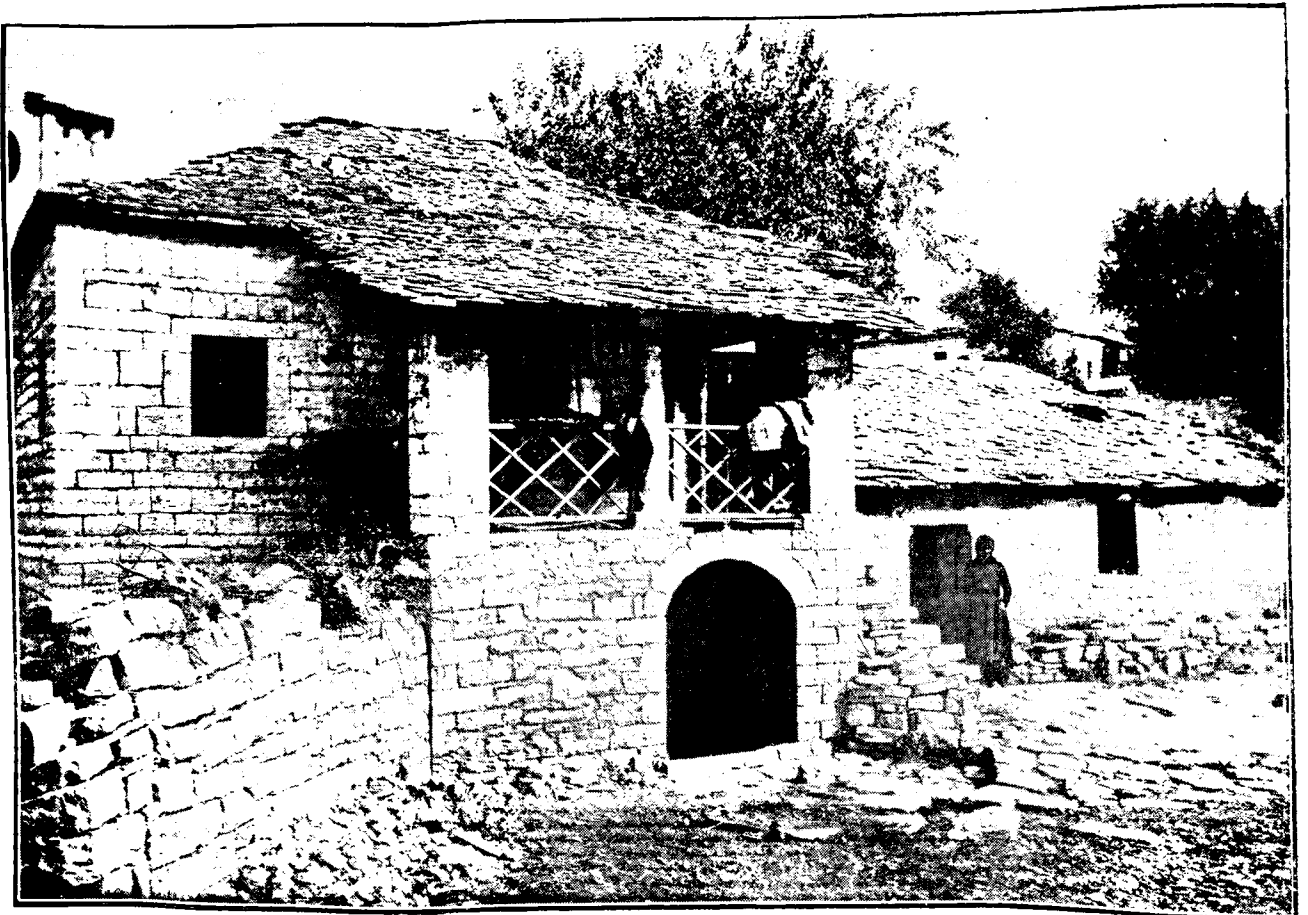
Εἰς τὴν ὅλην ἀρμονίαν τοῦ ἐσωτερικοῦ τούτου διακόσμου ἰδιαίτερον αἴγλην προσέδιδον καὶ τὰ περίφημα χειροκέντητα ὑφάσματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐκαλύπτοντο οἱ τοῖχοι καὶ τὰ πολλαπλὰ διβάνια καὶ τὰ ὁποῖα ἦσαν ἔργα

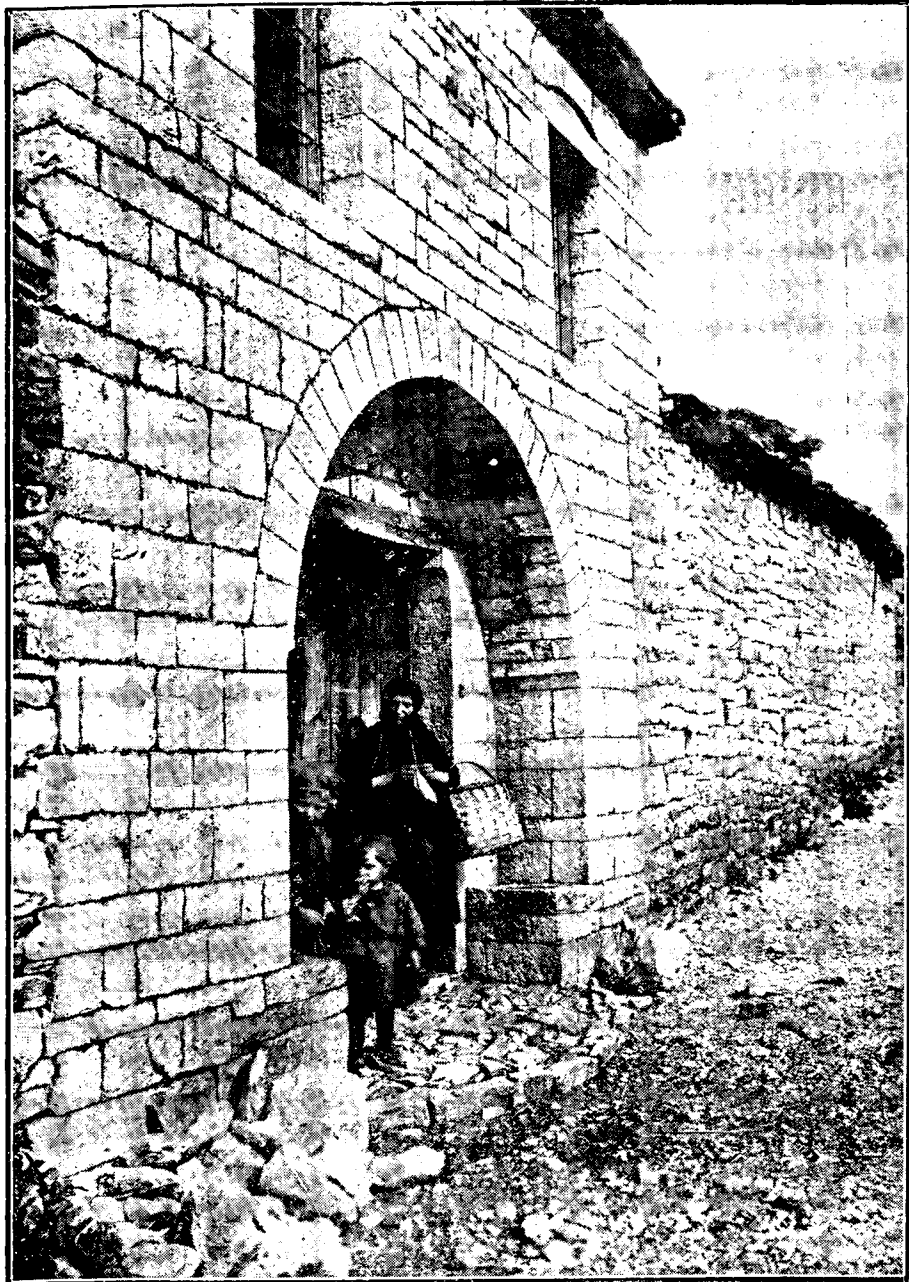
Πίναξ 1. — Γενική άποψη του Τζαμίου 'Αολών Πασά και της βιβλιοθήκης.

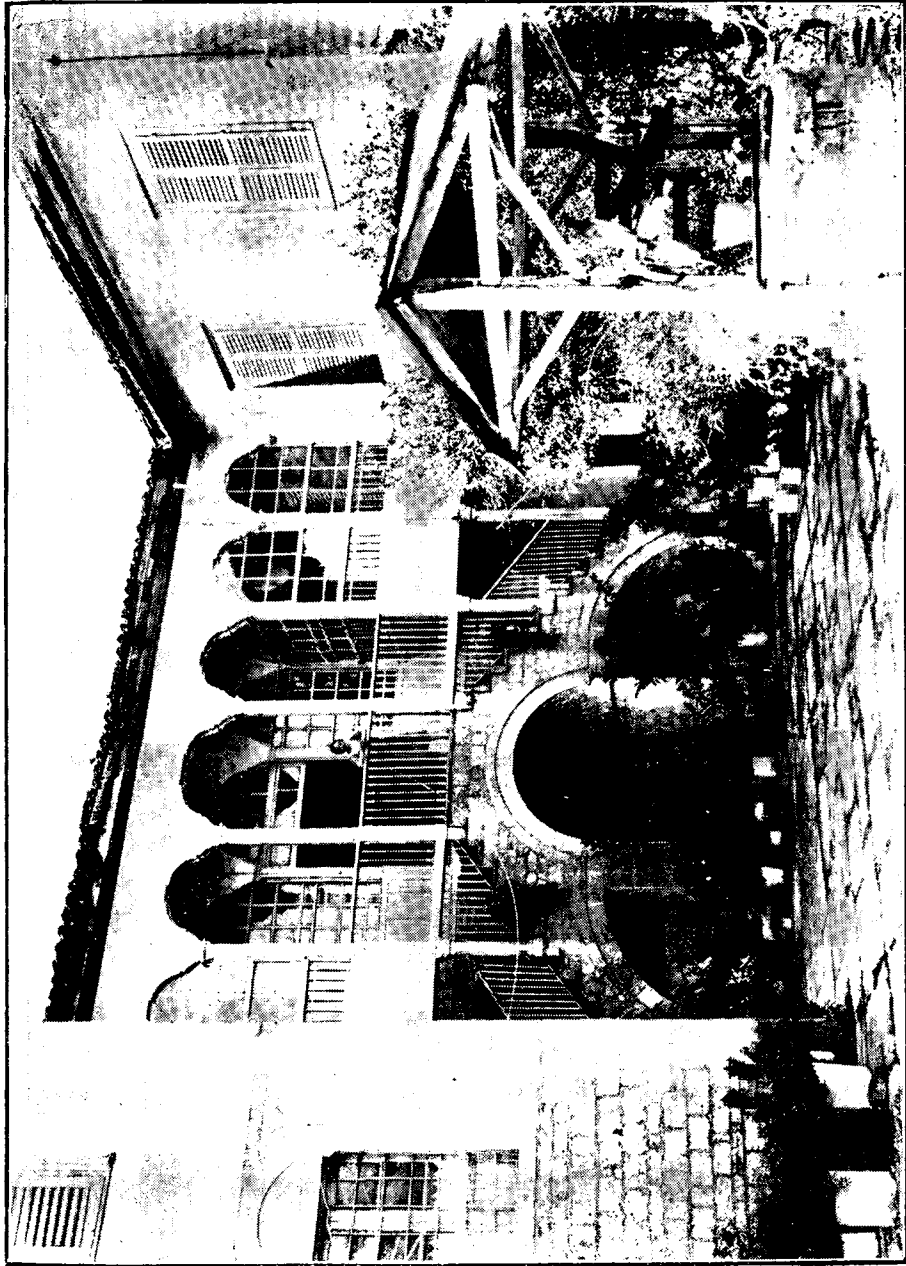
Πίναξ 2. — Τὸ Ἐξαμίον τοῦ Ἀσλάν Πασᾶ μετὰ τῶν κελλίων τοῦ Μενδρεσέ.

Πίναξ 3. — Σπίτι ἀπὸ τὸ χωριὸν Βελτσιστα.

Πίναξ 4. — Σπίτι με τοξωτή αὐλόπορτα.

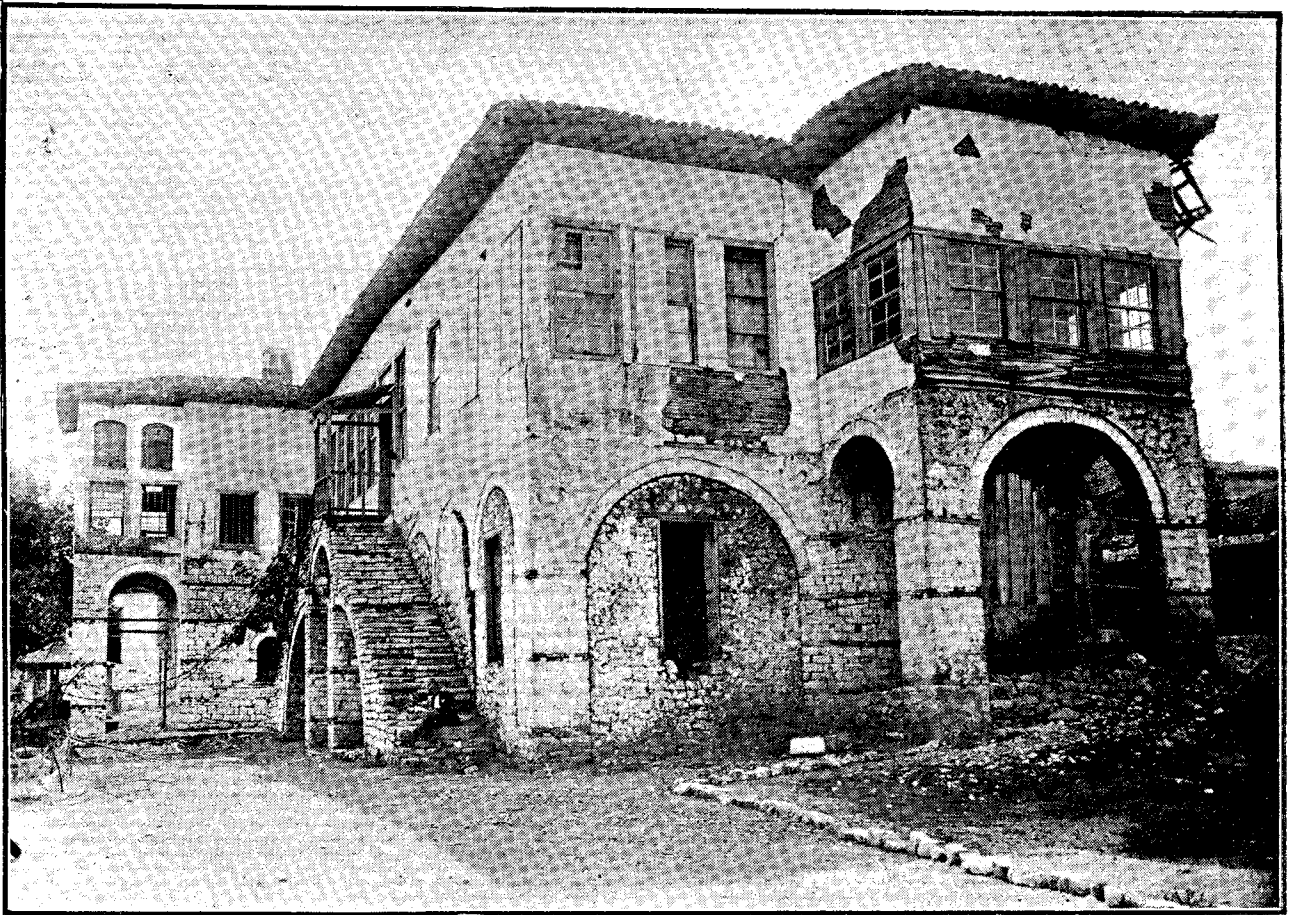
Πίναξ 5. — Οικία Μίσιου ὄψις πρὸς τὴν αὐλήν.

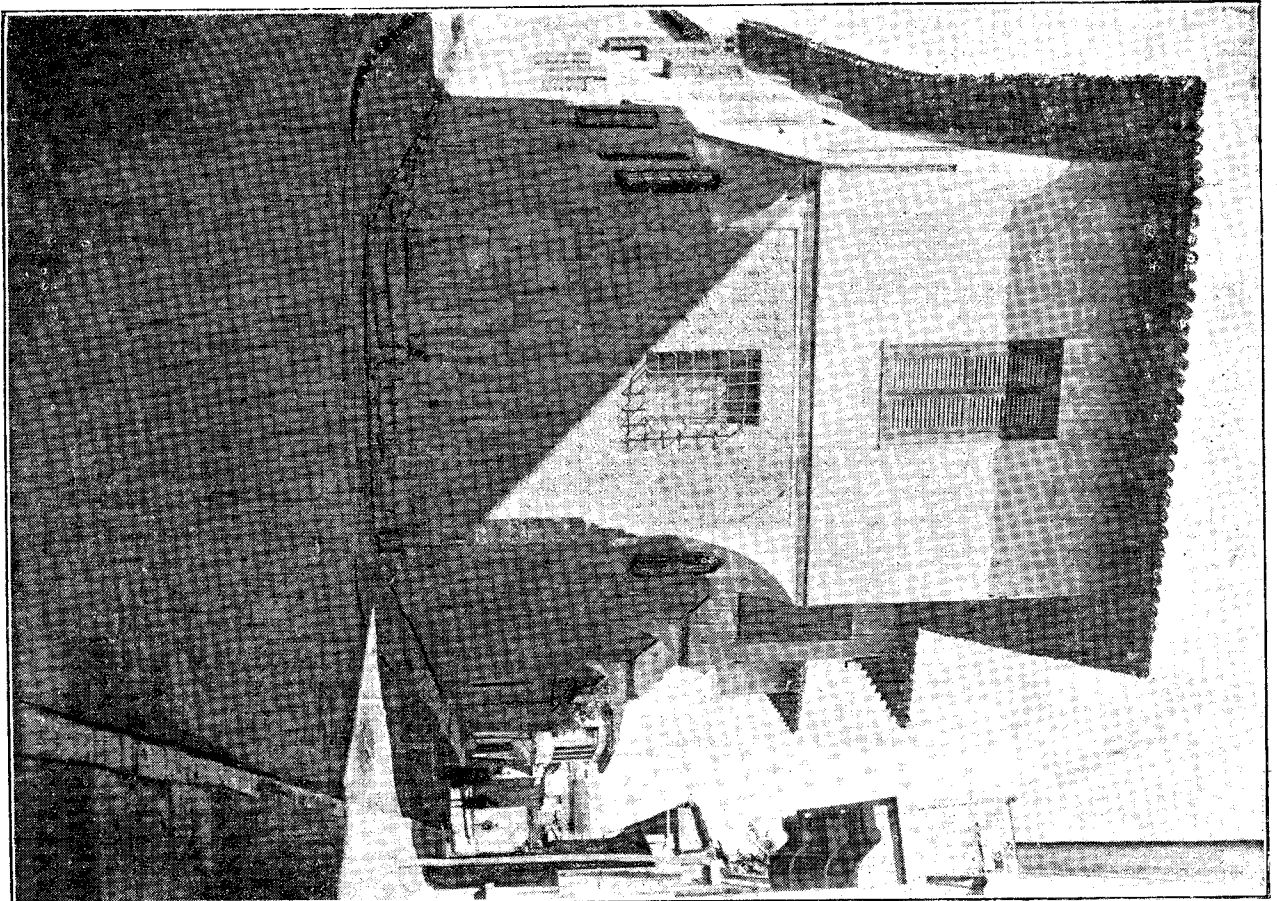
Πίναξ 6. — Μητροπολιτικόν μέγαρον Ἰωαννίνων.

Πίναξ 7. — Ἀρχοντικὴ οἰκία ὄπισθς πρὸς τὴν αὐλήν.

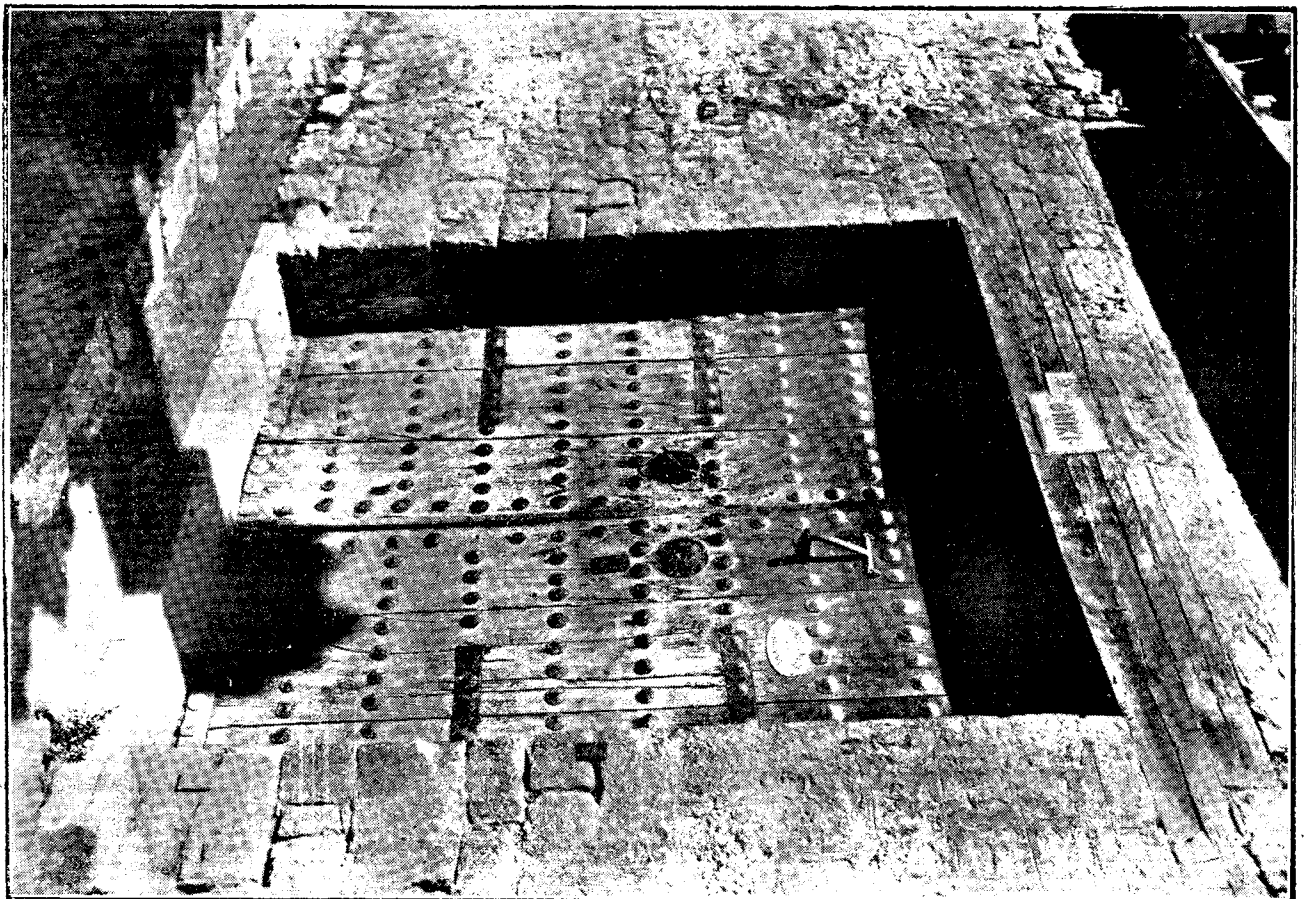
Πίναξ 8. — Ἀρχοντική οἰκία ὄψις πρὸς τὴν αὐλήν.

Πίναξ 9. — Ἀρχοντική οἰκία, ὄψις πρὸς τὴν ὄδον.

Πίναξ 10. — Ἀρχοντική οἰκία, ὄψεις πρὸς τὴν δόον.

Πίναξ 11. — Ἀλλόθρα οἰκίας Μισοῦ.

Πίναξ 12. — Οικία με την κυρίαν ὄψιν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ.

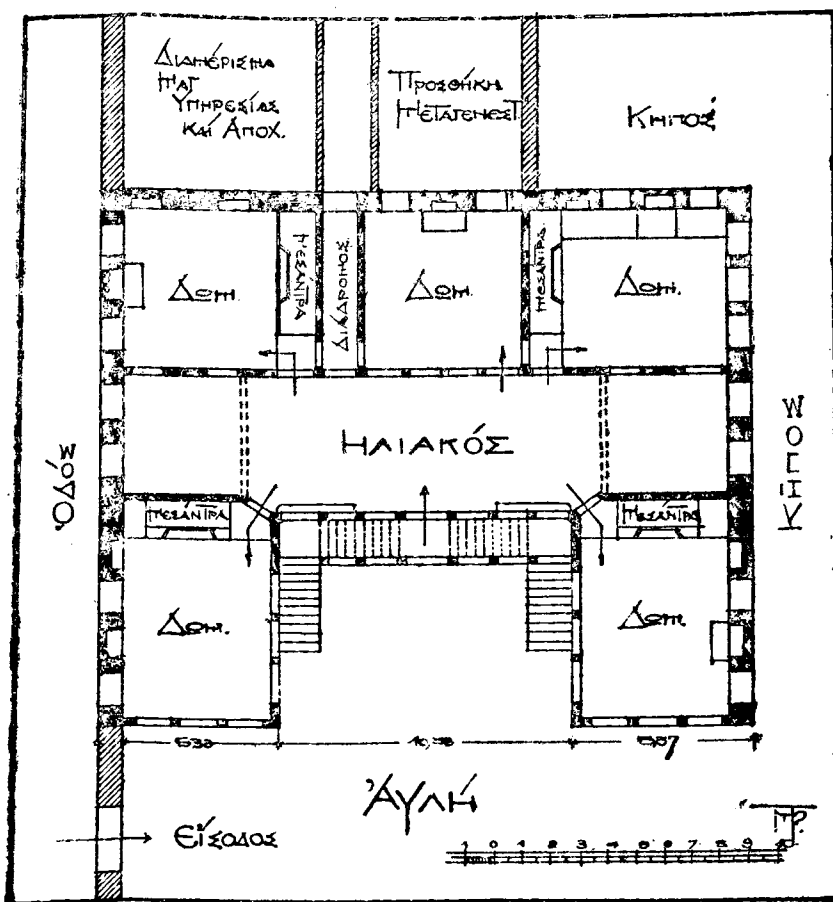
Πίναξ 13. — Τοξωτὴ ἀλόθουρα ἀρχοντικῆς οἰκίας.

Πίναξ 14. — Όψις δδού.

ἐγχαορίου κεντητικῆς τέχνης, εἰς τὴν ὁποίαν αἱ Γιαννιώτισαι ἦσαν ἀληθεῖς καλλιτέχνιδες¹.

Ἐκ τῶν κεντημάτων τούτων οὐδὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἴδωμεν ἐπὶ τόπου, διότι ἀγνοοῦνται σήμερον παντελῶς παρὰ τῶν κατοίκων. Τὰ πλεῖστα ἐφυ-

Εἰκ. 1. — Κάτοπις οἰκίας Μίσιου.

γαδεύθησαν διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ κοσμοῦσι τὰ μουσεῖα τῶν εὐρωπαϊκῶν μεγαλοπόλεων καὶ τὰς ἰδιωτικὰς συλλογὰς Ἑλλήνων² καὶ ξένων.

*
**

¹) Βλ. Ἀγγ. Χαζημιχάλη, Ἑλλ. λαϊκὴ Τέχνη. Σκόρος Σελ. 56, 58, 59.

²) Βλ. Η. Th. Bossert Volkskunst in Europa σελίδες 16 καὶ 18, Πίναξ LXI, Ἀριθ. 7 καὶ 12 ὡς καὶ Πίναξ LXX Ἀριθ. 4.

Εἶνε γενικῶς παραδεδεγμένον ὅτι ὁ ἐξειλιγμένος τύπος τῶν ἀστικῶν σπιτιῶν, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπάγονται τὰ νοικοκυρόσπιτα καὶ τὰ ἀρχοντόσπιτα, ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, ἔχει πάντοτε τὰς βάσεις του ὡς πρὸς τὴν γενικὴν διάταξιν, εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῶν σπιτιῶν τῶν χωρικῶν. Οὕτω τὸν ἀρχέγονον τύπον τῶν σπιτιῶν τῶν Ἰωαννίνων δέον νὰ ἀναζητήσωμεν εἰς τὰ σπίτια τῶν χωρίων τῆς Ἡπείρου. Παράδειγμα τοιοῦτου τύπου ἔχομεν ἐν τῷ Πίνακι 3 τὸ σπίτι τοῦ χωρίου Βελτίσιτα παρὰ τὰ Ἰωάννινα, τοῦ ὁποῖου οἱ κάτοικοι εἶνε ὄλοι ἀγρόται καὶ ἀμπελοφυτοί. Ὡς πρὸς τὴν ἐν γένει διάταξιν τῆς κατόψεως ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ σπιτιοῦ τούτου ἔχει ἐν τῷ συνόλῳ ὅλα ἐκεῖνα τὰ κύρια στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἀνευρίσκομεν εἰς τὰ σπίτια τῶν πόλεων. Ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο ὄροφους, τὸ «ἀνώγι» καὶ τὸ «κατώγι». Εἰς τὸν κάτω ὄροφον εὐρίσκονται αἱ ἀποθήκαι καὶ ἡ ἄνωρο διατὰ ζῶα, εἰς δὲ τὸ ἀνώγι μικρὸν πρόστοον, ὁ ἡλιακὸς, καὶ δύο δωμάτια πρὸς κατοικίαν.

Παραπλεύρως τοῦ οἰκοδομήματος τούτου εἰς τὸ ἰσόγειον, εὐρίσκεται μὲ ἰδιαιτέραν μικρὰν εἴσοδον τὸ μαγειρεῖον, τὸ ὁποῖον ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν αὐτὴν χρησιμεύει δι' ὅλας τὰς οἰκιακὰς ἀνάγκας τῆς ἡμέρας. Εἰς τὸν ἄνω ὄροφον ἀνέρχεται τις διὰ ἐξωτερικῆς λιθοκτίστου κλίμακος παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ μαγειρείου τοποθετημένης.

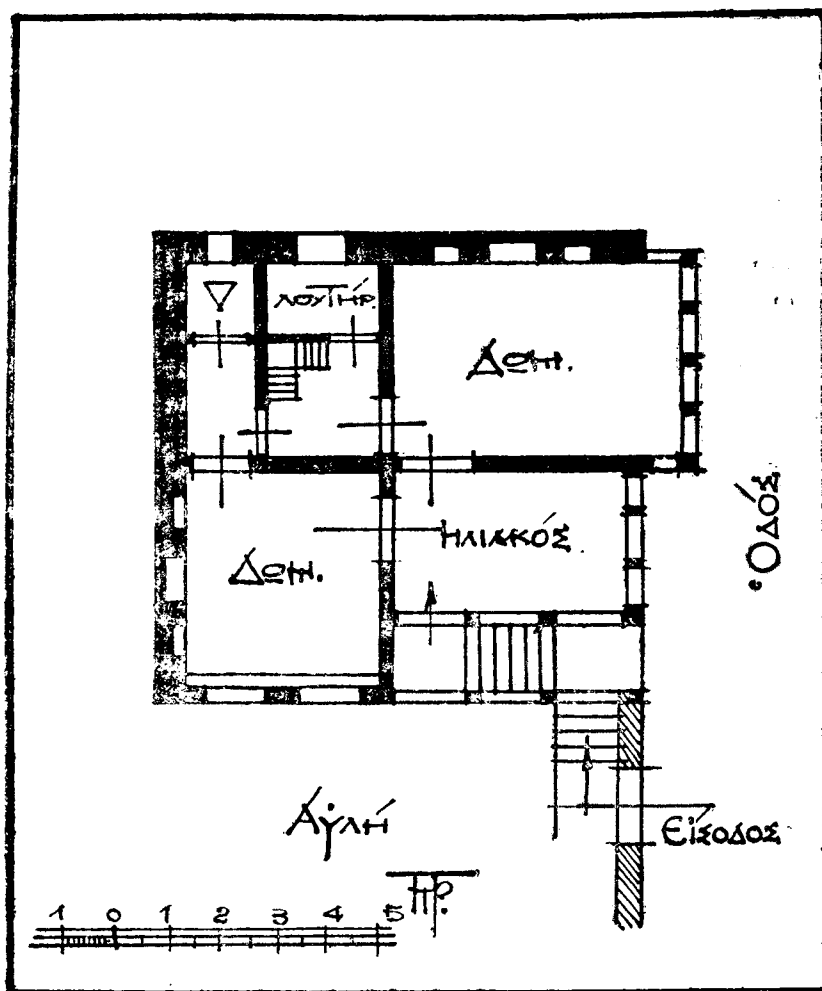
Τὸ ὅλον οἰκοδόμημα εἶνε ἐκτισμένον δι' ἡμιξέστων γωνιολίθων καὶ ἐστεγασμένον διὰ πλακῶν. Αἱ ἀυλόθυραι εἶνε ἄλλαι μὲν μεγαλύτεραι, τοξεῖται (Πίναξ 4), αἱ δὲ μικρότεραι, ὡς καὶ τὰ παράθυρα, φέρουσιν ὀριζόντιον ἀνώφλιον, πολλάκις μετὰ ἀνακουφιστικοῦ τόξου. Πλουσιωτέραν σχετικῶς διάταξιν ἔχουσιν αἱ θύραι τῶν ναῶν τῶν χωρίων.

* *

Ἐλάχιστα εἶνε τὰ διασωθέντα ὑποδείγματα τῆς παλαιότερας ἀρχιτεκτονικῆς τῶν Ἰωαννίνων, πολὺ δὲ ὀλιγώτερα ἀκόμη ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα δὲν παρεμορφώθησαν διὰ κτισμάτων καὶ προσθηκῶν κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους.

Ὡς ἄριστον ἀντιπροσωπευτικὸν ὑπόδειγμα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ταύτης κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ οἰκία τῆς οἰκογενείας Μίσιου. Ἡ ἀρχοντικὴ αὕτη οἰκία, καὶ περ κτισθεῖσα συμφώνως τῇ ἐπιγραφῇ τὴν ὁποίαν φέρει ἄνωθεν τοῦ κεντρικοῦ τόξου τῆς πρὸς τὴν αὐτὴν ὄψεως τοῦ κτιρίου, 1844 Μαΐου 18, διετήρησεν ὅμως ἀνεπηρέαστον τὸν πατροπαράδοτον παλαιὸν τύπον τῶν ἀρχοντικῶν σπιτιῶν τῆς Ἡπείρου ἐν γένει. Ὁ τύπος οὗτος ἐκτὸς μικρῶν παραλλαγῶν ἐν ταῖς λεπτομερείαις εἶνε ὁ αὐτὸς μὲ τὸν τύπον τῶν κατὰ τοὺς τρεῖς τελευταίους αἰῶνας ἀρχοντικῶν σπιτιῶν ὅλης τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος.

Τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο (εἰκ. 2 πίναξ 5) ἔχει ἐν κατόψει σχῆμα Π, εἶνε δὲ τοποθετημένον ἐντὸς εὐρυτάτου περιβόλου μὲ τὴν μίαν αὐτοῦ πλευρὰν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ καὶ μὲ τὴν κυρίαν ὄψιν ἐστραμμένην πρὸς τὴν αὐλήν. Ἀπο-

Εἰκ. 2. — Κάτοψις μικρᾶς οἰκίας.

τελεῖται ἀπὸ δύο ὁρόφους μετὰ ἡμιστρόφου, ὅπως ὅλα σχεδὸν τὰ ἀρχοντόσπιτα τῆς Ἠπείρου, ἢ δὲ διάταξις τῶν διαφόρων αὐτοῦ διαμερισμάτων εἶνε τοιαύτη, ὥστε νὰ ἐξυπηρετοῦνται πλήρως ὅλαι αἱ βιωτικαὶ ἀνάγκαι.

Ὁ κάτω ὁροφος, τὸ κατώγι, περιλαμβάνει περὶ τὴν μεγάλην λιθόκι-

στον στοὰν διαφόρους ἀποθήκας καὶ δωμάτια τοῦ προσωπικοῦ. Εἰς τὸν ἡμιόροφον εὐρίσκονται συνήθως δωμάτια ὑπηρεσίας καὶ τὸ γραφεῖον τοῦ οἰκοδεσπότη. Τὸ δωμάτιον τοῦτο κεῖται διὰ λόγους σκοπιμότητος πάντοτε παρὰ τὴν εἴσοδον καὶ δὴ παρὰ τὴν ἐξωτερικὴν μεγάλην κλίμακα καὶ συγκοινωνεῖ ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸ πρῶτον πλατύσκαλον αὐτῆς. Εἰς αὐτὸ ὑποδέχεται τοὺς ἄνδρας ὁ οἰκοδεσπότης ἢ χρησιμοποιεῖ αὐτὸ ὡς γραφεῖον πρὸς διεκπεραίωσιν τῶν διαφορῶν αὐτοῦ ὑποθέσεων. Παρὰ τοῖς ὀθωμανοῖς φέρει τὴν ὀνομασίαν Σελαμλίκ, περιλαμβάνον ἐνίοτε πλείονα τοῦ ἑνὸς δωμάτια, παρὰ δὲ τοῖς χριστιανοῖς διεσώθη ἡ ὀνομασία του εἰς τὰ σπίτια τῆς Μακεδονίας, ὅπου ὀνομάζεται «ἀνδρικός» καὶ ἀντιστοιχεῖ καθ' ὅλα πρὸς τὸν ἀνδρῶνα τῶν ἀρχαίων.

Ὁ ἄνω ὄροφος, τὸ «ἀνώγι», χρησιμεύει πρὸς κατοικίαν καὶ περιλαμβάνει

- α') τὸν ἡλιακὸν ἢ κρεβάταν
- β') διάφορα δωμάτια πρὸς κατοικίαν τῆς οἰκογενείας
- γ') δωμάτια ὑπηρεσίας
- δ') μαγειρεῖον
- ε') ἀποχωρητήριον κτλ.

Τὸ μᾶλλον σημαῖνον διαμέρισμα τοῦ οἰκοδομήματος εἶνε ὁ ἡλιακὸς ὡς ὁ πυρὴν τῆς ὅλης διατάξεως τῆς κατόψεως, ὅστις καταλαμβάνει ὄλον τὸ κεντρικὸν τμήμα αὐτοῦ μὲ ὀλικὸν μήκος 22 μ. καὶ μέγιστον πλάτος 6.40 ἑστραμμένον πρὸς τὴν αὐλὴν κατὰ μίαν τῶν μακρῶν αὐτοῦ πλευρῶν, τῆς ὁποίας τὰ ἄκρα καταλαμβάνουν δύο δωμάτια ἐξέχοντα τῆς ὅλης οἰκοδομῆς καὶ ἀποτελοῦντα τὰς δύο κεραίας τοῦ σχήματος αὐτῆς. Ὁ μεταξὺ τῶν δύο τούτων δωματίων χῶρος εἶνε ἀνοικτὸς φέρων σειρὰν τόξων, βασταζομένων ὑπὸ ξυλίνων κιόνων.

Τὸ μεσαῖον ἀνοιγμα ἀποτελεῖ τὴν εἴσοδον τοῦ ἄνω ὄροφου. Ἐνθεν καὶ ἔνθεν τῆς εἰσόδου τὸ δάπεδον εἶνε ὑπερυψωμένον κατὰ 0.60 καὶ σχηματίζονται οὕτω ἄνωθεν τῆς ἐξωτερικῆς κλίμακος δύο μικραὶ ἐξέδραι, «κρεβάτες» ἢ «λότζια», αἱ ὁποῖαι μὲ τὴν ἀποψιν αὐτῶν πρὸς τὴν αὐλὴν καὶ τὸν κῆπον παρέχουν εὐχάριστον διαμονὴν κατὰ τὸ θέρος. Ἀπὸ τὰς «κρεβάτες» αὐτὰς λαμβάνει τὴν ὀνομασίαν του ὄλον τὸ διαμέρισμα.

Τρία ἄλλα δωμάτια ἰσομεγέθη σχεδὸν καὶ στενὸς διαδρομὸς φέρων πρὸς τὸ μαγειρεῖον καταλαμβάνουν τὴν ἑτέραν τῶν πλευρῶν τοῦ ἡλιακοῦ. Ἐκ τούτων τὸ γωνιαῖον δεξιὰ χρησιμεύει ὡς «χειμωνιάτικο», διατηρησάν σχεδὸν ἀμετάβλητον τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ μορφὴν.

Αἱ δύο πλάγαι πλευραὶ τοῦ ἡλιακοῦ ἔχουσιν ἑκαστὴν ἀνά δύο παράθυρα ἐκάστη πρὸς τὴν ὁδὸν καὶ τὸν κῆπον.

Διὰ τοῦ στενοῦ διαδρόμου τὸν ὁποῖον ἀναφέραμεν, φθάνει τις εἰς τὸ

διαμέρισμα ὅπου εὐρίσκονται τὸ μαγειρεῖον, δωμάτιον ὑπηρεσίας καὶ τὸ ἀποχωρητήριον. Τὸ διαμέρισμα τοῦτο ὑπέστη μεταβολὰς διὰ μεταγενεστέρων προσθηκῶν, αἵτινες εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα τὸν περιορισμὸν τοῦ φωτισμοῦ τοῦ κεντρικοῦ δωματίου πρὸς τὸ μέρος τοῦ κήπου.

Ὅλα τὰ περὶ τῶν ἡλιακῶν διαμερίσματα χρησιμεύουσι πρὸς κατοικίαν. Ἐκ τούτων τὴν εἰδικὴν αὐτῶν ὀνομασίαν διέσωσαν παρὰ τῷ λαῷ ὁ «καθιστικός», ἤτοι τὸ δωμάτιον τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, τὸ ὁποῖον εἰς τὰ μέρη τῆς Μακεδονίας λέγεται «καθημερινός», καὶ ὁ «χειμωνιάτικος» χρησιμοποιοῦμενος τὸν χειμῶνα ὡς θερμότερον τῶν ἄλλων δωματίων.

Ὁ συνδυασμὸς τοῦ ἡλιακοῦ πρὸς τὰ πλαισιοῦντα αὐτὸν δωμάτια τῶν κεραιῶν τοῦ κτιρίου καὶ ἡ καθόλου θέσις αὐτοῦ πρὸς τὰ λοιπὰ διαμερίσματα δίδει τὸν τύπον τῆς κατόψεως τοῦ σπιτιοῦ. Εἰς τὴν παροῦσαν περιπτώσιν τὰ διάφορα δωμάτια κείνται ἐπὶ τῶν μακρῶν πλευρῶν τοῦ ἡλιακοῦ καὶ συγκοινωνοῦσιν ἀπ' εὐθείας πρὸς αὐτόν. Ἡ διάταξις αὕτη εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι μᾶς ὑπενθυμίζει ἐκ πρώτης ὄψεως μικρασιατικὰ πρότυπα, τὰς ῥίζας τῆς ὁμοίας ἔχει εἰς τὰς ἀρχαίας ἑλληνικὰς οἰκίας. Ἡ ὁμοιότης αὐτῆς πρὸς τὰς οἰκίας τῆς Πομπηίας καὶ τῆς Δήλου εἶνε τόσον καταφανής, ὥστε καθίσταται περιττὴ πᾶσα λεπτομερὴς περιγραφή. Ὅπως κατὰ τὴν ἀρχαιότητα οὕτω καὶ εἰς τὰ σπίτια τῆς λαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς τὰ διάφορα διαμερίσματα εἶνε τοποθετημένα πέριξ τοῦ ἡλιακοῦ πληροῦντα τὸν αὐτὸν προορισμὸν. Τὸ ἔναντι τῆς εἰσόδου κεντρικὸν δωμάτιον μὲ τὰ πολλὰ αὐτοῦ πρὸς τὸν ἡλιακὸν παραθύρα, τὸ ὁποῖον εἰς τὰ ἀνατολικά πρότυπα φέρει τὴν ὀνομασίαν «Λιβάν»¹, ἀπαντᾶται καὶ εἰς τὰ σημερινὰ ἀρχοντόσπιτα τῶν Ἰωαννίνων ὡς καὶ τῆς Σιατίστης καὶ ἀνταποκρίνεται τελείως πρὸς τὴν ἐξέδραν τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν.

Ἐκ τῶν σωζομένων βυζαντινῶν μνημείων κοσμητικῆς ἀρχιτεκτονικῆς τὸ μητροπολιτικὸν μέγαρον τοῦ Μυστραῖ, ἂν καὶ ὑπέστη κατὰ καιροῦς πολλὰς μεταβολὰς ἕνεκα τῶν διαφόρων μεταγενεστέρων μετασκευῶν, διετήρησεν ἀμετάβλητον τὸ κύριον αὐτοῦ χαρακτηριστικόν, τὸν ἡλιακόν, ὡς καὶ τὴν διάταξιν τῶν διαμερισμάτων ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς· εἶνε ἡ αὐτὴ μὲ τὴν παρατηρουμένην εἰς τὰ ἀρχοντόσπιτα τῆς λαϊκῆς ἡμῶν ἀρχιτεκτονικῆς. Τέλος αἱ ἀρχοντικαὶ οἰκίαι τῶν φαναριωτῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καίτοι ἀνάγονται λόγῳ τῆς μεγάλης οἰκονομίας τοῦ χώρου καὶ διαφόρων ἄλλων τοπικῶν συνθηκῶν εἰς ὄρισμένον τύπον, παρουσιάζουσιν ἐν τῷ συνόλῳ τὴν αὐτὴν διάταξιν τῶν διαμερισμάτων εἰς τοὺς διαφόρους ὁρόφους.

Ἐξ ὅλων τῶν ἀνωτέρω δυνάμεθα μετ' ἀσφαλείας νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ὅλα τὰ οἰκοδομήματα ταῦτα τῆς λαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς, παρὰ τὰς ἀνα-

¹) Dr Reuther, Irak, σελ. 42—43· βλ. C. Gurlitt, Die Baukunst Konstantinopels, σελ. 53—57.

λογίας τὰς ὁποίας παρουσιάζουσι πρὸς τὰ ἀνατολικά πρότυπα, διετήρησαν ἐν τῷ συνόλῳ τὸν ἀρχαῖον αὐτῶν τύπον.

* *

Ἔντα τὰ δωμάτια ἔχουσι τὸ πατροπαράδοτον τζάκι ὡς καὶ μέγα «διβάνι», τὸ ὁποῖον καταλαμβάνει τὰς δύο ἢ τρεῖς πλευρὰς τοῦ δωματίου, ὑπενθυμίζον τὸ τρῖκλινον τῶν βυζαντινῶν ἀνακτόρων καὶ οἰκιῶν.

Οἱ τοῖχοι ἔχουσιν ἐπέκδυσιν ξυλίνην, πολλάκις ξυλόγλυπτον, φθάνουσιν εἰς ὕψος δύο μέτρων περίπου ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, διακοπτομένην δὲ ἄλλοτε μὲν ὑπὸ τῶν διαφόρων μικρῶν ἐρμαρίων, ἄλλοτε δὲ ὑπὸ τῶν παραθύρων, τὰ ὁποῖα κείνται εἰς τὰς δύο ἢ τρεῖς πλευρὰς τοῦ δωματίου.

Τυπικὰ εἶνε πάντοτε ἔνθεν καὶ ἔνθεν τοῦ τζακίου ἀνὰ ἐν παράθυρον ἢ ἐρμάριον. Τὸ τοιοῦτον ἀπαντᾶται εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ ἑλληνικὰ σπίτια, καὶ εἰς αὐτὰ ἀκόμη τῶν ἀπλῶν χωρικῶν. Ἄνωθεν τῶν ἐρμαρίων ὡς καὶ τῆς ξυλίνης ἐπενδύσεως εὐρίσκειται τὸ «ράφι» ἢ «πολίτσα», ἥτοι σάνις ἐξέχουσα τοῦ τοίχου περὶ τὰ 12—20 ἑκατοστὰ καὶ χρησιμεύουσα πρὸς ἐναπόθεσιν διαφόρων ἀντικειμένων.

Μεγάλην ποικιλίαν προσδίδουσιν εἰς τὸν ξύλινον διάκοσμον αἱ παραπλεύρως τῆς μεσάνδρας τοποθετημέναι ἀνοικταὶ θυρίδες μὲ τὰ τοξωτὰ καὶ ξυλόγλυπτα αὐτῶν ἀνοίγματα.

Αἱ θυρίδες αὗται ἀπαντῶνται εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ σπίτια τῆς Ἑλλάδος, ὡς καὶ εἰς τὰ σπίτια τῶν χωρῶν τῆς Βαλκανικῆς καὶ Ἀνατολῆς.

Εἰς τὴν Γορτυνίαν¹ ἐπὶ παραδείγματι συναντῶμεν αὐτὰς ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν «θυρίδες», εἰς δὲ τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν φέρουσι τὴν ὀνομασίαν «βαρθαλαμίδια», ἐκ τοῦ «παραθαλαμίδια».

Τὸ δάπεδον τῶν διαφόρων διαμερισμάτων εἶνε ξύλινον, λόγῳ δὲ τῆς ἐπιστρώσεως αὐτοῦ διὰ ταπήτων οὐχὶ ἐπιμελετημένης κατασκευῆς.

Τέλος ἡ ὄροφὴ κειμένη εἰς ὕψος 3,85 ἀνωθεν τοῦ δαπέδου εἶνε πάντοτε ξυλίνη, εἰς τὰ πλουσιώτερα σπίτια ξυλόγλυπτος πολλάκις μετὰ διαφόρων φατνωμάτων, τὸ κέντρον τῶν ὁποίων διακοσμῆι ὑπερμεγέθους ρόδαξ.

Τὰ διάφορα δωμάτια χρησιμοποιοῦνται ὅλα σχεδὸν πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν. Τὸ αὐτὸ δωμάτιον χρησιμεύει πρὸς διαμονήν, ὕπνον καὶ φαγητὸν ὡς καὶ διὰ τὴν ὑποδοχὴν τῶν ξένων. Τὸ τοιοῦτον διευκολύνει ἡ παντελὴς σχεδὸν ἔλλειψις ἐπίπλων εἰς τὰς ἑλληνικὰς οἰκίας καὶ ὁ τρόπος τοῦ ζῆν κατὰ βυζαντινὴν καὶ ἑλληνικὴν συνήθειαν.

Κλῖναι καὶ καθίσματα δὲν ὑπάρχουν, αἱ δὲ στρωματὰ στρώνονται ἐπὶ τοῦ δαπέδου ὅταν πρόκειται νὰ χρησιμοποιηθῶσι πρὸς ὕπνον φυλαττό-

¹) Βλ. Ἀριστοτ. Ζάχου, Μνημεῖα Γορτυνίας. Ἀρχαιολ. Δελτίον 1922, σελ. 83—84.

μεναι τὴν ἡμέραν εἰς ἰδιαίτερα μεγάλα ἐρμάρια, «μουσάντρες», αἵτινες εἶνε μόνιμοι καὶ πολλάκις χωνευταὶ εἰς τοὺς τοίχους (ἴδε κάτωψιν).

Τὰ ἐρμάρια ταῦτα, στυρωρότατα, ἔχουσι σύνηθες ὕψος δύο μέτρων περίπου. Ὁ ἄνωθεν αὐτῶν χώρος ἦ μένει ἀνοικτὸς ἢ εἶνε κλειστὸς ὁπότε ἀνέρχεται τις εἰς αὐτὸν διὰ στενῆς καὶ ἀνωφεροῦς κλίμακος εὐρισκομένης ἐντὸς τοῦ ἐρμαρίου καὶ συγκοινωνούσης διὰ τοῦ παρακειμένου δωματίου. Ὁ χώρος οὗτος, τὸ «δίπατον» λεγόμενον, χρησιμεύει ὡς εἶδος ὑπερῶν διὰ τὴν διαμονὴν τῶν γυναικῶν κατὰ τὰς ὑποδοχὰς καὶ διασκεδάσεις τῶν ἀνδρῶν. Αἱ παρθέναι καὶ νέαι, ὡς γνωστόν, ἀπὸ τοῦ δωδεκάτου ἔτους τῆς ἡλικίας τῶν ἐκρύπτοντο ἀπὸ τὰ ὄμματα τῶν ἀνδρῶν. Τὰς δὲ συναναστροφὰς καὶ διασκεδάσεις αὐτῶν παρηκολούθουν ἀόρατοι ἐκ μικρῶν παραθύρων, εὐρισκομένων ἐπὶ τῆς πρὸς τὸ δωμάτιον ἢ πρὸς τὸν ἡλιακὸν πλευρᾶς τοῦ ὑπερώου τούτου. Τοιούτου εἴδους «δίπατα» χρησιμεύοντα ὡς ὑπερῶα διεσώθησαν τόσον εἰς χριστιανικὰ ὅσον καὶ εἰς μωαμεθανικὰ σπίτια τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῆς Ἡπείρου ἐν γένει. Σημειωτέον ὅτι ἡ χρῆσις αὐτῶν εἶνε ἀσυνήθης εἰς τὰ σπίτια τῆς Μακεδονίας ὅπου δὲν ἀπαντῶνται. Ἀνάλογον πρὸς ὅ,τι συμβαίνει κατὰ τὰς ὥρας τοῦ ὕπνου συμβαίνει καὶ κατὰ τὰς ὥρας τοῦ φαγητοῦ. Ἡ τράπεζα δηλαδή, ἡ ὁποία εἶνε συνήθης εὐμεγέθης μετάλλινος δίσκος, τοποθετεῖται ἐπὶ τρίποδος ἐν τῷ μέσῳ τοῦ δωματίου, τὰ δὲ μέλη τῆς οἰκογενείας κάθηνται χαμαὶ κατὰ τὸν ἀνατολικὸν τρόπον.

Συνεπεῖα τῆς γειτνιασεως πρὸς τὰς Ἰονίους νήσους καὶ τὴν Κέρκυραν ποικίλοι δεσμοὶ πρὸς τὴν Δύσιν εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐντονωτέραν διείσδυσιν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ὅστις φυσικῶν ἦτο νὰ ἐπιδράσῃ καὶ ἐπὶ τῆς τέχνης.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν κατεργασίαν τοῦ μαρμάρου ἢ ξυλογλυπτικῆ, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ Ἡπειρῶται ἔδειξαν ἐκάστοτε ἰδιαίτερον ὅλως ἐπίδοσιν, φέρει κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῶν Ἰωαννίνων καταφανῆ τὴν ἐκ τῆς Δύσεως ἐπίδρασιν ταύτην εἰς τὰς λεπτομερείας τοῦ ξυλογλύπτου διακόσμου τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν οἰκιῶν ὡς καὶ τῶν ἐκκλησιῶν, διατηρήσασα ὡς πρὸς τὴν ἐν γένει μορφήν ἀνεπηρέαστα τὰ κύρια γνωρίσματα καὶ τὸν τοπικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα.

Τὰ πλεῖστα τῶν δωματίων, τὰ ὁποῖα βλέπομεν σήμερον εἰς τὰ παλαιὰ σπίτια τῶν Ἰωαννίνων, δὲν διέσωσαν μέχρις ἡμῶν πλήρη τὴν παλαιὰν αὐτῶν μορφήν ὑποστάντα κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους πολλὰς μεταρρυθμίσεις καὶ μεταβολὰς· ἀπέβαλον μέγα μέρος τῶν οὐσιωδῶν αὐτῶν χαρακτηριστικῶν λόγῳ τῆς εἰσχωρήσεως τοῦ νεωτέρου ψευδοπολιτισμοῦ. Τὰ παράθυρα ἐκοσμήθησαν διὰ τῶν συνήθων μεγάλων εὐρωπαϊκῶν παραπτωσμάτων. Τὰ διάφορα ἐρμάρια, τὰ πολλαπλᾶ αὐτῶν διαβάνια, τὰ τζάκια,

ῥάφια κτλ. ἀφηρέθησαν παρὰ τῶν ἰδιοκτητῶν· ταῦτα πάντα ἀντικατεστάθησαν διὰ πλήθους ἐπίπλων καὶ ἀντικειμένων ξένης βιομηχανίας καὶ ἀμφιβόλου καλλιτεχνικῆς ἀξίας. Τοιουτοτρόπως παρεμορφώθη ἡ ἀρχικὴ ἀρμονία τοῦ συνόλου.

*
*

Ἡ αὐλὴ παίζει τὸν κυριώτερον ρόλον εἰς τὸν καθ' ἡμέραν βίον ἐκάστου ἑλληνικοῦ σπιτιοῦ. Εἶνε καὶ αὐτὴ εἰς κατοικήσιμος χῶρος ἀπὸ τοὺς μᾶλλον σημαίνοντας. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον πρὸς ἐξωραϊσμόν τῆς αὐλῆς καταβάλλεται ὄλως ἰδιαίτερα φροντίς, ὅπως συμβαίνει ἐν τῇ παρουσίᾳ περιπτώσει εἰς τὴν οἰκίαν Μίσιου. Τὸ πλακοστρωμένον δάπεδον αὐτῆς μὲ τὸ ἐν εἴδει περιπτέρου ἐστεγασμένον φρέαρ εἰς τὸ μέσον, τὰ διάφορα πεζούλια καὶ ὁ φυτικὸς διάκοσμος, πάντα ταῦτα ἐν συνδυασμῶ μὲ τὴν μεγαλοπρεπῆ κλίμακα τῆς κυρίας ὄψεως τοῦ σπιτιοῦ εἰς τὸ βάθος προσδίδουσι μίαν μαγευτικὴν ἀρμονίαν εἰς τὸ σύνολον καὶ καθιστῶσι τὴν αὐλὴν τὸ μᾶλλον εὐχάριστον ἐνδιαίτημα κατὰ τὰς ὥρας τοῦ θέρους.

*
*

Ἡ ἐξωτερικὴ ὄψις τῶν σπιτιῶν τῆς λαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς εἶνε ἡ φυσικὴ ἀντικατόπτρις τῆς διατάξεως τῶν διαφόρων διαμερισμάτων τοῦ ἐσωτερικοῦ. Ὅπως δὲ ὅλα τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ σπίτια, οὕτω καὶ αὐτὰ ἔχουσι τὸν πυρῆνα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς αὐτῶν διαπλάσεως πρὸς τὴν αὐλὴν καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν ὁδὸν ὄψεως αὐτῶν.

Ἐν τῷ παρόντι ὑποδείγματι ἐπιτυγχάνεται τὸ τοιοῦτον διὰ τοῦ ἀρμονικοῦ συνδυασμοῦ τῆς λιθοκτίστου μεγαλοπρεποῦς διπλῆς κλίμακος καὶ τῶν διαφόρων τόξων τοῦ ἡλιακοῦ· ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἀρχιτεκτονικὸν πλοῦτον τοῦ κέντρου τῆς ὄψεως αἱ πλαισιούσαι αὐτὸ κεραῖαι μένουσιν ἀπλαῖ ἄνευ οὐδενὸς διακόσμου.

Τὸ σχῆμα τῆς κλίμακος εἶνε πάντοτε τὸ αὐτὸ εἰς ὅλα τὰ σπίτια τῆς Ἡπείρου¹ (Πίν. 6, 7, 8), ὃ δὲ τύπος οὗτος ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὰ σπίτια τῆς βορείου Ἀλβανίας.

Ἡ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ὄψις λαμβάνει τὴν ποικιλίαν αὐτῆς ἀπὸ τὴν ἐξέχουσαν στέγην μὲ τὰς ἐντόνους αὐτῆς σκιὰς, τὰ διάφορα παρακυπτικὰ παράθυρα μὲ τοὺς ἄνωθεν αὐτῶν διακοσμητικὸς φεγγίτας, τὰς γνωστὰς φωτιστικὰς θυρίδας τῶν βυζαντινῶν, ὡς καὶ μὲ τὰ διάφορα ἐξώστεγα, τὰ ὁποῖα ὁμοῦ μὲ τὴν τόσον χαρακτηριστικὴν προεξοχὴν τῶν διαμερισμάτων τοῦ ἄνω ὁρόφου ὑπενθυμίζουσι τὰς ὄψεις τῶν οἰκιῶν τῶν φαναριωτῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκτισμένων κατὰ τὴν παλαιὰν βυζαντινὴν παράδοσιν.

¹) Βλέπε Ἀριστ. Ζάχου, Wasmuths Monatshefte Für Architektur ἔτος VII τεύχ. 7—8, Aeltere Wohnbauten auf griechischem Boden.

Οἱ κτιστοὶ οὗτοι ἐξῶσται ἐκλαμβάνονται συνήθως παρὰ πολλῶν ὡς τουρκικοί· τὸ γεγονός δὲ ὅτι ὁ Ἰππαρχος, ἕνεκα τῆς ὑπερβολικῆς χρήσεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, ἠναγκάσθη νὰ ἐπιβάλη ἐπ' αὐτῶν βαρεῖαν φορολογίαν, πείθει περὶ τῆς ἑλληνικότητός των.

Πολλάκις οἱ ἐξῶσται οὗτοι, λόγῳ τῆς ἀνάγκης τοῦ ὀρθογωνισμοῦ τῶν διαφόρων δωματίων τοῦ ἄνω ὀρόφου, ἐξέχουσι πρὸς τὴν ὁδὸν κατ' ὀξείαν γωνίαν (Πίν. 9), ἕνεκα δὲ τῶν πολλῶν αὐτῆς προτερημάτων ἡ διάταξις αὕτη ἐφαρμόζεται ἐσχάτως κατ' ἀπομίμησιν καὶ εἰς τὴν νεωτέραν ἀρχιτεκτονικὴν ἐν Εὐρώπῃ.¹

Ὡς πρὸς τὴν συμμετρίαν τῶν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ὄψεων τῶν οἰκιῶν αἱ διάφοροι προεξοχαὶ ἀναλόγως τοῦ σχήματος καὶ τῆς κανονικότητος τῆς ὁδοῦ παρουσιάζουσιν ἄλλοτε μὲν αὐστηρὰν συμμετρίαν, ἄλλοτε δὲ ἐλευθέραν τοιαύτην, βάσιν ἔχουσιν τὴν ἰσορροπίαν τῶν μαζῶν. Ἡ αὐστηρὰ συμμετρία, ἃν καὶ φαίνεται ἐπιδιωκομένη, δὲν εἶνε πάντοτε κατορθωτὴ παρὰ μόνον εἰς τὴν πρὸς τὴν αὐλὴν ὄψιν ὡς καὶ εἰς τὰς κανονικὰς καὶ πλατείας ὁδοὺς. Ἡ εἴσοδος ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει εὐρίσκεται εἰς τὸ μέσον τοῦ οἰκοδομήματος (Πίναξ 10), ὃ δὲ εἰσερχόμενος, ἀφ' οὗ διατρέξῃ κατὰ πλάτος τὸ ἰσώγειον, ἐξέρχεται εἰς τὴν αὐλὴν ὅπου συναντᾷ τὴν κλίμακα τὴν φέρουσαν εἰς τὸν ἡλιακὸν καὶ τὸν ἄνω ὄροφον.

Συνήθως ἡ κυρία εἴσοδος, «αὐλόπορτα», εὐρίσκεται παραπλεύρως τοῦ οἰκοδομήματος ποικίλλουσα διὰ τῆς πλουσίας ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τοῦ ἀνοίγματος αὐτῆς τὴν μονοτονίαν τῆς λείας ἐπιφανείας τοῦ αὐλογύρου.

Αἱ αὐλόθυραι τῶν χριστιανικῶν σπιτιῶν εἰς τὰς πόλεις ἔχουσι συνήθως ξυλίνην ἐπίπεδον στέγασιν (Πίν. 11), ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς αὐλόθυρας τῶν μωαμεθανικῶν, αἱ ὁποῖαι εἶνε πάντοτε σχεδὸν τοξωταὶ μετὰ τετραγώνου πλαισίου προδίδοντος ἀνατολικὴν ἐπίδρασιν (Πίνακες 13 καὶ 14).

Παράδειγμα μικροτέρου σπιτιοῦ εἶνε τὸ ἐν τῷ πίνακι (Εἰκ. 2 καὶ Πίν. 12) διόροφον οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον ὡς πρὸς τὴν γενικὴν διάταξιν τῶν χώρων παρουσιάζει τὰς αὐτὰς ἀναλογίας μὲ τὸ προηγούμενον.

Κείμενον μὲ τὴν ἀνατολικὴν αὐτοῦ πλευρὰν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἔχει τὸν ἡλιακὸν τοποθετημένον ἐπὶ τῆς ΝΑ τοῦ οἰκοδομήματος γωνίας.

Εἰς τὸν κάτω ὄροφον εὐρίσκονται αἱ ἀποθήκαι, δωμάτιον ὑπηρεσίας καὶ μαγειρεῖον, εἰς δὲ τὸν ἄνω δύο δωμάτια πρὸς κατοικίαν καὶ μικρὸν διαμέρισμα περιλαμβάνον λουτρόν, ἀποχωρητήριον καὶ μικρὰν ξυλίνην κλίμακα διὰ τὴν ἀπ' εὐθείας συγκοινωνίαν μὲ τὸ ἰσώγειον. Τὸ μικρὸν τοῦτο οἰκοδόμημα διακρίνεται διὰ τὴν λίαν πρακτικὴν καὶ σκόπιμον διάταξιν τῆς κατόψεως. Ἡ αὐλόθυρα, ὡς καὶ τὸ σιδηροῦν κιγκλίδωμα, εἶνε

¹) Βλ. J. Durm, Die Baukunst der Griechen. Ἔκδ. τρίτη σ. 513.

κακότεχναι μεταγενέστεραι προσθήκαι ἐντελῶς ξέναι πρὸς τὸν ἀρχικὸν θυθμόν.

* *

Τὰ οἰκοδομήματα αὐτὰ τῆς λαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ἔργα ἐγγωρίων Ἑπειρωτῶν μαστόρων, διαφυλάξαντα τὴν παλαιὰν βυζαντινὴν παράδοσιν εἰς τὰ κύρια αὐτῶν χαρακτηριστικά, παρέχουσιν εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν Ἰωαννίνων, αἵτινες δὲν παρεμορφώθησαν διὰ νεωτέρων ἀκαλαισθήτων κτισμάτων, γοητευτικὴν ὄψιν καὶ ἰδιορρυθμίαν, ὡς καὶ τοπικὸν χρῶμα, τὸ ὁποῖον λαίπει δυστυχῶς ἀπὸ τὰς συγχρόνους ἑλληνικὰς μεγαλοπόλεις. Ἡ ἐντύπωσις τὴν ὁποίαν προξενουῦσιν αἱ ὁδοὶ αὐταὶ πρὸς τὸν θεατὴν δὲν εἶνε τυχαία, ἀλλ' ἔχει τὰς βάσεις τῆς εἰς τὴν τελείαν ἑναρμόνισιν αὐτῶν πρὸς τὸ φυσικὸν περιβάλλον καὶ τὰς συνηθείας τοῦ λαοῦ, ὡς καὶ εἰς τὸ πρακτικὸν πνεῦμα τὸ ὁποῖον διέπει τὴν ὄλην διάταξιν τῶν ὁδῶν καὶ οἰκιῶν.

Ἡ φυσιογνωμία αὕτη τῶν ὁδῶν ἐν τῷ συνόλῳ διευκολύνει ἡμᾶς πρὸς κατανόησιν τῆς ἐντυπώσεως τὴν ὁποίαν παρεῖχον αἱ ὁδοὶ τῶν βυζαντινῶν πόλεων καὶ εἰς πολλὰ σημεῖα καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν.

Ὅτε τὸ πρῶτον ἐγένοντο γνωσταὶ διὰ τῶν ἀνασκαφῶν αἱ οἰκίαι καὶ αἱ ὁδοὶ τῶν ἀρχαίων πόλεων τῆς Δήλου καὶ τῆς Πομπηίας μὲ τοὺς ἐξέχοντας δρόμους τῶν οἰκιῶν καὶ τὰ ἐξώστεγα αὐτῶν, ὑπῆρξε διὰ πολλοὺς ἀποκάλυψις ἢ ὁμοιότης αὐτῶν πρὸς τὰς σημερινὰς ἀνατολικὰς τοιαύτας.

Ὅ,τι ἀπεθησαύρισεν ἐπὶ αἰῶνας ἡ λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ, ὡς καὶ ἡ τέχνη ἐν γένει, δυνάμεθα νὰ χρησιμοποιήσωμεν ἐπωφελῶς οὐχὶ ἀντιγράφοντες τυφλῶς, ἀλλὰ συνδυάζοντες τὰ ἐξ αὐτῆς διδάγματα μὲ τὴν πρόδοον τῆς σημερινῆς ἐπιστήμης καὶ τὰς συγχρόνους βιωτικὰς ἀνάγκας.

Εἰς καθὲ λαόν, τοῦ ὁποίου ἡ τέχνη ἐξελίσσειται κανονικῶς ἀπὸ πρωτογόνους ἀρχὰς εἰς ὑψηλοτέρας μορφάς, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ δίδει τὴν κατεβῆθυσιν εἰς τὰς ἐφηρμοσμένας τέχνας μὲ τὰς ὁποίας ὁμοῦ ἀναπτύσσεται.

Μὲ συνετὴν χρησιμοποίησιν τῶν στοιχείων τῆς λαϊκῆς τέχνης δυνάμεθα νὰ συμβάλωμεν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς φυσιολογικῆς ἐξελιξέως καὶ ἐμπνεόμενοι ἐπὶ τοῦ συγχρόνου πνεύματος εἰς τὴν δημιουργίαν μιᾶς νεωτέρας ἀγνῆς ἑλληνικῆς τέχνης.

ΗΛΙΑΣ (ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ) ΚΑΙ ΑΡΣΕΝΙΟΣ

(ΔΥΟ ΗΠΕΙΡΩΤΑΙ ΚΛΗΡΙΚΟΙ)

ΥΠΟ

ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΥ ΣΥΝΟΔΙΝΟΥ

Μητροπολίτου Γόρτinos και Μεγαλοπόλεως.

Δύο διάσημοι κληρικοί, καταγόμενοι ἐξ Ἡπείρου, διέπρεψαν, κυρίως ἐπὶ εὐσεβείᾳ καὶ ἀρετῇ, κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἐν τῇ ὠραίᾳ νήσῳ τῆς Πάρου, ὃ Ἡλίας (Γεωργιάδης) καὶ ὁ Ἀρσένιος, ὧν ἡ ἀγαθὴ μνήμη μετὰ τοσοῦτον χρόνον παραμένει θάλλουσα. Περὶ τῶν δύο τούτων κληρικῶν ἀναγράφομεν ὧδε δλίγα.

Ὁ Ἡλίας ἐγεννήθη ἐν χωρίῳ τοῦ Ζαγορίου Φραγκάδες, πιθανῶς περὶ τὸ 1790. Ἐσπούδασε δὲ ἐν ταῖς ἀκμαζούσαις σχολαῖς τῶν Ἰωαννίνων. Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν του μετήρχειτο τὸ διδασκαλικὸν ἔργον καὶ ἀλλαχοῦ καὶ τελευταῖον, διαρκούσης τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, καὶ κατόπιν, ἐν τῇ νήσῳ Πάρῳ. Ἡ διδασκαλία αὐτοῦ ἦτο εὐμέθοδος καὶ καρποφόρος. Μέλλων νὰ νυμφευθῇ κόρην ἐκ τῆς ἐπισήμου οἰκογενείας τοῦ Μαυρογένους, προσῆλθε πρότερον πρὸς ἐξομολόγησιν ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, ἐνθα ἦτο ἡγούμενος ὁ ἐπὶ ἀρετῇ διαπρέπων Κύριλλος (Παπαδόπουλος) ἐκ Τσηπίδου τῆς νήσου· ἀλλ' ἔλκυσθεὶς ἀπὸ τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς ἄλλης αὐτοῦ ἀρετῆς μετέβαλε γνώμην καὶ δὲν ἐπανῆλθεν εἰς τὸ ἐν Παροικίᾳ ἔργον του. Τοῦναντίον παρέμεινε ὡς δόκιμος ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ κατὰ τὸ 1831 καὶ κατόπιν καρεῖς μοναχὸς ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος τῷ 1834 ὅτε ἐξεφώνησε μακρὸν καὶ περισπούδαστον λόγον περὶ ἱερωσύνης, δημοσιευθέντα ἐσχάτως ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἐν Πάρῳ Ἱ. Μονῆς Λογγοβάραδας (1926, σελ. 198). Ὅντως ὁ περὶ ἱερωσύνης λόγος δεικνύει λαμπρῶς τὴν βαθεῖαν καὶ ἀνυπόκριτον εὐσέβειαν τοῦ ἀνδρός, πρὸς δὲ τὴν λιπαρὰν μελέτην τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς καὶ τῶν Ἱ. Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ λόγος οὗτος ἀρχεται οὕτω· «Πάλιν ἐπ' ἐμὲ πνεῦμα καὶ πάλιν ἐπ' ἐμὲ χρίσμα» κατὰ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον· τὸ μὲν διὰ τὸ ἐκ πρώτης ἡλικίας βάπτισμα, τὸ δὲ διὰ τὸ ὑψηλὸν τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα· ἐκεῖνο μὲν κατὰ χάριν, τοῦτο δὲ κατ' ἀξίαν. Τί τὸ περὶ ἐμὲ τοῦτο γέγονε μυστήριον; Τίς ἢ ἐν ἐμοὶ καθαρότης καὶ ἀγιωσύνη σώματός τε καὶ πνεύματος καὶ ἡ εἰς τὰ θεῖα ἀνάλογος εὐγέ-

νεια; Τίς ἢ κατ' ἐμὲ δικαιοσύνη καὶ πανάρετος βίος; Τίς ἢ ἐν ἐμοὶ ἀποχρῶσα πράξις καὶ θεωρία; Ποία χάρις καὶ ποία πνευματικὴ σοφία καὶ σύνεσις καὶ εἰς τοῦτ' αὐτὸ ἱκανότης; Τίς καὶ πόθεν καὶ πότε καὶ ποῦ καὶ πῶς καὶ διατί; Καὶ πόθεν ἐπ' ἐμὲ πνεῦμα καὶ πόθεν χρίσμα; Ἐγὼ δὲ εἰμὶ γῆ καὶ σποδός! Ἐγὼ εἰμι ὁ κύων ὁ τεθνηκώς, ὁ μικρὸς ἐν τοῖς ἀδελφοῖς μου, μικρὸς ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Πατρὸς μου . . .».

Ὁ Ἡλίας ἐδίδασκεν ἀδαπάνως τὸν θεῖον λόγον ἐν τοῖς χωρίοις τῆς νήσου καὶ ἀλλαχοῦ καί, ὡς πνευματικός, ὠφέλει πνευματικῶς καὶ ἠθικῶς τοὺς κατοίκους, αὐστηρὸς καὶ ἀμείλικτος διώκτης κατὰ τῶν δημοσίων ἁμαρτανόντων γινόμενος.

Κατὰ τὸ 1838 ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἑλλάδος, ἔνεκα ἐλλείψεως κηρύγματος τοῦ θεῖου λόγου ὡς ἐκ τῆς ἀμαθείας τῶν κληρικῶν, προβάλλει πρὸς τὴν Γραμματεῖαν τὸν διορισμὸν ἕξ ἱεροκηρύκων· τοιοῦτους δὲ προέτεινε τὸν πρωτοσύγκελλον Ἰωσήφ τὸν Βυζάντιον, τὸν ἱερομ. Καλλίνικον Καστόρηγην, τὸν ἱερομ. Δανιὴλ Γεωργόπουλον, τὸν διάκονον Καλλίνικον Ἰάσονα, τὸν ἱερομ. Ἡλίαν Γεωργιάδην καὶ τὸν ἐκδότην τῆς «Εὐαγγελικῆς Σάλπιγγος» Γερμανόν. Ἐκ τούτων διώρισε τοὺς πέντε, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ «τὸν οὐχ ἦττον ἐπὶ παιδείᾳ ἢ ἐπ' ἀρετῇ καὶ βίῳ ἀσκητικῷ διαλάμποντα Ἡλίαν, ἠγούμενον τοῦ ἐν Πάρῳ κοινοβίου»¹, ὡς λέγει ὁ πολὺς Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων. Ἄλλ' ἡ Κυβέρνησις ἐξήτησεν «ἵνα καὶ ὄρκον δμόσωσιν ἐπὶ τῇ πιστῇ τοῦ ἐπαγγέλματος χρήσει». Ὡμοσαν δὲ οἱ τέσσαρες ἐκ τῶν εἰσαχθέντων ἐνώπιον τῆς Γραμματείας, ὃ δὲ σεβάσιμος Ἡλίας ἀπήντησεν «Ἐγὼ ἀνώμοτος καὶ πιστῶς, τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, μέχρι σήμερον ἐκήρυξα τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ παρὰ τοῖς ἐμοῖς (κατὰ τὴν Πάρῳ), κηρύξω δὲ καὶ πρὸς ἄλλους ἀδελφούς, ἐπειδὴ κελεύομαι ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας· ὄρκον δὲ φοβοῦμαι δμόσαι διὰ τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου ἐν ᾧ ἀναγινώσκω «ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ δμόσαι ὅλως»². Ἄλλ' ἡ Κυβέρνησις δὲν ἐδέχθη, δίχως ὄρκον, νὰ διορίσῃ αὐτὸν καὶ οὕτω, παραιτηθεὶς, ἐπανῆλθεν εἰς τὸ ἱερὸν αὐτοῦ φροντιστήριον ἐν Πάρῳ.

Ἄλλὰ καὶ κατόπιν δὲν ἔπαυσε νὰ κηρύττῃ μετὰ δυνάμεως καὶ ἀδαπάνως τὸν θεῖον λόγον, μεταβαίνων εἰς τὰς κωμοπόλεις καὶ τὰ χωρία τῆς νήσου καὶ ἐκτὸς αὐτῆς. Οὕτω δὲ ἐπὶ πολλὰ ἔτη διέτρεφε τὸν Χριστεπώνυμον λαὸν μὲ τὴν θεῖαν διδασκαλίαν καὶ ἐποδηγέει τὴν ὅλην ἐπαρχίαν. Πλὴν δὲ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἶχε καὶ τὴν ἐπιστάσιαν ἀπὸ τοῦ 1837 τῆς μονῆς τῶν Καλογραιῶν «τοῦ Δάσους τοῦ Χριστοῦ», ἀποβάς τὸ στήριγμα αὐτῆς. Ἀνεπαύθη δὲ ἐν Κυρίῳ πιθανῶς μετὰ

¹) Τὰ Σωζόμ. Ἐκκλ. Συγγράμ. τόμ. Β'. σελ. 395.

²) Αὐτόθ. σ. 396.

τὸ 1861, ἀφήσας διάδοχον αὐτοῦ κατὰ πάντα τὸν Ἀρσένιον, περὶ οὗ λέγομεν ἐφεξῆς τόσα μόνον.

Ὁ Πατὴρ Ἀρσένιος κατήγετο καὶ αὐτὸς ἐξ Ἠλείρου, ὡς παραδίδεται, ἀλλ' ἄγνωστον ἐκ ποίου χωρίου αὐτῆς. Ἐγεννήθη δὲ τῷ 1800. Τὰς σπουδὰς του ἐτελειοποίησεν ἐν Κυδωνίαις, γενόμενος μαθητῆς τοῦ διαισήμεου κληρικοῦ Γρηγορίου Σαράφη. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπαναστάσεως ἔφθασεν εἰς Πάρον, κατόπιν δὲ εἰς Σίκινον τὸ πρῶτον καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Φολέγανδρον, ὅπου μετήρχετο τὸ διδασκαλικὸν ἔργον ἀπὸ τοῦ 1829 μέχρι τοῦ 1840. Ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Φολεγάνδρου μεταβαίνων εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος· πρότερον ὅμως ἐπανῆλθεν εἰς Πάρον ὅπως ἀποχαιρείσῃ τὸν ἐπὶ ἀρετῇ φημιζόμενον Ἡλίαν γνώριμον αὐτῷ ὄντα. Ἀλλ' ὁ Ἡλίας συνεβούλευσεν αὐτὸν νὰ παραμῆνῃ ἐν Πάρῳ, ὅπου θὰ ἐγένετο ὠφελιμώτερος. Ὁ Ἀρσένιος ὑπήκουσεν· ἔμεινε βοηθὸς αὐτοῦ ἐν τῇ ἀσκήσει καὶ τῇ ἀρετῇ, χειροτονηθεὶς τῷ 1847 πρεσβύτερος ἐν Σύρῳ ὑπὸ τοῦ Κυκλάδων Δανιήλ. Ὁ Ἀρσένιος εἰργάσθη, εἶπερ τις καὶ ἄλλος, ἐν τῷ ἀμπελῶνι τοῦ Κυρίου. Ἐδίδασκε πάντοτε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ· ἐξωμολόγει τοὺς προσερχομένους πανταχόθεν χριστιανούς· ἐγένετο τύπος τῶν πιστῶν.

Περὶ τοῦ Ἀρσενίου πολλὰ παραδίδονται ἐν Πάρῳ καὶ δὴ περὶ θαυμάτων γινομένων δι' αὐτοῦ, ὡς ὅτε, μαστιζομένης τῆς νήσου ὑπὸ ἀνομβρίας τῷ 1876, διὰ τῆς προσευχῆς του ἐν λιτανείᾳ ἤνοιξεν, ὡς ἄλλος προφήτης Ἡλίας, τοὺς καταρράκτας τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἐπῆλθε συνεχῆς ὑετὸς ἐπὶ τριήμερον. Προεῖπε δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ, ὅστις ἐγένετο τῇ 3 Φεβρουαρίου 1877. Τὸ ὄσπᾶ αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀνακομιδὴν ἐκ τοῦ τόπου αὐτῶν, κατὰ τὸ Γραφικόν, ἀνέθαλλον, ἄρρητον ἀποπνέοντα εὐωδίαν.

Ἐν γένει εἰπεῖν οἱ δύο οὗτοι ἐξ Ἠλείρου κληρικοὶ εἰργάσθησαν φιλοπόνως ἐν Πάρῳ, ἀνέδειξαν δὲ ἱκανοὺς μαθητὰς καὶ μιμητὰς τῆς εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς αὐτῶν καὶ δὴ ἐν τῇ Ἱ. Μονῇ τῆς ἐν Πάρῳ Λογγοθάρας, ἣτις εἶνε ἡ ἀρίστη τῶν ἐν Ἑλλάδι Μονῶν ἀπὸ ἀπόψεως εὐσεβείας τῶν μοναχῶν καὶ τῆς μοναχικῆς τάξεως. Μετὰ τῆς Ἱ. ταύτης Μονῆς εἶχον πολλὴν σχέσιν καὶ ἐπικοινωνίαν οἱ ἄνω κληρικοί, ὡς ἐμφαίνεται καὶ ἄλλοθεν καὶ ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ πρώτου, τοῦ πατρὸς Ἡλία, ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ εὐσεβοῦς ἡγουμένου Φιλοθέου, ἐν ᾗ παρηγορεῖ καὶ διδάσκει τὰ πρέποντα.

ΤΑ «ΜΠΟΥΚΟΥΡΑΪΚΑ» ΤΩΝ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ

ΗΤΟΙ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΜΑΤΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ ΤΩΝ ΡΑΦΤΑΔΩΝ ΤΩΝ ΣΧΩΡΕΤΣΑΝΩΝ ΤΩΝ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ

ΥΠΟ

ΧΡΙΣΤΟΥ Ι. ΣΟΥΛΗ

Καθηγητοῦ τοῦ ἐν Ἰωαννίνοις Β' Γυμνασίου

Ὀλίγιστα ἔχουν δημοσιευθῆ μέχρι σήμερον περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι δμιλουμένων συνθηματικῶν γλωσσῶν, ἃν καὶ αὐταὶ πολλὰ ἐθνολογικά, λαογραφικά καὶ γλωσσολογικά προβλήματα δύνανται νὰ διαφωτίσουν. Πρῶτος ὁ ποιητὴς Κρυστάλλης¹ ἔγραψεν ὀλίγιστα περὶ τῶν ἐν Ἠπειρῷ λαλουμένων τοιούτων γλωσσῶν καὶ εἶτα ὁ Λαμπρίδης². Γενικὰ περὶ τούτων, αἵτινες καὶ «κορακιστικά» ἐνιαχοῦ καλοῦνται, ἔγραψεν ὁ ἀοίδιμος Ν. Πολίτης³. Τοῦτον ἠκολούθησεν ὁ κ. Ι. Βογιατζίδης⁴, δημοσιεύσας ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 125 κώδικος τῆς ἐν Ἀθήναις Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας λεξιλόγιον τῆς συνθηματικῆς γλώσσης τῶν ἐμπειρικῶν ἱατρῶν καὶ τῶν ψωμάδων τοῦ Ζαγορίου τῆς Ἠπειροῦ γραφέν ὑπὸ τοῦ Γάλλου νεοελληνιστοῦ Em. Legrand. Πρὸ τούτου καὶ ὁ Rouqueville⁵ εἶχε δημοσιεύσει πτωχότατον λεξιλόγιον τῆς συνθηματικῆς γλώσσης τῶν ἐμπειρικῶν ἱατρῶν τοῦ Ζαγορίου, τῶν καὶ *Βικογιατρῶν*⁶ ἐπιτοπίως κολουμένων τότε. Συστηματικώτερον ἔγραψαν περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι συνθηματικῶν γλωσσῶν οἱ κ. κ. Μανόλης Τριανταφυλλίδης⁷, Δημ. Σάρρος⁸, καὶ Ν. Νίτσος⁹ λόγιος ἐκ Τσαμαντᾶ τῆς Ἠπειροῦ.

¹) Ἐβδομάς, Περιοδ. 1891 ἀρ. 17 σ. 4. Σ. Λάμπρου, Νέος Ἑλληνομνήμων τ. Ζ' σ. 474.

²) Ι. Λαμπρίδου, Ἠπειρωτικά μελετήματα, τευχ. 7 σ. 64.

³) Λαογραφία τ. Α' (1909) σ. 681—683.

⁴) Λαογραφία τ. Η' (1921) σ. 153—158.

⁵) Rouqueville, Voyage en Grèce τ. Α' 204—206.

⁶) Ι. Λαμπρίδου, Ἠπειρωτικά μελετήματα, τευχ. 8 σ. 78.

⁷) Μ. Τριανταφυλλίδου, Τὰ «ντόρικα» τῆς Εὐρυτανίας. Συμβολὴ στὰ ἑλληνικά «μαστόρικα» (Λαογρ. τ. Ζ' [1923] σ. 243—258).

⁸) Δημ. Μ. Σάρρου, Περὶ τῶν ἐν Ἠπειρῷ Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ συνθηματικῶν γλωσσῶν. (Λαογρ. τ. Ζ' [1923] σ. 521—542).

⁹) Ν. Νίτσου, Μονογραφία περὶ τῆς ἐν Ἠπειρῷ κώμης Τσαμαντᾶ. Ἀθήναι 1926

Συνθηματικαὶ γλῶσσαι, ὡς ὁ κ. Σάρρος ἀναφέρει (ἐνθα ἄνωτ. σ. 251), ἐπῆρχον καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. «Τοιαύτας, λέγει ὁ ἴδιος, ὡς γνωστόν, εἶχον ἐν χρήσει οἱ μύσται ἐν τοῖς Ἑλευσινίοις μυστηρίοις, οἱ Ὀρφικοί, οἱ Πυθαγόρειοι καὶ ἄλλοι φιλόσοφοι, σοφισταὶ καὶ ἡγεμόνες (Πρβλ. Ἐπιφ. Ἐπιφ. Δειπνοσοφιστῶν 95 D - E, 99 B)». Ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς εὐρωπαϊκοῖς λαοῖς, ὡς ὁ Πολίτης (ἐνθ' ἄνωτ. σ. 681), ὁ κ. Τριανταφυλλίδης (ἐνθ' ἄνωτ. 243) καὶ ὁ κ. Βογιατζίδης (ἐνθ' ἄνωτ. σ. 153) ἀναφέρουν, ὑπάρχουν συνθηματικαὶ ἢ μυστικαὶ γλῶσσαι, ὡς ἡ Argo ἐν Γαλλίᾳ, ἡ Rotwelsch ἐν Γερμανίᾳ, ἡ Cant ἐν Ἀγγλίᾳ, ἡ Germania ἐν Ἰσπανίᾳ, ἡ Gerco καὶ Furbesco ἐν Ἰταλίᾳ, ἡ Cargoens ἐν Ὀλλανδίᾳ, ἡ Hantyrka ἐν Βοημίᾳ, ἡ Fantersprog ἐν Σκανδιναβίᾳ κ. ἄ. ¹ Τοιαύτας ἔχουν καὶ αἱ μυστικαὶ ἑταιρεῖαι, ὡς ὁ Τεκτονισμός, εἶχε δὲ καὶ ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.

Συνθηματικαὶ γλῶσσαι ἐν Ἑλλάδι εἶναι πολλαί. Κυριώτεραι δμως εἶναι 1) τὰ «Κουδαρίικα», ἥτοι ἡ συνθηματικὴ γλῶσσα τῶν κτιστῶν (κουδαραίων) τῆς Ἠπείρου καὶ λοιπῆς Ἑλλάδος, ὧν λεξιλόγιον ἐδημοσίευσεν ὁ κ. Σάρρος. 2) Τὰ «Ἀλειφιτιάικα», ἥτοι ἡ συνθηματικὴ γλῶσσα τῶν καλαντζήδων (ἀλειφιιάδων) τῆς Ἠπείρου, ἧς λεξιλόγιον ἐδημοσίευσαν ὁ κ. Νίτσος καὶ ὁ κ. Χριστοβασίλης. 3) Τὰ «Μπουκουραίικα», ἥτοι ἡ συνθηματικὴ γλῶσσα τῶν ῥαφτάδων (μπουκουραίων) τῶν Τζουμέρκων τῆς Ἠπείρου, ἧς λεξιλόγιον πλήρες δημοσιεύω κατωτέρω. Ταύτης μόνον δεκάδα σχεδὸν λέξεων ἐδημοσίευσεν μέχρι σήμερον ὁ κ. Σάρρος (ἐνθ' ἄνωτ. σ. 534). 4) Τὰ «Ντόρτικα», ἥτοι ἡ συνθηματικὴ γλῶσσα τῶν γύφτων (ντόρτιδων) τῆς Εὐρυτανίας, ἧς ἀτελὲς γλωσσάριον ἐδημοσίευσεν ὁ κ. Τριανταφυλλίδης ². 5) Τὰ «Κομπογιαννίικα», ἥτοι ἡ συνθηματικὴ γλῶσσα τῶν ἐμπειρικῶν ἰατρῶν (κομπογιαννιῶν ἢ καταφιανῶν ἢ τζουράχηδων ἢ βικογιατρῶν) καὶ ἀρτοποιῶν τοῦ Ζαγορίου, ὧν λεξιλόγιον ἐδημοσίευσαν ὁ κ. Σάρρος καὶ ὁ κ. Βογιατζίδης. 6) Τὰ «Σωπικιώικα» ἢ «Βαγενάδικα», ἥτοι ἡ συνθη-

¹ Ἐνθα ἐν σ. 291—296 δημοσιεύει τὰ «ἀλειφιτιάικα» δηλ. τὴν συνθηματικὴν γλῶσσαν τῶν Καλαντζήδων τῆς Ἠπείρου. Τῆς αὐτῆς συνθηματικῆς γλώσσης ἐδημοσίευσεν λεξιλόγιον ὁ κ. Χρ. Χριστοβασίλης εἰς τὸ ἐβδομαδιαῖον περιοδικὸν «Θησαυρὸς» (τ. Β'. τεύχος 48).

² Σχετικὰ δύναται τις νὰ ἴδῃ εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Τριανταφυλλίδου ἀναφερόμενον σύγγραμμα *Francisque-Michel*, Dictionnaire d'argot ou études de philologie comparée sur l'argot et sur les idiomes analogues parlés en Europe et en Asie. Développement d'un mémoire couronné par l'Institut de France. Paris 1856 σ. 516.

³ Ἡ συνθηματικὴ αὕτη γλῶσσα ἀπαντᾷ καὶ ἐν Ἠπείρῳ καὶ ἐλπίζω νὰ δημοσιεύσω ἀργότερον τὸ λεξιλόγιόν της. Ἐκτὸς ταύτης θὰ δημοσιεύσω προσεχῶς εἰς τὰ Ἠπ. Χρονικὰ τὰ «κουδαρίικα» τῶν Χουλαροχωρίων καὶ Τζουμέρκων, ἅτινα ἐν πολλοῖς διαφέρουσι τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Σάρρου δημοσιευθέντων.

ματικῆ γλῶσσα τῶν ἐκ Σωπικῆς τῆς Ἡπείρου καταγομένων βαρελοποιῶν (βαγενάδων). Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι ὀλιγώτερον διαδεδομένοι, ὡς ἡ τῶν χρυσοχόων τῆς Στεμνίτσης τῆς Ἀρκαδίας, ἡ τῶν ἀρτοποιῶν τοῦ Πωγωνίου τῆς Ἡπείρου καὶ ἡ τῶν Ἑβραίων ἐμπόρων τῶν Ἰωαννίνων¹. Πρὸς ταύταις ὑπάρχουν καὶ τινες ἀτελέσταται ὡς ἡ τῶν «*μπαλλωματήδων*» (ἐπιδιωρθωτῶν τῶν ὑποδημάτων) λαλουμένη ὑπὸ τινων πλανοδίων ἐν Θεσσαλίᾳ μετερχομένων τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο. Οὗτοι κατασκευάζουν ταύτην ἀναστρέφοντες τὰς συλλαβὰς ἐκάστης λέξεως, λ. χ. τσέ·κα τώ·κα (=κάτσε κάτω), λά·ε δῶε (=ἔλα ἐδῶ). Πολλάκις καὶ χάριν παιδιᾶς τὰ παιδιά ἐν Ἡπειρῷ ὁμιλοῦν οὕτως παρεμβάλλοντα μεθ' ἐκάστην συλλαβὴν τὴν συλλαβὴν *τζέ*, λ. χ. *ότζε·ρέτζε*, *Κώτζε·στάτζε*, *έτζε·λάτζε*, *νάτζε φάτζε·μέτζε* (=ὄρε Κώστα ἔλα νὰ φάμε).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀριθλήως καταφαίνεται, ὅτι κοιτὶς τῶν συνθηματικῶν γλωσσῶν εἶναι ἡ Ἡπειρος. Τὸ φιλαπόδημον τῶν κατοίκων τῆς ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ἐπινοήσουν ταύτας, ἵνα μὴ ἐννοῶνται ὑπὸ τῶν ξένων, παρ' οἷς μετέβαινον πρὸς ἐργασίαν. Εἶναι ὄντως ἄξιος περιεργείας καὶ μελέτης ὁ λαογραφικὸς πλοῦτος τῆς Ἡπείρου. Ἄλλ' οὐ μόνον πλουσιώτατον εἶναι τὸ λαογραφικὸν ὕλικόν τῆς Ἡπείρου, ἀλλὰ καὶ ποικιλώτατον καὶ πολυμορφώτατον. Οὐδεμία ἄλλη ἑλληνικὴ χώρα παρουσιάζει τοσαύτην ποικιλίαν καὶ πολυμορφίαν λαογραφικὴν. Δὲν θὰ ἦτο δὲ καθόλου παράτολμον, νομίζω, ἂν ἔλεγέ τις, ὅτι τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν πολυεθνίαν ἢ μᾶλλον πολυφυλίαν τῆς ἀρχαίας Ἡπείρου, ἧς ἀποτέλεσμα εἶναι καὶ ἡ διαφορὰ ἡ παρουσιαζομένη σήμερον μεταξὺ τῶν κατοίκων τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν τῆς Ἡπείρου. Ὁ μελετῶν τὴν ἠπειρωτικὴν λαογραφίαν θαυμάζει οὐ μόνον τὸν ἀκένωτον αὐτῆς πλοῦτον, ἀλλὰ καὶ τὸ πολυποίκιλον καὶ πολυειδὲς αὐτῆς. Ἄλλα τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τοῦ Μαλακασίου καὶ ἄλλα τὰ τοῦ Ζαγορίου, ἄλλα τὰ τοῦ Πωγωνίου καὶ ἄλλα τὰ τῶν Κουρέντων, ἄλλα τὰ τοῦ Γιαννιώτη καὶ ἄλλα τὰ τοῦ Τζουμερκιώτη καὶ Σουλιώτη. Τὸ πολυποίκιλον καὶ πολύμορφον τῶν ἠπειρωτικῶν ἐνδυμασιῶν μᾶς δίδει ἔκδηλον τὴν εἰκόνα τοῦ φαινομένου τούτου. Ἀπὸ τῆν ποικιλίαν καὶ πολυμορφίαν ταύτην καὶ ἰδίως ἀπὸ τοὺς ῥυθμοὺς καὶ τὸ μοτίβα τῶν εἰς ἐκάστην ἐπαρχίαν συνηθέστερον χορευομένων χορῶν δυνάμεθα νὰ σκιαγραφήσωμεν τὸν τόσον πολύμορφον ἠπειρωτικὸν χαρακτήρα. Ἡ «*σέλφω*» καὶ ἡ «*φράδα*» μᾶς ζωγραφίζουν τὸν εὐκίνητον καὶ ἐπιδεικτικὸν Ζαγορήσιον, ὁ «*ρόβας*» τὸν ἐπιφυλακτικὸν καὶ ὑπολογιστικὸν Γιαννιώτην, ὁ «*σμάντακας*» τὸν ὑπομονητικὸν καὶ μοιρολάτρην καμπήσιον, ὁ «*σεβνῆς*» τὸν πλήρη ζωτικότητος

¹ Αὕτη ἀποτελεῖται ἐξ ὀλιγίστων λέξεων καὶ χρησιμεύει εἰς Ἑβραίους ἐμπόρους, ἵνα μὴ γίνωνται ἀντιληπτοὶ κατὰ τὰς συναλλαγὰς των. Αἱ λέξεις τῆς προέρχονται ἐκ τῆς Ἰσπανιόλικης Ἑβραϊκῆς.

καὶ χαρούμενον Κουρεντινόν, ὁ «αἰτός» τὸν εὔστροφον καὶ πολυμήχανον Μαλακασιώτην, οἱ «κλέφτες» τὸν ἀτίθασσον καὶ φίλεριν Τζουμερκιώτην, ἡ «βεργινάδα» τὸν θυμόσοφον καὶ ἐπιδεικτικὸν Βλάχον τῆς Πίνδου. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον προχωροῦντες δυνάμεθα νὰ φθάσωμεν εἰς τὸν φιλοπόλεμον Σουλιώτην, εἰς τὸν νοικοκυρεμένον Πωγωνήσιον καὶ εἰς τὸν φιλεργότατον Κονισιώτην.

Τὰ «μπουκουραΐκα», τὰ ὁποῖα θὰ καταγράψω κατωτέρω, εἶναι συνθηματικὴ γλῶσσα τῶν ῥαφτάδων τῶν Τζουμέρκων. Ὑπὸ τῶν ἰδίων ὀνομαζόνται καὶ «ξτομάτικα», ὑπὸ δὲ τῶν ἄλλων, τῶν μὴ ῥαφτάδων, «ραφιάτ'κα». Πατρὶς τῶν «μπουκουραΐκων» εἶναι τὰ Σχωρέτσανα, Καταρράκτης ἤδη ἐπονομασθέντα, χωρίον ἔχον 200 οἰκογενείας καὶ κείμενον εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῶν Τζουμέρκων. Ἐκεῖθεν μετεδόθησαν μετέπειτα καὶ εἰς τοὺς ῥαφτάδες τῶν Ἀγραφῶν, τοῦ Βάλτου, τοῦ Ξηρομέρου καὶ τῆς Ἠλείρου¹.

Τὰ Σχωρέτσανα ἐπεσκέφθην τὸν παρελθόντα Αὐγουστον πρὸς ἐπιτόπιον μελέτην καὶ καταγραφὴν τῆς συνθηματικῆς γλώσσης τῶν ῥαφτάδων. Ἐκεῖ συνήντησα τὸν ῥάπτην Δημ. Ντίλζαν γέροντα ἡλικίας 66 ἐτῶν, ὁ ὁποῖος ἔχασε τὴν ὄρασίν του κεντῶντας καὶ σεραδιάζοντας πισλιὰ καὶ σταυρωτὰ καὶ σιγγούνια καὶ φκειάνοντας πισωθειλονιές καὶ ψαθιά στὲς κάλτσες καὶ στὲς σκούφιες τῶν νέων τῆς ἐποχῆς του. Εἰς ἐρώτησίν μου, πόθεν ἔμαθε τὴν γλῶσσαν ταύτην καὶ ποῖος τὴν ἔφκειασεν, ὁ ἀπλοϊκὸς γέρον Ντίλζας μὲ τὴν συνήθη εἰς τὴν βόρειον ἑλληνικὴν διάλεκτον προφορᾶν μου εἶπε:

«Ἰδῶ στὰ Σχωρέτσανα τιν ἔμαθα ἀπ' τες παπποῦδὲς μ'. Τὰ μπουκουραΐκα τὰ φκειάζαν οἱ Σχωρετσανῖτες οἱ ῥαφτάδες μοννάχ' τες γιὰ νὰ μὴ τες καταλαβαίν'νε οἱ γιάλλ'. Τες πιρσοῦρις τες λέξεις τες πῆραν ἀπ' τὰ βλάχ'κα, γιὰ τιν τὴν τέχνην οἱ παπποῦδὲς μας τιν μάθαν π' τες Βλάχ'ς π' τ' Συράκ' κὶ τες Καλαρρῦτες. Κάμπουσις πάλι τες πῆραν κ' ἀπ' ἄλλης γλῶσσης, γιὰ τιν κἄποντι π' πάντα σιγ Κέρκ'ρα ἄκσα στοῦ παπόρ' ξέν'ς νὰ κ(ου)βιντιάζ'ν κ' εἶδα νὰ λὲν πουλλὲς λέξεις π' τες ἔχουμι κὶ μεῖς οἱ ῥαφτάδες. Τ' γλῶσσ' αὐτὴ τιν ἔχουμι γιὰ νὰ μὴ μᾶς νοιώθ'ν οἱ ν'κουκουραῖοι π' τες ῥάβουμι».

¹) Ραφτάδες λέγοντες πρέπει νὰ ἐννοοῦμεν τοὺς ῥάπτας, οἵτινες κατεσκεύαζον τὰς παλαιὰς ἑλληνικὰς ἐνδυμασίας, δηλ. τὲς κάπες, τὰ κοντοκάπια, τὲς φλοκάτες, τὰ θεγγούνια, τὰ πισλιὰ, τὰ κοντογαῦνια, τὲς κοντοθῆγγουνες, τὲς ποδιές, τὲς σατραφίτες, τὰ γελέκα, τὰ σταυρωτὰ, ἐπὶ τῶν ὁποίων διὰ τῆς χειρὸς ἐκεντοῦσαν τὰ ὠραῖα ἐκείνα κεντήματα, τῶν ὁποίων πολλὰ δείγματα σώζονται καὶ σήμερον δεικνύοντα τὴν ἀκμάζουσαν ἄλλοτε λαϊκὴν ἑλληνικὴν χειροτεχνίαν. Πρόκειται δηλ. περὶ τῶν ῥαφτάδων, οὗς ὁ λογιωτατισμὸς ὠνόμασεν «ἐλληνοῤάπτας». Τοὺς ἄλλους ῥάπτας τοὺς χρησιμοποιῶντας μηχανὰς εἰς τὴν Ἠπειρον καὶ εἰς τὰ Τζουμέρκα τοὺς ἀποκαλοῦν «Φραγγωῤαφτάδες».

Εἰς δευτέραν μου ἐρώτησιν, ἃν τὰ «μπουκουραϊκά» ὁμιλοῦνται καὶ ἄλλου, ὁ γέρο - Ντίλζας μοῦ ἀπήντησε: «Τὰ λὲν κί ἄλλου, μ' ἀπ' τς Σχουρτσισανῆτις τὰ μαθαν. Τὰ Σχουρτέσανα εἰν ἡ πηγῆ τς κ' ἡ μάννα τς».

«Ὡς ποῦ πηγαίνετε ῥάβοντας μπάρμπα-Δημήτρη, τοῦ εἶπα τελειώνοντας, καὶ τί ῥάβετε»; «Φτάνουμ' ὡς τοῦ Βάλτιου, τοῦ Ξηρόμρου, τὰ Γιάννινα, τν Ἄρτα, τμ Πρέβεζα κί τ' Ἄγραφα κί ῥάβουμι κί κιντᾶμι πιθλιά, κάπες, κουντουκάπια, σιαυρουτά, ταμπάρα κί ὄ,τ' βροῦμι. Μὰ τί νὰ σ' ποῦ, δάσκαλέ μ',—προσέθεσε μὲ βαθὺ παράπονον ὁ γέρο - Ντίλζας—χάθ'καν τῶρα ἐκεῖν' οἱ τιχνῆτις, ποῦ ἔλεγε, πῶς ἔγραφαν κί ὄχ' πῶς ἔραβαν τὰ χέρια τς. Τῶρα βγῆκ' ἡ (μ(η)χανή κί πάηκαν τὰ καλὰ τὰ ῥαψίματα κί τὰ ὄμουρφα τὰ κιντίδια, π' μ' χάλασαν τὰ μάτια μ' κί μ' πῆραν τοῦ φῶς μ'. Τότινις οἱ ῥαφτᾶδις κάθουνταν μισόγγατα μὲ τοῦ βιλόν' στοῦ χέρ', γιὰ νὰ καλορράψ'ν κί νὰ καλονκιντήσ'ν ἕνα πιθλι κί μὴ ρουτᾶς πόσου καμάρουν' ἐκεῖνους π' θά φκειανι τοῦ καλύτερον. Τῶρα κ' οἱ ῥαφτᾶδες κ'τάζ'ν νὰ πᾶρ'ν μουνναχὰ τοῦ μιργιάτ'κου τς κί δὲν τς μέλ', ἃν θὰ γέν' καλὴ κί ὄμουρφ' ἡ δ'λειά. Δὲν ἔχ' τῶρα, δάσκαλέ μ', πουμουνῆ οὐ κόσμους σὰ μιὰ βουλά π' δ'λεύαμαν ἡμεῖς».

Κατόπιν τῆς ἀνωτέρω ἀφηγήσεως τοῦ γέρο-Ντίλζα θεωρῶ ἄσκοπον νὰ ἀσχοληθῶ περαιτέρω μὲ τὴν καταγωγὴν τῆς συνθηματικῆς γλώσσης τῶν ῥαφτᾶδων. Σημειῶ μόνον ὅτι οἱ λαλοῦντες ταύτην ἅπαντες ἀνήκουν διαλεκτολογικῶς καὶ τυπικῶς εἰς τὴν βορείαν διάλεκτον, τῆς ὁποίας τὰ χαρακτηριστικὰ κατέγραψα εἰς τὸν Β' τόμον τῶν «Ἡπ. Χρονικῶν» σελ. 160.

Τελευτῶν ὀφείλω νὰ ἐκφράσω χάριτας εἰς τοὺς κ.κ. Γ. Καψάλην, καθηγητὴν τοῦ Ἑλλην. Σχολείου Ἀγνάντων, καὶ Γ. Σακκᾶν καὶ Ἀθ. Πολίτην, ὑπολοχαγούς, ἅπαντας κατοίκους Σχωρετσάνων διὰ τὴν συνδρομὴν, ἣν μοὶ παρέσχον διὰ τὴν καταγραφὴν τοῦ κατωτέρω λεξιλογίου¹, ὡς καὶ τὸν κ. Γ. Μουλαράν, καθηγητὴν, τῆ βοηθεία τοῦ ὁποίου ἐσημειώθησαν αἱ συγγενεῖς βλαχικαὶ λέξεις.

¹ Ἡ καταγραφὴ ἐγένετο συμφώνως πρὸς τὰς ὁδηγίας τοῦ κ. Γ. Ἀναγνωστοπουλοῦ, τὰς δημοσιευθείσας εἰς τὸν Α' τόμον τῶν «Ἡπειρ. Χρονικῶν» (σ. 199 καὶ 381).

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΝ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΜΑΤΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ ΤΩΝ ΡΑΦΤΑΔΩΝ

ἀγγαλάρου καὶ *ἀγγαλαρεύου* = καθαλικεύω.

ἀγγαλάρ', τὸ = ἡ καθᾶλλα.

ἀλασσάου = ἄφινω βλαχ.

ἀλάσσα = προστ. ἄφησε.

ἀλπου ἢ ἡ τὸ = χιόνι (ἐκ τοῦ βλαχ. ἄλβου = ὁ λευκός).

ἀμβλάι = ἐπιρ. δίπλα, πέρα (ἐκ τοῦ βλαχ. μβλάου = πέρα ἄπάνου).

ἀνδανδάου = ἀποσύρω, τραβάω.

ἀναούντρου = ἐπιρ. μέσα (βλαχ.)

ἀναφόρα = ἐπιρ. ἔξω (βλαχ.)

ἀουῶος ὁ = ὁ γέροντας, ὁ πατέρας (βλαχ.)

αούσα ἢ = ἡ πόρτα (βλαχ.)

ἀπα τὸ = τὸ νερὸ (βλαχ.)

ἀπολόγα = ἡ βρύση.

ἀπτιάξ' = βραδυάζει, σκοτεινιάζει.

ἀπτι τὸ = τὸ βράδυ (ἐκ τοῦ βλαχ. νουάπτε = ἡ νύξ).

ἀπδι = ἐπιρ. πίσω (βλαχ.)

ἀτσε' = ἐπιρ. ἐδῶ.

ἀφλίζου = ἀκούω.

ἀφλισμα τὸ = τὸ ἄκουσμα, ἡ ἀκοή.

βελαξόν' τὸ = τὸ πρόβατον.

βιλαξουνάκ' τὸ = τὸ προβατάκι.

βινοῦτου = ὁ σκοτεινός.

βιρλίγγους ὁ = ὁ χορὸς (ἐκ βλαχ. βιρλίγγα = ὁ γῦρος).

βιτάου = βλέπω (ἐκ τοῦ βλαχ. βέδου = βλέπω).

βέτ'σμα τὸ = τὸ βλέπειν, ἡ ὄρασις.

βίνου ἢ *γίνου* τὸ = τὸ κρασί (βλαχ.)

γκαβνέρους ὁ = ὁ γύφτος.

γκαβιέρ'σα = ἡ γύφτισσα.

γκαβιέρ'κα ἢ = τὰ γύφτικα, ἢ διαλέκτος τῶν γύφτων.

γκαβιέρ'κους ὁ = γύφτικος.

γκαβιερόπ'λου, τὸ = τὸ γυφτόπουλο.

γκαβιεροπούλα ἢ = ἡ γυφτοπούλα.

γκάβια ἢ ἡ τὰ = ἡ καρύδα, οἱ καρύδες, τὰ καρύδια.

γκιάτ'νου ἢ *γκέτνου* τὸ = ἡ κλωστή (ἐκ βλαχ. κιάδινου).

γκίου = ἐπιρ. γλήγορα (ἐκ τοῦ βλαχ. ἄγγίου).

γκιουλδερ = τὸ βελόνι (ἐκ τοῦ βλαχ. γκιουλβάνα ἢ = ἡ μεγάλη βελόνα)

γκάλινα ἢ = ἡ κόττα (βλαχ.).

γκαλινδρ' τὸ = τὸ κοτόπουλο (βλαχ.)

γκαλινδ τὸ = τὸ αὐγό.

γκαραμότσος τὸ = ὁ κουμπᾶρος.

γκαραμότσα ἢ = ἡ κουμπάρα.

γκαραμουτσοπούλα = ἡ κουμπαραπούλα.

γκαραμουτσόπ'λου τὸ = τὸ κουμπαρόπουλο.

γκότρ' = ἡ πίττα. (ἐκ τοῦ βλαχ. κόδρου = ὁ κόδρος τῆς πίττας).

γκοσαριὰ ἢ = τὸ ψέμμα.

γκρόβο τὸ = τὸ κορμί.

γκρόβος = οὐσ. τὸ ψέμμα.

γκρόσος = ἐπιθ. ὁ χονδρὸς (βλαχ.)

γράζου = ἔχω, εἶμαι.

γύπτου τὸ = ὁ ἀραβόσιτος, τὸ καλαμπόκι (βλαχ.)

διάρτσα τὰ = τὰ λάχανα. (ἐκ τοῦ βλαχ. βεάρτζε).

ζῆκαῖμπους ὁ=ὁ παπᾶς.

ζῆκαῖμπατέσσα ἡ=ἡ παπαδιά.

ζῆκαῖμπατοπούλα ἡ=ἡ παπαδοπούλα.

ζῆκαῖμπατόπ'λου τὸ=τὸ παπαδόπουλο.

ζῆκαῖμπουτλόπ'λου τὸ=τὸ παπαδόπουλο.

ζῆκαῖμπατάρα ἡ=ἡ λειτουργιά, τὸ πρόσφορο.

ζῆπέρ' τὸ=τὸ σῶδρακο, τὸ πανταλόνι.

ιτίνια μου=ἐγώ.

ιτίνια σου=σύ.

ιτίνια του=αὐτὸς.

ιτίνια μας=ἡμεῖς.

ιτίνια σας=σεῖς.

ιτίνια των=αὐτοί.

καβρίτσ' τὸ=τὸ παράθυρο, ἡ τρῦπα (ἐκ τοῦ βλαχ. γκιβρίτσ'=ἡ τρυπούλα)

καβρίτσα ἡ=ἡ τζέπη.

καβριτσώνου=κρύβω, τρυπώνω.

καβρίτσουμα=τὸ τρύπωμα, τὸ τρυπώνειν.

κάλιο τὸ=τὸ ἄλογο (ἐκ τοῦ βλαχ. κάλου).

καλιώτης ὁ=ὁ στρατιώτης, ὁ χωροφύλακας.

κάλια ἡ=ἡ στράτα (βλαχ.).

καμιζκ'=τὸ κορίτσι.

κανῆτινια μου=πρὸς ἐμέ.

κάπρι τὸ=τὸ γίδι (βλαχ.).

καπρουλόϊ τὸ=τὰ γίδια.

κάπρους ὁ=ὁ τράγος.

κάπου τὸ=τὸ κεφάλι, τὸ μάτι (βλαχ.).

καρκαούρα ἡ=ἡ δαχτυλίθρα.

κάρνιου τὸ=τὸ κρέας (ἐκ τοῦ βλαχ. κάρνε).

κάσα ἡ=τὸ σπίτι (βλαχ.).

καδούκα ἡ=τὸ σπιτάκι (ἐκ τοῦ βλαχ. κισούγγα).

κάδου τὸ=τὸ τυρὶ (βλαχ.).

κατσούφα ἡ=ἡ σκούφια (ἐκ βλαχ. κατσούα).

κάτρου=τέσσερα (ἐκ τοῦ βλαχ. πάτρου).

κατσιζου=πιάνω (ἐκ τοῦ βλαχ. ἀκάτσιου, λατ. capio).

κατγιζου φόνια=ἀνάβω φωτιά.

καφτιζου=θέλω.

κατούνιου τὸ=τὸ χωριὸ (ἐκ τοῦ βλαχ. κιτούνα).

κέτρα ἡ=τὸ λιθάρι (ἐκ τοῦ πέτρα) (ἐκ τοῦ βλάχ. κιάτρα).

κιντικνάου=τραγουδάω (ἐκ τοῦ βλαχ. κίνδου).

κιντικνου τὸ=τὸ τραγοῦδι (ἐκ τοῦ βλαχ. κίνδικου).

κοτόρου ἡ=τὸ χρῆμα.

κοτόρδες οἱ=οἱ δραχμές, τὰ χρήματα.

κουλιάτα ἡ=ἡ σακκούλα.

κούγγουλου τὸ=τὸ κολοκύθι.

κουγγουλιὰ ἡ=ἡ κολοκυθιά.

κουρκουλίθα ἡ=ἡ δαχτυλίθρα.

κ(ου)δουτόνιους ὁ=ὁ ῥάφτης (βλαχ.)

κ(ου)δουτονιατ'κα τὰ=τὰ ῥαφτάδικα.

κ(ου)σίξου=ῥάβω, (ἐκ τοῦ βλαχ. κόσ'ου).

κ(ου)θίζου=κατουράω (ἐκ τοῦ βλαχ. κίσ'ου).

κ(ου)θίσμα τὸ=τὸ κατουριμα, τὸ κάτουρο.

κούσ(ισ)μα τὸ=τὸ ῥάψιμο.

κουρκουτώνου=ἀποπατῶ.

κουρκουσούρα ἡ=ἡ μηχανὴ τοῦ ῥάψιματος.

κρίπ' τὸ=τὸ ἀλάτι (ἀλβ.)

κφουρίζου=ἀποπατῶ (ἐκ τοῦ βλαχ. κουφουρέσκου).

κφοῦρ'σμα τὸ=ἡ ἀποπᾶτησις.

λάμνιου τὸ=τὸ ξύλο (ἐκ τοῦ βλάχ. λῆμνου).

λάπτ' τὸ=τὸ γάλα (βλαχ.)

λέμνιου τὸ=τὸ λᾶδι (ἐκ τοῦ βλαχ. δουλέμνου).

λζαῖζου=περνῶ, διαβαίνω.

λζαῖσμα τὸ=τὸ πέρασμα, ἡ διάβασις.

λζουκουρίζου=κουβεντιάζω (ἐκ τοῦ λατ. loquer).

λζούκουρη ἡ=ἡ κουβέντα.

λζούκουρες αἶ=κουβέντες, ἀερολογήματα, ψευδολογήματα.

μαγαζῖνα ἡ=τὸ μαγαζί.

μαγγίδς=κάτω (ἐκ τοῦ βλαχ. μαγγιές=παρακάτω).

μάκου ἡ=ἡ γριά (ἐκ τοῦ βλαχ. μοάκ).

μάρης ὁ=ὑψηλός, τρανός, ἀξιωματικός, ὑπάλληλος, (ἐκ τοῦ βλάχ. μάρε).

μάρης τ'κατούνιου=ὁ πρόεδρος τοῦ χωρίου.

ματσιδ τὸ=τὸ μουστάκι.

μάτσια ἡ=ἡ γάτα.

μέδες ὁ=ὁ μῆνας, (ἐκ τοῦ βλαχικοῦ μέσου).

μίντζου τὸ=τὸ γυναικεῖον αἰδοῖον.

μ'δάτους=καλός, ὁμορφος (βλαχ.)

μ'θουρίζου=μοιράζω.

μ'θούρ'σμα τὸ=τὸ μοίρασμα μοάσα=ἡ γριά.

μόδα ἡ=ἡ μάννα, (ἐκ τοῦ βλαχ.)

μ(ου)γγάου=τρώγω (βλαχ.)

μ(ου)γγάρ' τὸ=τὸ φαγητόν.

μούγγ'σμα τὸ=τὸ φαγητόν.

μ'κάρια ἡ=τὸ φαί.

μούλτους=πολύς (βλαχ.)

μοῦλτου=πολὺ (βλαχ.)

μουρίζου=πεθαίνω (ἐκ τοῦ βλαχ. μόρου).

μουρ'σμένους=πεθαμένος.

μούρ'σμα τὸ=ὁ θάνατος.

μῆπάκα=βάλε (προστ. τοῦ μῆπιτκάου =βάνω).

μῆπασόρακα=ἡ ἐκκλησία (ἐκ τοῦ βλαχ. βισάρικα ἡ).

μῆπιάκους=τὸ ἀγγίστρι τοῦ ῥάφτη (ὁ πιάκος ἐκ τοῦ πιάνω).

μῆπιτκάου=βάνω (ἐκ τοῦ βλαχ. μῆπάγκου).

μῆπισνάου=κλάνω (ἐκ τοῦ βλαχ. μῆπισῖνα).

μῆπισῖν'σμα τὸ=τὸ κλάσιμο, ἡ πορδῆ, (ἐκ τοῦ βλαχ. μῆπισῖνα).

μῆπλέρ'(η)=ἡ γυναῖκα, ἡ σύζυγος (ἐκ τοῦ βλαχ. μβλιάρε).

μῆπλαιτζου=πίνω.

μῆπλιάισμα τὸ=τὸ πιοτί.

μῆπόου τὸ=τὸ βόδι, ἡ φωνή, ἡ βοή, (βλαχ.)

μῆπόα ἡ=ἡ ἀγελάδα.

μῆπονολόϊ=τὸ χωράφι.

μῆπούκουρας ὁ=ὁ ῥάφτης.

μῆπουκουρῖνα ἡ=ἡ σύζυγος τοῦ ῥάφτη.

μῆπουκουρόπ'λου τὸ=τὸ ῥαφτόπουλο.

μῆπουκουρουπούλα=ἡ ῥαφτοπούλα.

μῆπουκουραῖκα=τὰ ῥαφτάδικα, ἡ συνηματικὴ γλῶσσα τῶν ῥαφτάδων.

μῆπρόϊ=ἐπιρ. μπροστά.

νάνους ὁ=ὁ χρόνος (ἐκ τοῦ βλαχ. ἄνου).

νάου=ἐννέα (ἐκ τοῦ βλαχ. νουάνου).

νάπαρτι=ἐπ. πέρα (βλαχ.)

νάρ'(η)=ἡ μύτη (βλαχ.)

νέσερ τὸ=τὸ πρωτὶ (ἐκ τοῦ ἀλβ. νέσερ =αὔριον).

νιάκους ὁ=ὁ διάβολος.

νιακόπ'λου τὸ=τὸ διαβολόπουλο

νιακαβέλους ὁ=ὁ διαβολάκος.

νιακαβέλα ἡ=ἡ διαβόλισσα.

νιαλίζου=χωρίζω, κόβω.

νια'λ'σμα τὸ=τὸ κόψιμο.

νιαλιά'φ' τὸ=τὸ κόψιμο.

νιαου'δάνους ὁ=ὁ λαγὸς (ἐκ τοῦ τουρ. ταουσ'άν).

νιαου'σάνα ἡ=ἡ λάγισσα.

νιαοῦγκος ὁ=ὁ καλόγερος.

νιαούγκα ἡ=ἡ καλόγρια.

νιαουγκόπ'λου τὸ=τὸ καλογερό-
πουλο.

νιαριζου=κάνω, φκειάνω,—βιρλίγγου
=χορεύω,—μ'γκάρ'=μαγειρεύω.

νιαρσ'μα τὸ=τὸ φκιάσιμο.

νιαρβ'τόνιους ὁ=ὁ μάστορας (ἐκ τοῦ
βλαχ. αν'τιριτόνιου).

νιαρβ'τουρνιόπ'λου τὸ=τὸ μαστορό-
πουλο.

νιατίζου=δίδω,—φατσόρια = γεννῶ
παιδιά.

νιατ'άω=δίνω (ἐκ τοῦ βλαχ. ν'τιάου).

νιαέ'τια μου=δός μου.

νιαέ'τ'σμο τὸ=τὸ δόσιμο.

νιακλέρ' τὸ=ὁ λογαριασμός.

νιαό'ι=δύο (βλᾶχ.)

νιαοματόσα ἡ=ἡ ντομάτα.

νιαόμους ὁ=ὁ νοικοκύρης, ἄνδρας (ἐκ
τοῦ βλαχ. ν'τομονοῦ).

νιαόμα ἡ=ἡ νοικοκυρᾶ, ἡ γυναῖκα (βλαχ.
ν'τομνα).

νιαορνάου=κοιμῶμαι (ἐκ τοῦ βλαχ.
ν'τόρμου).

νιαορνάρ' τὸ=ὁ ὕπνος.

νιαφιέστρε ἡ=ἡ νύφη (ἐκ τοῦ βλαχ.
νιβιάστ).

νιατόνιους ὁ=ὁ ῥάφτης (βλαχ.)

νιατόνια τὰ=τὰ λόγια.

νιατονιάτ'κα τὰ=τὰ ῥαφτάδικα.

νιακτο=ὀκτῶ (βλαχ. ὀπτου).

νιακλι τὸ=τὸ μάτι (βλαχ.)

νιακλια τὰ=τὰ μάτια.

νιαλάντι=ὄλοι.

νιαο=ἔνα (ἐκ τοῦ βλαχ. οῦνον).

νιαορ'νιια ἡ=ἡ ἐντροπή, κακὸς λόγος
(βλαχ. οῦρσίνε).

νιαομ'β'του τὸ=τὸ βούτυρο (βλαχ.)

νιαάου=τέσσερα (βλαχ.)

νιατελεύσω=κλέβω.

νιατέλεμα τὸ=τὸ κλέψιμο.

νιατριτζάρους ὁ=ὁ δάσκαλος.

νιατριτζάρα ἡ=ἡ δασκάλα.

νιατριτζαρόπ'λου τὸ=τὸ δασκαλό-
πουλο.

νιατσέκ' τὸ=τὸ μαχαίρι (ἐκ τοῦ τουρκ
μ'πιτσάκ).

νιατσέκα ἡ=ἡ μαχαίρα.

νιατσ'κούρα ἡ=ἡ χαντζάρα.

νιατσ'κουρούλα ἡ=ἡ χαντζαροῦλα.

νιαπιρόσα ἡ=ἡ πεπεριά.

νιαιάτ'κα ἡ=ἡ καρδιά.

νιαιδικα τὰ=τὰ λεπτά, τὰ τάλληρα.
νιαιαίζου=πληρώνω (ἐκ τοῦ βλαχ.
πλετέσκου).

νιαλόγια ἡ=ἡ βροχή (βλαχ.)

νιαλουίζω=βρέχω.

νιαούνιου τὸ=τὸ ψωμί (βλαχ.).

νιαρούκα ἡ=τὸ ξίδι (ἐκ τοῦ βλαχ.
πούσκα).

νιαέ'κ'λι τὸ=τὸ αὐτὶ (ἐκ τοῦ βλαχ.
βρεάκλε).

νιαέ'κ'λια=τὰ αὐτιά.

νιαόσος=ὁ κόκκινος (βλαχ.)

δαλεύτα ἤ=ἡ δραχμή.
δαλοῦτος ὄ=ὄ τρελλός.
δαλουτιάζου=τρελλαίνομαι.
δαλουτιασμένους=τρελλός.
δάπτι=ἑπτὰ (βλαχ.)
δα'θι=ἕξ (βλαχ.)
δαφαρίκου ἤ=ἡ συνουσία.
σετάου=κάθομαι (ἐκ τοῦ βλαχ. σέγτου).
σέτα=κάθισε — μαγγνός=κάθισε κάτω.
σινούσα ἤ=ἡ στάχτη (ἐκ τοῦ βλαχ. τσινούσα).
σίγγι=πέντε (βλαχ.)
σιτζούτους ὄ=ὄ πρωκτός (βλαχ.)
σκούρτους=ὄ κοντός (βλαχ.)
σκουλαϊζουμι=σηκώνομαι (ἐκ τοῦ βλαχ. σκόλου).
σκουλαϊζου=σηκώνω.
σκουλάισμα τὸ=τὸ σήκωμα.
σκουρτουτάμδαρου τὸ=τὸ κοντόκαπο.
σκαπιζου=βγάζω (ἐκ βλαχ. σκάπου =τελειώνω).
σκάπ'σμα τὸ=τὸ βγάλσιμο.
σκαλτσουτόνια τὰ=τὰ τσαρούχια, τὰ τσοράπια (βλαχ.)
θόνιο τὸ=τὸ γαιδούρι (βλαχ.)
θόνια ἤ=ἡ γαϊδούρα.
θονιάκ'=τὸ γαϊδουράκι.
θ(ου)μπιζου=δέρω, (ἐκ τοῦ βλαχ. *ϋτισμπιλέσκου*).
θούπ'σμα τὸ=τὸ ξύλο, τὸ δάρσιμο.
σπλινζου=νίβομαι.
σπλιν'σμα τὸ=τὸ νίψιμο.
σπλιν'σμένους=ὄ νιμένος.
σπαρκάου=χαλάω, (ἐκ τοῦ βλαχ. σπάργγου).
σπαρκ'σμένους=χαλασμένος, κακός, ἄσχημος, ἀνάπηρος.
σπ(ου)νάου=λέγω, (ἐκ τοῦ βλαχ. σπούνου=δείχνω μαρτυρῶ).

στάρους ὄ=ὄ γέρος.
στάρα ἤ=ἡ γριά.
στιάτους ὄ=ὄ μαραγγός.
στράνιου τὸ=τὸ σκουτί, τὸ φόρεμα, (ἐκ τοῦ βλάχ. στράγγε).
στράγγιο τὸ=τὸ ῥοῦχο, τὸ σακάκι.
στράγγια=τὰ σκεπάσματα, τὰ στρώματα.
στρεμιουῖτο=τὸ στρῶμα.

ταμπάρα ἤ=ἡ κάπα, (βλαχ.)
τίνια=ἡ ἀφεντιά σου=ἡ ἀφεντά σου
τζάγιου τὸ=τὸ ντουφέκι (βλαχ.)
τζάμνου τὸ=τὸ ῥακί, τὸ οὔζο (ἐκ τοῦ τζάμα=ζωμός).
τζάτσι=δέκα (βλαχ.)
τζούη ἤ=ἡ ἡμέρα (βλαχ.)
τρέου=τρία (βλαχ.)
τριοῦζες αἰ=τὰ μαλλιά.
τρισαάου=ἔρχομαι, πηγαίνω (ἐκ τοῦ βλάχ. τρέκου, ἄορ. τριτσάκ).
τσατσάρα ἤ=ἡ δεκάρα.
τσατσαριᾶς ὄ=ὄ δεκανέας.
τσάκου τὸ=τὸ γυναικεῖον αἰδοῖον.
τσάπα ἤ=τὸ ὠρολόγιον, τὸ κρεμμύδι.
τσαπάρια ἤ=ἡ συνουσία, (ἐκ τοῦ βλαχ. ῥημ. ντζεπάρε=συνουσιάζεσθαι).
τσερτάου=χάνω (ἐκ τοῦ βλαχ. κέρντου).
τσόρια τὰ=τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια (βλαχ.)
τσότακες αἰ=αἰ κάλτσες (ἐκ τοῦ βλαχ. τσόρετσι ὅθεν καὶ τὰ τσοράπια).
τσουκάου=πεθαίνω.
τσαπιζου=συνουσιάζομαι.
φάλια τὰ=τὰ κουκιά (βλαχ.)
φαλίσες=τὰ φασόλια, τὰ ὄσπρια.
φαλαγγίτα ἤ=ἡ κοπέλα.
φάρφακο τὸ=τὸ ψαλλίδι (ἐκ τοῦ βλαχ. φάρθεκε).

φαρφακίζου = κοροϊδεύω, λέγω ψέματα.

φτάσιους ὁ=ἡλικιωμένος.

φάτσιον τὸ=τὸ παιδί.

φατσιόρ' τὸ=τὸ παιδί, (βλαχ.)

φατσιοράκ' τὸ=τὸ παιδάκ'.

φιάρ' τὸ=τὸ πηγάδι.

φιάτα ἡ=ἡ κόρη (βλαχ.)

φογγολογᾶου=φωτιζῶ, φέγω.

φορτάτους ὁ=ὁ ἀδελφός (ἐκ τοῦ βλαχ.

φρετάτου=ὁ ἀδερφοποιτός).

φορτάτα ἡ=ἡ ἀδελφή.

φούμους ὁ=ὁ καπνός (βλαχ.)

φουμουλιάτα ἡ=ἡ καπνοσακκούλα.

φουμτέρα ἡ=τὸ τσιγάρο.

φουρίζου=κλέπτω (ἐκ τοῦ βλαχ. φούρου).

φούρ'σμα τὸ=τὸ κλέψιμο.

φουκστὸς ὁ=ὁ καφές.

φουτζάου=φεύγω (ἐκ τοῦ βλαχ. φούγγου, ἀόρ. φουτζί).

φούτζου=φεύγω.

φούτζα ἡ=ἡ φυγή.

φρικ' ἡ=ἡ θερμη.

φρικιάζουμι=θερμαίνομαι.

φρικιασμένους=θερμασμένους.

φρίου τὸ=τὸ κρύο, (ἐκ τοῦ βλαχ. φρίγκου).

Διούκουρες

Στίεις μθουκουραϊκά;

Στίου.

Τι θὰ μ'γγοήσουμι ἄπι;

Δὲ βτίεις τ' μπλέρ' τι μ'γγάρ' φιαρζ';

Δὲ τ' βτίσα.

Ποῦ τρέτσ'σι οὐ φτόμους;

**Φούτζσι σιτὸ μπιουνουλόϊ μὶ τὰ μπόα κὶ τὰ βιλαξόνια κὶ θὰ τρε-
τσήσ' ἄπι ὄντας ἀσταρώσ'.**

**Τρέτσα ἀναούντρο σιγ κάσα κὶ
μπάκα πούνιου, κάσο κὶ ἄπα γιὰ
νὰ μ'γγήσουμι. Μπάκα μουλτου
κάδου.**

**"Ἄπα μπάκα ἄπ' τν ἀπολόγα, γιὰ
νὰ γράζ' φρίου.**

**Σέτα μαγγιδς μ'γγήσουμι γπίου κὶ
ἄμα φογγολόισ' φουτζάμι γιὰ
τοῦ κατούνιου.**

**'Ἀλάσσα τὸ γκιουλμπέρ κὶ σπλινίσ'
γιὰ νὰ μ'γγοήσουμι.**

Φράσεις

Ξέρεις φρατάδικα;

Ξέρω.

Τι θὰ φάμε βράδου;

**Δὲ βλέπεις τὴ γυναῖκα τι φαγητὸ
φκειάνει;**

Δὲν τὴν εἶδα.

Ποῦ πῆγε ὁ νοικοκύρης;

**"Ἐφυγε στὸ χωράφι μὲ τὰ βόδια καὶ
τὰ πρόβατα καὶ θὰ ἔλθῃ βράδου
ὄταν θὰ νυχτώσῃ.**

**Πήγαινε μέσα στὸ σπίτι καὶ βάλε
ψωμί, τυρὶ καὶ νερὸ γιὰ νὰ φάμε.
Βάλε πολὺ τυρὶ.**

**Νερὸ βάλε ἀπὸ τὴ βρύση γιὰ νὰ
εἶναι κρύο.**

**Κάθισε κάτω νὰ φάμε γλήγορα καὶ
ἄμα φέξῃ φεύγομε γιὰ τὸ χωριὸ.**

**"Ἄφησε τὸ βελόνι καὶ νίψου γιὰ νὰ
φάμε.**

ΠΕΡΙ ΤΩΝ
ΤΟΠΩΝΥΜΙΩΝ ΤΗΣ ΝΟΤΙΟΔΥΤΙΚΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΥΠΟ

Κ. ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΥ
Καθηγητοῦ

Εἶναι ἀληθές, ὅτι δὲν ἐδόθη μέχρι σήμερον μεγάλη προσοχὴ καὶ ἱκανὸν ἐνδιαφέρον εἰς τὴν ἔρευναν τῶν τοπωνυμίων τῆς Ἑλλάδος, ἂν καὶ μερικαὶ χῶραι αὐτῆς ἠτύχησαν νὰ ἐξετασθῶσι καλῶς ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην. Τὴν σημασίαν τῶν τοπωνυμίων, τὰ ὅποια ῥίπτουσι φῶς εἰς πολλὰ σκοτεινὰ σημεῖα τῆς ἱστορίας ὑπὸ ποικίλας ἀπόψεις: γλωσσικὴν, ἔθνολογικὴν, ἱστορικὴν, ἀρχαιολογικὴν, λαογραφικὴν, ἀκόμη δὲ καὶ ψυχολογικὴν, περιττὸν εἶναι νὰ ἐξάρω πάλιν, ἀφοῦ οἱ γράψαντες περὶ τούτων ἱκανῶς τὴν κατέδειξαν.

Εἰδικῶς περὶ τῆς Ἠπείρου, πλὴν τῶν ἀναφερομένων ὑπὸ τοῦ κ. Ἀναγνωστοπούλου μελετῶν («Ἠπειρωτικὰ Χρονικά», ἔτος Α' (1926) σ. 87) καὶ τῆς ἰδικῆς του «Μικρᾶς συμβολῆς εἰς τὴν μελέτην τῶν ἠπειρωτικῶν τοπωνυμίων» δημοσιευθείσης ἐνθ. ἀν. σ. 86—101, οὐδεμίαν ἄλλην ἔρευνα ἐγένετο σχετικῶς πρὸς τὸ προκείμενον θέμα. Νομίζω σκόπιμον καὶ λυσιτελὲς νὰ γίνῃ συλλογὴ τοπωνυμίων ἐξ ὅλης τῆς Ἠπείρου ἀναλαμβανόντων τῶν «Ἠπειρωτικῶν Χρονικῶν» νὰ ἀποστείλωσιν ἔντυπα μετὰ τῶν καταλλήλων ἐρωτημάτων πρὸς τοὺς δημοδιδασκάλους καὶ ἄλλους ἐγγραμμάτους ἐκάστου χωρίου καὶ ἐκάστης συνοικίας μετὰ σχετικῶν ὁδηγιῶν. Οὕτως ἐλπίζω ὅτι ταχῶς καὶ ἀσφαλῶς θὰ συγκροτηθῇ πλήρης κατάλογος τῶν τοπωνυμίων τῆς Ἠπείρου.

Ἡ σειρά, ἣτις χρησιμοποιεῖται ἐνταῦθα πρὸς ταξινόμησιν τῶν τοπωνυμίων εἶναι ἡ ἐξῆς: Πρῶτον δηρῆθησαν αἱ τοπωνυμιαὶ κατὰ ἐσωτερικόν τινα λόγον, κατὰ τὴν αἰτίαν δηλονότι τῆς παραγωγῆς των, ὡς τὴν διαίρεσιν ταύτην καθώρισεν ὁ κ. Ἀναγνωστόπουλος. Ἐκάστην δὲ πάλιν διαίρεσιν ὑποδιήρεσα ἐξωτερικῶς, δηλ. κατὰ τὸ εἶδος τοῦ μέρους, εἰς τὸ ὅποιον ἀναφέρεται ἐκάστη τοπωνυμία, ἀρξάμενος ἐκ τῶν πηγῶν, ὄντων καὶ ποταμῶν, τοπειῶν, λόφων καὶ ὄρεων καὶ τελειώσας εἰς τὰ χωρία καὶ τοὺς συνοικισμούς, πρὸ ἐκάστου τῶν ὁποίων σημειώνεται ἐλ-

ληνικὸς ἀριθμὸς. Ἀκολουθεῖ οὕτως ἡ καταγραφή τούτων¹ κατ' ἄλφαθη-
τικὴν σειρᾶν. Τελευταῖον ἀναγράφεται βραχυγραφικῶς καὶ μετὰ τῶν ση-
μείων τοῦ ὀρίζοντος—ὅπου τοῦτο δυνατόν—τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου, εἰς δ'
ἀνήκει ἕκαστον μέρος συμφώνως πρὸς τὸν ἀκόλουθον βραχυγραφικὸν
πίνακα :

Ἄγναντα	= Α.	Αεπιανὰ	= Λψ. (πρῶην Λουψίστα).
Βελεντζικὸν	= Βλ.	Μελισσουργοὶ	= Μ.
Βουργαρέλιον	= Βρ.	Πράμαντα	= Π.
Διχομοῖριον	= Δ.	Σκουληκαριὰ	= Σ. (Ρεΐκια Σκουληκαριᾶς = ΡΣ.,
Θεοδώριανα	= Θ.	Γιαννιώτη Σκουληκαριᾶς	= ΓΣ.)
Λειψῶ	= Λπ.	Χόσεψη	= Χ.

²Ὡς πρὸς τὴν γραφὴν παρατηροῦμεν τὰ ἑξῆς: Μὴ ὑπαρχόντων ἀντι-
στοίχων ἑλληνικῶν γραμμάτων, μετεχειρίσθη τὰ λατινικὰ b καὶ d ².

I

Ἡ πηγὴ, ἐξ ἧς λαμβάνεται τὸ πλουσιώτερον ὕλικὸν πρὸς παραγωγὴν
τῶν τοπωνυμίων, εἶναι τὰ κύρια ὀνόματα· αἱ ἐκ τούτων γενόμεναι το-
πωνυμῖαι λέγονται *κυριώνυμοι*. Αὗται λέγονται συνηθέστερον ἐν τῇ γε-
νικῇ πτώσει, δηλοῦσι δὲ ἢ τὴν κατοχὴν τοῦ τόπου ὑπὸ τινος, π. χ. *στ*
Γκανάση, *στ'* *Καραχρίστου* κλπ. ἢ δηλοῦσι ἴδρυσιν κρήνης ἢ συνοικίας ὑπὸ
τοῦ ἕξ οὗ ἢ ὀνομασία τῆς π. χ. *στοῦ Κώστα Νάκου*, *στ'* *Σιώρη*, κλπ. ἐν.
τὴν κρήνην, ἄλῳνι κ.λ.π.

Μερικαὶ τοπωνυμῖαι εἶναι πληρέστεραι, δηλοῦσαι ἐκτὸς τοῦ ὀνόματος
τοῦ κτήτορος, ἴδρουτοῦ κ.λ. καὶ τὸ ἄλῳνι, χωράφι κ.λ. π.χ. *στ'* *Λάπα τ' στάνη*,
στ' *Πέτρ' ἄλῳνι*, κ.λ., ἐν ᾧ ἐν ταῖς μὴ ἐχούσαις τὸ κτῆμα τοῦ ἰδιοκτῆτου
ὑποδηλοῦται συνηθέστατα ὁ ἄγρός, π. χ. *σ'* *Τσιαρακλῆ* (τὸ χωράφι). Ἐντὶ
τοῦ ἀνδρὸς πολλάκις καὶ γυνῆ χῆρα, π. χ. ἢ γυνῆ ἐνὸς Κώστα ἢ Κώτσου,
θίδει τὸ ὄνομα τῆς εἰς τὸν τόπον καὶ οὕτως ἔχομεν τὰς τοπωνυμίας: *στ'*
Κώσταινα, *στ'* *Κώτσαινα*, διότι εἴθισται αἱ γυναῖκες νὰ ὀνομάζωνται ὄχι
διὰ τοῦ βαπτιστικοῦ ὀνόματός των, ἀλλὰ διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ συζύγου
των, *στη Θειά Μήτσαινα*, *στη Χαραλάμπαινα*.

¹) Τὰς τοπωνυμίας ἀναγράφωμεν συνήθως οὐ μόνον κατ' ὀνομαστικὴν, καὶ δὴ ὑπὸ
τὸν ἀπαθῆ φωνητικῶς τύπον χάριν τῆς εὐκολωτέρας διαγνώσεώς των, ἀλλὰ καὶ κατ'
αἰτιατικὴν μετὰ τῆς προσθέσεως *ς'* ἢ *σ'* (=εἰς), μεθ' ἧς συνηθέστερον λέγεται. Ἐν τῇ
κατ' αἰτ. γραφῇ των σημειοῦμεν τὴν διαλεκτικὴν μορφήν, μεθ' ἧς φέρονται τὰ διά-
φορα τοπωνύμια.

²) Τὰς κατωτέρω τοπωνυμίας συνέλεξα ἐπισκεφθεὶς τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν ἀνωτέρω
χωρίων καὶ λαβὼν ἀρκετὴν συνδρομὴν πρὸς τοῦτο ἐκ τῶν κ.κ. Γ. Βάκκα, Π. Παχούλα,
Γ. Κασκαούτη, Ν. Παπακώστα, καὶ τῶν μαθητῶν μου Δ. Χατζηγιάνη, Σ. Τόσκα, Στ.
Κολοβοῦ, Α. Τσιοβόλα καὶ Σ. Παπαγεωργίου, τοὺς ὁποίους καὶ εὐχαριστῶ.

Α'.—Πηγαί.

(Γουρνᾶς ὅ), στ' βρούσ' τ' Γουρνᾶ, περὶ τῆς ὁποίας παραδίδεται μὲν, ὅτι ἐξεχώσθη ὑπὸ χοίρου, ἀλλὰ τὸ πιθανώτερον εἶναι, ὅτι προέρχεται ἐκ κυρίου ὀνόματος, Βρ. Ν.

Δημησκαίικα τά, στὰ Δημ'σκαίικα, ἰδὲ κατωτέρω, ΡΣ.—παραδίδεται, ὅτι εἰς τὸν τόπον τοῦτον οἱ ἀδελφοὶ τῆς μητρὸς τοῦ Γεωργίου Καραϊσκάκη, ὀνομαζόμενοι Δημησκαῖοι, ἔνεκα τῆς καταδιώξεώς των ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεσκεύασαν διὰ τὴν γραιῖαν μητέρα των καλύβην εἰς τὸ ἀνατολικώτερον τοῦτο τμήμα τῆς Σκουληκαριᾶς, ὅπου ἀκριβῶς καὶ ἐφόνευσαν τὸν ἑβριστὴν τῆς ἀδελφῆς των Πλακιᾶν, Γ Σ.—Δόθρας ὅ, στ' Δόθρα. Βλ. ΒΔ. Στ' βρούσ' τ' Ζαχαρῆ, Θ. Ν. Δ.

Στ' βρούσ' τ' Καπαρέλ', Θ. Β. Α.—στ' βρούσ' τ' Καραγιώργ(ου), Θ.—στ' Καραζάν', Μ. Ν.—στ' Καραχρίσι', ΙΣ.—στ' Καρδουζάν', Ρ. Σ.—στ' βρούσ' τ' Καισούλγας, Θ. Β. Α.—στ' Κίρκα, Μ. Β. στ' Κουτσέλ'. Δ. Α.—στ' Κρύα, Βλ. Α. Β.—στ' Μπάρκα, Μ.—στ' Μπέσιελ', Βλ. ΒΔ.—στ' Μπρέν'κα, Βλ. Β. Δ.—στ' βρούσ' τ' Μπιτζιούρα, Θ.

στ' Κώστα Νάκου, Βρ. Α.—στ' βρούσ' τ' Παπαζ'γούρ', Θ.—στ' Παπακώστα, Σ.

Ριζαίικα τά, στὰ Ρ'ζαίικα, Μ.

(Τζερίλας ὅ), στ' Τζιρίλα, Βλ. ΒΔ.—(Τραχανᾶς ὅ), στ' Τραχανᾶ, Γ. Σ. στ' βρούσ' τ' Τσιώρ', Μ.

στ' Φρουσ'λέκκα, Θ. ΒΑ.

Β'.—Ρυάικα καὶ Ποταμοί.

(Γκανάσης ὅ), στ' Γκανάσ' Σ.¹

Στὸν ῥέμα τ' Κουμπορρόζου, Θ.

Πάιμας ὅ, Σ.

Γ'.—Τοπεῖα, λόφοι καὶ ὄρη.

Ἀλειτραίικα τά, στ' Ἀλιτραίικα, Χ. Δ.—Ἀρθανίτικο τό, στ' Ἀρθανίτικου, Θ. Β.

(Βιτσέλης ὅ) στ' Β'τσέλ', Θ. Β.—(Βοϊνίκας ὅ) στ' Βοϊνίκα, Βρ. Α.

(Γαλαζούλας ὅ) στ' Γαλαζιούλα, Λψ.—(Γέζος ὅ) στ' Γέζου, Β. Δ.—στ' Τζιούμα τ' Γιουργάκ'. Βρ. Δ.

(Δημησκήσ ὅ) στ' Δημ'σκῆ, ὄρα τὴν ὀμώνυμον ἀνωτέρω πηγὴν, ΡΣ.—(Διαμάντης ὅ) στ' Διαμάντ', Βρ. Α.—(Δόθρας ὅ) στ' Δόθρα, Βλ. Β. Δ.

(Καναβέτας ὅ) στ' Καναβέτα, Βλ. ΒΔ.—(Καρακίτσος ὅ) στ' Καρακίτσο(ου), Βρ. Α.—στ' Καρακώστα, Βρ. Α.—στ' Κάρπιν(ου), Βλ. Α. στ' Κατσιᾶ, Δ.—(Κόραν ὅ) στ' Γκόραν', Βλ. Α.—(Κούρτης ὅ), στ' Κούρτ' Βρ. Α.—στ' Κουτσουχέρ', Θ. Ν.—(Κρύος ὅ) στ' Κρύου Λψ. στ' Κώστα, Ρ. Σ.—(Κώτσιαινα ἦ) στ'γ Κώτσιαινα, Βρ. Α.

στ' Λάππα τ' σιάν' καὶ βραχύτερον στ' Λαππασιάν', Βλ. Β.—(Λήπ-
τσας ὁ) στ' Λήπτσα, Βλ. Δ.—(Λιάς ὁ) στ' Λιᾶ, Βλ. ΝΔ.—(Λιάχης ὁ)
στ' Λιάχ' Βρ. Ν. στ' Λυκουκάτ', Χ. ΝΑ.—(Λύπας ὁ) στ' Λύπα, Λψ.—
στ' Λύτρον μνήμα, Λψ. (βλ. καὶ ἀριθ. ΙΧ-6).

στ' Μαγγόλ', Βρ. Β.—στ' Μαρκέν', Βρ. Β.—(Μουτσιάρας ὁ) στ' Μου-
σιάρα, Βλ. Α.—στ' Λάκκα τ' Μούτσιου, Βρ. Δ.—στ' Μουσταφαᾶ, Θ. ΒΑ—
στ' Μπαλανίκα, ΡΣ—στ' Μπέσιελ(ου), Βλ. Α.

στ' Περισιέρ' Βρ. Ν.—ΡΣ—στ' Πέτρο' ἀλῶν', ΡΣ.—στ' Πινακούλ',
Αψ—ὁ, στ' Πουνίικ(η) Βρ. Ν.—Πουρναραΐκα τά, Χ. Δ.

στ' Κῦρ Σακιοῦλ', Μ.—(Σιαπάτης ὁ), στοῦ Κουδρὶ τ' 'Σιαπάτ', διδοι,
ὡς παραδίδεται, ὁ Σιαπάτης ἀπέθανεν εἰς τὸν εὐρισκόμενον ἐνταῦθα λίθον,
τὸ «κουντρί», Βρ. Β. (Σιριπέσιος ὁ) στ' Σιριπέσ(ου), Χ. Δ.—(Σιψῆς ὁ)
στ' Σιψῆ, Βρ. Δ.—στ' Τζιούμα τ' Στυλιανοῦ, Βρ. Α.—στὰ Σχαλκαΐκα, Χ.Α.

στ' Τζιρίλα, Βλ. στ' Σιαγκαράκ', Λψ—στ' Σιάρα Λψ.—στ' Τσιαρα-
κλή, Δ—Τσιοβολαΐκα τὰ Χ. ΒΔ.

(Φιριντίμος ὁ) στ' Φιρινδίμι', Λψ—στ' Φουντούκ', Βρ. Β—(Φράγκας
ὁ) στ' Φράγκα, Βλ. ΒΔ.

στ' Χαλκιᾶ. Βρ. Α.—στ' Χαρονκόπ(ου), Λ—στ' Χαντζηράν', Λψ.—
Χουλιαραΐκα τά, Λπ. Β.

Δ'—Χωρία καὶ συνοικίαι.

(Γιαννίτης ὁ) στ' Γιαννίτ' Βρ. Δ.—(Γιαννιώτης ὁ), στ' Γιαννιώτ'

(Κουβέλης ὁ) στοῦ Κουβέλ', Βρ. Ν.

(Παπούλης ὁ) στ' Παπούλ', Βρ. Β., στ' Μήτσ' Ρούβα, Βρ. Ν.

Σιωκαΐκα τά, στὰ Σιουκαΐκα, Θ.

II

Πολλάκις φυτόν τι ἢ δένδρον ἢ καὶ πολλὰ δένδρα ἢ φυτὰ τοῦ αὐτοῦ
εἴδους δύνανται ν' ἀποτελέσωσι τὴν βάσιν πρὸς παραγωγὴν τοπωνυμίας,
π.χ. Φιτέρη—Φιτέρες, Φακές, Τριανταφυλλιές, Μηλιά. Ἄλλοτε πάλιν τὰ δέν-
δρα αὐτὰ εἶναι ὠρισμένα τὸν ἀριθμὸν, οὕτω δ' ἀποτελοῦν ἐν ὄλον καὶ
ἐντεῦθεν ἔχομεν τὰς τοπωνυμίας: Τρία Ἐλάτια κ.λ. Ἐκτὸς τοῦ φυτοῦ ἢ
δένδρου δύνανται νὰ δώσῃ ὀνομασίαν εἰς τόπον τινὰ καὶ ὁ καρπός, π.χ. οἱ
Μοῦρες. Αὗται εἶναι αἱ γενικῶς καλούμεναι φυτάνυμοι τοπωνυμίαι.

Α'.—Πηγαί.

Ἀγκάθι τό, στ' Ἀγκάθ', Μ.

Ἰτιά ἢ, ς' ν' Ἰτιά, Σ.—Ἰτιές αἱ, τσ' Ἰτιές, Θ. Β—ΓΣ.

Καστανιές αἱ, τσ' Καστανιές, Θ. ΝΔ—(Κερασιά ἢ) σ'γ Κερασιά, Βλ.
ΒΔ—Μ. Δ—(κερασούλα ἢ) σ'γ Κερασούλα, Δ. ἐν συνοικίᾳ Τιμπᾶ.

Λεφτοκαροῦ ἢ. στ' Λ'ιφτουκαριά, Βρ. Δ.

Νεραντζούλα ἦ, σ' *Νιραντζούλα*, ΡΣ.

Πουρνάρι τό, στοῦ *Πουρνάρ'*, ΓΣ.—*Ποῦρνος* ὁ, στοῦμ *Πούρνου* ἦ σ' *Πούρν'*, ΓΣ.

Ριγανόβρουσι ἦ, σ' *Ριγανόβρουσ'* Βρ. Α.

Φτέρη ἦ, σ' *Φτέρ'* ΡΣ.

Β'.—*Τοπεῖα, λόφοι καὶ ὄρη.*

Ἀγκάθι τό, σ' *Ἀγκάθ'*, Μ—*Ἀγράμπελο* τό, σ' *Ἀγράμπιλου*, Βρ. Ν.
Ἀγριλούλα ἦ, σ' ν' *Ἀγριλούλα* (=ἀγρία ἐλαία), Δ—*Ἀγριομηλιά* ἦ, σ' ν'
Ἀγριουμβλιά, Βρ. Α—*Ἀπιδούλα* ἦ, σ' ν' *Ἀβ'δούλα*, Δ—*Ἀσπρόχορτο*
τό, σ' *Ἀσπρόχορτου*, Βρ. Ν—*Ἀσφακερὸ* τό, σ' *Ἀσφακιρό*, Βλ. Δ—
Ἀσφακούλα ἦ, σ' ν' *Ἀσφακούλα*, Δ.

Βοῦρλα, τά, σ' *Βοῦρλα*, Βρ. Β.

Γκορτζιές αἶ, τ' *Γκορτζιές*. Βρ. ἐν συνοικίᾳ *Σκεδάδων*—*Γκορτζούλα*
ἦ, σ' *Γκορτζούλα*, Βλ. ΒΔ.

Ἐλατιά ἦ, σ' ν' *Ἰλατιά*, Θ. ΝΑ.

Καρνά ἦ, σ' *Καρνά*, Βλ. ΝΔ—Βρ. Β—*Κέδρα* τά, σ' *Κέδρα*, Λψ.—
Κεδράκια τά, σ' *Κιδράκια*, Βρ. Α—*Κερασιά* ἦ, Βλ. Ν—Μ—*Κερασιές* αἶ,
τ' *Κιρασιές*, Βρ. Ν—στοῦ *Κλήμα*, Μ.—τ' *Κουμαριές*, Βρ. Δ (νῦν *Κα-*
ψάλι)—(*Κουρομηλιές* αἶ) τ' *Κουρουμβλιές*, ΛΨ—*Κρανιές* αἶ, τ' *Κρανιές*,
ΛΨ—Μ—*Κυδωνιά* ἦ, σ' *Κυδουσιά*, Δ.

Λεύκα ἦ, σ' *Λεύκα*, Δ—*Λεφτοκαρνά* ἦ, σ' *Λ'ιφτουκαρνά*, Βρ. Δ.—
Λινάρια τά, σ' *Λ'νάρια*, Μ.

Μάραθος ὁ, στοῦ *Μάραθου*, Δ—*Μηλιά* ἦ, σ' *Μ'λιά* καὶ σ' *Μβλιά*,
ΡΣ—σ' *γ* *Κόκκιν' Μβλιά*, ΣΣ.—*Μεράντζα* ἦ, σ' *Μιράντζα*, Δ—*Μαῦρες*
αἶ, τ' *Μαῦρις*, Μ.

Νένα ἦ, σ' *Νένα* (=λάχανον βουνοῦ), Βρ. Β.

Παλιέλατος ὁ, στοῦμ *Παλιέλατου*, Δ—*Παλιοκαρνά* ἦ, σ' *μ* *Παλιουκαρνά*,
ΛΨ—*Παλιουράκι* τό, στοῦ *Παλιουράκ'*, Δ—*Παλιοῦρι* τό, στοῦ *Παλιοῦρ'*
ΛΨ—*Πλατανάκι* τό, στοῦ *Πλατανάκ'*, ΓΣ—*Πλάναγος* ὁ, στοῦμ *Πλάτανου*,
Δ—ΛΨ—*Πουρνάρι* τό, στοῦ *Πουρνάρ'*, Βρ. Ν—ΓΣ.

Τριανταφυλλιές αἶ, τ' *σ* *Τριανταφ'λλιές*, Βρ. Ν—*Τσουκνίδα* ἦ, σ' *ν* *Τζου-*
κνίδα, Βλ.

Φτελιᾶς ὁ, στοῦ *Φτιλιά*, ΡΣ—Χ. ΒΑ—*Φτέρες* αἶ, τ' *σ* *Φτέρες*, Χ. ΒΑ—
Φτέρη ἦ, σ' *Φτέρ'*, Βρ. ἐν συνοικίᾳ *Σκεδάδων*—*Φτεροῦστο* τό, στοῦ *Φτι-*
ρούστου, Βρ. Α—Χ. ΒΑ.

Γ'.—*Χωρία καὶ συνοικίαι.*

Καλαμᾶς ὁ, σ' *Καλαμᾶ*, Βρ. Α.

Παλιοῦρι τό, στοῦ *Παλιοῦρ'* Βρ. Ν.

Ρεικίστιανα τά, στὰ *Ρεικίστιανα*, Σ. (μετωνομάσθη τελευταίως *Ρεΐκια*).
Φιτέρη ἢ, στ' *Φιτέρ'* ἐν τῇ ἄλλοτε ἐπαρχίᾳ *Τζουμέρκων*.

III

Τοπωνυμιαὶ ἐκ διαφόρων ἀντικειμένων, λίθων, κτισμάτων κλπ.

Α'—Πηγαί.

Κανάλι τό, στοῦ *Κανάλ'*, ἐκ τῆς ὑπάρξεως ἄλλοτε «καναλίων», ἅτινα εἶναι κορμοὶ δένδρων μεγάλοι ἠὺλακωμένοι πρὸς ἄρδευσιν τῶν ἀγρῶν, ΓΣ—*Κούφαλος* ὁ, στοῦν *Κούφαλου*, ἐκ τῆς ὑπάρξεως ἄλλοτε, ὡς παραδίδεται, «κουφάλας» δένδρου, Δ.

Λιθάρι Κόκκινο τό, στοῦ *Κόκκινου Λ'θάρ'*, Θ. Δ.

Πέτρα ἢ, στ'μ *Πέτρα*, ἐκ τοῦ πετρώδους τοῦ ἐδάφους, ΡΣ.—*Πορὶ* τό, στοῦ *Πορι*, Θ.

Β'—Ρυάκια καὶ παταμοί.

Ξυλόπορτα ἢ, σ'γ *Ξ'λόπορτα*, ὡς ἡ ὁμώνυμος τοποθεσία (βλ. κατωτέρω), ΡΣ.

Γ' Τοπεῖα, λόφοι καὶ ὄρη.

Ἀσθέστη ἢ, σ' ν' *Ἀσθέστ'*, Χ. Δ.

Καλύβια, τὰ *Καλύβια* Βρ. Ν—*Κανάλι* τό, στοῦ *Κανάλ'*, βλ. ἀνωτέρω τὴν ὁμώνυμον πηγὴν, Ρ. Σ.—*Κανάλια* τά, στὰ *Κανάλια*, Βρ. Ν—*Κάφαλα* τά, στὰ *Κάφαλα*, ἐκ τῶν ὑπολειμμάτων πυρκαϊᾶς, Χ. ΝΔ—*Καψάλια* τά, στὰ *Καψάλια*, ὁμοίως πρὸς τὴν προηγουμένην, Βρ. Α—*Κοκκινοπήλια* τά, στὰ *Κοκκινουπήλια*, ἐκ τοῦ ἐρυθροῦ χόματος τοῦ ἐδάφους, Βρ. Ν—*Κοντρί* τό, στοῦ *Κουδρι* (=μέγας λίθος), Δ—Θ. ΝΔ—*Κούτσουρα* τά, στὰ *Κούτσουρα*, βλ. Δ—*Κούφαλος* ὁ, στοῦγ *Κούφαλου*, ἐκ παλαιοῦ κορμοῦ δένδρου Δ.

Κόκκινο Λιθάρι τό, στοῦ *Κόκκινου Λ'θάρ'*, Δ.—*Μέγα Λιθάρι* τό, στοῦ *Μέγα Λ'θάρ'*, Θ. Ν—Λψ—*Μεγάλα Λιθάρια* τά, στὰ *Λ'ιθάρια* τὰ *μιγάλα*, Μ.

Μαρμαρωμένη ἢ, στ' *Μαρμαρουμέν'* οὕτως ὀνομάζεται ἡ πέτρα, περὶ τῆς ὁποίας ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω ΡΣ.

Παλιοκόπρια τά, στὰ *Παλιουκόπρια*, ἐκ τῆς ὑπάρξεως παλαιῶν κόπρων ζῶων, Χ. ΝΑ—*Παλιολάγκαδα* τά, στὰ *Παλιουλάγκαδα*, βλ. ΝΔ—*Πέτρα* ὡς βλ. ἀνωτέρω τὴν ὁμώνυμον πηγὴν, βλ. ΒΔ.—*Πέτρα Γραμμένη* ἢ, στ'μ *Πέτρα Γραμμέν'*, Λψ.—*Πέτρα Μεγάλη* ἢ, στ'μ *Πέτρα Μιγάλ'* ἢ στ' *Μιγάλ'* *Πέτρα*, Βρ. Ν—*Πέτρες* αἰ, τσ' *Πέτρες*, Μ. (*Πυραμίδα* ἢ) στ' *Παραμίδα*, ἐκ τῆς τοποθετήσεως, ὡς ἀναφέρεται, πυραμίδος κατὰ τὴν τοπογραφικὴν καταμέτρησιν, Δ, ὡς καὶ ἐν Θεοδοριάνοις ἕτερα τοποθεσία διὰ τὸν ἴδιον λόγον ὀνομάζεται: στ'μ *Πυραμίδα*.

Σανίδες αἰ, τσ' *Σανίδις*, ἐκ τῶν ἐν τῷ τόπῳ παρασκευαζομένων σα-

νίδων, X. A.—Σπάθες, αἶ, τα' Σπάθις (εἶδος σανίδων), Λψ—Σπηλιά ἦ, τσ' Σπ'λιά, Βρ. Β—Λψ—Σταυρός ὁ, στοῦ Σταυρό, ἐξ εἰκονίσματος, Βρ. Α—Θ.Ν—X. ΝΑ.

Ταμποῦρι τό, στοῦ Ταμποῦρ', Δ.

Ψωρολίθι τό, στοῦ Ψουρούλιθ' Δ.

Δ'—Χωρία.

Αὐλάκι, τό, ἐκ τεχνητοῦ αὐλακιοῦ, Βρ. Α. Ρ. Σ.

IV

Ἡ θέσις τοῦ τόπου εἴτε ἀνεξαρτήτως εἴτε σχετικῶς πρὸς ἄλλο φυσικὸν ἀντικείμενον παρέχει τὴν ἀφορμὴν πρὸς ὀνοματοπαραγωγὴν.

Α'.—Πηγαί.

Ἀπάνω βρύσι ἦ, σ' ν' Ἀπάν' βρύσ'. Θ.

Κάτω βρύσι ἦ, σ' γ' Κάτου βρύσ'. Θ.

Β'.—Τοπεῖα, λόφοι καὶ ὄρη.

Ζερότὰ τά, στὰ Ζιρότὰ, X. A.

Πέρα Καστρι τό, στοῦ Πέρα Καστρί, Βλ. Α.—Πλάγια τά, στὰ Πλάια, Θ. Α.

Ριζό τό, στοῦ Ῥιζό, εὐρισκόμενον εἰς τὰς ῥίζας, τοὺς πρόποδας τῶν Τζουμέρκων, Βρ. Β.

Γ'.—Χωρία καὶ συνοικίαι.

Ἐδῶθε Μαχαλᾶς ὁ, στοῦ Ἐδῶθι Μαχαλᾶ, Α-Θ.

Μεσοβούνια τά, στὰ Μ'σουβούνια, Βρ. Ν.

Πέρα Μαχαλᾶς ὁ, στοῦμ Πέρα Μαχαλᾶ, Α. Θ.—Ποταμιά ἦ, στ'μ Πουταμιά, Βρ. Ν.—Προσήλια τᾶ, στὰ Προσήλια, Βλ.

V

Καὶ ἡ χρῆσις τοῦ τόπου ἀποτελεῖ μίαν ἐκ τῶν ἀφορμῶν τῶν τοπωνυμίων, ὡς καὶ τὸ εἶδος τῆς χρήσεως, (π. χ. ὡς λιβαδιοῦ, ὡς ἀμπέλου, ἢ ὡς στρουγγας, ὡς τόπου θερινῆς διαμονῆς, ὡς τόπου καλλιεργείας διαφόρων φυτῶν κλπ.).

Α'.—Πηγαί.

Κλεφτόβρουσι ἦ, στ' γ' Κλ'ιφτόβρουσ', ἔνθα «κλιφτομάναγαν» κλέφτες, ΓΣ.

Β'.—Τοπεῖα, λόφοι καὶ ὄρη.

Ἀλαταριές αἶ, τσ' Ἀλαταριές, ἐκ τῆς χρησιμοποίησεως πρὸς ἀλατισμὸν τῶν ζώων, Βρ. Α καὶ Βρ. Δ ἐν συνοικίᾳ Σκουδάδων.—Ἀλογομάντρια τά, στ' Ἀλουγομάντρια, διότι ἐνταῦθα εἶχον «μάντρες» ἢ «μαντριά» ἀλό-

γων, Μ.—'Αλπότρυπα ἦ, σ' ν' 'Αλπότρυπα, ἔνθα τρυπώνουν αἱ ἄλωπεκες, Θ. Ν.—'Αμπελάκια τά, στ' 'Αμπιλάκια, Δ.—'Αμπέλια τά, στ' 'Αμβέλια, Βρ. Ν—Λψ—Χ. Δ.—'Ανάπαμα τὸ, στ' 'Ανάπαμα, χρησιμεῦον ὡς τόπος ἀναπαύσεως τῶν ὁδοιπόρων λόγφ τῆς φύσεώς του, Μ.

Βίγλα ἦ, στ' Βίγλα (=σκοπιά), Θ. ΒΔ—Χ. Α.

Γελαδόγρικο τό, στοῦ Γελαδόγρικου, ὡς «γρέκι» χρησιμεῦον ἀγελάδων, μαντρὶ δηλ. ὅπου ἀμέλγονται αἱ ἀγελαῖδες, ΛΨ.

Δραγάτα ἦ, στ' Δραγάτα, ὅπου κατεσκεύαζον ὑψηλὰ κρεββάτια οἱ φύλακες τῶν ἀγρῶν, οἱ δραγάτες καὶ ἐφύλαττον τὴν περὶ ἐκτεταμένην πεδιάδα Βρ. ΝΑ.

Καλοκαιριὸ τό, στοῦ Καλουκιριό, ἔνθα παραθερίζουν, «ξεκαλοκαιριάζουν» Βρ. Ν.—*Κανναβοτόπι* τό, στοῦ Κανναβουτόπ', ἐκ (φουομένης καννάβεως Βρ. Δ—*Κατσίκου* ἦ, σ'γ Κατσίκου, χρησιμεύουσαν ὡς τόπον βοσκήσ αἰγῶν, Βρ. Δ—*Κεχραμιὰ* ἦ, σ'γ Κιχραμιὰ, διότι ἐνταῦθα σπείρεται «κεχρί», Βρ. Δ—*Κλεφτόδρομοι* ἦ, σ' Κλ'ιφτόδροσ', λοφίσκος, ὅπου ἄλλοτε «κλεφτομάναγαν» οἱ κλέφτες.—*Κουρόρα* ἦ, σ'γ Κουρόρα, ἔνθα κείρονται τὰ πρόβατα, ΡΣ.

Λιδάδι τό, στοῦ Λ'δάδ', Βλ. ΒΔ—ΓΣ.

Ξηρολίβαδο τό, στοῦ Ξηρολίβαδου Βρ. Β—Λψ—Μ.

Παλιάμπελα τά, Βρ. Α—ΓΣ—*Παλιοχώραφο* τό, Θ. Β *Παρασπύρια* (= μικρὰ καλλιέργεια), Βρ. Ν.

Στρογγούλα ἦ, σ' Στρογγούλα, Βρ. Α—Βρ. Δ—Π.

VI

Ποικίλα τοπωνύμια.

Α'.—*Πηγαί.*

'Αργυρολίμνη ἦ, ν' ν' 'Αργυρολίμν', Βρ. Ν.—'Ασπρόδρομοι ἦ σ' ν' 'Ασπρόδροσ', Βρ. Ν.

Γλυκὴ ἦ, στ' Γλυκὴ, ἐκ τῆς γλυκύτητος τοῦ ὕδατός της, Βρ. Ν.—*Γκούρα* ἦ, στ' Γκούρα, λόγφ τῆς ἀφθονίας τοῦ ὕδατός της, Βλ. ΒΔ—ΛΨ—ΡΕ.

Κάμπος ὁ, στοῦγ Κάμπου, Μ—*Κρύα βρύσι* ἦ, σ'γ Κρύα βρύσ', Χ, ΒΔ.

Μάννα νεροῦ, Βλ. ΑΒ—*Μεγάλη βρύσι*, στ' Μιγάλ' βρύσ', Βρ. Α—Σ.

Στρογγύλισμα τό, στοῦ Στρογγύλ'σμα ἢ πλήρως στ' βρύσ' στοῦ Στρογγύλ'σμα, Θ.

Χελώνα, στ' Χιλώνα ἢ πλήρως στ' βρύσ' στ' *Χιλώνα*, λόγφ τῆς ὁμοιότητος τοῦ ὑπεράνω ταύτης ὄρους πρὸς τὸ δμώνυμον ζῷον, ΡΣ.

Β'.—*Ποταμοὶ ῥυάκια.*

'Ασπρολάγκαδο τό, στ' 'Ασπρολάγκαδου, λόγφ τοῦ λευκοῦ χρώματος

τῶν «χαλικιῶν», Μ.—*Ἀσπρη Γκούρα* ἦ, σ' ν' Ἄσπρ' Γκούρα, διὰ τὸν αὐτὸν ὡς ἄνω λόγον, Θ Α.

Κακὸ λαγκάδι τό, στοῦ *Κακὸ λαγκάδ'*, Βλ. ΒΔ—Βρ. Δ.

Μαυρολάγκαδο τό, στοῦ *Μαυρουλάγκαδου*, λόγφ τοῦ μέλανος χροῦματος τῶν «χαλικιῶν» του, Μ.

Σαραντάπορος δ, στοῦ *Σαραντάπουρου*, |Βρ.—|*Σούδα* ἦ στ' *Σούδα*, λόγφ τῆς ὀρμητικότητός του, Θ. ΒΑ.

Γ'.—*Τοπιῖα*, *λόφοι καὶ ὄρη*.

Ἄγναντέρα ἦ, σ' ν' Ἄγναντέρα, διότι ἐκ τοῦ τόπου τούτου «ἀγναντεύει», βλέπει τις εἰς μεγάλην ἔκτασιν Βλ. Ν.—*Ἄγναντια* τά, στ' Ἄγναντια, ὡς ἡ προηγουμένη, Χ. ΒΑ.—*Ἄγναντω* ἦ, στ' ν' Ἄγναντου, ὡς ἡ Ἄγναντέρα, Χ. Α.—*Ἀνήφορος* δ, στοῦν Ἀνήφουρου, Δ—*Αὐτί* τό, στ' Αὐτί, εἰς τὰ σύνορα τῶν Μελισσουργῶν καὶ Θεοδωριανῶν.

Βάει τό, στοῦ *Βαέν'* (=μέγα βαρέλιον), Θ. ΝΔ—*Βαθύλακκος* δ, στοῦ *Βαθύλακκου*, ΛΨ.

Γούβες αἱ, τσ' *Γοῦβις* (*γούβα*=λάκκος), ΛΨ.—*Γούρνα* ἦ, στ' *Γούρνα*, (*γούρνα*=μικρὸς λάκκος), ΛΨ.

Διάσελο τό, στοῦ *Διάσιλου*, Θ. Β.—Χ. ΒΑ.

Καζάνι τό, ΛΨ.—*Καμαράκι* τό, στοῦ *Καμαράκ'*, ΛΨ—*Καραουλάκ'* τό (καραοῦλι) Δ—*Κάμποι* οἱ, τσ' *Κάμπ'ς*, Βρ. Δ—Δ.

Μέγας λάκκος, στοῦ *Μέγα Λάκκου*, Θ. Β.

Μακρόκαμπος δ, στ' *Μακρούκαμπ'*, Α. Β—Λπ. Ν.

Νεράϊδα ἦ, σ' *Νιράϊδα* Μ.—*Νησάκι* τό, στοῦ *Νησάκ'* Βρ. Β.—*Νησιέρα* ἦ, σ' (τ') *Νησιέρα*, Βλ. Ν.

Ὀμαλή ἦ, σ' ν' *Οὔμαλή*, διὰ τὸ ὀμαλὸν τοῦ ἑδάφους, Βρ. Δ.

Πλακωτό τό, στοῦ *Πλακουτό*, διὰ τὸ λεῖον καὶ ὀμαλὸν τοῦ ἑδάφους, ΛΨ—*Πλατυβοῦνι* τό, ΡΣ.

Ράχι μεγάλη ἦ, στ' *Ράχ' μιγάλ'*, Μ.

Σαμάρι τό, στοῦ *Σαμάρ'*, Χ. ΝΑ.

Σαρμανίτσα ἦ, σ' τ' *Σαρμανίτσα*, διὰ τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὴν «σαρμανίτσαν», τὴν κλίνην τῶν μικρῶν παιδιῶν, Δ.—*Σαρμανίτσες* αἱ, σ' τ' *Σαρμανίτσες*, διὰ τὸν ἴδιον, ὡς ἄνω, λόγον, Θ. ΒΔ.—*Σιῶματα* τὰ (σιῶματα), στὰ *Σιῶματα*, διὰ τὸ λεῖον, τὸ «ἴσιο» τοῦ ἑδάφους, Χ. ΝΑ.—*Σκᾶλα* ἦ, τ' *Σκᾶλα*, διὰ τὴν ὁμοιότητα πρὸς κλίμακα, Βρ. Δ—ΡΣ.—*Σκαλούλα* ἦ, τ' *Σκαλούλα*, διὰ τὸν αὐτόν, ὡς ἡ προηγουμένη, λόγον, Βλ. ΝΔ—Λ—*Σταυρός* δ, στοῦ *Σταυρό*, Βρ. ἐν συνοικίᾳ *Σκαδάδων*—*Στέππια* τά, στὰ *Στέππια* Βρ. Α.—*Στρογγυλή* ἦ, σ' τ' *Στρογγ'λή*, Βρ. Α.

Τάβλα ἦ, σ' ν' *Τάβλα*, (*τάβλα*=βραχὴν τραπέζι φαγητοῦ), ΛΨ—*Τούρλα*

ἤ, σ'ν Τούρλα (τούρλα=ὑψηλὸν μέρος, κορυφή), Θ. ΒΑ. τσ' Δυὸ τοιοῦμις (ταξούμα=ῥάχι), Θ. Β.

Φανάρι τό, στοῦ Φανάρ', Λψ. Φανάρια τά, στὰ Φανάρια, ΡΣ.

Χελώνα ἤ, στ' Χιλώνα, ΡΣ—Χούνη ἤ, στ' Χούν' (χούνη=κατωφέρεια εἰς πλευρὰς βουνοῦ κοίλη, δι' ἧς καταρρέουν χάλικες σχηματίζοντες χοάνην, τὴν βάσιν ἔχουσιν εἰς τοὺς πρόποδας καὶ τὴν κορυφὴν εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ ὄρους), Θ. Β. (Πρβλ. Γ. Ἀναγνωστοπούλου ἐν «Ἡπειρ. Χρον.» Α', σ 92 Πλατεία Χούνη).

VII

Ἱστορικαὶ καλοῦνται αἱ τοπωνυμιαί, ὅσαι προέρχονται ἐκ διαφορῶν γεγονότων, περὶ ὧν φέρονται ποικίλαι διηγήσεις, παραδόσεις, μῦθοι.

Κατῆς ὁ, στ' Κατῆ, ἐνθα, ὡς παραδίδεται, ἀπέθανε Κατῆς τις, Θ. ΒΑ.

Νιογάμπρια τὰ, στὰ Νιουγάμπρια, περὶ τῶν ὁποίων ὑπάρχουσι δύο παραδόσεις, πρῶτον, ὅτι συναντηθέντες ἐνταῦθα δύο γαμβροὶ ἤρισαν καὶ ἐτυφεκίσθησαν, καὶ δεύτερον, ὅτι εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἦτο σύνηθες νὰ συναντῶνται τὰ δύο συμπεθερικά, ὅποτε ὁ γαμβρὸς τοῦ ἑνὸς ἐμάχετο κατὰ τοῦ ἄλλου γαμβροῦ τοῦ δευτέρου συμπεθερικοῦ, ὁ δὲ νικητὴς ἐλάμβανε τὴν γυναῖκα τοῦ ἠττημένου, καὶ ἂν δὲν ἦτο ὠραία ἡ γυνὴ τοῦ ἑνός, τὸ ἔκαμνον πρὸς ἐπίδειξιν τῆς «παλληκαρῶσύνης» των, Βρ. Δ.

Πόλεμος ὁ, στοῦμ Πόλιμου, ἐνθα, ὡς λέγεται, ἐπολέμησεν ὁ Κατσαντώνης κατὰ τῶν Τούρκων, Μ.

VIII

Σπανιωτέρα εἶναι ἡ ὀνομασία τῶν τόπων ἐκ τῶν συχναζόντων ἢ βοσκόντων ζώων, πτηνῶν, ἐντόμων κλπ.

Ἄετός ὁ, στοὺν Ἄιτῶ, Μ.—κλπ.

IX

Ἐπολείπεται ἤδη νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὸ τελευταῖον εἶδος τῶν τοπωνυμιῶν, εἰς τὰς κτηριωνύμους. Αὗται προέρχονται εἴτε ἐξ ὑφισταμένων εἰσέτι ποικίλων οἰκοδομημάτων εἴτε ἐξ ἐρειπίων τούτων. Τὰ κτήρια ταῦτα κατὰ σειρὰν εἶναι τὰ ἑξῆς:

1) *Ναοὶ καὶ Μοναί.*

Ἄγ. Ἀθανάσιος ὁ, στοὺν Ἀϊ Θανάσ', Θ. Β.—ΛΨ—ΧΔ.

Ἄγ. Γεώργιος ὁ, στοὺν Ἀϊ Γιώργ', Βρ. Β—ΛΨ—ΧΒ.

Ἄγ. Δημήτριος ὁ, στοὺν Ἀϊ Δ'μήρ', Α. Ν—Βρ. Ν—ΛΨ.

Εὐαγγελίστρια ἤ, στ' Βαγγιλίστρα, Χ.Δ.

Ἄγ. Ἡλίας ὁ, στοὺν Ἀϊ Λιά, Α.Α—Βρ. Α—Θ.Β.—ΛΨ—Μ—Χ.Ν.

Ἄγ. Ἰωάννης ὁ, στοὺν Ἀϊ Γιάνν', ΛΨ.

Ἄγ. Κυριακὴ ἦ, σ' ν' Ἄϊ Κυριακὴ, τοῦ ναοῦ τῆς ὁποίας σφζονται μόνον ἐρείπια, Βρ. Δ.—ΛΨ—Ἄγ. Κωνσταντῖνος ὁ, στοῦν Ἄϊ Κουσαντίνου, Βρ. Β.

Ἄγ. Μαρίνα ἦ, σ' (τ') ν' Ἄϊ Μαρίνα, Βρ. Α—ΛΨ—Ἄγ. Μᾶρκος ὁ, στοῦν Ἄϊ Μᾶρκου, Μ—Ἄγ. Μηνᾶς ὁ, στοῦν Ἄϊ Μ'νᾶ, Βρ. Ν.

Ἄγ. Νικόλαος ὁ, στοῦν Ἄϊ Ν'κόλα, Βρ. Δ—Θ.ΝΑ=ΛΨ.

Παναγία ἦ, σ' (τ') μ Παναϊά, Θ.Α—Μ—Ἄγ. Παρασκευὴ ἦ, σ' (τ') ν' Ἄη Παρασ'κιδῆ, Θ,ΒΑ—ΛΨ—Μ—Π—Σ.

Σωτήρης τοῦ, στοῦν Ἄϊ Σουτήρα, ΛΨ.

Ἄγ. Τριάς ἦ, στ' ν' Ἄϊ Τριάδα, Βρ. Δ—ΛΨ.

σ'μ Παμπαντὴ (Ἵπαπαντὴ) Βρ.

Ἄγ. Χαράλαμπος ὁ, στοῦν Ἄϊ Χαράλαμπου, ΛΨ.—Ἄγ. Χριστόφορος ὁ, στοῦν Ἄϊ Χ'σθήφουρου, Βλ. Β—Α.

2) Καλύβια καὶ ἀλώνια.

Ἄλωνάκι τό, στ' Ἄλωνᾶκ', Βρ. Α—στ' Πέτρ' ἀλῶν',

Καλύβια τά, στᾶ Καλύβια,

3) Ἐρείπια ἀρχαίων κτιμάτων, δηλ. φρουριῶν, συνοικιῶν κλπ.

Καστρὶ τό, στοῦ Καστρί, ἐφ' οὗ εὐρίσκονται ὑπολείμματα πολυγωνικοῦ τείχους περιβάλλοντος τὸν λόφον, ὑψούμενον ὑπὲρ τὴν πέριξ πεδιάδα. Περιδίδεται, διτι εἰς τὸ Καστρὶ τοῦτο κατῴκει δ' Ἡρακλῆς, διὰ τοῦτο δὲ ὀνομάζεται καὶ στοῦ Καστρί τοῦ Ῥακλ'ῆ.

Στ' Μιγᾶλ' Κούλια, ἐκ τῆς τουρκικῆς «κούλιας» ἔνθα ἐστρατωνίζετο «ταμποῦρι» τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ ἐφωδίαζε ὄλους τοὺς πέριξ τουρκικοὺς σταθμούς, Σ. ΒΑ.

Παλιοκάτουνο τό, στοῦ Παλιοκάτουνου, συνοικία τοῦ Βουργαρελλίου, Βρ. Ν.

Μέγα Σεράγι τό, στοῦ Μέγα Σαράϊ, τὸ ὁποῖον, ὡς παραδίδεται, ἱδρυσεν ὁ Ἄλῆ πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων χάριν τοῦ Γώγου Βακόλα καὶ τὸ ἔκτισεν ὁ ἴδιος διὰ τὴν παρασπονδίαν, Σ. Α.

6) Μνήματα.

Στοῦ μνήμα τ'ς Κατιρίνης, ΛΨ.—Αὔτρον μνήμα τό, στ' Αὔτρον μνήμα, βλ. κυριωνύμους ΛΨ.

Σημείωσις τῆς Συντάξεως. Τὴν ἀνωτέρω συλλογὴν ἐδημοσιεύσαμεν μὲ τὴν κατάταξιν τῶν τοπωνυμίων τοῦ συγγραφέως τῆς εἰς τοὺς μέλλοντας ἀποστολεῖς τοπωνυμικῶν συλλογῶν συνιστώμεν καὶ παρακαλοῦμεν, ὅπως κατατάσσουν ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον τὰς τοπωνυμίας κατ' ἄλλον τρόπον, ἢτοι οὐχὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν των (δηλ. εἰς φυτανύμους, ἀγιωνύμους, κυριωνύμους κ.λ.). ἀλλὰ κατὰ τὸ δηλούμενον ὑπ' αὐτῶν (ἦτοι εἰς τοπωνυμίας ποταμῶν, ῥυάκων, λιμνῶν, δασῶν, βουνῶν, χωριῶν, συνοικιῶν κλ.). ἢ κατ' ἀλφαβητικὴν σειρὰν, ὅποτε θὰ προστίθεται καὶ ἡ δῆλωσις τοῦ εἶδους ἐκάστης τοπωνυμίας. Δι' ἀπλᾶς συλλογὰς τοπωνυμίων τοῦτο νομίζομεν πρακτικώτερον.

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1927 ΠΡΟΚΗΡΥΧΘΕΝΤΟΣ
ΥΠΟ ΤΩΝ «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΧΡΟΝΙΚΩΝ» ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

Ἡ Διεύθυνσις τῶν «Ἡπειρωτικῶν Χρονικῶν» διακαιομένη ὑπὸ τοῦ φιλοπάτριδος ζήλου νὰ διασώσῃ ἐκ τῆς λήθης, εἰς ἣν ὄλονέν περιέρονται πολλὰ λαογραφικὰ καὶ γλωσσικὰ στοιχεῖα τοῦ Ἡπειρωτικοῦ Λαοῦ καὶ νὰ δώσῃ ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλυτέραν ὄθησιν εἰς τὴν περισυλλογὴν τῶν πολυτίμων τούτων θησαυρῶν, πρὸς τοῖς ἄλλοις σκοπὸν ἔταξε τοῦ μνημειώδους διὰ τὴν Ἡπειρον ἔργου, ὅπερ ἐπεχείρησε, καὶ τὴν περισυλλογὴν καὶ δημοσίευσιν παντοίας γλωσσικῆς καὶ λαογραφικῆς ὕλης καὶ πρὸς τοῦτο ἐκάλεσεν εἰς συνεργασίαν πάντας τοὺς λογίους Ἡπειρώτας τοὺς δυναμένους νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ δυσχεροῦς τούτου σκοποῦ της.

Πρὸς λυσιτελῆ ἐπίτευξιν τούτου προσκήρυξε κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος διαγωνισμὸν ὀρίσασα βραβεῖα διὰ τὰς τρεῖς καλυτέρας συλλογὰς, ἧτοι ἀνὰ δισχιλίας δραχμὰς διὰ τὰς δύο πρώτας καὶ χιλίας διὰ τὴν τρίτην.

Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐκδόσεως τῶν «Ἡπειρ. Χρονικῶν» ὑπεβλήθησαν μόνον δύο συλλογαί. Μία τοῦ μακαρίτου Ἰωαννίτου λογίου καὶ λογοτέχνου Κ. Καζαντζῆ ἐπιγραφομένη «Γλωσσάριον τῆς Γιαννιώτικης κ.λ.π.» τυχοῦσα δισχιλιοδράχμου βραβεῖου καὶ μία τοῦ δημοδιδασκάλου κ. Σπυρ. Μουσελίμη ἐπιγραφομένη «Ἡπειρωτικὴ συλλογὴ λαογραφικοῦ ὄλικου» τυχοῦσα χιλιοδράχμου τοιούτου.

Κατὰ τὸ παρελθὸν ἤδη δεύτερον ἔτος ὑπεβλήθησαν πέντε συλλογαί, αἵτινες κατὰ σειρὰν τῆς ἀξίας αὐτῶν εἶναι αἱ ἑξῆς :

1) *Ἰδιωτισμοὶ καὶ ξενικὰς λέξεις τῶν Σουλιορειτῶν*, μετὰ τοῦ ἑπομένου τετραστίχου καὶ ῥητοῦ.

*Αὔσε τὴ βουβὴ σου γλῶσσα
καὶ μολόγα μας καμπόσα
πέε τα ὄλα τὰ χαμπέρια
νὰ τὰ γράψω στὰ δεφτέρια.*

Τὸ ὄλον χειρόγραφον ἀποτελεῖται ἀπὸ 169 σελίδας τετραδίου, ἐν δὲ πρὸς προλόγῳ αὐτοῦ ὁ συγγραφεὺς μᾶς λέγει, ὅτι Σουλιόρειαν ὀνομάζει τὴν περιοχὴν τὴν κειμένην μεταξὺ τοῦ Ἀχέροντος καὶ τοῦ Καλαμᾶ καὶ περιέχουσαν τὰ ἐξῆς 24 χωρία: τὰ τέσσαρα Σκάπετα (Γλαβίτσα, Κουκουλιούς, Τσαγγάρι καὶ Κορυστιάνη), Λυβίκιστα, Πράσδενη, Πράδαλλα, Πέτουσι, Πόποβο, Ἐλευθεροχώρι, Σαλονίκι, Λοζιανᾶ, Κεράσοβο, Βερνίκο, Δουβλᾶ, Βαρμπόμπα, Κάτω καὶ Ἄνω Ζάλογο, Πλακωτή, Τσουρίλα, Ααμπανίτσα, Σέλλιανη, Ἄι-Δονᾶτο, Καρυῶτι, Βέλιανη Βενίκο. Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων τούτων, ὧς ὁ ἴδιος λέγει, παρὰ τῶν Τσάμηδων καὶ Βλάχων καλοῦνται Γκραῖκοι.

Λαμβάνων εἶτα ἀφορμὴν ἐκ τῶν πολλῶν σλαβικῶν τοπωνυμιῶν, αἰτινες ἀπαντῶσιν εἰς ταῦτα, ἐκ τῆς κάλτσας ἦν φοροῦν αἱ γυναῖκες τοῦ Ποπόβου ἰδίως «μὲ τὰ σκανιά, τὶς ἀράδες κόκκινες καὶ λάγιες, πενταραδήσια, τὶς κουποῦλες, τὰ μῆλα, τὰ μηλάκια, τὰ στρωτάκια, τὶς ῥοκοῦλες, τὰ φτερωτᾶ καὶ τὶς κοτέλες» καὶ ἐκ τῆς ἐνδυμασίας τῆς Ποποβίτικης ἰδίως εὐρίσκει μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς τὴν γυναικείαν κάλτσαν καὶ τὴν ἐνδυμασίαν τῶν σλαβοφῶνων χωρίων τῆς Φλωρίνης καὶ τῆς Καστορίας.

Μετὰ τὴν μικρὰν ταύτην εἰσαγωγὴν ἀκολουθεῖ λεξιλόγιον περιέχον περὶ τὰς 1600 καὶ ἄνω λέξεις ἀπαντώσας εἰς τὰ ρηθέντα χωρία. Ἡ ἡπειρωτικὴ γλῶσσα ἔσχε καὶ κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα φιλοπόνους συλλογεῖς ὡς τὸν ἐξ Ἰωαννίνων Γεώργ. Κρομμύδαν ἔμπορον ἐν Ρωσσίᾳ, δημοσιεύσαντα ἀρκετὰς ἡπειρωτικὰς λέξεις ἐν τῇ διατριβῇ αὐτοῦ «Περὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἐνεστῶσης κοινῆς ἡμῶν γλώσσης» (Μόσχα 1808 καὶ Βιέννη 1811), τὸν Γεώργ. Κονεμένον, δημοσιεύσαντα ἐν τῇ Ν. Πανδώρα (1858, 1859) σύντομόν τι Ἠπειρωτικὸν γλωσσάριον καὶ πρὸ πάντων τὸν Π. Ἀραβαντινόν, ὅστις ἐν τῷ Ἠπειρωτικῷ του Γλωσσαρίῳ ἐκδοθέντι μετὰ τὸν θάνατόν του ὑπὸ τῶν υἱῶν του ἀπεθησαύρισε πλείονας τῶν τρισχιλίων ἡπειρωτικῶν λέξεων. Ἐκτὸς τούτων καὶ ἄλλοι ἐπέκυψαν εἰς τὴν μελέτην τῆς Ἠπειρωτικῆς γλώσσης, ὡς οἱ Γ. Χασιώτης, Ι. Λαμπρίδης, Γ. Ζηκίδης, Ι. Παγούνης, Κ. Καζαντζῆς καὶ ἐκ τῶν ζώντων ἦδη οἱ κ. κ. Δ. Σάφρος, Γ. Ἀναγνωστόπουλος καὶ C. Høeg. Ὁ συγγραφεὺς ὁμως οὐδεμίαν τῶν ἐργασιῶν τούτων ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν, οὐδὲ ἡ ὑπὸ κρίσιν συλλογὴ εἶναι ἀπηλλαγμένη οὐσιωδεδεστάτων σφαλμάτων, ἰδίως περὶ τὴν πιστὴν μεταγραφὴν τῆς προφορᾶς τῶν λέξεων καὶ τὴν ἑλλιπῆ καὶ ἀνακριβῆ αὐτῶν ἐρμηνείαν. Πρὸς τούτους ἡ ἐπεξεργασία τοῦ ὕλικου εἶναι ἐν πολλοῖς ἑλλιπής, ἂν καὶ ὁ συγγραφεὺς φροντίζει ἐνιαχοῦ νὰ κατανοηθῇ ἡ σημασία τῆς λέξεως. Οὐσιῶδες ἐπίσης σφάλμα εἶναι καὶ ἡ παντελής παράλειψις τοῦ ἄρθρου καὶ ἡ σύγχυσις τῆς κυρίας σημασίας μὲ τὴν μεταφορικὴν. Παρ' ὅλα ὁμως τὰ σημειωθέντα σφάλματα θεωροῦμεν

ταύτην σπουδαιοτάτην συμβολὴν εἰς τὴν σπουδὴν τῆς νεοελληνικῆς διαλεκτολογίας διότι προέρχεται ἀπὸ ἐπαρχίαν τῆς Ἡπείρου διατηροῦσαν, λόγῳ τῆς μὴ ἀποδημίας τῶν κατοίκων καὶ τῆς ἀπαιδευσίας αὐτῶν περισσότερο ἀγνήν τὴν παράδοσιν καὶ τὴν γλῶσσαν, καὶ διότι προσθέτει ἀρκετὰς νέας ἠπειρωτικὰς λέξεις μὴ συλλεγείσας μέχρι σήμερον ὡς πρόχειρος ἀντιπαραβολὴ πρὸς τὸ Γλωσσάριον τοῦ Ἀραβαντινοῦ δύναται νὰ ἀποδείξῃ, ἂν καὶ ὁ συγγραφεὺς κατέγραψε μόνον ὄσας λέξεις αὐτὸς ἐθεώρησε ξενικὰς ἢ ἰδιωματικὰς.

Ὡς νέας λέξεις ἀναφέρομεν τὰς ἀκολούθους: ἀναργοταρίς=ἐπιρ. ἐπίτηδες, ἀντιρρίζω=φυτρώνω ἀψ(η)χεύω=φειδωλεύομαι (παρὰ τὸ κοινολ ἀψ'χάω), ὄροματάρος=ὄδοιπῶρος, ἀντιρσύομαι=φειδωλεύομαι, γουψιάζω=διψῶ, ἔγγι=διασκεδάσις, ἔγγιλις=διασκεδαστής, Κοτσόνα τά=οἱ Καλικάντζαροι (Πετούσι), Καψούρηδες=οἱ Καλικάντζαροι (Πόποβο), κιλοῦνι τό=σουβλερὸ μέρος τῆς σκαπάνης, κορφίγγι=ἡ κουλάστρα, τὸ πρωτόγαλα (λ. colostrā), λαγγοδέρω=ψυχομαχάω, λάβοδος=ἐμποροπανήγυρις, λάπας=ὁ ἔχων κρεμασμένα τὰ αὐτιά, κοιμισμένος, λίστρια τά=τὰ ἀλεσμένα κουκούτσια τῶν ἐλαιῶν, μερόσπαρμα τό=ἡ σπορὰ μιᾶς ἡμέρας διψιάζω=παίρνω ὄψιν ἐπὶ τοῦ ψηνομένου ψωμιοῦ, περέτι=ἡ οἰκιακὴ ὑπηρεσία, ὕπιργα=τὰ ἐργαλεῖα, πιργιάζω=λεπτοδουλεύω, ραφαμάδα=ἡ ραφανάδα, σουλιάφι=τὸ σελιάχι, τιμπίχι τό=ἡ παραγγελία, ὕπινος=ὁ ὕπνος, καπινός=ὁ καπνός, χαλεπά=ἐπιρ. θαμπά, χαλεπώνω=θαμπώνω, βουραγέρης=ὁ ἀγαπητικὸς, βουρίμα=ἡ πηγὴ, βινεύω=καβαλλικεύω, δάφλος=ἀνόητος, δαβόνι=μικρὸ τεψί, γκριτζαβος καὶ γκριτζαλος=γκρινιάρης, γκαμουλίζω=ὕλακτῶ.

Ταῦτα ἔχουσα ὑπ' ὄψιν ἡ Κριτικὴ Ἐπιτροπὴ κρίνει τὴν συλλογὴν ταύτην ἀξίαν ἐπαίνου καὶ δισχιλιοδράχμου βραβείου.

2) Διογραφικὴ συλλογὴ, μὲ ῥητὸν τοὺς στίχους ἐκ τῶν Βωμῶν τοῦ Παλαμᾶ.

*Ἡ Νέα Ἑλλάδα, νέα ψυχὴ, νῖος λόγος, νῖο τραγοῦδι
καὶ τῆς Ἑλλάδας τῆς ψυχῆς, τραγοῦδι ἐσὺ, ὁ καθρέφτης.*

Ἡ συλλογὴ αὕτη προέρχεται ἐκ Πέτα τῆς Ἄρτης καὶ ἀποτελεῖται ἐξ 120 σελίδων τετραδίου. Ἐν αὐτῇ καταγράφονται μετ' ἀξιεπαίνου ἐπιμελείας.

α') 9 παραδόσεις, ὧν αἱ τέσσαρες εἶναι παραλλαγὰι γνωστῶν τοιούτων καταγραφεισῶν ὑπὸ τοῦ Ν. Πολίτου, αἱ δὲ λοιπαὶ ὡς ἡ περὶ τοῦ Σηροδουνίου, περὶ τῆς ὀνομασίας τοῦ Πέτα καὶ περὶ τοῦ Ἀράχθου εἶναι ἀνέκδοτοι.

β') 29 δημοτικὰ τραγούδια, ὧν τινὰ εἶναι παραλλαγὰι τῶν ὑπὸ τοῦ Χ. Λαμπράκη δημοσιευθέντων Τραγουδιῶν τῶν Τζουμέρκων (Λαογρ. τ. Ε' σ. 52—130).

γ) Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι ἀναφερόμεναι ἰδίως εἰς τὸν τοκετόν, τὸν γάμον καὶ τὸν θάνατον. Εἰς τούτας ἐπισυνάπτονται καὶ τινες ἐπιφάσεις καὶ ξόρκια.

δ) 180 αἰνίγματα ἐν χρήσει ὄντα εἰς τὰ χωρία Σελλάδες, Κομπότι, Αἰθίτσικον, Καλεντίνη, Πιστιανά, Δημαριό, Βρεστενίτσα, Μιλιανά, Πέτα, Μελισσουργοί, Νεοχώρι, Κιρκιγάτες, Ῥόκα. Τούτων τὰ πλεῖστα εἶναι παραλλαγὰι τῶν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Χρ. Σούλη δημοσιευθέντων ἐν τοῖς Ἑπειρωτικοῖς Χονικοῖς (τ. Α' σ. 159—189 καὶ 313—329) Ἑπειρωτικῶν αἰνιγμάτων.

ε) Εὐχαὶ καὶ κατάραι ἀπαντῶσαι ἐν Πέτα.

Τὴν συλλογὴν ταύτην χαρακτηρίζει ἐπιμέλεια περὶ τὴν καταγραφὴν καὶ ἀκρίβεια περὶ τὴν ἀνελλιπῆ φωνητικὴν ἀποτύπωσιν, ἐξ ὧν καταφαίνεται ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐπιδίδεται μετὰ ζήλου εἰς λαογραφικὰς μελέτας. Διὰ ταῦτα ἡ Ἐπιτροπὴ ἐπαινοῦσα τὴν ἐργασίαν τοῦ ταύτην κρίνει αὐτὴν ἀξίαν χιλιοδράχμου βραβείου καὶ παρακαλεῖ τὸν συγγραφέα νὰ ἐπιδιοθῇ μετὰ τοῦ αὐτοῦ ζήλου εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ ἀνεξερευνήτου λαογραφικοῦ ὕλικου τῆς περιφερείας Ἄρτης καὶ Τζουμέρκων, διότι οἱ ἀσχοληθέντες εἰς ταύτην Σεραφεῖμ ὁ Ἄρτης καὶ Χρ. Λαμπράκης ἐλάχιστα συνέλεξαν καὶ δὴ τραγούδια. Ἰδιαιτέραν προσοχὴν καλὸν εἶναι νὰ δώσῃ ἰδίως εἰς τὰ παραμύθια καὶ τὰς παραδόσεις, εἰς τὰ ὁποῖα ἐναργέστερον διασῶζονται τὰ διαλεκτολογικὰ στοιχεῖα ἰδίως.

3) *Παλαιὰ Γιανιώτικη ζωὴ* μὲ ῥητόν «Ἡ παιδεία ἐν μὲν ταῖς εὐτυχίαις καταφυγὴ» ἀφιερουμένη «ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀοιδίμων Ζωσιμάδων ἀνθ' ὧν ὑπ' αὐτῶν εὖ ἔπαθον». Τὸ χειρόγραφον τοῦτο ἀποτελεῖται ἐκ τεσσάρων τετραδίων καὶ περιέχει περὶ τὰς 400 σελίδας. Ἐν αὐτῷ ὁ συγγραφεὺς περιέλαβε παντοῖον λαογραφικὸν ὕλικόν, ἀλλ' ὡς ὁ ἴδιος λέγει «ἡ ἐργασία αὕτη, ἐπειδὴ ὁ χρόνος ἀπὸ τῆς προκηρύξεως τοῦ διαγωνισμοῦ ἦτο βραχὺς ἐγένετο μετὰ σπουδῆς καὶ ὅλως βεβιασμένη. Τούτου ἕνεκα θὰ παρεισέφερσαν καὶ σφάλματα ὄχι ὀλίγα. . . ». Τὴν ὅλην πραγματείαν ὁ συγγραφεὺς διαιρεῖ εἰς τὰ ἐξῆς κεφάλαια.

α) *Παροιμίαι*. Μετὰ βραχεῖαν εἰσαγωγὴν καταγράφει κατὰ τὴν παλαιὰν μέθοδον 295 παροιμίας κατ' ἀλφαβητικὴν σειρὰν χωρὶς λάβῃ ποσῶς ὑπ' ὄψιν τὴν ὑπὸ τοῦ Ν. Πολίτου καθιερωθεῖσαν τοιαύτην κατ' ἀλφαβητικὴν σειρὰν τῆς κυριωτέρας ἐν τῇ παροιμίᾳ λέξεως. Ἄλλ' ἐκτὸς τοῦ οὐσιώδους αὐτοῦ σφάλματος ὁ συγγραφεὺς δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένος καὶ ἄλλων. Οὕτως

μερικὰς κακῶς ἐξηγεῖ, ἄλλας ἔλλιπῶς καὶ πλείστας οὐδόλως, νομίζων ἴσως ταύτας γνωστὰς καί τινας ἐκ παραδρομῆς δις. Πλεῖσται τούτων ἐκτὸς δλίγων ἔχουν καταγραφῇ ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Ἀναγνωστοπούλου ἐν τῇ Συλλογῇ παροιμιῶν τοῦ Ζαγορίου (Λαογρ. τ. Β' σ. 307—329).

β') *Δίστιχα - Στιχοπλάκια* με ἐπικεφαλίδα «Τραῦα, Νησιώτη, τὰ κουπιὰ καὶ μὴ τὰ φέρνεις γύρα, νὰ πάμε στὴ Ντραμπάτοβα καὶ στὴν Ἁγία Σωτήρα». Εἶναι γνωστὴ ἡ Γιαννιώτικη εὐχέρεια περὶ τὴν κατασκευὴν τοιοῦτων διστίχων ἐκ τοῦ προχείρου πολλάκις ὑπ' ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ κατὰ τὰς διασκεδάσεις. Πρῶτος ὁ Π. Ἀραβαντινὸς ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ Συλλογῇ τῶν δημῶδων ᾠμάτων τῆς Ἡπείρου ἀρκετὰ τοιαῦτα, ὧν πολλὰ δὲν στεροῦνται λυρικοῦ πάθους. ὁ συγγραφεὺς καταγράφει πολλὰ μὴ περιλαμβανόμενα ἐν τῇ συλλογῇ ταύτῃ.

γ') *Νανουρίσματα, παιδιὰ μικρῶν καὶ γλωσσοδέται*, οὗς ὁ συγγρ. «καιδὰς διὰ τὸ δυσπρόφερτον» ἐπιγράφει.

δ') *Γνωμικά, εὐχαὶ καὶ κατάροι* εἰς ὕψος λογιωτατίζον ἕνιοτε.

ε') *Ἀνέκδοτα ἐν δλω 31*, ὧν πολλὰ φαίνοντα λείψανα τῆς Τουρκοκρατίας, διότι τὸ κύριον πρόσωπον κατὰ τὴν Τουρκικὴν συνήθειαν ὑποδύονται Χοτζιᾶδες καὶ Κατῆδες. Τινὰ τούτων ἔχουν μείνει ὡς παροιμίαι καὶ διὰ τοῦτο ἡ διάσωσις των εἶναι ὠφέλιμος διὰ τὴν γνῶσιν τῆς προελεύσεως τῶν παροιμιῶν τούτων.

ς') *Παραμύθια 35*. Ταῦτα θὰ εἶχον μεγάλην σημασίαν, ἂν ὁ συλλογεὺς ἐφρόντιζε νὰ τὰ καταγράψῃ πιστῶς καὶ συμφώνως πρὸς τὴν Γιαννιώτικὴν φωνητικὴν, διότι τὰ παραμύθια, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐσημειώθη διατηροῦν ἀδιάφθορα πολλὰ διαλεκτολογικὰ καὶ λαογραφικὰ στοιχεῖα. Ἐπειδὴ ὁ συλλογεὺς εἶναι, ὡς φαίνεται, ἀρχαῖος Γιαννιώτης, θὰ ἦτο πολὺ ὠφέλιμος, ἂν κατέγραφε ταῦτα ἐκ νέου διδῶν μεγίστην προσοχὴν εἰς τὴν φωνητικὴν τῶν διηγουμένων ταῦτα.

ζ') *Λαϊκὰ προβλήματα 12*, ὧν τινὰ δὲν φαίνονται νὰ εἶναι λαϊκὰ.

η') *Ἀνίγματα 51*, εἰς ἃ περιελήφθησαν καὶ τινὰ μὴ δημοτικὰ, πάντα σχεδὸν παραλλαγαὶ τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Χρ. Σούλη δημοσιευθέντων Ἡπειρωτικῶν αἰνιγμάτων (Ἡπειρ. Χρονικὰ τ. Α' σ. 159—189 καὶ 313—329).

θ') *Γλωσσικά*, ἦτοι ἰδιωτισμοὶ Γιαννιώτικοι, ἀποφθέγματα, λέξεις ἀθησαύριστοι, γραμμένα δυστυχῶς χωρὶς νὰ τηρηθοῦν οἱ ἀπαιτούμενοι διὰ τὴν ἀπόδοσιν τῆς γιαννιώτικης φωνητικῆς νόμοι.

ι') *Τραγοῦδια 73*, εἰς ἃ περιλαμβάνονται καὶ τινὰ μὴ δημοτικὰ ὡς λ. χ. «Μιὰ βοσκοπούλα ἀγάπησα» τοῦ Ζαλοκώστα. «Μὴν εἶδες τὴν ξανθούλα μου» τοῦ Σολωμοῦ.

Ἐν τέλει ἐπισυνάπτονται ὀλίγα περὶ τῶν πάλαιοτέρων Γιαννιωτῶν, ἦτοι περὶ τοῦ βίου των, τῆς ἐνδυμασίας των, τῶν φαγητῶν των, τῶν ἐθίμων

τῶν γυναικῶν των, τῶν ἑορτῶν των, τῶν γλεντιῶν των κλπ. πολὺ χρήσιμα διὰ τὴν γνῶσιν τῶν παλαιότερων ἡθῶν καὶ ἐθίμων τῶν Ἰωαννίνων.

Ἡ συλλογὴ αὕτη εἶναι ἡ πλουσιωτέρα πασῶν, εἶναι ὁμως γραμμῆν ἕως ὃ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς ὁμολογεῖ, πολὺ προχειρῶς χωρὶς νὰ δοθῇ οὐδεμία προσοχὴ εἰς τὴν πιστὴν καὶ ἀκριβῆ καταγραφὴν, τοῦθ' ὅπερ πολὺ τὴν ζημιώνει. Ὁ συγγραφεὺς θὰ προσέφερεν μεγίστην ὑπηρεσίαν εἰς τοὺς θέλοντας νὰ μελετήσουν τὸ Γιαννιώτικον ἰδίωμα, ὅπερ παρουσιάζει πολλὰς διαφορὰς ἀπὸ τῆς λοιπῆς Ἠπειροῦ, ἂν ἐφρόντιζε νὰ ἀποτυπώσῃ πιστῶς τὴν Γιαννιώτικην προφορὰν, ἧς δείγματα μᾶς ἔδωσεν ὁ μακαρίτης Κ. Καζαντζῆς.

Ἡ ἐπιτροπὴ ταῦτα πάντα ἔχουσα ὑπ' ὄψιν κρίνει τὴν ὑποβληθεῖσαν πραγματείαν ἀξιᾶν ἐπαίνου καὶ χιλιοδράχμου βραβείου καὶ παρακαλεῖ τὸν συγγραφεὰ νὰ μὴ παύσῃ ἀσχολούμενος περὶ τὰ λαογραφικὰ τῶν Ἰωαννίνων.

4) *Ἀνάμεικτα λαογραφικὰ τῆς Ἠπειροῦ καὶ ἰδίᾳ τῶν Ἰωαννίνων* μετὰ τὸ κάτωθι ῥητὸν τοῦ Σοφοκλέους.

*Τὸ μὲν ζητούμενον ἄλωτὸν
ἐκφεύγει δὲ τὰ μελούμενον.*

Ἡ συλλογὴ αὕτη ἀπαρτίζεται ἀπὸ 120 σελίδας μικρὰς. Ἐν ἀρχῇ ὁ συγγρ. ποιεῖται ἐν ὀλίγοις λόγον περὶ τῶν θεμάτων καὶ τοῦ ἀντικειμένου τῆς λαογραφίας, ἐξ ὧν καταφαίνεται ὅτι ἔχει ἀσχοληθῆ ἑπαρκῶς μετὰ τὴν σπουδὴν ταύτης. Ἡ συλλεχθεῖσα ὕλη ἀνάγεται εἰς τὰ ἔτη 1865—1875.

Ζήσας πρὸς τούτοις ἐν Ρουμανίᾳ προσπαθεῖ πολλάκις νὰ συγκρίνῃ τὰ καταγραφόμενα λαογραφικὰ στοιχεῖα πρὸς τὰ ρουμανικὰ τοιαῦτα. Ἡ συλλογὴ περιέχει.

α') 17 βρεφικὰ ψελλίσματα, ἃτινα προσπαθεῖ ἐν πολλοῖς νὰ συνδυάσῃ πρὸς τὰ ἀρχαῖα.

β') 20 νανουρίσματα ὡς καὶ τινὰς σκαπτικὸς στίχους μετὰ σχετικῶν διασαφητικῶν σημειώσεων καὶ παραπομπῶν, ὧν τινὰ ἀνέκδοτα.

γ') Παιδιαὶ ἐπιζόμεναι ἐν Ἰωαννίνοις κατὰ τὰ ἔτη 1860—1870, ὧν τινες ἐξέλιπον ἤδη. Ὁ συγγρ. καταγράφει λεπτομερῶς τὸν τρόπον, καθ' ὃν αὐτὰ ἐπαίζοντο τότε.

δ') Τραγούδια ᾄδόμενα ἐν Ἰωαννίνοις κατὰ τὰ ἔτη 1860—1870 ἀνέκδοτα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον.

ε') Στίχοι καὶ σιχοπλάκια, λογοπαίγνια, καθαρογλωσσήματα καὶ ἀνίγματα, νοιώματα ἢ ἀπεικάζματα τότε καλούμενα.

Εἰς ταῦτα παρεμβάλλει καὶ τινὰς παραδόσεις διὰ τοὺς Γύφτους τῶν

Ἰωαννίνων ὡς καὶ τὸν τρόπον καθ' ὃν τότε ἐωρτάζετο εἰς τὰ Ἰωάννινα ἢ Πρωτομαγιά.

Ἡ συλλογὴ αὕτη ὑστεροῦσα πολὺ κατ' ἔκτασιν τῆς προηγουμένης ἔχει τὸ προτέρημα, ὅτι ὁ συγγραφεὺς τῆς εἰδήμων τῶν λαογραφικῶν κανόνων προσπαθεῖ νὰ ἀποδώσῃ τὴν πιστὴν προφορὰν, παρασύρεται ὁμως πολλὰ κίς εἰς κρίσεις μὴ ἔχουσας τόπον εἰς τὴν συλλογὴν.

Ἡ ἐπιτροπὴ ἔχουσα πάντα ταῦτα ὑπ' ὄψιν κρίνει ταύτην ἀξίαν ἐπαίνου καὶ χιλιοδράχμου βραβείου.

5) Ἱστορικὰ μνημεῖα τῆς πατρίδος μου μὲ τὸ ἀκόλουθον ῥητόν :

«Σ' ἐτοῦτα τὰ ἐρεῖμια, ὃ πατριῶτες,
εἶναι θαμμένες δόξεις καὶ μεγαλεῖα
τῶν προγόνων μας. Ἐλάτε νὰ τὰ ξεθάψωμε».

Τὸ χειρόγραφον ἀποτελεῖται ἐξ 62 σελίδων τετραδίου. Προλογίζων ὁ συγγρ. λέγει τὰ ἐξῆς : «Ἐπειδὴ καθ' ἡμέραν ὁ χρόνος καὶ ἡ ἀμάθεια καταστρέφει πᾶν ὅ,τι ἀπέμεινεν ἀπὸ τοὺς χαλεποὺς χρόνους τῆς σκλαβιάς καὶ τῆς φραγιαδοσύνης ἐθεώρησα ἀναγκαῖον νὰ περιέλθω ἀνὰ τὴν Σουλιορείαν καὶ Τσαμουριά, ἔνθα σφίζονται ἐρεῖμια καὶ ἐρποθέμελα τῶν προγόνων μας καὶ νὰ περιουλλέξω τὰς ἐν αὐτοῖς παρημελημένας ἐπιγραφὰς καὶ σημειώσεις καὶ τὰς ἐντοπίας παραδόσεις, ἵνα ὁ τῆς αὔριον μελετητῆς τούτων φέρει εἰς φῶς ὅ,τι ἡ διάβα τῶν αἰώνων ἔφθειρε καὶ ἡ λήθη ἐκάλυψεν». Μετὰ ταῦτα ἀκολουθοῦν δέκα μικραὶ πραγματεῖαι ὑπὸ τὰς ἀκωλούθους ἐπιγραφὰς καὶ δύο ἱστορικὰ διηγήματα.

1) *Φωτικὴ*. Τὴν μεσαιωνικὴν ταύτην πόλιν τῆς Ἡπείρου ὁ Π. Ἀρσβαρινὸς τοποθετεῖ εἰς Βελλὰν στηριζόμενος εἰς τὸν Προκόπιον, ὅστις λέγει ὅτι αὕτη ἔκειτο ἐν τόπῳ «ὑδατι περιρροεμένῳ». Ὁ συγγρ. ὁμως στηριζόμενος ἐπὶ ἐπιγραφῆς σφζομένης ἐπὶ λιθίνου τετραγώνου στυλοβάτου εἰς θέσιν «Λιμπόνι» ἠμίσειαν ὄραν βορείως τῆς Παραμυθίας ἐχούσης κατ' ἀνάγνωσιν τοῦ ἰδίου οὗτω «Τῷ κραιστῷ Αἰλίῳ | Αἰλιανῷ Δουκῆ (=—ι), ἐκ Πρω|τηκτόρων ἐπιτρόπῳ | τῆς Ἡπείρου καὶ Παννονίων ἀλλὰ γὰρ καὶ κατὰ | τὴν Ἰταλίαν κηνσεῖτορι | ἐπαρχίας Νωρικῷ | τὸ συνέδριον Φωτι|κησίων τῷ εὐεργέτῃ. | ΨΗ=708 Φ=Φεβρουάριος», ὑποστηρίζει εὐλόγως ὅτι ἡ Φωτικὴ ἔκειτο αὐτόθι.

Ἐκτὸς τῆς ἀνωτέρω ἐπιγραφῆς δημοσιεύει καὶ ἑτέρας τρεῖς, ὧν ἡ μὲν ἑλληνικὴ εὐρεθεῖσα εἰς τὸ αὐτὸ μέρος καὶ σφζομένη ἐν Παραμυθίᾳ εἶναι κατστραμμένη. Αἱ ἄλλαι δύο εἶναι λατινικαί. Τούτων ἡ μία περιωθεῖσα ἐπὸ τοῦ ἱατροῦ Δημ. Παναγιωτίδου καὶ παραχωρηθεῖσα αὐτῷ ὑπὸ τοῦ ἐν Παραμυθίᾳ ἐμπόρου κ. Μ. Στατηρᾶ ἔχει κατ' ἀνάγνωσιν τοῦ ὧς ἀνω

ιατροῦ οὕτω <Sex(to) Po(m)peio | Sabin(o) | praef(ecto) et aur(ario) | proc(urator) aug(usti) Epiri | do(naverunt) | Photic(enses) ex pecunia | viritim conlat(o) | abmerita>. Ἡ ἑτέρα εἶναι δυσανάγνωστος. Καλὸν θὰ ἦτο αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται νὰ ἀντιγραφοῦν καὶ νὰ ἀναγνωσθοῦν, ἵνα καθορισθῇ ἡ τοποθεσία τῆς Φωτικῆς.

2) *Εὐροία*. Ἐπειδὴ τὸ εἰς ταύτην ἀναφερόμενον χωρίον τοῦ Προκοπίου (ἐκδ. Βόνν. Δ' σ. 269) εἶναι δυσεξήγητον πολλὰ εἰκασίαι ἐξηγήθησαν περὶ τῆς τοποθεσίας τῆς ἀρχαίας ταύτης Ἑπειρωτικῆς πόλεως. (πρβλ. Γ. Χατζῆ (Πελερέν) Τὸ μυστικὸν τοῦ Κάστρου τῶν Ἰωαννίνων Ἀθῆναι 1926 σ. 50).

Ὁ συγγρ. ἔχων ὑπ' ὄψιν τὴν παράδοσιν περὶ τοῦ Ἀγίου Δονάτου τὴν ἀπαντῶσαν εἰς τὸ Φανάρι, καθ' ἣν «μὴ βολὰ τὸ Φανάρι ἦταν θάλασσα κ' ἐκεῖ ποῦ εἶναι σήμερα τὸ Καστρί ἦταν νησί κ' ἐδεκεῖ κάθονταν ὁ Βασιλιάς» καὶ συγκρίνων ταύτην πρὸς τὸ χωρίον τοῦ Προκοπίου λέγοντος «Ταύτης τῆς Εὐροίας οὐ πολλῶ ἀπῶθεν λίμνη κέχυται καὶ νῆσος κατὰ μέσον ἀνέχει» εἰκάζει, ὅτι ἡ Εὐροία ἔκειτο εἰς τὸ σημερινὸν χωρίον Καστρί, συμφωνῶν οὕτω μὲ τὸν Π. Ἀραβαντινόν, ὅστις τοποθετεῖ ταύτην εἰς τὴν Θεσπρωτίαν (Χρονογ. τ. Β' σ. 53). Ἀλλὰ πάντα ταῦτα εἶναι ἀστήρικτα εἰσέτι.

Εἰς τὰς ὑπολοίπους ὁκτὼ πραγματείας ἀναγράφει παραδόσεις ἀναφερομένας εἰς τὸν συνοικισμὸν καὶ τὴν ὄνομασίαν τοῦ Σουλίου, εἰς τὸν Ρουλιᾶν (φρούριον) τῶν Πραδάλων, εἰς τὴν βρύσιν τοῦ Μάντζα (κειμένην νοτίως τῆς Παραμυθίας καὶ φέρουσαν ἐπιγραφὴν «1813 Μάης. τοῦ Βεζύρη Ἀλῆ Πασᾶ. Μάντζε Χότχοβας), τὴν Παναγίαν τοῦ Κερασόβου, τὴν Μονὴν Διχούνης ὅπου τῷ 1612 ὁ Διονύσιος ὁ Σκυλόσοφος ἐκήρυξε τὴν ἐπανάστασιν κατὰ τῶν Τούρκων, τὸ εἰκονοστάσι τῆς Ἀγίας Κυριακῆς τοῦ Ποπόδου καὶ τὴν Μπουρέλισαν ἡττονος σημασίας.

Ἐν τέλει ἐπισυνάπτονται δύο ἱστορικὰ διηγήματα ἀναγόμενα εἰς τοὺς Σουλιώτικους χρόνους, ἐξ ὧν καταφαίνεται, ὅτι ὁ συγγρ. καὶ λογοτεχνικὴν φλέβα ἔχει.

Ἡ πραγματεία αὕτη, ἃν καὶ δὲν εὐρίσκεται ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ διαγωνισμοῦ, κρίνεται εὐμενέστατα ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς ἀξία μεγίστου ἐπαίνου, διότι ὁ συγγραφεὺς τῆς δεικνύει ἀκραιφνὲς ἐνδιαφέρον διὰ τὴν Ἑπειρωτικὴν Ἱστορίαν.

Μετὰ τὴν ὁμόφωνον ταύτην ἀπόφασίν τῆς ἡ Κριτικῆ Ἐπιτροπῆ ἀποσφραγίσασα τοὺς φακέλλους εὗρεν τὰ ὀνόματα τῶν συλλογῶν κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν σειρὰν, ἣν ἔλαβον αὗται ἐν τῇ ἐκθέσει, ἔχοντα οὕτω 1) Σπύρος Γ. Μουσελίμης, δημοδιδάσκαλος ἐκ Ποπόδου Παραμυθίας, 2) Παν. Β. Παπασπύρου, Καθηγητῆς Ἱερατικῆς Σχολῆς Ἄρτης, 3) Ἰωάν.

Στούπης, Καθηγητῆς ἐξ Ἰωαννίνων, 4) Ν. Δόσιος, Καθηγητῆς ἐξ Ἰωαννίνων καὶ 5) Σπυρ. Γ. Μουσλίμης, δημοδιδάσκαλος ἐκ Ποπόδου Παραμυθίας.

Ἐν Ἰωαννίνοις τῇ 15 Μαΐου 1928.

Ἡ Κριτικὴ Ἐπιτροπὴ
Χρ. Σούλης Εἰσηγητῆς
Ἄλκιβ. Κοντοπάνος
Χαρ. Μαστοροῖδης

« CHRONIQUES ÉPIROTES » III (1928) 3

RÉSUMÉ DU CONTENU

X. A. Sidéridés. Cortésius Branas l'Épirote.—Il fut le premier inscrit au collège grec de St Athanase fondé en 1577 à Rome par le pape Grégoire XIII à l'intention des orthodoxes réfugiés en Italie à la suite du cataclysme turc. L'auteur examine les renseignements donnés sur la vie et l'activité de Cortésius par les différentes sources ; il y relève plusieurs inexactitudes, y constate une grande confusion et s'efforce d'éclairer et de rétablir la vérité historique. Cette étude est en même temps une contribution à l'histoire des efforts du Vatican à s'assurer la soumission des orthodoxes.

Aristide Brécossi. Le traité du 21 Mars 1800 et les privilèges des villes épirotes Préveza, Parga, Vonitza et Bouthrôton.—A l'encontre des villes dotées par les Sultans d'une autonomie locale, celle de ces quatre villes de l'Épire méridionale n'a pas été l'expression d'une faveur du monarque susceptible d'être rappelée à tout moment, mais écoulait d'un traité qui engageait le maître à la respecter, de sorte que toute atteinte était une violation de droit. Ces quatre villes passèrent au pouvoir vénitien en vertu du traité de Passarowitz (1718) participant au sort des îles ioniennes, dont elles étaient sensées faire partie territoriale. Le 17 oct. 1797 elles passaient sous la domination française, et un an après elles étaient occupées, exceptée Parga, par Aly pacha. Le traité russoturc de 1800 les séparat des îles ioniennes, en les remettant au Sultan tandis que celles-ci constituaient une confédération sous sa suzeraineté. Il réglait néanmoins leur autonomie intérieure. Lors du congrès de Vienne (1814), Capodistria s'efforça de les réunir aux îles, mais il échoua devant l'opposition anglaise. Puis par le traité anglorusse du 5 Mars 1815 l'Angleterre put rendre Parga à la Turquie qui en échange se désista de sa suzeraineté sur les îles. Cette autonomie persista jusqu'à l'an 1806. L'a. expose longuement ce système de self-government des quatre villes, dont il relève les résultats bienfaisants. Il s'est

appuyé pour son étude sur le texte du 1800, sur le firman du 21 Avril 1801, fixant les conditions de son exécution, sur les Actes des autorités locales et sur les notes de son oncle G. Cornéménos bey dont N. Georgitzis s'était largement servi pour son étude «sur le droit public de la Confédération du Cap». Ces notes précieuses ont malheureusement disparu. L'a. a consulté aussi le texte d'une charte de Constitution rapporté par Salabande qu'il croit n'être que le Hatti Chérif du 10 Mai 1801, ainsi que plusieurs autres ouvrages traitant de l'Épire et des îles ioniennes, dont il donne la liste.

Aristôte Zachos. Notes d'Architecture. Jannina.— L'a. étudie uniquement l'architecture et l'ameublement des maisons privées de Jannina, surtout celles des notables et telles qu'elles devaient être avant la destruction de la ville par Aly pacha. Ces constructions populaires, exécutées par des maçons Épirotes avaient conservé la tradition byzantine dans leurs caractères principaux et donnaient aux rues de la ville un aspect pittoresque, par leur charmante originalité, une couleur locale qui manque totalement à nos villes modernes. Harmonisées avec les conditions du pays, tant climatériques que sociales, elles nous font comprendre mille détails de l'histoire du pays. En même temps l'étude de cette architecture montre qu'elle se rattache dans ses principes à celle des maisons de l'antiquité, comme il a été dévoilé par les fouilles de Dèlos et de Pompèie. L'a. croit que l'art moderne peut s'en inspirer pour créer un style national conforme aux données historiques et à celles des exigences modernes. D'ailleurs il l'a prouvé en créant le style néo-byzantin.

Polycarpe Synadinos. Élie (Georgiadès) et Arsène, moines Épirotes.—Le premier né à Zagora en 1790 passa toute sa vie à Paros dans le Couvent de Longobarda, en enseignant et en prêchant gratuitement jusqu'à sa mort survenue en 1861. Il s'était rendu tout jeune encore pour se confesser à la veille de son mariage avec une jeune fille de la famille des Mavrogènes; mais attiré par le charme de la vie monacale il s'y fixa définitivement. Nommé en 1838 prédicateur par le gouvernement il refusa de prêter serment.

Arsénios né également en Épire, probablement en 1800, acheva ses études dans la célèbre école des Cydonies, et passa sa vie en prêchant aux îles jusqu'à 1840. Il mourut en odeur de sainteté en 1877 à Paros où il fut retenu par son ami Elie.

Christo J. Souli. «*Les boukouraiïka des Tzoumerques, ou le langage conventionnel des tailleurs de Schoretzana des Tzoumerques*».—L'Épire présente une variété étonnante de races, ce qui est prouvé par la variété des costumes, des danses et de la forme de langue. À côté de ce mosaïque nous avons une grande variété de langages conventionnels chez presque chaque métier, dont se sont occupés plus ou moins sérieusement plusieurs savants grecs depuis le poète Crystallis jusqu'à M. P. Bizoukidis. Les artisans Épirotes n'ont fait en cela que continuer ce qui se faisait également dans l'antiquité, chez les orphiques, les pythagoriciens et d'autres, comme il a été prouvé par M. Sarros, et ce qui se fait actuellement dans tous les pays d'Europe. L'a. énumère tous ces langages secrets connus en Grèce et s'efforce d'en expliquer, au moins pour l'Épire, la cause déterminante. En ce qui concerne les boukouraiïka ils ont été créés dans Schoretzana petit village sis sur le versant occidental des Tzoumerques en Épire, pour servir aux tailleurs de costumes nationaux. L'a. en donne un vocabulaire complet avec traduction et étymologie.

C. Stergiopoulos. «*Des toponymies de l'Épire sudouest*.—L'a. donne une longue liste de toponymes d'Épire qu'il a recueilli sur place, et il la fait précéder d'une explication justificative du plan de son travail.

Rapport sur le concours Linguistique proclamé par les «Chroniques Épirotes» en 1927.—Cette revue non contente du matériel qu'elle publie, avait proclamé en 1926 et 1927 deux concours pour la meilleure collection laographique épirote. En 1926 n'ont été soumises que deux collections; en 1927 il y en a eu cinq, toutes des plus intéressantes, dont le rapporteur M. Soulis expose le contenu, souligne la valeur et relève les rares erreurs.

1

1

1

1

1

1

1

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΤΟΥ Γ' ΤΟΜΟΥ

- *Αβδουλλάχ μπέης 277.
 *Αγγελική Παλαιολογίνα 21.
 *Αγιονασουμίτης Κ. 68.
 *Αγναντα 322.
 *Αγνή Ρερέ 164.
 *Αγραφα 313.
 *Αγριπίνη 126.
 *Αγχιάσιμου επίσκοπη 48.
 *Αγχισον 136.
 *Αδάμης 'Ιω. 244.
 *Αδριανουπόλεως επίσκοπη 4.
 *Αθανάσιος ἅγιος 268.
 *Αθανασίου ἁγίου Κολλέγιον Ρώμης 249, 256, 260.
 *Αϊ-Δονάτο 333.
 *Ακτία Νικόπολις 122.
 *Ακτιον 118, 122, 124.
 *Αλάριχος 132, 133, 134.
 *Αλβανία 50 ἐξ., 57, 255.
 «*Αλειφιάτικα» 311.
 *Αλεξούδης *Ανθίμος *Αμασείας 18, 21, 22, 23.
 *Αλῆ Πασῶς 42, 60, 273, 276, 286, 291, 292, 293, 297, 339.
 *Αλκίσιων Νικοπόλεως 150, 153, 154.
 *Αλλάτιος 260, 267.
 *Αλφόνσοσ βασιλ. 161.
 *Αμβρακία 123.
 *Αναγνωστόπουλος Γ. 321, 333, 336.
 *Αναστάσιος Θεσσαλονίκης 151.
 *Αναστάσιος Νικοπόλεως 155.
 *Ανδρεάδης Α. 286.
 *Ανδρέας Βρανᾶς 251.
 *Ανδρέας Νικοπόλεως 154.
 *Ανδρέας Ρερές 163 ἐξ.
 *Ανδρόνικος Β' 3, 6, 9, 10.
 *Αντώνιος Αύγουστος 118 ἐξ.
 *Αντώνιος Κεφαλληνίας 7.
 *Αντώνιος Ναυπάκτου 7.
 *Ανω Κρεμμύδια 211.
 *Απόκαυκος 19.
 *Απόλλων (ἄγαλμα) 144.
 *Αραβαντινός Π. 18, 22, 133, 134, 333, 336, 337.
 *Αργος *Αμφιλοχικόν 123.
 *Αρεως ναός 145.
 *Αρκούδιος Πέτρος 256, 267.
 Arndt (von) 66.
 *Αρσένιος (ἀρχιμ.) 307 ἐξ.
 *Αρτα 7, 56.
 Assemanus J. 67.
 *Αττικός Νικοπόλεως 7, 151.
 *Αχαΐα 118, 130.
 *Αχέρων 333.
 *Αχρίδος ἀρχιεπισκοπή 4, 5.
 «Βαγενάδικα» 34.
 Βαγενητία 5, 7.
 Βαλεντίνης 287.
 Βάλτος 313.
 Βανδῆλοι 134, 135.
 Bardius 66.
 Βαρλέτιος 254.
 Βασίλειος Βουλγαροκτόνος 4, 7, 138.
 Βασίλειος 'Ιβάνοβιτς μεγ. δούξ 23.
 Βασιλόπουλος Κοσμάς Μπαλᾶνος 216.
 Βέης Ν. 50, 103, 104.
 Weigand 61.
 Βελεντζικόν 322.
 Βέλιανη 333.
 Βελλᾶς καὶ Κονίτης (ἐπαρχία) 254.
 Bellon du Mans 65.
 Βενέδικτος 'Ιωαννίνων 43.
 Βενίκο 333.
 Wenzeslaus Νικοπόλεως 156.
 Βερνίκο 333.
 Βησσαρίων Μακρῆς 33 ἐξ.
 Βιβλιογραφία 'Ηπείρου καὶ *Αλβανίας 50 ἐξ., 103 ἐξ.
 Βιζουκίδης Π. 50, 53.
 Βιογογιατροὶ 310.
 Βλαντῆς 237.
 Βλάχοι 333.
 Βλαχοχώρια 272.

- Βογιατζίδης Ι. 310.
 Βοημοῦνδος 5.
 Βοϊθολαῦος Στέφανος 130.
 Βόνιτσα 273 ἔξ.
 Βορεία Ἡπειρος 64.
 Βουθρωτόν 272 ἔξ., 280.
 Βουθρωτοῦ ἐπισκοπή 4.
 Βούλγαρις Πέτρος 41.
 Βουλγαρίας Ἀρχιεπισκοπή 4, 5.
 Βουλεδερομόντης Ἡσαῦ 21.
 Βούλγαρι 137.
 Βουργαρέλιον 220, 322.
 Budi Piedro 66.
 Βύργχορ Α. 50, 55, 103, 104, 238.
 Βρανᾶς 249 ἔξ., 254, 255.
 Βρανιά, Βράνισα 253.
 Βρανίλο Χαμζᾶς 253.
 Βρέκωσης Ἀρ. 276.
 Βρεσενίτσα 335.
- Γαβράδες (Τραπεζοῦντος) 253.
 Γαβριήλ Ἀχιδᾶν 25.
 Γαβριήλ Ἰωαννίνων 21, 28, 38, 42.
 Γαέτα 162.
 Γαζής Γεώργ. 215.
 Γαλαξειδίου Χρονικόν 141.
 Γαλλιηνός 125.
 Γεδεών Μ. 22.
 Γενέσιος 137.
 Γεράσιμος (Τανταλίδης) Ἰωαννίνων 44.
 Γεράσιμος (Χοιδᾶς) Νικοπόλεως 156.
 Γεργάσιος (Ὠρολογᾶς) Ἰωαννίνων 44.
 Gerlach St. 65.
 Γερμανικός 126.
 Γεωργιάδης Ἠλίας (ἀρχιμ.) 307 ἔξ.
 Γεωργίτης 276, 277, 281, 290.
 Γεωργόπουλος Δανιήλ 308.
 «Γιάννινα» 3.
 Γιαννόπουλος Ι. 25.
 Γιουσοῦφ Ἀμπ-οὐλ Φατάχ 160.
 »Γκραϊκοί» 333.
 Γονέμης Ἀνδρέας 277.
 Jorga N. 62.
 Γορτυνία 302.
 Γότθοι 135.
 Γουμένιτσα 250, 255,
 Γρατιανός 132.
 Γρηγόριος Δυρραχίου 67.
 Γρηγόριος Ε΄ Κ/ως 40, 41.
 Γρηγόριος Θεολόγος 267.
- Γρηγόριος Ἰωαννίνων 23, 38, 39, 44.
 Γρηγόριος ΙΓ΄ Πάπας 249, 264.
 Γρηγόριος ΙΔ΄ Πάπας 257.
 Guillet A. 66.
- Δαλματία 126, 133.
 Δάνδολος Ἐρρῖκος 140.
 Δανιήλ Ἰωαννίνων 25.
 Δανιήλ Κυκλάδων 309.
 Δανιήλ Νικοπόλεως 7, 155.
 Δανιήλ Σεργῶν 29.
 Δελεᾶνος Πέτρος 139.
 Δέξιππος 129.
 Δερεχῆς Καλλίνικος 165.
 Δῆλος 306.
 Δημαριό 335.
 Δημήτριος (ἄγ.) Θεσσαλονίκης 221.
 Διοκλητιανός 130.
 Διονύσιος Σκυλόσοφος 169 ἔξ.
 Διονύσιος Τρίκκης 176, 180.
 Διχομοίριον 322.
 Δομίτιος Νικοπόλεως 151, 152.
 Δοσίθεος Ἱεροσολύμων 173.
 Δροσερός Γρηγ. 164.
 Δροῦσος 127.
 Δωδώνη 56, 60.
 Δωδώνης Ἐπισκοπή 7.
 Δωνάτος Νικοπόλεως 151.
 Δωρόθεος Θεσσαλονίκης 154.
- Ἐβρενός 253.
 Ἐλαίας καὶ Πάργας Ἐπισκοπή 48, 49.
 Ἐλευθεροχώρι 333.
 Ἐξαρχος Κερκύρας (Κορκύρων) 17, 36,
 46, 47.
 Ἐπαφρόδιτος 127.
 Ἐπίκτητος 127.
 Erizzo Nicolò 287.
 Ἐρμᾶννος Νικοπόλεως 156.
 Ἐρρῖκος Δ΄. βασιλ. Γαλλ. 177.
 «Ἐυαγγελικὴ Σάλπιγξ» 308.
 Εὐγένιος Ἰωαννοῦλιος 142.
 Εὔροια 48, 339.
 Εὐτύχος 143, 144.
- Ζαγόριον 56, 61, 272, 291, 307, 310.
 Ζαραβοῦσα 181.
 Ζαχαρίας Ἰωαννίνων, Ἰωαννίνης 3, 7,
 8, 19.
 Ζηκίδης Γ. 333.

- Ζήνων αὐτοκρ. 135.
 Ζίτσα 215 ἐξ.
 Ζουπὰν Κωνστ. 244.
 Ζυγομαλᾶς Θεοδόσιος 25.
 Ζώτος Β. 56.
- Ἠγουμένιτσα 252.
 Ἠλιόδωρος Νικοπόλεως 150.
 Ἠπειρος (βιβλιογρ.) 50 ἐξ.
 Ἠπειρος Νέα 52.
- Θεοδόσιος Α' 132, 133.
 Θεοδώριανα 322.
 Θεόκλητος Ἰωαννίνων 28.
 Θεόληπτος Ἰωαννίνων 23.
 Θεωνᾶς Τρίκκης 178.
- Ἰάκωβος Ἄνδρου 302.
 Ἰάκωβος Ἰωαννίνων 32.
 Ἰάσων Κολλίνικος 308.
 Ἰβων Νικοπόλεως 156.
 Ἰγνάτιος Μηθύμνης 24.
 Ἰγνάτιος Παλ. Πατρῶν 15.
 Ἰερόθεος (ὁ Ράπτης) Ἰωαννίνων 37, 39, 40.
 Ἰεροκλῆς 135.
 Ἰθάκη 130.
 Ἰλλυρικόν 130.
 Ἰμπροχῶρ μέγας 280.
 Ἰόνιος Γερουσία 273, 274.
 Ἰουλιανός 130.
 Ἰουστινιανός 135, 293.
 Ἰππαρχος 305.
 Ἰσακείμ Ἰωαννίνων 43, 44.
 Ἰσακείμ Β'. Κωνσταντινουπόλεως 44.
 Ἰωάννης Βουλγαρίας 4.
 Ἰωάννης Ναυπάκτου 6.
 Ἰωάννης Νικοπόλεως 153, 156.
 Ἰωαννίκιος Βερροίας 29.
 Ἰωαννίκιος Ἰωαννίνων 28, 43, 44.
 Ἰωάννινα 7, 297 ἐξ.
 Ἰωαννίνων Ἐκκλησία 3 ἐξ.
 Ἰωαννίνων Ἐπισκοπή 4, 7.
 Ἰωαννίνων Κάστρον 6.
 Ἰωάσαφ Ἀχιδῶν 244.
 Ἰωάσαφ Ἰωαννίνων 24, 25, 31.
 Ἰωσήφ Ἰωαννίνων 21.
- Καζαντζής Κ. 332, 333, 336.
 Καλαμάς ποτ. 254, 333.
- Καλεντίνη 335.
 Καλλίνικος Ἰωαννίνων 31, 32.
 Gambell ἄγγλος ἀρμιοστής 275.
 Καπλάνης Ζώης 215.
 Καποδίστριας 275.
 Karalensky 251.
 Καραπᾶνος Η. 56.
 Καρασή ὄγλου 253.
 Καρασφας Καρδινάλιος 267.
 Καρνῶτι 333.
 Κάρολος Β'. δούξ Ναβέρς 177.
 Καστόρχης Καλλίνικος 308.
 Καστριώτης Γεώργιος 51, 65 ἐξ., 161, 251, 254, 255.
 Κατακουζηνός Δημ. 212.
 Καταρράκτης (Σχωρέτσανα) 318.
 Κατζιούλης Παρθ. 66.
 Κάτω Κρεμμύδια 211.
 Κερασάρης Ἀλέξιος 215.
 Κεράσοβο 333.
 Κέρκυρα 130.
 Chetta Νικολός 162.
 Κεφαλληνία 213.
 Κιρκιγάτες 335.
 Κίτσαβις 5.
 Clancarty μυλόρδος 275.
 Κλοπάτρα 121.
 Κλήμης Ἰωαννίνων 32, 33 ἐξ.
 Κληνοβίτης Ματθαῖος 183.
 Κοζύλης Ἐπισκ. 4, 5, 19, 48.
 Κομνηνή Ἄννα 5.
 Κομνηνός Ἀλέξιος Β' 253.
 Κομνηνός Ἀλέξιος Γ' 140.
 Κομνηνός Ἀνδρόνικος Β' 253.
 «Κομπογιαννίτικα» 311.
 Κομπότι 335.
 «Κονδαρίτικα» 311.
 Κονεμένος Γεώργιος 276, 333.
 Κονταρῆς Κύριλλος Κ/ως 28.
 Κορδάτος 286.
 Κορέγκος Ἀντώνιος 268.
 Κορτήσιος Βρανᾶς 249 ἐξ.
 Κουβαράς 180.
 Κούκκια Ἀνδρέας 165.
 Κουρίλας Εὐλόγ. 103 ἐξ.
 Κουτζομύτης Ἰω. 139.
 Κουτσόβλαχοι 61.
 Κρανᾶς Γεώργ. Ἀσώπιος 215.
 Κρεμμύδα (Κρομμύδα) οἰκογένεια 211 ἐξ.
 Κρεμνῶνα 211.

- Σαλαμπάντας 277.
 Σαλαχώρα 230.
 Σαλβατώρ κρίγκ. 293.
 Σαλονίκι 333.
 Σάμος 241.
 Σαμουήλ Βουλγ. 4, 138.
 Σαράφης Γρηγ. 309.
 Σάρρος Δ. 310, 333.
 Σεβαστιανὸς Ἰωαννίνων 11 ἐξ, 20.
 Σελλάδες 335.
 Σέλλιανη 333.
 Σεναχηρεΐμ 140.
 Σεραφείμ Ἄρτης 55, 335.
 Σήξτος Ε'. πάπας 256.
 Σινάν Πασᾶς 22.
 Σκάπετα 333.
 Σκαρλάτος (Μπεϋλικτοῦς) 212.
 Σκενδέρβεγ (Ἰδε Καστριώτης)
 Σκενδέρης Ἰω. 243.
 Σκληρὸς 286.
 Σκουληκαριά 322.
 Scrudili Ἰερεμίας 164.
 Σλατινιάνος Ἰω. 213.
 Σούλιον 277.
 Σουλιόρεια 333.
 Σουλιῶται 60.
 Σολούκας Ἄριστοτ. 241.
 Σπαθιῶται 244.
 Σπάτα 16, 21.
 Spon J. 66.
 Σπυρίδων (Βλάχος) Ἰωαννίνων 44, 49.
 Στατήρας Μ. 338.
 Στέφανος Βαγενητίας 7.
 Στέφανος Βυζάντιος 135.
 Στέφανος Λουίνουπόλεως 37.
 Στιλίχων 134.
 Συμεὼν ἡγ. Βουλγαρ. 4 137. [47.
 Συνταγματίων Χρυσάνθου Ἱεροσολύμων
 Σφόρτζας Φραγκίσκος Καρδινάλιος 257.
 Σχωρέτσανα 313.
 Σχωρετσάνοι Τζουμέρκων 310 ἐξ.
 Σωτήριχος Νικοπόλεως 154.
 «Σωπικιώτικα» 311.
 Σωφρόνιος Ἄρτης καὶ Πρεβέζης 13
 Σωφρόνιος Ἰωαννίνων 24, 44.
 Τειχομηρὸς 139.
 Τζαχούλης Γεράσιμος 23. [257.
 Τζεζουάλδος ἀρχιεπ. Νεαπόλεως Ἰταλ.
 Τζεχάνης Κ. 244.
 Τζιοφάλοκος Θωμᾶς 162.
 Τίτος ἀπ 127.
 Τότζιαρι (κώμη) 252.
 Τουρκογρανίζη 181.
 Τούσουρις (Κορτήσιος) 249, 250, 252,
 253, 255, 258, 268.
 Τριανφυλλίδης Μαν 310
 Τρίκκη 200.
 Τσάμηδες 333.
 Τσιγάλας Δωρόθεος Κερκύρας 41.
 Τσουρίλα 333.
 Τυπάλδος Μελέτιος 35.
 Τωτίλας 135, 136.
 Ὑπάτιος Νικοπόλεως 155.
 Φαλμεράγερ 61.
 Φαρνήσιος Ἀλέξανδρος 263.
 Φιλανθρωπινὸς Μιχαήλ 20.
 Φιλήτης 215 ἐξ.
 Φιλόθεος Δωδώνης 8.
 Φιλόθεος Κ/ως 15.
 Φλάβιος Ἀρριανὸς 128.
 Φοινίκης Ἐπισκοπὴ 48.
 Φουζέρ Γουσταῦος β'—δ'.
 Φραγκάδες 307.
 Φραγκαδούλης Δημ. 281.
 Φραγκίσκος Νικόλαος 156.
 Φριτίγερνος 131.
 Φρυγία Καπατουρία 8.
 Φρυγία Σαλατουρία 8.
 Φροσύνη (Κυρά) 42.
 Φωτικῆς Ἐπισκοπὴ 4, 48, 338.
 Χειμάρρα 250.
 Χειμάρρας Ἐπισκοπὴ 4, 5.
 Χαλκιοπούλος Νικ. Λογοθέτης 281.
 Χασιώτης Γ. Χρ. 56, 333.
 Χάττι Σερίφ 277.
 Hög C. 333.
 Χοϊδᾶς Γεράσιμος Ναυπάκτου 22.
 Holland 293.
 Χόσεψη 322.
 Χριστοφόρος Ἄγγελος 66.
 Χρυσὴ Βίβλος 287.
 Χρυσοβίτης Παναγία 22 -- ναὸς 40.
 Χωματιανὸς Δημήτριος Βουλγαρίας 19.
 Χώτζης Ἰω. 233.
 Ὠριγένης 128.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

Α'. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ

<i>Μητροπολίτου Ἰωαννίνων Σπυρίδωνος</i> , Προλεγόμενα	α'—δ'
<i>Μητροπολίτου Παραμυθίας καὶ Πάργας Ἀθηναγόρα</i> , Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἰωαννίνων	3—49
<i>Ἐδλογίου Κουρίλα Δαυριώτου</i> , Βιβλιογραφία Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας	50—102
<i>Περ. Βιζουκίδου</i> , Ἐτέρα συμβολὴ εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν βιβλιογραφίαν	103—116
<i>Πέτρον Φουρίκη</i> , Μικρὰ συμβολὴ εἰς τὴν Ἠπειρωτικὴν ἱστορίαν : Νικόπολις - Πρέβεζα	117—159
<i>Ε. Β. Σιδερίδου</i> , Ἡ ἠπειρωτικὴ οἰκογένεια Ρερέ	160—168
<i>Δ. Μ. Σάρρον</i> , Μαξίμου ἱερομονάχου τοῦ Πελοποννησίου Λόγος στηλιτευτικὸς κατὰ Διονυσίου τοῦ σκυλοσόφου καὶ τῶν συναποστησάντων αὐτῷ εἰς Ἰωάννινα ἐν ἔτει 1611 μετὰ σχετικῆς εἰσαγωγῆς	169—210
<i>Ἰωάννου Φιλίτη</i> , Ἡ οἰκογένεια Κρεμμύδη ἢ Κρομμυδᾶ	211—219
<i>Δ. Μ. Σάρρον</i> , Περὶ τοῦ Ἀθανασίου Ψαλίδα καὶ τῆς Γεωγραφίας αὐτοῦ	219
<i>Ἀριστοτέλους Ζάχου</i> , Βυζαντινὸν ἐν Ἠλείῳ βημόθυρον (μετ' εἰκόνας)	220—222
<i>Δ. Γρ. Καμπούρογλου</i> , Τινὰ περὶ Κυριάκου τοῦ Ἀγκωνιάως	223—224
<i>Περ. Κ. Βιζουκίδου</i> , Ποικίλα σημειώματα	233—237
<i>Ε. Α. Σιδερίδου</i> , Κορτήσιος Βρανᾶς ὁ Ἠπειρώτης	249—271
<i>Ἀριστείδου Βρέκοση</i> , Ἡ συνθήκη τῆς 21 Μαρτίου 1800 καὶ τὰ προνόμια τῶν ἠπειρωτ. πόλεων Πρεβέζης, Πάργας, Βονίτσης καὶ Βουθρωτοῦ	272—294
<i>Ἀριστοτέλους Ζάχου</i> , Ἀρχιτεκτονικὰ σημειώματα : Ἰωάννινα (μετ' εἰκόνων)	295—306
<i>Μητροπολίτου Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως Πολυκάρπου Συνόδιου</i> , Ἡλίας (Γεωργιάδης) καὶ Ἀρσένιος	307—309

Β'. ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ

<i>Περ. Π. Ἀραδατινοῦ</i> , Δημῶδη ἠπειρωτικὰ ἄσματα	225—232
<i>Χρίστου Ι. Σούλη</i> , Τὰ «Μπουκουρέϊκα» τῶν Τζουμέρκων, ἤτοι περὶ τῆς συνθηματικῆς γλώσσης τῶν Ραφτάδων, τῶν Σχωρετσάνων τῶν Τζουμέρκων	310—320
<i>Κ. Στεργιοπούλου</i> , Περὶ τῶν τοπωνυμίων τῆς νοτιοδυτικῆς Ἠπείρου	321—331
<i>Ἐκθεσις περὶ τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1927 προκηρυχθέντος ὑπὸ τῶν «Ἠπειρωτικῶν Χρονικῶν» γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ</i>	<i>382—340</i>

Γ'. ΚΡΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

<i>Περ. Κ. Βιζουκίδου: Κων. Χ. Σκευδέρη</i> , Ἱστορία τῆς ἀρχαίας καὶ σύγχρονου Μοσχόπολεως, Ἀθ. 1928	248—244
---	---------

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ

<i>Περ. Κ. Βιζουκίδου</i> , Λουδόβικος Βύργχενρος	238—242
---	---------

Πίναξ τῶν ὀνομάτων τοῦ τρίτου τόμου	345—350
---	---------